Judaica Books of the Prophets

חלק

מקראות גדולות

the Book of the twelve prophets

A NEW ENGLISH
TRANSLATION OF
THE TEXT, RASHI
AND A COMMENTARY DIGEST

THE BOOK OF THE TWELVE PROPHETS

Hosea, Joel, Amos, Obadiah, and Jonah

Translated, compiled, and edited by RABBI A. J. ROSENBERG

This new edition of THE BOOK OF THE TWELVE PROPHETS, Vol. 1, is intended for the beginner, student, and scholar—each of whom, we believe, will find his own reward in reading these illuminating commentaries.

This BOOK OF THE TWELVE PROPHETS. Vol. 1, is unique in that the Hebrew text is surrounded by the standard constellation of classical Hebrew commentaries, including Rashi, universally acclaimed as being the most quoted and authoritative interpreter of the Bible. Accompanying the English translation of all of Rashi's annotations and the major ideas of such great luminaries as Redak, Ibn Ezra, Isaiah da Trani, Rabbi Joseph Kara, Eliezer of Beaugency, Mezudath David, Alshich, and Malbim.

Generous use has been made of pertinent Talmudic and Midrashic sources. A lengthy introduction concerning the order of the twelve prophets of this Book appears at the onset of this volume.

THE BOOK OF THE TWELVE PROPHETS commences with G-d's enigmatic command to Hosea to 'take a wife of harlotry and children of harlotry' and its symbolic meaning. His prophecy concludes with his famous exhortation: 'Return, O Israel,' read on the most solemn Sabbath of the Jewish year, the Sabbath between Rosh Hashanah and Yom Kippur. Next we read of the catastrophic locust plague, graphically depicted by Joel. The third prophecy is that of Amos, who persisted in prophesying in Bethel, one of the capitals of the Northern Kingdom, the site of one of Jeroboam's idolatrous shrines. He remained undaunted by the persecution he suffered and clung tenaciously to the fulfillment of his mission. The fourth prophecy is that of Obadiah, who prophesies the downfall of Edom, and the fifth is that of Jonah, whose history is probably the most famous of the Twelve.

studied at the Mesivtha Tifereth Jerusalem, where he was ordained by Rabbi Moshe Feinstein. He also studied at the Mirrer Yeshivah Central Institute, where he headed the Sephardic Division. Subsequently, he served on the faculty of the Talmudical School of Brooklyn and at the resident division of Mesivtha Tifereth Jerusalem in Staten Island. He is currently engaged in literary pursuits, playing a major role in the publication of the Judaica Books of the Prophets.

THE JUDAICA PRESS INC. 521 Fifth Avenue New York, N.Y. 10175

THE BOOK OF THE TWELVE PROPHETS, Vols. I and II

are the eleventh and twelfth volumes of a new series of commentaries of the Prophets under the imprint of Judaica Press.

The Books of Joshua, Judges, Samuel I and II, Kings I and II, Isaiah volumes One and Two, and Jeremiah volumes One and Two are currently available. All the books in this series contain the Hebrew text with the standard commentaries of Rashi and others in their entirety, together with an English commentary of all of Rashi's comments and the major ideas of other great scholastic luminaries, such as Redak and Abravanel.

Other Judaica Press Publications

MISHNAYOTH/7 Volumes

by Philip Blackman

Six volumes and Supplementary Index volume, complete Hebrew text paragraphed, vocalized and punctuated. Literal, lucid English translation printed alongside text. Explanatory notes on each page for easy reference. Introductions, glossaries, diagrams, maps, appendices and indexes. 4035 pages, 5½" x 8½" Popular Edition \$75.00

THE JASTROW DICTIONARY by DR. Marcus Jastrow

The definitive dictionary on the Babylonian and Jerusalem Talmuds, the Targumim and Midrashic Literature, "the Jastrow" as it is known among students and scholars, is an indispensable aid to the study of Torah literature.

Jastrow Dictionary

One Volume Compact edition

5" x 71/2", 1736 pages \$19.95

THE PENTATEUCH AND HAFTORAS by Rabbi Samson R. Hirsch

With commentary by Rabbi Samson Raphael Hirsch, includes original Hebrew text of Pentateuch and Haltoras vocalized, rendered into English, by Dr. Isaac Levy, 7 vols. $5'' \times 7\%''$

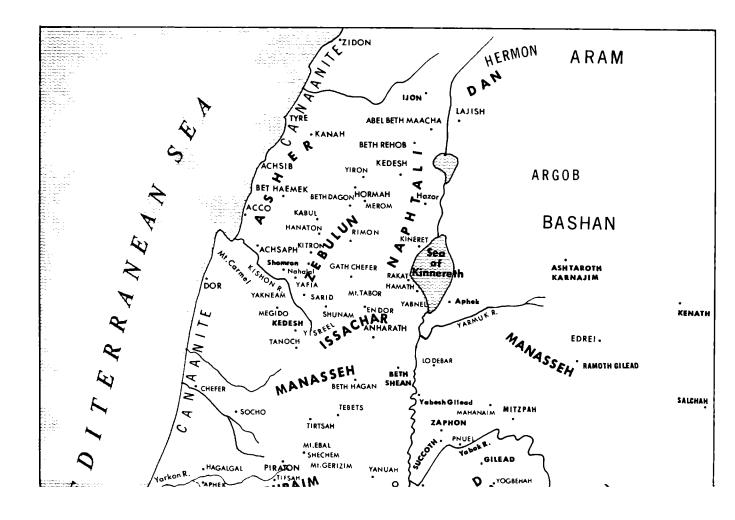
4213 pages. Popular Edition \$75.00

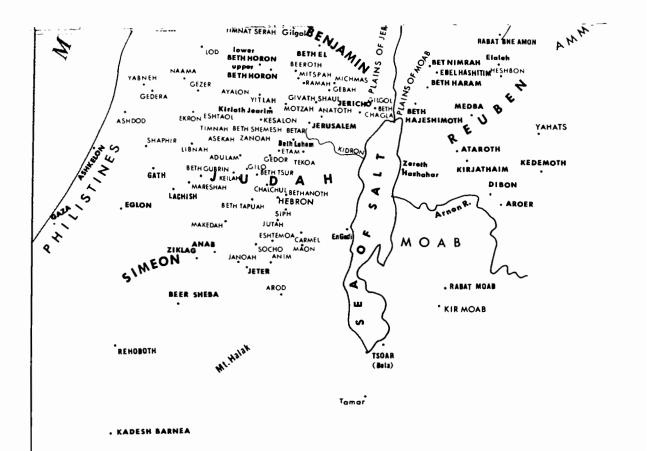
WELLSPRINGS OF TORAH by Alexander Zusia Friedman

MAIMONIDES' INTRODUCTION TO THE TALMUD by Zvi Lampel

A clear exposition of the origin, aims, methodology and spirit of the Talmud. A classic among basic Jewish texts.

Original Hebrew text with English translation, footnotes, charts, addenda, indices, 6" x 9" 296 pages. \$7.95

ספר תרי עשר

חלק א

מקראות גדולות TWELVE PROPHETS

VOLUME ONE

מקראות

תרי עשר

חלק א

תורגם מחדש לאנגלית

מתורגם ומבואר עם כל דבורי רש"י ולקט המפרשים על ידי

הרב אברהם י. ראזענכרג

נערך ביז הרב אברהם י. ראזענבו

> הוצאת יודאיקא פרעסס ניו יורק · תשמ"ז

TWELVE PROPHETS

VOLUME ONE

A NEW ENGLISH TRANSLATION

TRANSLATION OF TEXT, RASHI AND COMMENTARY BY

Rabbi A. J. Rosenberg

EDITED BY Rabbi A. J. Rosenberg

THE JUDAICA PRESS INC. New York • 1986

© Copyright 1986, by THE JUDAICA PRESS, INC.

New York, N. Y.

ALL RIGHTS RESERVED
INCLUDING THE RIGHTS OF REPRODUCTION
IN WHOLE OR IN PART IN ANY FORM
ISBN: 0-910818-70-3

MANUFACTURED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

CONTENTS

Foreword	vii
Preface	
Outline of the Twelve Prophets	xix
Text (VOLUME ONE)	
Appendix	197
Bibliography	

RABBI MOSES FEINSTEIN 455 F. D. R. DRIVE New York 2, N. Y.

OREGON 7-1222

משה פיינשטייו ר"ם תפארת ירושלים כנוא יארק

הנה ידוע ומפורסם טובא בשער בת רבים ספרי הוצאת יודאיקא פרעסס על תנ"ך שכבר יצא לאור על ספרי יהושע ושמואל רעכשיו בחסדי השי"ת סדרו לדפוס ג"כ על ספר שופטים והוא כולל הפירושים המקובלים בתנ"ך הנקוב בשם מקראות גדולות ועל זה הוסיפו תרגום אנגלית שהוא השפה המדוברת במדינה זו על פסוקי תנ"ך וגם תרגום לפרש"י מלה במלה עם הוספות פירושים באנגלית הנצרכים להבנת פשוטו של קרא והכל נערך ע"י תלמידי היקר הרב הגאון ר' אבדהם יוסף ראזענבערג שליט"א שהוא אומן גדול במלאכת התרגום, והרבה עמל השקיע בכל פרט ופרט בדקדוק גדול, וסידר את הכל בקצור כדי להקל על הלומדים שיוכלו לעיין בנקל ואפריון נמטיה למנהל יודאיקא פרעסס מהור"ר יעקב דוד גאלדמאן שליט"א שוכה ומוכה את הרבים בלימוד התנ"ך שמעורר לומדיה לאהבה וליראה את שמו הגדול ולהאמין בו ובעבדיו הנביאים שהוא יסוד ושורש בעבודתו יתברך ואמינא לפעלא טבא יישר ויתברכו כל העוסקים בכל ברכות התורה וחכמינו ז"ל בברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת.

וע"ז באחי עה"ח היות ל אים ליו שלים אים ב ליינ שלים

FOREWORD

This book, volume one of the Twelve Prophets, is the eleventh of the Judaica series of the Prophets, the third of the Latter Prophets. For convenience, we have divided the Book into two volumes, this one containing the first five Prophets, ending with Jonah. As in the preceding volumes, we have translated the text into idomatic English, except in instances in which accuracy would suffer. In such cases, we have rendered the text more literally. As in our previous volumes, our translation is based mainly on Rashi's commentary, which is of primary interest. As the reader will notice, the difference between Rashi and other commentaries is much more pronounced in the Latter Prophets than in the Early Prophets. This is because the works of the Early Prophets are predominantly historical and consequently, prosaic. The Latter Prophets, however, are mostly prophetic and consequently, poetic, leaving much leeway for various interpretations. Although we have sometimes encountered difficulty in rendering the text according to Rashi's interpretation, we have seldom deviated from this pattern. In addition to basing our translation on Rashi, we have presented Rashi verbatim, following the critical edition of Rashi, entitled Parshandatha, by Rabbi I. Maarsen. We have also included the several addenda, both those which appear in all extant editions of Nach, and those entitled Sod Mesharim, which appear exclusively in Nach Lublin.

After Rashi, we drew from Ibn Ezra, Redak, Rabbi Joseph Kara, and Mezudoth, whose commentaries all appear in Nach Lublin. Among other early commentaries, we have consulted Rabbi Isaiah da Trani, Abarbanel, and Rabbi Eliezer of Beaugency, an unusual gem, found only on Ezekiel and The Twelve Prophets.

Although Mezudath David is usually based on Abarbanel, we have quoted many explanations in the name of Mezudath David since this commentary appears in this edition and is readily accessible to the reader. In addition to the explanations based on Abarbanel, many original ones are found in Mezudath David, making it indispensable to the student of Nach. It is known that Rabbi Chaim of Volozhin, outstanding disciple of Rabbi Elijah of Vilna, encouraged the study of Nach with Rashi and Mezudoth (Kether Rosh, 58).

Of the modern commentaries, we have quoted often from Malbim and Alschich, which bring clarity to the text. We have not neglected contem-

porary authors and have quoted Daath Soferim by Rabbi Chaim D. Rabinowitz, a famed Bible scholar and educator. We have also used Daath Mikra, composed and published by Mosad HaRav Kook, where we find many recent discoveries that shed light on the meaning of the text.

Last, but of major importance, we have frequently quoted Talmudic and Midrashic literature. We have attempted to trace each passage to its original source, not being satisfied with secondary sources, such as Rashi, Redak, and Yalkut Shimoni. In some instances, however, the original midrashim are no longer extant, except for fragments quoted by medieval authors who were in possession of these prized gems.

A.J.R.

ACKNOWLEDGEMENTS

We wish to thank our friend, Dr. Paul Forchheimer, who, as in earlier volumes, has enlightened us regarding Old French expressions found in Rashi's commentary.

PREFACE

I. AUTHORSHIP

The Talmud (Baba Bathra 15a) ascribes the recording of the prophecies of The Twelve Prophets to the Men of the Great Assembly. Accordingly, this Book was not committed to writing until the return to Zion after the Babylonian exile. Rashi (ad loc.) conjectures that the prophets themselves did not commit their prophecies to writing since these prophecies were short. When Haggai, Zechariah, and Malachi, perceived that the holy spirit was terminating, they recorded their own prophecies and combined the short prophecies with theirs, composing one large Book, lest the short prophecies be lost because of their small size.

II. Position

According to the Talmud (Baba Bathra 14b), the order of the Latter Prophets is as follows: Jeremiah, Ezekiel, Isaiah, and the Twelve. Although many of the prophecies included in this Book precede the prophecies of the other prophets, it was placed at the end of the Prophets along with the prophecies of Haggai, Zechariah, and Malachi, who compiled the Book.

The Talmud, however, does not account for the order of The Twelve Prophets. There are many difficulties in the order of these prophecies. According to the Rabbis, that Obadiah prophesied in the time of Ahab, his prophecy should be recorded first. Also, the three prophets who prophesied during the same period, viz. Hosea, Amos, and Micah, should have been recorded together, without the interruption of Joel between Hosea and Amos, and Obadiah and Jonah between Amos and Micah.

Abarbanel explains that Hosea was placed at the beginning of the Book since he prophesied at the same as Isaiah, whose Book he follows. Joel's prophecy is placed after his, rather than that of Amos, since he preceded Amos chronologically. Amos follows Joel with the same expression with which Joel concludes his prophecy. Joel concludes with: "When the Lord dwells in Zion." On the same note, Amos commences his prophecy with: "The Lord shall roar from Zion." Obadiah follows Amos since Amos con-

PREFACE XII

cludes his prophecy with the downfall of Edom and the rebuilding of Israel. and Obadiah's prophecy also regards the downfall of Edom and the redemotion of Israel. Although Obadiah prophesied before these prophets, his prophecy was recorded after theirs to teach us that their prophecies emanated from his. Since Obadiah prophesied: "(verse 10) Because of the violence of your brother Jacob, shame shall cover you," Joel prophesied: "(4:19) Because of the violence done to the children of Judah etc." From Obadiah's prophecy: "(verse 15) For the day of the Lord over all the nations is close," Joel learned to say: "(2:1) For the day of the Lord has come, for it is near." Also, from Obadiah's prophecy: "(verse 17) And on Mount Zion there shall be a remnant, and it shall be holy," "(verse 19) And [the inhabitants of the southland shall inherit the mountain of Esau," Amos learned to say, "(9:12) In order that they inherit the remnant of Edom and all the nations because My Name is called upon them." Obadiah's prophecy was not placed at the beginning because Hosea prophesied simultaneously with Isaiah as explained above. He then continued the order according to the chronology. He did not wish to place Obadiah before these other prophets since he was proselyte, and the others were of Israelite stock. Next comes the prophecy of Jonah, who prophesied during the reign of Jeroboam son of Joash, as did Amos. After Jonah comes Micah the Morashtite since he prophesied after the death of Jeroboam son of Joash, since Jeroboam died during the reign of Uzziah, and Micah commenced to prophesy during the reign of his son Jotham and prophesied until the reign of Hezekiah. After him are recorded the prophecies of Nahum and Habakkuk since they prophesied during the reign of Manasseh the son of Hezekiah according to the chronology of Seder Olam. They, therefore, follow Micah. The prophecies of these two prophets are similar insofar as Nahum prophesied the destruction of Assyria, the kingdom that destroyed and exiled the kingdom of Israel, and Habakkuk prophesied the destruction of Babylon, the destroyer of the kingdom of Judah. After them comes Zephaniah, who prophesied during the reign of Josiah. All these prophets flourished before the destruction of the First Temple. At the time of the destruction of the Temple, Jeremiah and Ezekiel flourished, as is obvious from their prophecies. Haggai, Zechariah, and Malachi were the three post-exilic prophets. Their prophecies, therefore, end the Book of the Twelve Prophets.

THE TWELVE PROPHETS

1. Hosea

According to the Rabbis (Gen. Rabbah 84), Hosea was of the tribe of Reuben. His father Beeri was Beerah, the prince of the Reubenites, who was exiled to Assyria by Tiglath-Pilneser (1 Chron. 5:6). He received the Torah from Elisha, and, according to Rambam, from Zechariah son of Jehoiada the priest.

According to Shalsheleth Hakabbalah, Hosea died in Babylon. Before his death he gave instructions that he be interred in the Holy Land. Since the way was perilous, he commanded that they place him in a coffin and tie it to a camel and let the camel go by itself. Wherever the camel would stop to rest, they should bury him. They complied with his wishes and attached his coffin to a camel. The camel went from Babylon to the Holy Land unhindered and without incident, and arrived at the Jewish cemetery of Safed, where it stopped. By reading the letter in the coffin, the citizens of Safed recognized who it was and buried him there amidst great honors.

OUTLINE OF HOSEA

- I. The prophet takes a wife of harlotry, who bears children to him.
- II. Consolation of Israel, who will be reinstated as God's people when they repent of their sins.
- III. Prophecy of the end of days.
- IV. The prophet reproves the Northern Kingdom for their sins of idolatry and immorality.
- V. Further warning to the Kingdom of Israel and to the Kingdom of Judah who are following their practices.
- VI. Exhortation to repent.
- VII. Depiction of the evils of the kings of Israel and their going to Egypt and Assyria for aid.
- VIII. Prophecy of the downfall of Israel and Judah because of their idolatrous practices.
- IX. 1-9. Prediction of the exile of Israel because of their idolatry.
 - 10-17. The prophet recounts how God found Israel in the desert when

they were dear to Him as ripe grapes and figs, and how they went astray after pagan deities, to become rejected to the extent that they were once beloved. The prophet prays that they bear no children or that the children die young.

- X. Prophecy of the exile of the calf of Bethel.
- XI. Reproof of the Kingdom of Ephraim for their idolatrous practices.
- XII. Reproof for idolatry and for defying the prophets.
- XIII. Contrast of Jeroboam's zeal for God when he reproved Solomon, and the subsequent behavior of his kingdom.
- XIV. Exhortation to repent and be saved.

2. Joel

According to the Rabbis (Num. Rabbah 10), Joel was a Levite, a son of the prophet Samuel. Some say that he lived in the time of Jeroboam son of Ahab, and, according to Seder Olam, he lived during the reign of Manasseh son of Hezekiah, king of Judah. He received the Torah from Micah. The members of his tribunal were Nahum, Habakkuk, and Saraiah the High Priest.—[Midrash Avoth]

OUTLINE OF JOEL

- I II. Prophecy of the locust plague.
- III IV. Prophecy of the Messianic era.

3. Amos

Amos was a wealthy man, a cattle breeder and a sycamore inspector. He lived in Tekoa of the tribe of Asher. He prophesied during the reign of Uzziah king of Judah, two years prior to the earthquake, and during the reign of Jeroboam son of Joash king of Israel. *Malbim*, at the beginning of Hosea explains that, from the time that Joash defeated Amaziah king of Judah, the kings of Judah were subordinate to the kings of Israel. This was until the twenty-fourth year of Uzziah, which coincides with the twenty-seventh year of Jeroboam son of Joash. This was approximately a year prior to the earthquake which took place upon Uzziah's entrance into the Temple to offer up incense, when he became leprous, as is related in II Chron. 26:16-21. In the superscriptions of both Hosea's prophecy and Amos'

prophecy, Jeroboam's reign is mentioned since he, in fact, reigned over Judah during that time. In Isaiah's prophecy, he is not mentioned since Isaiah commenced to prophesy during the year that Uzziah was plagued, when Jeroboam no longer ruled over Judah, but Uzziah exercised complete sovereignty.

He states further that Amos was chosen despite his lack of preparation for prophecy. Although, as a rule, God bestows wisdom only on those who already have wisdom, in the case of prophecy, when the people need a prophet, and there is no one available who is prepared for prophecy, God bestows the gift of prophecy even upon one unlearned and untrained for it. At that time, there were two prophets in the Southern Kingdom, viz. Isaiah and Micah. God desired to have two prophets in the Northern Kingdom as well. The only one was Hosea of the tribe of Reuben. He, therefore, chose Amos of the tribe of Asher, who was superior to the rest of the people.

As we learn further (1:1) Amos was tongue-tied and was, therefore, ridiculed by the people. He, nevertheless, persevered in executing God's mission, even in the face of being accused by Amaziah, the priest of Bethel, of rebelling against the king. The Rabbis (*Pesachim* 87b) credit Jeroboam son of Joash for refusing to believe the slanderous report against Amos. For this reason, he is listed together with the kings of Judah in the superscription of the prophecies of Hosea and Amos.

According to Shalsheleth Hakabbalah, Amos met his death at the hands of the king of Judah (evidently Uzziah, in whose reign he prophesied), who marked his forehead with an iron rod. It is, however, difficult to believe that Uzziah would slay Amos, for three reasons: 1) Uzziah is considered a righteous king, whose only sin was his unlawful entry into the Temple to burn the incense; 2) Uzziah did not exercise sovereignty from the time he was stricken with zaraath, and his son Jotham was not yet king; moreover, he was even more righteous than his father; 3) Amos prophesied mainly in the Northern Kingdom. On the contrary, Amaziah exhorted Amos to flee to Judah, where his prophecy would be acceptable.

OUTLINE OF AMOS

- I. 1-5. Sins of Damascus and its downfall.
 - 6-8. Sins of the Philistines and their downfall.
 - 9-10. Sins of Tyre and its downfall.
 - 11-15. Sins of Edom and its downfall.
- II. 1-3. Sins of Moab and its downfall.
 - 4-8. Sins of Judah and its destruction.
 - 9-16. Sins of Israel and its exile.

- III. 1-8. Reproof of Israel for their rejection of prophecy.
 - 9-15. Downfall of the Northern Kingdom.
- IV. 1-5. Reproof of Israel for social injustice and idolatry.
 - 6-13. Prophecy of famine, pestilence, and the sword.
- V. Reproof of Israel for perversion of justice and for idolatry, and prophecy of the exile.
- VI. Prophecy of the exile and the terrible conditions at that time.
- VII. 1-4. Vision of the locusts.
 - 5-6. Vision of the fire.
 - 7-9. Vision of the plumbline.
 - 10-17. Encounter with Amaziah, priest of Bethel.
- VIII. 1-3. Vision of the basket of figs.
 - 4-8. Reproof for social injustice.
 - 9-10. Death of Josiah.
 - 11-14. Cessation of prophecy.
- IX. 1-10. Destruction of Temple and exile.
 - 11-15. Messianic prophecy.

4. Obadiah

As mentioned in the general preface, Obadiah was an Edomite proselyte. He is identified with Obadiah, the administrator of Ahab's palace (1 Kings 18), where he is described as fearing the Lord greatly. Indeed, the Rabbis (San. 39b) state that the description of Obadiah as fearing the Lord greatly is superior to that written concerning Abraham who is described merely as fearing the Lord. Maharsha (ad. loc.) explains that the Rabbis do not mean that Obadiah was superior to Abraham, but that Scripture's description of him is superior to that of Abraham. Since God was addressing Abraham (Gen. 22:12), He did not address him with his full praise. In the case of Obadiah, however, Scripture describes him, but does not address him. Therefore, it is proper to relate his entire praise.

Obadiah was wealthy, to the extent that he was able to sustain one hundred prophets in two caves. When the famine came about during Ahab's reign, and his funds had been depleted, he was compelled to borrow money from Jehoram, the son of Ahab, to continue sustaining them.—[Tanhuma, Mishpatim 8: Exodus Rabbah 31:4]

As will be explained in the Commentary Digest, he was chosen to prophesy the downfall of his own people, Edom.—[San. ibid.]

Surprisingly, Obadiah, never referred to as a prophet, but only as a

disciple of the prophets, laid the basis for several of Joel's and Amos's prophecies. See above in the general preface and in the beginning of the Commentary Digest.

Obadiah's entire prophecy consists of but one chapter, in which he prophesies the downfall of Edom. Therefore, no outline is necessary.

5. JONAH

Jonah son of Amittai flourished during the reign of Jehu son of Nimshi, whom he anointed by the order of Elisha, his mentor. According to the Sages (*Pirke d'Rabbi Eliezer* ch. 10), he was the son of the widow of Zarephath, in whose house Elijah lodged during the famine. This was the son who expired and was revived by Elijah. His mother was of the tribe of Asher and his father was of the tribe of Zebulun, from Gath-hepher. Some say that his mother was not of Jewish stock. He lived more than one hundred twenty years.—[Midrash Avoth]

The Midrashim, the Talmud, and all traditional commentators are unanimous in interpreting the Book of Jonah literally, that the narrative actually occured. See also *Targum Jonathan* (Nahum 1:1). Rabbi Elijah of Vilna, however, based on *Zohar*, explains this Book allegorically. Jonah represents the soul, sent down to this world to occupy a body and to rectify the world. Not only does it not rectify the world, it deteriorates. It is then sent down again in a second reincarnation, when it bewails its fate, but accomplishes its mission. [By no means, should this be taken as an indication that he does not believe in the simple meaning of the Book. The intention is, that, in addition to the simple, literal meaning of the narrative, it bears this allegorical meaning as well.]

OUTLINE OF JONAH

- I. 1-2. God commands Jonah to go to Nineveh to prophesy.
 - 3. Jonah boards a ship headed for Tarshish, to escape receiving the prophecy.
 - 4-16. The ship is attacked by a storm, and Jonah is cast overboard.
- II. Jonah is swallowed up by a fish, and after praying to God, is finally spewed out onto dry land.
- III. 1-4. Jonah is commanded by God to proceed to Nineveh and prophesy that it will be overturned, which he does.
 - 5-10. The Ninevites repent.

- IV. 1-3. Jonah is troubled and begs that God take his soul.
 - 4-8. God gives Jonah a kikayon, which soon withers, causing Jonah great pain from the sun.
 - 9-11. God explains to Jonah why He grants clemency to the people of Nineveh after their repentance.

ספר תרי עשר חלק א

מקראות גדולות TWELVE PROPHETS

VOLUME ONE

א פרונם וכואה בקרָם דהוה עם הושע באַרִי בּיוֹםֵי עַזְיַה יוֹתָּבּ אַתוֹ יחוקוה מַלְּכוֹא דכית יהורה וכימי יַרְבָעָם בָּר יוּאָשׁ סָלְּכָּא דַישָּׂרָאַל: בּשְׁרַיוּת ת"א דבר ה' . פסחים פון פחלם , כ'כ י"ד זוהר פקודין: פַּהָנָמָא דַיִי בְּהוֹשֵׁע

(א) דבר ה' אשר היה אל הושע כן בארי כימי

שהאריך שנים בחיי כלם מכאן אמרו אוי לה לרבנות שמקבר" את כעליה: וביםי ירבעם בן יואש. מכני יהוא ואף הוא מלך עם עוזיה ויותם אלא שנרמה לו זכות להמנות עם

הצדיקים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמום כמו שמסורש בפסחים בפרק האבה (דף פ"ו) שנאמר (עמום

וישלה אמניה ונו' השר עליד עמום ונו': (ב) החלת

עוויה יותם וגו'. ארכש מלכים הללו הפח כימיו

מהר"י קרא א (א) דבר ח׳ אשר חיה אל הושע בן בארי ביםי עחירוו 🛠 יותם אתו יחוקיהו מלכי יתורה וכימי ירבעם

בן יואש כלך ישראל. מבני יהוא תית. שניבאו בימי אלו בן יואש כין ישואי. בכני יויא מפני מת זכה ירבעם מלך המשת מלכים. ואסרו רבותינו ז"ל מפני מת זכה ירבעם מלך ישראל ליסנות עם מלכי ירורה אלא מפני שלא קיבל לשון חרע סן אסציה . כמו שמפורש במסכת פסחים . כמו שנאמר וישלה אסצית כהן בית אל אל ירבעם כלך ישראל לאמר קשר עליך עבום בקרב ישראל לא תובל תארץ לחכיל את כל דבריו כי כה אמר עמום בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מעל ארמתו. ואמציה שמע ונורעוע. שהרי עמום אמר וקמתי על בית ירבעם שוחו וכריה כנו שחרנו שלום בן יבש. כששמע כן

ירבעם אמר חם ושלום לא אמר כן אותו צדיק. ואם אמר סמי הקב"ח אסר ולא תושש בו . אמר הקב"ח לירבעם חייד תואל וכן דברת. הנני סשוב ארצות כארץ (לך) ישראל. סיסים נלקתו מישראל. וכן תוא אומר בספר מלכים רוא השיב את נבול ישראל מלבוא חסת עדים הגרבה כרבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אסתי הגביא אשר מנת דחפר, ואום׳ ויושיעם נבידו ידבעם בן יואש: (ב) תחלת רבר ה' בהושע והלא כמה נביאים ניבאו לפניו שדבר הקב'ת עמתם. אכן עזרא

(ח) זה הושע מנכיחי השם הנככדים כי הילחקי דכר סרה של דבר ח׳ אשר חיה אל הושע. והגה דברי נביאתו היו דברי תוכחה לישראל ויהורה שעשו הדע בעיני ח׳ ביכי המלכים האלה כמו שכתוב: (כ) תחלת דבר ה' בהושע.

כספרו עליו שחמר שהוח כן חלה כי כחרי הוח הלה כי ימלא כתוב ובאר אלים יללתה ואין אלה אלים כי

בעבור חות נוסף ישתנה השם כמו זיף וזיפה ועוד כי חין משפט לשון הקדש לחמר על שם פרט שהוח כן עיר רק חם היה על דרך כלל כמו בת ליון רק יתיחש אל העיר כמו שמרוני ושני דברים דחקוהו לומר ככה החחד שמנא בד"ה בארה בנו אשר הגלה תגלת פלאשר מלך אשור הוא נשיא לראובני והוא היה אבי זה הנביא והשני שאמר ולפקד של יעקב כדרכיו כי הוא יפרש זה על יעקב אבינו שהסיר הבכורה מראובן ואין פירושו כאשר חשב והנה שכח הכתוב על הושע כן אלה ויעשה הרע בעיני ה'. והילהקי אמר שלקה אשת זמונים וזה המוכה בסנוירים הלא ראה כתוב סצורת דוד

א (א) דבר הי וגו'. ר"ל בזה הספר יסופר דבר כ' אשר היה - שניבא גם פליו בארלו כי היה מבני ששרת השבסים לכן אמר וכימי ירכעם: (5) תחלת דבר תי ונו'. כ"ל מחלת דבורו של כ' כהושע היה זה שאמר ה' אל הושע לך הח לך ונו': אשת ונינים. אשה שהורגלי בונות וילדה ילדים בונות שהוא מוסת ואום

אל הושע: בן בארי. ארו"ל שוהו כארה הנשיא לראוכני הָנוכר (כד"ה א' כ') בגלה לאשור: ביםי עזיה ונו' כי כימי אלו הצלכים ויכה: וביבי ירבעם . שמלך כימי שזיה ועל

Amos, and Micah.—[Parshandatha reads: in the days of Uzziah. Micah, in fact, is not mentioned as having prophesied in the days of Uzziah, but only in the days of Jotham, Ahaz, and Hezekiah; this will be explained further. In Pesachim 87a, we read: at that time.] Isaiah prophesied at the time of the earthquake (Parshandatha)], as it is stated: (Isaiah 6:4) "And the doorposts quaked etc." And that was the day that Uzziah was stricken when he entered the Temple, for the ethereal

beings clamored to burn him, and the earthly beings to swallow him as the punishment of Korah's company, among which there were [some] swallowed up and [some] burned. Concerning Amos, it is stated: (Amos 1:1) "Two years before the earthquake." [Amos, accordingly, preceded Isaiah.] And Micah was the last of all of them, for it is said concerning him: (Micah 1:1) "In the days of Jotham, Ahaz, and Hezekiah," and Uzziah is not mentioned in his regard (Cf. Pesachim 87a; Seder

1

1. The word of the Lord which came to Hosea the son of Beeri in the days of Uzziah, Jotham, Ahaz, [and] Hezekiah, kings of Judah, and in the days of Jeroboam the son of Joash king of Jeroba.

Israel. 2. At the beginning of the Lord's speaking

1. The word of the Lord—I.e. this Book contains the word of the Lord which came to Hosea.—[Mezudath David]

the son of Beeri-The Rabbis identify Beeri with Beerah the prince of the Reubenites, who was exiled to Assyria by Tilgath-Pilnesser, as is related in I Chron. 5:6. He was called Beerah because he was the well, or fountain of Torah, 'Beerah' derived from בָּאָר, a well [i.e. he was the source of Torah teaching. He died in exile in order that the ten repent.—[Pesikta Kahana p. 159b] The Rabbis tell us also that, if a prophet's father's name is mentioned along with his name, his father, too, was a prophet. Hosea's father prophesied but two verses, Isaiah 8:19f. "And when they say to you, 'Inquire of the necromancers and those who divine by Jidoa bone, who chirp and who mutter.' 'Does not this people inquire of its God? For the living, shall we inquire of the dead—for the Torah and for its warning?' If they will not say the likes of this thing, that it has no light." Since these verses were not enough for a Book, they were attached to [the Book of] Isaiah. He prophesied them concerning the exile of the ten tribes when Sennacherib exiled the Reubenites and the Gadites, and he exiled him with them.—[Leviticus Rabbah 6:6; see Rashi to Isaiah 8:19.]

The word of the Lord which came to Hosea the son of Beeri in the days of Uzziah, Jotham, etc.—He buried these four kings during his lifetime, for he outlived them all. From here they derived the maxim: Woe is to authority, for it buries its holders.—[Rashi from Pesachim 87b]

and in the days of Jeroboam the son of Joash—He was of the sons of Jehu [i.e. a great grandson of Jehu], and he too reigned with Uzziah and Jotham, but a meritorious deed caused him to be counted with these righteous men, since he did not heed slander concerning Amos, as is explained in Pesachim, in the chapter entitled השָּהַה, "The woman" (87b), as it is stated: "(Amos 7:10) And Amaziah sent etc. 'Amos has conspired against you etc.'"—[Rashi]*

2. At the beginning of the Lord's speaking to Hosea—Lit. in the beginning the Lord spoke to Hosea. Therefore, our Rabbis stated: The first of the four prophets who prophesied (in these days): Hosea, Isaiah,

^{*}See Appendix for additional commentary.

קרמא פעוהא דאינון

חשק זמנים . פכחים כי:

דבר ה' בהושע. רכוחינו אמרו תחילה לארבעה נביאים שנתנבחו (בימים הללו) הושע ישעיה עמום ומיכה . ישעיה נתנכא שנאמר (ישעיה ו') וינועו אמית הסיפים ונו' והוא היה יום שנתנגע עוויה שנכנם להיכל שרעשו העליונים לשורפו ותחתונים לכולעו כעונשן של עדת הרח שהיו בהם בלועין וברופים. בעמום נחמר שנתים לפני הרעש והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנאמר בו (מיכה א') בימי יותס אחז יחזקיהו ולא נאמר בו עוזיה ופשועו של מקרא תחלת דבור שנדבר הקדוש ברוך הוא עם הושע אמר לו כן: קח לך אשת ונונים. רכוחינו חתרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם באומה אחרת כמו שמפורש בפסחים ריש פרק החשה: וילדי ונונים. שחלד לך ילדים ביהיו ספיקי ממזירות. ויונתן חירגם אתנכא נבואה

על יחבי קרתי טעותא. וקח האמור כאן לפון למוד הוא

מהר"י קרא אלא הוא ניבא תחילה לר׳ נביאים הללו שנבאו בפרק אחר ביםי עוזיה יותם. שהרי ירבעם קרם לעוזיה ויותם כמה שנים. ועמום ניבא שנתים לפני הרעש. וישעיה ניבא ביום הרעש. ומיבה המורשתי ניבא בימי יותם. ווהו שאמרו רבותינו כולם קרפו את מיכה . שהרי הם ניבאו כיסי לחיה חה לא ניתנבא ער כיםי יותם . תחלת רבר ה' בהושע . עריין יש לרקרק לנו במקרא זה . שאם היה כתוב החילה רבר הי בהושע חיה משמע שריבר תחילה עמו קורם שריבר עם חביריו. אבל במשבע שנאכר חחילת דבר ה' בהושע שומע אני שתוא ככו שאמרו רבותינו ז'ל . תחילת תשובה שהשיב הקב"ת לדבריו. אסר לו קח לך אשה זנונים לפי שאסרה רוח תקורש מה תהא עליהן על ישראל שהם עוברים על אשר הושע החליפם באימה אחרת. אמר הקב'ה כת אעשה לוכן זה שלא ליפור סנינוריא על בניי. היה לו לומר בגיך תם בני בחוניך והם בניז אכרהם יצחק ויעקב וכולו זרע אפת. גלנל מידת הרין למירת חרחמים. השיב לו הכב"ה. כח לר אשת זנונים והוליר סכנה ילדי זנונים ואף על פי שחרע שהיא זונה אין אתה מגרש אותה. ואני איך אנרש את כניי שהם זרע אמת . כך שנויה בסדר עולם . ובמסכת פסחים .

וכך הוא פשופו של מקרא. החלת רבר ה' בהישע. החילה שריבר ה' בהושע אמר לו שיקח אשת זנונים וילרי זנונים שוה.

אכן עורא ההלת דבר ה' בהושע ויחמר ה' והנח לח מרה פי השם חלילה הלילה רק הושע בן כחרי חיננו הושע בן חלה כמו חנוך שם כולל לחרבעה חנשים כתורה ושחול מרחובות הנהר ושאול בן הכנענית ושאול כן קיש ורכים ככה ותחלת נכוחת זה הנכיח על מלכות ירכעם כן יוחש מלך ישרחל ארכעים שנה לפני גלות שתרון אם היתה נכואתו בסוף יתי ירכעם כי לא מלך זכריה בנו אחריו רק ששה חדשים ונשבתה מלכות בית יהוח שהיו מלכי ישראל. ומפרש חתר אמר כי לך קח לך דכור הוא כטעם להח טוב ופירש ותהר כמו תהרו חשם תלדו קם וחמר כי נומר נמורה בזנות וכת דבלים רמז ליהודה וישראל ואחר אמר קח לך אשת זמונים שאם כאתה לקחת אשה הוננת לא תמצא שהרי זנה תונה החרץ כל עם החרץ זונים מחחרי השם.ומפרש חחר חמר קח לך חשת זכוכים וילדי זכוכים שהרי דונמתו זכו יושכי החרץ מחחרי ה' ודיו לעכד להיוח כרכו . נחם חברהם המחבר הלילה חלילה שילוה השם לקחת אשת זנונים ולהוליד ילדי זנונים והחומר דיו לעכד להיות כרבו לא נאמר על זה כי זנות מאחרי השם דרך משל רק כאדם הוא כמעשה והנכון בעיני כי זה הנכיח היה רוחה במרחות נכוחה בהלום הלילה שהשם אמר לו לך קח לך אשת זנונים והלך ולקח אשה ידועה והרחה וילדה כל זה כמראות הגבואה כאשר

רד"ק סצאנו לשון רבור שהוא לנין נבואה קשור עם בי"ת השמוש. כמו הרק אך במשה רבר ת' הלא גם בנו דבר. דוח ה' דבר בי פה אל פה ארבר כו. אפשר שהחיה כלה דבר ה' פעל עכר. רוצה לומר תחילה אשר דבר ה' בהושע זה היה שאמר לו קח לך אשת זנונים. או יהיה רבר שם. כמו והדבר אין בהם: ויאכר ה' אל הושע לך קח לך אשת זנונים. כל זה הענין היה במראה הנכואה שאכר לו שיקח אשת זנונים ולקחה והרתה וילרה כפנו שלש פעבים. ווה משל לישראל הזונים פאחרי ה׳. ווהו שאָפר כי ונה תונה הארץ כאחרי ה׳ ופירוש וילרי זנונים. ויהיו לך ממנה ילרי זנונים כי אשת ונונים היא. כן ישראל והנולרים מהם באלה הדורות זנו מאחרי ה'. וכל זה הית בסראה הנבואה לא שלקח הושע הנביא אשת זנונים. אף על פי שנסצא בדברי דבוחינו ז"ל שהענין כסשמעו . שאפרו ויאסר ה' אל הושע אבר לו הקב"ה להושע חפא ישראל היה ויאמר ה' אל חושע הבי לו יקב ויייושל בי בתניך הם בני לומר לפניו רבונו של עולם בני על ומר לפניו רבונו של עולם בני אברהם יצחק ויעקב נלגל עליהם רחמים לא ריו שלא אמר כך אלא אמר לפניו כל העולם שלך הוא העברים באומה אחרה. אסר הקרוש ברוך הוא מה אעשה לזקן זה. אמר לו קה לך אשת זנונים, אחר כך אבר לו לך שלחת מעל פניך אם הוא יכול לשלחה אף אני אשלח את ישראל. לאחר שנולרו לו ססנה שני בנים ובת אחת אמר לו הקרוש ברוך הוא להושע לשמיה לך ללכור כסשה רבך כיון שרברתי לסו מידש כן האשת ברול עצסך ספנה. אכד לפניו רבונו של עולם יש לי בנים סבנה היאני כיול לנרשה. אכר ברוך הוא וכה אתה שאשתך וונה ובניך בני אשת זנונים כך אני שבני ישראל בני הם בני בחוני אברהם יצחק ויעקב והם אחר

מצורת דוד

פירש אם יהיה נביאכם לבד ממשה לבדו ה' במראה אליו אחודע בחלום אדבר בו ואל חחמה איך יראה בחלום וילך ויהח והנה כחלום אדם כלא נכואה ותאכלנה הפרות וככה על ישעיהו הנכיא כאשר הלך עכדי ישעיהו ערום ויחף זה מצורת ציון

א (כ) זבוגים. תלשון אוה: זנה תונה. פנין הסרה ועש"ו - שהיא זונה כאמי וארו"ל לפי שהושט אתר להקכ"ה פל ישראל החליםי חברה המנחסת זונה כי שרת' מדרכי הלניעות: בקומה חחרת לכן לוהו לקחת זונה למען הרחות לו חיך יקשה

I do not wish to divorce them since I have righteous children among them, you be like Me and take a wife of harlotry . . . "

to Hosea, the Lord said to Hosea: Go, take yourself a wife of harlotry and children of harlotry,

Olam, ch. 20; Tanhuma Tzav 13; Rashi, Isaiah 6:4). But the simple meaning of the verse is: At the beginning of the speech which the Holy One, blessed be He, spoke to Hosea, said this to him.—[Rashi] Although Rashi states here that Micah did not prophesy during Uzziah's reign, it appears from Rashi addendum, Tos., and Rabbenu Chananel on Pesachim 87a that all four prophets prophesied during Uzziah's reign. They explain that, whereas Hosea and Amos prophesied while Uzziah was excercising sovereignty, Micah commenced his prophetic career after Uzziah had been stricken with zaraath and no longer excercised sovereignty, the land being governed by Jotham.

Malbim points out that, even according to the simple meaning of the verse, Hosea was the first of the four prophets, as explained above.

take yourself a wife of harlotry— Our Rabbis said: This is to be explained according to its apparent meaning: Since he said about Israel, "Exchange them for another nation," as is explained in Pesachim at the beginning of the chapter entitled הָּאָשׁר, "The woman" (87a).—[Rashi]*

and children of harlotry—For she will bear you children who will be of possible illegitimacy. And Jonathan paraphrased: Prophesy a prophecy about the inhabitants of the cities of idolatry. The word np, stated here is an expression of teaching, [derived]

from לֶּקֶם, doctrine]. Teach them to repent.—[Rashi]

To sum up Rashi and Targum Jonathan, Rashi, after the Rabbis, understands God's command to Hosea literally, that God commanded him to marry a woman, known for her lewdness and profligate behavior. According to Targum Jonathan we explain this prophecy figuratively. God commanded him to teach the straying people to repent. The woman represents the people and the children their constantly increasing sins. Ibn Ezra. Rambam and Redak understand this as a prophetic vision, in which God commands him to take a wife of harlotry, and, in his dream, he takes this known harlot, as Scripture relates.

Malbim explains that the root דבר, to speak, followed by the prefix 3, denotes God's speech to the prophet concerning his own affairs, not introducing a mission to the people at large. It also denotes a controversy. Here, God commands Hosea to go to the people to bring them about to return to Him. Hosea demurs, comparing the people to a woman guilty of infidelity to her husband. Since they have worshipped other deities, they are like a woman who has committed adultery and must be divorced, never to return. Thereupon, God replies, "Since you do not wish to admonish them and bring them to repent, and

^{*}See Appendix for additional commentary.

יטעון דיב יתובון יַשָּהָבֵיק יָּהוֹן וַאָם יָּא בַּבְּהַר אַלֵּי הַינִין יִהְרוּן וַאוּסִיפוּ וַעַבְרוּ עוֹכְרִין בישון: ר וַאַּמַר ויִ כַּיה בּוַעִיר וָאַסְעַר דַם פָּלְּחַי גלטג ַקרָא שוּטְהוּן מְבַּדְרַיָּא אַרַי

מושת ודכיון לישראל שונו מאחרי ה': (ג) וילך ויקח את גובר בת דבלים. פשופו של כקרא כך שמה, ומדרש תככים שהכל נומרין בה ורשין בה כרבילה: (ד) קרא שמו יודעאל כי עוד מעם ופקרתי את ימי יורעאל על בית יהוא ותשבתי כמלכות בית ישראל. כלוכר לכן קרא שכו יורעאל כי עוד לוטן מועם אפקוד את דמי יורעאל. אריכ על בית יהוא שהרגו בית אחאב ביזרקאל ועל שהכה אותו. הואיל והרשים לעשות

למד אותו לשוב בתשובה: כי זנה תונה . ל' הווה הוא: (ג) את נמר. רבותינו אמרו כך שמה על שם זנותה שהכל גומרין כה ודשין כה כדכלה ויונתן חירגם גומר שחם ישובו מדרכם גמרה פירענותם ואם לאו יהיו כנוכלת מהאנה: זההר והלד. ואוסיפת למעכל עוכדין נישין: (ד) קרא שמו יורעאל. קרי שמהן מכדרית. הנכת שליהן שיגלו ויהין זרוטין בעמים : את דמי יזרעאל וגו'. כחרגומו את דמי כית אהריו שהרג יהוא ביזרטאל על שעבדו את

רד"ק

מחמשה קנינים ואתה אמרת הלבירם באומה אחרת. כיון שירע שחפא עפר לבקש רחפים על עצבו. אבר לו הקדוש ברוך הוא עד שאתה כנקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל סיד פתח בבדכות ואכר והיה כספר בני ישראל כחול הים . ויונתן הרגם הינין כל דרך כשל ונכון הוא פירושו: מ) וילך ויקח את גומר בת רבלים. שם זונה ידוע באותו הומן: ותחר ותלד לו בן. אמר כן כי ירבעם בן יואש הית חוק במלכותו כמו הוכר שהיא חיק מהנקבה ומלך ארבעים ואהת שנה והשיב נבול ישראל כלכוא חמת עד ים הערבה. וי"ת יאול ואתנבי עליהון ואסר דאם יהובון ונו". פירש נוסר כענין נסירא. כלומר ינמור עליהם פשעיהם ויםלת עונם. ופירש דבלים מן דבלת תאנים! (ד) ויאמר ה' אליו כדא שמו יורקאל. זהו ירבעם בן יואש כמו שפירשנו שהיה חוק

אבן עורא היה במראה הנכוחה כי למה ילך הנכיא ערום בעבור כוש אמלרים וככה קה לך לכנה גם שכב על לדך השמחלי גם זחתה החלך חעין גם דכר הזהן והעד על כל זה שחמר יחזקאל בתחילת ספרו ואראה מראות אלהים ואומר במראות אלהים הכיאני אל ארץ ישראל ואל תחמה בעבור שלח הזכיר בחהילת הנכוחה מראות כי הנה כתב דבר ה' אשר היה אל זכריהו ושם כחב אהריו ראיתי הלילה ואשא עיני ואראה והנה כתב באברהם במחזה וכן היחה כל כבואתו והנה אמר לו בדרך הנכואה למה אשת זנונים כי זנה תונה הארן: (ג) וידך ויקח. האשה המכרת כך

במלכוהו. לשיכך אבר כי עיד מעם. כי לא פקד ביםי ידבעם בי הוא הצלוח בבלכותו. אבל ביםי ובריה בנו פקד דכי יודעאל על בית ידוא שלא מרך אלא ששה חדשים ונהרג ופסקה מלכות יהוא. ולמה אמר רמי יורעאל הדמים אשר שפך ביורעאל מכית אחאב. ואף על פי שעשה בוה הרבר מצידת דוד מצודה ציוו

בפיניו לנכשה לכנו לו בהשה לפני המקום לשלח את ישראל משל (ד) ופקרתי. שנין וכרון כמו והי פקד (ב'ראשים כ"א): תשבתי. פניו: כי ונה הזנה. כ"ל להיות לאות שאכשי האכן זונים ופרים מה' ללכת חחרי הלהי נכר כוונה ההולכת חחרי המנחסים: (ג) גמר בת דבלים. כן היה שם זונה ידומה כחותו הומן: (ד) כי עוד מעם . עוד זמן מועם ר"ל כומן קרור אוכור דמי אהאכ שהכנו יהוא ביורשאל הדם ההוא אוכור על בית יהוא נשל ועל מעול ועל זכרים בן ירכםם יאתר שהיה שנית יהוא וההכג ע"י בלום בן יכש במ"ש (כמ"ב ע"ו) (ועם כי יהוא ההג לאחאב בדבר ה' על שפכד לכעל

retribution during Jeroboam's time, but in the days of his son. Zechariah.

He visited the blood of Jezreel on the house of Jehu.

for the land goes astray from following the Lord. 3. And he went and took Gomer the daughter of Diblaim, and she conceived and bore him a son. 4. And the Lord said to him: Name him Jezreel, for, in a short time, I will visit

goes astray—Heb. תְּנֶהְה. This is the present tense.—[Rashi] [Although grammatically, it appears to be the future tense, it is to be understood in the present. The Lord did not tell Hosea that Israel would go astray, but that they were already going astray, and for that reason, he commanded him to take a wife of harlotry.]

Malbim asserts that there is no need to interpret the chapter figuratively, as Jonathan does, or as a vision of prophecy as Ibn Ezra and Redak, since Hosea was not a Kohen, and was, therefore, not forbidden to marry a harlot. Moreover, God sometimes commands the prophet to perform acts ordinarily prohibited by the Torah, e.g. His command to Ezekiel to shave the corners of his beard and his head with a razor, and His command to Elijah to sacrifice on Mt. Carmel when high places were forbidden.

3. Gomer—The name of a notorious harlot at that time.—[Redak, Mezudath David] Rashi explains: Our Rabbis (Pesachim 87a) said: That was her name by dint of her harlotry, for all would gratify their lust on her (בְּיִבְרִין) and they would tread upon her like a pressed fig (הְבָבֶר). [That is a euphemism for sexual contact.] Jonathan, however, paraphrases: בְּיִבֶּר that if they would return from their way, their retribu-

tion would be finished, and if not, they will be like unripe figs falling from the fig tree.—[Rashi]

and she conceived and bore— Jonathan paraphrases: And they continued to do evil deeds.—[Rashi]

- a son—Ibn Ezra explains this vision as figurative of the generation after Jeroboam, the son of Joash. Redak explains that the son represents Jeroboam himself, represented as a male child because of his powerful reign. He reigned forty-one years and returned the boundary of Israel from the entrance to Hamath until the Sea of the Arabah, as in II Kings 14:25.
- 4. Name him Jezreel—Jonathan renders: Call their name the scattered ones. I.e. prophesy over them that they will be exiled, and they will be sown among the peoples.—[Rashi] This is in keeping with Jonathan's figurative interpretation of this chapter. The prophet is commanded to call the people Jezreel, hinting at the prophecy that they will be scattered, or sown among the peoples. This is a play on words, the word זרנאאל sow.

Redak sees this son as representative of Jeroboam the son of Joash, who was a mighty king, as explained above. Hence, the expression, "in a short time." since God did not visit

שֶׁתְרִירְהָשׁׁרִין וְלָאל עַלְּרִבְּיתוֹ אֵנִי נָא אוֹפִיף עוד לְּהָחָא צֵל בִּית יִשְׂרָאל בָּנִית בִּית יִשְׂרָאל יִקּיתוּ עֵּל רְפְנִיתּ יִשְׂרָאל יִקְרָתוֹ בָּית שׁל בְּנוֹ וְהָשְׁרָתֹּל בְּנִית שׁל בְּנוֹ וְהַיְּבְיִר בִּיוֹ בִּיתְ יִשְׂרָאל יִינִיוּ אִינִּיוּ וְשְׁרָאל בְּנִית שׁל בְּנוֹ וְהַיְּבְיִר בִּיוֹ בְּיִלְּאל יִוֹרְאַל יִוֹרְאַל בְּנִית שׁלְבִּיִּר עוֹדְ פִּלְּכִּוּת בִּיוֹ וְשְׁרָאל בְּנִי וְוֹרָאָל בְּנִי וְוֹרָאָל בְּנִי וְוֹרָאָל בְּנִי וְוֹיִשְׁלְּאל יִוֹיְשְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרִאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שִׁרְאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרִאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָּאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרְאַב בְּיִי בְּעְרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאל בְּנִי שְׁרָאב בְּיִישְׁר בְּיִי בְּעְבָּאל בְּנִי שְׁרָּאל בְּנִי שְׁרִי בְּיִבְּי שְׁרָּאל בְּנִי שְׁרִי בְּיִבְּי שְׁרָבְיִי בְּעְרָאל עִילִין שְׁר בְּעִבְּאל בְּנִי שְׁרְי בְּעְרָאל בְּנִי שְׁרְאב בְּיִי בְּיִי בְּיִבְּעל בְּנִי שְׁרְבְּיִי בְּיִי שְׁרְּאל בְּנִי שְׁרִי בְּנִים בְּיִי שְׁרְי בְּיִי שְׁרְּאב בְּיִי שְׁרְּאַב בְיִי בְּיִי בְּיִי שְׁרְי בְּיִי שְׁרְי בְּיִי שְׁרִי בְּיִי בְּיִּי בְּיִי שְׁרְי בְּיִי בְּיִי שְׁרְי בְּיִי בִּיוֹ בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בִּיוֹ בְּיִי בִּיוֹ בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בִּיי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בִּיוּ בְּבִיישִי בִּיוּ בְּיִי בִּיי בִּיי בִּיי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיוּ בְּבִייִיוֹ בְּיוּ בְּיִי בִּיוּ בְּיִי בְּי

הכשל והלכו הוא וכניו אחרי כן ועכדו ע"א לכך אני חושכ עליהם דמי כית אהאכ כדם נקי: עד בית יהוא . ירכעם כן יואש מכני יהוא היה וזכריה כנו נהכג: (ו) לא אוסיף עוד ארחם . לרחם: כי נשא אשא להם . אחלק להם

על המאת ירבעם אשר המא למיכך רם אחאב שנשקי יחשכ ליחוא כרם נקות. וגם לוםן מועם אשבית ממלכות נית ישראל. וכן היה. שמשם הקב"ה שפב"ל בשנת תשע להדשע גלו עשרת השבמים: (ה) קשת ישראל. גנורת; של ישראל: בפנק יורעאל. וישלם"ל שוכרון אל שבי יורעאל. שם מסרון הא שבמים: (ו) ושם רום ולא הדתה. יורעאל. ושם משרת השבמים: (ו) ושם רום ולא הדתה. לא אהובה. לשמעבר אתה למר שאשתו מנאמו

תיא יזרקאל . ושם קשרת השכפים: (ו) ושם רחם ולא התמה . לא אהובה . שפקצביך אתה לפד שאשתו פנאפת תתתיו כשהיא יולדתואינו יודק אם היו בניו לכך אינו פרחמת. תהו דביון לישראל כי לא אוסיף עדר ארחם את בית ישראל שנשא אשא ואסבול להם מה שהם תומאים לי . בי ררכם בראשם *) פשולו ככנה וחולי פ"פ נחל ז"ל פחתר ליפפים ול"ס כחשנון פשפון פוייסו פד גלום סופפ. *") חולי ליכ יושלו ופסוק כחל נפלנים כי "ל"ל רר"ק

אבן עורא
היה רואה כמראה ושעם ותלד כן הדור הכא אחרי ירכשם
בן יואש: (ד) דמי יודעאל. הם בית אחאב על בית
בן יואש: (ד) דמי יודעאל. הם בית אחאב על בית
יהוא שלא מלא אחרי השם גם יהואחו בנו ויהואש בן כנו
גם זה ירבעם גם זכריה כנו כולם עשו הרע בעיני ה' כי כן
נסוף מלכות יהוא: (ו) וחדר. ותלד בת. זה הדור
הכא אחרי וקראו כת כי כתוב אחר ירכעם הוא השיב את
מלך אשור ואין צורך להזכיר מלכות שלום כי לא מלך אלא
בלל יוארי אוית וכריה כנו מלך מנחם וכימיו כא
מלך אשור ואין צורך להזכיר מלכות שלום כי לא מלך אלא
ידר מתי ישראל וכימי הוש כן אלה כלכדה שותרון על כן
תחבר אות ש"ן לא חוסיף עוד שארחם וכמוהו ונדעה
תחבר אות ש"ן לא חוסיף עוד שארחם וכמוהו ונדעה
תחבר אות ש"ן לא חוסיף עד שארחם וכמוהו ונדעה
נכדפה אל תרבו תדכרו. יש אומר כי נשוא שהייתי עד

אוסף עוד שארתם. וכן אל תרבי תרברו שתדכרו . ונדעת נרדפת שנרדפת: כי נשוא אשא להם. את הארב עליתם שינלו איתם ויתריבו ארצם. או יתיה פירוש להם כמו אותם. וכן הרגו לאבנר כמו את אבנר. כלומר אשא אותם לארץ מצודות דוד

מצורת דוך פנין כסול כמו שכם כגש (ישים י"ד): (כ) קשח. כ"ל חווק פכ"ז הוחיל וגם יהוח חור וכל לחשב לו דם החחב כדם נקי): והשבתי. מח"ז שכית בשלוח שבה בלו של הכל הלל מכל וכל כי מפק פן הזמן פמדה מלכוח ישכהל מח"ז: (ס) ביום הרוא. ביום הנמול חשכור את כשם ישרהל כ"ל מחיש כת ישרהל כשתק יהפחל הוח

alludes to the weaker generation following Jeroboam, viz. Zechariah, who reigned but six months and was assassinated, and Shallum, who reigned but one month.—[Redak] Ibn Ezra includes Menahem, in whose time the king of Assyria attacked, Pekah, in whose time Tiglath-Pileser exiled many from

the cities of Israel, and Hosea son of Elah, in whose time Samaria was conquered.

Lo-ruhamah—Lit. not pitied.

I will not continue to grant clemency—Heb. אָרָתּם, like הַּחָבּיל, to grant clemency.—[Rashi] The first person future is used instead of the infinitive.

the blood of Jezreel upon the house of Jehu, and I will terminate the kingdom of the house of Israel. 5. And it shall come to pass on that day that I will break the bow of Israel in the Valley of Jezreel. 6. And she conceived again and bore a daughter, and He said to him: Name her Lo-ruhamah, for I will not continue to grant elemency to

the blood of Jezreel—To be understood according to its Aramaic translation: the blood of the house of Ahab, whom Jehu slew in Jezreel because they worshipped Baal, and he and his sons went afterwards and worshipped pagan deities; therefore, I account for them the blood of the house of Ahab as innocent blood.—[Rashi] Redak points out a similar case, in which God punished Baasha for the blood of Nadab the son of Jeroboam although he was wicked (I Kings 16:7).

upon the house of Jehu—Jeroboam the son of Joash was of the sons of Jehu, and his son Zechariah was assassinated.—[Rashi]

This interpretation is generally accepted by the early exegetes, e.g. Redak, Kara, and Isaiah da Trani, and followed by Mezudath David. Abarbanel, however, explains that the house of Jehu would terminate, not because of the sin of murdering Ahab's household, but because of the sin of idolatry. "The blood of Jezreel" is meant as an example. Just as the house of Ahab was destroyed in the Valley of Jezreel for the sin of idolatry, so will the house of Jehu be destroyed for that very sin. Also, the word יוָרָעָאל is a combination of זרוע אל, the arm of God, denoting God's vengeance visited upon the wicked. Malbim, too, follows this interpretation. Rabbi Eliezer of Beaugency also objects to the former interpretation, maintaining that Jehu should not be punished for the massacre of the house of Ahab since he was commanded by God to execute it. He asserts that one can be punished for carrying out a prophecy only if he overdoes it. Should he do just what he is commanded to do, he cannot be punished even if he is unworthy. He explains that Jehu's descendents were punished for the massacre of the princes of Judah, who were murdered at that same time in the Valley of Jezreel.*

5. on that day—I.e. on the day I visit the blood of Jezreel on the house of Jehu.—[Redak, Mezudath David]

the bow of Israel.—The strength and might of Israel.—[Kara, Redak, Isaiah da Trani, Eliezer of Beaugency]

in the Valley of Jezreel—Their strength was in the Valley of Jezreel, for Ahab's capital cities were in Samaria and in Jezreel, and so were they maintained by the kings after him.—[Redak, Mezudath David]*

6. and bore a daughter—This

^{*}See Appendix for additional commentary.

ברם אם יתובין משכק אַשְׁבוּק לָהוֹן: יוָעֵל רבית יהורה אַנַתַּסּ וָאַפְּרָקִינוּן בְּכֵיכִירָא דַיִיּ אָלָהָהוֹן וֹלָא יִתְּכְּרָקוֹן בַקשׁהַא ובַחַרְבָּא וּבְעַבְרֵי הָרָבְא בְּסוּסְוֹן וּבְפָּרָשִין: ח וַדָּבֵיהוֹן דָאָתְגְלִּיאוּלְבַינֵיעַמְמִיאָ דו אַשְּׁתַּכָּחוּ רָכָּא הָוּוּ רַחִי סִין בְּעוּכְהֵיהוֹן וָאוֹםִיפּוּ וַעַבְרוּ עוּבְרין קני בישין: ס נאמר שומהון לָא עַמִי אַרֵי פּהָנְמֵי אוֹרַיְהִי וּמֵיקִרִי אַתּוּן כַּא עַמִּי בְּרַכֵּית אַתּוּן רשיי

אתן. בי נשא אשא. כלע"ו ב"י אפורפ"ר רא"י רפורפ"ר: (ז) ואת כית יחורה ארחם. יהורה ובניסין שנשארו בירושלם לאדור נלית עשרת השבפים קרוב מסאה שנה: והושעתים כה' אלוהיהם ולא אושיקם בקשת וכחרב ופרחפת בפופים ובפרשים, כלומר על ידי מושיעם ולא על ידי מצרים שחם כוסחים שיעורום כקשת ובחרב ובסלחמה . וכן ישעיה אומר. הוי היורדים מצרים לעזרה דעל סוסים ישענו ויכפחו על רכב כי דב ועל פרשים כי עצמו מאוד ולא שעו על קדוש ישראל יאת ה' לא דרשו: (ח) ותנפול את לא רוחפה ותחר ותלד

בן, שכל וכן שהאשת מניקת אינה הרה. אכל משנגמלת בחלבה בתה מיד וחהר והלד בן: (מ) קרא שמו לא עמי. כאדם שאומר אין זה בני. שוה דמיון לומר ליטראל כי אתם לא עמי: ואנכילא אדיה לכם. לאלהים. והוא מקצורי כתובים: ב (א) והיה מספר בני ישראל. כך נהנו הכתובים בכל רדיק אבן עורא

אויביהם. ויש לפרש כי עד עתה הייתי נושא ופולת לחם שהייתי מרחם עליהם ולא אומיף עוד: מן ואת בית יהודת ארחם. שהרי עםדה מלכות יהידה אחר גלות ישראל משנת שש לחוקיהי עד שחףב חכית והושיעם סיר סנחריב לא בחרב ובקשת ובמלחמה בסומים ובפרשים כי מלאך ה' הכה במתנת אשור כפו שכתוב: (מ) ותנפול את לא רוחפה ותהר ותלד בן. אמר ותנמול לפי שארבו ימי החלשה בימי זכריה ושלום גם ביםי סנחם כן גרי שמלך עשר שנים כי כימיו כא פול פלך אשור. נם ביםי פקחיה בנו שסלך שנתים עד שעמר פקה בן רכליהו והתחוק במלוכה ומלך עשרים שנח והתגבר על מלכות יהודה וחרנ ביחודה כאה ועשרים אלף איש ביום אחד גם צר על ירושלם עם רצין פלך ארם. רעליו אפר כזה הפשל ותחר ויעש הרע בעיני ח' לא פר פכל חפאות ירבעם בן נכם.

מצודת ציון וגכורה: (ו) נשא אשא. פנין מחילת הפון כמו ונשחתי לכל המקום (ברחשית יח): (ו) ובפרשים. הם הרגילים לרכוב פל ססוסים: (ח) והגמול, כן יקרא זמן השלמת סיניקס כמו ביום הגמול את ילחק (שם כ"א):

מנת כוסם ופעולתם כמו וישא משאת (בראשית מ"ג): (ז) ואת בית ידורה ארחם, אחר שאשכית את ממלכת ישראל שמשגלו עשרת השבטים היו בית יהודה ככלל הרחמים מחוקיהו עד לדקיהו: (ח) ותגמול את לא רחמה. לפי תרנומו ויכל׳ חותו הדור בין העמים שנלו שם: ותהר ותלר בן. ואוסיפו ועכדו עוכדין כישין. ולפי פשוטו כמשמעו : ב (א) והיה מספר. מה ענין פורענות

עתה נובא להם עונם ואין זכר לעון והנכון בעיני כי זאת המלה באה כדרך הרגו לאכנר והטעם כדרר כמעט ישאני פושני והנה ספר גלות השכטים: (ז) ואת בית יהודה. שנמלטו אנשי ירושלים מיד סנחריב: והושעתים בה'. שילא מלאך השם והכה כל מתנה אשור: (ח) ותנסל . הולידו כנים השכטים שגלו בגלותם ושם עמדו ולא שבו לארצם על כן הראם לא עמי ואנכי לא אהיה להם לאלהים

ומרוכ הכעם לא הזכירו: ב (א) והיה . זאת הפרשה דבקה היא כי במקום שגלו שם ותלד בן. ועל דורו נאכר קרא שכו לא עסי. כי עליו נאמר ויעש הרע בעיני ח' לא סר מכל הפאות ירבעם כן נכם. התחכם רבי אברהם בן עורא ז"ל פירש משל ותנכול אחר שגלו עשרת חשבפים ותולידו בנים השבפים בגלותם ושם עמדו ולא שבו לארצם על כן קרא שמם לא כמי. וכן תרגם יונתן: (ט) ויאמר. מבואר תוא: וווא מספר בני ישראל. את על

סצורת רור מקום מכלר מושב מלכי חפרים: (ו) כי נשא אשא לחם. ר"ל מד הנה נבחתי שונם על כי לחמתים אכל משחה לא חוסיף פוד לרחם פליהם וישתר פונם על פלפותם: (ז) ארחם. פל כי פדיין לת נתפלתה פתחם: בה' אלהיהם. כ"ל התשופה תהיה בעורת ה' ונח בכלי מלחשה ויחמר על מפלח סנחריב שלח היה ש"י מלחמה כי כי הכה ככם ע"י המלאך: (פ) בי אתם לא עםי. אינכם מרדים על דכרי לפשוחם כדרך הפם המרדים על דכרי מלכה: ואגכי. וגם אני לא אהיה לנם למלוה להליל אתכם ולהושיע לכם: ב (א) והיה מספר. כומן הגאולה יהיה משפר בני ישראל

Assyria attacked. It refers also to the reign of Pekahiah, terminating with the reign of Pekah, the son of Remaliah, who regained strength in his kingdom and reigned twenty

years. He overpowered the kingdom

of Judah and slew one hundred twenty thousand Judeans in one day. He also besieged Jerusalem with Rezin the son of Aram. Concerning him Scripture says: And she conceived and bore a son.*

^{*}See Appendix for additional commentary.

the house of Israel, but I will mete out their portion to them.

7. But to the house of Judah will I grant clemency, and I will save them by the Lord their God, but I will not save them with the bow, with the sword, with war, with steeds, or with riders.

8. And she weaned Lo-ruhamah, and she conceived and bore a son. 9. And He said: Name him Lo-ammi, for you are not My people, and I will not be yours.

but I will mete out their portion to them-I will mete out to them the portion of their cup and their deed. This expression is like (Gen. 43:34) "And he gave out portions (אַשָּאַיאַ) משאת)."—[Rashi] Ibn Ezra explains: I will carry them off into exile. Redak explains: I will bring the enemy upon them. Alternatively: that I should pardon them. Eliezer of Beaugency: I will bear them. I.e. I will still hear them and refrain from destroying them, not because of their righteousness and their integrity. Jonathan: But if they repent, I will forgive them.

7. But to the house of Judah will I grant clemency—after I terminate the kingdom of Israel, for after the ten tribes were exiled, the house of Judah was the object of clemency from Hezekiah until Zedakiah.— [Rashi] Kara points out that Judah and Benjamin remained in Jerusalem close to one hundred years. This is because their sins did not yet warrant their destruction.— [Mezudath David]

and I will save them—I.e. I will save them from the hand of Sennacherib when he attacks Jerusalem.

—[Ibn Ezra, Redak]*

and she conceived and bore a son — According to the Targum: And they continued and committed evil deeds. But according to its simple meaning, we explain it as it apparently means.—[Rashi] Rashi's intention is that, according to its simple meaning, that the prophet actually married this woman, and she bore him children, we explain this in its apparent sense, that she weaned her daughter Lo-ruhamah, and conceived and bore another son. Kara explains that a woman does not conceive when she is lactating. But, after weaning her child, she immediately conceived again.

Redak explains that the lactation period is a period of weakness, representing the reign of Zechariah, Shallum, and Menahem the son of Gadi, who reigned for ten years, during whose reign Pul the king of

^{8.} And she weaned Lo-ruhamah — According to the Targum, we explain: And that generation shall perish among the nations where they were exiled.—[Rashi] Our editions of Targum read: And their generations, which were exiled among the nations, were found that they were not beloved by dint of their deeds.

^{*}See Appendix for additional commentary.

קני ושראל סגי פחלא רַנָּטָא רַלָּא מְתַּכַל וּדְלָּא מתפני ניהי באתרא רָאָרָגְלִּיאוּ בִּינִי עַסְסֵיָא בר עברו על אוריתא וַאָהָאַמֶר לָּהוֹן לָא עַמְי אַתּון יתובון וַיִּתְרַבּוּן וַיָּהָאַבֶּר לָהוֹן עַבִּיה רָאָלָּהָא : קיפא ב וותכנשון בני יהורה וּרָנֵי יִשְׁרָאַלּ בַּחַרָא וִיסִנוּן לָהוֹן רֵישׁ חַר סָן בית כור ווסקון סן

ונחמה סמוכין כדבר אחד ורכותינו פירשו בפסהים הרגיש הושע בעלמו שחטא על שאמר החליפם עמד וכקש עליהם רחמים.וכספרי דבי רב פרשת וישב ישראל בשמים שנינו ר' אומר יש פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אתם לא עמי והיה מספר בני ישראל כחול הים מה ענין זה אלל זה משל למלך שכעם על אשתו שלח אחר הסופר לכוח לכתוב לה גם עד שלח כח הסופר נתרצה המלך לחשתו אמר המלך אפשר יצא סופר זה מכאן חלוק כלומר לבו חלוק וחוקה לומר למה שלה אחרי אמר לו בא וכתוב לה שחני כופל לה כתובתה. ולפי סשופו כך היח סמיכתו כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם אראה עצמי כחלו חיני לכם ותגלו לבין החומות. וחף שם תרבו ותלמחו ושם חשובו אל לבככם לשוב אלי כמו שנאמר על ידי משה (דכרים ל') והשכות אל לככך ככל הגוים אשר הדיחד וגו'

אבן עזרא יולידו בנים רבים רק חינם ירחים חת השם. ופי' והיה במהום כמו תחת אשר לא עבדת והעעם שהם הוראים שלמם בני אל חי והם באמת לא עמי בעבור תעשיהם הרשים: (כ) ונקבצו. שעם ונקבלו שרכים מכני יהודה תפש סנחריב וכן כתוב כי תפש כל שרי יהודה הכלורות

ושמו להם רחש חחד והו סנחריב: ועלו מן הארץ כי

גדול יום יורעאל. שנפקד עון בית ישרחל והוה הכל

תפרצו בין הנוים, חזר ואפר כאן. ונקבצו בני יהידה ובני ישראל יחדו וכנגד שאפר לפעלה והשבהי מסלכות כית ישראל. חור (ואפר) כאן ושפט להם ראש אחד. פלך אחד. שמיום שנחלקו לשני מסלכית היו פלכי ישראל עולין לרנל שני ענל שברן ולפני ענל שבבית אל. פיראה היה להם שאם יעלה העם לעשות זכחים בכית ה' בירושלם ושב לב העם הוה אל ארוניהם אל רחבעם מלך יהורה ויהרנו העם (הם פלכי ישראל) את כלכיהם. ושבם ירורה וכניםן היו עולין לרגל בירושלם עם מלכם. וכך נחלקו אלו מאלו. אבל משיקבצו מן הגליות. רועה אחר יהיח לכולם: (ב) כי נדול יום יורעאל. בהרגומו ארי רב יום כינושיהון . בלומר גדול קיכוצם מן

מקום שאתה פוצא תוכחה . פעין התוכחת תפצא בצרה הנחמה. לפי שאפר למעלה. קרא שמו יורעאל. שוה דמיון

לישראל כסו יזרו ויזרעי בארצות. אחר מעיר ושנים ממשפחה

כשיתקבצו מן הגלות ורכו ופרו בארצם כחול הים אשר לא

יפד ולא יספר: לא עמי אתם. כננד שאמר למעלה. כי אתם לא עמי. חזר ואמר כאן יאמר להם בני אל חי. כננד שניזרו

ופב ה' אלהיד את שכותך וגו' אף כאן ונהכלו בני יהודה ובני ישראל יחדו וגו' : (ב) ראש אחד. דוד מלכם: 777

פי שנתה קרואים לא עםי עוד יבא זמן שיהיה מספר בני ישראל כתול אשר לא יכור ולא יספר לא יכור כ"ש שלא יספר וכן אין אסת ואין חשר ולשון שרידה נופל על החול ועל הכוכבים לא יפול אלא לשון מספר לפיכך חלקם ירמיתו תנביא כשהמשיל בשניהם ואמר אשר לא יספר צבא השמים ולא ימר חול היס זאף על פי שהוא אכר זה המשל על שתי משפחות מישראל חת הנכיא אמרו על כל ישראל אין לתמות בות כי כוה ובות היא ררך הפלנה ואין החפץ כהם כי אם ענין רכוי: והיה בסכים אשר יאמר להם לא עסי אתם. תחת אשר נאמר להם בזכן הזה לא עסי אתם לפי מעשיהם הרעים: יאמר להם.

בוכן ההוא: בני אל חי. כי ישובו אל ה' והוא ישיב שבותם וירחמם. ופעם בני אל חי. כי כומן חוה עושין עצמן בנים לאלהים אחרים שאינם חיים ואפי' החיים שנהם שהם המולות אינם חיים אלא בעילת המחיה איתם אבל הוא יתב' חי מכלי ישאהים אחדים שאינם חיים ואשי החיים שבום שהם מוסולות אינם חיים את שניתר המחיה את אתם מגב האי הזכר הי מככי מבה ועילה. חיותון תוכם בסקס ככשכשי והא באחרא דאתנליוא לבני עססיא ברעברו על אורייתא ואתאפר לאקן לא עפי אתון יתיבון ויתרבון ניתאפר להון עסיה דאלהא קייסא: עם ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו. וזה יחיה בקבוץ גליות ביבי המשוח כי בכיה שני לא עלו אלא יהודה ובניםין שלו בככל ולא היו כני יהודה ובני ישראל יחדיו: ושבו להם דאש אחד, והי מלך המשיח, וכן ת"יוימבון להון רישא חד מדכית רוד: ועלו מן הארץ. מארץ גלותם יעלו מצורת ציון

ב (6) יסד. מלשון מדידה: לחם. פליהם: (כ) יורעאל, כים כמל כים משר א"ל לפדוד מותם ולספרם ובדר:"ג שאחר שכוליד

מוד בשיני כ' אבר דכר על ישראל לבחליםם כחימה אתרת לכן חזר ובכם שלים למחל למחל מחלים בלח מחלים בחום שלם מחלים בחים שלם בשיני כ' אבר דכר על ישר אתר בחום בחום במיני כ' אבר דכר על ישר אתר בחום בחום במיני כ' אבר דכר על ישר אתר במיני כ' אבר במיני כ' אבר במיני כל ישר אתר אתר במיני כל ישר אתר במיני במיני כל ישר אתר במיני במי פליהם: יאמר להם. יאפר עוד עליכם כני אל פי התכיבים יותר מפס: (כ) ונפכצו. זם יסים ביפי הפסים: ראש אחד, זמר פלך המשיח: ועלו. פארלות הגולה ישלו אל ארלם: כי גדול יום יורעאל. כי יום 'גדול ונככד יסים יום קשון ישראל אשר הפקס

And the children of Judah and the children of Israel shall be gathered together—This alludes to the ingathering of the exiles in the Messianic era, for in the Second

Commonwealth, only Judah and Benjamin returned from Babylonia. and the children of Judah and the children of Israel were not together.-[Redak]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

2

1. And the number of the children of Israel shall be as the sand of the sea, which shall neither be measured nor counted; and it shall come to pass that, instead of saying to them "You are not My people," it shall be said to them, "The children of the living God." 2. And the children of Judah and the children of Israel shall be gathered together, and they shall appoint for themselves one head, and they shall go up from the land, for great is the day of Jezreel.

1. And the number . . . shall be-What is the connection of retribution and consolation juxtaposed in one speech? Our Rabbis explained in Pesachim (87b): Hosea felt that he had sinned by saying, "Exchange them for another nation." He stood and begged mercy for them (See above 1:2). And in Sifre deve Rav, in the section commencing: "And Israel abode in Shittim" (Num. 25) we learned: Rabbi says: Some sections are close to each other yet as far apart as east is far from west. "For you are not My people... And the number of the children of Israel shall be as the sand of the sea." What is the connection of one to the other? This can be compared to a king who became angry with his wife. He summoned a scribe to come and write a bill of divorcement. Before the scribe arrived, the king became reconciled with his wife. Said the king, "Is it possible that this scribe should leave here divided?" I.e. his heart should be divided and bewildered, saying, "Why did the king send for me?" He said to him, "Come and write that I am doubling her kethubah." And according to its simple meaning, this is the reason for its juxtaposition. "For you are not My people, and I will not be yours." I will show Myself as though I am not yours, and you shall be exiled among the nations, and even there you shall multiply and grow, and there you shall lay it to your heart to return to Me, as it is said through Moses: (Deut. 30:1, 3) And vou shall lay it to your heart among all the nations where . . . has exiled you etc. And the Lord your God shall return your captivity." Here too, "And the children of Judah and the children of Israel shall be gathered together."—[Rashi]

Redak explains that, although now you are called, "Not my people," there will come a time when you will multiply until you are as numerous as the sand of the sea.

and it shall come to pass that, instead of saying, "You are not My people,"—I.e. at this time, because of your evil deeds.—[Redak]

it shall be said to them—I.e. at that time.—[Redak]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

אַרָעָא גָלּוּהְהוֹן אַרֵי כַבּ נ אַכּוֹרְוּ יום כנישתהון: נ נְבייא אָפְרוּ לַּאֲחֵיבון עַסִי רְרְּרָּרִּוּ תובו לאוריִתִי וְעַלֹּ בָּנִישַׁתְכוּן אַרַחַם: ד אוכחו לכנשהא דישראל ואַמרו לָה ר"א ריבו כחתכם , שקרים ת' בל"ו . (סוהדרין כ) : בָּפּוּלְחָנִי וּכֵּיימִרִי לָא ּמָקַבֶּל צְלוֹתָהַ עַר דְתַעֲרַי עוֹבָרָהָא בִּישַׁיָא מָקָבֵיל אַפָּהָא וּפּוּלְחַן טַעוֹתָהָא כָבִין קרְוָהָא

מהר"י ק־א גלִיות סיום שנזרעו תפוצו בם: (ג) אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם רוחמה: (ד) ריבו באמכם. כי תיא לא אשתי האנכי לא אישה ותפר זנוניה פפניה, הרי שני כתובין המכחישין זה את זה, כתוב אחר אומר אמרו לאחיכם עפי. שהם בניי ואינם ילרי זנונים. וכתוב אחר אוכר ריבו באככם. ותפר זנונים, הרי הבנים ילרי זנונים הם. משל לאדם שפרחה לו אשתו וכעם עליה וקראה זונה בנאפת. שמעו בניה כן

ונתיעצו אכרו לאביהם הרי אתה כוציא לעו עלינו שאנו בני זנונים. והוא השיבם חס' ושלום שאני נותן אותה לפני בת בליכל שתחת אישה חקח את זרים. ואינס בני זנונים. אלא ריבו באמכם שתומר והשמיעוה שאני אומר כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה. כמוכן הקב'ה אומר לנביאים. אמרו לאחיכם עמי לישראל שהם בניי. ולאחאתיבם. כנסת ישראל רותמה. שארחכנה , אבל ריבו באפכם , באומה שלכם והשמיעוה כאילו אני אומר שהיא לא אשתי ואנכי לא אישה. שתסר זנוניה מפני שהיא מונה ופינה לע"ז שבמצרים ובאשור ושככשרים ככל האמור ביחוקאל ותפגבה על כאהביה אל אשור קרוכים. ואומר ואת הזנותיה מכצרים לא עובה כי אותה שכב: בנעוריה ונו'. וכהיב ותשלח סלאבים אליהם כשדימה.

רדיק לארצם . והמפרשים זה הענין על הנלות איננו נכון כי מח ענין רשמו להם ראש אחר לפי שילך בנלות ונם יעלו מן הארץ כי היה לו לופר ויררו או ויצאו כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות והבא אליה יעלה ומי שיצא ממנה ירר. וייו ועלה מן הארץ פירשו בו אחר שעלו כן הארץ כויז הן אחת קצפת ונחפא. וירד פעשות החפאת והעולה וירם תולעים ויבאש והרומים להם. כי המשיח לא יהיה לחם לראש עד שיהיו בירושלם ויש כפרשים ראש אחד אליהו הנביא שיעלה אותם מן הגלות: כי נרול יום יזרעאל. יום עת שנשבר קשתם בעמק יורעאל גדול הוא ומאד ארך זמן גלותם ותם עונם בגלות שארך זמן רב. ואאו"ל פי זמן ארוך ונדול היי זרועים בגוים ועתה אקבצם לפיכך קרא שם ישראל יורעאל שהאל זרעם בגוים. וי'ת אדי רב יום כנישתהון: מו אפרו לאחיכם

עםי. פי׳ רב סעריה גאון ו"ל אוםר לשכם יהודה ובנימין אחיכם עשרת השבמים שהיו קרואים לא עסי בומן שהיו עושים הרע בעיני ה' בום; שיבת הגלות אמרו להם עםי: ולאחותיכם רחמה. ולפי שהמשל היה בכן ובת אטר אחיכם ואדתרכם. וכלה אחור.כם ברביי אחר לבד כי היה לי לוסר בשני רבוים אחיותיכם כפו את אחי ואת אחיותי : מז) ריבו באסכם. עהה שב לרברי התוכחה שאמר בתחילה ולפי שהמשיל כנסת ישראל לאשה זנונים והנילדים בדור ורור ילדי זנונים אמר כננד ילרי זנונים דיבו באסכם. והכנסת נסשלת לאם על דרך כלל יהפרסים לבנים והקנין שיריבו איש ברעהו להשיבם לדרך סובה: כי היא לא אשהי. כיון שונתה תחתי: והפר זנוניה מפניה. כיון שהמשילה לוונה כתב עליה דרכי שנות כי דרך הוונה לקשם פגיה במיני צבעונים שתראה יפה בעיני הוינים: ונאפופיה כבין שדיה. היא בעוכת השדים שוכר יחוקאל שכה סעכו שדיהן כי גם זה מדרכי הזונות, יהפנים הוא משל לנביאים שהיי העם מחליפים נביאי ח' בנביאי השקד ואלה הם הזונים. ושדים הוא משל לתורה שככתב ולתורת שבעל פה כמו שפי' בפסר יחוקאל והיד

מצורת ציון

מלה מורכבת מן וריטה ומן הל: (ד) אישח. כפלה:

מצורת דוד

כי גדול יום יורעאל . קנון וַריעתס: (גַ) אסרו

לאחיכם עמי. כתרגומו תוכו לחורייתי ועל כנפתכון

ארחם: (ד) ריבו באמכם. נכנסייא שלכם של עכשיו שהיח חם לדורות הכחים: מבין שדיה. דרך הנוחפות

שממעכין להם בין דדיהם וי"ת ופולהן טעוותה מבין

אבן עורא לגנאי ולא לשכח או הטעם כי גדול יהיה יום אידם כיום

יזרטאל והמפרש יותר מיום יזרטאל אין משפט הלבון לחסר

מ"ם כי הדבר יכא להפך ועוד מ"ם סעם כי גדול ואין שם

זכר מ"ם: (ג) אבורו. כדרך ויהתל בהם אליהו ויאמר הראו בהול שמה בחור בילדותיך כאו ביתאל ורבים ככה על

כן אחריו ריכו באמכם ריכו איך אתם בני אל חי והאם

אתה הם האכות: (ד) ריבו . הנביא מוכית הגולים אולי

ישובו וישיב השם שבותם או יוכית אלו הדורות לפני גלותם: זנוניה. כפול העי"ן כמו כינה הגיגי: ונאפופיה.

כחל כמפור זרעים ע"ם השדה: (ג) אמרו. חתם כני יהודה וכניתין אמרו על אהיכם בני עשרת השבפים שבם פפי במותכם פס כי מהרתי להגלותם מכם וקרפתי חו לה עמי וכן המרו רחמה על החותיכם הם ושי ששרת השכמים: (ד) ריבו באככם ריבו . של המשלים לשלום להמשלים להמשלים להמשלים להמשלים להמשלים להמשלים של המשלים להמשלים להמשלים להמשלים להמשלים להמש בל הדנסים יחד יקלהו לש יוצאו וישלים להמשלים להמשלים להמשלים להמשלים להמשלים להמשלים להמשלים היא לא אפשר המשלים ברשל המשלים אחדיה ולא חבים עוד בין שדים בשמים הפעלי ריח טוב להלהיב לב המאשים ר"ל פעחה חטוב דרכה ולפי

the prophet in terms of intimacy. We find that, during Josiah's reign, although the nation repented, there were many who practiced idolatry in secret. That may have been true of earlier generations as well. See Jeremiah 3:5, 3:6; Isaiah 57:8. Commentary Digest.] Mezudath David interprets this as the perfume the adulteress wears on her bosom to arouse the passion of her paramours.

3. Say to your brethren, "Ammi," and to your sisters, "Ruhamah." 4. Strive with your mother, strive, for she is not My wife, and I am not her Husband, and let her remove her harlotries from her face and her adulteries from between her breasts.

3. Say to your brethren, "Ammi,"—To be explained according to the Targum: Return to My Torah, and I will grant clemency to your nation.—[Rashi]

God says to the tribes of Judah and Benjamin, "Call the ten tribes, Ammi, My people." Whereas they were called "Lo-ammi" because of their evil deeds, at the time of the ingathering of the exiles, call them "Ammi."—[Redak from Saadiah Gaon]

and to your sisters "Ruhamah."
—Since the allegory was about a son and a daughter, he calls them both brother and sister.—[Redak]

4. Strive with your mother, strive — With your nation of today, which is the mother of future generations. —[Rashi]

The prophet returns to exhort the people to admonish one another to repent. He refers to the nation at large as the mother and to the individuals as the children.—
[Redak] Ibn Ezra suggests that he may be admonishing the exiles, perhaps they will repent, and the Lord will restore them to their land, or perhaps he is admonishing the generations before their exile.

for she is not My wife—since she committed adultery while married to Me.—[Redak]

and let her remove her harlotries

from her face—Since he compares her to a harlot, he depicts her with the customs of the harlots, for it is their habit to make up their faces with paint in order to appear beautiful to their lovers.—[Redak]

and her adulteries from between her breasts—It is customary among the adulteresses that they [i.e.their lovers] squeeze them between their breasts. Jonathan renders: And the worship of idols from among her cities.—[Rashi] Redak explains that the face is figurative of the prophets. They would substitute false prophets for the true prophets of God. That is the harlotry. The breasts symbolize the Written Torah and the Oral Torah. They would substitute statutes of the pagans for these laws. That was the adultery.

Malbim sees the "harlotries on her face" as the overt manifestations of her harlotries, represented by the harlot's painted face, made up to arouse and attract her patrons. This is figurative of Israel's flagrant practice of idolatry. The "adulteries between her breasts" represent the passion for idolatry hidden in her bosom. [It would also be possible to explain the "adulteries between her breasts" as figurative of the clandestine practice of idolatry, represented by the adulteress, who meets her lovers clandestinely, expressed by

גָא אָנטם אָרִי פּגוּן נַםּאוֹ אִינוּן: אַרִי פֿאַע פּנְּשִּעִּין פֿער נְבִּי, הַבּנִּע פַּנִּיעִי פֹּנְפִּיעוּן אַרִי אַפָּרָע פַּנְּבִּעִי פֹּנְפִּיעוּן פֿער נְבִּי, הַבְּעַע פֹּנִיעִי פֹּנְפִּעוּן אַנּי אַפֿרָע פֿרָע אַנּער וּוֹלָע פֿרִיע פַּנְבּעוּע פּּנִּעִיע פַּנְבּעוּע פַּבּער וּאַאַר בּערוּ אַנְּע בּערוּ אַנְּע בַּעָּבְעָא: וּ וֹאָרֵב עִי בַּעָּבְעִּע נִּאְאַר עִּבְּרִעוּ וּאַאַנּי פֹּע בּערוּ אַנְּע בַּעָּבְעָא: וּ וֹאָרֵב עִּבְּער וֹאַנְער בְּבִּער וֹאַבְּער וֹאַבְּער וֹאַבְּער וֹאַבְּער וִאַּבְּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְיִשְּׁעִרְ בְּיִּער וְיִבְּעִיע בְּבִּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְאַבְּער וְבִּער וְאַבְּער וְיִשְׁבְער וְאַבְּער וְיִבְּער וְיִבְּער וְיִבְּער וְיִבְּער וְיִבְּער וְיִבְּער וּבְּער וְיִבְּער וּבְּער וְיִבְּער וְּבִּער וּבְּער וְבִּער וְיִבְּער וְיִבְּער וְּבִּער וּבִּער וּבְּער וּבְּער וּבְּער וּבְּער וּבִּייִי בְּער וּבְּער וּבְּער וּבְּער וּבְּער וּבְּער וּבְּער וּבְּער וּבִּיי וְיִבּער וּבִּיי וְיִבּער וּבִּיי וְיִבְּער וּבְּיִי וּבְּבְער וּבְּבְּער וּבִּיי וּבְּבּער וּבִּיי וּבְּבּער וּבִּיי וּבְּבּער וּבִיי וּבְּבּער וּבִיי וּבְּבּער וּבִּיי וּבְּבּער וּבִיי וּבְּבּער וּבִייי וּבְּבּער וּבִיי וּבְּבּער וּבִּיי וּבְּבּער וּבִיי וּבְּבּער וּבִּיי וּבְּבּער וּבִיי וּבְּבּער וּבִיי וּבְּבּער וּבִיייִי בּבּייִייי בְּנִייוֹ בְּבְּער בְּיִי בְּבִּייִי בְּבִּייִי בְּיִי בְּבִּייִי בְּבְּיִי בְּבִּיִי בְּיִייִי בְּבִּייִי בְּבִּיִי בְּבִּייִי בְּיִייִי בְּבִּייִי בְּיִי בְּיִיּיִי בְּיִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִי בְּיִיִי בְּיִייִי בְּיִיּבְּיִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייְיִי בְּיִייִי בְּיִייִ

קירווהל: (ה) כיום הולדה. כיום שתלחתיה בפלרים כמלחתיה בפלרים כמו שמפרט (כיהוקחל ט"ז) ומולדותיך כיום הולדת חוחך למ כתב ברך ונו' לח חסה שליך שין וגו' ותושלכי חל פני למ כרת שרך ונו' לח חסה שליך שין וגו' ותושלכי חל פני בדה ב נועל נשפך בסין. כסדבר. גוירות שנורחי שליכם במדכר שם יתמו ושם ימותו (במדכך ""ד): תובישה והברתיה. הלקטלינה: (ו) אכם. כנסים שלהם: הרובישה ההברתיה. הלקטלינה: (ו) אכם. כנסים שלהם: הרובישה

ונאפופיח. וניאופיה: (ה) פן אפשיטנה ערוכה. כתכשים שלה. כ' של ערוכה רנושה היא. ינן עירוכים ה. וכן נגדי ערומים. הוא לשון ערום. וכן ראא ארכר ביחוקאל והפשישוך את בגריך ולקחו כלי הפארתך. שכן משפם הנואפוה: ורצנתיה כיום הילדה. בכצרים. דכתינ ואעכור עליך. וכתיב ואת ערום ועריה ונכקום שרבצה נכרעה הפוב: יושהיה בדבר הזה שאסרה אלכה אחרי כאהבי. הם בני אשור בדרם. כמו שאסר למעלה ') ותעננה על מאהביה: נותני וכצרים. כמו שאסר למעלה ') ותעננה על מאהביה: נותני לחכי וכיפי. הרבת דברים הכצא שסחוכין בתאלתן ולעולם

מהר"י קרא

מבאו אליה בני בכל לכשכב דורים ויסטאו אותה בהזנותם:

בדבר הוח שאפרה אלכה אחרי פאהבי. הם בני אשור הורהם. כהיתו מלפיהון. החכמים המורים להם הורלות. וכצרים. כמו שאפר לפעלה ?) ותענבה על פאהביה: נותני להפי ופיפי. הרבה דברים הבצא שפחופין בתחלתו ולשלם תמצא פהרוגן וחפרונן כולן לפי תשובתן. וכן כשהיא אובר דר"ק ") אוני ניל ניחוקל

כפול הלח"ד כמו סגריר: (ה) פן. כיום הודדה. כהיותה במלרים כאשר הזכיר יחוקאל ואת שירום ועריה: והצגריה. כמו וילג את המקלות: ושמתיה כמדבר. אין אדם בו. ימו של לא מכור שהיא אחרת נותני לחתי ומימי שקויה: (ו) ואת בניה לא ארחם. הם שילכו בנולה: (ו) כי. הובישה הוררם. יושם מאהבי פועל יולא לשנים

רד"ק " אוני ו"ל ניחופה מהם בחוקי עבי"ם ואלה הם הנאפופים: (כ) פן אששיבנה ערופה , ואניתנה ערופה: והצנחיה ביום הולדה. אעפייבנה ערופה , ואניתנה ערופה: והצנחיה ביום הולדה. אעפיידנה ערופה כיום שנולדה כמו שאמר ערום יצאחי כבסן אבי והתענין כפול בכלות שונות והוא על דרך משל בכו שאמר אורן האפר ואת ערום ועריה ואמר אולכישן רקפה וכל הענין ככו שהוא, ומשל הלידה היא שהוא בשצרים עבדים כמו שפיידשנו שם: ושםהיה כמדבר. שהוא הפקר לכל, ועוד שלא ימצא בו שום מיהי ושם צודים כל אור מהאם ב כן אפיר כל פוצי מפן יהיו כזפקרים לכל כמ"ש

ידורתי פני כהם והיה לאכול. גם מירה לכ חורבן הארץ כמי שאבר נצהה ככדבר: ושהיה כארץ ציה. הענין כפול במלחת שהנותי מבי בשה משל לבפול העורדה ותבנואת ששונות. זכן והכחות בצבא כי הסדבר בי הברבי בי היה בשה של לבפול הרותיה ותבנואת ששונות. זכן והכחות בצבא כי אים בשה בי או בשה לבפול הרותיה ותבנואת המבכות העבואה כם כלכה של היה בניה לא ארחם. ככו שמיהשנו כי הכנסיה בכלל תקרא שאכר לא דשב ללחם ולא צבא למים כי אם לשמת את דברי ה": מורת בניה לא ארחם. ככו שמיהשנו כי הכנסיה בכלל תקרא אם ונקראו הפרסים בנים. או הילורים כל דוד חדוד שנתנו מנהג הדור הראשון המבדי עכוים: מו כי ונתה אכם תובישת מבורת ביוך.
מצורת ציון

שמחילה לזוכה אמר לפון הניקל בזוכה: (ה) מן אפשימנת קרומה. כי כשלא תמונד דכרה מן אפפים עדרים ומשאר פרומה ואמר שנין הכישה בעובים לזוכה לפי שהפתילה לזוכה: הדצרחית. אממיד חומה מדלי לכש ומכסה כמו שסיהה כיום שנילדה וכמל הדבר בח"ד: בחברה ברכך ולל ביות חדבה ביות ביותר ביותר.

תאפופיה. פלבון ניפוף: (כ) אפשיםנה. פנין כסרת הפלכוש כפו ופכף פת כנדיו (ויקרפ וי): ודצנתיה. פנין הפסדה כפו מליג פוחו לכך נשיססים וי): ודשתיה. פנין בימה כפו למכן שימי (מסות יי): צידה. שממה: (פ) הובישה. פלבון נושה: הורחם.

סדבר כמ"ש: (ו) ואת בניה. ד"ל אם מלהלדיקים שנהם לא היחם: כי בני זנגים הבת. לפי מת המדבר: כארץ צית. כפל הדבר כמ"ש: (ו) ואת בניה. ד"ל אם מלהלדיקים שנהם לא היחם: כי בני זנגים הבת. לפי שפמשילם לאום אמר לשון פנוסל באוכם שלין פי מרחם פל בניה אף שהמה לא חטאו מ"ח סובלים טון אמותם ור"ל אף הלדיקים ילקו בפון כללום הסומה "((ו) זנתה אמש. כללום האומם כרחה מעלי הובישה הורחם. כאם שהומה משה משהם כושה וכלישם וכוא כפל מנין

[Rashi, Redak, from Targum Jona-than] See above verse.

she who conceived them behaved shamefully—The translation follows Mezudath David and Isaiah da Trani, since it appears to be the simple neaning of the verse. Rashi, towever, quotes Jonathan, who

renders: Their teachers are ashamed. The wise men who teach them with instructions are ashamed before the ignorant populace. They tell them, "You shall not steal," but they steal. "You shall not lend for interest," but they lend.—[Rashi, Yalkut Shimoni from Deut. Rabbah 2:19]

5. Lest I strip her naked and leave her as [on] the day she was born; and I make her like a desert, and I set her like an arid land, and cause her to die of thirst. 6. And I will not pity her children for they are children of harlotries. 7. For their mother played the harlot; she who conceived them behaved shamefully, for

5. Lest I strip her naked—For, if she does not abandon her ways. I will remove her clothing, and she will remain naked. Since the prophet likens Israel to a harlot, he depicts her shame as that customarily inflicted upon a harlot.—[Mezudath David I will strip her of her ornaments.—[Kara]

as [on] the day she was born—Like the day that I found her in Egypt, as is delineated in Ezekiel (16:4, 5): "And as for your bir.h. on the day you were born your navel was not cut etc. No eye took pity on you etc. with a loathing of your body."—[Rashi]

The prophets depict Israel in Egypt as a young girl, abandoned by her parents, wallowing in her blood, who was adopted by God, Who washed her, dressed her, married her, and brought her to a land flowing with milk and honey. He warns them that they will lose all the advantages that God has bestowed upon them.—[Abarbanel, Malbim]

like a desert—This alludes to the decrees that I decreed upon you (Parshandatha: them) in the desert, viz. that there they should perish and there thev would die (Num. 14:35).—[Rashi] According to Parshandatha. Rashi reads: "In this desert they shall perish and there they shall die." [This is the exact wording of the quotation and is probably the correct reading.]*

and I will put her to death-Jonathan renders: And I will kill her.—[Rashi] Rashi's intention is obscure. It is difficult to imagine any other meaning for the word המתיה. Perhaps Rashi wishes to eliminate the possibility of explaining the word as and I will confuse her, from the root המם.*

6. And I will not pity her—As explained above, the nation as a whole is referred to as the mother. and the individuals as the children. It is also possible that the reference is to those born in later generations. who follow their forbears and practice idolatry like them.—[Redak] Ibn Ezra explains that the children are those who will be exiled. Mezudath David explains this to mean that God will not have pity even on the righteous among them.

for they are children of harlotries —Since he compares her to a harlot, he uses an expression appropriate for a harlot. Just as no one pities a harlot's children although they are not to blame for their parents' sins, so will the righteous suffer for the sins of the people in general.

7. their mother—Their nation—

^{*}See Appendix for additional commentary.

אַהַר בַּתַר עַמְטְיָא רַחַסְי סספַקי כיכלי ומשהי בפות מילַא וכוץ משח בל פַרָנוּסִי: חּ בְּכֵּן הָא יַת אָנָא מְקַלְקַלּ אורחתיה כסא הסיגיו בַּכוּבַיָּא וָאֶפָסוֹק כְּמָא דמפסקין בּכָהַכַּיא וּשָׁבִילָּהָא לָא הִשְׁבָּח: ם וַהַרַרָף שְׁלַם עַם תשינ רו"א כווי בן . ר'ה כו: עַכָּמָיָא רַחַמָהָא וַכָּא

מהר"י קרא

כאן נותני לחמי וסיםי איני יורע כה מיםי. אבל לפי התשובה שרתא משיב לסמה. לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו ותירושי בכוערו . כיכן הלפור שאין כימי אלא הירוש . וכן כשרוא נאומר: שמלה לך קצין תהיה לנו והבכשלה הזאת החת יריך כשהוא אופר והפכשלה. איני יורע פהו שואל. אכל לפי תשובה שהנשאל משיבו ובביתי אין לחם ואין שכלה. למרנו שאין מכשלה כי אם לחם: (ח) לכן הנני שך את דרכך בסירים. ככו קוצים: (ח) ורדפה. רל'ת רגושה ופתר בו דונש שהוא לשון רריפה עולסית. שכל שעה הוא רורף. וכן

ותחתו שעריך. התייו דגיש ופתרונו שכל כך יפתהו תפיר שיופם ולילה נלא יפגרו): אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי רר"ק אבן עזרא

הורהם. ת"י ארי חעו כנישההון בתר נביאי שקרא בהיתו מלפיהון: אחרי מאהכי. אשור ומצרים שהיי לישראל כרית עכהם וכצילים אותם כאויכיהם והיו הולכים כפח בשוחר אשר היו ניתנים להם וכיון שהיו בשלום בבריתם עמהם כאלו הם מספיקים צרכם כי בלורתם היו עובדים את אדמתם והולכים מארץ אל ארץ בשלום. וזהו לחמי ופימי צמרי ופשתי שמני ושקויי. ומה שאפר הובישה יש לה להכלס ממקשית וככאהביה שבפחה בהם. כי לא יועילו לה כעת צרתה. ואאז'ל פירש אחרי מאהבי השמש והירח והכוכבים שהיו עובדים להם וכוינת׳ היתה כי הם היו נותנים כזונם וסיפוקם ככו שאכרו וכאו חדלנו לקפר למלאכת השמים והפך לה נסכים חסרנו כל ובחרב וברעב הכנו: ושקויי . היין ושאר משקים: מו לכן הגני שך את דרכך בסירים. שלא יוכלי לצאת כהגיר ספני החרב ולא יועילים כאהביה והם אשור וכצרים.

אי לפי׳ ארוני אבי וכרונו לברכה המולות. והנה דרכם כאלו יש בה ממוכה חדק וקוצים שלא תוכל לעבור בהוכאלו גדורת בנוית שלא תוכל לכבור ולא תכצא נתיבותיה שהיהה הולכת בהם, ועל הרוך הוה נאמר גדר דרכי בנוית נהיבותי עוה : שך. כמו אתה שכת כתרו מנחי העיץ ולפי שעושין גדר הכרסים והשרות כשכים נאמר הפטולה מכנו שך שכת ושכים ידות שהם ככו קוצים. וכן בירים וכן צנינים כולם מיני קוצים הם ולא באה הפעולה כי אם משכים: (כ) וררפה. אם לאשור

סצורה ציון משקה: (ח) שך , ענק גדר כמו הסר משוכחו (יבעיה ה׳): בסירים.

מצודת רוד במ"ב: אחרי באהבי. אהרי הנוחפים המוהדים חותי הנוחנים מלשון הריון: צמרי ופשתי. מלשון למד' והשתים: ושקויי. מלי לחמי וגו' ר"ל שכטחה במערכת השמים בהשבה שכל השפפתה כם

כושים מפני עמי הארץ אומרים להם לא תנגובו והם גונבים

לא תלוו כרכית והם מלווים: אחרי מאהבי. כדרכי האומות: (ח) הנני שך. לשון סגירה כמו הסר משוכתו

(ישטיה ה'). כמשוכת הדק (משלי ט"ו): את דרכיך.

דרכים ושבילים שחת הולכת כהם: (מ) את מאהביה.

מלרים ואשור ולא תוכלו לכקש מהם שזרה. ורדפה ממשקלות

פעולים כי בקשו שהייתי אוהכת אותם בעבור מתנוחם

ושחומר כי מימי הוח התירוש והכיח רחיה ותירושי במועדו

לא דבר נכונה כי התיריש ותירושי כנגד ושיקויי וטעם מימי

כמו ואכלכלם לחם ומים והנכיא אמר לחם לא אכלתי ומים

לה שתיתי ומים ככסף תתן לי: (ח) לכן. שך. מגורת לפכים וכמיהו הלח חתה שכת בעדו: בסירים . קולים כי

כקול הסירים כי עד סירים סכוכים: נתיבותיה.

המקומות הידועים שיש כהם סימנים להכירה: ונדרתי

את נדרה. שחשים גדר כדרכיה כדרך גדר דרכי בגזית:

(ם) ורדפה . החומר כי דגשות הדלית כי כן הוח כל

לה מהם: (ה) לכן, רואלי וכן מבמים לבתום בל בלי בקולים קולים למו לקול הסירים (קרלת "ל): וגדרתי. מלשון נדרב . לכל תוכל ללכת כה, כ"ל לא מבכיל להוידי אליך ההשפשה ממערכת הבשים כאלו נסחם הדרך: וגדרתי ננוי. כפל הדרכ נמ"ש: ונתיבותיה לא תסצא. לא תמלא שביל ותחכולה לסוריד אליה ההבשיה: (ש) ורדשה. אף בההיה רודסות אחר משרכת השמים להקטיר להם על": לא חשיג אותם להבשע לה סובה:

follow them and not overtake them.—[Rashi] Rashi wishes to account for the unusual grammatical construction of the word ורדפה, which appears in the pi'el conjugation rather than the usual kal. It would ordinarily be וַרַדְפָה. How Rashi solves this irregularity is

vague. Even the French does not appear to add to the solution of this problem. Kara quotes Dunash who interprets the intensive conjugation as an indication of constant pursuit. Ibn Ezra and Redak, Shorashim explain it as the causative. She will cause them to pursue her.*

^{*}See Appendix for additional commentary.

she said, "I will go after my lovers, those who give my bread and my water, my wool and my flax, my oil and my drinks." 8. Therefore, behold I will close off your way with thorns, and I make a fence against her, and she shall not find her paths.

9. And she shall pursue her lovers and not

after my lovers—In the ways of the nations.—[Rashi] Parshandatha equates Rashi with Jonathan, who paraphrases: I will go after the peoples, my lovers. This interpretation is substantiated by Rashi, verse 9. Redak, too, explains that the reference is to Assyria and Egypt, with whom Israel was allied, and they would save them from their enemies. They felt secure with the bribes they gave to these countries, and since they had a treaty with them, it was as though they supplied them with their sustenance since they enabled them to till their soil and to go from land to land safely. That is the meaning of the end of the verse; those who give my bread and my water, my wool and my flax, my oil and my drinks. Because of this behavior, the prophet says that Israel should be ashamed for relying on her lovers, for they will not avail her in time of distress.

Others explain that the lovers are the deities she worshipped, the sun, the moon, and the stars which they worshipped, believing that they supplied their sustenance. This is reminiscent of (Jer. 44:18) "But since we stopped burning incense to the queen of heaven and pouring libations to her, we lack everything, and we have been completed by the sword and by famine."—[Rabbi

Joseph Kimchi, quoted by Redak; Abarbanel; Mezudath David]*

8. behold I will close off—Heb. שְּלָּה, an expression of closing. Comp. (Isaiah 5:5) "remove its hedge (הְשִׁנְּהְ)," (Proverbs 15:19) "as though hedged (בְּמְשֶׁבֶּה) by thorns."—[Rashi]

your way—The ways and paths in which you go.—[Rashi] Some editions add: after your lovers, Egypt and Assyria, and you will not be able to seek aid from them.—[Parshandatha] Abarbanel: after Egypt and Assyria.

with thorns—So that they will not be able to leave the city because of the sword, and their lovers, Assyria and Egypt will not avail them.—
[Redak]*

9. her lovers—Egypt and Assyria. and you will not be able to seek aid from them.—[Rashi] As noted above, according to many editions, this is part of the above segment of Rashi, belonging to the preceding verse. According to our edition, the comment on her lovers precedes the comment on and she shall pursue, for which we have no adequate reason.

And she shall pursue—Heb. And she shall pursue—Heb. This is one of the intensive conjugations. Comp. (Proverbs 12:11) "and he who pursues empty ones (porcacier in O.F., poursuivra in modern French), to pursue. I.e. she will

^{*}See Appendix for additional commentary.

תַבָּבָּק נַתָּהוֹן וַתַּבַּעִי סָעִירוַלָּא הִשְּׁבָּח וְהַיּמָר אָהָרְ וָאָתוּב לְפוּלְחַוּ רבוני קרמאה ארי טב בר הַנֵיהִי פַּלְּחָא קרמוהי מכעו פא : אַפְרַח לְטַעוֹתָא יוָאָינוּן לָּא יַרְעֵין אַרַי אָנָא בָּרָבֵית לָּהוֹן עַבּוּרָא וַבֶּכָּרָא וּמָשֶׁחָא יַכּספּא אַסְגַיתִי לָהוּ: וְדַהַּכָּא : מניה עַברו לּטְעוֹתָא ת"א ונסף הרכתי . כרכות (ח (יותח מה) יא בְּבַן יִתוּב מֵימָרי רעש"י

לשון ככד הוא זה כמו (שם י"ב) ומרדף ריקים (פורציי"ר בלע"ו). כלומר תחוור חחריהם ולא תשיגם: ובקשתם. וכקשה אותם: (י) לא ידעה . לא שמה אל לכה והראית שלמה כלח יודעת: וכסף הרביתי לה ווהב. והם

מהר"י קרא פוב לי או כעתה. כשתראה שע"ו של אבן ושל עץ שהם עיברים אותם אינם יכולים להושיעם . או תאפר אלכה ואשונ' אל אישי הראשון להכב"ה כי פוב לי אז כשהייתי עובדת לבוראי שהוא היה מושיעי פעתה שאני עובדת אלהים אחרים שאינם מושיעים אותי: (י) והיא לא ירכה כי אנכי נחחי לה הדגן והתירוש . כשהיא אומרת אלכה אחרי כאהבי נותני לחכי

לביכי לא השיבה דעה ותבונה אל לבה להכיר כי אני נותן לה את הרגן ואת התירוש והיצהר. שחולה הרבר בע"ו שלה :(יא) לכן רר"ק אכן עורא

לבר שהוא חמיד שאדם מתעםק כו ואין לו סוף אולי יפרש לנו זה המדקדק מה הפרש כין הדובר כי ובין רוח ה' דבר בי הנני גורם מפניך לא חנרשנו וינרש את האדם אלה הנזרות נמלאו כבנין הקל ונכנין הכבד ורכים ככה והנכון כי רדף הקל לעולם הוח חתר הכורח ומלח ירדף חשך יולחה לשנים פעולים וככה ורדפה חת מחהביה שתרדף חחריה ככרחה להם: ובקשתם, הסר דגש בקו"ף כי הוא מבניין הככד וככה שלחו כאש מקדשר להקל על הלשון על כן חלה חסרים דגש: (י) והיא . עד עתה כי היתה אומרת כי הכעלים שתהעיר להם הם העיבו לה כדרך

ולכצרים הרדוף שלוכם ועזרתם ולא יהנו לה ואם למולות תרדיף אחר נביאי השקר ואחר המתעסקים בכזלות לשאול לה בכזלות ותקפיר לתם ולא יועילו לה: ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון. ווה לא האפר עד שסבלה הגלות ומן רכ כפו שכהוב בתורה בצר לך וכצאוך כל הדברים האלה באחרית היפים ושבת עד ה' אלהיך כי אלי אכרה זה בעודה בארץ לא היתה גולה: כי והיא לא ידעה. כי היו מהעים אותם ראשיהם תביאי השקר וכל הם כ שהיה לה לא היה לה אלא מאתי שהייתי שולח ברכתי בדגן ובתירוש וביצחר ושולח ברכה בכעשי יריהם ער שהיה להם רוב בסף ווהכ וישמן ישורון ויבעם ועשו הכסף ווהב בבעלים ככו שאכר בכסף ווהב ייפהו: נים) לכן אשוב . כרי שהרע כי פירי היה לה הפוב דגגי בעתו

ומאו חדלנו לקטר למלאכת השמים: עשו לבעל . הלורפים עשו לורות מזהב וככף ליפית הכעל ובספרד היה חכם מפרש הבעל בעל הבית הלומה בחכמת המולות כי כן יקראו בתים למולות ולהם הם עובדים כי הם לבא השמים: (יא) לבן . מצודת ציון

מצורת דוד ובקשתם וגו'. כפל הדכ' כמ'ם: ואמרה. הו תחתר חכפת בהקכ"ה מתחלה לח שמה על לכה לדעת חשר חני הוא הנותן לה הדגן וגו'

וגהיבותיה . מלשון נחיב ושכיל: (ט) תשיג . טנין הקרוב: אישי . בטלי: והתירוש. כן יקכם ענכי היין: יהיצחר. הום השמן כי מה: כשהיה בטחוני כו היה ליטוב מעתם: (י) והיא לא ירצח.

והכל מתני כי אין דבר ביד משרכת השמים: וכסף וגו'. והנה הכסף והוהב אשר אני הרביתי לה עשו הם לבעל והוא לורה מם פבוי לוכח השמים וכן הם היו מייפים הותם בכסף והוהב וכמ"ב בכסף ובוהב ייפהו (ירמיה י'): (יח) לכן . הוחיל וכן פשתם

smiths would make images of gold and silver to beautify the Baal .-[Ibn Ezra] They honored Baal with My silver and gold as though he had given it to them. -[Eliezer of Beaugency] Ibn Ezra quotes a Spanish scholar who explains that the Baal is the power of growth believed to belong to the stars. The Rabbis of the Talmud (Berachoth 32a) see here an allusion to the making of the golden calf. God Himself admits that, because of the plentiful gold and silver He lavished upon them upon the Exodus, they constructed the golden calf.

11. Therefore,—Since she did so. I will return and take the corn that I have bestowed upon her.—[Mezudath David

overtake them, and she shall seek them and not find them; and she shall say, "I will go and return to my first Husband, for it was better for me then than now. 10. But she did not know that I gave her the corn, the wine, and the oil, and I gave her much silver and gold, but they made it for Baal. 11. Therefore, I will return and take

and she will seek them—Heb. רְּבְקְשְׁתִם, a combination of רְּבָקְשְׁתִּם רְּבָּקְשְׁתִּם. —[Rashi]

and she shall say—I.e. when she sees the futility of her pursuing gods of wood and stone.—[Kara, Eliezer of Beaugency]

to my first Husband—I.e. I will place all my trust in God.— [Mezudath David] This will take place after Israel has been in exile for a long period of time, as the Torah states: (Deut. 4:30) "When you will be in straits, and all these things shall befall you in the end of days, and you will return to the Lord your God and heed His voice." Were they to repent while still in their land, they would not have been exiled.—[Redak] Rabbi Eliezer of Beaugency also explains this verse as referring to the exile. He explains that God will close off the ways of prosperity with which He sustained Israel. These ways that were open wide for Israel to be endowed with prosperity will now be closed since God will expel them from His house into exile. Then they will pursue their lovers to no avail, and finally, decide to return to God.

I will go and return—For now I realize that all the good I had in the past when I was in my Husband's

house came from Him, not from my lovers.—[Eliezer of Beaugency]

10. But she did not know — She did not lay it to her heart, but showed herself as unknowing.—[Rashi] When she said, "I will go after my lovers, those who give my bread and my water," she did not ponder the matter to realize that I am the One Who gives her corn, wine, and oil. but she attributed it to the idols.— [Kara] She did not realize that the heavenly bodies have no power of their own.—[Mezudath David] Their leaders and the false prophets misled them to believe that their prosperity emanated from the heavenly bodies. when it really came from Me, for I would send a blessing into the corn, the wine, and the oil, and I would send a blessing into their handiwork until they accumulated much silver and gold.—[Redak]

and I gave her much silver and gold—but they made it for Baal.—
[Rashi]

but they made it for Baal—As the Torah states: (Deut. 32:15) "And Jeshurun became fat and kicked," and they used the silver and gold I gave them to beautify the images of Baal, as in Jeremiah 10:4: "With silver and gold he beautifies it."—
[Redak, Mezudath David] The

X, L, I פעצרהיה ואציל מילא וכוץ ריהְבֵיתּ לָּהּ לכסאר יה קליה: יב וקצן אַנלַינָה קַלְנָה לגיני עקניא נחקהא נאנש לא ישיורינה כן ירי יי נאנטל פל עטרא E E ָ הַטְּיֵ Z.C. いかいかいがい : טָרְי 3775

waste-Heb.

desolation fo 14. And I will lay expression (Rashi)*--[Rashi]* np ,நுத்துப், mini Atzereth, when the people were Hashanah, Yom Kippur, and She-Ξ appear ಧ

Temple.—[*Redak*] obligated

101

^{*}See Appendix for additional commentary

My corn in its time and My wine in its appointed season, and I will separate My wool and My flax, to cover her nakedness. 12. And now, I will bare her disgrace before the eyes of her lovers, and no man shall save her from My hand. 13. And I will terminate all her rejoicing, her festival[s], her new moon[s], and her Sabbath[s], and all her appointed seasons. 14. And I will lay waste

in its time—At the time the produce completes its ripening.—[Rashi] and My wine in its appointed season—I will send a blight upon them at the time of the harvest and the vintage, and everyone will profit as though into a bag of with holes (Zephaniah 1:6) and they will have neither bread to eat nor raiment to cover their nakedness.—[Redak]

and I will separate—[Heb. והצלחי] from her My wool and My flax, which was (which she had: Parshandatha) to cover her nakedness. Every expression of הַצַּלַה in Scripture is an expression of separation and setting apart. Proof of this we find in (Gen. 31:9) "And God separated (וַיַּצֵּל) your father's cattle," (ibid. :16) "For all wealth that (הציל).''—[Rashi] Rashi's intention is that the word וָהַצֶּלְתִּי would usually mean and I will save, which is inappropriate here. He, therefore, explains that the original meaning is to separate, as he explains more fully in Gen. 31:16, that he separates him from evil or from an enemy.*

12. And now, I will bare her disgrace—Her ugliness and her evil deeds will be exposed when I hide My countenance from them.—
[Redak]*

and no man shall save her from My hand—Even the merits of the Patriarchs have been depleted.—
[Rashi from Shabbath 55a]

13. And I will terminate all her rejoicing etc—For in time of trouble, there is neither Sabbath nor new moon, for the Sabbaths and the new moons, when the musaf offering was sacrificed, were days of joy, as the festivals and the appointed seasons, which were times of rest. Yet they will have no rejoicing thereon because of the troubled times.— [Redak]

her festival[s] ... and all her appointed seasons-Although the prophet mentions festivals, he mentions also the appointed seasons, because a festival is not always an appointed season. It may be a joyous occasion when one eats and drinks and declares a festival, such as King Solomon's festival of the dedication of the Temple. Also, an appointed season is not always a festival, but an appointment, such as the time the angels promised to return to Sarah, when she would have a son. Rav Saadiah Gaon explains that the festivals are the three Pilgrimage Festivals, and all her appointed seasons includes Rosh

^{*}See Appendix for additional commentary...

תרגום

לשין שבכה: אתנה. ככי אתנן: ואכלחם חית השדה. א לשין שבכה: אתנה. ככי אתנן: ואכלחם חית השדה. א אל אנכיה שאכלות או ישראל כל פה: (פו) ותנו. י לשין עדי: וחליכה. זון כישים ועד כעד נום וחב וחלי כחם. כלובוי שהיהה כלישםה עצבה כשילה אחרי כאברה: (פו) לכן ותה אניב: במיתי כשילה ושריו בדביים. כוארם שבעם על אשרו נשהיא נואפה החיוי (לשון שמכה : אהנה.. ככי אתנן : ואכלחם חית השדה. אתנה.. כמו לחקן : ושכורם ליער. בההות מכלכית את השיל בכל מה (ש) ואי היש היש ל הכל מה להיש. בכר לשון עיבים הואיכלות הפירות : (שו) ופקדרי עליה.. בכר לשון ערי ואיכות יו הימים יו הישים היש ל בכל מה מיד להם כים .. כלשו יי הישים ļ

אבן עוות ענות המלא היא שיש איהה לשבבה ותרע אם היה לה הלל"ף ניסף ורכי מרנום למך בהול כמו לתנן זעכן וער היא איבה כבי אינה לשבבה ותרע אם היה לה הלל"ף ניסף ורכי מרנום למך בהול כמו לתנן זעכן וער הוצר או נאחם: איבה כבי אינון ועה וענים כבי הגי (מ) לפק הגונים יוער מכן לאם הניס מתבים היא איבה כבי אינון ועה וענים כבי הגי לקל הליס ותרע מכן לאם הניס מתבים היא היא היא היא היא היא היא היא היה היא הוד היא היבו לפירן היאונים כישב באגל השבה אותה משור (מ) לכן. למלה מתע כי ללואם הניט בלא בלים בקים היא הצלחם ותר השורה ועד השנה משר השנה וארן אותם אותם לאור באוים לאות השבה ניס ומק הכלים היא השנה לאים השבה השנה אותה משור הוא אותם מוכלים האירום הלחת. אפקר בליה השורה ומש היבן וארן אותם מוכלים לוא מים האיר הוד המנים היא מל משני יונה משלה אותם אותם היא ימום אינם היא היא הוא של משני יונה משלה היונה שלה היונה האירות לאותה אותם מוכלים היא היונה משלה היונה השלה היונה האירות הלחתה. אותם הוא יש המל לו בה אותם הולים האירות בלים לוונה אותם היונה האירות הלחתה היונה האירות הלחתה היונה האירות הלחתה היונה האירות הלחתה היונה הלחתה היונה האירות האירות הלחתה האירות הלחתה היונה האירות הלחתה האירות הלחתה היונה האירות הלחתה האירות הלחתה היונה הלחתה היונה האירות הלחתה היונה להתו היונה הלחתה הלחתה היונה הלחתה היונה הלחתה הלחת מצורה דור

מלשון לחקו וכן יקרף מקן הזוכה כמי לחקו ונכן (דכנים כ"נ"): לשמה צממה מקום הנפים והדליני : ארנות. לפי בהמאילה (טי) (משקרהי. מלכון הזותר. מלכון מדי (מנים מינ"): מומה במי להי הבי ביי להי המדביית (טי) (משקרהי. מלכון הזותר. במי עדי כמי וכד (מני) משקרהי הבי האליני המדבי הודלי מינים המי וכד (מני): העלינה. מינין מכנים מה כמי וכלי כמו (טי): בעמי ומה הבדים האלו הפדיות. מלכון מחיי והבמה:

(טי) והדליוה. מינין מכנים מה כמי וכלי כמו (טי) (מקרי ביוליה. הוכי מניה היונים הבי הקיורי לייווים ביונים לביווים לביווים (טי) בשדיר. מלכון מחיי והבמה:
(טי) במי הי הילו מה צבירה מהוקימה למערכת המחיים ולטי המחילה ליור למי כל לבי להי למי לו בי להי להיה להי להיה להיווי בי להיה להיווי בהבר.

בתנדר ישות ברבה במודרת צינן

מצודת צינן
(עו) מקדה גינן מה האכה כש ממן אכה (דכיס כ"ג);

מנות מקדה גינן מה האכה כש ממן אכה (דכיס כ"ג);

מנות מקד (ישוקא כ"ג); וומדה בש צי כשיום זכר (מם);

"דה"י יחידיה, צינן מכבש מה כשיו מלי מס כמם (מם);

that I benefitted her, and when she says, "I will go and return to my first Husband," then I will allure her

with words, and I will lead her to her become has which land, her vine[s] and her fig tree[s], [concerning] which she said, "They are my hire, which my lovers have given me," and I will make them a forest, and the beasts of the field shall devour them. 15. And I will visit upon her the days of the baalim, to whom she burnt incense, and adorned herself with her earrings and her jewelry, and went after her lovers, and she forgot Me, says the Lord. 16. Therefore, behold I will allure her and lead her into the desert, and I will speak comfortingly to her heart.

and I will make them a forest where the beasts walk and eat the fruit.—[Rashi]

and the beasts of the field shall devour them—This may be understood literally as the condition at the time of the destruction of the Temple, when the land was laid waste. It may also be figurative of the enemies.—[Redak]

15. And I will visit upon her—the retribution of . . .—[Rashi]

the days of the baalim to whom she burnt incense—constantly to them. and this is a present tense.—[Rashi] The future tense used instead of the past indicates a habitual act. Redak explains: I will visit upon them the time they worshipped the baalim, and I will extend their stay in exile as a punishment for abandoning My worship and worshipping strange deities. Even their descendants will be punished despite the fact that they will not worship idols while in exile. This is their sentence because of the failure to serve God wholeheartedly. Therefore, the iniquity of their forefathers, who worshipped idols, will be added to their punishment. We find in the Torah: (Lev. 26:40) "And they shall confess their

iniquity and the iniquity of their forefathers in their betrayal which they betrayed Me."

and she adorned herself with her earrings and her jewelry—Heb. אָתַּיִין. Like a nexpression of jewelry (עַּרִיי). Like a harlot who adorns herself to greet her paramours. And הַּלְיָהָה is an Arabic term meaning jewelry.—[Rashi]*

16. Therefore, behold I will allure her—I will persuade her to be drawn after Me (losanjier in O.F., to flatter or cajole). Other editions read: atrayray in O.F. (attirerai), I will lure, attract. And what is the allurement? . . . —[Rashi]*

and lead her into the desert—In exile, which is to her like a desert and a wasteland. And there she will lay up to her heart that it was better for her when she performed My will than when she rebelled against Me.—[Rashi]

and I will speak comfortingly to her heart—I will console them of the pain they suffered in exile.—
[Redak]*

Ibn Ezra explains: After she knows that all this misfortune has befallen her because she forgot Me and did not realize in the beginning

^{*}See Appendix for additional commentary.

פניפות ממו ונת עשק עלור לפתח תל נְבָּהָא: יִינִּאָמִנִי נָהִינִּהְ עַשֶּׁלְ עָבְוֹרְ לְּפָּתַח תּלְ כִישָׁר עָכור לְּכַּחֲבוּדֵי בַ**ר**וּ גָפָשׁ וְיִהְנְהוּוֹ תַּסְוֹ למימרו ביומי לנם ואל כול. למימרו ביומי לנם ואל נפש ו ייי וּנְבוּרָן כִּיום מָסַקָּהוּן מַאַרָעָא דְסִצְּרָיִם: יח וַיהֵי כְעִרָנָא הַהִּיא אֲמַר ת"א ושנחה . כנהדרין קיח: 1727

סלהאכילה ולהשקותה ולאחר זכן הוא כפייסה בדברים ומדבר לל לבה ומנחמה. ואומר לה אם תיוברי מעכשיו והשבית זימתך כיכך. הדיני משיב לך כלי הכשימין וכרחם אחתך כתחילה . כך הקב"ה אומר הגה אנכי מפתיה והילכחיה המדבר לדבר עמה בסתר ולדבר הנחימים על לבה : (יו) ונתחי לה את כרסיה . הריני כשיב לך דנני ותירושי : בשם . כארץ ישראל: ואת למק עכור. הוא ארץ ישראל שנעכר ונחיב הוא קכשוו. עוד יהיה לך לפתה תקות מובה. כנגד שאני למעלה והשבתי כל משושה. הריני איניר לה וענתה שירה שם כיםי געוריה וכיום עלותה מארץ ופצרים) שיפררת על הים וכל זאת אני עושה לך לפי שתקראי לי לאישי. שלא יתא לך

לשון פרנסים ומנהינים. וכן לא יפנה דרך כרמים (איוב כ"ד) וכן כרמי שלי לא נטרתי (שיר א'). דבר אחר והולכתיה המדבר. למדבר סיחין ועוג וכסגנון זה נתנכח (יחוקאל כ׳) בנאמר והכאהי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי התכם שם ונו' כחשר נשפטתי את אכותיכם וגו' והבאתי אתכם במסורת הבריה . וברותי מכם המורדים ונו'. והכברים אהיים, וזהו את כרמיה: ואת עמק עבור. עמק הגלות שהן עכירים שם אתן לה לפתח חקוה

לה כשעשתה רלוני מכשמרדה כי: (יו) את ברסיה. ת"י

(תיהלת תקור). שמתוך אוהן לרות התן לב לבוב אלי : וענתה שמה. לבון דירה כמו מטון אריות (נחים ב'): ביםי נעוריה . שישכה במלרים ימים רבים: וביום עלותה וגו'. שלעקה אלי ממלרים מתוך שישכיד ונאלתיה אבו עורא

והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתחי לכם לב בשר: והולכתיה המדבר. זהו שאמר יחוקאל הנביא והכאתי אהכם אל מדבר העמים ונשפסתי אתכם שם פנים אל פנים: ודברתי לל לכה . אנחם אותה מצער הנלות שכבלה : מו ונתתי לה את כרמיה משם. מהמדבר אהן לה כל ארצה כמו שהיהה לה כלוסר אינד אותה שם במדבר להימים לה בארצ' לפי שבמדבר העכים יצריף אותם ויכלה הכוררים והפישעים ויפחדו הניתרים לפיכך יהיו צריכים הנחומין ודכר על לבם שיהן האל ית' את ארצם כבתחילה לפיכך אמר ודברתי על לבה ואת"ם שפירשגו כי התנחימין יחיו מן הצער שפבלה בנלות הכל יחים לוה ולוה. ומה שוכר כרמיה לפי שוכר בפורענות וחשימותי נפנה אסר בנחמה כרמיה: ואת עמק עכור לפתח הקוה. לפי שבתחילת בואם לארץ בימי יהושע קרה להם העון הוה והוא

ששכחה אותי ולא ידעה כתחילה כי אני הטיבותי עמה ובאמרה אלכה ואשובה אל אישי הרחשון או אפתיה בדברים: והולכתיה. אל ארלה ששב כמדבר: (יו) ונתתי לה את ברביה - הפך והבימיהי גפנה ותהת עמק עכור שעכרתיה בהוא עמק יורעאל יבוב לפחה תקוה: וענתה. תנגן ותביר כמו וחטן להם מרים וים חומרים ותדור שמה מנודת מעון ויפרש ככה וענה איים באלמנותיו והוא רחוק בעיני: (יח) והיה. תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעדי כיכן כחוב את ימי הבעלי׳ ור׳ מרינום אמר אפי׳ שם שהוא ספה כמו בעל שהוא שם עכו"ם אוכמו כי יבעל בהור

שהות שפון כמו בפרשהות שם פל של מי מו למי כל פלי מי שהות לה בוצק בימי והושב קרה להם העון הוה והוא קרם כי כו כל כל הם העון הוה במיחם של מידות במות במיחם במיח בכורית. ככי הגם שעשה האל יתברך לישראל ביפי סיסרא שנאפר ותשר דבורה וכן בדוד ע"ה אמר וידבר דוד לה' את דברי השרת הואת: וכיום עלותה כארן כצרים. שירת כשה עלים סוף: יותו והיה ביום הרוא נאם ה' תקראי איש. ריל תקראי לי איש כי בעל האשה יקרא אישי ככי אלקנה אישה. וכנסת ישראל נבשלה לאשק איש. ובעל היא שם כשותף כי מצורת דוד

מצורת ציון

במקום באין כה אכבים ושם אדכר על לכה דברי פיוסים. ולשי (יו) דבור. ענין השחחה כמו וטמק עבור (ישעיה ס"ה): וענחה. שהמשילה לאשה שונת התח בשלה אמר לשון הניסל באשה כואם עניעו הרחת קול שירה רחו וסטן להם חרים (שחוח ט"ו):

שהתטיכה המהם לכנה להדיו בדרכ מקום של השיל למשיל להשיל למה למנות להפילה מו יותן לכם למנות לי (למות מי) ... שהדנה הה מן הלהכה הכלי שה הדיכו שונים שמשונ דרכה וד"ל המקום שורר לכם לשוב לעבודתו: (יו) בישם. שן הלינת המדנה הה מן הלהכה הכלי שה ד"ל מן הערה הלכד תשוב אלי ולהויר לה את כרמיה: ואת שפק עכור. השמקהם שהיו שבוד. הרים ובהחים לפיוה בעולה ששוב להיות מחת תקיף ד"ל יחיו תשורים כחת נתמד אשר יקוו למשים לכא פו: רעותה שבוד. הרים בכרמים קול שיר כמו ששרתה כימי נעודיה ר"ל עד שלא גלו ממנו: וביום שאתה. וכמו ששרתה כיום עלוחה מארך

as in the days of her youth-when she dwelt in Egypt a long time.— [Rashi]

as the days of her youth—As Israel sang thanks to God when He performed the miracle of defeating Sisera in the days of Deborah.— [ibid.]

and as the day of her ascent from the land of Egypt—when Moses and Israel sang after the splitting of the Red Sea.—[ibid]

17. And I will give her her vineyards from there and the depth of trouble for a door of hope, and she shall dwell there as in the days of her youth, and as the day of her ascent from the land of Egypt. 18. And it shall come to pass on that day, says the Lord,

17. her vineyards—Jonathan rendered this as an expression of managers and leaders. Comp. (Job 24:18) "he will not face the way of the vineyards," meaning that the people of the generation of the flood had made up their mind not to follow the righteous leaders, such as Noah and Methusaleh. And so, (Song 1:6) "my vineyard I did not guard." The allusion is to the worship of idols instead of worshipping God, the Leader. Another explanation:

and lead her into the desert-To the desert of Sihon and Og, and with the same expression Ezekiel prophesied: (20:35-38) "And I will bring you there to the desert of the peoples, and I will contend with you there, etc. As I continued with your forefathers etc. and I will bring them into the tradition of the covenant. And I will purge you of those who rebel . . ." but the righteous I will keep alive. That is the intention of "her vineyards."— [Rashi from Ruth Rabbah 5:6, Pesikta d'Rav Kahana 49b] Another view in the midrash is that God will lead Israel into the desert of Judah.

Other commentaries explain this verse in its literal sense, that God will return their vines and fig trees that He had taken away.—[Kara and Redak]

and the depth of trouble—Heb. צֶּמֶר צְמֵר The depth of the exile where they were troubled I will give her for a door of hope (an expectation of hope), for, out of those troubles, she will take heart to return to Me.-[Rashi] Other exegetes see here an allusion to the valley of Achor, where Achan was put to death for violating the cherem of the city of Jericho (Jos. 7:26). Since this misfortune befell people shortly after entrance into the land in the time of Joshua, God assures them that, in Messianic times, no such misfortune will befall them since they will be purified and purged of all sinners. Therefore, that valley, known as עמק עכור, the valley of trouble, will henceforth be known as פַּחַח חָקְנָה, the door of hope, for they will enter the land through there as they did the first time, and this time, it will portend hope and prosperity. —[Redak] He quotes Rav Saadia Gaon, who explains that God will perform miracles in that valley, when they will call it Pethach Tikvah instead of Emek Achor. Ibn Ezra interprets this as a reference to the valley of Jezreel, which God troubled. It will now again become fertile and be the door of hope for Israel. Kara interprets this as a reference to the entire land of Israel, which was troubled and laid waste. It will then become the door of hope for Israel.

and she shall dwell there—Heb. וְעָנְהָה, an expression of dwelling. Comp. (Nahum 2:12) "a den (מְעִין) of lions."—[Rashi from Machbereth Menahem p. 135]

תרגום

ンスに

ברלא אנמינ הפלחון עור מטטיא: ים ואַער. יה שום מעות עמביא קפוקהון ולא והי דקרו שוקהון עור : כ ואָנִוּר לְהוֹן קְנִם בְּעָרָנְא הַהִּיא רִיהוֹן שְׁלָם עַם חֵנִה ברא ועם עופא רשמיא ורחשא בארעא וקשהא רענר Z Z למעות יי א כיי א

רשמים

Ž. נאשבינון ברוחאן: כא נאבומיכון ברס. באלם נאבומיכון הרסי הכישמא ירדינא

F E"N artich der . cateta en :

י כן בסעמה: (יח) הקראי אישי ונוי, מעבדיני מאבבינאל מראה אים ולאסות וחיבת נעורים: בעלי, לשון אדעת י ומולא ויכותי שנישוכל הבנית המיהול הכלה בני אני! י ושולא יוברו עוד, ישראל במתם של בעלים או לא הבעלים במסטטל ישראל לומר שהם אוהיה להם. הי לא הבעלים במסטט בעלים בילא למידי האדליום בגיל היבי, הי לא הדעלים בעלים ויה ולא היבי, היאליום בגיל היה לויה השדה. האבנית מויקון מן

איש אחר תחדי: (יח) לא הברא"ל יכוד בכלי. לפו שהסורותי את שמחות בללים פמת: וכיוס ולא אוכר של ובסכם כי שם וה (כ) וכירוי להם ברית בים הניא אם חיות השרה. לפי שאטר למללו הצלמם חות השרה. חור האשרי וכרוי למם ביות נו אל נוי חוד כי עלים יהיה בעלים ולאים" אור אל וישבים ואין ברואי כן שולני מביבון כי לבים שהרילי לאשה לכלים. ברואי כן שזלני מבי בצדיק ובסשם שלא תנגני נודר בי.

כהר"י קרא

えん

אבן עזרא
לאמוכרו שדה(יש) והסירורי. על דרך ותל ה'אלביך כי
לאמוכרו שדה(יש) והסירורי. על דרך ותל ה'אלביך כי
כאסר ישונ השוכנ מתמאו הסס ישורה ויקים ותרב וכלי
(כ) וברול. הקד ואכלים סית הסדה. וקסת ותרב וכלי
המלמה כתו כאוכלי בילמיך השור לחס בענור שהורי
מתלה וסברתי את קסת יסראל והנה הטיים שיסנו לבסה:

אבן עורא

בני למבור בכללם במה. ורבותי ולי מידשי כלה

בני תחביה הא נבלה בנת אביה: ינט והסיותי. סבם

בני תחביה הא נבלה בנת אביה: ינט והסיותי. סבם

בני תחביה הא נהל השלה יותר את לבר שראל ליאה את סבי (כ) ובורני. הקן ולולוס חית הזהי, וקסיות ובני החביה הא מבי האול והיא האת סבי (בי לבור הקן ולולוס חית הזהי, וקסיות וחרו וכלי הדר ומהיה יותל את לבר שהרא להיא את את סבי (כ) לבור הקו להלוס חית הזהי, וקסיות וחרו וכלי הבי האורי בי האל יותר אשבי האיבי האורי המלמקה כנו נלוכלי בלונין למין למסי מכון וקסיות בורני למים בסבה בריות הציה אשבי לא אובי נוד מים אחר בי אורי מלה מסיות לוני מאורי במים אחר בי אים במה מיותר שאיבי לא יובר אורי באיות לקן ומסיות לחים מסד והמים מסיות מורים בהנים מישה בי להיותר משה בשה בי הוותר למים מסיות וחום האורי בי להיותר משבי במאבר במין החים השלה בי הוותר למיש אובי מיותר מסיות אורים בהוות הקיש שאיבי מיותר מסיות אורים בי והיות למיש אורים והיותר מאלא הבי משה בי להוות במים האורי במים ולא מסיות מסיות מסיות הוותר מסיות מסיות הוותר מסיות אורים הוותר מסיות אורים הוותר מסיות אורים היותר מסיות אורים היותר מסיות אורים היותר מסיות אורים הלהי מסיות הוותר מסיות אורים היותר מסיות האורים היותר מסיות היותר מסיות מסיות מסיות מסיות מסיות מסיות מסיות מסיות היותר מסיות מסיות

לה ורבש. כם כרוח קבות קלר לכנל וכן כשם ולפור נכף שלרים שלום בלו מבתהת לככ בינה כרם: (ות) תקראי אישי.

מקולי לאחר נכון מים לקבות קלר לכנל וכן כשם ולפור נכף שליים שלו אחר נכון לים ולה לכון בשלו היד לםי בשם הכעל הוא
בשותה לשם המס"ם נשל הביר לללה בשמים לכן להיבעם עם זה על סיר: (יש) והיחירה. כל לאון בלכי לסיר במסיר בשת בשתיים לא פיול היונה כל קלו לכי ל"א יכנים לנה?
(ב) הריר יוני. כ"ל מים השני"ם: ולא יבחיו נכם כלנו בכיח שנים כלים שלים: אשבנה: לא לפניל לני מלחשה והמלומה בשני הלל הביל לו להיות המשלים יול הבאלם מוד כן: בצדוק ובששים. בשני כלוק והתשמת

I will break-1.e. I will break the the implements of war and itself.—[Mezudath David]

21. And I will betroth you to Me

forever-This is in contrast to the appellation of "a wife of harlotry." -[Redak] I will never again reject you.—[Mezudath David] you shall call [Me] *Ishi*, and you shall no longer call Me *Baali*.

19. And I will remove the names of the *baalim* from her mouth, and they shall no longer be mentioned by their name. 20. And I will make a covenant for them on that day with the beasts of the field and with the fowl of the sky and the creeping things of the earth; and the bow, the sword, and war I will break off the earth, and I will let them lie down safely. 21. And I will betroth you to Me

18. you shall call [Me] Ishi, etc— You shall worship Me out of love and not out of fear. Ishi is an expression of marriage and the love of one's youth.—[Rashi]

Baali—An expression of mastership and fear. And our Rabbis (Pesachim 87a, Kethuboth 71b) explained: Like a bride in her fatherin-law's house, and not like a bride in her father's house.—[Rashi] I.e like a bride with whom the marriage has already been consummated, and she is intimate with her husband and not bashful in his presence.—[Rashi, Kethuboth 71b]

19. And I will remove—The intention is that, when the backslider repents of his sin, God assists him and brings him to repent whole-heartedly. Thus, Israel's heart will be completely faithful to God's worship. Ibn Ezra compares this idea to (Deut. 30:6) "And the Lord your God shall circumcise your heart." Redak compares it to the Rabbinic maxim (Shabbath 104a): If one comes to purify himself, he is afforded assistance.

and they shall no longer be mentioned—I.e. Israel shall no longer be

mentioned by the name of the baalim. Or, the baalim shall no longer be mentioned by the name of Israel. saying that they are their gods. Or, the name of the baalim shall no longer be mentioned, as it is stated: (Isa. 2:18) "And the idols shall completely pass away."—[Rashi] Rav Saadiah Gaon explains that the name of the baalim shall no longer be mentioned even by the gentiles, for, in those days, they will completely cease their worship of strange deities, as in Zephaniah 3:9: "For then I will convert the nations into a pure tongue, so that all shall call in the name of the Lord, to worship Him of one accord."—[Redak]*

20. with the beasts of the field—for I will destroy harmful creatures from the world. And so Scripture states: (Isa. 11:9) "They shall neither harm nor destroy etc."—[Rashi] See Commentary Digest on Isaiah, where it is discussed at length. This is in contrast with verse 15: "And the beasts of the field shall devour them."—[Ibn Ezra]*

and the creeping things of the earth—e.g. snakes and scorpions.

—[Redak]

^{*}See Appendix for additional commentary.

ַק ובִמשַפַּט וב ובטסבא ובעטם: במרשה מן אבם יו: כג וַיהֵי בְעַדָנָא הַהִיא אַקבּיל עלותכון אַמר יי אפקיר יה שטוא ואינון יחתון ספרא על וארעא תַרָבֶּי עַכּוּרָא וְחַמְּרָא וכשתא ואינון יכפקון עפי מהר"י קרא

ואני אלשה את שלי. ואני אלך עסך בחסר וברחמים כארם המרחם על אשתו: (כב) וארשתיך לי באמונח, שלא יעברו המרחם על אשתו: (כב) וארשתיך לי באמונח. שלא יעברו עוד בך זרים. שאיני בונד כך עוד. לפי שאמר למעלת ותיא לא ידעה . לכך נאמר וירעת (כי אני) [את] ה': (כנ) אענה את השפים. לפי שאמר לפעלה לכן אשוב ולקחתי דנני בעתו ותירושי בפוקדו. שאין הקנ"ה כלקה אלא על ירי עצירת נשמים שכשלא יהיה מפר על הארץ והארץ לא תתן את יבולח. ווהו לפי שבגדה בי. כמו שספורש בענין. אבל מיכן ראילך שתשבית ותסיר זנתיה מסנית ונאשופיה מבין שריה ותקראי לי אישי. הריני (חוקר) [פוקר] ועונה את השמים ליתן לחם נשבים. ושמא נתאמרן והלא נשמים בשמים ואין הקב"ח ופוכר) ועונה חנשמים לשמים. הרי לסרנו הכתוב ויעש אלחי את הרקיע ויברל בין המים אשר מהחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע, שהשמים העליונים תלוים במאמר. כך מפורש בבראשית רבא: והם יכנו את הארץ. להוריד משר על פני תבל ארצה: (כר) והארץ תקנה את הרנן ואת התידדש

בעולם וכן הוא אומר (שם י"א) לא ירעו ולא ישחיתו וגו': (כא) בצרק ובמשפם . שחתנהגו כהן: ובחסר וברחמים שיבוח לך מחתי על ידיהם. בחברהם חבינו כתיב (ברחשית י"ח) כי ידעתיו למען חשר ילוה וגו' לעשות לדקה ומשפט . וכננדן נתן לבניו הסד ורחמים מחת ההכ"ה שנחמר (דברים ז') ושמר ה' חלהיך לד חת הברית וחת החסד (שם י"ג) ונחן לך רהמים . פסקו מן הלדקה והמשפט כמ"ש ההופכים ללענה משפט ולדקה לחרץ הניחו (עמום ה') אף הקב"ה אסף תהם החסד והרחתים שנאמר וירמוה ט"ו) כי אספתי את שלותי תאת וגז' את החסד ואת הרהמים. וכשיחורו לעשית לדקה ומשפט שנחמר (ישעיה ההב"ה מוסיף עליהם ה') ליון כמשפט תפדה וגו' . רהמי' וחסד ועישה הותן עטרה לארכעתן ומושיבן בראשן:

(כב) וארשתיך לי באמונה. כשכר החמונה שהחתנת כנולה להכטחות שעל ידי נכיחי: (כנ) אענה את אכן עורא

מן הגלות היה האל י"ת כאלו מארם אותם.הארומים דראשונים כשהוציאם כסצרים לא היו לעולם שהרי גלו לפיכך אסר כנגדו וארשתיך לי לעולם. ותארוסים השניים כשרוציאם מבבל לא היו בצדק וכמשפם שהם היו עושים הרע שהרי כתוב שחיו בהם כחללי שבתות ינושאים נשים נכריות והיו כוכשים אהיהם לעבדים רטרותיהם הנה כי לא היה בהם צרק ומשפם חסר ורחסים לפיכך אסר כנגרו וארשתיך לי בצרק ובמשמם שיהיו הם עושים שהרי ישובו בתשובה ככו שכתוב ושבת עד ה' אלהיך: (ככ) ואמד וארשהיך לי באמונה. שכנינו בקיום שלא ימום לעולם כמו אמונה אובן במקום נאמן: וירעת את (ככ) וארשתיך די באטונה. ההיי ני לכדי כחמונה: וידעת את ה'. הפך ולח ידעה: (כג) והיה. אענה. כמו והכסף ישנה את הכל ימליא וטעם אשנה פעתים תמיד כדרך נשחו נהרות ה' כמו שפירשתי: אענה את השמים. הפך ונתתי את שתיכם ככרול: והם יענו את הארץ. שיתנו סלם ונשמיהם בעתם: (כד) והם יענו את יורעאל. שם מהום הנוכר שישוב כחשר היה ברוב

ה'. כמו שאסר כי כולם ידעו אותי למספגם ועד גדולם: וכנו וחיה ביים חהוא. אלנה את השטים. ככו שאסר ולקחתי את דגני. אכר כי או כוםן הישועה חשםים יהנו פלם והארץ התן את יבולה. ואסך אתנח את חשםים שהיו נעצרים בחיותם בארץ כניו ביםי אחאב בשובם לארץ בומן הישונה לא יעצרו עוד. ואמר אלנה כאילו השמים שואלים שיחנו ממר כמשפמם ואני אענם וארצם שיהנו מפר כמשפפם נשמי ברכה. וזהו אתנה שיהיה רצוני בהם: וחם יפנו את הארץ. כאילו הארץ שיאלת כשר ומתאוה לו: (כד) והארץ תענה. שתתן את יבולה ועץ חשדה יתן פריו: וחם יענו את יורעאל. כי ברבות מצורת ציון מצורת דור

(תהלים קפ"ח): (כח) וארשתיך. מלבון מרוסה: (כג) אענח . פלפון עניה והשנת שאלה

שתמשו חו וכעכול החסד והרחמים שהעשה ממך והלדק והמשסם שתעבו לה יהיו כדחים להשפיע לך עוכה מרוכה הוחת הכל העשה עוד כחסד וכרחמים: (ככ) באסינה. כשכר החמונה שכחבות כי : וידעת . כ"ל חו חשינ השנה נדולה לדעת חת ה' : (ת) אענה וגו'. וחוזר ועסרש חשוה חת השמים כי כהעלר השמים כחלו ישחלו להוריד המטר וחמר שישיב על שפלחם למלחו׳ חוחה ו לום להוריד המטר : וחם יענו. כי החרן כלמחם כחלו שואלת על המסר. וישיבו השמים על שאלתה להוריד את המטר: וכד) והארק השנה. כי בעבור יכשות הארן כאלו הורעים וען

your heavens like iron," which is the punishment for disobeying God's word.

24. And the earth shall answer - It shall give forth its produce, and the trees of the field shall give forth their fruit.—[Redak] Because of the dryness of the earth, it is as though the seeds and the fruit trees beg to grow and bear fruits, and the earth will reply to their request.—[Mezudath David

with righteousness and with justice and with loving-kindness and with mercy. 22. And I will betroth you to Me with faith, and you shall know the Lord. 23. And it shall come to pass on that day, [that] I will answer, says the Lord; I will answer the heavens, and they shall answer the earth. 24. And the earth shall answer the corn and the wine and the oil, and they shall answer

with righteousness and with justice -which you practice.-[Rashi] and with loving-kindness and with mercy—which will come to you from Me because of them. Concerning our father Abraham, it is written: (Gen. 1 18:19) "For I love him since he commands etc. to perform righteousness and justice." And, corresponding to them. He bestowed upon his children loving-kindness and mercy, as it is said: (Deut. 13:18) "And He shall grant you mercy," (ibid. 7:12) "And the Lord your God shall keep for you covenant and the lovingkindness." When they ceased to perform righteousness and justice, as it is said: (Amos 5:7) "Those who turn iustice into wormwood, and righteousness they leave on the ground," also the Holy One, blessed be He, took away from them the lovingkindness and the mercy, as it is said: (Jer. 16:5) "for I have gathered in My peace from this people, says the Lord, the loving-kindness and the mercies." And when they will return to perform righteousness and justice, they shall be redeemed immediately, as it is said: (Isa. 1:27) Zion shall be redeemed through justice, and her penitent through righteousness." And the Holy One, blessed be He, will add

mercy and loving-kindness to them and make a crown of all four of them and place it on their head.—[Rashi from Deut. Rabbah 3:7 with variations]

22. And I will betroth you to Me with faith—For the reward of the faith, for, while in exile, you believed in the promises through My prophets.—[Rashi from Mechilta 14:31 with variations]*

23. I will answer the heavens—to pour upon the clouds from the rivulet of good that depends on My word. They will, in turn, answer to pour water upon the earth.—[Rashi]

It is as though the heavens beg to pour out their water upon the earth, and it is as though the earth begs for rain and longs for it. In contrast to what God announced above (2:11): "Therefore, I will return and take My corn in its time and My wine in its appointed season," He now announces that, at the time of redemption, the heavens will give their dew and the earth its produce. Unlike the days of Ahab, when the heavens withheld their dew and rain. when Israel returns to the land, they will never again withhold them. Ibn Ezra explains that this is a contrast to (Lev. 26:19) "And I will make

^{*}See Appendix for additional commentary.

בָּאַרָעַא בֵּית שָׁכְנָהַיּ ַ חִיסִין בְּעוּבְרֵיהוּן לָּהָהַנֵיהִי אַטְר לַהוֹן לָא עַמִי בָּרַם עַמִי לַּ אַהון וָהוּא יַיִּטֶר אֶלֶּהָי : אַוַאַבֶּר יִי לִּי עוד אַזֵּילּ אָהָנָבִּי נְכוּאָה עַלֹּ בֵּית יִשֹּׁרָ אֵל דְאִינוּן דְּקָוּ לָאָתְּרָא דְרָחִיםָא עַלֹּ יהוה

בעלה ומוניא בעלוהי ובל בדין רחים להולא צבי לְסִבְּפֶּרָה בּי רְחִיפַה יְוְעֵל בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן מהר"י קרא

השמים, לנוק על השחקים מפלג הטוב החלוי במחמר והם יענו לנוק מים על הארן: (כד) את יורעאל. את בני הגולה שנורעו ונקבלו: (בה) וורעתית לי. כוורע ם אה להכנים כמה כורין כן יתוספו עליהם כמה גרים: ג (א) אהבת רע . הכיכה על כעלה ואהוכה לו והיא מנאפת החתיו כאהבת הקב"ה את ישראל והם

ואת חיצהר. כמה דאמר ונתנה הארץ יבילה. מה שזרעו ונפעו בתוכה: והם יענו את יורעאל. וחם הרנן התירוש והיצחר יענו עצמם לזורעים בה. כפאן ראמר ונתן ורע לזורע ולחם לאוכל: (כח) וורעתית לי בארץ. לפי שאטר לבעלה קרא שפו יורעאל . שוח דפיון לישראל שיהיו מפוורין בארצות . חור וריפא באן ורחמתי את לא רוחמת. ולפי שאכר לככלה כי אתם לא עסי. חזר וריפא כאן עמי אתה וחוא יאמר אלהי: (א) עוד לך אהב אשה . לבד מאשתו . אכר שיאהב אחרת שתהא אהובת ריע. שהיא אהובה לריעה. והיא

כונדה לריעה וסנאפת החתיו . ודבר (מה) [זה] דומה לישראל. שהקב"ה אוהב לישראל והם פונים לאלהים אחרים: אכן עזרא

אדם: (כה) וורעתיה. שירכו ויפרו כזרע הארן: ורחמתי את לא רוחמה . הס החכות: ואמרתי ללא עמי. הם שנולדו בגלותם וזאת הנכואה לעתיד או היא קשורה פירוש חילו שבו הגולים מדרכם הרעה היו שבים אל ארלם ואל חחמה לומר אחר שהשם גזר עליהם שיעמדו בנולה שלש שנים רבות איך ישובו כי הנה אמר ירמיהו על ירושלים ביד מלך בבל תנתן והיא מלוה עשו משפט ואם תעשו כן לא יהרב הבית ואם לא תעשו כן יהיה לחרבה: ג (א) ויאמר. כדרך נכוחה: דר אחב אשה וקחנה לחשה כי זה משמע ל' חשה כי לח הוכיר זונה והעד ואכרה לי ואחרי כן תהיה אוהבת רע והטעם אדם אהר ותנאף עמו והמשל כאוהב' ה' את בני ישראל שאהב אותם והם פונים אל אלהים אהרים זה הוא אהובת רע ואינם אוהבים השם רק אוהבים היין שיתעם. מלת אשושי כמו

המובה רבו אובליה כי תהיינה החרבות מלאות צאן ישראל. בפורענות קרא שם ישראל יזרעאל לפי שחיו זרועים בנוים ובוםן הישועה קורא אוהם נ'כ יורעאל שהיו נורעים בארצם . לפיכך אמר אחריו וורעתיה לי בארץ. וי"ת הענין כן ויהא בעידנא ההיא ונו': (כס) וורעתית לי בארץ. שיהיו רכים כורע הארץ ויהיו לי לא כבתחילח. וי"ת ואקייםנכון ונו'. ורו'ל פירשו בארץ העמים שאמרו אמר רבי אלעור לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האוסות אלא כרי שיתוספו עליהם נרים שנא" חרעתיה לי בארץ כלים ארם זורע סאה חפין אלא כדי להכנים כסה כורין: (6) ויאסר ת' אלי. אחר שהשלים הנכיא דברי נחמה שב לדברי תוכחת כנגר בני רורו. וכן דרך הנכיאים לדבר בדבריהם תוכחת ונחסה. ואמר עוד כי כבר אמר לו שיכח אשת זנונים ועתה רבר לו משל אהר, ואמר לך אהב אשה ורנה היא תהיה אהוכת ריע שאתה תאהבנה ותהיה לה לדיע והיא תהיה מנאפת אחר כן עם אחרים. והמשל הראשון היה על ירבעם בן נכם והכאים אחריו שזנו מאחרי ה' והניחו עבודת בית הפקרש ועברו הענלים אחר כן בא אחאב ההוסיף להרע ועשה בעל ואשרה. ועתה הוסיף במשל זה כאהבת האל יות את ישראל מקדם כאדם האוהב את האשה החביבה עליו שהיא אהכה גרולה כי לא כל אשה יאהב ארם

בשות כמו שנאמר ביעקכ ויאהכ יעקב את רחל. ואמר רור מאהבת נשים והם שתי נשיו שהיו חביבות עליו. ועם כל זח מצורת ציון טצורת דור

ב (6) רב . חבר ושל הבעל יאמר ודוגמתו וביא חברתך פרי שואלים נכלמית ולשאת פרי וחשיב הארן על שאלחב נהלמית וגו' : והם יענו את יורעאל. לת ישראל משר וכעם האל והפילם

סמכוני באשישות והטעם באשישות היין וככה אשישי יין

כין השכו"ם סבוחלים של הלשחת הזכשים וגו' סום הדגן והתיכוש והילהל ישיבו של שחלתם וילתהו ויבחו פרי : (כה) וורעתיה לי בארץ. כלפי שסיחס זרושה בחרן העמ"ם הנה חורשה בחרלה : את לא רחמה . חת העם חבר לח רחמתים : ללא עבי . לחלה אשר אמרחי שליהם לא שמי אז אומר שליהם עמי אתם והוא יאמר שלי אחה אלהי ובך הני מחמין:

ב (6) אחב אשה . כ"ל מהיה ישר' בעיניך לקדשה : אהבת ריע . כ"ל החשה ההיה חשב ממו היהה לחש היחה החובה לבעלה ועב"ן היחה מנחפת תחתיו: כאהבת הי. כיל וזה יהיה לרמו כמו שהי ההב את ישראל והם אנים תהתיו לפנות אחרי

beloved by her companion-Cherished by her husband and beloved to him, who [nonetheless] commits adultery under his domain, [paralleling thereby] the love of the Holy One, Blessed Is He, for the nation of Israel

who [nonetheless] stray from under His domain towards other gods — [Rashi]

beloved ... and an adulteress— Though beloved, she nevertheless strays into faithlessness.—[Redak]

Jezreel. 25. And I will sow for Me in the land, and I will have compassion upon the unpitied one, and I will say to them that not My people, "You are My people," and they shall say, "[You are] my God."

3

1. And the Lord said to me: Go again, love a woman beloved by her friend, yet an adulteress, like the love of

Jezreel—The people of the exile who were scattered and then ingathered.—[Rashi]*

- 25. And I will sow her for Me in the land—As one who sows a seah in order to gather many korim, so will many proselytes be added to them.— [Rashi from Pes. 87b] A kor is a dry measure equivalent to thirty seah. According to the Talmud, the intention is that Israel will be sown in the Diaspora so that they will increase through the many proselytes that will join them. As the Rabbis explain, this was the purpose of the exile. The simple meaning is that they will increase as the seeds of the earth when they return to their land. Jonathan renders: And I will establish you before Me in the land of the place of My Shechinah.—[Redak]*
- 1. And the Lord said—In a pattern resembling that marking the close of the first chapter and the opening of the second, the prophet fluctuates between reward and retribution. (See commentary above 2:1). Thus after having prophesied concerning Israel's future redemption, Hosea reverts to the negative plight of his own generation.—
 [Redak]*

love a woman—Marry another woman in addition to your first wife.—[R. Joseph Kara and Ibn Ezra]

Alternatively, take a woman out of wedlock, ('beloved of her companion,' meaning a friend rather than a husband).—[Abarbanel and Malbim]

In contrast to Redak and others who view this chapter as constituting a return to the ominous plight of Hosea's own generation, Abarbanel views the symbolism of the chapter in a more encouraging vein, as a prediction of the continuing relationship between God and his people throughout their forthcoming period of exile. While His exile of His people constituting an unwillingness to exhibit to them a visible fondness befitting one's treatment of wedded lawfully wife, nevertheless shall continue to manifest His love of Israel in a more concealed and subtle manner (as one is discreetly attentive to a beloved woman with whom he is not joined in formal marriage). Reciprocally, the nation, though forced to bear the burden of extended exile, shall nevertheless reject all foreign forms of worship and remain steadfastly loyal to God.

^{*}See Appendix for additional commentary.

סְתַּפְּנוֹ בָהַר מַעַעת עממיא כרם אם יהוכון ישהביק להון ויהון דפן בְּחַּבְרֵיה: ב ופַרַקּתִינון בְּמִימְרָי ת"א אביבי , פסחים נון: ואכרה , כוכדרין נו חולין נה שעורים בַּיום חַמְשָׁא עַסָר לְּיָרַח

ניסן ויהב נת כסף הקלוא כפור לגפשיהון ואסבית דיהון סברבין קבסי עופר אַרַמוּהָא מהר"י קרא

לררוף שכר . ועל פלכי ואוהכי אשישי ענכים. אוהכים אפרים הוא אומר . כמו שאמר ישעיה , הוי עמרת נאות שכורי אפרים וברברים ") הם מהזיקים : (ב) ואכרה לי [בתמשה עשר כפת]. בתמשה עשר בניםן הוצאתיה מארץ מצרים. כפת עולה לניכפריא כפנין ניפן: ותומר שעורים. הוא כור. כלומר כחמשה עשר בניסן ליום חמשה עשר באייר נתתי לכם המן שהם ל' יום: ולתך שלורים. לתך חצי כור שהם מ'ו יום. משנתתי לכם המן ער שנתתי לכם התורה מ'ו יום. כתירש זונים תהתיו אל אלהים אחרים: אשישי ענבים. פי' מנחם גביעי יין אוהבים להשחכר ביינם ואינם עובקין בתורה וכן מלינו שמענישם במקום אחר על כך השותים במורקי יין (עמום ו'): (ב) ואברה לי. לשון סחורה (ברגניי"ח בלע"ו) כמו (ברחשית נ') אשר כריתי לי ובכרכי הים קורין למכירה כירה: בחמשה עשר כסף וחמר שעורים ולהך שעורים. תרגם יונתן ופרקתינון במימרי

ביום המשה עשר לירח ניסן ויהבית כסף תקליה כפור לנפשהון והמרוח דיהון מקרבין קדמי עומר הרמוחה מעללת שערין כלומר לא הוגעתים כדברים קשים: בחששה עשר בסף. בנימעריא לכן ובפסיקתא הוא נדרש בחמשה אכן עזרא

פנו אל אלהים אחרים: ואוהבי אשישי ענבים. ותהת אשר היה להם לאחוב תורת ה' וסצותיו ולהגית באהבתה הסיד כי היא המלמרת חדרך המובה והישרה פרקו פעליהם עיל הורה ואהבו תענוני העולם ותאותם שתיית היין כל שונת בו לא יהכם. ואמר הנביא עליהם הוי עמרה נאות שכורי אפרים. ואסר הוי משכיםי בכקר שכר ירדופו מאחרי בנשף יין ירליקם. ופי׳ אשישי ענבים יין ענבים וי׳ת ואסר ה' לי ונו׳: (כ) ואכרה לי. רגש הכ"ף לתפארת הקריאה כרגש קו'ף מקרש ה' ישרשו כרה מן וגם מים תכרו מאהם רוצה לומר קניתיה לי לאשת, ופעם בחםשה עשר כסף. ת"י ופרקתינון כסימרי ביום חםשא עסר לירת ניםן. ועוד פי' בו בזכות אברהם יצתק ויעקב וי'ב שבפים: וחומר שעורים ולתך שעורים. הם גם כן פ"ן כי החומר עשר אפות כמו שנאמר כי עשרת הבתים חומר. ולתך הוא חצי חוכר. ופי' רב סעריה נאון ז'ל חוכר ולתך שהם שהם פ"ו כננר משה ואהרן ופרים וי"ב שבפים שיצאן ספצרים. ויש לפרש לענין שפירש הסתרנם חמשה עשר בסף פ"ו בניסן

ענבים וכמוהו ואשישה אחת ואין לורך להזכיר יין: (ב) ואכרה. יש חומרים וחקנה חותה כמו תכרו מחתם ואינו נכון בעעם וכדקדוק והוא מנזרת הכר נא רק היה ראוי להיות ואכירה או יהיה מבניין הקל ואם לא נמצא אף של פי שלא נמצא לשון הכר משקל קל הנה יהיה על משקל אתנה או הפחח הקטן תחת הפתח גדול כמו ואעדך עדי שהוא מן עדה פן אכלך כדרך מן כלה וכאה זו המלה על דרך וידבקו ורבים ככה . וטעם בחמשה עשר כסף כמשמעו לכתוכתה: וחומר. ולתך. מאכלה ולפי דעתי שהוא משל ליהודה ואלה המשה עשר הם מלכי יהודה שחהלתם רחבעם מלך ולא תחשוב מלכות בני יאשיהו רק מלכות אחת כי אחים היו והומר ולתך הם הכהגים הגדולים שהיו

יתית פירש חומר ולתך מכפר הימים כשיצאו ישראל ממצרים עד שנאו כדבר סיני וקבלו שם את התורה כי תומר תחת שלשים סאים ולתך מיו הנה כ"ה ופיו ימים שנשארו בניסן ושלשים של אייד תרים"ה. ומה שאטר שעורים שהוא מאכל הבהסות לפי שרוב העם שיצאו ממצרים עד שקבלו את התורה היו כבהסות כסום כפרד אין הבין עובדים בתומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה ומשקכלו אה התורה נפקח עיניהם ושרחה עליהם רוח השכל והנינו וידעו. וכתב רש"י כ' <u>מצא כתוב בשם הם המינות המי</u>

כוצורת ציוו (מלאכי כ"): פונים. מלשין הפנה וסכוכ: אשישי, כוסות וגכיתים כתו סמכוני כאשיפות (ש"ה כ"): ענבים. כ"ל יין

מצורת דוד פלהים מחרים : ואהבי . והם הוהכים כוסות מיין עוכים ומשחכרים וכהסתת השכרות כמה דודפי' אחרי אלהים אחלים ולפי שהמשילם הדהסתם השלפות ספה דולים התקר היים התקיפונים שמשמים ובנים: (כן זאכרה, נעבים, לייני ייני עבובים, לייני ייני מייני אלישה מוכם את נהר בלשוק ני היין מניא לייני ניאוף: (כ) זאכרה שנכים: (כ) זאכרה, מניק ניקן נמו וגו מיים מכלו (דפנים כי): לני, הביטורים מון לב לתאללה, (ולני שהיחה זולה ועשה בישה בידך מכוף (איוב י"ד): וחסר. הוא הכור כח עשה איטות במנה לשדק מון לה למאללה אלכל במחה וכעון זה א"ל על מנהת סוטה שהיחה מקמח שעורים) ולטי הרמו ולמר בהמקום הבטיח את ישאל לקחת אותם לו לסב למחירים הימים ובעותה בהיה היחה

כיד ט"ו נכימי ישראל הרחשון דוד המלך כספר חהלים ככמה מומורים והב' ישניה בנכוחותיו והג' יראיה והד' יחוקאל והה' סושע והוי יואל והז' עמום והח' עובדיה והשי מיכה וכי' מבקוך והייא לפניה והייב דניאל והי"ד. חני והי"ד ובריה ושלי מאארי כי הם לבדם נבאו על הנאולה העהידה ולא טוד ואמר ככף כי אל לגואותיהם נכספה וגם כלהה נששם של ישראל וגם ההומר והלחך ירמוו על הנביאים ההם כי בחומר ולחך יש חעשה עשר איפוח כמספר הנביאים ההם אשר הבשיחו לישראל שגם בהיוחם בארך

the Messianic era when God's acquisition of Israel shall become permanent: 1) David (in Psalms), 2) Isaiah, 3) Jeremiah, 4) Ezekiel, 5)

Hosea. 6) Joel, 7) Amos, Obadiah, 9) Micah, 10) Habakkuk, 11) Zephaniah, 12) Daniel, 13) Haggai, 14) Zechariah, 15) Malachi.*

^{*}See Appendix for additional commentary.

the Lord of the children of Israel, who turn to other gods, and love goblets of grapes. 2. And I bought her for me for fifteen pieces of silver, and a 'chomer'

goblets of grapes—Heb. עַנְבִּים Menahem (Machbereth p. 34) explains: 'goblets of wine.' They are fond of becoming drunk with their wine and do not engage in Torah. And so we find that elsewhere he castigates for this: "that drink wine in bowls, etc." (Amos 6:6)—[Rashi] (Compare to Isaiah 5:11–12: "Woe to those who rise early in the morning; they pursue strong wine. They sit until late in the evening; wine inflames them. . . .")

goblets etc.—Rather than responding to God's affection with a parallel love and commitment to his Torah and commands, which are designed to lead them unto a path of righteousness, they seek only worldly pleasures which cause them to turn astray.—[Redak]

Targum Jonathan interprets this passage symbolically, as follows: Despite her infidelities, should she repent, God will view her actions as having been committed in a state of drunkenness (symbolized by the 'goblets of wine'), for which she cannot be held fully accountable.—
[Targum Jonathan as interpreted by Abarhanel]

2. So I bought her—It is an expression of a business transaction, bargaine' in Old French, similar to 'which I have purchased (קריתיי) for me (Gen. 50:5).' Now in the sea-towns they refer to a sale (Heb. קריתה, —[Rashi from Hullin 92a]

for fifteen pieces of silver and a chomer etc.—According to its sim-

ple meaning, the reference is to the amount of her dowry. It is obvious. however, that the verse is replete with symbolic meaning. Jonathan paraphrases: "And I redeemed them at My command on the fifteenth day of the month of Nisan, and I made shekalim of silver an atonement for their souls, and I declared that they offer before me an 'omer' as heaveoffering from the barley harvest; that is to say, I did not weary you with difficult duties."—[Rashi from Jonathan] Jonathan translates the letter "beth" of בחמשה as 'on' rather than 'for' or 'with,' I redeemed them on the fifteenth.' He then proceeds to disconnect חַמְשָה נְשָל from פָסֶף, by interpreting the latter independentlv. See Redak and Hullin 72a. He further interprets chomer as omer, the two gutterals, cheth and avin being sometimes interchangeable. Ibn Ezra suggests that 'fifteen' is an allusion to the fifteen Judean kings. with the children of the king Josiah being counted collectively.

In fact, there were sixteen Judean kings: 1) Rehoboam, 2) Abijah, 3) Asa, 4) Jehoshaphat, 5) Jehoram, 6) Ahaziah, 7) Joash, 8) Amaziah, 9) Uzziah, 10) Jotham, 11) Ahaz, 12) Hezekiah, 13) Manasseh, 14) Amon, 15) Josiah, 16) his sons, Jehoahaz, Jehoiakim, Jehoiachin, and Zedekiah, It is not clear which one *Ihn Ezra* excludes, and why he does so.

Abarbanel contends that the verse hints at the fifteen prophets of Israel whose works prophesy concerning ישראל ביה סלפא סרבית דור וְבִּית רְּעִבִּיר שׁנְּסֹׁן עֵלְיה פְּעָרִין: יְנְבִיא וְבְּיִה אָּסְר יְּה בְּנִשְׁהְא יִבְיּת בְּנִית בְּעָבִין בִּי בְּנִשְׁהָא יִבְּיִת בְּנִיתְ בְּעָבִין בִּבְּיִל וְבִית בְּנִיתְ בְּיִבְּיִין בְּיִי שְׁנְאַלְ וְלִיתְ בְּנְבִייִ בְּיִי שְׁנְאַלְ וְלִיתְ בְּנְבְּיִי בְּיִיתְ בְּיִי בְּיִיתְ בְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִים בְּיִבְּיִי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִים בְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִי בְּבְּיִי בְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִי בְּייִי בְּיִי בְּיִי בְּיוֹי בְּיִי בְּיִיים בְּיִיים בְּיִיים בְּייים בְּיִיים בְּיִיים בְּיִיים בְּייים בְּיִיים בְּייִים בְּייִים בְּייִים בְּייים בְּייִים בְּייִים בְּייִים בְּייים בְּייים בְייים בְּייים בְּייים בְּיי בְּיִים בְּייים בְּייים בְּייים בְּי

עשר כסף כהמשה עשר כנישן והומר ולהך הרי הרכשים והמשה שהחומר ל' שהה והלהך הלי הומר: (ג) ואומר אליה ימים דבים חשבי לי. ימים שנים רבים כלשה הרי המשה הלו המשים יום שנין פסח לעלרת כו כיום מתו להם את החורה וכה החברהים: לא הזני ורא נתחי לאיש. לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ'): יגם אני אליך. אנכי ה' אלהיך (שם) ואשר עשה כ' זכנות מקחמים יום אחד לפוף חומר ואהד לפוף ליך ככל המשרי ומשם לחמשה עשר יום מנין כאין של לתך ביום הזה כאו מדכר שיני ברא חודם סיון. וכשם רב הלא מדכר שיני ברא חודם כיון ולשח לבר הנון ואפכה ברא חודם היון וכשם רב הלא מדכר שיני ברא חודם ביין. וכשם רב הלא מדכר שיני ברא חודם ביין. וכשם רב הלא מדכר שיני

סין נתתי להם את התירה : (ג) ואובר אליה יכים רבים . ימים רבים יסים שבים ובים שלם. שאו נתן להם את התירה. אלו ב" ימים שבין נפסח! לעצרת : ימים רבים השבי לי לא תוני האי האי לא נשל האי ב" לא מגני האי לא נותני האי לא האי לישתשבי לי ותסהיני לי בגלות לכדינת הים חאשתו יושבה ומצפה ליום שובו אליה: לא להדינת חרו בפרימים ב" לא החיר איש אין מלך. כי פירושו הוא לכקרא של מעלה. כלוםר לכת אני אין מלך כי פירושו הוא לכקרא של מעלה. כלוםר לכת אני אום לך וכים רבים השבול שיים רבים אין מלך. כי פירושו הוא לכקרא של מעלה. כלוםר לכת אני אום לא והא להם מלך שהאל פיצפו להם אום שבתידה מלכות בית דור ליבטל ובית המקדש ליחרב: ואין

לי וגו' קצכתי דמי כופר פדיונה לנגדי כדמים קלים החומר ערך נפשי עלי חם מבן ששים ומעלה והיה ערכך המשה פשר שקל וחומר שעורים ערך זכר מבן עשרים שנה ומעלה ועד בן ששים ממשים שקל והם דמי פדיון חימר שעורים שגם הוח ממשים שקל כסף ולתך שעורים דמי פדיון קרקע לתך שעורים למקדש עשרים והמשה שקלים היה ערך הקטוב מבן חדש עד בן חמש ה' שקלים ומכן חמש שנים עד כן עשרים שנה והיה ערכך עשרים שקלים הרי עשרים והמשה מתר כל החבה הואת חמרתי לה ימים רבים תשבי לי לא חוני לחלהים אחרים כי אם חוני ימים רבים ישבו בניך

אבן עורא
במלכות יהודה כירושלים: (ג) ואומר. ימים רבים
השבי. הטעם אם תרי שההי לי תשכי יתים כלה
השביו לא היי לאיש וגם אגי. ומלת לא החברי
בסתר: ולא ההיי לאיש וגם אגי. ומלת לא תשרת
בטבר אהרת והטעם וגם אגי. ומלת לא תשרת
בטבר אהרת והטעם וגם אני לא אבוא אליך וי"א אם
תשובו אלי גם אני אשוב אליך ופירוש זה הדבר הנביא:
(ד) כי ימים רבים. אין מלך. ואין טענה מן ההשמונים

מסבן חמש עד בן עשרום עשרום שקלום הרו כזה, וו'ת כסף בפני על את חברת להם ונו". בכלי עסט לא חברת להם ועשר. ותרגם ווהבית כסף ונו":
ענו ואמר אליה, אמרתי לא אתר שנאסת תחתי יהית ענשף
שתשבי באלסנות חזות ימים רבים, ומע"ל שתהיי קרואה
בשמי ולא כאיש אחר תאמרי אנכי אשת פלונו ולא חוני עם
אליף, וגם אני לא אביא אליך, ולא שוכר עומד כמקום שני",
אליף, וגם אני לא אביא אליך, ולא שוכר עומד כמקום שני",
מי חתי יומים דכים, ובפסוק הבא אחריו פיי המשל כי ימים
ביים ות"י נכייא אמר לה ונו": (ד) כי ימים רבים ושבו בצי שבו בני
שבו בצו האלו האלו הם ימי הגלות מאורנו בו היום ואין לגו לא
ישר לא שר כישראל כי ברשות הגנום אניתו וברשות וברים ומים מלד ולא שר כי מים לבי ברים והיום ואין לגו לא

ישראל. ואלה הם יכי הגלות שאנהנו בו היום ואין לנו לא פלך ולא שר מישראל כי ברשות רבנים אנהנו וברשות מלכיהם ושריהם: ואין זכח ואין מצכה. אין זבח לאל האין מצודת צייון

אייביהם לא ישובם הי ויתן להם מתיה לבעבודם אילם לא בהשפש' שרוכהולוה מרשו השטירים באינם נאכליה אלא שדותק: (ג) ואוסר אליה. כאשר הדשתיה אשרתי לה ישים רגים חטכני ומשתיני

וכסיסהג' מחים : ולחך . הוח חלי הכול המש חיפות : (ג) השבי. פנין טככה והמתנה כמו חשב עד שוכך (שופטים ו') : (ד) מצבה .

nor sacrifice—in the Temple in

לי מד שהנשהך לאבה; לא הוגי ולא ההיי לאיש. כלפי שהיהה מהו תחם הכעל והוֹפיסה סיד לונים מס מנהפים השה לה שכהוסך בשתים ספים פרושה שכעל ומתנהפים: זגם אני אליך. גם הצי אליך. גם הלי מדיך החים מהזה והמתין חליך עד שהביך: (ד) ביי סים רבים. ספה יסרש שוה ירמו לשבי ימים הכים ישנו ישרהל בנולה ולפי על הגחולה וגם התקום כ"בי לפס לקחתם לו לפס ואף כימי עלוסם לה יחבר כמי מטכולם: אין סלך ואין שר. בכל יחי גלוחם סם שעלכם שהוה כקב"ה היש עמכה אף עס"כ הין שר כ"ל לה יכיו פובדים לשישברי מטלי לקבלו לאלוה דוגמת החשה הכיה שרובה מחישה ועכ"ז חהים סרושה מהזונים: ואין זבח. עם שיהי שמקדש

if you do play the harlot, your children shall remain for many days,

nany days, Judah.—[Rashi]

4. having neither king nor prince

of barley and a 'lethech' of barley. 3. And I said to her: 'You shall remain as mine for many days; you shall not play the harlot, and you shall not belong to another man; so will I be towards you. 4. For the children of Israel shall remain for many days, having neither king, nor prince, nor

3. and I said to her: You shall remain as mine for many days-the plural 'days' refers to (a minimum) of two, 'many' to (a minimum of) three. making a total of five. This (the forty-five of the previous verse added to the five of this verse) alludes to the fifty days between Passover and Pentecost. On that day I offered her the Torah, admonishing her: you shall not play the harlot and you shall not belong to another man [that is], 'You shall have no other gods before Me' (Exodus 20:3); so will I also be towards you—'I am the Lord your God' (Ex. 20:2).

Now the reason he split the fifty days into separate calculations, one at the conclusion of 'chomer' (i.e. 50 days), the other at the conclusion of 'lethech' (i.e., the ensuing 15 days), is to represent the 'manna' that descended upon them at the culmination of thirty days [from their exodus] on the fifteenth day (sic) of Iyar. From that point, for an [additional] fifteen days—the numerical equivalent of the number of seah in a lethech—on that day they arrived in the Sinai desert on the first day of the month of Sivan.

Now in the name of Rav Hai I found a most fitting thing: 'So I bought her to me etc., (verse 2)—I have established her atonement indemnity money as a light sum, for whosoever states: 'My valuation is

incumbent upon me to contribute to the sanctuary, should he be from the age of sixty and above' his valuation shall be fifteen shekels (Lev. 27:7). This sum of fifteen shekels is. according to this interpretation, symbolized by the fifteen pieces of silver of v. 2): Now the 'chomer' of barley [represents] the valuation of a male aged twenty and above until sixty, viz. fifty shekels (see Lev. 27:3), the amount of redemption money of a chomer of barley which is similarly fifty silver shekels (See Lev. 27:16: And if a man shall dedicate to the Lord some part of his field . . . the seed of a 'chomer' of barley shall be valued at fifty shekels of silver.') Now regarding the lethech of barley, the amount for redeeming a field containing a lethech of barley for the sanctuary is twenty-five shekels, which is [equal to the sum of] the valuation of someone from one month up to five years, which equals five shekels (Lev. 27:6), and that of one from five years up to twenty years, in which cases, "the valuation shall be twenty shekels (Lev. 27:5)," totalling twenty-five shekels. After all this display of affection [by allowing for such relatively easy absolution,] I said to her:

[3]. "You shall remain as mine for many days; you shall not play the harlot—by turning to other gods, for.

ובח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים:

לַרַעוָא בִּירוּשְׁיַבַם וְלֵּיה קַבְּתָא בְּשֹׁמְרוֹן וְלֵית אפור ומְחַנוֹ : הֹ בְּתַר ה אַרְׁן כַּן יְתִּיבוּן בְּנֵי יִשְּׂרָאֵל יַיִּהְבָּעוּן יַה פּוּלְחְנָא רַיָּי**ּ רְּיְ** וישהםעין לָטִשִּׁיהָא בָּר דָוָר סַלְּכָּהון וְוִתְנָהון וּסְנִי

מהר"י קרא

ובח ואין מצבה. לכפר על עונותיהם: ואין אפוד. אודים ותומים לשאול בהם: ותרפים. שלא יעברו ע"ו שחיא תרפים. תרנ' מחוות, שלא יחא לחם בנלות לתגיר לאם הקץ: (ה) אחר ישובו בני ושראל. כלומר לאחר שיעשו תשוב" בנלות יבקשו את ח' בצר להם . ובקשו את דויר מלכם לפי שער פבשיו לא היה פלך. ויפצא להם הקב"ה. ובא לציון נואל ולשבי פשת ביעקב: ופחדו אל ה' ואל פובו באחרית הימים. כסו וכאו ורננו במרוח ציון ינהרי אל פוב ה' על רגן

אין מלך ואין שר ואין זכה כמקדש ביהודה: (ד) ואין מצבה , מלכת הכעל כשומרון למלכי ישראל: ואין אפוד. של חורים וחומים המגיד להם נעלמות: ותרפים. הם ללמים הנעשים בכוון שעה אחת העשוייה לבך ומדברים מחליהן ומנידים נעלמות וכן תרגם יונתן ולית חפודה ומחוי: (ה) אחר. ימי הגולה: ישובו בני ישראל ובקשו את ה' ונו' . תנח משום רכי שמעון כן יוחחי

בשלשה דברים מחסו בני ישרחל ביתי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד וכבית המקדש. הדח הוח דכתיב (מלכים א' י"ב). אין לנו חלק בדוד כמשמעו. לאהליד ישראל (שם) אל תקרא לאהליך אלא לאלהיך ראה ביתך רדיכ אבן עזרא

מצבה לעכו"ם: ואין אפוד ותרפים אין אפוד לאל שיחית פניר העתירות כאורים ותומים ואין תרפים לעכו"ם שהם מנידים העתירות לרעת הפאסינים בהם. וכן אנחנו חיום כוח תגלות כל בני ישראל ות"י לית כלכא ונו": (ה) אחר ישובו בני ישראל, זה יהיה באהרית הימים קרוכ לעת הישועה שישובו בני ישראל בתשובה. וברברי רו"ל רבי שמעון כן יוחאי אומר בשלשה רברים מאסו ישראל בימי רחבעם בכלבת שמים ובמלכות בית דוד ובבית הבקדש. הה'ד אין לנו חלק בדה כמשמעו. לאהליך ישראל אל תקרי לאהליך אלא לאלתיך. זטעס ואת דוד מלכס זהו המשיח כמו ודוד עבדי נשיח האה ביתך דור זה בית המקרש איר שמעון בן מנסיא אין להס לעולם: ופחדו אל ה'. שישוכו כמהרה ככא הקן אחר ישובו בני שיאל ובקשוא אה הי המלכה שמים. האת דוד מלכם כמשמעו. ופחדו אל הי ואל מובו זה בית המקרש כמה דאת אמר ההר המיב הזה והלבנון. ופחדו אל חי

כי אינם מכני יהודה: ואין זכח, אמר יפת כן עלי זהו חשבי לי כי לא תעשו לי זכח ומנכה. לפי דעחו אין המנכה אסורה רק כאשר דברה תורה והנה מה יעשה במלת תרפים ואהרים אמרו הכל לעכו"ם ולא מלאנו אפוד לבנאי והנכון בעיני אין זכח לשם ולא מנכה לכעל אין אפוד להשם ואין תרפים לעכו"ם שקראם לכן אלהיו: (ה) אחר ישובו בני ישראד. שהם כני יהודה ויפראל שגלו בחחלה על כן כללם

מצורת ציון סים מוכם של חבן חחת וטופים חיתה להקריב כה לעכו"ם: אפור . זה יאמר על האפוד והחושן עם האורים ותומים וכן אפוד יכך כידו (שתולה ל) כ"ג): ותרפים. הם ללמים נעשים בלורם חדה ומדכרים פתידות פ"י כשף: (ה) אל ה". את ה" וכן וחל מוכו כמו ויכדפו אל מדין (שופטים ז"):

מצורת דוד חרב ואין שם זכח לשמים אעפ"כ אין מלכה כ"ל לא יעשו מלכה להקריב לה לעכו"ם : ואין אפוד והרפיש. מלת ואין משתשת בשתים כאלו אמר ואין תרפים ור"ל עם כי לא יהיה ביניהם אוריש וחומים לשמול כו עתידות עכ"ו חין תרסים ר"ל לח יפנו פחרי התרפים לשאול כהם עתידות והדברים האלה בשורה טובה לישראל שבישי גלותם לא יפנו לא אל מכודת שרי מעלה ולא אל העכו"ם

ולא אל התרפים אף שיהיו חסרים השראת השרינה והעוכח והאורים וחומים על"ז לא יהיו נעכו"ם: (ה) אחר - ד"ל אחר ימים רבים ישובו בני ישראל אל ארלם ואו יכקשו את ה' לשאול ממכו לרכם כי ישוב וישרה שכינמו ביניהם ואת דוד שלכם. וגם יבקשו את שלך פתשית הכא מורם דוד ופטמו יכקשי שאלתם כי הוא ימשול כהם ולא ימליך כהם טוד מלך משבט אחר לא כמו פאי שפלך פליהם ירכטם ושאר מלכי אשרים: ושחרו אל הי . או יקחדו את ה' ואת טוכור"ללא יחטאו טיד כי יקחדו את ה' שלא ישיר שכינחו מכיניהם איסחדו את שוכו שלא יאכדו השפעת שוכתו ודוגמתו וסחדו ורגאו של כל הטוכה וגו' (יכמיה ל"ג): באחרית חישיה. זה יהית כסוף הימים היא הנאולה העתידה כימי המשיח:

Israel return, and seek their Lord their God,' which refers to the Kingdom of Heaven; 'and David their king' is self-explanatory; 'and shall come trembling to the Lord and to His goodness,' which refers to the Holy Temple, as it is written 'that good mount' (Deut. 3:7) (a reference to the Temple Mount.—[Rashi from

Midrash Samuel 13:4; also quoted by Yalkut Shimoni, Samuel 1071)

shall come trembling to the Lord and to His goodness—By repenting out of fear of the Lord, they can anticipate the goodness He has in store for them.—[Redak] Ibn Ezra renders: and they shall hasten to the Lord and to His goodness.

sacrifice, nor pillar, nor ephod nor teraphim. 5. Afterwards shall the children of Israel return, and seek the Lord their God and David their king, and they shall come trembling to the Lord and to His goodness at the end of days.

nor pillar—The pillar of Baal in Samaria of the kings of Israel.— [Rashi]

nor ephod—of the Urim and Tummim, which discloses to them hidden things.—[Rashi]

teraphim—They are images constructed, having in mind a particular hour established, at which time they speak of their own accord and tell of hidden things. So does Jonathan translate: and there shall be no ephod or oracle.—[Rashi]

[3] remain as mine for many days—Just as a woman whose husband is forced to travel to a distant land is expected to remain faithful to him, so does God expect that Israel remain faithful to Him even when He is forced to part with them because of their sins.—[Kara]

so will I be towards you—Just as you remain faithful by refusing to associate with other men, so will I remain fiathful to you by refraining from any association with other women, i.e. with other nations.—
[Mezudath David]

Alternatively, you are expected to refrain from other men despite the fact that I will detach Myself from you for a long time.—[Ibn Ezra]

shall not play the harlot—Secretively.

and you shall not belong to another man—publicly.—[Kara]

4. having no king, nor prince, nor

sacrifice—Since both the Davidic kingdom and Temple shall have been destroyed.—[Kara]

Abarbanel and Mezudath David interpret in clever fashion: Despite their not having their King (i.e. God), 'they have no prince,' they worship none of the heavenly forces. Though they have 'no sacrifice,' the Temple in which they offered their sacrifices, 'they have no pillar,' they refrain from constructing altars upon which to offer sacrifice to foreign gods.

5. Afterwards—Following the days of exile.—[Rashi]

the children of return—It was taught in the name of R. Shimon the son of Yochai: The children of Israel rejected three things during the reign of Rehoboam; the Kingdom of Heaven, the kingdom of the House of David, and the Holy Temple, as it is written: "What portion have we in David" (1 Kings 12:16)—which may be understood literally; 'to vour tents O' Israel' (Ibid.), do not read, to your tents' (Heb. לאהליך) but 'to your gods' (Heb. לאלהיך); 'now see your own house, David' (Ibid.), refers to the Holy Temple (see Rashi 1 Kings 12:16). R. Shimon the son of Menassiah said. Israel shall not be shown any omen of good until they repent by seeking out all three; Afterwards shall the children of

שוביה דיהי להון בסוף יוסיַא: אַקבּילוּ פתנסא דיי קני ישראל אַרַי דינא קרם יי עם יתבי אַרעא אָרֵי לֵיה עברי קושמא וַלֵּית נָמְלֵי חִיסִרָא וַלַית ַרִּמְהַלְּבִין בְּרְחַלְּתָא רַיָי באַרָעא: ב יַיִּבון לִּשְׁקַר וָכְרָביוָוָקָמְיַיַנִפְשָׁוְנָנָבְן

דוד (שם) זה כית המקדש. אמר רכשמעון כן מנסיא אין מראין סימן טוכ לישראל עד שיהורו ויבקשו שלשתן אחר ישוכו כני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם זי מלכות שמים ואת דוד מלכם כמשמעו. ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית

המקדש כד"א (דכרים ג') ההר העוב הזה:

. נשכעין בשקר : פרצו. ת"י ומולדין בנין מנשי חבריהון : ורשים ברשים נגעו חוכין על חוכין מוסיסין. ולפי משמעו פרלו הגדר והרכו שפיכת דמים עד שנוגע דם הרוג זה כדם חבירו:

מהר"י קרא רעל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר ונו'. ואוסר אז תראי ונהרת ופחר ורחב לבבך בי יהפך עליך הסון ים חיל נוים יבואו לך :

ד (ב) אלה. לשון פעול. כלומר הם נשבעים ואין באחת כי אם כחש: פרצו, נדר עולם שעוברים על תירתי וסצותי: ודמים בדמים נגעו. כלומר שהרבו לשפוך דם כל

שיפחדו ויראו ממנו בשוב' אליו. ויקוו עם חתשובח חפובה הגדולה שהבפיח וזח יהיה באחרית הימים וי'ת ויתבעון ית

פילחנא דח' ונו' , יפי' רב סעדית ז'ל ואל פובו אל כבודו כמו

ד (ב) אלה וכחש .

אכן עורא

אל ארנם במרולה פתע פתאום כדרך יחרדו כלפיר ממלרים ששם כתוב והושבתים על בתיהם לאם ה' והעד הנאמן על זה הפי' שאמר באחרית הימים והם סוף נכואת הנכיאים כמו והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' ושם כתוב וכתחו חרבותם לאתים וכל אלה לעתיד:

ד (א) שמעו. עם יושבי הארץ. היא א"י שהשם כחר והנכון יושבי הארץ שלו כמו ומארלו ילאו: (כ) אלה. שכועה ואת אלית מנזרת אלה: פרצו, מנזרת

פרילים: ודפים. דמי הרוג אחד נוגעים כדמי הרוג אחר: תצדיקים חיו בהם אכל מעפים והיו נחבאים מפני הרוב שהיו רשעים כמו שפירש בספר ירמיהו: אין אמת. אין עושה אמת וצי קרבר אפת: האין חסד. כל שכן שאין חסד כי חסד רוא יתרין הפובה יותר על הדאריוכי שאינו עושה האבות והמשפט כיש שלא יעשה חסר. וכן לא יסד ולא יספר כמו שפירשנ: ואין דעת אלהים בארץ. לעשות משפט וצרקה. כמו אכיך

שירות היו זה . ישר יובר הי . תחת שב אני אעביר כל פובי על פניך : (ה) שמעו דבר ה' . עתת שב לדברי תוכתה לאותו הדור: עם יושכי הארץ. יושבי ארץ ישראל דין לי עמתם כי בתנאי נתתי לחב את חארץ שיעשו בו צדקת ומשפם וכזה התנתי להם שיהיו עיני בה מראשית השנה וער אחרית שנה וכיון שהם עושים בתפך אלה וכחש ונר אף אני אלשה עםהם בהפך טה שהבפתתים והסתרתי פני מהם ותאבל הארץ ואכלל כל יושכ בה כי אין אסת. וכן אסר ירסיה

הנביא ואם יש עושה משפם וצרקה ואסלח לה ואפר דוד נתנו את נבלת עבריך מאכל לעוף השמים בשר חמידיך לחיתו ארץ. הלא אכל ושתה ועשה משפט וצרקה או פוכ לו. רן רין עני ואניון או סוב לו. הלא היא הרעת אותי נאם ח. או יהיה פירדש דעת אלחים התקירת ביריעת אלהותו וי"ת ולית המהלכין ברחלתא ונו': וכו אלה וכחש. עור יעשו שישבער בשםי לשקר זהו אלה וכחש. ופי' רב סעריה אלה שנכנסי באלות הברית. והוא אמרו ארור האיש אשר יעשה פסל

וססכת והס^יעושים אות׳. וכחש ועוד מכחשים כאל אשר קבלו עליהם לאלהים: פרצו, פרצי הנדר ומשמרת התורה והרבר לעשות עכירות וו'ת ומולדין בנין סנישי ונו': ודמים בדמים נגעו. דמי הגרצחים נוגעים זה כזה מרובם וי'ת הוכין על מצודת ציוו מצורת דוד

ד (כ) אלה. פנין שכופה: וכחש. שקר: פרצו. פנין שכר ד (6) כי ריב לח". השר המקום יחוכת פס ישראל יושבי פארן ומואלי וכאלו יאמר כאל נתחי לכם כארן שיים שישבים או הוא המקום להיו לכם כארן פ"ש שישפט אל ומואלי ואינם שוממים מה להם לשכת כארן: כי אין אשת. שהרי אין בלרן לא שתו ואל הפר ואין מי נותן לכ לדמת את אלהים: (כ) באלה וכחש. נשבעים ומשקרים כשבופתם: שרצו. כ"ל פלא נדר ומשתרת התורה: ודמים. הכלו לשנוך דם מד שמפו דמי הכונ

According to Malbim, the prophet complains about the nation's deficiency in both the interpersonal commands (symbolized by truthmercy) and the religious commands (symbolized by the knowledge of God) which help form the basis of the God-man relationship.

Targum Jonathan equates 'knowledge of God' with the 'fear of God.'

2. swearing and lying—They swear falsely.—[Rashi] According to

Malbim, this insensitivity towards the use of the name of God in false oathtaking bears further testimony to the lack of knowledge of God in the land indicated in the previous verse.

killing and stealing and committing adultery—Thus bearing testimony to the absence of 'truth and lovingkindness' indicated in the previous verse.—[Malbim]

- 1. Hear the word of the Lord, O children of Israel; for the Lord has a controversy with the inhabitants of the land; for there is neither truth nor loving-kindness nor knowledge of God in the land. 2. There is swearing and lying and killing and stealing and committing adultery;
- 1. Hear the word of the Lord—Again the prophet reverts to the misdeeds of his own generation.—
 [Redak]

children of Israel—a reference to both the kingdom of Israel and the kingdom of Judah.—[Abarbanel]

I have a controversy with the inhabitants of Eretz Israel, for I gave them the land on the condition that they perform righteousness and justice therein, and with that I stipulated that My eyes would be on it from the beginning of the year until the end of the year (Deut. 11:12). Since you are doing the opposite, swearing and lying, etc., I too will do the opposite of what I promised, and I will hide My countenance from them, and the land shall mourn, and all that dwell therein shall be cut off.—[Redak]

Creator and benefactor of the world); b) to allow the land to be a source of mercy to the poor who are the major beneficiaries of the laws pertaining to the land; c) to inculcate the person with the recognition of Him Who commanded these laws, whose rules are to be heeded for their own sake. Accordingly, the failure to perform these commands creates a corresponding threefold void: a) no truth b) no loving-kindness c) no knowledge of God in the land.*

neither truth, nor loving-kindness—Since they lack the truthfulness as necessary for the acquisition of a basic sense of justice, they certainly cannot be expected to have acquired the attribute of loving-kindness, which demands a sensitivity beyond mere justice. Hence there is 'neither truth, nor loving-kindness.'—[Redak]

nor knowledge of God—Their failure to investigate God's nature leaves them deficient in His knowledge. Alternatively, it is to be connected to the previous part of the verse. By failing to perform acts of righteousness and mercy, they exhibit a deficiency in the knowledge of God, Who seeks these attributes. —[Redak]

^{*}See Appendix for additional commentary.

אָנְפִין וּמוֹלְרִין כְּגִין בְּלָצוֹ וְדָכִים בְּדָכִים נְנְעוֹ: נַעַלְבֵּן עִּלְבִיהוֹ וְחוֹכִין בְּנָעוֹ: נַעַלְבֵּן בְּלִיהוֹ וְחוֹכִין בְּנָעוֹ: נַעַלְבֵּן בְּלִיה בְּרָיִהוֹ וְחוֹכִין בִּבְּיִ בְּלִיתְ בִּיְּתְ בְּלִיתְ בִּיִים בְּלְבִיתְ בְּלִיתְ בְּלִיתְ בְּלִיתְ בִּיְם בְּאָרְיוֹ בְּבִי בְּבִּי בְּלְיוֹ בִּישְׁ בְּלִיתְ בִּישְׁבְּעְ בִּישְׁבְּיוֹ בְּבִי בְּבִי בְּבִּי בְּלְוֹי בִּישְׁבְּיוֹ בִּישְׁבְּי בִּישְׁבְּעוֹ בִּישְׁבְּיוֹ בִּישְׁבְּי בִּישְׁבְּעִ בְּעִבְּיה בִּיִּבְי בְּבְּיִ בְּעִרְ בִּיִּבְיִ בְּבִי בְּבִּי בְּבִּי בְּבִי בְבִי בְּבִי בִּיוֹ בְּיִיבְי בְּבִי בְּבִי בְּבִי בְּבִּי בְּבִי בְּבִי בְּעִי בְּבִי בְּעִי בְּבִי בְּיִי בְּעִי בְּבִי בְּעִי בְּבִיים בְּבִיים בְּבִיים בְּבִּיבִים בְּבְּיבִים בְּבִיים בְּבִּיבִי בְּבִי בְּבִי בְּבִּי בִּייִם בְּיבִיים בְּבִייִּ בְּבִייִּם בְּבִּי בִּיא עַבְּבִי בְּבִּי בְּיִים בְּיּבִי בִּי בְּיא בִּבִיים בְּבִּים בְּיבִים בְּבִיים בְּבִּים בְּיבִים בְּבִּים בְּיבְים בְּיּי בְּיִי בְּיִּי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִּי בְּיִי בְּיִים בְּיִים בְּיִּיוֹ בְּיִים בְּיִיוֹם בְּבִּיוּבְייוֹ בְּיִים בְּיִיוֹם בְּיִיוֹם בְּיבִייוֹ בְּבִייִי בְּבִייוֹ בְּיִים בְּיוֹם בְּיבִייוּ בְּיִיוֹם בְּיִיוֹם בְּעִיבְיוֹ בְּייִם בְּיבְים בְּיבְים בְּיבְים בְּיבְיבִייוּ בְּיבְים בְּיבְים בְּיבְים בְּיבּייוּ בְּיוֹבְיבִייוֹ בְּבִייוֹ בְּיבְיבִייוֹ בְּבְיבִייוֹ בְּיבְיבִייוֹ בְּבְיבִיוּ בְּיבְיבְיוּ בְּיבְים בְּיבְיבְיוּ בְּיבְיבְייוּ בְּיבְיבְיוּ בְּיבְיבְיבְיוּ בְּיבְים בְּיבְיבְּיוּ בְּיבְיבְים בְּבְיבְּיבּיוּ בְּיבְיבְייוּ בְּיבְיבְייוּ בְּיבְּיבְייוּיבְיבְיבְיבְיי בְּבְּיבְיבִייוּ בְּבְיבִיים בְּבִּיבְיבְיי בְּבְי

ניתקלון אף נדיוא ת"א חמים נדמים, נסיו מ: פחנו פארו פיום: בסינום לנו: נפריני נכן. בנח קפס פיוזבין כ (יכשם (ניתקלון אף נדיוא המים נדמים, נסיו מ: פחנו: וכאם פיום. ב"ץ יו פנחם פט! ריפקלי קסק בו"ק קסק בו"ק מודיי ברוא

כך שרמו של זה הרת נתב ברמו של זה הרת: (נ) בחית השרח ובעיף חשמים. שכן תיא ומד מפוף חשמים ועד הבתת נדרו הלט: (ר) אך איש אל יוב. על שאם" לנביאי שמת איש אל יוב ויובח אתבו. רתנו ביושה מצדה אל עמום תחה ולך: ברח לך אל ארץ יחודה ואכל שם לחם ושם תגבא. זכית של לא העמיף מדר להגבא בי מקדש מלך דוא זכית מפלח הוא: לועבך כמריבי כתן. כתרנים ועפך גבן עם מלפחיון. הם הכתנים שהיו מדים אותם את ישראל. שנאמי כי שתחי כתן ישמרו דער תורה יבקשו מסיתו: (ח) וכשלת חיום וכשל גם גביא עמך לילה. שהרון וכשלת

הוגין סוסיפון: (נ) על כן תובל הארץ. תחריב ותשחית ארץ ישראל ו אמלל ל ישב בת: יכית ממנת כל היחשב בת: בתי ישראל ו אמלל ל ישב בת: ברת ממנת כל היחשב בת: בתית השחרו ובעף השכים כי אחר שתחיה השרץ חרבה יכרת ממנת אדם ובדמת. ובדית חשדת אינו רל המדבריות אלא הבתמח תנילה כישוב עם בני ישנם אום היה גבויה שהשהיה את החידת אום היה בכי אום היה בל יכי לא תבא היה במילה בממונה בל אותב היה ממנתם המדבריות בכלל כי לא תבא היה המדבריות בכלל כי לא תבא היה ממנתם המדבריות בכלל כי לא תבא היה ממנתם המדבריות בממונות הממנתם לה

יכתה חקפים היכת היכת של היכת לכל כל היפת זו והיו ועמך בי הברברית בסקומות המדברית בכלל כי לא תבא הית להוכיח הכק לי בי לא היא הית בכלל כי לא היא הית במדברית בסקומות חישוב החיבים אם לא יחית בסקדתם כמרכי כהן: (ה) וכשלת. עם הכהן הגדול שהיה כימי ישוב כםי שאבר רובת לליך הית השדת. ובאמרו ובעוף השמים כי הוב מעופת לא ישבנו בסדבר כי אם בסקומת הישוב שימצאו זרע ופירות ופרהי האילנות. אי נאמר עוף חשמים על דרך נחמא להפלת הדבר. וכענין זה נאמר עוף חשמים על דרך נחמא להפלת הדבר. וכענין זה נאמר תברואת הימדבר בי אם המקומת לא הירוב הית היל ברות הלכות העודה אומרניב שנת לא ירמיה מעוף השמים ועד כתמה גדרו הלטורת מרשר עם כן על אוחד משני מענים, וברבר היל רכי יתורה אומרניב שנת לא

מצורת ציון הגדר: (ג) חאבל. פנין השתמה כפו הכלם נכלה הפרך (ישפיה כ"ר): ראמלל. פנין כריחה כפו כי מכלל מני (מכלים רי) יאסטר. פנין כליון ומקדון כש מסף מסיסם (ירפיה מ"): (ד) אך. מ"י כרם ר"ל במתם וכן מך טלפי ונשני מהה (כרמשים כ"ם):

מפך כמס כשרת קרת שמיו פריכים פס ספרן פרפן וחפרו כפוליחים ומדום תחנשם ונו' והפס מש הרם: (ה) וכשלת חיים . לכן מכשל

is written [concerning the priestly tribe of Levi]: 'They shall teach Your judgments to Jacob, etc.' (Deut. 33:10).—[Rashi]*

5. stumble-You shall stumble in

(נ) האבל . תהרב וינדל החבל כה: יאספו. יוערון מן קדם הוביהון . לשון כלוין כמו חסף חסיפם (ירמי' מ'): מן קדם הוביהון . לשון כלוין כמו חסף חסיפם (ירמי' מ'): אך איש אל ירב . חתם מתרון בנביחי חתת שלה יריבון חתכם ולח יוכיתו חתכם . כמ"ש (בשמום ז') שחתר ולח חמיף על בית שלה והוח בימי וירבעם בן יוחש שבתבלה הוש בימיו: ועםך במריבי בהן . לכן עם מלפיהון שהכהעים היו בני הורחה כמ"ש יורו משפטיך לישקב (דברים ל"ג) : (ה) ובשלת אבן עורא

(ג) על כן. למ"ד אותלל כפול ומעם בחית השדה ובעוף השמים שלא ימלאו מה יאודו והפד וגם דגי הים יאפפו השמים שלא ימוחו ויפת אחרי מי אלה רעים מדור המבול כי דגי הים לא מתו חה דרך דרש: (ד) אך. אין איש שיריב אסר או ייכומו ומשפק הכהנים היה להוכית לישראל ועתה שבו הם להוכית הכהן כי גם הוא רע מעללים כאשר יפרש וזהו ועמך כמריבי כהן: (ה) ובשלת. עם הכהן הגדול שהיה כימי

זה בדמי הרוג זה: (ג) חמבירו דדו בכ נס בהיח וגו' חהיה הכריחה וגם דני הים יחבדו ולא השחל מה בלכך והוא מנין גוומא והפעה: (ד) אך איש גור. כלממ שום איש אל יריכ כם חנירו ולא זיכותים כיולם שושים הכם וחם בשם איש להיר כם חנירו ולא זיכותים כיולם שושים הכם וחם להם להוכיח לוולחם: יעסך. שאמר משקום אל הכניא הנה כני

the daytime and the false prophets with you shall also stumble as if it were night, and I will (thereby) put to shame your assembly—[Rashi from Targum Jonathan].*

^{*}See Appendix for additional commentary.

they break all bounds, and blood touches blood. 3. Therefore shall the land mourn, and all that dwell therein shall be cut off, along with the beasts of the field, and the fowl of the heavens; also the fish of the sea shall be diminished. 4. Surely let no man strive, and let no man reprove; for your people are like them who strive with the priest. 5. Therefore you shall stumble in the daytime, and the prophet that is with you shall also stumble

they break all bounds—A reference to the bounds of decency in the realm of acceptable sexual mores. Jonathan paraphrases: They bear children from their friends' wives.—
[Rashi from Targum Jonathan]

Jonathan perhaps translates the Heb. פָּרְצוּר as a reference to population increase, similar to the בֵּין יְרְבֶּה וְכִן , 'and so they increased and multiplied,' of Ex. 1:12.

The Talmud (Kiddushin 13a) asserts that this licentiousness was not created by a general moral looseness in society, but by the existence of untrained judges who, through their faulty knowledge of the laws pertaining to marriage and divorce, would free women to marry when, in fact, they were still legally bound to their first husbands.

Alternatively, the breaking of all bounds refers to the breaching of the rabbinical ordinances, whose purpose is to create a protective 'fence' around the laws of the Torah. As indicated in the ensuing portion of the verse, this initial disregard for the rabbinical ordinances leads one to the path of spiritual decline which often culminates in the cardinal offense of murder.—[Redak and Mezudath David]

blood touches blood—They multiply transgression upon transgression (Targum Jonathan). Now according to its more apparent meaning: they broke down all bounds and increased bloodshed until the blood of one murdered person touches the blood of another.—[Rashi, Redak]

3. **shall... mourn**—the land shall be destroyed and the mourning therein shall grow.—[Rashi]*

shall be diminished—Heb. אַסְפּרּ. Jonathan renders: diminished because of their sins. It is an expression of destruction, similar to 'I will utterly consume them (שְּלַרְ אָסִרְםְ אָסִיפְּם) (Jeremiah 8:13).—[Rashi]

4. **Surely**—Heb. אַך Comp. Gen. 29:14.—[*Redak*]

let no man strive—'You forewarn the true prophets not to strive with you nor to reprove you, as it is written concerning Amos (7:16), that Amaziah the priest of Bethel said to him (i.e. to Amos): "Do not prophesy against Israel, and do not preach against the house of Isaac." This transpired in the days of Jeroboam the son of Joash in whose time Hosea prophesied.—[Rashi]*

them who strive with the priest— They strive with their instructors, for the priests were the instructors, as it

^{*}See Appendix for additional commentary.

די דשקרא די מקכון פר בְּלֵילְיָא וְשֹׁבְהַית בּנִשְׁתַכון: ו אַמפּשׁוּ עסי סַבָּלִי דְעָתַא אַרַי אַהָּ סְדַע דְחַלָּהִי כַּצְהָא קָרָטִי וְעַלּ דְאָתְנַשִּׁיתָא, אוַרַיִּתָא דָאָלֶּהָהְ אַרַחִיּק קנד אף אנא: י פסא

ARL CAR היום וגו'. ותתקלון כיממה ויתקלון הף נכיחי שקרה דעמכון כד בליליה וחבהית כנשתכון וחבייש כניסייה פלכס: נביא עמך. וכיחים שמתך: ודמיתי . כמו נדמו עמי כאדם היושב ותוהא ואין מענה בפיו : (ו) אשכח בניד . שחותן שעמדו על הר סיני נחנו בניהם ערכים תחת אכותיהם לשמור את התורה: (ו) ברובם כן חמאו. כשרכו ונדלו כן הוסיפו לתפא.

אכן עזרא

זה הנכיח מדבר ומתנכח עליו וכשלת היום והעם ביום שהוא אור כאילו היתה בלילה אתה ונביא השקר המפתב אותך וזהו וכשל גם נכיא עמך לילה: ודמיתי, והכרתי: (ו) גדמו עמי מבלי הדעת. זאת המלה אם היתה מגזרת דמות יהיה חקריה חל בשלש נקודות כמו חל מי דמית וכאפם מלת אל מספם כריתה כמו ודמיתי אמר והפעם שלא חלד עוד אחר שיהיה במקומך כהן ואחה תכשל במהרה גם ימותו בפיך נדמו אומר לכהן בחסרון דעתר נכרחו עמי : בי אתה הדעת מאמת ואמאמך םכהן לי והשכך תורת אלהיך. הפעם כפול כי חתה הדשת מחסתה כי לכהן ניתנה התורה ועוד כי הם השופסי' כי שפתי כהן ישמרו דשת: אשכך בניך. חלילה שהשם ישכך רק הסע' שיכשלו כני הכהן וילכו לחכדון: (ו) ברבם.

סצודת רוד

בחוד היום . וגם נכית השקר כמיימד לך פובה יכצל גם הוא מפך כפו סנכשל בחשכם הלילה ואכרפה כל הכנסיה שלך : (ו) גרפו עםי . סנה פתו נכרחו של כי לא ידפו אוחי : כי אתה . של הכק

otherwise delinquent, the light contained within the Torah would have brought their children back to the fold. Once they had forgotten the Torah, however, any hope for their

children was futile; hence 'I, too. will forget your children.'-

[Malbim]

the more they have sinned against me—As they multiplied and

מדר" קרא אתה תם נביאי השקר עסך ביום ובלילת. וכשלת. אצופי"ר בלע"ו. כמו ולצור מכשול: ודמיתי אמך, אומהך שתהיח בגלות כאלם לא יפתח פינ. בשביל דכר זה. כי ותת הדינת מאסת: (ו) הרעת. היא תורה שמודעת לאדם דרכי הכב"ה: האכאסך מכהן לי . האי דישנא להאי פרדישנא . כנגד שמאמת הדעת (אם) ונס) אני אפאסך פלבוד לי : (ו) כרובם כן חפאו

מעשיך תכשל ותפול: היום. ר'ל הומן הוח בקרוב תבא מפלתך. וכן ותרה אפי בו ביום ההרא. ביום חרוא שרש ישי. תדומים להם. עניינם עת חמן: וכשל גם גביא עבך לילח. גביא חשקר המתעח אותך יכשל עסך כמו האדם נכשל בלילח בחשיכה. וכן ת"י: ודמיתי אמך. וכרתי כניסתך. כלומר שלא תשאר בישראל כנסיה כי יתפורו בגלות אחד ובנח האחד הנח. וכבר פירשנו כי הכנסה תקרא אם. ורפיתי. ענין כריתה. כמו כי נדמה כל עם כנען. נדכת נדמת מלך ישראל ותרומים להם: ט) נדמו למי. גם זה ענין כריתה, וי"ת אים כשו: מבלי הרעת. כי אין מי שיהדיעם ריורם הדרך המובה: כי אתה הדעת פאסת. אמר כנגד הבהן קשיות ההדך הדדא אתה מאסת הדעת לעצפך ולהורות לפט. לפיכך אני אמאסך מכתן לי. כיין שאין אתה עישה משפט הכתן שהיא לתודת התודה אמאסך שלא ההית כהן בכיתי, האיך אמר כי מבלי הרעת נדמו והלא היו להם כל ומן נביאי אמת שהיו מודים לתם התורה וסוכיתים אותם יום על רעת' נאכר כי אחר

שהכהנים שהיהלהם להירות התורח היו תרכים סדרך האסת כפו העם היו נחלים בהם ובנכיאי האסת היו מסופקים מפני נביאי השקר שהיו כורים להם הפך האטת לפיכך נדסו חעם תשחתה כם העם היו נחיים בהם ובנכיאי האם חיי מסופקים כפני נביאי הפקר שהיו מרוים להם הפך האכת לפיכך וכים חעם ומשתה. המסאקי. כתיב מאלף תיתיה בין הסכ"ך וכיף הנסטא אלא ידעי נעים למם ול נתבה שם יו חשכת תית אלהיך. כי לכתים נתנה להורותם כמש"כ ויכתוב משה את התורה הואת התנה לברגים בני לוי. וכתיב יורו משפסיך ליעקב ואתה שכתת את' מללמדד זמלהרותה: אשכת כניך גם אני. גם אני אשכת בניך כי אתת תמחה ככו אמרים לכהן לי גם בניך אשכת אל האם שלא יעמדו תתתיך ולא יהיה להם כטר דהכדונת אי מיותו או יגלו . וענץ אשכת על דרך משל לאדם השוכת דבר וא ישים לבו אלת. ועל הדרך הזה השכת חנות אל הלא ישכח את ברית אנותיך: מש כרכם כן חמאו לי. אתרן הכה; אביהם תורת אמת היתת

סצורת ציון

ידב . מלשון מריכה : (ה) ודמיתי . פנין כרימה כמו עד מופב נדמה (ישפיה ס"ו): אמך . הכנסים: (ו) ברבם . פנין נחולם

ללפד כמ"ם כי שפחי ככן ישמרו דעם ותורם יכקשו מפיכו (תללכי ב") ולכן אמר כוליל ולחם כככן מלפח אח כדפת ולל למדם אח הפס לכן גם אני למאלם אותך מלככן לי: וחשבה. על ששכתה לה ספורם אשר הלי לה מי אר כיך ולא אושים לכם: (ו) ברובם. כפי מם שאני מוסיף לגדלם כן מוסיפים כם לחמום לי לכן לחליף כשדם בקלון. כ"ל בחמורח הככוד אחן לכם קלון:

increased, so they continued to sin. (Heb. כֵן חַטָאוּ.) So is the Hebrew expression in numerous places: 'As they afflicted them, so they increased (כָּאֲשֶׁר יִעֵנוּ אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֵּה)': 'As they called them so they turned away from Hosea בָּרָאוּ לָהָם כַּן הַלְכוּ מִפְּגֵיהָם Hosea 11:2), the more the prophets called after them to rebuke them, so they ran away from them.—[Rashi]

with you in the night, and I will silence your mother. 6. My people were silenced for lack of knowledge; because you have rejected knowledge, I will also reject you from being a priest to me; seeing that you have forgotten the Torah of your God, I, too, will forget your children. 7. The more they have increased,

the prophet that is with you—To be understood as the plural: The prophets that are with you.—[Rashi]. The false prophets who mislead you shall stumble when you stumble.—[Redak].

in the night—As if it were night. See Rashi above. Alternatively, in secret, as if it were at night.—[Abarbanel]. According to R. Yosef Kara 'night' reverts to the opening of the verse: 'you shall stumble during both day and night.'

silence—Heb. הְּלְמָתִּה, similar to: my people were silenced (Heb. אָמָי אָסָי, of v. 6), just as a man who sits bewildered and cannot respond.— [Rashi] This state of bewilderment is, according to R. Yosef Kara, an allusion to the nation's forthcoming state of exile wherein they shall be rendered stunned and speechless.

According to Ibn Ezra and Redak, the Heb. קמים is to be translated 'cut off', God shall cut off the assembly of Israel by scattering them about in exile. As above, Jonathan renders: I will put to shame.

your mother—your assembly.— [Targum Jonathan, Kara, and Redak] Compare above 2:4.

6. were silenced—based on Rashi and Kara. Targum Jonathan, however, renders: were made foolish. Redak translates 'shall be cut off.'—See above, end of v. 5.

for lack of knowledge—For lack of anyone to instruct them in the good way.—[Redak]*

forget your children—Who shall no longer enjoy the glory of the priesthood since they shall die or be exiled.—[Redak]

Rashi explains why God should uncharacteristically vent His anger with the parents upon their children: For those who stood on Mt. Sinai offered their children as surety for their parents to keep the Torah.—[Rashi based on Tanhuma, Vayigash 2, Mid. Psalms 8:4]

Rashi alludes to the following Midrash: At the time when the Holv One, blessed be He, wished to give the Torah to Israel, he said to them: Do you accept my Torah? They said to Him: Yes. He said to them: Offer me a surety that you will keep it. . . . They said: Our children shall be our surety. Immediately, the Holy One, blessed be He, accepted. . . . Therefore, when Israel neglects the Torah, the Holy One, blessed be He, exacts payment from the surety, as it is stated: 'Seeing that you have forgotten the Torah of your God, I, too. will forget your children.'

forget—God makes Himself appear to forget.—[Redak]

forgotten the Torah... forget your children—Had they not forgotten the Torah, even if they had remained

^{*}See Appendix for additional commentary.

לי. רבו הומאים לכך רכי עם המאים ועונות יותר בארץ. כן לשקו יותר תוא. כמו נמשה יעני אותי כן ירבת ובן ימרוץ. יכם קרא להם כן הלכו ובן ימרוץ. יכם קרא להם כן הלכו כפניהם. שמהיון לשן יהתר: (ת) המאת עפי יאכלו. כהני הבעל הם אוכלים המאת נאשבות שעםי סקריבים לי: ואל עונם ישאו נפשו. מת' אלי נאשבות שעםי סקריבים לי: ואל עונם ישאו נשאים עונותיכם: (מ) היות לעם בא אכ' להם אנו בנפשנו נישאים עונותיכם: לומר כשאפקור על כהן הכל לחשיב לו כדרכיו ולעם אשיב כמעלליי. וכמעלליי כן אפקוד על העם

כן חטאו לשון עברית כן ככמה מקומות כאשר יפט אותו כן ירכה (שמות א') קראו להם כן הלכו מפניהם (לקמן לא כל כמה שהנביאים קוראין להם להוכיחם כן הם היו כורחים מפניהם כרובם כן חטאו לפיכך כבודם בקלון אמיר: (ח) חשאת עסיי. כל חטאת שכבפרי תרי עשר פתחיןלפי שלן דבוקין חוץ מאחד (מיכה א') ראשית חטאת היא לבת ליון . חטאותיהן של עמי יאכלו אותם נכואי השקר היא לבת ליון . חטאותיהן של עמי יאכלו אותם נכואי השקר

שאמר להם למעלה וכשל גם נביא עמך . נעשו להם כהני במות ואוכלין מה שהיו הכהנים ראויין לאכול : זאד. עוגם . של ישראל ישא הנכיא נפשו . והנכיא עלמו מלפה שיכיאו לו עמון וקרכנות לכפרה : (ש) והיה כעם ככהן. דריק אבן עזרא

בפיהו ותתח שרבו בניו ופרצו וסאו לי ושבתו תורתי. כפו שהפובותי לתם הרעו חם. לפיבך אסר כבודי בקלון אמיר. שקשיתים ראשים על העם ורבפרים ואס לא ישסרו תורתי אמיר להם חכבור בקלון ויקלו אות' העם ויבוום: אמיר. אמיר להם חכבור בקלון ויקלו אות' העם ויבוום: אמיר. בעושר ובנכסים כן תפאג לי על ררך ויטבן ישורון ויבפם זעל הררך הוה ת": (ת) השאת עם יאכלו. אינם כרגים כי אם לאכול חפאת ואשם שכביאים העם לא להיותו את התורה ההרנך הישרה: ואל עונם ישאו נששו. אל עון העם ישאו החבנים כל אחד נפשו אומרים בתי יושאו יניאו חפאת האשם ונאכל יותר בענין ואלי והוא נשא את נפשו וייר מבני אפלו הם למיכל ונו", ויש לפרש חפאת עםי יאכלו כענין בני עלי הם

אני הרכיתי בניך: כן חמאו לי. חטאים רכים על כן כבודם בקלון אמיר. אחליף: (ח) חמאת עמי יאבלו. בני הכהן ונפש עמי יאבלו. בני הכהן ונפש עמי יאול על עוכם כאמור פמוך אלי לכפר העון כדרך ואליו הוא נושא את תפשו וזה עון בדול על כן יכא על הכהן ועל העם ולא תהיה מעלה לכהן על יבא ליבאל: (ע) והיה. כבר אמרתי כי דרך הכפי"ן דרך קלרה והיה העם ככהן והכהן בעם וכמוהו כעמי בעמך: ופקדתי עליו. על כל אחד מהם: (י) ואבלו. זאת היא בפקידה: הזגו. נפשם גם אחרים ולא ירכו כמו ויפרך

אוכלים החפאת קודם זריקת הרם והקפרת האיפורים וכשאופרים להם תבעלים פה זה שאתם עושים: אל עונם שאוב החפאת קודם זריקת הרם והקפרת האיפורים וכשאופרים להם תבעלים פה זה שאתם עושים: אל עונם שאוב הואכל אותם אפר נופר בהם פלפר שהכרנים אוכלים והבעלים מתכשים זהו כשאכר אותם אשר כופר בהם פלפר שהכרנים אוכלים והבעלים מתכשים זהו כשאכר הדוד במוד במוד כבו האום בעונם: במוד החפיו בעונם: במוד החפיו בעונם: החפיו ביו בעונם: החפיו בעונם: החפיו

כפו כי רכה הוא (אסחר א'): בפלץ , פנשון קלוח וכזיון: אמיר . מלשון תמורם וחליף: (ח) ישאו נפשר . זה הל' יאמר של המלכה לדכר מה וכן נושאים את נפשם (ירמיה כ"ד): (ט) ומקרתי .

(ח) חפאת עםי יאכלו. ר"ל אינם מוחין כדין כהנה ללמד את כסם ודק מוחים ככהוכם לאכול כשר מסאח ממי: חאל עינם ישאו בפשר. כ"א מהכהנים נושא נפשו ר"ל מלפה לפין כסם לאפר מחי יחסף זיכיא ספחת: (ס) ודית. לכן יהיר כסם ככסן שניהם ישוו יחסף זיכיא ספחת: (ס) ודית. לכן יהיר כסם ככסן שניהם ישוו

כפורעניות הואיל וגם הכהנים השחיהו: ושקרתי עליי. על כל פחד אוכור דרכיו וגמול מפשיו אשיב לו: (י) ולא ישבער. די תכא

comparison between nation and priest is in the mode of punishment: I will equate the nation to the disgrace of the priests whom I desecrated from administering to them. So will I desecrate them among the

nations. So had Jonathan translated. [Rather than being a 'kingdom of priests and a holy nation,' they shall be profuned through their exile experience.]

the more they have sinned against Me; I will (therefore) exchange their glory for shame. 8. They feed on the sin offerings of my people, and set their heart on their iniquity. 9. And it shall be like people, like priest; and I will punish them for their ways, and requite them for their deeds. 10. For they shall eat, and not

the more they have increased the more they have sinned—Therefore 'I will exchange their glory for shame.'—[Rashi] The division of this comment by Rashi and the previous one into two distinct headings does not appear in Nach Lublin but is based on Parshandatha. Rashi adds the word 'therefore,' to express the concept of cause and effect. So Ibn Ezra and Redak.*

honor for shame—Having relinquished their leadership position, the priest's honor shall be replaced by shame.—[Redak]

According to *Malbim*, 'their honor' refers to the priestly privilege of eating from the sacrifices which is tantamount to being allowed to eat at a royal table.

8. the sin offerings of My people
—Heb. יְּשֶׁאַרוּ צְּמִיּי Every (mention of)
הַשָּאַר שַּמִּי Every (mention of)
הַשָּאַר וֹשָּאַר וֹשָּאַר וֹשָּאַר וֹשָּאַר וֹשָּאַר וֹשִּאַר וֹשִּאַר וֹשִּאַר וֹשִּאַר וֹשִּאַר וֹשִּאַר וֹי ווּשָּאַר וֹי ווּשְּאַר וֹי ווּשְּאַר וֹי ווּשְּאַר וֹי ווּשְּאַר וֹי ווּשְּאַר וֹי ווּשְׁאַר וֹי ווּשְׁאַר וֹי ווּשְׁאַר וֹי וּשְׁאַר וְיִשְׁאַר וְּשְׁאַר וְּשְׁבְּיִי וְיִי וְּשְׁבְּי וְשְׁבְּיִי וְיִי וְיִשְּׁבְּי וְשְׁבְּיִי וְיִי וְּשְׁבְּי וְשְׁבְּיִי וְיִי וְיִי וְיִי וְיִי וְיִי וְיִי וְּיִי וְיִי וְיִי וְיִי וְיִי וְיִי וְּיִי וְיִי וְיִיי וְיִי וְיִייִי וְיִי וְיִיי וְיִי וְיִי וְיִי וְיִי וְיִי וְיִיי וְיִי וְיִי וְיִי וְיִי וְיִי וְיִיי וְיִי וְיִיי וְיִי וְיִיי וְיִי וְיִיי וְיִי וְיִיי וְיִי וְיִי וְיִיי וְיִיי וְיִיי וְיִיי וְיִיי וְיִי וְיִיי וְיִיי וְיִיי וְייִי וְיִיי וְיִיי וְיִיי וְיִיי וְיִיי וְיִי וְיִיי וְיִיי וְיִי וְיִי וְיִיי וְיִי וְיִיי וְיִי וְיִיי וְיִיי וְיִיי וְיִי וְיִי וְיִיי וְיִיי וְיִיי וְיִי וְיִיי וְיִיי וְיִי וְיִיי וְיִיי

with you (v. 5).' They became for them priests of the high places who would eat what the legitimate priests should rightfully have [Rashi] Rashi is apparently of the opinion that the priests, while no longer fulfilling their function as instructors, were nevertheless not delinquent in their priestly duties. Hence he suggests that the subject of the prophecy, which heretofore deals with priestly abuses, now reverts to the false prophet. Redak, however, alternatively suggests that the subject remains the priest whose sole interest is to feed on the sin offerings of the people and not to instruct them in the proper path.

set their heart on their iniquity—On the iniquity of the people of Israel, the prophet sets his heart; for the prophet himself hopes that they shall bring him money and sacrifices to expiate their sins.—[Rashi] According to Redak, who explains that the subject of the verse is the priest, the meaning is as follows: The priests set their heart on their nation's iniquity, knowing that the more the people transgress, the more sin-offerings they will bring them.

9. like people, like priest—Both being equal in iniquity, they shall be equal in their punishment.—
[Redak] According to Rashi, the

^{*}See Appendix for additional commentary.

בָּנִין אַבִי יַת בּוּלְחַגָּא בַנִי שָׁבָקוּ וַלָּא נַפרוּ : יא וָנוּהָא וַחֲמֶרָא וַדְוּוָהָא שַׁלֵיף ומַטְעֵי יַה לַבְּהוּן: יב עקי די בעלַם אַעיה שאיל וכדכי דחובריה קבוי ליה אַבי רות דָּטְעוּ אָטְצֵיהִינוּן וּמַעוֹ מַבְּהַר פּוּלַחַנָא רַאַלַהַהוּן: בסקין בוססין החות בַּלּוֹם וּלְבָן וּבוּפְּסָא ת"א ולה יפרולו. יכפום סה (יכפום ז): וות יי בורה וכ:

קסץ כו"ק רש"י אני אשוה את הַפס לכויון הכהנים שחללו אותם מכהן להם ולכן חף חני חחלל חת העם בחומות כן ת"י: (י) ולא יפרצו. לח ינדלו כנים: (יא) זכות וייןונו'. הונות והיין והתירוש

שהם עסוקים כם לקחו את לכם מאחרי: (יב) בעצו ישאל.כללם שעשה מן הען: יניד לו. אל דכריו הוא שומע שאומרים לו נכיאי הכעל כשם עבודת אלילים: (יב) אלון. (קייחני"ח בלפ"ו). שנדל כו פרי שקורין (גלחנץ כלפ"ו) ולבנה. פן שקליפתו לכנה : ואדה . (אולת"א כלפ"ז)

אבן עורא

החים: כי את ה' עובו, לשמור דרכו חו תורחו: (יא) זנות. כחסרון ווי"ן כמו שמש ירח פחד זכלה והסעם כי הונות גם היין כל אחד מהם יקח לב ולקיחת הלב כאילו נשחרו כלח לכ להכין: (יכ) עמי. והחות כי הם כלח לכ ששב פמי לשחול בעצו הוח הפסל: כי רוח זנונים התעה. אותו: ויזנו. כולם מתחת אלהים כאשר הוכיר עתי: (יג) על ראשי . סעם ראשי בגלוי וככה על הגכפות יזכחו

קסק בו"ק מהר"י קרא השימקים: (י) הונו ולא יפרוצו. אף על פי שיונו לא ירבו בנים: (יא) זנות יין ותירוש יקה לב, לפי שהן ארוקים בונות ולשחות יין ישן ויין חדש רבר זה ולכם הסירם מדרכם! (יב) עםי בעצו ישאל.בל"ו של עץ שלו : ומקלו ינידו לו. מקל שחתך מן חקץ הוא מהארו לדמות ושיאל לאותו כוכר וששומה. ששואל אותו עק לתניד לו איכה יעבדנו ושומע לו . על כי רוח זנתים . אותו רוח שהם זונים, אחריו התעם. דבר זה התעה את לבם: (ינ) ולבנה. פרנובל"י. והוא אילן: כי פוב צלה. כי פרובח צלה: על כן הזנינח בנותיכם וכלותיכם תנאפנה. הן הולכין

שענפיו מרוכין ונוסשין אוחו ללל: על כן תזנינה בנותיכם. על שאתם מתהכרין לשכודת אלילים והגוים רד"ק

ישבעו. וכן שכיבת׳ עם הנשים כיון שבונות הוא לא יפרוצו ולא ירבי כי לא יהיה להם סהן בנים ואם יהיו יכותו מן הבפן והי שאברנו הונו ולא יפרוצו. הוני פעל כוכד. ככו הונח חונו. וכן הזגית אפרים: את ה׳ עובו. לשמור דרכיו כי אינם אפצים בו ובדרכיו. שמוד דרכיו עובו . ורבינו סעדיה ז'ל ארביקו עם הפסוק הבא אחריו עובו את ת לשסור: נים זגות זיין וחירוש יכח לב. חונות שהם מתעסקים בו התברת חשתיה שהם עושים יכח לכם שאין להם לב להבין איזת הררך הפוב ילכו בה. ווכר תירוש אחר שאסר יין כי התירוש הוא חיין החרש הוא לוקח הלכ ומשכר מחרת: מינ) עמי בעצו ישאל ומקלו יניר לו. הם כמו העור שיורה לו מקלו הדרן

ייש אל וסקלו יניד לו. הם כפו העוד שיורה לו מקלו הדרך שהוא הולך בה. וסקלו הם נביאי השכר. כן פירש אאויל. זיש מפרשים עצו ומקלו העברים שהיא מעץ זכן ת"י עסי דבצלם אעיא שאיל ונו": התעח. אותו. והוא רוח נביאי חשקר שהרא הזה זנונים: מתחת אלהיהם. כפו הזתח הפונח תחת בעלה: ניט על ראשי ההרים יובחי. מן הדניש כפו זבח אכון להם אובה ואינו יוצא לשלישי כפו שפירש תחכם רכי אברתם אבן הקורא אבל הרנוש פורה בפקופות האלה ודומיהם על רוב הפעולה כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הרקרוק ספנו. ומה שאבר על ראשי ההרים והגבעות דרך עוברי עכרים ככו שנתוב בתורה על הדרים הרמים ועל העבעות ותחת כל עץ רענן וראש החי הוא המקום הגבות שבו: תחת אלון. תרנום בלום. וכן יקרא בערבי יהוא אילן שנושא הפרי שקורין לו בלע"ו נלאג"ק וענפיו מרובין לפיכך בוחרין בו לעבוד עכרים מצורת ציון מצורה דוד

כפחרם כמפיים: הונו. לכל כפילתם קורה ונות כוחיל וכמס כמחשכה רעה לם לקיים עלות ה': ולא יפרצו. ולם יפרכו ככנים וככנית: לשמור. עלשמור: (ים) זנות. סרדת הזנות ושכרות סיין הישן והחדש כל חחד מהם יהח לכ הככן כ"ל יחריד בכלו כחנו ישחר כנח לכ להכין ולהורות חת המם: (יכ) בעצו ישחל.

פנין זכון: ופעלליו. מששיו: (י) יפרצו. פנין בסחקום כדלני וכן כדע לכוב (ד'כ מ' ד'): (ימ) חיירוש. כעם פין כתש: (יכ) בתצו. מלבון פן: וסקלו. פני פן: התעח. פל משס: (ינ) אלון ולבה וואלה. שמום מילנום:

שואל מחידות כללם המשוי מפן: ומכלר. ללם המשוי מן המכל וכפל הדכר כמ"ש: רוח זנונים. כלון זנות פכו"ם שתפה אותם מדרך השכל ולכן זנו מתחת מלהיהם: (יג) יובחו. אל המכו"ם: כי מוב צלה. כי כ'א מהם ללה טול כי הוא מרוכה במנסים וסוב

therefore—Because you participute in idolatry, and the gentile nations join you, you therefore intermarry with them; [hence] your daughters born to you from their

daughters act in the manner of their mothers and commit adultery. So Jonathan interpret.—[Rashi from Targum Jonathan

be satisfied; they shall commit harlotry and shall not increase; because they have forsaken God to take heed [of His ways].

- 11. Harlotry and [old] wine and new wine take away the heart.
- 12. My people takes counsel of his piece of wood, and his rod declares to him. For the spirit of harlotry has caused them to err, and they have gone astray lewdly from under their God.
- 13. They sacrifice upon the mountaintops and burn incense upon the hills, under oaks and styraxes and elms, because its shadow is good; therefore your daughters commit harlotry.
- 10. and not be satiated—Because they eat of the nation's sacrifices before the blood has been sprinkled on the altar and before the fat has been burnt, they shall not be satiated by them.—[Redak]*

shall not increase—Shall not raise children.—[Rashi]*

11. wine, harlotry, etc.—This is in marked contrast to the sanctified existence expected of the priestly class, as indicated in Lev. 21:7 and Lev. 10:9: 'They shall not take a harlot as wife,' 'wine and strong drink you shall not drink . . . when you enter the Tent of Meeting.'—
[Malbim]

take away their heart—The harlotry and [old] wine and new wine with which they are involved have captured their hearts away from me. —[Rashi]*

12. takes counsel of his piece of wood—Of the idol which he has made of wood.—[Rashi]*

declares to him—To his words (the rod's) he hearkens: that which the prophets of Baal declare to him in the name of the idols.—[Rashi]

- spirit of harlotry—Either to be understood literally, or according to Redak, as a reference to the false prophets who cause them to stray from God in a manner reminiscent of the harlot, the woman straying from her husband.
- 13. Mountaintops.. hills—Lofty places were the usual sites for idol worship as in Deut. 12:2: You shall utterly destroy all the places in which the nations whom you are to dispossess served their gods; upon the high mountains and upon the hills and under every lofty tree, etc.'—[Redak]

oaks—késna (chêna) in old French, upon which grows a fruit called 'glant' in old French (acorns).—[Rashi]

styraxes—Heb. לְבְנֶה, a tree whose bark is white (Heb. לֶּבֶּר).—[Rashi] According to the Arabic term in Sefer HaShorashim, it is identified as the styrax.

elms—'olma' in old French, whose branches are many and are planted for shade.—[Rashi] Redak in Shorashim quotes others who identify it as the terebinth.

^{*}See Appendix for additional commentary.

בְּנִוֹתֵיכֶם וְכַפּוֹתֵיכֶם הְנָאַפְנָה: יד קְּאֹ־ אָפְלְּוֹתִיכֶם כֵּי תְנָאַפְנָה בִּי תִוְנִינְה וְעַלֹּ בַּקּוֹתֵיכֶם כֵּי תְנָאַפְנָה בִּי־הֵם עם־ הַזֹּנְוֹת יְפָּרֵדוֹ וְעָם־הַקְּרֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ וְעָם לֹא־יִבִין יִּפְּבֵם: מּוֹאִם־וֹנֶהְ אַתְּהֹיִשְׁרָאֵלּ

פּןסוּגין פּגּהְכּוּן דְהָנְאָה יְכֵּין מְבָּרְכִּוּן בְּנְאָכִוּן בְּנָאָה יְכֵּין מְבָּרְכִּוּן בִּינְאָ יְבְּיִכִּוּן מִן אַסְבֵּיִּא יְבְּיִבְינוּן מֵן אַסְבֵּיִא יְבְּיִבְינוּן בִּירְכִּוּ יִי לָא אַסְאַר אַל יְבְּיִבְינוּן אַרְסְבּוּא יְבְּיִבְינוּן אַרְסְבּוּא יְבְּיִבְינוּן אַרְסְבּוּא אָסְפְּבָּלְ אָרְבִינוּן אַרְסְבּוּא אָסְבְּבְּלְ

מחחברים עמכם ואתם הייתם מההחנים כם ובנוחיכם הנולד לכם מבנוחיבם הנולדי לכם מבנוחים נוהגות במרגג אמם ומונות. כן ת"י:
רוד לא אפקוד על בנותיכם. עיד לבודקן במים המדים בסחונים למה כי בפליהן עם זונות יפרדו וכאשר אין האים מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו:
מדרר. תרגם יונתן מסתיען לשון סיעה כלומר מחחברין החם למחות יין. ומנחם חבריו אלו עבש כרודות (יואל א") אהם לשחני יין. ועם לא יבין ילכש. אחרי שאינים נותנין לב להבין לפיבר תתלבט ללקות בפורעות. ילכם. לשון טורם הדרך וליאות משא (ילשי"ר בלע"ו): (פו) אם

וונה אתה ישראף. אל ילמדו כני יהודה דלכם. ליא. אם וונה אתה ישראל אל יאשם יהודה. אם וונה ישראל *) אוני שייר נאן פר שלפפור ונפחלה ופד אין נכוריא לא נמפשה :

רר"ק

תחתיו כמו שאמר כי מוב צלה. 'וכן לבנה ואלה ולבנה עץ שבותיו לבן, ואלה שקרון כלע"ו אילמ"יו. "כי מוב צלה שבותיו לבן, ואלה שקרוין כלע"ו אילמ"יו. "כי מוב צלה ארי משקי פולה וכן אלה שקרוין כלע"ו אילמ"יו. "ל כן חונית בניתיכם. לפי שאנשי הבית יוצאין חוץ לעיר אל ההרים מקום לבנה ולכלות לונות ולנגף ו"ת על כן מוצון ונרי של הם מונו ונרי של א מפקום לבנות ולכלות לונות ולנגף וויות עלם מופשיה הבית: כי הם פתונות ושם הקרשת כשהולכן לובוח ומיימם מברים עם הוונות ושם הקרשת כשהולכן לובוח ומיימם מברים עם הוונות ועם הקרשת כשהולכת שם לובוח וושכנו מברים עם הוונות ועם הקרשת כשלה לכת שם לובוח ושכנו מברים עם הוונות ועם הקרשת כשלה לכת שם לובוח ושכנו מבלהן לונות עםה ואאול כתכו מענין פרר ריל כי חם מבליהן לונות עםותי מורי אין בהבחות שפוף בונות כמוהו הם שפרשים עור יצשו עם הזונות מישה פרד שאינו מוליד כל הם ושכו שושכו עם היב שות בין בית שול ביות וארי הם שכור ואלן וית ארי הם שכוב ואכן נות בשים בדרך שלא וולירן כני האנן וית ארי

אכן עזרא
להקרו לכהני הכעל שיובחו ונתבור שהולכים האנשים
להקרו הון מהפרים תשאורה הבנות והכלות בהיום על
להקרוי הון מהפרים תשאורה הבנות והכלות בבהים על
כן תוניבה: (יד) לא. השעם אין לתמוה אם הבנות תוניה
פי הם בעלותם לראשי ההרים להקרוי הם אוכלים ושותים
שם הזונות וזונים כולם. וחלת יפרדו אנשים יודעים עם
זונה אחת. וחלת ילבע כלשן ישתעאל כמשתבש שלא ידע
מה לעשות זכמוהו ואיל שפתים ילכם והנה אין טעם לא
מה לעשות זכמוהו ואיל שפתים ילכם והנה אין טעם לא
מלחדים אוחם לזנות לעשות במעשיהם אולי הבנות קענות
מלחדים אוחם לזנות לעשות במעשיהם אולי הבנות קענות
קו על כן לא אפקוד: (ש) אם. ישראל חטאו עם ירכעם
שמחד שתבוא המלוכה לבית דוד על כן פשה שני עגלים

אינון עם זנייתא מסתפיין ותרגם יזכחו אכלין ושתן כלומר זובחים זבח לאכול ולשחות עבהם: ועם לא יבין ילפן, יכשל כםו ואויל שפתים ילבם וים ישתבש ברעתו כארם שלא ירע כה לעשות ומשתבש וכן חוא בלשון ערבי וכן פי' אאז"ל וית תם דרא דלא אסתכל באוריותא הלא אתרפש! (סו) אם זונה אתה ישראל אל יאשם יהורה. אם אתה ישראל זונה אחר מצורת רוד מצורת רוד

מצורת ציון (יד) יפרדו. ענין ספכשה כח והפרד ג' מעלי (כראשיח י"ג): חקרשות. הזונות כמו לא חסיה קדשה (דכרים כ"ג): ילבם. ענין כשלון ועינה כמו ואול ספרים ילכט (משלי "):

לפשד החתיו: על כן , כוחיל והחשים יולחים על ההרים לוכוח לעכודים לכן מלחי הצנוח והכלוח מקום לומי כילאין רולה: (יד) לא אשקור. לל אוכור על בנוחיכם אשר חוניבי לשלם לקן גמול וכן של כלוחיכם ינוי ופיי כי הן לומדום מאביהן כי ססילכו מם הזומות פיסרדו מן האשים להחייחד שמהן: יובחו . זכחי שמחה לאכול

15. though you, O Israel, play the harlot—the sons of Judah ought not learn their (sic) way. An alternate explanation is: Though you, O Israel, play the harlot, let not Judah become guilty. Though Israel is as a

harlot, the sons of Judah are not guilty thereof, and I shall [therefore] not hold them accountable, as it is written above (1:17): 'But I will have compassion upon the house of Judah.'—[Rashi]

and your daughters-in-law commit adultery. 14. I will not punish your daughters when they commit harlotry, nor your daughters-in-law when they commit adultery; for they themselves join with harlots, and they sacrifice with the prostitutes; therefore the people that does not understand shall be knocked about. 15. Though you, O Israel, play the harlot,

14. I will not punish your daughters—anymore, to test them with the 'bitter waters' should they commit adultery. Why? Because their husbands join with harlots; for once the man is not free of sin, the waters do not test his wife.—[Rashi based on Sifre Num. 5:82 and Sotah 47a]

Rashi refers to the procedure of 'bitter waters' to be followed when a man suspects his wife of adultery (see Num. 5:11-31), wherein the high priest administers a potion of water into which was blotted out the name of God. This potion, administered in conjunction with a special curse that is placed upon her if she is guilty, causes her stomach to burst miraculously should she indeed be guilty of wrongdoing. Both Sifre and Talmud Sotah derive from the text that the success of this test of the wife's conduct is dependent on the moral purity of her husband. The Talmud notes that once immorality became rampant, the rite of the 'bitter waters' proved worthless and was discontinued, in compliance with Hosea's prophecy stated in this verse.*

Join—Heb. יְפְרֶדוּי, Jonathan translates סְפְּתִּיעָן, 'a company,' that is, they join with them (the harlots) in drinking wine. Now Menahem [Machbereth Menahem

p. 145] connects it with אָבְשׁׁׁרּ פְּרְבּדוֹת the wine barrels decay' (of Joel 1:17) where they (פְּרְבּדוֹת) are wine barrels.

—[Rashi] (According to Menahem, the meaning of the verse is as follows: They partake of the wine barrels with the harlots, and sacrifice with the prostitutes.)*

Malbim and Mezudoth associate יְפֶּרֵדנְא מִעֶּלִי with הָּבְּרֵדנְא מַעֶּלִי, 'separate yourself from me, I pray' of Gen. 13:14. They would depart from their company and go off with the harlots.

and they sacrifice—Heb. anar. They would bring sacrifices of joy and partake of them with the prostitutes.—[Mezudath David] Jonathan renders: they eat and drink, meaning that they slaughter cattle to prepare meals to eat and drink with the prostitutes.—[Redak]

the people that does not understand shall be knocked about—Because you do not set your heart to comprehend, therefore you shall be knocked about, struck with (divine) visitation: יְנֵבֶּע is an expression of road weariness and toilsome burden, 'délasér' in old French.—[Rashi]

Alternatively: 'the people that do not understand shall stumble' (Redak, Malbim); 'shall become confused' (Redak citing his father); 'shall be smitten' (Kara).

^{*}See Appendix for additional commentary.

אין כני יהודה הייבין ככך ואיני מחייבם. כמ"ש למעלה(א')
ואת כית יהודה ארחם: ואל תבאו. כני יהודה הגלגל.
וכלכד שלא יכאו כני יהוד הגלגל ששם יו"ד השכטים עוכדים
שנאמר כל רעתם כגלגל (לקמן ע') כגלגל הרכו לפשוע
(עמום ד'):ואד העלו בית אין היא כית אל שהעמיד שם
יאמרו לכן לשקר ישכטו (ירמיה ה') כשהיו נשכטים כשתר
היו מוכירים שם שמים וכשהיו נשכטים כאמת נשכטין כשם
הינו מוכירים שם שמים וכשהיו נשכטים כאמת הלאת מפכסין כשם
הכעלים: (פו) כי כפרת סררה. כתורא דאיתפסס

העגלים שבדן ובבית אל. רבר זה לא יחשב אשם לבית יהודת שרביו הכלכי ישראל עשו והבללים והעלכום ורבעם והכנירוי: זאל התכלל את ברבר זה יחשב לו עין, שאחר שעשהם . כלכי ישראל לא היה להם ליהודה לוגוה אחריהם כמו שעשה. כלכי ישראל, כך אבר הנכיא אם גוני אתה ישראל אחר זונה אתה ישראל, כך אבר הנכיא אם גוני אתה ישראל אחר ע"ז אל יאשם יהודה, כלובר לא היה ליהודה להאשים עצמן ע"ז אל יאשה הגלגל לעבור שם עז, כביד'א בגלגל שורים זכחו: זאל העלו בית אין. לא היה לכם לעלוה לרגל לפני על שבדן זאל בעלו בית אל יואל השבעו חי ה", כשהיו רוצים לישבע לשקר דשבבית אל: ואל השבעו חי ה", כשהיו רוצים לישבע לשקר די בשבעים בחי ה", כבר"א אם תי ה' יאכדו לכן לשקך דשבעי בוצים בחי ה", כבר"א אם תי ה' יאכדו לכן לשקך שבעו. ובשהיי רוצים לישבע באנת היו אוכרים חי אלהיך שבעו. ובשהיי רוצים לישבע באנת היו אוכרים חי אלהיך

דן: (מז) כי כפרה מוררה סרד ישראל. כאיתה פרה שכפושטת בתוך מדביק מרוב שהיא שמינה ואין מעלין עליה עול לכך היא מוררה ומבעמת היא ברגליה. כמו כן עשו ישראל מרוב מיב שהיה להם. שבעו וירם לבם על כן שכחוני: עתה ידעם אז' ככבש (אלוף) בברחב. עתה הם רועים במרקה הרחב לרוב. אבל מיכן ואילך יסור מיבאם מהם. וכמו שעושין

אבן עזרא

בשני קצות ארץ ישראל למה יאשם יהודה שהנית בית המקדם שהוח בהלקו וילך למקום רחוק לעכו"ם והנכיח מוכיחם אל יאשם יהודה ואל תכואו הגלגל ואל תפלו בית און הוא בית אל בעבור העגל ששם שם ירבעם כתוב בתורה וכשמו תשבע יהשעם את ה' אלהיך תירא שלא תעבור על מלות לא תעשה לא בעבור יראת מלך או דכה או מוק בגוף רה בעבור יראת השם ואותו תעבד מלות עשה מהם כפה ומהם כמעשה וכו תדכק במחשבת הלב שלא יעכור רגע ככל יכולתו שיהשב בלבו מעשה השם ונפלחותיו בעליונים וכשפלים ובתהתונים וכאותות הנביאים ואחר שיהיה דכק כשם הייב הוא להוכיר השם בכל דבריו ולהשבע בשמו בעבור שיבינו ממנו כל השומעים הברוחים שהוא דבק באהכת השם ותמיד שמו וזכרו שגור בפיו וכחהכתו חותו וכל העם ישמעו וילמדו ממנו החהכה והיראה וככה מנהג הנביאים שישבעו כדוד ואליהו ואלישע וכמוהו כל לשון לך תשבע והנה הטעם למה תראו כי אתם בני הפס ואתם באים בית און יותר טוב הוא שלא תעשו זה וזה או פירושו כנגד אלה וכחש הכתוב בחחילת הפרשה:

רד"ק הענלים יהודה שיש לו בית המקדש אל יאשם מה לו ללכת אחר עכוים: ואל תבאו הגלגל. לפי שבגלגל היה המשכן בתחלה בהכנסתם לארץ לפיכך כשהלכו לעבוד עבוים בנו שם בפות לעכו"ם ושכם יהירה מה לו לבא הגלגל ולהניח בית הפקדש שבעירם: ואל תעלו בית און. הוא בית אל שהיה שם אחר מן העגלים ולגרעון לכנות שמן לנגאי קורא אותו בית און כי יתקכ אכינו קרא לפקום בית אל מפני הסראה שראה בו ונגלה שם האל ואחר שנהן שם ירבעם העגל כינו הגביאים שפו וקראו אותו בית און כי העגל שוא ואון חית ומת שאמר תעלו לפי שבית אל היה בפקום גבוה יכן הוא אופר עילים אל הר האלחים בית אל וגם בית און היה מקום ספוך לבית אל ולעי אלא שלא אופר זה אלא על בית אל שהיה שם העגל וכן ת"י ולא תסקון לבית אל: ואל השבעו חי"ה'. כי אתם עוברי עכו"ם זנשבעים כשם השם זהו דרך הכעסה ובזיון ויש נפרשים ואל תשבעו כשםי לשקר כמו שאפר בתורה ולא השבעו בשםי לשקר וכן ת"י ולא תשתבעון בשמי לשקרא קיים הוא השם וכן אפר יאם הי השם יאמרו לכן לשקר ישבעו: (מ) כי כפרה סוררה . כפו הפרה הרעה שמעקלת ופכווחת עצם׳ ההת העול ולא יוכל אדם לחרוש בה כן סרר ישראל מתחת אלהיהם שקבלו עליהם עול התורה והמצוח אשר צום ועיותו עצמם מתחת העול ופרקו מעליהם עול המצות: עתה ידעם ה' ככבש בברחב . לילי שפרר היה רועה אותם ה' בשפע ככו הכבשים

(פו) כי. סורר הוא שיסור מן הדרך שליה שלא ילך כה והנה דמה ישראל כפרה סוררה שלא יוכל אדם לחרוש בה. יוטעם עחה. השם היה רועה אותם ככבש כמרחב אילולי הייתם סוררים או העעם עתה ירעם השם ככבש לכדו מצורת ציוו

(פו) יאשם. מלשון אשמה: (טו) סררה. ענין מדידה: ירעם. לבהו'ק שהוא במלכות יהודה מ"מ לא הדיחוה אחר הפכו"ם: ואל חבאו הגלגל. כ"ל לא היה לך לכא אל הגלגל מקום הפכו"ם

כמ"ם כל רמחם בנלגל ולהמן ט") וכאו' וכי מ"י יהודה באח הגלגל כיה לך לשכח כיח: בית און. הוא כיח אל 'ושם הממיד ירבעם אח העגל ולכן כניה! לגלאין ואל תשבעו. אחר שאינכם מוכדים לםי מה לכם לבות בישמו כי לבד המוכד אם ה'ראוי לשכוע בשמו כמ"ם ואיחו מעכוד ובשמו חשבע (רביסי י) הלג עי שאינו שורביו וששבע בו תחשב לביוון: (טו) בארת חדרה. כמו הסכרה החובלת על האכום הכה מרוב כל הוא סוכרת ומוכדת ואינה רולם למשוך בעול כן מדד ישראל כם' מרוב כל ומהשמעם

heifer' who constantly swerves and sways when one attempts to work with it, so has Israel strayed, etc.—
[Redak, Ibn Ezra]

let not Judah also become guilty; and do not come to Gilgal, nor go up to Beth-aven, nor swear, 'As the Lord lives.' 16. For Israel has rebelled like a rebellious cow;

and do not come—you sons of Judah to Gilgal. (Judah shall be blameless) provided the sons of Judah do not come to Gilgal where the ten tribes worship [idols], as it is stated: 'All their wickedness is in Gilgal (Hosea 9:15); '[Come] to Gilgal and multiply transgression' (Amos 4:4).—[Rashi] The word "idols" appears in all extant editions except Nach Lublin. Perhaps it was inadvertently omitted.

Redak suggests that Gilgal's popularity as a place of worship was due to the fact that the Tabernacle had been there when Israel entered its land.

nor go up to Beth-aven—This is Bethel (which is called by the pejorative, Beth-aven, house of iniquity), for Jeroboam set up the calves there. -[Rashi] Jeroboam, the first king to rule over the ten tribes of Israel after the kingdom was divided between Judah and Israel, became concerned that, should the ten tribes observe the pilgrimage festivals and go to the Holy Temple in Jerusalem, they would soon become reunited with their Judean brethren and terminate the split in the kingdom. He therefore set out to divert the populace from the legitimate Temple service in Jerusalem by establishing two temples, one in Bethel and the other in Dan, dedicated to the worship of golden calves, to which he appointed priests from all ranks of the people. See I Kings, Ch. 11. The popularity of Bethel as a site of

religious worship was due to its having been the site of Jacob's dream of Gen. 28:12.—[Redak, 1 Kings 12:29]

Jacob called the site Bethel, the house of God, to commemorate the vision he experienced there, when God revealed Himself to him. After Jeroboam set up the calf, the prophets called it Beth-aven, the house of nought, since the calf was of no value. Hosea uses the expression, "nor go up to Beth-aven," since Bethel was situated in a high place.—[Redak]

Kara, apparently of the opinion that Judah did indeed join in the iniquities of Israel, interprets the verse as an admonition to the people of Judah: Since you were blameless in the harlot-like act of initiating the idol-worship, you should not have come to Gilgal, nor gone up to Beth-aven, etc.

nor swear—with them (the Israelite kingdom) "as the Lord lives," "for if they say, "As the Lord lives, they, nevertheless, swear falsely." (Jer. 5:2). When they swore falsely, they would mention the name of Heaven, but when they swore truthfully, they would swear in the name of the Baalim.—[Rashi] Their oaths in the Name of God were, therefore, meant as a provocation.—[Redak]*

16. like a rebellious cow—Like a fattened ox which kicks, so has Israel strayed due to an abundance of food and drink.—[Rashi]

Alternatively, 'like a headstrong

^{*}See Appendix for additional commentary.

"ישר בחיר בבקערה ישר הברו לפעותא פית ישר של שבקר קרון יה פולקנא : יח שלמונדין אַסְנִיאוּ שירון כן אונם לכן מעו אָרְפְנִיאוּ בְּתַּר וְנוּהָא רחיםו רביבי להון כברכיהון ניא לאבניהן לא הקרן פחא רלית אפשר לפיצי רום קבנף פא עקל ירעם ירלר פְּבֶבֶּשׁׁ בַּמֶּרְחֲב: "חַבְּרְּ עֵצִבֵּיִם אֶפְּרָיִם רַנַּתִּ־לְּוּ: "סֵר יחַבְּרְ עֵצִבַּיִם אֶפְּרָיִם רַנַּתִּ־לְּוּ: "סֵר סְבְאֶם רַזְּנֵרְ רִזְּנִי אֲדְּבָיִּ רֵבָּיִ כְּלְּוֹן קסק נסירא

לאיהה שהר ששהעברן איותה במרוב, ואינה מהשמבת כל כך מנוי שלא מצאה רוב רשא והיא רובה כרובה. כם כן משה הקב"ה לישראל שרנם מבנש אלוף בסרוב, שאכל לו כנוניו ואיני שבנ ביותר. מבריא הרני כנשים כרברם: לו מכוי מברים ליש"ו בכנים! אורף בקב"ה מויק להם. אבל משימל ו לבם שה יוהי לציי ברישי, אבל לטי משימו של מקרא החוברים ליש"ו. בכנים! אין הקב"ה מויק להם. אבל משימל ו לבש מה יואר לצבים אברים. בכנים! ארים מותר מקצר ו מצבים הצלים: הות ל" לקשות כה שהוא רוצה לקשה: הוצבים הצלים: הות ל" לקשות כה שהוא רוצה לקשה : הוצבים הבלים החוב אלוה: " (יוז) מרי סבאם. הוא שנה לשיכרותו שמביארוי להי ונות: הוצבים הקלים המינים צלהם: " (יוז) צרי רות (איוה) בנביח. ההוצ הבלים! המלינים צלהם: " (יוז) צרי רות לאיהה! בנבוח. מהריי קרא

וכעים כן סרר יבראל מרוכ מכילה ושמיה: ערוד ירעם. מרשיה מלוחלמה כככה הרושה במרחב ולא כשור פמס שאוכסין אוחי בשערין וגרשינין: (יו) חבור עצבים אפרים. נמד למ"א ואי אפשר לו לפרוש לפיכך הנה לו אחה הנגיא ולא הנגא להוכיחו כי לא יועיל: (יח) שר סבאם. נעשה מחיהם זר מעלי. סר , לשון זר כמו לאחר . סכלם . מסחה יינס שהיה עם הזונות : אהבר (יח) פר סבאם . הוא שנה לשיכותו שמבואת לידי גותו .
הבו קלון . הזוענו להם קלון . הנו לשון הזונוה כמו הכה אושל חבר קלון . הם אוהנים החבון עצבם לקלון : מנינות.
נכנה (נכולשית "א) הנה נרדה (שם) . הכה נתחבנה הבלים הטרינים עליהם: (ים) צרר רוח (שאוה בננות בנות במות מ"א) הנו תולניה: (יש) צדר רוח
אורה בכנפיה . נרנק הרוח נכנפיה כעוף הוה שלו הרוח מנימתו לשכון עד שמלינו לתרחוק כן יכאו החוינים ž

רר"ני

מצורה דור

מצורת ציון

מעוכה: עחור, לכן מעום מחף ככבם הכושה במקףם מכהב הלשון אבשה: בשרחב, במקףם רחב: (ח) אצבים, כן יקראו הקובה לבושה להל הלא האפה האפשם: משרים אל כי הגם המלגים לבמשמם: מברים אל הי הגרים היותר הלהל במלי לכן הכמו למלגים לבמסם: מברים אל היותר ההל הרובה מלגים לבמסם: מברים אל הביותר המל הרובה מלגים לבמים לבושה בל יקראו היותר מלום מברים אל הוברים מיותרים המברים היותרים המברים להוברים היותרים המרים המברים להוברים היותרים הלה המלגים הכברים להוברים היותרים הכברים להוברים היותרים הלה המרים המברים להוברים היותרים הלה המברים להוברים היותרים הלה המברים להוברים היותרים הלה המברים להוברים היותרים הלה המברים היותרים הלה היותרים הלבים הלה המברים היותרים הלה היו

appears like something, but, in realibut air.—[Redak] Kara, too, explains that Israel is like nothing s

one who ties the wind in the end of his garment, only to untie it and find nothing there. now shall the Lord feed them as a lamb in a broad [pasture] area. 17. Ephraim is joined to idols; let him alone. 18. Their drinking bouts have become strange; they have led them to harlotry; her rulers love to invite disgrace [upon them]. 19. The wind has bound her up in its wings,

now shall the Lord feed them—a limited feeding, as a lamb who feeds in a wide [sparsely vegetated] area, rather than as a fattened ox which is stuffed with barley and vetch.—[Rashi] Rashi's allusion is to the scattered state of exile that awaits them, where their sustenance shall be hard to come by, as opposed to the previous state of plenty they had enjoyed on their own soil.—[Abarbanel]*

17. Ephraim—a reference to the kingdom of Israel whose initial king, Jeroboam the son of Nebat, was of the tribe of Ephraim.

Ephraim is joined to idols—[he] is joined to idols and cannot divest himself of them. Hence you, the prophet, 'let him alone,' and do not prophesy for the purpose of rebuking him since it will not avail.—[Rashi]

According to Ibn Ezra and Mezudath David, the term for idols, עַצְבֶּים, derives from עַצָּבָּים, 'sad,' since they serve only to cause grief to their worshippers.*

18. Their drinking bouts have become strange—Their drinking bouts have become estranged from Me. סָר is an expression of 'foreign.' Comp. (Jet. 2:21) "a degenerate wild vine (סַרָּרִי הַנְּפָן נְרָרִיה)"; i.e. removed from its place and changed to another. סְרָאָם—Their wine feast that was with the harlots.—[Rashi]

Ibn Ezra renders: Their drink was taken away. This was because of the shortage of wine. Redak renders: Their drink stank. They drank so much that the wine became distasteful to them. Mezudath David renders: As soon as their drunkenness passed away, they engaged in harlotry. See also Targum Jonathan.

they have led them to harlotry— The great extent of their drinking wine and other strong drink brought them to harlotry. Isaiah (28:1), too, castigates Ephraim for their drinking habits.—[Redak]

love to invite disgrace—Heb. הַבּוּ They invited disgrace for themselves. הַבּוּ is an expression of preparation. Comp. (Gen. 11:4) "Get ready (הָבָה) and let us build," "Get ready (הָבָה) and let us descend," (Ex. 10:1) "Get ready (הַבָּה) and let us deal wisely." —[Rashi]

her rulers—Heb. מֶגְנֶיק, her shields, her princes and her kings—[Rashi]*

19. The wind has bound her up in its wings—The wind has attached itself to its wings, like a bird, which the wind does not permit to alight until it bears it off into the distance. So will the enemies come upon them and drive them into exile.—[Rashi]

Others render: It is like the wind tied up in her skirts. I.e. the result of the worship of the calves is like the wind bound in one's skirts, which

^{*}See Appendix for additional commentary.

רשי

ר"א יבחשה . פנסדרין קב (פכו"ם (נו) :

מהרזי קרא

עליהם ויגלום בנילה. וא: ויבשו סובחותם. מובחי תועניתם שאין פינים אליהם כאשר אתר חעא חעאה כן תיגנם יאתר זכת זכה מן התקומות שהיו זוכחים שם זכן תיגנם יותן מאגורי תועכתהון מדבש תנחומא מצאחי לי אנודות כאדם המאיים על איש התקניעו חייך שאני צוררה לך בכפיך. כך המקרא הזה מאוים על ישראל קנאתי קשורה ומתרי להגהם בלחברית ויבושו ממעשיהם:

ה (א) כי לכם המשפש. משפש היסירין עליכם כית המלך כי אתם הייחם פח על המלפה ורשח על תכור על שני הרים הללו השיכו פרדיםאות לשמור שלא יעלו ישראל לרגל לכית המקדש: (ב) ושחשה ששים יעלו ישראל לרגל לכית המקדש: (ב) ושחשה ששים אותה. כך רוח שהיא דולה שופר חפאהה לפקור חפאהה לפקור חפאהה כלה דור כל אחרים צפור חפארו. לכלף וזכן עליה. ככל השיום שבסקרא כלשך זה. בכל הטיפרי ובכל פסיקא. לושין בני אדם לומר כן לחבירו כשסקר לו אומר לו יימיז איליד אינאיין רופאיל בליקי. זרי מנחם ברית לכן מחר. כנסת אינאיין רופאיל בליקי. זרי מנחם ברית לכן מחר. כנסת ייסראל שהיא דומה לוה שצרר היח בכנף בנדו וכשהוא בתיר בנדו אינו כלום כרוכן היא כיז שלה כילשיענה בלת צרחה. בנדו אינו כלום כרוכן היח אין סיישנה:

ישראל מישיבין פרוסדיאות שלהן נכלו הדרכים שלא יכל יעלו יעלו יעלול לרגל לכית המקדם: (ב) ושחשה ששים ישראל לרגל להקריב קרבן: ובית הפלך האינו. לכה חושבתם פרוסדיאות שלה לרגל להקריב קרבן: בית הפלך האינו. לכה חושבתם פרוסדיאות שלא לכלות ליודשלים להקריב קרבן: כי לכב הבשפם. לפי שאתם לוקחים סשפם הכתנים ואוכלים: כיפח הייתם לכצפה ורשת פרושה לל תבור. לפי שאון יכול לכלות לירושלם אם לא יכבור רדך הפצפה ודרך הר תכור. ושם הייתם לכצפה ורשת פרושה לל עבור. לפי שאון יכול לכלות לירושלם אם לא יכבור רדך הפצפה ודרך הר תכור. ושם הרשיבו פרוסדיאות שלהן שהם לפוקש. ורשת פרוסה ללקות כוברי דרכים: (ב) ושחפה ששים העפוקו. ושחפה הרשים לברץ עורא

הו ככנפיה ככנפי בית חון: ויבשו . המגנים: מובחותם. כנית חון:

ה (h) ששעו זאת הבהגים. גם הקשיט בית ישראל שהוכחתים או בית ישראל הם השנהדרין ובית המלך האוינו. כי כולם שופטים: כי פח הייהם לשצפה. שלא תניחו לעלות החוגנים אל בית השם: (ב) ושחשה. ולשחום

לשון זכר ואמר בכנפיה לשון נקכה ואמר לשון רבים ויבשו מזוחתם כן דרך הכתוב לדבר על עם לשון זכר ולשון נקכה כי העם נקדר בל עם לשון זכר ולשון נקכה כי העם נקדר אבשון נקבה עדה או קהלה וכן כי העם נקדר בלשון רבים לדשון ניקד בל כלל ולשון רבים ררך כלם ובחותם. היחירה זבחה בשקל שכלה זכרות? בשקל שכלתי ואחיל פי צרר וחות הרות צרר אותה רל לדת אפרים צדר אותה על בדת השרים צדר אותה ככנפיה להוליכה בנולה ואז יכושו כזבחיתם ואותם רוח וכר נקבה: (א) שסעו, עהרה שכ לדכיםי יותודה ואותם שהיו בחלקי של שהיו ראותם להכים ההם כהני בית הבקרש שהיו בחלקי של שהיו בחלקי של

שהיו ראום להיכיחם והם כהני בית הבקרש שהיו בחלקו של
יהידה ובית הפלך גם כן היה להם לחומית את ישראל ולעשות משפם וקרא שבם יהודה כית ישראל כי הם קיקר בית ישראל
יהידה ובית הפלך גם כן היה להם לחומית את ישראל ולעשות משפם וקרא שבם יהודה כית ישראל כי הם יחושים שהאל ורש מספרשים בית ישראל בין משפה אתם לחומה שהים האתם יותם אתם להם בחלקים שהים משפם ואתם היותם אתם להם בכן הם גלברים במשות העם שתושים משום ההיה ראוי להיות ואתם להם ככו המחוררשת שלוברים בהם החיות ותנופות כן הם גלברים במעשיבם הרעים שעושים
ככם . זוכר בצפה ותכור שהם הרים בכותים בארץ ישראל ותציירים פורשים ללידם מצורותיהם ויית מצפה מן צומה
נהתיך שתרכם אריתקוא הייתן בכלפיבון ובמצורא דפרים על פור רם ובררש רב לכם בעלות ירושלים מה עשה ירבעם
הושיב שתי פרסיאות אתה על הבור ואחת על המצפה וויש הושע כי מח הייתם למצפה: גו ושאם שםים חעמיקו. מקור
מצורת ציין

מצורת ציון ה (ג) ושחמה. מלמן שחיפה: שמים. פנין ססרס מדרך בכנסים להוליכם מהר בנולם ואו יגושו מן הזכחים שמשו אל בפנו"ס כי אל ימלא נכם שור ורק המה לבנשת ולכלישה :

ה (6) שכדו זאה. מוסב לתעלה לומר הדבר שלשרח שמפו זגו': בני לכם חמשפש. פל בית הפלץ אתר הנה פליכש לחוי לכל התששש : כי פח . על כי תלני ישראל העתידו שומרים על הר פלסס ועל כד תכיר לכל יניחו שי לעליח ברגלים לגיח ספקדש לכן אתר אתם הייתם לישראל לפח ולדסת ולכדס לעון : (כי ושחשה ששים העשיקי. ד"ל כשם הסשים שדבי כ" הסשיקו כרפי לשחום

who does go up to Jerusalem shall be put to death. Hence, they went deeper than I. I.e. they were more stringent than I (Sanhedrin 102a). The word הַּחְשָׁר, translated as extent, is an expression similar to נוֹרָב שְׁחוֹני מוֹר malleable gold (I Kings 10:16),

stretched and spun. Jonathan, however, renders it as an expression of slaughtering sacrifices to idols.—
[Rashi] Rashi's intention is to Jonathan's rendering: And sacrifices to idols have increased.*

^{*}See Appendix for additional commentary.

and they shall be ashamed of their altars.

5

- 1. Hear this, O priests; and hearken, O house of Israel; and give ear, O house of the king; for yours is the judgment, because you have been a snare on Mizpah, and a net spread upon Tabor.
 - 2. The extent of their straying they have deepened, and I

and they shall be ashamed of their altars—Heb. מובחותם, of the altars of their deities (lit. their abominations), to which they do not turn. Now, just as חָטָא, sin, can be stated in the feminine as חטאה, so can one say, instead of ובחה, ובחה, which denotes the places where they would sacrifice. And so did Jonathan render: of the altars of their abominations. [Our editions read: of the altars of their idols. The intention is the same, but the word is different.] Addendum according to Abarbanel: I found a Midrash Tanhuma, where it is an expression of tying, like a man who threatens a person who provokes him, "[I swear] by your life that I will tie it to you at your end." So does this verse threaten Israel: "My zeal and My fury are tied up to avenge Myself at the end, and they will be ashamed of their deeds."-[Rashi] We do not find this midrash in Tanhuma, but in Lev. Rabbah 11:6 and in Mid. Psalms 18:22. As mentioned above, Abarbanel quotes this as an addendum to Rashi.

Note that Rashi renders: מְּזְהַחִּמְם so of their altars,' unlike Redak, Malbim, Isaiah da Trani, and Mezudath David, who render: of their sacrifices. Ibn Ezra is not conclusive,

although he too appears to differ with Rashi. Parshandatha suggests that Rashi and Jonathan had the reading: מְּמִינְהְיוֹם, This does not follow our Rashi text.

1. O priests—The prophet here admonishes the priests of Judah who should have rebuked their brethren and turned them from the path of evil.—[Redak] According to Malbim, the prophet is addressing the idolatrous (rather than the legitimate) priests of Israel who discourage the populace from ascending to the legitimate Temple service in Jerusalem.*

for yours is the judgment—The judgment of torments is upon you, O house of the king, for you have been a snare at Mizpah and a net on Tabor. On these two mountains they stationed sentries so that Israel would not make the pilgrimage to the Temple.—[Rashi, Ibn Ezra, Kara, Redak from unknown Midrashic source.]*

2. The extent of their straying they have deepened—The extent of their straying they have deepened. I said that anyone who does not go up to Jerusalem on the Pilgrimage festivals transgresses a positive commandment, and they decreed that anyone

^{*}See Appendix for additional commentary.

עוכרי רבית

מהר"י קרא לשון פרוםה . כמו וחץ שחום . כלומר חם פורשים מכמורות לכל עוברי דרכים שפים תושים ספניהם. העסיקו. כלומר חם העסיקו והחסירו לעבור ע"ו יותר כעבורתי. אני אטרתי לישראל שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך. אם אינו כא ליראות עובר בעשה, אבל אינו חייב מיתה בכך. אכל חם החבירו כל כך לע"ו שכל פי שאינו בא ליראות בשני חענלים שברן ושבנית אל שיתיוו את ראשו . משך שפיותם חזמיקו . כך מפורש בכא קמא: ואני מומר לכולם. בתרגופו ואני מיתי יפורין לכולתין: (נ) את ידעתי אפרים וישראל לא נכחד מפני. מה שאין אתם עלין לרגל קללח ואת תליתם במלכי ישראל. לפי שהישיבו פרוסייאות על תררכים. וידע במלכי ישראל. לפי שהישיבו פרוסייאות על תררכים. וידע אני שלא הנחתם בשביל יראתם שלא לעלות לירושלם . כי

עתה הונית אפרים. כי עתה נראה הדבד בכל העולם שעכשיו אתם יכולים לעלות, ואתם זונים אחרי העגלים, וחרע שכן שהרי בחושע כן אלה הוא אומר ויעש הרע בעתי נה׳ו רק לא כמלכי ישראל אשר חיו לפניו. עליו עלה שלמנאמר מלך אשור. ושנינו כסדר עולם. ספני סה גלו ישראל כיסי חישע כן אלה. שער עכשיו תלו הקלקלה בפלכי ישראל. ולא חיו יכולין לקלות לירושלם ספני פרופריאות שלהן כא תושע כן אלה וכיסלם. ואפר כל הרוצה לעלות לירושלם יעלה ואעם"כ הם (היו) לא עלו. לכך נאמר עליו עלה שלמנאמר והגלם. ולכך נאמר רק לא כמלבי ישראל שהם (עולים) הושיבו

כי השי"ו פתוחה ותוא בשכל לאחבה אתר חשתים שחת עברים ששפים מדרכי האל ית' וסיבודתו כמו אשה שהיה מופה תחת אישה תעסיקו מרח לשחום ולובוח לעכרם: ואני מופה לבלם. אמר תנכיא לא תאמרו שלא ייפר אותם אדם ולא לבלם. אמר תנכיא לא תאמרו שלא ייפר אותם אדם ולא יוכיתם לפיכך חם חופאים כי אני איש פופר לכלם ויום רום אני מייסר אותם ולא ישמעו: ואני מוסר. תפר איש כמו ואני תפל' שפי' ואני איש תפל' וי"ת ודבהן לפעון ונר': (ג) אני ידעתי אפרים. אפר זה על ירכעם כן גבם שהיה משכם אפרים שעשה הענלים והפריד ישראל מעבורת האל בכה'ם אסר אני ירעתי את לככו כס"ש ויאמר ירבעם בלכו עתת ונו": וישראל לא נכחד סמני. ממה שנועץ עם שרי ישראל לא נכחד סמני כי ידעתי כמ"ש ויועץ המלך מעש ב' עגלי זהב: כי עתת חונית אפרים. אתח ירבעם הונית עם חענלים ואחר כך נפסא ישראל כעכו"ם ויהיח חונית פעל עוסר כסיש א יחית פעל יתנא ר'ל אתה חונית ישראל אתר הבעלים. ובדרש כי אתה הונית אשרים עד הושע בן אלה היו תולין

בימים ההם מחפרים: הונית. נפשך גם חחרים: סצודת ציון

סטוב כמו ואח כי שסיח (כמדכר כי): העשיקו . מלשין פומק: מופר. מלשון יסורין: (ג) נבחר. פנין מניפה כשו ולח העמיקו. משך שטיוחם העתיקו אני אתרתי כל שאינו שילה לרגל עובר בעשה והם גזרו כל העולה לרגל יהרג הרי שהעמיקו יותר ממני . ושחשה . לשון זהב שחום (מלכים א' י') נמשך ונטוה ויונתן חירגם לשון שחיפת זכחים לע"ה: ואני מוסר לכלם. וחף חני חייםרם ניסורין חכין מיסר לכולם: (ג) בי עתה הונית אפרים. עד הושע כן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהם שהיו מעכבין אותן מלעלו' לרגל עמד זה ובסל סרדיםאו' ולא עלו לפיכר גלו כי עתה הונית אפרים ואיו להם לחלות במלד כו

אכן עורא בדרך: סשים. הם עוכדי הבעל: העמיקו. הפח אלו הנוכרים חולי לא יראוהו העוברים ואני איסרם כולם על ואת הרעה שעשו כי לא נעלם ממני אשר העמיקו על כן: (ג) אני. דע כי אשה יעקב אבינו היא רחל והנה לאה ככנסה במקומה גם רחל נתנה שפחתה לו ובעבור קנחת לאה נתנה לו גם השפחה האחרת על כן כאשר ילדה רחל את יוסף אמר שלחני ויעקב אמר אל אפרים ומנשה ויהרא בהם שמי על כן יקראו כל ישראל אפרים ויפת אמר אולי ממלכת יהוא היתה מאפרים ובעבור שתלא ואת רמות בגלעד לגדי הולרך לומר איננה הכתוכה בדברי יהוא וכספר עמום אפרש שהוא מאפרים והנכון בעיני כי כאשר באו אכותינו ארץ כנען והנה עמד יהודה על גכולו מנגב ובית יוסף שהוא כל שבט אפרים והלי שבט מנשה מלפון על כן יוכור יהוד' וחפרים וככה כירמיהו הכן יקיר לי חפרים וחין מלך

מצורת רוד הרבנות לטכו"ם כי העלכים מנעום לכד מללכת לבהת"ק והם ברום בָּהַירחַה הַוֹםיפו הַרפה לוְכוֹה לעכו׳ם ולכן חומין חני מוסר יסורים לכלם למלכים ולהעם: (ג) אני ירעתי אפרים. יודע מני מח בלכ חסרים שעוכד עכו"ם מרוע בחירתו : וישראל ונו". כפל הדכר כת"ש: לא נכחד. לם נמנת ממנו מחשכות לככם: בי עתח. ר"ל פס כי מתחלה הים קלת אכום ע"י המלך סנה עתה כשמלך הושע כן אלה וכעל כשופרים זנה מודון לבו ונספא פסלפו כן ארו"ל:

said to Ephraim and Manasseh, "And my name shall be called upon them." Therefore, all Israel is called by the name Ephraim. He conjectures also that Jehu may have been of the tribe of Ephraim. He prefers the reason that the Northern Kingdom was referred to as Ephraim and the Southern Kingdom as Judah, since Judah was at the northern border of the Southern Kingdom. abutting on Ephraim, who was on the southern border of the Northern Kingdom.

[will bring] chastisement to all of them. 3. I knew Ephraim, and Israel was not hidden from Me, for now you have committed harlotry,

and I [will bring] chastisement to all of them—Lit. and I am chastisement to all of them. And I too will chastise them with torments, I will prepare chastisement for all of them.—[Rashi]

Redak, too, explains this as an ellipsis. And I am [a man of] chastisement to all of them. The expression, to all of them, refers to both the kings and the populace.—[Mezudath David] According to Ibn Ezra, it refers to all those who lay in ambush for the pilgrims, and who thought that they could conceal their evil deeds.

3. I know Ephraim—The reference is to Jeroboam son of Nebat, who was of the tribe of Ephraim, who made the calves and estranged Israel from the Temple service. God says: I knew what was in his heart, as is stated in I Kings 12:26: "Jeroboam then said to himself, 'Now the kingdom may return to the house of David."—[Redak]

and Israel was not hidden from Me—What he took counsel with the princes of Israel was not hidden from Me, for I knew it, as it is stated there (verse 28): "And the king took counsel and made two golden calves."—[Redak]

for now you have committed harlotry, O Ephraim—Until Hosea son of Elah, they blamed their sins on their kings, who prevented them from going on the pilgrimages. This one arose and abolished the sentries; yet they did not go up. Therefore, they were exiled. For now you have committed harlotry, O Ephraim, and they cannot blame the king. I learned this in Seder Olam (ch. 22).—[Rashi] Seder Olam explains the beginning of the verse also in reference to the sins of the populace, who did not go to Jerusalem for the three Pilgrimage festivals despite the fact that King Hosea had abolished the sentries.

Redak continues his interpretation of the verse as a reference to Jeroboam son of Nebat. He explains: for now you committed harlotry; for you, Jeroboam son of Nebat of the tribe of Ephraim, committed harlotry by worshipping the calves, and, because of that, Israel was defiled. He suggests also, for now you led Israel astray after the baalim.

Ibn Ezra explains that Israel is often called Ephraim since Ephraim was the son of Joseph, whose mother, Rachel, was Jacob's chosen wife. He originally worked for Laban on the condition that he give him Rachel for a wife, but then, Leah was substituted for her. Also, Rachel gave Jacob her handmaid, Bilhah, but then Leah, out of jealousy, gave him her handmaid, Zilpah. When Rachel bore Joseph, Jacob demanded of Laban that he allow him to go home. Also, Jacob

אָפְרַיִם נִמְבָא יִשְׂרָאֵל: יַלָּא יִתְּנֵּוּ מַעַלְּבֵּיהֶם נְשִׁנִּב אֶלּ־אֶלְּהֵיהֶם כִּי רְוּהַ זְנוּנִים בְּקְרָבָּם וְאֶת־יְהוְּהְ לָּא יְדֵעוּ: יְעָפְרֵים בְּקְרָב נְשְׁלֹּ נִם־יְהוּדָה וְאֶפְרֵים יִבְּצִאנָם וּבִבְקָרָם יִלְּכָוּ לְבַקְשׁ אֶת־־יְהוָה וְלָא יִכְצָאוּ חָלֵץ מֵהֶם: אֶת־יִהוָה וְלָא יִכְצָאוּ חָלֵץ מֵהָם:

ת"א זוח זנונים. סוכה גב: ג'וון יצואל. (קידופיןם'): מלן פכס. יפוס קב: מהר"י קרא שרוסריאות והוא ביפלם: (ר) לא יהנו סעלליהם לשוב אל

אלהיהם. ועריין אינם נותנים רעת ללכם ממעשיהם הרעים

שביריהם לשוב לחקב"ח: (ה) וענה נאון ישראל בפניו. נאוגם שנתנאו בנגר הקב"ה. שתברואת תורתו והפרו את

בדיתו. גאון זה בפניהם על חמאיהם: (ו) בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה'. שיכשלו בעונם כגלות וילבי לבקש את ח'

ולהקריב' קרבנות ולא ימצאו: חלץ מהם. מר מהם. כמו

למדתי בסדר עולם: רש"י יעזכו דרכם הרעה כמו (בראשית ל"א) ולא נתנו אלהים להרע עמדי (במדבר כ"א) ולא נתן סיתון (ש"ה ב') נתן להרע עמדי (במדבר כ"א) ולא נתן סיתון (ש"ה ב') נתן ריתו: (ה) זענה גאון ישראל. וימאך יקרא דישראל כמו (שמות י') לענות מכני לשון עוני והכננה: בפניו. ואינון חון. ודוט כן לברע פירשו לשון עדות בכא להם

פורטנותם יעיד כהם יכפניהם גאון וגולה שהיו מתגאין ועוברין על ראוני: (ו) בצאגם ובכקרם. כקרכנותיהם: רד"ק

(ד) דא יהגו. לא יעשו מעשים בישוכו או לא ינוחו על דרך על כן לא נתתיך: (ה) וענה. אמר יפח כמו כני יענה ואין לו טעם רק הוא מנורת עני: (ו) בצאנם. שכ אל יהודה לכדו שבית המקדש בנחלתם: חלץ, ככודו תקלקלה במלכיחם כיון שמלך הישע בן אלה בישל פררסיאות בשחישות בשרות לשני ורבעם שנאמר רק לא במלכי ישראל אשר היו לפניו ואדו שהיש על לפיכך נתחתם נודר יון עליחם ואף לפיכן נתחתם נודר יון עליחם ואף לפיכן נתחתם נודר יון עליחם לכלוחם הה"ר אני ידעתי אמרים כי עתה הזנית אפרים פתה בבתה שאהה הזנית שאין לך לתלות במלכך: (ז) לא יתנו. בראה שאהה הזנית שאין לך לתלות במלכך: (ז) לא יתנו.

נלמתם ההיד אני ירעתי אפרים כי עתה הוגית אפרים קתה "עלי היין לו שכר לקוחי לנח ול עלי. (ד) בצאבם. שכ בראה שאהה הוגית שאין לך להלת בפלבך: לז איתנו. לל יהולה לבדו שכית המקדם בנהלתם: חלץ . ככודו כמו ולא נהן מיחון לא יהנגי חשב רחדי והרומים לחם ענין
פונים והצחה אשר לא יניתו אותם בעלליכם חדים לשוב אל אלהיהם כליםר כיכ הרבו לששוע עד שלא נשאר להם דרך
לחשובה עד שיקבלו ענשם. או פירשכיכ חם רבקים במעשהים חרלים עד שאשי יהרהרו מפט אתת תשבה בלבם הם
מתחריםים כיר: כי רוח זנונים בקרכם. המתעה אותם: ואת ח" לא ידעו. לא ררשהרו אמי שעם אחת אלא תמיד הם
מתחריםים ביעשים ו"ית אואלם ו": לם יועד ואון ישראל לפבניי. כיש"ש היי שפחר נאות שבוי אפני וצי נאון ישראל בפני. כיש"ש היי שפחר מנות מבו לענות בפני ושי נאון שראל בפני. כיש"ש מה כם לענות בפני ושי נאון שוראל בנולתם יראו בהכנעתם ושמלותם תחת הכבוך שהית להם
נרולתם וקכרם וכבידם וש"ש ואוען הזן כלוםר בעודם בארצם פרם נלותם יראו בהכנעתם ושמלותם תחת הכבוך שהית להם
מתחלים ולשראל השרים בעבור שאפיים בעבור שריה בישל גם יחורת עםם. כי אשי יחורה שהית בחלקו בית
תמקדש על בענרת השם יתברך לעבור אלחים אחרים ולם האי כשל בם יחורת עםם. כי אשי יחורה שהית בחלקו בית
לעבורת האל יתברך בבית העקרש וה בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה' וזה חיה בים יאשיהו כשבקות ושכו הוצרו בים בל הנות האל משרו כשבנו השבו הבור בכות בלום ביות בל אל מצאהו כשבקות ובים בכר בנורה לבנור אל אכעשה באלהו בכך בכו נבורה
לעבור את השם ועשו מסח ואסר כי לא בעשה כפסו הוה ונון מום בל אם באור כשבור בכר בנורה
מצורת דור

(ד) לא יהנו. לא יטונו מעשיהם לשוכ אל ה' כי יש בקרכם כוח זר ח פל פכו"ם ואינט רולים לדפת אח ה': (ה) וענה . יכנם: גאון ישדאל בשני. כ"ל בשיניו יראה השסלת והכעם אאונ: גאון ישדאל בשנים. יכא פליהם מכשל בעמול שונם: ג יהודרח ונר. כמת ימולא סטחם: (ו) בצאגם. סכ כי ילכו כני יהודה אל כחדו מאכוחה (איוב פ"ו): (ד) לא יתג'י. לא יפוכו וכן ולא נחן סיחון (כמדכר כ"ל): מפליחם. ממשיהם: (ה) וענה. מנין סיחון (כמדכר כ"ל): מפליחם. ממשיהם: (ה) וענה. מנין הכמבה והשפלה (נו) חלץ. מנין השמפה והמרה כשו לריק מלרה גמום ורופמוח: (ו) חלץ. מנין השמפה והמרה כשו לריק מלרה נחנן (משלי"ל):

He has withdrawn—Heb. אָדְי, slipped away. Comp. (II Sam. 2:21) "and take to yourself his clothing (יְחָלְּצָהוֹ, 'the clothing that you will slip off them.—[Rashi] Parshandatha emends: off him, so that it agree with the singular form of the word. This is not found in any edition of

Rashi, however. Redak renders: He has separated from them and has turned away from them. Ibn Ezra points out that this is reminiscent of verse 15. God will abandon them because of the reason stated in the following verse: They betrayed the Lord.

O Ephraim; Israel was defiled. 4. They do not abandon their deeds to return to their God, for a spirit of harlotries is within them, and they do not know the Lord. 5. And the pride of Israel shall be humbled before them, and Israel and Ephraim shall stumble over their iniquity, [and] Judah too shall stumble with them. 6. With their flocks and with their cattle, they shall go to seek the Lord, but they shall not find [Him]; He has withdrawn from them.

4. They do not abandon their deeds-Heb. יחנה, lit. give. They do not abandon their evil way. Comp. (Gen. 31:7) "And God did not allow him (נְחָנוֹ)"; (Num. 21:23) "And Sihon did not permit (נַחָּדָ)"; (Song 1:12) "abandoned (נְחַזְ) its fragrance."-[Rashi] Rashi equates the use of the verb נתן, to give, in the sense of allowing, with the use of this verb in the sense of abandoning. Both signify release, or giving up. Redak renders: Their deed will not allow them to return to their God. Le, they have sinned so much that there is no way left for them to repent except if they receive their punishment. Alternatively, they are so closely attached to their evil deeds that, even if they think of repenting, they quickly forget that thought. Ibn Ezra renders: They do not do deeds to return to their God.

for a spirit of harlotries is within them—I.e. a spirit of harlotries which misleads them.—[Redak]

and they do not know the Lord—I.e. they did not seek Him even once, but are attached to their deeds. Jonathan renders: They did not seek teaching from the Lord.—[Redak]

5. And the pride of Israel shall be humbled—Heb. וְצְנָה Jonathan renders: And the pride of Israel shall be humbled. Comp. (Exodus 10:13) "to humble yourself (לְצָנִה) from before Me." An expression of poverty and humility.—[Rashi]

before them—Jonathan renders: and they see. And Dunash ben Livrat explained it (יְצְּוָה) as an expression of testimony; when their retribution comes to them, the pride and haughtiness, which they were haughty, and transgressing My will, will testify against them and before them.—[Rashi from Teshuvoth Dunash, p. 79]*

6. With their flocks and with their cattle— With their sacrifices.— [Rashi] I.e. the tribe of Judah will return to God's worship in the Temple. They will go with their flocks and with their cattle to sacrifice to God. This came about during Josiah's reign, who abolished idolatry and then returned to God and made a Passover sacrifice. And Scripture states: (II Kings 23:22) "For such a Passover sacrifice had not been performed since the days of the judges who judged Israel etc." -[Redak]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

שַּקרוּ אֲרֵי בְנִין מִבְּנַתּפּ-עסמיא קימו להון קען אַיתי עַלַּיהון עַסְסִין יַכַּח בִּירַח וָיִקאון יַה פַּירֵי אָרַעַהוּן: ח נְבַיַיָא אַריכוּוּ ים קדופין פים יחכלם חדם . (סוכדרין כפים: סקפו שופר קרָכון כָּר בְשׁוּפָרָא

אָהָנָבּוּ רָיֵיהַן עַלְיהון עַסְפַיָּא קָפוּלִין עַל רָאַסְלִיכוּ יַת שְׁאוּל רָסִנְבָעַתָא אָצְוָחוּ כַּר בּחצוצַרתא אַמרוּ רײַחוּן עַלֵּיהוֹן סַלְכִין בְּטִשְׁרְיִתְהוֹן עַל דְלָא בְבִּילוּ לְפַתְנִםי שְׁמוּאַל דְמַרְסָתָא בָּסֶרוּ עַלֵּיהוֹן יַבָּבוּה עַרְדֵי קְרָבָא עַל דְשַׁקָרוּ בְּמֵימָרִי וָאִסְהְחָרוּ לָאֲחוֹרָא מִבְּחַר פּוּלְחָנִי וְלָא פַּלָּחוּ קַדְמֵי בַּמָקַרְשָׁא רִי בָּאַרַעשִׁבְמָא בְנִיְמִין: פּ בִּיה אָפְרַיִם לָצָרוֹ תְהַא בִּיוֹם תּוֹשְׁלָּטַת חובין בַּרָם בַשְׁבְּחַיַא מהר"י קרא

חלצה נעלו שפתרונו מסירה לו ברנלו: (ו) עתה יאכלם חדש את חלקיהם. זה חדש אב שיאכלו להם כל חלקם חסוב זה בית חמקרש: (ח) תקעו שופר נגבעה האוצרת ברמח הריסו בית און תר . כוה שעולה על נבעה רסה וכחר נבוה ותוקע בשופר לקבוק חיילות. כמו כן אמר חקב'ת לנכיאים. עלו להר גבות לכנס חאומות על ישראל. הריעו בכית אל בהר אפרים ויאסרו אחריך בנימן. כלומר אחריך עימדים החיילות שיתריבו בית המקדש: (ם) אפרים לשמה תחיה ביום חדץ. נשמט כמו (שמואל כ' כ') וקח לך את חלילחם בנדים שתשמיט מעליהם: (ו) בנים ורים ילדו . שנתחתנו בנוים: יאכלם חדש. חדש אנ: (ה) הַקעוֹ שופר. שיוהרו להשמר מן חרכ הגייסות שיכואו עליהם: הרי**עו** בית און. מחריך הגיים הולך מתה כנימין זמת תריעי בכית און ויונתן חירגם תקעו שופר כשורת חרב כחה בשון שהמליכו עליהם את שאול שהיה בגבע ולא שתעו לקול

שמואל שהיה מן הרמה ומלכיהם גרמו להם לסור מאחרי כגיון ירבעם וחכיריו. הריעו עליהם און ושכר גדול : אחריך בנימין. על שאחרתם וחזרתם אחור מלעלות לרגללכית המקדש שהוא כחלקו של כנימין. אחריך כנימין על אבן עורא

גזרת כס"ש אך לא שב ה' מחרון אפו תנדול אשר חרת ביתרדת ונו' ואסר ואת יהודה אסיר' מעל פני כאשר חסירותי את ישראל ונר: חלץ. נפרד מהם ומר מעליהם ורוא פעל עומד והיוצא וחלצה נעלי חלצו שר: (ו) בה' בנדו כי בנים זרים ילרי. כמשמעו שהתחתני בעכו"ם ובעבורת כוכבים שלחם וזהו בגיר' בה' שצוה אותם לא תתחתן בם כי יפיר את בגך סאחרי ות"י בסימרא דה' שקרו ארי בנין סכנת עססיא מהם כאשר יאמר אלכה ואשובה אל תקומי ילמה חלץ מהם כי כה' כנדו : (ו) עתה יאכלם, חלה הכנים עם חלקיהם חדש רע כמו כי קרוב יום אידם ור' ישועה אומר חדש אב ויפת אמר כי חדש הוא חנור חרב כמו והוא חגור חדשה: (ח) תקעו.הטעם השמיעו זאת וידעו הכל כי אפרי':

קיימין להון , ויש לפרש כי בנים זרים ילדי שחלכו בחקות העכו"ם וכן אמר וכילדי נכרים ישפיקו וח"י ובניסוסי פסמיא אולין ; עהר יאכלם חרש את חלקיהם . עהה בקרוב יבא חדש שיאכל האויב אותם יאת חלקיחם ר"ל שרותיהם וכרסיהם כסר ואכל' את החלק שהוא כמו תלקת השרח ותחדש הות הוא חדש תמוז שהובקעה חעיר וחדש אב שחרבת או פירוש חדש בוסן סועם כסו חדש וכן ואכחיד את שלשת דרועים בירת אחד לדעת יונתן ד"ל חדש בחדש בלוכר תפיד יאכלם חאייב יום ביום וחרש בחרש וכן ת"י כען איתי עלירו, עססיא ירח בירת ויבוון ית פרי ארעהון: מה תקעו שופר. כסו שחוקעים בשופר להוהיר הגם ולהאסף אל העיר הגם והצאן ואלו הסקימות הם לבניסין ובית און חיה לבני יוסף לאפרים סמוך לבניםין כי ארץ חלק בניסין היחה בין יהרדה ובני ייסף: אחריך בניסין. דעה האיוב אחריך בניסין כי כבר ככש ארץ אפרים וי"ת נכייא אריכיוננו': (ס) אפרים לשסה תהיח, עדת אפרים: ביום תוכחת. כשכסי ישראל הרדעתי נאמנה

כמודת דוד במוק מנות מני בי שם הבינות ביון במוק מנות מוקדום. כן יקנה לחוום סבודת ציון מנות מנות במוק (ממום במוק מנות מוקדום בין מוקדום בין מנות מוקדום בין ו'): (ח) חצוצרח . שם כלי עון : חרישו של׳ חרושה והכמם הול :

להם כי חלן מהם וסר פכינתו מכיניהם: (ו) כח" בגדו. מכדו בב' כי ילדו בנים זרים כי לקחו בח אל נכר והבנים הולכים אחר כאם וילדו אח"כ לנים הזרים מהם: עתח. ב"ל כזמן קרוב סנם החדש הסוכן לכם הוא חדש אב הוא יאכל אותם ואת תקתו לוי שדוחיהם כ"ל כימי החודש הזה יקבלו גמולם: (מ) תקעו שופר. להוסירם מחרב הניישת סכאים: חצוצרה. מוסב של תקתו לוי

for the iniquity of crowning Saul, who was in Gibeah, and for disobeying Samuel, who was from Ramah. And their kings caused them to turn away from following Me, such as Jeroboam and his ilk. Shout over them, "Violence and great destruction!"-[Rashi]

"After you, Benjamin!"—*Since*

you delayed and hesitated to go on the pilgrimages to the Temple, which is in Benjamin's territory. Because of your delay of Benjamin.—[Rashi, explaining according to Targum Jonathan

Redak explains simply: Behold, the enemy is behind you, since they had already conquered the land of Ephraim.

7. They betrayed the Lord for they begot strange children; now a month shall consume them with their fields. 8. Sound a shofar in Gibeah, a trumpet in Ramah; shout [in] Beth-aven, "After you, Benjamin!" 9. Ephraim

7. for they begot strange children —for they intermarried among the nations-[Rashi] I.e. they intermarried among the nations and worshipped their idols. That is betraval of God since He commanded: (Deut. 7:3) "And you shall not intermarry with them; your daughter you shall not give to his son, and his daughter you shall not take for your son. For he will remove your son from following Me, and they will worship other gods etc." Jonathan renders: They betrayed the word of the Lord since they kept children from the daughters of the nations for themselves. It may also be understood figuratively, in the sense that they followed the customs of the nations. Comp. (Isa. 2:6) "and with children of gentiles they please themselves," which Jonathan renders: and the customs of the heathens they follow.—[Redak]

Mezudath David explains that they rebelled against the Lord for they begot strange children. If a Jew marries a gentile woman, the children are considered gentiles. Thus, they have begotten children who are estranged to them.*

now—l.e. in the near future.—
[Redak, Mezudath David]

a month shall consume them—The month of Av.—[Rashi] Some mss. add: I.e. the month will come and consume them with all their land and the cities of their dwellings.—

[Parshandatha] Kara explains this as a reference to the Temple, which is their good portion. Redak renders: A month will come when the enemy will consume them and their fields and their vineyards. That month is either the month of Tammuz, when the walls of the city were breached, or the month of Av, when it was destroyed. Alternatively, it may be explained as "a short time." Jonathan renders: Now I will bring the nations upon you month by month, and they will plunder the produce of your land.

Alternatively, their children shall be consumed.—[Eliezer of Beaugency]

8. Sound a shofar—so that they take care to beware of the sword of the troops that will come upon them.—[Rashi] Redak explains: Sound a shofar as they customarily do to warn the people to gather the people and the flocks into the city. Now these places belonged to Benjamin, and Beth-aven belonged to Ephraim, abutting on the land of Benjamin, for Benjamin's territory was between Judah and the sons of Joseph.

shout [in] Beth-aven—"After you the troop is coming, you Benjamin!" You shall shout this in Beth-aven. Jonathan, however, renders: Sound a shofar: [O prophets, raise your voices like a shofar.] The news of the sword which is coming as retribution

^{*}See Appendix for additional commentary.

רישָרָאל הוּרְצִית אוֹרָיָהָא: יְבְוּוּ רַבְּרְכִּי יְהוּדָה כְּטְשָׁיֵי הְחִים עַלִּיהוּן אָשְׁפּוּךְ כְּטִיא אָפְרִיםְרְבִּישׁיוּ בְּדִינִיהוּן אָפְרִים בְּכִישׁיוּ בְּדִינִיהוּן אָפְרִים בְּכִישׁיוּ בְּדִינִיהוּן אָבִי אָתְפְּנִיאוּ דַיְגִיהוּן הַ"א פּיִּים מּתִּיוִנִי:

ּלְשַׁמֲּה תְהְנֶּה בְּיִוֹם הְוֹכֵחֶה בְּשִׁבְמֵיׁ שְׁרָאֵל הוֹדָעְתִּי נָאֲמָנְה: ' הִיוּ שְּׁבֵי הוֹדָה כְּמַפִּיגִי נְּבְוֹל עֲלֵיהֶם אָשְׁפְּוֹךְ בַּמַיִם עָבְרָתִי: "עָשִׁוּלְ אָפְּרִים רְצִוּץ

אימורך את כנימן: (מ) דשמה ההיה ביום תוכחה. כשאכת להתווכח שמהם ישופו ויהיו תוהים ואין מענה כשאכת להתווכח שמהם ישופו ויהיו תוהים ואין מענה כפידם למה כי כשכטי ישראל הודעתי תורה לאמנה. והם עברו עליה: אפרים דשמה וגו'. ר' אכהו כשם רכי אחל כר חנילא אתר כיום שיתווכח עמהם הקצ"ה בדין לא יהיה להם פתחון פה שהרי כשכטים הידעתי שהדין דין אמת אחה מולא כשגלו עשרת השבטים לא גלו שהרה וכנימין והיו ששרה השבטים אומרים מפני שהם כני שלו לא הגלה אותן משוא פנים לכדכר וחם ושלום פלטין שלו לא הגלה אותן משוא פנים אכדכר וחם ושלום אין משוא פנים אלה שניתן שחשאו

תוכחה. לשן שתיקה. וכח פת' ידסה וישחנים ויהיות תוהה ביום שיבוא עליו תוכדת חיסת של חקב"ח. שלא יחא לו פתחין פה לוסר על מח עשה לנו חקב"ח. שלא יחא לו הודעתי נאמנה. שתרי וחנורה שהיא נאסנת תורעתי לתם לישראל שעל אשר עזבו את ברית ת' אלתי אבותם. על כן חדר אז בם יותשם ח' סעל ארסתם באף וכחיסת ובקפף גדול יושליכם אל ארץ אתרת כיום תוח: '(י)' ') (הרי') חיו שרי קדורת מסטיני גבול. משל זת סשל על יהדדת. ואוסר מדע חשינו שכם יהודת ובניסין לעשרת חשבשים. שעשו כמעשיתם משפם. רצוע לשבר"': כי ראמיל חלך אחרי צו. דבר זה נודם. שרצה ללכת אחרי צואת כתני תבעל ולא שסר סצותיו:

גלו אז שממוי' השכסים מאין משנה בסיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לכני ביתיה לא נפכ אפץ לקיים מה שנאתר כשביי ישראל הדעתי נאמנה : (י) בססיבי גבור. כאדם המדביק גבול מכירו כך הם לקיים מה שנאתר ללכת בדרכי ישראל החדעתי לאמנה : (י) עשוק אפרים וני וכמשמטו היו גוולים שדות אך קשה בעיני כי היה לו לכתוב מסיני בכול ולא כמסיני: (יא) עשוק אפרים. ביד האומות: רצוץ ששפש. מיוסר ביסורים ") פרי נכש בשום אומום בלנים פל סדון. יי) אוני צי שבי

אכן עורא

(מ) הורעתי נאסנה, משפש נחמן כמו גורה והדומ' לה: (י) היו. שושים רע לחשר הם נרשותם: כמסיגי גבוד. נסתר על כן חענישם: (יח) עשוק אפרים, ששקוהו

P"T".
כשהוכתתים בסדבר כשהיו כל השבפים כא' הודעהי אותם נאמנה כלוסר דבר אמת אם בחקותי תלכו אם תשפש אם לא תשפעו וכיון שלא שפעו לי אחריב את ארצם ואגלם מסנת כי כן הודעתים באמת וית כיום תוכחד ביום תשפומת חוכין .
בדרשתים באמת חור בשם רבי ורסי ברבי הנינא ביום ובדרש רבי אברו אם רבי שם רבי הנינא ביום

מקטו כמלונמת ככמה להיות נממנים מהרכ: אחריך בניסין.
כ"ל כי ספויכ הולך פחכיך להלחם נך: (מ) ביום תוכחת. כיום
מ"ל כי ספויכ הולך פחכיך להלחם נך: (מ) ביום תוכחת. כיום
מפחים מל היום מפשימה: בשבםי ישראל. כהפולמניות
מפרים מנסי ישראל כו הם ודומית המפתח דכרי שכן היה כשו
שמכים ליסם: (י) תיו שרי יתודת. ומכ"ז לא לקחו שכי יהודש
מוסר ופתא כדככי משכת סשבטים כמו המסוג גכול לשהו לפתו

(מ) לשמח, מלמון שמטון: הנכחה. מלמון וימוח: (י) בסמיני לבדל. סמר כלמון שללה כמו שמחיר כסיג למוך שדם הכילו לסקרוב נכולו למון שלחה כמו שמחיר כסיג למוך שדם הכילו "ס): עברתי. מלמון שרכה ומום: (יל) דשוק. מלון מדידה ונול: רצוץ, פנין שבילם וכמיחם כמו ששוק וכלון (שם כ"ח):

משלו ולכן גם עליכם אשפוך כמים מברתי: (יא) פשות. הלא ראי שאמרים משוק כיד האויב וכתות בששמי פורעניות על כי רלם ללכם אחר אותה לוואה של ירבשם בדבר פגלי סוסב ולא שפשה מחתם אוכם כ"א גם הוא חסן בוה ועם כי יהודה ראה סטון וסגשל

mark of the mitzvoth and transgressed the oaths of the covenant.*

11. Ephraim is plundered—in the

hands of the nations—[Rashi] Ibn Ezra explains: His kings have plundered him and deceived him.

^{*}See Appendix for additional commentary.

shall be bewildered on the day of contention; among the tribes of Israel I made known the true [doctrine]. 10. The princes of Judah were like those who remove the landmark; upon them will I pour My wrath like water. 11. Ephraim is plundered, broken

9. shall be bewildered on the day of contention—When I come to debate with them, they will be bewildered and will wonder, and they will have no answer in their mouth. Why? Because, among the tribes of Israel I made known a true Torah, and they transgressed it.—[Rashi]

|Another explanation: | Ephraim shall be bewildered etc. among the tribes of Israel I made known a true [judgment]—Said Rabbi Abahu in the name of Rabbi Yose bar Chanina: On the day that the Holy One, blessed be He, debates with them in judgment, they will not be able to open their mouths, for among their tribes I made known that the judgment is a true judgment. You find that, when the ten tribes were exiled. Benjamin and Judah were not exiled, and the ten tribes were saving. "Because they are the dwellers of His palace, He did not exile them. There is favoritism in this matter." God forbid, there is no favoritism, but their measure of sin was not yet full. As soon as they sinned, they were exiled. Then the ten tribes were bewildered, without an answer in their mouths. and they said, "Behold God! Behold the Mighty One! Behold the Just One! For even to those who dwell in His house He shows no favoritism. This is to fulfill what is stated: Among the tribes of Israel I made known a true judgment.—[Rashi

from Lam. Rabbah, Proem 6] Redak adds: I made known that I am faithful. As the simple meaning, he explains: When I reproved them in the desert, when all the tribes were together, I made known to them the truth, "If you walk in My statutes ... if you do not listen (Lev. 26:3, 14)." And, since they did not listen, I will make their land desolate and I will exile them therefrom, for so I make known to them in truth. Jonathan renders: on the day of retribution for sins.

10. like those who remove the landmark—As a person who attaches the landmark of his neighbor, so did they hasten to grasp the ways of Israel, their colleagues, the kings Other editions: the ways of the kings of Israel, their colleagues (Parshandatha)]. Therefore, "upon them will I pour My wrath like water." And, according to its apparent meaning, they were stealing fields. But it is difficult to me, since he should have written: מסיגי גבול, those who remove the landmark, not פמסיגי like those who remove. - [Rashi] Redak prefers the interpretation rejected by Rashi. He explains the "kaff" to mean "verily those who remove the landmark." Rav Saadiah Gaon explains: The princes of Judah were like those who remove the landmark of the mitzvoth; they were like the princes of Ephraim, who removed the land-

לם פעי בתר קמון דשקר: יב ומימרי כָּעשא לְרבית אַפְריִם וכנקבא לרבית יהורה: יג נתוא אַפְרֵים נת סר עיה ויהורה מכאוביה ואולו רבית אָפּרַיָם לָאַהוּר וּשְׁלָּחוּ כלפא דניתי לאהפרע קהון נכוא אמר להון

ת"א ויכח חזרים . סנהדרין לכב

(יב) כעש. כתולע שאוכל את חבנר: (ינ) וירא אפרים את חליו ויתודה את מורו. קשרת חשבמים ושבם יחורה. לא תיה שלום כיניתם. אלא קמו (אלו) על אלו. כמי ראמי מנשת את אפרים ואפרים את מנשה יחדר חמה על יחודה. ויתודה צר את אפרים. וכך חיו נחונים לעשות. כשראת אפרים שחוא נחלח וחלש לפני (חאומות) יהורה שסתנברין עליהם. יילר אפרים אל אשור. כמו שמצינו (אצל) מחם כן נרי מלק ישראל, כשבא פול מלך אשור על הארץ, ויתן מנחם לפול אלף ככר כפף, (וני) לחחזיק הממלכה בירו. ואומר וישב אלף ככר כפף, (וני) פלך אשור ולא עמד שם בארץ. שלא עזרו: ויהורח את מזורו. מוורו. מכתו. וכשראה את ככתו יתורת שניגף לפני מלך אשור . שמתחוק עליו . וישלח אל מלך ירב , כמו שמצינו באחו פלך יתורה. או יעלה רצין פלך (ארם) ופקח כן רפליתו מכבו בזוו . לה יסיר מכם מכחוב וחומר הני שהיח מן בלך ישראל ירישלם לפלחםת . ראופר וישלח אחו פלאבים התיכות ההסוכות לשון כחשר הוגה מן המסילה (ש"כ כ") אל תגלת פלאשר פלך אשרי לאפר עבדך ובגך אני עלה דרשייעי מנים חוא אושר ייבא [עליו] תגלת פלאסר פלך אשור ויצר לו ולא חוקו: חוא לא יוכל לרשא לכם. שלא עורד

כלן אשור לאפרים: ולא ינחה ככם ניזור . שלא ריפא כלך ירב את יחורת . ינחת . חוא שחחולת מניח ומאיר מעם מחוליו, בכראשית רבא תיא. ד' יותנן חות מבקר (חסים) בישיתא וכר חות רביעתא נחתא חות אכר נניתו"), ולפח לא יכלו *) לפנינו חיתה ככ"ר פרשם (יג) נינותו . אכן עורא

ר חיית רביעתא נחתא ועיל אפר נכיוני), ולפוז לא יכלו "ביק (ניטימו כי לא תיו חלכים באותו תרור אחרי סצות מובן יירוע חיית כי לא תיו חלכים באותו תרור אחרי סצות תאל כ"א אחרי כצות ירבעם לפיבך שנת ח" לנרעון ואסר בפקום מצוח צו ויית אניסין דבית אפרים ונו׳: ניכן חאני כעש לאפרים. כן אחים לאפרים וליחורה כמו חעש שאוכל תכנרים: וכרקב, תאופל חעצ'וחנק כלומר בן אכלת אותם ו מנו וירא . מזורו. כמו מכתו כי תמכת לפי שיוורו אתת

נות ו. מכל שרים מיונר של היותר מיותר של היותר במור אחר כשראו אפרים ויחודת שתאייבים באים עליתם מפור ויחודת שתאייבים באים עליתם מפור ושל היותר מפור ווים שלא יוכל לעוור אותם אם אין רצוני: וישלח, 'ר'ל וישלח 'תודת כן כנר זכר שניתם ובם' זמ זכר אפרים בפ"ר ויתודת בסתם בן כבר זכרי בספוך: וילך אפרים, ר'ל תמלאכים ששלת. או אניר וילך על סנתם שחלך לפול סלך אשור כאשר בא. על תארץ ויתן סנתם לפיל פלך אשור חולה ככר כסף וגו' ולא חועיל כלום אלא לפי שעת כי סלך אשור תוא שתחריב את חארין גם שופים אחיים שפו אותם ולא עורם מלך אשור וכן אתו מלך יחורת שלה למלך אשור. לאניר ניתן למלך אשור ולא לעורת לו זירב. תוא שם עיר כארץ אשור וכות חספר זיכר אותו שתי פעמים ואפשרכי אשור תיו לי שני ששית: לא יוכל לרפא, לפי מצורת ציון מצורת ר**ור**

חראיל. פנין כלין כמי ויוחל משה (שמות כ'): צו . מלשון ליחם: (יב) כעש. סיח הרימה החיבלת הבגרים כמו כבנד

זלמה לו כל זאת כי הואיל ורלה והלך אחרי ליאות חדשות של נכיחי הכעל: (יב) וכרקב . תולעת החוכלת הען זשוחקתו: (יג) מזורו לשון חולי: וידך אפרים אד אשור. זה הושע כן חלה שהיה לו לעכך וישב וימרוד (מלכים כ' י"ו): וישלח , יהודה: אל מלך ירב וה חווו שנתו שחד לתגלת סלחסר לעזרו על רליו מלד חרם וסקת כן רמליהו (מלכים כ' ט"ו): והוא לא יוכד לרפא לכם. מהרכה נדודים מסלשתים וערכיים שכחו על אחז כמו שמשורש בדברי הימים (כ' כ"ד) כי חלק אחז את כית ה' ונו' ויתן למלד אשור ולא לשורה לו: ולא יבהה

מלכיו ורימוהו: כי הואיל הרד. שנים סועלים עוכרים כמו הנשם חלף הלך לו כי הוחיל שהלך חחרי מלות חנשים והוח לו כמו לו ללו ויסת חמר כי חסרים יהיה עשוק מהנוים. (יכ) ואני, טעם שחכלם: (יג) וירא, את מזורו. מכה שהיא לריכה שיזורו אותה: וישלח. יהוד'

לה לחת מוסד: (יב) ואני כעים. לכן כמי שחחים כעם לחסרים לכלוחו ולחכרו כן חזיה כהכל לפים יהודה: (יג) רירא. וכחבר יכתה חברים כומנו חת חלי לרחו ויהודם כומנו מכם מכחוכו: דילך אפרים . הוא הישע כן אלה כשלת אל מלך אשור שיהים לו לעבד : וישלת . על יהידם הנוכר יאמר כי אחו שלת למלך אשיר לעזור לו מול הלין וסקח כמ"ם (כמ"כ ט"ו): לא יובל לרשא. ר"ל

you—from the many bands of Philistines and Arabs that attacked Ahaz. as is related in Chronicles (11 28:21): "For Ahaz divided the house of the Lord etc. and he gave it to the king of Assyria, but he did not help him."— [Rashi, Redak, Kara] Since he compares the trouble to an ailment, he uses the expression of healing.-[Redak]

by judgment, because he desired and followed a command.

12. And I am like a moth to Ephraim and like decay to the house of Judah. 13. And Ephraim saw his ailment, and Judah his pain, and Ephraim went to Assyria, and he sent to the king of Yarev, but he will not be able to heal you,

broken by judgment—Chastised with torments. Now why does he suffer with all this? Because he wished and desired and followed the new commands of the prophets of Baal.—[Rashi]

Redak explains in a similar manner, differing only in his explanation of nx, which he explains to mean "the command of Jeroboam." All these years, he willingly followed the command of Jeroboam the son of Nebat. Abarbanel, too, explains that, although Ephraim was coerced by his king to worship Baal, he is, nevertheless, broken by the nations, since he willingly followed the command of Jeroboam and the false prophets to worship Baal.*

12. And I am like a moth—So will I be to Ephraim and to Judah, like the moth that eats the clothing.—
[Redak]

and like decay—A worm which eats the wood and pulverizes it.—
[Rashi] Redak appears to interpret it as the decay itself. He states: ... which eats the bone and the wood, so will I destroy them. Isaiah da Trani notes that this figure connotes a progressive destruction, not a sudden one.

13. And Ephraim saw his ailment etc—I.e. when Ephraim in his time and Judah in his time will see his ailment.—[Mezudath David] When

Ephraim and Judah saw that they were constantly attacked by enemies who were plundering them, they appealed to the king of Assyria for aid. They did not return to Me, neither did they pray to Me for aid, but to mortal man, who could not help them, contrary to My wishes.—[Redak]

his pain—Heb. מורו, an expression of illness.—[Rashi]

and Ephraim went to Assyria— This is Hosea son of Elah, who was his vassal and then rebelled against him (II Kings 17:4).—[Rashi]

Redak conjectures that this refers to Menahem son of Gadi, who went to Pul, the king of Assyria, when he invaded his land, and gave him "one thousand talents of silver that his hands might be with him to strengthen the kingdom in his hand" (II Kings 15:19). It availed him only temporarily, for it was the king of Assyria who laid waste to the land. Also, others raided the land, and the king did not aid him against them.

and he sent—I.e. Judah sent.— [Rashi, Redak, Ibn Ezra, Kara]

to the king of Yarev — This refers to Ahaz, who gave a bribe to Tiglath-pileser to assist him against Rezin the king of Aram and Pekah son of Remaliah (II Kings 16:8).—[Rashi, Redak, Kara]*

but he will not be able to heal

^{*}See Appendix for additional commentary.

טָכָאוֹב: יר אַרַי מִימָר אוא בסיסרי אַקפול ואַערי אַרים נכורתי וַלֵּיה דִּמְשֵׁייִיב: בו אַסַנֵיק שְׁכִינָתִּי אָהוּב לְּכִּדוֹר קוּדְשִׁי דִי בשטיא עד דירעון דחבו וובעון מן קדמי ריה לא (נרכום כח) בד תעוק להון יכעון רָתַלְּהִי : א יַיִּטְרוּן אָתוּ וּנְתוּב לָפוּלְחָנָא דַיִי אֲרֵי הוּא דִי מְחָנָא וְיַסְנַנָא וּדְאַיְתֵי עַלְנא הָבַר יְנִיחַ רַּנא

מהר"י קרא הורו והוגו מלב (ישעיה כ"ם) הנו סינים מכסף (משלי כ"ה): (יד) אשא ואין מציל. השה התרף: (מו) אלך.

חסתלק מהם וחשיבה על השמים: ער אשר יאשמו. יחזיהו עלמם כאשמים להודות על לשמתם: ישחרנני. יכקשונני:

ן (א) לכו ונשובה . יחמרו לכו ונשוכה ונו' : יד

לרפוא את אפרים ולהגיה מונר ליהודת: (יר) כי אנכי כשחל לאפרים. ארי בחור: וככפיר לבית יתודה. שאין יכולין לעלות תעלה לרפואת לנשיכתו ולמרפו . כענין שנאמר כאשר יהנה תאריה [והכפיר] על פרפי אשר [יקרא] עליו מלא ריעים מקולם לא יחת ומהמונם לא יפנת. כמו כן אני אמרוף. למה אמר אני אני שתי מעמים. זה פת' אני אמרוף לאפרים אני אמרוף ליועדה. ואלך ואשא ואין מציל. ככפיר זת נושא פרפו ואין (בידו) [מידו) מציל: (מוֹ) אלך אשובת אל מקומי ער אשר יאשמו. פת' בעונותיום אשוב אל מקומי תראשון לשמים.

ער אשר יאשמו. ער אשר יאמרו בעצמם אשמים אנחנו שאשמנו לחקב"ח : ובקשו פני. בתשובתן : בצר להם ישחרונני. בתפלתם : ז (א) לכו השובח. ויאסרו לכו ונשובה אל ח": כי תוא פרף. כם' דאני אני אני אפרוף: וידפאנו. כלופר הוא פרף רר"ק אכן עורא

כי כן אחריו: ירב. שם מקום באשור: ינהה. כמו ייפיכ נהה מרחית העין: (יד) בי. בתחילה חמר וחני כעש בפנים מהגוף ועתה כשחל בחוץ מי יוכל לרסח לכם : ואלך. לי וחין רודף חתרי חו חלך עם הערפה והנכון שחטרפם וחלך לי כחשר כחוב חחריו: (פו) אלך. עד אשר יאשמו. שיודו שחשמו חו כספס שממה תשם שומרון . והחדמה לח תשם חסר חל"ף: ישחרונני. יבהשורי כשחר ויאמרו אלה לאלה לכו. אמר פרף בעבור ככפיר:

שהמשיל הצרה לחולי אמר לרפא: ולא ינחת. כלומר ולא ירפא וכן לב שמח ייפיב נהה רפיאה אפי' מזיר אחר מכס לא ירמא וירות יחוא אפרים וגר: נידו כי אנכי. איך יוכל מלך אשור לחועיל לכם אפי' אם ירצה כי אנכי לכם כשחל ואין סביל מירי: אני אני. הכפל לחוק הענין וכן ראו עתה כי אני אני הנא: (טו) אלך אשובה אל מקומי. כלומר אמלק שבינהי מהם ואשיבון אלי בשמים שהוא מקום כבודי. כי הם הקילוני ולא ישכון כבודי ביניהם: עד אשר יאשמו. האליף והשיין בשו"א וענינו ער שישיטו עצכם אשבים וכת"י ער רירלוו רחבי: ישחרנני , ידרשוני ויבקשוני כמו אם תשחר אל וחרומים להם והנו"ן הראשונה כנו"ן ישמעין הגוספת פעסים בעתיר הרבים:

און דעים חליכת מפשר כמו לכו ונחשבת על ירמיה לכה נא אנסכה בשמחה והרוסים להם שאין דגינם חליכת מפשר אלא זרח הספשה ולפי שההליכת זרוז ותישיבה עצלה נאמר זרון בל הליכה יאמר איש לחבירו לכו ונשובה אל ה' חת חיה בימי יאשיתי שבקשו את ה' ועברותו: כי ודא פרף. כולו קמוץ ואף על פי שחיא פעל עכר כי יש רבים קמוצים כמו שכתבנו במפר מכלול ואמר ונשובה אל תשם כי דוא פרף כמ"ש אפרוף ונו': ואין מציל, ואס נשוכ אליו הוא המוחץ וחוא

לא יהים לך לפור: ולא ינחח. לא ירפא מכם המכם כ"ל לא יליל פתכם מהרמה: (יד) כי אנכי . כי חני פהיה כשחל מיל פפרים ונו" וסני המרסם וחלך לי פס ספרף וחשה פותו ופין פי פניל פידי כ"ל אם חני החפון כרפתם פס יפו' להם פשור: (פו) אלך.

סצורת ציון פנין לפוחה כמו ייפיל נהה (משלי י"ו): (יד) כשחל וככתיד. סם שפות כחריה ! (פו) ישחרנני. פנין דרישם כפו שומר פוכ (שם י"ח):

ל (5) לכו . סום פנין לשון זכוז : יך . פלשון סכחם: ויחבשנו .

מסתלק שכי הוא של מקום יה השמים: עד אשר יאשםי. פד שיכירו במלמם שהם משמי' ויבקשו פר לשתול להם: בצר. הנה כמת ילר להם ידרשו מותי ולם יחוקו לככם: ף (6) לכו ונשובה. מוסב למפלם לומר הנס כפת ילר להם יפתרו כם זה לוה לכו וכצוכם פל ס': כי חיא מרף. ולפ ככת

tion of ישמו, until they become desolate.

and seek My face-in their repentance.—[Kara] Then they will seek My face that I should forgive them. —[Mezudath David]

thev will seek Me-Heb.

ישחרנני.—[Rashi] They will seek Me like the dawn and say to one another, "Come . . ."—[Ibn Ezra]

 "Come and let us return—They will say, "Come and let us return etc."-[Rashi]

and he will not remove the pain from you. 14. For I am like a young lion to Ephraim and like a lion's whelp to the house of Judah; I, yea I, will tear and I will go away; I will carry off and no one will rescue. 15. I will go away and return to My place until they admit their guilt and seek My face; in their straits they will seek Me.

6

1. Come and let us return to the Lord, for He has torn and He shall heal us;

and he will not remove the pain from you-Heb. וְלֹא יָגְהֵה מְכֵּם מְזוֹר. Rashi explains that the word יְנָהָה means "to remove." And I say that it is one of the words whose radicals are transposed. This is an expression similar to (II Sam. 20:13) "When he was removed (הוֹנָה) from the highway," (Isaiah 59:13) "sprouting and giving forth (והוֹגוֹ) from the heart," (Prov. 25:4) take away (הַגוֹּ) the dross from the silver." [Rashi] Thus, the two roots גהה and גהה are synonymous, both meaning "to remove." Ibn Ezra, Redak and Mezudoth define it as an expression of healing.

14. For I am like a young lion to Ephraim—How can the king of Assyria avail you when I am like a young lion to Ephraim . . . and no one will rescue?—[Redak] I.e. this is not a natural ailment, which a person can heal and save the patient. It is I Who brings the ailment upon you, and no one can rescue you.—[Malbim]

like a young lion—Heb. שַתָּל. Like a lion's whelp—Heb. פָפִיר. Malbim defines שַחָל as an old lion. Wertheimer defines it as a young lion, but older than פָפִיר. The whelp (כְּפִיר) never leaves its den to seek prey. It remains there, lying in wait for the unwary passerby. The שַחַל, the older lion, ventures forth to seek its prey. In this respect, God resembles an older lion in His attack upon Ephraim. He will, so to speak, come upon them from Zion, His headquarters, and attack the Northern Kingdom. In his attack on Judah, He comes from within the boundaries, from the Temple itself. He is therefore compared to the whelp, which does not leave its den to seek prev. -[Malbim] See above verse 12.*

15. I will go away—I will withdraw from them and return to the heaven.—[Rashi] I.e. because of their sins, I will withdraw to My original abode, to the heaven.—[Kara]

until they admit their guilt—l.e. until they consider themselves guilty, to confess their guilt.—[Rashi] Redak and Ibn Ezra interpret in a like manner. Jonathan renders: until they know that they have sinned. Ibn Ezra suggests that אַשְּשָה is a varia-

^{*}See Appendix for additional commentary.

ב יחוננא ליומי נחסתא דַעָתִירין לְפֵיתִי בִּיוֹם אַקיות פַיתִיא יָקיפינָנְא ונְחֵי ֶקְרְפוֹהִי: נּוֹנִי?ף גרַדוף לְּטִידַע יַת דְחַלְּמָא דִיִי כִּנְהוֹר דסקשים קנא כִּמִפר מגַבּר

מהר"י כרא

ודוא יודע כה רפואה צריך אותו פרף: יך ויחבשנו. ההא חכח וחוא יודע אי זו תחברשת הוא צריך ובועלת לו לאותח סכה: (ב) יחיינו מיומים. ויאמרו בעצכם לפח ינענו ולא דינת לני ששלחנו לכלבי אשרי לרפא (אתתי) (אותני) ולתנית לנו מזור. עד שאנו הלכין לאותן שאינן יכלין לרפא אותנו. לפה אין אני בכקשים סאת הככיר שירפאני, בשני יבים שביום השלישי יקיסנו (ונדיה) לפניו. תחית. ונתרפא. כמו וישנו תחתם בסחנה עד חיותם. ומתרנם עד דאיתפיאו: (כ) תרעת נרדפת לדעת את ה' כשתר נכנן כוצאו. שיצא לעשות רצון קינו לתאיר לעולם . מאחר שאין רופא כמותו. למש אין אנו נותנין לב לשוב לשמים מחמאוהינו. ונרדוף

לדעת ולנקש את ח' בתשובה ובתהנתים. סיד כשעמוד השהר נכון ויוצא. ויבא כנשם לנו וכמלקוש יורה ארץ.

הרופא וכפל חענין בס"ש ואסר יד ויחבשנו: יד. בתשלומו יכח וחוא עתיד כסקום עבר: וכן יחיינו מיומים. ענין רפראת כסו עד חיותם וכפו ויפרתו על השחין ויחי אפר אם חלינו יומים הוא ירפאנו כחוליינו עד שביום השלישי יקימנו תחית זמן רב לפניו כלומר אם ארכו צרותינו זמן רב וחוא משל יומים בקרוב יביא לנו ישועתו והוא כשל ביום השלישי . והחכם רבי אברהם בן עזרא ז'ל פירש ביים השלישי המך כל נשבר כי אז יכאב וכן אסר ביים השלישי בהיותם כואבים ופי׳ עוד יחיינו מיומים זח הכאכר הוא על הגתיד ופיומים משל לשני גליות גלות פצרים וגלות בכל ביום השלישי משל לגלות הוה השלישי שיקימנו ממנו ינחיה לפניו שלא נגלה עור לעולם ונחיה תמיד לפניו כל ימי עד שלא נחמא עור: נג) ונרעה נרדפה. תהית הסכםתינו ירעתינו כאחד ונרדפה כלנו לדעת את ה': ונדעח. כמו ונדעה כינינו מה פוב לרעת את ה׳ לעשות משפם וצדקה בם"ש הלא היא הדעת אותי נאס ה' ואאו"ל פירש נרעה אותו ויתכרר אצלינו כאשר התברר אור השחר שאין שם עבים זהו נכון מוצאן כאשר אמר רוד לשלמה בנו דע את אלהי אביך ועבדהו בתחילה דעהו ואחר כך עבדהו כי אם לא ידע דרך יחידו לפי יעבוד על כן אכר ונרעה נררפה בתחלה נדעה ואחר בר נררפה לרעת את ה' כלומר לעכרו. והחכם רבי

אברהם אכן עזרא פירש ונדעה נרדפה נדעה שנרדפה לדעה את ה' כי וח סוד כל החכסות ובעכור זה לברו נברא הארם רק לא ייכל לדעת את ה' עד שילמוד חכמות הרבה שהם כמו סולם לעלות אל ואת המעלה העליונה ומעם כשחר כי בהחלח ידל הכשכיל את השם יתברך בספשיו כמו השחר בצאתי ורגע אחר רגע ינדל האור ער שיראה האמת ויבא המתם שהשם יעזרנו ויורנו האמת על דרך יערגי כסמר לקחי ואחרים אמרוכי יבא לנו מרפא מה' כנשם אשר לא יקיה לאיש והמכם בי אין סדפא דק סאתו יתברך ולפירושני כשחר נכון מצאופי אם נפשה זה שנרדפה לרקת את ת' הוא יהיה לנו בשחר מצודת דוד

סצודת ציון פנין קשירת המעלית על המנה והשכירה כמו ולנשכרת כם תכשתה (יחוקם ל"ד): (כ) יחייני. ענין רטיהה כמי פד תיותם (יהושם ה"): מימים ר"ל מהעתים: (ג) נררשה. מער כלשון שאלה של מרכית ההשתדלות: כשחר. הוא אור הכוהר: נכון . כרור ומוכטח : מצאי . מלשון יליחה : כמלקוש . כום כמשר המחומר היורד של הקשין ועל המלילות כמו כפר מלקוש (משלי ס"ו) : יורח . פנין שכיפה כח"י והום הסוך כמו ירוה שהום פנין

ידו עכר הפויכ: וירפאנו . והום ירפה חותנו כי הכל מענו ובידו: יך. סוא הכם אותנו והוא ינית תהכושת על המכה וכפל הדכר בת"ם: (ב) יחיינו פיובים. כנה בנח לנו רפוחה משני העתים שעככו פלינו הוח גלות פלרים וגלות ככל : ביום השלישי . כפח הבלישי כגמולה הפחידה יקימנו פן הנפילה ונחיה לפניו עד עולם כי לם נכח פוד לגולה: (נ) וגדעה. מו כדטה חיך נכדשה לדטת את הי: בשחר נכון מצאי. ר"ל כמו הכוקר לשרוחה החדם מחלת חורו בים בסוח שילם השתש על בחרן וירחום כן יהים פרודף לדטת חת כ" נכון וכסים שימלחהו: ויבא. רכ פוב יכח לנו כמרכים פי פנשם וכפלקוש המרום חת כסרן וששביפה:

which satiates the earth—Heb. יוֹרֶה אֶרֶץ.—[Rashi] Rashi explains that the word יוֹרֶה is synonymous with ירוה, will satiate, only that the

letters are transposed. This interpre-

tation is found in Targum Jonathan and is shared by Redak and Mezudath Zion. Ibn Ezra renders: like the latter rain and the earlier rain on the earth.

אכן עזרא ן (ח) יך. מכה: ויחבשנו. כמו ולח חכשו כי המכה לריכה לזור ולחבש ולרכך באחרונה בשמן, ובאת מלת סרף פועל שבר עם יך שהוא עחיד על דרך הזמן העומד כחשר פירשתי בספרי: (ב) יחיינו. ירפחנו כמו וימרחו על השחין ויחי כד חיותם וטעם יומים זמן קרוב שלישי הפך כל נשבר כי או יכאב: (ג) וגדעה. שנרדפה לדעת את ה' כי זה סוד כל החכמות ובשבור זה לבדו גברא האדם רה לא יוכל לדעת את השם עד שילמד חכמות הרבה שהם כתו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה זטעם כשחר כי בתחילה ידע המשכיל השם יתברך במעשיו כמו השהר כלחתו ורגע חחר רגע ינדל החור שד שירחה האמת: ויבא כנשם. הטעם שהשם יעירנו ויורנו האמת

וידובשנו . יך לשון הווה הוא . הוא מכה אותנו והוא

יחכשנו: (ב) יחיינו מימים. יחוקנו משתי פורעניות

בכנין הכית השלישי יקימנו: מימים. משתי עתים שעברו פלינו: ביום השלישי. כפח השלישי: (ג) דרעת את ה'. בחמת ובתמים נכונים כשחר זה חשר נכון

מולחו: ויבוא בנשם לנו . כנשם הכח להיות חיים

לעולם שחו יבח להורות חיים שיבחו לנו: יורה ארץ.

שעכרו עלינו משתי מקדשות שחרכו: ביום השלישי

על דרך יערוף כמטר לקחי ואחרים אמרו כי יבא לכו תרפא מהשם כנשם אשר לא יהוה לאיש והטעם כי אין מרפא כי אם מאתו: כסלקוש יורה ארץ. חסר וי"ו כדרך He smites, and He will bind us up. 2. He will revive us from the two days, on the third day He will set us up, and we will live before Him. 3. And let us know, let us strive to know the Lord; like the dawn whose going forth is sure, and He will come to us like rain, like the latter rain which satisfies the earth.

He smites, and He will bind us up—Heb. T. It is a present tense. He smites us, and He will bind us up.—
[Rashi]

Israel hears the prophet's statement, "And Ephraim saw his ailment etc.," meaning that whoever recognizes his ailment and disregards the true remedy, but uses false remedies, commits a great evil. So it is in the case of Ephraim, who knows that his abandonment of God is his ailment; yet, instead of returning to Him, has gone to Assyria, who could not possibly help him. This is, indeed, very foolish. Moreover, if the troubles originated from the enemies, they could perhaps expects the king of Assyria to help them, but, in reality, the ailments and the pains came from within them. How, then, could the king of Assyria heal them? They, therefore, come to the prophet and say, "Come and let us return to the Lord, for He has torn and He shall heal us." Since He has torn, He is the One Who will heal us, not the king of Assyria.—[Alschich]

2. He will revive from the two days—He will strengthen us from the two retributions which have passed over us from the two sanctuaries that were destroyed.—[Rashi] The word mere destroyed.—[Rashi] The word, He will revive us, is an expression of healing.—[Ibn Ezra, Kara, Redak]

on the third day—With the construction of the third Temple, He will set us up.—[Rashi]

from the two days—From the two times that have passed over us.—
[Rashi]

on the third day—In the third time.—[Rashi]*

3. And let us know, let us strive— Let us unanimously decide to know the Lord.—[Redak]

to know the Lord—truly and wholeheartedly, as sure as the dawn, whose going forth is sure.—[Rashi]*

and He will come to us like rain-Like rain which comes to be life for the world, for then He will come to teach life that will come to us.-[Rashi] Ibn Ezra explains that then He will teach us the truth. Comp. Deut. 32:2. He quotes others who explain that healing will come to us from the Lord like rain, "which does not hope for man." The intention is that there is no healing but from God. Redak, following his interpretation of the preceding verse, explains that, if we strive to know the Lord. He will be to us like the dawn. whose going forth is sure. I.e. He will lavish His light and His goodness upon us, and He will come like the rain, which revives the dead seeds. So is man, living in pain, like one dead, and when salvation comes to him, it is as though he is being revived from death.

^{*}See Appendix for additional commentary.

בּלָקישָא דְסְרַנֵי אַרעא: י פו קרם דין דקשום סא אַעבּיר לָכוּן רְבֵית יהורה ומכותכון כענן צַפְרָא וּבְטַלָּא רִמוהִי פסיק: חעל כן רָאַזְרֶרְהִינון בַּשְׁלִּיחוּת גביי וַלָּא תבוּ אַיִתִיהִי עליכון קטולין על <u>דעכרו על סיכר רעותי</u> וַדִינָי כַּנָהוֹר נָפַק: י אַרֵי

מפנים כ ב מו בפון בקר בדכום ום ב חלבתי בוביחים. מפנים כ ב 🥦 ב

מהר"י קרא ובשביל התשובה (שמשה) (שנגשה) יבוא לרפוא לנו ולחשרים

ירוה חרן: (ר) מה אעשה לך. מפני מדת הדין חיד אוליא משפטיך לאור: וחסרכה בענן בוקר. כל טיבחכי ולדהחכם חינה כלום: (ה) על כן חצבתי בנביאים . של חשר חלבתר עליהם דברי על ידי הנביחים והם לח נזהרו נהם לפיכך: הרגתים באפרי פי. כשכיל חמרי פי כן תירגם יונתן: על בן. כמו על אשר וכן כי על כן ראיתי סניד (ברחשית ל"ג) כי של כן לח נחתיה לשלה בני (שם ל"ח): ומשפטיך אור יצא. כתמיה וחיך תוכל לשחת

שצמותינו כרשא ששורח וגדל כחמת הנשם והפל. כלומר שיםלח לכל חפאותינו: (ד) בת אעשה לך אפרים פה אעשה לד יהודה. כאי זה דבר אסלה לכם הפאותיכם: וחטרכם כענן ביקר. חשונתכם אינה עוסדת לכם אלא פוסקת סהרה כענן צוקי שכלה לפי שעה וכפל שםשכים ורולך לו מיד: (ת) על כן תצבתי בנכיאים, פח' על אשר חצבתי דברי נבואה בפי הנביאים ושלחתים אליכם יום השכם ושלוח סוהירים אתכם שתשונו מדרכיכם הרצים. השומעים את דבריהם ושומעים אחם הרנתים נאמרי פי, לפיכך תרנתים בשביל אמרי פי שלא קשו אותם: ומשמפיך אור יצא. משמפים שאני קושת

בישראל. לאוד יצאו ולאמיתם שהם משפטי צדק. על כן כסו על אשר. וכן כל כי על כן שבפקרא כמו כי על כן עברתם על תבוכם שפתר כפו כי פל אשר פכרתם. שפל כרתך אין אתה יכול לפות' ולופר לפיכך פכרתם על עבדכם שאתם רוצים שאתן לכט לפעדר שאפילו אם אומרין לתריום לכך פכרת דרך עלי שתפעוד אצלי. אפילו אם היה כרינה: לשיבר הית הדא משיבו, עכשיו איני חפץ לפגוד שנגאי הוא לו. אלא על כרחך. פת' כי על אשר עברתם. כלומר הואול שכיברתם אותי לפתר אל ביתי חייב אני בכבודכם : (ו) כי חסד חשצתי ולא זבח . ואיני ככם כם׳ דאם׳ חסרכם כגנן בקר. כי אתה הדעת

אבן עזרא

אדם שת גם יחסר אות כי"ת כדרך כי ששת ימים וככה הוא כמלהוש ויורה חרץ: (ד) מה. הטעם הוה שהחסד שחתרתם שתשובו לדעת השם: בענן בוקר. שלח יעמוד ומלת משכים איננו פועל כמו משכים היו כאילו הוא שם לשחר ולפי דעתי שמשכים היו כל אחד אם כן יהיה גם זה כן: (ה) על. חצבתי. כמו הולכ נהר והטעם שהרג קלת הנכיאים שלהם שהיו מתעים מוחם שלא ישובו הרגתים. בעבור שהם אמרו שהר לאמר אמרי פיהם על כן הרנתי גם אני באמרי פי אולי השוכו ישראל: ומשפשיד אור יצא . כמו והולים כחור לדקר ועוד בעביר שחמר כשחר נכון מולאו: (ו) כי חסר חפצתי. חסד נכון לא

נכון מרצאו כלומר שיופיע אורו ומוכו עלינו ועוד המשיל משל אחר ואחר ויכא כנשם לנו כמו הנשם שפתית הורקים החתים כן האדם השריי בצר דומה למח ובשתבא לו ההשועה הדמה כן האדם השריי בצר דומה למח ובשתבא לו ההשועה הדמה לו שהיה מחמותתר ונפל עוד הענין ואמר כמלקים יורה ארץ השריש במלקום וורות שינא בארץ כן: יוצ לונו ויירת כמלקושא דמרי ארשא ותיות לפירושו יורה כמו ידוה הפוך: כ) מח אנשה לך אפרים. איך אדפא אתכם ואיך אחבוש והשוכתכם אינה שלפה כי אם עשו פלכי ישראל הישר בעיני השם פהרת שבו לעשות הרע כפו יהוא וכן מלכי יהודה אשר עשו ביםי יאשירו הישר בעיני השם שבו לעשות הרע ביםי בנו ובן כנו חתו החסרכם כענן בקר כפו ענן הבקר או הפל כי כחם השמש ימסק: משכים. שם כשקל יחן איכל לכשביר כלומר בהשכם" הגלך ותרגם יונחן וכסלא דמורי פסיק: (ה) על כן חצכחי בנכיאים. כמו חוצב בהר שכורת האבנים ומי׳ על כן כעבור

בנניאת, כם וחוב כהו שכורת ההפנים זה" על כן פערה " שמחדכם כי וחסו וופצונ", ומי לנון נונעו. לו) בשחדכם כענן כך דונעות בנניאים יום יוים השם ורבר שמחדכם כענן כך דונעות בנניאים יום יוים השם ורבר שמחשתם וכרוב הוגיעי אוהם כשליוהי היר חם כאלו הרגה" וכל וה עשיתי בעבוד: שמשמפתין אחד יצא כלוםר בשהיה משפשין כאור שיצא כלוםר בצאתו כםו שאמר כשהר נכון כוצאו. וארוני אכי ו"ל מירש תצנתי כנביאים הרגיעים מו כי וחסו שהיה שהיה שהיה לכן בדאותרתינון ונו": מו כי חסוד. אף על פי ששפו לבנו את היב כנית המקדש בימי הושע בן אלת שבימל פרדיטאות שהנשיב ירבעם כדרכים אף מוד מו מו מודר בימי הושע בן אלת שבימל פרדיטאות שהנשיב ירבעם כדרכים אף מודר בימי הושע בן אלת שבימל פרדיטאות שהנשיב ירבעם כדרכים אף מודר בימי הושע בן אלת שבימל מודר בימי הושע בן הוא מודר בימים בימים הוא מודר בימים הוא בימים הוא מודר בימים הוא מודר בימים הוא מודר בימים הוא מודר בימים הוא בצאחות בימים הוא מודר בימים הוא הוא מודר בימים הוא בימים הוא בימים הוא מודר בימים הוא בימים הוא מודר בימים הוא מצודת ציוו

מצורת דוד

(ד) סה אעשה לך. כ"ל אכל פתה הואיל ואינך של אלי מהו החוכה והתרופה שאמשה לך הלא אין לכם זכות כי חשדכם הוא כפנן בוקר שאין מניא הגשש כי כן אחם מראים הסד ואין כל

שכישה כפו כנן רוה (יספיה נ"ה): (ה) חצכתי. פנין כריחת סכנים כפי חולכ כהר (מ"ח ו') וסמר כלשון שחלה כל גורת הדברים וחחוך החמרים: אור. דכך המקרם לכנות הסוב כשם

שולם של החור במות היה בין למת לכל לכלי שבול כשם של של היו בים להיו בים להיו בת במת של בים בתם ים בתם ים בתם ים ולדים משכים בכותר והולך מיד כן לחם לף לם חפשו מה מן הישר לא חלחוו בה זמן מרובה: (ה) על כן. הוליל וכן דרכיכם לכן סלנתי לכם דברי ש"י הנכילים להיישים לתכם לדרך הניוחה הכל לא הושלתי כי הכנתי את הנכילים ש"י אמרים י כ"ל הנכולה סישה סכה להיום נהרגים על ידכם כי כן הרגו את זכריה ואת אוריה על שנכלו בדבר ה': ומשפחיך . והין א"כ ילא משפחיך

whom Jeroboam son of Nebat had stationed on the roads. nevertheless, lacked loving-kindness and knowledge of God. This was true also in Judah, during the reign

of Josiah, who demolished the high places and the altars, that the people offered up their sacrifices in the Temple. Yet, performing lovingkindness is the most important

- 4. What shall I do for you, Ephraim? What shall I do for you, Judah? For your loving-kindness is like a morning cloud and like the dew that passes away early. 5. Because I have hewed by the prophets, I have put them to death because of the words of My mouth; now will your verdicts come to the light? 6. For I desire loving-kindness,
- 4. What shall I do for you—because of the Divine Standard of Justice; how can I bring out your verdicts to the light?—[Rashi] How shall I heal you and how shall I bind you up, when your repentance is incomplete? For, if the kings of Israel did what was pleasing to God, they quickly reverted to do evil, e.g. Jehu, and so the kings of Judah who did what was pleasing to God, e.g. in the days of Josiah, but reverted to do evil in the days of his son and his grandson.—[Redak]

For your loving-kindness is like a morning cloud—All your goodness and your righteousness is naught.—
[Rashi]*

5. Because I have hewed by the prophets—Heb. צל-בן. Because I hewed My words upon them through the prophets, but they did not take heed, therefore . . .—[Rashi]

I have put them to death because of the words of My mouth—Because of the words of My mouth. So did Jonathan translate it.—[Rashi] Rashi's intention is that we should not interpret it as: I put them to death with the words of My mouth, as we may likely believe.

, צל אַשֶּר Heb. צָל־כָּן Like נְעָּה because of that which. Comp. (Gen. 33:10) "Because (נְכִּי צָל־כָּן) I saw your face"; (ibid. 27:36) "because (כָּי

נצל־כֵּן) I did not give her to Shelah my son."-[Rashi] Redak, however, renders: "therefore." This refers to the preceding verse: Since your lovingkindness is like a morning cloud, I wearied My prophets to go to you every day and warn you, but you did not heed. By constantly wearying them, it was as though I put them to death. I did all this so that your verdicts should come out to the light, i.e. so that your verdict should be favorable. Rabbi Joseph Kimchi explains this as a reference to the prophets who were assassinated because of their prophetic missions, e.g. Zechariah and Uriah. Ibn Ezra explains that the reference is to the false prophets, who were put to death for misrepresenting God's word. God had put them to death so that perhaps Israel would repent.

now will your verdicts come out to the light?—This is a question. Now how will I be able to show you favoritism before the Divine Standard of Justice? This is a continuation of "What shall I do for you?"—[Rashi]*

6. For I desire loving-kindness— I.e. real loving-kindness, not loving-kindness that resembles a cloud.— [Ibn Ezra] Although they resumed their worship of God in the Temple during the reign of Hosea son of Elah, who abolished the sentries

^{*}See Appendix for additional commentary.

ת"א פנרו נרים. בוקררין לה ב פופלי און, פכום

מסדר-כעוא קרמי וְעָבְרֵי איר יְאַ רַיָּי כָבַבְּקַרְ עַלַוֹן: י וְאִינוּו כָּדַרָיָא הַדְּמָאֵי עברוּ עַל קימי ובאַרעא טכא רעותי תַּכָּן שַׁקרוּ בסיסרי: חגלער קריה

לָסשׁרָנוּ אַתְחַבְּרוּ אִינוּוּ וְכָהֵנִיהוּן אַנוֹסִין בְּנַכְלִין אַשְּׁרִין דִם זַבָּאי: פּ וּכְּסָא דִי מְסַבֶּר מהר"י קרא

מאסתה.ולא זכח. אני הייתי חפץ שתעשו חסר ולרעת אלהים סעולות ומזכחים שאתם מביאים לפני. כשבאים לרגל שלש פעמים כשנה. וכאתם ועמדתם לפני בכית הות אשר נקרת שםי עליו ואפרתם נצלנו לפען עשות את כל התועכות האלת וכן שמואל חוא אומר הנה שמוע מובח מוכ להקשיב מחלב אילים: (ז) וחמה בארם עברו ברית. והם באים אל הגבית לדרוש את (ת') דבר ה' מאותי כנוי אשר צרקה עשה ומשפס אלהיו לא עוב ישאליני כשפם צדק קרבת אלהים יחפצון . ואנפ"כ תם עוברים את בריתושל הקב"ה : שם בנדו בי כקור שהם יושנים כפני תנכיא הם בונרים כם' ראם' אני ה'

(נענה) [נעניתי] לו [בא] ברב גלוליו. פתרוי באיתה עבודה ") שהם חושבים כלכם: (ח) גלעד קרית פועלי און עקובה מדם. בעקובה שופך רם: (ם) ובחכי איש גדורים. כפו שהריינים נאספים חבורות חכורות להעלות דנים בתכה שלהם. כפו כן ישראל נאספים נרודים נרודים: חבר כהנים. וכחבורות כהנים שהילכים לקבל מעשרותיהם. כן הם נאספים חבורות חבורות : ") חולי ל"ל פכירה ופיין פירושו של יחוקהל (י"ד ר׳) רדיק אכן עורא

על פי כן חסר ורעת אלהים לא היה בהם ובן בירודה שעברוה: ביםי יאשיהו שהרם הכבות והפובחות והעלו ובחיהם בבית המקרש עשות החסר היא העיקר ורעת אלהים שהוא לעשות משפם וצרקה ות"י ודעת אלהים ועברי אורייתא הה': חומת כאדם עברו ברית . כאדם שבונד בחכירו ועובר על ברית: בן נקל בעיניהם לבנור בי ולעבור על בריתי ופי' שם בארצם

במקום שהשפלתי עליהם מובה שם בגרו בי ויש מפרשים כאדם כארם הראשון . וי'ת ואינק כרריא קרכאי ונר : כה) נלפר. פקובה סרם. כן עקוב הלב ויהוא עשה בעקבה פנין חרסית וחערסה. ובן פי' רו"ל עקיבה מרם שהיו עוקבים ינה לכרוג נמשות כלוסר מערימים ובפקים אחר פרשי מקובה מלוכלכת מיונר דם ששימכין בה כמיש בחלכור ירושלכי אם ליהוג נמשות כלוסר מערימים ובפקים אחר פרשי מקובה מלוכלכת מיונר דם ששימכין בה כמיש בחלכור ירושלכי אם יש בה עקיבת יין אמור ואסר מה רוא עקיבת יין לההיא רסלכלך כרכתיב עקובה סרם: (ס) וכחבי איש גרודים. חש"ר בכקום ה"א חכה והוא מקור אמר כמו שגרודי הלספים מחבים איש שבר דרך לשלול אותו כן הוא חבר כהגים ר"ל כהגי

סצורת ציון סור וכפו במלכה הרעה כבה חושך: (ח) עקבה . מנין פחרכ ופורכ כפו ופת שהכו מים (יהושע ח'): (פ) וכחבי . פנין פקוה כפו ומכיתי לכ' (ישפים מ'): גדורים. מרכים חושים יחד כרוי נדוד: חבר. פנשון חכוכה וסיפה: שכמת. כ"ל לד חחד ודפה

סצורת דוד לאור נהלפדה כדין: (ו) ולא זבח. ולא חלדהו א"כ כפכור הכלת הזכחים: בעולות. כ"ל חפלתי יותר מעולות: (ו) כארם. כמו אדה"ר בהמקום הכניםו לגן עדן ופכר על מלום כ' ופכל מען סדשת כן השה שכרו כריחי וכנדו כי כהחרן השר נחחי נהם וכחומר נכן כמו בנרבתי חם חדם מנן מדן כן חנרשם מחרנם

לכם פנים תפני מדת הדין ומוסב על מה אעשה לך: (ו) ודעת אלהים. הפנתי מעולות: (ו) כאדם. כחדם

הרחשון: שם כגדו בי. כחרן טוכה שהושכתי' כה שם

בנדו כי כחדם שהכנסתיו לגן עדן ועבר על תלוותי :

(ח) עקובה סדם . מלאה אורבי רליחה כמו ואת שקבו

(יהושע ה') ויעקבני (ברחשית כ"ו): (מ) ובחבי איש בדודים. וכחסיפת חים ניד דגים החוספס בחכה יחד כו

חסד כפנן: (ו) והמה. על נכיחי שקר: (ח) גלער.

עקובה . כחו עקוב הלב עשה בעקבה עקובה חדם

בנשפך: (ט) וכחכי. היו"ד חחת ה"ח על דרך לכלח

הפשע גם הוא באל"ף תחת ה"א ואלה השתים חלות זרות

(מ) קרית! פיר מלחה חנבים פופני חון : לקובה מדם. מלחם חורכים לשפוך דם נקי: (ס) וכחכי וגו". כפו שגדודי הלפבים

in one group—Heb. שֶׁכְמָה, an expression of one group.—[Rashi] Rashi on Gen. 48:22, explains: each one his share. I.e. each one is apportioned his share of the victims. which ones to murder and loot. Redak and Ibn Ezra explain: And as bands await a man, so does a company of priests; on the road, they murder of one accord. The intention is the priests of the high places. Ray Saadia Gaon explains: As fishermen cast their hooks over the banks [to catch fish], so does a company of priests prey on people. Joseph Kimchi explains that בהנים here means 'princes.' Comp. II Sam. 8:18.

Kara renders: And as fishermen gather in groups to catch fish with their fishhooks, so do the Israelites gather in bands.

a gang of priests—And like a gang of priests, who go to receive their tithes, so do they gather in groups.—[Kara from Makkoth 10a] and not sacrifices, and knowledge of God more than burnt offerings. 7. But they, like Adam, transgressed the covenant; there they betrayed Me. 8. Gilead is a city of workers of them that work iniquity, who lurk to shed blood. 9. And as a man gathers fish, so do bands; a gang of priests murder on the way

thing, as well as knowledge of God, which is to perform justice and righteousness (see verse 3). Jonathan renders: and those who perform the [commandments of] the Torah of God more than those who sacrifice burnt offerings.—[Redak]

and knowledge of God—I desire more than burnt offerings.—[Rashi, Mezudath David] Do not think that in the merit of the sacrifices the Judahites bring in the Temple, they will be saved, for it is not so. I desire loving-kindness—i.e. strict observance of the co.nmandments between man and man—and knowledge of God—i.e. the commandments between man and God—more than I desire sacrifices and burnt offerings.—[Abarbanel]

7. **But they**—I.e. the false prophets.—[Ibn Ezra]

like Adam—Heb. נְאָדָם, like the first man.—[Rashi]

there they betrayed Me—In a good land where I settled them, there they betrayed Me, like Adam, whom I brought into the Garden of Eden, and he transgressed My commandment.

—[Rashi from Gen. Rabbah 19:9]*

8. Gilead—After castigating the children of Judah, who dwelt in Jerusalem, he turns to the Ten Tribes.—[Abarbanel]

who lurk to shed blood—Heb. אַקבּה. Full of people who lurk to

murder. Comp. (Jos. 8:13) "and their lyers in wait (עַקְבָּהָוֹ"); (Gen. 27:36) "and he deceived me (תַּעְקְבָּוֹ")."—
[Rashi from Makkoth 10a] Jonathan, too, renders: With stealth, they shed innocent blood. This may also be rendered: sullied with blood.—[Redak from Yerushalmi, Avodah Zarah 5:10]

9. And as a man gathers fish, so do bands—Heb. יבְּחֶבֵּי. And as a fisherman gathers fish, who gathers them with a fishhook together, so do bands gather. Companies of their priests, who gather to go on the road, will all murder there in one group.—[Rashi]

for they devised a plot—For this is a plot which they plotted prior to their gathering, to which place they would go to murder and to loot. וכחבי means ajimedours in O.F., fishermen. And also in mishnaic Hebrew, והבי is an expression of joining. The Gemara states (Baba Kamma 119b): "And he shall not put into it more than three חבין." Those are the stitches with which the comber joins together both ends of the garment when he beats it with sticks. This [following] interpretation is mine, and it seems appropriate, and this is the explanation. And when there is a group of five men gathering together, it is a company of priests to murder. The first one is that of Rabbi Meir Sheliach Zibbur o.b.m.—[Rashi]

^{*}See Appendix for additional commentary.

תרגום

מנורדי קרא

ברוך יוצחי שכמה. ברוך נגנין זה ביצחים שנביי הובות הקדי מימים הנוחה אחוד. כי זהר שש. בחשבהי לבנה המ הקדי מימים וברי בחים מנדי אחוד. כי זהר שש. בחשבתי לבנה הם השיא" מעל מי החשבתי השנה לבנה הם השיא" מעל מי החשבתי השנה הקלקים. שקשה ישראל שלים וניות ישראי השני מניים המלקלים. שקשה ישראל שלים ונכיות איורים מעדים בסו וניות לאמרים נבסא שני עלי וחני אורים מצרים: שם ונות לאמרים נבסא השראל. שם ברן ובבית אל ניג אחרים מגיה לציה ימידי לאון ני חודי אורות היורות אורות הורות העל יוון מיחדים מארים ביוות אורות הורות אורות הורות אורות העל יוון ני הורות אורות הורות לאורות אורות העל יוון האי ונבאה מו היוות לאורות המקרים שברוות משברוותם מברוותם שברוות כי שלא שמעי אלי. וכן הוא משובנותם ומברוותם שברוות כי שלא שמעי אלי. וכן הוא ישיאל, שם ברון ובנית אל וני אוריות מלים בשות לאחרים מלים למחלונו מקלות ולטון זה מלי והגין בשית בממנון היותר אל יוני אוריות מלים במסוב (יוא) גם מידול בשובי לך. (וא) זה בניות אוותר ישירה והלך וחזן במקלות ולטון זה מלי והגין נבעי לקר הרא מו הקציר לה. שחורי ובאה לח הגנות היותר מהיותר היותר היותר היותר היותר מהיותר מהיותר שברוד כי שלא שטעי אלי. וכן היות משנרודות מסוברותם שברוד כי שלא שטעי אלי. וכן היו למה: (י) שענרודה ליותן הרכם לטון טני בטינו לה לה המלון הללל: שה. המסום זהן מורענה לה: בשובי שבות עלי. בהוכיתי לוות מורענה להיות מורענה לה: בשובי שבות עלי. בהוכיתי לוות למוכל הזכותים: שערורית קר מכי נדודים מכרות כהניים המתמכרים ללכת כדרך ירלתו שם כולם שבם אחד: בי וטה עשו. כי שלה היא אשר נתיעלו לפני אסיפתם לאיוה מקום ילכו לרצומ ולשלון שלל וכחבי (איימדור"ש כלע"ו). ואף כלשון משנה חכי לשון חבור הוא ולא יעיל כו יותר משלשה חבין הם L

מצורת ציון

מצורה רור

לחת כמו למנדו שבס להד (למניה!): וסד. מששה חשוב מתנים את שנדר גלול חות כן הוא תנוכה של נהנים רלחו המנים את המנים המחברות בהמנים המנים המנים המחברות המנים את המנים את המנים את המנים את המנים את מנים מחברות המנים את המנים המחברות המנים המחברות המנים המחברות המנים המחברות המנים המחברות המנים המחברות המנים המונים מונים מוני

in one grasp, for they devised a plot. 10. In the house of Israel I have seen a horrible thing; there, harlotry [is found] in Ephraim; Israel has become defiled. 11. Judah, too, there is a harvest appointed

murder on the way in one group— On the road, they murder the passersby in this manner, viz. by gathering into one group.—[Kara]

The Talmud (Makkoth 10a) interprets שֶׁכְמָה as a reference to the city of Shechem, rendering: They murder on the way to Shechem. They cite this verse as evidence to the fact that murder was prevalent in the vicinty of Shechem, thereby necessitating three refuge cities close to each other on the western side of the Jordan. Abarbanel follows this interpretation, remarking that the priests would go by the way of Shechem to lie in wait for their victims and murder them on the way to Shechem.

horrible thing—Heb. שערוריה. Jonathan renders this as an expression of change, for they changed their way, and so. (Jer. 5:20) an appalling and horrible thing (שַׁעֵרוּרָה).''—[Rashi] [In this instance, we have translated the text after Ibn Ezra. Redak. and Mezudath Zion. Rashi on Jeremiah also follows this definition. His interpretation of Targum Jonathan is difficult. Jonathan states: "In the house of Israel I have seen a breach (שנוּ). They have broken the covenant which was made with them not to worship idols etc." It is obvious that the expression שנו in this case is explained by the following expression: אַשְנִיאוּ קְּהָמָא, they have broken the covenant. This identical expression is found in Gen. 17:14, where the Targum corresponds to the Heb. הַבְּרִיתִי, he broke My covenant.] Isaiah da Trani renders: a thing bitter as wormwood. Eliezer of Beaugency renders: an appalling thing.

there, harlotry [is found] in Ephraim—This is an allusion to the calves made by Jeroboam son of Nebat, who was of the tribe of Ephraim, and he strayed after them.—[Redak, Ibn Ezra] Jonathan, too, renders: they returned to stray after the calves in Bethel; there the house of Ephraim strayed.

Israel has become defiled—The Ten Tribes have adopted this worship, and have become defiled by it.—[Redak]

11. Judah, too—Since they sinned.
—[Rashi]

appointed—Heb. ng. The appointer appointed a time for retribution for her.—[Rashi]

when I will return the backsliding of My people—When I admonish them to return from their backsliding.—[Rashi]

harvest—The time of her leaving and her exile. Comp. "A little more time and the time of harvest shall come to her," in reference to the retribution of Babylon, in the Book of Jeremiah (51:33).—[Rashi]

באַתבותי גַלַוה עמי : א כסתבעי חובי ישראל × ויהגלין עויַה אַפַּרַיִם בַבַהַּיָא נָנִבִין וּבְּטֶּרְבְּרָא בִימָמָא ַקפָּחִין: נּ לָּא מַחַשָּבִין בַּלְבָּהוּן דְבַל בּישַׁתָהוֹן גַּלָין קַרְמַי כָּעַן קרָבֶי הַווּ בישיא די גַלָּן : ג בְּסְרָיַקְתָהוֹן

אוסר בדדך אחותך הלכת. ונתתי כוסה בידך, שכוה לשון

מררות כפו משובה נצחת: (א) כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים. בכור שהייתי עוסק לרפא עון העגל שנשו בברבר. ונגלה עון מלכי אפרים שתוסיפו עליתם שני עגלים: (ינגב יבוא), ובלילה יהי כנגב: פשם גרור בחוץ. וביום הם פושמים נרודיהם בחוצות וכהחובות ללסשם עוברי דרכים: (ב) וכל יאפרו ללבבם. וכשתושין כל הרשת הללו לעולם לא יאברו בלבבם שאוכור לעוונה לפקור עליהם: עתה סכבום מעלליהם. כי כל כך הרבו לחפוא שסביבותיהם סככום מעלליהם. ופעשיהם הרעים נגד פני היו. כלומר אני (רואה) כל מכשיהם הרעים וזוכר אותם ולכך איני יכול לשכחם: (ג) ברעתם ישמחו מלך. ברעתם ובכחשיתם שתם שוללים וכווזים כל עוברי דרכים בכך תם רר"ק

עד ים הערבה ווהו פי' בשוכי את שכות עמי ופי' כרפאי לישראל וי'ת אף דבית יהורה וגו': (6) כרפאי לישראל. וגנב יבא פשם נדוד בחוץ. פי' כתרנומו: (כ) ובל יאמרו ללבכם . אינם חושבים בלבבם כי כל רעתם זכרתי: לתה סבבום מעלליהם נגר פני היו. עתה יסבו אותם מעשיהם הרקים שהיו בנגד פני ולא נעלמו ממניובקבלם העונש יכירו כי ידעתי הכל

ואני הוא המשיב נמולם בראשם: (נ) ברעתם ישמחו מלך. כשנסמכו עם ירבעם בדבר הענלים שמחוהו: ובכחשיהם. שכחשו בה׳ ואמרו אלה אלהיך ישראל שמתו גם בן השרים הנססכים עם ירבעם באותה עצה או פירושו בכל יום ויום

סצורת ציון הליר (איוכ י"ד): שבות . מלשון שני הגולה: נגלה שון אסרים ורשות פיתרון אבר שעלו פקר ר"ל מיד ז (ה) ששם. שנין הסרם התלבוש כמו וסשט את בנדיו (ייקרא

(ג) ישמחו מדך. מלכם חפן כרעה שהם עושים: אבן עזרא (ח) בדפאי . בעבור שחמרו כי הוח טרף וירפחנו חמר כאשר ארנה לרפאם עמד לפני רשעים בלכם שלא שזכוהו עד עתה כי פעלו שקר - בלילה יגנבו וביום פושפים גדודים חוץ מן הערים: (ב) וכל, והם חושבים כי איננו

קציר. עת סילוקה וגליהה כמי עוד מעם וכאה עת הקליר

לה (שם נ"ח) בפירענות בכל כספר ירמיה: שבות עםי .

לפון משובת נערות וילדות (אינוויוור"א כלע"ו) וכן בנים

שובבים (שם ג') הכת השובבה (שם ל"א):

(א) ברפאי לישראל. כשאני חפן להושיעם ולרפאות׳

תמיד כהים וגונכים ממון חבריהם ואף פושטים גדודיהם

צליסטיות ללסטס את הבריות: (ב) ובל יאמרו ללבכם.

אינן נותנין אל לבם שכל רעתם כתובה לזכרון לפני:

טונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר וגנכים מהם

רואם ולא ידעו כי מעלליהם סוכבים אותם והם נגד פני: (ג) בדעתם ישמחו מדך. ושרים שימליכוהו כצורת רוד

ז (6) ברשאי. כחשר עלה כלכי לרפחות התישרחל מהלי לרח' הו בה ספון ומקערג עליהם: וגנב יבא . נוכ החד מהם מזדון לכו יכוא ויסטוע לנדי גדוד אנטים כהון לשין כל ולא יסחוד מאי ואם כי מחחלה היה גנכ לפשוח מששהו כבחר לכביף ישבה בסרסיס: (כ) ובל יאמרו ללבבם. אינס הובנים כלככם שאני זוכר כל רשחם הנה עחה מעשיהם הרשים מקישים אותם מסכיב והמה נגד פני וכומה אני אותם: (נו ברעתם . כמה שעופים אם הכע משתמים מה השלך כי כבר הדבר לפניו וחפן כוה : ובבחשיתם .

Now their deeds have surrounded them; they were before My face-Now their evil deeds, which were before My face and were not hidden from Me, will surround them, and, when they receive their punishment, they will realize that I know everything and that I am the One Who inflicts punishment upon them.— [Redak]

they make the king glad — Their king desires the evil that they do.-

[Rashi] With their evil and with their lies, with their plundering the travelers, they make their king and their princes glad, for they share their loot with them and the fruit of thefts they perpetrate night.—[Kara] Others explain that, instead of castigating the people for their evil deeds, as is expected of a king, he is glad that they commit evil deeds.—[Isaiah da Trani, Eliezer of Beaugency | Redak suggests that this

to you, when I return the backsliding of My people.

7

1. When I would have Israel, the iniquity of Ephraim and the evils of Samaria are revealed, for they commit falsehood, and a thief comes, and a troop makes a raid without. 2. They do not say in their heart that I remember all their evil. Now their deeds have surrounded them; they were before My face. 3. With their evil, they make the king glad,

the backsliding of My people— Heb. שְבוּה, an expression of the straying of youth and childhood, anwejjsdoure in O.F. Comp. (Jer. 3:14) "backsliding children (שׁוֹבְבָּרִם"; (ibid. 31:21) "backsliding daughter (בַּתְּתְ הַשׁוֹבְבָּה)."—[Rashi]

Other commentators render קציר as a branch, or a shoot. They render as captivity. Hence, the entire verse reads as follows: Judah, too, made a branch for you when I would return the captivity of My people. The intention is that Judah, by emulating the behavior of Israel, has, so to speak, made a branch, or extension for them, adding to their sins. Therefore, when they offer to return to God, and He would treat them with clemency and return their captivity, He remembers that they were instrumental in Judah's waywardness, and He does not return them.—[Ibn Ezra, Redak, Mezudath David Redak suggests that the prophet alludes to the return of Damascus and Hamath to Judah by Jeroboam son of Joash, who recaptured them from Aram, as in II Kings 14:28. The prophet says in the

name of God: You, too, Judah, he—i.e. Jeroboam—made a shoot for you, when I returned the captivity of My people. Yet, neither Judah nor Israel repented. That is the intention of the prophet in the beginning of the next chapter, "When I would heal Israel."

- 1. When I would heal Israel-When I wish to save them and heal them, their iniquities are revealed before Me, for they constantly commit falsehood, and thieves come constantly from them and steal their neighbors' property, and also their bands spread out with lawlessness, to rob the people. - [Rashi] Since they say, "For He tore and He will heal us," God says, "When I wish to heal them, their wickedness still stands in their heart, for they have not yet abandoned it, for they commit falsehood. At night they steal, and by day, bands raid outside the cities .--[Ibn Ezra]
- 2. And they do not say in their heart—They do not lay it up to their heart that all their evil is inscribed before Me as a remembrance.—
 [Rashi, Redak]

לבל הון ביום מסקהון מסגרים שלים לישא עד לא המעי מחדן מלפא בפליע מקרניהון המעיר בעל הול ביום מקרים בייהון לקלא בפליע מקרניהון המעיר בעל הול בל בעל הול ביום מקרים בעל הול ביום מסקהון מסגרים מעדן מילש לישא עד לא הקברו נמן ונבורן דאקעניהו בפליע מקרניהון במא בכל ינלון לא ארברו נמן ונבורן דאקעניהו מילא ביום מעדן מילש לישא עד לא המעיר בשיי מרא מיליל מילים מעדי מרא מיליל ביום מסקהון מסגרים מעדן מילים לישא ביום מעדי מרא מיליל ביום מעדי מרא מונים מעדי מיליל ביום מעדי מרא מיליל ביום מעדי מרא מיליל ביום מעדי מרא מיליל ביום מעדי מרא מיליל ביום מעדים מעדים מעדים מעדים מיליל ביום מעדים מ

(ד) בוערה מאומה. שהוסקה מיד הנחחום כן ינרם כומר כקרכם: ישבות מעיר. יונחן תירגם מה מתירגם ואיני יכול ליישכ כו לשון התקרא ולפי תשתפו ישכות ילרם הרע שהוא תעירם: מדוש כצק עד הומצתו. משחשב כלבו את הרשה כילד ישבה אותה הוא שוכת וישן עד הבקר שהוא יכול לעשותה כמו שהאופה שוכת מלוש כלק עד שהמילה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר כמיכה (כ') הוי חושכי און ופועלי רע על משכבותם כאור הבוקר ישוה: (ה) יום מלכנו. כיום שאנו מתלכין את מלכנו:

שיפלו לירושלם ויראו שם את רחבקם הסלך ויראו שם את כית חסקרש. מיר רשכ לב הקם חוה אל ארתיהם, לפי שאין לד בית הסקרש שיבואו שם ליראות. ורבותני פירש. לפי שאין ישיבה בקורת אלא למלכי כית רור בלבר חה ירבקם שתיא מלך ישראל לשירא אותו שאינו חשוב כרחבקם. שרחבקם יושב וירבקם עומד. מיר ושב לב הקם חזוה אל אחניהם שא התבקם. מה לשהו אותו רשק סיר וילך ויותץ המלך וילש שני קנלי הוחב ויאסר אליתם רב לכם מקלות ירושלם תנת אלחיך התבקם. מה לשהו אותו רשק סיר וילך ויותץ המלך וילש שני קנלי הוחב ויאסר אליתם אבן עזרא

(ד) כדם. גם כלכם שתהם. ותנור לשון זכר של כן חלת בושרה חלשיל כחו לילה. נחלה שכר של נפשנו וזה הפסוק הסוף וככה שמחו כחו תנור אוסה בושרה חלוש כלק שד חומלתו עד ישכות אוסה משיר כי לריך להבשירו ולהסיקה הרכה: (ה) יום. שימליכו מלכם שיקרא אותו היום יום מלכינו ישכירוהו ביץ או יתשך ידו עם הלוללים וואת החלה מסושלי הכפל שהוא ללץ ואילו היתה מלוללים היתה משפחים מלכי ברעה שעושים בעושק ובחבם כי גם ירו קמהם. ובכחשיתם שמכתשים וכשקרים איש לפניתוי משפחים השרים כי גם הם מספכים או יריהם: כו? כלם מנאצים. הכלך עם השרים וגם העם נשסעים אליהם וחמשיל חכיכות הניאוף לתמיליה האש . ואסר כי חב כבו התנור הנוער מאשח. ר"ל שהאשת בערו ורסיקו לאפות כו השת ורוב מסימות התערי המקים הוא חומן שישבות חאושת מהעיר הנשים האשות בו לתמם האכן הרוא תוא כלוש בצק עד תמצתו כי נשמשים אתן עד שיחמן קבצק כנו שהוא משתו בלכו ואו יושבות פהעיר אתן עד שיחמן קבצק כנו שהוא משתו בלכו ואו יושבות פהעיר אותן עד שיחמן קבצק כנו האו יושבות פהעיר ...

אה ען מי שיוטן הצבק כם שהאטשטה בינות היותר האבר כי הם בתניים בניאוף כמו התנור בעת היסקי: בוצרה. מלעיל שיבואי מם בצקן לאחת הוא שיעור חיסק התנור האבר כי הם בתעיר ויית כלתון מתמרין ונה. ואאול פי יישבות מעיר חיצר הפשרה או מי ישבות אובת זמן ארך אלא מליש בצק עד המברני המצרו. מקור בפלם לתפלה עלי אי שם בשקל המצרי והיא מי מי מלבני. יום שחיו ממלינים מלך שחיו קראים אותו חיום יום מכנו אמר מה הית עסק השרים עמו לא לרבר בעין גבורת תצוח האריבים ולתצמיר משפם כמו שהוא חק מלך בן הדרין אלא מת הית מסקם באכילת ושתיית ער שתחלו בעין גבורת תצורת בדודת ביותר מדודת בדודת ביותר מדודת ביותר מיותר מדודת ביותר מדודת התוד ביותר מדודת ביותר

בפמשה השקרים משתחים את השלים: (ד) כפו תנור. ממום הזטת מיםר גסם כמו תנור הכופל מהיסק הלוסה: ישבות מעיר. כילד הפפיר לוחם לווות ישבות פלישה הכלק כד שיחתום שים? כלוד לספותו ייל לינו כל פון הזטת מעת שלשב כילל מד שירים מסק כידו (משום ולל יותר ולפי שספשיל אל באוני למקר לשון וותר לא מחבר: (ח) עותר ולפי שספשיל אל באוני למקר לשון ד'): ובכרשיתם. כשקריהם: (ד) בערה. פולה הכפרס הסיקה: ישבת. פנין פניפה וכסול: פעיר. פלאון כמסולוס: מליש. מלאן וליבי ופולס פעיים הפיסכ כש ולשי ופסו פנות (כרסשים "ס): בצק. פיסף כפו למכלק (שמום "כ): החצתו.

ברים ישם ישם ישם בינו ממר לפו למום ידים): חשורת. האי לפוחו היל אינו כמו בן הינות ממת שחשב כים מה שיים משפה לה מפק בינו לפשום ישם: בספל במשר שאין החנור בסל מן האפיה כי אם חש שישה שום ולא יומר ולפי שבשיל אל באנו לא באנו למד לשים הלידם לא יום בשלכםו או נמשו חשבים קפלים בשבור לאינו מפיים ולא יומר ולא באור בינוש שאחם שלכנו ביום הלידם לא יום בשלכתו או נמשו חשבים קפלים בשבור לאינו מפיין כי פרכו לשלאום לשיים ומשו חולים שחדני סשרות:

night to stoke the fire lest the oven lose its heat. Should he doze off, there was a waker, who would awaken him to stoke the fire. The only time he could sleep was when fresh dough, which had already been kneaded, was brought and was lying until it leavened. Then the waker would rest. Similarly, the power of lust would not let the adulterer rest even for a second, and would constantly arouse his passion. It would

rest only for a short time, viz. after he had gratified his lust and was waiting for his desire to be renewed. That is like the new dough that has not yet become leavened.

5. The day of our king—The day we crown our king.—[Rashi] The day of the coronation of the king was called "the day of our king."—[Ibn Ezra, Redak] Eliezer of Beaugency interprets this as the day the king sits in judgment to judge the nation.

and with their lies, princes. 4. They are all adulterers like an oven heated by the baker; the arouser rests from kneading the dough until it leavens. 5. The day of our king,

alludes to the people's allegiance to Jeroboam son of Nebat. He renders: When they joined Jeroboam in the matter of the calves, they made him glad.

and with their lies, princes—I.e. with their lies, that they lie to their neighbors in their daily affairs, they make the princes happy, for they support them in their deceit. If the reference is to Jeroboam's golden calves, the intention is: with their denial of God, by saying, "These are your gods, O Israel, they made his princes happy.—[Redak]

4. They are all adulterers—I.e. the king, the princes, and the people who obey him.—[Redak]

like an oven heated by the baker that was heated by the baker, so does their lust burn within them.—[Rashi]

he rests from awakening—Heb. ישבות מעיר. Jonathan translated what he translated: [They all lust to fornicate with their friends' wives. They burn like an oven which the baker has heated. Therefore, they will be exiled forthwith from their cities as they desire to execute the thoughts of evil, and because they did not remember the miracles and the mighty deeds that were performed for them on the day of their exodus from Egypt, from the time of kneading the dough while it had not yet become leavened.] I cannot reconcile it with the wording of the verse, and, according to its apparent meaning, their temptation, which arouses them,

rests.—[Rashi] Rashi understands Jonathan to believe that מָנִיי means from the city. Therefore, he comments that מְנִיי means awakens or arouses.

from the kneading the dough until it leavens—From the time he thinks of the evil in his heart, how he will do it, he rests and sleeps until morning. when he can do it, just as the baker rests from the kneading of the dough until it leavens, when he can bake it. And so it is stated in Micah (2:1): "Woe is to those who plan iniquity and work evil on their beds; when the morning lights up, they do it."-[Rashi] The usual time for heating the oven was when the baker would rest from awakening the women who would bake their bread in his oven, and that was from the kneading of the dough until it would leaven. When he would put the wood into the oven, he would order them to knead the dough. Then he would rest from awakening them until he figured that the dough had become leavened. Then he would awaken them that they should come with their dough to bake it. During that interval, the oven would heat. The prophet states that they would become so heated in adultery as the oven would become heated from the kneading of the dough until its leavening.—[Redak]*

Malbim explains the figure in a slightly different manner. It was customary for the baker to sit all

^{*}See Appendix for additional commentary.

סַלָּכָהוֹן שָׁרִיאוּ רַבְּרָבִיאָ לַסְשָׁהֵיה עַסֵיה חֲכֶּוֹ נגד לידי סיעה שקרין: ו אַרֵי אָהְקָרִיבוּ לַּעֵצַת חֶם אִין וַלָּא עַכִּיבוּ כְּהַטרָא בָעֵר לִבְּהוֹן

בַּאָתַבְּמונֵיהוּן כַּלּ לַילִּיָא

החדו שרים. נעשו שרינו חולים: חמת מיין. מהום

היין הפוער כם והמלך מושך ידו מן העוכים והכשרים להחחבר את לולנים: (ו) בי קרבו בתנור לבם בארבם. הכינו והומינו את לכם כמעשה חורב שלהם כתנור זה

שמכינים וַמסיקין אותו לאפות : כל הלילה ישן אופיהם. נחתום שלהם המסיק את התנור לאחר שהכינו לכם וחשב את נמר הרעה איך יעשוה: ישן אופהם, כלומר עד

הכוחר ישינים ולכוחר בוערים כחש שנמרו חת רעתם:

אכן עורא

מהפעלים שהם עלומי העי"ן מגזרת לן ששרשו לין ע"כ

הוח ומכפולי הלמ"ד על כן חופפות ומתופפות שנים שרשים ומלת החלו מחלי כמו הראו ומלכנו הוא הפעול והשרים

הם הפועלים: החלו שרים, את המלך מן השכרות

וכמוהו מחלה לב פועלת מחלה את הלב מהבנין הניסף

שהוח החלה . וטעם חמת מיין כחסרון כי"ת כהמת מלח

יק ופירושו כתו תן ההמת ונסמך ככה כמו דלת וסגור

דלחך כעדך והעד מספח חמחך ואף שכר שהוא כעעם

הזה: (ו) בי , מלת כארכם על מחשכות רעות שיחשבו כל

הלילה והנה לכם קרוב כחנור רק כל אופה ישן בלילה רק

בכוקר יבעיר התנור ואלה אין לכם ישן רק חושב כל הלילה:

מהר"י קרא

ישראל אשר העלוך מארץ כצרים . וישם את האחר בכית אל ואת האחד נתן בדן. ואמר להם לישראל כשאתם עולים לידושלם אתם עומדים צפופים ודהוקים מרוב עם שבבית חמקדש שאינו כחויק את כולם. אב'ל אני בניתי לכם שני מקרשות כדי שתעכדו בדווחה. ואין זה דוחק את זה. מי שאינו יכול לעכור ברן יעפור בבית אל. בערב באי אצלו ואפרו לו פלחין לצלכך, אבר להון איתון לצפרא. ולצפרא אתן אפר לחו תיפלחון לצלפי, אפרו ליה נפלח. אפר מיםתפינא מסנהדרין דלכון. אמרו ליה נקשלונון. אולו וקשלו להון. ההזר ואכלו את שופפיתם. פיד הלך ומשך בידו כל ליצגי הדור עפו. הושיב צריק אצל רשע. אסר להון לצדיקים.

מאן דרא מבאו. אמרין ליה דרא המדברא היו תביבין ליהו דלהון יהב אורייתאו אמר להון לא פלחין לצלפוי הענלא ולא איתפרע כנהין . אפרו ליה סשום דהוו חביבין קרכוהי אישתבק להין. אפר להין חשי ראף אגא אעביר הכי. הה"ר השך ירו את לוצצים. בתלבור ירושלכי: (ו) כי קרבו כתנור לבם בארבם. שהיה לבם בוער כתנור, בארבם שהיו אורבים

הכלך כרוב שתות היין זהו חפת פיין שהיה זה בא בנאדן מלא יין חה בא בנארו וכשקין תכלך עד שמחלין אותו הדא עם רוב השתיה משך ידו את לוצצים וכתלוצץ לכהם. וכתב אאז'ל בההלה קראם שרים קודם שישברו ואחד כך קראם לוצצים: חכת. מן ותפלא את החכת מים אלא שהוא פשקל אחר ולוצצים תואר בשקל ונוצצים כעין נחשת קלל: t) כי סרבו כתנור לבה בארבם, לבם שהוא בותר כתנור קרבי אותו בארבם כלומר כדכו אותו לפעשה הרע כלומר שמו לבבם לחשוב כחשבות לעות שיעשו הרל אחר המחשבה וזהו בארבם כי תרוצה לשלול ולנזול אורב תחלה כדי שלא ישמרו מכנו והםחשבה במארב: כל הלילה ישן אופיהם. הלב הוא כלי המחשבה והכח הפועל בו הוא האופה על דרך המשל יכמו שהאופה כסיק את התנור כלירה ובנקר ימצא שבערו הקצים ואופה בן את הפת שוהוא הכלית מעשה ההיסק והנה האופת

ישן כלילה אחר שנתן העצים בהנור שאין לו מעשה ער הבקר. כן האופה בענין המשל שהוא כת המחשבה הוא ישן בלילה כלוכר שיכב ונת שלא תצא המחשבה לידי מעשה ער הבקר. ותחושב קורא אותי ישן לפי שאין כסחשבת יגיעת הגוף: בקר הוא כותר. כלומר שהם להימים בבקר לעשות הרע שחשבר

מצורת ציון

מלשון המן: (ה) החלו . מלשון הני: חבת . הוא נהד וכן והמת מים (כרחבית כ"ב): לוצצים . מלפון לן: (ו) קרבו . ר"ל הכינו:

משך ירו . כיא משך ידו תהקין המדינה להחתכר פה הלולנים: (י) כי קרבי . אשר הקריבו והכינו לכם לארוב זה פל זה כתו שהחופה תכין התנור להסקה: ישן אופיהם . באופה ישן הוא כל הלילה וכאשר יאיר הכוקר 'הוא תלפיר שלהכת בתמור לדרך האש המשלה להד ר"ל בעוד שאין כיפוק בידו לפשות הוא שדת ונח אבל

the wood into the oven, since he has no work until morning, so does the allegorical baker, the power of thought, sleep through the night, i.e. he rests, so that his plans should not be realized until morning. He refers to it as sleeping, since thinking does not require physical exertion.— [Redak]

in the morning he burns—I.e. they are burning in the morning to perform the evil they had planned at night. Cf. Micah 2:1.-[Redak] Ibn Ezra interprets this to mean that, whereas the baker sleeps all night and heats the oven in the morning. they lie all night thinking of performing evil deeds.

the princes became ill from the heat of the wine; he withdrew his hand with the scorners. 6. For they have made ready their heart like an oven with their ambush; all night their baker sleeps, in the morning he burns

the princes became ill—Our princes became ill.—[Rashi]

from the heat of the wine—From the heat of the wine which burns within them, and the king withdraws his hand from the good and proper people to join the scorners.—[Rashi] Redak and Ibn Ezra render מהחלו as the causative, they made sick. With what did the princes busy themselves while with the king? Not to speak of matters of the kingdom, how to strengthen the kingdom and defeat its enemies or to uphold justice, as is customary with a king who inherited his kingship, but they would engage in eating and drinking until they would make the king sick from drinking too much wine. This is the meaning of חַמָּח מַיֵּין, a flask of wine, for each one would come with his flask of wine, and they would give the king to drink until he became ill. Then he would extend his hand and jest with them. For this reason, they are first called שָרִים, princes, when they were still sober, and לצצים, scorners, when they had become intoxicated.

Abarbanel explains that, after the prophet has castigated the people for their sins of adultery, he castigates them for their indulgence in drunkenness and revelry. He depicts the day of the king's celebration when they would not engage in heroics or in a display of honor, but only in revelry and drunkenness,

when each one would bring a flask of wine, and after becoming intoxicated, he would join hands with the scorners and engage in jest.

For they have made ready their heart like an oven with their ambush—They prepared and readied their heart with their ambush, like an oven which they prepare and heat in order to bake. - [Rashi] I.e. they prepared their hearts, which burn within them like an oven, to think evil thoughts, for they committed evil deeds following their thoughts and plans. That is referred to as "ambush," since one who wishes to rob and loot looks out first so that his victims will not beware of him: thus the thought is like the ambush.—[Redak]

all night their baker sleeps—Their baker, who heats the oven after they have prepared their heart and have thought of the execution of the evil. how they would do it.—[Rashi]

their baker sleeps—I.e. until morning they sleep, and in the morning they burn like fire until they consummate their evil.—[Rashi] The heart is the organ of thought and the power behind it, and that is the baker of this allegory. Just as the baker heats the oven at night in order to find that in the morning the wood has burned, and he will be able to bake bread, which is the purpose of the heating, and this baker sleeps through the night after he has put

ף שוריקרוגוהון עד צפרא זמו כתנור ואכ שַּקָּהוּבֵי: זּבּוּקָהוּן סְחַסְמִין כַּתַנוּרַא וּבְלִּישׁן שַקְרֵיהוֹן מְחַיבִיוֹ וַת דוָגִיהון כָּל מַלְבַיהוּן אָתָקִמלוּ לֵּית דְּמַצְלֵי מָנָהון הַדָּפֵי: חַ בַּית אַפָּרָיִם רַכָּזְ לַתַרַכַא רעַד נַאאָהָהָפּבָה אָהָאַכּלַה: ת"א כל מלויהם, בנהדרון נון: פ בזו עממיא נכסיהון מהר"י קרא

רשיי (ז) ואכלו את שופטיהם. הרגו את הסנהדרין שלהם לפי שהין מוחים כידם ומה עלחה להם: כל מלכיהם נפלו . לפי שאין הורא כהם אלי ובירושלמי במסכת ע"א

דרשו כיום שהמליכו את ירבעם החלו השרים חמת מיין כמו שמפורש אחון לגביה אמרין ליה קום עביד לן עיא אמר לון השתח עתי רמשה הוה וכל עמה שתיין כלומר עת שכרות הוא שמא עכשיו שכורים אתם ומחר תהורו ככם איזלון לנאף אחר ע"ו: כל הלילה ישן אופיהם. אופיהם הוא יצר הרג שאופה בלכם: (ו) יאכלו את שופשיהם. ככו שפיר' לבעלה: כל כלכיהם נפלו. לפי שאין קורא בהם אלי: (ח) אפרים בעכים הוא יהבולל. דבר זה נרם לעשרת השבפים לחיות עונה בלי הפוכה . כתרגם ובני ישראל דכן לחררה דעד לא איתהפכת אז איתאכלת. כבו כן ישראל קודם שיתבולל בעמים . אכלו זרים חילו : (ם) והוא לא ירע , ואעפ"ב הוא לא ידע את ה': גם שיבה זרקה בו. גם חלשות נזרקה בו. שלא

וחיתו בלפרא אולו ואתו בלפרא הדא היא קרבו כתנור וגו' אמר לון אנא דחיל מן סנהדרין דילכון אמרין לוי אנן קסלינין לין הדא היא ואכלי את שופטיהם משך ידו כך הוה חמי כר נש כשר הוה מותיב גבוי תרין לילנין ואינון אמרין לוי איוה דור הביב מכל הדורות והוא אמר לון דור המדבר אינון אמרין לוי ולא עבדין עבודת אלילים והוא אמר ליו מגב דהוו מפיבון לא איהטנשון ואינון אמרין לוי חש דמלכא כעי למעבד כן דום שהמלך רולה לעשות כן: (ח) יהבולד. יכולכל בגולה בין הפומות: עוגה בדי הפובה. חירגם יונתן כהררה דעד דלא איתהפכא אתאכלת. עוגה הררה שלישין של הגמלים : (ט) והוא לא ידע . לא שם אל לבו שאכלוהו מלכי ארם כימי יהואהו שנאמר (מלכים ב' רד"ק

אבן עורא אבן הטעס חוכלים חלה את אלה אפילו שופטיהם (ז) בולם. הטעס אוכלים אלה את אלה אפילו גם קושרים על מלכיהם על כן כתוב: (ח) אפרים, הוא יתבולל. כמו בלול מעורב והטעם שהם מבקשים עור מן האומות לזה מפני זה וזהו מלרים קראו אשור הלכו על כן יתבולל בעמים כמו בלול ומנרים הם הקירחים. וטעם עוגה בלי הפוכה או תהי נשרפת כשאינה הפוכה והעעם על עלתם ובעבור כי דמה ילרם ולבם לתנור דמה העלה לעוגה: (ט) אבדו. הפעם על השחד שהיו נותנים לחשור

בלילר וכן אמר החושנים לעשות לע על משכתותם לאור הבקר יתשות כי יש לאל ידם: ס כלם יהמו כתנור. מבואר הוא המשל וכפלו לענין שאטר ואכלו את שופפיהם כי האש אוכלת והקנין כי הם רפעשיהם הרעים אוכלים ומכלים את שופפיהם שלא יעשו נישפט בעיר כי מרוב המרעים לא יוכלו לעשות משפחם וגם יחניפו הרשעים ולא יוביחים כיון שרואים שידם תקפה והעונש עליהם לפי שאין מסיקין עצמם מבל משפט אלא שיפסים כי שיכולת בירם וכניחים מי שאין יכולת בירם זכן אכר כגבואת ישעיה יתום לא ישפומו וריב אלמנה לא יבא אליהם: כל מלכיהם נפלו. שהיו מלכי ישראל נופלים זה ביד זה כי זה שהיה הורג הכלך סולך החתיו גם נפלו ביד אייביהם

מלכי האימות ואף על פי' כן אין קורא בהם אלי שהיה להם לחשוב בלכם הרי אין כח ביד מלכנו להושיענו מצרינו נשובת אל ה' כי הוא יושיענו ויים בהם בפלכים את על פי שרואין עצמם נופלים ביד העכו"ם אין אחד מהם שיקרא אלי וישוב בחסאו ות"ו ואכלו את שופסיהם ובלישן שקריהון כחייבין ית דייניהון: (כ) אפרים בעבים הוא יתבולל. ככו כי שם בלל ת" שפת כל הארץ ענין בלבול וערבוב כליפר הוא מעורבב בעכו"ם שהאל יתברך הבדילם מהם והם התערבו בהם וקשו כמעשיהם: שונה בלי הפוכה. ככו העונה הנאם? על הנחלים אם אין הופכים אותה היא נשרפת מתחת יאינה נאפה מלמעלה כן תיא העצת שאיננה נכונה כשאין הופכין אותה מענין לענין עד שיושיבוהו. על אופניה כן היה אפרים כעצהו לענור עלים ואלחים אחרים ולא הבחין ולא בהר בסוב. וי"ת רסן לחרר' דעד דלא אתהפכת אתאכלת: (ט) אכלו ורים כחו. כס"ש בספר מלבים: מצורת דוד מצורת ציון

מיד כשסיה לאל ידו לעשות מיד עושהו: (ז) יחשו כתנור. סילר שמיחו כידם ולכן נפלו כל מלכיהם ועל כל זה אין כהם עי שיקרם אלי לשוב מדרכו: (מ) הוא יהבולל . הוא החפרכ בפכו"ב ולמד

בארבם. מלכון אורכן אפהם. מלכון הסיה: (ו) יחמו. מלכון חום: ואכלו. ל"ל הרנו: (ח) יחכולל. מלשון בלבול וערבוב למו שם מחממת לעבירה כחנור בופרה: ואכלו. הרנו חת הסנהדרין על בכל ה' (ברחשים י"ח): ענה. חררה וכן ועשי ענות (שם י"ח):

מעשיהם: ענה בלי הפוכה. כחרכה הנאפת על הנחלים כשאינם מהפכים אוחה מעבר אל עבר בא: היא נשרפת מקלחה ואינה ספויה מקלחה כן הוא אינו מהכונן כמעשיו להיוח על לד השווי והיושר: (ע) אכלו זרים. העכו"ם לקחו מאכלו ואינו משיה על

evil.—[Rashi] [Jeroboam was actually the grandson of Jehoahaz, the son of Joash. Grandchildren, however, are sometimes referred to as children.] Redak explains: He did not know that all this befell him because of his iniquity, and therefore did not repent of his wickedness.

like a flaming fire. 7. They are all heated like an oven and they devour their judges; all their kings have fallen, none of them calls to Me. 8. Ephraim mingles with the peoples; Ephraim was as a cake which was not turned over. 9. Strangers have consumed his strength, but he did not know; also

7. They are all heated like an oven.—Temptation excites their passion to sin as a burning oven.—
[Mezudath David]

and they devour their judges— They slew their Sanhedrin because they protested against them, and what happened to them? "All their kings have fallen because "none of them calls to me."—[Rashi] Rashi inserts the word "because" to explain the continuity of the verses. Rashi continues: And in the Palestinian Talmud in tractate Avodah Zarah (1:1) it is expounded as follows: On the day they crowned Jeroboam, "the princes became ill from the heat of wine" as is explained. They came to him and said to him, "Get up! Make idols for us." He replied, "Now is the time of evening, and all the people are drinking"; i.e. it is a time of drunkenness. Perhaps now you are drunk, and tomorrow you will recant. "Go and return in the morning." They went and returned in the morning. That is what is written: "For they have made ready etc." He said to them, "I fear your Sanhedrin." They replied, "We will kill them." I.e. what is written: "And they devour their judges." He draws his hand etc." When he saw a righteous man, he would seat two scorners next to him, and they would say to him, "Which generation was the most beloved of all generations?" And he would reply, "The generation of the desert." And they would say to him,

"Did they not worship idols?" And he "Since they were would reply, beloved, they were not punished." And they would say to him, "Quiet! The king wants to do that."—[Rashi] Rashi repeats the final sentence in Hebrew to explain the Aramaic of the Palestinian Talmud. Note that. according to this interpretation, verse 5 is translated; they killed the princes, חלל being derived from חלל a slain person. Note also that the scorners referred to in verse 5 were the scorners who enticed the people to worship idols, and that the people were burning in the morning with their desire to present the king with their request to make an idol for them. Our editions of the Palestinian Talmud differ somewhat, as does that of Kara. At the end, we find: "And not only that, but they made one, and he will make two."*

8. mingles—He will mingle in exile with the nations.—[Rashi]*

as a cake which was not turned over—Jonathan renders: as a cake which, before being turned over was consumed. The is a cake which they bake on the coals.—[Rashi]*

9. but he did not know—He did not lay it up to his heart that the kings of Aram consumed him in the days of Jehoahaz, as it is said. (II Kings 13:7) "For he had not left to Jehoahaz etc. and made them like dust to trample." Nonetheless, Jeroboam his son did not repent of his father's

^{*}See Appendix for additional commentary.

לב כלנו ל6 ירם מוה: גם שיבה זרקה ביו, מנקף כו משום כח (a) שיבה. היל טוד מוקס: זרקה. כ"ל מנקף: (י) יונה. מני לפחיר כלום יונה לפינו מים של לב: (י) יונה. יימי מים: פנין הכינס במו מלום לשל לב: (י) יונה. יימי מים: במים: מלום מים: (בשום י'): נאין. מלוון נאף מים: נצרן ישרין הלה בשלני והכינות בלוו. ביו מושרין להים: בלוו מושר: "להן מושר הלה השל השל מים: מים: להים: מלוו מים: "להן מושר היולה מהלה הים: מלוו מושר: "להן מושר היולה ביולה מים: "להו מושר היולה ביולה ביולה בלוות בלוו מלוו מים: "להן מושר היולה מים: "להו לוושר היולה מים: "להו מושר היולה מים: "להו מושר מים: "להו מושר היולה מים: "להו מושר מים: "להו מים: "להו מושר מים: "להו מושר מים: "להו מושר מים: "להו מו מושר מים: "להו מושר מים:

מצורה רור

מצורת ציוו

ורקה. מינגס יוגקן מף מכשומו מעושן יייין אין הקשראל ששים וכסילים בלא לב. מצרים קראו אייי ויייה מסתכלין: (י) וענה נאון ישראל בפניו. וימלו יקרל הן ישיאל ששים וכסילים בלא לב. מצרים קראו השים יייים לאלו מוסן מון. לשון עניר ולאן וענה זה לשון עתר. אל ששים וכסילים בלא הבשבים. בהשם ברבקים יארים לאלו לבון עכר כמונקר לה לא וה (במעיר) מממח בקל איי אשרי חלבו. מה' כשבצרים ואשור קראים לישראל אלו ובמצרים שבה הלבים איים השור עלהם במארים לה במון עניר בכר מעטו ונספל ו. ונכל ולח לל בנו לל. במצרים שבה הביבו ירביה. כה אבר ה' צבאית אלהי ישראל במצרים קראו לב. להנמין מה כונלקס לה מה רע להם: בשו אשור בבבר ירביה. כה אבר ה' צבאית אלהי ישראל במצרים קראו לב. להנמין מה מעלים היש אבון שבי לשור הלבו אשור הלבו הלל מלך לשור הלכו שישור להם: (יב) באשר ילבו , למלרים: אברוש בהישים להים השיבון מניכם לבה עדים להרים: אברוש באחר הלבו הלה מלך לשור הלכו שישור להם: (יב) באשר ילבו , למלרים: אברוש בהישים להישה ילן) כי לא הבליר ליהואתו ונו' וישימם כעפר לדום ואף על פי כן לא חזר ירכעם כני מרעת אכיו : גם שיבה זרקה . מירגם יונהן אף הלשתא מעתנון ואינון לא

בדבר"י קרא

(יא) אפרים כיונה פותה אין לב, אין לך ואת לא ירם את ה':

(יא) אפרים כיונה פותה אין לב, אין לך נכל השמות שפתה

(יא) אפרים ביונה פותה אין לב, אין לך נכל השמות שפתה

(יא) אפרים ביונה פותה וחששות בכך ישבת לקנוה. נכוד

מקיורה; אכל רוונה אנות הוששות בכך ישבת לקנוה. נכוד

אל שבהינו להם בכל האובתה. פצרים פאיו אשורי הלכי אין

אישור שהלול את בשתה שבמים. גורה הפריק פימרים

אל שבהינו להם ביולבים אחרים ליות אפריש ליות הפריל

במור אשור הלכוי מדי כשמלטורה. אם אפריש ללוה רשתי

כנו שנאבו במפר ירמיה. לה אברי ציצרים ונאתם לנור שם.

אב [אהם] שום השיבון פניכם לנא בצרים ובאתם לנור שם.

לְפּוּלְתְנְא בֵּנְי אֲלְמְהֵוּן וְלֵא בְעוֹ בּן הֵדְכֵּוֹהִי בְּבְלְנָא : ייי וְהֲוֹי בִּית בְּנְהְא וְכֵיח לָהְ כֵּב לְּמְאֲבֵים אַהְכְּרְבוּ לְאֵהוּר נְלוּ : ינ פּאָהַר רְיֵהֵבוּוּאָפְרוֹם עֵלֵיבוּוּן מְאָרְהִי בְּעוֹפָא רִשְׁמִיִא אינון לא אינרן הון על רלא הכר שריההא ולישוהא מטהינון ונקאר יקר ישְׁרְאֵל קטהבלין: ראהנטינו קיונה ָרָרָי מְיִרְיִּרָּיִ מְצְיִי CLX XXI in OX

ברגום

weakness was cast into him, but he did not know. 10. And the pride of Israel was humbled before him, and they did not return to the Lord their God, and did not seek Him despite this. 11. And Ephraim was like a silly dove without a heart; they called upon Egypt, they went to Assyria. 12. When

also weakness was cast—Heb. שִּיבָה, lit. ripe old age. Jonathan rendered: Also weakness reached them, but they did not contemplate it.—[Rashi]

Redak understands it literally. He explains that a person usually repents his evil way in his old age; when he sees that his strength is waning and that he is going the way of all flesh, he wishes to repent before his death. The prophet compares the long period of troubles to old age. He compares the days of Pekah and Hosea son of Elah to a ripe old age since their reigns were at the termination of the kingdom.

10. And the pride of Israel was humbled before Him—Heb. וְצְנָה. And the glory of Israel was humbled and they saw; an expression of humility, and this is not a future tense but a past tense. Comp. (Isa. 6:3) "And one called (אַרָא) to the other." I heard that one called to the other. Also (Gen. 37:3) "and he made (אַנָאָלָה) for him a woolen shirt." This too is a past tense. They have already been diminished and humbled, and, despite this, they did not return to the Lord.—[Rashi]

without a heart—to discern between what was good for them and what was bad for them.—[Rashi] He compares Ephraim to a silly dove, caught in the net because of its silliness, for it has no intelligence to understand that, when it comes to gather kernels, a net is spread out there to snare it. So was Ephraim, when they went to request aid from Assyria or Egypt, they did not realize that they were going there for their detriment by requesting aid from the nations and not from God. the source of everything. And, when they think to be helped by them, they will fall into God's net. This is explained more clearly in verse 12. The same applies to all birds. Scripture chooses the dove, since it has no gall bladder, and it is as though it goes into the net innocently and does not realize that harm is befalling it. Jonathan renders: And the house of Israel was like a dove that weeps and scratches its face. I.e. according to Aruch, which translates the Aramaic שריחתא in accordance with its Arabic cognate.—[Redak]

they called upon Egypt—To those who have always harmed them, they call for aid.—[Rashi]

they went to Assyria—They went to the king of Assyria that he should aid them.—[Rashi] Kara explains: When Egypt and Assyria call Israel, they follow them. Jonathan renders: They approached Egypt: they were exiled to Assyria.

12. When they go—to Egypt.—
[Rashi]

אַטְלָּטְלִינוּן יִסוּרִין אַיְהַיּ עליהון על דשמעו לַגַעְצְהָהון: יג וַי לָּהון אָרֵי אָהַרָחַקוּ כּרְחַלְּהִי בווזין איתי עליהון אַרַי מָרָדוֹ בַּמֵימָרִי וַאֲנָא הַנֵיהִי פָּרִיק לָהוֹן וָאִינוּן בָּכַלָּלון קַדָּסִי בַּדִיבִין: ירוָלָא מְצַלָּן ְלָּךְםּי בַּלְבָהוֹן בָבֵן כִילַלְיוֹ עַל אַרְסְהָהון בָּסְנִי עִבוּרָא

ת"א ותנכי תמדם , פכו"ם ד 1

עַלּיהָם רשתי כעוף השטים . שהנשר והגן עולין למעלה ממנו ומורידים חוחם לחרץ כן חורידם במלרים על יד נ"נ. ל"ח כעוף השמים הנלכד ברשת החלויה על כלוגסות ולאהר שהן ברשת מורידין הרשת: איסירם בשמע לעדהם. אכיא עליהם יסורין ככל אשר אני משמיע לעדתם ביד ירמיה הנביא שעתידים הם לומר לו והתפלל בעדנו ונו' וינד לנו ה' אלהיך ונו' אם טוב ואם רע ונו' ואמר להם אם אחם שום תשימון פניכם לבא מלרים ונו' והיהה ההרב אשר אתם יראים ממנה שם חשיג אחכם וכל הענין (ירמיה מ"ב): איםירם. לשון יסירין. ומנחם פי' לבון קבר כמו ומוסרותיך אנתק (ירמיה ל') חבל דונש פתר לשון יסורין כמו (ויקרח כ"ו) ליסרה חתכם ונוסף היו"ד השני באיסירם כאשר נוסף ביישירו . ועפעפיך יישירו נגדך (משלי ד'): (ינ) ואנכי אפדם. אני הייתי הפן לפדותם מרעה אשר הם כה: והניה דברן אכן עזרא

שהוכיר כיונה חמר כעוף השמים חורידם: (יב) איםירם. כמו איסרם רק הוא מהכנין הנוסף ולא החליפו היו"ד כוי"ו כמו ועפעפיך יישירו נגדך ולא אמר אוסירס כמו אושיבס אורידם והעמידו המלה על בנינה ששרשה יסד או העתיד ייםר והטעם אני איםר אלה ההולכים למלרים אז יהיו כשמועה לעדתם היושבים כחרלם: (יג) אוי. טעם נדדו בעבור שהיו בורחים שוד יבח עליהם: ואנכי. כלכי ומהשבתי לפדותם והם היו אומרים כי כל לבי להרע להם: (יד) ולא. הטעם כחשר חפדם הלילו על משכבותם ואמרו אוי להם על הרע' הכאה עליהם לא יזעקו אלי כאשר יועק החולה אל הרופא. וטעם על דגן ותירוש יחגודרו

מצודת רור לכם למכשול: כעוף וגו' . דרך הפוף הנלכד ברשת החלויה שמשל לנפול ולרדת בחרן עם הרשת ולכן החשינם לעוף וחתר חודתם לארן כי ינכדו ברשת ויסלו עמה לארן: איסירם . אייסר אותם כפי בהשתעתי נעדתם כמדבר דברי כאלות בכתובה בתורה:

בצרים ושם תמותו: כיוף השכים. שהיא כניף את כנפיו לנוף הרשת פרושה עליו והצייד כושך אותה וכוריד העיף לארץ . ככו כן אורירם לישראל לארץ : איסירם כשכע לעדהם. אייסרם בייסורין כמו שהשבעתי לעדתם פפי ירמיה הנביא. כמו שאם' לכעלה והיתה החרב אשר יראתם ממנה (אשר) השיג אתכם. וכל האסור בפרשה זו: (יג) כי, נדדו כמני. שילכו בגלות: ואנכי אפדם. כשהייתי רוצה לפרותם כצרתם ילנהול להם עועהם כמ' דאם' (אמ') בפרשה . אם שוב תשבו בארץ הזאת ובניתי אתכם ולא אחרום ונסעתי אתכם ולא אתוש כי נחםתי אל הרעה אשר עשיתי לכם. אל תיראי בפני מלך בבל. כי אהכם אני להישיע אהכם ולהציל אהכם כידו: והכה דברו עלי כזבים. כמה דאמר בפרשת עצמה. ויהי ככלות ירביהו לדבר אל כל העם את כל דברי ה' אלהיהם אשר שלחו וה' אלהיהם) אליהם ונו' . ויאסד עוריה בן הושעיה ויוחנן בן קרח וכל האנשים הודים אוטרים אל ירסיהו שקד אהה סרבר לא שלהך ה׳ אלהינו לאכר לא הבאו כצרים לנור שם: (יד) ולא ועקו אלי בלבם . דברתי אליד בשלותיך אפרת לא עדי כזבים. אמרו אל ירמיהו (שם מ"ט שקר אחה מדבר לא שלהך ה' לאמר לא תכואו מלרים: (יד) בי יילידו על משכבותם. כי ע"כ הכח להם יללה כך הירנס יונחן: יהצוררו. יש להם מנורות מגירות של דגן לפיכך יסורו

קרא והיתה החרב אשר אתם (יראים ממנה שם תשונ אתכם באר

מצרים והרעב אשר אהם) רואגים ממנו שם ידבק אחריכם

רד'ק השכים אורידם. בתוך הרשת: איסירם כשכע לערתם. אכניסם כסוסר הלפים כפו שהשפעתי לעדתם בכדבר דברי התוכחות והאלות הכתובות בתורה אם לא ישמעו אל דברי התורה: מנו אוי להם כי נדדו כפני. מעבורת בית מקדשי לעבוד הקגלים וזהו פשע ומרד בין ואנכי אפדם. היה בלכי לפדותם מצרותם אבל הם דברו עלי כזבים כמ"ש ויהפאו בני ישראל שאכרו שאינו יודע וכשנים במעשיהם אם יעשו סוב אם רע לפיכך לא השנחתי עליכם והסתרתי פני מהם והיה לאכל: (יד) ולא זעקו אלי בלבם. לפי כחשכתם שחושבים שאיני שופע צעקהם ואיני יודע לא פוכתם ולא רעתם: כי יילילו כל כשכבותם. כשהם על מסתם והם הושבים בסה

שיתחכרו כיום לאכול ולשתות כמו נהרסו ממגורות: יסודו בי. ידברו סרה כי והנה בלילה לא יזעקו אלי וביום מורדי"

מצודת ציון נפחה כקל : (יכ) איטירה. מלכון יסורין: (יג) גדרו. מנין סנשה: שד. ענין עוסק וגול: אפרם. מלטון סדיין:(יד) יילילו. **מ**לטון יללה: על דגן. כעכור דגן: ייתגוררי. מלטון גרוח:

(יג) גדדו מרני. נדדו ללכת ממנו : שוד להם . השודד יכא עליהם והוא אשור : ואנכי אפדם. כלכי כיה לפדותם פלרתם אכל המה

come to them. So did Jonathan render it.—[Rashi] Redak renders: when they wail on their beds. When they are on their beds, and they contemplate the evil that has befallen them,

they will weep and wail over their misfortune, and they will not think that the evil has come from Me because they have rebelled against Me.—[Redak]

they go, I will spread My net over them; like the fowl of the heaven I will bring them down. I will chastise them as I let their congregation hear. 13. Woe is to them for they have wandered away from Me; plunder to them for they have rebelled against Me. I would redeem them, but they spoke lies about Me. 14. And they did not cry out to Me with their heart, therefore they will wail on their beds; because of the corn

I will spread My net over them; like the fowl of the heaven—For the eagle and the hawk ascend higher than he and they bring them down to the earth, so will I bring them down in Egypt through Nebuchadnezzar. Another explanation: like the fowl of the heaven that is caught in a net hung on poles, and after they are in the net, they bring down the net.—
[Rashi]*

I will chastise them as I let their congregation hear—I will chastisements upon them according to all that I let them hear through Jeremiah the prophet, that they are destined to say to him (42:2-6) "And pray in our behalf etc. And let the Lord your God tell etc. Whether good or bad etc." And he said to them (verse 15f.), "If you direct your faces to come to Egypt etc. the sword that you fear will overtake you there," and the entire section.—[Rashi] In many editions, the second interpretation appears here. See Parshandatha from Oxford ms.; Vilna edition.

I will chastise them—Heb. אַיְסִירָם, an expression of chastisements (יְפוּרִין) and Menahem (Machbereth Menahem pp. 128f.) explained [it as] an expression of binding. Comp. (Jer. 30:8) "and I will break your thongs

(קיקרים,)," but Dunash (Teshuvoth Dunash p. 34) interpreted [it as] an expression of chastisements (יסורים, Comp. (Lev. 26:18) "to chastise you (לְיַסְּרִים, '' And the second "yud" in is added in (יִשְירוּ (Prov. 4:25) "and your eyelids look straight (יִישִירוּ) ahead of you."—[Rashi] Others, too, concur with Dunash.*

13. for they have wandered away from Me—I.e. they abandoned the Temple service to worship the calves.—[Redak] According to this, the prophet returns to castigate the Northern Kingdom. Kara explains: They have gone in exile. Ibn Ezra explains that they fled to Egypt.

I would redeem them—I wanted to redeem them from the evil in which they are [found].—[Rashi]*

but they spoke lies about Me—They said to Jeremiah, (Jer. 43:2) "You speak falsely; the Lord our God did not send you to say, 'You shall not come to Egypt.'"—[Rashi]*

14. And they did not cry out to Me with their heart—I.e. according to their thoughts, that I do not hear their cry and that I do not know their good or their evil.—[Redak]

therefore, they will wail on their beds—Because, therefore, a wail will

^{*}See Appendix for additional commentary.

יפפרא בהיי בישין ורגירושירגנורויםוו סָרָדוּ בְמֵימְרי: פי וּכְמָא די אנא פופי עליהון דורך יסורין וסתקיף על דרַעיהון כּן אַף אינון מז חָשְבִין לָאוֹסְפָה הַרְמִי בישן: מו תכו לכרוד כן אוריהא לא על דָאַבְאֵישִׁית לָּהוֹן דָסָן אִינוּן בְּּלָשֶׁת נְבִילָּא יִתְּקַשְׁלוּן בְּחַרְבָא רַבְרְבֵיהון מֶעִמְקוּת לִּישֵּׁנְהוּן אָלַי

בלכם לפיכך ילכו עכשיו אשמע. ובשביל שלא צעמו אלי בנלו׳. מחמת הצרח ניילילון אפיל׳ על משכבותם: יתנוררו, לשון אסיפה. כמו אגרה בקציר: (מו) ואני יסרתי. כשהייתי סייםר אותר בדברי נבואה מפני ירמית והייתי רוצה לחוק זרועותם לפני מלך בבל . ככו שאכרני . אל תיראי מפני מלך בבל אשר אתם ויראים פפניו אל תיראו ממנו נאם ה' כי אתכם כקשת רסית. כשאמרו לירמיה הפיל גא החינתנו לפניד והתפלל בערנו אל ה׳ אלהיך בעד כל השאדית הואת. ויגיר לנו ה' אלהיך את הדרך אשר נלך בה ואת הרבר אשר נעשה.

אותה תשובה שאפרו לעשות לא עלתה להם. ואותה תשובה היתה רוכה לקשת רפוה. שובפח בה הרויך אותה והיא נשברת בירו. כפן בן היתה תשובהן שאפרו לעשות ולא עשו. כפו שירפיה פונה להם. כי התעיתם בנפשותים כי אתם שלחתם אותי אל ה' אלהיכם לאסר התפלל בפרגו אל ה' (אלהינו) וככל אשר יאסר ה' אלהנו כן הגד לנו (ועשינו) . שתהום אחרי אל זו אתהכם לפול זו ומושל בעום אלו (אליים) וככל אשר יאבר היו אלהנו לו הנד לנו (תשיני) . תעניר לכם היום ולא שכתם בקלה זו אהיהכם ולכל אשר שלחני אליכם: על , קמץ הוא ואיני פהח. לפי שאיני כשמש להיבה של אחריו , ועובר לבדו . לכן אין פתרונו כפתרון על דנן ועל תירוש . והקבין נוחן נו מסם פתיון אחרי שהוא מלשון בועיל: מוכם לשונם . שועמי להקב"ה בדבריהם שאברו לא שלחך ה'י אלהינו לאמר לא תפאו מצרים לנור שם: זו לענם

רדיק שיבא להם מהרע יילילו ויבכו כל עניינם הרע ולא חשבו כי ם אתי בא להם הרע בי פשעי בי: על דגן ותירוש יתנורה . בשיבא בעיר דגן או תירוש למכור יאספו כלם עליו מהרקב אשר בעיר ואף על פי כן יסורו בי: יתנוררו. ענין אסיפת וחבור כפו הן גור ינור ינורו עלי עזים: יפורו. מן כי דכר פרת סודר וכורה והם בענין שני שרשים. סור וסרר . וי'ה על דנן ותירוש בסגי ליבורא ונו' : (טו) ואני יסרתי . בשתיה להם הפוב יהיו חוקים כנגר אויביהם אני הוא שיסרהי וחוקתי ורוכותם

רוקרוש מסני עיבורא ונו . מנוזא בי ישור ובשורוז ליוש והוב יווי וווקים כננו היביום הני . וויה ש בי ו יווקן . ייבי ואלי יחשבו רע כי אחרו כי אינו באתי רק כקרה הוא להם הסוב או הרע: יסרתי. כסו מוסר כלכים. מיסיות ערור . ענין קשירה ותקשר רוא חזוק הרבר וו"ת וככא די אנא סייתי ונו: וכו) ישובו לא על . ווא קפוץ . כסו הוקם על . לשיכך דוא תאר ככו עליון. ופירושו כשהבא להם הצרה ישובו לזעוק אל העכו"ם לא אלי שאני עליון על הכל: היו כקשת רכית. הצא תאה כמי מיקן, מיחים וכשונגא לתום הנדה ישובים ולכול מקול את בכם לא האו ליקים להכל. החל בקשת הכית. תאר או שם והוא ענין מרכה. כלוסר הקפשת הסרכה שיוכה דורך הקשת שיורה לעבר אחר ותיפוך ירו כרנע לעבר אחר. בתישובים במים היו שבים לררך מובה וברגע היו שבים לררך רוא. הוגה הם הקשת על דרך משל ונביאי השקר הם בתידרך במשל של ירם שבים לררך הרעה. כי כן ראינו בדבר אליהו אחר שעשה הפכתן האכהי אסרו כל העם היו האמרים היו היו א האלהים הי הוא האלהים. ובמעם שבו לעכור הבעלים והעגלים: יפלי בחרב שהיהם מועם לשום. שריחם שמוליכים אותם בדרך דעח ואופרים להם כשיבא עליהם האויב גלך למצרים ונכקש מהם עזר. ווהו זעם לשינם שויעמים האל בדברים האלה ומה יכא להם: יפלו בחדב. בדרך. זוה ההליכה לענ היא להם בארץ מצרים שלוענים ושהלוצצים כשהם באים סצודת ציון

יסורו. מלפון סרידה ותרידה: (טו) יסרתי. טנין קשירה כתו ים די מצפק שרלט ומניוטי שני ישודי מצק קשרט כמה כי אםר נאשרך (שושים ש"ז) והוא שנין חווק כי קשיח הדכר הוא חוקר: (פו) של. מלשון עליון וכן הוקם על (ש"כ כ"ג): כקשת רפיה. ד"ל איש רפיה כי דרך לייד הרמאי להפנוח קשחו

סצורת רוד דברו פלי כובים כי כחשו בהשנחתי כת"ב ויחפאי בני ישראל וגו" (מלכים כ׳ י"ז): (יד) כי יילילו . כמבר הם מייללים על משכבותם כוכים ומתרעמים על לרותם הו אינם וועקים אלי כלכם כי מכחשים

פרוכח והתמנים עד רווט הו היים הועקים הינכנס כי המנסים היה הזקה: (סו) עד. עלטון פרון זכן היהף עד לט כי ב. ב. ב בפשנתה: על דגן. בעבור מסרון הדגן והחירום ולוכים לשוטי כ קשת רסיה. ר"ל איש רשיה כי דרך לייד הרמאי להפנוח קשח סוא ולא כי ספל כל אח : (טו) ואני יסרדי. וכאשר קשרתי דועותם לחוקסהיט כ הנה המה חשרו עלי דע לוחד לא מעני באם אבין הכמה ובין הטובה חושבים למקרה: (טו) ישיבו לא על. משיבים שלחש להכנד העליון יח' כ"א כננד התקרה. והיו כקשת המי בשים אליש וכיים באם היו כקשת מנים של יוכר התן לל מתאום המכו עלחם ממנה לאיש ליים בילא יוכר התן אל מתאום המכו עלחם ממנה בהרב האונים בלבור מה שמדכרים בלשום בכלים בלבור מה שמדכרים בלשום במכנה בתרה כי מחאום המכו עלחם ממנה בהרב האונים בלבור מה שמדכרים בלשום ברכים בלשום בלבור מה שמדכרים בלשום בתרה בי מחאום המכו עלחם מתהם

interpretations of the final section of this chapter. Rashi, Kara, and others explain this prophecy in conjunction with the emigration of the remnant of Judah to Egypt in the wake of the

assassination of Gedaliah son of Ahikam. Redak, Mezudath David, and others explain it in conjunction with Hosea son of Elah's appeal to So, king of Egypt, for aid.

וימרדו כי: (פו) ואני יסרהי חזקתי זרועותם . בירחתי על ידי נביחי לשמוע חליהם כמה שהם מייםרים חותם ויתחוקו זרועותם: (מו) ישובו לא על. שנו לחלרים ולח להועיל להם . לכך נקוד על בקחן במו (שמואל ב' כ"ג), נאם הגבר הוקם על שהוא לשון עלוי וחינו דבוק לחיבה שלחהריו : היו בקשת רמיה. שכשרולה לירות כו הן לנפין הוח יורה לדרום: יפלו בחרב שריהם. יותנן כן הרת וכל שרי החיילים ששכו לתנרים (ירמיה מ"ג): מועב לשונם . לשון קשה שהשיכו

אכן עורא לדבר כזבים: (עו) ואני יברתי . העעם אני יפרתים לא לרעתם רק להוק זרועותם כדרך וחני תרגלתי לחפרים: (טו) ישובו לא על. הטעם ישוכו אל מלרים לא על צורך רק להלשין על שריהם וזה טעם היו כקשת רמיה and the wine which they store up, they turn away from Me. 15. But I chastised them, I strengthened their arms, yet to Me they attribute evil. 16. They will return, but to no avail; they were like a deceitful bow; their princes shall fall by the sword, from the fury of their tongue. This is their derision in the land

they store up—They have many granaries of corn; therefore, they turn away and rebel against Me.—[Rashi from Jonathan] Alternatively, when there is corn and wine in the city to sell, they all gather about it because of the famine in the city; yet they, nevertheless, rebel against Me.—[Redak]*

15. But I chastised them, I strengthened their arms—with My fear, through My prophets, to hearken to them with what they were chastising them, and their arms would be strengthened.—[Rashi]*

16. They will return, but to no avail—Heb. by. They returned to Egypt, but it did not avail them. Therefore, by is vowelized with a "kamatz." Comp. (II Sam. 23:1) "The word of the man raised up high (by)," which is an expression of raising up and is not attached to the following word.—[Rashi] [Although these two words have different meanings, Rashi brings the example only to illustrate that the word by is not a preposition, meaning "on," but is detached from the following word.]*

they were like a deceitful bow—which, when one wishes to shoot with it toward the north, shoots toward the south.—[Rashi] [I.e. by going to Egypt, they did not save themselves as they had hoped, but they brought about their destruction.]*

their princes shall fall by the sword—Jonathan son of Kareah and all the officers of the armies who returned to Egypt.—[Rashi] Redak explains: Their princes who lead them on the path of evil, saying to them that, when the enemy attacks them, they will go to Egypt and seek aid from them, will fall by the sword while on the way, and this journey brought them derision in the land of Egypt, for they would deride them and mock them when they would come to request aid from them. The same we find in Isaiah's prophecy: "A harsh prophecy concerning the beasts of the desert etc. the awesome lion and the crushing lion among them etc." Wild beasts would eat some of them, and some of them would fall by the sword of the enemy. [Note that we have translated the verse from Isaiah according to Redak ad loc. Our translation there follows Rashi and does not fit Redak's commentary here.]

from the fury of their tongue—The harsh language with which they replied to Jeremiah.—[Rashi]

this is their derision—which they will deride them in the land of Egypt. Why have you returned to us to bring retribution upon us? Is it not written concerning you," (Ex. 14:13) "You shall no longer continue to see them"?—[Rashi]

In resumé, there are two main

^{*}See Appendix for additional commentary.

רסינרים : × נסיא בחכה אַכַלַי כָּד בּשופַרָא אַבַר ביא פֿלשנא במשּׁענה בווסק סַנַרְ בְּסשׁרוֹחֵית כני הַלַּף בַעברוּ על קופי וַעל אוֹרַוְהֵי מְרָרוּ : ב בכל עכן דאתיא אַלַיהון עקא סְצַלָּו קַרֶסֶיּ ין כען ירענא אָבי לַיח לָנָא אַלָּהָא בּר סנה פְּריַקוּא אַבי אַנחְנָא עַסְהְ יִשְׂרָאַלֹּ : נ פְעוּ בֵית

יַשָּרָאַל מַבַּתַר פּוּלָחָנִי דִי בִדִילֵיה אֲנָא מֶיָתַי עַלַיהון מוּבָא מְבָעון סָנְאָה יִרְדְפִינון: ר אִינון אָמְלִיכוּ וּלָא מהר"י קרא

לירמיה: זו לעגם. אשר ילשינו להם כארן מצרים למה שבחם אללנו כדי להכיא עלינו סורעניות והלא כתוב לכם לא תוסיפו לראותם עוד (שמות י"ד):

הומרת לנכיח השתפר. שכינה חומרת לנכיח השמש קול חכך וקרא כשופר . ואומר עופו ומהרו האויבים כאשר ידאה הנשר ובאו אל בית ה'. אל חכך שוסר . כחלו השופר נתון חל חכר : (ב) די יועקו . כשתכא עליהם רעה: אלתי ידענוך. הלא עמך אנחני פרסהו ודרשהו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך. ואני לא אשמע להס. כי: (ג) ונח ישראל מוב , לסיכך אייב

אבן עזרא והעד מועם לשונם: זו לעגם. הקרוב בעיני כי המ"ם םימן אכשי הלשון :

ה (א) אד. דברי הטם אל הנכיא שים אל חכך שופר ודחה כנשר חל בית ה' ויפת חמר שים חכך שישר כי אויב ידחה כנשר על בית ה' ויפה פירוש בעבור מנת ישן: (ב) לי. ככה הוא לי יועקו בני ישראל או יחסר בית ישרחל: (נ) זנח. מוב. הוח השם הנכבד שהיה פוב לו: ירדפו. כמו אשר יהראו ה' לדהנו: (1) הם. כי

לבקש עור מחם. וכן אמר בנבואת ישעיה משא בחמות ננב תר. לביא וליש מהם תר. מהם חיו אוכלים חיות חרשת **אמתם חיו נופלים כחרב חאויב: זו. בחול"ם וכן ועדותי זו** אלמדם. ותוא כמו זאת: (ח) אל חכך שופר. כמיש למעלח תקעו שופר בנבעה. ובשמדבר אל העם ידבר פעם בל' יחיד תקם של רבים. אמר שים אל חבר שופר כי חנה האויב שידאת כנשר על בית ה'. כלומר יבא על כל הארץ ינם על בית ח' להחריבו יען עברד בריתי והם נפשוהו תחלת גם אני אמשנו ואניתנו ביר זרים. וססך שופר אל תהך והשפר יניתנו אל הפה לפי שהקול עובר דרך החך אתר שיצא בתרון וי"ה נביא בחיכך אכלי ונר: (כ) לי יועקו . חיח להם

בארץ מצרים. זה חרבר ששנו למצרים כמה ראמר ויבאו ארץ סצרים כי לא שמעו בקול ח'. על זה הדבר מצרים מלעינים

עליהם ואומרים להם עברתם על תורתכם שמצות לכם לא

תוסיפון לשוב בדרך חות עור:

(א) אל חכך שופר. אמר הקב"ח לנביא שים שופר לחכך ותקב לחקח למחר כנשר לבוא אל בית

חמקרש ולהחריבו. יען עברו את בריתי: (ב) לי יועקו אלחי

ירענוך ישראל. כשינלו בין האומות יועקו אלו ויאפרו ישראל.

אלחינו עבשיו היינו רוצים להכירו בחשובה: (נ) פוב. זח חקביח: (ר) הם הפליכו ול : ממני . כתבתי כתורתי שום

לישראל לצעוק אלי בעת צרתם לאמר: אלתי ידענוך, כלומר ידענו שאין מושיע כלתך וישראל חמאוחר דינו להיית מוקרם אחר לי יועקו וכמותו רבים במקרא המאותר מוקדם כמו מקום שם קבר יתד אנכי עד אתביד והרומים להם כמו שהתבנו במפר מכלול בחלק הדיקרוק ממנו: 20 זנת ישראל פוב. הדא תאל יתברך שאין מוב זולתו בלי מגרעת לפיכך: אניב ירדפו ובא חכנוי עם הוי"ו לברת במו וות שמו אשר יקראו: מ"ז תם המליכו . תבליכו ירבעם ולא שאלו את פי מצורה ציון

פסס לומס לס' כי יכחשו לומר אין ס' משנים: אי לקנם . במרם פוסם פתוו כפוד היותם כחרן מלרים כי נם מו כמני לפני פל

לד פחר לכל חברת כחים ופתחום מהפרה מול פחים ויורם בם: מועם. פנין קלף ושכרם: ה (6) חכך. שלשון מיך אשר של ללשון ממשל: (ג) זנח. פנין

ה (6) חכך. מלאון מיך אשר על ללאון ממעל: (ג) זנח. מנין הפלים מפונה לאמית כי נחשו בסשתפה: הבל ותרים בי ואמור כנה סאויב ידאה בנשר לכל על בית הי להתריבו: ועל תורתי משעו. מדו על דברי חתוכה: (נ) לד אפטו ובר׳. סכם המקרה והרמוי לי חבקו ישראל וגו׳. כיל ראוי ביה שחפקו לי ישראל ויפערו אלהי יודפים אני אותן למשנים

soon as they saw that Jeroboam prevented them from performing the pilgrimages to Jerusalem and erected the calves, they should have deposed him, since the prophet had stipulated that the kingship was

given him only on the condition that "you . . . do what is righteous in My eyes etc." Similarly, the other kings of Israel were not crowned by divine sanction save Jehu son of Nimshi. -[Redak]

of Egypt.

8

- 1. To your palate a shophar: Like an eagle upon the house of the Lord, for they have transgressed My covenant and they have rebelled against My Law. 2. To Me Israel will cry: "My God! We know You!" 3. Israel has cast off the Good One; the enemy shall pursue him. 4. they set up a king, but not from Me,
- To your palate a shophar— The Shechinah says to the prophet: Let the voice of your palate be heard, and call like a shophar, and say: You enemies! Fly and hasten as the eagle swoops and come to the house of the Lord. To your palate a shophar, it is as though a shophar is placed to your palate.—[Rashi after Jonathan] Ibn Ezra explains: God says to the prophet: Place a shophar to your mouth and swoop down upon the house of the Lord. Redak explains that the prophet addresses the people to take alarm since the enemy is coming, swooping down like an eagle upon the house of the Lord. I.e. the enemy, who is coming to destroy the land, will also come upon the Temple.*
- 2. To Me ... will cry—when evil befalls them . .. —[Rashi]
- "My God! We know You—Are we not Your people? Transpose it and interpret it: Israel will cry to Me, "My God! We know You!" But I will not heed them, for...—[Rashi] When they are exiled among the nations, Israel will cry to Me and say, "Now we wish to recognize You with repentance."—[Kara] Ibn Ezra and Redak, too, transpose the verse

- in order to explain it. Ibn Ezra inserts the word הַבָּי, the house of, or בָּבִי, the children of. Redak explains: Israel should have cried to Me in their time of trouble, "My God! We know You!" I.e. we know that there is no Savior but You. Jonathan paraphrases: Every time trouble befalls them, they pray to Me and say, "Now we know that we have no other God but You, our Savior, for we are Your people Israel."
- 3. Israel has cast off the Good One—Therefore, the enemy shall pursue him.—[Rashi] Ibn Ezra explains that God was good to Israel. Therefore, He is known as the Good One. Redak explains that God is called "the Good One" because He is intrinsically good, without any imperfection.*
- 4. They set up a king etc.—They crowned Jeroboam without consulting Me. Although Jeroboam's kingship was divinely sanctioned, as Ahijah the Shilonite told him, the people, however, did not consult God when they crowned him. Moreover, Ahijah the Shilonite did not order them to crown Jeroboam. He merely informed Jeroboam what would happen to him. Moreover, as

^{*}See Appendix for additional commentary.

פּספרי בַּבּיאוּ וְיָּא הַשָּׂיִרוּ וְלָּאִ יָדְעָתִי כַּסְפָּם וּוְהָבָׁם עֲשָׁיִרוּ וְלָּאַ יָדְעָתִי כַּסְפָּם וּוְהָבְׁם עֲשָׁירוּ מסארים על די לחון לָהֶם עַצַבִּים לְבַשָׁעוֹ יבָּבֶת: יַי זְנַהְ עֻנְבֵּרִ בְּשִׁירוֹ מֵבְ מִיסְבִי נֵא בָּבְּוֹלְ: וַכַּיְ כִּינִּאָרְ נַכְ לוּן לְּמִוְבֵּי:י אָרֵי

> ירדפו: (ד) השירו. עשו שרים. דבר אחר הסירו את זה ממלוכה והמליכו את זה ובספר המסורת מוכיח כן

> בחברו במסורת כתבין שי"ן וקרויין סמ"ך ופתרונו סמ"ך: לםען יכרת. למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם

> שיכרת העושר מהכ: (ה) זנח. הקב"ה אתכם בני שומרון

בעון עגלים שכבית אל שמלכי שומרון עוכדים שם: עד

מתי לא יוכלו. להפנית לכם להנקות מחוחו טנוף: (ו) כי מישראל והוא. מכספס וזהכס של כל חהד וחחד הוא גבוי וההתש עשהו. והוי"ו של והוא נופל ויש הרבה זוי"ן דומין לו (יחזקאל מ"ו) כלאהיו וגבאיו ולא ירפאו.

מהר"י קרא

תשים עליך סלך אשר יבחר ה' אלהיך בי. והם תסליכו מרעתם לסלכי ישראל שהדיהום ככלי. ולא סכני. להבל כם: השירו ולא ידעתי. השירו הוא מתיבות הכתוכין שי"ן וקריין סמ"ך. לכך (אין) אני יכול לפותרו בלשון שר אלא פת"ה המירו סלך זה והעפידו מלך אחר החתיו. כסו נדכ בן ירבעם ואלת בן כעשא וומרי. והמליכו עמרי תותיו שהוא רשע ממנו. וכנון אמציה כן יואש ווכריה בן ירבעם: כספם ווהכם עשו להם עצכים. מסנו: למען יכרת. למען יפסוק מהרה כספם המקצנים. משנו: יכשן יכרת. יכשן יפסוק מהרה כספם והובם: (ה) וגת עלך שבירון. חרה אך הי כך ווגת כך אפרים! ויושב שכרון. בשביל עגלך שעשות לך: עד מהי לא יוכלו נקין. עד כחי תסמאי לא תוכלי עור לנקורת סמטאהך: (ו) כי מישראל והיא. כך פתר דונש והיא ויי של והיא נופל מן התיבה כמו ותשב תמר ושוממה. ו"יו של ושוממה נופל. היא כמו ותשב תמר שוכמה , וכמו ואנחנו ה' אלהינו ולא

תובנותו. ו"ו של ולא נושלת. והוא כפו לא עובנוהו. אבל אפר סורי כל החיץ הללו בפקופן אפרו ולצורך עצפן נכתבו. אבן עזרא

רד"ק ואף ע"ם שמלכות ירבעם מהאל יתכרך היתה כפו שאפר לו אחיה השילוני הם בעת שהפליכותו לא שאלו את פי ה' ואהי' הנביא לא אמר להם להכליכו אלא אבר לירבעם פה שיהיה לו. ועות ביון שראו שמנעם מלעלות לירושלים לפני ה' וכשה להם העגלים היה להם להסירו מהמלוכה כי אחיה הנביא בתנאי אסר לו רבר הסלוכה אס תעשה הישר בעיני השם וכן סלבי ישראל האחרים לא היו מסליכים אותם על פי ח' זולתי יחוא בן נמשי: השירו ולא ירעהי. שמו שרים ומנהינים עליהם ולא פרעתי בי הם היו מכשילים אותם וסוסכים ידי מרעים: כספם ווהבם. כמ"ש בראש הספר וכסף הרבתי לה ווהב עשר לבעל: לשען יכרת. למען יכרת שמם ויגילו מארצם או כרת הכסף והזהכ מהם מדה בנגר מדה הם שמוהו לעבו"ם יכרת סהם: (כ) זנח ענלך שמרון. אע"ם שהענל לא היה בשטרון כי אם כבית אל לפי שראש המכלכה לכלכי ישראל היה שסרון

לא שאלו להשם להמליך ירבעם וכתוב אשר יכהר ה' אלהיך בו גם כן חלך ישראל: הישירו, מעלומי העי"ן קם שב שר והפעם כפול ויפח חמר כמו סמ"ך כמו בשורי מהם והטעם הפוך אם המליכו או אם השירו. וטעם למען יכרת בעכור יכרת מהם הכסף והוהכ: (ה) זנח. שומרון. כפול כחלו כחוב חוחד זנח ענלך חותך שומרון כחילו מהם בך כי העיר תחרב וחנשים ילכו בשבי: חרה אפי בם. בענל וכשומרון: עד פתי. יהיה הרון אפי כם עד שיהיו נקיים ולח יוכלו נקיון שיהיה להם ממנו: (ו) בי. מעלת ישראל הוא ומעלת המלך שהמליכוהו נעשה ענל שומרון:

פאחאב ואילך והמלכים הם היו הכחזיקים כעבודת העגלים ככ"ש בכל אחד מהם יילך בחבאת ירבקם לא סר מחפאת ירבעם לפיכך סבך העגל אל שכרון וכן אמר שובנים יהיה עגל שסרון ופי זגח הרחיק כפי זגח ה' מובחו אמר את שכרון הרחיק אותך עגיך בלוכר שבעבודו רחקת פארצך ור'ל שסרון אנשי שטרון או יהיה זגח פעל עוסד ופי' רחק כפו יהוגח הרחיק אותך עניך כיוכר שבעבורו רחקת מארצך יר"כ שסרון אנשי שסרון או יהיה זנח שכל עוסר ועי רחק כסו ותונח משלום ומ משלום נפשי אסר את שסרון רחק עניך מסך כי נולה כי סלך אשור בשלכד שוסרון ונרי ישראם שכר את העלים ולקח תוהב: חרה אפי כם. בשני העגלים או פ" כם כישראל העובדים אותם: עד סתינה. יוכלו נקיון, עד סתי לא יוכלו להיות נקיים מזה הצון כלוסר עד כתי אישרך חוסן שלא יוכלו להיות נקיים: 10 כי מישראל. זה הענל מישראל הית כלוסר לא לכדו עבורה זו פהעכוים כפו שאר עברים שלמדו מהם אלא סישראל עדמם יצא ען הענל אשם בסדבר כסר שפרישנו בספר מלכים: והוא הרש עשרו. זהוא הענל אפר אל החשבו כי אלהים הוא ויש כו כחכי חרש עשהו ואיך יהיה למעשת

טצודת ציון

סצורת דוד

וחומל: (ג) זנח. ר"ל אכל לא כן ששו כי עוב כל ישראל את הטוב שויכה כשו למה ונהחני (חהלים מ"ג) : (ד) חשירו. מלי להם ועשה יהודה כדרך שעשו עשרת השכטים כי גם הוא לא סנה שר: עצבים. שכו"ם : (ד) נקיון. מלשון נקי וכרוכ: (ו) חרש.

אני ונכן האויב ירדיף אותם: (ד) הם המליבו. הנה עברת

השבשים עשו מולים ולא שאלו ממני כי כל המלכים המניכו מדעתם אלת ירכעם ויהוא: השירו. עשו שרים כלי ידיעתי: עשו לחם. הפקפה פנה הנכני לות מול מנוכר כ"ל בעבור שיו מושפים לככף וחדב מרדו כה" ועשו הפלכים ואם כן הכסף והודב הדו. פינה אל העלכים: לבען יברת, כעלכים היו מידה שיניתו מהם הכסף והודב כי לאויב יקחום: (כ) וגות ונוי. אחה שותקו ככה כענל שעכדת נה מני לחוך ולה שור לך בעת חיי אלה להביר עד בתי. באלחה הלא ליול ישלון כה מעם שנת חיי לא כלו לכיח של שלנם מעוק העגל לתאם כה: (ו) כי סישראל. העגל הזה נעבה מישדאל מכן אדם לת ממלאכי מעל: והוא. העגל הזה עבהו הוגן

manner. For the calf is of the calves of Jeroboam son of Nebat, king of Israel, through which they became contaminated, and that, viz. the calf

erected by the Israelites in the desert, was also made by a craftsman, and was of no substance. Redak explains that they learned they removed, and I did not know; [with] their silver and their gold they made themselves idols, in order that it be cut off.

5. He has forsaken [you because of] your calf, O Samaria, My wrath is kindled against them; how long will they be unable to cleanse themselves? 6. For it is from Israel; a craftsman made it.

they removed—Heb. הַּשִּירוּ, they set up princes (שרים). Another explanation: הָסְירוּ is like הַסְּירוּ, they removed they removed this one from the throne and crowned this one, and in the book of the Masorah, this is proven, for he classified it in the Masorah of those written with a "shin" and read as a "samech," bearing the meaning of the "samech."-[Rashi] Bracketed words appear in several mss. Kara agrees with Rashi, explaining that "they set up kings contrary to My wishes." Whereas the Torah prescribes, (Deut. 17:15) "You shall set up over yourself a king whom the Lord your God shall choose," they set up kings over Israel whom they chose and who caused them to stray away from Me.*

in order that it be cut off—For they had much gold, and they caused for them that the wealth be cut off from them.—[Rashi] Other editions read: and it caused for them etc. This appears more accurate since the antecedent is an, gold.

Mezudath David renders: Their silver and their gold made for them idols. Since it was their wealth of silver and gold which caused them to stray after idols, it was as though the silver and gold had made the idols.*

5. He has forsaken—The Holy One, blessed be He, has forsaken you, children of Samaria, for the iniquity of the calves in Bethel, where the kings of Israel worship.—[Rashi]

To avoid the ellipsis, *Ibn Ezra* and *Redak* render: Your calf has abandoned you, O Samaria. I.e. because of the iniquity of the worship of the calf, you have been exiled. *Redak* suggests also that me is an intransitive verb: Your calf has left, O Samaria. The intention is that, when Samaria was exiled, the king of Assyria broke the calves and took the gold.

how long will they be unable—to empty their hearts to be cleansed of that filth.—[Rashi]

6. For it was from Israel—From each one's silver and gold it was collected, and the craftsman made it. And the "vav" of און is superfluous, and there are many like it, e.g. (Ezekiel 47:11) "Its swamps and its pools shall not become healthy (אָר)." Here too, for its preparation is from Israel and it is made. And this "vav" may be reconciled in the following manner: פי קישראל והוא —Also, this calf came from them like the first calf.—[Rashi] Kara, too, quotes Rashi, who reconciles the "vav," but explains it in a slightly different

^{*}See Appendix for additional commentary.

ا ا אַרוֹף בּיה: מדור"י קרא אָרֵי אִינין נְלֵוּ לְאַתּוּר עֵלְ בַבַּיְנִינִ בְּרְעִיּתְנְּפְשְׁהֵוֹן בְּעֲרָר מְרוּר יר אנל מישראל הוא גבי אינקן איני אנקן איני לבסרי איני היה כחלא איני לבסרי לוחיון ועי € בְּעַכְּמִיְא בְּמְנָא רְלֵית ערר סרור בֵּית יִשְׂרָאֵל , W. ענלא רשמרון: י ביה ישְרְאֵל דְסָן לְדְרוּחַ וָרֵע וְעֵלְעוֹל חָצִיר קְמָה לֵיה כיה נוב לא יעבר מאים יְבְזּוּנוּנוּן: יקנון נקסין עקסיא **₹**¼! ⊡!! יר ארונייו

כמות הענל הראשון: שבבום: לנסרי לווחין ולשו ארמית הוא (סנהדרוף): שבא מכשרא: (1) קשה אין לו. לזרע שלהם כלומר לא ילליהו במעשיהם: אולי ינשה. אף אם יעשה קמח: זרים יבלעהו. אף אם ילליחו נגנסיהם סיש לישול ציד זרים: (2) פרא ברד אף כאן כי מישראל הומנתו והכנתו והוא נעשה . וי"ל הוי"ו הואת כן כי מישראל והוא אף העגל הוה מאשם בא רשי

ישראל אינן סקברון רבבי הבבים והיה ענל שמרון, שתה כי שבברם. כתו בכיכים וימה ענל שמרון ועבל העישה אותי בי שבבים והיה ענל שמרון, שתה בהלול להיום הכיר והלונו וכקן בי ת"ו ביבה והיות האו אם יש בו יכולת להעיל העובים אתים יא"א על א יות אם יש בו יכולת להעיל העובים אתים יא"א על א יות אם יש בו יכולת להעיל החבל א להעלת שישבו בעיר אות יותף למו לומתה: אולי הלם הלמרו לולי בעלם הביר המו יותים במי שביר המו יותים במי שברי המו אים יותים להול ובין הם אל הי דביה עם שבמבנון לנו אחם יותים להכם שלא הקצור הצא הם לבוס אלא נהן המסף שו הביו המם לא היותים המסף לוות מאון בי מששים לוותים הוביר אחו מחות ממונילות האון בי מששים לוותים הבירי אותו מחות ממונילות האון בי מששים לוותים הבירי און מחות ממונילות האון בי מששים לוותים הוריעה הוציף אים ווית משמבנון לנו לצו שום בלוסר שלא היותים און מיותים הוריעה האון בי מששים לוותים הוריעה המסף עוד על הענין ואםר קבה אין להי למים לוותים הוריעה האון בי מששים לוותים הוריעה המסף עוד על העני הוותים הוריעה המשל אים הוותים הוריעה הוריעה המשל אים הוותים הוריעה הור

donkey, which wanders alone in the the subordinate itself to man. So does Israel; they do prophets, but they go to Assyria to accept the teachings of desert and does not not

wild a wild donkey secluded to himself—He became like a wild donkey that goes alone to itself, sniffing air place to wander.resembles place 10 Israel [Rashi] /rom

אף כאן. כי סישראל ורוא. כך קיידי כי מענלי ירבעם מלך ישראל שנמסת בהם. יהוא גם מעל? ההוא אשר עשתם בריבי ורואקגם פעלי והיה אשר עשתם בריבי ורואקגם פעלי והיכהם אחרי הובל שאין כו משם: ישראים עושים אחרי נעשו: ולא אליום הוא. מאריים עושים אחרי ואיני בורא ועשמים אחרים: ישבוים יוהים אחרים: כי שברים יוהים על שברון לשבר? יהיה על שברון לשבר? יהיה על שברון לשרף: ישראל לברי ברוביר. יאיני מקבל סררות בני אוס. כביבן שינון לביר ברוביר. יאיני מקבל סררות בני אוס. כביבן ישראל אינן מקבל ולברי הבינים.

and it is a no-god, for the calf of Samaria shall be splinters.

7. For they sow wind and they will reap the tempest; it has no standing grain, a plant that will not produce flour; if it does produce, strangers will swallow it. 8. Israel has been swallowed; now they are among the nations as a useless utensil.

9. For they went up to Assyria, a wild donkey secluded to himself.

this worship solely from Israel. This was a replica of the calf Israel made in the desert.*

splinters—Heb. שְּבֶּבִים, Jonathan renders: splinters of boards, and it is an Aramaic expression. Cf. שִיבָּא (Sanhedrin 7b) a splinter of a beam.—[Rashi]*

7. For they sow wind—I.e. they toil in vain with this worship like a man who sows the wind, which has no substance, who will reap nothing but wind or less than that. I.e. they will not benefit from that worship but will suffer harm, for the tempest is harsher than the wind.—[Redak]

it has no standing grain. Their seed has no standing grain. I.e. they will not prosper with their deeds.—
[Rashi] Since he compares their deeds to one who sows the wind, he continues in this manner and says: It has no standing grain. I.e. the time will never arrive when it will have standing grain.—[Redak]

a plant that will not produce flour—I.e. even if the seed does grow after being sown, meaning that they will prosper slightly with their evil deeds which they have commenced to do, that benefit will not remain, and they will have no real pleasure comparable to the plant

which lasts long enough to be reaped and ground.—[Redak]

if it does produce—Even if it produces flour.—[Rashi] I.e. perhaps once it will last long enough to produce flour; i.e. that they will prosper with their property until they achieve a little benefit in the beginning.—[Redak]

strangers will swallow it—Even if they prosper with their property, it will eventually fall into the hands of strangers.—[Rashi] Hence, they will never enjoy the complete benefit therefrom.—[Redak]*

9. For they went up to Assyria-Although Eretz Israel is higher than Assyria, the intention is that they withdrew from their land and went to Assyria. Saadia Gaon interprets this after the Aramaic cognate עלו, they came. The intention may also be that they actually went up. The allusion is to the visit of Pul, king of Assyria, during the reign of Menahem son of Gadi, when Menahem paid him a tribute of one thousand talents of silver. On that visit, Menahem went up to him from a low part of Eretz Israel to a higher part of the land, where Pul was staying. Jonathan renders: they were exiled to Assyria.—[Redak]

^{*}See Appendix for additional commentary.

אָתְסְכוּרוּ בִּיַר עַסְטוָא דַרָחַימוּ : יאַף אָם יְשׁוּוּן בית ישראל דמלפי על לבהון סביני ערמיא אַקרַיב נְלוּתְהוֹן נַאַפִּילּוּ נחפסון פועיר אערי סנהון מרות מלכין ושל כונין: יא אַרַ אַסְגִיאוּ דָבֶית אָפְרַיִם

מהר"י קרא אחריחם: אפרים. כלמים התנו אחבים. הם התנו אחבה ותנאי עמחם כמה דאמר אתנה המה לי אשר נתנו לי מאחבי ! | (י) גם כי יתנו בנוים עתה אקבצם. אע"ם שיתנו עסחם לעבוד ע"ו שלחם . אתפ"כ אני אקבצם כן חנלות: ויחלו מעם בסשא ו מלך שרים. ומח שחגליתם ביניחם עשיתי כרי שיפעסו גלות. ריחלו מעם ממשא שישיכו עליתם מלך ושרים. ויחלו. לשרן חולי. וירעו מה יש בין עבורתי שעברו אותי. ובין עברות

לו. נעשה כסרא שהולך כדד לעלמו שואף רוח ממקום לתקום לנוד: התנו אהבים. יונתן תירגם לשון תנים כערוד זה שהולך במדברות שחסו רוח כתנים לקנות להם מוהבים נוחפים זרים: התנו . (חידנוניו"ט כלע"ו) דש לפרש לשון אתכן: (י) גם כי יתנו בגוים. אף על פי פשו וחת שהתנו חהכים של נוים: עתה אקבצם. ככח פח נהולתם לה העכבנה: ויחלו מעם ממשא כולד שרים. ויכנעו מעם בגלותם מירחת משה מלד שרים ו מעול מלכי האומות שהיו כתוכם: (יא) כי הרבה אפרים. לפיכך אחילני ממשא מלך שרים:

לאשור כמו ועלת מן הארץ או אם תאמר כי עלח מן הארץ רוצח בו עלי מכש כלומר לארץ אשר באו משם וחיא ארץ כנען הצח כמותו לשון סלוק וחשמק כמו יצועי עלת בעלות

נדיש בעתו בחצי ימי אל תעלני. וחנאין רב מעריח פי׳ עלו כמו באו שתרנום באו עלו אפשר לפרש עלו אשור עליה ממש ותוא כשבא פול מלך אשור לארץ ישראל בימימנתם בן נדי ויתן לו מנחם אלף ככר כסף ופלח מנחם אליו למקום שחית בי פול כי בארץ ישראל עצמח יש מקום נכוח מחבירו כמי ידושלים שחוא נבוה מכל ארץ ישראל: פרא בורר לו. אמר

אכן עזרא אחד נותן מנחות של אהכים לשרי האומות: (י) גם. טעם אהכנם במנרים אז יחלי להחאונו ולהחרעם מעט מרוב משא מלך מנרים ואשור ושריהם ולא יתכן מדרך הדקדוק לפרש ויחלו רק כמו וממקדשי תחלו: (יח) בי הרבה. ועעם היו לו מוכחות לחטוא ככר היה לו שירש מאכותיי ולמה הרכה עוד :

דעת הוא כמו תפרא שתולך יחידי שואף רוח במדבר כן תוא תולך כעצת נפשו לכקש עוד הנת וחנה ממצרים ומאשור וכן ת"י גלו לאתור על דחליכו ברעות נפשיחון כערור סרור: אפרים חתנו אתבים. לשון תנאי כמו אתנח המחלי אתנן זונת אםר כי אפרים התנו אחכים עם מצרים ואשור חיו נותנים לחם שוחד לחיות בכריתם ובאהבתם ו"ת אתספירו ביד לי) גם כי יתנו . יתנו גם הוא ענין תנאי כמי החנו אלא שוח מן תקל ווח מן הככר אמר מה תיללו להם כי החנו בניים כי עתה בקרוב אקבץ הנוים עליחם להנלותם אלא שמתחלת יתלוננו ויתרעסו ממשא מלך שרים כם שבספר מלכים שהד נותנים מלכי האומות עליהם עונש מם וזהו מעם כנגד תגלות: יוחלו מעם. ענין תהלתו מלך שרים. הסר יו"ו תשמוש הרא כמו מלך ושרים וכן שמש ידה דאובן שמען והרומים להם רבים ומי שרים שרי האטמות ו"ית אף אם "שרון ענ"ו ני60 כי תרבת, מזבחות, שניהם בשוא הכי"ת ובאו לכן על דרך המסכינת ואפשר שהמר העמסך מובחות תענים או תעצבים הולתם ממיני עכו"ם שמאנוחו בשוא עם חיריעת. הרבת למזבחות ואמר תרבת על אשר עשו אבותם ככו אחאב שהומיף חבעל וחששרת ומת לו לחרכות ולתומוף כי כבר תיו לו אלא שחומיף על תפאו ויות לחפא תראשון למחפיא וחשני לתקלא מצורת ציון טצורת דור

מלשון כדד ויחידי כמו חיכם ישכה כדר (חיכה חי) ז חתנו. מלי אתמן אנה ואמר כלשין כויון! (י) יתני, מלשון אתמן! רחלה. מלשון חיל וחלחלה: מלך שרים, כמו מלך ושרים ותחמר סוי"ו

כדד ויְחִידִי בַּחוֹת נִסשו מכלי עלה וְמִבלי מנהיג: חתנו אחבים. כתנו לחלך אשור אתנו דרך אחכה למטן יטור להם: (י) גם כי יתנו בגיים. אף כי יחנו אתנן אל העכו"ם עכ"ו עתה בומן קרוכ אקבן את סעכו"ם ההם לכוא עליהם למלחמה ולא יוטילו עם סאמנן: רחלו מעם. ר"ל במסם זמן בקרוב יחילו וייסדו ממשא מלך אשור וסשרים: (יא) כי חרבח תוי. ר"ל ששם סרכם מוכחות לחסוא בהן להקריב שליהן לפכו"ם וכן סיו לו המוכחות לחשוא בהן כי כן הקריב שליהן לפכו"ם ולא ניחם של מחשבתו:

interpret it as an ellipsis, either as "altars of the calves," or as "altars of the idols." It is also possible that this is not the construct state and can be translated simply as "altars." The intention is that they increased their deities over those worshipped by their forefathers, e.g. Ahab, who added the worship of the Baal and the asherah. Now why did he need more deities? He already had altars to sin. This was only that he added to his sin. Jonathan rendered: For those of the house of Ephraim increased altars to sin; they had altars of their idols for a pitfall.— [Redak]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

they paid hire for love. 10. Although they pay hire among the nations, now I will gather them, and they will be humbled a little from the burden of the king and the princes. 11. For Ephraim has increased alters to sin; he had alters to sin.

stray after them.—[Kara] Redak, too, explains it similarly: Israel is like the wild donkey that goes alone sniffing the air in the desert; so does Israel follow its own advice to seek aid everywhere, from Egypt and from Assyria. So did Jonathan render: They were exiled to Assyria because they went of their own free will like a wild, rebellious donkey.

they paid hire for love—Heb. הַתְנוּ. They gave tribute to the king of Assyria as a token of love so that he assist them.—[Redak, Abarbanel, Mezudath David Rashi explains— Jonathan interprets it as an expression of a dragon; like this dragon that goes through the deserts. They sniffed the air like the dragon to acquire for themselves lovers, strange paramours. החנר, endragonérént in O.F., like the tremors of the nostrils of a dragon, [derived from מַנְּין. According to this derivation, we render: dragonlike, they sought lovers.] It may also be explained as an expression of hire.— [Rashi] [Rashi's second explanation coincides with that of most commentators, which was explained before and which was used for the translation of the text. In order to avoid confusion, we first presented this interpretation since our translation follows it. It appears also that Rashi accepts this interpretation in his commentary of the following verse.l

10. Although they pay hire among the nations—Although they did this, that they paid for lovers of the nations.—[Rashi]

now I will gather them—When the time of their redemption arrives, I will not delay it.—[Rashi]

and they will be humbled a little from the burden of the king and the princes—And they will be humbled a little in their exile from the fear of the burden of the king and the princes, i.e. from the yoke of the kings of the nations among whom they were.—
[Rashi]*

Others explain this verse in quite the opposite manner: Although they stipulate with the nations that they should aid them, now I will gather them; i.e. now I will gather the nations to attack them and they will drive them into exile. And they will begin complaining a little from the burden of the king and the princes. I.e. their complaints about the tribute levied upon them by the foreign kings and princes will be considered very little as compared to the troubles of the exile.—[Redak. Abarbanel, Mezudath David]

11. For Ephraim has increased—Therefore, I will humble them with the burden of the king and the princes.—[Rashi] Redak explains that the word ningip, according to the vowel points, is in the construct state. He, therefore, chooses to

^{*}See Appendix for additional commentary.

אַגוֹרִין לָסְחָמֵי הַוּו לָּהֹאַ אָגוֹרֵי טַעַנַהָהוֹן לְּהַקּרָא: יב כּהָבֵית לָהוֹן סֵנִיאוּת אונותי ואינון כעקקוא אָתְּחְשִׁיבוּ : יג דָּבְהִין רמנבן מן אונם רבחין בָּסְרָא וְאָבְלִּין וְקָדָם יִיָּ רעוא בהון בען יַסְעַר חוביהון וִיתִפְּרַע: אַוִיתָהוֹן אִיגוּן לִּמְצְרַיִם ת"א רכי חורמי נסין ם פאס י"ו : ויבנח יבראל. בקלים מט ב תובון: ירושבק

(יב) אכתב לו. אני תמיד מוכיה על ידי נכיאי וכותב לו רוכי תורתי והם כמו זר נחשכו: (יְג) זבחי הבהבי. זכחי עולותי שהם מהכהכים כחש שעל מזכחי: יוכחו בשר ויאכלו. למה לי שמכיחים חותם יוכחו להיות להם בשר למאכלם ויאכלום כי אינני רוצה אוחם:

ובן אומר עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו כשר: ה' לא רצם. פשקילקלו בסעשיהם אין הקנ"ה תפץ בקרבנותיהם: תפת מצרים ישובו. ופי לא שאלו: (יד) וישכח ישראל את עשהו אכן עזרא ריפת פיריש: ניבי אכתוב לו.כתיב בייף וקרי בלא ויץ בקמץ תפף תתי"ו מפני מסיכותו למלה ועירא: רבו , כתיב ביי"ו וקרי

(יכ) אכתוב. וחני הוכחתיו וחוקי כתובים היו לו (יג) זבחי . אמר רבי משה הכהן הבהבי כדברי רו"ל ולת הבהכה ויפת אמר מגזרת הבהב והיו"ד נוסף כמו שדי והוא הנכון: יובור עוגם. שישוכו אל מלרים למרות פינ לא תוסיפו לשוב כדרך הוה עוד : (יד) וישבח. היכדות. לכלר כהם: ואבלה ארסנותיה. כל עיר ועיר:

שאני שולח להם יוהירום על דברי התורה ויובירום להם ולא שה להם: רבי. כן על כל רב כיתו שפי' נדול ונכבד ו"ת כתבית להון פניאות ונו": עום זבחי הבהבי. אפר תחלה שהרבו פובחות לעבו"ם ועתח אומר כי מה שיובחו בבית המקרש אינו לרצון כי אינם שבים פחמאם ואין וביתום אלא לאכילתם כמו השלפים שהיי אוכלים הבעלים ופי' הבהבי מתנותי והוא כפל העי"ן והלם"ד כן יהב כלומר הכתנות שתם תרשבות שנותנים לי. ויות דבתין דפנבן מן אנים ויים הכתבי ענין צליות הבשר מן שתפלה ולא הבתבה מהכתבין באוד בדברי דולל ורש"י פירש אותם וכחים שמהכתבין לפני במזבח כה לי שמביאים אותם לפני יובחו אותם לפצמם ויאבלות כי אינני רוצה אותם וסוב היה פירושו לולי שקריאתו לפירושו וו"ו ויאבלו בשו"א ואינה אלא בשתח: עתה יובור. עתה אינני רוצה אותם וסוב היה פירושו לולי שקריאתו לפירושו וו"ו ויאבלו בשו"א ואינה אלא בשתח: עתה יובור. עתה בקרוב יוכור עונם כשישובו מצרים לם יותנן כן קרח ויעברו על דברי או אפקר עום יותר על אשר פקרתי בחרבן הארץ. בגלותם כם ש בירטיהו ותמו בל בארץ מצרים יפלו בחרב וברעב יתמו מקפן ואר גדול בתרב וברעב יסותו: יוד) וישבה ישראל את עושחו. כמו הוא עשך כלומר גדלך וכן אשר עשת את משה ואת אהרן. אמר כי ישראל שכת מי שנדר אתר מצודת ציון

מצורת דוד (יב) אכחב ונו'. כ"ל ע"י הנכיחים שחני שולח חליכם בכל יום להוהירם על הדברים הנדולים והנכבדים שבחירה כחלו חני כותב אוחם להם לכל ישכחו מה אכל בעיניהם יחשבו כאלו הם דברי זר אשר לם ידמוהו מפולם כי תהרושכחו: (יג) זבחי הבהבי. מחה

ידבר מול יהודה שחתו כדברי משכם בכלים בכלים משם שלתם מהבהבין ושורשין לשני יותר שוב בלים ובכלים בכלים בכלים התכלו כי כי שמקריבין במקדש ואשר להם הנה הובתים מש שלתם מהבהבין ושורשין לשני יותר מוב הוא יוכחו הכשר לעלמם ויארלו כי כי פינו מקבלם כלנון : עתה. ר"ל כומן קרול יוכור שליהם המקום את שונם להשיב לכם גמיל: ריפקר. כפל הדכר כפ"ש: אחת פצרים ישובו. כשינולו מארלם יניסו לשוב למלרים לשבת שם: (יד) וישבת וגוי. כ"ל כפי ששראל שכת את כ' בשגדלו ומרוממו וכנה היכלות לשכו"ם כן יהודה שכת כה' והרכם שרי שכלר להשנב כהן ולם בשת כה' ולכן השלח מש בשרי הכלורות שכיסודם

parallels this with (Jer. 7:21) "Add your burnt offerings upon your sacrifices and eat flesh."

Now He will remember their iniquity—when they return to Egypt with Johanan son of Kareah. Then I will visit upon them the punishment for their sin even more than I did so in the destruction of the land and the exile, as Jeremiah proclaims: (Jer.

44:12) "And all shall be consumed; in the land of Egypt they shall fall, by the sword and by famine they shall be consumed, both great and small shall die by the sword and by famine."—[Redak, also Ibn Ezra, Mezudath David

שיעברו לאומות: (יב) אכתוב לו רובי הורתי. בתכתי להם

דברי נכיאות רבות לתורותם דרכי המוכ: במו זר נחשבו.

כאילו לא שסעו שום נכואה ותוכחה: (ינ) זבחי הכהכי. אלו

עולות שבולן כליל לאישים. שכולם (עולה) נעולים) להכתב הבובח: יובחו כשר ויאכלו. אלו נכחי שלמים שהבעלים

אובלים מן הבשר. עכשיו יאכלו עולות ושלמים ביתר הכל.

רד"ק

ביו"ר בצרי הכי"ת. ופי הכ' המצות שרבו בתורתי. ופי"

חסרי נדולית ונכבדות כתורתי כתבתי לו והנה הם נתשבים לו

כמו זר שלא יפנו אליתם. כמו בימי יאשיהו שהיה להם דבר חדש ספר התורה כשסצאוהו . אכתוב , כמו כתבתי ואמר אבתוב כאילו אני כותב אותם להם בכל יום ויום שהנביאים

וכן כמים ענור (ישתיה ל"ח): (יכ) דבי . ענין סגדלה ורועמות כפו כרכם כן מעחו לי (לעיל ד'): (יג) הבהבי. שנין חרוך ושריפה וכדרו"ל שהשלה ולח סכהכה (שנת כ"ה). דצם. מלשון כלון:

(יד) עשהו'. המגדלו ומרומשתו כמו כוח משך (דברים ל"ב):

14. his Maker—I.e. the One Who made him great.—[Redak, Mezudath David 1*

^{*}See Appendix for additional commentary.

12. I write for them the great things of My Law; like a strange thing they are considered. 13. As for the sacrifices they burn before Me, let them slaughter the flesh and eat it; the Lord does not desire them. Now He will remember their iniquity and visit their sins [when] they return to Egypt. 14. Israel has forgotten his Maker, and has built

12. I write for them—I constantly reprimand them through My prophets, and write for them the great things of My Law, but they are considered a strange thing.-[Rashi] Kara explains: I wrote for them many words of prophecy to direct them to do good, but they were considered to them as a strange thing, as though they had never heard any words of prophecy or chastisement. Redak explains that the great and esteemed teachings (רבי) of the Torah are thought by them as being a strange thing, like the Sefer Torah that was found in Josiah's time. Therefore, they would not turn to them. The future tense of אָכַתְּב is used here to denote that God sent prophets daily to admonish the people to keep the teachings of the Torah. It was as though He was writing them every day. Yet it was of no avail. The kethiv 127, they were many, refers to the precepts of the Torah, which are талу.*

13. As for the sacrifices they burn before Me—Heb. וְבְחֶי הַבְּהָב. The sacrifice of My burnt offerings that they scorch in the fire which is upon My altar.—[Rashi] The word הַבְּהָב, to singe, or scorch, found often in the Mishnah.—[Redak] Rabbi Mosheh

Hakohen, quoted by Ibn Ezra, interprets in the same way.

Let them slaughter the flesh and eat [it]—Why do I need them to bring them? Let them slaughter so that they have flesh to eat and eat them, for I do not desire them.—
[Rashi]

Redak theorizes that הבהבי is derived from the root יהב, to give, hence "My gifts." He, therefore, interprets: The sacrifices of My gifts; i.e. the sacrifices they think they are giving Me as gifts, are merely so that they can slaughter for flesh and eat it, not that they repent of their sins. Here the prophet turns to the people of Judah, who emulated the ways of the Ten Tribes and believed that they could atone for all their sins with their sacrifices although they did not repent. He rejects Rashi's interpretation on the grounds that the word ייאכלוי is vowelized with a "pattach" under the "vav," denoting the past rather than the future. According to Rashi, it should be ויאכלו, with a "shwa." See Minhath Shai who cites such editions. Kara agrees with Rashi, but explains that the prophet declares in God's name: Why sacrifice burnt offerings to Me? Rather sacrifice peace-offerings of which they can eat the flesh. He

^{*}See Appendix for additional commentary.

ישראל יה פולחן עבדיה ובנא היכלין לְטַעַנַהָא זרָבֶית יְהוּרָה אָסְגִיאוּ קרָוין כְּרִיכָן וְאֵשְׁלַח אָשְׁהָא בָּקַרְווֹהִי וּרָשֵׁיצֵי בָּרָנָיָהֶהָא: א לָא הַחַּדּמִ דְבֶיה יִשְּׁרָאֵלּ וְלָּא תבועון כנימוםי עממיא אַבי פְעוּתוּן מְבָּתַר פּוּלָחָנָא רָאֵלָהָכוּן ה"א אל נילי נטין ז מנלה עד: רָחִמָהוּן לְמִפְּלַח

יָסְעַוֹתָא עַל בָּל אִירָבִי עָב גּרָ א: בּ מַאִירָרָא וּכְּמָעַצְרָהָא לָא יָהְוּנוּון וְחַמְּרָא לָא יְסוּפֵּיק לְהוּן:

נויבן) היכלות. ספני מעון היכליתיהן וערים בצורות שבנו להם . הם אוםרים פי יחת לנו עלינו ופי יבא בארפנותינו. ולכך שכחו את ה' פעום. וכן ישעיה הוא אופר ביום ההוא יהיו לרי פעווו כעזובת החורש. וכתיב כי שכחת אלהי ישעך וצדר ואכלה ארמנותיה:

(א) אל תשמח ישראל . כשחר עמים הקדמונים שהם לא הבלו תורה ולא באו לחלקי ואתה זנית מעלי ואכדת טובות הרכה: אהבת. להיות כוונה להכל אתנן: על כל גרנות. כדרך זונה שנותנין לה דגן סעיוך לא וכרת. ומה יהיה בהם. ושלחתי אש בעריו

(א) אל השמח ישראל אל גיל כעמים. אל תשמח להגיל כשאתה עובד ע"ז כמו ששמחים וגילים האומות . שאעים שיורעים שאין בהם כח להרע ולהיפיב. וגם היפיב אין אותם. אעפ"כ לא המיר נוי אלהיו ועפי המיר כבורו שיש בו להרע ולהיסיב. וונה סעל אלהיו: אהבת אהגן על כל נרנות דגן. כוונות שהילכות על כל נורנות רגן הגורן: (ב) לא ירעם. לא יהיה להם לפרעה: יכחש. יפסוק. כפו אכלתם פרי כחש:

רד"ק והרבה אותו ויבן היכלות לעבוד כמם עכו"ם וכת"י ובנא היכלא למעותא ויתכן לפרש ויבן היכלות להשנב בהם ספני האויב כמ׳ש ויהורה הרבה ערים בצורות כלומר שכחו אל מושיעם ובפחו בהיכליהם וסבצריהם ולא יועילים כי אני אשלח אש בעריו כלומר שיבא עליהם האויב ברצוגי שישרוף עריו וארמנותיו באש כמ"ש וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת

מ (ח) אל. הטעם כל גוי חם ישמח בכח להם גילה דין הוא כי. אין אחד מהם שיונה תחת אלהיו כאשר עשית אתה אהכת לתת אתנן לבעלים תחת מעשר אלהיך וואת הונות על כן גרן ויקב כי זרים יקחום יכחש בם כאילו

אכן עזרא

כל בית נדול שרף באש וכן עשה בערי יהורה וכן אמר בננואת יששה עריכם שורופות אש או יהיה פי׳ האש תחרבו. שיחיה גדול כאלו הערים והארכונית שרופות באש: (6) אל תשמח, אם יקרא לכם רבר שניחה כמי חופות חתנים חולת' אין לך לשמוח כמו שאר העמים כי הם לא עובו את אלהיהם ואתה זנית מעל אלהיך ועברת אלהי העמים לכן יש לך להתאבל על זה ולא לשמוח לשום שמחה כמו שעשו רור המדבר אחר שהוכיחם משה רבינו על רבר חענל אמר וישמע תעם את הרבר הרע הזה ויתאבלו יהנכיאים מוכיחים אותם בכל יום על עובדם עכו"ם ולא ישיתו על לבן אהבת אתנן על כל נרגות רגן. לפי שהסשילו הנביאים עבורת עבו"ם ככעשה זונה אמר אהגה אתנן כמו אהגן זונה ופי׳ על כל נרנות דגן בעת שהייתי נותן גרנותם מלאות רגן כס"ש וישמן ישורון ויבעם. או יהיה פי"על כל גרנות רגן כי כשהית תרגן בגורן היו עוברי עכו"ם שם בגורן לפי כחשכותם שהנעבר ההוא הוא הגותן התביאה: יכי גורן ויקג לא ירעם. כיון שאינם סכירים כי אני הגותן להם הדגן והתירוש וסגיחים עבורתי ועובדים אלהים אחרים לא ירעה אותם גורן ויקב כי אביא עליי חשרפון ותירקון או הארבה או האויב שלא יעשו ספני גורן ויקב. וכן אמר בראש הספר והיא לא ירעה כי אנכי נתתי לה: ותירוש יכחש בה. אסר ותירוש אחר שאסר ויקב כי וכרו הנורן הוא על שם פופי שיעשו מסנו לחם ברוב אבל יקב כולל שתי הנאות אכילה הענבים ושהיית התירוש שיעשו מהענבים ואחר שאמר הנה תירוש לא כלל יקב כי אם אכילת תענבים ואחר כך אמר ותירוש ופי' יכחש בה כאלו יבחש בהם כי מה שיקון ממנו לא ימצאו בו שחהיה בו מארת ה' כמיש בננואת חני בא אל היקב לחשוף חמשים פורה והיתה לשרים ואמר כה לשון נקבח לפרת אפרים כי בזה ובזה ידבר אל העם פעם לשון יחיר ע"ד כלל ופעם לשין רבים על דרך פרם ופעם לשון נקבה על העד" ובססרת ב" כתיבין בה

מצודת ציה מצורת רוד

וכחשר מכלה החש ושרפה ארמנות השל עדת ישראל שפשו לעכו"ם: ויבן . מלשון בנין: בצורות . מלשון מללה: ארסנותיה . מלשון ארמון והיכל:

מֹ (חֹ) אל גיל . ל"ל חין רחוי לך לשמוח על שום גילה כדרך בבמחים העכו"ם על דבר נילה : כי זגית . ולכן מהראוי

(ה) ניל. פנין שמחה: גרגית. כן נקרל מקום סתכוחה: מי ויקב. הול הכיר שלפני הגם והיין יולד כו כפו יגם שתתחונן ככל עת : אהבת אתנן . חסכת לקכל חתכן לחוור חחרי׳ יקב חוכ בו (ישעים ה'): ירעם . מושון מרעה: ותירוש . פנכי

של הנרנות ר"ל חורת על העכו"ם לכקש מהם עורה ולפי שהמשילם לוונה אחר לשון הנוסל כוונה שחודת על הנרנים לדחת דגן באחננה . (ב) לא ירעם. ר"ל לא יהיה להם למאכל כי לא חלמת: יבחש בח, ישקר כעדת ישראל ר"ל לא יששים לה פיק:

upon it blast and yellowing, or locusts, or enemies, so that they will not have enough for a threshing-

floor or a wine cellar. This is reminiscent of 2:10: "But she did not know that I gave her corn etc."—[Redak]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

temples, and Judah has increased fortified cities, and I will set fire to his cities, and it will consume her palaces.

9

1. Rejoice not, O Israel, on joyous occasions, like the peoples, for you have strayed from your God; you love a harlot's hire on all threshingfloors of corn. 2. The threshingfloor and the wine cellar shall not

her palaces—I.e. the palaces of each city.—[Isaiah da Trani] The word אָנִיר, city, is grammatically of feminine gender. Hence, the suffix denoting feminine possessive.

1. Rejoice not, O Israel—like the other peoples, for they did not receive a Torah, and they did not come to My lot, but you strayed from Me and lost many benefits.—[Rashi] Should you experience a joyous occasion, such as a wedding or the like, you should not rejoice like other peoples, for they did not forsake their gods, whereas you have strayed from your God and have worshipped other gods, the gods of the nations. It is, therefore, fitting that you refrain from engaging in any joy, just as the generation of the desert mourned after being castigated by Moses for making the calf, as the Torah states: (Exodus 33:4) "And the people heard this evil thing and mourned." Now the prophets scold them daily for worshipping idols, yet they do not take their words to heart .-[Redak]

you love—to be like a harlot, to receive a harlot's hire.—[Rashi] Since the prophets compare idolatry

to harlotry, the expression of the harlot's hire is used.—[Redak]

on all threshingfloors of corn-In the manner of the harlot to whom they give corn on the threshingfloor for her hire.—[Rashi after Gen. Rabbah 57:4] When I would lavish plenty upon them, and their threshingfloors were replete with corn, they would worship idols, as Moses states: (Deut. 32:15) "And Jeshurun waxed fat and kicked." Alternatively, when there was corn in the threshingfloor, they would worship idols there, according to their belief that the pagan deities were responsible for the plenty.—[Redak] Mezudath David explains that the prophet compares Israel, who made the rounds of the nations to appeal to them for aid, to the harlot making her rounds of all the threshingfloors to receive corn for her hire.

2. The threshingfloor and the wine cellar shall not feed them—Since they do not recognize that I give them the corn and the wine, and they forsake My worship in favor of the worship of pagan deities, the threshingfloor and the wine cellar will not feed them, for I will bring

ילָא יְתוּבוּן בַאַרֶע שָׁכְנָהָא דַיִּי וִיתוּבוּוְ רבית אפרום לסצרים לָאַהור יִנְלון מַסָאָב יַיכְלּוּן: ר לָא יִנְסְכוּן ַקֶּרָם וָיָ נַסָּכִין רַחַכֶּר ולא יהקבלון לבעוא דיבָתַיהון קורבניהון בַּלְּחָם מְרַחַק לְהוֹן כַ**לֹּ** דוֵיכְלִּינִיה יִקהָאָב אַרֵי קורְבָנֵיהוֹן עַל נַפַּשֵּיהוֹן לָא מִכַבֶּר לָהון בְּבֶית סַקְרָשָא רַיִּי: הּ סַה תַּעַברון לִּיום פוַעָרָא וּלַיוֹם חַגָּא דַיֵּי: וּ אַרַיּ

פהר"י קרא

ובאשור מפא יאכלו . כלופר בנלות אשור לחפם כפופאת

אכלו. כן יחוקאל הוא אומר בכה יאכלו בנ"י את לחםם ממא

בנוים:(ר)יסכו.ניסוך היין: יקרבו. בסנחה.כסו וערבה לה' סנחת

יהורה: ובחיכם כלחם אונים להם. בעוד שעשו רצוני הם מקריבי׳

לפני קרבן. והיתה לחם אשה לריח ניחוח לה'. משקילקלו סעשיהם, היו זבחיהם כלחם אונים. כלחם מכאוב: כית ה'. כמו

לבית ה׳. כסו אוצר ה׳ יבא . ופחר׳ לאיצר ח׳ יבא: (ה) וליום

תנ ה'. ליום חנא שיחונו רינועו כשיבור: (ו)כי הנה הלכו משר.

תיא ירושל׳ כיון שהם ספסאים אותה כגלוליהם לא ישנו בה

כי אין הארץ כוכלת זמן רב עיברי עכו"ם כם"ש אלהי נכר

תארץ וכן פי שיעשה כה החועבות הכתיבות כם"ש ולא תקיא

בגורן כאתננה: (ג) לא ישבו בארץ ה'. לא יתעככו כארלס: (ר) לא יסבו, לשון נסך: ולא יערבו זו. לא תהא מנחתם עריכה עליו: כלחם אוגים. כלחם גולה הכא על ידי כח ואונים: כי לחםה דנפשם, ראוי הוא זה להם למאלכ ולא לכא לבית ה'. דכר אחר כלחם אונים. כלחם אכלים שהוא עמא ומופו מוכיח כל אוכליו יעמאו: (ה) דיום מועד. ליום זמן קכוע להיות האויכ

נועד עליכם: חג ה'. זכח הריגה שיש לו ככס :(ו) כי הנה הדכו. ממקומם מרוב שודדים שיכחו עליהם רב"ק וסביריו בס והאחר רוא ויכי בה: גי לא ישבו בארץ ח'. לא יכירם: (נ) לא ישבו, ובאשור באמא יאבדו.

לא יכירם: (ג) לא ישבר. ובאשיר מהא יאכדו. מכן היו אוכלין בארן ה' אחר שלא יתנו קודש השם ניקן היו אוכלין בארן ה' אחר שלא יתנו קודש השם וותנו אתנן: (ד) לא. הנשארים ואלו היה להם לא יערכי לו: כלחם אונים. כתו לא אכלתי באוני והוא שם דכר ולשון רכים אונים: (ה) מה. חב ה'. כנגד זכחיכם: (ו) כי הבה הלבר. מקהד שור שיכואם יש מהם שימותו

מצורת דוד (נ) לא ישבר ונו'. כי יגלו ממנס: רשב. מסני החייב ינום למלכים לככת כה: ובאשר, בריחס בגולה כחשור יחכלו מחלכ סחו ומחום כי לח יוכלו לסטור מחלכים כנקיום: (ד) לא יסכר. זה חמר פל בני יהודה מסחה חין לו חסן בנסכיהם ולח יושכו לם' יק

slaughter, the killing which I have in you.—[Rashi] In the Karlsruh edition, the following appears: Every is an expression of breaking the bone and the neck, either a day of slaughtering [animals] or a day of killing

[people], as it is said: (Num. 29:12)
"And you shall celebrate a festival
(An)," slaughtering for flesh, [i.e. the
festive sacrifice]. (ibid.) "a festival
(An) to the Lord." (Isa. 19:17) "Egypt
shall be a breach (AND?) (sic.)";

מצורת ציון סיין: יכחש. ישקר: (נ) משא. כ"ל מחומב ומלום: (ז) ימכר. פלשון נסך ויליקה: יפרבו ונד. מפן מחיקות כפו ופרכה לכי פנחת (פללוכ' ג'): אינים. פנין גול הכל בכה וחון וכן וידיו

תבננה הונו (חיוכ כ'): לחכב. 'נם הכשר יקרה נחם וכן הת

feed them, and fresh wine shall fail her. 3. They shall not stay in the land of the Lord, but Ephraim shall return to Egypt, and in Assyria they shall eat unclean [food]. 4. They should not pour libations of wine to the Lord, they will not please Him; their sacrifices are like bread of mourners to them, all those who partake thereof become contaminated, for their bread is for themselves, it should not come into the house of the Lord.

5. What will you do for the appointed day and for the day of the Lord's massacre?

3. They shall not stay in the land of the Lord—Heb. ישבו, they shall not stay in their land.—[Rashi] Rashi's intention appears to be that the sense of ישכוי is not "they shall not sojourn," for they indeed sojourned in the land. He, therefore, interprets it to mean that they shall not stay in the land, but they shall be exiled from it. According to the Soncino edition of Redak of 1486, followed by the Lublin and Warsaw editions of Nach, "the land of the Lord" is Jerusalem. This does not appear in mss., and from the following commentary, it appears that the entire Holy Land is meant. Redak explains as follows: Since they defile it with their idols, they will not remain therein, for the land does not tolerate idolaters for any length of time. Cf. (Deut. 31:16) "the gods of the strangers of the land." Likewise, anyone who commits the abominations delineated in the Torah will not stay long in the land. Cf. (Lev. 18:28) "so that the land shall not spew you out as it spewed out the nation that was before you." [As mentioned above, this appears to

refer to the entire land, not only to Jerusalem.]*

4. They shall not pour libations— Heb. יְּסְבֵּי, an expression of יָּסְבּוּ, libation.—[Rashi]

they will not please Him—Their offering will not be pleasant to Him.—[Rashi] Why should they bring libations to the house of the Lord? They will not please Him since the people transgress His commandments and His laws.—
[Redak]

like bread of mourners—Heb. אוֹנְים, like bread of robbery that comes through strength and might.—[Rashi]

for their bread is for themselves—
It is fit for them for food, but not to come into the house of the Lord. Another explanation is: אַלְּנִים, like bread of mourners, which is contaminated, and the end of the verse proves it: all those who partake there-of become contaminated.—[Rashi]*

5. for the appointed day—For the day of the set time for the enemy to be appointed to come upon you.—
[Rashi]

the Lord's massacre—Heb. גח, a

^{*}See Appendix for additional commentary.

הַא יִגְלּוּן מְן ַקָּדָם בְּזוּוִין לָמְצְרֵים יִהְכָּנְשׁוּן לָסֶפֵּים יִתְקַברוּן בֵּית חַמְדַת כַּסְפָּהוֹן קַרְסוּלִין יִשָּׁרוּן בָהוֹן חַתוּלִּין בְּבְרְנָיִהְהוֹן: י אַתוּ יוֹמֵי סעורנא אַתו יומי תושלֶּמֶת חוֹבִין יַדְעוּן רבית ישראל דהוו סָהָנָבָן לָהון נְבָיֵי קושָטָא וּמִשְעָמְבֵין לָּדוּון נָבְיֵי שַׁקָרָא עַלֹּ דְאַסְנִיאוּ הובה והקופו השאה: ח

מהר"י כרא תכשיו ילכו בגלות משור האויבים הבאים עליהכ:(ו) ירעו ישר׳ אויל הגביא. כשיבואו יםי הפקודה שיפקור עוונם. אז ירעו ישראל . ככואן דברי הנביא . יהדע הנביא אשר שלחו ה' באמת שנתקיימו דבריו. כשהיה מתנבא הם אימרים, אויל הנביא סשונל איש הרוח, הוא איש אשר רוח אלהים נו. כשהוא סתנבא להם. הם אום' משתע הזא. וכן אתה מוצא בשמעית הנחלמי אשר שלח כשמו ספרים אל כל העם בירדשלים אל

צפניה בן כעשית הכהן לאמר ה' נתנך כהן תחת יהוידע הכתן להיות פקירים בית ה' לכל איש כשונע ומתנבא. ועתה למת לא נערת בירסיה חענתותי הסתובא לכם: על רוב עתך ורבת משממה. רוב עון עשיתה ורוב כשממה ושנאה יהית לך: (ח) צובה אפרים עם אלהי. נביא השקר אפרים שלח רר"ק

כי הנה הלכו סכובר הרעב לכצרים וליום חחרבן מח יעשר יאנה ינוסר לעזרה: שור. הוא הרעב כסו חשור השבר ופי' הרעב והחדב תקבצם: כוף תקכרם. בי שם יסותו החולכים שם בחרב ורפב': סוף . כסו גיף וכן כטהם וככתן: מהמד לכספם . בתי חסרתם שהיו אוצרות בספם: קיסוש יירשם. כלומר ירש אותם הקימוש שיהיה שם תמורת חכמף כשיחרכו

מצורת ציון קנוט כמו הפניר הפועד (ירמיה פ"ו) : (ו) משד . מלשון שורר ופושק: מוף. ישכן שהיא נוף וכוא שם מקום כמלרים ובאה הת"ם במקום הט"ן וכן כפהם וכשהן (ש"כ י"ם): מחמר. מלשון המדם: קיםוש. מין קון: יירשם. מלשון ירושם: חוא. מין קון: (ו) הפקירה . פנין וכרון : ודבה . הוי׳ו ימירה : משפחת . פנין נסירת סיכה כמו וישמום משו (כרחשית כ"ו): (ת) ציפה. כן

עם נכוכדנלר: מוף. מארץ מגרים היא: מחמד לכספם. בתי חמדת חולרות כספס: קימוש ונו' חוח. מיני היות. תירגם יונתן: (ז) הפקודה. שיפקדו עונותיכם: השלם. חישלמת חוכין: אויל הנביא. חף מנכיחי אמת שלהם יהיו אוילים כגון חנניה כן עזור שתחלתו נביא אמת: ורבה משממה. שהקדוש כרוך הוא שונא מעשיכם: (ח) צופה אפרים עם אלהי , הס מעמידין להס

אכן עזרא במצרים נה בדרכים על כן אחר מהמד לכספם והנה לשוד ילכון (ז) באו ימי השלם. שישלה לכם השם שהייתם אות' על נביא הכם שהוא אויל ואיש אשר רוח השם בו הוא משונעי על רב עוגך. משממה. שיש כלכ כל אחד: (ח) צופה. הטעט שחמר כי נכיח השם הוח חויל והוח

(יו) בופור. השפט שהות על לכית השפיחות היה הבתים יצמרו בחם הקוצים: קימוש יהיח. הם מיני קחצים דינהן תירנט מיני חיות קרטולין תחולין: (a) באו ימי השקידה, שישקדר האל פוני ימי השלם שישלם להם האל יתברך בכעשיה הרעים אז ידעו ישראל ויתודו ויאמרו על נכיאי השקר שהפלו אותם והיו אוסרים להם שלום שלום אז יאמרו עליהם ארל הנביא משונע איש הרוח: על רוב עונף. על רוב עונף היה וח שנמית איציי נביאי העקר ועובת נביאי האסת: ורבה בשפפה. לפיכך רבה כשפפת האל יתברך עלינם: שלם. שם בשקל פנול חתול וי"ת היאו פהגבין להון נביאי קושפא ובשענפין להון נביאי שקרא על רסניאו חוביך ותקיפו חפאך: (ח) צופה אפרים, אפרים שם לו צופה עם אלהיו היא נביא

סצורת דוד ר"ל מהי הוכות שתנללו כו כיום הקבוע של תשלום הנחול : דליום חב ה". ביום שיבות עליכם מה" זכח והריגה כוכחי נהפות החג והוח כפל ענין כמ"ם : (ו) הלכו משר . כחשר ילכו מחרום פסני ספודד הנה מלרים הרכן אותם כי שם יכואו שם יוחון כן הרח כמים (כרמים מיג): סוף תקברם. כי שם ימוחו פ"י חרכ נ"נ ולא יביכו לארלם: מחסר לכספם, כתי חשדתם שהם אולרות כספה הנה ההימוש יירש אותם כי תלמת וכאהליהם תלא החוח:

(ז) באו. הנה עחה כלו הימים של ולרון פונותיהם וכלו פימים של גמיל חשלושיהם וידפו ישראל כי הן קרט וכלו : אייל דעביא. ר"ל יראו שהוביא השקר המבטיחם על כשלום הוא אויל ולא דכר בו ה" : איש דרוח. סוף הגביל השקר אשר חשבו שיש בו רוח נביפם והיה כפל ענין כמים: על רב עובך, בעכור רוכ שוכך רכה פליך נטירת החיכה מה': (ח) צופת אפרים. לופה יש להפרים מם

This came about because you folthe false prophets and ignored the true prophets.—[Redak]

and the hatred is great—which the Holy One, blessed be He, hates your deeds.—[Rashi]

Ibn Ezra explains that they would say that God's prophet was a fool and the one in whom was the spirit of God was mad. He explains: "the hatred is great" as referring to the hatred in each one's heart, which they harbored against God.

8. Ephraim is a prophet with my God—Ephraim sends false prophets to prophesy in the name of God, 6. For behold, they have gone away because of plunder, Egypt shall gather them, Moph shall bury them; the treasurehouses for their silver—thistles shall inherit them, briers in their dwellings. 7. The days of the visitation have arrived; the days of recompense have arrived, let Israel know; the prophet shall be a fool, the man of the spirit mad; [this is] because of your great iniquity, and the hatred is great. 8. Ephraim is a prophet with

(Psalms 107:27) "they will be frightened (মান) and wander like a drunkard."—[Rashi]*

6. For behold, they have gone away—from their place because of the many plunderers who will come upon them with Nebuchadnezzar.—[Rashi] Redak interprets שול as "famine." He refers to Isa. 51:19. However, Targum, Kara, Ibn Ezra, Eliezer of Beaugency, Isaiah da Trani, and Abarbanel agree with Rashi.

Egypt shall gather them—for there they will seek refuge with Johanan son of Kareah, as is delineated in Jer. 43.—[Mezudath David]

Moph shall bury them—It is of the land of Egypt.—[Rashi]*

the treasurehouses for their silver—The houses of the precious treasures of their silver.—[Rashi, Redak] l.e. the buildings which once housed their treasures of silver.—[Mezudath David] Abarbanel takes this as a description of Jerusalem. While they will be gathered in Egypt, their treasured city, Jerusalem, will be taken over by thistles and briers.

thistles etc. briers—Heb. קימוש חוח. Jonathan renders these terms as species of beasts.—[Rashi, Redak]* 7. **the visitation**—When your sins will be visited.—[Rashi] When God visits their sins upon them.—
[Redak]

recompense—the payment of sins.—[Rashi from Jonathan] When God will recompense them according to their evil deeds.—[Redak]

let Israel know—Let Israel know that they have approached and: arrived.—[Mezudath David] Redak explains this clause as connected to the following: Let Israel know that the prophet is a fool...

the prophet shall be a fool—Even some of their true prophets will be fools, e.g. Hananiah son of Azzur, who was originally a true prophet.— [Rashi] See Jeremiah 28, Sanhedrin 89a. Redak and Abarbanel render: the prophet is a fool. They explain this as referring to the false prophets, who constantly assured them that there would be peace. The people would not heed the true prophets but only the false ones, whose prophecies were favorable. Now Israel will know that those prophets are fools and that the man of the spirit is mad, for the days of visitation and recompense will

because of your great iniquity-

^{*}See Appendix for additional commentary.

אֱלּהָרֶ נָבִיא פַּח יָקוֹשׁ עַלּ־כְּלֵּ־הְּרָבְׁיוּ מִשְׁמֵמָה בְּבֵית אֱלֹהְיוּ: ° הָעְמִיקּוּ שָׁהַתוּבִּימֵי הַגִּבְעָה יִזְכְּוֹר עַוֹּנְםיִפְּקוֹר חַשׁאוֹתָם: 'כַּעְנְבִים בַּמִּדְבָּר מְצְאָתִי יִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בִרְאֵנְה בְּרָאשִיתָה

־איתי

שלא רי

ת"א נענים נפונר. נונות נו קרא מהר"י קרא

נכיאיהם הממשיכין אותם לגד עבודת אלילים שלהם מעכו"ם: גביא פח יקוש על כל דרכיו. ולנכיאי האמת הם טומנין פהים ללכדם: משטטה בבית אלהיו. ככית המקדש הרגו את זכריה ויבקשו להרג את ירמיה כענין שלאחר (ירמי' כ"ו) משפע מית לאיש הזה וני' זופעים י"ט! ויש אותרום זה גבעת שאול (שמואל א' ע"י)

החסידו לע"ז ושיחתי דרכיהם כסו שלשו סיסי הגבעה ביסי ירמיה כענין שנאחר (ירמי' כ"ו) משפע מות לחים הזה ונו": (מ) ביסי הגבעה: יש אומרים זה גבעת כנימין נפלגש (שופטים י"ע) ויש אומרים זה גבעת שאול (שמואל א' ע"ו) ששאלו להם מלך ומרדו כדכרי הנכיא : (י) בענבים במדבר. כענכים שהם חביכים כמדבר כך חיבמי את שהאלו להם מלך מחלכה מפשלת: בבחורה. כתאלה מפשלת: בבחורה. בתאנה אבן עזרא הרד"ק

עושה מעלמו לופה והוא כמו נכיא שהוא ליפה מה להיות וזה נכיא השקר הוא פח יקוש ועשם משטמה בכית אלהיו כדרך שהוכיר בתהולה וקוש ויוש וכשל גם נכיא: (ע) העביקו. להרע: ביסי הגבעה. שמרד בנימין: (י) בעגבים. כדרך ימלאוהו כארץ מדבר ועשם כענכים במדבר שאין שם יישוב כל מולאם ישמח כהן וככה

כבכורה בתאנה ולא היתה שמהתי רק מעט כי לא עמדה כי

השקר שאוסר נכואתו כשם אלהיי: נכיא פתיקוש. רגביא
הרוא היא לאפרים על כל דרכאי ככו הפת היקוש שלוכר
תעומות כן לכלון מפרים כרביי נכיאיהם: כשסכה בכית אלהיו
נכל לפרש בית אלהיו בית הענלים שהם אלהיו ננבא השקר
שם כתנכא והוא נורם לו משמסת בינו וכין תאל יהברך ונוכל
לפרש גם כן בכית אלהיו בכית האל שדרא בית הכקדש. ו"ית
מסני הקלא בבית כקרשא ראלההון ובסדרש משסכה בבית
אלהיו נכריה שהרנו בבית הבקדש היגה הפן מדבר על אפרים
ווכריה שהרנו בבית הבקדש היגה הפן מדבר על אפרים
ווכריה שררנו בני יהורה: עו העמיקו שחתו העפיקו טרה
ווכריה שרנו בני יהורה: עו העמיקו שחתו העפיקו טרה
ושחתו דרכיהם: כימי הנבעה. כימים ששחתו בני כנימין

להתנבאות לשלום לו. והוא אוםר שמעה דבר ה' הוא מתובא: נביא פח יקוש על כל דרכיו. נביאי השקר הם מקריבין להן

ונכיא האמת הם מרחיקין יפוכנים פח ומוקש לרנליו: משמפה

בבית אלהיו. שגאה ואיכה הם ניפרים לנכיא האסת שמצוי בבית אלהיו לשמוע דבריו: (מ) העסיקו שתתו כיפי הנבעה.

וסחתו דרניתם: כיסי הנגעת, פיסים ששתתי בני כניסין בנגעה שהחויקו דבר נבלה שעשה בפלנש: (י) כענכים בסרבר. כסו אם יכצא ארם ענכים בסרבר שהוא ארץ ציה אשר אין בו כל פריישישכת ברסומסו שישסח ארם כשיסצא בכירה כחאנת כראשיתה כן סצאתי ישראל בסרבר ופרנסתים **מצורת דיו**

האלום שעשה לעלמו והוא נכיא הבקר אשר להם השתוכא כשם עשו"ם ואתו הנכיא הוא למח מוקש פרושה על כל דרכיז של אסרים כי כמו שהמח יפול בו הלשור כן בדכרי הכניא השקר ישול אסרים: מששמה בבית אלחיו. בכיח העט"ם יש לו נעירת

יקרא הנכיא וכן לוסה נחתיך (יחזקאלגי'): פח. כשת: יקוש. מלי מוקש: (ס) העמיקו. ד"ל הרכו כפו דכר הפחוק הוא רב מהאדם מהגיע אליו כן כל דכר הרכוי בתכלית קרוי טומק: (י) כבכורה.

איבה כי נכיא השקר המחמיד לשכח שם כאלו טסר לו איבם כמה שחחםי אותו לדרך רשה לרע לוו (ט) העסיקו שחחו. העמיקו לששת הכים ושחחו דרכם כמו כני פנימין בפלנש בנבשה אשר החזיקו ידי שוברו שבירה כי כ"כ נביאי השקר מחזיקים ידי שוברי שכיר בהבשחת הכלי ולכן יוכור פונם לשלם עליהם גמול: (י) בעובים בכחבר . כמו החולא עוכים במדבר מקום שתם שהם חביבים עליו מאד כן מולסתי את שהשל ב"ל כן היו תכיכים על בעם מולאקים לי לשם :כבבודה . כחמיה התכילה באיל: החלהב הלשונה לנולן

themselves—They have deepened their perversion and corrupted their ways.—[Redak]

like the days of Gibeah—Some say that this is Gibeah of Benjamin in the case of the concubine (Jud. 19), and some say that this is Gibeah of Saul, where they asked for a king and rebelled against the words of the prophet (I Sam. 15).—[Rashi]*

10. Like grapes in the desert-

Like grapes, which are precious in the desert, so did I love Israel.—[Rashi]

like a ripe fig—Heb. בְּבְּכּוּרָה, like a ripe fig.—[Rashi]

on a fig tree—Heb. בְּחָאָנָה.—[Rashi] Since אָאָנָה may mean a fig or a fig tree, Rashi clarifies the matter by explaining that it means a fig tree.

in its beginning—In the beginning of the ripening of the figs.—[Rashi]

^{*}See Appendix for additional commentary.

my God, [for the] prophet [they lay] a fowler's snare on all his ways, hatred in the house of his God. 9. They have deeply corrupted themselves as in the days of Gibeah; He shall remember their iniquity, He shall visit their sins. 10. Like grapes in the desert I found Israel, like a ripe fig on a fig tree, in its beginning,

saying that there will be peace.— [Kara, Isaiah da Trani, Abarbanel] Eliezer of Beaugency renders: Ephraim is a prophet against my God, claiming that God's warning concerning the impending doom is false. Rashi, however, explains: They set up for themselves their prophets, who attract them toward their idolatry.— [Rashi] Nach Lublin adds: מעכּני״ם, from the pagans. Redak renders: Ephraim set up for himself a prophet with his god, and he is the false prophet, who prophesies in the name of his god. Mezudath David follows this interpretation. Abarbanel speculates that Rashi [and Redak had a different reading of the text. Their reading was אלהיו, his god, referring to the pagan deities. This does not coincide with any editions of the known According to Rashi and Redak, this word has no sanctity since it refers to a pagan deity. According to our editions, as verified by Abarbanel, Kara, Isaiah da Trani, and Eliezer of Beaugency, it refers to God and possesses the sanctity of the Holy Name, not to be erased.—[Minchath Shai1

[for the] prophet [they lay] a fowler's snare on all his ways—And for the true prophet they conceal snares to trap them.—[Rashi]

[causing] hatred in the house of his God—In the Temple they assassinated Zechariah (II Chron. 24:21), and they sought to assassinate Jeremiah, according to the matter that is stated: (Jer. 26:11) "This man is liable to death etc."—[Rashi]

Redak remarks that this is a Midrash, but questions the connection to Ephraim, since it was the people of Judah who killed Zechariah. According to this Midrash, this word possesses sanctity since it refers to the Temple of God. See Tractate Soferim 4:9. Redak. however, explains the verse in a different manner. The [false] prophet is a fowler's snare [for Ephraim] on all his ways. [I.e. just as the fowler's snare traps the birds, so will Ephraim be trapped by the words of the false prophets.] And he causes hatred in the house of his gods. [I.e. by preaching his false prophecies in the shrines of the golden calves, he causes enmity between himself and God.1 According to this interpretation, this is not God's Name, but a reference to the idols.

Another explanation is: They harbor hatred against the true prophet who is found in the house of his God to preach his prophetic message.—[Kara]

9. They have deeply corrupted

לאָרָחוֹן וֹלָר לָא יִחָנּין רָאָירִי אַבְּרִיִם כָּעוֹך: יב כֵּי אָם־יְנְּדְּרֵלְּ אֶתְּרְ אָמָחַנְּהִי מִפְנִּיִּהְ נְּתִּבְּׁבְּיִׁם בָּעוֹף יִתְעוֹפֵּף כְּבוֹדְּׁם כְּאָרְבְּם: אָמָחַנְּהִי מִפְנִּיִּהְ נְּתִּיּפִּׁא יִא אֶפְּרָיִם כָּעוֹף יִתְעוֹפֵּף כְּבוֹדְּׁם כְּאָרְבְּם: אָמָהַחִּהִי מִפְנִּיִּהְ נִּיּבְּוֹרְוֹּ לַבְּאֶרְוֹרְ לַבְּעִוֹף יִתְעוֹפֵּף כְּבוֹדְּׁם כְּאָרְבְּם: אָמָהַחִּיִּים מִּנְּיִּהְ נִיּבְּוֹרְוֹּ לַבְּעִים בְּעוֹף יִתְעוֹפֵּף כְּבוֹדְּ אָמָהְחִים בְּנִיהִם בניהם בניהם

וֹספּרֵי מְצֵיהוֹן לָא יָחָרוּן וְעַלּ רָאַתְּמָנְעוֹ רְגְ2ֵיהוֹן מְלָאַהְחַוְאָה בְּכִית מַקְרְשׁי : יב אֲבִי אַם רש"י קרא

חשופמים ולכך יוכור עוכם ויפקור הפאתם: (יא) מלידת יסבפן ופהריון ויכור היה לסקרא לוסר מהריון וסכפן ופלידת. וכן כשבון ובהריון ביר על היה לסקרא לוסר מהריון וסכפן ופלידת. וכן כשהוא אומר עביר את הער עדים את ככור אב בביקר לא תראו, שחרי כסו כן בערב ראו שנתן להם חסן: הי, ובערב לא תראו, שחרי כסו כן בערב ראו שנתן להם חסן: אלא כך שח. כשראו אומר עדים וידעות סכי ה' דעוא אתכס מארץ מצרים, והראתם את כבוד ה', וכשהוא אומר [ובקר

אתר הנכיא הלואי ויהיו כעוף הזה הנודד מקינו יחדל אלא כך שתי. כשתוא אומר ערב וידעתם כי היהציא אתכם מפריה ורביה כך ישכלו את ורעם או בשעת לידה או מארץ שצרים. וראיתם את כבוד ה'. וכשרוא אומר [בקר ישכלו ככען וישילו את וכעת הריון לא יקליטו כי מה בלע בגדלם את בניהם שאם יגדלו ושכלתי' מאדם: (יב) כי ישכלו ככען וישילו את שבן עזרא אבן עזרא הבן עזרא השבן עזרא כמו וכלכלתים לא חקרו דבר כאלו היו בארץ נישבת והמה לא תכירו

וכלכלתים לא חסרו דבר כאלי היו בארץ נישבה והמה לא חכירו בסובי: באו כל סיוור יינורו לבשת. היו נפרשים ספני ללכת אחרי תבשת שהיא הקכרים שעוברית ינשור ינכלם מכש שיחם: ייהיו שקוצים כאחכם. וייחיו לקבור שקוצים כאשר אחבו את בנות מואב וינו מסחם השם ואת לבבם לקבוו את אלחיתם. או מי יויהיו שקוצים כלא חסרון כי הקובר הוא שקוץ ופיי בראשיתה תתאנה הראשונה המבכרת ווכרון וה הענין לומר

בסעשה אבות יעשו בנים אני המיבותי עם אבותיכם וסרדו בייוכן השכותו לכם וששתם בי. האוז'ל פי' שעם במרבד רבק עם סצאתי ופי' הם' בענכים וככנורה כראשיתה שישטח הפוצא אותם כן מצאהי אבותיכם בכרבר ושטחהי עסתם ופי' ויתו שקצים כאהכם סברת השהכה שאתכתים כן היו שקצים בעינו: יולו אשרים, כברותים, כרא הבינים כברד כי שופותו האבות כס"ש עסרת זקנים בני בנים. יוכן הוא הק הבנים שמכבדים האבות: מלידה וסבסן וסהריון שלא הדרינה כלוסר שיפותו סקצתם כעת הלידה ומבסן שיטותו סקצתם בבסן שלא יניעו להשלים יוםי ההריון. ומהריון שלא הדרינה כלוסר שתחיינת קקדתם סצלתם: ויני כי אם ינדלו את בניחם. אמר אם יהיו בתם שיסלפו מאלה המקדים ויניעו ללידה ועדלו

מצורת ציון כן יקרם הפרי שנופר כשולה וכן ככורי מנכים (כפדל י"ג): ויגזרי. פנין פרשה כפו נוכו חמור (ישפים א"): לבשת. בפפורים מקרם כן פל כי היא לנושת לפולדיה: שקוצים. פלי שקן ותפוכ: (ים) יחצישה. מלשון פניסה ושרים: (יכ) ושכלהים. פנין

שצודת דוך שכים משמחה לב רואים יה נוחיכם כ"ל כן שמחחי כשכר לשיםי את מבוחיכם נשבין מחרי: המה האו. וכאשר השם כאו אל כעל משר ומכשו מלחש מכ" אל הכנשת: ויהיו שקוצים בתחבם. או פיו שקוים וומוסבים מעני מכך אהכתם שלכבית מאום מתחלם: ניא) בשוף התפושך בבדם. בכלני ימכת שהכם שלכבית מוחם מתחלם: ניא) בשוף התפושך בבדם. בכלני ימכת שהם כמו

אבותיכם. כן נרחו אכותיכם נשיני לחככם: וינזרו.

אין נזירה ככ"מ אלא לשון פרישה: לבושת. לע"א כעל

פעור שהיא כשתם: ויהיו שקוצים. לפני: כאהבם

לת כנות מוחכ: (יא) אפרים כעוף יתעופף ונו'

זהכושת אכלה יגיע שם לאליל: ויהיו שקוצים. שנטמאו

בעכור אהכת נשי מדון: (יא) אפרים. סעם כעוף על המהירות שלא ישמחו ולא יהיה להם ככוד מהלידה גם

תכפן כאשר תראה הכטן ההרה שתתנפחה מההריון כאשר

הפוף הפורח מהר ר"ל לא יהיה נעשה ההם הכבוד הנפשים לילדים בפת הוולדם ובפת הכנסם בכרימו של אברהם אכינו: פלידה. מהם יפרח הכבוד בפת הגידה כי או ישוחו עד לא יהוא לשנה הכנסח הכרים ולא ישיעו הכבוד הנשה או: וסבפן. ומהם יפרח הכבוד בפת ילאו מבפן כי יולדו פתיה ולא ישיעו אף הקבוד הנשש ילידים בשח הוולדם: וסבריון. מהם יפרח הכבוד בפת ההריו ר"ל לא יעברו בשימיה כלל ושמילא יפרח הכבוד ואינו: (יב) כי אם יגדלו. אשר אשר מבם יגדלו את בניהם ויגלו מסשקרים

conception—I.e. some of them shall die at birth, some of them in the womb, and not complete the term of pregnancy, and some of the women should be barren and not conceive at all.—[Redak]

Mezudath David explains: The honor will fly away from them swiftly just as a bird flies swiftly. Some of them will not have the honor of initiating their children into the Covenant of Abraham, for they will not live that long. Others will not even

have the honor of the birth of their children, for they will be born dead. Still others will not have the honor of conception, for their wives will not conceive.

12. For, if they raise their children—I.e. if some of them escape these catastrophes and survive, those youths will die before they attain manhood.—[Redak] [Rashi's explanation appears above at the end of the preceding verse. Parshandatha places it here, but it does not

I saw your forefathers; they came to Baal-peor, and they separated themselves to a shameful thing, and they became detestable when they loved . . . II. As for Ephraim—their honor shall fly away like a bird; from birth, from the womb, or from conception. 12. For, if they raise

I saw your forefathers—So did your forefathers appear in My eyes to love them.—[Rashi] Just as, if a man finds grapes in the desert, an arid wasteland where no fruit grows, he will rejoice, or if one finds a ripe fig on a fig tree, the first ripe fig of the season, he will rejoice, so did I find Israel. I sustained them and supplied them with all their needs so that they lacked nothing, just as though they were in an inhabited land. Yet they did not appreciate the benefits I bestowed upon them.—[Redak]

and they separated themselves— Heb. תְּבְּוְדִרּ. Nowhere is תְּבְּוְדִרּ hut an expression of separation.— [Rashi]

to a shameful thing—To the deity, Baal-peor, which is their shame.— [Rashi] They separated themselves from Me to follow a shameful thing, viz. a pagan deity, whose worshippers are put to shame.—[Redak] Ihn Ezra understands it as a name of an idol. Cf. Jer. 3:24. [I.e. as a pejorative.] Abarbanel explains this to mean that they separated themselves from their decency and their sanctity to commit shameful acts with the daughters of Moab. Cf. Num. 25:1-3.

and they became detestable—before Me.—[Rashi]

when they loved—the daughters of Moah.—[Rashi] Redak suggests: And they became worshippers of

destestable things when they loved the daughters of Moab and committed harlotry with them and were influenced to worship their gods. He prefers, however, to follow Rashi's interpretation that they themselves became detestable, for the one who worships idols is himself detestable. Thereby, we avoid the ellipsis. Abarbanel explains: They became as destestable as their love for the daughters of Moab, which was a detestable thing. Mezudath David explains: They became so detestable to Me to the extent of My initial love for them. This follows Rabbi Joseph Kimchi, quoted by Redak.

11. As for Ephraim—their honor shall fly away like a bird etc.—Said the prophet: If only they would be like a bird that wanders from its nest and ceases to multiply, so should they be bereft of their seed, either at the time of birth, or that it should disintegrate and they should miscarry, or at the time of conception that they should not conceive, for what use is it that they raise their children, since, if they raise them. I will bereave them before they become men.—[Rashi] "Their honor" is an allusion to their children, who are the parents' honor, as in Prov. 17:6: "The crown of the elders is their grandchildren." Moreover, it is the duty of the children to honor their parents.—[Redak]

from birth, from the womb, or from

8

להון יו. ית הישקמה עינביירין הכלהון נחם סתביל ישרין יבשין : ן שְׁבְּלְתִים בהם מישלי ລ່ 言。 נרביו ושהגליניו נלנין אני בסלקיתי שבנתי מנהין: בליא לצור באאלחותא בשְׁבֵונְהָה חָבוּ רְבִּית אַלבים לַכּוְשְׁלָא לְפוּלְחוֹ הקעלרו אירייהא מעומא בניהון: יר סנ CC ACX ר:שנאכ מלפוני 4

מרורי קרא

֭֭֭֭֡֞֝֟֝

וראיתם את בניר ח'ן. השנב כמ' שאמר יודעתם כי ת' תוציא אתכם טיר קצובים. יכן תן את השנה בות לות. ואת האפור בות לות. יכן הרבת בקשות ז. (נג) בשור מחם. אני רכינין "ין וקריין סב"ך: (נג) אצרים כאשר האיר לצור שתילה בנות. ראית אצרים שמא שפורש אני כלילת יוש. הנות? לצור אצרים שמא הכשר הציל ליפות וחי מבות קל (צוביא) (אארים נאשר הניל יוש. בכבור ות מבות קל (צוביא) (אארים טיסב אלימי שבתי בלב יום. דרביתם על יוש הבטוק ותללי יושים, כמי [כן] ישראל שחי בקנה להוציא אל הרבניני: (יו) תן להבות את התון ליום. לשי שאמר לכילת כי את נדלו את ננות שבלתים מארים . לשי שאמר לכילת כי אוני נדלו את ננות שבלתים מארים. בנודלו לצור . שחלות בנות שוב שאברה אני כלינת יושי.

בנודלו לצור . שחלות בנות שוב שאברה אני כלינת יושי.

מברה עד (אנמצא) ושמפחת בנית שהבשה בנילים יושי בבבוד וח מלידה . וה לעד לידה . ואוכם . אמר החום הבנות מלא הבפחת בנילים יושי בריבים יותים והיבים על מרחס הי וכלה כלך בקבר שהביה עד (אנמצא) ושמפחת בכוב עלהים ישיבי בבוד חד היבים על אור הבסוק והללי שמחן . בכון "שריבים יותים לאור . כבולות מעוער ומבירה על כל כהדעות העיד ביותי מדיבים ווהיים אור ביותים בחים ביותים היבים ביותים היבים ביותים הוחן . לחם בחום ביותים היבים היבים ביותים היבים היבים בחים ברילים יה חחן להם היבים היבים היבים ביותים וולחם יה מחון להם היבים היבים ביותים וולחם יה מחון להם היבים היבים ביותים וולחם היבים היבים היבים ביותים אורבים אורבים אורבים היבים ביותים אורבים אורבים וולחם היבים היב גם . לאנות אוי: בשורי סהם . כמו נסורי מהן והוא מן מסורת כתנין ש"ן וקריין סמ"ץ . דנר אחר כשף יתשוסף כנודס וגו', כשוף זה בשורה ואינו כן ישוף ייקרת כל כנודס כל קה שנגשערו כננייס, כלידה וכהריון.

שאמרת כי אם יגדלי את בניהם ושכלתים: הן להם רחם משכיל. כשנה שיולאין לאייר עולם ימוחו או ילמחקו שדי

שותם נעדם ימותי לא נאו לובן שיקראו אדם וני שאםר ימסק לם מלחם הכנה והכל קורא אבן עורא אבר בשים ימותי לא נאו לובן שיקראו אדם וני שאםר ימסק לם מלחם הכנה הכנה משות לא נאו להב שיםר ימחי לא וגלבו היבולים בארדם. ג'נו מא ילהם משיר אדם שיביר ימחי לא וגלבו היבולים באורי משום ימחי לא ימות מלון וווי אותם בעדם ימותי לא ימות משות שאים ימים אים אים שיביר ג'נו מכל מני מלחם. ווילו מפיר בשיר ימים לא שיביר משות השבירו עלים שיביר אים הימות לאבול באורי ממלו להיות ולחם: (וג) בשורי מבום די ימים הביותי בשיר אים "מלולם מלון ינוען לא מר בשיר האים ימים אים הביותי משום הציותי מבח ביותי מלחם הגילו בביותי מיותי אפרים בשירו אל יותי אפרים בשירו הימים אים הימים אים הימים אלא ישיכי ליבותי אחרים אביותי משום שלא שיכי ליבותי אותי אפרים שינין בקון מהום לא ישור מלון הימים אותי לשה הוא ימים מיותי אל חוד בביות מתיציא השרים שיבי ליבות מותי משום המר למים הימים אלא ישוכן בקור מיוצי אפרים שינים הימים אלא ישוכן בקור מיוצי אפרים שינים הימים אלא ישוכן בקור מיוצים לא ישוכן בקור מיוצים לא ישוכן בקון הימים אותים השים המר למים מולן מוד אלה הימים שהים מביל הציות מולן מהום מולן אים הימים שלא שיכי ליבוי אבים מיבר לאן הבים הימים אלים הימים אלא ישוכן בקור מיוצים לאים הימים אלים הימים אלים הימים אלא ישוכן בקור מיוצים לאים הימים אותים הימים אלא ישוכן בקור מיוצים לאים הימים אלים הימים אלא ישוכן בקור מיוצים לאים הימים אלים הימים אלא ישוכן בקור מיוצים לאים הימים אלים הימים אלים הימים אלים הימים אלים הימים אלים הימים הימים אלים הימים אלים הימים הימים אלים הימים הימים אלים הימים הימים אלים הימים אבן עורא
ריספק דס האשה הנדה והנה העשם כי ימעע ההריון ואס
היה לא יניע להראות ואס הגיע ימות הולד לעני הלידס
היה לא יניע להראות האסי לגדו יונדלו את בניימס
המלגם שלא ניעני להיות אחרים: (יג) בשורי טחבר ביו'ר
המר סמ"ד: (ע) אטרים. יהיה בלור שהיהה בחולס
בנוה וכמה המיוס כך ראיר נגנוה ביוצא הלג הל הוג
הנייה וכמה המיוס בר הליני מנוחה קענים ולא יהיה לערם
י ננין: (יד) חן. יימפלל הגניה אחר שגירת עליהם ביוצא

70 017

and Mezudath David explain that the prophet prays that within the should die Abarbanel the children

womb or that the women should not conceive, thus leaving her breasts

dry.

their children, I will bereave them before they become men, for woe to them also when I turn away from them. 13. Ephraim, as I saw Tyre, is planted in a dwelling place, but Ephraim is busy taking his children out to the slayer. 14. Give them, O Lord, what you will give; give them a bereaving womb and dry breasts.

seem to fit since Rashi does not quote the words of the text.]

for woe ... also—Woe to the fathers.—[Rashi]

when I turn away from them-Heb. בטורי, like בסורי, when I turn away from them. This is one of the words listed in the Masorah, which are spelled with a "sin" but read with a "sammech." Another explanation: their honor shall fly away like a bird etc.—Like this bird which flies away and is no more, so will their honor fly away and flee, all that they toiled with their children in birth, [in the womb, and in conception. From birth—This refers to the birth pangs. and from the womb—This refers to the days of pregnancy. and from conception—At the time of coitus. All this toil of theirs will end. How so? For, when they raise their children, I will bereave them. - [Rashi] Parshandatha conjectures that, according to should be כבודם should be translated "their burden," an expression of heaviness.

when I turn away from them— Redak equates this with (Deut. 31:17) "And I will hide My face from them and they shall be devoured."

13. Ephraim, as I saw Tyre—in its tranquility, enjoying royalty and wealth more than all the provinces, so

did I see Ephraim, planted in a dwelling place. But Ephraim—what recompense did he recompense Me? He occupied himself with taking his children out to the slayer, to slaughter them in worship of the idols. so did Jonathan translate.—[Rashi]*

14. Give them, O Lord, what You will give—The prophet prays that they should die when young, for the mourning for a child is not as bad as the mourning for an adult. Therefore, if it is impossible that they die from birth, from the womb, or from conception, for it was already decreed from the Creation of the world, (Gen. 3:16) "And to your husband shall be your longing," give them quickly in their childhood what you say to give to them after a time, for You said, "For, if they raise their children. I will bereave them. - Rashi from Pesikia Rabbathi 45:3] See commentary ad loc.

give them a bereaving womb—When they emerge into the world (litthe air of the world), let them die or let their mother's breasts dry up so that they will have no milk to nurse them.—[Rashi] Others explain "the bereaving womb" as the womb which does not carry the fetus through the full term of pregnancy, but causes it to die before birth.—[Ibn Ezra, Redak]

^{*}See Appendix for additional commentary.

מו כל בישתחון נקין קרסי בּנְלָנְלָא אֲרֵי תַּמְן רחיקהינון על בישות עובריהון מבית מהרשי אַהָריבִינוּן לָא אוֹסִיף לָרָחָמָא עַלַּיהון וּרְכָלּ רברביהון פרדין: סיבית דָמָן לָאִילָנָא דקלא שרשוהי מלרע וַיָבֶשׁ נופיה נוב לא יעביר אף אם יַרְבּוּן בְּגִין וַאָּקַמוּל אָבֵי לָא קַבְּילוּ קעיהון:

מהר"י קרא

מהרחם. שיהיו שדי אמותם צומקים שלא יהא להם ממת להניק וימותו מיד. וכל כך למה. למי שאין דומה אכלו של קפן לאבלו של גדול: (פו) כל רעתם. (ישמחו) בכל מקום שהיתה שם קרושה בתחילה שם הקימו ע"ז . ולפי שכל שבע שנים שכיבשו ושבע שחילקו עמד שם ארון. ולכך העסידו שם צלמים: מביהי אנרשם. וגם אחרת. כיתי ממאו לפי שהיתת שם קרושה בתחילה והעפירו צלם בהיכל, ולכך אגרשם סביתי

אמן שלא יהא להם חלב להניק: (פו) כל רעתם בגלגד . שם הרכו לעכוד עכודת חלילים ככמות לפי שהיה שם המשכן בתחלה היו אומרין להם נכיאי הבעל שהוא מקום הנכחר והוח היה למלכי ישרחל: לא אובף אהבתם . לחהוב חוחם : (מו) פרי בל יעשון . לח טוב להם לפרות ולרכות שהרי גם כי ילדו והמתי מחמדי בענם:

(יו) ימאסם אלהי. איננו הללה אלא בשורה עתיד הוא למאסם: רד"ק

אכן עורא

(פו) כל רעתם בגלגל. כישם חרשו המלוכת ומאמו אותי ססלוך עליהם או פירש בנלגל לפי שהיה הטשכן תחלה בגלגל אחר עכרם היררן יהיה המקום הנבחר היו אומרים להם נביאי הכעל שיעבדו שם לבעל לפי שרוא כקום נכחר וכן אפר בגלגל שורים יובחו: מביתי אנרשם. כיון שהם מאסובי ובעכודתי ובחרו להם עבורת אלהים אחרים אנרשם מביתי שאפילו אם ירצו לחזור ולעברני בו לא ימצאו כי יחרב לפען כי הרבר לפשוע: לא אוסף אהבתם. אוסף בצרי: אהבתם. מקור ר׳ל לאהבה אותם: כל שריהם סוררים, שריהם שהיו עליהם נדול וזה תן רחם משכיל שימותו ככשן והילודים ימותו בחסם חלב: צומקים . כמו למוקים יכשים: (טו) כל . סעם בגלגל הוא המקום שהיו שם בעברם את הירדן היה ראד שיוכירו את עובחי בהיות אבותיהם שם שהבאתים אל ארלי ועחה אגרשם מכיתי: (טו) הוכה . העעם הוכה העץ משל לחכות וכנים: (יו) יכואסם. חמר הנכיח אמר השם אלי כי איננו אלהיהם:

ונו פ"ל נוב צסח או פרח ויונתן תירנם צסח בלי יעשה קסח נוב לא יעכור. ובמשנה כפני שהובייה נוטרת עליהם ועוד אסר סועלים בעצים ואין סועלים בשפוי ולא בנבייה: ניו) יסאסם אלהי. אסר הנביא יכאסם אלהי כי איננו אלהיהם כי לא שמעו לו לפיכך ימאשם וישלחם מעל פניו שיהיו נודרים כעכו׳ם:

מצודת דור פנלם פוב יוחר שחתן לכם רחם משכיל שנשי אפרים יפילו פוברם | ופיחה: צוסקים , יכשים ונגובים ולוה יקראו הפובים היכשים

למוקים כמ"ם ובני למוקים (ש"ה ל"): (טו) סוררים. סרים מדרך הטוכ ומוכדים:

מת או שיכיו שדי נשותיהם לומקים ריל שלא יתפכרו כלל שאו השקים למוקים ועובים מכלי לחלוחים חלב כי כשחהר הסשה מחחיל לכוח לחלוחים חלכ כדדים ולח וולח ההריון: (מו) כל דעתם

בגלגל. ר"ל הרמה הגדולה שבכל הרשות הים שה שהעמידו שכו"ם בגלגל במקום שממד המשכן בתחלה: כי שם וגרי. ר"ל משר שנאפים שיסיו שמה והשנאה סיא בפכור רום משלליהם ולכן אנרשם שביחי הוא נעל שהים שם בחחלה כיח ה' ומשכנו : אהבחם . לסהוב אותם: בל שריהם. כי כל שריהם פוכרים: (מו) דערה. הנה ככר הוכה אפרים בנוכאור הלוחו ונחייבש שלשם של שלא יגדלו טוד סרי כדרך האילן שנחייבש שרשו ור"ל נחלש מאד ולא יוליד טוד כנים: גם כי ילרון. אף אם כמה מהם ילדון הנה אמית מחמדי בסנם כ"ל הסוכים והנחמדים שבהם: (יו) ישאסם. ה' ימאס בם: גורריש בגוים. נדים ונטים בגולה כין הטכו"ם:

will slay the best of their womb.— [Redak]

they shall not produce fruit—It is not good for them to multiply, for, even if they bear children. I will slav the precious ones of their womb.-[Rashi]

17. My God shall reject them— This is not a curse but a report. He is destined to reject them.—[Rashi] The prophet uses the expression, "My God," to imply that He is not their God, for they did not obey Him. Therefore, he shall reject them and 15. All their evil is in Gilgal, for there I hated them; for the evil of their deeds, I will drive them from My house; I will not continue to love them, all their princes are rebellious. 16. Ephraim has been smitten, their root is dry, they shall not produce fruit; even when they give birth, I will slay the precious ones of their womb. 17. My God shall reject them because they did not

All their evil is in Gilgal— There they worshipped idols to a great. extent (on high places-absent in mss.). Since the mishkan was there first, the prophets of Baal would tell them that was a choice site, and it belonged to the kings of Israel.— [Rashi] Wherever there was a hallowed spot, they would erect a shrine to worship idols. Since the Holy Ark stood there during the seven years in which they conquered the land and during the seven years in which they divided the land, they chose this site as a shrine.—[Kara] Isaiah da Trani, too, writes that most of their idols were in Gilgal. Redak, before stating this interpretation, suggests that the evil Israel committed in Gilgal was that they had chosen to request a king despite Samuel's reprimanding them for rejecting God by doing so. See Comm. Digest, I Sam. 8:5. Abarbanel accepts this interpretation, pointing out the similarity between this verse and that of I Sam. 12:17, in which Samuel declares, "and you shall know and you shall see, that your evil is great, which you have done, in the eyes of the Lord, to ask for yourselves a king." This corresponds very closely to the wording in our verse, "All their evil is in Gilgal, for there I hated them." Since Gilgal was the place in

which they camped immediately after crossing the Jordan into the Holy Land, they should have expressed their gratitude to Me for bringing them to My land. Therefore, I will drive them from My house.—[Ibn Ezra]*

I will not continue to love them— Heb. בּאָרָפָּהָם, lit. I will not continue their love.—[Rashi]

all their princes are rebellious—I.e. all the kings of the Northern Kingdom.—[Abarbanel] Their princes, whose duty it is to castigate them and admonish them to repent are rebellious. How can I possibly hope that they will repent? Therefore, I will not continue to love them.—[Redak]

16. Ephraim has been smitten— I.e. he has been smitten by his eremies.—[Redak]

their root is dry—He further compares them to a tree whose root is dry, which will not produce fruit. So is it with them; they will not bear children, as mentioned above (verse 11): "from birth, from the womb, and from conception." Jonathan, too, renders in this manner: The house of Israel resembles a tree whose roots have been smitten from below and its branches have dried out from above. It will not produce plants. Even if children increase, I

^{*}See Appendix for additional commentary.

(א) גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו . ישראל אל היותן לנפן המשיר כל פריו הטוכ כך עוכו אותי שלני פרי הטוכ כך עוכו אותי שלני פרי הטוכ כך עוכו אותי שלני פרי הטוכ והשה לו: כרוב לפריו הרבה למזבחות. כשהשפעתי להם הטוכה והם הרכי לעשות ענלים למוכחות: פרי ישוה הרכי לו ב"ל בוקק. גפן כווו שראל פרי מעשיו גרם לו: פרי ישוה בוקק. גפן כווו שראל פרי מעשיו גרם לו: פרי ישוה אותי לו לורנות הובר ביו שור המבתח ובתומות לורמות לו ברים השות לו ברים המבתח בתומות לורמות לורמות בתומות ב

בוקק. גפן כזוו ישראל פרי מעשיו גרם לו: פרי ישוה דו. יועיל לו להיות כוקק כי עשו המזכחות והועילו לכנסיה שלהן לרעה וזהו לשון התרגום: השיבו שצבות. הרבו מלכות: (ב) חלק לבם. ממני: עתה יאיששו הוא. הדבר אשר יערף, מזכחותם. ישהית לשון וערפו שם הדבר אשר יערף. מזכחותם. ישהית לשון וערפו שם

(דברים כ') וערפחו (שמוח י"ג) ישבו' לוארם דבר אחר לפי מדרש הנדה גדול השלום שאפילו ישראל עובדי ע"א ושלום ביניהם אין השטן מקטרג ביניהם שנאתר חבור עלבים אפרים הנה לו (לעיל ד') ושנאוי המחלוקת שנאמר חלק לכם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג: (ג) בי ערה. כבא אליהם הרעה: יאשרו אין שלך לגו. מלכנו

אבן עזרא (ל) גפן בוקק. רק. אין כו כח לפרוח ואין פרי: ישוה דו. יחשוב כי יפרה את פריו והיה שה כנסן שהוא כוקף כי לאך כר מחל מריו והיה שה מושה ל כוק שהוא כוק כי לאבר הרכימי פריו הרכו למוכחות: חדק. כי אין להם חלק אחד: עהה יאשמו . מוצרת שתמה כמו חלשם שומרון שהוא כמו והאדמה לא תחשו ברכון היו לכם שומרון שהוא סברכו כדרך תובחור בריחות: (נ) רי . בלאד מלה לבם לא רבו להיות שהוא בריחות: (נ) רי . בלאד מלה לבם לא לביות החשוב בריחות: (נ) רי . בלאד מלה לבם לא רבו לביות החשוב בריחות: (נ) רי . בלאד מלה לבם לא לביות החשוב בריחות: (נ) רי . בלאד מלה לבם לא לביות החשוב בריחות: (נ) רי . בלאד מלה לבם לא לביות החשוב בריחות: (נ) רי . בלאד מלה לבם לא לביות החשוב בריחות: (נ) רי . בלאד מלה לבם לא לביות החשוב בריחות: (נ) בריחות בלאד מה בריחות: (נ) בלאד מה בלאד מה בריחות: (נ) בריחות: (נ) בריחות: (נ) בלאד מה בריחות: (נ) בלאד מה בלאד מה בריחות: (נ) בלאד מה בריחות: (נ) בלאד מה בריחות: (נ) בלאד מה בלאד מה בריחות: (נ) בלאד מה בריחות: (נ) בלאד מה בריחות: (נ) בלאד מה בריחות: (נ) בלאד מה בלאד מה בריחות: (נ) בלא

ישוה. (מנין כיקוח כפו כוקק החרן (ישמיה כ"ר): ישוה. טנין שימה כמו משום רגלי (תהלים י"ח): מצבות. סם

מוכחות מחכן חחת: (כ) חלק . פנין סרוד: יאשבו . מנ' שממון:

יערף. טנין השחתה ודונמתו ופרפו שם (דכרים כ"ח): ישרר.

ולא ים או עד: ז' (א) כן בוקק ישראל פרי ישוה לו. ישראל דומת לנפן שנקק פדיו. כם רבוק הגרץ. כהם שינלו דומת לנפן שנקק פדיו. כם רבוק הגרץ ובולקה יצוח פניה לאשר. כבה דאסר הנה הי בוקק הארץ ובולקה יצוח פניה וחפיץ ישביה. ישוה לשון דסיון: כבר לפריו. כשנההי להם

את פריו וכל פוב בארצו והם נפלו לי רעה : יהרכה למזכחות לע"ו: הפיבו מצבות . פת" הרבו מצבות . וככוז כי ייפיב ואלן

אבי נאתו הדעה עליך ינליתי את אונך ושלחתיך והלכת . שפת׳

ירבה את הרעה: (ב) חלק לבם עהה יאשמי. משחלק לבם סאת הקב"ח והסיכו מצבות. והוא יערוף מוכחותם. הוא

החסא שיתרוף וישבור מזבחותם ומצבותם: יאשמו. ברבר תזה הם אשמים: (ג) כי עתה יאמרו אין כלך לנו. עתה יאפרו בגלות כל מלכינו אינם כצילים אותנו: כי לא יראנו את ה׳.

אחתום אחרים וחוד מיות הדי היות הדי היות מנין של היות שהיות עון של היות (נ) כי. כלוער חלק לכם לת רלו להיות בה: נכו חלק לכם לת רלו להיות בה: נכו חלק לכם ות הרדים בחשר של לבם: עתה נכו חלק לכם מיראת האלוסתורתו חלק לכם: עתה יאשם היות בקרוב יחדבו : יאשםו. לנין שספת וכן תאשם שוסרון: חוא יערוף מובחותם. היא שחלק הרא שיערוף מובחות שהביבו והיהיה בעת החרבן: יערוף. ענין חרוסה ושבירת וכן חשך בערשית לדעת קצת הספרשים: חלק. פועל עומר כמו נחלק: ישרר. משעלי הכשל מבנין חרומה למרוכל ענין שבר ושוד: נט כי עתח מצודת ציון מצודת ציון

' (6) גפן ונר. סנס ישרטל הוא נגפן נוקק וריק מכלי רסיבות ולחות כן חוא מכלי פורס יוילאת כמים: מר ונר. וכי מהראוי שהמקום צ"ם ישים לו פרי ר"ל וכי לאי הוא לכשפסם כתעיה: כרב. הלא כסי מרכית פריו והשפחי כן הרכה למשות מוכחות לפכו"ם וכפי מרכית ספובה בהא לאלו שש מוכחות מוכחות לפכו"ם וכפי מרכית ספובה בהא לאלו שש מוכחות

סובוח ויסוח: עב) חלק לבם . נחלק לכם ונסרד מן המקום כ"ה לכן מהר כומן קרוב יכיו שמפה: הרא ישרף. ר"ל המקום כ"ם יססיק ביד החויב לערוף ולהשחיח מובחותם ולעשוק מלכוחם : (ג) בי עתח. בומן שיכה כחויב יחשר וכה מין המלך מושיל לנו

their land, they will recognize and say, "We have no king." I.e it is as though we have no king, for he has no power to save us from our enemies as we thought when we requested a king, (Sam. I 8:20) "And

he shall go forth before us and wage our wars." But God was our King, and we did not need a king, and He would save us from our enemies when we complied with His will, but since we did not fear the Lord, and obey Him, and they shall be wandering among the nations.

10

1. Israel is a vine devoid of fruit fitting for it. When I increased their good, they increased for the altars; when I increased for their land, they increased pillars. 2. Their heart has parted; now they shall be desolate. That shall demolish their altars, plunder their pillars. 3. For now they shall say, "We have no king, for we did not fear

send them away from His presence, so that they should wander among the nations.—[Redak]

1. Israel is a vine devoid of fruit fitting for it—Israel resembles a vine that casts off all its good fruit. So did they forsake Me, Who is the good and fitting fruit for them.—[Rashi]

fruit fitting for it—The fruit that is fitting for them and good for them.—[Rashi] [In Nach Lublin, this passage appears later. However, since this appears to be its proper place, as it appears in all other editions, we have deviated from Nach Lublin and have inserted it here.]

When I increased their good, they increased for the altars—When I lavished good upon them, they made many calves for the altars. Another explanation—Israel is a plundered vine; the produce of their deeds brought it about to them. יו שנה לי means 'will avail them' to be plundered, for they made the altars and availed their nation for evil. This is the wording of the Targum.—[Rashi]*

2. Their heart has parted—from Me.—[Rashi] I.e. their heart has parted from the fear of God and from His Torah.—[Redak]

now they shall be desolate. Thatis the thing that shall demolish (יערף) their altars. I.e. it will destroy them. This is an expression similar to (Deut. 21:4) "and they shall behead (וְעֵרְפּוּ)'', (Ex. 13:13) "and vou shall behead it (וַעַרְפָּחוֹי)." He will break their neck. Another explanation according to Midrash Aggadah: Peace is great, for, even if Israel worships idols, but there is peace among them, Satan does not bring charges against them, as it is said: (above 4:17) "Ephraim is joined; although he worships idols, let him alone." Strife, however, is hated, as it is said: "Their heart has parted: now they will be guilty." Satan can open his mouth to bring charges.—[Rashi from unknown Midrashic source See Parshandatha for similarly worded midrashim. Cf. Comm. Digest 4:17.*

3. For now—when evil befalls them.—[Rashi]

they shall say, "We have no king,—Our king, upon whom we relied, saying, "He will go forth at our head and will wage our wars," is of no avail to us.—[Rashi] Redak explains: Now, in their exile from

^{*}See Appendix for additional commentary.

מסקרון טלין דאונם אַבר יִּנְשׁהַרוּ אָבר יִּנְשׁהָרוּ אַבר יִּנְשׁהְרוּ אַבר יִּנְשְׁהְרוּ יִּנְיִהוּ עַבְּיִּ שְׁרְּרִי אַבר יִּנְשְׁהְרוּ יִבְּבר יְּבְּרְוּ הְבְּבְרוּ בְּרְאִשׁ בְּיִברוּ שְׁבְּרוּ בְּבְרוּ בְּרְאשׁבְּיוֹ עַבְּוֹ וְבְּבְּרוּ שְׁבְּרוּ יְנִיהוּ עַבְּיוּ בְּבְּרוּ בְּרְאשֹׁבְיוֹ עִבְּוֹ וְיִנְיִיוּ עִבְּיוֹ יְנִינִיוּ עַבְּיוֹ יִנְיִיוֹ עִבְּיוֹ יִנְיִיוֹ עִיְּבְּיִי עְבְּרוּ בְּבְרוּת בְּרְאוֹיִי עַבְּיוֹ עְבְּיוֹ עִבְּיוֹ עַבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עְבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עְבְּיוֹ עְבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עַבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִיבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עִבְּיוֹ עְבִיוֹ עְבִיוֹ עִבְּיוֹ עְבִּיוֹ עִבְּיוֹ עְבִּיוֹ עִבְּיוֹ עְבִיוֹ עִבְּיוֹ עְבְּיוֹ עִינִיוֹ עִינִין בְּיִשׁוֹ עִינִי נְיִישְׁהִי בְּיִבְיוֹ עִבְיוֹ עִבְּיוֹ עִבְיוֹ בְּיִיוֹ עִבְיוֹ עִבְיוֹ בְּיִיוֹ עִינִיוֹ בְּיִיוֹ עִבְיוֹ בְּיִיוֹ עִבְיוֹ בְּיִיוֹ עִבְּיוֹ בְּיִיוֹ בְּיוֹיוֹ עִבְיוֹ בְּיִבְיוֹ עִבְיוֹ בְּיִיוֹ בְּבְיוֹ בְּבְיוֹ בְּבְיוֹ בְּעוֹיוֹ בְיִיוֹ בְּבְיוֹ בְּבְיוֹ בְּבְיוֹ בְּבְיוֹ בְּבְּבְיוֹ בְּיוֹ בְּבְיוֹ בְּיוֹ בְּבְיוֹ בְּיוֹ בְיוֹיוֹ בְיוֹי בְּיוֹיוֹ בְיוֹיוֹ בְיוֹיוֹ בְיוֹיוְ בְּיוֹ בְּבְיוֹ בְיוֹיוְ בְּבְיוֹ בְיוֹיוְ בְּבְיוֹ בְיוֹיוְ בְּבְיוֹ בְיוֹיוְ בְּבְיוֹ בְיוּיוְ בְּבְיוֹ בְיוּבְיוֹ בְיוֹ בְיוֹי בְיוֹ בְיוֹ בְּיוֹ בְיוּ בְבְיוֹים בְיוֹי בְיוֹ בְיוֹ בְיוֹ בְיוֹ בְיוֹ בְיוֹ בְיוֹ בְיו

מהר"י קרא וכל זה לפי שלא יראנו את ה'. אנתנו סלכינו שרחקנו מעליו: והבלך מה יעשה לנו. מאחר שהמאנו מה יוכל מלכנו לעשות

לנו: (ר) דברו דברים אלוה שוא כרוח בריח. מאשרעו בתימים אותנו. הם כלכי שהאל שהכריחו אותיו לרבר שקר ולהצביץ אלות שוא ולכרות ברית לפ"ז: ומהת ראש משפח על תלםי שרוח. כשם ברית לפ"ז: ומהת ראש משפח ככו נכן פרה גלות מר כר ברית שפורה וגדל על תלםי שרוח. ככו נכן פרה גלות מר כר ברים בשפח: (ר) לעגלות בית און יגרור שכן שומרון. מעגלים שעוברים בבית אל יש להם להב גלור ולהתפחר לשבנות שומרון. הם עשרת השבמים. ולפי שמבתון ראש הכלכות כמה ראמר ראש אפרים שמרון. לבך שמברון ראש הכלכות כמה ראמר ראש אפרים שמרון. לבך קוראים להם שמרון: כי אבל עליו עלהו ניברות עליו עינלי.

אשר כטחנו כי לאמר שילא כראשונה וילהם את מלהמוחינו אין מועיל לנו כלום: (ך) אדוה שוא. השכע לשקר אלות אין מועיל לנו כלום: (ך) אדוה שוא. השכע לשקר אלות כמו כרות לשוץ הוה: ברות ברית. לע"א של מולך לפיכך ופרח עליהם משפע יסורין ופורענות: בראש. שהוא ששב מה הפורח על תלמי שדי: ויונחן תירנם. על תדמי שדי. בעון שמסיגין נבולי שדות, תלמי מעני המחריש קרויה תלם. דכר אחר על תלמי שדי שהם עושים שם קרויה תלם. דכר אחר על תלמי שדי שהם עושים שם מחומותם כמו שלאמר גם מובחותם כלום על תלמי שדי ללקמי "ל) שם יפרח עליהם משפע עונם. ד"א אדות ללקמי ו"ל)

שליהם מלך ולא יראו מהשם על כן אין להם מורא והכל

יששה כרלונו: (ד) דברו , אלות שוא . דרך זרה . כאילו המלה מורכבת משם הפועל הסמוך ושאינו סמוך או

היה כן כעבור אות הגרון ומשל משפט שהוא מתוק והפך

למר כמו ההופכים ללפנה משפט והוא יפרח כראש משפטם שאינו ישר: עד תלפי. כמו חלמיה רוה ושדי כמו שדה והעד יעלוז שדי: (ה) לעגדות. הם עגלי הזהכ בכית

אל: יגורו. יפחדו השוכנים כשומרוו: בי אבל עליו.

שוא. כל כרית שהם כורתים זה עם זה עוכרים עליו : ופרח בראש. שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשכ מר כך משפטיהם פורחים ונדלים תמרורים לעניים ואביונים ואף עמום אמר כן כי הפכתם ללענה משפט (עמום ו') : (ה) לעגלות בית און וגו'. לפורענות העתידה לבא על ענלים שבכיח אל שהיא נקראת בית און בספר יהושט: יגורו. יראו ממנו שכיניו שבשומרון למה כי אכל עליו עמו וכמריו. אשר עליו יגילו תמיד עהה יאכלו על כבודו כי

אבן עורא רר

יאכרו. עתה בגלותם סארצם יבירו ויאסרו כי אין סלך לנו מ" כאלו אין סלך לנו כי אין בו כה להציקינו מיד אויבנו כסנ מ" כאילו אין סלך לנו כי אין בו כה להציקינו ביד אויבנו כסנ שחשבנו בשאלנו לני לכך ויצא לפנינו וגלחם את כלחכות עו האל יתברך היה סלכנו ולא היינו צושים רצונו כיון שלא יראגו את הי ועובנו תורחו סה יעשה לני הסלך אשאלנו היה הוא אין בו כח להצילנו אחר שקצף בנו האל יהברך כי תפאנו היה הוא אין בו כח להצילנו אחר שקצף בנו האל יהברך כי תפאנו ירבים ותבירו כה לעשות להחויק ביוו הבלוכה. ו ודברו ירבים שלא יצלה העם ליושות להחויק ביוו הבלוכה. ו ודברו ירבים שלא יצלה העם ליוות כשביש ועל זה נשבעו לכרתו ברית ושבועת לובל ל"ת ובצות וכרתו ברית ושבועת לובל ל"ת ובצות וכרתו ברית ושבועת לובל ל"ת ובצות

תאל יתברך ולעשות צורות לעבדם: ופרח כראש משפם. לפיכך פרח בשפסם זה כראש ולענה על דרך שרש פורה ראש לענה על תלם ישרי. מה שפורה להם בתלמי שרותיהם ראש ולענה יהית ווהו משל לרעה שיבאו עליהם בעונש זה ולענת: על תלפו שר: . מה שפורה להם בתלמי שרותיהם ראש ולענה יהית ווהו והיל לרעה בעיר אלות. מקור אינים הפי׳ זה הפ׳ הכה אחריו. לענלות בית און. חם הענלים שעשה ירבעם יוכר אותם בלשון זכר ונקבה כי לא היו אלא צורות ובל בית אל שמכנה אותו כן לננאיולא זכר הן בי עיקר עבורתם היה בבית און כאילו היו שניהם שם. אמר על ענלות בית און שתבשל עבידתם כשישכרו אותם ונו׳: ינורו שכן שומרון, ימתרי השיבינים בשומרון, ווכר שוברון על עלות בית און מתבשל עבידתם כשישכרו אותם ונו׳: ינורו שכן שומרון, ימתרי השיבינים בשומרון, ווכר שוברון מצורת דיון

פנין טושק: (ד) אלות. מלשון חלה וכלונה: ומרח. מל' מריחם הולמתה: בראש. זם טעם מד כמו רוש ולומנה (דכרים כ"ד): תלפי, היו 6 סנותו? הנשטה בתירם הו כן תלמיה דיוה (תהליים מ'ה): שדי. כמו שדה: (ה) לבנלות. יתכן שהיה שסרבים שם מיהות הבנו לשביה רכנט וליב שלוקתו בשני ושבש כחן כנקבות תלמת לפנולות: ברת און. הוא כיות לנו נככו לנגלו: ינורו. ענין

סחד כמו ויגר מוחכ (כמדכר כ"ב): וכמריו. כן יקרחו כהני

Samaria is mentioned since it was the capital city of the kings of Israel, and they clung to the calf worship. The prophet states that, when Bethel will be destroyed, and the calves will not save it, the inhabitants of ללחום שול החויב כי הואיל ולה יראה ואחה ה" א"כ מה יוכל המלך להטים לנו: (ד) דברו דברים. השה מדכרים דברים הבשולה של לבכם מכלי הכחלה ונכבשין לשוא וכורחין בניום לפנו"ם: ופרח. לבכם מכלי הכחלה ונכבשין לשוא וכורחין בניום לפנו"ם: ופרח. לכן יסרח שליהם מסטם הגשול כמו עשב כחלם העד הסורח שהר לכן יסרח שליהם מסטם הגשול כמו עשב כחלם העד הסורח שהר משל חלעה ים ביום און שולקחן כשבי יסחדו השוכרים כשומרון באשרם אם לא בניו של שלמן איך גיש פלינו: כי אבל שליו. על בעל יחפלו משו שהאמינו כו וגם שליו. כי אבל שליו. על העל יחפלו משו שהאמינו כו וגם

Samaria will fear for themselves, for the entire land of Israel will be conquered before Samaria, for the siege of Samaria took three years.— [Redak] Note that Redak, as does Ibn Ezra, renders: the inhabitants of the Lord; now what shall the king do for us? 4. They spoke words, swearing falsely, forming a covenant, and judgment shall spring up like hemlock on the furrows of the field.

5. Because of the calves of Beth-aven, the neighbors in Samaria shall be frightened, for its people shall mourn over it, and its priests, would rejoice over it, because of

we abandoned His Torah, what can the king we requested do for us? He has no power to save us since God is wroth with us because we have sinned against Him. This will be Israel's confession in exile.

4. They spoke words—Jeroboam and his colleagues took counsel what to do to strengthen the kingdom in his hand, and they spoke words so that the people should not go up to Jerusalem to the Temple, and they swore concerning this and formed a covenant.—[Redak]

swearing falsely—Heb. אָלוֹח שָּוְא swearing falsely. אַלוֹח שָּוֹא is, in construction, like הַּדְּס, a present tense.—[Rashi] The false oath was to abrogate the words of Torah and God's commandments and to make images to worship.—[Redak]

forming a covenant—with pagan worship. Therefore, judgment of torments and retribution shall spring up upon them.—[Rashi]*

like hemlock—which is a bitter grass, springing up on the furrows of the field. And Jonathan renders: on the furrows of the field—for the iniquity that they move back the boundaries of the field.—[Rashi]

the furrows—Heb. קלמי. The furrow of a plowshare is called קּק.
Another explanation: on the furrows of the field—where they erect their

altars, as it is said: (below 12:12) "like heaps on the furrows of the field." There the judgment for their iniquity shall spring up on them. [This explanation does not appear in all mss.] Another explanation: swearing falsely—Every covenant they form with one another they break.—
[Rashi]

and ... shall spring up like hemlock—which springs up on the furrows of the field, which is a bitter grass, so do their judgments spring up and bitterness grows for the poor and needy. Amos, too, says: (6:12) "For you have turned judgment into hemlock."—[Rashi] For a discussion of the identity of rosh, see Nature & Man in the Bible, ch. 36.

5. Because of the calves of Bethaven etc.—Because of the retribution destined to befall the calves in Bethel. called Beth-aven in the Book of Joshua (7:2).—[Rashi] I.e. Bethaven, the house of iniquity, was a derogatory term, substituted for Bethel, the house of God (Gen. Rabbah 39:15).*

shall be frightened—Heb. אינורג neighbors who were in Samaria shall be frightened over it. Why? For its people mourn over it, and its priests, who would constantly rejoice over it will not mourn over its glory, for it has been exiled.—[Rashi]

^{*}See Appendix for additional commentary.

גלא סניה: יאף יתיה אַתּור יובלון קורבנא אָהַפָּרַעא לְהוֹן נְבְיַא אָמר לָהוֹן בַהַתְא דְבֵית אַפָּרֵיִם יַקַבְּלוּוְ וַיַבְהַתוּון רבית ישראל ממלכי עַצְהָהוֹן: יבּהַתַּת שטרון בטלכה ברותתא על אַפּי מוא: חווינדון בַּמַת בַּית אַל חו**בי**

טהר"י קרא פתרר . כי אבל עליו עפו וכפריו שעתה יגילו . כולם יתאבלו

גלה: (ו) גם אותו לאשור יובל. זה היה כשנת שתים עשרה לאחז ויער אלהי ישראל את רוח פול וגו' ויצלם לראוכני ולגדי (דכרי הימים א' ה') וגו' ונטל עגל הוהכ אשר בבית אל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יוכל: מנחה למלך ירב. זה סנחריכ: בשנה אפרים יקח. כשת יקח לו ירכעם שהוא משכם אפרים שהעמיד לו שנל זה לאלוה: ויבוש ישראל. מאותה שלה שיעלו לעשותם כמו שנאמר (מ"א י"ב) ויוען המלך ויעש שני עגלי והכ: (ז) נדמה. משתחק מלך שומרון והרי הוא כקלף שעל סני המים שהוא (אישקמ"א בלע"ו) : (ח) בפות און. נמות כית אל: 'קוץ ודרדר יעלה

על כבודו כי גלה ממני: (ו) גם אותו לאשור יובל מנחת למלך ירב . בשנת שתים עשרת לאחז שהגלה סנחריב לעשרת השבפים. הגלח עסהם לגלי זהכ שעשה ירכעם, הח"ר גם אותו לאשור יובל מנחה למלך ירב. אשור. במר'ר עול'ם: ויבוש ישראל מקצתו. סאותה עצה שנחייעצו עם ירבעם כמה דאכר ויועץ המלך ויעש שני ענלי זהב: (ז) נדסה שמרון מלכה כקצף על פני מים . קצף . לשון כנען פרניא. ובלע"ו אשקלום א . ופתרונו נמשל לקצף שהולך על פני המים לכאן ולכאן . המו כן יהיה נע ונר בגלות הוא וישראל עמו . וכן הוא אומר בשנת חתשיעית להושע (בן אלה) לכד מלך אשור את שכרון ויגל את ישראל אשורה ונו" : (ח) חמאת ישראל. בלר בדבר זה אתה מחפיא את ישראל. בבכות בית אל. חמאת הפי"ת רפה וקמצא הוא . הניקור כלכדנו על פתרון זה . ואם היתה המי"ת לנושה היח שם לבר כמו הפא. וחוא כמו והנח עבדיך מוכים וחפאת עבך. שפה' בדבר זה הם מחפיאים את עצמן: ואמרו להרים כמונו ולנבעות נפלו עלינו. חייתם

אבן עורא

הטעם על כל עגל כבית חל כחשר תחרכ: ובשריו. חשר שליו יגילו היום יתאכלו: בי. הטעם כפול: (ו) גם. ענל שומרון: לאשור יובד. כי הוא זהכ: בשנה. בתוספות הנו"ן כמו שבענה בנים: (ו) נדמה. ישרת בעבור חחר וכן הוא נדמה שומרון נדמה מלכה: בקצף. כמו ותאנתי לקלפה: (ח) ונשמדו. כמות הכעלים כסור אף על פי שהענלים לא היו שם ולפי שהיתה שומרון ראש םלכות לכלבי ישראל והם היו הכחויקים בעבורת העגלים ואמר כשתחרב בית אל ולא הצילום העגלים יפחרו השובגים בשומרון על עצמם כי כל ארק ישראל נלכרה קודם שומרון שצר עליה מלך אשור שלש שנים: כי אבל עליו עמו. על חענל אשר בבית אל יאבלו עליו עמו העובדים אותו: וכמריו עליו ינילו. וכפריו הם כהגיו חמקרבים עבודתו שהיו מתחילה ששים ושבחים עליו עתה יאבלי בנלות כבורו במנו והוא יקר עבודתו כשישבר אותו לעיניהם הנה גלה כבודו ממנו: (וו) גם אותו

לאשור יובל . רבוי על כבורו שוכר אמר בי הנת במקומו גלה ככרדו ממנו כשישברותו גם נוף העגל וחרא חותכ שבו אחר שנשברה צורתו יוליכו אותו לאשור לשאה אותו: מנתה למלך ירב. והוא מלך אשור שנקרא שמו ירב: בשנה אפרים יקח. א: יקח בשת אפרים ויבש ישראל מעצתו שנועץ ירבעם שהיה משבם אפרים עמהם לעשות הענלים או יברשו מעצתם: בשנח. במו בושה והנו"ן נוספת: יובל. כמו יובל שי ענין הולכה והובאה. ורבינו מעדיה ז"ל מירש גם אותו לרבות על תענל במו ברשה והנון נוסמת: יובל, כפו יובל שי עבין ועלבון וויבאות זו בינ טניות דעם כל מחות ברבות אחתם: מו) נדמה שכרן נגלה החלה ויונהן הירנם לכלך ירב למלכא רייתי לאתפרעא לתון ריל למלך אשור שיריב אותם: מו) נדמה שומרון מלכה. נרמה נפעל לומר כי הוא במנול והוא ענין כריותר כמו ששירשנו על נדמה עמי אמר נבדת בשומרון מלכה שעמר כמה ימים במצור ולא היה יכול להנצל מיר מלך אשור והלך בנולה קל מחרה. כקצף על פני מים, וקצף קליפת העע מרו ותאגות לקצמה ויונהן הירנם ברותחא על אפי מיא בלע"ו אשקומ"ח: ומו ונשפדו במות און. ר"ל בית און וכן תירנם יונתן ויצרון במות כית אל: חמאת ישראל. שהם המאת ישראל: 'קוץ ודרדר יעלה על מונחותם. על מונחות ישראל

מצורת דוד

מצורת ציון

הכומרים שהיו שמחים עליו הנה עתה יחאכלו על ככודו כי גלם ממנו כי כשלוקת כשבי פים ככודון: (ו) גם אוהו. כמו שיוכל הפס בשבי כן יוכא גם העול כשבי לאשור להיות לתנחה אל המלך: בשנח. אז יהכל אסרים כושת על עם מעכדו ללא אלום: ויברש ונו׳. כפל סדכר כת"ם: מעצחו, שיישלו לפשות ספגלים: (ו) גדמה שמרון מלכה. המלך חשר כשומרון נדמה הוא כקלף

שכו"ם וכן והשכיח את הכמרים (מ"כ כ"נ): (ו) יובל. יוכא כמו יוכל שי (ישטיה י"ח): ירב. הוא אשור וכן אל מלך ירכ (לפיל כ'): בשנח. מלשון כושם: (ו) נדמה. מלשון דמיון והשוח': בקצף. ח"י כרוחחה והם כעין הכעבועות ועל כי בחים פ"י מסירות כשמיכה מכלי אל כלי ונראה כאלו השוסך ממקלף לזה קרוי כלשון קלף: (ח) וגשמדו. ענין אכדון: ודדדר. מין קולים וכן וקון

כם האכמכופות שמל העים שמום למחלה ויחמיד זמן מוסט כן במלך לא יחמיד במלכותו כ"א ממש זמן: (ח) ונשמדו. ואו ישתדו הכמות שככית און שכם ביו תחאה ישראל: כיק ודרדר. כי

become desolate when the calves are removed.—[Ibn Ezra, Abarbanel]

the sin of Israel—The high places

of Beth-aven represented the sin of Israel.—[Redak, Mezudath David]

its glory, for it has been exiled from it. 6. That too shall be carried off to Assyria, a gift from King Yareb; Ephraim shall take shame, and Israel shall be ashamed of his counsel. 7. The king of Samaria is silenced and is like foam on the surface of the water. 8. The high places of Aven are destroyed, the sin of Israel;

Samaria, unlike Rashi, who renders: the neighbors in Samaria.*

6. That too shall be carried off to Assyria—This took place in the twelfth year of Ahaz, "And the Lord (sic) aroused the desire of Pul king of Assyria ... and they exiled the Reubenites and the Gadites etc." (I Chron. 5:26), and he took the golden calves that were in Bethel and went away, to fulfill what was said: "That too shall be carried off to Assyria."—[Rashi from Seder Olam ch. 22] Cf. II Kings 17:2, Comm. Digest.

The expression, "that too," indicates that, in addition to its glory being exiled when the calf was broken up, the gold itself would be transported to Assyria as a gift to King Yareb. Saadia Gaon explains that, in addition to the calf of Dan, which was exiled in the first exile, the calf of Bethel, too, would be exiled in the second exile.—[Redak]

a gift to King Yareb—This is Sennacherib.—[Rashi] Redak states: The king of Assyria, which was called Yareb. Jonathan renders: the king who would come to exact retribution upon them. That is the king of Assyria who would contend (יִרָיב) with them.—[Redak] Kara quotes Seder Olam that Assyria was called Yareb. This is, however, not found

in extant editions. Cf. 5:13, Comm. Digest.

Ephraim shall take shame—Heb.

Typ. Jeroboam, who was from the tribe of Ephraim, shall take shame for himself, that he erected this call for a deity.—[Rashi] Accordingly, Rashi explains Type as a form of Type, shame, although the "nun" is added. This view is shared by Menahem. Redak. Ibn Ezra, Eliezer of Beaugency, Kara, and Mezudath Zion. Michlol Yofi adds that the "nun" is added to indicate extreme shame. Ibn Ganah explains it as a pejorative for "Baal," as is found often in the Prophetic Books.—[Shorashim]

and Israel shall be ashamed—of that counsel that they took counsel to make them, as it is said: (I Kings 12:28) "The king took counsel and made two golden calves."—[Rashi]

- 7. The king of Samaria is silenced Heb. הְּקָהוּ. The king of Samaria is silenced, and he is like foam on the surface of the water, which is eskoume (écume) in Old French,—[Rashi]*
- 8. The high places of Aven—I.e. the high places of Bethel.—[Rashi. Jonathan, Redak] This is synonymous with Beth-aven (above verse 5), a pejorative for Bethel.—[Redak, Michlol Yofi] I.e. the high places will

^{*}See Appendix for additional commentary.

סַלִּיקוּ : י בְּטַיִּקוּ י אַיְהֵיהִי אַלֵּיהוֹן יְסוּרִין וְכְּלְשֵׁית עֲלַיהוֹן עַקְּסָיָא וְשַׁלִּיםוּ בְהוֹן בְּסֵיםר

שסחים: (מ) שם עמדו. כאותה מירה שהפשו כאותה מידח חם אחווים עד היום: (י) באותי ואסרם. בשביל שהייתי םתאוות להחזירם למומב הייתי מייסרם ברברי תוכחות עד עכשיו: ואוספו עליהם עמים באסרם לשחי עינותם. ומאתר

על מזבחרוזם. שגלו עוכדיהם ואין עוד פונה להם : ואסרו. ישראל: להרים כסונו. שלא יראונו אויבינו בנטתנו: (מ) מימי הנבעה חשאת ישראל. חטחת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשת באת אזלת

יד מימי נבטח בנימין חטחת ישרחל לפי שהיה מעשה פלגש בנבעה בימי עחניחל כן קנו שהיה רחשון לשופסים בימי י כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה וכל זה מלינו כסדר עולם: שם עמרו . באותה מדה אחזו להם מאו: לאו תשיגם בגבעה סקחסה וגו'. לפי שהיה עון עכודת אלילים כידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הצליחה ידם: במלחמות הגבעה על בני בנימין. וקראם בני עלוה. בני גאוה שעשו עלמם עליונים ולא שמעו בקול אחיהם לחת: אח בני הגבעה ויונחן תרגם על ששאלו להם מלך והמליכו את שאול ואינו מתישב לי אחר לשין העברית וגם שאר הבור הפרשה נופל על לשין הרחשון: (י) באותו ואסרס . לפי רלוני תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים כיד: אכן עציא

שיחרבו יעלו קוצים: ואמרו להרים בסונו. יאמרו ישראל: כסונו מרוב צרה וצוקה שתכואם ישאלו שיפלו ההרים וחגבעות עליהם ויכסום שיהיו נקברים תחתיהם ולא יסבלו הצרות תהם: (ט) מימי תנבעה תפאת ישראל. שממרו עצמם שבם בניסין להתויק ברבר נבלה גם שאר השכפים שנענשו על שתיו ביניהם קוברי עכו"ם: שם ספדו . ירמה כי שם עמרי הפושעים האלה אשר ברוד חות שתם מחויקים ברשעם ולא ישיבו למופב וכן אמר למעלה העמיקו שחתו בימי הנבעה: לא חשינם. ואלה חושבים בלכם שלא תשינם מלחמה כמי שהשינה אותם חפושעים בנבעת כשבאו ישראל על אותם בני עולה והם בני בניסין כי כלו בעולם כן יכלו אלו בעונם ותשינם תרב האייב לא יחשבו שלא תשינם: עלוה . כמו הפיך עולה וכן זועת זעות כבש כשב שמלה שלמה והרומים להם ויונתן פי כימי הנבעה כששאלו להם סלך והוא היה מגבע בנימין ומאז החלו למרוד

העגלים: ואמרו. אמר רבי משה כי אמרו דרך משל בעבור המזכחות כדרך כי היא שמעה והטעם שלא יראו עיד ויפת אמר ויאמרו עוכדיהם מרוב לרתם: (ע) מימי. יותר כמו מזקנים אתכוכן מאויכי תחכמני ופירש שם עמדו פל חטאי דורו כאילו עמדו עם בני בנימיו הם בני עלוה כמו פולה והיתה לזעוה והיה רק זועה והיום לא יפחדו שחשיגם מלחמה כחשר השיגה חת בני בנימין מהשבטים וזה הכתב כמו כריח שדה שטעמו ראה ריח בני אשר כרכו ה' כריח שדה: (י) באותי ואסרם. מגזרת מוסר והיו"ד מוכלע בדנשות עי"ן הפועל כדרך כטרס אלרך בבטן כי אלק מים

טצורת ציון ודרדר (כרחשית נ') : (ם) עלוה . הום ספוך מן פולס וכפו ככם כשב: (י) באותי. מלשון תחוה וכלון: ואסרם. מלשון יסורק:

באל יתברך ואינו כיושב הם' על פירושו: (י) כאותי ואסרם. ברצוני ובתאותי שאיסרם ביון שאינם כקבלים סוסר סמני ע"י מצורת רוד

לם יכום מי שם ויהיו שממה: ואשרו להרים כסונו. למען לם ירפה מי כנשחם: (ט) מיםי הגכעה . ר"ל עון העכו"ם היה כידם מימי פילגש כנונעה כי גם או היה כידם פסל מיכה : שם עברו . כמעל הזה שמדו 61: לא חשיגם . לכן לא חשיג אוחם כנכעה ללחון מלחמה כשולקפו על כני עולה הם כני בנימין שחוקו ידי עוכרי עכירה: (י) כאותי ואשרם. ל"לבללוני לייסרם וכן אייסרם כאמת : ואספר . עכו"ם רכים יחאספו לכא עליהם לעלחעה : באסרם

them in Gibeah - Since the iniquity of idolatry was with them and they were not concerned about it, they were not victorious in the battle of Gibeah against the Benjaminites. Scripture calls them בָנִי עַלְוָה, lit. sons of haughtiness, who made themselves superior (עליונים) and did not heed their breth-

ren to deliver the people of Gibeah. Jonathan, however, translates this in reference to their request for a king and their crowning Saul. However, this does not appear to me to follow the Hebrew wording. Moreover, the context fits the former interpretation.—[Rashi] See above 9:9.*

^{*}See Appendix for additional commentary.

thorns and thistles shall come up on their altars, and they shall say to the mountains, "Cover us up," and to the hills, "Fall upon us." 9. Since the days of Gibeah, you have sinned, O Israel! There they remained; the battle against the haughty did not overtake them in Gibeah. 10. With My will, I chastised them, and nations shall gather

thorns and thistles shall come up on their altars—for their worshippers have gone into exile, and no one turns to them anymore.—[Rashi] I.e. thorns and thistles will come up on Israel's altars that have been destroyed.—[Redak]

and they shall say—I.e. Israel shall say.—[Rashi, Redak] Rabbi Moshe, quoted by Ibn Ezra, explains this figuratively. It is as though the altars are saying. Yefeth explains that their worshippers will say.—
[Ibn Ezra]

to the mountains, "Cover us up,"—lest our enemies see our shame.—[Rashi]*

9. Since the days of Gibeah, you have sinned, O Israel!—Heb. חָטָאתָ. Rashi's reading was חטאת as will become apparent to the reader.— [Minchath Shai] This word ווטאת is punctuated weakly, since it is of the feminine gender and of the past tense. Comp. (Lev. 25:21) "וצעות, and it shall produce," (Gen. 16:8) "באח, have you come," (Deut. 32:36) "אולח, their power is gone."—[Rashi] Rashi's intention is that the word is not חטאת, sin, with a dagesh in the "teth," but חָטָאַח, without a dagesh. This is known as rafeh, weak. The form מטאח is a past tense, meaning either: "she sinned," or "you

sinned." Unfortunately, Rashi does not shed light on this question, but, on the contrary, by citing two examples of the third person and one example of the second person, he does not indicate which one he prefers in our case. According to our reading, מָטָאת, the second person is meant in the masculine gender. Jonathan renders this in the second person. We have no indication. however, whether he had our reading or Rashi's. From the days of Gibeah of Benjamin, Israel sinned. In Parshandatha, the word הַּטָאַה, sinned, appears. In certain mss., זיטאוי, the plural form. According to both, Rashi explained our verse as third person. According to printed editions, however, חטאת appears, just as in the text. Hence, we have no indication of Rashi's interpretation. Since the incident of the concubine in Gibeah (Jud. 19) took place during the time of Othniel the son of Kenaz. who was the first of the judges, at the time of Cushan-rishathaim, and in whose time the image of Micah existed, and all this we find in Seder Olam (ch. 12).—[Rashi]

There they remained—They adhered to that trait since then.—
[Rashi]*

the battle ... did not overtake

^{*}See Appendix for additional commentary.

פַרָנָא עַל תַרְהֵין עִינוּהִי: בַּסְנָא לָעַנְלָתַא דְּמַלְפִין לָהַ לְּטִירָדִי וָלָּא אַלְפַא רָחַכָּא לְהַלֶּבָא בְּרַעוּת נפשה ואנא יההון משעבוד מצרים שעביתי ניר תַּקוֹף מצוַנִיהוֹן אַשְּׁנֵיתִי בּית וִשְּׂרָאֵל על הָקוֹף אַרְעָא דָאֱמֹוֹ רָאָה בְּבִישִּׂין

רשיי שוסיהם: ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם . לפי שדימה חותם לענלה כמו שנחמר חתריו אפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסוריהם לפרה שמייגעין אותה בחרישה ויאסרוה בעול המחרישה וסימלוני העול נוקבים ויורדים אחד מכאן ואחד מכאן אצל שני עיני השור וכן תירגם יונתן כמיסר פדנא על חרתין עינוהי פדנא למד נקר: (יא) ואפרים ענלה מרומדה. (פורפויינט"ה

בלע"ו) עשויה חכורות הכורות במלמד הבקר שקורין (דישגולויי"ן בלע"ו) כלומר הרבה יסורין הכחתי עליה והרי היא לא נכנעה וחמיד אוהכת לדוש בחבואה מקום מאכל ומשמן ולא נכנעה להיוח חורשת כלומר לא נכנעו לתורי. הלא אחר שרירות לכם: אוהבתי. יו"ד יתירה כמו (בראשית ל"א) ננוכתי יום: ואני עברתי על מוב רד"ק אכן עזרא

ופירש ואספו עליהם איך איברם על ידי עמים שיתאספו עליהם ואסרם כמו יאסרו קשירים: לשתי עונותם . כתו כבחלי מענה האריכו למעניהם. ועעם שתים בעבור יהודה ואפרים: (יא) ואפרים. אני למדתיו מתהילה לסכול עול מלותי: ואני עברתי. ההוק על כל חירש

תנביאים שכוכיחים אותם בשני איסרם על ירי עסים שיאספו עליהם: באסרם לשתי עונותם. כמו שאוסרים השוורים לחרוש: בינותם. כמו מעניתם והם הרישות השרה הנקראות נרורים ותל הכפר מוה ובוה נקראו תלמים והנה דסה יהודה ואפרים לשתי פרות חורשות ואמרתי שיחרשו פוב וחרשו רק והם אפרו עצמם זה כזה והתחברו זה לזה לעשות הרע בעיני תשם ואפרם

מהר"י קרא

שאינם רוצים לרוסר ברברים. כעכשיו אייסרם ביר האובות

שאוספו עליהם ויכבירו עליהם עולם. כאומר זה שאומר שתי

םעניתות על צואר בהמה . עונותם . כמו האריכן למעניתם .

והוא פלשון (על עווד) [עול]: (יא) ואפרים עגלה סלומרח

אותבתי לרוש . ישראל הם היו כלוםרים ככך לרוש האוכות תחתיהם . שכל האוכות נכנעים החתיהם : ואני עכרתי על סוכ

צוארה . היא היתה ענלה ואני עובר לפניה כמנהג זה שסנהינ

את עגלהו והולך לפניה. כך אני הלכתי לפניהם לכבוש האומו"

לשתי עונותם היה כשנתחתן יהושפם עם אחאב מלך ישראל שהעויבותי לנותר: ואני עברתי. ההוק על כל חירם לשתי עונותם היה כשנתחתן יהושפם עם אחאב מלך ישראל שהעויבותי לנותרה והרכבתי תפרים עם יהודה יחרם:
וניסי פשא ארום מתחת יד יהור וכן עשה אחזיה בנו:
וניסי פשא ארום מתחת יד יהור וכן עשה אחזיה בנו:
וניסי שאר ארום מתחת יד יהור וכן עשה אחזיה בנו:
צבא וככקבות יצרה: קינותם: כתיב בי"ד אחרי הע"ן וקרי בייז שהאותיות אהו": מתחלפות ויונהן הירגם בסיסרי
איתי עליהון וני: ניא ואפרים שלה בלומרה. לפעל המשלי לפרה שאמר כו כפרה סוררה סרר ישראל ועתה קראה עולה כי ביכי נקריה לכורה האל יתברך לחרוש ורחרישה עם הוריעה היא פשות חבששים והקצירת הוא פרי המעשים ואני לכורה הה לעסור הכתשים הפובים כדי לאכול פוב וחיא מאנה לחרוש כלוכך לעשות המעשים פובים אלא תרצה לאכול ולהנות כן **תפוב אשי אני נותן לה בלי טעשת פוב שתעשה אלא בחנם תרצה לאכול זהו שאמר אהבתי לרוש לרוש ולא לחרוש כרי** שתאכל ביצעת הדישה והנה איני עושה סעשה לרצון בעליה אלא לרצונה ולהנאהה: אוהבתי. כבו אוהבת והיו"ד נוספת כי חסלת כלעיל: ואני עברתי על פוב צוארת. כשעברתי עליה לתת עליה עול להיות צוארה שכן עשיתי שלא הכברתי מצודת ציון סצודת רוד

בעת החסור חותם לשתי מענות המחריבה לחרום שתיהן יחד גה כדרך החורשים שחורשים אחת אחת ר"ל כשאכיא עליהם רעה כפולה ומרובה: (יא) ואפרים. הנה אפרים הוא כעולה שמרגילין אוחה לעבודתה למשוך בעול ולחרוש והוא אוהבת לדוש למען מאכל מן הדיש ר"ל אני למדחים החורה והמלוח והם חפלים בקבדל השכר מכלי עשות המעשה: ואגי שברתי. העככתי ידי: פל'שוב צוארה. כ"ל מסשתי לוחרה ורחיתי שהיא טובה ושמינה ורחוי לשום הפול עליה כ"ל רחיתי שרתןי הוא לקבל עליו שול התוכם

באסרם ענין קשילה: עונתם, כמו מעניתם והוח הקו שיחרוש סחורש בחורך השדה וחוור ועושה חתר כמוהו וכן עד כלום השדה כמו כלריכו למעניחם (מהלים קכ"ט): (יא) מלמרה. שנין בהרגל כמו וינמד לטרף טרף (יחוקאל י"ט): אהבתי. היו"ד ישיכה ופפלה: לרוש . מלשון דישה והוא הפרדת התכואה מהקשין :

'trained.'—[Mezudath Zion: Michlol Yofi, Redak, Shorashim; Ibn Ganah, Sepher Haschoraschim]

that loves—Heb. אהַבְחִי. The "vud" is superfluous. Comp. (Gen. 31:39) 'stolen by day (גְּנְבְתִי)."—[Rashi]

and I passed over her fair neck-Therefore, I bring upon them kings who will weaken their strength.— [Rashi] Rashi, apparently, explains that the fair neck is the indication of their strength. Since they are strong,

God will bring the kings upon them to weaken them. Others explain this as an indication of their ability to bear the voke of the Torah and its mitavoth. The intention is that God did not weigh them down with a heavy yoke, which would emaciate them, as the cows upon which a heavy yoke is placed, but He would place a light, bearable yoke upon their neck.—[Redak, Mezudath David 1*

^{*}See Appendix for additional commentary.

about them, when they bind them to their two eyes. 11. And Ephraim is a goaded heifer that loves to thresh, and I passed over her fair neck;

10. With My will, I chastised them—According to My will, I always chastised them from judge to judge, and I delivered them into the hands of their plunderers.—[Rashi]* and nations shall gather about them, when they bind them to their two eves—Since Hosea compares them to a heifer as stated further: "Ephraim is a goaded heifer," he, therefore, compared their chastisement to a cow, which they tire with plowing and they bind it to the voke of the plowshare, and the pegs of the voke penetrate it, [i.e. they penetrate the voke, one on this side and one on that side, next to the ox's two eves. And so did Jonathan render: as one binds a "padna" on its two eyes.

"Padna" is a yoke of oxen.—[Rashi] Others render: when I bind them to their two furrows. Ibn Ezra takes this as an allusion to Judah and Ephraim, who will be subjegated by the nations. Mezudath David interprets this as a heifer attached to two plowshares, which plow two furrows simultaneously, denoting that God will bring upon them "double trouble." Redak explains the figure of the "two furrows" as two cows. attached to a plow and instructed to plow well. Instead, they both plow in an inferior manner. So were Judah and Israel joined in sin when Jehoshaphat allied himself by marriage with Ahab, and Jehoram his son followed the ways of the kings of Abarbanel renders:

peoples shall gather about them just as they attached themselves to their two iniquities, בְּנִינִיתָם like עִּינִיתָם viz. the two calves.

11. And Ephraim is a goaded heifer—Heb. מלמהה, porpojinte in O.F., punctured, wounded in many places with the oxgoad, which is called agojjlon in O.F. I.e. many chastisements have I brought upon her, vet she has not humbled herself. and she always loves to thresh the grain in a place of food and fat, and she did not subject herself to be plowing; i.e. they did not subject themselves to My Torah, but follow the vision of their heart.-[Rashi] Redak explains this at length, as follows: Above, He compares her to a cow (4:16) ... and here to a heifer, for when she was young, God taught her to plow. Plowing and sowing symbolize the deeds, and reaping symbolizes the reward for the deeds. I taught her to perform good deeds in order to benefit therefrom. She, however, refused to plow; i.e. she refused to perform good deeds, but wished to eat and benefit from the good that I give her without performing any deeds. Instead, she wished to eat gratis. That is the meaning of the heifer who loved to thresh, to thresh but not to plow, in order to eat at the time of the threshing, but she does not do any deed to satisfy her master, only to satisfy herself.

Others interpret מְלְפֶּרָה as

^{*}See Appendix for additional commentary.

קרביהון דבית יהודה אַהָּסנֶית יַּהָהוֹן אַהְסנָתּא דקיקית לאכיהוויעקב: יב בית ישראל עבידו באורחארקושטאקיטו לַכון אּרַלָפַן אורַוַתַא הָא

מהר"י קרא

לפניהם: ארכיב אפרים יחרוש יהודה. פתרר ארכיב ואמשיל אפרים על במותי אומות לכבוש ולדרוך: יחרוש ירורה ישדד לו יעקב. יהודה ואפרים היו רוכבין על האומות כוה שחורש ומשדד שרהו: (יב) זרעו לכם לצדקח קצרו לפי חסר , כל זה עשיתי להם קורם שלא פשעו. ומשפשעו כי אברם מלך ארם וישיםם כעפר לדוש. ולכך אני מוהירם עדיין ואומר להם. ורעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד. וחיאך תורעו: נירו לכם ניר. פתרו' חרשו לכם חדישת השדה. ואחר כך תזרעו

צוארה . לפיכד אני מכיא עליהם מלכים שיתישו את כחם: ארכיב אפרים יחרוש יהודה וגו' . אם תרלי שחרכיכ אפרים על האומות יחרוש יהודה וישדד יעקב לו לעלמו חרישה של מעשים עובים כמו שהוח מפרש וחומר נירו לכם וגו': (יב) זרעו לבם לצדקה . אכל אתם חרשתם רשע וגו' לפיכך וקחם שחון כעמך: נירו לכם ניר עסקו כחורה ומשם תלמדו ללכת כדרך טוכה להתגכר על

יצר הרע כוה שהוא נר את השדה להפוך שרשי העשבים המכחישים בתבואה מימות החמה כמה ימים לפני הורע.

שלם כי הפרות שבככידים כולם צוארם כחוש ור'ל במשל שלא חכביר עליהם עול השצות או פירש כשתברתי עליהם לחלום עול תשלכות ר'ל כשדברתי ביד אחיה הנכיא כל פוכ צוארת עברתי שכל ישראל היו שלרים איש תחת נפנו ותחת תאנתו כל אבן עזרא יעקב . יעקנ כולו השקה שלו דרך משל על החור' וטיחים זרעו והצרו הוא התנמול נירו להסיר הקוצים לסקל הנתיב

יםי שלפה ובעת פותו היה זה שאפרתי לחלוק הפלכות : ארכיב אפרים . אפרתי להדכיכ אפרים . בליפר להרכיב יםי שכהו הבעת מוחה יהיה זה שהבחור לחתין הטכלות יהרכית ילידות שמרתי להרכיב אפרים . בלוסר להרכיב עלייניעל סלכת ירבעם שהיה סשבת אפרים וכיון שאני הרכבתי עליות עול אחרתי שינשה רצעוי עזה תכם לעברני ולהיות תחת רשותי וסצותי שאפרתי לו והיה אם שמוע תשפע את כל אשר אצוך והלכת בדרכי וגו' ובניתי לך בית נאמן וגו': יחרוש יתורה. כי ככר הרכבתי עליו העול האין לו אלא שיחרוש כרצעו כי הפלך ככד היה ביהודה ונשאר גם כן אחר שנחלקת הסלכת: ישרר לו יעקב. הסשדר הא חכותש הרכנים אחרי התורש לשוות פני האדמה ולתקנ' לוריגה וכן אם ישרד עפקיי ארנם ולכב אל דכרי האוהרה שיהיו מקבלים עליהם המצית לכשותם והיא הוריעה ואם ירכעם ורחכעם היו מוחירים העם אונם ולכב אל דכרי האוהרה שיהיו מקבלים עליהם המצית לכשותם והיא הוריעה ואם ירכעם ורחכעם היו מוחירים העם לעשות חישר בעיני ה' היה יעקב והוא כלל ישראל משדר כלומר מכינים לכם לקכל המצות: ויכו זרעו. ואמרתי להם זדעו לכם לצרקה וקצרו לפי חסד כלומר עשו הפוב בעיני ורגמול הפוכ פהקהו מאתי יהיה יותר רכ על מעשיכם חסובים כפי תוורת סאה שסקרה לקצור סאתים או יותר לפיכך אמר בורינה צדקה ובקצור' חסד כי החסד יותר על הצדקה וברכרי חלל גדולה נמילות חסרים יותר מן הצדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד זורע ספק אוכ' ספק אינו אוכל קוצר הדאי אוכל: נירו לכם ניר. ואחר שתקצרו שובו לחרוש עוד ולורוע כלומר לא תשקופו מבעשיכם הפובים כל ימיכם והעיר היא החרישה ות"י לחרוש חרישו לסינר ניריה וכדברי רכותינו ז"ל נירה שנה וורעה שנה או פירש נירו משל לעודרי הלבכות שיקבלו דברי התוכחה כמו חרישת השדה לקבל הודע: גירו. צווי מכגין הפעיל ומשפטו חנירו ונפל ממנו ה"א חבנין כמו שהוא הכנרג בצווי נחי העי"ן כמו שימו שיתו: ועת לדרוש את ה׳ עד יבא ויורה צרק לכם. פירושו כתרנומו היא בכל מצורת דוד

כוצורת ציון

והמלוה: ארביב אפרים. לכן הרככתי עול התוכה על אסרים וגם ארביב. אמד כלטון שחלה על הדכר כהושם ממעל: ישרד. מניק יהודה יהרוש כ"ל יוסוק כשלות: ישרר לו יעקב. כל ישראל כתישת הרגנים לכסות הדגעים ממעל וכן ישתח וישדד אדמתו בכללו ינתת הרגנים לכשת הדגעים בעבורו לעמן יאכל פריה כ"ל (ישעים כ"ה): (יכ) לפי . לשיעור: גידו . ענין חרישה כעו ניר יהודה יהרוש ר"ל יטסוק בשלות: ישרד לו יעקב. כל ישראל בכללו יכתת הרגביה לכשות הורטים בשבורו לשפן יאכל פריה ר"ל

יקיימו התות למוכחם למשן יקבלו שכר: (יכ) ורש לכם לצדקה. למוכחכם זרשו אם הלדקה למשן הקלכו חבואהם לפי החסד שאני מושה ר"ל עשו לדקה ותקבלו גמול כחסדי כי גמול מטשה הסוב גם הוא לחסד תחשב וכמ"ש פי הקדמני ואשלם. (איוכ מ"ח): גירו לכם ניר. כ"ל הסירו מלכבכם דעות נססדות וכוובום כמו בהחורב יחרום בדהו להתיח שרשי העשכים הרעים לכל יכחישו את הורע התורע: ועת לדרוש. וקכנו פחים לדרוש את כי לם

ways etc., and build for you a lasting dynasty etc.

Judah shall plow—for I have already caused the yoke to ride upon him, and he has nothing but to plow according to My will, for there was already a king in Judah, and there remained one even after the kingdom was divided.

Jacob shall break his clods—The figure is the one who breaks the clods after the plowing, to smooth

the surface of the ground to prepare it for sowing. Comp. Job 39:10. Now, if the king of Ephraim and the king of Judah had plowed according to God's will, i.e. had they admonished the people, the people would have broken the clods, i.e. they would have prepared their ears and their heart to follow the words of their admonition, and they would have undertaken to keep the commandments.*

^{*}See Appendix for additional commentary.

I will cause Ephraim to ride, Judah shall plow, Jacob shall break his clods. 12. Sow righteousness for yourselves, reap according to loving-kindness, plow yourselves a plowing, and it is time to seek

I will cause Ephraim to ride, Judah shall plow etc.—If you wish that I should cause Ephraim to ride upon the nations, Judah shall plow, and Jacob אושר, shall break his clods with a plowing of good deeds, as Hosea explains and says: plow yourselves a plowing etc.—[Rashi] Parshandatha reads as follows: If you wish that I should cause Ephraim to ride on the nations, that Judah plow [on their back], and that Jacob אושר, should inherit their land and their property...—[Rashi]

12. Sow righteousness for yourselves—But you have plowed wickedness etc.; therefore, a tumult shall rise in your people.—[Rashi] Rashi refers to the following verses, viz. 13 and 14.

plow yourselves a plowing—Engage in the Torah and from there you will learn to go on the good way, to overpower temptation, like a person who plows the field to turn over the roots of grassess which sap the strength of the grain in the summer many days prior to sowing, and you shall set aside a time to seek the Lord, i.e. for the study of the Torah.—[Rashi]

until He comes and directs you in righteousness—When you toil in it, He will give you to understand to let you know its secrets with righteousness. Another explanation: Plow yourselves a plowing—Do good deeds before oppression comes upon you,

and that will cause for you that your prayer will be accepted in time of necessity, and then it will be a time fit for you to seek the Holy One, blessed he He, for all your necessities, for then your cry will be heard, and He will cast down (יוֹרָה) charity to you: i.e. He will rain down charity to you. Comp. (Ex. 15:3) "He cast (ידה) into the sea." - [Rashi] Rashi explains the word יוֹרֵה in two ways, either in the sense of instructions or in the sense of raining down. In the former sense, God instructs the people in righteousness, and in the latter sense, He rains His charity upon them. Now we return to the second half of verse 11 and present Redak's commentary on this passage. As expressed in the beginning of verse II, the prophet discusses the rift in the kingdom and the kingship being conferred on Jeroboam son of Nebat. He proceeds:

I will cause Ephraim to ride—I said to cause Ephraim to ride, i.e. to cause the yoke of the kingdom of Jeroboam son of Nebat of the tribe of Ephraim to ride upon them, and, since I caused the yoke to ride upon him, I said that he do My will and command the people to perform My worship and serve Me and to subject themselves to My jurisdiction and My commandments, which I said to him: (I Kings 11:38) "And it shall be, if you heed all that I will command you and you will walk in My

בְּכָל עבו נְבִייַא אַסְרִיוּ לָבוֹן הַכוּ לָרְחַלָּהַא דְיַי לַכון: יג אָהָעַשַׁתְּתוּן לכון אונס רשע עברתון אָתְקַבֶּלָתוּן תוּשַׁלְּטָת עובריכון אָהָרָחַצָהַא בָאוּרָחַהַדְּ בַּבָּנֶר נְבָּרָה: יַד וִיקוּם אָתַרגוּשַא בַּעַמַדְ וַכַּלּ פּנַפּר וֹטִבּעוּן פַּבּוֹת

א' נחה דגש אחר שורס

ועת (תקבעו) לדרום חת ה' לחלמוד תורה: עד יבוא ויורה צרק דכם . כשתהיו יגעים בה הוא יביו אתכם להודיעכם לפונותיה בלדק. דבר אחר נירו לכם ניר. עשו מעשים טובים קודם שיכא עליכם הלחץ וזה יגרום לכם שתחקבל תפלחכם בעת הלורך. ואו יהיה עת ראוי לכם לדרום ההדוש ברוך הוא בכל לרכיכם כי או תשמע לעהתכם, ויורה לדק לכם וימטיר לדקה לכם. כמו ירה בים (שמות ש"ו): (יג) אבלתם פרי כחש . מיתקכלתון תושלמת

אכן עזרא ועת תדרשו השם לרוות הזרע אז יכא מלהוש: (יכ) ויורה צדק לכם. כמו יורה ומלקוש וכל המפרשים אומרים בקשו אתם תורתי והוא יכא ויורה אתכם: (יג) חרשתם. וכל זה עשיתם שלא סבלתם עולי כי בעהתם בגבוריכם ובְעכור זה : (יד) וקאם . בשור שלמן. חולי הוח שלמנחנר: בית ארבאל. כם מקום: רמשה. שם

מהר"י קרא זריעתכ׳. ואל תזרקו אל כוצים שהזורע על הכוצי׳ ועל הברכני׳ אין זריעתו יוצאת. כמו כן תעשו אתם. לכתחילת הסולו לה' והפירו את ערלת לבבכם. יאחר כך עת לדרוש את ה'. והוא יבא ויורה לכם צדק: (יג) חרשתם רשע עולתה קצרתם נוגר) (אתם) (אתה) לא בדרכך כרוב גבוריך אתח בסחת. להנצל ברוב גבוריך ספני סנחריב כלך אשור. לא תנצל לפגיהם: (יר) וקאם שאון בעמיך וכל סבצריך יושר כשר שלמן כית ארבאל ביום מלחמה. אהה יושב לבסח ואין אתה מתיירא משים חיל שיבא עליך. עתה יקום שאון עמים רבים בעמך וכל מבצריך ישודדו אותם. כשיר שבא לאדם שיושב לבפח בשלום מוכדיכון: (יד) וקאם שאון. קול ענות נוסו נוסו :כשוד שלמן בית ארבאל. ככווזים הכחים על עס

> עידן ונו' והחכם רבי אברהם ב'ע ועת תדרשו השם לרוות הזדע עד יבא מלקוש. ויורה צדק לבם. כמו יורה ומלקוש ויים אם תררשו את ה' לדעת תורתו ומצותו הוא יבא ויורה אתכם צדק על דרך בא למהר כסייעין אותו. ואאו'ל כהב קצרו לפי חסר בל מה שתקצרו בעולם הזה חסד יהיה עד יכא לעולם הכא ויורה לכם הקרן כם שרו'ל על כמה מצות שארם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא: נינו חרשתם. פירוש חרשתם וזרעתם כי אחר החרישה הזרעה ושניהם משל למעשח במו שפירשנו אמר אתם עשיתם הפך מה שצויתי לכם שאמרתי

זרעו לכם לצרקה ואתם חרשתם רשע לפיכך קצרתם אכלתם פרי כחש והקצירה משל לנמול יפי׳ פרי כחש פרי הכחש שכחשתם בי או פירש פרי כחש פרי שככחש במקוים אותו כמ"ש ותירוש יכחש בה: כי במחת בדרכך ברוב גכוריך. בסחת בדרכך שהיית הולך בה והוא דרך הרשע והאמונה הרעהובסחת גם כן ברוכ הנבורים שהיו לך מעםך או ממצרים שהיו מבקשים עזר מהם ושמת בשד זרועך ולא בסחת בי לפיכך נכשלת וכ"ף הנכח לנכח הושע כן אלה שחרב שמרון וגלו השבמים בימיו: (יד) וקאם שאון בעמיך. מפני רעתך יקום שאון בעמיך שיבאו האויבים עליהם להחריבם. וקאם ינלו להשבם בישור. ליו לקאט שאון בעטין . כשני ישון יקוט שאון בעטין שיבא יחה כ סירום בישור. לכר כל החום בישור בס כריב באליף ורגא בקום עיץ הפעל: שאון. בסו שאון לאומים כשאון מים כבירים עין הפון העם: בעטיך . כריב בישור והיא לשון רבים ר"ל על השבים: וכל מבצריך יושר. כל המבצרים שאתה בוסח בהם יושר כל אחר סהם על יד השורר שיבא עליחם: יושר. סבנין הפעל מפעלי הכפל, והרגש מורה על חסרון הכפל וכחיב בוי"ו עם הרגש: כשור שלכן בית מצורת ציוו

מצורת **דור** ראשים ומשליי"ג): ויורה , ענין השלכה כמו ירה בים (שמות ע"ו): – באקראי: עד יבוא. ר"ל כן עשו עד אשר יבוא המקום ב"ה וישליך לכם לדק מן השמים כי לא יקיפת שכרכה: (יג) חדשתם רשת. ר"ל הנה לא כן עשיתם כי חלשתם רשע וגו' ר"ל חשבהם לעשות רשע וכן עשיחם חוחה וככה היה הנמול פרי כחש גמול מעשה

(יג) עולתת. מלשון עולה: כחש. שקר: (יד) וקאש. מל' קימה: שאון. המיים מלחמה: יושד. מלשון שדידה ועושק: שלסן. שס

השקר: בדרכך. כמה שהיית הולך למלרים ולאשור לכקש טורה הנה כוה בשחת ברוכגכורין ולוה לא חששת של אוהריתי: (יד)יקאם. לכן קום בעתך קול שאון מלחתה: וכל מבצריך יושר. ש"ישודדים: כשר וגר". כאותן הימים היה אחד נקרא שלמן וולחם של כית

Flee!"—[Rashi] Mezudath David explains that a tumult of war will rise among your people. Redak renders: And a multitude shall rise against your peoples, meaning against your tribes.

and all your fortresses shall be plundered—I.e. all the fortresses upon which you rely-every one

shall be plundered by the plunderer who will attack them.—[Redak]

as the plunder of a peaceful people by an ambush—Like plunderers who come upon a tranquil people suddenly with an ambush, for they did not beware of them to flee from before them, and they plunder everything.— [Rashi]

the Lord, until He comes and instructs you in righteousness.

13. You have plowed wickedness, you have reaped injustice, you have eaten fruit of lies, for you have relied on your way, on the abundance of your mighty men. 14. And a tumult shall rise in your peoples, and all your fortresses shall be plundered, as the plunder of a peaceful people by

and it is time to seek the Lord until He comes and instructs you in righteousness — This explained as the Targum renders it: For at all times the prophets say to you, "Return to God's worship; now He will reveal Himself and bring merits to you."—[Redak] is יורה Jonathan's explanation of obscure. We do not know how "bringing" is represented by יוֹרָה.] He quotes other exegetes who explain: If you seek the Lord to know His Torah and His commandments. He will come and teach you righteousness. This resembles the Rabbinic maxim (Yoma 38b): If one endeavors to purify himself, he is given assistance. He quotes his father, Rabbi Joseph Kimchi, who explains that everything a person receives in this world for observing commandments is a result of God's loving-kindness, for the principal reward is preserved for the World to Come. This is the intention of: Until He comes and instructs you in righteousness. I.e. He shows you the truly earned reward. This follows the Rabbinic maxim (Peah 1:1) concerning certain commandments. that man eats their fruit in this world, and the principal remains for the World to Come.—[Redak]

13. You have plowed—I.e. you

have plowed and sowed, for after the plowing comes the sowing, and both of them are figurative of the deeds, as explained above. He says to them: You did the opposite of what I commanded you. I commanded you to sow righteousness for yourself, but you plowed wickedness. Therefore, you have reaped injustice; you have eaten fruit of lies.—[Redak]

you have eaten fruit of lies—You have received the retribution for your deeds.—[Rashi from Jonathan] Reaping is figurative of retribution. The intention is: you have received your punishment for lying about Me, or for denying Me. It may also mean fruit that has failed those hoping for it, as above 9:2.—[Redak]

for you have relied on your way, on the abundance of your mighty men—You relied on the way you were following, the way of wickedness and the false religion, and you relied also on the abundance of the mighty men, both those of your nation and those from Egypt, the land from which you requested aid, and you put your trust in flesh and blood, rather than in Me. Therefore, you stumbled.—[Redak]

14. And a tumult shall rise in your peoples—I.e. a voice shouting, "Flee!

שלַמא פכמנא ביומא קטילַת: פי בּן נְרָסוּ כון חיבין דַחַבִּתוּן בַּבית אַל מן קַרָם בישות עובריכוןבסופא בַּהִית וְאָהְכְּנֵע מַלְכָּא דישראל: א אַני רכי

מהר"י קרא

ואינו נוהר מן החיילות הבאים לליו . כאותו שור יבא לך כשתשב לבפח ילשלום ולא תוהר מן החרב שבבית. יבוא הארכים ויתפשו אותך . פתר דונש בית ארבאל . שהוא לשק אורב. כי א"ל ניפל כן התיבח. וכן כתיבת יורעאל נופל א"ל כן התיבה. שהוא לשון זרע. ויניד עליו ריעו. שאמר וורעתיה לי בארץ. ותרנום ארבאל בכפנא: (פו) בשחר. פתר ר׳ מנחם. שהוא מלשון מוף. וכן הרג' במופא. ובלשון הלמוד. היה לו' בן תשחור. והוא כמו בן זקונים. וכמו נוח לתשהורת. ואוכר אני יוסף בר' שכעון . בשהר אינו יוצא ככשכעו . וכה פת' כשחר נדכה סלך ישראל. אדם אחר נדמה הוא ושותק כשהוא ישן. אכל סלך ישראל אפילו כשחר ובצהרים נדמה כאילם לפני סנחריב:

לא (א) כי נער ישראל ואוהבהו. כאדם שכאיים את בנו נעד וסלסדו דרך המוב באהבתי אותו. כך הקכ"ה מיימרם וסלכרם פנעוריהם דרך החיים. וכל כך לכה. בפני שאתב

ארבאל ביום סלחמה. שלמן אויב ירוע היה כאותן הימים ששמד שלכן ובא על בית ארבאל פהאום ושרדו והפיל האם על הבנים ולא השאיר פליסה . וארבאל הוא שם אדם גדול היה ביסיתם ייונהן תרנם ויקום אתרנושא בעמך ונו' תרגם ארבאל מן וארב לו וא'א ז'ל פירש שלפן הוא שלפנאצר פלך אשור כית ארבאל דוא שסרון בית שארב האל יתברך עליה ותפשה בעונה: אם על בנים רמשה. לפי שרחמי האם על הבנים בעת שירצו לחרנ׳ ספלת עצמה עליה': רמשה. כסו ועולליהם ירמשו ענין החשלכי בארץ לבקעם ורו"ל פירשיהו ענין עזיבה בתרגום תשמשנה

תפשתה תרסשנה אמרו שהיו עוובים נשיהם ובניהם והולכים להם מפני החרכ וחרעב ואמר רמשה רפושים מרעתם נמושים בעל כרחם: (טו) ככה עשה לכם בית אל. כל זה גרם לכם בית אל כלומר העגל שעבדתם שם: מפני רעת רעתכם. זה היה לכם ספני רעה גדולה שברעתכם והוא עבירת הענל ואברכם אלה אלהיך ישראל: בשחר גדסה גדסה סלך ישואל. דעא תושע בן אלה ושעם בשחר פירש א'א ז'ל בתחלת מלכותו בשנת שש לו שאסרו מלך אשור ובשנח השביעית עלה על שוסרון תצר פליה ג שנים ולכדה ועוד כורם לבן פתחלת כלכותו היה עובר לכלך אשיר וכשיב לו מנחה שנה בשנה ויונתן הרגם בפופא עליה ג' שנים ולנו היוצור קיום לכן מיחתת מלכות והיה עובר למקר אשרו וכשב יה שמוה שביר בשנה יהגיקות גם בסופא ביתר ונו׳: ברסה, ענין כריתה כפו גדפו עפי: גרפה, מקור עם הנו״ן כפו הנגלה נגליתי: (6) כי נער ישראל ואהבתי, בעורו נער אהבתיו והוא בהזיותו במצרים לפוכך אני מחרעם עליו יותר משאר האוסות כי מנערותם אהבתים והצלתים סיד אויביהם וכאשר עוכרים על מצותי עלי ליסרם כאשר ייסר איש את בני וו״שובמצרים קראתי לבני כמ״ש בני התצלתים סיד אויביהם וכאשר עוכרים על מצותי עלי ליסרם כאשר ייסר איש את בני וו״שובמצרים קראתי לבני כמ״ש בני טצורת רוד

מצורת ציון לרכלל ושדד לותם וכקנ ההם כתוך לכני לעיניהם ולתר שכתו לדם: בית ארבאל. שם משפחה. רופשה. ענין כקיעה כמו כו יושדדו גם המה: (טו) ככה. הדכר הזה עשה לכם בית לל ועולליהם ירשש (ישמים י"ג): (שו) בשחר. בכקר: גדבה. ענין כריתה ומכדון כמו ער מומכ נדמה (שם ע"ו):

מפניהם ושודדים את הכל: בית ארבאל. יונתן תירגם בית מחרב וחל"ף ולמ"ד יתירים בו כמו יורעחל שחינו שם שיר כגון (לעיל ד') יענו את יזרעאל וקראו בלשון שם עיר אף כאן הרא אותו כמין שם עיר וכן חברו מנחם אכל דוגש פותרו שם מקום: רמשה . נכקעה . וכן נערים תרעשנה (ישעיה י"נ) ועולליהם ירעשו (שם). ל"א רמשה. עזוכה כמו גוטשה: (פו) ככה עשה לבם כית אל. כל הפורענות הזה גרם לכם העגל שככית אל: רעת רעתבם. מרעת רשעכם עכירות זדוגכם: בשחר נדמה נדמה. **נרדם** כאילו בלילה כלומר אין בו כח ולמה כל זאת כי בהיות ישרחל נער מנוער מכל טוב וחוהבהו: אָכן עזרא

היושב בשלוה פתאום על ידי מארב שלא מהרו בהם לברוח

דבר אם על בנים ולהיותו מגורת אורב אין טעם לו: (טו) בכה . ביחאל שפם הענל שהוא ככה הרע מכל רעהם כי רוב מלכי ישראל לא כרו מחטאת ירבעם ועעם בשחר כי יושדו כלילה וכשחר יכרת מלכם:

לא (א) בי נער . זהו מלומדה ממנו כי מהיוהו נער והטעם כלאתו ממלרים אז החילותי ליסרו בעכור

מסני רעת העגל העומד כה שהיא רעתכם אבר הירגלתם כה מאו כי עוד כמדכר עשיתם את הענל: בשחר. ר"ל בתהלת,מלכות הושע

בן אנה בשנת שם למלכו נכרח מלכותו בכריתה כי או אסרו מלך אשור כמ"ש (במ"ב י"ח) : לא (6) כי בער. עודו בנערותי משועבד בעלרים ההבחיו: ומסצרים , מעת ילה ממלרים קרחתי חת בני ר"ל שלחתי

sion of cutting off. Hence, at dawn, the king of Israel has been cut off. He quotes his father as explaining this as a reference to Hoshea son of Elah, who was imprisoned by the king of Assyria at the beginning of his reign. I.e. in the sixth year of his reign, he was imprisoned, and in the seventh year, the king of Assyria marched on Samaria and besieged it for three years. Even prior to this, he was a vasssal, paying tribute annually. See II Kings 17:3-6. Jonathan renders: At the end, the king of Israel is shamed and subordinated.

 For when Israel was young— Heb. גער. See Rashi above (10:15). It appears that Rashi interprets גער from מגער, devoid. Although גער is interpreted in that manner in many an ambush on a day of war; the mother with the children was dashed to pieces. 15. So has Bethel done to you because of the evil of your wickedness; at dawn, the king of Israel has been silenced.

11

1. For, when Israel was young,

ambush—Heb. אַרְבָּאל Jonathan renders: a place of ambush "aleph" ,(בית and the "lammed" are superfluous. Comp. יורעאל, which is not the name of a city, e.g. (above 2:24) "And they shall answer Jezreel," and he called it with the expression of a name. Here, too. he called it as a sort of name. In this Menahem manner. (Machbereth Menahem p. 34) classified it, but Dunash (Teshuvoth Dunash p. 49) interprets it as a placename.— [Rashi] Ibn Ezra and Joseph Kimchi identify Shalman with Shalmaneser king of Assyria. Arbel, according to the latter, is a poetic reference to Samaria, the land ambushed by God. Redak identifies Arbel as a famous person living at that time, whose house was attacked by a notorious enemy named Shalman. The prophet warns Israel that they will meet the fate of Beth-arbel, which was ruthlessly attacked by Shalman.—[Redak, Mezudath David]*

was dashed to pieces—Heb. מְשַשָּק, split. Comp. (Isa. 13:18) "shall dash (מְרַשַּשְׁנָא) youths," (ibid. v. 16) and their babes shall be dashed (יְרָשָשׁרָ)." Another explanation of בְּשָשָׁה is "abandoned," like יְשָשָׁה [Rashi]

The latter definition appears in the Talmud (Bava Mezia 39a). The

intention is that they would flee from before the enemy, leaving over their wives and children. According to the former definition, the intention is that the mothers would seek to shield their children by throwing themselves upon them, only to be dashed to death by the enemy.—
[Redak]

15. So has Bethel done to you— The calf in Bethel has brought about all this retribution upon you.— [Rashi] I.e. the calf you worshipped there.—[Redak]

the evil of your wickedness—Heb. רָצְחְ רְצַחְרֶכֶּח , lit. the evil of your evil. Because of the evil of your wickedness, the sins of your evil intention—[Rashi]*

at dawn the king of Israel has been silenced—Heb. אַרְמה תְּדְמּה He has sunk into a deep sleep as though it were night; i.e. he has no strength. Now why has all this come about? For when Israel was young, devoid of all good, I loved him.—[Rashi] Rashi connects this verse with the first verse of the following chapter, which, according to tradition, is one chapter with the previous one, the chapter divisions originating from a non-Jewish source. Rashi's explanation of that verse will be discussed below.

Redak defines נְדְמָה as an expres-

^{*}See Appendix for additional commentary.

הַנָה יִשְּׂרָאֵל וּרָחִיכְהַיה וֹסְמִצְרַיִם קַרִיתִי לָהוֹן בְּנִין: בּ שְׁלָחֵיה נְבִייַ לַאַלָּפָא לָהוֹן וְאִינוּן טִעוּ מָקבִיל אַפֵּיהוֹן לְמַעַוָתָא מדַבַּחִין וּלֹצְלְּמְנִיא מַסָקין בּוּסָמִין: ג <u>וּאָנָא</u> בְּמַלָּאָךְ שְׁלִּיחַ מִן קְּרְמֵי דַבְּרֵית בְּאוֹרַח הַקּנְא לַיִשְׂרָאֵל וּנְטַלְּהִינוּן

מהר"י קרא

יא (א) וסמצרים קראתי לבני. ע"י נכיחי להדכק בחורתי והם מה עשו: (ב) קראו להם כן הלכו מפניהם. כל מה שהנכיאים הוראים ללמדם דרך הטובה כן הם הפנו עורף לברוח מפניהם ולבעלים יובהו. דרך המקרא לדבר כן כמו כרובם כן הטאו לי (לעיל ד') וכחשר יענו חותו כן ירכה (שמות ח'): (ג) ואנבי תרגלתי לאפרים קחם ונו׳. שלהחי לפניהם מנהיג המרגילם כנחת: קחם על זרועותיו. זה משה שנחמר בו (כמדבר י"ח) כחשר ישח החומן חת היונק: תרנלתי. כמו הרגלתי וחין לו דמיון: ולא ידעו בי רפאתים. יודעין היו אלא שדשו בעקב עשו עלמם כלא יודעים. ואגדה במדרש רבי תנחומא דרשו כלפי בני יושף כשהביאם לפני

אתם: ומפצרים קראתי לבני . כנלות בצרים שנשהעברו שם קראתי על ירי כשה ואהרן בני בכורי ישראל להוציא אותם סכצרים וכן נהנתי עבהם ער לתה שאני שולח אליהב נכיאיי יום השכה ושלוח. לייסרם ולהחזירם למושב: (ב) קראו להם כן הלכו מפניחם. וכשהגביאים קוראים להם להשמיעם דברי הנכואה והם הולכים יותר מפניהם. לפי שמאסו בדברי ולא יחפצו בו. (בך) [כן] פתרון יותר: לבעלים יובחו. ואנה הם תילכים. לובח לבעלים ולקפר לפסילים: (ג) ואנכי תרגלהי לאפרים קחם על זרועותיו . בתחילה הוצאתי אוהם כארץ מצרים על יוי משה ואררן . לבוף כ' שנה שהלכו בכרבר הנגלתי . הכנסהים לארץ ישראל על ירי יהישל בן נון לפטה אפרים . ולקח אוהם על זרועותיו והביאם לארץ ישראל : ולא

אבן עזרא שאהבתיו: (ב) קראו. הטעם ממלרים קראתי לבני לעכדני והם עתה קראו להם לבעלים וכאשר קראו להם לבעלים כן הלכו ונדדו מארלם מפניהם ויש אומרים הראו להם נכיאי והם הלכו אחורנית: (ג) ואנכי הרנלתי הי"ו תרגלתי תהת ה"א ואין כמוהו במקרא והטעם הרגלתיו ללכת על רגליו כאשר יורגל הנער שיוקה על זרועותיו ווהו כדרך רפוחה להזק הנער עד שיוכל ללכת

בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני ויעברני ופי׳ קראתי לבני קראתי לפרעה בעבור ישראל בני אופי׳ קראתי לו בהיותו בני ומעם מכצרים כי סאותו העת החלי לקרא אותו בני: (כ) קראו להם. הנכיאים אשר אני שולח להם קראו להם השכ" והערב לשוב אל ה": כן הלכו ניפניהם. כל עוכת שהיו הוראים להם כן היו הולכים מפניהם ולא יקשיבו אל הבריהם ולא יניחו מעלליהם הרעים: לבעלים יזבחו ולפסילים יקסרון, וכמו זה כן ירבה וכן יפרוץ: ונו ואנכי הרגלהי לאפרים, וכר אפרים לפי שתוא עשה הענלים אפר ואיך ינבול לי זאת כי אנכי עשיהי להם כמה פובות והרגלתים לרגלים ולא הפרחתים בפצותי

וכעבורתי: תרגלתי, לשון הרגל והתיץ כמקום ה"א הרגלתי כן רעת הסדכרקים. ורבי אחי רבי משה ז"ל אכר כי הוא שם תרגלתי בפלס תפארתי ואף גל פי שבאה הכלת מלגיל הכשקל אחר הוא ולפי שהמשילו לנער אטר כליו זה הלשון כפו שפרגילים הנער לילך מעם בלי פורח כן כשהפעתים ממפע למפע בהוציאני אותם מפצרים הפעתים פעם מעם בלי פורה חענן הולך לפניהם "וכם ועכור אש לילה: קחם על זרועותיו. המנהיג שנתתי להבוהוא כשה לקה אותם על זרועותיו כמ"ש סצורת ציון מצורת דור

אליו עבדי הנכיחים להרוח לו לשוב הלי: (כ) קראו להם . כל מם

יא (ג) תרגלתי. כמו הרגלתי ו

יאה (כ) הוצחהים לא הכלכתים ל שהנציח הכל ובמו לפעלים: (ג) ואגבי. הלא אנכי הרגלתי את אסרים שהאומן יקחם על ורושומיו התחלה רכה כ"ל להחי להם מנהיג סוב להוליכם בנחת וזה מבה בלאתר כו כאשר ישא האומן את היינק (במדבר י"א): ולא יריצו. אינם ששימים לכ לדעת

but they did not know that I healed them — They, in fact, knew, but they trod with their heels; they pretended not to know. The Aggadah in the Midrash of Rabbi Tanhuma (Gen. 48:1) expounds it in reference to the sons of Joseph. When he brought them before Jacob to bless them. Jacob perceived wicked men destined

to come from Ephraim, viz. Jeroboam and Ahab, and the Holy spirit left him, "and he said: Who are these?" Joseph prayed for mercy, and the Holy Spirit rested on Jacob and he blessed them. This is the meaning of: And I trained My spirit upon Jacob for Ephraim's benefit, and he took them on his arms.—[Rashi]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

I loved him, and from Egypt I called My son. 2. The more they called to them, the more they went away from them; to the baalim they would slaughter sacrifices, and to the graven images they would burn incense. 3. But I sent to train Ephraim, he took them on his arms, but they did not know that I healed them.

midrashim (Gen. Rabbah 37:4, Chagigah 14a, Sotah 46b), we do not find our verse interpreted that way.—[Parshandatha] On the contrary, we find in Pesikta Rabbathi (ch. 27) that God loved them because they were young, i.e. because they were like a young child, pure from sin. Also, in Aggadath Bereishith (ch. 5) we find that if Israel sins inadvertently, God regards them as an innocent child. It is apparent from these midrashim that the word ty is interpreted in a complimentary fashion, not as Rashi interprets it here, in an uncomplimentary way.

I loved him—When he was still young, I loved him; i.e. I loved him when he was in Egypt. Therefore, I complain about him more than I complain about other nations, for I loved them (Israel) since their youth and I saved them from their enemies, and when they transgress My commandments, I must chastise them as a man chastises his son. Therefore, the verse continues: and from Egypt I called My son.—[Redak]*

and from Egypt I called My son through My prophets to cleave to My Torah. But what did they do?...—[Rashi]

2. The more they called them, the

more they went away from them—As much as the prophets call to teach them the good way, so did they turn their backs to run away from them and they would slaughter sacrifices to the baalim. It is customary for Scripture to speak in this manner. Comp. (above 4:7) "The more they have increased, the more they have sinned against Me"; (Ex. 1:12) "And the more they afflicted them, the more they increased."—[Rashi]

Others explain: Whereas I called them from Egypt to worship Me, they called the baalim and went forth from their land because of them.—[Ibn Ezra, Abarbanel]

3. But I sent to train Ephraim, he took them etc.—I sent a leader before them who would train them gently.—[Rashi]

he took them on his arms—This is Moses, concerning whom it is stated: (Num. 11:12) "As the nursing father carries the sucking child."—[Rashi] The form in scripture, I trained, or accustomed, and there is no similar form in Scripture.—[Rashi] Ibn Ezra explains: I accustomed him to walk on his feet, as a young child is trained by being taken on his arms, and that is a method of healing, to strengthen the child until he is able to walk.

^{*}See Appendix for additional commentary.

ברעל ברעין ולא ירעין כּ דמן קדמי מתכחים עלַיחון: ר בְּמָנְרַת כִּנִין רָחִימִין נְנַרָתִּינוּן בְּתָּקוֹף רַחַמָא נַהַנָה מֵימָרִי לָּהוֹן בָּאַכָּרָא טָבָא דְמַקִּיל בַּכְרָף תּוֹרַיָא וּכּוֹרִיךְ בַּלָּחִיאָהָהוֹן וָאָף כַּר הַוּוֹ בָּמֶרָבָּרָא אַסְנֵיתִי

קָהון פוּכָא לְבֵיכָל : הּ לָא יְתוּבון לְאַרְעָא רְסְצָרִים בְּרָם אַתּוּרָאָה וְשְׁלוֹם בְּהוֹן מהר"י קרא

ידעו כי רפאתים. הם תיו יודעים"): (ד) בחבלי אדם אמשכם בעבותות אחבה . כשהכאתי יעקב ובניו מצריכה . משכתים שם בחבלים ובעבותות של אהבה שהמשכתי את יוסף בנו שהיה מושל בכל ארץ מצרים שנתן להם עגלות להביאם שם והושיבם בכיסב הארץ ועל סוב ארץ מצרים. למה מפני הגזירה שנגזרה כבר לאברהם אכינו בין הבתרים שאפר לו הקבות ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם: ואחית להם כפרימי עול על לחיהם. כאיכר זה שפרחם על בהפתו מרים העול וסומכי בידו כדי שלא יככד על צוארו. כמו כן אני הייתי פרחם עליהם במצרים. כמה ראמר ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים: ואם אליו אוכיל. השיתי עליו עבודת מצרים לפי כוחם להכיל ולסביל ער שנאלתיה משם: (ה) לא ישוב אל ארץ מצרים ואשור חוא מלכו. משנגאלו משם צייתים לא תוסיפון לשוב בדרך הוה עוד. מפני שלא יוכלו לשוב פנו (לכם) [להם] לררך אשור מלכם: כי מאנו לשוב. אבל אלי

והשור על ידי במחריכין חת הכלונם שהעול נתון ברחשו להקל מעל הפרה החורשת כן הייתן עמם בכל לרה להקל מעליהם וכן תירגם יונתן הא כאכרא טבא כו' ומוריך בלהיאתהין: על לחיהם . לשין להי של מכוי: ואש אדיו אוביר. הטיתי לו כה להכיל עול היסורין וי"ח ע"ש שסיפק להם מזונות כמדכר: (ה) לא ישוב אל ארץ מצרים. הנטחתיו לא תוסיפו לראותם עוד ונו' (שמות אבן עורא ") פי מיביי פל פנון וה. אָבַן עָורא

כאשר ישא האומן את היונק: ולא ירעו כי רפאתים. לא חכידו כי אני הרופא אותם מכל מחזה ומכל צרה כמיש כי אני חי דופאיך: קחם, בחסרון פ"א הפעל והוא כמו לקחם ויונתן תרנם ואנא כפלאר ונון: (ד) בחבלי אדם אמשכם. לפי שחמשיל אפרים לענלה והענלה כושכים אותה בתבלים אפר אני משכתי את ישראל בחבלי אדם ולא בחבל עגלה שמושכין איתח על ברחה אלא כפו אשרים שוך ארם את חבירו לאפו שלא יבריחנו ללכת על כרחו כן משכתים לאפם ווהו בעבותית אהבה שאמד אחר כך : ואחיה להם כפריפי עול על לחיהם. הייתי להם באותם שפרחכים על הענלה שלא תהיה חורשת יותר כדי ופריבים העול מכל צוארה ותולין איתה כל להיה בדי שלא המשיך ותנוח פיניע' שתח או שתות ביום כן אני לא דונעתי ישראל בחרישות' יכבר פירשני משל החרישה והעול: ואם

אליו אוכל. ופס כל זו הפי כל פי שהיה גחה כיניקה מסים לה מאכל במקומה בן אני לישראל לא הכבדתי עולם ונתתי להם במדבר סיפוקם בלי סורח לחם ובשר ויונתן תרגם במיבדת בנין רחימין ונון: לחיהם, בשקל כליהם, אוכיל שם בשקל אופיר: (ה) לא ישיב אל ארץ מצרים, לא היה להם לשוב אל ארץ פצרים לבקש עזר כן כבר אסרתי להם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד כי אם היו שבים אלי לא היו צריכים לעזר פצרים: ואשור הוא פלכי, ועל כרחו אשור הוא פולך עליו ועובד אותו ושולח לו פנחה בכל שנה ושנה וכל זה לפה כי

מצורת רוד שנפיההם והללחם כל מתני: (ד) במדי אדם משכתים ללכם (ד) כפריםי. מלשון הכפה: לחיהם, מלשון למי: ואם. מלשון אתר בחולים הכום נותר שומם הכת ביו אדם משלתים ללכם (ד) כפריםי. מלשון הכפה: לחיהם, מלשון למי: ואם. מלשון הטיה: אוכיל. לשון מסכנ:

אחרי בתכנים רכים ונוחים פמופכים כהם בני אדם , ר"ל הנהנחי"

צרך האלה: בשברהות אהבח. כתכלים ערים ממושכים כהם דרך אסכד היחיא כפל ערין כמ"ש: ואהדה להם. הנהגדים ברחמנות כמו החודשים הרחמנים המדימים השיל מעל לחיי הבהמה להקל ממה כובד מבח השלי: אישיל א ארילי. כהמריסים הרחמנים ממטים איכיל לפי הכסמה כשה שחובה. כ"ל הקלחי שולם והספקתי די לדכם: (ה) לא ישיב. לא היה להם לשוב אל ארן מלרים לנקש מהם שודה: ואישור הוא כלכו וגוי. כ"ל וכי אשור

5. He shall not return to the land of Egypt—I promised him: (Ex. 14:13) "you shall no longer continue to see them etc." Now what did it avail? Against his will, Assyria is his king. They sinned and brought about that they sould be vassals to Assyria since they refused to repent.—[Rashi]*

יעקב לברכם רחה יעקב רשעים עתידים לנחת מחפרים

ירבעם ואחאב ונסתלקה ממנו רוה הקודש ויאמר מי אלה

(בראשית מ"ח) בקש יוסף רהמים ושרתה רוה הקודש על

יעקב וברכם ווהו ואנכי הרגלתי רוחי על יעקב לנורך אפרים ולקהם על זרועותיו: (ד) בחברי אדם. הייתי

מושכם תמיד בחבלים רכים אשר ימשיך בהם אדם את בנו כלומר במשיכת רחמים וכן תירגם יונתן: ואהיה להם

במרימי עוד על דחיהם. כַּחִיכרִים העוכים המרימים

עול בידיהם על ידי לווהים להקל מעל הפרה החירשת . כן

הייתי עמם בכל לרה להקל מעליהם . ל"א כמרימי עול

על להיהם . כאיכרים המרימים עול מעל לואר הפרה

ובעבור שדמה ישראל לעגלה מלומדה אמר בהכלי אדם בעבותות אמשכם בעבותות אהבה לא כמו העבותות

המישכות כליאר העגל החירשת: (ד) ואהיה להם.

כחנשים המרימים עול הענלה להרים העול שהוח על לחיה

רגע אחר רגע: ואש. כמו אטה ומלת אוכיל שם דבר כמו

אכל בכסף והייתי מטה אליו היכל ורבי מרינים אמר כי אוכיל ראוי להיותו אאכיל כמו ויישף עוד דוד את כל בהור

ביבראל ופירש ואט כמשמעו שהייתי מאכיל אט: (ה) לא

ישוב . ואשור שם מלכו כאשר הוכרתי ושמו להם ראש אחד:

בי מאנו לשוב . אלי ההולכים למגרים לשוב אל ארנו:

^{*}See Appendix for additional commentary.

4. I drew them with cords of a man, with bands of love, and I was to them like those who lift the yoke on their bridles, and I extended to him the ability to bear. 5. He shall not return to the land of Egypt, but Assyria is his king, for

4. with cords of a man-1 constantly drew them with tender cords with which a man draws his son; i.e. drawing mercifully. Jonathan, too, rendered it in this manner.—[Rashi] Since He compared Ephraim to a heifer, and a heifer is drawn with cords. He says: I drew Israel with cords of a man, not with cords of a heifer, with which they draw her against her will, but as a man draws his friend slowly, so as not to tire him to go against his will, so did I draw them slowly. That is the meaning of the following passage: with bands of love.—[Redak]

and I was to them like those who lift the yoke on their bridles—I.e. like the good farmers who lift the yoke with their hands through bridles to lighten it for the cow that is plowing. So was I with them in every trouble, to make it lighter for them. Another explanation: like those who lift the yoke on their bridles-Like the farmers who lift the yoke off the neck of the cow or the ox by lengthening the peg upon which the yoke is placed, to lighten it for the plowing cow. So was I with them in every trouble to make it lighter for them. So did Jonathan render it: like a good farmer [who makes it lighter for the shoulder of the oxen and lengthens their bridles.—[Rashi]

on their bridles—Heb. לְחֵיהָם, an expression of a stake of an alley.—
[Rashi] [The intention is that, as explained above, verse 10, the yoke

was fastened to the neck of the animal with two pegs, penetrating the yoke and fastening the upper part of the lower part. These pegs resemble the stakes, thrust into the ground at the entrance to an alley to confer upon it the status of a private domain as regards the laws of the Sabbath, God states that He always lengthened the pegs in order to loosen the yoke on the neck of Israel, meaning that He always made it easier for them to bear their trials and tribulations. The difference between the two explanations is obscure. Perhaps they are two variant readings of the same comment. | Redak renders: on their jaws. He describes the figure as the farmer lifting the yoke over the cow's head and allowing it to rest on its jaws (לחידה), thus giving the cow a respite from its work. This would be done for an hour or more during the day. So did God grant Israel respite from their troubles.

and I extended to him the ability to bear—Heb. אוֹכְּיל. I extended him the strength to bear the yoke of the torments. Jonathan renders: [And also, when they were in the desert. I gave them food,] referring to His supplying them food in the desert.—
[Rashi] Jonathan sees אוֹכְיל as a byform of אַכֶּל, food, so Ibn Ezra and Redak. According to Rashi, it is an allusion to the slavery in Egypt, which, through God's help, they were able to endure.—[Kara]

י וְהָחוּל חַרְבָּא בְּקַרְווּהִי וְתַקְּשֵׁילֹ גָבְּרוֹהְי וּתְשִׁיצִי כבכבוהי עצתהון: יועטי פּרִינין ובסרועא קשיא אָפְרַיִם אָשִׁיצִינְךְּ יִשִׂראַלּ אַבַּרַרִינָהְ מהר"י קרא

י"ד) ומה הועיל הרי ע"כ אשור הוא מלכו. הרי חטאו וגרמו להם להיות עכדים לחשור על כי מחנו לשוב : (ו) וחלה חרב. ותנות תרב בעריו: וכלתה בדין ואכלה . וכלתה נכוריו ותחכלם: ממועצותיהם . נקוד שני טעמים כו העפחה כו הסלוק לפי שהוה דיכור בפ"ע וכן להחלו דלא יטמא בעל בעמיו (ויקרא כ"א). וכן לדורותיכם דשמן משחת קדש (שמות ל'): (ז) ועמי תלואים למשובתי . כשהנכיחים מלמדים חותם לשוכ אלי הלואים הם אם לשוב אם לא לשוב בקושי ישיבון אלי: ואל על יקראוהו יחד לא ירומם. ואל הדכר אשר עליו יקראוהו הנביאים יהד לא ירוממהו עמי ולא יאות לעשותו. וים מפרשים ואל עד יקראוהו, פנעים קשים יפגעום . ואל כמו יש לאל ידי (בראשית ל"א) ואין ואת

אכן עורא

(ו) וחלה. כמו יחולו על ראש יואב ולא חלו בהם ידים ידי האויכים: וכלתה בדיו. סעיפיו כמו ותעש כדים וואת הרעה כחה להם ממועלותיהם: (ז) ועמי תלואים, בהל"ף כמו אשר תלאום ויו"ד למשובתי אינו סימן הפועל כמו ושימחתים בבית תפלחי חשתחוה אל היכל קדשך ביראתך כי משובה לעולם לגנאי והנה הטעם שהם עושים. דרך משובה עמי כאדם חלוי באויר אינו עולה למעלה ואינו יורד למטה: ואל על. כמו נאם הגבר הוהם על שהוא תואר כמו עליון והנה פירושו ואל עליון יקראוהו הקוראים והם נביאי השם וכולם על דרך אחד לא ירומו ראש: (ח) איך. אמננך. כמו אחנך כמו אשר מנן לא שבו: (ו) ואכלה. מנוגן הוא באתנחתא. ושם סיום הדבר: סמועצותיהם. הרעים. פיר׳ הוא לואכלה. וכך פתרו׳ וכלתה החרב פגבוריו ואכלה אותם. ומאי זה תפא'יניע להם כך במועצותיהם הרעים שנתייעצו עם ירבעם לעשות שני ענלים וכן הוא אומר למעלה ככה עשה לכם בית אל מפני [רעת] רעתכם: (ו) ועםי תלואים למשוכתי . חם תלוים בכך אם ישובו או אם לא ישובו: ואל על יקראוהו. יש פיתרין עלילה חוקה יקרא אותם בכך. וכפרשים ואל. כמו יש לאל ירי. שפתרו לשון חווק. ועל מפרשים כמו עלילה. אבל אלו שתי תיבות לשון חווק. ועל מפרשים כמו עלילה. ונקודותיהן אינם מוכיחים על שהרונם זה . ואל נקוד פתח קמן יםחובר במקף לעל והוא כבו כל ואל שמשבש לתיבות של אחריו. כמי אל משה ואל אהרן ועל פתח הוא כמו כל על שהוא סשמש לתיבה שלפניו כמו על מצרים ועל כוש. ולכך אינם יוצאים מגורתם. וכח פתרו' ואל על יקראוהו. כלומר ואל הדבר שיקראותו עליו הנביאים לישראל: יחד לא ירומם . פתר׳ כולם יחדו לא ירוסמי ולא יועילון תשובה לעשות: (ח) איך

שהרי נקוד בפת"ח ואם היה ואל שם דבר היה נקוד בלירי ויונתן תירגם במרעיא קשיא יתערעון עשה אל לי רד"ק

באנו לשוכ כלופר לשוב אלי כי אם היו שבים אלי לא היו מלכי האומות מושלים עליהם אבל הם היו מושלים על האומות כמו שחיו עושים ביםי דור ושלכה כשהיו עושי רצוני וכן הבשחתי ומשלת בנוים רבים ובך לא ימשולו: (ו) וחלה חרב. תפול ותנות כפו יחולו על ראש יואב: וכלתת בדיו ואכלה. פי׳ בריו ענפיו יהוא משל לבפרים בי בבר זכר בעריו והכפרים לערים ככו הענפים לאילן וכן יקראו בנות שהם לעיר כבו בנות לאם ויות וחדול חדבא ונו": משועצותיהם. פו" וכל זה יבא להם מעצתם הרעה שעובו עבורתי לעכוד אלהים אחרים: מ) ועמי הלואים למשובתי. החיר'ק תחת האל'ף והוא במקום ה"א לם"ר הפעל כי שרשו תלה ובן והיו חייך תלואים לך אשר תלאום שמה אפר עמי תלואים בין הצרה והרוחה פעם תבואם צרה פעם יהיו בהרוחה ווהו למשוכתי כלומר בעבור המשובה והמרד שעושים לי ויו׳ד משובתי כיו׳ד ושמחתים בבית תפלתי ואם לא היו מורדים היו לעולם בהרוחה. ואאו"ל פירש מסופקים

תם במצותי מל' דו"ל אשם הלוי אמר כי מפקה להם במצותי אף על פי שהם ידעו הבירור אך למשובתי ולמרוד בי יעשי דבר זה. ידש"י ז"ל פירש למשובתי ענין חשובה אמר כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי הם תלואים אם לשוב אם לא לשוב ולא מצאנו משובה כי אם לנגאי וכן תרגם יונתן ענין תשובה: ואל על יקראוהו. יקראוהו הגביאים תפיד לשיב אל אל עליון יתברך: יחד לא ירופם . וכלם כאחר אין בהם שישוב לאל יתברך וירופם אותו וינדלתו בלבו ובפיו. וההכם רבי אבדהם א"ע פ" וכלם על ררך אהר לא ירופו ראש וכן בדרך חפתתם, ואאו"ל פי ידופם בצר"י כפו כפהח אמר לא יעלה אחר פהם לפררנה שחושב לעלות אליה: (מ) איך אתנך אפרים. מע'ם שחפאת פאד לפני אני פרחם ואופר איך אתנך אפרים ביד טצורת דוד מצודת ציון

הוא מלכו ללחום מלחמתו אשר שאנו לשוב אלי ולכקש טורם ממני וסמכו של אשור כאלו הי מלכו ומכקשטובתו: (ו) וחלה. לכן תחול

החרב בעריו וחכלה חת גבוריו : ואכלה . הנה החרב תחכל הת

(ו) וחלה. חשכון כמו על כחש כשנים יחול (יכשיה כ"ג): וכלתה מלשון כניון: בדיו. ענשיו כמו ותעש כדים (יחוקחל י"ד) וכ"ל גכוכיו: (ז) תלואים. מלפון הלוי ומסוסה: לכשובתי.

כלם מסכה מומלותיהם אשר יעלו לבקש ומחופקים לשוב אלי וממחינים עד שאשוב אליהם החלה להטיר עמה הלא של של של ה': (ו) ועםי תלואים לסשובתי . ממי תלוים ומסופקים לשוב אלי וממחינים עד שאשוב אליהם החלה להטיר עמהם: האל על יקראתו . ריל עם כי הנכיאים כולם קודמים אליו שהוא ישוב תמלה אל העליון כ"ה כי הוא כם וכשא הנה הם כלם יחד אין כהם עי שירועם אוחו העליון לככדו לשוב אליו מחלה: (מ) איך אחגך אפרים. כ"ל הנה עכ"ו רממי עליך ואוער איך אחקך אפרים כיד

always call them to return to the Most High.

together they do not uphold [it]— [See Rashi above.] [Jonathan renders:] Together they shall not walk erect.—[Rashi, Redak] I.e. they shall not raise their heads.—[Ibn Ezra] Redak explains: Out of all of them they have refused to repent. 6. And a sword shall rest in his cities, and it shall destroy his branches, and it shall consume; because of their counsels. 7. And My people waver whether to return to Me, and to the matter concerning which they call them, together they do not uphold [it]. 8. How shall I give you,

6. And a sword shall rest in his cities—Heb. מָּלָה, and a sword shall rest in his cities.—[Rashi]

and it shall destroy his branches, and it shall consume—And it shall destroy his mighty men and consume them.—[Rashi after Targum Jonathan] The connection between mighty men and branches is obscure. Redak identifies the branches with the villages, which are as branches of the cities. Villages are also referred to as daughters, since they are as daughters of the mother cities.

and it shall consume—Jonathan renders: And it shall consume his great men.

because of their counsels—(all these came upon them.-Found in several mss.) The word מְּמָעֵצְוֹתֶיהֵם is punctuated by two accents; it contains a tipcha and it contains a silluk (sof passuk), since it is a clause by itself. Comp. (Lev. 21:4) "להחלו", for him to become profaned," of the verse commencing, "A husband shall not contaminate himself." Similarly, (Ex. 30:31) לְלְרֹתֵיכֶם, to your generations," of the verse dealing with the holy anointing oil.—[Rashi] Rashi's intention may be that this word is an ellipsis of the clause found in certain mss., as above. The two examples, however, are merely phrases, and do not pretend to be clauses.

Redak explains: All this shall

befall them because of their evil counsel, for they have forsaken My worship to worship other deities.

7. And My people waver whether to return to Me—When the prophets teach them to return to Me, they are in doubt whether to return or not to return; it is with difficulty that they return to Me.—[Rashi] Rashi explains לְּמְשׁוּבְתָּי as related to תְּשׁוּבְתִּי repentance, or return, so Targum Jonathan.*

and to the matter concerning which they call them, together they do not uphold it—And to the matter concerning which the prophets call them. together My people will not uphold it and will not agree to do it. Some explain יָאֶל־עַל יִקְרָאָהוּ—Harsh happenings shall befall them. The word ואל means the same as (Gen. 31:29) "My hand has power (לאל)," [and the word על means the same as על. deeds (Kara)]. But this is not so since is vowelized with a "pattah." [Le. "segol," called "pattah katan" by the early grammarians.] Were אל a noun, it would be vowelized with a "tseireh," [i.e. אל]. Jonathan. however, renders: A harsh happening will befall them. He interprets ואֵל as an expression of harshness, but it appears to me that I have interpreted it properly.—[Rashi]

Redak renders: And to the Most High they call them. The prophets

^{*}See Appendix for additional commentary.

בַאַרְמָה אֲשׁוִינָךְ אפרים אַסגנה ישראל איה כּצָבויִים סְהַערֵע מיחי אָהְגוּלְלוּ הַחֲמָי: פּ לָּא אַעָבֶיד הַקוף רוּנְוִי וַכָּא יָתוּב מֵימִרִי לְחַבְּלָא בית יִשְּׂרָאַל אֲדֵי אֶלֶּהָא אַנָא הֵימָרִי לָּעַלְּמָא קַיִם וַלֵּית עוּכְדֵי בְּעוּבְרֵי בסרא דרורין על אַרעא ב לים . מענים כ' יח : מענים כ' יח בַן נְזָרִית בַּמֵיסְרִי אבוא

דְבֵינִיבון שָׁכָנָהִי קַרִישָׁא וְלָא אֲ חַבֵּיף בְּקְרָנָא אוחַבֵּי עור

מהר"י קרא

אתנך אפרים אכנגך ישראל. אנים שהם חושאים. היאך אעשה שאתנם ביר האוסות ואמנגם כיריהם. אמנגך, לשון שבר. כמו מנינת לכ: כאדמה. איך אתגך הפוכה רגע כמהפכת אדמה וצבוים: יחד נככרו נחומי. שאני מרחם עליהם . נכמרו לשון חימום . כמו כומר של תאנים . שמקבצים התאנים יחד והם מתחממים וכתנלנלים: (מ) כי. אני ח' אל אנכי ולא איש . איני כאיש שאין לו ארך אפים . אלא מיד נוקם את חמתו. אבל אני מאריך אפי. אל ארך אפים אני להם: בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר. ולכך כל ומן שבקרבך קדוש קפה . ולי נראה שפירשתיו כהוגן: יחד לא ירומם . כחדה לה יהכון בקומה זקופה: (ח) אמננך. המסרך ביד אויכיך כמו (שם י"ד) אשר מגן לריך: גבמרו . נחהממו לשון חרמי . יכן עורנו כחנור נכמרו (חיכה ה'): (ט) לא אשוב. מדכרי הטוב אשר אמרתי (ויקרא כ"ו) לא מאסתים ולא געלהים להיות משחית את אפרים: בי אל אנבי. המקיים דכר טיכתו ואין מדתי להנהם על הטוכה: בקרבך קרוש ולא אבוא בעיר. חחרת

ככר הבטהחי להשרות שכינתי בקרבך בירושלים ולא אשרה אותה עוד על עיר אחרת. ויש מפרשים בעיר לשון שנאה

רר"ק

אחב: אמננך. אכסרך כפו אשר פגן צריך בירך: כאדמה. כי כן היית חייכ להפוך ארצך כמהפכת סדים ועמורה אדמה וצבויים לפי תפאיך הדכים אלא שנהפך עלי לכי שלא להשחית חכל ולהשאיר לך פליפה: יחד נככרו נחופי. נתגלגלו נחופי שאני ניחם על הדעה אשר חשבתי לעשות לך ולא אעשה וכן כי נכמרו רחמיו וכן תדגם יונתן ואונקלום אתנוללו רחמי, ויש מפרשים נתחכמו כמו כתנור נכמרו : נחומי. שם נחום בשקל חבור צבור: כצבאים. החיר"ק תחת היו"ר והאל"ף נחת יהיא בסקום וי"ו חמשך: (טו לא אעשה . לא אשיב. אם

אבן עורא לריך עטרת הפחרת תמנגך תתן לך כמו כי חרץ הנגב נחתני: בבטרו. יקדו ונלרכו כמו עורנו כתנור נכמרו: נחומי. מגזרת וינחס ה' ודברה תורה כנגד בני אדם: (ע) דא. אל. שאוכל לסבול הכעם ועוד כי בקרבך לכדך הייתי קדום. כי אל אנכי ולא אים ולא אכוא בעיר. על דרך ישב אלהים את האדם והגאון אמר לא אכוא כעיר

יםרתים כעוונם לא אשיב עור עליהם לשחתם מכל וכל: כי אל אנכי ולא איש, כי אני ארך איזים ולא ככן אדם שלא ייכל לסבול כעסו ועושה עם אויבו כפי חסתו וכעםו או פי' בסעם לא איש אל ויכוב ובן אדם ויתנחם אמר כיון שהבסחתי אבותם להפוב להם ולורעם אתריהם לא אשוב סהבסתתי אף על פי שהם חפאו לפני אלא איסרם ולא אשחיתם סהיות עם: בקרבך קרוש . וקוד שהשכנתי כבודי בינימם מה שלא עשיחי לעם אחר ולא אחלל כבודי: ולא אבוא בקיר. פי הנאון רב סעדיה ז'ל ולא אבא בעיר אחרת אלא בירושלם. ועל הדרך הזה ת'י ולא אחליף בקרתא אוחדי עוד יה ירושלם. והחכם רכי אברחם ך עזרא פין בקרבך קדוש אף על פי שלא אבא בעיר כם ש האפנס ישב אלהים את האדם על הזורץ. ורו"ל פין ואמרו משום דבקרבך קרוש לא אבא בעיר אלא שלא אבא בירושלם של מעלת עד שאבנה ירושלים של כסה ופי איכא ירושלם לפעלה מצורת דוד

מצורת ציון

מלשון השכה : על. מלשון עליון וכן על עולה (חיוב ל"ו): (ה) אמנגך. פנין מסירה כתו חשר מנן לריך (ברחשים י"ר): כאדמה כצבאים. הן חברוחיהן של סדום ושמולם: גכמרו. ענין חימום כמו עוכנו בתכור נכמרו (איכה ה') וזם סלשון יאמר על הממלה: נחומי.

העכו"ם איך אמסרך כידם איך אחנך להיות הסוך כאדמה ונו' כאומ' הין חוכל ללחית במבדן שמי: גהשך שלי לבי. עם כי בעסתי שליהי הנה נהסך עלי לכי ללחם חותם: יחד נכמרו נחומי. כל מדות תנחיתין שיש כי לנחם על הרעה כולם יחד נחחתמו ונחטורכו כלי מלוח כד הפכו : (ט) כי אל אנכי . וככל פח ידי משלה פליהם לכן אחריך עוד אפי : ולא איש . שממה' להנקם בחושבו כן לאח"ו לא יהיה לאל ידיו : בקרבך קדוש. ר"ל לכן עוד אברה בקרבך קדיבת

gum Jonathan and Saadia Gaon.— [Rashi] Others explain: The Holy One is in your midst although I will not come into the city. This is to be interpreted in the sense of: (II Chron. 6:18) "But will God indeed dwell with man on the earth?" I.e. although God does not come into the city in the physical sense,

nevertheless, the Holy One is in your midst. The Rabbis explain: Said the Holy One, blessed be He: I will not enter the heavenly city of Jerusalem until I enter the earthly city of Jerusalem. The Talmud asks: Is there, in fact, a heavenly city of Jerusalem? The reply was: Yes, as it is written: (Ps. 122:3) "Jerusalem

Ephraim? [How] deliver you, O Israel? How shall I make you as Admah, make you as Zeboyim? My heart is turned within Me, together My remorse has been kindled. 9. I will not execute the kindling of My anger, I will not return to destroy Ephraim, for I am God and not a man. In your midst is the Holy One, and I will not

together, there is no one who returns to the Most High to exalt Him and magnify Him with his mouth and with his heart.

8. How shall I give you, Ephraim?—Although you have sinned against Me very much, I have mercy on you, and I say: How can I give you, Ephraim, into the hands of the enemy?—[Redak]

deliver you—Heb. אַסְּבְּוֹלָּהְ. Comp. (Gen. 14:20) "Who delivered (אָבָּהְ) your adversaries.—[Rashi, Redak, Ibn Ezra] Kara renders: break you. as Admah—Because of your numerous sins, you deserve that your land be overturned like the overturning of Sodom, Gemorrah, Admah, and Zeboyim, but My heart is turned within Me not to destroy you completely, but to leave over a remnant.—[Redak]

My remorse has been kindled— Heb. יוכמרין, are heated. This is an Aramaic expression. Comp. (Lam. 5:10) "Our skin is heated (יוְכְּמָרוּ) like an oven."—[Rashi]

Reduk explains: My thoughts of remorse, that I retract the evil that I planned to inflict upon you, have been stirred.

9. I will not return—from My good word, which I said: (Lev. 26:44) "I have not rejected them nor have I abhorred them," to destroy Ephraim.

—[Rashi] Redak explains: If I chastised them from their iniquity, I will not return upon them to destroy them completely.

for 1 am God—Who keeps His favorable word, and I do not retract the good.—[Rashi]

and not a man—I am long suffering and not like a man, who cannot control his anger and gives vent to his wrath against his enemies.—
[Redak] He suggests also that the meaning of the verse is that God does not go back on His promise to do good, and, even if they sin before Him, He will chastise them but not destroy them. This coincides with Rashi.

In your midst is the Holy One—Moreover, I caused My Presence to rest among you, something I did not do to any other nations, and I will not profane My glory.—[Redak]

In your midst is the Holy One, and I will not come into a city—I.e. another city. I have already promised to cause My Shechinah to rest in your midst in Jerusalem, and I will never again cause it to rest on another city. Others explain it as an expression of hatred. Comp. (I Sam. 28:16) "And has become your adversary (אַרָּדְיִי —[Rashi] I.e. I will not come with hatred.—[Tos. Taanith 5a] The former interpretation follows Tar-

רשיי באריה ישאנ. (י) כאריה ישאנ.

עוד ישאג להם כאריה שיצאו מן הגליות וילכו אחריו:
ויחרדו בנים מים. ויתכנשון גלותא ממערכא:
יב (א) סבבוני, ככר ככתם וכמרמה אפרים וכית
ישראל מלכי עשרת השכעים וכל העם. אכל

וכיונה החיורת לשוככה:
יב (א) ויהורה עוד רד עם אל. לאחר לכלו עשרת השבסים, עדיין דבק יהורה באלהיי. דד. כפו וירד על הכרובים
דריק
אבן עזרא
דריק

אחרת רק כירושלים לכדה: (י) אחרי. אם ישוכו ללכת אחרי השם כמו אחרי כי אלהיכם חלכו עתה ישאג כאריה ישאר באריה בישה אחרי בכי אחרי בישה אחלים כי יחדרו בנים הם ישראל בארים כי יחדרו מערכ שהיא אולים כי ויחד מערכית דרומית וככה אשור: (יא) וטעם יחררו בצפור. שהלפור תחרד מקול האריה ואני אטשפה כעוף וכיונה הפך שאתר כיונה פותה אין לכ: והושבתים על בתיהם. הטעם אשינ שבותם רק אינם הולכים אחרי השם כי יהם סבכוני בכחש ומרחה לא כאמת גם כן יהודה שהיה חושב כי הם סבל שהיה חושב בעבור היות מלכי מבני דוד כי הוא מלכות השם:

דריק היה בירושלם הכנויה כעיר שחוברה לה יחרו: (י) אחרי הי לבי. אף על פי שחסלק כנונה שכינתי שקרבה לה יחרו: (י) אחרי הי לבי. אף על פי שחסלק כנונה שכינתי פקרבם ואנלה אותם מארץ פי וי היה ום ור ב שלכו אחרי השם יורישהיו בנלחת כם"ש בתחלת הספר אחר ישובי כני ישראל ובקשו אה הי אלהיהם: כארי יישא, כלו האחרי שישאנ שיתאספו החיות ית' כי הוא ישאנ כלופר ינלה להם לישראל בגלותם על ירי בניא או אות וכופת שישלה: נישר לבעות מים. יניעו כפורת ובסעדב. ואחר נכים שבאים ליר ואחר בנים מים. יניעו כפורת ובסעדב. ואחר בנים כמה הבניש שבאים ליר חואר כי ואחר ניסות שישים בי עותר שם ואו אות כון כאו אליו אל מקום המקרש שישיב שביתות שם ואו אותם כן כאו אליו אל מקום המקרש שישיב שביתות שם ואו

לא אבוא בעור כדי ליקח נקבתי מהם: (י) אחרי ה' ילכו , אם ילכו ישראל אחרי ה' ואחרי ררכיו של הקכ"ה לדרוש אותו

בגלותם: כאריה ישאג , ישאג הקב"ה על האוסות הסוברים

בהם: ויחרדו בנים סים . יחרדו בני ישראל סן הגלות סערכ

שנגלו שם: (יא) יחרדו כצפור ממצרים וכיונה מארץ אשור. יחרדו בני ישראל מגלות מצרים ואשור כציפור השבה בקינה

אהונט כן ינאו אליו אל סקים הסקרש שישים שבינתו שם ואז קראו בנים ככו שנקראו בנים אתם לה אלחיכם: ניל) יותרו. ענין תנועה כסו ויהרדו וקני העיר לקראתו סדום הדרת אלינו את כל החררה הואת ווכר כים שהוא הסערכ וה"ה לשאר הפאות. והחכם רכי אברהם אבן עורא ו"ל פירש סים לתשאר הפאות. והחכם רכי אברהם אבן עורא ו"ל פירש סים מת שארבי אחר כו מצירו עישור גו בת מערכון הרבות ה

מלשון חנחימין וחדשה: (י) יחררו. ענין שהירח ההליכ' כחסוון. וכן ויהרדו זקני העיר לקרחתו (שמוחל מ' ש"ו): (ים) והושכתים.

מלשון ישיכה:

יב (ה) דד . ענין ממשלה כפו רדה בהרב חויביך (חהלים ק"י):

מה שפורש אחר כן מצרים ואשר כל הם מערכות דרומית זיחדרו כצפור ממצרים. אותם שחם כמצרים יחדרו לשוב לארצם כם הצפור החדרה לשוב אל קנה כם שהמשל נרודת ממצרים ביחדרו לצפור באמרו כצפור נודרת מקנה כן איש נודר מסקונה ורדית משוב לארצי לצפור שנאסר כצפור ממצרים. וכיונה מארץ אשור, ואותם שהם בארץ אשרי יחדרו לצאת מבנה לשוב אל ארצי לצפור שנאסר כצפור ממצרים וכיונה מהיק אשור הגילות וכיונים אל ארכותיהם יחדרו לצאת מבנה לשוב אל ארצם כמו היונה החדדה לשוב אל שובכה כמ"ש גם כן בשוכת הגלות וכיונים אל ארכותיהם יוכר מצרים ואשור וה"ה לשאר מקימות אלא שוכר המקומות שתשכו להצור בת ונכשלו בחם וגלו אליהם: ל) מכבוני במחש אפרים. אכל קתה מכבות במשום במרמה שעושים ומעם תקבוני כי אני שוכן בקרבם והם הקימוני מביב בית מצודת דוד

שבינהי ולא אמוא בעיר חתרה מעריהיעני"ם: (י) אחרי הי. כ"ל זהר אעשה להם כבול זון כנאלה ביעי השעית או ילני ישראל אחרי הי אל אולה: כארות ישאג. כפו שניי שאנת כאניה מחלספים אלו כל הסיות כי הוא המלך עליהם כן יחשסם! כולם אחרי כ": בי חוא ישאג. כ"ל ועודה כלכנות הלא ושל היב ללו ישאג ביל בנול לישאל

הנקדאים בנים למקום ימהרו לכא מפאח כים: (יא) יחרדו. וכן יפהרו לכוא מפלרים ופאשור כלפור וכיונה כממכרים לפוף : והושכהים. ואני אושיב לוחם לכמת על בתיהם:

יב (ה) סבבוני בכחש אשרים . הנה מנכות מפרים סדבו חותי כאנו שכים אני מכל יכחשו כי כי לכם כל פמם : ובסרמה

but Judah still rules with God— When Ephraim and the other tribes commenced to worship the calves, Judah still ruled with the fear of God and with His worship, as Abijah, king of Judah, said to Jeroboam and to Israel, (II Chron. 13:8) "And you are a great multitude, and there are golden calves with you etc. And whoever comes to

enter a city. 10. They shall follow the Lord, He shall roar like a lion; for He shall roar, and the children shall hasten from the west. 11. They shall hasten like a bird from Egypt and like a dove from the land of Assyria; and I will place them in their houses, says the Lord.

12

1. Ephraim has surrounded me with lies, and the house of Israel with deceit, but Judah still rules

which is built is like a city which is together."—[Redak Taanith 5a] Rashi explains the verse to mean: Until the Holy One is in your midst, i.e. in the earthly city of Jerusalem, I will not enter the city, i.e. the heavenly city of Jerusalem. Maharsha questions: If the verse can be explained in that manner, why do the Rabbis not explain it simply to mean: I will not enter the city until there is holiness in you, i.e. until you improve your ways? He, therefore, explains: If the Holy One is within you, in the earthly city of Jerusalem, will I not come into the city? I.e. into the heavenly city of Jerusalem. If I cause My Shechinah to rest in the earthly city, I will surely cause it to rest in the heavenly city.

Although I will remove My Shechinah from among them because of their iniquity, and I will exile them from their land, there will be yet a long time that they will follow the Lord and seek Him in their exile. Comp. above 3:5: "Afterwards shall the children of Israel return, and seek the Lord their God."—[Redak]

He shall roar like a lion—He will

yet roar to them like a lion that they leave the exile and follow Him.—
[Rashi]*

and the children shall hasten from the west—And the exiles shall be gathered from the west.—[Rashi from Jonathan]*

11. They shall hasten like a bird from Egypt—Those exiled to Egypt will hasten to return to their land like a bird which hastens to return to its nest and like a dove which hastens to return to its cote.—
[Redak, Kara]

and I will place them in their houses—I.e I will place them securely in their houses.—[Mezudath David]

1. has surrounded Me—Ephraim and the house of Israel have already surrounded Me with lies and deceit. i.e. the kings of the Ten Tribes and all the people, but Judah still...—[Rashi]

rules with God—Still rules with fear of God.—[Rashi]

rules—Heb. דֹדְ. Comp. (Num. 24:19) "And there shall rule (קַרְהָּ) out of Jacob." Their kings are still with the Holy One, blessed be He.—[Rashi]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

קרישא בַּכּן הַוּוֹ קּוְמִין: עם אַל וִעִם־קּד ב בית ישראל דקן לָּרְרוּחַ וְרַע וְעַלְּעוֹל הֲצֵּר**ּ** כָּל יומָא כָּדְבין וּבְוָא מסגן וקום עם אתוראה אַקימו וקורבנא לָּמִצְרַיִם מוֹכְלִּיוְ: ג ודינא קדם וו עם

ועל התישירות את הוהב. הרביק את הוהב על הכרובים: (ב) אפרים רועה רוח ורורף קדים . שמצפים לעזרת מצרים שהיא רוח . וכן הוא איםר וכצרים הכל וריק יעוורו : וברית עם אשור יכרתו. שיעזור זה לזה בעת צרתו: ושפן לפצרים יובל. אטור יה מנושרות לנצרים משכן המוב שנארץ ישראל. וכן שמובלים נותר לנצרים משכן המוב שנארץ ישראל. וכן הוא אוכר והשורי לפלך בשכן: (נ) וריב לה עם יהורה. למעלה הוא אומר ויהידה עוד רד עם אל ועם קרושים נאכן. וכאן הוא אומר וריב לה' עם יהידה. אלא כאדם האומר לחבירו.

לפניך עם שלוני אריב על כה שעשה לי. ותהיה בינינו סוכיח. כסו כן אשר לידורה שהוא צריק. אוכר לו. לפניך אנלה את אבן עורא

הסקדש בעבורת אלהים אחרים ולא נשארו אלא שכם יחודה בתווך לפיכך אמר ויהורה עור רר עם אל זוכר אפרים בעבור ירבעם שהיה כשבם אפרים ובית ישראל שאר שבםי ישראל שהיו עסו זולתי שבם יהורה ובנימין ולא זבר בנימין כי יהורח הוא העיקר והמלך הוא משבפו: "ויהורה עוד רד עם אל. כשהחלו אפרים ושאר השבפים לעבור העגלים עור משל יהורה ביראת האל ובעבורתו בס"ש אכיה מלך יתורה לירבעם ולישראל ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב וגרי וכל הבא למלא את ידו בפר בן בקר ונו׳ והיה כהן ללא אלהים ואנחנו ה׳ אלחינו ולא עובנותי וכהנים משרתים לה׳ בני אחרן ונו': רד.

לב (כ) אפרים . איננו הולך אהרי השם כי אם בדבריו כי אם הוא רועה רוח כמן הקן לדברי רוח והעד וברית עם אבור יכרותו. ושמן למלרים יובל דורון למלך מלרים: (ג) וריב . המפרש כי יהודה הוח נחמן והוח יהיה מוכיה וחמר כי הכתוב לח הזכיר וריב לה' על יהודה רה עם הטעם כי השם ויהידה יריבו על אפרים והנה טעה מדרך הכתב והדקדוק כי למעלה כתב ויהודה את מזורו

יהודה עידנו: רד עם אד. מושל עוד ביראת אלהים:

רד. כמו (במדבר כ"ד) וירד מיעקב. עוד מלכיהם עם הַקְדוֹם ברוֹדָ הוֹחֹ: (ב) רועה רוֹחַ. לשון ריע מתחכר

לדברי רוח לע"ח: ושמן. שלהם למגרים מוכילים לחח בוחד למצרים לעזור אותם: (ג) וריב לה' עם יהודה. הליהם הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אחיהם בית

ענין ממשלת כמו מדוע אסדו עמי רדנו ופירש דד עם אל במו כי שרית עם אלהים או זכר ענין הממשלת לפי שבשהיה המלך עובד את ה' היה בוכיח את העם לעבוד אלהים יתברך לברו וכשהיה הכיך עובר אלהים אחרים תית סכריה את העם לעבוד אלהים אחרים גם כן: ועם קרושים נאסן. כפל הענין במ"ש כי קרושים במקוםאל אכר לשון רבים כמו אלחים קרושים הוא אמר כי נאסן היה יהורה עם האל יתברך ובחזיק בקבורתו אף על פי שאפרים היה עובר את הענלים . ואאז'ל פי׳ נאסן על אל יתברך וסן התיכה שת"י עם אל כמי עם אל בפתח לא ירענו אם היה קורא אותו כך שתרנם אפניאו קרפי בכובין ונו' : (כ) אפרים רועה רוח ורורף קרים. כעכרו העגלים רופה לפי שפותה פיו אל הרוח ורועה אותו כי לא יחיה מפנו: ורורף קרים. כשל הענין במ"ש קרום כי הוא הקשה שברוחות וסוקת לבני אדם כן הם לא די שלא הועילה להם עכורת העגלים אלא שהויקה להם : כל היום כוב ושור ירבה. אינו חוזר בו סרשעו אלא כל היסים סרבה כזב שהיא קבירת הענלים וכן סרבה בשור ושבר שיבא עונש בעבורתם ועם כל זה לא יבין זלא ישיב מעבורה הענלים לעבורת האלהים יהכרך אלא מה עושה כשהבא אליו צרות האויב כרת: ברית עם אשרר לעודם וכן עם מצרים פעם עם זה פעם עם זה: ושמן למצרים יובל. שהם ביבילים השסן למצרים לשחר כי השמן בא להם למצרים ולשאר ארצות מארץ ישראל כמ"ש בנבואת צר יהודה וישראל המה רוכליך. בחםי מנית ופנג ורבש ושמן וצרי נתנו כערבך ואסר כישעיה יתשורי למלך בשםן כי היתה ארץ ישראל ארץ זית שמן: נני יריב לה" עם יהודה. אעים שאסר ויהודה עור רר עם אל אמר אנים שהחזיק לעבורה האל בנית הלכרש אחר לך הרעו כעלליהם. כשהיו מלכיהם רעים לפיכך אמר שיש לה' דיב ותוכחה עם יהודה ועם יעקכ לפקור עליהם כמעלליהם שהיו מלכיהם רעים כי לא זכרו חסרי עסהם ולא עם אביהם יעקכ כי הכל בעבור זרעו והראתי עליו אות שיהיה לורעו אחריו אם יתנו לכם אלי וידעו כי בעבורם נעשה אותו מצורת ציון מצוות דוד

ונר", כפל הדכר כמ"ש: ייהורה. אכל יהודה עדיין הוא מושל עם (כ) רעה. מלשון מכעה: קרים. כ"ל לוח קדים: רשור ענין יהאל ר"ב מכריח את שסם ללכת עם האל כדרכי המורה: ועם קרישים, עם ללכתי קדושים הואל לקרים שאמרני: (כ) רועה רות, הוא מכעה את הרוש. כ"ל עושק הוא כדכרי הכל: ורורף קרים, הוא ככל ענין במ"כ: כזב ושור ירבה. מכדם לדכר כזכ ולעשוק בני אדם: ובריה וגר". להיות בעורתו: ושפן וגר". למחדו לעוזר לו מול החורב ! (נ) וריב לח". ר"ל והוחיל זגם יהודה סדח חח"ל לכן יהים ריב לח" גם עם יהודה ולוכיד על כל כני יעקב

remember His loving-kindness with them and with their father Jacob, for everything He did for Jacob was for the sake of his seed. He showed a sign upon him that was meant for posterity if they set their heart toward God and know that that sign was made for them, not for Jacob himself, for he never became a master over Esau during his lifetime. The sign was, therefore, meant only for his posterity. They, however, do not realize this, for, were they to realize it, they would cleave to God and to His worship, and He would fulfill for them the blessing of Jacob their father. And what is the sign that He made for him?—[Redak]

with God, and with the Holy One he is faithful. 2. Ephraim joins the wind and chases the east wind; all day he increases deceit and plunder, and they make a treaty with Assyria, and oil is brought to Egypt. 3. Now the Lord has a contention with

initiate himself with a young bull etc. shall become a priest to a nogod. But, as for us, the Lord is our God, and we have not forsaken Him, and the priests serving the Lord are the sons of Aaron etc."—
[Redak]

and with the Holy One—Heb. קְּנְהַיִּים. This is synonymous with God. It appears in the plural as in Joshua 24:19.—[Redak, Eliezer of Beaugency] Abarbanel explains: But Judah, despite his fall—the fact that he is left with but two tribes—is still with God, keeping his Torah, and with the holy Patriarchs, keeping their faith, he is faithful.

2. joins the wind—Heb. הְּלֶּה. An expression of רֶּצָה, a friend. He joins words of the wind, viz. idolatry.—
[Rashi] Redak explains it as an expression of grazing, or feeding. It is as though Ephraim feeds on the wind. When they worship the calves, they resemble one who opens his mouth to the wind and feeds on it, for the wind will not afford him any sustenance. In Shorashim, he explains that "wind" is the symbol of something which will neither avail nor prosper.

and chases the east wind—This is synonymous with the previous statement. He mentions the east wind, the strongest of the winds, which brings damage and injury upon people. So it is with them; not only did their idolatry not avail them, but

it brought injury upon them.— [*Redak*]

all day he increases deceit and plunder—He does not repent of his wickedness, but all the days he increases deceit, viz. idolatry, for which he is punished by destruction and plunder. Despite all this, they do not understand and do not return to God's worship. What do they do when they are troubled by their enemies?—[Redak]

they make a treaty with Assyria to aid them.—[Redak]

and oil—Their oil they carry to Egypt to give a bribe to Egypt to aid them.—[Rashi] Egypt's source of oil, as well as that of other lands, was Eretz Israel.—[Redak]

3. Now the Lord has a contention with Judah—He relates to them the matters of His contention which their brethren, the house of Israel, have done to Him, so that they should not wonder when He visits retribution on Jacob according to his ways.—
[Rashi]

Redak explains this more literally. Although the prophet states above that Judah still rules with God, he states here that, although Judah adhered to God's worship in the Temple, they later deteriorated in this respect when their kings were evil. He, therefore, states that He has contention with Judah and with Jacob to visit upon them according to their deeds, for they did not

רָבֵית יְהוּרָה וֹלְאַסְעֵרָא על נעקב באודההיה וֹכְעוֹבְדוֹהַי הַקּנְיָא יָתֵיב לַיה: ר נְבִיאָ אֲמֶר לְּהוֹן יעקב עד דקא אָהָיָלִיד אָמִיר דִּיִסְנַי מָן אַחוּהִי וּבְתוּקַפֵּיה אַתְרַבְּרַב עָם מַלָּאָכָא: ה וַאַהָּרַבְּרָב עָם מֻלְּאַכָא

ישראל ולא יתמהו לפקדו על יעקב כדרכיו: (ד) בבמן עקב את אחיו. כל זה עשיתי לו חחזו בעקכו סימן שהוא יהיה לו גביר: (ה) בכה. המלאך: ויתהגן דו.

כשחמר לו לא השלחך כי אם ברכתני (בראשית ל"ב) והמלאר

אכן עורא

ארכיב אפרים יחרש יהודה ועל שניהם אחר אכלחם פרי כחש גם בכח ויריכו רועי גרר עם רועי ילחק זירב העם עם משה ורכים אהרים על כן הכר אפרים עם יהודה ואמר ולפקוד על יעקב כדרכיו שות השם כולל שניתם: (ד) בבשון: המפרש בכטן גזר השם דבר הבכורה והברכה לא ידעתי מה טעם בבטן והכתוב אמר בטרם אלרך בבטן ידעתיך ולפי דעתי כי הוא כמבמעו כי בבטן עקב את אהיו וזהר מפירש וידו חוהות כעקב עשו והטעם למה לא יוכרו את כני יעקב באני בחרתי אביהם ועשיתי לו מעלה על כל הנולדים כי כחשר היה בבטן נתחי לי כה לחחוז בעקב וזהו כמעשה נם כי חין כח בעומד בשליה ובעת התכהעה לתפוש דבר עד שינא מהרחם לאויר העולם והנה כהיותו בכסן נתתי לו כחו ואהרי כן החאבק עם המלאך ולא יכול לו והנה מלאד אחד הרג כל מחנה אשיר ומראותו יפחדו בני אדם כמו דוד שנבעת ואף כי להתאכה עמו והנה העעם שידעו כל בני העולם כי זרעו יעמוד לנלח וכסוף הוא ינלח את אויבין והנה אפרים הושב כי אפרים הוא מלא האון: (ה) וישר. פירוש חיד שר חת חלהים: ויובד, המלחך וכמעם ככה

מצורת דור כסי דרכיו שהלך כו וכסי מטלליו ישיכ לו גמול: (ד) בבשן עכב את אחיו. כ'ל הלה ישקב חביהם שודן כבשן חמו חחו בשקב פשו פחיו והפלח הזה היה לחום שידו חמשיל: ובאונו . וכנוחו נששה שכ חל האלהים הוא הנולאך שרו של עשו הנאבק שמו כי ישקב החגבר פליו: (ה) וישר . וכחבר נטשה שר חל המלחך ולמוספת כיחור חתר ויוכל לו ר"ל נלחו והתגבר עליו חו המלחך בכם לפניו ובתחנן

However, there the Midrash states that the contention was concerning the name Israel, the new appellation bestowed upon Jacob by the angel,

not about the blessings he received

from Isaac. Rashi to Gen. 32:26, as well as Kara ad loc., also quotes it in that manner. See Bereshith Zuta ad loc., Midrash Aggadah ad loc., Zohar Tazria 45a.

מהר"י קרא

ריבי שיש ביני ובין יקקב ולפקוד לליו כררכיו : (ד) בבסן קקב את אחיו . זהו הריב שביני ובינו כשלשיתי לו כל זה שנתתי לו שדרה. אפילו בבסן אמו שרה בכחו עם המלאך. שני: (ה) וישר אל מלאך. ויובל לו. שהרי המלאך בקש כמנו ואמר

היה מבקש ממנו הנח לי עכשיו סופי של הקדוש ברוך. הוא להגלות עליך כבית. אל ושם תמלאנו ושם ידבר עמנו. והוא

רד"ק האות לא בעבור יעקב עצמו כי הוא לא היה אדון לעשו ביביו וכה שהראתי עליו לא היה אלא בעבור זרעו והם אינם מכירים זה כי אילו היו ככירים זה היו דבקים בי ובעבודהי ואני הייתי םקיים להם ברכת יעקב אביהם ופה הוא האות שעשיתי לו: אדו בבפן עקב את אחיו . בכ"ש וידו אחות בעקב עשו והיה זה פלא נדול כי העובר בעודו בבמן אין לו כח ויכולת באחד מאיבריו ואף בי יבקע השליה ויתפוש בעקכ העיבר האחר זו פליאה נדולה וואת עשיתי אני להיות לאות לבניו אחריו כי בפוף והוא העקב ישלפו בני יעקב בכני עשו ואע׳פ שביכי דוד היתה להם כפשלה בהם ככ"ש ויחיו אדום עכדים לדוד לא היתה המכשלה קיימת עד בסוף היכים כמ"ש והיה בית יעקב אש ובית יוסף להכה ובית עשו לקש ורלקו בהם ואבלום ולא יהיה שריד לבית עשו ונו׳ וכל זה לא נהנו אל לכם בניו: ובאונו שברה את אלהים. ועור אות אחר הראיהי לו להיות לאות לבניו אחריו כי נהתי בו כח להאבק עם המלאך ולהיותו שר כננדו כאלו היה במערכת תחת עכו ווה האוה הראיהי לו כי בני יהיו חלק ה׳ לבדו שלא ישלפו בהם כוכב ומלאך כל זמן שיעשו רצוני מאותות השפים לא יחתו כי אין להם כח ויכולת בהם כי השנחת האל יתברך דבקה בהם כל זמן שיעשו רצונו ולא יפלו תחת מקרה הומן וכן אמר בתורה אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העסים תחת כל השמים ואתכם לקח ה' ונו': נה) וישר אל מלאך ויובל. כפל הענין לחוק כי פלא גדול הית

זיתחנן לו שישלחנו וטעם עלות השחר לפני שיתחוק החור שלח בעת יעקב וטעם בית חל ימלחנו בשובו לחביו שם מלח סצודת ציון

פושק: יובל . ענין הכחה כמו יוכלשי (ישעיה י"ח) : (ד) עקב . ר"ל מהו לעקכו והוח כוף הרגל: ובאונו. ענין [חומן וכח כמו יחומ בשרירי בשנו (חיוב ה'): שרה. מלשון שררה: (ה' ויובל. מלשון

Redak points out that the Torah does not mention that the angel wept and beseeched Jacob to let him go. The intention is that it was as though the angel wept beseeched Jacob to send him away, as it is stated: (Gen. 32:26) "Let me go since the dawn has risen." All this is to illustrate that God sends the angel to aid the righteous man and

Judah, and to visit upon Jacob according to his ways; according to his deeds He shall recompense him. 4. In the womb, he seized his brother's heel, and with his strength he strove with an angel. 5. He strove with an angel and prevailed; he wept and beseeched him: In Bethel

4. In the womb, he seized his brother's heel—All this I did for him: he held him by the heel, as a sign that he would be a master over him.— [Rashi] The reference is to (Gen. 25:26) "And his hand was holding the heel of Esau." This was a miraculous phenomenon, since a fetus, while still in the womb, has no power in any of his limbs. Surely, he has no strength to pierce the afterbirth and seize the other fetus by the heel. Yet I performed this as a sign for his posterity, that, at the end that is the heel—the sons of Jacob shall rule over the sons of Esau. Although, in David's time, they gained jurisdiction over them, as in I Chron. 18:13: "And all Edom were slaves to David," this rule will not be permanent until the end of days, as in Obadiah 18: "And the house of Jacob shall be fire, and the house of Joseph a flame, and the house of Esau shall become stubble, and they shall ignite them and consume them, and there shall not be a remnant for the house of Esau etc." They did not put their mind to this.—[Redak]

and with his strength he strove with an angel—Another sign I showed him for his posterity, for I gave him strength to strive with the angel and to be a prince on his level. I showed him this as a sign that his descendants would be God's own portion, that neither heavenly body nor angel shall have any power over them as long as they perform God's will. This is parallel to, (Deut. 4:19) "Which the Lord your God apportioned to all the peoples under the heaven, but God took you etc."—
[Redak]

Ibn Ezra emphasizes the power of an angel by illustrating the destructtion of the Assyrian camp. Neverthe less, Jacob was able to strive with an angel singlehandedly and prevail against him.

5. He strove with an angel—This is repeated for emphasis, for it is a great miracle for a person to strive with an angel and prevail against him.—[Redak]

he wept—I.e. the angel wept.—
[Rashi from Chullin 92a]

and beseeched him — When he said to him, "I will not let you go unless vou bless me" (Gen. 32:26), and the angel was begging him, "Let me go now. Eventually, the Holy One, blessed be He, will reveal Himself to you in Bethel, and there you will find Him, and there He will speak with us. and He and I will agree with you concerning the blessings that Isaac blessed you." Now that angel was Esau's genius, and he was contesting the blessings.—[Rashi] The source of Rashi's statement that the angel was Esau's genius is Gen. Rabbah 77:3. The beginning of his comment is Rabbah found in *Gen*.

ונכיל בקא ובְנְאַ מְנְיהַ אֵבְׁלְ יִמְצְאָׁמֵּוּ יְשְׁם יְדַבֵּרְ עַמְּעֵוּ: יְנִידְוְּדְּׁרְ בְּנִיתִּ אֵלְ יִמְצְאָׁמֵּוּ יְשְׁם יְדַבַּרְ עַמְּעֵוּ: יְנִידְוְּדְּ וּמִיּלְיִבְּּ וְנִישִׁ בְּמִינְיִהְ אֵבְיְלְיִישִׁיוּ אֵלְדְרָ וְבְּעָבְּעֵוּ יְדְבָּיִלְיִי וְדְּבָּרְ יִנְיִשְׁוּבּרְ יְבָּבְּרְ וְנִיּהִ יִּנְשָׁיְּ בְּמִלְּוְנִי וְיִבְּיְּ הְיִבְּוְיִי וְנְיִּבְּ יְנִישִׁוּבְ הַנְּקְוּ הִּנְּקְוּ הִיּבְּוְאִ נִּיְּמְיִּ בְּעִּבְּיִי בְּעְבְּרְ וְנִייִּ יִוְשִׁיְּ בְּמִינְּלְהִּעִּ בְּעָבְוּ הְּנְבְּוּ הְּנְבְּיִי וְּעָבְּי

סצורה ציון

נו לסניתו נלכת וכה לשר הכה בכית אל ישלא כי לוושנו ושם ירבכ - יכולתו (ו) וכרה. שמו כי לשם יוככה (ו) 'חשוב. שנין השקם ושכנוש שמו שם ייבקר לחידה שם נם אלי יחודה לעול הבכלת אך דר? יכלנו יאשר נה לה נוחי יכת כיד ישקב להתבכ ישל המלוך שוניש ליב לא מבנחו כי וחלכו לבקש שהם מתלרים ומלשור : (ו) וחיד. אם יכול של הילהים על לבאית מעלם ומעה והכל שלו וכינו : חי זכרה . שנו הוא כי המורה שהוא הליך הכל : (ו) ואחה. אם מצורה דור

I delight, says the Lord." Although He does not mention righteousness, that it is understood by the concluding clause: "and hope to your God always." This is righteousness.

He would Had returned to your God, Ezra explains:

have assisted you, to bring you back to Him. That is the meaning of: And you shall return through your God, and hope to Him, and do not rely on your wealth or on your strength, for both wealth and strength are from Him. he shall find Him, and there He shall speak with us. 6. And the Lord is the God of the hosts; the Lord is His Name. 7. And you shall return by your God; keep loving-kindness and justice,

to do his will, and he may, therefore, not part except by his leave.—
[Redak]

and there He shall speak—There He shall speak as a man speaks with his friend, with love and friend-ship.—[Eliezer of Beaugency]

with us—Although the angel had injured him when he strove with him, Jacob did not fear him, so great was My assurance to him.—[Eliezer of Beaugency]

6. And the Lord is the God of the hosts—Just as I was then, so am I now, and had you walked with Me wholeheartedly, like Jacob your father, I would have acted toward you as I acted toward him.—[Rashi]

He is God over the hosts of heaven and the hosts of earth.—
[Mezudath David]

the Lord is His Name—His Name is the Lord, indicating that He is the master of the entire universe.—
[Mezudath David]

Redak interprets the end of the verse in various ways. He suggests: he found him in Bethel—The angel found Jacob also in Bethel and there he blessed him also. He quotes his father, whose interpretation is identical with Rashi's.

and there He shall speak with us—These are the words of the prophet. There in Bethel, God will speak with me and with Amos to chastise Israel concerning the worship of the calf in Bethel, as in Amos 5:4. Saadia Gaon explains: There He

will speak on our behalf, i.e. on behalf of Israel, as God did indeed promise Jacob: (Gen. 35:11) "Be fruitful and multiply; a nation and a congregation of nations shall be from you etc." He quotes a midrashic view that the angel was Michael.—[Redak from Midrash Abchir, quoted in Yalkut Shimoni, Vayishlach, 132.

Malbim explains that Jeroboam believed that the angel still remained in Bethel, and he would reveal himself there to the worshippers of the calf and its prophets. The prophet wishes to impress upon them the idea that the people of Israel do not receive their blessings from an angel or a genius, but only from God Himself.

7. And you shall return by your God—On His promise and His support, which He promises you, you can rely, and return to Him. Only . . . — [Rashi]

keep loving-kindness and justice—and you may be assured to hope for His salvation always.—[Rashi] Redak suggests: and you shall return to your God. Also, and you shall gain tranquility through your God. But only on the condition that you keep the traits of loving-kindness and justice. Only then will you rest and not fear the enemies, for these are God's traits, as He says: (Jer. 9:23) "For I am the Lord Who practices kindness, justice and righteousness on the earth, for in these things

יניעי לא יכור הלי עון אַשֶּר־הַמָּא וְדִינְא פר יִּסְּרְּר אָפְרֵים אָךְ עָשִׁרְתִּי מְצָארִי אוֹן לִי בָּלּ־ אָפְרֵים אָךְ עָשַׁרְתִּי מְצָארִי אוֹן לִי בָּלּ־ דְּנְבִילְ לְּמִינִם רַחְמִין ינִעי לֹא יִכְיִּאָרִי מְעָּרִים בְּנָאָר אָפְרִים בֹּנְאָר דְּבָּיִהוּ מִוֹנְן יאָנְם לָּאָרִי הָּמִּי בִּחְמִינִן יאָנִם לְּאָרִי הָּמִּי בִּיִּה אָפְרִים וֹאָנִי לָא יִּמְרָנִא אָשְּבְּרְוָא יאָנם לָּגָא וְבָיִא אָשְׁבְּרְוֹא יאָנם לְּגָא וְבָּיִא אָשְׁבְּרְוֹא וֹאִנִם יִּרְהוֹן בְּּרְ עִוֹחַרְכּוּן לָּא

מהר"י קרא

יוכל לעשות לכם. שכוהי אז כן כוחי עתה לעזור לכם אם אהם יוכל לעשות לכם. שכוהי אז כן כוחי עתה לעזור לכם אם אהם לעשק הכם. לא ההיו אוהבים לעשוק כסוחר זה שאוהב לעשק ביו מאוני ביום את בני אדם בסאוני סים שלו: (ס) ויאבר אפרים אך עשרתי בצאתי אין לי. כשקנו ל לנסיהם ברכאות, הם אומרים בצאתי מקול. כל נכסיהם ברכאות, הם אומרים בתעשרנו בצאנו מפון: כל יניצי לא יכצאו לי ען, וומא מברים במאתי במים ואו ארבים שהוא שבפם במצאתי און לי. כצאתי בת שבתוב בו שכל ישראל בשראל במצאתי און לי. כצאתי בת שבתוב בו שכל ישראל עדר שלי מצאתי און לי. כצאתי בת שבתוב בו שכל ישראל עדרים לי. מצאתי און לי. כצאתי בת שבתוב בו שכל ישראל עדרים לי. ממאר לי עון שחם הם א. נאחר שהם כביר. כל יניצי שאמול כהם בא יכאו לי העביד לי את ישראל. כמי דאםר כי לי בני עד שהם כל לי בני עד לא יכרים מברים ברוב מצאתי לי להעביד לי את ישראל. כמי דאםר כי לי בני לא יכרים מברים בברים במבתי מברים ברוב מצאתי מברים בתר במברים בחוב לא יום ברוב מברת עד. אל אי יכורים בתכת כברים לא באחר מברים לא באחר מברים לא המברים במברים לא באחרים מברים באת הקב"ה. אלהון כארן מצרים לא השותם בתר מברים לא באחרים מבורים לא באחרים לא יום באחר מבים לא היום אות הקב"ה.

אלהיך בארץ כצרים לא בצאחילי. שהחשך באת הקב"ה. ככל חמונם שלי לפיכך אין כי חטא אם אפול כל אשר לקם לכו וכל מתונם שלי לפיכך אין כי חטא אם אפול כל אשר להי כי הם עבדי מה כתוב אחריו ואנכי ה' אלהיך מארן מלרים גדולה הבאה להביך במלרים מאחי היחה אמר הקדוש ברוך הוא הגנו לך לעבדים לא שכחת אבל אנכי ה' אלהיך שלאמר בעשרת הדברות (שמות כ') שכחת שהעמדת שני עגלים אהד בכית אל ואחד בדן. ולענין פשוטו של מקרא אתה אומר מלאתי און לי על ידי עושק ומאוני מרמה. ואנכי ה' אלהיך מארים של בכור לעפה שאינו של בכור אף אני היודע מרחה. ואכרים השיון מכלי הכין ימקטוען משקלותיו כמלה כדי לרמות: כל יגיעי לא יציצאו די. טוב לך אם אמרת בלבן כל ממוני לא יהיה בו ספיק לכפר על שוני אשר הטאחי כן תירגם יונחן נכייא אמר להון כל שיתריכון לא יתקיים לכון ביום חשלמת חוביכון: לא יביצאו. לא יסיפקו כמו (במדבר "א) ומוא להם ולא יתכן לפרש כל או יקרים לכון ביום חשלמת חוביכון: לא יביצאו. לא יסיפקו כמו (במדבר "א) ומוא להם ולא יתכן לפרש כד"ק

אכר בכקום אחר שברו כשפי ועשו צדקה ואכר הנה וקוה אל אלהיך תכיר והוא צדקה ויושר שהקוה תמיר אל ה' ואף כי ההיה לך פובה גדולה וצושר ונכטים האףר כי כאתו הוא הבל הזכרה הכיר ותקוה לו כמו שאכר בחורה זוכרת אח ה' אלהיך כי הוא הנות, לך כה לשטות חיל לא כאפרים שאכר אך כשרהי כי הוא הנות, לך כה לשטות חיל לא כאפרים שאכר אך כשרהי

מצורת ציון כמו כסיכה ונחח (ישמיה '): ומ) בנגן. חנד וסוחר וכן וחגיד כחור לכנפני (משלי ל"ל): באזני. מלשין מאוני משקל: (ט) און. פנין כה ואומן: כל יגיעי. ככל יגיעי וחחסר ביח השמש:

אוסיף סשט כי יאמר אפרים אך הסכה שעשרתי הוא בעבור כי מלאמי לי איוורת לפסיף הון ולא ה' פעל כל ואת ויאשר עוד בכל אינטי היא העובר הבא ביניטי הלה בכולו לא ימלא לי טון אשר יחטא אדם בהנה ר"ל אין בו שוסגדנוד גול ואולאה כי יחשוב שאין המקום

shall not suffice—Heb. לא יְּמְצְאוּ, usually translated 'shall not find.' They shall not suffice. Comp. (Num. 11:22) "and suffice (בּרָצָא) for them."

אחה במשענה אלהין חשב בשובה ונחת רק שמור חמד ומשפש ואז מקה מתיד אל לאהין כי בטוח חתיה שמלא היות לה מו משפש ואז מקה מתיד אל לאהין כי בטוח מתיה שמלא התוך: (מ) בגוץ כ"ל בשור הביות ואיון האין מסקה לשוב ביות מאוני מלמה ואורב לשבוק את הבריות ואיון המון בסחד ובמשם: (כן) ויאבר אפרים. כ"ל נחוד מאחר ני מין ויום לאחר שון ולא ה" של על כל ואח ויולמ שוד בכל ה"ל מין דע שוב באין המקרם להים בהנה כ"ל מין ען שוב באין המקרם

אתה לקוות לישעו תמיד: (ח) כנען בידו מאוני מרמה.

אחם סימכים על בלעכם שאחם סוחרים ורמאים ועל

עשריכם אתם אומרים: (מ) אך עשרתי, ולמה אפכוד את הקדוש נרוך הוא: מצאתי און לי , און כח ,

ומדרם חנדה היה דורם ר"ם ול"ל מנחתי חון לי מנחתי לי שטר חוב שים לי מלכות פל ישרחל וילכו גם חהיו ויפלו ונו'

הנני לך לעכדים (ברחשית נ'): און די, דיני שטר כמו

כותבין עליו אונו וכמו כאוני א' ובטימי א' בבראשית רבה

וזהו פירושו ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און

די. ירבעם בן נבט שהיה משבט חפרים מחפחר בעלמו

ואומר אך עשרתי מנאתי און לי שטר אהד שכל ישראל

עבדים לי שאבי קנה אותם דכתיב וילכו גם אתיו ויסלו

לפניו ויחמרו הנכו לך לעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו

כי הכח מחתו היה לד גם העושר: (ס) ויאמר. טעם חד

לא נחן לי השם העושר אני מעלמי עשרתי כי איננו כמו

כנען הוא הסוחר כמו לא יהיה עוד כנעני והטעם למה

this manner Jonathan renders it: The prophet said to them: All your wealth will not remain with you on the day of the retribution of your sins.—[Rashi]

and hope to your God always. 8. A trafficker who has deceitful scales in his hand; he loves to oppress. 9. And Ephraim said: Surely I have become rich; I have found power for myself; all my toils shall not suffice for my iniquity which is sin.

8. A trafficker who has deceitful scales in his hand— You rely on your gain, for you are traffickers and deceivers, and concerning your wealth you say . . .—[Rashi]*

9. Surely I have become rich— Now why should I worship the Holy One, blessed be He?—[Rashi]

I have found power for myself— Heb. אוֹן, meaning strength. Rabbi Simon, however, explained it homiletically as follows: I found אוֹן for myself. I found a deed of indebtedness for myself, that I possess kingship over Israel. (Gen. 50:18) And his brothers too wept and fell etc. 'Behold we are slaves to you etc." - [Rashi] ארץ means the laws of a deed. Comp. (Gittin 43b) "They may write his deed (אוֹנוֹ) for it." Comp. also (Gen. Rabbah 2:2) With one deed (אוֹנוֹ) and with one price." And this is its explanation: And Ephraim said: Surely I have become rich: I have found a deed for myself. Jeroboam son of Nebat, who was of the tribe of Ephraim, boasts and declares: Surely I have become rich. I have found a deed for myself, one deed, that all Israel are my slaves, for my father acquired them, as it is written: And his brothers too went and fell before him, and said: Behold we are your slaves. And whatever a slave acquires belongs to his master. Hence, all their property is mine. Therefore, I have no sin if I take all that is theirs, for they are my slaves. What is written after

this? And I am the Lord your God from the land of Egypt. The greatness that came to your father in Egypt was from Me. Said the Holy One, blessed be He: Behold we are your slaves. you have not forgotten, but 'I am the Lord your God, which was stated in the Decalogue, you have forgotten. for you have erected two calves, one in Bethel and one in Dan. And according to the simple meaning of the verse. vou say, "I have found power for myself through oppression and deceitful scales." And I am the Lord your God from the land of Egypt. There I distinguished between a drop [of sperm] of a firstborn and a drop which was not of a firstborn. I also know and exact retribution from deceitful scales made without understanding and from one who hides his weights in salt in order to deceive.— [Rashi] Rashi's homiletic explanation is that of Rabbi Simon Kara. of Rabbi Joseph Kara. Rashi's simple interpretation is that. if ten bachelors were intimate with one Egyptian woman, and she conceived from each of them a firstborn of the father, all these children died during the plague of the slaying of the firstborn in Egypt.—[Rashi. Baba Mezia 61b]*

all my toils shall not suffice for my etc.—It would have been better for you had you said to yourself: All my money shall not suffice to atone for my iniquity which I have sinned. In

^{*}See Appendix for additional commentary.

סהר"י קרא

יִתְקַיֵם יְכוּן כִּיוֹם הושלמה חוביכון: מ אלקה דאָפַיקהר מאַרעא דָסְצָרֵים עור אוֹהְבִינְךְ יא בָּסַשְׁבָּנִין בִּיוֹבֵי קָרַם: אַכּניתי וַאַנא נְכוּאָן (וַאַּן וּבְיַר נְבִייָא שִׁלְּחֵית: יגאָה בּנלער הַווֹ אנוּסִין

ועבד לבעלים שעשה. ואני פהרי כתרני ויאמר אפרים אך עשרתי. כלומד כשהם חופאים לפני היה להם לומד. למת אנו חופאים לה' והלא כל העושר שבצאנו כל נכסינו שינענו בתם לא יכצאו כופר לנו ביום עברה לגון ולחפא אשר חפאנו: (י) ואנכי ה׳ אלהיך כארץ סצרים. ואם היו הם אומרים כך שהתורו על עונם. אני ה' שהוצאתים מארץ מצרים. אני ושהייתי נהייתיו מושיכם עדיין באהלים כימי פועד צאתם

ם סצרים: (יא) ורברתי על הנביאים. אבל אינם רוצים לשוב. שהרי לכסה נביאי׳ רברתי נבואתי. והרביתי נבואתי חזון הרבה: וביד הנביאים ארמה. כלומר אני מדמה עצמי וכברדי לנכיאים שרואים את שכינתי לפי שאני שולחם לישראל להשיבם כדרכיהם הרעים . שלא ישיכו להם ויאכרו לא דבר ה' אליכם : (יב) אם גלעד אין אך שוא היו בגלגל. אם לכתחילה היו יושבי גלער רעים ועכשיו הם רעים וחפאתם לה' פאור. בגלגל

ובגזלה לא היה ביריעתי כלומר על ידי שחפאתי אני עכיו ולקחתיו בעון בידיעתי ועל הדרך הוה והשיאו אוהם עון אשפה חספיכות ר"ל עון שיאשפו עליו וי"ת ואפרו רבית אפרים ונו': (י) ואנכי ה' אלהיך כארק פצרים. פשם ידעוגי אבותיך שעשיתי עמהם כמה אותוה ימופתים והוצאהים בארץ מצרים סבית עברים וכן אמר בתורה אנכי ה' אלהיך ונו' ועליך הית לדעת אותי מסה שעשיתי עם אבוהיך וכן עמכם וכל אחריהם כופן ששמעתם בקולי וכן אני עתיר להוציאכם מהגלות שהחיו כוכן ששפתום בקיל יכן יה שם כפו שעשותי כשהוצאתי אחכם כארץ כצרים וכלכלתי אהכם בכדכר והושבתי אהכם באהלים כן אני עתיר עיר כשאוציאכם כארצות העמים להושיב אתכם באהלים במדבר בדרך ולהדאותכם נפלאות עד שתשיבו לארצכם בשלום כבו

שכתוב אפתח על שפיים נהדות ונו׳ ואימד וארץ ציה למוצאי מים . ופי׳ כימי מועד צאתך ממצרים וכל זה לא נהתם אל לבכם להתבונן בפובות שעשיתי עם אכוהיכם ועסכם: נים) ודברתי על הגכיאים . כמו עם הגכיאים וכן ויביאו האנשים על הנשים אכר פה יכולתי לעשות לכם ולא עשיתי כדי שלא תשכחוני יפה שעשיתי עם אבותיכם הרי דברהי תכיר עם הנציאים להוהירכם מאתי והרבתי חוון להם ימים רבים: וביר הנכיאים אדמה. כלומר נתתי דסיונות ומשלים ביר הנכיאים כמו המשל שאמר ישעיה כרם היה לירידי ופה שאמר יחוקאל מכורותיך ומולדותיך וכל הפרשה ומה שאפר וביר פי' כי על ירם היה שולח להם הרכיונות והמשלים כפו אשר דבר ה' ביר משה: (יכו אם גלעד און. אם גלעד החל לעשית און שהם החלו לעשות הרע תחלה והם גלו תחלה: אך שוא היו. נוכל להדביקו לבעלה שיהיה מעבו על גלעד שוכר ויהי הענין כפול בכלות שונות או יהית מעמו דבק עם בגלגל ואף על פי שהוקף במלת 'היו אין כל פעמי הפירושים הולכים אחרי, מעמי 'הנקוד: בגלגל שורים וכחו. כי בני הגלגל היו שכנים לארק הגלעד רק הידרן היה ביניהם ולמדו ממעשיהם והחלו לעבוד עבו"ם כמו הם מצורת ציון

(י) אושיבך . מלשון ישיכה: כועד . ענין זמן כמו כי מקח מועד

יגיע כל היגעים לבקש עוני לא ימלא לי עון שא"כ היה ראוי לכתוב כל יגעי בלא יו"ד ולנהוד בליר"י אבל עתה אינו לשון יגע אלא לשון יגיע: (י) עור אושיבך באהלים. אכרית מתוכך סוחרי מרתה ואושיבך כאהלים אעמיד מחוכך תלמידים עוסקים בהורה: כיםי פועד, כימי מועד ברחשון שהיה יעקב חיש חם יושב חהלים: (יא) ודברתי עד הנביאים. להוכיח אחכם ולהחזיר אתכם למוטכ: וביר הגביאים אדמה. גראיתי להם בכמה דומיות , דבר אחר אדמה להם דברי על ידי משלי׳ כדי ליישכם על שומעיהם : (יב) אם גלעד און . אם כא להם שבר והונס הם גרמו לעצמם כי אך שוא היו ובגלגל

אבן עזרא יאמר הסד ומשפט שמור ולא יהיה עושק ככנעני וכל יגיעי לא ימלאו בני אדם שחטאתי: (י) ואגבי. הטעם הלא תזכור כי אני העליתיך ממלרים בעישר רב שלא יגעת בו וכלכלתיך במדבר בהיותך באהלים כמו כן יוכל לעשות לך כיתי מועד לאחד ממלרים: (יא) ידברתי, והנה ככר דברתי כזאת וכוחת על הנכיחים שיחמרו לכם שתניחו דברי שקר: וביד הנביאים ארמה . ששמתי דמיונות משלים שחבינו : (יכ) אם. והנה היו אנשי הגלעד לפני הנכיאים און: אך שוא היו. להרי כן: בנלנל שוורים זבחו.

טצורת **דוד** ב"ם מכיר כמעשיו: (י) ואנכי. הרל הלה הכי כי הלהיך מעת

כדם מכיר במשחי לי האנכי. מיל הנה מתכי ל מילי עופה ומבנית (תהלים שלים) נים) חוון. פנין מלחה כנוחה א היהה . מבון במשחיך בהצוחה סרביית לא ש"י אתלעית מלאלי מפלה לדכך דמיון ומשל: (יב) און. ענין עמל ויגימה כמו כי לא ילא משפר המערים: הוד ארצייב ך באהלים. עוד יכוא זמן שלם חאל מהגולה ואטיב אותן לדכך באהלים לא נימי הזון היא של שלאת מאלון מלרים כי עד עולם לא חשור השנחתי ממן: (יא) ורברתי. על מסקיבם דברתי אל הגביאת והדביתי דבי מאון: ארשה. כ"ל דברתי בדעיון ובמשל להיות מקובל על הלג כי מאד ארי שביע מבן ניכו אם גלער און . אם און כא על גלפד הנה לא כאה במקרה כ"א בהבגחה לחשלום גשול לי מטשיה היו אך שוא כי בגלגל מקום

found also in *Redak's* commentary. As an example, he brings Isaiah's song of the vineyard (5:1-7) and that of Ezekiel 16:3-63. This is found still earlier in Ibn Ezra's commentary.

12. **If** there is violence in Gilead-If they suffered from destruction and violence, they caused it to themselves, for they were but vanity in Gilgal, and they sacrificed oxen to pagan deities.—[Rashi]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

10. And I am the Lord your God from the land of Egypt; I will yet make you dwell in tents as in the days of the [early] times.

11. And I spoke to the prophets, and I increased their visions; and to the prophets I assumed likeness. 12. If there is violence in Gilead, it is because they were but vanity; in Gilgal they sacrificed

But it cannot be explained: בְּל־יְנִיצִי all those who toil to seek my iniquity shall not find any iniquity with me, for, were that the case, it should be spelled יְנֵצִי without a "yud," and it should be vowelized with a "zeireh," but now it is not an expression of one who toils but an expression of toil.— [Rashi]*

10. And I am the Lord your God from the land of Egypt—From there your ancestors knew Me, for I performed many signs and wonders for them, and I brought them forth out of the land of Egypt, out of the house of bondage. So it is written in the Torah: (Ex. 20:2) "I am the Lord your God Who has taken you out of the land of Egypt, out of the house of bondage." You should know Me from what I did for your ancestors and for you after them as long as you obeyed Me. So will I take you out of the exile into which you are destined to go, just as I did for your ancestors, whom I took out of the land of Egypt, and I sustained them in the desert and made them dwell in tents, so will I do in the future when I take you out of the lands of the peoples, to make you dwell in tents in the desert on your journey, and to show you wonders until you return to your land in peace, Comp. Isa. 41:18.-[Redak, Ibn Ezra, Mezudath David, Isaiah da Trani]*

Rashi here explains: I will yet make you dwell in tents—I will cut off from your midst deceitful traffickers, and I will cause you to dwell in tents. I will set up from among you students engaging in the Torah.—[Rashi]

as in the days of the [early] times—As in the days of the early times when Jacob, the plain man, was sitting in tents.—[Rashi]*

11. And I spoke to the prophets—
to admonish you and to bring you
back to do good.—[Rashi, so Ibn
Ezra and Redak]

and I increased their visions—to you for many days.—[Redak]

and to the prophets I assumed likenesses—I appeared to them in many likenesses. Another explanation: I gave My words likenesses to them through allegories in order to make them comprehensible to their listeners.—[Rashi] Rashi's interpretation originates from Pesikta Rabbathi. In the Warsaw edition of 1913, it appears as 34:11. p. 271. In the Meir Avin edition, printed in Vienna in 1880, it appears in chapter 33, p. 155b. The Midrash explains mainly the different likenesses God assumes in His visions to the prophets, e.g. His appearance by the Red Sea as a mighty man waging war, whereas on Mt. Sinai He appeared as an elder teaching the Torah. The second interpretation is

^{*}See Appendix for additional commentary.

בַּרָם בַּבֶּיה נַלָּגַלָּא הּוֹרִין מענו דבחו אף? אַגוֹרֵיהוּן אַסַגִּיאוּ כְּגַרִין עַל הַחוּמֵי חַקּלַא: יי גַבָּיָא אָמֶר לְהוֹן הַלָּא נעקב אבוכון אול לָתַקְלֵי אַרָם וּפְּלַח יַשְׁרַאֵּל בְאַהְּתָא ובאתהא נטר ענא: ואף כר נחתו ת"א גם מיכחותם . מוסדרין כנ אַבָּהָתְכוּון לְּמִצְרִים נְבָיָא

שַׁלַח יוָ וַאָּסִיק יַת יִשְׂרָאַל מְבַּצְרַיִם נביא אהנטר: ועל ידי סי מַרגוין דבית אַפַּרְיָם

שורים זכחו לע"ח: גם מזבהותם. רבים כגלים שעל תלמי שדי: תלמי שרי. הוא מעני' המהרישה הרויה תלס: (יג) ויברח יעקכ שדה ארם ונו'. כחדם שחומר כחזור על הרחשונות שלברנו למעלה וישר אל המלחך ועוד זאת עשיתי לו כשהולרך לברוה שדה ארם ידעת' איך שמרהיו: ובאשה שבר , את הלאן: (יד) ובנביא העלה ה' וגו'. ועל שאתם מכזין את הנכיאים ומלעיגין בדבריהם הלא בנביא העלה וגו': (מו) הבעים אפרים.

אכן עורא

לבעל: כגלים . דרך משל שהיו רבים וכרחים: (יג) ויברח. היה לכם לחשוב כי אביכם בכרחו אל ארם עני היה וכן חמר ונתן לי להם לחכול: ויעבוד. באשה. זהו הלא ברהל עבדתיך ובעכור אשה היה שומר לאן ואני העשרתיו גם העליתי בליו על יד נביא הוא משה ושב ישראל כמו לאן ושומרן משה ושכח ישראל כל זה: (טו) הבעים.

שורים זבחו. לע"ז: גם כזבהוהם כנלים על תלכי שדי. ולא תאטר בנלנל הם כל כך חיםאים. אלא לא הניחו אפילו חלם שרה שלא הְקִימו מוֹבֹח לע"ו: (יג) וְיברה יעקב שדה ארם ויעבד ישדאל באשה ובאשה שמר. ולמה אין אתם לוקחים מוסר מיעקב אביכם ששמר ציווי אמו בשביל אשה שציוותה עליו וישבת עמו ימים אחרים והלך שם ועמר שם כ' שנה : (יד) ובנביא העלה ה' את ישראל כארץ מצרים. על אחת כמה וכפה שהייתם כריי לשכור דברי הנביא שראיתם שעל ידו געשה אתת וכופת כוה שהעלה הקדוש ברוך הוא את ישראל מארץ מצרים על ידו. לכך אני אובר שכרבר הנביא הוא מרבר אליכם, הייתם כדיי לשמור ציוויו: (מו) הכעים אפרים הברורים. אחר יעקב אביכם אין אתם לוכחים כוסר. אבלאחר ירבעם וחביריו שהפאו והחטיאו את הרבים. שהכעים רד"ק

ולעשות און ושוא וזבחו שורים לעכו"ם בכקים שעשו כזבח לה׳ יתברך והשכינו שם המשכן תחילה אחר שעבדו את הידרן שם זבחו שורים לעכו"ם: גם מובהיתם כגלים על תלפי שדי לא די בכובח שעשו בגלגל לעכו"ם כי גם בנו חוץ לעיר מובחות רבים נראים כגלי אבנים על הלמי השדית: שרי. כמו שרים וכן וקרע לו חלוני כפי הלונים וכן הרגם יונהן: ניג) ויברח יעקב . והם אינם זוכרים המובה שנשיתי עם אביהם שברה כפני עשו אחיו: ויעבוד ישראל כאשה. אף כשהיה שם הוצרך לעבור את לכן כעכור אשה שיתן לו בתו והעבודה ששבר את

צאנו וכן בכתו האחרת שנתן לו שפר צאנו נ׳כ ואני הוא שהייתי עמו וברכתיו ושב משם כעושר ובנכסים: (יד) ובנביא העלה. ועוד עשיתי חסר עם בניו שירדו לפצרים ונשתעברו שם ושלחתי להם נכיא שהעלה אותם מפצרים ברכוש רב והוא משה : ובנביא נשמד . ארבעים שנה שהיו במרבר נשמרו על ידי נביא שנחתי להם ולא חסרו דבר וכל הפובות האלת אינם זוכרים וככעיסים אותי בתועבות וכלא אל זהו שאמר: ומוז הכעים אפרים תכרורים, הכעים אפרים את האל יתברך בתכרורים והם הסוכהות שהיי כגלים וציונים וכמוהו שיםי לך תפרורים ויש לפרשו גם כן סינין כרורים ופירושי כעם תסרורי

מצורת ציון מצורת ביון מעודה הוה משמד המקדש כחהלה שם שורים לעכו"ם וגם מוכחותיהם און (איוב ה'): כגלים. ענין חל ודניר: הלמי. היא הערונה שעמד המקדש כחהלה שם שורים לעכו"ם וגם מוכחותיהם (יג) ייברת יעקב. הלא כשכרה יעקב מפני עשו אל ארם או עבד ללכן בעבור אשה היא כהל ואח"ו חור עוד לשמור לאן לכן בעבור

הנעשה כהרישה וכן הלמיה רוה (חהלים פ"ה): שרי. כמו שדה: שטשו לעכו"ם היו מרובים כמו משפר הגלים שהם על חלשי שדה: (ינ) שדה ארם. כמו פרן פרס:

אשה אחרת וכל זה היה מגודל עניו כי בא בידים ריקנית וכאומר הלא הור ברכוש גדול ומי נתן לו זה הרכוש הלא אני ואיך האמת אך עשרתי מלאחי און לי : (יד) ובגביא . הלא ע"י מבה נביאו הענה וגו' וע"י היק נשמר בדרך וכאומר הכל כא כהשנחתי ואיך מכחשו לומר שאינני משנים ומכיר מעבה האדם: (שו) הכעים . ד"ל אחר שכל זה ידועה לאפרים ועל"ז הכעים לה' למעשים רעים: ורשיו

and blessed him, and he returned from there with wealth and substance.—[Redak, Ibn Ezra]

14. And, through a prophet, the Lord brought up etc.—And, insofar as you disgrace the prophets and mock their words, is it not so that through a prophet God brought us etc.?—[Rashi] Moreover, I performed kind deeds for his sons, for they descended to Egypt and were enslaved there, and I sent a prophet who brought them up from Egypt with abudant possessions, viz. Moses.—[Redak] Israel became like the flocks, and Moses guarded them. But Israel forgot all this.— [Ibn Ezra] All this came about

oxen; also their altars were like heaps on the furrows of the field. 13. And Jacob fled to the field of Aram; and Israel worked for a wife, and for a wife he guarded. 14. And, through a prophet, the Lord brought up Israel from Egypt, and through a prophet they were guarded.

also their altars—were as numerous as heaps which are on the furrows of the field.—[Rashi] Not only did they erect an altar in Gilgal for idolatry, but they also built many altars outside the city, which look like heaps of stones on the furrows of the fields.—[Redak] Do not think that there were many sinners only in Gilgal, for their altars were built all over, not even leaving over one furrow of a field in which there was no altar.—[Kara] The intention is that they were both numerous and conspicuous.—[Ibn Ezra]

and furrows of the field—The furrow made by the plowshare is called מָּלֶם.—[Rashi] The Rabbis tell us that Ahab left over no furrow throughout all Eretz Israel upon which he did not erect an idol and bow to it.—[Sanhedrin 102b, Yalkut Shimoni, Yalkut Machiri]

In the beginning they would worship idols clandestinely. When they did not stop them, they went further to make idols behind the door (see Isaiah 57:8, Comm. Dig.)... Since they did not stop them, they went further to make them on the roofs, as it is said: (Zephaniah 1:5) "And to those who prostrate themselves on the roofs to the host of heaven." Since they did not stop them, they went further to make them in the gardens... Since they did not stop them, they went

further to make them atop the mountains (see above 4:13)... Since they did not stop them, they went further to make them in the fields, as it is written: Also their altars were like heaps on the furrows of the field. Rabbi Yudan and Rabbi Eivu in the name of Rabbi Josiah said: On every furrow, they would erect an image. [Proem 22, Lam. Rabbah; Yalkut Machiri]

13. And Jacob fled to the field of Aram etc.—Like a person who says. "Let us return to the previous topic," for we spoke above (verse 5): And he strove with an angel, and moreover, I did this for him; when he was forced to flee to the field of Aram, you know how I guarded him.—[Rashi] You should have thought how your father was a poor man when he fled to Aram, and so he said, (Gen. 28:20) "And He gave me bread to eat and a garment to wear."—[Ibn Ezra] They do not remember the good I did for Jacob when he fled from before his brother Esau.-[Redak] Kara explains: Why do you not learn a lesson from your father Jacob, who kept his mother's order and went to Aram, where he worked for a wife and sojourned there twenty years.*

and for a wife he guarded—the flocks.—[Rashi] For his second daughter, too, he was compelled to guard the flocks, but I was with him

^{*}See Appendix for additional commentary.

ייביפו להפות . בם

כוספין לכחטי וחובה דַבּזַכּאי דַאַשִּׁיר עַלּוהִי יהוב יחסידיה יהוב לַיה רבוניה: א כַּר פַבְּיֵהָ הַר בְבֵית אַפְּרָיִם לָהוּיּ לַעַכּבוּוָא בָתְרַבְּרָבִין הַוּוֹ למעותא

סת קטול ין: ב ובען סוסיפין לַמַחָפֶי וַעַברוּ לָהוֹן מַהַּכָא מַבַּסְבָּהוֹן בַּדְמוּתְהוֹן צַלְּמֵנִין עובר מהר"י קרא

להקדוש ברוך הוא בענלים שנשה'. ולכך כאו לך הפרורים. גזירות קשות: ורפין עליו יפוש. ולפי שהחביאו את ישראל וגרם לרכן של ישראל לשפך על ירו. אותו דם הפילו ונסש הקדוש בדוך הוא כליו. שהשב לו כאילו הוא עצמו שפך: וחרפתו ישיב לו אדוניו . ככה ראכר ובקרתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגלל עד הופו:

יג (א) כדבר אפרים רתת נשא הוא בישראל. רתת פחד. כשהרתית ירבעם לשלמה ככה ראמר ווה הרבר אשר

הרים יד בכלך שלכה בנה את הכלוא כנר את פרץ עיר רוד אביו . כל ו' שנים שבנה שלכה את כית הכקדש לא בעם בהם פעם יין. וכשבנאו אותו הלילה פעם פקם יין, באותו הלילה סגר את עצפו עם בת פרעה בבית הפילוא שהניתו דוד אביו פרוץ ליכנס כו הלכודי חככים. ומפתיהות של בית המקרש כשים לבראשותיו. והיו יראים להקיצו כשנתו. וישן עד ר׳ שעית נכצא תמיד שהית קרב בשלה ראשונה לא היה קרב אותו היום עד ד' שעות . ועל כן דבר ירבעם על שלמה . ולכך זכה להיות נשיא בישראל על עשרה השבשים כיר אחיה השילוני: ויאשם בכעל ויכת. ואם הפא שלכה מעם. זה הרע לעשות. שהאשים עצכו בבעלים בשני ענלים שעשה ולכך לקה בלונו: (ב) ולתה יוסיפו להמוא. ועתה בית יהיא יוסיפו

רחיהה הריד להין לעממיה מתרברבין הוו ביברהל וכדו דהבו בפולהן טעווחה מתקטלין: (ב) ועהה. ביח יהוה רר"ק

כלופר כעם רע ופר: ודכיו עליו יפוש. דם נקי ששפך אפרים יסוש עליי אדוניו וכן תרפהו שחרף את האל יהברך בעשותו הלגלים הכל ישיב לו נכולו בראשו: יסוש. כבו יהנה נפושים על פני כל הארץ. ויפוש על הכחנה ענין התפשפות. ואדוניו הוא הקדוש ברוך הוא ואף כל פי שהוא אינו מכיר באדנות קל כרחו אדניו הוא והוא ישיב לו גפילו בראשו: ו6) כרבד אפרים רתת. מתחלה קידם שחפא אפרים היה כיראו כל העמים אשר סביבותיו כי ברברו היה אוחז רתת ורעדה השופע איתו והיה רם וגדול בשבםי ישראל ככו שנאמר עליו וזרעו יהיה כלא הנוים יותו שאכר נשא הוא בישראל כלוכר נשא ראשו בישראל וכיון שאשם בבעל פת כלופר נגף לפני אויביו

מצורת ציון (פו) הפרורים. מל' מר: יפוש, טגין החסבטות כמו ויטוש פל המהנה: במדבר י"ה) :

לג (ה) רתה. פנין רעד כמו יהחומו רעד (במות ע"ו) ק"ח חֹתדינון רתיחם: נשא. ענין הרמה: ויאשם. מלשון

להתרומם כיברהו למלוך שליה וכחב הפה בכשל נשלד מן השולם: (כ) ובתח. בני הדור הוה הוסיסו לחשות ולא הססיק להם עגלי

לבורהו לבזית הת נכיהיו ילבגוד בו: תמרורים. הם לו כי דמיי אבר בפך בההטיאו את ישראל להלמד לע"ז והמהטיאו לאדם קשה לו מן ההורגו כאשר אנו למידין משמון ומיאב בהטעי את יבראל להלמד לבעל פעיר וענשן הכתוב יותר ממלרים בעבעו' בנהר ואדומי בילאו בהרב לקראתם: עליו ימוש. עליו יטיל' הקדוש ברוך הוא: וחרפתו . בהרף את בלמה כענין שנאמר (מלכים א' י"א) זירם יד במלך בהוכיהו ברבים על אבר בנה בלמה את המלוא כדמפרב בחלק: ישיב דו אדוניו. הקדוש ברוך היה בהרי הוא הרע לעשות יותר ממנו:

ינ (א) ברבר אפרים דתת. כנקנא ירגעם למקום ידבר כנגד שלמה דברים קשים וברעדה שהרי מלך גדיל היה כלמה: נשא הוא בישראל. משס זכה להנשא להיית מלך ישראל: ויאשם בבעד. כיון שעלה לגדילה ויהבם בע"ה: ויסות. נכרת כית ירבעם וכן בית אהאב. ויינתן הירגם כד ממלל הד מדבית אפרים

אבן עורא השם : תברורים . בגליי למי בימי לך תמרורים ויחמרמר: ודמיו. דמי נקיים בבפך: ישוש. כמי והנם נטישים: יג (א) בדבר . מדיכירי היו יראים הנוים ואין למלת רתת הכר רק כארמית ורכי מבה הכהן פירש זה על ירבעם בהיה מאפרים כמו זה ירבעם כן יואש כאבר אפרב עיד: וגשא הוא, בנבאת מלכיתו ביבראל כי מלך על עברת השכטים: ויאשם. וימות. נהבכ כמת ועוד כי הרג אכיה כל מהנהו: (כ) ועתה יוםיפו

כאלו כת כן אולת ירו ועל הדרך הזה תרגם יונתן כר ככלל הדוכדבות אפדים ונון: נכן ועתה יוסיפו לחפוא. ועתה כשסלך מצודה דוד

לכן הדם בבפך יהפשט עליו לקחת נקס: והרפתו. מה שהרף כלפי מענה להחליפו בענלי הוהם הנה האל היא הדוניו ומושל כו וגמול מפשיו ישיב לו :

לג (6) כדבר אפרים , יכבעם הכא מאפרים כבדכר ברעדה דברי׳ קבים להיכיה הת בלמה כע"ם (כמ"ה י"ה) עי"ו זכה

of the house of Ephraim would speak, fear would seize the nations. They were great among Israel, but when they sinned by worshipping idols, they were slain.—[Rashi]*

And now—Jehu's dynasty, who saw all this, continue to sin.—[Rashi] I crowned Jehu to destroy the dynasty of Ahab his master, to make

^{*}See Appendix for additional commentary.

15. Ephraim provoked, yea bitterness; therefore shall his blood be cast upon him, and his disgrace his Lord shall requite upon him.

13

1. When Ephraim spoke with trembling, he became exalted in Israel; when he became guilty through Baal, he died. 2. And now, they continue

through My Providence. How, then, can you say that I am ignorant of man's deeds?—[Mezudath David]

15. Ephraim provoked—his Creator by despising His prophets and betraying Him.—[Rashi]*

vea, bitterness—(Heb. תְּמְרוּרִים) they are to him for his blood which he shed by causing Israel to sin by clinging to idolatry—and one who causes a person to sin is worse to him than one who kills him, as we learn from Ammon and Moab, who misled Israel to cling to Baal-peor, and Scripture punished them more severely than an Egyptian and an Edomite, who drowned them in the river and went forth toward them with the sword . . . -[Rashi] Rashi's allusion is to the Scriptural interdict of intermarriage with Ammonites and Moabites (Deut. 23:4) in contrast with that of intermarriage with Egyptians and Edomites (ibid. 23:8f.). Whereas the latter applies only for two generations following conversion, the former applies for all generations.*

shall be cast upon him—The Holy One, blessed be He, shall cast it upon him.—[Rashi]*

and his disgrace—which he dis-

graced Solomon, as the matter is stated: (1 Kings 11:26) "He raised his hand against the king," that he rebuked him in public because Solomon had built up the Millo, as is explained in [the chapter entitled] Chelek (San. 101b).—[Rashi]*

his Lord shall requite upon him. I.e. the Holy One, blessed be He, since he surpassed him in his evil deeds.—[Rashi]*

1. When Ephraim spoke with trembling—When Jeroboam showed zeal for the Omnipresent and spoke harshly against Solomon, and tremblingly, for Solomon was a great king.—[Rashi]*

he became exalted in Israel— Thence he merited to be elevated to be king over Israel.—[Rashi] I.e. to be king over the Ten Tribes, as he was informed by Ahijah the Shilonite.—[Kara]

when he became guilty through Baal—As soon as he assumed greatness and became guilty with Baal.—
[Rashi]

he died—I.e. Jeroboam's dynasty was terminated, and so was Ahab's dynasty. Jonathan renders: When one

^{*}See Appendix for additional commentary.

איקנין פולְהון לְ הון קמונא לְנָשְׁ כָה יוֹם נְסָלָא דְנִשְׁ לְנָשְׁ אָנוּוֹ מַמְעוֹנְוֹבְיִי שְׁלְנָא הוֹנִיְא לְעָנְנַיְּא נְכְסִין: נְכָטַלְ יְהוֹן פַּעֵּין צְפְּנָא מַמוֹנְי לְנָשְׁ כָּחִיוֹנִי פְּסִין: מַמְלָאוֹ דְנָשְׁ כָּחִיוֹנִי פְּסִין: מַמְלָרָא וְכְהָנְצָא מְפַנַתּי מַמְלָרָא וְכְהָנְאָנָא מְפַנַתּי מַמְלְרָא וֹכְהָנָא מָפָנַתּי

בַּיְשָׁא וַיַּעֲשִׂוּ לָּהֶם מַמֵּבְּה מִבּּכְפְּחֵ פָּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה הְרָשִׁים בְּלֵּה לָהֶם הֵם אִּמְרִים זִבְחֵי אָרֶם עֲנָלִּים מַשְׂבֵּים הֹלֵּךְ כְּמֵץ יִםעֵּר מִנֹּרָן וּכְעָשָׁך מַשְׂבֵּים הֹלֵךְ כְּמִץ יִםעֵּר מִנֹּרָן וּכְעָשָׁן

1717

שראו כל זאת יוסיפו להטוא : כתבוגם. כתכניתם:
יובחי אדם ענדים ישקון, כומרי המולך אומרים
ליבראל מי שוכה בנו לע"א כדי הוא להיות נובק ענל.
ליבראל מי שוכה בנו לע"א כדי הוא להיות נובק ענל.
יוסיבר דורון חביב הקריב לו כך פירשו רבוחינו בסבהדרין
ומיושב הוא על לשון המקרא יותר מהרגום של יונחן:
(ב) וכשל משבים הולך. וכשלא דמוהי סשיק: כמוץ
יסוער מגורן. כמולא דשבה רוהא מאידרא: יסוער.

לחמא יותר סכולס: ויעשו להם ככלה מכספם כתכונם לצביב.
שהיו עושים צלם ברסות שה העיר. והיו לוקחין ענל אחר והיו
שהיו עושים צלם ברסות שה העיר. והיו לוקחין ענל אחר והיו
דכות כאכילו כל שהה וכשהכיסרים רוצים לוכח אדם אחר
דכות כאכילו כל שהה וכשהכיסרים רוצים לוכח אדם אחר
מלפג יצו היו נספיעים אוהו רבות, וספאין כל בני העיר.
ואוסר הכופר כ"ז שואל לובות לפניו אחד מכם. מי שהעגל
נושכן אוהו אדם סובות. העל הולך ונושם לו לאותו שראה
ברסות הצלם שאוכל לפניו כל יום. ווהו זובחי אדם עלים
ישכון, פתרני אוהו שאנו זוברים בע"ז שהעגלים מכשכום לו
עוד שהו ברכות הצלם החבר בריים ""

מהר"י קרא לתפוא , הפלכתי את יהוא כרי להכות את בית אהאב אדוני .

לתת את ביתו כביתו של ירבעם בן נבם. ולכסיף הוסיף יהיא

ישקון, פתרני אותו שאנו ווברים לפ"ז שתענלים בנשקים לו: (ג) לכן יהיו כעגן בקר יכשל בשבים הולך. לפי שעושים כן. לכן יהיו כלין סהרה כעגן ביהר שכלה והולך סהרה: ככוץ יסוער בנורן. כקש שארם יסיער אותו כגורן סוורכן לרות רד"ק אכן עורא

הדור הזה להטוא: כתבונה. כתכונתם כמו ולורם לכלות שאול ולורתם: דחם הם אומרים. כני אדם להחל להם כי הם מנשקים לבעלים שהם לורות העולים כמו וכל הכה שבר לא שק לו והם שושכים דם נהי וחודו ודמוי פליו יטוש והנם הפך כל אדם כי האדם ישק לאדם שהיא חבירה ויזכה השעלים למאכלו: (נ) פבן. על כן לא יעמדו: משבים. פירשתיו כי בחם השתם לא ימלא: כמוץ. ירבעם הוסיפו הם עוד לחמוא כי בתחלה כשהיו עוברים בימי השוססים היו עוברים הבעלים ושבים אל השכ משהיה עובר השוססים היו עוברים הבעלים ושבים אל השכ משהיה עובר אהישם יחתורים לכוס אבל עתה השעבו לעקור מכל עבורת אדה אהים יחבר לשבי הענלים לעלם ואחרו אלה אלהיך ישראל אשר העליך סארץ סצרים: ויעשו להם מסנה מכפם. והנה הענלים לא היו כסף אלא והב אלא ר"ל מכסםם שנהנו כל אחד לקנות הבעלים עשו להם בהבנות עצבים והם הענלים ושי הרב לששות העלים עשו להם בהבנות עצבים והם הענלים ושי בחבשם כם שהתוכ כל אחד לקנות בחבשם כם שהתוכ מללים ושי עבור מספו שהתוכנו בכרבר איזו צוהר יעשו ומספיכו לעשות על ככו שמשו בכרבר והשעם פריענו בספר מלכים ויונתן על ככו שעשו בכרבר והשעם פריענו בספר מלכים ויונתן

תרגם כתבונם ככו כתכניתם שתרגם כרפיתרון ופלת כהבינם היה ראוי כתכונתם וכן וצורם לכלות שאול ככו וצורתם כי תבפרת תכנה אות הצור שוב לכלות שאול ככו וצורתם כי תבפרת תכנה אות הצור אות בענה חרשים כלה. כל העיל הוא מעשת ידי דרש אין דבר רוחני כו ככו שאפר וכל רוח אין בקרכו: להם הם אוכרים. בעבורם הם אוכרים כהני הענל לבני אדם ידי דרש אין דבר רוחני כו ככו שאפר וכל רוח אין בקרכו: להם הם אופילו הענים על פיהם כי לא תהיה עבורתם שלים חובת אדם לובות : ענלים ישקן. ישקו הענים על פיהם כי לא תהיה עבורתם שלים העד ששקו אותם כי כן היה כנהגם כני שאפר וכל הפה אשר לא גשק לו. ורבותינו ז'ל פי וכחי ארם שהיו וובחים בניהי לעכרם זהו שאפר אדם והיו אומרים להם כופרי עבו"ם מי שיוכה בנו לעכו"ם כי הוא להיות נושק לענל שהרי קרבן תכל שהולך בהשכם מהרה הוא נפסק חביב הקריב לו: עני לכן יהיו כענן כקר. לפיכך ילכו לאברון ויהיו בענן בקר וכםל שהולך בהשכם מהרה הוא נפסק מביב מצורת דוד

הזהכ שמשה ירכעם כי עוד עשו לעלמם כ"א בכיחו מסכה מכספם מימות העלכים שמשה ירכעם: מעשה חרשים כלה. כל מעשה המשכה היה מעשה חרשים להמות להענים של ירכשים כלה. כל מעשה של בענלים היו אומרים מי שתכם, אותם שכרו הרכה מאד כאלו של בענלים היו אומרים מי שתכם, אותם שבכו הרכה מאד כאלו סיה זוכח לי כן אדם שבוא אלכם הבדולה שבעודות ולכן עשם כ"א בכיחו שיאל מצוי לו לנסקו ככל עת: עו לכן. לואם היו כלים אמה ורשע: (כ) מסכה. פכל המעדה ביליקת המתחת. וכן אלפר מסכה (שמות ליד): בתבונם. כמו כתכיתם וסוא ענין דמיין כמו חבנים זכר (דכרים ד): עצבים. כך יקלא השכו"ם: חרשים. אומנים: ישקו, מלי שיקה: (נ) במיד , סוא סבלת התבואם כמו אם כמון (מהלים אי): ישער. מלשון כוח סערה:

חדשים אותנים: ישקין, תרי נעיקף: (נ) כבוץ - טוט שמתו התבואה כמו אם כמון (תהלים א'): ישער . מלשון רוח סערה: היה זרת א כן אדם שמא אללם הגדולה שבטנודות ולכן ששה כ"א מהר: בענן בוקר . שהולך לו מהרה וכעל המשכים ללכת כזרות השמש כי אז נססק כשטה אהח: כשיץ . כמו מון התכואה הסורת מהר: בענן בוקר . שהולך לו מהרה וכעל המשכים ללכת כזרות השמש כי אז נססק כשטה אהח: כשיץ . כמו מון התכואה הסורת

that disperses quickly.—[Mezudath David]

and like dew that passes away early—Jonathan renders: And like dew, the water of which evaporates.

—[Rashi] I.e it leaves early as soon as the heat of the sun reaches it. So will they be destroyed quickly.—

[Redak]

like chaff that is driven with the wind out of the threshingfloor—
Jonathan renders: Like chaff which the wind blows from the threshingfloor.—[Rashi] Just like the fine straw which the wind blows away from the threshingfloor, so will they be stormed away from their land.—
[Redak]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

to sin, and they have made for themselves a molten image from their silver according to their pattern, deities, all of it the work of craftsmen; to them say, "Those who sacrifice man may kiss the calves." 3. Therefore, they shall be like a morning cloud, and like dew that passes away early, like chaff that is driven with the wind out of the threshingfloor, and like smoke out of a chimney.

his dynasty like that of Jeroboam son of Nebat, and, at the end, Jehu surpassed them all in sin.—[Kara]*

from their silver—In fact, the calves were made of gold. The intention is that they purchased gold with their silver currency to make the calves.—[Redak]

according to their pattern—Heb. בּחְבוּנֵם.—[Rashi] This appears to be Jonathan's interpretation as well. Ibn Ezra, however, derives it from חבונה, understanding. Redak explains that they deliberated to decide in which form to make the images. They finally decided to make them in the same form as the calf made in the desert. In I Kings 12:28, he explains that Jeroboam convinced the people that, since the Lord had taken the kingdom away from the house of David, just as Jerusalem had ceased to be the capital of all Israel, so had the Temple ceased to be the Sanctuary for all Israel. It was, therefore, necessary to make an intermediary to cause the Shechinah to rest in this new sanctuary. Just as Aaron had made a calf for that purpose during Moses' absence, this symbol would be fitting to perform the same function now. He, therefore, made the identical announcement that Aaron had made in the wilderness.

all of it the work of craftsmen— The entire calf was the work of a craftsman, with nothing spiritual about it. Cf. Habakkuk 2:19.— [Redak]

"Those who sacrifice man may kiss the calves."—The priests of Molech say to Israel, "Whoever sacrifices his son to the idol is worthy of kissing the calf," for he has offered him a precious gift. So did our Sages explain this in Sanhedrin (63b), and it fits the wording of the verse better than translation.—[Rashi] Jonathan's Jonathan renders: They sacrifice to the work of man; they slaughter oxen to calves. Ibn Ezra explains that this was a proverb used to ridicule the worshippers of the calves. Whereas people normally kiss other people and slaughter calves for their food, these people slaughter their fellowmen and kiss calves. Redak explains: for them to say-For their sake the priests of the calf say of the people who come to sacrifice.— [Redak]*

3. Therefore, they shall be like a morning cloud—They shall be destroyed and shall be like a morning cloud.—[Redak] I.e. like a cloud

^{*}See Appendix for additional commentary.

נורָא: ר וַאֲנָא וְיָ אֶלְּהָרְ כארעא ראַסקהך דָּמְצָרָיָם וַאַלָּהָא כַּר מנִי רָא הַדָע וּפַרִיק לַיַּת אַלֿא ? אַנָא: האַנָא סופַקית צורביכון בִּקּדְבָּרָא בַאַרָעָא רַהַנִיתוּן הָאַבִּין בָּה לָבֶל מְרָעֵם: יכּר ונהנווסבעו מסבע וראם לַבָּהון על בַּן שִׁבַקוּ קֿהון יַת פּוּלְחַנִי זּי נַהַנָה

קסק בו"ק קסק בוי

ה"א ולוכי ה' זוהר קדובים: כפרפיפס , ברכות לב סוכה כב:

חַבר סערה משחנו: (ד) ואנכי ה' אלהיך. ולח היה לך למרוד כי: (ה) אני ידעתיך, נתחי לכ לדעת לרכך

וספיקתך: תלאובות. הין לו למיון. ופתרונו לפי ענינו

תל שחובין כו כל סובה וחין מולחין: (ו) כפרעיתם .

כחשר כחו לחרץ מרעיתם והיו שכעים חז : שבעו וירם

התבן הדק עם רוה סערה והיה רחוי להיות יסוער בפתח

נדול והנה היא מלה זרה בדקדוק: (ד) ואנכי. הטעם

חיך שכת לנשוק לענל שלא יושיע ולא ישכיע והנחת

אלהיך מימים קדמונים שהושיעך וידט כל לרכיך כדרך

יודע לדיק: (ה) אני. תלאובות. חרן ליה ולמח וככה כלשון ישמעחל ולהיותו כל תלחות בו דרך דרש ולח דרך פשם: (ו) במרעיתם. יספר הנכיח הטוכות שעשה השם

עם אכותיהם בכואם מהמדבר אל ארז כנעו: (ז) ואהי.

מתר"י קרא

סערה: וכעשן מארובה , כתרנ׳ וכתננא דפלים מכוות נורא: (ה) אני ירעתיך במרבר בארץ תלאובות. אני ירעתי מה שחיית צריך בסדכר בארק תלאוכות הייתי מספיקד. וכן חוא אומר זה ארבעי׳ שנת ה׳ אלהיך עסך לא חסרת דכר. ידעתיך כצרכך כפש"ה יורע צדיק נפש בהכתו. יודע צדיק צורך בהסתו: בארץ תלאובות. בארץ שארם תאב בה כל פוכה והוא הסדכר שאין אדם פוצא בו כלום: (ה) כמרעיתם וישבעו. כשהכנסתים

לארק ישראל ואבלו פריה ופובה ואכלו ושבעו: וירם לכם. מששבעו רם לבנם ושבחוני: (ז) ואהי להם כפו שחל וכפו אבן עזרא

רד"ק כשישיננו חום השמש כן הם יכלו מהרה וכן יהיו כפוץ יפוער סגירן כפי הכוץ והוא חתבן הדק שתסערני הרוח מהנורן כן יסוערו הם מארצם: וכעשן מארובה. או כפו עפור העשן היוצא מהחלון שיהיה כמהרה במל ונססק: ימוער. בצרי ככר בפתח והוא כהבנין שלא נוכר פעלו מהרגוש: (ד) ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים. כמו שפירשנו למעלה: ואלהים וולתי לא תדע. לא מיה לך לדעת ולעביר אלהים אחרים וולתי כי תראו בי אין מושיע בלתי: (ה) אני ידעתיך. היה לך שתרעני כי אני ידעהיך במרבר ומפקתי צרכך במדבר במכום שאין בו שום מחיה : בארץ תלאובות . בארץ צמאה והיא המדבר ותכיא אדוני אבי ז"ל ראיה לפלה הואת פלשון ערבי שאופרים לאב

אל דנול ר"ל צבא האיש ויונתן הרגם בארקא דהויחון ונו' : (ו) כפרעיתם וישבעו . כאשר כאו לפקום פרעיתם והוא ארץ כנען היה להם כל סוב וישבעו וירם לבם ושכחוני כסו שאמר בתורה שנתירים לעשות כן אמר פן תאכל ושבעת ובתים סובים תכנה רשבת ובקרך וצאנך ירביון וכסף ווהב ירבה לך ונו" ורם לבכך ושכחת את ה" אלה"ך ואמר וישמן ישורון רבעם ונו" ורס האדי

סצודת ציון מגורן. כוח מקום התכוחה: מארובה . כן יהרח החלון השר מתעל בתקרת הבית כמו ומרובות השמים (ברמשית נ') : (ד) זולתי בלתי. ענינם חחד כמו כלעד: (ה) תלאובות. ענין למחון וחין לו דמיון ויחכן שהוח כמו תל חובח. ר"ל חל שחחבים כו לכל דכר

מצורה דור מן הגורן ע"י רוח סערה וכמו העשן הממהר לעלות דרך ארובה: (ד) ואגבי . ה"ל רחו" כם לכליון כי הלח חוכי ה' חלהיך מעת בולחיך מחרן מלרים כי חו קבלחם חותי לחלים ושברחוי שלח חדש אלהים זולתי הואיל ואין מושיע כלחי: (ה) אני ידעתיך. נחחי לכי לדסת לרכך במדכר ולהומין לך. וכאומר כוחיל ומחחלה ועד שוף כי לא ימלא שם מה: (ו) בסרעיתם. מל' מרעה: (ו) ואהי. כמו השנחתי עליך וסנים לפכו"ם לכן ראוי אחה לכליון: כארץ הלאובות. כסל הדבר כמ"ש: (ו) בכרעיתם. כאשר באו אל מקום מרעיחם היא א"י נשבעו שם בטובה וכאשר נשבעו כם לככם

ולכן שכהו כי: (ו) ואהי. לכן חהיה למולם כשחל הטורף שרף: בנשד. כמו הנשר הלוסה ומבים בדרך למלח שרף כן חרחה פני

Alschich explains that they thought that it was their own pastureland, whereas it was, in reality, God's. Moreover, they should have

realized that they became sated immediately and attributed that to blessing Instead, became haughty and forgot Him.

- 4. And I am the Lord your God from the land of Egypt, and gods besides Me you should not know, and there is no savior but Me. 5. I knew you in the desert, in a land of deprivation.
- 6. When they grazed and were sated, they were sated and their heart became haughty; therefore, they forgot Me.
- 4. And I am the Lord your God—and you should not have rebelled against Me.—[Rashi]

from the land of Egypt—See above 12:10.

and gods besides Me you should not know—You should not have known or worshipped gods besides Me, for you see that there is no savior but Me.—[Redak]

5. I knew you—I set My heart to know your necessity, and I provided you.—[Rashi] You should have known Me, for I knew you in the desert and supplied your needs in a place where there is no food.—[Redak]

deprivation—Heb. חַלְּאוּבֹח. There is no similarity to this in Scripture, and its interpretation is, according to the context, אָחָ, a heap, שָאוֹבִין, where they long for all good and do not find it.—[Rashi] Eliezer of Beaugency regards the "lammed" as superfluous, rendering also, a land of longing. Redak renders: a thirsty land, or an arid land. Rabbi Joseph Kimchi bases this on its Arabic cognate, as does Ibn Ezra. Jonathan renders: in a land where you longed for everything. [This coincides either with Rashi or Eliezer of Beaugency.]

6. When they grazed—When they entered the land of their pasture and they were sated, then ...—[Rashi]

This translation follows Nach Lublin and the Warsaw edition. Parshandatha joins this to the following three words, thus: When they entered the land of their pasture and they were sated, then they were sated and their heart became haughty. Other editions do not seem plausible.

The prophet now tells of God's benefit to their forefathers when they entered the Holy Land from the desert.—[Ibn Ezra]

they were sated and their heart became haughty—(Ex. 7:20) "And he lifted (מְתָּחַ) the staff," is an expression of lifting something else. "Became haughty (מַתָּחַ)" here means that he himself was lifted.—[Rashi] Rashi explains that the word מַתְּחַ is the causative conjugation, hence a transitive verb. The word מַתְּחַ is the kal conjugation, in this case an intransitive verb, to be explained literally as "was lifted up."

This was predicted by the Torah in Deut. 8:12: "Lest you eat and become sated, and you build good houses and dwell in them, and your cattle and flocks increase and your silver and gold increase etc. and your heart becomes haughty and you forget the Lord your God." Also, (ibid. 32:15) "And Jeshurun became fat and kicked."—[Redak]

לבם כמו וירם כמטה (שמות ז') לשון מרים דכר חחר, וירם ככק וינבה הוא עלמו: (1) על דרך אשור. כל חשור ככל וינבה הוא עלמו: (1) על דרך אשור. כל חשור בכלו יונבה הוא עלמו: (1) ברוב שכוף. כמו חשור נולא קרוב (ממדכר כ"ד): (ח) ברוב שכוף. כמו חול כלומר הגון ורהום כך בכול כלומר כולו לבם. לבוש שכול' ומוכן לשכל חלשים: ואקרע שבור לבם. לבוש שכול' ומוכן לשכל חלשים: ואקרע שבור לבם. לכדף הדוב אותו שפרני במזה הקירע עד הלב. ל"א סבור לבם.

בי מון האם והאם והרבון שבירה בין אמה בפרד בין החלים להחלים להחלים להחלים להחלים להחלים להחלים להחלים להחלים לה בירחר שבירור פרדה: (י) אתר שלכך אמר: מה פרד כו רגיש לבם. את לכם הסגור מלהכין לבוכ אלי : (מ) שחתר ישראד. חבלת עלמך ישראל: בי בי. פשעת מרדת בעורך ומקרא קלר הוא זה והמבין בלשון המקרא מיושב הוא על הלב. כי בי היה המרד אשר מרדת. ואם תאמר מה איכפת לך בעורך מרדת כשמרדת בי: (י) אתי מדכך

אבן עזרא
פועל עכר על הרעית שהכיח הגם עליהם: אשור. תוחר
כמו לנום שילכו וחשרו כו. ועוד: (ח) אפגשם כדוב
שבוד. יש חומרים שנהרגו בניו חו תוחר יולח. ועש
חית השדה חני חללה קלתם כדכר וכרעבוהית השדה תבקע
קלתם: (ע) שדתך. בי בי. ניהום כמו ילר שהוח
בעודך: (י) אהי. יש חומרים הפוך כמו חיה והככון
בעודך: (י) אהי. יש חומרים הפוך כמו חיה והככון

(ח) אמנשם לרוכ שכול. כפרודוב משבל. כפר שתאמר רחום מלא דרבים. הגין מלא חנונים. כך תאמר שכול מלא שכולים מלא רחבים. הגין מקלא מכולים ודוא הארם שכו: האקרע מכור לכם. למי שאמר למלה כפרניתם וישבעו. ששבע כל כך שמנר חלכם את לכם: כפרניתם ישרא עניך שחת לך שמררת (ב) שתאיך שהאל כי בי נעודך. ישראל עניך שחת לך שמררת בי יתרע) ואם תאמר מב כך שמוא. פתר כו רונש בי יתרע שבעורך פרדח: (י) אתי מלכך אמוא. פתר כו רונש ישרא?. מכלת עלמך ישראל: כי בי. פטעה מרדת הוא על הלב. כי כי היה המרד אשר מרדת ואם חאמ החלם היה מלדת ואם חאמ החלם.

מהד"י קרא נפר שיושב לל דרך ומצפה לפרוף מרף . כפו כן אשור ואצפה

לחשתיתם: אשור. השי"ן רפי פתר בו דונש שהוא מנזרת

אשורנו ולא קרוב. אכל אשור שהשיין דנושת הוא שם אומה:

להם. בין שהם שכחוני גם אני זגרתים ונתחים כיד המכים:
שנכון לפרוף מה שימבור עליו כבר נמר שאשור על הדרך
שנכון לפרוף מה שימבור עליו כדרך כן הייתי להם
שהמלפתי בהם אינביתם ולא היה להם כח להנצל מידם ער
שהו שבים אל יוהייתי מרחם עליהם: אשור. פעול מבנין
שהיו שבים אלי והייתי מרחם עליהם: אשור. פעול מבנין
הקל זכן הצווי מחקל ואשרו בררך נינה בשקל שאפרו וכרו:
מנא אמבים ברוב שכול, שדרנו בניו הוא שכול ומר נפש ואם
ימנא ארם או בהם היקטעם מהרה וזכור זו בשנול ללא אמר
ימנא ארם או בהם היקטעם מהרה זוכור זו בשנול ללא אמר
שביה או נמר שכול אומרים כי הדוב כשהלך תלר כמו חתיכות

כשר כי תולד מנוסה כולו בתלודו בשליא עבה מאר והדוב מלחמת השליא ודתתכת מעם כרי שלא חזוק לולד והיא יניתה בנוה מאר עד שהתביר כל במלודו בשליא עבה מאר והדוב מלחמת השליא ודתתכת מעם כרי שהרי ואקרע סנור לבם. בנוה מאר עד שהוא נפור ולא ינין אקרענו. יות דרך משל כי כן יעשה האריה מפרפו יקרש הנוף גד הדב ויאכלנו ושתחת רכי ואוכלם שם כלביא. שם כעריה מוכל ברבר האוכי כמו הלכיא הפורף בלי תמלה גם חית השדה המקום בחזין כמו ששם כלביא. הפורף בלי תמלה גם היעה וניה מוכך. העל שוכר ששם כלביא המורף בלי תמלה במור וושלחתי ככם את חית השדה ושכלה אתכם ונו ייונהן חרנם כחית שינא ונוי: ינו שחחף. העל שוכר משלה המכך כי ללא זה כי היה עורך ונאו שני כיות"ן השמש מאחר יוספיק באחר אלא ששני הקשרים ככינים בענין ווה מוכת בתלאון לכני ביותה עורך או כי שמי היה עורף ונן כי שלה בישת בהליו מכו בישה הלוו וכן המנה בשני כפיי הרמין כי מוך כפרעת : ני) אהי, אני אהיה קיים לילב אדל כלבך איפא שמאכת במלכותי המנה גם מצודת דור

להסתכל בדרך מהלכה להדבילה ולאדדם: (ח) אפגשם. לשנוש בהם להדעלהם בדיב השבול נפניו שדרכו להיק את כל חישונוש: סטר לבם. לפי שהמשילו לידב אתר לשון הטבל בי שקורם עד הלכ הסטר תחת המזה: ואוכ"ש שש. במקום מאמלאם אוכלם כלניא: חית השדה. הכ"ף של כלב א משמשת בבחים. ור"ל אהיה בהימ השדה לשלת הבקשם ללומר הרגלים לבקשות: (ע) שחתף ישראל. אהי. ה"ל אני אהים שומד ומתקיים לעד אבל שלכת מלכך שהמחדת (י) אהי. ה"ל אני אהים שומד ומתקיים לעד אבל מלכן מלבך שהשחדת (י) אהי . ה"ל הני אבים שותד ומחקיים לעד חבל מלכן שבשתדת . (י) אהי . ה"ל הני אבים שותד ומחקיים לעד חבל מלכן שבשתדת . לך הימום כוח וכי יושישן בכל ערין שבה האויב פליסן: ושומשיך . גם בוסטיך חיסוה הם השב בהלת ביתי שבוחל הנכים ליחן לך מלך

your king, interpreting אָהָה like אָהָה, by transposing the letters. He interprets as "now." This interpretation is mentioned by Ibn Ezra and attributed to Jonathan by Redak.] But I say that it is unnecessary to

interpret it other than its apparent meaning. I will be standing from afar to see where your king is, for I will make Myself see what your end will be, where your savior is.—[Rashi] [Rashi's intention in his words, "I 7. And I was to them as a lion, as a leopard by the way I will lurk. 8. I will meet them as a bereaving bear, and I will rend the enclosure of their heart, and I will devour them as a lion, the beast of the field shall rend them asunder. 9. You have destroyed yourself, O Israel, for [you have rebelled] against Me, against your help. 10. I will be, where is your king? Now let him save you

7. And I was to them—Since they forgot Me, I, too have forsaken them, and I have delivered them into the hands of the nations.—[Redak] as a leopard—Or as a leopard.—[Redak]

by the way I will lurk—Heb. אַשור. Every instance of אשור in Scriptures is punctuated with a "dagesh," but this one is "weak," since it is not a placename but it means. "I will lurk and ambush." Comp. (Num. 24:17) "I see him (אשורנו but not near."— [Rashi] Rashi's intention is that we are not to understand this word as "Assyria," and to vowelize it with a "pattach," thereby necessitating a "dagesh" in the "shin." It is rather vowelized with a "kamatz," followed by "shin" without "dagesh." Thus אשור rather than אשור. Accordingly, the root is שור. and the "aleph" is a prefix denoting the singular first person future.*

8. like a bereaving bear—Heb. שנפול. Like אַוֹנְלֵי, as you say הַתּבּוּן gracious, and רַחִינּם, merciful, so שָׁנְכִי i.e. entirely attired with bereavements and ready to bereave people.—
[Rashi]*

and I will rend the enclosure of their heart—like the habit of the bear, which holds its nails on the chest and rends until the heart. Another explanation: the enclosure of the heart—Their heart which is closed from understanding to return to Me.—[Rashi] Redak explains that the intention is that God will tear open the heart that does not understand. The figure is the lion, which tears the body of its prey until it reaches the heart, then eats it and drinks its blood.

and I will devour them there as a lion—There in their cities I will devour them with pestilence and with the sword of the enemy, like the lion, which tears its prey without mercy.—[Redak]*

9. You have destroyed yourself, O Israel—Heb. אַשְחָתָּר [Rashi]

for against Me—you have rebelled you have rebelled against your help. This is an ellipsis, but [to] one who understands the language of the Scriptures, it makes sense. For against Me was the rebellion which you rebelled, and if you ask, "What does it mean to You?" Against your help you rebelled when you rebelled against Me.[Rashi]*

10. I will be, where is your king?—Heb. אָהָי מַלְּכְּךְ אָפוֹא. Jonathan renders: Where is your king? [le. Jonathan renders: אָהִי מַלְכָּךְ Where is

^{*}See Appendix for additional commentary.

כני עַלֵּי מְלַּדְ וְשׁלְּמוֹן: יא אַכּון עַלָּרְ כַּלָּבָא ואַעביהי בָּחֶמָהֵי : יבּ נְגִיוִין חובי בית אפרים נפירין ַּלָאָהָפָּרָעָה כָּלֹ חוביהון: ייהון: יג עקא וויע בּחֶבְלּין אַל יַלְּרָה יַיִתוּן אַלּוהִי הוא כר דאָהַרַבֵּי וַלָּא חַבָּים לֹמִירֵע דְחַלֹּהִי אַבי בָען אַוְהֵי עֵלּוּהִי עַקא כָּאָהַתא דָיָהַכָּה ביור עון . פקידה בער פ'כ: פיד פחול, פפחים פו יכמות יו: עַל מַהַבָּרָא וָחֵיל כֵּית

מיַר קםול פָּרַקְ הִגוּן וּסִמְחַבְּלָא שִׁוּכְהִנוּן בְּעַן יְהַי מֵיכְרִי לָה לָּמֶילֶד: יד בַּית יִשִּׂרָאַלּ מהר"י קרא

אהי כשאהיה. כשאהי עומר מנגד לא אעזבך בעת רעתך ואו אפוא יהי מלכך ויושיעך בכל עריך אשר אמרת תנה לי מלך ושרים כמה ראת אמר ויאמר ה' אל שמואל עתה שימה עלינו דשר שלך לשפבני ככל הנוים: (א) אתן לך מלך באפי ואקת מקרתי. בלכם שאו הראשון נתחיו לכם באפי כפה דאת אפר ויאפר ה' אל שפואל שפע לקול העם לכל אשר יאפרו אליך כי לא איתך מאמו כי אותי מאמי ממלוך פליהם. ואקה בעברתי . זה מלך האתרון . זה צדקיהי. שנאמר ואת עיני צדקיהו עור: (יב) צרור עון אפרים צמינה חמאתו. שכל פונם צפון עד שנפרע מהם כיום נלותם: (ינ) במשבר בנים . הצרה לאשה היושבת על המשבר: (יד) מיד שאול אפרם ככות

אנאלם . סיר האונות הרוסין לשאול . וספות פידיהם הייהי פורה את ישראל כשיתשו דצוני : אהי רבריך פות . אני אחית

רד"ק ושאלת סלך שיושיער ואיה הוא שיישיער: בכל עריך. שבאים עליהם האויבים כמו שאברה ויצא לפנינו ונלחם את פלחשותינה ושופסיך. ששכת עליך פרעתך הרי אתה רואה כי לא יתילוך מלך ושולסנים ושרים כי אם בעודתי ויונתן תרגם אהי תפרך בלך ושולם כי זכו כי אם בכוו זכר. כםו איה שהרגם אן פלכך ונו': נים) אתן לך. נתתי לך פלך באפי. כי לא כרצוני שאלתם כלך כמו שאמר לותי מאטר פסלוך באפי. כי לא כרצוני שאלתם כל כי במחרה בלשמות ולא מלדי עליהם ולקחתי אותו בעברתי שכת בכלחכת כלשתים ולא כול אלא שנהים ותוכלו להכיד כי אין לכם פלכות אלא פלכותי והכלך שאכנה עליכם אם יעשה רצוני תנצלו הוא ואתם מכל רק. ויש מפרשים אתן לך על שאול כמו שפירשנו ואקח על

צדקותו שחזה הכלך האחרון. ווש מפרשים במלכי השבסים ירבעם והושע בן אלה. ומת שאמד על ירבעם באפי כי באף מה לו כל כלכות כית דור נתנו: נינו ציור. "שנור הוא אצלי כסו הדבד השבור בתוך הצרור כמו שאמר אוב חתוב בצרור פשני והען יהמאת היא עון העגלים: נינו חבלי יולדה. צירים כצירי יולדה יבואו לו בצרות שאביא עליו: והוא בן לא הכם. לפי שהמשול הבליו להבלי יולדה אפר כי הנולדים אינם חכפים כלופר הדורות הבאים שראו אבותיהם בצרה בעונותים: לא היו הכפים ולא התבוננו כי אבותם בעינם מצאתם הצרה ולא שבו מסעללי אבותיהם ועשו רע כפותם: כי עת לא יעסד במשבר בנים. כי אם היה הכם לא היה עוכד עת אחה במשבר כי כמהרה היה יוצא כן המשבר לאויר העולם והמשבר הוא הרהם ויש בנים זרוים בסבלם בצאתם כן הרחם ויצאו מהרה כן הם אם חיו חברם לא היו עוברים שנה אחת בצרה כי פיד הרהם ויש בנים אל הישם יחברך היו נצלים מהצרה: בכשבר, פהוח כי הוא ספוך לפלת בנים ונקרא הרחם משבר מפני חבלי היולדה ושבריה שיש לה בהיות הולד ברחם ולא יוכל לצאת מהרה: (יד) כיד שאול אפרם. הייתי פודה אותם סיד שאול מצורת ציון

(מבקוק מ'): אשרא. איה פה: (יא) בעברתי. מלי מככה וופם. (יב) צרור. פנון השיכה כמו לרוד כשאו (בדמשית מדג): צשתת. ענין השונה כמו לפון (לדוק (משני "ד"): (ני) חבר, בין כקראו מכאובי היולת וכן חומק ההפליה (ישציה כ"ו): בכשבר. כום

אפוא. יונתן תירגם היה מלכך. וחני חומר חיני לריך לעקרו ממשמעותו אהי עומד מנגד לראות אפוא מלכך בחעשה עלמי רואה מה ההריתך אפיא מושיעך: (יב) צרור עון אפרים . לה ויתרתי עליי. לפון הוה חתי: (יג) בי עת . לרה באה לו אשר לה יוכל לעמוד ולהתקיים: במשבר בנים. שהיולדות יושכת עליו לילד (וכלע"ז קורין למשכר שיל"ח): במשבר בנים. כמשכר העשוי ללידת כנים: (יד) מיד שאול אפדם . אני הוא שהייתי

אכן עורא כחומרו חהי מלכך חיפוח הוח: יושיעך. מידי ומיד ההיות. ושופשיך. הטעם כפול: (יח) אהן לך מלך. כשאול שאמר הנביא כי אותי מאסו ממלוך עליהם עתה אקהנו בעברתי: (יב) צרור . הוא בלבי לא אשכהנו כחשר שכהוני הכחוב למעלה: (יג) חבלי. והכן שיוליד ידעתי כי ככל יהיה כאביתיו ולא הכם על כו עת לא יעמוד במשבר בנים כי מיד ימות: (יד) מיד שאול. הייתי

מצורת דוד ושרים מה חישלת בהם הם הינך פינה אלי : (יא) אהן וגוי. כ"ל ושרים מהחישות הכים הם היק פינה חני (יר) אתן נוני . דיל (מנקוקה): אמאה. מיה פנה (יר) בעבי היי. מנים טובה וכם. ממו מה בכתרת קצוק היה הלהי ניהה כת פניטי כי על שפאלו (ינ) צרור. מנון קטרים כמו לרוך (משני ה"ג): (יג) חברי. כן יקרמא להם מלך כמ"ש נשלים החשיבון מה במלחתה בקלחו מן השולם ממלחני היולדת וכן חושק הכנליה (ישניה כ"ז): במשבר. כול בשברתי כי שאל התשני ששלה החשיבון אין חפרים כי לכזר מולה במים. (יצ) צרור. לל תחשבו ששלה און חפרים כי לכזר מולה כקשר משולה והשאחו לשנה אללי לשמרה עד שתחמלא השאה: (ג) חברי יולדה. מכאוטות יכולו עלו כתכלי יולדה: האה בן לא חפם.

לראות את הנולד השר תניע העת אשר לא יוכל לעמוד כשישב על המשכר להיליד כנים כ"ל בשת הגמול כאשר תחמלה הם זה ולשי שהמשינו להשה יולדה חשה לי הניפל כה : (יד) מיד שאול אפרם.. הנה מעולם פדיחים מן כשהול ונהלחים מן השוח הכל כשחשולה

but would quickly return to God and be saved therefrom. Ibn Ezra renders: For he will not remain anytime on the birthstool of the children, but will die immediately since he will be as foolish as his forefathers.

14. From the clutches of the grave

in all your cities, and your judges, concerning whom you said, "Give me a king and princes." 11. I gave you a king with My wrath and I took [him] away with My fury. 12. The iniquity of Ephraim is bound up; his sin is laid away. 13. Pangs of a woman in confinement shall come to him; he is an unwise son, for it is a time that he shall not stand in the birthstool of the children. 14. From the clutches of the grave I would ransom them,

will make Myself see," is not clear.] Redak explains: I will be existing forever, but where is your king? For you rejected My Kingdom and requested a king who would save you from your enemies. Now where is he, who will save you in all your cities, where the enemies attack you, as you said, (I Sam. 8:20) "And go forth before us and wage our wars"?—[Redak]*

- וו. **I gave you**—Heb. אֶמְּחֶלְּאָּ grammatically future, used here as a past tense.—[Redak]
- a king with My wrath—For you requested a king against My will, as Scripture states: (I Sam. 8:7) "But they have rejected Me from reigning over them."—[Redak]*
- 12. The iniquity of Ephraim is bound up—I did not overlook it; it is laid up with Me.—[Rashi] It is bound up in My heart; I will not forget it as they have forgotten Me.—[Ibn Ezra] Redak explains that the iniquity and the sin referred to are the iniquity and the sin of the golden calves. Eliezer of Beaugency understands them as the sin of demanding a king. Kara understands them to include all their sins. They are laid up until He requites them on the day of their exile.*

13. Pangs of a woman in confinement—Pangs like those of a woman in confinement shall come upon him in the troubles I will bring upon him.—[Redak, Mezudath David]

he is an unwise son—Since he compares his pains to the pains of a woman in confinement, he says that those born are unwise; i.e. the future generations, who saw their fathers in distress because of their iniquities, were unwise, and they did not give thought to the matter that distress befell them because of their sins. Consequently, they did not repent of their fathers' sins but followed in their footsteps.—[Redak]

for [it is] a time—For a time of trouble has come upon him, from which he will not be able to stand and endure.—[Rashi]

in the birthstool of the children upon which the woman in confinement sits to give birth. And in Old French they call a birthstool séle.—[Rashi]

in the birthstool of the children—I.e. in the birthstool made for the birth of children.—[Rashi] Redak explains this to mean that, if they were wise, they would not remain on the birthstool, but would hasten to leave their mother's womb. I.e they would not remain in their distress,

^{*}See Appendix for additional commentary.

בהון לַקמול ופתנמת לְחַבָּלָא עַל רַעַבָרוּ עַלּי אוביתי אַסלַק שׁבָנְתִּיּ בָּנהוֹן: פו אָרֵי אִינוּוְי מַתַקרו בניו קַהַלְּהַלִּין אַקויאוּ בְּעַןוּ אַלָהַי גַּלַיהון מְלַךְ הַּקּוּף בַּרוֹחַ קַדוּמָא בַמֵּימָרָאוּ דַיִּי מַאורַה מַדְבָּרָא יַסְקּי מהר"י קרא

פודם מיד שחול ונוחלם ממוח. חכל שחה: אחי דברידן מות . אשים עלמי לדכר עליך דכרי מות: אהי קשבך קוטב עליך גורת שאול: נוחם יסתר מעיבי, לא אנחם על הרעה הואת: נוחם, לשון ניהם והמ"ם משורש החיבהי כמו מ"ם של נועם שהרי העעם למעלה וההי"ת נקיד פחח.

דוא בין אחים יפריא. פרש'ק בלע"ו. כפו ותרעינה באחו ואם היה לשון נח והמ"ם משמש בו לשין רבים היה טעמוו תחת החי"ת ונקודה קמן: נוחם. ניחם: (מו) כי הוא בין אחים יפריא יונתן תירגה ארי אינון מתקריין: | בנין ועובדין מתקלקלין אסניאו : אחים . לשון דבר רע כמו (יהוקאל כ"א) את עשויה לכרק. ואמר אח אל כל תועבות (שם ו'): יפריא . לשון פירה רחש ולענה (דברי' כ"ט) יחני חומר חהים לשון וחרעינה בחדו (ברחשית מ"ח): בין אחים יפריא. מפריח ולומח כאהו כין אחים בין הגדל בפלגי מים אשר חמיד יפריא. ולפי שדימהו לאחו הוא אומר יבא קדים ויבוש מקורו. דבר אחר כי הוא בין אחים יפריא. ירבעם הוא בן שהפריא אחוותן של ישראל ע"י נחלקו לשתי ממלכות: יפריא. לשון פרח אדם: יבוא קרים. מלך תקיף כרוח קידומה כמימרה דה' מחורח: אכן עזרא

פודה אכותיך עתה אני אהיה דבר המות שלת גם אהי העבר והעד מדבר כאפל יהלוך מקעב כטפם הכרחה וים: אומרים כי אהי כמו איה שאמרו כרתנו ברית את מות : בוחם . שם מנזרת וינהם ה' והטעם שלא אנהם : (טו) בי י הוא בין אחים. מגזרת כלחו: יפריא. כמי יפרה: ההליא כמו החלה והטעש דרך משל כאשר הזכיר במרעיתם 1 ספר איד יהרגם השם ויכריתם: ויבוש, כמו וייבשן

אם היו חכמים: מכות אנאלם . כפל הענין במלות שונות: אתי רברך מות. אבל עתה שאיננו חכם אלא נכל וכופר במובתי לא די שלא אפרך מכות אלא אכיא עליך הפות ברבר ובחרב -וברעב ובחית רעה ופי׳ דבריך דברי ששלחתי לך ולא שמעת בסלי הוא ינרום לך הסות ואסר דברך כמו דברי כי הכנויים יפלועל הפעל ועל הפעול וכן ושסחהים בבית הפלתי שמעתי את תפלתך, ויש מפרשים דבריך כן דבר לפי שסככו לכלת ספבך וכה"א מדבר באשל יהלך מקפב ישור צהרים וי"ה יהא סיפרי בהון וגו": אהי קשבך שאיל. ואני אהיה נורם כריתתך

שארבר עליך כית: אהי קסבך שאול. ואני שאהיה שאקשוב

אותך לשאול. ורבי סגחם פהר אהי דבריך מות. איה דבריך

שרברת שכרת בריח את ניות ועם שאיל. אהי קפבך שאול

איה ברית שקסבת עם שאול. וכן ישניה הוא אומרכי אמרתם כרתנו בריה את כות ועם שאול עשינו חווה, שום שומף כי

יתבור ונו': נחם יסתר מעיני. שלא אנחם על הרעה: (פוֹ) בי

לשאול, קשבך עניין כריתה וכן שקשב ישיד צהרים ותרגים ידשלםי לחשוב עצים לשקשב אעין. וקשבך בא בקבין הקרף שלא כמנהג משקלי וכשוהו קשני עבה: נוחש ישתר מעיני. חנוחם שחייתי שנחש על רעתם כשו שאשר וינחש ה' על הרעה עתה ישהר מעיני כל כך הרבי לששוע: נשוי כי היא. כי אפרים ן תנחם שחיים מבחש עד עומם כפום שמם יונים היצ כדי מנו מנדים בכיני (ביר הרבי שמפר נקוב היא, כי אחרים דה התנחם שחיים הזה מפריא בין אחים עד שלא עשה הענלים היה העלך וגדל ופורה בין אחיו כמו שמפר נקב עליו ואיכם אחיו הקפן ינדל ? סבור וחרטו ישראל . ועד אם רקדים לפי שהוא רוח קשה ואםר ריות ה' להגדיל הרוח ולחוקי בסוכהררי אל שלהבת יה ? ואסד גם כן ריות יל פי שהאל ותברך העיר את רוחו לבא עד ישראל וכן אבד ויכר אלהי ישראל את רוח פיל סוך אשיר וצות . דת פלאסר מלך אשיר ונוי וכן כתוב כשלך מנחם כא פול על ארץ ישראל וכיני פקה בא העלת פלאם כלך אשיר וביני הישע בן אלת עלח שלמנאמר - לך אשור על שוסרון ויצר עליה: מסדבר עולה. כי הרוח הוא תמיר בסדבר או פירוש כי סדבר מצורת דוד מצורת ציון

הסחה אהיה חני מדבר עליך דברי מוח ההיה אני מכריתך לרדת שאולה: נוחם יסתר פעיני. ד"ל עד הנה נחתחי על הרעה אכל מחו יהיה התנחימין נשת' מעיני כי לא אנחש עוד : (טו) כי הוא . כי מתחלה היה הפרים מגדל פרי כין החקים ר"ל בהיה גדול וחשוב בין האחים כמ"ב וחולם משחם בעל החוב יכא מום לבין האחים כמ"ב וחולם מחיו הקטן יגדל ממנו (כולבית מ"ח) : " יבא קרים. מתה משחטא כענלי הוהב יכא מום קדים ריה חוק הכא מה" העולה מן המדכר שחין שם דבר לעככ חווק נשיכם

(שם ל"ו) : (יד) קשבך . ענין כריחה וכן מקטב ישוד להרים (חהלים ל"ה) : נוחם . מלשון חנחומין: (טו) יפריא . מל' סרי : ויבוש . מלשין יכשוח : מקירו . הוח המעיין : ויחרכ . מלשין הוככ

פקום מושב היולדת כשכורפת ללדת וכן כי כחו כנים עד משכר

141:2) "And they grazed in the marsh ַ (בָּאָחוּ).''

For though he flourish among the +marshes—Heb. יַפריא. Blossoms and grows in the marsh. Among the marshes, among those growing in the marshes, which always flourish. And, since He compares him to a marsh, . He says: An east wind shall come . . . and his spring shall dry up. Another explanation: For he decreased among the brothers. I.e. Jeroboam. He was a son who decreased the brotherhood [other versions: the heritage] of Through him, they were divided into two kingdoms.—[Rashi] Decreased—Heb. יְפָּרִיא. An expression similar to (Gen. 16:12) "One

from death I would redeem them; I will be your words of death; I will decree the grave upon you. Remorse shall be hidden from My eyes. 15. For though he flourish among the marshes, an east wind shall come, a wind of the Lord, ascending from the desert, and his spring shall dry up, and his fountain

I would ransom them—I am He Who would ransom them from the clutches of the grave and redeem them from death, but now...—[Rashi] l.e. from the clutches of the nations who resemble the grave.—[Kara]*

I will be your words of death— Heb. אֲהִי דְּבֶּיֵיךְ I will place Myself to speak of you words of death.— [Rashi]*

I will decree ... upon you—Heb. קטבך I.e. I will decree upon you the decree of the grave.—[Rashi] Redak renders: I will be the cause of your being cut off to the grave. The word שבר denotes cutting. Cf. Psalms 91:6; Targum Yerushalmi, Deut. 19:5. [It appears that Rashi, too, interprets קטב as cutting. See Rashi, Deut. 32:24. However, here he interprets it as a decree since, in Hebrew, the word for decree is גונה, the root of which is גזר, to cut. Hence, its primary meaning is "to cut." There are many such roots in Hebrew, both in the Bible, the Mishnah, and the Targum. They all bear the first meaning of cutting and the second meaning of a final, permanent decision or ruling. Among them are the כרת, חרץ, צמת, גזר, חקק, פסק, :following ו.חלט

Remorse shall be hidden from My eyes—Heb. בחול. I will not regret this evil.—[Rashi] ביות is an expression of regret (מורום), and the "mem" is a radical like the "mem" of בין בין

pleasantness, for the accent is on the first syllable, and the "heth" is vowelized with a "pattah." Were it an expression of resting (n1), with the "mem" serving as a suffix denoting the plural, the accent would be under the "heth," and it would be vowelized with a "kamatz" [like nn, their strength; nn, their spirit.]—[Rashi] Bracketed words appear in other editions. This appears to be the interpretation given by all exegetes, viz. Kara, Redak, Ibn Ezra, Mezudath David, Isaiah da Trani, Eliezer of Beaugency, and Abarbanel.*

15. For though he flourish among the marshes—Heb. נְּפְרִיא בְּיִן אַחִים. Jonathan renders: For they are called sons, but they increased corrupt deeds. בְּפִריא—An expression of an evil thing. Comp. (Ezekiel 21:20) Woe! (אָתוֹן) It is made for a blade." Also (ibid. 6:11) "And say, Woe!" (חֹנָּן) to all the ... abominations."—[Rashi]

פרריא—An expression similar to (Deut. 29:17) פרה האש ולענה", that bears (פרה) hemlock and wormwood." [Until here, Rashi explains the verse according to Targum Jonathan, who explains the text as follows: בִּין הַּוּא, For he is a son (explaining בְּין הַּוּא, increasing evil things. Rashi proceeds:] But I say that is an expression similar to (Gen.

^{*}See Appendix for additional commentary.

בוצה יברחל ביוחח פו ב

הוא יבוז אוצרין כל סני שֹׁמַרוּן אַרֵי סְרֵיבָת עַלּ מימר אַלָהַא בּחַרַכָּא יִם רְפוּן וּמַעְרָיָהָהוֹן יַתַבּוִעוּ: בּ תוּב יַשְּׁרָאֵל

מהר"י קרא

יפריא בפרא שרועה בין אחים , כמו הם רועים בכרעה הפוב בארץ ישראל:

יד (א) תאשם שומרון כי מרתה באלהיה תו' והריותיו יבוקעו. נשים הרות: (ב) שובה ישראל. מאתר שכל כך ננזר עליכם . לכך אני אומר שובה ישראל עד ה' אלהיך קודם לכן . כי כשלת לפני אייביך אינו בכך שלא יש בך כח לעמור כנגדם

רשיי מדברא יסה: הוא ישפה. אותו המלך ישסה אולרות כל כלי המדתו:

יד (א) תאשם שומרון. מעתה תגלה אשמחה: והריותיו. נשים מעוכרות שנתיכה: (ב)שובה ישראל. שכארן יהודה פן יהרה אתכם כשומרון. לכך נסמבו הענינים. משל למלך שמרדה עליו מדינה שלח המלך

פולימרכים ואמר להחריבה . היה אותו פולימרכים בקי ומיושב אמר להם טלו לכם ימים ואם לאו אני עושה לפס כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחברותיה ולחיפרכית פלונית ולחברותיה. לכך נחמר תחשם שומרון וחומר שובה ישראל עד ה' אלהיך כדאיתא בספרי בפרשת וישב ישראל בשיטים: עד ה' אלהיך. חני בשם ר' מאיר שונה ישראל בעוד שהוא ה' במדח הרהמים. ואם לאו אלהיך מדת הדין עד דלא יתעביד סנגוריא קטיגוריא: בי אכן עזרא

יש בין ארץ ישראל לארץ אשור ומפני אותו הרוח שחוא מלך אשור יבוש מקור אפרים שהוא היה מתחלה כמו קץ פורה על מים כמו שנאמר עליו בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ועתת יבוש מקורו ויחרב מעינו מפני אותו הרוח: יכוש. שרשו יבש בשקל יאות מן יאת ויחרכ כמו יבש מן חרכו חמים: הוא ישםה . אותו הרוח ישפת אוצר כל כלי חפרה: (מ) תאשם . האל"ף בשו"א לכד והוא ענין שממה וכן ויאשמו יושבי בה ווכר שומרון כי דוא ראש ממלכת אפרים וכן אמר וראש אפרים שומרון והיא גלכרה אחרונים שבארץ ישראל: כי מרתת באלהיה. כי היא החזיקה בעבורת העגלים כי אם היו המלכים מוכים היו מחזירים ישראל למומב: ירששו. ררך אכוריות

או כמשמטו שיכובו מימיו וטעם זה הרוח משל לחויב שהוא ישכה:

יד (א) תאשם, תהיה שממה: בחרב יפלו. מנשיה: והריותיו. אחר שהמלה לשון נקבה לא חשש לותר יכוקעו כדרך אם תעירו ואם תעוררו: (כ) שובה. מעט מעט עד השם. וטעם כי כשלת בעוגר וחין מי יקימך

באורות: ביו א החיקות לבכורות הביל ביו החירה בכים כנים החירה ביו שם אל כפור ביו שם אל כפור ביו שם אל לפור לבקע להפיל הקסנים בקרקע או אל הקירות לבקעם וכן דרך אכוריות לבקע חנשים ההרות: והריותיו. בשקל דליותיו: כו שובה ישראל. בי כשלה בעונך. כי אתה רואה שכשלת בעונך לפיבך יש לך לשוב אל ה' יתברך כי אין סקיבך ססכשולך אלא השובתך אליו ובאסריעד כסו אל וכן ושכת עד ה' אלהיך שובו עדי ואסרו דבותינו ז"ל גדולת תשובה שבגעת עד כסא הכבוד סצורת ציון מצודת דוד

סרות והרות הוה ייבש המקום ויתוב המפיין ועל שלמר דכריו ויובש: ישטה. מנין בוה ושלל כפי ומשלאינו שטו למו (שם מ"ד): כשל ישרש לו הוא ר"ל היות הוה והוא אשור שלול הפולר של כל "ד (א) תאישם: מל' שממון: ברתת. מל' מרי וערד: עולליתם. קטניהם: ירששו. טנין בקיעה כמו ועולליהם תרשם

כלי חמדה:

לד (ה) האשם שומרון. חהיה שממה כי מרדה כחלהיה : עולליהם . קטניהם יחבקעו ע"י פטכו"ם וגם הנשים ההרוח יחבקעו כריםם להוליה כולדות: (כ) שובה ישראל. לק. בוכה ישרחל וגו' כי בעבור סונך כח לך מכשול הלרה הוחת:

Sifre read: Take for yourselves water. Sifre deve Rav conjectures that the general advises the rebels to humble themselves before the king and to draw water for him as he commanded them. Yalkut Shimoni (Hosea 2) reads: He waited days for them. He said to them, "Repent. Otherwise, etc." In Hosea 14, the Yalkut reads: "Take for yourselves [time] etc." This is obviously an emendation, which makes no more sense than the reading in Rashi and Yalkut Machiri. It does not appear in Zolkiew edition of 1858. Rabbi Elijah of Vilna reads: Take words for yourselves. I.e. plead with the king to forgive you for your rebellion.

shall be parched; he shall plunder the treasure of all coveted vessels.

14

- 1. Samaria shall be accounted guilty, for she has rebelled against her God; they shall fall by the sword, their infants shall be dashed, and their pregnant women shall be ripped up.
 - 2. Return, O Israel, to the Lord

who decreases men (פֶּרֶא אָדֶם).— [Rashi] See Gen. Rabbah 45:9, Comm. Maharzav.*

an east wind shall come—A king, strong as the east wind, shall come up by the word of the Lord from the way of the desert.—[Rashi from Jonathan]*

he shall plunder—That wind shall plunder the treasure of all coveted vessels.—[Redak] The meaning is: That king shall plunder the treasures of all coveted vessels.—[Rashi]

1. Samaria shall be accounted guilty—From now on, her guilt will be revealed.—[Rashi after Jonathan] Others render: Samaria shall be desolate.—[Ibn Ezra, Redak, Mezudath David] He mentions Samaria since it was the capital of the kingdom of Ephraim, and it was conquered the last of the Northern Kingdom.—[Redak]

for she has rebelled against her God—For she continued to worship the calves. Were her kings righteous, they would have been able to induce Israel to return to God.—[Redak]

they shall fall by the sword—I.e. the men.—[Ibn Ezra]

shall be dashed—The infants shall be dashed cruelly against the earth

or against the walls to rend them asunder.—[Redak]

and her pregnant women—Heb. וְהַרִּיוֹתְיוּ. The pregnant women in its midst.—[Rashi] They would cruelly split open the wombs of the pregnant women to abort the fetuses.—[Mezudath David, Redak]

2. Return, O Israel—You, who are in the land of Judah, lest what happens to Samaria happens to you. Therefore, the topics are juxtaposed. This can be compared to a king against whom a province rebelled. The king sent a general and commanded him to destroy it. That general was expert and deliberate. He said to them, "Take for yourselves days (sic); otherwise, I will do to you as I have done to such-and-such a province and to its allies, and to suchand-such a prefecture and to its allies." Therefore it says: "Samaria shall be accounted guilty," and then Scripture says: "Return, O Israel" As is found in Sifre in the section commencing: (Num. 25:1) "And Israel abode in Shittim."—[Rashi] The expression: Take for yourselves days, does not seem to make sense. This reading is found, however, in Yalkut Machini. Extant editions of

^{*}See Appendix for additional commentary.

לַרָּחַלָּהָא דֵיָ אֵלָּהָךְּ אָרַי אָהָקּלָהָא בַּחוּבָה: נ קריבו עסכון פתגסין ותובו דאהוראה אַמְרוּ לְפוּלְחָנָא קרמוהי קריב קרסה לָּם שְׁבָּק עַלּ וְנָהַקַבֵּל הָא כְּטְבִין ויקון מִילֵי סְפְּנָתְנָא **כ**ַתְקַבְּלִּין ְקָדָסְךְּ כְּתוּרִין יַרַעוָא על מִרְבָּחָא:

🗓 אן קחו. פקידה שפר נ"ו ב" רָכַבַי סּוּמָון לָא נִתְרְחֵץ וִלָּא נאמר עור אֵלַּהְנָא לָא יִפְּרָקנָנָא עַלּ דמלכי אתור

בשלת . כאו לך מכשולים בעד עונך: (ג) בל תשא עון. כל עונותינו סלח: וקח מוב. ולמדנו דרך עוב. דבר אחר מעט מעשים שכידנו קח בידך ושפטנו אהריהם. וכן דוד אומר מלפניך משפטי ילא עיניך תחזינה מישרים

(תהלים י"ו). דבר חהר וקח טוב. וקבל הודיה מחתנו שנחמר טוכ להודות לה' (שם ל"ב): ונשדמה פרים. שהיה לנו להקריב לפניך נשלם חותם ברלוי דברי שפתינו: (ד) אשור לא יושיענו . עוד וחת חמרו לפניו לח נכהם עוד עזרת הדם לה מחשור ולה ממלרים: על סום לא

אכן עורא

רָק השם לכדו: (ג) קרור. חיננו מבקש מכם כחשר חלכו לבקש רלונו הון או עולות רק דכרים שתודו כדרך ונשת השעיר עליו חמר רבי מרינום כל תבח עון הפיד כל עון תשא והנכון כל אשר תשא עונינו נשוב: וקח שוב. מעולה או הדיבור הטוב שנוכל לומר לפניך והטעם להתודות ורבי יוסף המר מיעוט מעשים טוכים: ונשלמה. שלום פרים כמו כי הכית את אויבי להי שפירש מכת לחי או חסר כ"ף והזכיר פרים כי הם גדולים והיקרים בעולה וזהו שתחמרו: (ד) אשור. כי כתוב ואשור הוא מלכו לא נשעו על אשור ולח על סוסינו המוכחים ממלרים: ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו. כנגד מעשה חרשים כי חין מר שיעזור מי שאין כח לו כמו היתום רק אתה וכתוב אכי

מצורת דוד

תשלבה פרום שפתינו. כ"ל נמקום הקרכנות פרום נבלם כיידני שפתינו : (ד) אשור לא יושיענו. גם ממכו מבור ונו׳ כ"ל עוד לה נכקש עודה מחשור: על סום לא נרכב. ד"ל לה נכטח עוד כנכורת הסום כמלהמה: ולא נאבר עוד אלהינו ונו'. כ"ל הפשל

Yom Kippur nothing was sacrificed on the altar except the confession.— [Redak] This is based on Yoma 86b. Pesikta d'Rav Kahana p. 165b.

4. Assyria shall not save us—Sav this also before Him, "We no longer seek the aid of man, neither from Assyria nor from Egypt."—[Rashi] Confess to Him and say, "Assyria in

כי לונך בכשילך: (ג) קחו עמכם דברים ישובו אל ה'. כארם האומר לחברו רב לך ברבר שאני יועצך שתעשה אותי. ככי כן תנביא אומר לישראל כחו עמכם דברים ושימי לבבכם לרבו שאני אומר לכם שובה ישראל ער ה' אלהיך ושובו אל ה': כל תשא עון. כלופר כל עינינו סלח לנו: וקח מוב. מעשינו: ונשלמה פרים שפתינו . כלומר ונשלמה שפתינו במקים פרים: (ר) אשור לא יושיענו. כל זה מן התשוב׳ שתאמרו מה שהנביא פונה לנו מצרים קראו אשור הלכו לא נוסיף עוד לילך למצרים ילאשור לעודה: ועל סום לא נרכב. כשהוא אוכר על סום לא נרכב חשוב כאלו אומר למצרים לא נרכב. כמו שישעית אומר הוי היורדים לפצרים לעזרה ועל פופים ירכבו. ולא נאפר שד

גרבב. זו היא עזרת מגרים שהיו שולהים להם סוסים כמו שאמרו לישעיה לא כי על סוס ננום יגו' ועל הל נרכב:

שנאמר עד ה' אלהיך: (נ) קחו עמכם רברים . איני שיאל מכם בתשובה לא כסף ווהב לא עולות אלא דברים פובים שתחוורו בהם עונותיכם ושובו אל ה' ככל לבבכם ולא בשפתים בלבר. או פירושו אחר שתשובו התוורו לפניו: ואפרי אליו. כלוכר אמרו לפניו כדברים האלה וכיוצא בהם: כל חשא עון. כל טן תשא והוא הפוך ככו כקום שם קכר שהוא כמו מקום קכר שם או בירושו לכל תשא עון וקח פוב וקת דבר מוב או לב מוב: ונשלמה פרים שפתינו. במקום פרים נשלמה לפניך וירוי שפתינוכי אתה רוצה כדברי תשובת יותר כי אין הקרבנית פועילות בלא וידוי העון כי בכלם נאפר והתודה אשר חפא ובשפיר המשתלת לא היה אלא וירוי דברים כי לא היה קרב מסנו דבר על נכי הסובח אלא הוידוי כסי שנאסו והתורה עליו את כל עונות בני ישראל ונו': (ד) אשור לא יושיענו. והתודו לפניו ואסרו אשור שבפחנו בי עד עהה ידענו כי לא יושיענו כי אין בו כח להושיענו זולתך כי לה׳ התשועה: על סום לא נרכב . שהיינו שולחים רוכבי פוסים אל אשור להושיענו לא נעשה עוד זה: ולא נאמר עוד. מבואר הוא: אשר כך ירוחם יחום. כי ידענו כי בך לבדך ירוחם היתום ופי שאין בו כה אתה חתן בו

> (ג) כחו עמכם רברים. איני שואל מכם זכחים ועולות אלה קחו ממכם דברים שתחוודו לפניו וכזה תשוכו חל ה' : כר תשא עון . סוא הפוך כל טון חשם . ר"ל חמרו בתפלה מחול כל העון ובמקום כשון הח'שוב חמורתו כלומר משבה השוב בשבינו יגן מול השון:

whom we trusted until now, we know that they will not save us, for no one has the power to save us but You, for salvation belongs to the Lord."—[Redak]

we will not ride on horses—This is the aid from Egypt, who would send them horses, as they said to Isaiah (30:16), "No, but on horses will we

your God, for you have stumbled in your iniquity. 3. Take words with yourselves and return to the Lord. Say, "You shall forgive all iniquity and teach us [the] good [way], and let us render [for] bulls [the offering of] our lips. 4. Assyria shall not save us; we will not ride on horses, nor will we say any longer.

to the Lord your God—One taught in the name of Rabbi Meir: Return, O Israel, while He is still יהוה with the Divine Attribute of Mercy; otherwise, He is אַלהָּיךְ with the Divine Attribute of Justice—before the defense becomes the prosecution.—[Rashi from Pesikta d'Rav Kahana, p. 164a]*

for you have stumbled in your iniquity—Obstacles have come to you because of your iniquity.—[Rashi] You see that you have stumbled in your iniquity. Therefore, you must return to the Lord since no one can save you from your obstacles but your return to Him.—[Redak]

Take words with yourselves— He asks of you neither silver nor gold, nor burnt offerings, but good words, that you confess your sins.—[Redak, Ibn Ezra] The wording of the addendum to Pesikta Rabbathi, ed. Meir Ayin, p. 198b, is as follows: Said the Holy One, blessed be He, to Israel: My children, I accept from you neither burnt offerings, sin offerings, guilt offerings, nor meal offerings, but that you placate Me with prayer, with supplications, and with the intention of the heart ... only with confession, with supplications, and with tears. It is therefore stated: Take words with yourselves.*

"You shall forgive all iniquity— Heb. קל־מְשָא עָוֹן. Forgive all our iniquities.—[Rashi] Rashi's intention is that the word order is inverted, as Ibn Ganah (Sefer Harikmah p. 121), Redak, Isaiah da Trani] Others suggest: For everyone You forgive iniquity.—[Redak] This interpretation is found in Pesikta d'Rav Kahana p. 165b. Another interpretation given there is: Forgive the entire iniquity, not half of it.

and teach [us the] good [wav]— Heb. ובח־טוב. And teach us the good way. [This is derived from חלק, as in Prov. 4:2, Hosea 1:2.—Parshandatha] Another explanation: The few good deeds in our hands take in Your hand and judge us accordingly. And so does David say: (Psalms 17:2) "Let my sentence come forth from before You, may Your eves behold the right." [This explanation is followed by Ibn Ezra, Kara] Another explanation: And accept good-And accept confession from us, as it is said: (Psalms 92:2) "It is good to confess to the Lord."-[Rashi]*

and let us render [for] bulls—that we should have sacrificed before you. let us render them with the placation of the words of our lips.—[Rashi] I.e. instead of the bulls, let us render before You the confession of our lips, for You desire words of repentance more than sacrifices, for sacrifices do not avail without confession, yet of the he-goat sent forth on

^{*}See Appendix for additional commentary.

לעוברי ירוא רסן? קַרָּמָךְ אָהְרַחַם עַלּ אַבְהָתְגָא כַּר הַװּ בַּמְצָרֵים הַא בַּיַתְמִין: ה אַקבּלִינוּן בַּתִיוּבְהַהוּן לָחוביהון כו יתובון א לרבל . שם פקידה פ"ר פנ"ם ב להיה כפל . פפנים ו"ב יווקופיו . ברכום מב ב

בנָדָבָא אֲרֵי תַּבּ רוּנָזִי בּנָהוֹן: ויָהֵי פֵּיפִרִי כָטַלָּא לִיִשְׁרָאֵל יִוַבַּרוּן בַּשׁושַנָא וְיַתְבוּן עַל

ּ הַכּוֹף אַרָעהוֹן בְּאִילָּן לִּבְנָן דִסְשַׁלַח עוכרְתַּיה: יוִסְנוּן בְּנִין וּבְנָן וִיהֵי כְזִיוּ רש״י

אלהינו למעשה ידינו אשר בך ירותם יתום . לכר כך: (ת) ארם םשובתם. אמר אותה משובת ששבבו עד עתה הקב"ת יסבל תשובתם וירפא משובתם: אחבם נדבת. כנגד ונשלפת פרים שפתינו. ונשלכה שפתינו במקום פרים נדכה . והקב"ה משיבם אני אוהב חשובתם כפרי נדבה שיקריבו לפני: כי שב אפי סמנו. בנגד שאמר למעלה הרח אפי בם. עכשיו חקב"ה משיב לחם שב אפי מסנו: (ו) אחיה כפל לישראל יפרה כשושנה. נגד שאסר לסעלה הוכה אפרים שרשם יבש פרי בל יעשין החור ואוםר כאן יפרה. ויך שרשיו כלכנון. שענפיו ארוכות תופים לכאן ולכאן: (ו) ילכו חנקותיו. שמרחיבין יונקותיו כמו כן

لليؤ כח ותצילהו וכן תעשה לנו: (ה) ארפא משובתם. ואם אתם תעשו כן החא יענה אתכם אעלת ארוכת ומדפא למשובתם ולמררם שמרדו כי עד עתת: אחכם נרבה. אהכם אתכת נרכת מלכמוב כי אפי שהיה לי עליו שב ממני כיון שחוא שב בתשיבי אליואומר לשון רבים על דרך פרם ולשון יחיד על דרך כלל: (ו) אהיה כפל לישראל. דפך כה שאמר ויברש מקורו ואבר מל לפי שאינו נפסק כן פוב אאל יחברך לא יחיה נשטק מהם חוד. יהיה לנחיר בשוב הנלחת: יפרח כשושנה. אמר כשושנת לפי שנמשלה כנסת ישראל לשושנה כמו שכתוב צני חבצלת חשרת שושנת העכקים ואמר כשושנה בין התוחים כן רעיתי בין תבנות. ואם תאמר השושנה אין לה שרשים ונוחה לחיעקר:

דיך שרשיו כלבנון. ככו עצי הלבנון שחם גדולים ושרשיחם דכים כן יחיו נפועים בארפתם ויחנו שרשים חוקים לא יוכלו להגתש, ממקומם במו שאמר ולא "נחשו עוד מעל אדמתם ועל דרך הזה אמר הבאים ישרש יעקב ומה שאמר ויך על דרך ומחה אל כתף ים כנרת כלומר יכו השרשים הנה וחנה באורך וברוחכ: "m ילכו יונקותיו. וכמו שהשרשים יתנו למרחוק כן (מ"כ מ'): החריותיו . מנשים הסתח: (כ) משוכתם . מנין מצורת דוד

פרחים נחים כשושנה ושרשיו יחסשטו כשרשי עלי לכנון: (ז) ילכו יונקוחיו. מנסיו יחסשטו למרחוק והוד ישיו יסים כחילן זים שמליז

מכידה והליכה בדרכי הלב כמו שובו בנים שוככים (ירמיה ג') (ו) בשרשנה. הוח הורד: ויך. יחמר כן כדרך השחלה מל ההתמשטות ודוגמתו ועתה על לחף ים כנרת (כמדכר ל"ד) ומחם סוא חרנום של פכם: כלבנון. שם יפר: (ו) יתקוחיו. פנפיו ולא נאמר עוד למעשה ידינו. שהם חלהימ: אשר בך. לכדך תהי תקותינו המרחם יתומים: (ה) ארפא משובתם. אמר הנכיא כך אמר לי רוח הקדש מאחרי שיחמרו לפני כן חרפה משוכתם וחוהכם בנדבת רוחי חף על פי שאיכן ראוין לאהבה אתנדב לאהבתם כי שב אפי ממנו : (וָ) ויך . הסל את שרשיו וילליחם : בפבנון . כשרשי אילני הלכנון שהם גדולים: (ז) ידבו יונקותיו. יסגון כנין וכנן: ויהי. כזיו מנרתא דקודשא זיוהון וריחהון אכן עזרא

יחומים וזה כנגד כי כשלת בעונך ואין עוזר לך: (ה) ארפא. מלת משובה לגנאי בכל המקרא ואיננו כחומר משובתם בכל מקום שהכיתים רק המשובה כנשמה כחולי כנוף על כן מלת ארפא כנגד הכה אפרים : אהבם . אהכה נדכה הפך ימאסם אלהי: כי שב. הפך חרה אפי כם: (ו) אהיה. הפך שרשם יכש ויכוש מקורו והשושנה תפרח מהרה ובעבור שאין לה שורש רק דק אמר ושרשיו יהיו כשורש עלי לכנין: ויך שרשיו. כחורך וכרוחכ

סנעשה כמעשה ידינו לח נקבל עוד לחלום: אשר בך. כיל כי ידענו אשר לכד כעורחך ימלח ביחום רחמים וחפלה עם כי חשם כוחן להקחוק מעלמו : (ה) ארשא משובתם . כאשר יאמרו כן או אסלת על מה שהלכו כדרך שוכד ומרדו כי: אהבם נרבח. וא) האהר אותם כנדכת לכי אף שאינם ראויים אל האהרה כי הוידוי די להסיר האיכה ולא להכיא אהכה: כי שב אפי ספנו. וחשאר ה"כ החהבה הרחשונה: (ו) אחיה כשל לישראל . ר"ל לח תכשוק חהבתי מכם כמו שחין השל נשלר שמולם: יפרח בשישנח . ישלם

ed from their land. The figure is of

the roots spreading hither and thither in the length and in the width.

Its branches shall go forth— Heb. יונקוחיו. Just as the roots will spread far, so will the branches spread far to all sides. These are the young branches, which are as tender as the sucklings (יוֹנְקִים). —[Redak]

Jonathan renders it figuratively to mean: Sons and daughters shall increase. - [Rashi] Redak explains it as figurative of God's renewed bounty, increasing daily, or that the roots symbolize the Torah, which is permanent, and the branches symbolize the knowledge of God, which will increase daily.

our gods, to the work of our hands, for in You, by whom the orphan is granted mercy." 5. I will remedy their backsliding; I will love them freely, for My wrath has turned away from them.
6. I will be like dew to Israel, they shall blossom like a rose, and it shall strike its roots like the Lebanon. 7. Its branches shall go forth, and its beauty shall be like the olive tree,

flee."...."And on swift steeds will we ride."—[Rashi] So Ibn Ezra. Redak explains: We will no longer send riders to Assyria to request aid. Eliezer of Beaugency explains: We will no longer ride to Egypt to request aid. Others explain: We will no longer rely on the might of our steeds in battle.—[Mezudath David, Isaiah da Trani]

nor will we say any longer—to the work of our hands that they are our gods.—[Rashi] l.e. we will no longer deify the graven images, which are our own handiwork.—[Mezudath David]

for in You—alone shall our hope be, You Who grant mercy to the orphans.—[Rashi] For we know that through You alone shall the orphan be granted mercy, and You grant strength to whoever has no strength, and You save him, and so will You do for us. Jonathan renders: For You granted mercy upon our ancestors when they were in Egypt like orphans.—[Redak]

5. I will remedy their backsliding—Said the prophet: So has the Holy Spirit said to me: After they say this before Me, I will remedy their backsliding, and I will love them with My charitable spirit. Although they do not deserve the love, I will love them charitably since My wrath has turned away from them.—[Rashi]*

6. I will be like dew to Israel—This is in contrast to the prophecy in verse 15 of the above chapter: And his spring shall dry up, and his fountain shall be parched. He chooses the simile of dew, since dew is never withheld. So will God's goodness not be withheld from them. This will be in the future, when they return from exile.—[Redak]

they shall blossom like a rose-Heb. כשושנה. The translation follows 2:2. Song Ibn however, quoting Rav Yehudai Gaon, identifies it with the lily, following its Arabic cognate. This definition is accepted by modern translators and scholars. See Daath Mikra, where it is identified as lilium candidum, the white Redak. Shorashim. lily. appears to identify it with the violet. although his description of the flower with six petals does not lit that flower, but the lily.

and it shall strike—I.e. the dew shall strike its roots and cause them to prosper.

like the Lebanon—like the roots of the trees of the Lebanon, which are large.—[Rashi] Redak adds: and their roots are many, so they will be planted in their land, and they will sprout forth strong roots, so that they will not be able to be uprooted from their place, as in Amos 9:15: And they shall no longer be uproot-

^{*}See Appendix for additional commentary.

כריה קטרת כוסמיח: כלבנון. ככית מקדשה: (ח) ישובר:
יושבי בצדו. חותן שהיו ככר יושבים כלל הלכון שדימה
נו ישראל ובית המקדש ועכשיו גלו מעמו ישוכו אליו:
ברו כיין לבנון. כדוכרן יכנות הלולרתה דעל ממר עתיק
דמתנסך כנית מקדשה שהיו תוקעין בחלולותו על הנסכים
כשרים חומרים כשר: (מ) אפרים. יאמר מה לי עוד
ללכת החרי העלכים וישוב מע"ח: אני עניתי. הענהו:

מלרתו: ואשורנו הרלה כעניו: אני כברוש רענן. אני לו נכסף להיות אותו ידו כי: כברוש רענן. הנכפף הרתו: ואשורנו הר"ק

כדרך ומחה אל כתף ים כנרת יכנוידות שברים ותכריתה:

(ח) ישובר. אמר יפת יושכי כלל הלכנון ולפי דעתי יושכי

כלל יכראל והם העבדים שיהו אכריהם וכורמיהם:

יחיו דנן. והקמות יפרתו כנפן: זברו. רימו כדרך

אזכרתה ויפת אמר זכר נפנם למרחק כיין לכנון:

(ע) אפרים. כאמרי אפרים תה לי עוד אין לי לורך

אליהם אני אענהו לתת לו כל חפלו כדרך והכסף יענה את

יתקיתיו ילכו למרחיק כלומר יתששמו הנה והנה והיתקות הם התנומים היכים כמו היונק. זו יתיוקות הים משל לפובות המהחדשת להם בכל יום ויום. או יתיה משל השרשים תורת משה רבינו עליו השלום שחתא קיימת לעד והיתקות הם הרעות המחחדשת להם ביריעת האל יתברך יום ויום: יוהי כוית חתרי. שיהא כח לאתון פיים כמו הזית שעליו לחים כל השנח החדר, שיהא כח לאתון פיים כמו הזית שעליו עדים כל השנח כלומר שלא יפסק פובו כל הימים: ורית לו כלבנין. כמו כרית השדש אשר ברכו ה' כי הלבנון יש בו מינים רבים מיצים נסקחאק: מו ישובו יושבי בצלו, ישובו לארצם וייהי יושבים בחוב .

תדלו בניחם. נגד מה שאמר למעלה אם ינדלו את בניהם

ושכלתים כארם: ויהי כזית הודו . כזית רעגן יפה פרי תואר

יקרא שם ישראל: (ח) ישובו יושבי בצלו של אותו אילן. כנגר

שאבר למעלה נורן ויקב לא ירעם. תתר וריפא כאן יחיר דנן ייפרתו כנפן: (ם) אפרים כה לי עוד לעצבים. לפי שאמר

למעלה חבור עצבים אפרים רנח לו . חזר עכשיו ואפר אפרים

םת לי עוד לעצבים: אני עניתי ואשורנו. אבר לו הקב"ה אני

אתנה בתשובה כאדם שלא יכול לכלות על האילן וכופף את

לחים כל השנה וריתו יהיה נודף כרוח לבנון המריח ביותר לפי מכרים השברים החילונות הגדילים שם ד"ל יהיו מושפשים בהרבי מכרים המברים והחילונות הגדילים שם ד"ל יהיו מושפשים בהרבי מיני פובור: (ח) ישור יושבי בצרו לא שישוביו ורוחום דלוו של הקום יהיו כשובה ונחם: יחיו דגן. יחיו לת פלתם כנחם ועד בדגן המחיה לת הכניות: ויחדות ידכו מרחים: וברו. וכרו שמו ייהי ביין הגדל לבלון מתודל בשני "יהי בו וגד. ל"ל שמו יהים ביין הגדל לבלון מתודל לבנות אל העבודם הלא עתה עוב לי כוד למנות אל העבודם הלא עתה עוב לי

ככרים וכן וישל כיונק לפניו (יטטיה' כ"ג): הודד. ענין הדג ונאה: (ח) ישובר, ענין השטע ותדנוע ממו כיבה נוחח (שם ל"ג): הוד. ענין השטע והחיב של חוד מיוח לי שד מיוח (יהוש ה"ג): רבן. ברבן והחשר ב"ף הדמיון וכן יישיב גהש (חשלי") ודבן. ברבן והחשר ב"א הדמיון וכן יישיב גהש (חשלי") ומשמשו לגבה: (ע) לעצבים. הפכו"ם: ענידי. מלשון ענייה ומשובת שאלם: ואשורנו. ענין הבעם וראים כמו שאונו ולא

מאו : אני שניתי . כ"ל או אני שענם לו על כל מה שישאל ממנו : ואשורגו . אסתכל ואבנית כו לתח לו די מהבוריו : אני בבריש

9. Ephraim—will say, "What nore do I need to follow the images?" And they will turn away from idolary.—[Rashi]*

I will answer him—I will answer tim from his trouble.—[Rashi]

and I will look upon him—I will ook upon his affliction.—[Rashi]*

I am like a leafy cypress tree—I will bend down for him to hold his hand on Me as the leafy cypress which is bent down to the ground, which a man holds by its branches; i.e. I will be accessible to him.—[Rashi]*

*See Appendix for additional commentary.

and its fragrance like the Lebanon. 8. Those who dwelt in its shade shall return; they shall revive [like] corn and blossom like the vine; its fragrance shall be like the wine of Lebanon. 9. Ephraim: What more do I need the images? I will answer him and I will look upon him; I am like a leafy cypress tree;

and it shall be—Their beauty shall be like the beauty of the menorah of the Temple, and their fragrance like the fragrance of the incense.—[Rashi from Targum Jonathan]

like the Lebanon—Like the Temple.

—[Rashi from Targum Jonathan]*

8. Those who dwelt in its shade shall return—Those who already dwelt in the shade of the Lebanon, to which He compared Israel and the Temple, and now were exiled therefrom, shall return to it.—[Rashi] Others explain: They shall return to their land and dwell in the shadow of God.—[Redak, Mezudath David] Ihn Ezra explains: Those who dwell in the shadow of Israel, viz. their slaves, who will be their farmers and vinedressers.

shall return—Some render: shall rest.—[Redak]

they shall revive [like] corn—They shall revive themselves by observing God's commandments as corn revives mankind.—[Redak]*

its fragrance shall be like the wine of Lebanon—Heb. יְּבְּרוֹ. The fragrance of the wine of the vine to which Israel is compared shall be like the wine of Lebanon, which has an exceptional bouquet. The fragrance of the wine is figurative of the outstanding reputation Israel will have among the nations of the future.—[Redak] He cites the book

of Asaph the physician, wherein is stated that the wine of the Lebanon. the wine of Hermon, the wine of Carmel, the wine of the mountains of Jerusalem, the wine of the mountains of Samaria, and the wine of the mountains of Crete are highly superior to all wines both in their bouquet and in their taste. They also therapeutic value. interpretation follows the definition of יָּכְרוֹ as "fragrance." This view is shared by Ibn Ezra. Many understand it literally to mean that the mention of Israel's name will be as famous all over the world as the wine oſ Lebanon.—[Mezudath David; Yeseth, quoted by Ibn Ezra, Eliezer of Beaugency Jonathan renders: Like the remembrance of the blasts of the trumpets over the old wine poured for libations in the Temple. For they would blow the trumpets over the libations when the Levites would recite the song.— [Rashi] [Rashi's intention is that the Psalm recited by the Levites during the offering up of the daily sacrifice was sung during the libation ceremony, as in Berachoth 35a. Between the chapters of the Psalm, the Kohanim would sound the trumpets, as in Tamid 7:3. In regards to the sounding of the trumpets, the Torah states: (Num. 10:10) "And they shall be for you as a remembrance before your God."]

^{*}See Appendix for additional commentary.

فَدَنْنَا هِوْ مَلَا لَمُا ضَفَّادِ فَلَا لَا لِمَا عَمْ اللهِ وَمُلِّلًا لَكُمْ اللهِ مِنْ اللهِ اللهِ اللهِ

בסיסרי אַעְבְּדיניה ַקַרָמֵי סְלִּיחַ לָּהְיוּבְהָּהוּן סְשְּׁתַּכְּחָא: י מֵן חַכּים דַיִּסְבַּר אָלַין סוּכְלֶּתְן ונדעינון אַני תַקּגְן אורָהָתָא דַיָּי וָצַדִּיכַּיָא

קיא פריך. זוהר לך: כי יפרים

רָהַלִּיכוּ בָּה יַחוּן בָּהוֹן בָּחַיַיַ עַלְּבָא וְרַשִּׁיעָיָא יִתְבַּבְרוּון לְּנַיְהָנָם עַלּ דְלַא הַלִּיכוּ בהון:

מהר"י קרא

ענפיו ואותו בם יעולה ככו כן אני סובך לישראל: כסני פריך נמצא. כננד שאמר לבעלה פרי בל יעשון. חזר ואמר כא מסני פריך נמצא: (י) מי חכם ויבן אלה נבון רדעם. אמר הנביא לישראל שני ררכים נתתי לפניכם את הפוב ואת הרע. צריקים שיאחזו בדרכי ה' הפובים ילכו בם: ופוטעים יכשלו בם. ופושעים שלא יאחזו בם יכשלו בשבילם:

נשלם פירוש ספר הושע. כו כל ימי אשתעשע:

בעת רצון הפך והפתרתי פני כהם ופה אומר לו: אני ככרום רעגן. אני אהיח לך כמו הברוש רעגן שכומשין ראשו אצל שרשיו כן אני פרום וקרוש אשכין ואת רכא ושפל רוח . האם תאמר הברוש אינו עושה פירות ממני פריך נמצא בכל עת ובכל זמן: (י) פי חכם ויבן אלה, וכשהשלים הישע נבואתו אפר פי בכם חכם ויבין אלה התוכחות שרברתי ער הנה: כי ישרים ררכי ה'. לא כאותם שאומרים לא יתכן דרך ה' כמו שאפר ביחיקאל כי אם תשובו כתשובה שלכה לא תזכרנת לכם תועבותיכם הראשונות: וצריקים ילכו בם . כי יכירו וידעו כי כל דרכיו משפם . ואם יראו צריק ורע לו או רשע וסוכ לו

רש"י

לארז שאדם אוהו בענפיו כלומר אהיה מלוי לו: ממני פריך נמצא. והלא אני הוא שכל טובתך מאתי כאה: (י) מי חכם ויבן אלה. מי חכם ככם ויתכונן לחת לכ לכל חלה וישוב חלי: ופושעים יכשלו בם. בשכילם של שלא הלכו בהן כן תירגם יונתן:

נשלם ספר הושע

אבו עורא

הכל: ואשורנו . לתת עיני לטוב עליו עד שחשירנו נמנח שיהיה ככרום רענן ואל תפחד בעבור שאין לו לברום פרי כי מתני פריך נמנח: (י) מי חבם . מי ישרת בעבור חהר ואלה הם דרכי השם והפעם קשור כי בשוככם אל השם ירפת חתכם: ופושעים . הם היולחים מהרשות כמו של כל דבר פשע או תפשע אדום והמעוות נפשו בדרך הישר' יכשל והבלם על דרך כי כשלת בעוכך:

נשלם ספר הושע

נשלם ספר הושע יחשבו כי הכל אכת וררך ישר בהאל יתברך כי הדיק שאנו רואים אולי אינו צדיק בלכוכםו שהוא בנראה והאל בוחן לכ ותוקר כליות או מיסרו לסובתו לעולם הבא שרוא עולם השכר וכן הרשע ופוב לו אולי עשה קצת סובית ובשלם לו האל יתברך בחייו כדי שיאבר ברוב רשעו לעולם הכא כפו שאמר בתורת משה רבינו עליו השלום ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו ב ומושעים יכשלו בם. כי יאמרו אין מסרר ומנהיג העולם האינגי בדרך ישר כי הצריק יכואנו רק והרשת יבואנו מוב לפיכך אינם שבים מרשעם וילכו אתרי תאות לבם ויכשלו ויאבדו. ואדוני אבי ז"ל פירש ופויטעיב יכשלוכם כאשר ישוכו הפישעים לררכי ה' ולא היו רגילים בהם כמו הצדיקים יכשלו בהם כאדם שאינו יודע הררך ווח נאמר על הפיטעים שלבם עוד בררך פשעם אך השבים כלב שלם אלחיהם יעורם כדי שלא יכשלו וחצריקים בכנרגם ילכי דרך סלולה וישרה:

נשלם ספר הושע

סצורת ציון

טצורת דוד

רענן. ר"ל כמו כרוש הלח הכטוב שכוספין ראשו אלל שרשיו כן הרוכ (במדכר כ"ד): כברוש. שם אילן: רענן. פנין לחום שני שוכן מרום ואני ימשסיל פיני להשניה כן וכל סכי הללחחך ורסיכוח כמו בשמן רפנן (חהלים ל"כ): נתלח לך ממני : (י) מי חכם . כהחימו דכרי חוכחותיו סמר מי

שכות תכם ידין אלה הדברים ותם כול נכון להבין דבר מחוך דבר ידע וישריל תשר דרכי ה' המה ישרים חין בהם נסתו ישקש ולדיקים ילכו בהם בדרך מהלכם שבלי כבלון מבל הפושים יכשל בהם כתלו היה בהם מקום נסתל ופקש כי ילר מחשבות לבם יסלף לסם כדברים ולא כן אל הלדיקים המיישרים אורחותם :

נשלם ספר הושע

heart is still attached to their sinful way. Those who repent wholeheartedly, however, will be supported by God, Who will help them so that

they will not stumble. And the righteous will follow the way as one follows any straight paved way.

from Me your fruit is found. 10. Who is wise and will understand these, discerning and will know them; for the ways of the Lord are straight, and the righteous shall walk in them, and the rebellious shall stumble on them.

from Me your fruit is found—Am I not He? For all your good emanates from Me.—[Rashi] Although the cypress does not produce fruit, your fruit is available from Me at all times.—[Redak, Ibn Ezra]

10. Who is wise and will understand these—Who among you is wise and will ponder to put his heart to all these and return to Me?—[Rashi] When Hosea completed his prophecy, he announced: Who among you is wise and will understand these admonitions I have given heretofore?—[Redak]

for the ways of the Lord are straight—Not like those who say, (Ezekiel 18:25) "The way of the Lord is unfair," for if you repent wholeheartedly, your earlier abominations shall not be remembered.

—[Redak]

and the righteous shall walk in them—I gave you two ways: the good and the bad. The righteous, who adopt God's good ways, will walk in them.—[Kara]

and the rebellious shall stumble on them—I.e. because of them, because they did not walk in them. Jonathan renders in this manner.—[Rashi] Jonathan's wording is as follows: And the righteous who went in them shall live because of them in the everlasting life, whereas the wicked shall be delivered to Gehinnom because they did not walk in them.

Redak explains: and the righteous shall walk in them—For they will recognize and know that all His ways are just. If they see a righteous man suffering, or a wicked man prospering, they will think that all is true and just from God, for the righteous man whom we see is not necessarily as righteous as we believe him to be, for God searches out the inner recesses of the heart, or God may chastise the righteous man in this world for his own benefit, so that he receive his complete reward in the World to Come, and He may reward the wicked in this world in order to deprive him of his share in the World to Come, as the Torah states: (Deut. 7:10) "And He requites His enemies to his face to destroy him."

and the rebellious shall stumble on them—For they will say that there is no order and that no one directs the world, evidenced by the fact that the righteous suffer and the wicked prosper. Therefore, they do not repent of their wickedness, follow their desires, stumble, and are lost.—[Redak] Redak quotes his father, who explains that the rebellious, when they return to God's ways and are not accustomed to them as the righteous are, will stumble in them as one who is unfamiliar with the way. applies only to the rebellious whose

א (א) אף יואל בן פתואד. כן שמואל הככיא שפיתה לאל כתפלחו. יש אוחרים שככואה זו נאחרה כלאל כתפלחו. יש אוחרים שככואה זו נאחרה כלוחן שכע שנים שאחר אלישע (ח"ב ה') כי קרא ה' לרעב ונו' וכימי יהורם בן אחלב היו ובה"נ נמלא ייאל ונחום

וסכקוק היו כימי מנסה : (ב) ההיתה זאת. האמורה למטה: (ר) יתר הנזם ונו'. גום ארכה ילק אסיל. מיני רד"ק

אין לנו דרך לדעת דורו ולפי הפשע איננו כן שמואל ודע כי כל נכיא שיוכיר שם אכיו היה שמואל ודע כי כל נכיא שיוכיר שם אכיו היה שמואל ודע כי כל נכיא שיוכיר שם אכיו היה מכד ואם היה אכי אכיו נכד יוכיר שניהם כמו צפניה בן שהוא חוקיה המלך: (כ) שמעו . זה הכביא התנבא על הארכה שיבוא להשחית את הארך ובימי משה היה מין אחרכה לבדו ועתה עם הארכה גום וילק וחסיל ואלה ג' מינים אסורין ואמר לקנים כעבור ההיתה כואת . מור בספוק נשמע כי הדור איננו מספר ידוע:

(נ) עדיה. מזה הפסוק נשמע כי הדור איננו מספר ידוע:

(ד) יתר הגום . כא תחילה, אמר יפת כי גום כמו גוד

רד"ף אחר הי אשר היה אל יואל כן פתואל. זה הנכיא נתנבא יואל כן פתואל. זה הנכיא נתנבא ההלה על הארכה שיכיא האל יתברך בארץ ישראל על שונתיהם. ואחר כך נתנבא נכואה עתירה ליטות המשיח ויש אופרים כי בימי יהורם כן אחאב ניבא זה הנביא שיהיה

אטר היה אל יואל בן פתואל. שנינו בסדר (א) דבר ה' אשר היה אל יואל בן פתואל נתנבא גביאה זו ביסי עולם שייאל בן פתואל נתנבא גביאה זו ביסי

יהורם כן אחאב וביפי אלישע : (ד) יתר הגום אכל הארבת.

על אותו רעב שהיה שבע שנים שמפרש בספר מלכים ואלישע

ויש אופרים כי בימי דוורם כן אחאכ ניבא זה הנביא שיהיה
רעב הארץ ככי שאמר כי קרא הי אל הדעב ונם בא אל הארץ
שבע שנים הד' שנים רי ול יני ארבה ונהב שא הארץ
שבע שנים הד' שנים היו ו" סני ארבה ונהב שנים או העשמים
נעצרים. ובסדר עילם אמר כי ביכי מנשה ניבא ואמר יואל
שנום חבקוק נתנבאי בים ינשה. ולפי שלא היה מנשה כשר
לא נקראו על שמו: (נ) שמעו ואת הזקנים. כי הם ראו יותר
במה שעבר בימיהם. כם שמעו ואת הז'א ה"א השאלה: ואם בימי
ואת בימיהם. אם היתה ואת הה"א ה"א השאלה: ואם בימי
ואת על פי שאמר בספר תהלים ויתן לחמיל בילם ואמר וילק
אין מספר הארבה היה עיקר ושני המינים באו עם ולפיכך לא
אין מספר הארבה היה עיקר ושני המינים באו עם ולפיכך לא
אין מספר הארבה היה עיקר ושני המינים באו עם ולפיכך לא
אין מספר הארבה היה עולה ולא היה אלא עת אתת. ווה תיה

נוכר בתורת אלא הארבה לא היה אלא עת אחת. וזה חיה ר' מינים נום ארבה ילק חסיל ובאו בד' שנים זה אחר זה כסו שאסר יתר הניסונו". וואת הרעה לא היתה ער אותר הוסן: (נ) עליה. על הנורה היואה: לרור אחר. בניהם הכאים אחריהם. כלומר לוסן רחוק הוכלו לספר ואת הנורה: (ו) יתר הנום. מה שהיתיר הנום כשנה ראשונה אכל הארבה מצודת ציון

א (כ) [האזינן. הטו לוון לבמום :(נ) שליה . כעכורה :(ד) יתר. א (א) דבר ה' . ר"ל זכו דכר ה' וגו': פחואל. ארו"ל זה שמואל הכניא שפיחה לאל בסלה באלה כאלי ישאלום האם היתה ואם וגו' זהוא האמור בענין יתר הגום וגו': (ג) שליה . בעבור שאני שואל מכם : ההיתה. בה"א השאלה כאלי ישאלום האם היתה ואם וגו' זהוא האמור בענין יתר הגום וגו': (ג) עליה . בעבור בגורה הואת התמהון שכה ספרו לבניכם: לרור אחר . לבני הדור שימתדו אחריהם ! (ד) יתר הגום, זוחו העורה שהכתם שהוחיר

Elisha's prophecy of the famine, which treats the situation very lightly, in contrast with the prophecy of the locust plague of Joel, which is magnified to gigantic proportions. He theorizes that Joel did not prophesy concerning the kingdom of Israel, but only concerning the kingdom of Judah. He states also that he prophesied at the time of Hosea and that he preceded Amos. His interpretation of the prophecy will be discussed further.*

4. What the shearing locust left over—Gazam, arbeh, yelek, hasil are species of locusts, and he prophesied concerning them that they would come in those days and destroy all the fruit of the trees and the herbs of the field.—[Rashi] Redak derives אַרְבָּה from הוא, to shear, hence the shearing locust; אַרְבָּה from הוא, to increase, hence the increasing locust. These were the most numerous species. לְלַקְּקְ from לִלְּקְתְּ from locust. These were the most numerous species. לִלְקְּתְּ from locust. These were the most numerous species is derived from locust.

^{*}See Appendix for additional commentary.

JOEL

1

- 1. The word of the Lord, which came to Joel son of Pethuel.
- 2. Hear this, you elders, and hearken, all you inhabitants of the land. Did this come about in your days or in the days of your forefathers? 3. Tell your children about it, and your children to their children, and their children to another generation.
 - 4. What the shearing locust left over,

1. The word of the Lord.—The following is the word of the Lord.—
[Mezudath David]*

to Joel son of Pethuel-The son of Samuel the prophet, who persuaded God with his prayer (פַּחָה לָאֵל).— [Rashi from Midrash Samuel 1:6. Num. Rabbah 10:5, Midrash Psalms 80:11. The reference is to I Sam. 8:2: "And the name of his firstborn was Joel." Although Scripture states that "his sons did not walk in his ways," the Rabbis state that they later repented and attained prophecy. The reference to Samuel persuading God is I Sam. 7:6 "And they assembled at Mizpah, and drew water, and poured [it out] before the Lord, and they fasted on that day, and said there, 'We have sinned to the Lord." Said the prophet, "Is it not so that You judge a person only if he says, 'I did not sin,' as it is said: Behold I contend with you because you say, 'I have not sinned' (Jer. 2:35)?" And said there, 'We have sinned to the Lord.' At this time, God thundered with a loud noise and caused the Philistines to panic, as is related in the following verses

of 1 Sam. ch. 7. Because of Samuel's entreaty to God, he was called Pethuel. Rashi continues: Some sav that this prophecy was said in those seven years in which Elisha said: "For the Lord has decreed a famine etc." and they took place during the days of Jehoram son of Ahab.—[Rashi, as he explains in II Kings 8:1, Tagnith 5al And in Halachoth Gedoloth (Hil. Hesped, ed. Venice p. 143b, ed. Mekitzei Nirdamim p. 633), it is found that Joel, Nahum, and Habakkuk were in the time of Manasseh.-[Rashi] Redak quotes the final view from Seder Olam (ch. 20), which concludes that, since Manasseh was wicked, his name was omitted. Rashi to Megillah 14a states that these prophets flourished during the time of Josiah. Kara quotes Seder Olam in support of the second view stated by Rashi. I have, however, not found it in our editions of Seder Olam, Abarbanel claims that, in any case, since his father's name is mentioned, he was the son of a prophet according to the Talmudic maxim to that effect. Also, he maintains that this prophecy does not coincide with

^{*}See Appendix for additional commentary.

יִשְּׁיםִימֵּר שַׁרְיָּה וּמְתַלְּעוֹת לְבִיא לְוֹ: יִשְׁׁם נַּפְּנִי שִׁיםִמֵּר שָׁבִּי שִׁלְּיָה שָׁבָּל הְשָׁרְבֶּׁר וְשֵׁין מִפְּפָּר שִׁנְיוֹ שְׁבָּר וְמָלְתְּ מִיִּמְיִמִּי עַלִּים בִּי נִכְרָת מִפִּיכֶם: יִבְּי־גּוֹי עֻלְּהְי מִיִּמְימִּי עַלִּים בִּי נִכְרָת מִפִּיכֶם: יִבְּי־גּוֹי עֻלְּהִי מִיִּמְימִי עַלִּים בִּי נִכְרָת מִפִּיכֶם: יִבְּי־גּוֹי עֻלְּהִי מִיִּמְימִי עַלִּים אָבַל הְאַרְבָּר וְמִינִי עָעִוּם וְאֵיִי מְשָׁבֵּי שִׁנְיוֹ שִׁנְיי מִיִּמְלִּי אַנְיִּי שִּׁבְּי שִׁבְּיל וְתִּבְּיִי עָעִוּם וְאֵיִי מְבָּיִם בְּיִי בִּיִּי שְׁבִּי בִּיִּי מִיּי

מלילה: (ו) שם נפני. אכל הנפנים ומשאם שממה והתאנים שם למארה וקללה: חשף חשפה. קלף קליפתי ונששו הפנפים לבנים

נורף אָכל נוכְא וּמוֹתַר נורָא אָכל פְּרְחָא וּמוֹתַר פְּרְחָא אָכל שְׁמוֹשָא: מָאַלְילוּ בְּל שְׁמִי חֲמֵר אַרְמָנְע מִפּוּ מְבֵּר אַרְמָנְע מִפּוּ מְבֵּר אַרְמָי מַבְּיף וְלֵית מְנְוּן אָרְעי פַּבְיף וְלֵית מנְין שנוהי שָׁנֵי אַרְיָא וְגְבוֹהִי שנוהי שָׁנֵי אַרְיָא וְגְבוֹהִי שנוהי שָׁנֵי אַרְיָא וְגָבוֹהִי בּוּפְנֵי עַמִי לְצָדוּ

מהר"י קרא

דבר אל האשה אשר החיה את בנה"לאכר קימי ולכי את וביתף", תורי באשר תורו כי קרא זי לרבי ונם בא אל הארק שבע! שנים, ובצינו בהלכות גדוליה שארי ג נביאים נתכאו בשרק. אחף בימי בעשא, יואל, גדום, תבקוק: החמיל, דמחסרי וכלה שאינו משאיר כלום: (ו) כי נוי עלה על ארצי, אמיפת רד"ק

בשנה השניית כי לא באו די הכינים בשנה אחת אלא זה אחר הנה לי שנם. זכן אסר ושלפהי לכם את השנים אשר אכל הארבה וניי, ויש אוסרים כי נקרא ונה על שם שנוזו את התנואה. וארבה לפי שרוא הרב שבסינים. וילק לפי שהוא לוקק ולוחך את העשב. וחסיל לפי שהוא כורת את הכי יחסלנו הארבה, ותרבם יונהן כותר וחלא אכל נובא סותר

נובא אכל פרחא מותר פרחא אכל שמומא: נוס הקיצו שכורים. אותם הרנילים להשהכר ביין עתה הקיצו כיננתכם ובכי יומם וללה כי לא תמצאו יין כי הארבה יאכל הענבים: עסים. היין נכרא עסים. וכן כל פשקה שייצא על ידי כי הה ודריכה בן ועסתם את השעים ויונתן תרנם עסים חברי מרד מי טיביני. כל עכים כן ההייקרא ניי לפרך אם רע להארבה נוי וכן אמר על הנכלים עם לא עו ועל השענים שם לא עצום: שני אריה. באלו יש לו ענים כשני האריה: ומתרעות לביא לו. בתלעות הם השנים תנות השלצ גדול מן האריה. ויונתן תרנם שינוחי שני אריא וניבוחי כבר אריון והנה ארץ בנאי שם נפני לשמה. עבר בפקום עתיד או פירש יאםר וישב הארץ בנאי שם נפני לשמה. עבר בפקום עתיד או פירש יאםר וישב הארץ בנאי שם נפני לשמה. בר אריון מצור ביא וביר ציון מצורת ציון מצורת ציון

מלטין נותר: הנום. הארבה. חילק. החסיל. כולם שמות מיל תנכים: (כ) הקיצו. ענין הערה מן השינה והיילילו. מלשון יללה: עסים. כן יקרה היין וכן ונעסים דמס ישכרון (ישפיה ע"ט): (ו) עצום. חזק בכח: ובתלעות. כם גוכאי הם ונמנכא עליהם שימאו וכאו כאומן הימים. וכלו כל פרי העץ וירק השדה: (ה) עסים. יין עוכ: (ו) גוי עלה על ארצי. הגוכאי הוה כינהו כלכא נוים: ומהלעות. הן השניים הנסין שלועם כהן: (ז) לקצפה. אבן עזרא

והמ"ם כמו חנם ריקם וילק שילוק כלשונו תרגם כורת. וחסיל כמו יחסלנו: (ה) הקיצו. פועל עומד ולא ימלא זה הטעם יולא: עסים. מגזרת ועסותם רשעים כו ידרכוהו ברגל: (ו) שם. דכר הנגזר להיות ידכר כלשון עכר:

כנום ולח אכל כל הארכה ואכלו: (ה) הקיצו שבורים. אחם כנום ולח אכל כל הארכה ואכלו: (ה) הקיצו שבורים. אחם הכנינין כיין התמורכו מן בשינה וככו: כל עשים. בפבור הנסים אב ככרת מסיכם כי הארכה אכל הנענים ומעחה לא חמלאו היין: (ו) כי גוי. על הארכה יחמר כל שאלה וכן שמנים עם לא עלים (עבלי ל): שניו שני אריה. לאמר דרך נוומל והפלגה והוא שנין (עבלי ל): שניו שני אריה. לאמר דרך נוומל והפלגה והוא שנין

Temple, and with it, all that was precious to Israel.

Abarbanel explains these verses in the following manner:

[5] Awaken, you drunkards, and weep—Since the Judeans paid no heed to what was destined to befall them, the prophet exhorts the drunkards to awaken and weep. Those intoxicated by the futilities of the world and the mundane pleasures of eating and drinking are urged to wail over the destruction of the land, for the wine they were accustomed

to imbibing will be cut off from their mouths.

[6] For a nation has ascended— This is to be understood more literally according to this interpretation, for it indeed refers to the invaders, not to a swarm of locusts.

Similarly, Lev. Rabbah 5:2 takes this as an allusion to Sennacherib's invasion of Judah during Hezekiah's reign.

7. He has made my vine waste— This may be understood as the prophetic past. It may also be 91 **JOEL** 1

the increasing locust devoured, and what the increasing locust left over the nibbling locust devoured, and what the nibbling locust left over the finishing locust devoured. 5. Awaken, you drunkards, and weep; and wail, all you wine drinkers, concerning the strong wine, which has been cut off from your mouth. 6. For a nation has ascended upon my land, mighty and innumerable; its teeth are like the teeth of an old lion, and its molars are like those of a young lion. 7. He has laid my vine

bon, to finish, hence the finishing locust. This final species destroys the plants completely, leaving nothing over.—[Redak]*

5. Awaken, you drunkards, and weep—You, who are accustomed to becoming drunk from drinking wine, awaken from your sleep and weep day and night, for since the locust will consume the grapes, you will find no wine.—[Redak]

the strong wine—Heb. נְּסִיּט, good wine.—[Rashi] Redak explains that wine is called נְּסִיט since it is produced by crushing the grapes, the root being נְסִיט to crush or tread. Jonathan renders: חַמֶּהְ which appears to mean strong wine. Others interpret it as must, unfermented juice. See Aruch Completum, Jastrow. This does not seem to agree with the context since the prophet is addressing the drunkards, who seek the fermented product.

6. For a nation has ascended upon My land—He named these locusts as a host of nations.—[Rashi] Redak explains that every group of living creatures is called a nation. He, therefore, calls the swarms of locusts a nation. Cf. Proverbs 30:24f., where

the ants and the badgers are referred to as peoples.

its teeth are like the teeth of an old lion—It is as though he has teeth like a lion.—[Redak]

and its molars are like those of a young lion—These are the thick teeth with which he chews.—[Rashi]

Abarbanel, as mentioned above, identifies the four types of locusts with the four nations which conquered Israel. Babylon is characterized by the gazam, the shearing locust. This was Nebuchadnezzar, who sheared all the nations. This may also be derived from guzma. exaggeration, since his greatness was exaggerated. Nebuchadnezzar destroyed the first Temple and exiled Israel and Jerusalem. Those who remained returned to be subjegated by the arbeh, the increasing locust, for they were two nations. Persia and Media, but they did not shear. What was left after Persia. was eaten by the lapping locust. Greece, which would lap with its tongue like a dog, but not destroy totally. The remnant that survived the Greek persecution was left to Rome, which destroyed the Second

^{*}See Appendix for additional commentary.

וֹבַינתְהוֹן כְּמַפְּחֵת נְפָשׁ בקבר קבר ורמא חורו שַׁבְשָׁהָא : ח כּנשׁהַא רַישָראַל עַבירוּ אָלִיָא בּבָתוּלָה דַאָּסִירָא סַקא לָמִסְפָּר עַלּ בְעַל עילָמְהָהא: מפַסקוּ קרבניו ונסכיו מבית מקרשא דני אַהאַבלּוּ כַּהַנֵיא רְמִשָּׁמְשׁיוּ בַּבֵּית פַקּרְשָׁא דַיִי: אית בויוו חַקלַיָא מהר"י קרא

למפח נפש: חשוף חשפה והשליך. הלוף הליפות העו והשליכן עד הלכינו זמורות הגפן: (ח) אלי. קינה מתרגמינן חיליה: (מ) הברת. כמו נכרת ה"ח הנקודה בחטף המן עומדת במהום נו"ן כמי והית השדה השלמה לד

אכן עורא לקצפה. כמו קלף על פני מים שחין בו ממש: חשוף חשפה. שקלפה: הרבינו. פועל עומד כמו הקיץ': (ח) אדי . המרו אללי לי, ויפת אמר כי האל"ף תחת ה"א כמו הילילי ולח דיבור נכונה וחילו היה חומר כי החל"ף תחת יו"ד יללה גם הוא נכון והנכיא אומר לאדמה אלי או לנפשו כבתונה שמת בעל נעוריה בימי שמחתה: (ע) הברת . כדרך כי מי נדה לא וירק עליו והעפס שיחמר לשכורים חיך חמלחו חתם יין והנה הכרת מנחה ונסך שהיא חיוב הליכור והזכיר המנהה בעכור כי שדד - דגן גם הנסור אם לא ימלא מעככ: (י) אבלה אוימה

כבר והיא חינרת שק תחת עדיה והליתה, אלי. פירוש קינני . ייונחן תרנם ויקונן המלך ואיליא מלכא: חנורת שק . השיעל הזה נשהמשו כי בפועל ובפעול כאחר יאמר הזגר ויאמר חנור. זכן לובש ולבוש: עו הכרת מנחה זנסך . אמר הכרת לשין זכר ואסר כנחה שהיא לשון נקבה לשון זכר נופל על הענין כלומר קרבן הסנחה והנסך וכן אשר יעשה מאלה יעשה סלאבה. הכרח. בנין הפעל כי הארבה הכריתו ואם פסק מהן הרגן והחירוש סמה יביאו מנחה ונסך לבית המקדש והם אין להם מה יאכלו ומה ישהו : אבלו הכחנים . שהיו אוכלים נישלחן ה' ואין: וי) שדר שדה אבלה. נשחחה ושסמה . כי אין בה פירות וכן אבל תירוש: הוביש הירוש. כסו יבש והוא פעל עוסד וכן תרגם יונתן יבישו גופניא אי יהיה פענין בשת ויאסר סצורת דוד

כדרך אילן הנקלף: (ח) אלי . עשי קינה כמו כחולה הנשאת לאיש ומח שחוגרת שק ומקוננת על הכשל הנשאת לו בנעוריה כי האקכם השירה ביות' עם הבעל שנשח' בימי נעוריה כשהיחה עדיין בחולה: (ט) הכרת ונו׳ . כי לא מלאו סולת למנחות ויין לנסכים כי הארכה אכל הכל: אבלו הבהנים . על כי אין מכיא מנחה ינסכים: (י) שדר שרת . נעשק השדה כי החרכה עבק חבוחחה: הוביש . נחייבש

ארכה קרוי גוי: (ו) חשף השפה והשליך הלבינו שריניה משחשף ורוק שבאורן הלבינו שרוניה. הם לכנים ויבשים קל מהרה: (ח) אלי. לשון יללה: על בעל נעוריה, שאין לה הנחיפין: (י) שורד שרה אבלה אדכה. זהו כן הכפולים שבתהלחן סתומים ובצירן מפורשים . כשהוא אומר שודר שדת

וכן כי נוי עלה על ארצי שובר: ותאנתי לקצפה, כל הכנויים הם דברי יושב הארץ או הם דברי הנכיא וכן הרגם יונתן שוי פרי נופני עכי לצדו ופי' לקצפה לועם ולכארה ותרגם יונתן למפתת נפש ויש מפרשים לקצפה לקליפה וכן מפרשים כקצף על פני המים ריל שימיר הארבה הקליפה שיאכלנה: חשוף חשפה . הכנוי לתאנה גם לנפן וכן הלבינו שריניה ופי׳ השפה גלה אותה כלומר שהסיר קליפתה וכן תרגם יונתן ניקלף קלף ורמא ופי' השליך הקליפה לארץ באכלו הלחות שבין הקליפה לעץ או פירש חשפה והשליך שאכל חענולים והסמדר השליך לארץ והנה היא מגולה: הלבינו. כי אחר שיכיץ הארבה הלחות נשארו השרינים יבשים ולבנים. הלבינו. פעל עומד וכן כשלנ ילבינו: (ח) אלי . איכר כנגד כנסת ישראל קינני על זאת הרעה ועשי אבל גדול כמו הבתולה שנשאת לבחור ומת בעודו נערה כי או היא רוב שכחתם זה בזה יכשמת כתאכלת אכל

מצורת ציון בשניים הנסות כמו ומהלעום (היוב כ"ט) : (ו) לקצפה . מל' קלף ור"ל (מחלרה: חישף חשפת. קלף קליפתר ויח' מלשון מחשף כלון (בראפית ל') שכוא מעוד עליי כי בהקלף הליפת העון נעשר בלון (בראפית ל') שכוא עליי בי בהקלף הליפת העון נעשר שלבה ברצים (שם מ'): (א) אלי. ענין קינה כ' שא קינה (חוקלה שלבה ברצים (שם מ'): (א) אלי. ענין קינה כ' שא קינה (חוקלה "ש) ש"י אינית: (א שדר. עיון עושק: אבלה. ענין השחתה

that the locusts have caused the cessation of the meal offerings and the wine libations. Since no corn and wine are produced, they cannot bring offerings, seeing that what they have barely suffices for their own consumption.—[Redak]

the priests ... mourn—for they would partake of the remnants of the meal offerings from God's table, so to speak, and now they have nothing.—[Redak]

Abarbanel explains this literally as referring to the destruction of the Temple.

10. The field has been plundered, the soil destroyed—Heb. אָבֶלָה. l.e. it 92 JOEL 1

waste, and my fig tree into a disappointment; he has peeled it and cast it off, its branches have become white. 8. Lament like a virgin girded with sackcloth for the husband of her youth. 9. Meal offering and libation have been cut off from the house of the Lord; the priests, the ministers of the Lord, mourn. 10. The field has been plundered, the soil destroyed, for corn has been plundered, must has been dried up,

understood as the words of the inhabitants of the land when these incidents will take place. The same applies to verse 6. The possessive pronouns refer to the inhabitants of the land, or they may be the words of the prophet, e.g. my land, my vine, my fig tree.—[Redak]

into a disappointment.—Heb. לְקְצֶּנָה into a disappointment.—[Rashi after Jonathan]

Others interpret it as foam, something without substance.—[Ibn Ezra] Others as a curse, or as peeling, meaning that the locusts will remove the bark of the fig tree.—
[Redak]

he has peeled it and cast it off—He has peeled off the bark of the tree and cast it off until the branches of the vine have become white.—[Rashi]*

8. Lament—Heb. אֵלי. Lamentation (קְינָה) is translated into Aramaic as אַילָּיא.—[Rashi] Some associate this with the root ילל, to wail.—
[Kara, Ibn Ezra quoting Jepheth]

like a virgin—The prophet addresses the nation of Israel: Lament this misfortune and engage in intense mourning, like a virgin who married a young man, and this young man died while she was still young, when the couple enjoy each

other most; and, when he dies, she mourns him very intensely by girding her loins with sackcloth in lieu of her jewelry and ornaments.— [Redak] Ibn Ezra pictures the prophet addressing the soil and exhorting it to mourn this calamity, or addressing his soul to mourn like a virgin who lost the husband of her youth in the midst of the days of her joy. Eliezer of Beaugency sees the figure of a virgin completely prepared to enter the nuptial canopy, with the banquet ready, when, suddenly, the husband of her youth, meaning the man ready to become the husband of her youth, dies. Similarly, just before the harvest and the vintage, when everyone is ready to reap the crop, it is plundered by swarms of locusts, who devour it.

9. have been cut off—Heb. הָּבְּרָח. like הַבְּרָח. The "he" vowelized with a short "kamatz" takes the place of a "nun." Comp. (Job 5:23), "And the beast of the field made peace (הְּשֶׁלְמָה) with you."—[Rashi] Rashi understands הַבְּרָח as a substitute for הַבְּרָח, the nifal conjugation. Redak understands it as the hofal conjugation, the passive form receiving action from the causative. The intention is

^{*}See Appendix for additional commentary.

חרובה אַרָעָא אַרָי סף

עבורא יבישו נופניא גַּהָרוּ זַיִּתְיַא: ישׁ בָּהִיתוּ אֹבְרֵיָא אַיְלִילוּ מִפַּלְחֵי בַּרַסוָא עַל חִטְין וָעַל סַעַרִין אַבֵי סַף חַצַּר חַקְלָא: יב נופניאַ יבישו וַהַינֵיא נַהַרוּ אַף דִקְלָּין וְחַוּגר כַּל אִילָנֵי חַקָּלָא יִבִּישׁוּ אַרֵי פָּסִקַת חָרָוָתָא מִבּנִי אַנשא: יג אָסרו וספידו כהניא רָכִשַּׁמִשִׁין עַלּ כַּרָבַּחָא עולו ביתו בסקיא רְמְשַׁמְשִׁין הָרָם אָלָהַי

מהר"י קרא

איני יודע כסה שורד . כשהוא אומר אכלה אדמה איני יודע ספה אכלה הרי פתרונן כצידן . מה שאמרתי שורד שדר כי שודד דגן. וכה שאמרתי אבלה אדבה פתרונו מפני שהוביש תירוש: (יא) אכרים. נינשי שורים: כודמים. נומעי רר"ק

זה עד"ם באלו יש לו בשת כשנפסק: אומלל. ענין כריתה ווכר דגן תירוש ויצהר כי אלה הנ' הם רוב חיי האדם: נים) הובישו. צווי וכן הילילו ואפר הובישו כי ראוי לכם שתבושו כי מעשיכם ומרחכם בשרה הוא לריק: אכרים עיבדי השרות: בורכים. עוברי הכרכים. ובעם אכרים על

חםת ושעורה ופעם כורמים על הגפן: (יכ) הנפן הובישה . יבשה וכן תרגם יונהן יביש נופניא או הוא כנין בשת ככו שפי הוביש תירוש: כי הוביש ששון, יבש כלומד נפסק כי התבואות והמירות הם ששון בנו אדם וכן הרגם יונתן אדי פסקא חדוותא או יתיה ענין בשת על דרך כשל: ענו חגרו . ד'ל חגרו שקופירש אחר בך ליני כישום ופיי באו כיה היושם משורה דור או הייה מעוך בשת לדרך כשל: ענו חגרו . ד'ל חגרו שקופירש אחר בך ליני כישום ופיי באו כיה היושם מצורת ציון

. מלשון יכשים: תירוש. למו הכל תיכוש (ישעיה כ"ד): הוביש' יין: אברל. ענין כריתה כמו כי אמלל אני (מהלים ו'): יצחר. שמן: (יה) הובישו. מלשון כושה: אכרים. כן יקרחו עוכדי חומ׳ כמו וקרחו חכר חל חכל (עמום ה׳) : (יכ) הובישה . מל׳ יכשות :

(איוכ ה'): (יא) הובישו . הכלמו: אברים . מנהיגי המהרישה: עד חשה ועל שעורה. מוסב על חכרים. ועל הכורמים אמר: (יב) הגפן הובישה והתאנה אכן עזרא

הטעם אכלו יושכיה: (יא) הובישו. אכר תואר והאל"ף שורש ואין כמשקלו: (יכ) הגפן הובישה. דרך משל וכן הוכיש ששון: (יג) חגרו. שק והטעם אין לכם כמה תתרלו

מצורת דוד סיין כ"ל נֹח ימנח עוד יין : (יח) הובישו אכרים . על כי עכודחם כשלה היה לריה: כורשים . עושי עכודה הכרמים: על הפה ונו" על העדר חשה ושעורה ומוסכ על הוכישו הכרים: כי אבד. ר"ל אין מה לקלור: (יכ) הובישה. כ"ל לא ימלא עוד: יבשו. כ"ל

חין כהם סרי: כי הוביש ששון. כ"ל כל זה היה כהבגה' כי כגמול ססק הי שמחם מכני אדם ולכן חסרו כל אלה (יג) חגרו. כ"ל הגרו שקים וקלר בדבר המיכן: כי גפגע. על כי הארבה אכל הכל:

of the Lord, and there they should lament. The intention of lodging is that, even at night, they should not remove the sackcloth, and perhaps God will have pity on them.

Abarbanel maintains that the sacrifices were never curtailed during the existence of the Temple until shortly before its destruction. This is evidence that the prophet refers to the destruction of the Temple, not to a locust plague.

93 JOEL 1

oil has been cut off. 11. Be ashamed, you plowmen; wail, you vinedressers, for wheat and for barley, for the harvest of the field is lost. 12. The vines have dried up, and the fig trees have been cut off; the pomegranates, also the date palms and the apples, all the trees of the field have dried up, for joy has dried up from the sons of man. 13. Gird yourselves and lament, you priests; wail, you ministers of the altar; come, lodge in sackcloth, you ministers of my God, for the meal offering and the libations have been withheld from the house of your God.

has been destroyed and laid waste, for it has no produce.—[Redak]

must has dried up—This may also be rendered: is ashamed. It is as though it is ashamed when nothing is there.—[Redak]

II. Be ashamed—Heb. הֹבִישׁוּ.—[Rashi after Jonathan]

plowmen—Heb. אַבְּרִים. Those who guide the plowshare.—[Rashi] Those who goad the oxen.—[Kara] Those who till the soil. You have reason to be ashamed since your work and your toil in the fields is for naught.—[Redak]

vine dressers—Heb. לְּמָים, those who care for the vineyards.—[Redak] Those who plant the vineyards.—[Kara]

for wheat and for barley—This refers back to the plowmen, and concerning the vine dressers, he says ... —[Rashi]

12. The vines have dried up, and the fig trees have been cut off—Heb. הוֹבְּשָׁה, it was cut off. its produce terminated.—[Rashi] Others render: the vine is ashamed.—[Ibn Ezra, Redak]

has dried up—Heb. הביש, like יַבש .--[Rashi] Redak, too, explains this as an intransitive verb. The intention is that joy has terminated, since grain and fruit bring joy to the children of man. Jonathan, too, renders: Joy has ceased.—[Redak] Also interpreting this verb as stemming from the root יבש, to drv. Eliezer of Beaugency interprets it as a transitive verb, meaning that God has dried up joy from the children of man. Mezudath David follows this interpretation. He explains: For, as punishment for your sins, God has caused joy to terminate from the sons of man. Redak suggests that it stems from the root בוש, to he ashamed, as many other such verbs in this chapter. Abarbanel explains that this is an interpretation of the allegory of the vines and the fig trees, which are figurative of the neonle of Israel.

13. Gird yourselves—I.e. gird yourselves with sackcloth, as is explained further in the verse; come and lodge in sackcloth. The intention is that they should come to the house

קרשו־צום אַרַי אָהְסְנֵע כְּבֶּיתִי קורבגין ונקבין: יד גוַרוּ תַנני עַרְעוּ כְנִישָּאוּ כָּנִישׁ: כָּבִיָא כָּלֹ יִתְבֵּי אַרָעָא וְעוּלוּ לָּבֵית: מַקַרְשָׁא דַיָּי אָלָּהָכוּן וְצָלוּ קָרָב יָי : פוּ וַי כַּנְוּ: קָרָם יוֹמָא אֲרֵי קַרִיב: יוֹכָא דֵעָהַיד לַּמֵיהֵי מָן∷ ַקָּדָם וְיָ וּכְבוָא רָבוּן:: קַּדָם שַׁרַי יַיַהַי: ּם הֵלָא עור רַאַנַחַנָאי חוו עבורא סף פסק: ַ מָבֵית מַהָּדְשָׁא דַאַלַּהַנָּא ו שבור

ַחֲטֵר הַחוֹת מָנִוּפָהְהוֹן צְדִיאוּ אוצַרַיָא אָהָפַּנְרוּ חַסְנֵיָאּ חַדָּנָא וּבָיַע: יו אָהַכִּסִיאוּ גַּרְבֵּי מהר"י קרא

אומללה, נכרחה פסקפריה: הוביש.כמו יכש: (יר) קרשו צום. הזמינו לום: עצרה. אסיפה: (טו) אהה. לפון גניהה: ויללה: ובשוד. וככיות שולדי': יבוא,מחת המקו': (מז) נגד '

אוכל נכרת . ולא יכלם להצילו פפני היות רעות: (יו) עבשו פרודות . כמו עפשו . מלשון התלמוד שלא תתעפש . פרודות . עינינו. אנו רואים: (יו) עבשו . העלו הלודה ועפוש (כלע"ו מויש"ר) פרודות . ח"י גרכי חמרא: פגרפותיהם .ח"י

כרפים: (יד) קדשו צום. הבחרו צום: (מו) הלוא נגד עינינו

אָבן עורא

אליו להקריב עולות כי עולת התמיד אין לכם : (יד) קדישו. כמו הכינו : עצרה , שלא יעשה אדם מלאכה . ויפת אמר ההלת כמו עלרת בוגדים : אספו. אתם זקנים : כל יושבי. ארן ישראל: בית ה'. כחסרון מלח: אל: (טו) אהה . מלח זו תאמר בדרך פחד. ויפת חמר כי החל"ף נוסף: וכשוד הטעם מי יוכל: להמלט משוד שיבוא מהשם והנגיד ו"ל אמר כי שוד תואר כמו עלי לבי דוי רק אמר כי היו"ד תחת אות: הכפל כמו דליו שוקים מפסה והטעם מתגבר ומנלה על כן אמר כי במקום הזה איננו שם הנכבד וככה כקול מים רבים כקול שדי וככה והיה שדי בלריך חקיף והעד וכסף תועפות לך וכתיב ושית על עפר בלר ויפה המר: (עוז) הלוא. נברה. ישרת בעבור חהר נכרת שמהה וגיל בעבור היין המשמח אלהים והאנשים: (יו) עבשד.

כצירת דוד (יד) קדשו צום. הזמינו יום לום ר"ל הכריזו ברכים להתענות כיום קכוע: קראו עצרה. הכריזו להחחסף ככים ה': כל יושבי האדץ". כ"ל של כל יושכי המכן: בית הי. מל כית ה': (פו) אהה ליום. אוי על היום ההוא כי קרוב הוא לכוא בו פורעניות עה': וכשוד. כמו כוח בידדים יכח מחל שדי כ"ל החרכה הכח כדכר ה" יעפוק כמו כני אדם שודדים : (טו) הלוא נגד עינינו . רואים אנו

ספדו ואמר לינו כי אפילו בלילה לא תסירו השקים מעליכם אולי ירחם ה' עליכם ואפר משרתי מזבח ואמר משרתי אלהי שהשירות הוא כמובח לאלהים וסביך השירות לאלהים למובח כמו אשר ישרתו לה' בהם: נידו קדשו צום, הזמינו העם לתענית , ותרגם יונתן גורו הענית קראו עצרה שיהיו געצרים הכם מכלאכתם ויאספו לתפלה ובקשה וועקו אל ה׳ אולי ישמע זעקתכם ויסיר מעליכם הככה הואת וכל זה אפר הנביא שיעשו בבא הארכה עליהם או שישיבו כתשובה פרם באו והאל ברחמיו יבמל הנורה: (טו) אהה ליום . אמרו אהה ואיי לזה היום שיבא : וכשור משרי יבא , כמי שור שיבא פתאום כן יבא זה היום משרי. והנגיד פי׳ משרי מחוק וכן כקול מים רבים כקול שדי שודד חוק ותקוף שאין לו דרך להכלם כבנן: מם הלא נגד עינינו אכל נכרת. נראה התבואה המבושלת ויבא הארבה לעינינו ויכרתנו וכיון שנכרת האכל נכרת כבית אלהינו שכחה וגיל כי היו כביאים קרבנית בחג הקציר ושכחים שם כי נדולה היתה שפחת הקציר כפו שאפר כשפחת בקציר: (ה) עבשו פרדות. כמו עפיסו ענין עסיש כי הכית והפ"א מכוצא אחד וכן במשנה הבקר לעניים כמו הפקר : פררות . פצודת ציין

אבללה . נכנהה: הוביש. מנבון יכסות ור"ל נפסק: (יד) קדשו. פנין הומנה כמו קדשו מנחמה (נקמן ד'): צים. תענים: עצרה עני קבון ואסיפה וכן עלכת בוגדים (ירמיה כ'): (טו) אחה. ענין לשון לעקת יללה: (יו) עבשר. כמו עפשו בס"א ול' עפוש ידוע בדרו׳ל ובח הבי"ה במקום הפ"ח וכן כור עמים (חהלים

שהארבה מכלה הכל: מביה אלהינו. מלח נכרת מוסב למטלה ולמטה לומר נכרס ונפסק מבים ה' שמחה וגיל ועל שמחח כשיר יאמ' כי הואיל ואין יין לכסך על מה יאמרו הלוים בשיר: (יו) עבשו פרדות. כלי היין נסעפשו סחם מגופוסיהן כי מההרין היין לא

al of the Harvest and rejoice there. This was usually a very joyous occasion. - [Redak]

from the house of our God joy and jubilation?-I.e. are not joy and jubilation cut off from the house of our God? I.e. "the wine, which causes God and man to rejoice," has been cut off from the house of God.—[Ibn Ezra]

have gathered mold—Heb. עבשו, have gathered rust and mold. In French moisir, to become moldy.— [Rashi] Redak relates it to עפוש,

94 JOEL 1

14. Proclaim a fast, call an assembly; assemble, you elders, all the inhabitants of the land to the house of the Lord your God, and cry out to the Lord. 15. Woe is to the day, for the day of the Lord is near, and like plunder, it will come from the Almighty. 16. Is not the food cut off from before our eyes? From the house of our God joy and jubilation? 17. Casks of wine have gathered mold under their bungs,

14. **Proclaim a fast**—Heb. לפני designate a fast.—[Rashi] Prepare a fast.—[Ibn Ezra] Decree a fast.—[Jonathan] Prepare the people for a fast.—[Redak] Choose a fast.—[Kara]

an assembly—Heb. עצרה, a gathering.—[Rashi after Jonathan, Mezudath Zion, Ibn Ezra quoting Jepheth Others render: a work stoppage.— [Ibn Ezra, Redak] Cf. Taanith 12b. The intention is that the people abstain from work and assemble in the Temple to pray to God and to entreat Him to take away the locust plague. The intention may be that they assemble for repentance when the plague befalls them. It may also mean that they repent prior to the coming of the plague, perhaps God will relent and the plague will be averted.—[Redak]

assemble, you elders, all the inhabitants of the land.—The prophet urges the elders to summon all the inhabitants of the land to the Temple.—[Ibn Ezra] Gather the elders of all the inhabitants of the land.—
[Mezudath David]

15. Woe—Heb. Figs. An expression of sighing and wailing.—[Rashi] An expression of fright.—[Ibn Ezra] Say, "Woe to this day which is coming!"—[Redak]

and like plunder—Heb. וּכְשׁר. Like the plunder of brigands.—[Rashi]

it will come—from the Omnipresent.—[Rashi] I.e. just as a plunder comes upon its victims suddenly, so will it come today from the Almighty.—[Redak] The intention is that no one can flee the plunder that comes from the Almighty.—[Ibn Ezra] According to these exegetes, the word שַׁדַּי is the name of God, usually translated as "Almighty." Jonathan, too, apparently interprets it in this manner, since he leaves it untranslated. Eliezer of Beaugency remarks that this name is unusual in the Prophets. He concludes, therefore, that it is used here only because of its similarity to the word וכשר. Rabbenu Shmuel Hanagid, however, maintains that, in this instance, as well as in Ezekiel 1:24, it means "a mighty one," one overpowering and defeating. Thus, he renders: and like plunder from a mighty one, it will come.—[Ibn Ezra, Redak]*

16. from before our eyes—Le. we see it.—[Rashi] We see the ripe grain, and the locusts come and cut it off before our eyes, and, since the food is cut off, joy and jubilation are cut off from the Temple, for they would bring sacrifices on the Festiv-

^{*}See Appendix for additional commentary.

שיצאַת

ייי לַחַרָא מְהָאַנָהָא בָּקרַן דְתוֹרִין אֲרֵי כַּית ַרַעַיָא לְהוֹן אַף עָדְרַי ענא צריאה: ים קדפה וָיָ אַנָא מְצַלֵּי אַבֵּי קּדוּם הקיף כַּאַשָּא אָסָף דַרָנַת וַשַּׁלָּהוֹבִיתָא בַל אִילָנֵי חַקַלָּא: בּ אַף חַיוַת בָּרָא ת"א מכ נאנחה. (חענים כה):

אסיפת תבואה בנורן **ותיש בלע"ו: נהרסו ססנורות.**" (יה) נבוכו עדרי בקר. כמו נבוכים הם בארץ. שהולכינ לכאן ולכאן לכצוא דשא: (ים) אליך ה' אקרא. כשרעביז רואה כך היה הקרוש ברוך תוא קורא על האש אבלה ארמה: אכלה נאות מרבר. כלון פרבר שהרועים לנים בו: (כ) נכ

רד'ק

הם נרגרי הורע שהם תחת הארץ ואמר כי מארה אחרת תהיד כי הורע יהית נשחת וכעופש החת הארץ ולא יצכח ואשר יצכה יאכלני הארבה או יתעפשו גרנרי הזרע מפני הנשמים שלו ירדו עליה' כיגם תהיה עצירה גרולה בשנים האלה: כגרפותיה' בסגול המ"ם והם חתיכות העפר וכן באבן או באגרוף לדער קצת המפרשים ויונתן תרגם אתמסיאו גרבי חמר החות כנופתהן תרגם סגרפותיהם ככו כנופת חביה: נשבו אוצרות. אוצרור התבואת נשמו כי אין דבר להכנים בהם והנה הם שיכמים נהרסו מסגורות. בשורק וכפל הזנין בכלות שונות כי מכנורור כמו אוצרות וכן העוד זרל במגורה ופי' נהרסו כאלו נהרמה כי לא יכניםו בחם דבר או נהרסו כי אין חושש להם לתקנב כמנהג משנה לשנה ונופלים ונשחהים והמ"ם הראשתה במלה ממנירות נוספת גם כן מאותיות אמתי"ן ובאו שתי אותיוח נוספת כאחת במלה וכן מתלאה ואאז"ל כתב כי המ"ם הראשונה לשמוש כאלו היתה בחירק כמנורות יפי' מקצתם מהסנורוה נתרסו וכמו מים השמוש בפתח כי למבראשונה לא התקדשו

לסדי: כי היביט דגן. פירשנוה: נית) מה גאנחה בהמה. אמר דרך כל ואחר כך דרך מרם: נבוכו. ענין בלבול כארכ המבולכל בדעהו ולא ירע מה עשה וכן נבוכים הם בארץ: גם עדרי הצאן. אמר גם כי עדרי חצאן ימצאו פעכים מרעה

שצודת ציון

ס"ח): פרדות.ת"י נרכי דחמרה: מנרפוהיהם. ת"י מנוסיתיכן ופס מנוסה ידוע כדרו"לשהוא כסוי סהכיות: נהרסו מל' הריסה ויתייה: ממגרות. כן יקראו אולרום החכואה וכן העוד הזרע במגורה (חני כ׳): הוביש. מלשון יכשות: (יח) מח.יהמלה ההיח הונחה על הספלגה וכן מה רב שובך (הלים ל"ה): נבכו. ענין בלכול וכן נכוכים כם בארן(שמות י"ד):(יט) אבלה.שרפה: נאות שנין שדור כמו נאום השלום (ירמיה כ"ה): מדבר. מקום המרשה רחוק מסישוב יקרם גם קום מדבר וכן מעם הלחן הסנה במדבר (ש"ל משטובי קולם גם הוא מוכל וכן משט התון הספי במוכל (ט מ' מ'): ו להבה. שלהם : לשט התון הספי כמו אם לוהם (מהלים ק"ד): כל) בהסות שדה. על החיות יאמר יכן ובן כהמיה (דברים ל"ב) ח"א חיות בלא: תערוג. הוא ענין לעקה כמו כאיל

may refer to the stalls in the wilderness for the sheep.—[Redak] Rabbi Moshe Hakohen explains that this refers to the trees in which the birds make their nests.—[Ibn Ezra]

Abarbanel sees here the destruc-

מגופתיהם כפוי ההכית: נשפו אוצרות. של יין ושל שמן: משנורות . מגורות של הטין: (יה) נבובו . נתערכלו ונסגרו והעו כיערים וצמדכרות: נאשמו. נתקלקלו באשמתם: (ים) נאות מדבר. לשון נוה: (כ) תערוג.

אכן עורא

אין לו חבר חמר רבי מרינום התעפשו פרודות הם גרגרי החסה והשעורה הזרועים שהם תחת מגרפותיהם והטעם העפר וככה יפרש או כאגרוף והאל"ף נוסף: נהרסו ממבורות. מקומות חכורים לדגן כמו חולרות כמו על דגן ותירוש יתגוררו והמלה זרה לתוספת שני ממי"ן: (יח) סה. גבובו. כמו נכוכים כי השורק כא חחת חולם נכוכו ע"מ ככונו לללים שפטים: נאשמו. כמו תחשם שומרון: (יט) אליך. דברי הנכיה כי יספר שהיתה שנת בלורות זוהו אכלה נאוח כמו נות רועים. ורכי משה הכהן אמר כי הטעם כמו על עלי השדה אשר שם לפרים יהננו ויפת אמר כאילו אכלה אש ונכון היה לולי כי יכשו אפיקי מים: (כ) גש. דרך משל כי עלי השדה לועקים: גם בהמות. הערג . על

שלא ופצאוהו הבקר לפי שהם עולים בהרים ובנבעות מה שלא יעשו הבקר ברוב: נאשמו. האל"ף בשו"א לבדר ועניינו ענין שבמה וכן האשם שוכרון כמו שפירשנו: (יט) אליך ה'. כי אין מושיע זולתך: כי אש. כאלו אש ולהבה עברה בהם כאשר עבר הארבה בהם: נאות כדבר ., אהלי הרועים יקראו נאות והוא בחלוף וי"ו באל"ף מן נוה. ויונתן הרגם דירת מדכרא והוא לשון דירה או לשון דיר בדברי רו"ל נכנסות לדיר להתקשר: נכ) גם בהכות שדה. אפילו חיות השדה שיכצאו מרעה בהרים

מצודת **דוד**

בשתששו בהם ולא פתחו המנוסות להכנים האויר ולכן נתעפשו : צשמו אוצרות. המקומות בחולרים שם ההכוחה נטשו שוממין : נהרסו כבנרות. מקלם מן המגורות נהרסו כי נחייבש הדגן ונססק ומה להם אל המגורות: (ית) מה נאנחה. מם מאד תאנת סכהמה ועדרי הכקר המה נכולים ומכולכלים כי חין להם מרעה כי החרכה חכל גם המרעה: נאשמו . נמשו שממה והורכן: (ים) אליך ה' אקרא . מחמר הנכיח להחפלל לה' להושים לעמו : כי אש אבלה וגו' . כחלו מכל החם מהלי הרועים שבמדבר כי הומיל בחין מרפה לוחן למה יחהל כמדכר: ולהבה להפח. החרכה חכל כל עלי השדה לחלו להסה להכת הש: (כ) בהכות שדה. כ"ל מית כשדה שחינם ניזונים מן המרעה כי יטרסו פרף עכ"ז גם

tion of the pastureland when the enemy attacks and invades the land.

20. Also the beasts of the field— I.e. the hind of the field.—[Rashi, margin of Schocken ms.] Even the wild beasts, which can find pasture 95 JOEL 1

the storehouses are laid desolate, garners are demolished, for the corn has dried out. 18. How the cattle sighs, herds of cattle are perplexed, for they have no pasture; also flocks of sheep are laid waste. 19. To You, O Lord, I call, for a fire has consumed the dwellings of the wilderness, and a flame has burnt all the trees of the field. 20. Also, the beasts of the field

mold, since the "beth" and the "pe," both being labials, are interchangeable.

casks of wine—Heb. קרוח Jonathan renders: casks of wine.—[Rashi] under their bungs—Heb. בֶּגְרְפַתְּיהָה the cover of the cask.—[Rashi] Since the casks are left empty because of lack of wine, they become moldy.—[Mezudath David]*

the storehouses are laid desolate— 1.e. the storehouses of wine and oil.—[Rashi]

garners are demolished—Granaries of wheat.—[Rashi] By making this distinction, Rashi avoids the repetition of אַצרוֹת and מַמְגרוֹת. Redak, however, explains that they are synonymous. First the prophet states that the garners of grain are waste since there grain to store therein. He intensifies it by stating that it is as though they are demolished, since they are put to no use. Alternatively, since they are neglected, they fall into disrepair and, eventually, fall apart. Ibn Ezra explains the latter term to mean rented places, such as granaries.*

18. How the cattle sighs—First the prophet states the troubles befalling all the cattle, without making any distinction between the various species. Then he discusses each individual species.—[Redak]

herds of cattle are perplexed— They are confounded. They are closed in and astray in the forests and in the wilderness.—[Rashi] Redak explains. They are confused, not knowing what to do.

also flocks of sheep—Even flocks of sheep, which sometimes find pasture that is inaccessible to cattle, since they can climb mountains and hills, which the cattle, on the whole, cannot do.—[Redak]

are laid waste—Heb. אַשְשֹּמּג. Redak defines this as an expression of מַשְּׁמָּה. waste. Rashi, however, defines it as an expression of guilt, explaining: have become spoiled through their guilt.—[Rashi] I.e. the flocks of sheep have become spoiled through the people's guilt.

19. To You, O Lord, I call—The prophet tells us that there was a year of drought in his time, and he cries out to the Lord. That is the intention of the following clause: For a fire has consumed etc.—[Ibn Ezra] The prophet cries out to God, for no one else can save him.—[Redak]*

the dwellings of the wilderness— Heb. נְאַחֹת, an expression of a dwelling (תַּתָּ).—[Rashi] I.e. the tents of the shepherds. According to Jonathan, it

^{*}See Appendix for additional commentary.

מָסַבָּרָא קַדְּמֶרְ אַרֵיּ יָבִישוּ פָּצִירֵי מֵיָא וַקְרוּם **ಗರಗ ಗಣ್ಣರ ಕುರ್** דַרָוָת מַדְבָּרָא: א הַקְּעָוּן שופָרָא בִּצִיון יַבִּיבוּ בשור קודשו יוועון כר יָהָבֵי אַרָעָא אֲרֵי מְשָאוּ אַרֵי קריב: ביום חַשור וַקַבְּלָא יום עַנָנא וַאָמִימְיהָא כּנָהור צָפְרָא פרים על טוריא עם סגי והקיף דכוהיה לא הַנָה בון עַלְּמַא וּבַתְּרוּהָיַּי

חלעק כחשר פתר דונש ערג לחילים נהם לשהלים וגעה

לעגלים ולהל לסוסים ולפלוף לעופות וככה לכלכים: ב (א) תקעו שופר. להשתיעם שישובו בהשובה בערם תכואתם הרעה הואת: יום ה'. מה שאמרנו למעלה: (ב) כשחר פרוש על ההרים. הארכה והגום

נפרשים על ההרים כשהר הנפרש בכל העולם: במוהו דא נהיה מן העולם. לבא כל המינים הללו זה אהר זה אבל רד"ק

אבן עזרא חהת וחחת כדרך כנות לעדה: כי יבשו אפיקי מים. המקימות ששם מים רבים עמוקים כי אין להם מים לשתוח: ואש אכלה נאות המדכר . ואין להם מה יאכלו: 🗅 (א) תקעו. זה הנכיא אמר חנרו לפני כא זה היום

ובכא היום אמר תקעו שופר ובעבור זה אמר גם עחה שבא יום ה' ישובו אל ה' כי הוא יפליא לעשות עמכם: (ב) יום . כדרך וכסה את עין הארץ וטעם כשהר רגע אחד הפרוש: עם. חבור וכמוהו ארזים לא עממהו לא

התהברו עמו במערכת אהת וככה קראו גוי: לא נהיה. הר קדשי ופעם תקעו והריעו לעורר הלבכות על התשובה: (כ) יום חשך. הצרה נמשלת לחשך כםו שהשטחה נמשלת לאורה, או פירוש כי סרוב הארבה חשכה הארץ כבו שאמר כארבה סצרים וחושך הארץ: כשחר פרש על החרים. כמו. שחר שהוא פרוש על ההרים כרנע כי שם נראה תחלה השבש בצאתו מפני גבהם כן יבא זה הארבה פרוש ופשום על הארץ

טצורת דוד הם ילטקו על כי נתייכשו הפיקי מים כי היה בו גם עלירת הנשמים: ופסקו הנקרות למשוך תימיהם: ואש אכלה וגרי . כ"ל לם נמלם במדבר ההלי הרושים על כי חין מרעה ולם ימלחו ח"כ לשרוף סרף:

ב (ח) תקעו שופר . להוהיר חת העם על החשונה : בהר קרשי . זה ליון וכפל הדכר במ"ש : ירגזו. ומחרדת קול שופר

ברנע: כסורו לא נהיה. כי אותו של סצרים לא היה אלא פין אחד יהוא הארבה והיה רב אותו הטין בסצרים יותר סמה שהיה עתה בארץ ישראל לפיכך אמר ואחריו לא יהיה בן והנה אמר כמוחו לא נהיה כן כי היו ארבעה סינים ושבסצרים לא סצורת ציון

בַהַּסְוֹנִי שדה תערוג אליך. איליה השדה תעדוננה בקולן: ב (א) הקינו שופר בציון. לעשות ררישת חקירה: (ב) כמתו לא נהיה כן העולם ונו'. וא'ת הלא בארבה מצרים תיא אוסר לפניו לא היה כן ארבה כסתו ואחריו לא יהיה כן.

שלא מין ארבה אחר וראי לא היה לפניו ואחריו שיזיק כביתו

רחוק מן היישוב ולא בא שם הארבה: תערוג אליך, מפני

תצמא: כי יבשו אפיקי מים. כי הארבת יהיח באלה השנים

ועצירת הנשמים היה 'אע'ם כן חית השרה שהולכות לברחוק

הנה והנה יפצאו פרעה בסקיפות הלחים ופעם הנה ופעם הנת

אבל לא יכצאו מים לשתות כי בקצירת הנשמים יבשותנהרות ואשיקי מים ואף על פי שהם צריכים לכאכל יותר הם צריכים

למשתה: תקרונ . כל אחת ואחת והוא ענין צעקה על הצמא

כמו כאיל תערוג על אפיקי מים: ואש אכלה נאת המרבר . מסומות הרשא שהיו במרבר יבשו כאלו אש אכלה אותם וקראם

נאות לפי שנומים שם אהלים הרועים שוכני המרבר ואף על

הענין כסלות שונית כי ציון הוא הר הקדש וכן אמר על ציון

פי שהוא רחוק מן היישוב: (6) תקעו שופר. והריעו.

חשרוג על חפיקי מים (חהלים מ"כ): אפיקי מים. כן יקרהו כמקומות שהמים נגרים שם כחוזק ושיטפים: ב (6) והריעו. מלשון תרועה: ירגוו. שנין הנועת חרדה כמו רגוו ואל תהטאו (שם ד'): (כ) וערפל. הוא על הערן:

יחדרו : בי בא . כאלו ככר כא : יום ה'. יום הפורעניות מה' : (כ) כשחר . כמו אום הבחד הפרום על ההרים כן יהיה הארכם מכסה את ההכים: עם רב ועצום. על הארכה יאמר כדרך שאלה: לא נהיה. כי כימי משה היה מין אחד וזהו מהרכה מינים: לא

כפל

that all these species should come one after the other, but the species of arbeh alone did not equal that of Egypt, concerning which it is stated: (Exodus 10:14) "And after it there shall not be so."—[Rashi] Redak and Mezudath David follow Rashi, Ramban states in his commentary on Exodus that the Torah speaks only of Egypt, saying that there was never such a locust plague in Egypt, nor will there ever be. It did not equal that of Joel, however.

cry out to You for the springs of water have dried up, and fire has consumed the dwellings of the wilderness.

2

1. Sound a shophar in Zion and sound an alarm in My holy mountain; all the inhabitants of the land shall quake, for the day of the Lord has come, for it is near. 2. A day of darkness and gloom, a day of cloud and thick darkness, like the dawn spread over the mountains; a numerous and mighty people, the like of which has never been,

in the mountains, far from civilization, where the locusts will not come.—[Redak] Also, the beasts of prey, which do not require pasture, will cry because of the lack of rainfall, for the springs will be dried up.—[Mezudath David]

cry out—Heb. מַנְרוֹג, will cry out, as Dunash (Teshuvoth Dunash, p. 18) interpreted it: ערג is the cry of the hinds: נהם is the roar of the lions; געה is the lowing of the calves; געה is the whinnying of the horses; יו ווי is the whinnying of the horses; יו is the chirping of the birds, and is the barking of the dogs.—[Rashi] Kara, Ibn Ezra, Ibn Ganah, Redak, and Mezudath Zion concur with Dunash. Rabbenu Tam, however, interprets it as an expression of longing. Similarly, Jonathan renders it as an expression of hope.

They will cry out because of thirst.—[Redak]

for the springs of water have dried up—I.e. the sources of water.—
[Rashi, margin of Schocken mss.]*

1. Sound a shophar—to announce to them that they should repent before the evil befalls them.—[Rashi] Ibn

Ezra explains that the prophet had previously exhorted them to gird themselves with sackcloth and to repent before the calamity befalls them. Now, he says that, although the calamity has befallen them, they must return to God, Who will still deal wondrously with them.

the day of the Lord—which we mentioned above.—[Rashi]

2. A day of darkness and gloom—Trouble is compared to darkness, as joy is compared to light. This may also be interpreted literally, for the swarms of locusts darken the land, as in the time of the plague in Egypt.—[Redak]

like the dawn, spread over the mountains—The increasing locusts and the shearing locusts are spread over the mountains as the dawn is spread over the entire world.—
[Rashi] Redak explains in the opposite manner: Just as the light of dawn spreads quickly over the mountains, since they are the highest point, so will the locusts spread quickly over the entire land.

the like of which has never been-

^{*}See Appendix for additional commentary.

סינרי לנפא יים לח בור לחוד הלוד מלוד מלוד מלוד הלליו הללי ברש היים אלים היים לחוד הלחוד הלוד הלוד הלוד הלוד הלליו הללי ברש היים אלים היים הליבי הליבי הללי הליבי הליבי הליים הליי

מהר"י כרא

וארבעה פיני ארבה שהיו ביפי פתואל לא היה לפניהם ואחריה' שיזיקו כסוהם: (ג) לפניו אכלה אש. כלומר לפניו של איתר ארבה ולאחריו נאכל הכל: כגן עדן הארץ לפנאמאחריו מדכר

מין ארכה לבדו לא היה כמו חותו של מלרים שנאמר ואחריו לא יהיה כן (שמות י'): (ג) לפגיו אכלה אש . משהיתים את הכל כאלו אש אוכלת לפניהם ולהכה מלהעת אחריהם:

לכוא ארבעה מינים יהד: (ג) לפגיו. דרך משל על הארבה: וגם פליטה. אין דבר שנפלט ממנו:

(ד) בפראה . כמרולה: (ה) בקול הטעם כי המרכבה

איננה הולכת על מקום גביה וחלה על רחשי ההרים:

בגן עדן. היתה הארץ לפני כאו ואחר שילך הניח את הארץ כמדכר שממה: (ר) כמראה סוסים מראהו. במרונתס: (ה) כקוד רהב. האוכלת קש משמעת קול: ערוך מלחמה. לפי שהוא דכוק נקוד חע"ף סגול: אבן עורא

היה אלא מין אחד: לא יוסף. בצרי כמו לא יומף, בחירק: (נ) לפניי, במקום שיחנה נראה לפניו ולאחריו כאלו אש אכלה ולהשה כל הצומה לפניו ולאחריו כאלו אש אכלה יוהם כל הנו יובא כל הני מקום הניועו לא יראה כי הוא יכם א מין הארץ אבל חונה כמקים והואכל ונופע במקום אחר האוכל זהו לפניו ולאחריו: כנן עדן הארץ המין לפני אלפני כא הארבה היותה הארץ עחריו מדבר שממח: ואם פלימה לא היותה לו. שלא הניח דכר מן הציבו שלא אכל הציבו וומה לבראה המיוסים: (א) כקול ברככות. בפתח המרכות ויוויתר להם שהלוכים כל ראשיהתריי! לא נחתרבים המרכות ויותר להם שהלוכים כל ראשיהתריי! לא נחתרבים התמרכות ויותר להם שהלוכים כל ראשיהתריי! לא נחתרבים התמרכות ויותר להם שהלוכים כל ראשיהתריי! לא נחתרבים התמרבים בתחבר במתום בתחבר בתח

כקוד להכ אש. שירחה למעלה: ערוך מלחמה. לפניו לפני לא הארבה היתה הארץ כגן ערן ואחרי שיבא על"
מערכה אחר מערכה: (ו) מפניו יחילו עמים. רכים
הארץ אחרים אחרים הארץ אחרים חדרים היהוד אותם למכול האותה לא היתה לו, אש אותיה דכר מן הצוכח שלא אכל
ונותן תרנם ואף שיובא לית לית לרשיעיא: כו) כמראה מסים. כמריצתו רוסה לפראה הסיסים: כה) כקול פרכנות. בפתח
תמים: על ראשי ההרים ירקרון. קול הליכתם כקול הליכה השרכנותיותר להם שהולכים על ראשיהחרייולא כן חסרכבות
ידקרו כי מהלך הארכה ברקידה משסיעים קול וכן אבר כקול הסירים תחת המיר: ערוך כלחמה. כעם עצום שערוך להלחם
תמים הרקום כשחאתו בהם אש שסיעים קול וכן אבר כקול המירים תחת המיר: ערוך כלחמה. כעם עצום שערוך להלחם
עם שכנגדו שמשפיע קול ותרימת להבחיל שבענרו: ערוך. העי"ן בשוא וסנול הוא מעל סמוך: (ו) ספניו. פארוד.

מצודת ציון בשחר, כאור הכוקר: פרוש, (כבן פרישה ושפיחה: (ג) חלהפ. עין שריסה: לחבה. שלהם, פלישה, עין שארית כמו פים ושריד (איכה כי): (ד) וכפרשים. הם הכגעים לכדב של סוסים: ירוצון, מלשון רילה וכדיסח ההליכה: (ה) ירקרון, מלשון דקוד

יוסף, להיות כמוהו : תד שני דור ודור. עד שיכלו שני הדורות ריל עד טולה : (נ) לפניו ונר. כ"ל ההשחקה חהיה עלותה כ"כ כאלו האש אלה יכול הארץ לפני בואו וכאלו הלהה שישה היבול אחרי הלכו כי מדרך הנהוג כמעט א"א שיששה הארכה לבד השחתה גדולה כ"כ כ"א בצורף השחתת אש לפניו ולאחריו : לפניי.

מצורת דוד

לפני כואו הימה האכן כנן עדן מלאה מיכול ואחרי הלכו נעשה מדבר שממה: וגם פליפה, לא השאיר שום פליפה כי את הכל אכל: (ד) כבראה פוסים. כמרולתו דומה הוא למראה סופים: (ה) על ראשי ההרים ירקרון. אשר מרקדון נמרולתם על ראשי כהרים שהקול נששע למרחוק: אבלה קש. שאו ששמעת הול כן נששע הרצשת קול הארכה: כעם עצום, הוא כעם חוק השרוך

is: Like the sound of chariots, on the mountaintops they leap. The locusts leap on the mountaintops, making a din like chariots. *Redak* maintains that they make a louder din than the chariots since they leap on the mountaintops, unlike the chariots.

like the sound of a flame—A flame, consuming stubble, makes noise.—

[Rashi] So will be the sound of the locusts.—[Mezudath David]

arrayed for battle—Heb. ערוף. Since it is in the construct state, it is vowelized with a "hataf segol."—
[Rashi] Like a mighty people. arrayed to battle the enemy opposite them, who create a din to frighter them.—[Redak]

97 JOEL 2

and after it there shall be no more until the years of the generations. 3. Fire consumes before it and a flame blazes after it; before it, the land was like the Garden of Eden, and in its wake is a desert wasteland; neither does it have a remnant. 4. Like the appearance of horses is its appearance, and like horsemen, so do they run. 5. Like the sound of chariots on the mountaintops, they leap, like the sound of a flame of fire consuming stubble, like a mighty people arrayed for battle.

until the years of the generations—I.e. until the years of the generations end, meaning never.—
[Mezudath David] Abarbanel explains this as symbolic of the Babylonian armies, hosts which will not be equaled for many years, until the Romans invade the land of Israel five hundred years later.

3. Fire consumes before it—They destroy everything as though a fire consumes before them and a flame blazes after them.—[Rashi] Wherever they light, it appears as though a fire has consumed all the vegetation around them, for the place they light is not visible, since they cover it, but they light in one place and travel to another place and eat there. This is the meaning of "before it" and "after it."—[Redak]

like the Garden of Eden—was the land before it came, and, after it goes, it leaves the land like a desert wasteland.—[Rashi] I.e after it comes upon the land and consumes all the vegetation, it leaves it like a desert wasteland.—[Redak]

neither does it have a remnant—It leaves over no vegetation in its path.—[Redak] Nothing escapes it.—[Ibn Ezra]

Jonathan renders: There is no remnant for the wicked.

4. Like the appearance of horses is its appearance—I.e. in their running.
—[Rashi, Ibn Ezra, Redak]

Malbim explains the verse to mean that, just as horses have power of their own to run, so do the locusts.

and like horsemen, so do they run—Just as horses, when prodded by their riders, run faster, so fast will the locusts run.—[Malbim]

And like horsemen—Heb. בּּלְפֶּרְשִׁים. This follows Redak in Sefer Hashorashim, where he explains that the horseman is the one who spurs the horse (מַּבְּרִישׁם), hence the term בַּּרְשִׁים Ibn Ganah (Sepher Haschoraschim) quotes exegetes who define this term as a synonym for סַּנְּסִים, steeds. They base this on its Arabic cognate. Isaiah da Trani follows this view, defining it as "the beautiful running horses."

5. Like the sound of chariots on the mountaintops—Just as chariots, which leap on the mountaintops, clatter loudly, so do the locusts emit a loud noise.—[Mezudath David] Ibn Ezra maintains that chariots do not ride on high places. The intention

קרמוהי יוועון עממיא. רָהַטִּין כָּגַּכָרַי <u>עַכְּרַי</u>ּ קרָבָא סַלְּקִין לְשׁוּרָא וּנְבָר בְּאוֹרְחֵיהּ אָוֹלִּין וָלָא מָעַכְּבִין אורַחַתְהוּן: מוגָבַר אַחוֹהִי כָּא דְחַקּייָ נָבַר בַּכְבִישֵׁיה אָזְּרָין לַצְתַּר דְאִינוּן שְׁלִּיחִין ? קַםְלִּין וַלָּא מְקַבְּלִּין כמון: מ בַקַרתא מהר" קרא

(ו) קבצו פארור . שחרות כקדירה כמה דחת חמר וכשלו בפרור (במדבר י"ח) וחליף הכתובה יתירה היח וחינה נקרחת: (ז) ולא יעבמון. חין לו דמיון ופתרונו לפי

שמכה . הארץ שהיתה כנן ערן לפני בוא הארבה עליה . אחר שפרות וחוץ שוריות כבן כן כם בתר וחוד בא מארור. שבא עליה היתה כרכר שכבה: (ו) כל פנים קבצו פארור. תרגופו כקדירא: (ח) ובער השלח. לפני כלי ויין יפלו ולא

פנינו ולא יעקלון: (ח) ובעד השלח , כמו בעד החלונים על פני כלי זיין יפלו וימנו : לא יבצעו. לא יקבלון ממון דונמן פחר כו ל' שליחות כשכיל שליחתו של הקב"ה מפילין עלמן וכלע כסף לא לקהו: (מ) בעיר ישקו. לשוף השמעת

אבן עזרא

מפני זה העם העלום. ווולת פארור באל"ף מגזרת פאר והרי"ם כפול כמו סגריר והטעם שיחקבן ויחחסף הפך יתפשע כמו אשפו גנהם ויפת אמר לשין שהרות והאל"ף נוסף: (ז) כגבורים. יעבשון. כמו יעותון וככה כלי ישמעחל: (ח) ואיש. דרך משל: גבר. מין הוכר וכעכור שהזכיר כגבורים ירולון: ובעד השלח. כלי מלהמה כמו מעכור כשלה ואין משלחת כמלהמה: דא יבצעו. כמו ולח יפלעו וכמוהו ובלעם ברחש כולם: (ע) בעיר

שחרות וקדרות כמו הקרדה כן היו כל הפגים מפניו כפו ובשלו בפרור והאל"ף בתוכה למשך וכן תרנם יונתן כל אפיא אתהפיאו אכרום אוכמין כקררה ויש מפרשים קבצו פארור על דרך וכוכבים אספו נגהם.ואאו'ל תפש עליהם כי אין לשון קבוץ בלשון אסיפה בכל כקום כי לא יאמר קבוץ יריך ככו שיאםר אסוף ידיך ולא יאסר ויקנוץ רגליו כמו שאמר ויאסוף רגליו אל הממה. ונאמר ואין איש כאמף אותי ולא יאמר מקבץ אותי וכן לא יאמר קבצו נוגהם כי הקבוץ יאמר על הרכר המפוזר וחאמים: יאמר אף על דבר שאינו מפוזר: מו כגבורים ירוצון. ולא יעבפון אירחותם. כתרגומו ולא מעכבין אורחתרון ואין לו חבר בסקרא ויש בפרשים אותו כן העבם תעביםנו ככו שאמר גבר

בסמילתו ויש מפרשים אוהו כסו ישותון וכן הוא כלשון ערבי: (מ) ואיש. גבר בכסילתו. לפי שהכשילם באנשים וגבורים אכר גבר אף על פי שלא יפיל זה הלשון אלא על בני ארם : ובער השלח יפלו . השלח הוא הסייף ובן כעבור בשלח ואין ם שלחת במלחמה ובער פירוש על כבו ויסנר השם בערו וכפר בערו יפלו כפו יחנו וכן על פני כל אחיו נפל גופרים בעכק: לא יבצעו. ככו לא יפצעו כן פצע תחת פצע והוא פעל עומר וכן ובצעם בראש כלם והוא פעול יוצא ענין כריהה אסר אין החיל הזה כשאר אויבים שהכנעם סלבא עליך בחרב כי אלה יחנו על החרבות ולא יבצעו ווה לקלותם ויונתן תרגם שלה זנין שליחות וינצעו דעין שונאי בצע אחר ולאתר ראינון שליחין קפלין ולא סקבלין כמין אחר אינם כשאר אייבים שתפייםם בכסון: עם בעיר ישקו. ענין שוק חוכר זה הלשון בארבה למי ששוקיו הם ארובים ועור כי הוא הולך תמיד לא ינור יי בעם ובן אחר ככשק גבים שוקק בי ר"ל התחדת ההליכה וכן וכן משק ביהי ויונהן הרגם בקרתא מזריינין: בברים יעלו. כי מצורת ציון

מצורת דוד

ומסודר למלחמה: (ו) יחילי עבים. עכו"ם יחרדו מפניו ועל שהמשילם לעם הערוך למלחמה המר כן לשון הנופל כעם והוא מדרך גוזמח והפלגה לדרך המלילה: כל פנים. כל פני קנצי שהרות כקדרה: (ז) ואיש. כל חחד ילך בדרכו המיוחד לו ולח ילכו כחורת מפוקס (מוחפה: (ה) לא ירחקון. לה ידההו זה להם כי כ"ח ילך במסילתו המיוחד לו: ובעד השלח יפרו. ישכבו על החרבות ולח יהיו נחתכים עליו לחתיכות: (יו) בעיר ישקו. כחוך כשיר ישמישו קול וירולו על החומות ויפלו ככחים ויכוחו כהס דרך ההלונות כתו הננכ ולפי שהמבינו לעם חתר נבין המוסל בחנשי מנחמה חכירי לכב הלוחמים בהוקה והוח ענין

וקסילה: קש. חבן דק: ערוך. מסודר: (ו) יחילו. מלשון חיל וחלהלה: פארור . 'כעין קדרה כמו וכשלו כסרור (כמרכר יים) והאליף נוספת: (ו) יעבשון. או לו דמיון וסתרונו לפי שנינו פום שנין פקום ומעוקל: ארחיתם. מל' אורח ודרך: (מ) ירחקו. שנין פקום ומעוקל: ארחיתם. מל' אורח ודרך: (מ) ירחקו. שני דמק: נבר. איש ואתר כלשון שאלה על הארכם: בססילתר. מלשון מסילה ודרך : ובער . ענינו כמו על וכן וכסר כעדו (ויקרם ם"ו): השלח. כן יקרא החרב וכן ואים שלחו בידו (דה"ב כג'): יםלו. ישכט כמו על פני כל חחיו נפל וכרחשים כיה): יבצעו. פנין חחוך כי סחות חותה סחים (ויקרם כ') פ"ח בלע יחם כלועין: (ס) ישקו . שנין השמעת קול כמו כמשק גבים (ישמים ל"ג): בער .

wounded, or they are not cut. Although they rest on the swords, they are not cut.—[Redak, Ibn Ezra. Mezudoth]

In the city they clatter—Heb. דשקו. This is an expression of making a din. Cf. (Isa. 33:4) "like the roaring

(בְּמַשַּק) of the cisterns''; (Prov. 28:15) "A growling (שוֹקָק) bear"; (Zeph. 2:9) "the clattering of (מָמָשֶׁק) the thorns." Jonathan, however, renders it as an expression of arms (בַשֵּק). They are armed.—[Rashi] Redak and Ibn Ezra explain: In the city

6. Peoples quake from before it; all faces gather blackness.
7. Like mighty men they run, like men of war they scale the wall; each one goes in his ways, and they do not make their ways crooked. 8. And no one pushes his neighbor, each one goes in his path. They rest upon the swords and do not receive monetary gain. 9. In the city they clatter; they run on the wall;

6. Peoples quake from before it—Since he compares the locusts to a people arrayed for battle, he continues in a hyperbolic manner, to describe how all fear it. This is a continuation of the metaphor.—
[Mezudath David]

gather blackness—Heb. קבצו פארור. Blackness like a pot. Cf. (Num. 11:8) "And they cooked in a pot (בַּפַרוּר)." The "aleph" is superfluous, and it is not read.—[Rashi] This follows Dunash (Teshuvoth Dunash p. 35), and is accepted by Kara, Redak, quoting his father, and Mezudoth, Jonathan, too, renders: All faces are covered with blackness like a pot. Menahem, followed by Ibn Ezra, however, derives פארור from פָּאָר, beauty. They explain: All faces withdraw their beauty. Rabbenu Tam, too, follows Menahem.

7. each one goes in his ways— Each one goes in his own way, and they do not go in crooked ways.— [Mezudath David]

and they do not make . . . crooked —Heb. יְעַבְּטוּן. This has no comparison, but its interpretation according to its context is: they do not make crooked.—[Rashi] Both Ibn Ezra and Redak agree with Rashi, basing their view on the Arabic cognate. Jonathan renders: They do not tarry in their ways. Others classify this

with (Deut. 15:8) "And you shall surely lend him (אָרָשָבֶּט תַּעְבִּיטָנּוּ)," meaning: they do not lend their ways. I.e. they do not yield their ways to their neighbors, but each one stays on his own path.—[Redak] Ibn Ganah (Sepher Haschorashim p. 351) theorizes that Jonathan derives his meaning from the word אַבניט, a pledge, something the creditor retains until the debtor repays him. Here, too, the locusts would not retain their ways, but continue to devour all in their paths.

8. No one pushes his neighbor, each one—Scripture uses the words איש and גבר, lit. man. This is part of the metaphor, comparing the locusts to an attacking army.—[Redak]

and upon the swords—Heb. וּבְעֵּד חְלְשְׁהַ, (verse 9) "through the windows (בְּעֵד הַחַלוֹנְים)." Upon the weapons they fall and camp.—[Rashi]

they do not receive monetary gain—Heb. לא יִבְצִעּוּ. They do not receive monetary gain. And Jonathan interpreted it (הַשְּלֵּח) as an expression of an errand. Because of the errand of the Holy One, blessed be He, they cast themselves down, and they do not receive monetary gain.—[Rashi] The intention is that they are not like other enemies, who accept אַבָּב, bribes.—[Redak] Others classify with שַבָּצִע with יַבְצִע yain, they are not

ZULX. X 1 1 2 מובינין על שורא רבימיו בנהנא סלקין כן חבפנא אכין בנגרק: יקרטיהי חרובה אַרְעָא וְעֵרִ שְׁמָרָא שנישא וסיברא קבלו נכולביא כנשו והירהו: יא ניי אבים מיקביה קרם משרניתיה ארי סני הקיפין עברי סיקניה לְפִינֵי מְן הֵרָם יְיִ וְחִסִּין לְםוּבְרוּהֵיה: יבוֹאַף כִּעֵּן אמר יי היבו לפולחני בכל לקכון ובצומא זּבְבְכִיהָא וּבְמְסְפְּרָא: רב יוקא רצהיר משרינייני וסן נרינ ķ ָרָשׁ רשי -!-L"X 15' cat . Her 1128 8 קסק נו'ק à ŭ U שְׁמֶנִים שְּמֵנִיש נילנו: ייונם ביי בייי ביייי

מהרי קרא

קל כתו כמשק נכים (ישעיה ליג) לוכ שוקק (תשלי כ"ח) יראוםהם: (י) שמש הירו קררי. שבים את עין הארץ וההשך מתשק קרול (לפניה כ") וי"ק ל"נשק מודיינין: (י) רעשו הארץ: (יא) והינתן קני לפני חילו. לפני חילו הוא הארבה. שפרם . נמכיל פורענות הכלה על ישראל רוגוים הקידש ברוך היא השפיע להם דבר וה לפני ביא הילו היב ורועזים: אספו נגרם, הכניםו לורן: (יא) ור" נהן (עליהם) קולו. נתלתר נגילוי לפני שלחו נהם לת חילו

לורה. קדר עליפס כמו עד לאך לא תחשך השנים.

(מל) ורה". העעם שבם להם קול גדול על כן רגוה ארץ במו מן זחלינים וכן בער המבנה בעד החלון אשר אינם כשאי וררה. קדר עליפס כמו עד לאך לא תחשך השנים.

(מל) ורה". העעם שבם להם קול גדול על כן רגוה ארץ בים יובנו שחשעה האידם בים והחלינים בים החלונים במד החלון אשר אינם כשאי בים יובו הארץ לשנים. מל הוד הארץ לשני, ווה דרך משי בים ולון התיונים של הרוע הארץ לשני, ווה דרך משי בים ולון התיונים הדרעים הלפני מלו אינינו שליון רלשון רק היות בים אינים ששים עונים הלל מים ליוב האריה בון אשר בים אינים של היום הארים לעיו השני בים היום החלון השני היום לאור באוש היום השני היום לאור בים הבים החלון השני היום לאור בים אינים של היום לאור בים העל מהרן לשנים לאור בים היום קון לאורים אין הול להיום לאור בים בים היום לאורים בים היום לאורים לאורים היום לאורים בים היום לאורים בים היום לאורים היום לאורים ביש היום היום אינים משל היום לאורים היום לאורים ביש היום לאורים היום לאורים היום לאורים היום לאורים היום לאורים היום לאורים לא

מצורח ציין

מ בררך וכן כמד המלון (שומשים ה): (י) רגוה. מכין מעמם

מררה: רמשי, מכין כמדה: קררי, מעין במנית מעי מתי

מ בחתי (הפלים ל"ם): אמשי, מנין הכנסה וכן ואין ליש מאוף

מוחס (שומשים ל"ם): נגרהם, מנין הלבה והיחה כמו מטוב מגוז

מהלים "לון: (א) נהן, "ל בשמים ידילי מ' מ"ל לבאות

(מהלים "לון: (א) נהן, "ל בשמים ידילי מ"ל מיוקלרי"):

מ כי ירילני, מין המלים החקים מני מרכה להייל (יחוקלרי"):

מללכ: (י) למעירונה אוקונר'. דיל למר נהל היה בשלם נוח מלל מלו מנו הלדן וינעום המשים ומתם המק המכונכים יום מללו מנו הלדן וינעום המשים ומתם והים למכון הכונכים יום מכינה הכינלים למי מול: ביום הליל מול: מיום בל היום הלל. ביום ביול מלי מול: מיום בל מיום הללים מיום בל מיום הללים מול מלול מול מיום הללים הללים הללים הללים המקים למלול מיום היום המיום הלילים היום היום המיום מלולים היום היום המיום מיום הליום היום היום היום היום היום היום הליום ה

and humble his own heart if he did not repent by himself.—[Redak] Ibn Ezra explains that repentance of the heart is the remorse one feels for his

sins. The fast is to expiate the sins by mortification, and the weeping is to confess the sins and to beg that the calamity be averted.

they go up into the houses; through the windows they come like a thief. 10. Before it the earth quakes, the heavens tremble; the sun and moon darken, and the stars withdraw their shining. 11. And the Lord gave forth His voice before His army, for His camp is great, for he who performs His word is mighty, for the day of the Lord is great and very awesome; who can abide it? 12. And even now, says the Lord, return to Me with all your heart, and with fasting and with weeping and with lamentation.

they walk, deriving ישקר from שוק, a leg.*

10. Before it the earth quakes—When they come, the earth will quake before them. This is figurative of the magnitude of the troubles which will befall the land. The remainder of the verse is to be interpreted in the same manner.—[Redak] Ibn Ezra explains that the people of the land quake.

the heavens tremble—Because of the retribution coming upon Israel, they quake and tremble.—[Rashi]

withdraw their shining—Take in their light.—[Rashi]

All this is figurative of the impending calamity.—[Redak] According to Abarbanel, it is the destruction of the Temple.

11. And the Lord gave forth (upon them) His voice—by the statement of His prophets prior to His sending this host of His.—[Rashi] I.e. through His prophets He notified the people of the coming of this army, so that they repent.—[Redak] The army is the locust swarm.—[Kara] According to Abarbanel, the Babylonians.

for His camp is great—I.e. the camp He will send against you if you do not improve.—[Rashi]

for he who performs His word is mighty—l.e. the one who is destroying by God's word.—[Mezudath David] The Omnipresent has many agents, and He grants strength to a fly or to a tiny worm to do His bidding.—[Rashi, according to margin of Schocken ms.] Cf. Rashi, Isa. 6:7.

the day of the Lord—The day of retribution from the Lord.—[Mezudath David]

12. And even now—If you have not repented prior to its coming, repent now, after it has come. The term "now" is used, since the prophet was prophesying shortly before the realization of the prophecy.—
[Redak]

with all your heart—I.e. repent sincerely, not merely by showing the outward manifestations of repentance without the inner feelings thereof, for the most important component of repentance is sincerity of the heart.—[Redak]

and with fasting and with weeping and with lamentation—The purpose of the outer manifestation of repentance is to humble the hearts, and so that one should see his neighbor fasting, weeping, and lamenting,

^{*}See Appendix for additional commentary.

ית ואַערו רשע לַבְּכוּוּ וָלָא כָּבִיזוַּע לְבוּשֵיבוּן וַתוּכוּ לְפוּלְחָנָא רַיִּי אַלַּהָכוֹן אַרַי חַנָּנָא וָרַחֲסָנָא הוּא סַרָחַיק רגז ומסגי לַמֶּעבר שַבְוּן וקשום וטיתיב מיבריה מָלָאַיִתְאָה בִישָא: יד מַן וַכַע רַאִית בַּיה חובין וחוב סנהון ווהרחים עַלוהי וְכָל מֵן רִיתוּב יִשְׁהַיבְקוּן לֵּיה רובוהִי ויקביל ברכן ונחמן ב כי תנון , (משנים כה) 🖁 קמץ בלי אסף וּצְלוֹתֵיה כּנְבַר רְטַקְרִיב קוּרְבָּגִין וְגַּכְסִין בְּבֵית מַקְרְשָׁא רַיָּי אֲלָהָכוֹן: פו חָקְעוּ שׁוּפָרָא בְּצִיון מהר"י קרא

רש"י (יג) ואל בגריכם. כי איני חש לקריעת כנדיכם ד"א קרעו לכככם ואל תלטרכו לקרוע כנדיכם מחמת אכל: ונחם על הרעה. נהפך למחשכה אחרת: (יר) שי יורע.

שיש כו עון: ישוב וניחם והשאיר. החפיל והנום מחריו ברכה ע"י התשובה תכח כרכה בפירות:

אכן עורא
הרעה שכאה עליהם: (יו) וקרעו. ככה היה מורגם
בכוא עליהם רעה לקרוע בנדיהם כמו ויקרע יעקב שמלוחיו
וככה כדכרי דוד וקריעת הלג כדרף ומלתם את ערלת
לכבכם וכתוב ואקרע סגור לכם והנה הטעם להסיר מכסה
לכ לקורעו כי הוא ימנע שלא יכין הלב והטעם שיכין
הלתחת וכעבור זה כתוב כל ערו' יעשה בדעת: וגחם.
המחת ולעלי אות הגרון היה הע"ן דגיש להתבלע
שם התואר ולולי אות הגרון היה הע"ן דגיש להתבלע
הני"ן: (יר) מי. הטעם אולי השם ישוב והשאיר זה החל
כרבה שיעשו ממנו מנהה וכםך: (טו) תקעו. אחר כיאת

רד"ק מכרנו לבכם ואל בנרכם. אם תקרעו לבכם ותסירו מכנו כל מחשבת רצה אינם צריכים לקרוע בנריכם כבו שאדם קורע בנריו על הציער והצרה: כי חנון ורחים היא. כן שאדם קורע בנריו על הצער והצרה: כי חנון ורחים היא. כן כדור ינם שהערוב בתחיבו בתחיבו בתחיבו בתחיבו היא להדעה אשר רבר לעשות לעבו: ינז מי יידע בי שמפרשים מי יודע אולי ישיב האל יתכרך ונחם ואף אף על פי כן אם דבו העיונות לא ינחם ער שיינש שכים אור בל מביך ארכ מי יודע או מי יודע שר ביתה שורוש בי שיותד ברכי התשובה בישב להתח האלחם כל או מי יודע או מי יודע שונים ביודע ברכי התשובה ביודע ולו יודע היב התשובה ביודע אול תברך יישארי אחר ארבת ברכה שאם יושבו בערנו יודעו האל יתברך וישאיר בצומח ברכה שלא יידעו האו בערנו בארנו יודעו האל יתברך וישאיר בצומח ברכה שלא יידעו האו אורינו האל יתברך וישאיר בצומח ברכה שלא יידעו האו

בדי שיעשו חשובה: (יד) כי יורע ישוב ונחם . פתרונו בתרנופו

כלומר פי שיורע בעצמו שחמא יעשה השובה וינחם על רעתו:

והשאיר אחריי ינו' . כנכר שאכר למעלה הכרת מנחה ונסך

מצורת דור (ינ)וקדעו לבבכם,"ל עשו הכנשה כלכ ולא כמטשה תרישת הכנקים לכדו ושובו. בהכנשה כואת שוכי אל ה": כי חנין ונו",וירחם עליכם: וגדם . יחתכט על הרטה שחשב לעשות: (יד) פי יודע . פי שיודע

מצורת ציון (יג)וקרעו. ל"לפחחו והסירו ערלת לכככם להראות הכנעה : ונחם. פנין הרעה: (טו) קרשו. הזפינו: קראו. הכריזו : עצרה. ענין קרון

שון בעלמו ישוב ויחחרם: והישאיר. כ"ל אף בשיכוא הארכה הנה בלכתו ישאיר מחריו ברכ' ולא ישהים הכל: בנחה וגפך. כ"ל יהי" פשה להכיא מנחם ונסכים: (פו) תקתו שופר. להוחיר על החשוכה: קדשו צום. הומינו יום נום: קראו עצרה. הכריוו

והנשאר יהיה לברכה ותעשו כמנו מנחה ינסך לה' אלהיכם כנגר מה שאמר הכרת מנחה ונסך מבית ה': נשף תקעו.

used to bring meal offerings and libations to God in contrast to the above prophecy of 1:13.

Abarbanel explains that this is the remnant which will return from Babylon, rebuild the Temple, and offer up sacrifices on the altar. This will be only a remnant, a small part of the exiles. They will only bring offerings, but many other things will be lacking in the Second Temple. The gift of prophecy will be lacking, as well as the *Urim veTummim*, the

Holy Ark, the Shechinah, and the heavenly fire, as is delineated in *Yoma* 21b.

15. **Sound**—after the coming of the locusts.—[*Ibn Ezra*] To admonish the people to repent.—[*Mezudath David*]

proclaim a fast—Heb. אַקרָשוּ arrange a fastday.—[Mezudath David] Cf. 1:14.

call an assembly—Announce that they should assemble in the Temple.—[Mezudath David]

13. And rend your hearts and not your garments, and return to the Lord your God, for He is gracious and merciful, slow to anger, and of great kindness, and He repents of the evil.
14. Whoever knows shall repent and regret, and it shall leave after it a blessing, a meal offering and a libation to the Lord your God.
15. Sound a shophar in Zion; proclaim a fast, call an assembly.

13. And rend your hearts and not your garments—If you rend your hearts and remove all thoughts of wickedness, you will not need to rend your garments, as a person rends his garments in time of pain and trouble.—[Redak] Ibn Ezra understands the expression of rending the heart to be equivalent of the expression of circumcising the heart, i.e removing the covering which makes it insensitive to understanding the truth. Cf. Hosea 13:8.

and not your garments—for I do not pay heed to the rending of your garments.—[Rashi] I.e. the rending of garments alone is insufficient.— [Mezudath David] [See Taanith 2:1.] Another explanation: Rend your hearts and you will not need to rend your garments because of mourning. -[Rashi] The second explanation is similar to that of Redak. This is based on Pesikta d'Rav Kahana, p. 161b: Said Rabbi Yehoshua ben Levi: If you have rent your hearts in repentance, you will not rend your garments for your sons and your daughters. Why? For He is gracious and merciful, slow to anger etc. This is found also in *Yerushalmi Taanith* 2:1. It is quoted by Yalkut Shimoni;

Yalkut Machiri; Abarbanel Rokeach, Hil. Teshuvah ch. 19; Menorath Hamaor ch. 284.

For He is gracious and merciful— These are His attributes, as delineated in the Torah, that He repents of evil, as in Exodus 32:14: "And the Lord repented of the evil that He had spoken to do His people."—
[Redak]*

and He repents of the evil—I.e. He turns to another thought.—[Rashi]

14. Whoever knows—that he is guilty of iniquity.—[Rashi from Jonathan] Redak explains: Who knows? Perhaps God will return and repent. I.e. He may repent although the sins are very many. He suggests also: Whoever knows the ways of repentance shall return, and God will repent of the evil.

shall return and repent, and it shall leave—I.e. the hasil and the gazam will leave a blessing after it; through the repentance, a blessing will come in the produce.—[Rashi] Redak explains that the antecedent is "God." God will leave after the locusts a blessing in the vegetation, that it will not be completely destroyed, and a blessing shall come upon the remnant so that it will be

^{*}See Appendix for additional commentary.

נורז הַענוּ עַרעוּ כנישא: מו כָּנָשׁוּ עַסָא וַכִּיגוּ קַהַרָא כְּנוֹשׁוּ סְבָיָא אַיָתוּ מֶלַיָא וְיַנְקֵי חַרְיָא יפוק חַהָנא פַאִידְרוּון בית משַּבְבֵיה וְכַלָּתָא סברת ננונהא: ייבין אולמא ולמרכחא ככון כהניא דמשמשיו קרם וְיָ וְיַיַּמְרוַּן חוּם וְיָ עַל עמד ואל הפן אחסנתה לַחיסודין לַכִּישָׁלִם כַּרוּוּן עממוא לַמָּה וַיכּרוּן בעכסיא או דאתפריקו בַּמִימָר אֲלָהַרוֹן: יח וָחַם יַי עַל אַרַעִיה וּרַחַים עַל

לחרפה כיניהם וימשלו כם כדרך החושבים על הגרים: איה אלהיהם. כ"ל מדוע טוכ עמו שיהיו חסרי לחם: (יח) ויקנא.

מבית ה' חור ואמר כאן מנחת ונסך לת' אלחיכם: (יו) בין האולם ולמזבח יבכו הכחנים משרתי ה׳. ער שאתם יכולים להקריב כבית המקרש יקריבו זה בין האולם ולמובח: נחלתך לחרפה. תרפת רעב: (יח) ויקנא ה' לארצו. ואם תעשו תשובת כיד ויקנא ת' לארצו שלא יהא בת דעב מפני שחפל

סירשנותו למעלה: (מו) אספו עוללים ויונקי שרים. שיתענו גם תקפנים וכן יונקי שרים יתענו שלא ינקי ויהיו כלם באסיפת אחת ויבבו חקםנים ויונקי שרים לרעבונם והנרולים יכנעי לבכיתם וישובו והאל יחברך ברחמיו ירחם לצעקת הקפנים: יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה . אפילו החתן שהיה לו לשסיח עם אשתו יצא מתדרו וכן הכלה תצא מבית חופתה והוא החדר

שוכר או פירוש מחופתה מחחליים והעריים שחופפין עליה

לארצו . התנבא הנביא כי אחר שיעשו תשונת יקבל האל יתנרך תפלחם ואז יקנא לארצו שלא ההיה שממת ופעם הקנא" טצורת ציון

(מז) קבצו זקנים. ממשקולת שלח קכוז חלי ל' רפי והל: (יו) לחרפה לגידופין: דמשל בם גוים ל' משל ושנינה: (יח)ויקנא ה׳ לארצו לשון המקנה התה לי (במדבר י"ה) בכנסה בלבו לרתה ונלחם במלחמתה ונתעסק בלרכיה אבן עורא

החרכה: (טו) אספו. יצא חהן. לעשות מספד וככי: (יו) בין. אין נכון לככות ככית' השם בהיכל לפניו: לחרפה. רענ: למשל בם גוים. כי הרענים יכרחו אליהם ואם באו עליהם אין כח בהם להלחם : (יח) ויקנא . בעבור ארלו כמו פן יאמרו לי וכבר הזכרתי כי דבר גגור

ביםי החתונה וכלם יהיו באסיפה אחת ויבכו החתן והכלח עסתם תחת שסחתם. וכל אלת. הדברים שוברים. לבו של ארם וה' ירחם ויונתן תרגם ויפוק חתנא מארדון בית משככיה וכלחת מבית גנונחא: (ים בין האולם ולמובח. כי שם היו עומרים לעכור תכורות הנכל הפניק ההנכיח בית חברה מנהה הנסך שם במקום עבודתכם יכבו ויתפללו לאל יתכרך בכית מקרשו ויאמרו חומה קבירתם ובתחבפה להנבוד כם"ש תכרה מנהה הנסך שם במקום עבודתכם יכבו ויתפללו לאל יתכרך בכית מקרשו ויאמרו חומה הד' על מסך: חימה, מלעיל: לחרפה למשל בם גוים. כי כשהיח רעב בארץ שראל היו יוצאים רבים כמנה לכור בארץ מצרים ובארץ פלשתים כפני חרעב חת היה חרפה להם ומושלים בהם גוים בהיותם גרים בארצם: ניתו ויקנא ה'

מצורת דוד להמחסף לכים ה' : (פו) קרשו קהל. הומינו את כל הקהל ואסיפה : (פו) קחל אסיסת עם: עולים. קפנים: מחופתה, להמחס לפני מילים. קפנים: מחופתה, להמענות לפני ה': אספו עוללים. שנם הם יחפעו שמכם: יצא שלשון חפוי ומכיסה: (יו) חופח. מלשון חפו המלה : (יח) ויביא. דתן מחדרו. להתקבן עם כל העם ולא ישמח או מם כלתו: מחופתתו. הוא מקום הסתרת הכלה עם התתן והוא החדר שוכר: (יו) לתרפה. כי בעבור הרעכ בע"ר ילכו אל ארלות העכו"ם ויהיו

land.-[Rashi from Sotah 3a] There Rashi states: He warned the locusts no longer to destroy His land.

The intention is that, when they repent, God will accept their prayer

and be zealous for His land, that it no longer be a wasteland. This is the prophetic past.—[Redak, Ibn Ezra, Kara

16. Gather the people, prepare the congregation, assemble the elders, gather the infants and the sucklings; let a bridegroom come out of his chamber and a bride from her canopy. 17. Between the porch and the altar let the priests, the ministers of the Lord, weep, and let them say, "O Lord, have pity on Your people, and do not make Your heritage a derision, for nations to make them an example. Why should they say among the peoples, 'Where is their God?'" 18. And the Lord was zealous for His land, and He pitied His people.

16. prepare the congregation—Prepare the entire congregation to fast before the Lord.—[Mezudath David]

assemble the elders—Heb. אַבְּצָּהְ. This is of the form of (I Kings 18:19)
"Send and gather (אָבֹיף) for me,"
an expression which is weak and light.—[Rashi] Rashi's intention is that the word אַבְּצָּה has no dagesh in the second radical. It is, therefore, of the kal, or light conjugation, as opposed to the pi'el or intensive. In the latter conjugation, the word would be אַבְצָּהְיִּ

gather the infants and the sucklings—Let them, too, fast, so that all of them should be in one gathering, and the adults should be moved by the weeping of the children and repent; and God, in His abundant mercies, will have mercy upon the children.—[Redak]*

17. Between the porch and the altar—There they would stand to perform the service. Now, however, because of the cessation of the Temple service, the priests should stand in that very spot and weep and pray to God to have pity on His

people.—[Redak] Ibn Ezra reasons that it is improper to weep in the Temple proper.

a derision—Heb. לְחֶרְפָּה.—[Rashi] for nations to make them an example—Heb. לְמְשֶׁל, an expression of, (Deut. 28:37) "for an example (מַשֵּל) and for a conversation piece." -[Rashi] Others render: for nations to rule over them.—[Jonathan, Ibn Ezra, Redak] Redak explains that, when there was a famine in Eretz Israel, many of its inhabitants would flee to Egypt and to Philistia, where they would be the object of the derision of their neighbors and fall under their rule. Ibn Ezra adds that, if the neighboring nations would attack them, they would be defeated by them since they would have no strength to defend themselves.

18. And the Lord was zealous for His land—Heb. אַזְבְיוּן, an expression similar to (Num. 11:29) "Are you zealous (הַּמְבָּא) for me?" Their distress entered His heart, and He fought their battle and engaged in their necessities. Our Sages explain it as an expression of warning. He warned the locusts concerning His

^{*}See Appendix for additional commentary.

עַפֶּיה: יפּ וָאָהַיב יָיוַאַפָּר צעמיה הא אנא מכרה? כון עבורא וַחַמָּרָא ?כּוֹן וּמְשַּׁחָא וְהַסְבָעון יָהֵיהּ וָלָא אָתַן יַהְ כָּוֹן עוד חיסובי כפנא ביני עַמְמָנָא: כּוַיַר עַ מָא רָאַתַי סִצְפּוּנָא אַרְחַיק מוָכון ואַנְלִינֵיה לְאַרָעא צדיא וחביכא בישיה לַנָמָא מַרִינָחָא וְסוּפֵיה יומא מערכאה ותפק

רוטייר

מהר"י כרא על עבו . וכנגד שאכר לפעלה שודד דגן הוכיש הירוש כנ"ל אומר אני לכם עכשיו: (ימ) הנני שולח לכם את הדגן ואת

התירוש ואת היצהר ושבעתם אותי. וכנגד שאסר לפעלה אל

תתן נחלתך לחרפה. הנני אומר לכם שלא אתן אתכם עור

חרפה בנוים. וכנגר שאמר למעלה כי גוי עלה על ארצי הריני חתמה בנדים. דענה שהבת לפשחום ביתה עלה אל הדביה שהם אתרוק מעלים הדבוני אחתוק מעליבם. אותו נוי הכא כצפון אתרוק מעלים הדהתיו אל ארץ ציה ושםמה כמדבר: את פניו אל הים הקרמוני וסופי אל הים האחרון, אותו אדבה

ורבותינו פירשו לשון התראה התרה בגובאי על עסקי ארלוב (ים) חרפה . גדוף שיקרהו אתכם הסרי להם : (ב) ואת הצפוני. ים לפותרו על חיל החרבה ועליו נופל ל' והדחתיו אל ארן ליה ושממה ד"א העם הכא מלפין מלכי אשור. ורכותינו אומרים זה ילר הרע שלפון כלכו של אדם: הקדמוני. המזרהי ורכוחינו שפירשו בילר הרע דרשו שני הימים הללו במקדם ראשון ובמקדש שני וכן פירשוהו על ששם

פניו במקדם ראבון ושני והחריכם ולפי התרגום שפירשו על חיל מלך אשור ל"ל פניו אל הים הקדמוני מקלח חילו אשלח

אבן עזרא

להיום יאמרוהו הנביאים על ל' עבר: (יע) ויען. אַת הכהנים הכוכים. מלת ושבעתם כמו מלא גם חבר: ולא אהן אהכם. שיפילו לבקש לחם כחשר חמרו מלרים נחנו יד: (כ) ואת הצפוני. חיל החרכה שכח מפחת לפון וטעם של חרן ליה שלא ימלא מה יאכל: הקדמוני. הוא המורחי והחחרון המערכי ושניהם כנגד ירושלם והנה

רר'ק מפני שהיו חרפה בנוים: לארצו". בעכור ארצו וכן המקנא אתה לי: ניטו ויִען , ענה לצועקים על ירי גביאיו: שולח לכם . שאצבית לכם עצי השרה ועשב הארץ ויונתן תרגם מכרך לכון: ושבעהם אוהו, ממנו. וכן פן תשכענו והקאותו תשבע ממנו: (כ) ואת הצפוני ארחיק מעליכם. הארכה קרא צפוני שבא להם מפאת צפון: והרחתיו אל ארץ ציה ושכסה. ושם יפות שלא יכצא פה יאכל לפיכך ועלה באשו: את פניו אל הים הקדמוני. פי' המזרתי והוא ים כנרת או ים המלח שהם לסורח אדץ ישראל: וסופו אל הים האחרון. ים המערבי וחוא

לפורה אדץ שו אל . ושפו אל והפרואותים בים המשכיב ביותה מ שקרא אותו בחורה הים הגדול שהוא לפערב הנץ ישראל: מגיו, ה"ל ראשו כל כך היה רב חיל הארבה שהיה מחזיק סים המורחי לים המערבי: ועלה באשר. האל"ף בשו"א לבדו: ותעל צחנתו. כפל הענין במלות שונות כי צחנתו כםו באשר ומעם העליה שיעלה ריחם הרע לאפי העובדים: כי הגדיל לעשות. הארבה הגדיל לעשות רע. בארץ והאל יתברך ריחם על הארץ והכיתו. ורבותיני ז'ל פירשו זה הפסוק ליסות המשיח ואמרו ואת הצפוני ארחיק טעליכם זה יצר הרע שצפון ועומר בלבו של אדם: והדרתיו אל ארץ ציור. ושסמח. למקום שאין בני אדם בצויין להצורת בתן: את פניו אל הים הקדמוני. שנתן עיני במקרש הראשון והחריבו: וספו אל היס האחרו, שנתן עינו במקרש שני והחריבו והרג תלבירי חכמים שבו. דעלה באשו ותעל צחגתו. שבניח אומות העולם ומתגרה בשונאי ישראל. כי חגדיל לעשות אפר אביי וכתלמידי חכמים מצורת ציון מצורת דור

שלשון הנאם: (כ) והרחתיו. מל' דחים: שניו. כ'ל כאשו ותחלתו: - כ"ל כאשר כן תעשו או כעכור אכלו יתקנא המקום כהששעת ארך העכו"ם: (יש) ויען. על פחלת כהבת עמו: הנגי שולת לכם ל"ל מעתה חהיה הכרכה בתניכה הבדה: ושבעתם איתו. ל"ל

פשבטו ממנו: חרפה בגוים. ד"ל להיות גרים ביניהם מעקח רעבון ולסבול חדפתם : (כ) ואת הצפוני . החדבה הכא מפחת לפון מרחיק מעליכם ולא יבוב לכם: והדחתיו וגר. למות שמה: את שניו. התחלת קבולם הארכה אדיהנו אל הים הקדמוני הוא ים בנולח שבום במורחו של א"י: וסופר. פוף קבולת הפרכה ההילך במחרונה אדיחנו מל הים החחרון היא הים הנעדרי: ועלה באשר.

gathers.] And, according to the Targum, who explains it as a reference to the king of Assyria, we must explain "his face to the eastern sea, and his end to the western sea" to mean that part of his army I will send to the east and part of it to the west.—[Rashi] Redak notes that, according to the view that the verse refers to the locusts, they were so numerous that the head of the swarm reached the eastern sea, while the rear reached the Mediterranean. and its stench shall ascend—

תאחרון . המערכ קרוי אחור וכן עד הים הפחרון (דכרים ("ד):

According to the Sages, this means that the temptation will be driven

19. And the Lord replied and said to His people: Behold I send you the corn, the must, and the oil, and you shall be sated by it, and I will no longer make you a derision among the nations.

20. And the northerner I will distance from you, and I will drive him to a land barren and desolate; its face to the eastern sea and its end to the western sea, and its stench shall ascend

19. And the Lord replied—l.e. He replied to the weeping priests.—[Ibn Ezra] Through His prophets, He will reply to those who cry out to Him.—[Redak]

I send you—I.e. I will make the trees and the herbs grow. Jonathan renders: I will bless for you.—
[Redak]

derision—Heb. ጽੂਜੂਜ, a derision, that they will call you ill-provided.—
[Rashi] I.e. they will no longer scatter to seek bread.—[Ibn Ezra] In response to their prayer, "Do not make Your heritage a derision," He replies: "I will no longer make you a dersion among the nations."—
[Kara]

Abarbanel interprets this section, commencing with verse 15, as prophesying the destruction and the subsequent exile. The redemption from this exile will be due to the profanation of the Holy Name involved therein, that God's people are driven from their land and are subject to derision and disgrace.

20. And the northerner—Heb. הַצְּפְרְּנִיק. This can be interpreted as referring to the host of locusts, upon which the expression, "and I will drive him to a land barren and desolate," fits aptly. Another explanation: The people that come from the

north, viz. the kings of Assyria. And our Sages (Sukkah 52a) state: This is the temptation, which is hidden (1953) in a person's heart.—[Rashi] Ibn Ezra and Redak accept Rashi's first explanation. They add that the locusts always approach from the north.*

the western sea-This is the Mediterranean Sea, called the Great Sea by the Torah. This is in the west of Eretz Israel.—[Redak] Rashi commences by explaining that הַנָּם is the eastern sea. And our Sages, who interpreted it [i.e. הַצְפוֹנִי] as a reference to temptation, interpreted these two seas as the First Temple and the Second Temple. I.e. they explain הַּקּרמני as first and הַּאָחֵרוֹן as last. And so they explained it: Because he directed his face toward the First Temple and the Second Temple and destroyed them. [God says: I will drive him out to a land barren and desolate, where he will find no one to incite. That will be because he set his sights for the First Temple and for the Second Temple and, because he incited the people to sin, they were destroyed. The two Temples, where everyone would gather during the three Pilgrimage Festivals, are symbolized by the seas, where water of the streams

^{*}See Appendix for additional commentary.

אָסְנֵי לְּטָעִבּר בִּישִׁין: דַישָּׁרָאַל בֹּ עַחַרִּי אַרַי אַסְגַי וָיָ לְּטְעְכּד ביך טכין לעסיה: כב לָא תַּדְחַלוּוְ חֵינִת בַרָאאַרַי אָתְעַטְרוּ דְרְוַת מַרְבָּרָא אֲרֵי אִילַנַא אצכח אביה פיניא ינופניא טענו פריהון: בנו ביון ביעו נחרו כג בַּסִימָרָא דַיַי אַלַהַכוּון אַבי אַהִיב לְכוֹן יַת מַלְפָבון בּוָבוּ יִמְחִית מהר"י סדא

שמילא כל ארץ ישראל מים המורח עד ים המערב אדיחנו ותבאש הארק מבאשו ומצחנתי. וכנגד שאמר לפקלה שודר שדה אכלה ארמה חור וריפא כאן (כא) אל תיראי אדמה נילי ושמחי כי הנריל ה' לעשות. כי הקרוש ברוך הוא הנדיל לך נסים וכנגר שאטר לפעלת גם בתפות שרה תעדוג אליך כי יבשי אפיקי מים ואש אכלה נאות מרבר. חור ואמר כאן יבשי אפיקי מים ואש אכלה נאות מרבר. חור ואמר מאן (כב) אל תיראו בהמות שדה כי דשאו נאוה מדבר כי עץ נשא פדיי תאנה ונפן נתנו חילם: (כג) ובנו ציין נילו ושמחו ונוי

יותר מכולם: (כמ) אל תיראי אדמה. ארץ ישראל אל יראו יושבית: נילי ושפחי. כננד חנרו וספרו והלילו קדשי צום: כי הגדיל ה' לנשות . פירוש לעשות פוכית כנגר תארבת שהגריל לעשות רעות: (ככ) אל תראי בהמות שדי. כמו שרת כנגר בה שאכר גם בהמית שדה תערונ אליך: כי דשאי נאות מרבר. שאמר עליהם ואש אכלה וכיון שרשאו כן מלאו האפיקים פיפו כי עץ נשא פריו. כמו שעץ נשא פריו ביישוב כן בכרבר רשאו מקומית הרשאים: חילם. כחם ותוא הפרי ויונתן תרגם פענו פיריהין: וכט ובגי ציון. כנגר פה שאפר הקעו שושר בציון: כי נתן לכם את המורה לצדקה. כמו יירה ואמר כי נהן לכם לצרקה שעשה עמכם בעמרו על משכי ופקר אתכם במשר ווכך המירה תחלה שהיא במרחשון אח"ב פירש עיר ואפר ויורר לכם גשם מורה ופלקיש בראשין אי פיי הגשם שנקרא מירה הורידו לכם בעתו שהוא במרחשון וחוריד לכם גם כן כלקיש בעתו בחרש הראשון שהיא ניםן ושניהם מורח במ"ם כמו יורה ביו"ר ויינתן תרגם המירה הראשין לנין היראה שתרגם הפסוק כן ובני ציון ביעו וחדו בסיברא דה׳ אלהכון ארייהיב לכון ית סלפיכין לוכו וסחית לכין ספר בביו

בערניה ולקישא כירה נוסן . ורבותינו ו"ל פירשו כי יורה וכלקיש שניהם יררו בניכן באותה שנה שאפרו איתה שנת סצורת ציון באשי . ענין סהחון: צחנתו . עניינו לצו כלבו וחין לו דמיון

וכפייט כל נלכי למן הסר: (ככ) דשאו. מל דשא וטפכ: נאית מדור: נשא. טען וגדל: חילם. מלשון חילוכת ור"ל פריים: (כג) השורה. כן יקרת הנשם סיורד תחר הוריעת כי תרום וֹמשַביש החרן והורעים וכן יורה ומלקום (דכרים י"ה): לצדקת , כמו כלדקה וכא הלמ"ד כמקום הכי"ת כמו ישכת לכשת (חהלים למזרח ומקצתו למערב: צחנתן. כאשו יורה עליו שהוא לשון זוהם וענוף: כי הגדיל לעשות. רעה שפשע ידו בנדולים: (כא) אל תיראי אדשה. ארן ישראל כשתשוכו בתשובה : (כנ) את המורה . את נכיאיכם המורים אתכם

הכורת לצדקה ונו". ספר יורה שהיה עתו לבא במרחשון. וסלקיש שהיה עתו לכא בניסן. הרי שניהם באים פניסן , יורא בכיא עסו שוירעין כמו במרתשון. וכלקיש מביא עסו תבואת ניסן. יכן שנינו במסכת תעניה באהד בניסן אסר להם תנכיא לישראל צאו יייעו אמרו לו מי שיש לו מעם תבואה יאכלנו ויחיה או יורענווימות אמר להם אף על פי כן צאו וורעי ועשה אכן עורא

בהיותם כחרן שממה ימית: צחנתו. כמו כחשו וחין ריע לו רק הטעם כפול: (כא) אל תיראי. כננד ונירא מאד: נילי. כנגד מספר: כי הגדיל השם לעשות. טוכ כנגד כי הגדיל הארכה להרע: (ככ) אל תראו בהשות שדי. כנגד גם כהמוה שדי תערוג אליך: כי דשאו גאוה מדבר. הפך וחם חכלה נחות מדכר: כי עץ נשא פריו. הפך כל עלי השדה יכשו: (כג) ובני. אמר יפת כי המורה הוא הנביא שהוא מורה אותם בדרך לדק על כן כאה להם הטובה והוכיר מורה ומלקוש כמו כלחי החמור המור המרחים שלשים עיירים ושלשים עיירים המבעיר חת הבערה כי יבעיר איש ולפי דעתי שהוא כמו יורה ואמר את המורה ללדקה כנוו שמש לדקה ומרפא בכנפיה. וטעם

מצודת רור להר המיתה יעלה רימם הרעה כחסי העוברים: וחעל צחנתו . כשל הדכר כמ"ם: בי הגריל לעשות. כי החרכה הגדיל לעשות

רעה מרוכה כח"י ולכן ימות ולה ישוב עיד: (כה) אל תיראי ארטה. שלה ישוב החרכה שוב חלח גיני ושמחי כי מעחה הגדיל כ' לעשות טוכה הרכה: (ככ) אל תיראי בהשות שרי. לידמג על החסדון המדעה כי מעתה תנדל דשה במקום ההלי המדכר מושכ הרועים: בי עץ נשא פריו . כ"ל כי הפי הצו ינדל פריו וכל שכן

כשתומים דשם כי יותר יש נורך מטר השמים אל הפילנות מלדשה החרן: (כג) את השורת לצרקת. את המטר יהן כלדקה ולא לשי

מוֹרֶה. Your prophets who teach you to return to Me, in order to justify you.—[Rashi] Ibn Ezra quotes a similar interpretation from Jepheth the Karaite, who explains that the prophet will teach the way of right-

eousness. Others explain מוֹרָה as מּוֹרָה, the early rain, rendering: for He gave you the early rain as charity by forgiving your sins, and He lavished rain upon you.—[Ibn Ezra, Redak, Mezudath David

and its ill savor shall ascend, for it did great things. 21. Have no fear, O land; rejoice and jubilate, for the Lord has performed great things. 22. Fear not, O beasts of the field, for the dwelling places of the wilderness have become covered with grass, for the trees have borne their fruit, the fig tree and the vine have given forth their strength. 23. And the children of Zion, rejoice and jubilate with the Lord your God, for He gave you the teacher for justification, and He brought down

away because it created a stench by ignoring the nations of the world and attaching itself to Israel.—
[Redak]

its ill savor—Heb. אַרְהָרָתוּ. The word בְּאָשׁר, its stench, indicates concerning that it is an expression of filth.—
[Rashi] Ibn Ezra, Redak, and Mezudath Zion explain it as a synonym for בָּאִשׁר.

for it did great things—I.e. it did a great evil, for it stretched forth its hands upon the great.—[Rashi] This apparently follows the interpretation of the Sages, who interpret his to mean that the temptation exerted its effort to mislead the Torah scholars more than others. See Redak.

21. Have no fear, O land—I.e. the land of Israel, when you repent.—
[Rashi] The land is exhorted not to fear, in contrast with "and very awesome" (verse 11).—[Ibn Ezra]
I.e. the inhabitants of the land need no longer fear.—[Redak]

rejoice and jubilate—In contrast to "Gird yourselves and lament" (1:13).—[Redak]

for the Lord has performed great things—I.e. great deeds of goodness, in contrast to the locusts, who committed a great evil.—[Ibn Ezra, Redak]

22. Fear not, O beasts of the field—In contrast with "Also, the beasts of the field cry out to You" (1:20).—[Ibn Ezra, Redak]

for the dwellings of the wilderness have become covered with grass—In contrast with "And fire has consumed the dwellings of the wilderness" (ibid.).—[Ibn Ezra, Redak]

Since the grass has grown, the rivulets will fill up with water.—
[Redak]

for the trees have borne their fruit—Just as the tree bears its fruit in the settled areas, so do the dwellings of the wilderness fill up with grass.—[Redak] This is in contrast with "All the trees of the field have dried up" (1:12).—[Ibn Ezra]

have given forth their strength—I.e. their fruit, so Jonathan.—[Redak] The Sages learn from this verse that, in Messianic times, barren trees in Eretz Israel will bear fruit.—[Ketuboth 112b, Yerushalmi Sheviith 4:8]

23. And the children of Zion—In contrast to "sound a shophar in Zion" (2:1).—[Redak]

the teacher for justification—Heb.

סטר בביר בעדניה ניסן: לַקִּישָׁא בּיַרַח ניסן: ווַהַמְלוּוּן אַדְרַנָא עבורא וישופה געויא הַמָּרָא וּבֶירַיָא סְשַּׁרַא: כה וַאַשַׁלַם לָבון שְנִיא מָבָרָא חָלַף שָׁנָיָא רָבִוּוּ יַהָכוּן פַּרָּחֵי כּוֹכְבָיָא אומיא ולישניא ושלטוניא ומלכותא פור ענות חילי רבא דשׁלַחֵית בָּכוּוְ:כּיוָ**תַּכְלּוּו**ְ מיכל והסבעון והשבחון נת שמא בין אַלַּהָּכוּון דעבר עמכון פרישן ה"א נבם תורה. חפנים ע' : חכול ופנום . ש'ק ט' :

לשוב אלי כדי לנדק אתכם: מורה ומלקוש. כמו יורה ומלקום (דברים י"ח): בראשון. בניםן וחף ע"ם שהיורה הוח רביעה רחשונה היורדת על הזרע והיח במרחשון אותה שנה בניסן זרעו כמו שמפורש במסכת תענית הכור שלפני הגת:

להם הקדוש ברוך הוא גם שגדלה התכואה שהיו זורעין במרחשון ואותה שוורעין בניסן ואף על פי כן נכצא עומר קרב כומנו במ"ז בניםן ושתי הלחם בעצרת הדא הוא רכתיב ויורד לכם גשם יורה ומלקוש בראשון: (בה) חילי הנדול. זה החיל שאמר למעלה וה' נתן קולו לפני הילי הוא הארבה: (כו) להפליא. שגדלה התבואה כאחד עשר יום: (כד) והשיקו. לשון השמעת קול כשהקילית יורד מן הגת אל תוך היקב והוא

אכן עזרא

ברחשון בהדש הרחשון כי לעולם יהיו בין זמן היורה שהות כמו המורה ובין זמן המלקוש ימים רבים ובחדש רחשון יבחו שניהם זוה במעשה נס וגם הוח כי הגדיל ה' לעשות: (כד) וסלאו . והשיקו היקבים . כמו משיקות : (כה) ושלמתי . זה יורה שככל שנה שעברה כח מין חחד ועתה בחו ארבעתן והיה להסשובע גדול: (כו) ואבלתם ולא יבושו . הסך הוכישו חכרים והם שנים שרשים והטעם

יצא רוב אדר ולא ירדו להם גשמים וירדה להם רכיעה ראשונה באחר בניםן אמר הנכיא לישראל צאו וורעו אמרו מי שיש לו קב חפים או שעורים יאכלנו ויחיה או יזרענו ויפית אפר להם אף על פי כן צאו חדעו נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבחירים ובסדקין של נסלים ושככיתלים ויצאו וורעו שני ושלישי ורביעי וירדה להם רביעה שנייה בחמשה בניםן והקריבו עופר בס"ז בניסן ונכצא העומר הפתקרב מתבואה הגדלה בששה חרשים קרב בשל י"א יום. ונמצאת החבואה הגדלה בששה חרשים גדלה באחר עשר יום ועל אותו הדור נאמר הזורעים ברמעה ברנה יקצורו: (כד) ומלאו הגרנות בר

כבואר הוא: והשיק: . ככו והציפו כן ויצף ה' אלהים את סי ים סוף על פניהם כלומר שהיו היקבים כלאים עד שיצופו היין או היספן על פניהם. ובדברי רביתינו "ל כי התג שוממאו השיקו ואחר כך הקרישן מהורין הקרישן אחר כך השיקן מסאים שירוש שקען בני מקוה עד שיצופו מי המקוה עליהם: נכסו ושלמחי לכם את השנים. כי לא באו בשנה אחת ככו ישפירש, ויינתן תרכם הפסקה עד שיצופו מי המקוה עליהם: נכסו ושלמחי לכם את השנים. כי לא באו בשנה אחת ככו שניא סבחא זנר: נכו ואכלהם. אשר עשה עסכם להפליא, פלא הית כי בשנה אחת שלם להם חבואת ארבע שנים. ילדבדי דבותינו ו"ל שכתבנו היה הפלא יותר גדול: ולא יבושו. לפי שהיה להם באלה השנים חרפת דעב בגוים:

מצודת דוד

הנמול: בראשון. ד"ל כמו כומן הרחשון קודם עלירת הנשמים שהיה כל אחד כומנו: (כד) והשיקו כשהיין והשמן יורדים אל היקב משמיטים הרמשת קול ור"ל שיתרכו היין והשמן: (כה) ושלמתי לבם. מה שנחםר כשנים הקודמי ע"י החרכה אשלים אוקי למלאות הכלכי תהיה הכרכה מרובה: (כו) ואבלתם.או מאכלו אכילה שכיעה ר"ל לא יחסר הלחם ותאכלו עד כדי שכיעה לא כדרך שאיכלים כימי הרעב רק להתיות את הנפש : והללחם. או תכלל את ה' אשר עשה שמכם דבר שיש להפליא כו כי תהיה הכרכה כתכלית: ולא יבושי עםי לעולם. ר"ל עוד לא ילכו לנור כארלית

מצודת ציון

ט') ומשפעו ככסח: ושלקוש. הוח המטר המחוהר שיורד על הקשין ועל המלילות : (כד) הגרנות . מהום שהולרים שם התכוחט. בר. חכואה כמו לככור כר (כראשית מ"כ) : והשיקו . ענין השמעת קול כמו כמבק גכים (ישעיה ל"נ): היקבים. הם הכורות שהיין והשמן יוכד כהם: (כו) והללתם. מלשון הלול ושכח: להפליא. מלשון פלא וחמהון:

with good years in lieu of the years which the star worshippers, the nations, the tongues, the governments, and the kingdoms preyed upon you, the retribution dealt upon you by My great army, which I sent against you.—[Redak]

26. Who has performed wonders with you—The wonder was that the land produced in one year what it ordinarily produces in four years, and, according to the Sages, the miracle was still greater, viz. that the grain grew in eleven days.—[Redak]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

for you rain, the early rain and the late rain in the first month. 24. And the granaries shall be filled with grain, and the vats shall roar with must and oil. 25. And I will repay you for the years that the increasing locust, the nibbling locust, the finishing locust, and the shearing locust have devoured—My great army, which I have sent against you. 26. And you shall eat, eating and being sated, and you shall praise the Name of the Lord your God, Who has performed wonders with you,

the early rain and the late rain.—Heb. מוֹנֶה / like (Deut. 11:14) "the early rain (מֹנֶהְלֹקוֹשׁ) and the late rain (מֹלֶקוֹשׁ). "—[Rashi] Rashi's intention is that מֹנֶה has the same meaning as nich this is a play on words, the same word being used for "teacher" and for "early rain." He cites other examples, viz. Judges 15:16, 10:4, Ex. 22:4f.

in the first month—In Nissan. Although the early rain is the first rain, which falls on the seeds, and that is in Marcheshvan, that year they sowed in Nissan, as is explained in Tractate Taanith (5a) that the grain grew in eleven days.—[Rashi] The entire passage reads as follows: That year, most of Adar passed, and no rains fell for them. The first rain. however, fell on the first of Nissan. Said the prophet to Israel, "Go forth and sow." They asked, "If one has a kay of wheat or barley, should he eat it and live or sow it and die?" He replied, "Nevertheless, go forth and sow." A miracle was performed for them, and it was revealed to them what was in the holes and cracks of the ants, and in the walls, and they went forth and sowed on

the second, the third, and the fourth [of the month]. The second rain fell on the fifth of Nissan, and they sacrificed the Omer on the sixteenth of Nissan. The result was that the Omer, which is sacrificed from grain which grows in six months, was sacrificed from that of eleven days. And concerning that year, Scripture states: (Psalms 126:5) "Those who sow in tears shall reap in joy."

24. And the granaries shall be filled with grain—This will come about through God's blessing in a supernatural way.—[Malbim]

shall roar—Heb. הָשְשִׁיקּוּ, an expression of making noise when the stream runs down from the winepress into the vat (תַּיָבֶּט,), which is the pit before the winepress.—[Rashi] Another translation is: shall overflow.—[Redak]

25. And I will repay you etc.—This shows that every year one of these species came, and now all four of them came and had a great feast.—[Ibn Ezra] [He probably interprets "My great army" as referring to all four species of locusts.]*

Jonathan interprets this verse as an allusion to the times of the Messiah, when there will be plenty. He renders: And I will repay you

^{*}See Appendix for additional commentary.

ואהן ת"א חת רוחי. פקרים מ'כ פכ'ב:

וכא יבהתון עסי בעלם: כו וַהַדְעוּן אֲרֵי בָּגוֹ בֶּיה יַשְּׂרָאַל אַשְׁרַיתִי שְׁכָנְתִּי נאַנָא יָי אֶלֶּהָכוֹןוְרֵּית עוד ולא יכרהון עכי בית ישראל לעלם: אַנִיהֵי בְהַד כַּן אָשְׁפוּדְ יַת רוחַ קורשִׁי על כּל בָּסְרָא וְיִהְנַכּוּן בְּנִיכוּן וּכְנָתֵיכוּן סכּיכוּן חַלְּמִין יַחַלְּמוּן עוּלַמֵּיכוּן חָוְוּנִין יַחַזוּן: בּ וַאַף עַלּ עַכְרִין ועל אַמָהַוּ בִּיוֹמִי הַאָנוּוְ אַשָּפָר יַה רוּחַ קוּרִשִׁי:

שבאחד בניסן זרעו חפים ושעורים וכפ"ז בו קרב העומר ושתי הלחם בעצרת: (כו) ולא יבושו עםי לעולם. כאן נתנבא על לעתיד לכא: (א) חלובות יחלומון, שכחלום וכתויון לילה ידבר

(כז) וירעתם. תבירו שאני בקרבכם שומע צקקתכם ואני אלהיכם ואין עור, לא כאלהי העמים שעברהם בי הם לא יועילו כי תהו המה: מ) והיה אחרי בן. כמו והיה כאתרית היטים. ואסר אחרי כן לפי שאסר וירעתם כי בקרב ישראל אני אסר עתה תרעו ולא יריעה שליכה כי עוד תשובו ותחפאו לפני אבל אחרי זאת הידיע׳ יבא זמן שתדעו אותי ידיעה שלימת ולא החפאו עור ודוא ליכות הפשיח שנאבר כי פלאה חארץ דעה את ה': אשפוך רוחי על כל בשר. פירוש כישראל כמו שאפר בסקום אחר כל בשר יאיני לכל כעלי חיים אלא הארם לברו. ואומר ויברך כל בשר יכא כל כשר כן פרם חנה כל בשר על ישראל הראחים להיות רוח הקרש עליהם. ואמר כל רצוני לוסר הנדולים והמשנים כמו שאבר בי כלם ירעו אותי לסקסנס ועד גדולם. ורוחי היא רוח דעה והשכל כסו שאפר ונחה עליו רוח ה' ואחר כך פירש רוח תככה ובינה רוח יצח. זנבורה רוח דעת ויראת ה' ומפני שיורכך שכלם וינכר כמקצתם כת הרברי עד שיתנבאו כי לא אמר כי כלם יתנבאו אלא ינבאו

בחוריכם לא כלם והוא ע"ד שכתב החכם הגרול הרכ ר' סשה כן מייבון ו"ל כי לא הכא לארם הנבואה ואפילו עם התלמדות אלא אם כן קרם לו מבע בעת היצירה והבנים והבנות יתנכאו בנינרותם כמו שמואל הנביא והנבואה ההיה להם במראת החלום כמו שאמר חלומות חזיונות. וכן היתה נכואת רוכ הנביאים. כמו שאמר אם יהיה נביאכם ה' כמראה אליו אתורע בחלום ארכר בו. וכן יהיו בהם ככלות זה למעלה מזה כמו שהיו בנכיאים שעברו ער שיאולי יהיה בהם כמשה רבינו ע'ה. והנת זכר שלשה מעלות אשר בשנות האדם יבי הנערות וימי הבחרות וימי הזקנה: (כ) וגם על העברים. במו שאמר ועסרו זרים ורעו צאנכם וכני נכר אכריכם וכורמיכם וגם אותם לפי שיעשרו בארץ ישראל ויעברו את ישראל תהיח להם רוח דעת םצורת ציון

בשר . ר"ל כל פרס כמו לכל כפר (בס פ"ו): חויונות .

מצורה דוד התכו"ם מהסרון הלחם ולה יסכלו מ"כ הרבח העכו"ם וכשחם: 🙏 (6) אשפוך. כ"ל מתן בשיעור מרובה כשופך דכר מם: כל (כו) וידעתם. מו חדפו אשר אני כקרב ישראל להשניח כהם: ואין עוד. ר"ל הין עוד הלהים לעכב על ידי מלחח לכם כרכה מרובה

כופת: ולא יבושו וגו'. ולכן לה יכושו עד עולם כי מי יעמוד למולי להכיחם לידי כושה: (מ) וחית אחרי כן. כ"ל אחבי ימים מכולים כומן המשיח: אשפוך את רוחי. כ"ל כוח חכמם והכרח אלהות אשפור של כל בכל מכולים יכיכו או וידעו שהי הוא האלקים: ובבאו בניכב ובנותיבם. לא כמו כימי הנולה שנעדכה הנכואם מישראל כי אז יכלא כניכם וכניסיכם עם כי כאכות לא נכאו: חלומות יחלבון. כ"ל חלום נכואה: חויונות יראו . גם כום שנין מכחה נכוחה: (כ) אשפוך את רוחי . כוח חכמה לדעתחת ה' :

בניכם ובנותיבם . ובשפיכות הרוח אטר על כל כשר אכל בנבואה לא אסר כל אלא ונבאו בניבם ובנותיכם, ואסר וקניכם

whose heart becomes soft as flesh. Comp. (Ezekiel 36:26) "And I will give you a heart of flesh."-[Rashi]*

And even upon the slaves—Le the slaves who embraced the Torah.

So is it in the case of the maidservants.—[Ibn Ezra] Redak believes that the reference is to those who will voluntarily come to help Israel, as in Isaiah 61:5.

*See Appendix for additional commentary.

ב (א) והיה אחרי כן, לעתיד לכא: עד כל בשר. על מי שנעשה לבו רך כבשר דוגמת ונחתי לכם לב

אבן עורא

אחד וכמוהו יען ועולו עלה: (כז) וידעתם. לולי כבודי שהוא בתוככם לא היה זה על כן יבעחו בי תהיום והלאה ולא יכושו לעולם:

(א) והיה אחרי כן. אמר ר' ישיעה כל זאת הנכואה היא לעתיד.ורבי משה הכהן אמר אם כן למה אמר אחרי כן רק והיה באחרית הימים אולי זה הנכיא היה בימי יהושפע על כן יזכור עמק יהישפע והנכיחים ובני הנכיחים היו רבים כי רבים יצאו לדבר עם אלישע ועובדיהו לבדו החביא מהם ק': עד בל בשר. כארן ישראל שהוא מהום ראוי להנכא: (כ) וגם על העברים. ששכו לחורת

and My people shall never be ashamed. 27. And you shall know that I am in the midst of Israel, and I am the Lord your God, there is no other; and My people shall never be ashamed.

3

1. And it shall come to pass afterwards that I will pour out My spirit upon all flesh, and your sons and daughters shall prophesy; your elders shall dream dreams, your young men shall see visions. 2. And even upon the slaves and the maid-servants in those days will I pour out My spirit.

27. And you shall know—You will recognize that I am in your midst and hearken to your prayers.—
[Redak] I.e I am in the midst of Israel to confer My Providence upon them.—[Mezudath David]

and there is no other—I am not like the pagan deities which you worshipped, for they are of no avail, but are pure futility.—[Redak]

and My people shall never be ashamed—Were it not for My glory, which is in your midst, this would not take place. You may, therefore, be confident that you will no longer be ashamed.—[Ibn Ezra] Since I am in your midst, who will dare to stand up against Me to shame them?—[Mezudath David] Here he prophesies concerning the future.—[Kara]

1. And it shall come to pass afterwards—in the future.—[Rashi] Mezudath David, too, interprets it in this manner, explaining the text to mean: And it shall come to pass many years afterwards, viz. in Messianic times. Ibn Ezra quotes Yeshuah, who also interprets the passage as a reference to the times of

the Messiah. He quotes also Rabbi Moshe Hakohen, who objects to this interpretation. Should this be true. he reasons, the text should read: And it shall come to pass at the end of days. We find this wording in Isaiah 2 and in Micah 4. He, therefore, concludes that the prophet lived in the time of Jehoshaphat, as is evidenced by his mention of the Valley of Jehoshaphat. At that time, there were many prophets and disciples of prophets, as we find that many of those disciples came out to speak to Elisha (II Kings 2) and that Obadiah alone hid one hundred prophets (1 Kings 18:4).

Redak connects this chapter with the final verse of the preceding chapter, as follows: Now you will not yet attain full recognition of Me, for you will again sin. But, after this recognition, a time will come when you will attain full recognition, and you shall no longer sin, as Isaiah prophesies: (11:9) "For the land shall be full of knowledge of the Lord as water covers the sea bed."

upon all flesh-l.e. upon anyone

^{*}See Appendix for additional commentary.

הקב"ה עמחים :(נ) ונתחי ממחים בשפים ונארך. אף זה מן מקר"ה עמחים יוק בשפים אפרי ונחתי ממחים בשפים אני יידי בי הממחים יוק בשפים אפרי ונחתי ממחים בשפים אני יידי בי הי עמן לנונק: (ד) ורויהן בל אשר יקרא ונון אפרי המהר מישובים בשפים אני יידי בי ממחים יוק בשיץ . בי יודי ארים יב מדין איני יודי בהם ריח הדיות לדם. בשני איני בי הי ודי לד"ק

הדיות לדם. בשני שאוכות העולם סנין להם שהים באיים איני יודי בהם ריח הדיות שמים בשפים היו להם בשנים איני לבים בחיות בשפים איני היים למם היות ווחונים: וג) ומשם יהבן להשך והביו למים בשפים הוית בקים היות ווחונים: וג) ומשם יהבן להשם היות בל הוון וחונים: וג) ומים שהים לאיני לבי מהווה בשני איני והם להל ווחן וחונים: וג) ומים שהים לאיני לבי מחון יותים להם נון להם ווחון החונים: וג) ומים השולה המים בשים האיני לבים הרים הציון לים שניו בעני שאינות השנים היות של לבוח היות לשן בעני לבים הוית השנים לה היות למים בענים איני הבים ריח הבין ליים וון החונים: וג) ומים בשבים באים והבי הווים בשנים והיות של לבוח היות לבין לבים וויות בשני בשנים הויות היות הבין להם וותון החונים בשנין להם שויים בשםים באים והביו יותים לאחר היום שניו לבי אשרים בענים אינים של לבוח היות למים בענים אינים של לבוח היות למים בענים אינים של לבוח היות למים בענים הבני משים הריב אימי בשום בשנים לאיני אים הביות היות היות להיות לבים להיות לבים להיות הוות להיות לבים להשלה הםרות היות להיות הבים הבים הוות וותון בבים להיות היות לים בשים בששני באים היות לים לאים איות המים הבים הוות היות לבים היות לים לאים היות ליות אים במים בוות היות לבים להיות היות לים במים במשמים ביות לבים היותים ליות בבים להיות היות לים להיות היות לים להיות היות לים להיות היות להיות היות ליותים להיות היות ליותים אים היות היות ליותים אים בשביל למחום ולות מלך הבים היות היות ליותים אים בשים באיות היות ליותים אים היות היות ליותים אים בשים בשים ביות לבים להיות היות ליותים אים בשביל לחשרו היות ליותים אים היותים להיות היות היות לבים להיות היות ליותים אים היות היות ליותים להיות היות היות ליות ביות היות ליותים להיות היות ליות ליות היות ליות להיות לבים להיות היות ליות לבים להיות היות ליות לבים להיות היות ליות בלב לחוד ב

מהריי קרא

רוהי: יננהילמופהים בשמים ובארץ "מ נם ואש והימהות עשו: יהשמש ימ יהפך להשך והירחלהם לפני בוא יום ה יהירהלה להשר יהירהל אשר "נ יקרא השם ירור יפילט וישורין דרגון: רשקשא יהבקר ?קבלא והברא Ž. ולארמא במא לְרְמָא ְקְרָם מְיְתֵי יוֹמָא כְעֵהִיר לְפִיתֵי מּן ְקְרָם ניבְרְא וְרְחִיכְּא: הוִיהַי כֹל רְצְלֵי בִשְׁמָא רֵינָ ישְׁהְיִנְ אֲרֵי בְּטוּרָא [.N ca + , (treat a) : אתין בשְׁמָיִא XVX

יואל ג

3. And I will perform signs in the heavens and on the earth: Blood, fire, and pillars of smoke. 4. The sun shall turn to darkness, and the moon to blood, prior to the coming of the great and awesome day of the Lord. 5. And it shall come to pass that whoever shall call in the name of the Lord shall be delivered, for on Mount Zion

3. And I will perform signs—At that time, I will perform signs portending the future, and these signs will be in the heavens and on the earth.—[Redak]

blood—I.e. on the earth there will be much bloodshed, viz. the war of Gog and Magog.—[Redak, Mezudath David]

fire, and pillars of smoke— Lightning will burn when it strikes, making a fire which will raise smoke. This will portend the plague which will befall the nations which will join Gog and Magog in their attack on Jerusalem.—[Redak]

and pillars of smoke—Heb. יְתִימְרוֹת. Perpendicular pillars of smoke, as tall as a palm tree.—
[Rashi, Redak, Mezudath David]

- 4. shall turn to darkness—to embarrass those who prostrate themselves to the sun.—[Rashi] Ibn Ezra understands these signs as portents of evil to the nations of Gog and Magog. Rambam understands them figuratively, as dire prophecies for the nations of the world. It may also mean that, prior to the coming of the Messiah, Israel will suffer from the war of Gog and Magog, as in the prophecy of Zechariah (14).—[Redak]
- 5. And it shall come to pass that whoever shall call etc. as ... said—And where did He say it? (Deut. 28:10) "And all the peoples of the earth shall see that the Name of the Lord is called on you."—[Rashi from Mechilta, Ex. 12:25]

רציון ובירושלם תהי שיובהא כָּטא דַאַכָּר יִי א'שיב קר

זּבָם שֵׁוְבָוָא דַייְ וַמֵּין: א אַבַי הָא בִיוֹכֵיִא הָאָנּיּן וכערנא ההיא באהיב יַת נֶלַוָת אָנשׁ יַהוּדָה וָיָתָבֵייָרוּשְׁרֵּב: בוָאָכִנוּשׁ וַתכָּל פַלָּחֵי מוָרַיָא סחור ם חור ראַרעא ישראַל וכשרידים.סנהדי לב חולין קנג:

(ה) ובשרידים אשר ה' קירא , פתרונו למותם שנשארו לאותר

והיכן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (דנרים כ"ה): ובשרידים. ונשחרית חשר יותר: אשר

יום שנגזר עליהם שיראו אותה נחמה:

ה'קורא. ל' קרואים לסעודה או לעבודת המלך ל' הזמנה: ד' (ב) אל עמק יהושפט. ארד עמס בעומק הדין: אבן עזרא משם מעלות ולעולם הם אותות על מלחמות והיה לאות כי

עד יעבור זעם ואז יפלו רבים מישראל והקדושים. ויראי האל באמת ימלמו. כמו שאמר בנבואת ישעיה והיה כל הנותר בציון והנותר כירושלם קדוש יאכר לו כל הכתוב לחיים כירושלם. וכן אפר כל אשר יקרא כשם ה' והוא שיקראוהו כאפת. כפו שאפר קריב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו

ימותו עמים רכים: (ה) ובשרידים. העעם כפול וטעם אשר ה' קורא. נוור:

באמר, והם שרודים אשר ה' קורא כי הם יקראוהו באמת והוא יקרא אותם כבדי ואוהכי : כי בהר ציון . כי שם יעלו הניים : וכשרידים . והפלמה תהיה כשרידים . או יהיה פי' קורא קריאת הגדולה והכביד וכן שלישים וקרואים קרואי העדה וקראתי לעבדי לאליקים . ויינהן תרגם קירא זמין: מ) כי הנה . כי הנה זה יהיה בימים ובעת אשר אשים את שבות יהודה וירישלם

ד (א) בי. בעבור זה הכתוב השבו רבים כי הנכואה לעתיד אולי כן הוא. ורבי משה אמר מלאנו שנפל פהד השם על כל הגוים שהם סביבות ירושלם בימי יהישפע ויביאו לו מנהות. והנה בימיו שכו השבויים בימי אבותיהם: (כ) והבצתי. זאת היא המלחמה שהתחברו בני מואב ובני

הם יסות המשיח ווכר יהורה וירושלים אף על פי שכל ישראל ישובו . לפי שהמשיה יהוה משבמ יהודה . זכר יהודה . ווכר ירושלים לפי שהיא ראש הסמלכה גם זכר ירושלם כי שם תהיה מלהמת גוג ומגיג: אשוב. כהוב בייו מן הקל. כבי ושב ה' את שבותך ענין הנחה והשקם וקרי אשיב ביו"ד סן הכבד ענין השבה: (כ) וקבצתי. ואו באותי הזכן אקבץ את כל הגוים מצורה ציון מצורת דוד

לכולם כי רק בפנבארים המכוררים בכהם אשר כ"א מהם קורה (ה) פלישה. פנין הללה כמי ימצלטי לי (ב"ב רב): ובשרידים. אלהי ולושק אליו ימשים כו בשחונו: ד (6) אשר אשיב. באשר להרלם את בני השבי מיהודה וירושלים ד (6) שבות. מלבון שבי הגולה: (כ) וגשפשתי. פנין ויכוה:

ד (ה) אשר אשיב . בהביב נהרלם הח בני הפבי מיהודה וירובלים ולא זכר שאר השבשים לפן בכל נביאחו היתה רק על יהודה

וירובלים לכן לא וכר מהם אבל האמת בגם בני עשרת השכטים ישובו גם המה: (כ) וקבצתי. או אקבן את כל העכו"ם ואוריד

to the Valley of Jehoshaphat-/ will descend with them to the depth of justice — [Rashi]

Jehoshaphat—The judgments of the Lord. - [Rashi] This interpretation is based on Targum Jonathan and Midrash Psalms 8:8. Jonathan renders: the valley of justice. Midrash Psalms states: There is no valley

called the Valley of Jehoshaphat. What then is the meaning of Jehoshaphat? The valley where God will judge all the nations. Redak suggests that perhaps Jehoshaphat performed a memorable act in that valley, for which it was named after him. Ibn Ezra, following Rabbi Moshe Hakohen, identifies this with

and in Jerusalem there shall be a deliverance, as the Lord said, and among the survivors whom the Lord invites.

4

1. For behold, in those days and in that time when I return the captivity of Judah and Jerusalem, 2. I will gather all the nations

and among the survivors—And in the remnant that will remain.— [Rashi]

whom the Lord invites—Heb. אַדְאָ, an expression of those invited to a banquet or to the service of the king, an expression of invitation.—[Rashi] whom the Lord decrees.—[Ibn Ezra] whom the Lord calls to honor.—[Redak] who calls out to the Lord.—[Abarbanel, Mezudath David]

During the war of Gog and Magog, there will be dire distress for Israel for a short time, as the prophet Isaiah exhorts the people: (Isa. 26:20) "Hide but for a moment, until the wrath passes." Then many Jews shall fall, but the holy ones and those who truly fear the Lord will be saved, as Isaiah prophesied, (4:13) "And it shall come to pass that every survivor shall be in Zion, and everyone who is left, in Jerusalem; 'holy' shall be said of him, everyone inscribed for life in Jerusalem."— [Redak]

 when I return etc.—This will take place when God returns the captivity of Judah and Jerusalem. That will take place in Messianic times. Although all Israel will return, the prophet mentions Judah since the King Messiah is of that tribe, and Jerusalem since it is the capital of Israel, also because it will be the site of the war of Gog and Magog.—[Redak] He states further that the word אשוב is to be interpreted in two ways, according to the "kethiv," the traditional masoretic spelling, which is אַשִּיב, meaning: I will give rest, and the "keri," the traditional reading, אַשִּיב, I will return.

Ibn Ezra quotes Rabbi Moshe Hakohen, who, as above (verse 1), explains this passage as referring to the reign of Jehoshaphat, when the fear of God fell upon the neighboring nations, and they brought him tribute. In those days, those who had been taken away in captivity were returned (II Chron. 17:10f.)

2. I will gather all the nations—I.e. I will inspire them to join Gog and Magog. So do we find in the prophecy of Ezekiel (39:2): "And I will bring you upon the mountains of Israel."—[Redak]

וָאַהָהְנוּן לָּמֵישׁר פַּלּוּג דינא ואָתפַּרַע כָּנ הוֹן הַכון על עבי ואַחְסנָתִּי ישָרָאֵל דְבַדָּרוּ בֵּינֵי: פּלָּחֵי מֶזְרֵיָא סָחוֹר סָחור דאָרָעָא יִשְּׁרַ אַ ל יַת אַרְעִי פַּלִּינוּ: נובעמי רמו עד בין וִי הָבוּ עוּלֵימָא בַאַגַר וַנִיָּהָא וְעוּלֵיכּיהָא וַבִּינוּ בְּחַמְרָא וָאִשְהִיאוּ: רוַאַר כָא אַהוּי חַשִּיבִין קַדָּמָי צור וצירון ובל תחומי פלשהאי הַנַכְּלָא אַתוּן כִשְׁלְמִין קרָבִי וָאָם נְבֶּלִין אַתּוּן

רש'י

יהושפם . משפטי יה : (ג) ידו נורף . כמו וידו אַכן כִּי (אִיכהְ ג'): (ד) הנמול אתם משלמים. זהו

הגמול בנתן שלמה להירם מלך לור עשרים עיר (מ"ח ט') : אבן עורא

עמון ובעיר חיל ככד לרוב מחוד והוספט היה לו מיהודה ומכנימן אלף אלפים ומאה וששים אלף גבורי חיל ועמק יהובפט היא עמק בלרוב מאוד ויהושפט היא עמק ברכה כי יהובפט היא שמק ברכה כי יהובפט היא שמק ברכה כי יהובפט היא שמק ברכה כי הוב עד וידו אבן כי גם ככון הרו. היא להיות עבר רק יהיה מפעלי הפעל. והכה מאאונ לידות שורה על עלומי הה"א: ויהנו. הילד הישראלי כמחיר זוכה כעל עלומי הה"א: ויהנו. בדמי יין להשתכר עם הזוכה כי כל זוכה במקרא היא כמשמעה חוץ מן והזונות עם הזוכה כי כל זוכה במקרא היא כמשמעה חוץ מן והזונות רבי מתכלים של לר ולידון ופלשהים שבים זום אתם הה אתם הלי מתכלים על לר ולידון ופלשהים שבים זום אדה שמה והכה מאלו כחוב כי הפלשחים היו מכיאים ליהושפע מנחה ובסף מאלו כחוב כי הפלשחים היו מכיאים ליהושפע מנחה ובסף מאלו והו לאות שנברה ידו עליהם ועשם הגמול כאולו

מהר"י קרא קבין בי"

(ג) ויתנו (את) הולד הזונה , שהיו נוהגין בויון בישראל: (ד) צור וצידון וכל גלילות פלשת. אלו שכני ארץ ' ישראל. צור וצידון יושבים בכערבה של ארץ ישראל:

רד'ה

ובעם וקלצהי שאתן בלבם שיבאו עם נוג וסניג וכן אחר בנניאת יוניקלו הציאותי אל הרי יושראל: והודרום אל עם קוד יושפו. כי שם תאיה תשכתה זה תקפף הת לפלך היושפם. כי שם תאיה תשכם משכם ותקרא על שנו היושפם אולי ננה שם או עסה שם משכם ותקרא על שנו והעפק לירי יורשלם. או נקרא עסק וחשפם שלושם המשפם לכיש המשפם לושם המשפם לכיש המשפם לושם המשפם לכיש המשפם לושם המשפם לכיש המשפם לכיש אולי וליד אל שורן שהאל ופורו ושביה בין הנוים: עו אול עביי. כפוועל ארץ שהאל ופורו ושביה בין הנוים: עו אול עביי. כפוועל נורל ביניהם על ישראל זה יהוה שלך ווה יחוד שליו: יוד. נון לך אה הפלשתי אל פצחו כבועל: יוד נולל. היו משליו יוד. נושפם ייודין מאחר חסרו היודין לאחר החור היול שליו. יוד. משפם אירון, ופירוש שהיכי כפו אשלין בליהם נורל בינית שני אירון, ופירוש שהיכי כפו אשלין בליהם נורל בינות. על יודי אירון, ופירוש שהיכי כפו אשלין בליהם נורל בינות. על יודי הזונה לכי וותם מה אתם לני. כה לי ולכם שפאם בארצי שאתם על או נום מה אתם לני ולמים שפאם בארצי שאתם עבי והיה לכם להמוב לעבי ולש לשתם כן מלא מאשר

דאיתם שבאו עליהם כלכי האופות התהברתם מכהם לשלול שלל ולביז בו. ויונתן הרגם ואף מה אתון חשיבין קדסי: גלילות. כסו גבולים: הגמול. הה"א היא השאלה וגבול הוא החלת הסובה שספיב אדם לחבירו אותחלת הרעה. גםו כי גמל עלי. כי גמלת עלנו לש למשבת הפובה או הרעה. וכשנקשר הענין בלשון שלים הוא להשבת גמול כמי שאפד מצודת. ציון

מצורת דור אוחם אל עמק יסושסט כן שה המקום שיפלו שם העקו"ה כלוכאים על ירושלים: ונשששהי עסם. אחוכח עמהם על מה שגשו לעמי בימים קדמונים כ"ל בם אב א עליהם הפויקניים זור יחשבו לויכוח

(ג) ואל עבי , כמו ועל עמי : ידו , ישליכו כמו ידו אליה נשם כז: (ד) גלילות , מחוות : ואם נופלים , גם חלת פמעשה יקרם בלבון גמולוכן שגמלח לנו (חהלים קל"ז): קל , ענין מהירוח

כי בוה חודע שסבעון: אשר פורו. מבגלום שמה: חלקו ביניהם: (ג) ידו גורל. מי מהם לחרכן: בוונה. כשכר זונה כלחננה: ביין. כמקיר היין: (ד) וגם מה אתם לי. כ"ל מה לכם עני חתם לוכ ונו': הגבול, וכי לחם משלאים לי גמול על מה שהכעותי לכם כלומר הלה לה הרעיתי לכם: ואם גושלים. כ"ל

Are you paying Me recompense—

Is this the recompense for what Solomon gave Hiram, the king of Tyre, twenty cities (I Kings 9:11)?—[Rashi] I.e. Are you paying Me back for harm that I did to you?—[Ibn Ezra, Redak, Mezudath David]*

swiftly—Heb. קל מְהֵרָה, an expression of eagerness.—[Rashi]

Here the prophet predicts the fall of Tyre, Sidon, and Philistia. We find that the Philistines were paying tribute to Jehoshaphat. This indicates that he overpowered them.—
[Ibn Ezra] [This is probably a con-

^{*}See Appendix for additional commentary.

and I will take them down to the Valley of Jehoshaphat, and I will contend with them there concerning My people and My heritage, Israel, which they scattered among the nations, and My land they divided. 3. And upon My people they cast lots, and they gave a boy for a harlot, and a girl they sold for wine, and they drank. 4. And also, what are you to Me, Tyre and Sidon and all the regions of Philistia? Are you paying Me recompense? And if you are recompensing Me, I will swiftly

return

the war between Judah and Moab, Ammon, and Seir, when they attacked Judah with a tremendous army, and Jehoshaphat had an army of many mighty men. When the armies of the enemies were defeated without their fighting against them, they praised God in the Valley of Berachah. That became known as the Valley of Jehoshaphat.*

which they scattered among the nations.—This refers to Titus and his army, who destroyed Eretz Israel and scattered its inhabitants among the nations.—[Redak]

Abarbanel explains that the war of Gog and Magog will be a battle between the Christians and the Moslems for control of Eretz Israel. They will destroy each other in this battle. Thus they will be punished for destroying the Holy Land, and their retribution will be dealt to them in the place they sinned. Unlike the other commentators, Abarbanel does not believe that Gog and Magog will come to attack the Jews.*

3. they cast lots—Heb. יַדּרּ. Like (Lam. 3:53) "And they cast (יַדְּרּ) a

stone upon me."—[Rashi] They would cast lots among themselves, "You take this Jew, and I will take that one."—[Redak]*

and a girl they sold for wine—For the price of wine, to become drunk with the harlot.—[Ibn Ezra] Ibn Ezra maintains the word min means harlots throughout the Scriptures, except in I Kings 22:38. Eliezer of Beaugency, however, interprets the verse to mean: And they gave a boy for victuals (ping), and a girl they sold for wine. [According to him, the parallel is less forced than according to the other exegetes.]

4. And also, what are you to Me etc.—What do you have to do with Me that you have come into My land? Since you are My neighbors, you should have helped My people. Instead, when you saw the other nations invading, you joined them to plunder and pillage. Jonathan renders: Of what importance are you before Me?—[Redak]

Tyre and Sidon and all the regions of Philistia—They were the neighbors of Eretz Israel. Tyre and Sidon are in the west of Eretz Israel.—
[Kara]

^{*}See Appendix for additional commentary.

קדמי קליל בפריע גמליכון בַרִישַׁיכון: ח דִי כַסָפִי וַרַהַבִּי נְסֵכָהוּן וּמָגַי חָמָרָתָא מְבָוָא אָעַלְּהוּן לָהַבְלֵּיכוֹן: ווּבְנֵי יְהוּרָה וּבְנֵי יִרוּשָׁכֵּם זַבְּנְתּוּן לכְנֵי וָוָנְאַי רְוָהִבִּי בָּסְיֵר רְיַמָא בְּרִיל רָאַרְחַקוּרָהוּן מֵעַל*ּ* הָחוּמֵיהוֹן: ז הָא אַנְא מותו להון בגלי מו אַתַרָא דְנַבְּנָתוּן נַתְּחוֹן לָתַםְן וַאֲהֵיב גַּכְּלֵיכּוֹן, בַּישִׁיבון: חוַאֶּמְקַרוַת בְּנֵיבוֹן וְיֵת בְּנֶתֵיכוֹן כְּיֵד בְּנֵי וָהוּרָה וִיוַבְּנוּנוּן לעטא לָבְנֵי שָׁבָא רַחִיקָא אַרַי בְּמֵימְרָא

קל מהרה. ל' זרינות: (ח) לשבאים וגוי. לבני שכא: ע') כך מפורש במכילתין: (מ) קרשו מלחמה. אם מוכלין להלחם כלגדי

בי ה' דבר. והיכן דכר עכד עכדים יהיה לחחיו (ברחשית רדיק אבן עזרא גמלתי לכם רע או אחם חהלו לגמול לי כמו אשר גמלנו

הנפול אתם משלפים עלי ואם נופלים אתם עלי היא התחלת הרעה. אפר מה זה שאתם מריעים לי אם החשבו להנקם ממני שהרעתי לכם פתי הרעותי לכם. ואם תאטרי כי אתם פעצמכם גיטלים לי עתה רעה כי מי שירע לישראל מחשבתי להרע לי כי תם בני אם כן הוא קל מהרת אשיב נמולכם בראשמם: (ס) אשר כספי ווהבי לקחתם. כי כספם ווהגם של ישראל לי חוא כי אני נתתיי להם: (ו) ובני יהידה. בעורם בארצם הייתם נונבים את הקשנים וכיוכרים אותם לכני היונים שהם

שבאים. גוי רחוק שהוח ממלכות שכח: (ע) קראו. שכ רהוקים מארץ ישראל לפען לא ישובו עוד לארצם , או אפר זה בגלותם שבאו עם אויביהם והיו לוקדים הבנים וסוכרים אותם ליונים: מ הנגי בעירם . כי עוד ישובו לארצם אף על פי שבמקום גלותם רחוק ישובו לארצם הם או בניהם או גם הם גם בגיהם הם בתחיית הכתים ובניהם שיתיו בזכן הישועה : (מ) ומכרתי. כלומר אפסרם כידם והם ימכרום לשבאים שהם דחוקים כארצם יותר מהיונים: לשבאים . בתנועת האל"ף בחיריק והיו"ד נחה, שבאים הם בני שבא והם מזרחי יררוםית לארץ ישראל ולצר וצידון יפלשת והם רחוקים מאד כאלה הארצות : נסו קראו זאת. כאלו כרוו יעבור אליהם ויעירם מצורת ציון מצורת דור

ואם לא באה לחשלים גמול רק היו החחלם הרעה דעו שקל מהרה כי דבר קל מהר בלכחו: (ו) פינידש. מל' החעורכת: (ח) ומכרתי. אשלם גמול על ראשיכם ותשל שכשאה המפלים: (ה) אשר כסשי. ענין מסירה כמו כי לוכם מכרם (דברים ל"כו: (ט) קרשו. שתה יבדב הרעה בעבו ליבראל יאמר הנה הכסף והוהב בהשפעתי

אותי: (ה) אשר בספי וזהבי. שנתנו מלכי יהודה להם

שוחד או לפדיון השכויים: (ו)ובני שלקחתם כמלחמה או

בגניכה: (ז) הנגי. הם ישיבו וינקמו מכם: (ה) ומברתי.

הוסף על המדה: ואת בנותיכם. שאינן יולאות למלהמה:

אני לישראל שללחם מהם כיום כוא האויב שליהם: ובחשדי דכרים חמודים וטובים שנחתי לישראל בזיחם מהם ובכאתם לסיכליקס: (ו) סברתם. כי הה היו סכיני שראל ונגבו קשניהם ומכרום למטן ירחק מגבולם לכל יגולה הדבר: (:) הגגי מיניתם. אפיר לבם לחזור מן המקום שנמכרו לבא אל ארלם ר"ל בליהם ישובו הנה ועל ידם אשיב גמולכם על ראשיכם: (ה) ורכברתי. אמסור את בניבס ביד בלי יהודה אלו שחזרו לארלם והם ימכרום לאושי שבא היושבים ממרהק למען לא ישובו לארלם לרכ הארהק ב כי ה' דבר. כאומר ומי ישוב המריו: (ט) קראו. חה וחת החמור למעה הכריוו בין העלו"ם: קדשו בלחבה. היא מלחמת

where did He speak? (Gen. 9:25) "A slave of slaves shall he be to his brothers." So it is explained in Mechilta (Ex. 12:25).—[Rashi]

Since the Lord has spoken, who

can retract His words?—[Mezudath

Announce this—It is as though an announcement comes to them and arouses them to participate in your recompense upon your head. 5. For My silver and My gold you took, and My goodly treasures you have brought into your temples. 6. And the children of Judah and the children of Jerusalem you have sold to the children of the Jevanim, in order to distance them from their border. 7. Behold I arouse them from the place where you sold them, and I will return your recompense upon your head. 8. And I will sell your sons and daughters into the hands of the children of Judah, and they shall sell them to the Shebaites, to a distant nation, for the Lord has spoken. 9. Announce this among the nations, prepare

tinuation of Rabbi Moshe Hakohen's interpretation of the chapter.]

- 5. For My silver and My gold—which the kings of Judah gave them as bribes or as ransom for the captives.—[Ibn Ezra] Israel's silver and gold is Mine for I gave it to them.—[Redak] Another explanation: For you came to plunder and pillage the ruins of Jerusalem. You took My silver and My gold since I gave it to them.—[Abarbanel, Mezudath David]*
- 6. And the children of Judah—When they were still in their land, you would kidnap the children and sell them to the children of the Jevanim, who were far from the land of Israel, in order that they return no longer to their border. Or, it may refer to the time of the exile, when they would come with the enemies and capture the children and sell them to the Jevanim.— [Redak] Mezudath David explains that the people of Tyre, Sidon, and the regions of Philistia were neighbors of Israel. They would kidnap their

children and sell them to the distant Jevanim lest their crime become known.

- 7. Behold I arouse them—For they will yet return to their land although they were exiled to a distant land. Either they will return or their descendants. They will return when the dead will be resurrected, and their descendants who will be alive at the time of the redemption will also return.—[Redak] They will return and wreak vengeance upon you.—[Ibn Ezra, Mezudath David]
- Abarbanel (Gen. 10) identifies Javan as Greece.
- 8. And I will sell your sons and daughters etc.—I.e. I will deliver them into their hands.—[Redak] Even the daughters, who do not go out to war.—[Ibn Ezra]
- and they shall sell them to the Shebaites—They will sell them to the Shebaites, who are farther away than the Jevanim.—[Redak]
- to the Shebaites—To the children of Sheba.—[Rashi, Jonathan]*

for the Lord has spoken-Now

^{*}See Appendix for additional commentary.

בעַכְּבֵיא וַמִינוּ עַבְרֵי הגבורים יגשו קַרָבָא יַיהוּן בְּגְרָּי גַבְּרָיָא יִהְקָרְכוּן וְיִסְקוּו כֹּל גַבָרִי עָבְרֵי קָרָבְא: אַתַקִינוּ כְּבֶּבוּוְ לְּסֵוְפִין למורנין ופגלבון בחקיש יימר גבר אַנא: יא יָתְכָּנִשׁוּן וְיַיתוּן כָּל עַנְימָיָא מָסָחוֹר סָחוֹר וָיִהְקּרָכוּן הַּמָן יִהַבָּר יִיַּ הַקוֹף גַּכָּרַיכוֹן: יב יַיתוּן בגלי ווסקון עסמוא לָנֵזישַר פַלוג דינא אַרַי הַבֶּן אָהָגְלֵי לָּמֵידוּ יַת כָל עַמְמִיא מִסְחוֹר סחור: יג אושישו כהון

(י) אתיכם. (קלער"ם כלע"ו): ומומרוחיכם . (שרפת"ח בלפ"ו):(יא)עושו כמו הושו כך חברו מנחם וי"ת יחכנשון. ואימר אני בהוה ל' עשת ברול המכונם יחד (מש"א בלע"ו)

ואין תי"ו כו יכול: שמה הנהת ה' נבוריך. שם כקבילת שמק יהובפט יבביר גבירחכם וכן ח"י וחיני יודע חם לפון

אבן עורא עתה להגיד דברי החיל הגדול הכא על יהושפע: קדשו. הכינו: (י) בתו אתיכם. כמו את מחרבתו ואת אתו: ומומרותיכם. פיומרו נהס הומורה: החלש. יתחוה: (יא) עושו. התקבלו ומנורת עיש שהם ז' כוכבים לעולם לא יתפרדו כי הם בגלגל העליון והם נראים בקיץ ובחורף בארן: הנחת. כמו הורד ואלה דברי הנביא והטעם הוריד השם: גבוריך. שם והם המלאכים כנגד העירו הגבורים וזאת המלה ידועה בתרגום וככה נחת גדודיה על עפר נחת. ויפת אמר שמה ישבר השם גבוריך אתה האויב הבא כמן ונחתה קשת נחושה: (יב) יעורו. כמו העירו: (יג) שלחו מגל. דרך משל כי כחוב כי העמונים

מצורת דור נוג על ירושלים: (י) כותר. שכרו אחיכם לעשות מהם חרכות ומומרוחיכם לעשות רנוחים: החליש. אף החלש יחחוק לכא כמלחמה: (יל) שבה. במקום המלחמה יוריד ה' את גבוריך בעמקי השאול: (יב)יעורו. כל העכו"ם יחעוררו ויעלו אל ממק יהושםע הוא מקום המלחמה: כי שם אשב. כאומר הנה שם יהושםע הוא מקום המלחמה: כי שם אשב. מקום המלחמה יורה על רעחם כי פם חפסים חח כל העכו"ם מסביב על מה שהרעו לישראל: (יג) שלחו בגל. המשיל העכו"ם לחבוהה שנגמר בשונה ובח זמן בקליר וחמר שלחו בה המגל כי

מהר"י קרא מהר וביאו כל הגיים. פתר דונש כבי עשת. כפי עשת (יא) עושו וביאו כל הגיים. פתר דונש כבי עשת. כפי עשת ברול. וכן תרגם ויתכנשון: שנה הנחת ה' גבוריך. ונחתה קשת נחושה זרועותי: (יב) אל עבק יחושפם ונו', לא של יהושפם תיה העמק הוה . אלא העמק והו ירושלים. כמי דאמר הגני אליך יושכת העמק צור הכישור ולכה נקרא שמה עמק יהושפם כי שם ישב לשפום את הנוים: (ינ) שלחו מנל

ארמי הורדה או ל' התת(והנו"ן) בו נופל כמו(דניאל ב') הנעל לדניאל קדם מלכא פהין בו אות שורש הלא על:(יג) שלחו

שו. הומינו כמו ויקדש את לבא למלחמת זאת על ירושלם: קד ישי ואת בניו: וי) כתו אתיכם לתרבות. כלי המלחמה. והאתים הם שהופרים בהם. והמומרות הם שהותכים בהם הזמורות. אמר כל כלי ברגל השיבו אותם לכלי מלחמה כי גדולה תהיה זאת המלחמה ובזמן השלום שיהיה אחר זאת המלחמה אמר בנבואת ישעיה בהפך זה וכתתו הרבותם לאתים והניתותיהם למומרות: ניח) עושו ובאו. הקבצו כן עש כסיל וכימה שהוא חבור כוכבים. וכן תרגם יונתן 'ותכנשון ויתון: וגקבצו. צווי שלם עם נו"ן הבנין: הנהת ה' גכוריך. הורד בתרגים וירד ונחת: גבוריך. הם הכלאכים על דרך כי סלאכיו יצות לך לשמרך בכל דרכיך. ועל דרך כן השמים נלחמו הכוכנים ממסיריתם נלחמו עם סימרא: מנט יעירו. מבואר תוא: מנו שוחו כגל. הכשול הנוים ההם לתבואה שבשלה זהגיע זמנה לכציר שישלח אדם את המגל לכצרת כן הגוים

מצודת ציון סומימו; העירו. מלבון התצוכלות: (י) כותו. מלפון כתיחה ושהינה: אתיכם. כה כלי שבויה לחביר כו כמו ואת אמו (פ"א י"ג): להדבות . מוצין הרכן ימובדותיכם . בס הכלי בקולחים בו הומוכים זכן וחניתוֹחיהם למויוכים (יבעיה כ'): לרכחים. סים מכני המנחמה: החלש . הב הכה : (יה) עושר. החקבלו וכן ת"י יחכנשון ויתכן בהוה בדרך בהגה מן ועיש על בניה הנהם (היוב ל"ח) שהם קבולת כוכבים: הנהת. ענין ירידה כמו מי יחת עלינו (ירמים ל"ה): (יב) יעורו. מלשין התעוררות: (יג) בגל.

for there I will sit—in judgment of the nations all around for the harm they inflicted upon Israel. - [Mezudath David

13. Stretch out a sickle etc.—Draw

the swords, you who go on My mission to destroy the nations.— [Rashi] Printed editions read: they who go etc. to destroy the enemies of the Lord.

war, arouse the mighty men; all the men of war shall approach and ascend. 10. Beat your plowshares into swords and your pruning hooks into spears; the weak one shall say, "I am mighty." 11. Gather and come, all you nations from around, and they shall gather; there the Lord shall break your mighty men. 12. The nations shall be aroused and shall go up to the Valley of Jehoshaphat, for there I will sit to judge all the nations from around. 13. Stretch out a sickle,

this war against Jerusalem.—
[Redak]

prepare war—if you can wage war against Me.—[Rashi] This refers to the war of Gog against Jerusalem.
—[Mezudath David]*

10. your plowshares—Heb. אָמִיּכָּם, koltres in O.F., colters.—[Rashi] Accordingly, they are not the entire plowshares, but only the blades, which cut into the earth. Redak and Mezudath Zion desine them as implements used for digging.

and your pruning hooks—Heb. ומומרותיכת, serpes in French.—
[Rashi] The intention is that they will convert all metal implements into weapons, for this war will be very great. After this war, Isaiah (2:4) prophesies that the peace will be so great that they will do the opposite, viz. that they will beat their swords into plowshares and their spears into pruning hooks.—
[Redak]

the weak one shall say, "I am mighty,"—in order to participate in the war.—[Abarbanel]

11. Gather—Heb. ערשוי Like אחח. hasten, so did Menahem associate it. Jonathan, however, renders: they shall gather, and I say that it is an

expression of a block of iron (nww), which is gathered together, masse in French, and the "tav" is not a radical.—[Rashi] Kara attributes this interpretation to Dunash. It is, however, not found in Teshuvoth Dunash. Redak associates this with ww, the Bear (Job 9:9), which is a constellation, a gathering of stars. Ibn Ezra elaborates that they are seven stars, which are never separated, and they are visible both in the summer and the winter.

there the Lord shall break your mighty men—Heb. מַּחַחַ. There in the gathering of the Valley of Jehoshaphat, He will break your might. So did Jonathan render it, but I do not know whether it is an Aramaic expression of lowering (חחו) or an expression of breaking (חחו), and the "nun" is defective. Cf. (Dan. 2:25) "brought Daniel in (הַּנְעָל) before the king," which has no radical but '> — [Rashi] Others render: O Lord, bring down Your mighty angels.— [Ibn Ezra, Redak]

12. The nations shall be aroused—All the nations shall be aroused and shall go up to the Valley of Jehoshaphat, which is the site of the battle.—[Mezudath David]

^{*}See Appendix for additional commentary.

תַרבָא אַרֵי מְבָּא וְסָן קציהון חותו דושישו קפילי גברהון בבעום רַסְתַבְעָם בְּכַעַצְרָהָא אַשִּירוּ רְסָהוֹן אַרֵי סגיאת בישתהון: יר פשרָן פשרָן בְּפִישַר פלוג דינא אַריקריב יוסא וַיַעַהִיד לְּפֵיהַי פון ַקַדָם ייַ בָּפֵישַר פַלוּג ם שַׁמְשָׁא רינא: וַסִיהַרָא הַכָּלוּ וָכוֹכְבָּיָא כָנָשׁוּ זָהוֹרֵיהוֹן: סּוּוַיִּי בְצִיון יָכַלֵּי וִמְירוּשְׁלַּם קמץ כלי אסף

כי בשל קציר. כתבואה זו שנתבשלו פירותיה לקצור ככו כן לבש"ל אספו את כל הנוים ירושלים תתפלא ספקם שפשעו יותר מכדי שם בירושלים הנחת ה' נכוריהם וישפסם שם: בשר יותר מרי שם בירושלים הנחת ה' נכוריהם וישפסם שם: בשר ררו כי מלאה גת השיקר היקבים. כבו היקב שםשקין אותר מן כשהוא מלא על גדויקיי ורורין ומלקמין הענבים בכו כן כשתתפלא סאתם שיהבה רעהם או יצר להם: (יר) המונים בשקם החורץ. מהרונו חבורות חבורות יתאספו כל

סגד וגו'. שלפו הרבות אותם ההולכים כשליחותי לחכל . את אויבי ה': כי בשל קציר. כלותר כי הגיע עתם ודמה הדבר לקניר שקולרם אויכי ה': עתם ודמה הדבר לקניר שקולרם אותנ במגלות כשנתר כשלו : באו רדו בי סלאו גה. מן הענכים כאו זדרכו אותם כלומר נחמלא סאת עינם: רדו. לשון ככישה כמו ורדו . כדות הים (בראשת א'): השיקו היקבים. קול קלומ הדברים הורבים ורבים שלוני באוינים שלוני ביו היו לקלום בתברים בורבים שלוני באוינים לאוני במוסו באוינים באוינים באוינים באוינים היו באוינים באינים באינ

היקכים היורד חוך הכור שלפני הנתוח לשתש: (יר) בעשק החרוץ. ששם הרון שהמשפט אתת וכן ח"י מישר פלוג דינא: (שו) אספו נגהם. הכניםו אורם: (שו) מציון ישאג. מתה שעשו לליון: ורעשו שמים וארץ. יפרע אבן עזרא "אור שלשו" אורי שלשוש

האלה הגיע זמנם למות בחרב בעלים הזה: בואו רדו. רדו לדרוך אות סכולהות הנבים שרואי לדרוך אותם כן אתם בית אותם כות המסק ושלחר אותם כן אתם בית ישראל דרכו אות הנוים בות המסק ושלחר בהם החרב: השיקו היקבים. שהם כלאים עד שיצוף היין על שניהם והיו בשל לשטיבת הרם וכן הם באה עתם לסות כי רבה רעהם שושו לישראל הם אומנותיהם! בית המונים המים המים התוכים או בי שם יהיו הנוים הרוצים והתוכים או בי שם יהיו הנוים הרוצים והתוכים או בי שם תרבי ינתן עסק החרוץ בין נדיע במו שהרנם בסק יורשפם. בין תרבי ינתן עסק החרוץ בין נדיע במו שהרנם בסק יורשפם: נוטו שמש. חשכו וקרור ולחם ולסניה בישרנוה: (נוטו והיים מציון ישאנ, כי שם שבונתו בירושלם וכאלו משם "באג נותן מציון ישאנ, כי שם שבונתו בירושלם וכאלו משם "באג נותן

והמוחבים השמידו יושכי הר שעיר והחרימום וחחר כך הרג איש חשו וחין פליט: השיקו. דרכו דרך משל והרג איש חשו וחין פליט: השיקו. דרכו דרך משל והקרא עמק החרוץ כי כלה ונחדלה היחה עליהם והמפרש יהושפט כי השם ישפשם זה דרך דרש הוא כי על דרך הפשט נכון הוא שיקרא שם אדם כשם עושהו כמו לורישדי רק בהשם הנככד לא יקרא בשם אדם ע"כ פירשתי כי שלמה בשירים שהוא חול: (יד) המוגים. יפלו: בי קרוב ייום ה', להנקם מהם: (עו) שמש. קדרו עליהם כאשר היה לפני גלו יום ה': (עו) שמש. קדרו עליהם כאשר היה לפני גלו יום ה': (עו) וה" מציון ישאג. רשם גדול הוקר לחומרה ארם מהר החוב לחומרה ארם מהר החוב בחוב הוא בר בחוב ארב בחוב הוא ברי החוב הוא ברי החוב הוא ברי החוב ארב בחוב הוא ברי החוב הוא ברי החוב ארב בחוב הוא ברי החוב הוא ברי הוא ברים הוא ברי הוא ברי הוא ברים הוא ברי הוא ברי הוא ברי הוא ברי הוא ברי הוא ברים הוא ברי הוא ברי הוא ברי הוא ברי הוא ברי הוא ברים הוא ברי הוא ברי הוא ברים הוא ברי הוא ברים הוא ברים הוא ברי הוא ברים הוא בר

וככה לתוב נתן ה' מחרכים: ורעשו . דרך משל כי הכל יפחדו. והשם יתן מעוז לעמו כדרך ה' עוז לעמו יתן כחשר מצודת דור

הוא החרמש והוא כלי ששר לקלור כו וכן וחוסש מגל (שם ג'): בשל, מנין נמר הגדול: גח, הוא הפקום שדורכים כו המנכים: השיקר, מנין השמעת קול! (יד) החרוץ, מנין חתיך וגוור וכן אחם מכלת (מ'א ל'): (מו) קררו, מנין מקד ושמרות: אושר, הכניםו: ננחם, ענין אורה וזריתה: (מז) שחסה. מלשון חסיין: ושעוו. ככר נחבשלה החבואה וטומדת לקלירה ור"ל הרגו אותם כי כא העת: באו ררו. חור והמשילם לנח שמלאוה ענכים שיורדים כה הדורכים ר"ל כא העת לכנוס וואות לפני מיש: השקם היקבים. היין היוכד אל היקבים השמיטו הרטשת קיל והוא לעם שלאכת היין ריל כא חבלים: כי רבר רעתם. ונחשלאה השאה כיין ריל כא חבלה: ("ד) השונים. כחוץ מרחון כד שם יעשה כהם עששה שוקדו החוץ יהוש יהושם ויקבא שתק התקיון כי שם יעשה כהם עששה מחון וחחוץ

יהושפט ויקרא שתה החדון כי שם יעשה כהם עשפט חרון יוחהין זיום ה". יום המשפט שיהיה בעתק החרון : (טו) כדרו. דעבור גודל הלרה ידתה להם כאלו לחשבי המאורות: (טו) פציון ישאג. לי יהור שלינתו לליון ומשם ישאג לאיים ולהחריד : ובירושלים יתן קולו. כשל הדבר במ"ש. ורעשו ששמיש וארץ. כיל יחדדו שרי מעלה של העכו"ם אשר בשעים משעל והעכו"ם אשר בארן עתהת:

and the heavens and earth shall quake—He will deal retribution upon the heavenly princes and then upon the nations.—[Rashi] Ibn Ezra explains this figuratively of the fear the nations will experience.

a shelter—Heb. מַחְסֶה, an expres-

sion of a cover, abrier in O.F., abri in modern French, a shelter.—[Rashi]

Redak explains that God's Shechinah is in Jerusalem, and it is as though He roars from there, and as though heaven and earth quake from His voice. Also, there will be

for the harvest is ripe; come, press, for the winepress is full; the vats roar, for their evil is great. 14. Multitudes [upon] multitudes in the valley of decision, for the day of the Lord is near in the valley of decision. 15. The sun and the moon have darkened, and the stars have withdrawn their shining. 16. And the Lord shall roar from Zion, and from Jerusalem He shall give forth His voice, and the heavens and earth shall quake, and the

Lord is a shelter

for the harvest is ripe—I.e. for their time has arrived, and he compared the matter to harvest, which is harvested with sickles when it becomes completely ripe.—[Rashi]

come press for the winepress is full—of grapes. Come and tread them; i.e. the measure of their iniquity is full.—[Rashi]

press—Heb. קדו, an expression of pressing [or ruling]. Cf. (Gen. 1:28) "And rule (גוְדוֹין) over the fish of the sea."—[Rashi]

Redak renders: Go down into this valley for it is like the winepress, full of grapes which should be trodden. So should you tread the nation in this valley and stretch forth the sword against them. [Accordingly, the root is Tr, to go down.]

and the vats shall roar—The sound of the stream of the wine going down in the vats before the winepresses is heard.—[Rashi] Others render: And the vats shall overflow. This is figurative of the tremendous bloodshed. Likewise, their time to die has come, for the evil they and their ancestors inflicted upon Israel is very great.—[Redak]*

14. Multitudes [upon] multitudes

—The repetition is for emphasis.—
[Redak] This is an ellipsis. The word, "will fall" is missing.—[Ibn Ezra]

in the valley of decision—For there it is decided that the judgment is true. And so did Jonathan render: the valley of judgment.—[Rashi]

Redak suggests that the meaning is the valley of cutting, where the nations will be cut up.

for the day of the Lord is near—to avenge Himself upon them.—[lbn Ezra] I.e. the day of judgment, which will take place in the valley of decision.—[Mezudath David]

15. have withdrawn their shining—Have taken in their shining.—
[Rashi] See above 2:10. I.e. all will become dark before the day of judgment.—[Ibn Ezra]

16. shall roar from Zion—Because of what they did to Zion.—[Rashi] I.e. because of what they did to Zion, God will roar, and strip the heavenly princes of their power. This is the implication of the darkening of the sun, the moon, and the stars, and their peoples will receive no power from the heavenly bodies.—[Abarbanel]*

*See Appendix for additional commentary.

וַהַכוֹן סוָא וֹטְבוּעַ סְבֵּית מַקרשָא בַנִי יָהַי נָפִּי ס ומשקי ית מישר שמין:

תרגום

ואדום

ים מִצְרַיִם לְּצָדוּ הָ**הַיּ** רש"ו

מהר"י קרא

משרי׳ של מעלה שרי האומות ואח"כ מן האומות: מחסה. ל' כסוי (וכלע"ז אכריאני"ל): (יח) אפיקי. מקום מולא מים: והשקה את נחל השטים. כמשמעו ומשקי ית מישר שטין ומדרשו יכפר על עון פעיר (עיין זכריה י"ו): (ים) כצרים ונו' ואדום. סמכן זה לזה לפורענות חתה אבן עורא

פירשתיו וטעם מליון הוא אשר פירש: (יו) וירעתם בי שוכן בציון. וורים לא יעברו בה עוד. אם ישמרו תורת השם וככה לברי זכריה ושכנתי בתוכך וככה חתר בסוף

והיה אם שמוע תשמעו בקול ה' או יתקיים כל וה: (יח) והיה. ישפו. יולו דרך משל כשמן מחלמיש לור: וכד אפיקי. מקומות חזקים וחינם רבים: (יט) מצרים.

חאומות בעםק יהושפם. ולכה נקרא שכה עמק החרוץ. אלא שכל סי שנשפם שם דיגו חרוץ לעולם. והיא כמו את כשפסך אתה חרצת: (יח) וכל אפיקי יהורה ילכו מים. לפי שער עכשיו לא הית שם מים כי אם מי השלוח רחוק מירושלים וחיו סוכרין אותם שם ביוקר לכך נאמר וכל אפיקי ונו' : וספין ככית ה' יצא והשקה את נחל השפים. והשקה פתרונו **פוצא** שאילולי מצרים לא היתה אדום שנאמר (מ"א י"א) כי ששת אדשים ישב שם יואב וכל ישראל וגו' כל זכר באדום רד"ק

> כולו עליהם ולכולו ידעשו שפים וארץ והכל דרך פשל. אמר גם רעש יהיה ביום ההוא בארץ ישראל כמו שנאסר בנכואת יחזקאל ובנבואת וכריה: וה' מחסה לעבו. מאלה הגוים גם מהרעש שלא יוקם: (י) וירעתם, והיתה ירושלם קרש. כמי הקרש שאסור לודים: וורים לא יעברו בה עיר. להדע להם כמו שעשי ער חיום. גם אפשר שלא יכנסו זרים בירושל' כי תגדול קרושתה לעתיר. וכפו שההיכל אסוד להכנים שם ואפילו ישראל כן תהיה כל העיר קרש שלא יכנסו בה זרים מאומות העולם:

נית) והיה ביום ההוא. בעת ההיא אחר כלות חנוים שמה תהיה מובה נרולה לישראל והמשיל המובח שתהיה להם בחומנה מבלי עמל ויניעה כאלו ההרים ימפו להם עסים והנבעות תלכנה חלב וענין תלכנה חלב מרוב ההולה וההגרח ננה ההליכה לנבעות ואף על פי שהחלב הוא החולך והנגר וכן ילכו מים כנה החליכה לאשיקים. ועל הררך הוה וחרדות עינינו רמעה. והאפיקים הם חעסקים שנגרים בחם הסים: וסעין מבית ח' יצא. יהו כמשסעו כסו שבתוב בנבואת יחוקאל: וחשקה את נחל השפים. כתרגומו בישר שיפון כי העסק יקרא נחל בין יש בו מים בין אין בו מים כסו ויחפחר קברי יצחק בנחל. וברברי רבותינו ז"ל היושבת בנחל. והגאון רב סעריה ז"ל פירש נחל השפים הוא הירדן כי היררן הוא קרוב למקום הנקרא שמים לפיכך מסכו אליו: נים) מצרים. זכר מצרים וארום מצרים בעבור הישמעאלים וארום בעבור מלכות מצורת ציון

טצורת דור פנץ חוזק: (יח) ימשר. תלבון השסה והולה: עסים. כן נקרה מחסח לעסו . לכל יהיו נלקים עמהם: ומעיו לבני ישראל. כפל היין יכן של עסים כי נכרת (לשיל ה'): אפיקי. כן יקרהו התקומות הדבר בש"ש: (יו) וידעתם. הו חדעו השבר הני ב' בוכן כליון כי ככר שערים בס המים כחוק: גחל, עמק: חשמים. שם מקום: החורתי שכינתי לתוכה: (יח) יספו ההרים עשים. ר'ל הככם

ענכים יגדלו בסרים והיין יהיה נוטף מהם והוא ענין גוזמא: תלבנה חלב. שם יהים מרעה שמן ויתרכה חלב הלאן וכאלו הנבעות מוליכות ומילות אה החלב: ל אפיקי יהרדה. המקומות שביהודה שהי' מדרכה למשוך לה המים יחורו להמשיך כמאו: ושבין. הוא הנחל האמור בנכואת (יחוקאל מ'ו) והוא המקום האמור בנכואת (וכריה י"ד): והשקה. מן המשיין הזה ישקה את טמק השטים להיות נמשך בנהר: (יט) שצרים. השהיו ראש

the exception of the Siloam, which was far from Jerusalem. Therefore, the prophet tells us that all the rivulets of Judah will flow with water and that a spring shall emanate from the house of the Lord

and water the valley of Shittim, which is outside Eretz Israel, an illustration of the plentiful water supply.

19. Egypt etc. and Edom—He juxtaposed them as regards their

to His people and a stronghold for the children of Israel. 17. And you shall know that 1, the Lord your God, dwell in Zion, My holy mount, and Jerusalem shall be holy, and strangers shall no longer pass through there. 18. And it shall come to pass on that day that the mountains shall drip with wine, and the hills shall flow with milk, and all the springs of Judah shall flow with water, and a spring shall emanate from the house of the Lord and water the valley of Shittim. 19. And Egypt shall become desolate.

an earthquake in Eretz Israel, as is delineated in the prophecies of Ezekiel and Zechariah.

17. and Jerusalem shall be holy—just as hallowed things are prohibited for strangers.—[Redak]

and strangers shall no longer pass through there—to harm them as they have done until now. Possibly, the intention is that strangers shall not enter Jerusalem in the future because of its extreme sanctity. Just as even Israelites were prohibited from entering the Temple proper, so will the entire city be hallowed at that time, so that no strangers, i.e. members of other nations, will be permitted to enter.—[Redak]

18. And it shall come to pass on that day—I.e in that time, after the destruction of those nations, Israel shall have great plenty. Scripture depicts the plenty that they will have without effort or toil as though the mountains will drip with wine and hills will flow with milk.—[Redak]

springs—Heb. אָפָיקי, a place of the source of water.—[Rashi] Redak explains that אָפִיקים are the valleys through which the water flows. Ibn Ezra renders: the strong places.

and water the valley of Shittim-According to its apparent meaning, and it will water the valley of Shittim (Targum), and, according to its Midrashic meaning, He will atone for the iniquity of Peor.—[Rashi] Cl. Zechariah 14:5. Rashi's intention is to the sins committed by the Israelites when they abode in Shittim (Num. 25:1-3), when they worshipped Baal-peor and committed harlotry with the Moabite women. According to the Midrash (Tanchuma, Balak 17; Num. Rabbah 20:22), this tendency toward harlotry was due to their drinking the water of Shittim. The Rabbis state, therefore, that, in the future, God will dry up and renew the waters of Shittim, or, according to other readings, will cure the waters of Shittim. See Midrash Tanchuma, Midrash Rabbah with commentaries. See also Yalkut Machiri, whose reading is: to rectify it. This is probably Rashi's allusion to the Midrash. Saadia Gaon identifies the stream of Shittim with the Jordan River, since the Jordan is near the place known as Shittim. Kara explains that there was little water near Jerusalem with

נאַרום לָסִרְבָּר צָרוּ מְּהַיּ סַחַמוּף בְּנֵי יְהוּדָה רָאַשְׁרוּ רָם וַכָּאי בַּאַרַעַהוּן: כוויהוּרָה <u>לעל</u>ם מיתב וירושלם ַרָּרוַרר: כאוּרָאָהְפָּרָעַה. דקהון מן עספיא תוב אַנָא עַ תִיד לָּאָתַפְּרַע אַמריי דאַשִׁרִי שְׁכנְתַיה בְצִיוֹן:

יניע עד נחל השפים שהוא חוק לארק ישראל: (יפ) מחמם בני יהודה. מהסט שדשו לבני יהודח: (כא) ונקיתי דסם לא נקיתי . ונקיתי את התמם אבל דמם ששפכו לא אנקה :

וכתיב שם ויברת אדד הוא ואנשים אדומיים וגו' וימלא הדד חן בעיני פרעה ונו' והדד ונו' כי שכב דוד עם אכוחיו וגו' ובאחרונה ויהי לשטן לשלחה (שם א' י"א) אחר הקב"ה אני

אכלה זו ווו: מחמם בני יהודה . בשכיל חמם שעשו עכו"ם לבני יהודה אשר שפכו את דמם: (בא) ונכיתי דשם לא גקיתי. ואף אם אנקה אותם משאר עבירות שבידם ומרעות שעשו לי דמם של בני יהודה לא אנקה אהם אימתי תהיה ואת כומן שהקכ"ה שיכן כציון:

רדק

רוםי ואלה שתי האומות הנה הגוברות זה יפים רבים ותהיינת עד עת הגאולה והיא חיותא רביעאה כפראות רניאל, וזכר מצרים בעבור ישכעאלים כי אשת ישכעאל היתה מצרית. שנאמר ותקח לי אמו אשה מארץ מצרים. וכן אמו הגד הפצרית, לפיכך יחם האומה הואת לפצרים. כעבור מלכות רומי . וכן עשה ישעיה בפרשת קרבו נוים שהיא על חורבן רובי כסו שפירשנו שם . ואפר זה בעכור כי פלכות רוםי רובם ארומים ואף על פי שנהערבו כהם עבים רבים כמו שנתערבו גיב בסלכות ישסקאל נקראים על העיקר. ופלך קיסר

אבן עזרא

וארום. היו שממה בימי נכוכדנלחר חחת מלרים היום איננה הקדמונית: (כ) ויהורה לעולם תשב. אם לא תמרה פי השם והככוד ישכון בקרבה כאשר חתם ספרו וכל רעה שעשו העכודם לישראל לא ינקם מהם כי רחמיו גדולים על כל מעשיו רק דמיהם ששפכו שאין להם פדיון

ארובי היה . וכן בל המלכים אחריו אשר היו ברומי ושהי אומית האלה הרעו לשבם יהודה ובניםין שגלו כיניהם ושפנו דכם כפים בארצם. וארום שהיא פלכות רופי היא שהחריבה בית שני על ידי פיפום הרשע ושפכו דפם והגלי אות' בין תאופוח. ופל גלותינו זה נאמר הפסוק הזה לפיכך לא זכר אלא יהודה כי עשרת השבפים שהגלה מלך אשור ולא שבו עד היום לא התו ברשות שתי תאופות האלה: נקיא. נכתב באליף וכן אל תחן כלינו דם נקיא ובא על דרך נהי האליף, נשיא נכיא: בארצם. הכנוי לכני יהודה אל השבים וארבים אירו היהוש באום באלים היהו שם בסה לא ישכו לעולם אבל יהודה לעודם חשב: נלט ונקיתי. מכספם חהבם שלקרו אנקה האופות כי גם ישראל יקתו מחם לעהיר ויהיו להם לשלל אבל דכם ששפכו לא אנכה אותם אלא נפש תחת נפש נפש השופנים או בניהם אחריהם כי בבל כסף ווהב שבעולם שיתנו כופר נפשותם לא יהיו נקיים מרסם ששפכו. ייונתן משל עפטם רבס גם ונקיתי שחרני ודאתפרניות דבהון כן גספיא היב אנא נחוי לאתפרשת אםר ה" ראשרי שכננתית בציון: וה" שובן כציון. מכסו לבה שאמר למעלה ויהודה לעילם תשב אסר וה' שוכן בציון גם כן לעולם כי לכולמי עד תהיה שכינתו בציון אחר שתסוב שם כיסות חבשית וכן תחם יחוקאל נבואתו ושם העיר כיים ה' שמה:

מצודת ציון

סצורת דוד

פפליקים ליבראל: וארום . הם סוף הפליקים והאומר כל האושות (יע) בחסם. פנין עובק וגיל: (כ) חשב. ענין עדבה וקיום! שהרפו לישראל יקבלו את גפולם משלם פראש הפליקים סד סוף (כל) ונקיהי. פלי נקי וברור:

שהרמו לשרחל יקבלו חת נמולם משלם מיחש המליקים פד מוף המליקים: בחופם. בנמול החתם שפשו למלכי יהודה ומל הדום

הפתיקה בהובטי בשנת החומם שפטו לתכל החומים המכים מוד לפני בכן ימי הדוכוח: (כ) לעולם תשב. מספר: ר"ל מלבד מה הברו (כ) לעולם תשב. מסקים למולם ולה מספר: ר"ל מל מה הפכו"ס מטון החמם כמס מסקים למולם ולה מהם כמס והכב הנה טון בחמב כמס במס מטון החמם במס במס במס והכב הנה טון שרכד מב לה מנון בלומר הלל משובו לקחת מהם כמסם והכב הנה טון שרכד מב לה מלקה כלומר מטון ב"ל מי מכון בציון. כלומר הלל מספר לבי של הבי המכו"ס שמחלו של מישרה לבי מספר להכל ניחות לבי מישרה לבי של ביון ויגן של מישרה לכן בייון ויגן של מישרה לכן מישרה לכן בייון ויגן של מישרה לכן משרה לכן מישרה לכן

blood of the children of Judah. When will this come to pass? At the time the Holy One, blessed be He, dwells in Zion.—[Rashi]*

and the Lord shall dwell in Zion— Just as Judah will remain forever, so will the Lord dwell in Zion forever. for the Shechinah shall forever abide there after it returns there in the days of the Messiah. So did Ezekiel conclude his prophecy: And the name of the city from that day shall be "The Lord is there."-[Redak]

^{*}See Appendix for additional commentary.

and Edom shall be a desert waste, because of the violence done to the children of Judah, because they shed innocent blood in their land. 20. But Judah shall remain forever, and Jerusalem throughout all generations. 21. Now should I cleanse, their blood I will not cleanse, when the Lord dwells in Zion.

retribution. You find that, were it not for Egypt, Edom would not exist, as it is stated: (I Kings 11:16-21) "For Joah and all Israel remained (stationed] there for six months etc. every male in Edom." And it is stated there: (verse 17) "Adad fled, he and some Edomite men etc. And Hadad pleased Pharaoh very much etc. And Hadad etc. that David slept with his fathers etc." And, at the end, (verse 25) "And he was an adversary to Solomon (sic)." Said the Holy One, blessed be He: I will destroy both of them.—[Rashi] Ibn Ezra states that both Egypt and Edom were laid waste during the reign of Nebuchadnezzar, and that the present-day Egypt is not ancient Egypt. Redak identifies Egypt with the Ishmaelites, or the Arabs, and Edom with Rome. These two nations are long powerful and will remain so until the redemption. This is the fourth beast mentioned in the Book of Daniel (7:7, 19-28). Egypt represents Ishmael, since he took an Egyptian wife, as in Gen. 21:21. Moreover, his mother, Hagar, was an Egyptian. Therefore, Egypt represents Ishmael. He mentions Edom as representative of Rome, as in Isaiah ch. 34. This is because the majority of that kingdom were Edomites. Although many other nations mingled with them, just as

many mingled with Ishmael, Scripture speaks of the majority. Moreover, Caesar was an Edomite, as were all the kings succeeding him in Rome. These two kingdoms inflicted much harm on the tribes of Judah and Benjamin, who were exiled among them, and they shed their blood like water in their land. Edom, which represents the kingdom of Rome, destroying the Second Temple through Titus, shed much Jewish blood, and exiled the Jews among the nations. It is concerning this exile that the verse speaks. Therefore, only Judah is mentioned, since the Ten Tribes had already been exiled by Assyria and have not yet returned, they were never ruled over by these two nations.—[Redak]*

because of the violence done to the children of Judah—Because of the violence they did to the children of Judah, viz. that they shed their blood.—[Rashi, Kara]*

- 20. But Judah shall remain forever—In contrast to Egypt and Edom, which shall become desolate, Judah shall remain forever.—
 [Redak]
- 21. Now should I cleanse, their blood I will not cleanse—Even if I cleanse them of other sins in their hands, and of the evils they have done to Me, I will not cleanse them of the

^{*}See Appendix for additional commentary.

א אפתגמי עמוסדהוה כבינתיו סְהַקוֹע דַאָ תַנְבֵּי עַלַ יִשְׂרָאֵל בִּיוֹמֵי עָוַיָה מְלַּהְ שַבְּטָא דְבָית יְהוּרָה וּבְיוֹמֵי וָרָבִעָם בַּר יוּאָשׁ סַלָּכָּא דִישְׁרַאֵּל הַּרְהַין ישנין קדם פיתי זיעא: ב וַאֲבֶר וָיָ סְצְיון יַכְ לַ י ומירושלם

רש"י

א (א) אשר היה בנוקדים. תרגס יונתן דהוה מרי גיתין כמו ומישע מלך מואב היה נוקד (מלכים כ' ג'): שנתים לפני הרעש. בנחים הודם

שנתנגע עוזיה יום בנתנכח יבעיה בנחמר וינועו חמות אבן עזרא

א (א) זה הנכיא היה בימי הובע. וכל נכואתו על ירבעם בן יואש ורובי המפרשים אמרו כי הרעש היה בהכנם עוזיה להקטיר קטרת וחין רחיה מהמקרח רק מהקכלה כי הכחוב אומר כי בימי עוזיהו היה הרעש ודבר גדול היה ולחשבון הזה הוא ובעוד ששים וחמש שנה כי אם היתה זאת הנכואה בתחילת מלכות אהו הנה אחר עשרים ושתים שנה חת אפרים מעם אשור כי כן כתוב וטעם הרעש להוכירו כי התנכא לפני היותו שיבוא רעש ויכה ביה החורף על בית הקין ומלת נוקדים רועים כמו ומישע מלך מואב היה נוקד: (ב) ויאמר. ישאג. רעה נדול שיהיה וחו

מהר"י קרא א (א) בנוקדים פתקוע. בנוקרים ברועים . שהיה רועה הצאן עמום . נוקד רועה . ומישע מלך מואכ היה ניקד: שנתים לפני הרעש. עכוס נתנבא לפני ישעיה שישעיה נתנבא ביום הרעש ככו שכפרש וינועו אמות

הספים (ישעיה ו') ואומר כאשר נסחם מפני הרעש וגו' (זכריה י"ד): (ב) מציון ישאג. מכית קדשי הקדשים רדיק (b) דברי עמום . כתבו רביהינו ו"ל כי כשמתחיל הנביא

בסלת רברי הוא כרבר כדברי עצסו וכן . **עסום דבר על** עצפו בפו שאפר לו אפציה כה; בית אל. וכה שחשיב לו וכן רברי ירפיהו כי הוא רבר ברברי עצפו וכן רברי קחלת. יכן אכרו רבות' שלשה נביאים לפי שהיתה נביאתם דברי קנסורין נתלית נכואתן בעצמן. ר'ל בעצמן שרברו דברי עצפן והתחילה נכואתן דברי: אשר היה בנוקדים כתקוע. רועה היה והרועה יקרא נוקר. או מי שמתעסק בניקנה. כמי רסישל כלך כואב היה נוקר ונקרא נוקד לפי שרוב הבהמות יש להם כתמים שחורים או לבנים מן נקור ומלוא ואמר בנוקרים ולא אומר היה נוקד ר'ל כי גדול שבנוקדים אשר היה ולא אומר היה נוקד ר'ל כי גדול שבנוקדים אשר היה בתקוע. ותקונה היא עיר נדולה בנהלת בני אשר: אשר חוה על ישראל ביםי עזיה מלך יהודה וכיםי ידבעם. כבר כתבנו בתחילת הספר כי ירבעם ועזית סלכו בזמן אחד והושע האריך

יפים יותר שנבא גם בים יותם אתו יהוקיתו מלכי יהודה ואמר אשר חזה על ישראל כי רוב נבואתו היתה על ישראל ושמרון לא זכר על יהודה כי אם מעם. וכדרש בשאמר הקדוש ברוך הוא את כי אשלח ומי ילך לנו ואמר לו ישפיה הנני שלחני אכר. את סי אשלח שלהתי את מיכה והיו מכים אותו על הלחי שנ' בשבט יכו על הלחי את השומם שלחתי אה עמום יהיו קודין אָותו פילום׳ אברו לא היה לו להקדוש ברוך הוא לאשרוי שכינה אלא על הדין פילום׳. פירוש קפיע לישנא, אבר ר׳ פנחם לפה נקרא שכו עכום שהיה עפום בלשונו: שנתים לפני הרעש. הרעש הזה היה ביפי עזיהו ככו שנאמר בנבואת זכריה ונסת" כאשר גבת. כפני הרעש כיםי עויהו כלך יהיו ה ואמרו בדרש כי אותו היום שנכנס עזיהו להיכל להקסיר חיה הרעש. ואמר כי החלת נבואת עסום היתה שנתים לפני הרעים וזכר זה בעבור שהתגבא על הרעש פרם באו כמו שאמר והכתי בית תחורף **על בית הקיץ: כה ויאפר. אכר מציון ומירושלם כי שם שכינתו והענין כפול בכלות שונות וכן ישאג ויתן קולו וענ^וי** מצורת ציון מצורת רור

א (6) אשר היה בנוקרים . כ"ל שסיה כנדול שכנוקדים : א (6) בנקדים לפי שרוב הלאן המה נקודי יקראו המחעםק םתקוע. כס פיר כנחלת מכר: וביםי ירבעם. כהם כבם ניקד וכן ומישע מלך מוחב היה נוקד שמלך כימי שוזיה (ולפי שניכא גם עליו כארלו כי סיה מכני עשרת

סשבטים לכן אמר נימי ירכעם) : לפני הרעש . בהיה כשנכנם עוזיה כהיכל להקטיר וכמים כאבר נסחם משני הרעש בימי שוזיה (אליס י"ד): (כ) בציון ישאג . ממקום שכנו ישאג להיים ולהחריד: ובירושלים ונו'. כפל הדכר במ"ש: ואבלו. מקול

(Zechariah 14:5) "As you fled before the earthquake."-[Rashi] The allusion is to the earthquake on the day Uzziah entered the Temple to burn the incense, as in II Chron. 26:16-20. According to the Rabbis, the earthquake took place on that day —[Redak] This incident is mentioned here because Amos prophesied its occurrence two years prior to its taking place. This is alluded to in 3:15: "And I will strike the winter house with the summer house.—[Ibn Ezra, Redak]*

shall roar from Zion—From the Holy of Holies the speech emanates. -[Rashi]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

AMOS

1

1. The words of Amos, who was among the herdsmen from Tekoa, who prophesied concerning Israel in the days of Uzziah king of Judah and in the days of Jeroboam son of Joash, king of Israel, two years before the earthquake. 2. And he said: The Lord shall roar from Zion,

1. The words of Amos—This Book contains some of Amos' own experiences, viz. those with Amaziah the priest of Bethel, recorded below (7:10–17). The Rabbis state that the prophecies of those prophets who castigated Israel harshly were prefaced by the words, "the words of," attaching the words to the prophet, since they contained his own experiences. Those prophets were Koheleth, Jeremiah, and Amos.—[Redak from Sifre, Deut. 1:1).

who was among the herdsmen—Heb. בְּלֶּקְרִים. Jonathan renders: who was an owner of livestock. Cf. (II Kings 3:4) "Now Mesha the king of Moab was an owner of livestock (בּלֶּקִר)."—[Rashi]*

who prophesied concerning Israel in the days of Uzziah king of Judah and in the days of Jeroboam—We explained at the beginning of the Book that Jeroboam and Uzziah reigned simultaneously. Hosea enjoyed longevity as evidenced by the fact that he prophesied also in the days of Jotham, Ahaz, and Hezekiah. Since the vast majority of his prophecies concerned the northern kingdom, and a very small part

concerned the kingdom of Judah. Scripture states that he prophesied concerning Israel. The Rabbis (Lev Rabbah 10.2, Pesikta d'Rav Kahana, p. 125) mention Amos' prophetic mission in conjunction with that of Isaiah. When the Holy One, blessed be He, said: Whom shall I send, and who will go for us?," and Isaiah replied, "Here I am; send me" (Isaiah 6:8), the intention was as follows: God asked, "Whom shall I send?" I sent Micah, and they struck him on the cheek, as it is said: (Micah 4:14) "With a rod they strike the judges of Israel on the cheek." I sent Amos, and they called him "Pesilus." They said, "Did the Holy One, blessed be He, have no one upon whom to rest His Shechinah. but on that pesilus? I.e. on that tongue-tied one. Pesilus 'tongue-tied.' Said Rabbi Pinchas: Why was he called Amos? Because he was burdened (עמוס) by his tongue.—[Redak] See Rashi, Hosea 1:1.

two years before the earthquake— Two years before Uzziah was plagued, the day Isaiah prophesied, as it is stated: (Isaiah 6:4) "And the doorposts quaked," and it is stated:

^{*}See Appendix for additional commentary.

יסירישלם ינים ישְּאָׁג וּמִירְוּשְׁכַּםיתוּן כְּוֹלֵן וְאָבְלּוֹנְאַוֹת ּ סִיּפִישׁ וְיִצְּרוּן מִיוֹנִי יִשְׁאָׁג וּמִירְוּשְׁכַּםיתוּן כְּוֹלֵן וְאָבְלּוֹנְאַוֹת ּ סִיּפִישׁ וְיִצְרוּן מִיוֹנִי יִשְּׁאָג וּמִירְוּשְׁכַם יְתַּן כְּוֹלֵן וְאָבְלּוֹנְאַמְר נְּיֵעְלֹּ מִילְנָאִי יִרְבָּיִ יִשְׁלִּשְׁרָ לִּאִׁ אַיְבְּנָה כָּאִ יִרְבָּעְרְ לָא אֲשִׁיבֶנִוּ עַלִּי־דּוּשְׁכְּ נִי עַלְּ מִּלְנָאִי יִרְ אַרְבָּעָרְ לָא אֲשִׁיבֶנִוּ עַלִּי־דּוּשְׁבְּוֹ נִי עַלִּיִידְּוֹיִלְנִי יִנְיִּלְּוֹת הַבַּרְנֻוֹּלְ אָתִר־־רְּוֹשְׁבְּוֹ נִמְבִּי אָבִיעְ גּלְּצִי: בַּרְרָצְוֹת הַבַּרְנֻיֻלְּ אָמִר־יִרְנִּיִּים יִיִּבְּוֹיִי בְּיִבְּעָרְ בִּיִּי

מהר"י קרא
הספים: (ג) כה אמר ה" לפ שלשה פשעי רכשק. חכשח") ו
תיו יושבין לארץ ישראל בכודחה. צור וצדון וכל גלילות פלשת ו
תיו יושבין לארץ ישראל בכודחה. צור וצדון וכל גלילות פלשת ו
במרכה. מואכ ועסון ואדום ברדום. וגבול ארץ ישראל פתרונו
שבעים אומות: על שלשה משעי רמשק יושראל פתרונו
שבעים אומות: על שלשה משעי המשל אל פתסים שלש
עם נכר. כשארם חומא מכם ראשונה שניה ושלישית כך
מרת של הקורש ברוך הוא שסולח לו. אבל כשהוא מוסיף
מירת של הקורש ברוך הוא שסולח לו. אבל כשהוא מוסיף

רש"י קסץ ב"ק הדכור יולא: ואבדו נאית הרועים. וילדון מדורי מלכיא ייתר מקול מדורי מלכיא ייתר מקול באית הרועים. וילדון מדורי מלכיא ייתר מקול באים ביכול לל שה פשעי וגו'.
דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר (איונ ל"ב) ואם יותר (לא) יותר וכאן כך הוא כבר נהגתי עמהם ואם יש יותר כל שכן במדרי לוחר להם על שלש בשם ואם יש יותר כל שכן שיש בכלל המרובה המועט: ועל ארבעה לא אשיבנו. על פשע רבעי אין עלי עוד להשיכו ריקם מלהשיב לו גמול של פשע רבעי אין עלי עוד להשיכו ריקם מלהשיב לו גמול

וכל שכן שיש לו פשעים הרכה עתה את זה אפקוד עליהם אשר דשו יושכי נלעד הסמיכים להם: בחרוצות הברול . אבן עורא יאוני ניג יששה

רד"ק השאנה ונתינת הקול דרך משל על הנכואה ככן שאפר אריה השאנה ונתינת הקול דרך משל על הנכואה ככן שאפר אריה שאנ מילא ירא הי אלהים דבר כי לא ינבא: ואבלו. ונבואה וו תהיה שיאכלו נאוה הרועים מעצרת הנשמים: זונם ראש שרוה וכרמים והפול נאוה הרועים מעצרת הנשמים: זונם ראש שרוה וכרמים והפול נהדים שביו אצל כל שבן הר הזה שבי. ואבלו. ענין השחתה והפסד כפר שאפר על כן הר הזה שבי. ולמה שאפר אחר כן השחתה והפסד כר שאפר על כן האבל הדרי למה שאפר אחר כך כה אכר הי. וכן הרוב יונתן דר מיצרות תחלה על הנוים שהם שבנים לארץ ישראל והרעו לישראל מדורי מלכוי שהרא והברי "מדור על של שהשחתו כעשיהם וינלו בארצם בעונש עינוחם מלבר ישראל שהשחתו כעשיהם וינלו בארצם בעונש עינוחם מלבר ישראל לש שלה מעור מעור השקן. האל חבר ביו לא שלניש הוו שלה בל של השה מעור בדרי בל אל הוו של אל אל של משלה על מבר וברכיעת יענישו. והנה לא ישנית על שה הוו עולם ברבר כדור הסבול וסדים וביכורה כי ההמם כמסד הם בורו ברבר כדור הסבול וסדים וביכורה כי ההמם כמסדר הם בורו ברבר כדור הסבול וסדים וביכורה כי הרמם כמסדר הם בורו ברבר כדור הסבול וסדים וביכור כי הרמם כמסדר הכם בחל בור כדבר כדור הסבול וסדים וביכור כי הרמם כמסדר הכם בורו כי הרמם כמסדר הכם בורו ביכור כי הרמם כמסדר הכם בורו ביכור כי הרמם כמסדר הכם בורו ביכור ביכור

ימנע הגשם ויהיה להם חשרון לחם ומים כאשר יזכיר או המעם ששמע זה הגביא הול השם כדרך נכואה קול גדול כשל בדרך נכואה קול גדול משל בדרך נכואה קול גדול משלת אחרה והנה הקול כמו גזירה שנגודה מהשם על כן אחר ואכל נאות הרשים כי הצאן מחות כלי תרשה: זובש אחר ואכל נאות הרשים כי הצאן מתוח כלא והמפרש נאות הרשים על המלכים אינוו מטעם הפרשה: (ג) כה. אחר אליהוא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והטעם כי יזהירט ואם לא ישמע יענישנו בפעם הרביעית ויפת אחר על הדור הרבישי אם היו כל הדורות רשעים והגאון אחר שלשה עונות סלחתי לו ואחת הרביעית אחרעו המעל בי במשק ועוה ולור ואדום וכני עמון לשולם הרביעית שהרעו לעוד ושניהם בני ולחק על כן הזכירו לעתים בכנואת ולא מלאנו ככה בספרי כל הכניאהם פעמים בכנואתו ולא מלאנו ככה בספרי כל הכניאה הממאלים: כד דושם. זה הכתוב על חואל שהרע לישראל הכתולים להמלאל שהרע לישראל

הישוב והאל יתברך רוצה ביישוב העולם , והנה דמשק הרפו לישראל שלש פעסים ביכי בעשא כלך ישראל וביסי אחאב רכיםי יהורם כן אחאב אף כל פי שנחם בישראל אנ נחשב לו לפי שלקו אדם ביכיו בבואם בארץ ישראל אבל השלישית הוא יכים ירואחו כן יהוא שנארכי כי אבדם פלך אדם ושיכם בספר לדשת והרביטית שבא כל יהודה ביבי אחו ואו צנעש של ככלם שכא עליו כלך אשור וחפש דמשק והגלה את אדם קירה ואה רצין הסית, וכל זה ניבא עכום שנאכר ושברתי בריח וי". כלם אדם קירה ונגואה זו ניבא עבום ס"ה שנה קודם בואה כםו שאמר בנכואה ישעית ובעיר ששים וחמש שנה יחת אפרום מעם כםו שפירש שב, ויפירוש לא אשיבני, לא אשיבנו אל סליחתי שכלחתי לו שלים פעמים וחישה ישיב האתו בכל מצרים והיה כשיב אותו בכל מצרים וחישה משוב האתו בכל מצרים וחישה משוב האתו בכל מצרים וחידה כשיב אותו בכל מצרים היה כל מצרים הדוד

מצדרת ציון (מ"כ נ'): חזה, ניכא: (ב') ואבלו, טנין השחתה כמו אכלה אלמה (יואל א'): נאית, שדר: ראש. טנין מישה כמו ואשית גכורתה (ירמיה מ"ט): הרכיל. היא שם כילל למקום שדות וכלמים וק הדר הכדמל (יששיה ל"ס:) (נ) רושם. מל' דשם:

שאנתו ישחתו מדורי הדועים הם היכלי מלכי העכוים: ראש הכבל, מישב הכדמל: (ג) על שלשה משעי המשק. יחכן שהם הכבשל, מישב הכלשים המשעי המשק. יחכן שהם הסבשים הכלשים המשורים מעלם והם עני"ם ונ"ע ב"ד המעלמים בכל אלה העכרים כה וכ"ל האם מהכלאי של שלם המשים הכלשים ועל עובה המשים הכלשים ועל מישה מסך מש כדכויעו לא לשוב לו נמולו בכלשו

בהמים: על רוישם. עתה יפרש מהן הפשע הרביעי בישלם עליו הגמול ואמד שהוא על בדבו את אגשי גלעד בכלי ברול מלא הרילים

Jordan, the entire land of Gilead etc."—[Redak]

with sledges of iron—Jonathan renders: morigin of iron. Now that is a sort of file called 'lime,' which is made with numerous grooves, and with which they chastise people with tortures, and with them they cut the stubble of the grain to make straw.—
[Rashi]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

115 AMOS 1

and He shall give forth His voice from Jerusalem, and the dwellings of the shepherds shall be cut off, and the choice of the fruitful land shall wither. 3. So said the Lord: For three transgressions of Damascus, yea for four, I will not return them:

Because they threshed the Gileadites with sledges of iron.

and the dwellings of the shepherds shall be cut off-Jonathan renders: And the dwellings of the kings shall become desolate, and the strength of walled cities shall be destroyed.—[Rashi] Redak explains that, according to this interpretation, the verse is explained allegorically, and is an introduction to the following prophecies. He also suggests the literal interpretation, that the dwellings of the shepherds will be destroyed because of lack of rainfall, and the best of the fruitful land will wither. Ibn Ezra explains that the top branches of the forest trees will wither.

3. So said the Lord—He prophesied first concerning the nations neighboring on Eretz Israel, who harmed the Jews while they were in their land, that God would wreak vengeance upon them. Then he prophesied concerning Israel, who corrupted their deeds, that they would be exiled from their land as retribution for their sins, in addition to what they suffered in their land by the sword, by famine, and by pestilence. He commences with the sins of Damascus.—[Redak]

For three transgressions of etc.— As it is stated: (Job 33:29) "Lo, all these things does God work, twice, yea, thrice, with a man." But He does not forgive more (according to Shem Ephraim). And here, it is as follows: I have already behaved toward them according to My standard, to forgive them for three transgressions, and if there are more, surely the smaller number is included in the larger amount.—[Rashi] Rashi could not believe that all of the nations mentioned below had committed exactly four sins. He, therefore, explains that if there were more, they were included in the four.—[Abarbanel]

yea for four I will not return them—For the fourth transgression, I need no longer return him emptyhanded from taking his recompense from Me, and surely since there are many transgressions in their hands; now I will visit upon them the retribution for threshing the inhabitants of Gilead, their neighbors.—[Rashi]*

Redak explains: I will not return them to My forgiveness, which I forgave them the first three times. Had they sinned no more against Israel, I would have forgiven them, but since they continued to sin, I will punish them for all their sins. He mentions the most serious sin of all, viz. that they threshed the Gileadites with sledges of iron, as in II Kings 10:32f: "And Hazael struck them throughout the entire border of Israel. From the east side of the

^{*}See Appendix for additional commentary.

רוַאַשְלַח אֲשָׁתַא בְבֵית . ַתוּאָל והָשִׁיצִי בַרְנְיָתוּ בר הַרָּר: הוַאָּהַכָּר' ַרָּלְוּף דַכָּשָׁק וָאֵשְׁיצֵ**י**י יַהַיב פִבּקַעַת אָנַןי יועביר שולטן מביה ערן וַוַגָּלוּן עַכְא רַאַרָם: רָקירני אַכָּר וְיָ∶ י כִּדְנַן ∶ְּ אַמֶּר וָיָ עָלֹ הַלָּהָא חוֹבַיּ י ַעַנָה וְעַלּ אַרְבְּעָה לָא: יָאָשְׁבּוֹק לָהוֹן עֵלֹּ: רַאַגְליאונון נְלוּ שַׁלָּמָאוּ לממכר

ת"י במוריני דפרולא והוא כעין (שופינ"א בקירין לימ"א) שעשו חרולים חרולים ורודים ברם בני אדם ביפורים וברם:

ובהן היו כדושטין את ישראל . וכן הוא אוכד כי אבדם מלְדָּ ארם וישיפם כעפר לרוש: (ה) יהופך שנם. אוחו כפשלה של שבם כפו לא יסור שפט ניתודת שהוא לשון כפשלה:

מהתכין את קשי התכיאה לעשותן תכן: (ד) הואד וגו'' בן הדד. מלכי ארם וראש ארם דמשק: (ה) מבקעת אין. מקום הוא כארם: ותומך שבט. ועביד שולטן כמו לא יסור שבט (בראשית מ"ח) על שם שהמושל רודה את העם במקלית: סבית. עדן. מקים: קירה. מקום וכם הגלם : סנחריב ביתי אחז שנאמר ויעל וגו' דמשק ויתפשה ויגלה קירה (מלכים ב' ט"ז) כל הפירענות שנהוב זו גביהי ישראל לבא חרב על האומות. נביאים שהיו קידם בנחריב כגון ישעיה ועמום נבאו על חרב בנחריב וירמיה ויהוקאל נבאו על הרב נבוכדנלר: (ו) עזה. מפלבתים היתה: גלות שלמה. גלות ישראל שתהא הגלות שלימה בלא ימלט איש בהיו

אבן עורא וישימס כעפר לדוש וטעס את הנלעד יושביה אי שברהו ישראל ממנה והוא היה הורש את הגלעד וכהוב ויכב היאל את כל ארן גלפד: (ד) ושלחתי. בבית חואל כני בניו הולי רלין היה מהם שהמיתו מלך אשור: (ה) ושברתי. כי נלכדה בהלכד שימרון: והברתי. בקעת חון שם עיר בחרם: ותומך שבם. כמו מסה עוז שנט למשל: קירה. אל היר שם עיר כאשור וכנה כחוב ויגלה קירה: (ו) בה.

פעם אל סליחתי אם לא תיה שב אל פשעו אבל אחר ששב עוד על פשעו אענישני על כלם.והזכיר הקשה שבהם והוא על דושם בחרצות הברול את הגלעה שנאמר ויכם חואל בכל גבול ישראל פן הידרן פודחת את כל ארץ הגלעד וגו'. ופי' את הגלעד כתרנופו ית יחבי גלעד שהיו עושין דרך נקפה ובויון היו סעבירין חרוצות הברול על גיפם כמו שרשין בהם את התבואה כסו שלשה דוד בבני עפון שנאפר וישם בפגדה ובחריצי הברול: כדו ושלחהי אש. דוא משל על האויב. כפו כי אש יצאה מחשבון. חואל וכן הדר הם כלכי אדם: (ס) ושברתי. שלא יצילות דלתותיה ובריחיה ולא תעמר לפני האויב:

מבקעת און . היא עיר גדולה בארם . וכן בית עדן . ואף על פי שרמשק היהה ירושה ממלכי דור בית ערן גם כן היהה כושב המלכים. לשיבר אפר ותופך שבם כבית עדן כי תופך שבם הוא המלך כפו לא יסור שבם ביהודה. כי סנהג המלך להיות שבם בירו תמיר והוא כיפן שהוא דורת בעם. זכן ראינו באחשוריש וירשם המלך את שרבים הוהב אשר בידו: קודת. אל קיר והוא שם עיד בארץ אשור, ובן כתוב בספר מלכים ויגלה קירה: מו כה אמר. על הגלותם נלות שלמה להכניר כצורת ציון

מצורת דוד

המשוי לרוש כו החכוחה: (ד) ושלחתי. נכן חשלח חש: בבית חואל. לכן אויב סום יחריב ביח הואל מלך ארם: ארפנות בן הדד. סיכלות שננה כן הדד מלך ארם: (ה) בריח דכשק. ר"ל החייב יכח כה כהלו לשכרו הכריחים ונפחחו השפרים: והופך

בחרצות . שם כלי דישה מנחה הרולים כמו כי לה כחרון יודש הלח (שם כ"ח): (ד) יאכלה. וחשרף: (ה) בריח. ממה העשוי לפגור לו השטר: סבקשת און. שם שיר: ותוכך. ותחויק וכן תמכו פלך (משלי ל"ה): שבם. שרכים: מבית עדן. שם טיר:

שבם. כ"ל מכרות מיתן שכם מרו המחויב וכן לא יסור שבם מיחידה (בראשים מיתן שבם מנית סדן ופל המישל יאמר בכוא איתי השבע לרדות בו את המחויב וכן לא יסור שבם מיחידה (בראשים מ"ט): קירה. אל קיר והוא שם מקום וכן נאמרויגלם קיר , מ"ב ב"ו: (ו) על הגלותם וגו'. כי כומן חורבן כיה השני על ידי רומא שהוא אדום ברחו קלחם פישרמל דרך ארן פלשתים

up to Damascus and seized it, and exiled Aram to Kir. [See II Kings 16:9, where the wording differs.] All the retribution that the prophets of Israel prophesied concerning the nations-the prophets who preceded Sennacherib, e.g. Isaiah and Amos. prophesied concerning the sword of Sennacherib, and Jeremiah and Ezekiel prophesied concerning the sword of Nebuchadnezzar.—[Rashi] This was an Assyrian city.—[Redak, Ibn Ezra

- 6. Gaza-That was a city of the Philistines.—[Rashi]*
 - a whole captivity—I.e. the capti-

4. And I will send fire into the house of Hazael, and it shall consume the palaces of Ben-Hadad. 5. And I will break the bolt of Damascus, and I will cut off an inhabitant from Bikath-Aven, and one who holds the scepter from Beth-eden, and the people of Aram shall be exiled to Kir, says the Lord. 6. So said the Lord: For three transgressions of Gaza, yea for four, I will not return them: Because they carried away captive a whole captivity,

4. And I will send fire—This is figurative of the enemies, as: (Num. 21:28) "For a fire came out of Heshbon."—[Redak]

Hazael etc. Ben-Hadad—The kings of Aram, and the head of Aram is Damascus.—[Rashi]

to the house of Hazael—I.e. to his posterity. Perhaps Rezin, the king slain by the king of Assyria, was one of them.—[Ibn Ezra]

5. And I will break the bolt of Damascus—that its doors and its bolts will not save it, and it will not stand up before the enemy.—
[Redak]

from Bik'ath-Aven—That is a place in Aram.—[Rashi] Redak states that it was a large city in Aram. Daath Mikra states that many identify it with Bik'ath HaLebanon (Josh. 11:17). The name 'Bik'ath Aven,' the plain of iniquity, was a pejorative given it because of the pagan shrine of Baal-Gad which was situated there.

and one who holds the scepter—[Jonathan renders:] and one who exercises sovereignty. Cf. (Gen. 49:10) "The scepter shall not turn away from Judah," since the ruler castigates the people with sticks.—

[Rashi] Redak explains that the reference is to the king, who customarily holds a scepter in his hand as a symbol of his power to castigate and subjegate the people. An example of this is found in the Book of Esther.

Perhaps Rashi means this too. It is also possible that Rashi explains the verse literally to mean that the ruler holds the rod with which he castigates the people. In that case, שֶׁבֶּט would not be translated 'scepter,' but 'rod.' Ramban (Ex. 21:20) writes that it is customary for a ruler and a slave master to have a rod in his hand, and the Torah warns that, although it is a rod of castigation. and it is not a stick held in the hand. he must beware it and not strike even his Canaanite slave a hard blow which may cause permanent iniurv.

from Beth-Eden—A placename.—
[Rashi] Although Damascus was the hereditary capital of Aram from the time of David, Beth-Eden, too, was a city where the kings dwelt.—
[Redak]

to Kir—A placename, where Sennacherib exiled them during the time of Ahaz, as it is stated: "And he went יַמִיב

לָּנִימָ**טֶר** לָּאֲרוֹם:יוֹוָאָשָׁלַּח אָשָׁהַא בְּשׁוֹרֵי עוָה וּתִשִּיצִי בַּרְנָיַתְהַא: חואשיצי כַאַשִּׁרוֹר וְעָבֵיר שׁוּלְטוֹן מַאַשְּקלון וִאָרִיב כְּחַת גבורהי על עקרו שָאָרָא וַיַּבְרוּן רפל שָׁתָאֵי אֲמַר אַלּהַים: פּבּרנוּ אַמַר יִיַ עַל הַלַּהָא הוֹבֵי צוֹר וָעַל אַרְבָּעָא לָאאָשְׁבּוּק לָהון על המסרינון גלו שלים א לארום ולא

מהר"י קוא

(ם) על שלשה פשקי צור ונו׳ ולא זכרו ברית אחים. לא זכרו אותו ברית שחיה בין חירם ובין שלכח כמו שנאמר ויכרתו

שומדים על הדרכים ותופשים הנמלטים. ומסגירין אותן וכן עשו חנשי לור וכן לחרכע רוחות כחורכן בית שני כמו שמפורש באגדת האוינו עזה מן הדרום לור מן הלפון דמשק מן המזרה ערכיים מן המערב שנאמר משא כערב ביער בערכ תלינו אורחת דדנים (ישעיה כ'א): (ח) אשרור, אשקלון. עקרון. פרני פלשתים הם: והשיבותי ידי אכן עזרא

לאדום. אסרו כי זאת הנבואה ניבא כל חורבן בית שני כי חיו פלפים מגלות פיפוס והיו בורחים דרך ארץ פלשתים שהיא סכוכה לארץ ישראל דפלשתים היו לוקחים אותם וכסגירים אותם ביר אדום כי שיפוס ומתנהו ארוכים היו רובם. וזחו נלות שלמה שלא נשארה פלמה להם שלא גלו כי בחרבן בית ראשון לא ראינו זה וזכר עזה ואשרור ואשקלין ועקרון ולא זכר נת כי לכלכי יהודה היתה כפו שכתיב ואפר כי רובם שבו לדת ישראל ואשר לא שבו עליהם נאטר ואברו שארית פלשתים: מ) ושלחתי . מבואר הוא : (ה) והכרתי . והשבותי ירי. כי אחר שיכלו עוה ואשרוד ואשקלון עור אשיב ירי על עקרון להשחיתי וכה יאכדון שארית פלשתים: ואכדו שאריה . ואכדו על הפרם שארית על הכלל: (ט) כח אמר ה׳ . לאדום . גם זה בגלות בית שני כי צר סמוכה גם כן לארץ ישראל לפיכך אמר על תמגירם:

שהגלו ישראל כדרך שלום והסגירום לאדום: (ז) ושלחתי. החניב נמשל לחש כי חש ילחה מחשכון: (ח) והברתי. ותומך שבם. כמו לח יסיר שכט מיהודה: (ט) בה. יש אומרים כי ברית אחים על דבר שלמה שכרת ברית עם חירם מלך לור והוא קראו אחי ואין זה פשע רק דרש הדורש כי לה היו אהים כלל וחיננו שב רק אדום שהוא אחי ישראל באמת מאב ואם והטעם שראה לור כי אדום היה מבקש רעת ישראל יותר מכל הגוים ולא היה זוכר כרית אחים על כן

מצורת דוד מצורת ציון ותסשום בני שום ומסרום כיד באויב וו"ם פל הגלותם וגו' ר"ל (ו) לחסניר. פנין מסירה למו לה ספגיר עבד (דכרים כ"נ): : מל שהגלו חת ישרחל גלות שלמה חיש לה נעדר ווהו במה שתפשום לספגיר לעכו"ם: (ח) והשיבותי. כ"ל חכה וחשיב ידי להכוח עוד: ואברו שארית. כ"ל חף שחרית מה לח ישחר מהם: (מ) בל חסבירם . על שהם מסרו לשכו"ם חת הכורחים מישכחל להיות נלות שלימה כדרך שמשה טוה: ולא זכרו . חושי לור לח זכרו ברים ן

9. to Edom—This too refers to the destruction of the Second Temple, for Tyre, too, borders on Eretz Israel, and they too would deliver the refugees to the Romans.

and did not remember the brotherly covenant—which existed between Hiram and Solomon, as it is said: (I Kings 5:26) "And they both made a league together." And they called each other brothers, as it is said: (ibid. 9:13) "And he said: 'What are these cities that you have given me, my brother?''-[Rashi] This view is shared by Kara, Isaiah da Trani, Eliezer of Beaugency, Abarbanel, Malhim and Mezudath David. Redak mentions it, and also that of Ibn Ezra, viz. that Tyre delivered the fleeing Israelites to Edom because they knew that the Edomites had forgotten the brotherly covenant

to deliver to Edom. 7. And I will send fire into the wall of Gaza, and it shall consume its palaces. 8. And I will cut off an inhabitant from Ashdod and one who holds the scepter from Ashkelon, and I will return My hand upon Ekron, and the remnant of the Philistines shall be lost, says the Lord God. 9. So said the Lord: For three sins of Tyre, yea for four, I will not return them: Because they delivered

vity of Israel, that the captivity be complete, that no one should escape, for they would stand on the roads and seize those fleeing and deliver them. And so did the people of Tyre, and so to the four sides during the destruction of the Second Temple, as is delineated in the Aggadah of Ha'azinu (Sifre 322), Gaza from the south, Tyre from the north, Damascus from the east, the Arabs from the west, as it is stated: (Isaiah 21:13) "The harsh prophecy concerning Arabia: In the forest in Arabia did you lodge, on the roads of your cousins."—[Rashi] Cf. Rashi ad loc.

Redak, too, explains that this prophecy refers to the exile of Titus, when many Jews attempted to flee through the land of the Philistines, which neighbored Judea, and the Philistines would deliver them to Edom, for Titus and his army were mostly Idumeans. Thus, there was a whole captivity, for all the Jews were exiled, no one being able to flee. We do not find this in the destruction of the First Temple. The prophet mentions Gaza, Ashdod, Ashkelon, and Ekron, omitting Gath, since Gath belonged to the kings of Judah, as is mentioned in many places in the Scriptures, and most of the people of Gath converted to Judaism. Those who did not are referred to in the clause, "and the remnant of the Philistines shall be lost."—[Redak]

Eliezer of Beaugency explains this as a reference to the various exiles the Jews suffered, both the exile of Assyria and the exile of Babylon. The Philistines would deliver the fleeing Israelites to their hostile neighbors, the Edomites, who, in turn, would deliver them to the Assyrians or to the Chaldeans. Isaiah da Trani explains it in reference to the time of Nebuchadnezzar, when the Edomites harmed Israel very severely, and the Philistines would capture them and deliver them into their hands.

8. Ashdod ... Ashkelon ... Ekron—They were the lords of the Philistines.—[Rashi] Rashi's reference is to Joshua 13:3 and Judges 3:3.

and I will return My hand—I will smite them repeatedly.—[Rashi]

Redak explains: After Gaza, Ashdod, and Ashkelon will be destroyed, I will return My hand upon Ekron to destroy it, and so the remnant of the Philistines will be lost.

איִד כַּרוּ קוַם אַחִין: וַאַשְׁלַח אֵשְׁהַא בְשוּרֵי צור והשיצי ברניההא: יא כּרְגן אֲטַר יָיַ עַל הַּלָּהָא חוֹבֵי אֲדים וַעַלּ אַרָבְעָאלָא אָשְבּוֹק לָּהוֹן צל רַדְפֵּיה בְּחַרְבָא אַחוּהִי וָתְבַּיל רַחָמוּהָ**י** וּקַטֵּיל הַטַּל עַלְסִין רוגניה וַחַּמְהַיה נִמְרָא לאַפְרַשׁ: יבוּאַשְׁלַת אַשָּׁהָא בָּדָרוּמָאוּהָשֵׁיצֵי בּרְגַיַת בָּצְרָה: יג בּרָגַן אֲמֵר וָיָ עַלֹּ הְּלָהָא חובי בני עסון ועל אַרְבָעָא לא באם יחום . בונה ישבש א"ד

אכה ואשנה: (מ) ולא זכרו ברית אחים . אשר היה בין חירם ובין שלמה שנאמר ויכרתו כרית שניהם (מלכים א' ה') והיו קורין זה לזה אחים שנאמר (שם ע') מה הערים האלה חשר נתח לי חתי: (יא) על רדפו בהרב אחיו. שנחמר פן בחרב אלא לקראתך (במדבר כ') וגם עודנו סורף אפר שומר עברתו ולח חזר כו: וישרוף לעד אפו. החזיק כה ולח הניחה: (יב) ארשנות בצרה. כין מוחכ וכין חדום אכן עזרא

הסגיר ישראל לאדום להנקם מהם: (יא) כה. ושחת רחמיו. שהיו ברחם חחד וה"ח שמרה נחה וכמוהו ויהרת לה נכח וכמוהן רכים: (יג) בָה. הרות. כמו הרים כמו שנות שנים אולי משתנה מלת הרות בעבור אות הגרון ואחרים אמרו שמלח הרוח כמשמעה שלא תלדנה בנים ולא יסהדו להרחיב גבולם וטעם בתרועה כי חתפש רבה בכת ושעם בסער כרוה בערה בעכור שהזכיר והלתי אש:

מהר"י קרא ברית שניהם. וחירם היה קירא לשלמה אחיו. כמו ראמר מח הערים אשר נהתה לי אחי: (יא) על רדפו בחרב אחיו. על יעקב הוא אומר: (ינ) על בקעם חרות הגלעד. מבקעות הנשים ההרות כדי שלא יהיה להם זכר וירש אחדיהם . כדי שהם ירשו את ארץ ישראל. וכן ירמיה אומר לכני עמון בה אמר ת' תבנים אין לישראל ואם יורש אין לי מדוע ירש מלכם את נת

ולא זכרו ברית אחים. הם ידעו כי אדום לא זכרו הברית לישראל הראויה להיות כין אחים והיו אכורים לישראל והם הסנירום כידם וישראל ואדום אהים . וכן שלח משה לסלך ארום כה אמר אחיך ישראל. רש כפרשים אחים שלמה וחירם מלך צר שהיה ברית ביניהם: ניחו כה אמר. על רדפו בחרב אחיו. י"ם על עשו ויעקכ שכרח יעקב מפניו וי"ם כשעברו ישראל על ארום במדבר . יאבר ויצא אדום לקראתו בעם כבד. והנכון שהוא על חורכן כית שני כפו שפי׳ שתי הפרשיות אשר לפני ואת: ושחח רחמיו. רחמי האח כל אחיו שהוא דרך העולם והיא שחת הרחמים וכפלם: ויפרף לעד אפו . האף

ידן המפטרה שחתי החדשים ובטעם היו סוף על אשתי האחרונים היה ופרף ישראל בכל וכן שחיה תכח בירו ואפי היא הפורף אר מהסר בית השבוש ר"ל באפו וכפל הענין בכלות שונות ואמר ועברתו שסרה הה"א נחה והכינוי על הכברה והסלה כלעיל כפני סמיכותה לכלת נצח שהיא מלעיל: ניט כה אסר. על בקעם הרות הגלער, בני עפון היו שכנים לארץ הגלער וחיר מצורת דוד

מצודת ציוו (יה) ועברתו. מל עכלה וועם: נצח, למולה:

האחווה שהיה להם עם ישראל וחירם עלך לור קרא לשלחה את כמ"ש חה הערים האלה אשר נחחה לי אחי (מ"ח ע"): (יא) על רדפו בחרב אחיו . כי הלא את טשו ליטקה ותדוע א"כ רדפו בתרב כומן חורכן בית שני : ושחת דחפיי . כעל הדתעות הכאוי להיות לי עליו כדרך האת אל אתיו : וישרוף לעד אשו . ערף את ישראל ככל עת שהיה היכולת כידו : ועברתי . העברה שם לו על בני שר ישמרה אלל לעולם ולא יעוכנה כשום פעם : (יב) בתימן . היא ארן עכו"ם הסמוכה לא"י בדרופה וחלקה גם היא: בצרה

"Jobab the son of Zerah from Bozrah."-[Rashi from Gen. Rabbah 83:3] Rashi quotes the identical Midrash in Gen. 36:33 and in Isaiah 34:6, where he attributes it to Pesikia, although we do not find it in any extant edition of *Pesikta*. The statement that Bozrah belonged to

Moab is based on Jer. 48:24, where Bozrah is listed among the cities of Moab. Redak (Isaiah 34:1) states that Bozrah was a large city of Edom. Ibn Ezra, too, believes it to be an Edomite city (verse 6). Perhaps there were two cities by that name. See map in Kaftor Vaferach.

a whole captivity to Edom and did not remember the brotherly covenant. 10. And I will send fire into the wall of Tyre, and it shall consume its palaces. 11. So said the Lord: For three sins of Edom, yea for four, I will not return them: For pursuing their brother with a sword, and they destroyed their mercy and grasped forever their anger and kept their fury forever. 12. And I will send fire into Teman, and it shall consume the palaces of Bozrah. 13. So said the Lord: For three transgressions of the children of Ammon.

they had with Israel. They did not remember the covenant that should have been existing between Israel and Edom, who were brothers.

- 10. And I will send fire into the wall of Tyre—This alludes to the destruction of Tyre by Nebuchadnezzar, and later by Alexander of Macedon.—[Malbim]
- 11. For three sins of Edom—I.e. for three cardinal sins: idolatry, immorality, and bloodshed.—[Mal-bim]

for pursuing their brother with a sword—As it is said: (Num. 20:18) "Lest I go forth against you with the sword." And he still clings to his anger, keeps his wrath, and has not retracted it.—[Rashi] Others explain this as an allusion to Esau's pursuit of Jacob. The correct interpretation, however, is that it refers to the destruction of the Second Temple by the Romans, as do the preceding prophecies.—[Redak]*

and grasped forever their anger— He clung to it and did not let it go— [Rashi] Redak suggests: 'And his wrath has torn forever,' or 'As he has forever torn with his wrath.' I.e. he has always torn Israel with his wrath, whenever the opportunity presented itself. Malbim explains that there is a difference between אָר מַבְּרָה and מַבְּרָה is anger, whereas מַבְּרָה is the act of crossing the boundary of propriety to harm others because of one's anger. Edom has always harbored a grudge against Israel by dint of their religion. Because of that grudge, they have decreed massacres upon Israel throughout the generations.*

12. And I will send fire into Teman—This is the land of Edom bordering on Eretz Israel. God will pay them in kind and bear a grudge against them until the end of days.—[Abarbanel]

He suggests also that the three sins may be the three cardinal sins of idolatry, immorality, and murder, and the fourth is Edom's sins against Israel.

the palaces of Bozrah—It is between Moab and Edom, and it belonged to the land of Moab, but it was attracted to Edom. And it set up a king for them when the first king died, and it is said: (Gen. 36:33)

^{*}See Appendix for additional commentary.

לא אַשְׁכוּק לְהוּן עַל דכועו מעריה אַרע גַּלְעַר בָּדִילֹּ לְאַפְּהַאָה יַת הְחוּפִיהוֹן: יד וַאַרְכַּיקאַשְׁהַא בְּשוּבֵי רַבָּה וּתִשַּׁיצִי בָּרַנְיַתְהָא בַּיַבָּכָא בִּיוֹכָּא דְקְרֶכָא בַעַלָּעוֹל בִּיוֹם רוּחֵ: פוןיהַרְּמֶּלְכַּהוֹן בְּנָלוּהָא הוא וַרַכְּרָכוֹהִי כַּחַדָּא אַםר וְיֵ: אּכּדְנן אֲמַר יָיָ עַל הַלָּתָא הובי כוּאָב וַעַל אַרְבָּעָה לָא אֲשְׁבּוֹק לָהוֹן עַלּ דָאוֹקִיד נַרְמֵי לָּ מַלכָּא רַאַרוֹם וְסָדִינוּון ת"א פשפי פוחב. כ'כ ככ:

מהר"י קרא ועסו בעריו ישב : (יר) ואבלה ארסנותיה בתרועה ביום מלחמת ונוי. ובן ירסית אוסר לכן הנה יסים באים נאסה' והשסעתי את

רכת בני עסון תרועת סלחסת והיתת תל שסמה וכנותית באש הצתית ורש ישראל את יורשיו אמר ה': (ב (א) פשעי מואב זנו' על שרפו עצמות סלך ארום לשיר. מלך ארום הנית בני ערבון לכלך פואב שלא יפשע בי כיון שבא סלך ארום עם ישראל על מואב ותוק סלך ארום בי כיון שבא סלך ארום עם ישראל על מואב ותוק סלך ארום

היא ומארץ מואב ונמשכה אחר אדום והיא העמידה לו מלך כמת מכך הראשין שמאר יוכב כן זרח מכלרה (כראשית כמת מכך בראשית ליו): (יג) בקעם הרות הגלעד. השמיתו אותה וגם הרותיהם בקעו שלא ישאר יורש שישרער על הנחלה וכן הוא אומר (בירמיה מ"ט) לכני עמון כה אמר ה' הבנים אין לשאר אומר ה' שהחל אם יורש אין לו מדוע ירש מלכם:

ב (א) על שרפו עצמות וגו'. פעם אחת נפל מלך אדום כיד מלך מואכ ושרפו עלמותיו וטחום כקירות הכית אבן עזרא

בוקשים החרים שהיו כגבול ארץ הנלער ומרחיבים בהם גבולם וחיו משינים גביל תגלער והשנת גבול הוא עון גדול שהרי הוא אחד מן הארורים הכתובים יבתורה ארור מסיג גבול רעהר

ב (ח) כה. עצפות פלך ארום לשיר. דרך נזיון והוח מכני יוחק ויש חומרים על דכר ויעלהו עולה

ההרות כפו תרים. קובק כן הר בלשה זכרים חרים ובלשין נקבות חרות. זיש לפרש הרות חערים הכצורות יכנה אתם כל לשון הר. וכן ההרותיותם תבקש תני אליך הר המשחית. נבן אמר בנבואת ירסיהי לבני קטון בת אמר ה' הבנים אין בלישראל אם יריש אין כל היות אין היות לער הכל מקבה הירות בקבות הירוש היות ביש הרץ בר הני זכר ארץ העלער והכל מסבר הירות מורדת. ריש לפרש גם בן הרותי הבקע. כמו שאמר והריותיי יכקעו. מורדת היות בקעו הרותי הבקעו בל שאמר והריותיי יכקעו. מור על פיעם החמים בל האחרים של משום היותי היותי בקעו הרותי מבקעו בל שב החתרים. זורג הוה על פיעם החמים אין לישראל אום אור שביר מישה היותי היותי של היותי היותי משום היותי היותי של היותי היותי משום היותי היותי של היותי היותי היותי היותי של היותי היותי היותי היותי היותי של היותי היותי משום היותי היותי היותי היותי היותי היותי היותי היותי של היותי של היותי היותי היותי היותי היותי משום היותי היותי משום היותי היותי היותי מותי היותי היותי היותי משום היותי היותי היותיות משום היותי היותי משום היותי משום היותי היותי משום היותי היותי היותי משום היותי היותי היותי משום היותי היותי היותי משום היותי היותי משום היותי היותי משום היותי משום היותי היותי משום היותי משום היותי היותי משום היותי היותי משום היותי משום היותי היותי משום היותי היותי משום היותי היותי משום היותי משום היותי היותי היותי משום היותי היותי היותי מותי היותי משום היותי היותי היותי משום היותי היותי היותי משום היותי היו

מצורת ציון (יד) חצתי. מל' פלתה והדלקה: בספר. מל' רוח ספרה ולצר ב כדרך שללה פל התגברות הלויב: סופה. רוח סופה:

פיר הכלורה והיא כרך גדונ: (יג) על בקפם. של אשר בקשו כרסי הנשים ההרוח של גלפד להוליא היולדות לחפן יוכלו להרחיב את גכולם שמה שגולו שכני גלפד של כי לא ישאר יוכש שה לפרסר

סצורת רוד

פל סנכול: (יד) בתרועה תו'. כמח ירים הפויכ פליהם כיום הפלחמה: בסער. כספרת כפויב חשר יכה: ביום סופת, סום ביום הפלחמה וכל הדבר כפ"ש: (פו) מלכם הדבר כפ"ש: (פו) מלכם. מלך כני פמון:

ב (6) על שרפו וגר' . הוא מה שלמבי ויכח את מנו הככור אשר ימלוך מחחיו ויפולהו פולה על החומה ויהי קלף גדול על ישראל (מ"כ ג") וסיי שעלך מואב להח כן עלך אדום כראוי לתלוך ושרפו כליל כשלה ואז קלף עלך אדום על ישראל של כי בעבורם כאם (מ"כ ג") וסיי שעלך מואב להח כן עלך אדום כראוי לתלוך ושרפו כליל כשלה ואז קלף עלך אדום על ישראל של כי בעבורם כאם

hands of the king of Moab, and they burned his bones and plastered them on the walls of the house, and the Holy One, blessed be He, requited the injustice inflicted upon the king, for they treated him with disgrace.—
[Rashi]

Redak explains this as an allusion

to II Kings 3:27, where Scripture states: "And he took his first-born son who would reign after him, and brought him up for a burnt-offering on the wall. And there was great wrath upon Israel." The wrath was that of the king of Edom. He was wroth with Israel since the king of

yea for four, I will not return them: Because they ripped up the pregnant women of Gilead, in order to enlarge their border. 14. And I will kindle a fire in the wall of Rabbah, and it shall consume its palaces, with a shout on the day of battle, with a tempest on the day of the whirlwind. 15. And their king shall go into exile, he and his princes together, said the Lord.

2

1. So said the Lord: For three transgressions of Moab, yea for four. I will not return them: for

also Carta's Atlas of the Bible, where we find a city named Bozrah in both Edom and Moab.

13. they ripped up the pregnant woman of Gilead—They destroyed it and also ripped up their pregnant women so that no heir would remain who would contest the inheritance. And so does Scripture state: (Jer. 49:1) "Concerning the children of Ammon So said the Lord: Has Israel no sons? Has he no heir? Why has Malcam taken possession Gad?"-[Rashi] Redak suggests: Since they destroyed the fortified cities of Gilead. Jeremiah, too, castigates them for possessing the land of Gad. Both these regions are on the eastern bank of the Jordan. See Commentary Digest to Jer. 49:1. This interpretation is similar to that of Menahem (Machbereth Menahem, p.73). He, however, appears to render: Because they annexed the mountains of Gilead. See Rabbenu Tam, Teshuvoth Dunash, p. 33. Most commentators, however, agree with the former interpretation, which is

that of *Dunash*, and originates from *Targum Jonathan*.

14. with a shout on the day of battle—Jeremiah (49:2) pronounced the same prophecy: Therefore, behold days are coming, says the Lord, and I will cause an alarm of war to be heard against Rabbah of the children of Ammon.—[Redak]

with a tempest on the day of the whirlwind—The intensity of the battle is compared to a tempest.—
[Redak]

- 15. And their king shall go into exile—Not only will the land be conquered, but also their king and his princes will be driven into exile. This is the punishment for the cruelty and the plunder of the children of Ammon.—[Abarbanel] Malbim takes the word מְלְכֶּם to include both the king and the deity of Ammon. which was called Milcom, or Malcam. See Jer. 49:2, Comm. Digest.
- 1. For he burnt the bones etc.— Once the king of Edom fell into the

וַ מין בו"ק רש"

ותכע הקכ"ה אונאת המלך שנהגו כו כזיון: (ב) הקריות. שם מקום כד"א ועל קריות ועל כלרה (ירמיה מ"ח): בשאון. קיל המון מלחמה:

אבן עורא

וחחר כך שרפו או או שרפו: (כ) ושלחתי. הקריות. שם מקום: (ג) והברתי. שיפט הוא מלך והעד וכל שריה אהרוג עמו: (ד) בה. על מאמם. והנה הכהנים מורי ממנו ולקח שבע מאות איש אתו שולף חרב להבקיע אל מלך. ארום ולא יכולו מיר לקח שלך מואב את בנו הבכור של סכך ארום ולא יכולו מיר לקח שלך מואב את בנו הבכור של סכך ארום אשר יסלוך אחריו ויעלהו עילה על החומה ווהו שאסר באן על שרפו את ענסות מלך ארום לשור:

שנאסר בספר מלכים ויקח את בנו הככור אשר ימלוך תחתיו יועלהו עולח על החומה ויהי קצף גרול על ישראל. והקצף היה מסלך אדום על ישראל מהיום ההוא והואה מפני שמלך מואב שרף את בן מלך אדום במלחמה שהוא היה שם עמהם מואב ששר את בן מלך אדום במלחמה שהוא היה שם עמהם כמו שפוישנו שם . לפיכך הענישו האל יתברך על זה. ופי

מצורת ציון מצורת דוד

ב (6) לשיד. כעו לסיד כספ"ך: (כ) חקריות. שם שתוו: לו סרפה סהיא ולא דאי לבליל א"כ פ"י שלך עואכנתשורה הלף בשאון. פנין ספיה: (ד) ויתעום. פלטון חופה: או ישראל לכן יהכל שואב געול: לשיד. ד"ל עד שנשו זק ולכן בשאון. פנין ספיה: (ד) ויתעום. פלטון חופה: כסיד כדרך העום אחר השריסה: (כ) וחת בשאון מואב. לוואס ישה כשאון הפלחמה כעת ירים האויכ בקול שיסר: (ג) עבו. עם השים הכוא: (ד) ויתעום כוברהם. הכניאים ספרכים לכם

ישית כשחון המלחמה בעת ירים הרויב בקול שיפר: (1) עבו. עם השיפש הסוח: (7) ויהשום בזביהם . סגביחים הפחזכים להם התפום מדרך הישר: אשר הרבו וגוי. הם סם הגביחים המכוכים אשר הלכו אבותיםם מתריהם וכחושר הלא מכופיהם כלכו אתריהם

kiah's time, God would no longer allow them any grace, and brought about the destruction of the Temple. [Surprisingly, he does not count Jehoiakim, who reigned eleven years. Perhaps he was not counted because his generation was righteous.]*

for they rejected the Law of the Lord—This refers to the commandments for which we have no reason.

—[Redak quoting Rav Saadia Gaon] and they did not keep His statutes

—This refers to the commandments for which we have a reason.—

[Redak quoting Rav Saadia Gaon]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

he burnt the bones of the king of Edom to lime. 2. And I will send fire into Moab, and it shall consume the palaces of Kerioth, and Moab shall die amidst the tumult, with shouting, with the sound of the shophar. 3. And I will cut off a judge from within it, and all its princes I will slay with him, says the Lord. 4. So said the Lord: For three transgressions of Judah, yea for four, I will not return them; for they rejected the Law of the Lord, and they did not keep His statutes, and their lies mislead them, which their forefathers followed.

Moab burnt his son in the war in which he accompanied them. Therefore, God punished him. In Kings, quotes his father, who explained that the son of the king of Edom was a prisoner of the king of Moab. The king of Edom had consented to accompany the two kings to war only because he hoped thereby to rescue his son. When his son was slain because of his aid to Israel. he vented his wrath upon them. Redak quotes his brother, who explained that when the king of Moab was unable to reach the king of Edom, he did manage to reach his son, the crown prince, the heir apparent to the throne. To avenge himself against the king of Edom, he burnt his son atop the wall, in full view of the father. He burnt him completely, just as a burnt-offering is burnt. The king of Edom blamed Israel for the death of his son, since they did not save him, and vented his wrath against them.*

2. **Kerioth**—A placename, as it is stated: (Jer. 48:24) "And to Kerioth and to Bozrah."—[Rashi] Ibn Ezra and Redak, too, regard this as a placename.

and Moab shall die amidst the tumult—I.e. Moab shall die amidst the tumult of the battle when the enemy sounds the shophar.—
[Mezudath David]

amidst the tumult—The sound of the stirring of battle.—[Rashi]

3. a judge—I.e. the king, evidenced by the following clause: and all its princes I will slay with him.—
[Ibn Ezra]

from within it—I.e. from within Kerioth, which was the capital.— [Kimchi] In the inscription on the Moabite stone, line 13, this city is given great prominence. See Barzilai pp. 283, 286.

with him—I.e. with the king of Moab.—[Redak] As above, he was the judge.—[Abarbanel, Mezudath David]

4. So said the Lord—Redak explains that the three wicked kings of Judah are referred to here; i.e. Manasseh, Amon, Jehoahaz, and Jehoiachin, who reigned only three months, and the fourth is Zedekiah. During the reigns of the three, God did not yet bring the destruction of the Temple, but inflicted retribution on the people little by little. In Zede-

^{*}See Appendix for additional commentary.

מהר"י קרא

(ו) כה אפר ה' על שלשה פשע' ישראל ער, אעו אומר שרמא ארנעה המאים לכד אלא כאחים וארנעה ואם הרב"ת פולה להי לה אם בארים וארנעה ואם הרב"ת פולה להי כה שלשה ארני אום ברוציע אינו כחול ווהי על פכרם בכפס בירי שה שנה של בריבו והם לוקרים שותרם והחיים להדים והאחד את הובאי בריבו והם לוקרים בכסף צריק. ואביון את הובאי בריבו ו. ברביז ההם כוכרים בכסף צריק. ואביון בעבור נעלים. בתרגופו וחשיכיא בדיל ריחסנין, והו שאמרי הרי ישערה ברוציתינו גבואות מנגין אחר שלה לכמה נביאים הרי ישערה היא אומר היי מניעי כית בבית שדה בשדה יקריבו עד אפס מקים לען מים תאו אומר הציון במים תא אומר היי ושערה ביר שלה שלה שהאמים על עפר ארך בראש דלים. בל שהימתם שהם שואמים ולעם על אינו או או או אל של דלים ברי לחספה: ודרך ענוים יפו. כני דרך אינו אל אל דלים ברי לחספה: ודרך ענוים יפו. כני דרך

(ס) ושלחתי אש. הוא נבוכדונד: (ו) כה אמר ה'. על מכרם ככפף צדיק. אמר ה'. על מכרם ככפף צדיק. אמר אף ל פי שעברו על שלשה עבירות חמורות אם ככפף צדיק. אמר אף ל פי שעברו על שלשה עבירות היות בל אמר אות בל לשני להתריב ארצם ולהגלותם על ידי מלך אשור אלא על לש. החמם והוא הרביעי ועליו הענישם על כל מה שעשו. וכן החמם לא אל התימם שמור ביום במה עבירות לא הענישם אלא על התימם שמארר כי מלאה הארץ חמם משומר וכל של אל א על התימם שמארר כי מלאה הארץ חמם משומר וכל של של התימם שמארר כי מלאה הארץ חמם משומר בו כל של של התימם שמארר כי מלאה הארץ חמם משומר בו כל של של התימם שמארר כי מלאה הארץ חמם משומר בו כל של של התימם של של הארץ חמם משומר בו על של הארץ חמם משומר בו לשני בו בל של הארץ חמם משומר בו לשל של התימם של אל התימם של ארץ ארץ התימם של ארץ ארץ התימם של ארץ התימם של ארץ התימם של ארץ התימם של ארץ התימ

(1) על מכרם כבסף צדיק. הדיינים היו מוכרים את מי בהיה זכאי בדין ככסף צומד בהיו מקבלים מדי געל דינו: ואביון בעבור נעלים. תרגם יונמן בעיל מקומות בדיל דימסנון ואומר אני שכך פירושו מטין משפט האביון כדי שילטרך למכור שדהו בהיה לו בין שדות הדיינין וזה טוקף עליו ונוטלה כדמים קלים כדי לגדור ולנטול כל שדותיו יחד ולא יפסיק ביניהם: (1) השואפים על עפר ארץ. על עפר הארץ שהם הולכים עליה כל שאפסובל מהבכוחם בראש דלים הוא אין יגולו אותי שוטלו את שלהם. שאיפה (נולוש"ר בלע"ו): ודרך ענוים ישו ונו", ההלשים נוטים מדרכם והולכין ארץ עודר

18 M

התורה עמהם: (ה) ושלחתי. זה נכוכדנלר והזכיר ירושלם כית מלכות יהודה: (ו) בה. על סברם. על השופטים ידכר והעד לדיק כריכו בהשפטו והנו נהשב כחילו תכרוהו: (ו) השואפים. הטעם תשאפו מתי תסחכו ראש דלים על עפר ארן ודי להם שפלותם: ודרך ענוים

ונכשלו וכם לה לקחו מיכר: (ו) כל פברם ונר. כ"ל מסין דין (ו) נאלים. מופלי כרנל: (:) השואמים. פנין כנסף הל פדנר כלדין ופוכרים הימו במחיר שותר בסים: ואבין. מסין דין בסיבוי בחנג שחר בותר מופנים לרכלים כ"ל הלה מחיל הוא מחיל התבינ: (ו) השאמים. השב מבימים הל מסר בכרו לביות

כאליין שלינה ליום במוכל שותו הכליף. האבין. שלין הין כאביין בשכור מדר בוחד שנפים לרגליהם רל אף במפש שוחד מפין את הדין: (ו) השאמים. אשר שניים אל מפר כארן להיות מישה כראש הדלים לי השוסשים ההם ששיתן בוסרים תחתיהם לרוף הדלים לקיים דבר כפשפת ואם ימאם יקחום כבפר ראשי -יפילי לארן וירשסום ברגליהם וכנה מפר כארן בראש הדלים: ודרך ענוים יפו. מפים דרך מנוים לכסב מדרך כסשופה לכסום

have intimacy with a maid. Redak explains it to mean that they pervert the justice due the humble with the

bribes they receive from their wealthy litigants. This is Jonathan's interpretation of this clause.

5. And I will send a fire into Judah, and it shall consume the palaces of Jerusalem. 6. So said the Lord: For three transgressions of Israel, yea for four, I will not return them: For selling an innocent man for money, and a poor man in order to lock [the fields]. 7. Who aspire on the dust of the earth concerning the head of the poor, and they pervert the way of the humble,

and a man

- 5. And I will send a fire into Judah—I.e. Nebuchadnezzar.—[Ibn Ezra, Redak]
- Jerusalem—The capital of Judah.—[Ibn Ezra]
- 6. So said the Lord... for selling an innocent man for money—Although they are guilty of idolatry, immorality, and murder, their verdict was not sealed to destroy their land and exile them except for the sin of injustice, and surely when that injustice is perpetrated by the judges whose mission it is to execute justice. Instead, through bribery, they pervert it.—[Redak]

for selling an innocent man for money—The judges would sell the one who was innocent according to the law, with money; i.e. with the bribes they would receive from his opponent.—[Rashi]

and a poor man in order to lock [the fields]—Heb. בַּעַלִים. Jonathan renders in two places [here and below 8:6]: in order to inherit. And I say that this is its explanation: They pervert the judgment of the poor man so that he will be compelled to sell his field that he had between the fields of the judges, and this one seeks an opportunity and takes it for a cheap price in order to fence in and lock all

his fields together, and it should not intervene between them.—[Rashi]*

7. Who aspire on the dust of the earth—On the dust of the earth, when they walk on it, all their aspiration and all their thoughts are concerning the head of the poor, how they will rob them and take their property. "שְּאִיפָּה is goloser in O.F., aspiring.—[Rashi]

Redak and Ibn Ezra render: They aspire after the dust on the head of the poor, meaning that the judges look forward to dragging the poor in the dirt. They appoint officers to execute their decisions, and, when the poor do not comply with their orders, they seize them by their hair, drag them in the dust, and trample upon them, thus putting dust on their heads. Ibn Kaspi explains: They look with contempt upon the dust of the earth, upon the heads of the poor.

and they pervert the way of the humble etc.—The weak turn away from their way and go on a tortuous way because of fear of them, as Scripture says: (Job 24:4) "They turn the poor from the way."—[Rashi]

Ibn Ezra explains that they pervert the standards of propriety until there is no more humility in Israel, to the extent that a man will not be ashamed to go with his father to

^{*}See Appendix for additional commentary.

עולפהא בדיל לאַחָלא יַת שָׁכָא דָקוּרְשׁי: חועל שוין דְּמִשְׁבּוּ מְסַחַרִין בּסִטּר כָּל אנוריהו וחסר אונסא קהן בית מעוההוו סוַאַנָא שֵׁיצִיתִי יַר אַכורָהָא כָּן קַדָּ פֶּיהוּ ת"א כגנה לחים . פוסה לו כרכוה פה

דרד פהלתון מפני יראהם כמה דאת אמר (איוב כ"ד) ים הכיונים מדרך: אל הנערה. המחורכה: (ח) דעי בגדים חבודים יבו. ת"י על מסית שייין דמשט מסהרין זוקפין מלוה על העניים וממשכנים אוחם ועובינ בגדיהם מלפית ומביבין עליהם בהסייה בעת בעודתם ימו. לשיו מסיבה שכל מסיבת ספודה בהסיה היא שהוו נסמך פל במאלו: ויין ענושים. בפונבין אותן ממון ושותי כו יק: בית אלהיהם. לנית פ"ו בהיחה להם חלל

דבשכון דפתרק והוא ל' אכילה כפו וישבו לאכול לרב,יתרטפו ואסחרו. וכה פתרונו כל בגדים חבולים על בנדים ככושכנים שתבלו שלכת רכידם כל אותן בגדים הם מסובין לאכול דרך המיה ודוא ענק שררה: אצל כל מובח. של כ"ו לאכול ולשתות: ריק ענישים. מתרתו ויק ענישים שאנסו תולו כן הארם: (ם) העכי השמדתי את האכרי מפניהם. בשביל את כל **התאיבות עשי.** כל אלו העבירות לא לכהו כוסר כן האכורי **ספניתם בשביל כי א**ת כל התעבות האל עשו: אשר כנובה ארוים נבהו וחסון הוא כאלינים. וכארוים לא נעל בעשותו כ רד"ק

מהר"י קרא

ספני פחדם הפיפלת גליהם . וכל לשין זנוים שנככרא לשק עינוי כפו לננות כפני יתרגים לאתכנקאה: יאים ואביי ילכו

אל הנערה . פתרונו איש יאביו הולכים לבעול נקרה הכאודסה

כידם הושתה: (ח) ועל בנדים תבולים יבו. בתרגים כל לבושין

אכן עזרא

ימו. מני חורה ישר בהוח חורהם עד בהסירו הענת מישראל פד שלא יבוש ללכה איש פס אביו פש נערה ידום (ח) ועד. ולקהת חבול מהחכיון יפו משפס וזה יפש בפרהביא במקים התהברם למובה הבעל וככה ויין ענושינ ישתו שיענשו מי שחין עליו עונש והם שוחים: (ס) ואנבי

שנדם ישו. שיפו רינם בכשפפיהם בשיחד שנותנים בקלי רינם הזשירים. ודרך פירושו משפם תסק הארם כבו את הדרך אשר ילכו בה ויאחו צרוק דוכו והדוכים להם.יכן תרגם יונהן חדן חשכיא כסכן: ואיש ואביו ילכי אל הנערה. ולא יבוש הבן כאביו לבקול בקולת אביו חהו חליל שם קדשי שאכרתי להם כדושים תהיו בי כרוש אני השם בכדושבם וכיק שאתם בחללים כרושתכם הרי אתם בחללים את שם כדשי שכרשתי

אתבם האתם נכראים בשםי כי דם כרוש אתה להי אלהוך : ותו תל בגרים חבלים מו. שהם היבלים הכנרים מאשר לו יתנו לל פיהם ויאכלו רשתו ללדם בבהי לכו"ב ופי" שיבו יפי לצכם להסב אצל כל בובח ולל הבאכל ועל הבשתה התחקיבו נכראת הפייה לפי שבפה אדם לצכו כשוכב יכן בכשנה יבו חכראו והפיתי לכרות: לנושיב. שהם שנשים אותם כפן אדב רשתו בו בית אלהיהם: (כ) ואנכי השבדתי את האברי. כפני חקותם הרעים שהיו להם השפדתי אותם בפניכם ואתנ מצודה ציון

סצודת דוד וכפת חלם לו וכן כמכד ישלף לל (bire "): (ח) חבולים. מנין משמן כשו לש יהטל רבוים (דברים כ"ר): ישר. מלשון כשים שניסי והד ולש יבישו זם מום: אל העשרה. כלם לומר אל נמכר כ"ל ישמנו: ענשים. מלשון שינש ממון: (ש) השפרהי. מנין בניכם יהד ולם יכיבו זה פזה: אל הנערה. כלה לומר הל נמרנ מם הים בשכור הנאה לכד עה להם לנכת אל האריפה שניכם יחד:

(ח) יתל כגדים חברלים יפו. משברנק כנדי המסרכים כמשפטם ומסים מלפן לכפיך פליסם כפח כספודם פה שכם סיפדים 116 מי משכח בספיר לפכריכם: חיון בנושים ישרנו. מפכרים אם כמסרב להם ככף וכו יקני יין וביחין בכיח הפכר"ם: (ס) הגבי השכחתי כ"ל כלם אף כם כמכו"ב אבר לא הפיני אני מפרבב בפינב כי כלם כבתוהי מפניבב את כאמורי בכים נכסו כארו וחום כאיל

mmorality, and murder.—[Abaranel, Malbim

9. And I destroyed the Amorites -And I punish even the nations hat did not know Me, for I lestroyed the Amorites before them. hose who were as tall as cedars and is strong as oaks.—[Mezudath David I destroyed the Amorites because of their perverted laws, and ou abandoned My laws to adopt he laws of the Amorites although I

admonished you in the Torah: (Lev. 18:28) "So that the land should not spew you out as it spewed out the nation that was before you." He mentions the Amorites because of their height and their strength, for they were the strongest of the seven nations of Canaan. Nevertheless, you defeated them, not by your strength, but I destroyed them before you.—[Redak]

and his father go to the maid, in order to profane My Holy Name. 8. And they recline on pledged garments beside every altar, and the wine of the fined ones they drink in the house of their gods. 9. And I destroyed the Amorites from before them, whose height is as the height of the cedar trees,

to the maid—l.e. a betrothed maid.—[Rashi] [The definite article denotes the maid mentioned in the Torah.] Redak explains that they are not ashamed for the son to have intimacy with the same maid who was intimate with his father, an act constituting a profanation of My Holy Name, for I said: (Lev. 19:2) "You shall be holy because I, the Lord your God, am holy." Since you profane your sanctity, you profane My Holy Name, for I have sanctified you, and you are called by My Name, as it is written: (Deut. 14:2) "For you are a holy people to the Lord your God."

8. And they recline on pledged garments—Jonathan renders: On couches of a pledge they dine. They settle [the charge as] a loan upon the poor, and they take a pledge from them, and make their garments into couches and recline on them at the time of their meal.—[Rashi]

they recline—An expression of dining, for all their meals were eaten while leaning, for he would lean on his left side.—[Rashi]

beside every altar—I.e. beside every altar of their pagan deities.— [Kara] I.e. they would take a pledge from those who would not pay the charges decided by the judges, and they would recline upon them to eat and drink in their temples.—

[Redak] Eliezer of Beaugency explains that they would exact pledges from widows and orphans for their loans and make beds from them upon which they would lie even beside the altars of the high places made to sacrifice to God.

Ibn Ezra explains: And for pledged clothing they would pervert justice beside every altar. That is, they would seize pledges from the poor, in perversion of justice, in public places, such as beside the altars of Baal, where all the people are gathered.

and the wine of the fined onesfrom whom they would exact money for fines and drink wine with it.— [Rashi, Redak, Mezudath David]

in the house of their god—In the house of the idol that they had beside the altar.—[Rashi] Malbim explains that they would consecrate to the idols the garments they had exacted as pledges and spread them beside the altars. There they would sit and eat the sacrificial flesh. The wine they would drink from the libations of the idols was purchased with money unjustly exacted from the poor as fines. Thus, their sins of idolatry were mingled with their sins of wronging the poor.

Hence we find that the people of the kingdom of Israel were guilty of the three cardinal sins: idolatry. האף

דכרום אַרזין רופיה נחסין הוא ככלוטין ושיציתי אביה סַּלְעילא וְשָׁרָשׁוֹהִי מִלְּרָע: יוַאָּגָא אַסְקַיה יַהָכוּון מַאַרְעָא רסצרים ודבנית נתכון בְּסֶרְבָּרָא אַרְבְּעִין שְנִין לְמַירָת יַת אַרְעָא ? דאָמוראַה: יא נאַקּימֶית סְבָּנֵיכון לָנְבִיאִין וסעולַיכִיכוֹן לָ כַ לָּ פִין

אלה: ואשפיד פריי בפגל ושרשיו מהחת. כי השכדתי אפרה יבנים יהדו. הבן הוא פרי והאב הוא שורש בניו: (י) לרשת את ארק האכורי. שהשכרהי את האכורי ונחתי לכם את ארצם לרשת אוהה כדי שתהיו לי קדושים יאתם נפסאתם בכל התועבות האלה. ושמא תאמרו לא היו לנו נביאים ומורים לשמוע את דבריהם לכך נאמר: (יא) ואקים מבניכם לנכיאים

ומבחוריכם לנוירים, כתרנופו ומעוליפיכון לפלפין. אלו נוירים שהם ראוים להורות לכם הוראה: האף אין זאת בני אכן עזרא

עזבהם את הקותי הסובים ולקחתם הקות האמרי.וכבר חזהרתי אתכם בהורה ולא תקיא הארץ אתכם בספאכם אותה כאשר קאה את הנוי אשר לפניכם. ווכר האכרי כי הוא החזק שבשבע האוסות כמ"ש אשר כגובה ארזים נכהו ואף כל פי כן השפרתי אותו מפניכם ולא בהרבכה ולא בקשתכם אלא אני השסדתיו כשרשו: וחסון. הקיף כבו והיה ההסון לנעורת: ואלונים. כחרגוכו בלובין קשפניי"ר בלע"ו: וואגכי העליתי. וקורם שאביא אתכם אל הארץ הוצאתי אתרם כארץ כצרים מבית עברים יאולך אתכם בכרבר ארבטים שנה לא חסרתם רבר והרגלתי אהכם בחקותי שלא הלכרו חקות ארץ האכרי כשתבאי לרשת אווג'. או פעם לרשת דבק לם העלתי אתכם מארץ מצרים: נים) ואקים. עור קשותי ענכם פובה גדולה שלא עשיתי עם כל עם כדי שתחיו נברלים ככל עם ותחיר דבקים כי שהשריתי רוח נבואה בכם . ועל זה אכר משת ונפלינו אני ועכך ככל העם אשר על פני האדכה ומעם

חקותיהם ללכת חים וחביו לזנות והזכיר החמורי כי הוח חזה מהשבעה וככה כי לא שלם עון האמורי עד הנה והנה משה הרג שני מלכי האמורי המזרהיים ויהושע אמר לחת אותנו ביד האמורי המערבי והנה ממנו יפהד: (י) ואנבי . הטעם שהולכתי אתכם ארבעים שנה עד שתלמדו חוקותי ואחר כן תירשו האמירי: (יא) ואקים. גם שמתי רוהי על בניכם והתנכחו ללמדכם הוקוחי והוכיר הבנים כי אם יתנכח הוקן החכם חין להמיה: ומבחוריכם. שחולדוחם לאהוב התענוג והשתחה הדשתים להוכיחכם ולקדשכם: האף אין ואה. חוכלו לכחם כי לח עשיתי וחת ובעבור כי

מוכח: (מ) כאלונים. (קיישני"ש כלע"ו): ואשמיר פריו ממעל, שרים העליונים: ושרשיו מהחת. שרים

התהחונים ד"ח הלרעה היתה מסמח שיניהם מלמעלה

ומסרסהו מלמטן: (יא) לנזירים. ת"י למלפין שהיו

כתוב כי השם פוקד עון החרץ על כן גזר להכחידם כי

מבניכם אפילו הנסרים כשכואל וירכיה כל שכן הוקנים שיש בהם חכמה: וכבחוריכם לנזידים . אפילו הבחורים שררכם ללכת אחר תאות הבשר והיין נחתי בהם רוח פולרה שינורו כן היין ויהיו קרושים לי כי היין חוא המביא הארם לדרוף אחר תאות הבשר ובכל זה הפרשתי אתכם ככל עם כדי שתהיו קרושים ולא תפסאו בפוכאת עסי הארץ: האף אין זאת בני סצורת ציון מצודת דוד

כליון ואכדון: וחסון. פנין חוזק כפו וכיה כחסון לנפוכח (ישפים 6'): כאלוגים. שם אינן כחוק כיום': (יא) לגזירים. כוא פנין

לון: האשמיר ונו׳. כ"נ הטמדמיו כהכלים ולפי שסמשילו לחילן מבל לשון כנוכל כהשחתת מן פרי במשירים כפירות ופוקדים כשרשים: (י) ואנכי העליתי. כ"ל וחתם כלח ידפתם חותי כי סנכי הפליתי חחכם וגו' ובפקהי לרכיכם במדבר חרכפים בנה לכח לתם חרן החמורי: (יח) ואקים וגו'. בכל ימי הדורות סקמתי מכניכם לנכימים והבריח: בכינהי עליכם: ופבחוריכם לנזירים. נמתי כלכם רוח ספרה להיוח נוירים: האף אין זאת. כ"ל וכי

our young men for Nazirites.— Kara]*

as Nazirites-Jonathan renders: as eachers, for they were separated rom the ways of the people of the and and were engaged in the Torah. lhe expression וְיָנָה is everywhere mly an expression of separation.-Rashi] It is obvious that Rashi does

not interpret the word מירים as Nazirites in the sense of abstaining from wine as prescribed by the Torah. He interprets it as referring to young men who separate themselves from the customs of the land to devote themselves to Torah study and to teach the way of Torah to the people. See below, verse 12.

See Appendix for additional commentary.

and they are as strong as oaks, and I destroyed his fruit from above and his roots from below. 10. And I brought you up from the land of Egypt, and I led you in the desert for forty years, to inherit the land of the Amorites. 11. And I raised up some of your sons as prophets and some of your young men as Nazirites: is this

as oaks—Heb. אלונים, késnes (chenes) in French.—[Rashi] According to Redak, they appear to be chestnut trees. However, in Shorashim, he identifies it with the oak, as Rashi. There he states that the אַרְמוֹן, identified with the chestnut, is the king of the oaks, belonging to the same species. He quotes others who identify it with the pine.

Ibn Ezra explains that the Amorites were chosen as an example since they were the strongest of the nations of Canaan. They were mentioned as well in God's covenant with Abraham between the parts: "For the iniquity of the Amorites is not yet full" (Gen. 15:16). Moses slew the two Amorite kings on the eastern bank of the Jordan, and Joshua (7:7) implores God: "To deliver us into the hands of the Amorites to cause us to perish." He referred to the Amorites on the western hank whom he feared

his fruit from above—I.e. the celestial princes.—[Rashi from Midrash Tanhuma, Devarim 4; Tanhuma Buber, Addendum to Devarim 8]

and his roots from below—I.e. the earthly princes. Another explanation: the wasp would blind their eyes from above and castrate them from below.—[Rashi from Sotah 36a]

Kara explains: I destroyed father and son together. The son is likened to the fruit and the father to the roots.

10. And I brought you up etc.—Before I brought you to the land, I took you out of the land of Egypt, out of the house of bondage, and led you through the desert for forty years, when you lacked nothing, and I accustomed you to My statutes so that you would not learn the statutes of the land of the Amorites when you would come in to inherit it.— [Redak, Ibn Ezra]

Redak suggests also that the phrase: 'to inherit the land of the Amorites' is connected with 'And I brought you up from the land of Egypt.'

11. And I raised up some of your sons—Another benefit that I bestowed upon you above all other nations, so that you should be separated from all other nations and cleave to Me, was that I caused the spirit of prophecy to rest upon you. Concerning this, Moses says: (Ex. 33:16) "So that we be distinguished. I and Your people, from all the peoples upon the face of the earth."—[Redak] Lest you say that you had no one to teach you, I remind you that I raised up some of your sons for prophets and some of

כאף לַית דְּא בְּגִי יִּשְׂרָאַל אָ סַר יִי: יבּ וְאַסְעֵיתִּוּן יַת סְלְּפִיכוֹן בְּחַסְרָא וְעַלֵּ לְּבִינְא פָּקִידְתוּן לְּסִיפֵּר יבּינָא פָּקִידְתוּן לְסִיפֵּר יבּינָא בְּעִילְ בְּנִחְ עְלֵּכוֹן בְּאַרְרַבוֹן בְּמָא דְעֵיְקָא יבּינַבַּר בְּיִת עַירְּבָּי יבְיבַר בְּיִת עַירְּבָּי יבְיבַר בְּיִת עַירְּבָּי יבְיבַר בְּיִת עַירְּבָּי יבְיבַר בְּיִת עַירְבָּּרְ יַבְּר בְּיִת עַירְבָּרְ יַבְּר בְּיִת עַירְבָּרְ יַבְּר בְּיִת עַירְבְּּרָ יַבְּרְיִבְּר בְּיִתְ עַירְבָּרְ יַבְּרְיַבְּרְ יִבְּּבְּר בָּיִתְ יַבְּרָיִלְּיִלְ אַין־יִאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֲם־־יִהוֹה: ינִותִּשְׁקְוּ אֶתּ־הַנְּזִרֶים יְיֵן וְעַלֹּ־הַנְּבִיאִים צִּיִּיתֶם לֵאמֹר לָא תִּנְבְאוּ: יי הְנֵּהְ אֵנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאָשֶׁרְ תָּעִילְ הְעֵילְ הַמְלֵּאָה לָה עָמִיר: יי וְאָבַד מְנוּםֹמִּלְּלְ הַמְלֵּאָה לָּה עָמִיר: יי וְאָבַד מְנוּםֹמִּלְּלְ נַפְשְׁוּ: יי וְתִּפֵּשׁ הַלָּלְשָׁת לָּא יַעֲמֹר וְלָּא

פרושים מדרכי עם החרן ועוסקין כתורה חין נוירה ככל מקום אלא לשון פישה: "האף אין זאת. כתמיה כלותר מקום אלא לשון פישה: "האף אין זאת. כתמיה כלותר כלום אחם יכולים להכמיש את ואת: (יב) והשקר את הגוירים יין. מ"י ואשעיתון יח מלשיכון כתחרא: והשקו אה הגוירים יין. של יורו אחכם שהשכיר אסיר להירוח: לא תנבאו. לעתום לוה כן אמליה כהן בית אל מוזה לך לא תנבאו. לעתום לוה כן אמליה כהן בית אל מוזה לך כר לך אל ארן יהודה (לקתן ז"): (ינ) מעיק. חרנום כרם לך אל ארן יהודה (לקתן ז"): (ינ) מעיק. חרנום

של מניק: תחתיכם. את הנייתכם: תעיק העגלה. מכוכד משא שעליה: (מה) וקל ברגליו לא ימלש. את רד"ק

השלים כדברי הנזירים החל מהם כמשפם הל':
(יכ) ותשקו. הברחתם אוחם עד שנטמיוי ושחו יין:
(יג) הגה. הגאון אמר כי תלת מעיק אן הפיעלים
העומדים זה דרך משל שאין כח לסכיל וחסמי ספדר אומריי
כי הוא פועל יולא והנה מעיק מנורת עקת רשע והנו כמו
מליק ותחתיכם כמקומכם והטעם שחהיו כבדים ולא תוכלו
לכרוח על כן אחריי: (יד) ואבד מעום שקה. אשץ כחר.
כמחשבתו ומאכלו כלי המלחמה: (טו) ותפיש. טעם לא

ישראל נאם ה'. כי כל זה שאמרתי לכם התוכלו לכחש שאינו כן: יוכי וחשקו לא רי שאתם לא נוהרתם בכה שהוהרתי אתכם ולא כיחתם עינים למה שחתם לא נוהרתם בכה שהוהרתי העוידים שהיו לכם לאית לקדושתכם במלהם אותם ומנעתם העוידים שהיו לכם לאית לקדושתכם במלהם אותם ומנעתם יין , כלוכר מקידים אותם ברבים ער ששמעו לכם לשתתי יין הלביל קדושתם. זכן על הנביאים צויהם לאמר לא הנבאו. ומעם הלבים לקדושתם. זכן על הנביאים צויהם לא מרלה ומנה היכם שקיל התוכלו בשים: ייני הזה אנכי משק התחים. במקומם אועק לכם שלא תיכו לבדות ולהנעל . מעק פנין צוקה וצרה וכן מפני שלא תיכו לבדות ולהנעל . משק פנין צוקה וצרה וכן מפני דרך מקרא ואמר שמעים לרם משל כי תעלה על העל העל השל משל כי תעלה אול העל העל השל משק היים שתעיק העוידיר. ואמר

ישראל. בתמית כלומר אי אפשר לכם לומר שאף ואת לא

פשיתי לכם: (יב) ותשקו את הנוירים יין. אתם השקיתם

והשכרתם לנשריכם יין כרי שלא יעשו לכם תוראה ששכור

אפור לחורות. יגם על הנביאים המתנבאים לכם צויתם לאפר

לא תגבאי. וכן הוא אומר לממה מן הענין ויאמר אמציה אל עמום אחה ברח לך אל ארץ ירורה ואכל שם לחם ושם תנבא דבבית אל לא הוסיף עור להגבא: (יג) הנה אנכי מעיק תחתיכ׳.

הגני מביא לליכם צרה ומעיק לכם במישבותיכם כאשר תעיק

דרך משל כי העגלה אינה בעלת היים שתעיק הציר. ואמר עביר ולא אמר משא אחרכי מפני הגפה הוא מיצר יותר נושא העמיר בנושא משא אחרואמר עמיר שם כלל עפריי רבין; ידו ואצר מנים, לא יאמץ כתי. לא יותה בי יכולת להאמץ כחו במחשבתו כי ימחר ויבהל וואבר כתו: ימוז ותפש הקשת לא יעמוד. לא יעמוד כגנר האייב כי לא יהיה בו כה לדרוך מצורת דוד

גם ואת תכחשו לומד שלא היה ואת יכאוי כלא הוא דכר משורשם אחלי לכתש בני (כי) ותישקי . ד"ל שתישה את הגוירים באחות יין ומתיחם ביד הכבילים שלא יכלאי: (יו) תנה אברי, תי מכל למעלה שאתר אם שלמתי ומול להסבו"ם לשר לא ידמיני כ"ש אחם בהדכרותי להשיב ממכם ומכ"ו ששתם כי כ"ש שאולם לכם גמול וככן הנה אני מכיא לליכם לוקה במתיחכם ולא מיכלו לברות כי פרישה כי סוכש מלמו מן היין יהטומחה: (יג) מעיק. מנין לוקה לרה כמו תמני שנח רבע וחהלים נ"ה): תחתיבה. כמקומכם: כמיר. הלומים החכולה כמו יושכחת שופר (דכרים כ"ד): (יד) מנום. מנין כריחה: יאשץ. מנין חוק כמו חסף אומן (חיוב ט"ז): (מז) ותופש. מנין חשיה:

shall not gain strength—I.e. he will lose courage for he will be frightened and panic, and thereby lose his strength.—[Redak]

15. shall not stand—I.e. he will not stand up against the enemy since

he will have no strength to bend the bow.—[Redak] Others interpret this to mean that he will not stand in his place for he will lose heart and flee.—[Ibn Ezra, Mezudath David]

not so, O children of Israel? says the Lord. 12. And you gave the Nazirites to drink wine, and you commanded the prophets saying, "Do not prophesy." 13. Behold, I will oppress your dwelling place, as a wagon full of sheaves is oppressed. 14. And escape shall be lost to the swift, and the strong shall not gain strength, nor shall the mighty man deliver himself. 15. And he who holds the bow shall not stand, and the fleet-

Is this not so?—This is a rhetorical question. I.e. can you deny this?—[Rashi] Kara renders: Is this not also true? Can you deny that I did not do this also for you?

12. And you gave the Nazirites to drink wine—lest they instruct you, for a drunken man is forbidden to instruct.—[Rashi]

And you gave the Nazirites to drink wine-Jonathan renders: And vou misled vour teachers with wine. -[Rashi] This is the order in all other editions of Rashi. Nach Lublin has the two paragraphs in reverse order. In mss., our first paragraph does not appear. Perhaps it was inserted by a copyist who repeated the heading. Obviously, Rashi follows his interpretation of Nezirim to mean 'teachers.' According to Redak, the meaning of the verse is obvious, since a Nazirite is prohibited to drink wine. He explains: You enticed them with words until they heeded you to drink wine and to annul their sanctity. Ibn Ezra explains. You forced them to drink wine and defile themselves.

"Do not prophesy."—Amaziah the priest of Bethel commanded Amos in this manner: (Amos 7:12) "Seer, go, flee to the land of Judah."—!

[Rashi] Redak explains: You prevented them from prophesying and admonishing you in My Name.

13. **Behold I will oppress**—Heb. בְּעֵיק, the Aramaic translation of בָּעִיק.—[Rashi] Rashi's reference is Isaiah 51:13, where the word פְּמַצִּיק stranslated by Jonathan as בְּעִיקָא.

your dwellingplace—Heb. מְחָהֵיכָם Your camping place.—[Rashi] Other commentators render: I will oppress you in your place.—[Jonathan, Kara, Redak, Ibn Ezra] Accordingly, the verse is elliptical since the word for you does not appear in the verse. [Rashi, therefore, in order to avoid that ellipsis, interprets מַמִּיִיכָּם as the object of מַמִּיִיכָּם. In that case, מַמִּיִים does not mean 'in your place,' as it usually does, but 'your camping place,' similar to יְחִיחָהַ (II Kings 6:8). This is a rare form, the second radical being defective.]

as a wagon... is oppressed—from the weight of the burden that is upon it.—[Rashi] This is figurative since the wagon is not a living creature, which feels oppression.—[Redak]*

14. and escape shall be lost to the swift—Even the swift shall not be able to save himself by fleeing since the enemy will find him wherever he is.—[Mezudath David]

^{*}See Appendix for additional commentary.

ברגליה לא ישהיניב וּרָבִיב סוּסָיָא לַא יִשִּׁיוַיב נפשיה: פוזרתקיף לָבֶיה בָּנְבָּרַיָא עַרְשִׁילָא דַלָּא זָיַן יַ עַרוֹק בִּיוֹמָא <u>הַהוא אַכֶּר וַיִּ: אַ קַבְּילוּ</u> יַת פַּתְנָמָא הָדֵין דִי נְזַר נו עליכון בית ישראל עַל בָּל זַרַעַיָהָא דְאַכָּקִית מַאַרָעָא רְכִּצְרַיִם לַכֵּיכֶר: בּלָחוֹד בְּכוֹן אָהָרַעִיהִי מִכּּל זַרַעַיַּה אַרָעָא עַלּכּוֹ אַסְעָר עליכון ב"א של כן חפקד . עכוים ד:

מהר"י קרא

העגלה המלאה לה עביר. שנירוב בר שיש בחעגלה העגלה נשברת ומהפרקת כן תעיקו לכם בכלאית ספקכם וצר לכם 1 (מו) ערום יוום ביום ההוא נאום ה'. בתרגומו ערפילאי בלא זיינא:

(ב) רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וגוי. כל אדם שלא ידתתי בצרתו ולא חסיבותי לו אם חמאו לי אין לפקוד עליו כל כך אבל אתם בית ישראל שידעתי בצרתכם כמו דאטר בי ידעתי את כבאביו ועשיתי עסכם סוכה ואתם שלכתם לי גכול רע על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם: אָכן עורא

קדיק הרו: וקל בדגליו לא יסלם . פי לא יסלם נפשו במ"ש ואבר כנום מקל כי לא יוכל לברוח. ושנה הענין במלות שונות לחוק גם רוכב הסום לא ימלם נפשו עם הסום שהוא קל לרוץ כי שקר הסום להשועה כשלא ירצה האל: (מו) ואמיץ לבו בגבורים. בי הגכורה בלכ ואף הוא ירך לבכו ולאיעסוד בננד האויב אלא ינום ערום ופעם ערום שיפשום בגדיו שלא יככדו עליו וינום קל מהרה: (מ) שמעו. המשפחה, הגוי כולו גקרא משפחה וכן ואם נשפח' מצרים לא העלה: אשר העליה: העליהי אבותיב": לפי שידעתי אתכם ובחרתי בכם מכל עם וכו רק אתכם. לפיכך אפסוד עליכם את כל עינותיכם שאתם ראיתם וידעתם את כל איתותי ומופתי שעשיהי לכם והמבתי לכם לפיכך הדין הוא שאפקוד עליכם עוניתיכם כי המלך יכעום על עבדיר העומדים לפניו אם יעברו מצותו יותר ממה שיכעם על אחרים

ישמוד כי הכל יפחדו לגעח חליו: וקל ברנדיו. ורוככ לאות כי הקל הוא הסום וכתיב על קל נרכב: (עז) ואמיץ לבו . זהו שמהשכתו שינלח ולא יוכל איש להזיקו והפך זה הירא ורך הלכב ירא מהכל ורך לב להשחית: ערום. שיככדו עליו בנדיו ככרהו:

נפשו: (מו) ערום ינום ונו'. ערטילאי כלא כלי זיין:

ג (ב) רק אתכם ידעתי. אהכחי ואחם פשעחם כיעל

כן וגו' ורכוחינו דרשוהו ללד אחר כמסכת ע"ז:

ג (א) שמעו . (ג) רק אתכם . כאומר ידעתי מכאוכיהם והללתי חתכם ותהת שתעבדוני מרדתם כי על כן אפקוד והנכון כדרך בקרובי אקדש וככה דרך המלכים לכעום על עכדיהם העומדים לפניהם שידעו מנהגם יותר

הרתוקים ככנו כי כשפחת העכו"ם איננו חושש עליתם אם ייפינו או יריעו אלא אם יהיה חכם גדול כדור הסבול כסו שפרשנו לבעלה אל ישראל לפי שהם קרונים אלי אעניפם על עונם כמו שכתוב בקרוני אקדש. וכמו שפרשו רבוחינו ז'ל בפסוק ופביביו נשערה מאד וכן אסרו דבוחינו ז'ל שאני עכוים דלא מפקיד דינא. עלייהו ובפפר יהוקאל בפסיק ומעולח על טצורת ציון מצורת דוד

אם נפשו ע"י מכולת הסום: (טו) ואמיץ לבו בגבורים. כ"ל אף 💃 (כ) ידעתי. פנין אהכה וכן מה אדם ותדצהו (חהלים קמ"ד):

מי שדרבו ולחן ולחוק (ככו גם בין הנבורים הנה או ינום ערום בי שדרבו לחן ולחוק (כבו גם בין הנבורים הנה או ינום ערום בי יים של המי ביל המישפחה. כפל הדבר במיש כליו להיות כן לגרות כי המורך יכא בלבו: (ל) על כל המשפחה. כפל הדבר במיש כי לפון מספחה יותר על כל בעם וכן ואם משפחת מלרים (הכריה י"ד) : (כ) רק אתכם ירבהי. לבד אחכם אהבחי מכל העמו"ם ואחם משמחם בי לכן אוכור עליכם את כל שונחיבם לשלם גמול על"

once at the end of the year." When the time arrives, he presses him and tortures him, but he cannot pay him even half the debt. So is it with Israel and the nations of the world. Although they both sin, God requites Israel little by little with sufferings until they pay up the entire debt. But with the nations of the world God leaves everything for the end of the time, and they are destroyed, not being able to endure even half the punishment. Rashi to Avodah Zarah 4a explains that God punishes Israel in this world so that they should be exonerated on the

footed shall not deliver, and the rider of the horse shall not deliver himself. 16. And the stout-hearted among the mighty shall flee naked on that day, says the Lord.

3

1. Hearken to this word which the Lord spoke about you, O children of Israel, about the entire family which I brought up from the land of Egypt, saying: 2. Only you did I love above all the families of the earth; therefore, I will visit upon you all your iniquities.

and the fleet-footed shall not deliver—himself.—[Rashi, Redak] Ibn Ezra sees the fleet-footed as the horse, citing Isa. 30:16 as proof.

shall not deliver himself—Although the horse is fleet-footed, the rider shall not save himself—for 'the horse is a vain thing for victory'—unless God desires it.—
[Redak]

16. and the stout-hearted—This is the one who believes that he will be victorious and that no one is able to hurt him.—[Ibn Ezra]

shall flee naked—Naked without weapons.—[Rashi, Kara from Jonathan]

Even the stout-hearted shall lose courage and not stand up against the enemy. Instead, he will remove his clothing to lighten his weight, and flee.—[Redak, Ibn Ezra, Mezudath David]

1. about the entire family—The entire nation is referred to as a family. See also Zech. 14:18, where the Egyptian nation is referred to as a family.—[Redak]

which I brought up—I.e. I brought up—your ancestors.—[Redak] Through that, I acquired you as My share, that you should not be governed by the celestial princes or the constellations, but My providence is attached to you.—[Malbim] In contrast to the preceding prophecy, which dealt only with the Ten Tribes, this prophecy deals with the entire nation.—[Alschich]

Only you did I love—Heb. ידעתי, lit. I knew. I loved you, but vou rehelled against Me; therefore, ... But our Sages expounded on it in a different manner in Tractate Avodah Zara (4a).—[Rashi] The Sages explain this verse with an allegory of a person who had two debtors, one his friend and one his enemy. From his friend he collects little by little, and from his enemy he collects the entire debt at once. Alschich depicts it very graphically: To his friend he says. "You pay me a maneh a day, and by the end of the year, the debt will be paid up, and you will not feel it." To his enemy he says, "I will only accept payment for the entire debt at

NO CLATE נמולם אולבי ביעל ביפר מן בארמר אין לו היהן בְפַּיר כוְּכוּ סְפְּעֵטְ װְ בְּיִיִּיְ אַם־לְבֶרְ:יּהְהַתְפִּוֹל צִפּוֹר עֵל־פַּהרְאָרֵץ אַם־לְבֶרִ:יּהְהַתְפִּוֹל צִפּוֹר עֵל־פַּהרָאָרֵץ : י הַיַלְכוּ שְׁנֵים יַחְדֵּיוּ בְּלְחֵי יֵּ וּ: י הַיִשְׁאַנַאַרְיוֹ בַּיּעָרוֹטָרֵף " הַּזְ בְּפֵּיר כִוּלוֹ ִׁמְמָעַנְהֹוֹ בִּלְחִי זֵּ עליכון ותקל העביכון:
י הביביכין וקבין קבודא
אלבין אם אן ב-סגי:
ביהיקא רציבה של בה
קביהים ארבים קליה מסך ביעתיה אלתין אם אחר: הההפול אפרא קקולא על אַרְעֵא וְצֵיִר לַיִּתְ לִיה

מונד"י קרא

(נ) הילני שנים יחוד ונוי . וכי ימל להיות אם שני בני אדם

(נ) הילני שנים יחוד ונוי . וכי ימל להיות אם שני בני אדם

דלכים בחד לברבים זה לפנה הנצמה אחד להברד כלום

דלכים בחד הברבים הלברבים ברוך הוא יהוכדו ביוד יום

ינה שכוב הל נים אדם חברים לפנה אם אברבים של היוד יום

דבר הני שני לכם אדם חברים לפנה אם אברבים של איוד

ברוך נסך אין ליו כי הדון בשר קלי במיכהו אם לא יכוד

מים מיף: (ה) התצל צשר כל פה הארץ ואין לו נוקש. בולם

Ę אבן עורא

מן הכפריים: (ג) הידבו. הוציר למעלה ועל הנניחים

נייהם למהר לח מנגיו והנה הפקר מעלה ועל הנניחי עליים

נייה נידי נידי להיבים לה אי לולי בציקשו לנניחי ועליי

בדי נידי להיבים לה אי מתנה מלני כי חדר עם מה

דבר הנידי דער הנידי הוצי ברמי הרל למקר הרה היתכן

דבר הנידי דער כי לה בלמיי וחדר בנו למרות לח ש

דבר הנידי בלח בי לה בלחיי וחדר בנו למרות לח ש

מל אנה כי מנה בירה בסדו בקבר הרח בשנה מת הליי מה החת מיני בלהיה בשלה במנה מחיד לו היה מל מרות לח של

מל מנה ניבים להולם מידו כי בהדי ניבידי הנה מל לחדר מידי להולם מידי להיה בשלה מחברו לחיד לד 5

אפקד - סנק דמן : (1) נילוד - סנק קבשם ופן נפאביק עים יפני ניתו (2: 0) נילוד - סנים ליכוד (2: 0) (1) (1) (2: 0) (1) (2: 0 מצורה דד מנס: (נ) הילנו. וכי ילנו בני אכים ימד נדרך אחד שם לא מנ: בקצם והפשט מממלים זון קרמו ללוס יות: (t) יושאי, וני וו ישל פֿריכ ניבר ולו יות? ממשיטו לה לא שלת מני לו חיש אי, וני מניל המחים ממחיו הל הכים למריף מרים וליות: היות, וני מכסיר בחים על במרים ממחיום לה לא שלת מני ליות מחיים מניל המחיים: כלדן ולא מלא מון בלובר ביו וני להנט מחיים

כצודה ציק

רפשה ולפ כטברין לא לכה: (כ) התפילי, וכי מבכון לפיק מל כי פכסם: היבלה פת , הדן כלפיק כבסים נגנה ומילם לכול נסבי

3. Will two walk together unless they agreed? 4. Will a lion roar in the forest if he has no prey? Will a young lion let out a cry from his den unless he has taken something? 5. Will a bird fall on a net upon the ground unless it has a snare? Will a net ascend from the ground

Day of Judgment. The nations of the world He does not punish in this world so that they will not have a share in the World to Come.

Ibn Ezra and Redak explain that, since Israel is closer to God than the other nations, being His nation and witnessing His wonders and miracles, God is stricter with them than with the other nations. They give the example of the king, who is stricter with his servants who stand before him to serve him, who are familiar with the procedure of his court, than he is with villagers, who are totally unfamiliar with it.

3. Will two walk together—Concerning what you say to the prophets, "Do not prophesy," do the prophets prophesy from their own mind unless they were commanded? Are things done in any way but in their customary (ashion?—[Rashi]

unless they agree—Unless they made an appointment to go together to such-and-such a place.—[Rashi]

4. Will a lion roar in the forest if he has no prey—When a lion lays hold of its prey, it customarily roars, and it does not roar unless it has taken [prey]. Similarly, Scripture

states: (Isa. 5:29) "He will roar like the lion cubs, and he will growl and lay hold of prey." Similarly, (ibid. 31:4) "As a lion or a young lion growls over his prey."—[Rashi] [Although all other extant editions continue with Rashi's figurative explanation of this verse, we have followed the Nach Lublin edition to avoid confusion.]

Will a young lion let out a cry—Will a young lion let out a cry of joy from his den unless he has taken something? Only then does he rejoice, not before taking his prey.—[Mezudath David]

5. Will a bird fall on a net upon the ground unless it has a snare—in the net which has fallen upon it? —[Rashi according to Parshandatha] Another explanation: Will a bird rest on a net spread upon the earth and not find that it has a snare? Is the net spread out for nothing?—[Mezudath David]

Will a net ascend from the ground—from the place it was laid unless a bird was caught in it? When it wishes to escape, it pulls up the net and lifts it from its place a little, and at that time it is caught.—[Rashi]

לַעַבְרוֹהְינְבַנֵיָא:חאַרְיַה הָא ישבה כ׳. פופה יא סנהדרין פס בונה פודה (פופה יו): אריה שאג. ברכוח נו מולין נס ב

קסץ בלא אכ"ף מהר"י קרא

ממקומו מעם ואותה בעה ככר ללכד: (ו) אם יהקע הוא בהסיה אלו הססוקים. בילא הייתי סתובא אם לא סחי: בשופר. שהצופה רואה נייכות כאים לעיר ותוקע בטופר בער ואף על פין את דרכם לא יותי אכל סובר מעות או מתובא לכם כאדם שתוקע ובטופר בער ואף על פין את רוב אכל היותי אם הוא או מהתיה לסוברית את העם או או מה היה לסוברית או לא מולים היותי או היה בעיר אין אל או מה או להגיד להני הדומא אריה. הוא נכוכדנלר. ד"א הנכיאים מדתין את רוה הארוי (ו) אריה האג פי לא יירא אותר או אריה רבי בילאת: הי בקדם הכא שליים לבלה או היה בי להוגמא אם הביא רומה בילים לבכי הנכיאים לדבר דכר מאת הקב"ה לרשה אלא אם כן אלין הפה בלתי אם לכד אתכם במוקם שון. התפול צפור של פחיבו בעותר בל בלוניו זהו הערף. היתן הקב"ה קולו לדכר קשה בלתי אם לכד אתכם במוקם שון. התפול צפור של פחיבו עונותים למעלה אלי היה לו הכילה לו וכדו אתכם אם וברים עבירות ולא יהיה לכם למוקם. היעלה פח ונו' כך הישלי בלכם למעל ההכם מן הרעה בלא תכן ובתכל לכם הרעה הלא חדעו כי הקב"ה שאג פי לא יעשה ה' ונו'. בי אם גלה סודו. אותר סוד אל עבריות הנכיאים אריה שאג פי לא יעיד.

אם "הקם", כתרנוםו אם יהקע שימר בקרהא בלא וסניה. כל מסכים רבות הקם שמר בקיר שלא יחרד הקם כמו בל בקיר שלא יחרד הקם כמו בל בקרה הל שרכו לשבחה ולשירים או להקהיל העם על הקנה דכרי העיר לשיכך נדבב בלא זמניה שאין בעיר אתה מאלה יוש כי להזהיר העם מהאירב היא ואיך לא יחרדו הים כשמכם כן אהם לא תחרדו מכן בישור בעיר וו" לא תחרדו הלבי אם חהיה רעה בעיר וו" לא מדי לבכי רבביא שאני שעלח לכם: אם חהיה רעה בעיר וו" לא מדי ליכני ליכני לא מדי בעיר וו" לא

עשה , פין ואיך החשבו שהפול רעה בעירכם שלא עשה אותה האל יהכרך אחרי שהנכוא אמרה לכם פרם בואה וכיון שהראו שבתיכום דברי הנביא ואיך לא תשובו אלי: () כי לא וכיון שגלה סודו אל עבריו העביאים להוהירכם ותראש שנא שבא בראו שברא ושכרו לכם הרצו כי מה: באה לכם הרעה ולמה לא תשובו סררכיכם הרעים ותנצלו מהרעה ומקססודו בי לא נבר בדבר בדי שיריעהי והאל בדך על ידי עבריו העביאים: (מ) אריה שאנ , מי לא ינבא . ואיך תצוו עליהם שלא ינבאי מצוררת דוד רדים מצוררת דוד

כפלדמה ולא לכד דכר וכי מי שעלה את המתו: (ו) אם יתקע. כמת מת. הוא הרשם: (ו) אם יתקע. ההם יחקע וחתם' כ"א התינה המלחשה בששידים לופה לראות אם כל האויב וכאשר יבא יתקע בשומר להזריר את השם ואשר אם יתקע שומר בשיר ועם לא יתרו הלא בודאי למאד יתרדו: אם תהיה רעה בעיר הד' לא עשה. כ"ל בשושכל אלי הדכרים הנוכרים א"א שיהיו במול הדבר בראוי לכל אחד ואחד כן א"א שתביה כשה לכל במקרם וחי לא ששטו בגם להששבה (ו) כי לא ישהו בעיא ראים בהכל כא בכשנתה כי אין הי שושה דכר כ"א יגלה סידו בתחלה אל הגביאים. (ח) אריה

I will not mention Him, and I will no longer speak in His Name, it would be in my heart like a burning fire, confined in my bones, and I wearied to contain it but was unable." —[Eliezer of Beaugency] Since everything was already heard from the prophet's mouth prior to

its occurrence, it is obviously not a coincidence, but a result of Divine Providence. This refers back to verse 2: "Therefore, I will visit upon you all your iniquities." Since everything comes through Divine Providence, there is retribution for your deeds.—[Mezudath David]

אכן עזרא

פה שהוא בארץ אם איננו למיקש והנה הסעם כי האדם יוכל

בתהכולוחיו ובערמותיו להפיל הלפור שהוא למעלה ממנו

והנה אני למעלה מכם ואתם למשה בידי ואין לכם חכתה

נגדי איך תיכלי להנצל מהמוקש שנזרתי שתתפשו בו והמוקש

הוא האויב בהציה לבוא עליכם ואל תהשבו כי אהרי באו

יעלה מעליכם עד הנקמו מכם וזה היעלה פח והפעם אני

אשתידנו להגר לכם: (וֹ) אם. ככר הוכיר יחוקאל דבר

and have taken nothing? 6. Will a shophar be sounded in the city and the people not quake? Will there be evil in the city if the Lord has not done it? 7. For the Lord God does nothing unless He has revealed His secret to His servants, the prophets.

- 8. A lion has roared; who will not fear?
- 6. Will a shophar be sounded—For the lookout sees troops approaching the city and sounds the shophar to warn the people. These are but words of allegory and similitude, [to be explained as follows:]
- [4] Will a lion roar—That is Nebuchadnezzar. Another explanation: The prophets compare the holy spirit that comes upon them from the roar of a lion, as he states below: (verse 8) 'A lion has roared; who will not fear?" And here he explains the allegory. Did the Holy One, blessed be He, bring the holy spirit into the mouths of the prophets to [prophesy] evil unless retribution was decreed by Him? That is the prev. Will the Holy One, blessed be He, let out a cry to speak harshly unless He has taken vou with the snare of iniquity? Will a bird fall on a net that the net will not snare it? I.e. is it possible that you commit sins and it will not be a snare to you? Will a net ascend etc.? Similarly, will your iniquities ascend on high and not take you? Will a shophar be sounded in the city? . . . So should you quake before the words of the prophets who look out for you to deliver you from the evil, that it not come, and when the evil comes to you, should you not know that the Holy One, blessed be He, does it to vou because you did not take heed of His prophets?—[Rashi]*
- 7. For the Lord God does nothing unless He has revealed His secret-That secret to His servants, the prophets.—[Rashi] And since He revealed His secret to His servants. the prophets, to warn you, and you see that it came about just as they told you, you should know that this evil emanates from God. Now why do you not repent of your evil ways, and thus be saved from the impending evil? The prophecy is called a secret since it is not known until God reveals it to His servants, the prophets.—[Redak] The (San. 89b) understand this verse to mean that, whenever a prophecy is transmitted to one prophet to proclaim to the people, it is revealed to all other prophets. Although these prophets are not enjoined to proclaim it—indeed, they are forbidden to proclaim it, since it is not their prophecy— they are, nevertheless. informed of it.
- 8. A lion has roared; who will not fear?—So has the Holy One, blessed be He, spoken to the prophets to prophesy?—[Rashi] How can you forbid them to prophesy? Is it not so that everyone is frightened of the lion's roar? How, then, should the prophet not fear My voice, and how can he possibly resist fulfilling My command?—[Redak] Cf. Jer. 20:9: "Should I say:

^{*}See Appendix for additional commentary.

נַבַּים מו כַּא יַרַחַלּ יַבַּ אַל הִים כֶּלֵיל כון לָא על כָּרָנָיָה בָּאַשְׁרוֹר וְעֵל בָּרַנָּיָת בְּאַרָעָא רְמִצְרָיִם וַאָּמָרוּ אָרַכּנִשׁוּ עַלּ טוּרֵי שׁבָרוֹן וַחַזוֹ שְׁנוֹשֵׁיָא סַנִּיאָן בְּנָוָה וָאַנוּסִין בַנַוה: יוַלָּא יַדְעִין לַמֶעבָּד אוֹרֵיתַא אמר ייַ די מָלָן אוצָרֵיהוּן הַמוּף ובנא בברניתהון: אלהים

אלהים רבר מי לא ינ בא , וכי לא אנבא : (פ) השמיעו, הכריוו:

כך הקב"ה דבר אל הנכיאים להנכא מי לא ינבא: (מ) השמיעו. אחם כני פלשתים וכני מלרים הכריזו זאת ואמרו בארמנותיכם שיאכפו על הרי שמרון לראות

מעל ההרים נתוך העיר את דרכם הרעה: (י) נכוחה. ישרה: חמם ושוד . ממון של גול : (יא) צר וסביב רד"ק אבן עורא

הלופה כי הנכיח דומה לו והטעם חיך לח תהרדו מדברי הנכיא או תחשבו כי יש רעה באה לעיר אם אני לא גורתי להיותה וזהו וי"י לא עשה כי גם השם לא יעשה רשה עד שיגלה סודו להודיעכם על יד הנכיא אולי חשובו מדרכיכם הרעים על דרך רגע אדבר על גוי וממלכה והנה משאנת האריה יהרד כל שומע ואף כי כאשר אהן קולי ואדבר אל הנביה חיך לה יפהד ממנו למלחות חשר לויתיו: (ט) השמיעו. זהן המוקש שיתהכרו אויביכם עליכם וטעם ארמנות מקום המלכים על כן מלת ואתרו דברי המלכים והנה השם הנכבד נתן להם רשות לבוח לחרנו וטבם ורחו להחת הדין מהם כאשר עשו כן עשו להם . (י) ולא ידעו.

שכעו ואיך לא יפחר ויחרר הזלא משאנת האריה יפחר כל תנביא לקולי ואיך יוכל לעבוד שלא יסלא אונ רבוי אשר צויתיו: ום) חשםיעו על ארפנות . ד"ל אל מלכיחם ורוזניהם חשוכנים בארסנות ווה כענין וישפח עליך אויב והוא הפך פה שאמר אל תנידו בנת כי הוא כאפר דור וזה פאשר האל יתברך: על הרי שומרון. כי שומרון הר הוא כמו שנאמר ויקן את התר שומרון ואסר הרי לשון רבים כי אולי הרים אחרים יש סביבותיו וארמנות בשו'א הכ"ם לספיכות כי יבא הספיכות על אות השפוש כפו הרי בגלבוע והרופים לו: וראו פהופות דכות. ורעו כי בעונותם הם לוקים מפני ההמס אשר כקרבם: ני) ולא ידעו עשות נכוחה. ואם תאטרו יעשו פעם רעה ויעשו פעם פובה לא ירעו לעשות אפילו נכוחה אחת.ונכוחת פי' ישרה ומי הם אלו האוצרים חמם ושור בארכניתיהם ומה יהיה סופם שיהיו לבוה אותם האדצרות ווהו מה שאמר: ניה) לכן. צר נפוחה. תוחר לדרך: האוצרים . הין שנלקח כחמם ושוד: (יח) לבן . צר . שינור של שמרון וסכיב החרץ יהיה שלח

מהד"י

על ארפנית כאשרור. על עשרת חשבטים שנהרי שוכרון שיבא

סנחריב להחריבם. וראו כהופות רבות וגר: (יא) כה אטר ה'

מצורת דוד וכן אם חהיה: (ט) ועשוקים. נעשקים מיד הטושקים: שאג ה"ל והלא הנכיאים כודאי מהנכאים הדכר אל הסם (י) גבוחה. דבר ישר וראוי כמו סולך נכחו (ישעיה ליז): ואינם כובשים הנכואה כי כמו שאם ישאו החריה לא שלא מי שלא יירא מקול שאגחו כן אם ה׳ מדב׳ מהאל הנכימי לא ימלא מי

סצודת ציון

שלא ינכא א"כ כל דבר הבא נשמש מסי הנביא עד לא בא א"כ אין זה מקרה כ"א בהשנחה ומוסב לחהלת השנין בהת' על כן אסקוד פליכם וגו׳ לשלם גמול כי הוחיל והכל בהשגחה יש גמול על המשבה: (ט) השפיעו. חתם בני חשדו השמיעי כר:ו בארמליחיכם: האספו . לנכה למלחמה בעורת אשור: וראו. כ"ל אל תיראו מהם כי חלא: בתוכה מהומות רכות המיית מלחמה איש באחיו ומושה דכ היראו ג רכם וחלק לכם ובקל יהיו נשפרים כיך האויב: (י) ולא ידעו. כ"ל גם חראו אשר איבי יודעים לעשוח נכחה וא"כ בודלי ילו'פורם ה': האיצרים, חראו אשר חוממים וגוולים ואולים כארמנותיהם וכאו' אלו גוולו ללוכך הספוק למלאות נפשם

The Lord God has spoken; who will not prophesy?

9. Announce in the palaces in Ashdod and in the palaces in the land of Egypt, and say: Gather upon the mountains of Samaria and see great confusion within it and people being oppressed in its midst. 10. And they did not know to do right, says the Lord, who store up violence and plunder in their palaces. 11. Therefore, so

9. Announce—You Philistines and Egyptians, announce this and say in your palaces that they gather on the mountains of Samaria, to see from atop the mountains into the midst of the city, their evil way. - [Rashi] This is the snare mentioned above, that the enemies will unite to come upon you. He mentions the palaces, the residences of the kings and the nobles. God gives them permission to come to His land and to see, i.e. to visit retribution upon them. Just as they did to others, so will be done to them. -[Ibn Ezra] This is reminiscent of Jeremiah's lamentation: (Lam. 2:17) "And He caused the enemy to rejoice over you." It is the opposite of King David's lamentation over the death of Saul and Jonathan: (II Sam. 2:20) "Tell it not in Gath. Announce it not in the streets oſ Ashkelon, lest daughters of the Philistines rejoice, lest the daughters of the uncircumcised triumph." That is David's statement, whereas this is God's.— [Redak]

upon the mountains of Samaria—Samaria is a mountain, as is stated in I Kings 16:24: "And he bought

the mountain of Samaria from Shemer." The plural expression includes the other mountains surrounding it.—[Redak]

and see great confusions—And you should know that they are suffering because of their iniquities, because of the violence that is in their midst.—[Redak] Malbim explains that the confusions are the transgressions against God, and the oppressions are the transgressions against their fellowmen.

10. right—Heb. בְּלְחָה, meaning 'straight.'—[Rashi, Redak] Lest we think that sometimes they committed evil and sometimes they performed good deeds, Scripture tells us that 'they did not know to do right.'—[Redak]

violence and plunder—I.e. money of plunder.—[Rashi] Ibn Ezra, too, explains this to mean 'wealth taken by violence and plunder.' Since violence and plunder are abstract, they explain it in this manner.—[Parshandatha]

who store up—They do not rob for their necessities, but to store up.—
[Mezudath David]

אַל הַים עַקא הַקּיפָא לַאַרְעָא הַכְּסֵיל סִנְיהַ

מהר"י קרא

חוקפיך ויתבוון בּרָנָיָהָוָך: יב בּרָנון אַסר ה בַּכָּא רַסְפַינִיב רַעַּיָאָיא ספוסא דאונא פּרָפּין בַּרָעִין אוֹ הַסָּחוֹם דָאוֹדָן דָיָהָבִין בְּשׁבְּרוֹן בָּהְקוֹף הארץ. הלר מוכן לכח וסביב לחרן החחת יכח:

צר וסביב הארק. אויב הבא סביבות ארק ישראל יכא: (יב) שתי כרעים או בדל אזן . פתרתו כשבא הארי תשא שת מחעדר והרועה קורא אחריו והוא מקולו לא יחת ואינו יכול להצילו כי אם שתי כרעים או תנוך און מהשה להביא עדות שנסרפה באתם. כמו דאמר אם מרוף יברף יביארו לד. כן ינצלי בני ישראל היושכים בשומרון בפאת סמה ונור. חהר ששנינו בסדר עולם אפר רבי יהושע ברבי נהוראי בשם רבי יהושל לא נשתייר מהם אלא אחד משמנה שבהם: וברמשק ערש. פתרונו בדם שק ינלו כל כמה יתרש ביחד ובן הוא אומר והגליתי אתכם מהלאה לרמשק. כ"א וברמשק גרש בפול הוא על בפאת ממה ובאתת מלחון התמים קורין למאת ספה רסשק בן היה פנהנם להביא בשר ב'ן השרה בכשות . כך

(יב) באשר יציל הרועה. זכר מועם: בדל אזן. הסהים דחידן: כן ינצלו בני ישראל. מתי מעם: בפאת ממה וברמשק שרש.ת"י נתקוף שלמן וכדמשה רחינק. ואומר אני שפתרון התרגום לפי שבימי יהואחז בן יהוא כתיב כי אבדם מלך ארם (מלכים כ' י"ג) וירבפם בן בט הושיפם כמקלה שנא' הוא השיב את גכול ישראל וגו' ולה דבר ה' למחות חת שם ישרחל מתחת השמים ויושיעם כיד ירכפם כן יואם (שם י"ד) וזהו בפאת מפה פנה הכית היא חזקו כל בית לכן תרגם בחקוף שלפן של ירבפם ופמום נחנבת ביתי ירבפס ופוד ניבת שסופן להסתך על חלכי תרם וכן פשו ביתי פהח בן רחליהו שנחבר עם רלין ווהו

אבן עורא

ומביב הארץ. הנה הצר יבא וסביב הארץ יחנה שלא יהיה לכם כנום סכנו: יחוריד מסך עווך . האוצרות שאצרת בארפנותיך הנבודות שחשכת אותם שהם יהיו לך כוז האויב יורידו מסך תפי' ואבר תבוו ארבנותיך: ניכו כה אפר ה'. שתי כרעים או בדל אזן. דב או סעם מה שיוכל להציל יציל שהי כרעים או אפילו בדל אזן שדוא דבר פועם אם יוכל להציל יציל,וובר שתי כרתים בי אותם יאכל האריה באהרונה חכר בדל אזן השת הקשה שבאזן כתרנופו חסחום האודן לפי שאין בו בשר תניחעו האריה בו לא ינצלו בישראל אשר בשוכריו אלא כעם אותם שלא יתוש להם האויב שיהיו חולים שוכבים בספה חכר שומרת כי היא ראש הממלכה והיא נכבשת באחרוני והצדיקים שבהם נצלו גם בן מן הדבר ומן החרב שחרי נאבר והשארתי

ימלם כל היולה ממנה: והוריד. הצר ותפל המגדל עוז דבחו אנשי הנר כל הארמנות הנוכרות שהם מלאות מהמם: (יכ) כה. משל לחשר כתוב בתורה וחם סרוף יסרף יביחהו פד: ברל און. חק ריש לו. וחכמי ספרד חמרו אזן אהת והנה לא ימלס רק מי שהוא חולה שלא הלך למלחמה וזהו השוכב בפחת מסה וספם בפחת כי מנהג האדם לשים המשה בבית בלד אחד שישיתו מסך שלא יראה והחולה לריך לשכב במקום שאק שם אור גדול כי לא יוכל לסיבלי ודם כי הדל"ת אינה מהאותיות שהם לשרת פל כן לא תהיה ניספת לא בראשית מלה ולא באחריתה וידענו כי

בדמשה ערש כמו בפאת משה כי ערש כמו מסה והנה השעם כפול על כן היה דמשק כמו בפאת או המלה מורכבת סצודת ציון מצודה דור

לה כיה כדבר רש בתכנים הנו סם ינולו שכלי לוכך והכרמ: האחדרים. שלי אולר ר"ל מושנים: (יה) צר. אויב: שחך. (יה) צר ובביב הארץ. ר"ל הלר יכא שליך וסכיב הארן יותה מאקר: תבחוו שלי כזה ושלל: (יב) בדל און. ח"י הססום ואול נכל שהל נהשלם: הדורה: בפיל משך חוקר וארשמהוך יכו נכאים שו כל הכל : (יכ) באר דיני להרוח. זרך הרושה בשהארי שורף שם שן המדר כוא מחיר להיל שה להכל להאר בפלם כדבר בשניל כרופה שן הארד כן לם יסים סופלם לפוסן כעשלרים בשפרון כי רק ישארו בחולים בשוכבים בפאם בפכם

Since, in the days of Jehoahaz son of Jehu it is written: (II Kings 13:7) "For the king of Aram had destroyed them," and Jeroboam his grandson saved them partially, as it is said: (ibid. 14:27) "And the Lord did not speak to eradicate the name of Israel

from under the heavens, and He saved them through Jeroboam the son of Joash." (ibid. verse 25) "He restored the boundary of Israel." And that is the meaning of 'in the corner of a bed.' The corner of a house is the strongest part of the house. There-

said the Lord God: An adversary, even round about the land! And he will bring down from you your strength, and your palaces will be spoiled. 12. So said the Lord: As the shepherd saves from the lion's mouth two legs or the cartilage of an ear, so will the children of Israel dwelling in Samaria be saved

11. An adversary, even round about the land—The adversary is prepared to come, and he will come around this land.—[Rashi] He will besiege Samaria and surround the land so that no one escapes.—[Ibn Ezra, Redak]

And he will bring down from you your strength—The enemy will bring down your strong tower, and the soldiers will plunder your palaces, which are full of plunder.—[Ibn Ezra] Redak explains that they will bring down the palaces, which served as the strength of Samaria, and then plunder them.

12. As the shepherd saves—I.e. he saves little.—[Rashi]

the cartilage of an ear—Heb. בדל.--[Rashi from Jonathan] Ibn Ezra quotes the Spanish scholars, who interpret it to mean 'one ear.' Redak explains the passage to mean that the shepherd saves whatever he can. Sometimes he manages to save the two legs, which is a large thing, and sometimes he manages to save only the cartilage of an ear, which is a very small thing. Scripture mentions these parts since the two legs are the last limbs devoured by the lion, and it mentions the cartilage of the ear since the lion leaves that over because it has no flesh. Mezudath David explains that the shepherd saves these parts of the sheep to produce as evidence that it was devoured by a lion.

so will the children of Israel . . . be saved—I.e. very few people.—{Rashi] Redak explains that only those about whom the enemy does not care will escape, viz. those lying ill in bed, as Scripture states: in the corner of a bed, or in the corner of a couch. He mentions Samaria since that was the capital of the northern kingdom, and that was conquered at the end, the righteous therein being spared, as in I Kings 19:18: "And I will leave over in Israel seven thousand, all the knees that did not kneel to the Baal and every mouth that did not kiss him."

in the corner of a bed—A sick person, lying in bed, crowds himself into the corner of his bed when he sees the enemy coming, hoping that they will overlook him.—[Redak]

or in the corner of a couch—Heb. בְּרֶכְשֶׁק עָרֶש. This is synonymous to the above. Some say that the root of רְמָשֶׁק is cand that the 'dalet' is added. בְּשֶׁלָּק is synonymous with שִׁלִּק is synonymous with a leg. The leg of the bed is the corner.—[Redak]

in the corner of a bed or in the corner of a couch—Heb. בְּבְּאַת מְטָּה Jonathan renders: with the strength of rule and trusting in Damascus. I say that the interpretation of the Targum is as follows:

רַחִיצין: עַקַבּילּוּ אַסְהִידוּ בְּבֵיה יַעַקֹב צָּבָאות: יד אַרַי בְּיום אַכָּצַרוּהִי חובי יִשְּׂרָאַל עלוהי וַאַסְעַר עַל

ושתפתי משתו של רכי מנהם זל"ל בהיה הפרש זה אחד משמנה שלא נאמר פאת אלא בפאת מסה במהנחם באחד משתי רוחות של פחה והיח שמינית של ממה בהרי הרכם פאות יש ושתי רוחות לפאה . ד"א מנאתי בדברי ר' מאיר ול"ל בפחת מעה בשן החזיה כן החוב שבלה לדרוש בכפל ובוב אלהי עקרון האחיה מחלי זה (מ"ב א') וכדמבה ערם

אבן עזרא

משתים כמו לפלחוני אבר פדן לא היה וככה פירושי יבדמשה כמו וכן משק כיתי בהוא שוקד ואיני ח: (יג) שמעו. דכרי השם לנכיאים והספם כי רפש יהיה הו האייב יגדפ

וכדמשק פרש פיקר מנוחתם ומכסחם תהי פל דמשק ורבותינו אתרו בסדר שולם ר' נהוראי אותר משום ר' יהושע אלו עשרת השכסים שנסמכו על חוקיה חלך יהודה ועל יהוד' ופלעו עמהם: בפאת ספה, מלמד שלא נבתייר מהם אלא אהד משמנה שכהם ושאר פרש היכן הוא כדמשק לקיים תה שנאמר (לקמן ה') והגליתי אתכם מהלאה לדמשק

בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל אבל מן השבי לא ינצלו ומה שאמר בפאת מפה כי החולה שהוא שוכב ככמה כשיבא האויב ידחיק עצמו באחת מסאת המפה כדי שלא יראה: וברמשק ערש. כשל הענין במלות שתות כי דמשק ככו פאה ואם לא נכצא לו חבר בסקרא.וערש כמו ממח

כמו הנה ערשו עדש ברול ויש אומרים כי דמשק הרלית נוספת והואשוק כמו בן משק ביתי ושוק הממה. הוא הפאה. ויונתן תרגם בתקוף שלמן ועל דכשק רחיצין תרגם רמשק בשין כמו דמשק במיין. וכן במדר עלם רבי גדוראי אומר בשם רי ידושת הרי הוא אומר כאשר יציל הרותה תו? במאת ממה אלי קנת עשרת השבמים שנסככו על חוקיהו כלך יהרה ופלפו עבהם בפאת ממה מלמר שלא פלמי מישראל אלא אחר משמנת שבהם ושאר ערש היכן הוא ברמשק שנאבר והגליהי אתבם מהלאה לרפשק וכה שאכר אחד משכנה כתב רש"י ו"ל בשם רבי כנחם שלא נאמר פאת מפה אלא בפאה מפה באהת משתי חדית של פאת היא שמינית של ממה שהריר" פיאת יש לממה רשתי רודו? יש לפאת ומה שהיי בפאת ממה בתכף שלמין מי רשיי ז"ל לצי שבאותו הדור בימי יהואתו בן יודא כתוב כי אברם מלך ארם וירבעם בן בנו הרשיעם שנאס' הוא השיב את נבול ישראל חוד כפאת ספה פנת הבית היא חווקי של נית וכן פאת ספה היא חולקי של ספה לכן תרנום בתקוף שלפן ריל שלפן של ירבעם יכיד ניבא כיספס להספך על שלני ארם ביםי פקח בן רפליות שנתתבר עם רצין שלך ארם חות שתרגם וברכשק ערש ועל רבשק רחיצין פניההם צמבמהם יהיה על רכינוק: נינו שמשל, רברי האל יתברך **אמר כנגד הנביאים שישמעו ו**את הנודה וימירוה בבית יקב מים ביאה: פיד כי ביום. הוא יום הרקש שהיה ביםי עוידו: וסקדתי על מזבחות בית אל. על דרך ובאלהיהם לשה ה' שפסים: קרנית המובח, זכר הקרנות כי בנפול הקרנות יפול המזבח כי הקרנות מעמידים הבנין כבו פנית הבית הניד זכר הקרנות כי לליהם

סצורת דוד

ולפרק המפונף פתקהה הפולה : (יג) שביני . החם הנכיהים בפתי דכרי והסדו כבים יפקב: (יד) בי ביום פקדי. ד'ל וזכו דכרי סשר כדם שסוכור פשמי ישראל פלח לשלם לו הגשול או אשוה פל סצורת ציון

ספשה שכחון ואין לו דמיון: בפאת. מנין שכר ולד: וברמשק ערש. ערש היא מסה כמו ערש מכול (דברים כ")יקרא שמח סמולה דמבק פרם כי כלה משקה מכיחו ונישו מן סיושה וכן המד" בשלה משלי שכלל שליו לשלה לשלה לה ידבויה מל דמשק הקלחת וזה כשם על כי כים כלה משקה בשרכים ילהרים האפני שים ושם כי כים של ש"ן ששלים: (ח) הדפריה שין האפני שים ושם כי כים ש"ן ששלים: (ח) הדפריה שין השלים כי ש"ם רוב מסרין בשרים לכל כמש לפכין: (ח) פקרי, פנין זכחן: מפקרחי, פנין כשמה כפו פקרו לא ודם נש"ם ידו:

תברעו . שנין כריפה כשו ופשריהם פגדשון (דכדים ד') : קרנות. כם בכלישום ביינאים כשין קרנים :

to the second segment of the verse. perhaps because this prophecy deals with the northern kingdom, not with Judah.

and I will visit upon the altars of Bethel—This is similar to God's visiting judgments upon the gods of Egypt.—[Redak]

the horns of the altar-He mentions the horns because they support the entire structure, and, when the horns are cut off, the altar falls; also, because they would make the sacrifices on the horns and sprinkle the blood upon them.—[Redak]

in the corner of a bed or in the corner of a couch. 13. Hearken and warn the house of Jacob, says the Lord God, the God of the Hosts. 14. For on the day I visit the transgressions of Israel upon them, I will visit upon the altars of Bethel, and the horns of the altar shall be cut off

fore, he translates: 'with the strength of rule' of Jeroboam, and Amos prophesied in the days of Jeroboam. He further prophesied that they would eventually rely on the kings of Aram, and so they did in the days of Pekah son of Remaliah. This is the meaning of גברמשק, and their couch will be Damascus. Their rest and trust will be on Damascus. [Note, Rashi explains ובדמשק as though it were written with a 'sin,' not with a 'shin' as it is actually written. Abarbanel attests that, in fact, many authoritative editions were pointed that way.] And our Sages said in Seder Olam (ch. 22) Rabbi Nehorai said in the name of Rabbi Joshua: These are the ten tribes, which relied on Hezekiah, and on Judah, and escaped with them.—[Rashi]

in the corner of a bed—This teaches us that only one eighth of them was left. And the rest of the couch—where was it? In Damascus, to fulfill what is stated: (below 5:27) "And I will exile you beyond Damascus." And I heard in the name of Rabbi Menahem of blessed memory, that he explained: This is one eighth, since it is not stated: "the corner of," but "in the corner of a bed," in part of it, in one of the two ends of a corner. That is an eighth of the bed, for it has four corners, and two ends of each

corner. [This is Rabbi Menahem's explanation of Seder Olam ch. 22. This is probably Rabbi Menahem ben Helbo, the author of Pithronim.] Another explanation I found in the words of Rabbi Meir of blessed memory, as follows:

In the corner of a bed—Because of the sin of Ahaziah son of Ahab, who sent to inquire "of Baal-zebub, the god of Ekron, whether I will recover from this illness" (I Kings 1:2).

and in Damascus is the couch—Ben-hadad, king of Aram, sent to inquire of the God of Israel (ibid. ch. 8).—[Rashi] The intention is that, since the gentile king, Ben-hadad, sent to inquire of the God of Israel, this brought God's anger on Ahaziah, who sent to inquire of the god of Ekron.

This originates in Midrash Chesed Le'ummim, Wertheimer, Battei Midrashoth, p. 143. [It is, however, unclear how these would be saved in Israel. On the contrary, this led to retribution upon Israel.]

13. **Hearken**—He exhorts the prophets to hearken to this decree and warn the house of Jacob of it prior to its coming.—[Redak]

14. For on the day—This is the day of the earthquake in the days of Uzziah.—[Redak] Abarbanel objects to this explanation and connects this

פי וַאַסְחֵי בַּית סִתְוּא עַל בית קושא וניכרון כּתּין דַּטְכַבְּשִׁין בְּשֵׁן רְפִילּ ויםופון בְהֵין סגִיאִין אַמַריָי: אַקַבּילוּ פָּהַנְמָא קרין עהיבי נכסיא דשמרוי דבמורא מַסְכֵּינַיָא דגשמיו וַאַנְסִין חַשִּיכוָא רָאָמִרִין אַשְלָּטוּנָא ַּרָבּונֵיהו*ו* וָנְבָּז : בּ קַּוָם וָיָ אֶלְהִים בָּמֵימָרֵיה בָּקוּרְשֵׁיה אָרֵי רא

היא כיח החורף, יופה מ: פרום הכשן, שכה (כ:

פירש רבינו שסואל: (מו) והביהי בית החורף על בית הקיץ. בית העשוי לתורף ובית העשוי לקיץ שניהם יאכרו: ואברו בתי השן. הוא היכל מכובש בשיני הפיל והן עשוים לנוי כולם יספו ואבדו: ך (א) פרות הבשן. הן נשי ישראל חדומות לפרות הרועות בהר כשן מחמת שהם מתפממו׳ שם הם בועפות וסוררות ורוצצות ועושקות דלים ואביונים: האוסרות לאדניהם

היו סקריבים ווורקים הרם: (טו) והכיתי. מנהג המלכים לעשות להם בית לחורף ובית לקיץ וכן אמר ביהויקים והמלך יושב בית החורף בחרש התשיעי וכן אמר בעגלון מלך מואב והוא יושב בעליית הבקרה שהיתה עשויה ליםי הקיץ ומחל והחא יושב בעליית הבקרה שהיתה עשויה ליםי הקיץ ובתי השן והם יפיל ארפנות הכלך בית התורף ונית הקיץ ובתי השן והם אשר בנה אתאב כפו שבתוב ואת בית השן אשר בנה והשן הוא שן הפיל שעושין סמנו מלאבה: בתים רבים. רבים כמספר או פירושו נדולים כבנין והם הארמנות: (מ) שמעו. פרות הבשן. כשן הוא מקום מרעה שמן והבהמות הרועות כי שבנות ופובות. ורפת נשי הסלכים והשרים הנרולים לפרות תבשן לפי שהן בעלות תענוג והן שמנות ויפות: העושקות דלים. שהן ססבכות העשק והמרוצה שאוחרות לארוניהם שהם בעליתן הביאת ונשתה ואם אין לבעליהם חבסף משלחם בהזמנה עושקים חחלושים שאין להם כח להמלם מירם גם רוצצים אותם אם לא יתנו פיד על שיהם: רוצצית . ענין שבירה ף נעה כסו קנה רצוץ כלומר מכים אותם: לאדוגיהם. תאל" בחמת מתת והוא אחר משבעה שהן מפיק כלשון אדנות: (כ) נשבע. בקרשו. הוא חשמים והוא על דרך כי אשא אל שמים

מצודת ציו: (פו) על בית , עם כית: תשן . שן הפיל: וספו . מנין כליין כפר ספח' כהמות (ירמיה י"כ):

ד (6) הבשן. הוא מקום מרעה שמן כמ"ם וְרְעה הכרמל והכשן (שם כ'): העושקות . מלשון שושק וכול : הרוצצות . פנין שבירה לתו קום רלון (ישעיה מ"ב): לארוניהם . ר"ל נכעליהן: בן הדד מלך ארם שלח לדרוש באלהי ישראל (שם ח'): (מו) בית החורף על בית הקיץ. מתוך שהיו מעונגים ביו בונים להם העשירים שתי בחים אחד לחורף ואחד לקין: בתי השן. דמככשין כשן דפילה:

ד (א) פרות הבשן. נשי השרים והסגנים וי"ח עתירי

אבן עזרא

הקרנות: (טו) והביתי בית החרף. ככה מנהג השרים בחרץ ישמעחל וכמוהן בעליית המקרה. חמר רבי מרינום כי כית השן היה אחד שעשה אחאכ וחבר לו כתים נככדים כמו וכסיליהם שאחד הוא כסיל בשמים, ואני אומר אם כסיל אחד בשמים רבים הם בארץ והוא אחד מהם וכפסוק **פ**ושה כימה וכסיל אפרש זה ואם עשה אחאב בית שן אחד עשו אחרים אחריו בתים רבים:

ד (א) שַמעו. פרות. הם נשי השרים דימה אותן לפרות הכשן: העושקות. הרוצצות. כמו חת מי עשקתי ואת מי רלותי כמו סכותי אני והגזרה מקנה רנון והנה פירוש חיך הם עשקות באומרים לבעליהם: (כ) נשבע. בקדשו. כשמים כמו כי חשה חל שמים ידי:

ידי וכן אמר למעון קרשו לשפים: ונשא אתכם בצנות. נשא מבנין פועל הדנוש והמנשא הוא האייב וכן תרגם יונתן ויפלון

מצורת דוד

(מו) בית החורף. להתשנג היו עושים כית מיוהד לחורף והיה שמור מן הקרירות ועלשינת הרוח ובית תיוחד להין במקום שנישב הרוח ואמר שיכה זה עם זה ר"ל שיחרבו ויאבדו:

ד (6) פרות חבשן. הם נשי השרים ועל כי היו מתענגות ושמנות תרוב כל המשילם אל הפרוח הרושות בכשן במרטה שמן שהן שמנות ובריאות בשר: העושקות דלים ונד . וחוזר ומסרש שאינן פושקות בידיהן רק הן האותרום לכעליהן הביאה יין וכבהה ולפי באין להם ממה להביא עושקים סדלים חשושי הכח ואם יעמדו נגדם

and beautiful. So were the wives of the nobles and the kings, who were indulged with pleasures and were also fat and beautiful. - [Redak]

who say to their lords—I.e. they themselves do not oppress the poor or crush the needy, but they are instrumental in their oppression by saying to their lords, i.e. to their husbands, "Bring wine and let us drink." In order to give their wives the luxuries to which they are accustomed, they must oppress the poor. —[Abarbanel, Mezudath David]

and shall fall to the earth. 15. And I will smite the winter house with the summer house, and the ivory houses shall be lost, and great houses shall end, says the Lord.

4

1. Hearken to this word, O cows of Bashan which are on Mount Samaria, who oppress the poor, who crush the needy, who say to their lords, "Bring that we may drink." 2. The Lord God has sworn

15. the winter house with the summer house—Since they were delicate, the wealthy people would build for themselves two houses, one for the winter and one for the summer. - [Rashi] Ibn Ezra attests that this is the custom of the Arabian nobility. Redak cites examples of the kings who had winter and summer houses, viz. Eglon, king of Moab, mentioned in Judges 3:20: "and he was sitting in the cool upper room"; also, Jehoiakim mentioned in Jer. 36:22: "Now the king was sitting in the winter house in the ninth month."

ivory houses—Which are paneled with ivory.—[Rashi from Jonathan, Isaiah da Trani] Redak equates this with I Kings 22:39: "and the ivory palace which he built," referring to Ahab. He conjectures that Ahab built many palaces of ivory (ad loc.). Ibn Ezra quotes Ibn Ganah, who explains that Ahab built one house of ivory, to which he joined other prominent houses. He disagrees and states that, just as Ahab built one ivory palace, so did others build

several ivory palaces, or houses, after him. [Rashi and Jonathan appear to distinguish between the house of ivory mentioned in Kings and the houses of ivory mentioned here. In Kings, they render simply: 'the house of ivory,' whereas here they render: 'houses paneled with ivory.' They apparently believe that Ahab constructed one house of ivory. This was exceptional, judging by the fact that this feat is not mentioned in reference to any other king. Here, Scripture refers to houses paneled with ivory. This was more common, and many nobles and kings may have had such houses. All of them will be lost.]

great houses—Heb. בַּתִּים, This may also be rendered: "many houses." According to the first translation, they are palaces.—
[Redak]

1. cows of Bashan—This refers to the wives of the princes and the officers. Jonathan renders: wealthy in property.—[Rashi] Bashan is a region noted for its pastureland, and the animals that graze there are fat

הא יוסיא צהן עליכון וַיִּמַלוּוְיַתְכוּוְ עַמַמְיַא עַל הְרַים הון ובנתכון ברוגית צירין: ג ויתרעון עלַיהון שורא וופקון. ית כון כנישין גבר לַקְבַלֵיה וְיִגְלוֹן יַתְרוֹן יָהַלָּאָה בָּן פוּרֵי חַרכּיני: אַמָר ווָ: דּאָ תוּ לְכֵית אַל וּמָרָדוֹ כָּנְלְּנְלָא

נכסית : (ב) ונשא אתכם בצנות . ויטלון יחכון עממים על תריסהון: יאתריתבן בסירות דונה. ובנתכון בדינית ליידין היא כפינה הטנה של ליידי דגים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר וקורא לה כל' משנה דוגית כככא בתרא: ואדוריתבן. פירוש דונש כן לכרט מניכו זרעו של אדם נקראים אחריתו כמו וכעמדו חשבר מלכוחו ותחן לד' רוחות השמים ולא לאחריתו (דניאל י"א) כלומר

ולה יניה מלכותו לכנו: (נ) יפרצים תצאנה אשה אבן עזרא

בצנות. כמו וללנינים לנים פהים: ואחריתכן. הכן שיעמיד אחרי כן כמו ולא לאחריתו שהוא בנו: בסירות כמו סירים סכוכים: דונה. כמו דג: ונשא, שיטה האויב הוא הגר הנוכר למי שישא אתכם: (ג) ופרצים. תעשינה פרלים כחומה: אשה נגדה והשלכהנה. אחריתם שהיא הבן אל ההר שלא תראינה עת ירטש כדרך ותשלח את הילד או מרוב הרעב והצמא כאשר הוא כתוב אחריו אולי ההרמינה שם מהום אחרי חומת שותרון והנה

יופרי אחדל כי תשלכנה ארפון הפלך שכצד החלם הנצחה אם בנו החלבים שהחלים בינור. כבו האופנה ההיופרית היופרית אל ה. הפי אחדל כי תשלכנה ארפון הפלך שכצד החלבה ותצאנה כפו שנשה צרקוהו כשברה פירושלים ויונהן חלפם וילק יתהון להלאה כן סירי חדביני: ילו באי בית אל. יששני, זה הציוי אינו על דרך פצוה רצונית אלא על דרך נוום כפו שמח בחור בילדותיך חבר בית אל כי שם היה העל ווכר הגלגל כפו שאבר כל דעתם בגלעל ואמר בגלגל שהים זבחו כשי שהית מצודת דוד

כוללים אותם בכדוי ושלקות מ"ב השיבק והדנילה כאה פ"י הכפים וכחלו יפשום הם : (ב) בפרשר , כקדושתו : יגשא אתכם , החוים ישם ויכוח חתכם בהניום קסנום עשייום בתמונו' לנה והדרך להולקי כהן השפחים לה נשים מכיכדות : ואחריתבן. כניכן וכנוחיכן יכיתו בשפינים הששיים בתשיכת הדכה ששכימים בהן הדגים יאיני ששייום להיליך בהן אנשים והאייב לא ימיש שליהם ויבים' כהם : וג) ישרצים הצאנה . לחבר ינוסו לפלם נסבם הל החרפין בפחון לחופת העיר להשנכ כמשוו החרשין הנה חוחנה מן השיר בדרך שרלי כחומם

אר . זהוה דרך גזים כאו לכן בליפל שבהכרסלך ותראה שה יקום לך כמחרים. הישים ודושה לו שפח בחור כילדותך וגוי ואחריו נאשר זקב כיפל כל אלה יכיאך האלדום בשבהם (קהלת ידא) : וששנו. להקריכ שם אל השגל: הגלגל. שוסב של כאו לושר כאו לגעל ושש

according to other editions, it reads see Aruch .הרסו Completum identifies this with Armenia. Cf. Targum to Micah 7:12. Jer. 51:27. See Parshandatha and Quath Mikra for other opinions.

מהר"י **כרא** הביאה ונשתה. איך שתבצאו אפילו בנול הבא לנו יין תשתה: (ב) תשא אתכן בצנות ואחריהכן בסירות דונה . כתרטפו וננתכה בדונית צידין. והוא לשון הפינות קסנות ובכ"ב שנתו כאי בסירות דונה. אתריתכן הם בניו של אדם שכניה לאחדיתו וכן הוא אופר בספר דניאל ופלכותו תאחר) ולא לאחריתי: (ג) ופרצים תצאנה אשה נגרה. לפי שכל התופות פרוצות לפיכך תצאנה כל אשה נגד חברתה שלא תצפרכה לצאת בפתח אחד: והשלכתנה ההרבונה. תשלכנה אל החדי: (ד) בואו בית אל ופשקי. אינו לשין צווי אלא כאדם תאומר

נגדה. יבפרלי החימה תלאנה בם לנום: אישה נגדה. כפרלה שתמלא נגדה כמו ויפלו כל העם אים נגדו (יהושע ר) שירבי פרצית בהימה ולא יהיו לריכית לבקש פתחים: והשלבתנה ההרמונה. והשלכתן תעליכן הנאוה וכבררה שנשלהן ול' ארמי היא בנמרא (ב"מ פ"ג) הרמנא דמלכא היא לווי המלך וי"ח, וינלון יתכון להלאה מן טירי סרמני והם הרי הבך נשין הרם והרכה: (ד) כאו כית אל וגו'. כחדם החומר לכן כליעל עשה עד שתתחלא כחתך: רד"כ

יתכק לכפיא על תריסתן. תרגם צנית כפו צנת ופוחרת וכן תרגם ואחרותכן בסירות דונה ובנתכון ברוגית ציידין והוא ספינה קבנה . וכן בסיבות סימכוס איבר הפוכר את הספינה מכר את הדתית ואכר סיכנוס דתנא הארגא הישראל קרי לה דתית רנתים יאחריתכן בכירות דונה . ועור פירשו בפלות צנית ובירות שביני קוצים הם. ואמר דרך משל כן ישאו אתםוים בכי איתם ככי שמישכין את הדגים בקוק. כפי שאצר אבחה תקיב להיו. ואחריתהן כמי בניכן ובנתיכן. ובן ותחק יבחה הקיב להיו. לארבע רותות השבים ולא לאחריתי כלובר לא תשאר הכלכות להבים עם ופרצים. כי האיימים ירצים בחומת שוברים פרצים לחתרו חולי ההרמינה שם מקום חחרי חומת שומרון והנה רבים עד שהציה אשה ננדה דרך הפרצים שלא יצמרכי השלים במים במים שלא יצמרכי המשלים עם המים לא יצמרכי לכך שלא יצמרכי המשלים עם הארבינה שלא יצמרכי המשלים עם המים ללכקש שלים כל הארבינה הה'א חסירת אליף.

> ית ה. כ **כצורת ציון** בבלי הצנית, לנה כוח המנן כפו לנה ישחריתנו, כן (כ) תשא . מלשין ששל ושכל: בצנית . לנה הוא התגן כשו לנה ושיחרה (ההלים ליא) ורקל אניות כדשית לנית: ואחריתכן . כן יהרא: בכנים יהכנית השחרים חחרי מית החדם יכן וגם להחריםו (זֹניאַנ יוֹה): בסירות . של סיר והיה נשין קדרה לשו ביר הכבר (שנום מו) : הינה . מנשין דנים : -נו ופרצים . בכל החומה : הושלבועה . אפל בנשיו הלהכה על מסילת הלדיפה : החרשונה . הנ השרמון הס"מ ההחינה כמה כמקים הנש"ד או הנ כתחנתה

ה הישות להן כי לא יוכלי ללכת דרך השפרים כי האיים ישפור שול השפרים וישכום. כלאתן ולכן תלאנה. דלך הספלות:' אשה נגרת. ב־א הלי - בפרלה שחשלא החלה לסניה: וחשלכתגה החרבינה , הסיינה פדוסות ובשלכות אל האפשון להשנה שמה : (ד) באו בית.

Rabbi Joseph Kimchi explains this as a byform of ארמוין, a palace. And you shall cast off the palace of the king that was beside the wall, and emerge (Sepher Hagaluj, p. 31).—[Redak]* 4. Come to Bethel etc.—Like a

^{*}See Appendix for additional commentary.

by His holy [abode] that, behold, days are coming upon you, and you shall be borne on shields, and your posterity in fishing boats. 3. And [through the] breaches they shall emerge, each woman straight before her, and you shall cast off the haughtiness, says the Lord. 4. Come to Bethel and rebel, to Gilgal

2. by His holy [abode]—This refers to the heavens and is parallel to: (Deut. 32:40) "For I lift My hand up to heaven." Cf. II Ch. 30:27 (Ibn Ezra, Redak). The intention is that the Divine Wisdom has decreed on those "pampered cows" that evil times shall befall them, as in the following verses.—[Abarbanel] Mezudath David renders: by His holiness.

and you shall be borne on shields— Heb. אַבְּצִּיִּם, And the nations shall bear you on their shields.—[Rashi, Redak from Jonathan] Abarbanel explains this to mean that the enemy will carry them off in large boats, made in the shape of shields.

and your posterity in fishing boats.—Heb. בְּסִירוֹת דּוּנָת [Jonathan renders:] And your daughters in fishermen's boats. That is a small boat used by fishermen, and, since it is small, he calls it יסִיר, a pot, and in Mishnaic Hebrew, it is called יס יח דוֹנִית Baba Bathra 73a.—[Rashi] Rashbam (ad loc.) explains that these boats are light and swift. The intention is that the enemy would swiftly lead them into exile.*

and your posterity—Heb. אָמְדְרִיחְכּן. lit. your end. Dunash ben Livrat (Teshuvoth p. 50): We find a person's descendants called 'his end.' Cf. (Daniel 11:4) "And when he stands 'up, his kingdom shall be broken, and it shall be divided to the four winds of the heaven, and not to his posterity (לאַחָרִית)." I.e. he will not leave over his kingdom to his son.—[Rashi]*

3. And [through the] breaches they shall emerge, each woman straight before her—And in the breaches of the wall they shall emerge there to flee.—[Rashi]

each woman straight before her—In the breach that she will find straight before her. Cf. (Josh. 6:5)
"And the people shall go up, every man opposite him (קַנְדְּנִין)," for there will be many breaches, and they will not find it necessary to search for entrances.—[Rashi]

and you shall cast off the haughtiness—Heb. הַהַרמוֹנה. And vou shall cast off vourselves the haughtiness and the authority that you took. This is an Aramaism in the Talmud: (Baba Mezia 84) "הַרְמָנָא דְמֶלְכָּא, It is the And Jonathan king's command." renders: And they shall exile you beyond the טוּרֵי חַרְמִינֵי. They are the mountains of darkness, an expression of destruction (חרם) and waste.— [Rashi] The mountains of darkness are mentioned in Tamid 32a, where Rashi identifies them as a mountain range, where it is dark both day and night, and they are impassable for man. Parshandatha remarks that Rashi apparently had an edition of Targum Jonathan reading חַרָמִינֵי, but,

^{*}See Appendix for additional commentary.

אַבָּגיאוּ לְכָּחָפִי וִמִיהוּ הַרָּבְּרָ לִפְשָׁעַע וְהָבְיאוּ לַבֹּבֵלְר וְבְחֵיבֵם

בַעסרַהַבון: הוּמַנְבוּן מְן אונֶם הוּדָהָא וּסֵיְהָן לַיהּ בּוָבֶר וָאָכְרִין דֵין לְּרַענָא אַרֵי כַּן רַחִּסְתוּוּן בֵּית יִשְרָאַל אֲמָר וְיָ אֶלֹהִים: י וְאַף אֲנָא יְהָבִית לְכוּן ת"א לבקר זכחיכם . (פכו"ם לם)

להברו עשה כל הרעות שתמצא ידך לעשות עוד יבא היום שיפקד אליך רכתך , בכו כן הנביא אומר לישראל , והכיאו לבקר זבחיכם. בתוב בתורה ובשר זבח תורת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא תותירו סבנו עד בקר אבל עיז וותרנית היא ומהדת לכם להקרוב לבקר ובחיכם: לשלשה ימים מקשרותיכם. מה מעשרות קרשים קלים נאכלים לשני ימים ולילה אחד והנותר עד יום השלישי פינול הוא לא ירצה, אבל ז"ז כתרת לכם להקריב לשלשת יכים מעשרותיכם: (ה) וקמר מחסץ תודה. נאסר לכם להקריב על זבח התודה להם חסץ כי אם חלות כצות וכן הוא אוסר אם על תודה יקריבנו ההקריב על ובח התודה הלית כצות בלולות כשכן ורקיקי כצות כשחים בשמן: וקראו גדבות השכיתו. כתוב בתורה כי תדוד נדר לה' אלהיך לא האחר לשלכו ינו' מוצא שפתיך תשפור ועשית כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר דברת בפיך . אכל ל'ז מהרת לכם השפיעו בפיבם נרבה וכשתרצו תעשו אוחה: כי כן אהבתם. וכן אתם אוהבים לעשותו: (ו) נקיון שנים.

והביאו לבקר זבחיכם. זחת חומרים להם כומרי הכעל ש"ח ונרנית היח וחינה מהמרת עליכם התורה חמרה (שמית כ"ג) לא ילין וגו' לבקר אבל לע"א והכיאו לבקר תורה המרה בקדשים קלים כיום זבהכם יחכל וממהרת (ויקרא י"ם) וע"א לנ' ימים מעבר בהמתכם תורה אמרה שאור וגו' לא הקטירו (בס ב') וע"א וקטר מחמן חודה תורה אתרה לא האחר לבלמי (דברים כ"ג) וע"א וקראו כדבות השמיעו הזכירו כל מי במתנדב ושכה יתן אל לכו ויוכיר וי"ת וקפר מהמץ מן הוגם כמו הברו המון (יבעיה מכף מעול יהומן (תהלים ע"ח): (ה) וקראו נדבות השםיעו. בקול זמר ואמרו שקרבן זה מרוצה ומקובל כנדנה כת"י: (ו) נקיון שנים . הקהיות בנים . ד"ח נהיון שנים . זהו חוסר חכילת כשר שהוח נכנם בין השינים כמה אכן עורא

רד"ק המשכן תחלה בנלגל אחר שגברו הירדן ו**ה**יה הסקום ההוא נבחר יהיו אופרים להם נביאי הבעל שיעברו שם הבעל לפר שהוא מקום נבחר לפיכך אמר הרבו לפטית כי לא דייכם שקבעתם עכו"ם בבית אל כי גם בגלגל הרביתם לפשות: והביאו לכקר זבחיכם. הפכתם עבודתי לאלהים אהדים כמו שהוי לכם להביא זבחיכם בביהי כן אתם מביאים איתם לבית

הודעתי אתכם ואת הרעה העתידה לבא עליכם על כן לכו עכדו הכעל אילי יושיעכם כדרך שהחל אליהו בעובדיו ואל הוליאו המעשר מקלה ג' שנים רק לשלשת ימים: (ה) וקשר מחמץ. שתהפכו מה שלויתי לכם שתעשולי: (ו) וגם. הטעם לא הכאתם זכחים לי ולא מששרותיכם

ים יום. "אפשם לה אכותנם וכה כי היה השפת ההיכם עבו"ם ופר לבקר כל בקר כליכר יום היל שנה כמו יפים תהיה נאלתו במו שאמר בתורה מכצה שלם שנים תוציא נחיים: לשימה יכים מקברותים. "ים ריל שנה כפי ופים תריה נותר בפו שאחר בתירה מקצה שה שנים רותיה. מקצה שה שנים רוציא את כל כששר הנוארך כלחד כל רברי תקרבות והכששות תביאו כיה מכים במשחיה לכם להניא אל יום שה שנים וקשר מהכץ חידה כם במרמק מחקרנן שהיא גו על הפץ יתוא התורה היו סקברים מהקרבן ההוא האיכורים. ויש ממרשים כל זה המך כה שאמהי הצרמה התורה אביה ולא ילון חלב רגי עד בקר והם בניאים לבקר ובחירם כלוכר כלונים אותם וכקדינים אותם לבקר, ועודר ב בשרשים ורביא לבקר ובחיכת שבקדימים ובחי שלפים לעולה והתורה אביה כי העולה קודמת לכל קרבן: לשלשת ימים בקשרותיכם. בקבר בהכה שתיא קדשם כלים והתירה שהרו הבין לים בין ותירו קו היו בל קובן. כל ישוא את היום שבים בקברותיכם. בקבר בהכם יאכל ומסחדת הם אובים אתרו לשלשת יפים ומו לבקבר בחכץ תורה הפך כה שאברה הורה כי כל שאור תו? כי אף על פי שאברה תירה להקריב על חלות לחם חבץ קרבן תודה לא אברה שיקשרו מהחבץ: וה) וקמר מחמץ תודה. כבר פי" ויונתן תרגם הבץ כן אשרו תפוץ שהרגם וכגבן בן אנים תודתא: וקראו נרבות חשפיתו, אתם לושים כמו בקרא קרש לגבוים שאתם קוראים ובשביעים. שיבואי הגם נדבות ליום הדכן כי כן אחבתם, קבורת אלהים אחרים אחבתם ולא קבורתי (י) וגם אני, כמו שחסרתם

מצורת דורפרנו לפשוע כי הוכיחה שבה או הפני"ם כוא עון גדול ורכ לפני והה"א השניה כאה במקום האי: (ד) יכיש. עניט שנים כמו יפיס כמו יפיס כמו יפיס כמו יפיס כמו יפיס פרני לפי שבם עפד בששכן בתהלה וכן נאשר כל רעחם בנלגל (חהיה גאולסו (ויקרא ל"ה) : (1) גקיון . עלשון נקי: עדי . אלי

(הושט ש"): והביאו לבקר, עכל כוקר הקדישו להכיח שם וכחיכם: לשלשת יעים בכל כנות בלבה שנים הכיחו שתה מעברותיכם וכדרך שלותה התורה להכיח לירושליה מקום השקדש כמ"ש כי תכוה לשטר זגיי בשנה הפליפית וגיי ואתרת לפני כי וגיי (דברים כדון) הלה אתם הביאים לבית אל והגלגל תקום השל וספסל: (כ) וקשר כחשץ הורה - הקצורו נחתי מודה פן למס החתן שנהן כי כן הים דרכם הכל הפניה לם לוחה להקפיר תוחם יחדה ושל"ש לחם הנותן באין החתן נקשר כלל ככה"ת כש"ש כי כל באור וכל דכב לא תקסידו זנו' (ויקרא כ'): וקראו גדבות השסיעו ≪ריזול להכיא נדיים והשמיעו ברבים: כי בן אתבחש. כזה יסרש אחדיי לומר לא שאני פלוה אחבם למשוח כן באחח אכל אחרי החם כי כן ההכתם ולכן הני אושר עבו כאשר ההכתם יחראו שה יהרה החבם : (ו) וגם אני. אכל גם אני שלמתי חדם כחדה לפי שמושתם

their teeth would be set on edge. Another explanation: cleanness of teeth. This denotes the lack of meat,

which goes between the teeth, as it is stated: (Num. 11:33) "The meat was still between their teeth." - [Rashi]

and multiply rebellion, and bring your sacrifices in the morning, every three days your tithes. 5. And offer up a thanksgiving offering of leaven, and proclaim and publish the freewill offerings, for so you love, O children of Israel, says the Lord God. 6. And also I have given you cleanness of teeth

man who says to a scoundrel, "Do [as you please] until your measure [of sin] is full.—[Rashi]*

and bring your sacrifices in the morning—The priests of Baal say to them, "Idolatry is liberal and does not impose stringent regulations upon vou. The Torah states: (Exodus 34:25) 'Shall not stay overnight,' but for idolatry, 'And bring in the morning.' The Torah states concerning sacrifices of lesser sanctity: (Lev. 19:6) 'On the day of your sacrifice, it may be eaten, and on the morrow,' but idolatry, 'after three days your tithes of cattle.' The Torah states: (Lev. 2:11) 'Leaven . . . you shall not offer up,' but idolatry, (verse 5) 'And offer up a thanksgiving offering of leaven.' The Torah states: (Deut. 23:22) 'You shall not delay its payment,' but idolatry, 'and proclaim and publish the freewill offerings.' Proclaim: 'Whoever vowed and forgot, shall give it thought and remember.' (Yerushalmi, Avodah Zarah 1:1) And Jonathan renders. And offer up from robbery. Cf. (Isa. 1:17) "Strengthen the robbed (חַמּוֹץ)''; (Psalms 71:3) ''From the hand of the unrighteous and the robbers (וְמְחַמֵּץ)."—[Rashi]

5. and proclaim and publish the freewill offerings—with a song, and say that this sacrifice is desirable and acceptable as a freewill offering. So did Jonathan render.—[Rashi] Redak explains as follows:

and bring every morning your sacrifices—You transferred My worship to that of other deities. Instead of bringing sacrifices to Me every morning, you bring them to the idols.

after three years your tithes—The word יְמִים here means years. Cf. Lev. 25:29. As the Torah commands you to give out your tithes at the end of three years (Deut. 14:28), you bring them instead to the pagan shrines.

[5] And offer up a thanksgiving offering of leaven—Instead of bringing leavened bread in conjunction with the thanksgiving offering to the Temple, as prescribed by the Torah (Lev. 7:13), they bring it and sacrifice it to the pagan deities. Others explain that they bring their peace-offerings in the morning, contrary to the Torah's injunction to bring the daily burnt-offering before any other sacrifice.

and proclaim and publish the freewill offerings—You make a holy convocation to the idols, that you proclaim and publish that the people bring their freewill offerings on the festive day.—[Redak]

for so you love—You love the worship of other gods, and not My worship.—[Redak]

6. Cleanness of teeth—Heb. נְקְיוֹן שׁבֵּּיִם Setting your teeth on edge. [I.e. they would have nothing to eat, and

^{*}See Appendix for additional commentary.

ולטער<u>ת</u>ם

スパージー לכל אהביכון ולא הקחון לפולבני אמר מַצְרְא וְאָמַיִּה כְּשָׁרָא עֵל קַרְהָּא חֲרָא וָעֵל קַרְהָא חֲדָא לָא אָחַיה מִשְׂרָא אַ לְבְיִנְהַ שִׁנְיוֹ לְכְלֵ קרניכיוניםסירות סיון ייי: יואף אַנְאַ מְּנְצִית עלה מקרא נאַהַסנהָא פירש: יין נישְׁמַלְרוּוּ פרפיו מנכון יה מטרא בטוף הילהא ירחיון לוסן אַהְישְׁנְיִהְאַ הַרְאֵיֵחוֹת רלא יחור עלה משרא לכורהא חדא לכשהי <u>ار ژار</u> ر ج.

S

ת"א מופני פנים, פנייהון יהשריי מוכדיות: מלקו לאת. (שנית ט):

ברר"י קרא

דרי רבב שבמאין ארדו אנל מיניים:(ו) ביור שלשה חרשים - דלות ל לקציו, שימה חדשים לפני הקציו אני פונים ככם אה הנישם - שלושו שבנדל אה התניאה שבובן שאין נשבים נאבר הקציור: "לאיי

לקציר, ישרשה הדישים הצני הקציר אני מנג פכם אה הנישם "שכשה חדשים לקציר". מד הקציר גלומר ג' מדמים שבנדל אה ההניאה שביבון שאין נישבים נאבר הקציר: (קני הקציר:חלקה. נקנים שדה (קמפניו) גלמ"ו): הנסשיר. מהל מקום משר (מפנית כ") למר מר ומתיהן לקגלה זו מרקב זוו הינם: וחדקה אשר לא המשיר דאה אמר הכשר עודנו בין שיניהה (במדנר יא): (ו) כעוד

į

ž

סצורת רוד

מצורה ציון

מש תבש ברוך (ליובר די): (חולקיה לך נובף מבדרה כמו ולפלה משוכתי כבר קרבוות ושבחת ורגים מבחי כך לון מולה ולוך "ביום משלה ולוך "מוסים וכתום" (ליובר די): (חולקיה לון נובף מבדרה כמו ולפלה משוכתי כבר קרבוות ושבחת ורגים מבחי הכתו הכתום בשלח שבתי מבחי להיום ל

And two or three cities wandered-The drought has become so acute that the inhabitants of two or cities have wandered to the three

city where rain has fallen, to find water to drink, but they were not sated with the little water they found there.—[Abarbanel, Mezudath David]

in all your cities, and lack of bread in all your places, but you have not returned to Me, says the Lord. 7. And I also withheld the rain from you when there were yet three months before the harvest, and I will cause to rain on one city, and on one city I will not cause to rain; one field shall receive rain, and the field upon which no rain shall fall, shall wither. 8. And two or three cities wandered into one city

Just as you witnessed the sacrifices and the tithes from My Temple, so have I withheld from you bread and meat in all your cities and in all your dwelling places. This is payment in kind.—[Redak]

but you have not returned to Me—Despite all this punishment, you have not taken heed to return to Me.—[Mezudath David]

7. when there were yet three months before the harvest-Until the harvest. I.e. three months before the harvest.—[Rashi] For, three months before the harvest, the land requires rainfall, and I will cause it to rain etc. so that it be a sign that it came from Me; that one city will have its rain in the proper time, and another city nearby will have no rain; for, if I do not do that, they will say that it is a coincidence, and that the year was destined to be dry according to the stars; but, when I cause it to rain on one city and not on another one, they will, perforce, admit that this came about through Me because of their evil deeds. There will be still a greater sign when it rains on one field and not on another one abutting it, and that field withers.—

[Redak] Malbim explains that it would rain on the city whose inhabitants had not sinned to such an extent to warrant its destruction, and, not only that, but, even in one city, if the owner of one field had not sinned to a great extent or had repented of his sins, rain would fall on his field.

field—Heb. חֶלְקָה, a fielded plain, campagne in French.—[Rashi]

shall receive rain—Heb. אָתְּטֶּחָנ, shall be a place of rain. The master stated: Both of them are for a curse; this one will rot, and this one will wither.—[Rashi from Taanith 6b]

and the field upon which no rain shall fall—That will not show itself rained upon.—[Rashi] Rashi wishes here to explain the causative conjugation in the word תְּבְּטִית [Parshandatha] This comment of Rashi, as well as the preceding, do not appear in any manuscripts.

Malbim explains that, usually, if it rains on one field, the water can be gathered in the cisterns and used for the neighboring fields. In this case, however, it will rain sufficiently for one field, but there will be no water to spare for the neighboring fields.

מהר"י קרא יהם מהר"י קרא יהם מהר"י קרא את ירדו גשב יבא השמש אחרי כן לכך שלה אתר יהות נהקנ החלקה אשר לא תכשיר לליה תיבש. שהשם וחלקה אשר לא תכשיר (מ) הכית אתכם בשופון ומדבשה כל ששרה ובאה ברות נשטים והיו (י) בדרך מצרים. שמתו בני יכי אשלה: עם יכלופר שילכו בגלות כולם: ואצלה באש מחני כלופר שילכו בגלות כולם: ואצלה באש מחני רד"ק

(ס) הביתי. עוד שנה אחרת שיהיה מפר אכח אחרת שיחסר לחמכם והוא השדפון והירקון שיאכל הגום הפירות ועם כל זה לא שכחם: גנתיכם, מה יועיל לכם שהרבו למפות גנות כו תיתים כי הנום יאכל אותו את על פי כן לא חיתים כי הנום יאכל אותו את על פי כן לא

יו שלחתי. בררך כצרים. שהיו הולכים שם כפני הרעב להביא משם תבואה ולא חשבתם כי אני היא אחר אך על פי כן לא מחשובו אלי אלא לא פניהם אלי הלכתם למצרים ואני שלחתי בכם דבר חדיב בררך ואף על פי כן לא בדריכם. כי הבודים שהיי יוצאים עלים לכים בדריכם. כי הבודים שהיי יוצאים עלים בלים בדריכם בדריכם. כי הבודים שהיי יוצאים עלים בלים בדרך הבחירים הרוכנים יו שלה כא המשם מתניל בברים הרוכנים בי האולם באוש מתניל בברים הרוכנים למצרים היו החדנים ברך ופגריכ׳ היי באש וסרתין לעוברים וכה שאמר באפבם ל באפבם ל באפבם הייה עולה הביארט כי היו הולכים מרעה אחר מתנה למצרים והאחרונים היו מוצאים הראשונים היו במפכם ל מצורת ציון ברים מצורת ציון

מצורת ציון
(ם) בשרשון, הוא לקות הול כשכלים פ"י הרוה: ו
מרכית היוכש נהפכים השכלים לצילה יוכן ונסח"ם
מרכית היוכש נהפכים השכלים לצילה יוכן ונסח"ם
ונשרטון ונירקנו (דכרים כ"ח): הרברת. מלשון כי
מלשן בן: הגום. מין ארכה: (י) אם שבי. כמ
יסה שנים (פ"א ס"א): בארש. מנין סדמון: סה
יסה שנים (פ"א ס"א): בארש. מנין סדמון: סה

נול היו שפנים מן השהיה כי מפש מים מלחו כם ולא היה כו די מכו לא היה כל מלחו כם ולא כיה כל למלח מכם כל ליי מכדול לא המחם מוסר ללא שכחם לכיות כל למל לא שכחם. מכדול לא המחם מוסר ללא שכחם לני (כ) הרבות מצרים. כשבלנו לא כל בשלה משלה משלה מים למוש לל בכול כל כי יש שם סכרם בחייכם בדרך מצרים בלחו בכו למוש בל כל הכל בל הלך בל בל מחלים לכלנו כהרב משלח בלכם שלחת בכל הלחש בללו שלחת בל החב

עליה. לא תראה נמטרת את עלמה: (ם) הרבות

ננותיכם . שאתם שוסקים להרכות ננותיכם: יאבד

הנום. אכל הנום: (י) בדרך מצרים. כדרך ששלחתי

פליכם במדכר כלאתכם ממלרים: עם שבי סוסיכם.

שיהרנו גם הכוסים: ואעלה באוש מחגיכם. ריח

אבן עורא

(ס) הביתי. השדפין בשבלים כמו שדופות קדים מכה כהם

שמוריקות השכלים: (י) שלדותי . הרגתי בחוריכם

וגשט סוסיכס: באש מחניכם. כחף העוכרים:

סכוחה הכיז כדרך מהנכם שנחתי ככם הדכר וקנתם נפרנו כהרכ כנכפים ושע ספוטים: האצלה בארש פרעיכם. פנפי המחום שירדו תורימה ששתו כדבר ונהרנו כחרב כיו מושלה

to rise into your nostrils.— Redak explains: When your rould go to Egypt, they e slain on the way, and your would raise a stench which passing would smell.—

your nostrils-Even in your

nostrils did the corpses raise a stench, for they would go, one camp after the other to Egypt, and the last ones would find the first ones slain on the way, and their stench would reach their nostrils. Yet, in spite of this, you did not return to Me.—
[Redak]

to drink water, but they shall not be sated, but you have not returned to Me, says the Lord. 9. I smote you with blast and with yellowing; the increase of your gardens and your vineyards and your fig trees and your olive trees the shearing locust has devoured, but you have not returned to Me, says the Lord. 10. I sent a pestilence upon you after the manner of Egypt; I slew your young men with the sword, with the captivity of your horses, and I caused the stench of your camps to rise, and in your nostrils, but you have not returned to Me, says the Lord.

but you have not returned—
Despite all this, you have not returned to Me.—[Mezudath David]

9. the increase of your gardens—That you are engaged in increasing your gardens.—[Rashi] This is not found in all manus ripts.—[Parshandatha] Alternatively, the increase of your gardens will not avail you, for the cutting locusts have devoured it.—[Mezudath David]

the shearing locust has devoured-Heb. יאכל, lit. shall devour. Has devoured.—[Rashi] Although grammatical form is future, the intention is past. Abarbanel suggests that this passage parallels Isaiah 10:1-4, in which the prophet castigates the people for their perversion of justice and their robbing the poor of their lands: "And what will you do for the day of visitation and for the destruction that shall come from afar?" Perhaps that refers to the shearing locusts, which will destroy all the land they accumulated by dishonest means.

10. after the manner of Egypt—Just as I sent upon you in the desert when you left Egypt.—[Rashi] Others render: on the way to Egypt. When you went to Egypt because of the famine to bring grain from there, and you did not think that I was the One Who brought the famine upon you, that you should return to Me. Instead you went to Egypt, and I sent upon you pestilence and the sword of the enemy on the way. Yet, despite that, you did not return to Me.—[Redak]

your young men—For it was the young men they would send to purchase the grain.—[Redak]

with the captivity of your horses— For they slay the horses as well.— [Rashi] The enemies who would attack you on the way would slay the young men riding the horses, either going to Egypt or returning from there, and would capture the horses.—[Redak]

and I caused the stench of your camps to rise—The smell of your corpses would raise a stench, and I

אַטָר וָיָ: יא רַחֵיק מִיסְרָי נַהָבוּן כַּפָא דְרַחֵיק יִיַּ יַת סְרוֹם וְיַת עַ סוֹרַ ה נהניתון כאור סשתיב סוקירא ולא מבתון לַפּוּלָחָגִי אַמָר יָוַ: יבּבָּכַן כָה אַעְבַּיר לָךְ יִשֹּׁרָאֵל חַלַף רַלָּא מַבְּתַּ קאורוָהָא דאאַעבּיד לָּהְ אָתַקשׁים לַקבּלָא אוּלפּוּ אובותא דאַלָּהָהְ יִשְּׁרַ אַל: יג ארַי הַא סָרָנְיַ דִיצֶר מוּרַיָא (ברכות ד שנלה לא) ? יולר הרים . חגינה כיב פנהדרין לפי מולין פו נדם כנ ! לְחַנָאָה לֶאָנְשָׁא כָּה עוּבְרוֹהִי לָּאִתְקנְאָה נָהוֹר לְצַרִיקִיא כִּנְהוֹר צַפַּרָא

פגריכם מכחים ובחפכם העליתי חותו: (יא) כאוד, (טיסו"ן כלע"ו) כלומר שחורים וחשוכים וקדרים: ככל הרעות האלה: עקב. כי אתה שומע מפי נביאי אשר

אכן עורא

ובאפכם. הנשחרים מהם: (יח) הפכתי. אש הורדתי עליכם מהשמים: באיד. כמו ונכות החודים: (יב) לכן. דעת מפרשים רבים כי הכון לשוב אל השם ולפי דעתי כי הוא כדרך בואו בית אל והטעם הנה הבאתי עליך רעה חחר רעה ועתה הכין והכן לך שחוח לקרחת חלהיך להלחם והפעם לקרחתי שהייתי חלהיך על כן חתריו: (יג) בי. הפשם הוא יולר הרים שהם עומדים לנלח והטעם שהוא תקיף: ובורא רוח. שאיננו עומד על דרך

מהר"י כרא פתרונו ואכלה הריחות מחניכם ובאפכם אכלה איתו: (יב) כקב כי זאת אכשה לך., לפי שנזרה זאת אני גוור עליך לפיכך אגי (יב) לכן. יען אשר לא שנחם עדי: כה אעשה לך

באשם באפם ואף על פי כן לא שבתם עדי: (יח) הפכתי בכם. מקצת ארצכם בעורכם בת היא שממה כסרום ועמורה ואתם שנשארתם מינם הרי אתם כאור מוצל משרפה וכל זה אתם בשהרתם כילם היו אתם כאוד טוצל שהרתם היל או אתם רואים ואינכם שבים דרי ויונהן היות רום רתיק סיסרי ונו": ייבו אל: עקב כי זאת אדשה לך, ובכמר שאני עושה לך ישראל: עקב כי זאת אדשה לך, ובכמר שאני עושה לך כל זאת בעיניך: הכן לקראה אלהיך ישראל. תכון לצאת לקראהו בתשובה יבבישים סוכים יוסיב לך ויחבוך לך היעות לסובת כי תוא אלהיך ובשנית עליך לדעה ולסובה כפי פלפיך ואינך בתשובה יבבישים מייבוי על ליעה ולסובה כפי פלפיך ואינך -כשאר הנוים: (ינ) כי הנה יוצר הרים וכורא רוח. אלהיך הוא יוצר הרים ובירא רות ועושה ביצורים כרצונו וזכר הרים

שתם קייבים וחוקים ביסוד העפר חכר רוח שהוא רבר חוק בנגראים ואיננו גראה והנה חוא יוצר ההרים החוקים הנראים לתין ובורא היוה שאינו נראה שמפיל אותם כפו שאפר הפך משרש הרים וזה שאפר ודורך על כפתי ארץ. וההרים הם כפתי הארץ והנה הוא דורך כליהם וכפילם על ידי הרוח הנגנם בכפן הארץ ובצאתו סכנה בוקל הארץ ופותחה ואפילו יחית סקום צאתו הרים גכוהים יוהו הרעש לפיכך זכר הרים ורוח . וכן הוא סגיד לאדם כה שיחו כה ענינו וסעשיו ולא יחשב סצורת רוד מצורת ציון

סלרע

ושלה מהם סרחון רב והסרחון עלה כחשכם כי כשחלתו שוב למלרים לשכור כר מכרו דרך עליהם וענה השרחון כאפם: (יא) השבתי בכם. כ"ל נורחי להפך אחרם כדרך שנהשכו שדום ושמורם ויאמר לוצים הרוים מהנם: ובאפבם. מלשון אף וחוסם: (יא) כאוד. סוא כמן שמכדרים כו האב הנהרך מסכיב וכן ונכוח כאודים (ישטים ז'):ויב) כה. ענינו כמו כן: עקב.כסבור כמו עקב תשמשון

פל גלוח שכך פירון כיפי הובש כן אלה כחחילת מלכוחו כמ"ש כס"פ: יותהיו. אתם כני שמיון לבד תשארו כאיד ספולל מן השריפה: ולא מירוך כמי היצבל מוסר מתרכון מניחות של של לי וחמד ללשון פכר כדרך הכולה בסרכה מן ספקומות כי הכולה ברודה כלל היצר שברם. כדל ידמה של הקחו מוסר ולח חשוב ללי וחמד ללשון פכר כדרך הכולה בסרכה מן ספקומות כי הכולה ברודה כללו ספשה לך את זאת הלשור לשבלה וידמת א"כ שוה לכן ככון פלמך לחם שדכל לקרלת הלבין לכלתם כו למככ על ידו וחמד כמהחל של ומלשי וללומד לך שידעת הדכל אין כידך להיות שמת מענה: (יו) כי דגה וחצר חדים. כי הום כ" הול היולר את הסרים וכול

the loins and wearing proper footgear.—[Shabbath 10a]

Ibn Ezra explains this verse as a continuation of the sarcasm in verse 4: "Come to Bethel and rebel..." The meaning is: Here I have brought upon you evil after evil. Now prepare to wage war against the One Who was your God.

13. For behold, He forms moun-

tains and creates the wind-Your God is the One Who formed the mountains and created the wind. He does to His creatures as He sees fit. Scripture mentions mountains since they are the strongest creation of the element of earth, and the wind, since it is a very powerful creation and is invisible, and can destroy the mountains, as is delineated at the end of

11. I have overthrown some of you like God's overthrow of Sodom and Gemorrah, and you were like a brand plucked from burning, but you have not returned to Me, says the Lord. 12. Therefore, so will I do to you, O Israel; because I will do this to you, prepare yourself to meet your God, O Israel.

13. For behold, He forms mountains and creates

11. I have overthrown some of you—Part of your land, while you are still occupying it, is waste like Sodom and Gemorrah, and you, who are the small remnant, are like a brand plucked from burning. You see all this, yet you do not return to Me. Jonathan renders: My word has rejected you, as God rejected Sodom and Gemorrah.—[Redak] Ibn Ezra explains: I brought down fire from heaven.

like a brand—Heb. כאוד, tison in French, an ember: i.e. black and dark burnt black.—[Rashi] prophet alludes to the exile of the land of Naphtali during the reign of Pekah, as in II Kings 15, and to the exile of the eastern side of the Jordan in the beginning of the reign of Hoshea son of Elah, as is re-Seder corded in Olam 22).—[Mezudath David, Abarbanel] At that time, Samaria still remained in the hands of Israel. That was the brand plucked from burning. The burning symbolizes the invasion and the exile.—[Abarbanel, Mezudath David1

but you have not returned to Me—I.e. I know that you will not learn a lesson and you will not return to Me. This is the prophetic past, considered a fait accompli.—
[Mezudath David]

12. **Therefore**—Since you did not return to Me.—[Rashi]

because I will do this to you—as all these evils.—[Rashi]

because—Since you hear from the mouth of My prophets that I will do this to you, prepare to meet Me, to repent of your wickedness.—[Rashi] Redak explains: Since I do all this to you before your eyes, prepare to go forth towards your God with repentance and good deeds, for He will benefit you and turn the evils into good, for He is your God and looks over you both for evil and good according to your deeds, and you are not like the other nations.

In the Midrash, we read: Said Rabbi Acha: The Holy One, blessed be He, swore that He would never abandon Israel. Whence is this deduced? As it is stated: "Therefore, so will I do to you, O Israel." "Therefore" is only an expression of an oath, as the matter is stated: (I Sam. 3:14) "And therefore, I have sworn to the house of Eli." Now how far do I chastise them? To the heel. "Because (argy) I will do this to you," until you keep My commandments to the heel (argy).—[Deut. Rabbah 3:2]

The Sages learn from this verse that one must prepare for prayer by donning the proper attire, by girding

ראַויל וָהַקּין לְאַיִהְיָה חשור לרשיעיא לכתבר רַשִּׁיעֵי צַרְעָא יָיָ אָלְּהַיּ אָבָאות שְׁמֵיה: אַקַבְּילוּ יַת פַּתְגָּטָא הָדֵין רִי אָנָא נְמֵיל עַלַיבון אִילִיא בַּית יָשָׂרָאַלֹּ: בּ נָפַּלָּת לָא תוֹסִיף לָּמֵילָם שַׁהָּא הָרָא כַּנְשִׁהָא דִישְׁרָאַל אָהַרְטִישָׁה עַל אַר עַ א ែតនារ . តុទុក ស **ភ"ភា**

אובר לך הכון לקראת אלתיך ישראל שתקשה תשובה: (ינ) מה שחו. כתרנומו לאחואה לאנשא מה עובדוהי. כלוכד הקדוש ברוך הוא אוכר לאדם כה שחו ומעשיו כדי שיעשה חשובה : עושת שחר עיפה , ואם תאטר כאחר שהקדוש ברוך היא אםר לעשות רעה אינו רווד. הלכך נאמר עושה שחר עימה. בך כדתו של הקדוש ברוך הוא שתושה מאור שחר עיפה התשך הוא הדין כהשך אור כבו כן הקדוש ברוך הוא נוור נורח בחסאות הארם והוא שב כחסאו והקדוש ברוך הוא נתם על הרקה אשר דבר לקשות ואינו עושה וכן הוא אוכר בירפית רגע אדבר על נוי ועל סבלכה לנתוש ולנתוק ולהאביד ואם הנוי ההוא שב כרעהו גם אני אשוב כון הרעה אשר דברתי

ישחר . לנדיקים כאור נוגה: עיפה. הופך נגהן של רשעים להשך אפלה כמו (ישעיה ח') והנה לרה והשכה מעוף לוקה וכן (איוב י') ארץ עיפתה תעופה כבקר תהיה (שם י"א) **השכך כבקר יהיה מחיר: ודורך על במתי ארץ. מבפיל** גביהים וגםי הרוה:

זאת אעשה לך הכון לקראהי לשוב מרשעתך: (יג) מה

שחו . כל מעשיו פירטין לפניו בשעת מיהתו: עושה

ה(ב) בתולת ישראף. משיגלו כימי הושע כן אלה

פליו ונחכתי כל הרכה אשר חשבתי לכשות לו ואם רגב אדבר על גויוכל כמלכה לבנית ולנמוע ואם יעשה תרע בעיני לבלתי שפוע בקולי ונחבתי כל הסובה אשר אכרהי להיסיב אותי, והופך תקב"ה כרה סובה לכדת פ רעניות ומדת פורעניון לסרה סובה: 🚡 (ב) נפלה לא הוסיף קים בתולת ישראל. על עשרת השבסים הוא אומר כשהגלה שלמנאסר מלך אשור בשנת תשע רד"כ אכן עורא

שאינו רואה אותם כמו שהיו אומרים הכופרים אין ה' רואה אותנו כי הנה הוא נגיר לכם מקשיכם על ידי נביאו. שיתו בצר"ו אתם ודעתם את האיש ואת שיחו בחיר"ק ושניהם ענין האדם ובעשיו: עוסה טהר עיפה, וכן הוא עוסה הטתר שהוא נונה ובשירצה ישיכנו חשך והוא קדרות השמש: עיפה. חשך כטו ארץ עיפתה הנה הוא כושה ביצורים כרצונו וכן יעשח בכם אם תריעו ירע לכם ואם המיבו ייפיב לכם כי הוא יודע מעשיכם ושמו השם אלהי הצבאות שהיא טופם צבאות כעלח וסמה ולושה בהם כרצונו לכן הסוב לך ישראל שתבון לקראתי כמלשים פובים והוא ייפיב לך אם הרע לך עד כה בגלל מעשים הרכים עשה כה שעשה ויונתן תרגם ארי הא כתגלי ונר: (ל) שמעו. כיון שאין אתם רוצים לשוב אלי שמעו הקינה שאני נישא: (כ) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל, לא תוסיף קום לוכן ארוך ווה אסר על עטרת השבפים שנלו

אהד ומרוב תיקף השם ירעיש וירגיו הרוח שיכא שאינו נרחה כמו בניינים ועלים עומדים: ומגיד. הטעם הנה הגיד לכם: בה שיחו. מה רלינו לעשות והוא יהפך השהר עליכם וישוב השך כמו ארץ עיפתה כמו אופל וידרוך על במיתי הרלכם ולה תרחיהו ויפת המר יולר הרים שהם נראים יכורא רוהית בנויית ומגיד לאדם מה שיהו מה שיביה כלכו ועל דרך המפרשים. כי השם יעשה כרלונו דכר והפכו על כן אם תבוכו אליי יהפך הנזירות הרעות לטוכית: ה (א) שפעו את הדבר הזה. וקוננו אותו: (כ) נפלה, בתולת ישראל. מלכות כית יהוא כמות ירבעם

מצורת ציון (דברים: "): הבין. מלשון ככנה: (יג) שחו. דברו כפו אושים לחרן (היוכ י"כ): שחר . חור בשחר: עיפתו פנין חושך כפו ארן עיסתה (שם יי): הרורך. מלשון דריכה ורמיסה: במתי. טנין נבהות ורוממית כמי וטל כמיתי יטמידני (חהלים י"ת):

ה (6) נשא . פנין כרמת קול: (כ) בתולת . קראה בחולה לפי שנה נכבשה עדיין ולה כחה ברשים החר כבחולה שלה כחם כרבות כעל וכן כתולת כת ליון (יבעיה כ"ג) : גמשה . ענין עווכה

ביםי חיים כבי אלה כל ידי מיך אשור שלא שבו כדיין לארצם בי בשוב גלות בכל לא שבו הם אבל עוד עתידים לחוור כי טצודת רוד

סכורה הת כרוח וסכל שנו וכידו והיה מניד נחדם מה יכים דכורו כי יודע הוא תפלישות לב וכידו להפך אור הבהר להיות מישך והוא דורך על בתחי ארץ ל"ל משפיל היא את הרמים כי שעו ה" אלכי לכאות כי הוא מושל בלכהות מעלה ומסה וכאי אם כל אלם בו מי מ"כ יוכל להיות כשתר מהדשה בהוא ביישד להכיא :

ה (א) נשא דליכם. מרים הול קינה עליכם אתם כית ישראל : (כ) נשלה . ר"ל סנה שתה שדח ישראל נשלה כשקל סשלכ ונה חוסיף שוד לקום לחזור לקדשותה לשמשלתה כרחשונה שד חשר ינש מחרלם (חלל בנפולה המתידה ישובו גם המה כפו יהידה ובנימין ומלך אחד יהיה לכולם ויחורו איכ גם הם לתמשלתם

in its usual sense of 'forsaken.' So Targum Jonathan. Mezudath David. too, explains: While still in her land, she is forsaken, and there is none to raise her up, for the kings and princes have no power to raise

her from her dust. Redak. too. explains: While still on her land, she was forsaken in that land, becoming progressively weaker in the hands of her enemies, with no one to raise her up, for her kings and princes did not the wind, and declares to man what his speech is; He makes dawn into darkness, and treads on the high places of the earth; the Lord God of Hosts is His Name.

5

1. Hearken to this word which I take up for a lamentation over you, O house of Israel. 2. The virgin of Israel has fallen and shall not continue to rise; she is spread out on her soil,

this verse: "And treads upon the high places of the earth," which means that God treads upon the mountains and destroys them through the wind which enters the belly of the earth and, when it leaves, splits the earth and opens it, and even if the place of its exit is among the lofty mountains. That is an earthquake.—[Redak]

what his speech is—All his deeds are related in detail before him at the time of his death.—[Rashi]*

He makes dawn—for the righteous like a bright light.—[Rashi]

darkness—He turns the brightness of the wicked into darkness. Cf. (Isa. 8:22) "And behold, distress and darkness, darkness (קועה) of oppression." Similarly, (Job 10:22) "Land of darkness (תְּעַפְהָה) (ibid. 11:17) "Darkness (תְּעַפָה) shall be like morning." Your darkness shall shine like the morning.—[Rashi]*

and treads upon the high places of the earth—He humbles the high and haughty.—[Rashi]

1. Hearken—Since you do not wish to return to Me, hearken to the lamentation which I take up.—
[Redak]

2. The virgin of Israel—When they are exiled in the days of Hoshea son of Elah (II Kings 17:1-6), a king will never again rise from the ten tribes. -[Rashi] Ibn Ezra interprets this as an allusion to the dynasty of Jehu, which terminated with the death of Jeroboam the son of Joash. Redak interprets this as an allusion to the return of the ten tribes. Once they were exiled in the time of Hoshea son of Elah by Shalmanaser, king of Assyria, they have not yet returned, for, when Judah returned from Babylon, they did not return. They will, however, eventually, return, as many prophets have prophesied. The intention is that they will not return for a long time. Israel is referred to as a virgin since they were yet unconquered by strange masters.—[Redak]

she is spread out on her soil—Heb נְּשְׁה. Anything that is cast, lying, and spread out upon the field is called ישָּים.—[Rashi] Rashi explains the word הַשְּים as 'spread out.' This root is used in that sense in several other places, e.g. Num. 11:31, I Sam. 4:2, ibid. 30:16, Isa. 21:15, ibid. 27:8, Jud. 15:9, II Sam. 5:18.—[Redak. Shorashim] Others interpret it here

^{*}See Appendix for additional commentary.

קרתא הופקון סנה אַרָפָא ישהאַרון בּה מָאָה יִשְׁהָאַרוּן בָּהּ עד עסרא לביה ישראל: ראַני כרנן אַפריי לבית ישראל תבעו ָרָחַלָהָי וָאָתָקיַמוּ: הּ וָלָ**א**וּ ההגעון למוהר לכיתי אַל וּלְגַלָּנְלָּא לָא הַיהוּן וַלְבָאֵר שָׁבַע לָא הָעָבְרוּוּ אַבי די בְּגָלְגָלָא מְגָלָאוּ יִנְלּוּן וִדְפַּלְּחִין לְטַעַוָתָאּ:

דו"א דרשוני וחיו, מכום כד:

(מ"ב ט"ו) לא יעמוד עוד מלך מעשרת השכטים : נמשה על ארמהה. כל דכר המושלך ומוטל ונפון שלי

להצשע בן אלה ויושב אותם בלחלח ובחבור נהרי גוון וערי מדי שוב לא חורו: (ר) ררשוני יחיו. ואף על פי שנורתי השדה קורהו געישה: (ג) היוצאה אדף. המוליחה חלף חיש: (ד) דרשוני וחיו . עלו לרגל לשלם נדריכם בירושלים: (ה) נאד הדרשו בית אל וגו' ובאר שבע לא תעבורו. לא נאמר כאן אל תכאו ואל תדרשו אלא לא תשבורו למדנו שלה היחה שם ע"ה אלה כל זמן שהיה החד מבני פשרת השבעים יולה לדרוש ולה עבר הת בחר שבע

מהר"י קרא

פודנו יכול לפנות לבית המקדם לירושלים ומשעבר את כאר שבע הוא הדרך לעגל בית אל או לעגל שבדן וכן הוא במקום חתר חי אלהיך דן וחי דרך כאר שבע (לקמן ח') ותדע שנור הכתוב גוירות פורענות על גלגל ובית אל ולא גור פל בחר שבע : הגלבד גדה יבלה . לפי שמו קללחו וכן כית חל יש עיר שסמוכה לה ששמה כית חון (בספר שופטים אבן עורא

כן יוחש: (ג) כי. היוצאת. פועל שומד וחל תתמה על: בני ילחוני וחיכ' כי פירושו ילחו ממני חו תהיה וחת המלה כמלת שב שהיא במקומות עומדת ובמקומות יולאה והולרכתי: לומר ככה בעבור מלת תשחיר והטעם כי חיד תהום המלוכה ולא נשארו מאנשי החלק העשירית: (ד) בי. הפעם דרשוני וחיו ולא ימותו הרבים הנוכרים : (ה) ואדו תדרשו בית אל. ששם העגל והוא מהום ממלכת ירכעם:

כפת נביאים נכאו עליהם שישובו והנה מצאנו כמו לא תוסיף את שאינו ר"ל לעולם אף על פי שכתוב כו עוד והוא כה שאפר ולא יספו עוד נדודי ארם לכא בארץ ישראל. ואחריו כהיב מיחי אחרי כן ויקביץ בן הרד את כל כחנהו ונו'.וכן ולא היפיף ער כלך מצרים לצאת מארצו ונאמר וחיל פרעה יצא כמצרים": בתולת ישראל . בהולה היהה עד שלא בעלוה ארונים זרים: :משח על אדמתה. בעודה על אדמתה נמשה בארץ שהולכה ודלה ביד אויביה אין בקיסה שאין סלכית ושריה כמזירים אתתה לשובאל ה כי התשובה היתה לה תקומה: נוס כי כה אמר ה' היוצאת. שיוצאים ממנה אלף אנשים לצבא תשאיר

מאד. כי לא ישארו בה אלא אחד מעשרה כי כלם יכלו בחרב ברעכ ובדבר והגשארים יגלו: היוצאת. אינו פועל יוצא כמד: אסתיאה אלא פעל עובר היא במשפטו וכן דרך כלשון לומר ענין אנשי העיר בלשון העיר כמו ותבא התיר בסצור ואם לא: תשלים עסך ועשתה עסך מלחמה: השאיר מאה . כיון שנשארים בה באלו הקיר תשארי אוהם: (7) כיכה. אף על אשנורה עליכם נזרה עוד תחיי בארצכם אם תררשוני: (ה) ואל תדרשו . כבר פירשנו למהזכר בית אל והנשל. וזכר גם כן באר שבע לפי שהיתה סוף תחום ארץ ישראל כמו שאמר מדן ועד באר שכע היו כורים אותם גביאי השקר לכנות שם: מזבחות לעכו"ם וכן אמר חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע: כי הנלגל גלת יגלה. דרך צחות כמו עקרון תעקר: ובית אל יהית סצורת רור סצורת ציוו

כמו נסשתה סמך (שם כ'): (ה) גלה ינלה. מלשין גלות: לאון . - הראשונה): נסשה על ארמתה. עודנו בארלה היא עוובה ואין

מי מקימה כי הין סכת כיד מוכיה ושריה וכקימה ממפה מספרה: (ב) העיר היוצאה אלן. שהיו יולחים ממנה אלף אושים לוכח ולו שחרו כה כים מחם: לבית ישראל. מוסב על העיר לי סעיר של בית ישראו היו להם הלף ונו": (ד) דרשוני . דרשוני . דרשו חותי ותשארן כחיים: (ה) בית אל . כ"ל את העול אשר בכיח או: והגרגל 66 הנלגל: לא תבואי . אל העכו"ם העומדים שם: ובאר שבע . לכאר שכע: לא העבורי . כי גם שם כנו מוכחות לעכו"ם כמ"ש ותו זרך נאר שבע (לקמן ה'); כי הגלגל, כי כסכת שפודת הגלגל גלה יגלה ישראל מעל אדמהו והוא לשון נופל על הלשון : ובית אל 🗝

Dan. And so Scripture states: (infra 3:14) "As your god, O Dan, lives, and as the way of Beersheba lives." And you should know [that this is so], for Scripture pronounced decrees of retribution on Gilgal and Bethel, and did not decree upon Beersheba.-[Rashi]*

Gilgal shall be exiled— According to its name is its curse. And, similarly, there is a city near Bethel named Beth-aven in the Book of Joshua (7.2).—[Rashi] This is a play on words between גלה and גלה יגלה. Cf. (Zeph. 2:4) "And Ekron

^{*}See Appendix for additional commentary,

there is none to raise her up. 3. For so said the Lord God: The city that gives forth a thousand shall remain with a hundred, and the one that gives forth a hundred shall remain with ten, of the house of Israel. 4. For so said the Lord to the house of Israel: Seek Me and live. 5. But seek not Bethel, neither come to Gilgal, nor pass Beersheba, for Gilgal shall be exiled, and Bethel

attempt to bring her back to God, and repentance is the only way of raising her up.

that gives forth a thousand— Heb. היצאת, that gives forth a thousand men.—[Rashi] Rashi, however, apparently, explains the verb as transitive. Ibn Ezra and Redak explain it in its usual sense as intransitive. Redak explains: The city from which a thousand men come forth to the army shall be left with a hundred, for only one out of ten will be left, the rest being destroyed by the sword, famine, and pestilence, and the survivors will be exiled. Accordingly, it can be rendered: The city that marches a thousand strong. shall remain—Heb. תַּשָאִיר,

shall remain—Heb. קשָאָה, lit. shall leave over. Since they are left in the city, it is as though the city leaves them over.—[Redak]

4. Seek Me and live—Perform the pilgrimage to pay your vows in Jerusalem.—[Rashi] Rashi, apparently, interprets this 'seeking' as contrasted to the seeking of Bethel in verse 5.—[Parshandatha] According to Rashi, this 'seeking' is similar to the 'seeking' mentioned in Deut. 12:5: "His dwelling you shall seek." Ramban (ad loc.) explains: You shall go to Him from distant lands, and

you shall ask, "Where is the way to the house of God?" And you shall say, each one to his friend, "Come. let us go up to the Lord's mount, to the house of the God of Jacob." ... And, according to the true interpretation (i.e. according to Kabbalah). "You shall seek His dwelling" means "You shall seek His glory" (meaning "His presence"), "and you shall go there" to see the countenance of the Master, the Lord God of Israel. [This fits our verse very appropriately. The prophet exhorts them to go to Jerusalem to seek the presence of God instead of bringing their sacrifices to the calf in Bethel. Ezra and Redak explain: Although the verdict has been issued against you, if you seek Me, you will still live in your land.

5. But seek not Bethel etc. nor pass Beersheba—Here it does not say, "You shall not come," or "You shall not seek," but, "You shall not pass." This teaches us that there was no idol worship there, but as long as one of the members of the ten tribes would go out to seek and did not yet pass Beersheba, he could still turn to the Temple, to Jerusalem, and once he passed Beersheba, that is the way to the calf in Bethel or to the calf in

בָבות אַל וְהוֹן לַנְּמֵא: אַל י הָבְעוּ יַת נַחַלָּהָא רַיֵּ לאַלַקּוֹםוּ דִלְּסָא וִדְצַּקּ תָאָלָקּוֹםוּ דִלְּסָא וִדְצַּקּ יוַכַף וִישֵּׁיצֵיה וְיֶּא יְהֵי ָּחָיַם כְּ הוּ כִּין רַהַנֵיהוּן. קיַם כְּ הוּ כִּין רַהַנֵיהוּן פַּלַחִין לְטַעוֹתָא בְּבֵית אַל: י רְהָפָּכִין לְנִירָה רינא וובוהא לְאַרְיָנא רָשָּׁשׁוּ: חּשָׁבְקוּ לְמִרְחַל ה"א פיסה ניצה בינים וח\$

מהר"י קרא מיורעות דרשתי ותנגיו מפירעות זה: (י) ב יצוח כאש בית ייסה. כתרניםי דיכא ירויק כאשתא דינודה בבית ייסק: (ח) עישה בימה וכסיל. מול כימה משמש בחיים ומול בסיל משמש בקיק: והופך לבקר צלמית חים חית

ו"): יהיה דאון. יהון ללמה והות הרגים של הכל יוה דונתה לאם גלפד און אך שיה היו (הישפ י"ב): (ו) פן יצלח כאש. פן תפלה חמתי כהם לכית יוסף: בית יוסף. כמו לכית יוסף: (ז) ההיפכים ללקנה כשפם.

ואינס זוכרק הפיכותי באני ונו": (ה) והופך לבקר צלשות. ים שברוין פתה בהבך ואני מאיר להם: ויים

רד"ק (היות מסי שהר קוראום איתי לנגאי כית איו כי לאין ולאין האין המסי שהר קוראום איתי לנגאי כית איו כי לאין ולאין התה ואון זה בפי יותבן וירבם כל לאין יכן תכום יותבן וירפדית לסבותא דבות אל ירק לרכא ורכא היא לשק דבו כין כן תכום הכל נו מותם היה ליות היה ליות בל אים היה ליות להיה בית היות שהובר בין ככל איתי היותב אפי היותלה ושרובר בין לכבלה איתי וכית יותה הוא כלכות אשרים נו ס ההפכים ללכנה כשפם . כי הכלכים יהשיפשים כפים החין תוְשאום פני הגר לים במשפם ורגה. משפשם למשוקים כבו הלבנה שרוא דבר מתויננה הא הפך כי הכשפם כאשר היא על כני הוא דבר, עדב ישים וכשרוא שעיית. הוא מרן: יערקה כי בתם קיום התביאית ביפניתם ויה תפך זה ושנייתים קיום הצולם ולא זכר שבים רוה אף צל פי שנהם קיום הצולם לפי שתם מושלים כל השנה, ואלה שני הביכרים מושלים בוסנים ירותים בשנה והם צירף הכולם ומשפחו וכן אמר התקשה מכרנות כימה מוסטת כסול תפתח ואברו הדול כי כומה יש

אבן עורא יהיה לאון . וי"ו מחת יו"ד כמו וחתה היה להם למלך הנה יד ה' הויה או הוא כמשמפי שסיפו להקרא כן : (ו) דרשו . **יצדח. יכ**הע כמו וצלחו את הירדן וכית יוסף פעיל והיא ירכשם שהוא מאפרים כאשר אפרש שוד: (ו) ההופבים. המלכים הם השיפשים: וצדקה לארץ הניחו . לששותה ייפת אתר הניחיה לאנשי הארץ ואיך בכחי השם שהיא: (ה) עושה בימה. נחם חברהם התחבר דם כי שנים מקומות ים כגלנל והם הסדנים ועם שהיא הפגלה היא הנקרת הדוב הות קרוב מהסדן הנפוני על כן ירתה עש לפולם כרוץ וכחורף ככל הישוב הגפיני ויש סחיד להדן הדרומי כיכב גדול אדום יקרא וכלשן ישתשאל סהיל ויש כוככים קשנים קרובים אליי יאלה וראי פשחים לכל מי שידור קרוב מהקי השיה והנפיניים לא יראו אחד מאלה של כן קראם הכתוב חדרי תימן ונקראי אלה הדרי תימן בעביר שהם ביישיב אינן נראין ונקרא עם מגזרת פושי שהם שכפה שאינם מתפרדים יהנה נבאר לפרש כשיל יכימה. ודפת

קדמוניני שכיתה הוא זנב שלה יראש שור והם ששה כוכבים נראים אש"פ שהם קשנים וידיפ בראיית נחירות שנלנל המולות מחחבר עם הגלגל העליין בשנים מקימות ובשניהם יקראי נקידת ההשתנית יחשם נישה גלגל החולית ללד לשון ספרים ושלם העלות וחצי מעלה יחני שפיתה יככה לנד דרום יהנה הם שלשה נקידית יהשתם הילכת בדרך גלגל החולות של בן יחספך הבקר לללמת ייום לללה חישוד ככל הישוב ושים לקרוא הנקודה כיושה כי שם היתה כיושה בימים קדמינים כי ככל תאה שנה יתגלגל גלגל המולות מתשרב למוקה קרוב מחשלה והצי יקנה ביותי בטלחיים ההקם ואין לו רק אלף שנים מלא לב הארוה. של שתים משלו' והנה היום של שמנה ששרה יידיש כי לעילם היא לב האריה של חשש

מצירת ציון מצורת דוד

בככס שכוד בית אל יכין וברפל לפשל ויניסה ינס זה לשין נופל של - שכון פשל ויניסה וכן אם כלפל הין זה בע "דה : (י) יבלח - פרון הלי כי בית אל הינה הכי לגואי כשה בית אין כשי באיפה ואל תשלי - השברות: ואכלה ו יתברף: זה לרגבר - שם שבנ שר זה ה בית און (הוש ד')(נ) שן יבלה. ה"ל פן חשת ה" יללח ויתנבר של - ובסיל - ששום שולות: צלכית - ללו של שית והיה חברת הקבר ב

בית מוקר בית היו להיות בית היותר כל היותר היותר היותר היותר במים ביתר במים היותר היותר היותר היותר היותר היותר ביתר יותר ביתר היותר (ז) התופיבים, הלו הם מספר מספר היותר המיותר היותר היו

state also that the Pleiades are the tail of Aries. They pervert justice to do evil and do not remember the One Who changes these things with justice for the benefit of the world

and its preservation. Likewise, He changes the times from day to night and vice versa for the benefit of the world.—[Redak]

and turns darkness into morning-

shall become nought. 6. Seek the Lord and live, lest He break out like fire in the house of Joseph, and it consume with none to quench it for Bethel. 7. Those who turn justice to wormwood, and who leave righteousness on the ground. 8. He Who made the Pleiades and Orion and turns darkness into morning, and day

shall be uprooted (מֵּעָקָר)."—[Redak, Eliezer of Beaugency]

shall become nought—Heb. לאַנן, [Jonathan renders:] לְלָמָא, which is the Aramaic translation of הֶבֶל, vanity, and this is a similarity to (Hosea 12.12) "If Gilead is nought, it is because they are but futility."— [Rashi] Parshandatha points out that Rashi to Hosea interprets the verse differently. Ibn Ezra and Redak concur with Rashi, explaining that אַן is synonymous with אָן, *nought.* They both suggest that, indeed, Bethel was called derogatorily Bethaven, the house of iniquity, [as in Hosea 4:15, 10:5]. The prophet predicts that it would be given this appellation.

6. lest He break out like fire—Heb. אַרְצְייִ. This word is difficult. There is no similar word used in this sense. Rashi explains: Lest His anger ascend as fire to the house of Joseph.—[Rashi]

the house of Joseph—Like לְבֵיח to the house of Joseph.—[Rashi] Rashi probably follows Jonathan, who paraphrases: Lest His anger burn like fire upon the house of Joseph. Abarbanel, too, interprets אין as an expression of burning. Redak and Ibn Ezra define it as an expression of splitting, the figure being a fire, which splits everything

it burns. Mezudath Zion defines it as an expression of strengthening one-self. God's anger will become stronger and stronger, like a fire that grows in intensity, and will destroy the house of Joseph.—[Mezudath David]*

7. Those who turn justice to wormwood—and they do not remember My conversions, that I turn etc.—[Rashi] This refers to the kings, who are the judges.—[Ibn Ezra] The kings and the judges pervert justice, favor the rich, making their judgments of the poor like wormwood, which is bitter. This is indeed a perversion, for justice, when administered properly, is a pleasant thing, and when it is perverted, it is bitter.—[Redak]*

He Who made the Pleiades and Orion—These stars are mentioned because through them the grain is preserved in their seasons. He did not mention the sun and the stars since they rule all year. These stars. however, rule at different times during the year, and they are necessary for the world and its judgment. Cf. (Job. 38:31) "Can you bind the chains of the Pleiades or loose the cords of Orion?" Our Rabbis state that the Pleiades possess extreme cold, and they harden the fruits. In contrast. Orion possesses extreme heat and softens the fruits. They

^{*}See Appendix for additional commentary.

סן קרם דענד בים ה וכַסִילָא וַהַפּרָ לַ נהור קבַל וִיכָם וְלֵילֵי מַקְבֵּיל דַאֲבֶּר לְכַנָּשָּׁא כָשׁרָיַן קניאן פַבי יַכָא וכְבַדַר רון על אַפּ אַרעא ייַ שְׁטֵיה: ם דְטָנָבֶר חֲלְשָּׁין על הַבִּיפִּק וּבוּיוִין על בַבַבּי הַקִיפִין טשַׁלִים: יכגן לַ רְפוֹכָח להון בשַערי בהַי דינא

פּהנָפֵי אוֹבַיָהָא וַלַּדְסַבַּיל בַּיוַנָהָא כָּעַקָבין : יא בְבַן הַלַּף בְּסְכוְבוֹן בִּבְּנַוְא וֹכְנַכְכון חַשִּׁיכֵוּא בָהַּי נִוִית

לילה החשיך. ויב שבקתו שומדה לו כחור היום וחמי מהביכי ללילה: הכורא לבי הים. יונתן תירגם דחתר לכנשה משריין שניחין כתי ימה ומבדר להון פל הפי חרפה ורביתיני פירשי של קור הנוש שהציף כליהם הת מי איקיינים: ה' שבו. לו היה לכם לפביד והיא היה מגביר

שדוד והלב דמנבר הלבין של הקיפין ובויוין של כרכי מקיפין משלים: (י) שנאו בשער בוביה . אתם לא יראום מפניו ותפני נכיאיו וכנאתם את המוכיחים אתכם בפכרי כתי דינא: (יא) בושבבם. כתו כיסככם פל דל פאחם רומסיי

אכן עורא

משלות כנגד הלירה רק לא כנגד נקידה המהברת יהנה כסיל היא לניכה כיתה יאינני אחד רק רבים ולב הפקרב מהם ולאלה הדברים לריך פי' וטפס הקורא למי הים הם העבים הפולים יחתר כך ישפכם על התרץ והמפרש כי פל סביעת פרכה הינני פבס ולח דרב כי פרסה לח סכם ביבבה. יספם להזביר אלה הדברים בהיה ראוי למלך שהיא שיפש לדפת הכתת הבם ונכורתו ואיך יהפיך היום ללילה וישלה בכהו המים מהים בהן למסה ויבפכם פל החרץ וחץ לה יפהדי כי הבם יהפך מלכית השיפם ויבה לר כלוף השם ונזירתו שליו להשהיה המלכתי של כן אהריו: (ש) השבלינ שוד עד עו. ולא ייפיל התכלר על כן ישיד פל מכלר יכיא: (י) ואם נכיא יוכיה הבופס יבנאהי הוא ובריו פל כן כתוב שנאי בשפר מיכיה : (יא) לכן. בושסכם . אק רים לו כי

ין יבי הלוכר על איתם התופכים ללענה משפה הקדרם בריך החשיך. הלוכר על איתם התופכים ללענה משפה הקדרם בריך החשר היש היא הוא הוא המוך עליה היה יושפכם על פני הארץ. דאבר לענשא אותי: הקירא לכי הים יושפכם על פני הארץ. דאבר לענשא משורוין כניאון ככי יכא ומכדר לתון כל אפי כל ארתא: (כ) הסבויג שיד לל לו. הקדוש בריך הוא מחוק ללחם אוכה חלשה כבו כשרים ללחם שהם לוים: ושיד לל בבצר יבא.

אהכם על שינאיכם: (ב) הסבדיג. המגביר כמו ואבלינה חפש (אייב י') מבליגיתי עלי ינק (ירמיה ח'): שוד. אדם

הדוק בה צנה גדולה ומקברא לפורו וכמיל יש בה חבובות נחל ובכבש' לפירי ואפרו כי כיפה היא זגב כלה והנה הם שהיפכים **המש**פם לרת ולא זכרו כי שהעפד הדברים בכשפם לפוב הכולם הלקייכי וכן היום יחלילה בתקופית עיכה איתם הפכים לפוב: והפך לבקר צוכית. ביםי חקים חוץ היד הדרוך לאיר שהומים ארוכים והלולית כצרים וביםי החרף בהפך כי החשיך היים ושםי לילה שהלולות ארוכים והימים קצרים וכל הי ההפך היא קים העילם ותקינו וכן קירא לפי הים שהם פלחים ובעלה איתם בעבים ושופבים על פני הארץ להשקותם והן פתיקום הנה הוא הופך הרברים לפוב העולם ולא זכרתם אותו ואתם הופכים מתפביו המיבים לרכה: ה' שמי. היא מה שאבר לכעלה הן אלהן הצבאות שמן כבן שפירשנו : (ם) הסבליג שד על עז , יאם האמר שתכפהו על מבצריכם האל והברך הוא הכחיוק הארב השידר על עם כז וכן יכא שחדר שלפנצר הוקברצינו חלכרנו וכן באעלוכם בי שולכד מבדריכם : שר. הוא בשכל למם ה. הכבליג בקל יצא מן הצלונה כלם הרוא פוכל עיבר: ווא שנאו. כי שכיבותם האבלונה כלם הרוא פוכל עיבר: ווא שנאו. כי שכיבותם בשער כלוכר ברבים ישנאי איתו והפיכיהים הם נביאי האכת

ההסודים שבהם וכיכוחים איתם ברבים לפי שהם רבים הם יושבי שלר תכירת השיפסים הישחם: ודבר המים. זכר הסים ושר כי הוא האר או הוא שם כסי אם באסת ובתסים ודנהן. תרגם ולדסלול כיותתא סקקבין: (ול) לכן יגן בושסכם כצורת דוד כצורת ציו

מתחלסים בפשילותיהם בישה מקבר וכסיל מחמם: הדופך תר. 60 הלגשות שהפך להיות ביקר ילח היום מהביך להיום לילה: הקורש לבי הים. להפניתם בפכים ולחר אמן בופכם פ"ם כפרן: ה

כשודה ציון (ס) הפבלונ. סנין היוק כפי ימכנינה פפס (מייב י'): שוד. פנין מולכן ומכדון כפי פכיד כי יכא וכס ה'): (יי יתכבי. פנסין סשוב ובקון: (ילו בושסכם. כשו ביססכם וכיה שנין רשיסה כשי

שרו הנקון (לו הישבר כם פספב את שלקום בדרם בדרם בדרם בדרם בדרם בדרם בל הדוך בלני (כ) הבבלת. כלל פו מחוץ הדו הכ בדר ותרבן על מם מון רשיד. ד'ל בן יכה מרכן של הבכלד שההם נישושים ולהישה כיהול וכן רבה את פי ותרבן (שאיא. זהם של) שלא בכשר היה בל בלים בלה על השיפה: ודובר תפים. זמי בשדכל דברים המימים ויברים ליחו מתפנים: (יה) יכן בישבבם. נשכור בישושה בגלים סוח של הדלותגול משם פשם

בּוֹשְׁסְכֵם, like בּיִסְסָכם, you have trodden on the poor, that you trample and tread on his head. Like (Jer. 12:10) "They have trampled (10012) My field."-[Rashi] This is the interpretation of Dunash (Teshuvoth p. 53),

followed by Rabbi Joseph Kimchi (Sepher Haguluj, p. 33), quoted by Redak. Redak explains: you burden the poor. Jonathan renders: you rob the poor. This is accepted by Menahem (Machbereth p. 49). Since

He darkens as night; He Who calls the water of the sea and pours it upon the face of the earth, the Lord is His Name. 9. Who strengthens the robbed upon the strong, and the robbed shall come upon a fortress. 10. They hated him who reproves them in the gate, and they despise him who speaks uprightly. 11. Therefore, because you have trodden on

There are some who live now in darkness, for whom I made it light.—
[Rashi] Cf. Jer. 2:6, Comm. Digest.

and day He darkens as night—
There is one for whom the time is favorable as the light of day, and I darken it as the night.—[Rashi] Redak explains that in the summer, God turns darkness to light, for the days are long and the nights are short, and in the winter the opposite is true. All this is for the benefit of the world.

He Who calls the water of the sea—Jonathan renders: He Who said to gather camps as numerous as the water of the sea, and scatter them upon the face of the earth. And our Sages explained it as a reference to the generation of Enosh, when He caused the water of the ocean to inundate them.—[Rashi from Mid. Psalms 88:2, Gen Rabbah 23:7] The generation of Enosh were the first to worship the forces of nature as intermediaries between God and mankind.—[Rambam, Hilchoth Avodah Zarah 1:1]*

the Lord is His Name—They should have worshipped Him, and He would have given them power over their enemies.—[Rashi] This clause parallels 4:13: "The Lord God of Hosts is His Name."—[Redak]

9. Who strengthens—Heb. הַּמְּבְלִיג,

Who strengthens. Like (Job 10:20)
"And I will gain strength (קאבלינה) a
little while"; (Jer. 8:18) "Were I to
suppress (מבליניתי) my grief."—
[Rashi]

the robbed—Heb. אָלוּי. A person who was robbed and weak. [Jonathan renders:] Who strengthens the weak over the strong, and the robbed He gives rule over strong walled cities.—[Rashi] Redak renders: Who strengthens the plunder over the strong and the plunder shall come upon the fortress. Should you say that you rely on your fortresses, it is God Who strengthens the plundering enemy over a strong people, and so will the plunderer come on a strong fortress as He wishes, and capture it.

10. They hated him who reproves them in the gate—You do not fear Him or His prophets, and you hated those who reprove you in the gates of the courts.—[Rashi from Jonathan] Should a prophet reprove the judge. he and his officers will hate him.—[Ibn Ezra] Redak, too, explains that the reprovers are the true prophets and the pious men. They reprove them in public for there are many of them, and these venal judges sit in the gate of the court instead of the honest judges.*

11. you have trodden-Heb.

^{*}See Appendix for additional commentary.

מהר"י קרא

פתרונו אותו השודר יבא על כבצריהם להרסם לפי ששנאו זקני השער הכופיתים אותם: (יב) ציררי צדיק לקחי כופר. צוררים ושונאים לצדיק ולוקהים כופר להחיות רשע: (ינ) לכן המשכיל בעת התיא ירום. כיום המיא כשתבא הרעה ישתים החבם המשכיל ולא יאכר על כה עשה ה' ככה אלא יחקור זרופסים על ראשו כמו בוססו את הלקתי (בס י"ב): ומשאת בר תקחו. זקיפת מלוה בהפקשהם עליהם השטרים למכור להם הביאה בריבית כדי ליכול נמלהם מהם לפיכך בחים וכרמים אבר בניתם וטעשהם על אותן הנמלות לא יתקיימו בידכם: ומשאת. ל' משא שמכבידין הנמלות לא יתקיימו בידכם: ומשאת. ל' משא שמכבידין

עליהם: כרמי הפדר. כרמי חמדה: (יב) צוררי צדיק, מעיקין ליה לזכאה: בשעד הפו, בבערי כהי דיניכם הטו משפט אביונים: (יג) המשביל. מי בהוא הכם ידום ככא הרעה ואל יהרהר אחר מדח הדין שהרי כל אלה אבן עזרא אבן עזרא

על דל. אין לכלה הזאת הבר וניניה לפי מקובה עמסכם והמריחסם ואבר זה כנגד הישים והשפיםם. ויונתן תרגם הכי"ת שכיש ולא תכן זה למי דרך הדקדוק ומירש שסכם ענין בוה כמי שומים את העדנות שומי נחלתי וכן הרגם יונתן בכביבון יות ססבינא. ואאול פירש כי הש"ן בכקום ספ"ך כמי ובולם שקפים שהוא ככי בולש בתרגום ויושש ובלש והכלה ובולם שקפים שהוא ככי בולש בתרגום ויושש ובלש והכלה הכי"ת שורש כי לא יתכן היותו מברת עם בם הפועל כי אם אפס משקלו וטעמו לטשות המס לדל: ומשאת בר. שעמל בה תקחו ממנו בחזקה וזה תנמולכם בתי גזית בניתם: (יכ) כי ידעתיי. אם תעבו זה בסתר אני ידעתיו: צורדי צריק, במשפם: בשער . בפרהסיא: (יג) לכן . יש

כוססו את נחלמי (ירמיה "ב): ובשאר". מלי מבא: בר. תבילה כמו לבכור כר (כראבית מ"ב): גנות. הכנכס המסיחייה כיושר כמו לם הכרא אחרון גנות (שמת: כ'): (כי) ועציבים. הוקים: צורדי. מלשון לר ואויב: כושר. סדיון: (יג) ידום. ענין בחיקה צורדי. מלשון לר ואויב: כושר. סדיון: (יג) ידום. ענין בחיקה

של חבוחה בעל שכמו לזה בתי הגויה שבניחם והרי הם שלכם ואף פל פי כן לא חשט בם כי כאויב יקחום וכן כרשים הגודים ששמחם יבלכם המה ועל"ז לא חשמו אחם את ייכם כ"א כאויב: (צ) רבים מישנים. אשר בשעיכם רבים והעאמינם המה הוקים אסם נורכים אח הלדיק ולוקחים כופר לסטור מעוש מיחה את

סתהוים וכשער מקום המשפט מטים דין האכיונים: (יג) לכן. כעבור הסשעים האלה הנה המשכיל ידום בעת בוא הפורעניות

13. **the prudent**—Whoever is wise shall keep silent when the evil comes, and he shall not criticize the Divine

standard of justice, for they did all these.—[Rashi]

poor, and the burden of grain you take from him, houses of hewn stone you have built but you shall not dwell therein, precious vineyards you have planted, but you shall not drink their wine. 12. For I know that your transgressions are many, and your sins are mighty; you who oppress the just, taking ransom, and turning aside the needy in the gate. 13. Therefore, the prudent

this root is not found elsewhere in Scriptures, there is much discussion to establish the radical of this verb.

and the burden of grain you take— The settling of the balance as a loan, that you raised the market price for them immediately to sell them grain with interest, in order to take their estate from them. Therefore, houses and vineyards that you have built and planted on those estates shall not remain in your hands.—[Rashi]

[I.e. the venders sell the poor people grain at exorbitant rates. When the purchasers are unable to pay immediately, they make it a loan, allowing them time to pay. When they do not pay in time, they charge them interest, and eventually take their property from them in payment.]

and the burden—Heb. አቋ፞፞ውን, an expression of አኒካን, a burden, which they make heavy upon them.—
[Rashi] Redak explains: the load which the poor man toils to carry home for his sustenance, you take away from him, since he is poor and unable to defend himself. Your punishment will be that the houses you have built from the money taken dishonestly from the poor you will not occupy, nor will you drink

the wine of the vineyards you have planted with dishonestly acquired money. Instead, you will be driven into exile.

precious vineyards—Heb. בְּרֶמֵי...[Rashi]

12. For I know—Do not think that I do not see and know your evil deeds. Indeed, I know everything, including the br.bes that you take in secret to oppress the innocent and to harm him. That is the ransom that you take to save the guilty from his litigant, who is the innocent one in the judgment.—[Redak]

you who oppress the just— [Jonathan renders:] who oppress the innocent.—[Rashi]

turning aside ... in the gate—In the gates of your courts, they turned aside the judgment of the needy.—
[Rashi] This is a repetition of the previous since the poor and the needy are usually the innocent ones, for they are the oppressed and not the oppressors, having no power to oppress others. The gate mentioned is always the gate of the court, where the judges sit to pronounce judgment. Cf. Deut. 25:7.—[Redak] Ibn Ezra explains this expression to mean that they turned aside the judgment of the needy in public.

הַרִיא כון קרם רשיעיא שָׁהַיקוּ אֲרֵי עַרַן בִּישׁ הוא: יר הַבְעוּ לָאוֹמָכָא וָלָא לָאַבְאָשָׁא בְּדִיל מימר א דיי אלהים צָבָאוֹת בָּסַעַרָכוּן כּמא רַאַסָרָתוּן: פוּ סְנוּ לַאַבאָשָא לָאַיִטְבָא וְאָתְקִינוּ בְּבֵּית כָּנִישַׁתָכוּן דִינָא כָּאִים יָהַרָּחַם מָּן קָרָם יִי אֶלָּהָא צבאות על שארא ריוסף: פו בכן ברגן אַכר וַי אַלהַי צָבָאות וָיָ בְּכָל רָחוֹכַיָא מִסְפָּרָא ובְכָל שׁנַקיָא יַיִּמְרוּן וַי מולו דע,חגינה ד חגינה פינו

ם כי ער

עשו: כי עת רעה היא. עת המזומנת לקכל רעתס: (מו) שאריה יוסף. כל ישראל נקראין על שמו לפי שכלכל (יד) ויהי כן ונו' . אס זאת תעשו אז יהי המקום עמכם אותם: (מו) הו הו . לשין לעקה: וקראו אבר אל אבל. כאשר אמרחם בלבבכם שתתהיים לכם גדולתכם: יפגעו שיירות האיכרים החודשים בשדות בקול מספד

אכן עורא

מהמשכילים שידום ולא יוכיח בעבור פחד המלך: (יד) ררשו מוב. שם דכר או תואר הטובה דרך הטוב או החק או הדבר: כאשר אמרהם. בלבנכם: (פו) שנאן רע. חואר והוא אדם רע וככה אהבו טוב שהוא המוכיח ודוכר תמים: שארית יוסף. כי המלך מכני יוסף: (טו) לכן. אם לא תשמעו תביא עליכם הרעה בכל רחובות מספד יהיה: הו הו. הסר יו"ד כמו הוי: וקראו אבר

חהוא ירום. לפי שהם שונאים הכוכית אותם אכד מי שהוא משכיל מן הפובים יהיה דומם ולא יוכיחם שלא ישמע חרפתו שהם משיבים: כי עת רעה היא. שיד הרעים תקפה: (יד) דרשו פוב. עוד שב הגביא להוכיחם אולי ישמעו': ויהי כן. אם תדרשו הסוב ותרחיקו הרע יהיה ה' אתכם כאשר אמרתה כלומר בכל ענין שחשבתם התצלחת והפובי שתחיה לכם כן תהיה: כן ה' אלתי צבאות אתכם . וכפל הענין עוד ואסר : (טו) שנאו רע. והצינו בשער כשפם. ד"ל העמידו הכשפם בשער שהוא מקום מושב השופחים והזקנים: אולי יחנן ה' . אף על פי שחפאתם אליו הרבה אולי יחנן ה' על השארית

הנשארה אם תשובו אליו כי חנין ורחום הוא: שאדית יוסף. הוא מלכות אפרים ואמר שארית כי רוכם גלו כודם מלכות ירבעם כן יואש וכלו בחרב וברעב ובדבר כפ"ש כי דאה ה' את עני ישראל סודת מאד ואפס קצור ועווב ונו': (עוֹ) לכן. אם לא תשובו אלי רעות יבואו עליכם עד שיהיה כספד בכל רחובות: הי היו. הוא קול המספד במו הוי חיי: וקראו אכר

מצירת דור ולא יכרהר אחר מדת הדין כי כא העת שיקבלו הרפה כי נתמלפם הסחה: (יד) דרשו מוב. לכן דרשו לעשות טוב וחל חדרשו למשות רם נמשן תשינו את החיים: ויהי בן ונו' . כ"ל כן יהיה ה' פשכם חקוע כלנבכם כחשר חמרתם ונדרתם בעחשקכלתם חותו לחלום: (טוֹ) שנאו רע . דכר פרע בעיני הַ׳ שנחו וחהבן פה הטוב בפיניו

מצורת ציון כמו וידס חקרן (ויקרח י'): (טו) והצינו. ענין העמדה כמו חליג אותו לכד (שוסטים ז') : אולי. ענינו במח: יחנן. מלפון חנינה זחמלה : (פו) חוצות . שוקים : הו הו . כמו הוי הוי והוא ענין לעקת יללה: אכר. כן יקרא העובה מנאכה בשדה וכן הובישו אכרים

ואת המשפט העמידו בשער המשפש להיות מחקיים ולעמוד על שמדו : אולי יחגן. א"כ חסשו אולי יחגן כ' את השארים אשר ישארו מיוסף וקרא את כל ישראל על שם יוסף לפי'שכלכלם במלרים: (טו) לכן . כ"ל הואיל ולא כן עשיתם לכן כד אתר וגו': מספר .

that his mother, Rachel, played in Jacob's household, not because Joseph sustained his brethren in Egypt.]*

16. Therefore—If you do not heed, evils shall befall you.-[Ibn Ezra, Redakl

Alas!—Heb. in ì٦. an expression of a cry. - [Rashi] The equivalent of הוי, only without the "yud."—[Ibn Ezra, Redak]

and they shall meet the plowman with mourning—Heb. וקראו. They shall meet companies of plowmen, plowing in the fields, with the voice of the lamentation of the mourners

^{*}See Appendix for additional commentary.

at that time shall keep silent, for it is a time of evil. 14. Seek good and not evil in order that you live, and so the Lord God of Hosts shall be with you, as you said. 15. Hate evil and love good, and establish justice in the gate; perhaps the Lord God of Hosts will be gracious to the remnant of Joseph. 16. Therefore, so said the Lord God of Hosts, the Lord: In all the city squares lamentation, and in all streets they shall say, "Alas! Alas!" and they shall meet the plowman with mourning

for it is a time of evil—[I.e.] a time destined [for them] to receive their evil.—[Rashi] I.e. it is a time for them to receive their retribution for their evil deeds, for their measure is full; therefore, there is no reason to criticize the Divine standard of justice.—[Mezudath David]*

14. and so ... shall be etc.—If you do this, the Omnipresent shall be with you as you said in your heart, that you will keep your greatness.—
[Rashi] If you seek the good and reject the evil, God will be with you as you said; i.e. with all types of success, just as you thought.—
[Redak]

as you said—in your heart.—[Ibn Ezra]

15. **Hate evil etc.**—This is a repetition of the previous verse.—[Redak] I.e. hate an evil man.—[Ibn Ezra]

and love good—I.e. a good man who reproves you and speaks uprightly.—[Ibn Ezra]

and establish justice in the gate— I.e. establish justice in the place where the judges and the elders convene, known in Scriptures as the gate.—[Redak]

perhaps the Lord God of Hosts will be gracious—Although you have sinned against Him exceedingly, perhaps the Lord will be gracious to the remnant if you return to Him, for He is gracious and merciful.—
[Redak]

the remnant of Joseph—All Israel are called by his name because he sustained them.—[Rashi] Parshandatha remarks that Rashi's comment is based on Midrash Psalms 3:3. The reason, however, does not appear in that Midrash, but is apparently Rashi's original interpretation. [The same statement, however, is found in Gen. Rabbah 71:2, as follows: And Rachel was barren (עַקַרָה). Rachel was the mainstay (עַקר) of the household Rabbi Shimon ben Yochai taught: Since everything depends on Rachel, Israel is called by her name. "Rachel weeping for her children" (Jer. 31:14). And not only by her name, but by the name of her son: "Perhaps the Lord God of Hosts will be gracious to the remnant of Joseph." And not only by the name of her so, but by the name of her grandson, as it is stated: (Jer. 31:19) "Is Ephraim a son who is dear to Me...?" According to this Midrash, Israel is called by Joseph's name because of the prominent role

^{*}See Appendix for additional commentary.

רַ וִיעַרעוּן אָכָּר לְאַבָּל וִינָבר מִסְפְּרָא לְּדִיְרְעֵי אָלְיָא: יו וּבְכָל כַּרְכֵּיָי מספרא אַרַי אתגל רָּכֶעבר פּוּרְעַגוּת דִין 🧗 בְּנַוַיךְ אֲׁמָר וָיָ: יח נַי לָּמָחַמָּדִין לְּיוֹ**מָא** דַעַתִּיר לְבֵּיתַי מָן הָדָם וְיָ לְמָא דָנַן לְבוּן יוּמָא <u>דְעַה</u>ִיר לְמֵיתֵי מָן הָרָב יָיָ הוא חַשור וַלָּאנְהוֹר:ים כּכְא די וערוק נברא מן קדם אַרָיא וִיעַרְעַנִיה דוּכָא וְיַיַעוּל לְבֵיתָא וְיִסְמוּךְ יָדִיה עַלּ כָּתַלָּאוְיַכְּתְנֵיה חַוַיא: כּהַלָא חַשׁוּךְ יָן וָלָא נָהוֹר וּקָבֶל וָלָא וַהוֹר לֵיה: כאסְנֵיהִי רִחִיקַ ת חָנֵיכוֹן יוכא דעתיר לפיתי פן קדם

וידע הדבר שהרי בעון הרור באו הקירות אותם: (יו) כי אעבור בקרבך. להשתית: (ים) כאשר ינום איש מפני הארי ופנעו הדיב . וכן היו דומים כשנסר כשני נכוכדנצר שהוא אריה שנאמר עלה אריה מסובכו : ופנעו הדוב . זהו מלכות מדי ופרס: ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש.כשבאו לכית שני נשכם הנחש זהו פיפים הרשע שהחריכ בית שני:

(כ) ואפל ולא נוגה לו. זה אמר על גלות עשרת השבסים וכן ירסיה הוא אומר קויתם לאוד ושמה לצלמות:

דר"ק אל אבל. אכר הוא עובר השרות ויקראו לו לבא אל האבל כי עבודתו ופרתו לשוא כי לקו הזרעים והצפחים וורעו ולא יקצרו: ומספד אל יודעי נהי . כבו הפוך ויודעי נהי אל מספד ובן הידעת כי או תולד כפו הידעת או כי תולר מקום שם קבר כמו מקום קבר שם והדומים להם ויונתן תרגם בתקרון ועביד מספרא לידעי אליא: ניז) ובכל כרכים מספד. שלא יהיו בהם ענבים כי אעבור בקרכך להרע לך כסו ועברתי בארק סצרים: ניתו הוי המתאוים'. כמו שאמר כישעיה האומרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה ונו': ויטו כאשר ינוס איש. כלומר תצאו סצרה אל צרה: (כ) הלא תשך. ולא אור. אפיי קצת אור אין בו כי כלם חשך והחושך היא משל לצרה: (כֹח) שנאתי . אפר כנגר פלכות בית ירורה כי כיפי עויהו מלך יהודה נהנבא ככו שכחוכ וכן יאמר בספוך הוי השאנני׳

מצודת ציון (יופל פ') : נחי . פנין קינה וילנה : (ית) השתאייש . מל' חפוה :

אבן עזרא אר אבל. כי לא יקלרו מה שורעו כחשר לא ישחו ייו כרמיהם. על כן: (יו) ובכל כדמים מספד. עעם כי אעבר דרך משל על חרונו ואפו והם הנזירות שיעברו עליהם: (יח) הוי. על דרך החומרים ימהר יחישה: יום ה', להנקם מהם: (יע) כאשר. העעם אם ימלע מרעה אחת לא ימלע מרעה אחרת כאשר ינים כי הוה על הוה תכוא והנמלע מהארי יפגענו הדוב ואם עוד ימלט ובא הכית זכטה כי נמלט ישכנו נחש: (כ) הדא . הטעם איך תתאון לכוא היום והנה חשך והאור הוא תאיה לעינים לא האפילה: (כא) שנאתי. אם תאמרו כל הימים שאנחנו

המכלים הלועקים כחולות: ומספר אל יודעי נהי

ועבד מספדה יערע בדעביד הוליה וחינו הלה לשון כפול

כמו משפטי ודיני (תהלים ע'): (יח) הוי המתאוים וגו'.

החומרים ימהר יחישה מעשהו (ישעיה ה'): לפה זה לכם

מצורת דוד יסיה מספד : וקראו אבר , יהראו אל האכר להתאכל של שלאכתו

יסיה תספר וקראו אבר, יקרטו של שתל בשנות של מענתנות ייום כי) זנור. פנין קינם יונים, ינין וושה בין על החסיב בכיח ביחים דמני ביונים במשבד, ומנספר קילו לו יוני ניין בי שבנור המספר: (יו) כספר, יהיה התספר על חסרון היין: כי אפנור בקרבך, לכיח קר: (יון היי הפתאיים, על ניי יהוד הילמר וכוא מ"ש האומרים ימהר יחישה מספה וגרי (ישעיה כי) שהיי בני יהודה מעינים כדברי הכולה אמרו ימהר להבים ימודי הפוכעניות למפן נכלי אם יובל שבוח ומאלו יחאו לה ואבר כני יהוד העל לה התחמוים יום היובל אום חובר ולא יום אור: על אלה התחמוים יום הפוכענות הכא מה: : לכה דרונור. כ"ל למה את מחלוים יום כי כלא כוא יום יובר ללא יום אור: עם מה המשודים יום מעול היום כאשר יום איש מפני הלרי הרודף אחריו ובדרך נמו פגע כי הדוב וכאשר יום או לכדית להעמו עלשו 1901 באשר. היום הרוא יהיה כאשר יום איש מפני הארי הרודף אחריו ובדרך נמו פגע כי הדוב וכאשר הכא אל לכדית להעמו עלשו 1901 ביום הרוא יהיה חשך ועל מה תחאו לו : (בא) שנאתי . כ"ל אל תכסמו בהבאת הקרכנות כי באשת שנאתי ועחשתי קרכנות כ"ל א"ב היום הרוא יהיה חשך ועל מה תחאו לו : (בא) שנאתי . כ"ל אל תכסמו בהבאת הקרכנות כי באשת שנאתי ועחשתי קרכנות

20. Is not ... darkness and not light—There is not even a little light in the day of the Lord, only darkness. The darkness is symbolic of troubles.—[Redak] Why do you desire the day of the Lord? Only light is a pleasure to the eyes, not darkness.—[Ibn Ezra]

Abarbanel explains that the prophet is reproving the people of Judah, who look forward to the destruction of their sister kingdom. He exhorts them to abandon their evil thoughts against their brethren.

[18] Woe to those who desire the day of the Lord—I.e. the day the

and lamentation with those who know to wail. 17. And in all vineyards [there shall be] lamentation, for I will pass in your midst, said the Lord. 18. Woe to those who desire the day of the Lord. Why would you have the day of the Lord? It is darkness, and not light. 19. As if a man flees from the lion and the bear meets him, and he comes to the house and leans his hand on the wall, and a serpent bites him. 20. Is not the day of the Lord darkness and not light, even very dark, with no brightness in it.

crying in the streets.—[Rashi] Rashi explains וְקֵרְאוּ as: and they shall meet. I.e. they shall meet the plowman with mourning.

and lamentation with those who know to wail—[Jonathan renders:] And the one who makes a lamentation shall meet one who makes a wailing. [Our editions read: and one who makes lamentation with those who know to wail.] And this is only a repetitious expression. Cf. (Ps. 9:5) "My right and my cause (שְּבָּשִׁי בְּיִישְׁבָּשִׁי בִּיִי —[Rashi]*

17. And in all vineyards [there shall be] lamentation—since there will be no grapes.—[Redak] I.e. in all vineyards, where it was customary to sing, as in Isa. 16:10.—
[Eliezer of Beaugency]*

18. Woe to those who desire etc.—"Those who say, 'Let Him hurry; let Him hasten His deed'." (Isa. 5:19)—[Rashi, Ibn Ezra, Redak, Eliezer of Beaugency] The intention is as Redak explains in Isaiah: When I send My prophets to them, and they admonish them concerning their evil deeds, and they inform them of the impending doom due

them for their sins, they say, "We do not believe."*

Why would you have etc.—There is a parable concerning a rooster and a bat that were awaiting the dawn, as appears in the chapter entitled "Chelek."—[Rashi] Rashi refers to the Aggadah in San. 98b: Rabbi Simlai expounded: What is the meaning of that which is written: "Woe to those who desire the day of the Lord. Why would you have the day of the Lord? It is darkness and not light"? This is a parable concerning a rooster and a bat that were awaiting the dawn. Said the rooster to the bat, "I await the light because light is mine, but you—why would you have light?" Rashi comments: The light is mine because I have eves to see, and, consequently, benefit therefrom. So it is with Israel. They await the redemption, for the day of the Lord will be light for them, but the gentiles—why do they await it? For them, it will be darkness, and not light.*

19. As if a man flees from the lion etc.—I.e. you will extricate yourself from one trouble only to fall into another one.—[Ibn Ezra, Redak]

^{*}See Appendix for additional commentary.

בינחים מניגה וים

זניכםולאאריתבעצרתיכם אַקבּל בַּרַעוֹא קוּרבּוּ בְּנִשֶּׁתְכוֹן: כּגַ אֲרֵי אָם תם קין, קדסי עלוו וְקוּרבְּנֵיכוֹן לָא לְרַעַוָא ווכםת קודשיכון לָא ָּוֹתְהַבְּלוּוְ <u>הַרְמֵי: כּגּ אַעְרֵי</u> מן קרבי את רגושת זַקָּרָךְ וְנִנוּן כָּנְרָךְ לָּא אַשִּׁבְע: כּר וַיִּהְנְּלֵי כמיא דינא ווכותא בַּנַחַלֹּ מָנָבַר: נההַנְכָּסָת

> (כב) ושלם מריאיכם לא אבים. שלכי מריאיכה שתביאו לפני לא אבים בם: (כג)המק שיריך. אלו שירי רובן שהלוים משוררים:

> (כר) וינל כמים משפם. ככים שעוברי׳ לפי שנה כך עובר משפםם במהרה: וצרקה כנחל איהן. לפי שעה הולך לו: (בה) היבחים

יש"ר ונו'. משל לחרנגול ועטלף שהיו מלפין לחורה. כדחיתה בחלק: (כא) בעצרותיכם. קרבי כנישחכין כשחחם קורחים עלרת: (כב) ושדם מריאיכם. ושלמי פטומיכון כהמות מפוטמות: (כנ) הכד מעלי המן שריך.

שהלוים משוררים על הדוכן אחרי שאחם חמסנים ומעוותי מבפע: (בד) ויגל כמים משפם. וואת תעבו וארנה לכם המשפע אשר כבשתם והסחרתם יגולה וישפוף ביניכם כמי' נובעים: וצדקה תגלה כנחל איהן: (כה) הובחים אבן עורא

מקריבים עולות לא נראה רע על כן אמר שנאתי: הגיכם. כבשיכם חברו חג בעבותים הגים ינקופו: ולא אריח. ריח ביום עלרת שלכם כי אם תעלו עולות שאין אתם חייבים ומנקות לרלות הותי לא ארית: (כב) ושלם. יחיד כי מבלמים השם לשון רבים יחמר שלם לשון יחיד. ומריחכם כדברי רבינו החיי ז"ל מלשון משנה דחלבו אסור ואינו מין בפני עלמו כדברי הגאון רבי סעדיה ז"ל באמ' שחלבו מוחר ופירוש בו כלשון ישמעחל נחמו"ם והיננו במקומות חלה והוח גדול מהשור ודומה לו: (כג) הסר. שירות הלוים ומלת המון בעבורם כאילו אמר הסר אסיפת הלגים המשוררים או היא מגזירת המית ים המית הבירים: (כד) ויגל. מגזרת גולות עליו' והוא מפעלי הכפל כמו ימס ככה דעת כל מדקדקי ספרד והטעם עשי משפט ולא זכח ושיר כי איו לי חפץ בהם רק במשפט: (כה) הזבחים . יראה בדרך הפשט כי ה"א הובחים ה"א החימה והנה הפעם שלא הנישו

סצורת דוד הגיכם ולא חרים בהקטנה, השונות במחם מכיסים בנות בההם נעלרים ומתוכבים לפלי בכהמ"ק ר"ל חינם תקובלים לפני: (ככ) ומנותוכם . יאף המנחות שאחם מפלים לא הרלה בהם: ושלם מריאיכם. הבנמים מה בחחם מכיחים מריחים כח חכים פליהם וחינם לכלון: (כג) הכון שריך. המייח הביר מה בהלוים משוררים לפני: וופרת נבליך. מה שהם מומרים לפני ככלי נכל לה השתים כי הינם פרכים פלי: (כד) ויגל בכים כשפם. ר"ל

אלת עשו המבפט אשר דכבתם בטמקי המסתור יגולה כמים המבעים היולאים מבטן הארן ממקום מסתור והלדקי שפסקחם משנה בתמידו בם כנהל הזק השופף והולך ותינו פוסק: (כה) הזבה סי ר"ל וכי סכל תלוי בובחים וכי הנשתם לפני במדכר ובחים ומנחום

pools, in Joshua 15:19, Judges 1:15. They render: Justice shall flow like water.—[Ibn Ezra, Redak]

righteousness—shall revealed like a mighty stream.-[Rashi after Jonathan] Like a mighty stream which flows swiftly; in such a manner I wish that justice and rightבציון והם היו מקריכים בבית הכקדש אף על פי כן האל ית' באם אותן הקרבנות כיון שמעשיהם רגים: חגיכם. קרבנות חניכם וכן בעצרותיכם בקרבנות עצרותיכם והענין כסול בסלות שונות כי החנ הוא עצרת כמו שאפר עצרת תהיה לכם עצרת לרכים עצרות ככי כן עפרת עפרות ובסמוך עפרות וכן לצרות ודגש הצרי בעצרותיכם לתפארת הקריאה בדגש הכו"ף מקדש וצד"י לצכיכם תנגושו והדומים להם : (ככ) כי אם תעלו. במן שאכר בנבואת ישעיה לכה לי רוב זבחיכם וכל חענין: ישלם מריאכם. אחד כן שלמי מריאכם כמו שאמר שם וחלב בריאים והם הכפוסמים: יכנו המר מעלי המון שריך. דביי שיריך שהלוים חיו משוררים על הקרבן כפה ובכלי ואיני רוצה לא בקרבנות ולא בשירים כי אינם לרצון כי פעשיכם רעים ומה יולילו הקרבנות אם תעכדיני מצד אחר

ותמרדו כי מצד אחר: (כד) ויגל כמים משפם. מקגין גלות מים כי תנום"ל פהוחה ויורה שהוא כשרש גלל כלומר ילך המשפם כפים: וצרקה כנחל איתן. כנחל חוק שהוא נגר במרוצת בזה ארצה אני שילכו הכשפם והצרקה לא שתעצרו

התעכבו אתם ותניחום לארץ והקריבו לפגי ובהים אינגי רוצה בות: (כה) הוכחים, הה"א ה"א השאלה אכר אם ובחים

מצורת ציון כפרם ווכיחה : (כח) חגינם . כבננות הגינס : ארוח. מל' כיח : בתצרוחיכם. מנין עכלה לחקום למו נעלר לפני ה' (ש"ח ל"ח). (ככ) ארצה. מלטון רלון: ושלם. מלטון שלמים: סריאיכם. בהעות ססימות וכן ויזכח שונ ופריח (ש"ב ו'): (כנ) הבין. מלי פמיים: שריך מלפון פיל: וופרת. מלפון זמל: גבליך. הול כלי עון: (כד) ויגל. פל' גלוי: איתן. הזק כמו נהרות ליתן

eousness should flow, not that you should withhold them and leave them on the ground and bring sacrifices instead. I will not accept that.-[Redak]

Did . . . sacrifices and mealofferings—Is My desire for sacrifices and meal-offerings? Is it not so that

21. I hate, I reject your festivals, and I will not smell [the sacrifices of] your assemblies. 22. For if you offer up to Me burnt-offerings and your meal-offerings, I will not accept [them], and the peace offerings of your fattened cattle I will not regard. 23. Take away from Me the din of your songs, and the music of your lutes I will not hear. 24. And justice shall be revealed like water, and righteousness like a mighty stream. 25. Did you offer Me sacrifices and meal-offerings

Lord will bring retribution upon the kingdom of Israel.*

22. I hate, I reject your festivals—I.e. the sacrifices of your festivals.—[Redak] Lest you say that as long as you offer up sacrifices no harm will come to you, I tell you that I hate your sacrifices.—[Ibn Ezra]

[the sacrifices of] your assemblies —[Jonathan renders:] The sacrifice of your assemblies; i.e. when you call an assembly.—[Rashi] Redak explains that this clause is synonymous with the first clause, since the assemblies took place on the festivals. Ibn Ezra explains: I will not smell any odor on the day of your assemblies.

22. For if you offer up to Me burnt-offerings etc.—I.e. if you offer up to Me as freewill offerings burnt-offerings or meal-offerings to placate Me, I will not smell them.—[Redak]

and the peace offerings of your fattened cattle—Heb. לְשֶׁלֶם מְרִיאִיכֶם, the peace offerings of your fatlings, i.e. fattened cattle.—[Rashi, explaining Targum Jonathan] This resembles Isaiah's prophecy, (Isa. 1:11) "Of what use are your many sacri-

fices to Me?, says the Lord. I am sated with the burnt-offerings of rams and the fat of fattened cattle; and the blood of bulls and sheep and hegoats I do not want."—[Redak]

23. Take away from Me the din of your songs-that the Levites sing on the platform, since you are robbers and perverters of justice.—[Rashi] Heb. הַמֹּהָי . This translation follows Mezudath David and Mezudath Zion. Ibn Ezra suggests: Take away from Me the multitude of your songs, denoting the assembly of the Levites on the platform, who sing the prescribed Psalms to accompany the sacrificial service. Redak follows that translation. He adds: I accept neither your sacrifices nor the songs: they are not acceptable since you commit evil deeds. Of what use are your sacrifices if you worship Me from one side and rebel against Me from another side?

24. And justice shall be revealed like water—Heb. אַיָּאָר. And you shall do this, and I will accept you. The justice that you have hidden and concealed shall be revealed and stream among you like water.—[Rashi after Jonathan] Others equate it with אַבּלוֹת.

^{*}See Appendix for additional commentary.

קוּרְשׁׁין וְקוּרְבָּנין הַנַּעַׁהְתּם־יכִי קַרָבָהוּן קַרָטִי בְּמַדְבָּרָא אַרְבָּעִין שָׁנִין בַּית יִשְׂרָאֵל: כּוּ וֹנְשַׁלְּהוּן יַה ספות פת פוסרכון וית בּיון צַלְמֵיכון כּוּכָב מַצוַהַכון רִי עַבָּרְהּוּן לָכון: מּ וְאַנְלֵי יַתְכוּן

ומנחה וגר . בתסיה: (כו) ונשאתם את ככות פלככם . סכות לשון כסכת . והוא לשון ציור כלככם : כיון צלככם . ככו תקין צלמכם: כוכב אלהיכם. כזלות השבים פשיתם להשתחות:

וסנחה. וכי לובהים ומנהות רצוני והלא במדבר לא דברתי את הביתיכם להקריב לי זבחים אני אמרתי אדם כי יקריב (ייקרא א') כשירלה להקריב ואומר ויעשו ב"י את הפסח

כמיעדו (כמדכר ע') מגיד שלא עשו ישראל כמדבר אלא אותו פסח לכדו: (כו) ונשאתם את סכות מלככם היזר לענין הפורענות שלמעלה חשך לכם יום ה' ולא אור ונשאתם בגולה עמכם את גלוליכם וירכיבום האייבים על לואריכם לבאת עמכם בגולה: סבות . ביון. כוכב . שמות עכו"ם הן: (כו) והנדתי אתכם מהלאה דרמשק .

רד"ק ומנחה הגשתם לי במרבר ארכעים שנה בית ישראל ככי שאמר כנכואת ירכיהו כי לא דכרתי את אביתיכם ילא צויהים ביום הוציאי אותם כארץ כצרים על דברי עולה וובח ושם פירשנו הענין ארו'ל העשוה בהר סיני ר' אליעור אוכר כעשה טולה נאסרו בסיני והיא עצכה לא קרבה רבי עקיבא אופר קרבה ושוב לא פסקה אלא כה אני סקיים הובחים יכנהה הנשתם לי בסדבר ארבעים שנה בית ישראל שבמו של לוי שלא עברו עכו"ם הם הקריבות וכור בדבריתם ויעשו בני ישראל את הפסח בסוקדו בגנות ישראל הכתוב מרבר שלא עשו בשדבר אלא פסח זה כלכד וכן הוא אופר הזבחים וכנחה הנשתם לי במרכר ארבעים שנה רבי שמעון כן יוחאי אוכר ישראל לא היד כקריבים ומי היה מקריב שבמו של לוי שנאכר ישימו קמורה באפך וגר ואכר פי לה׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי ישראל שנבדו עכו"ם לא הקריבו שכפו של לוי שלא עבדו עבו"ם הקריבו: (כו) ונשאתם. אמר מצות האל יתברך לא קבלתם והקנלו יתסבלו זבודת סכית מלככם וסכות שם עכו"ם יבלבכם אמר על כובב שנעשה עבוים על שמו וקורא אותו מלך לפי שהם חושבים אותו למלך עליהם או שרוא כוכב גדול בצבא השכים שהוא כמלך על צבאו וכן לקפר למלכת השמים כמו ששירשתי בספר ירמיהו ויש בפרשים סכות ענין הסכת ושמע כלומר מאזינים לעבודה זכו"ם ויונהן תרגם ונסלתון ית סכות פת בוסריכון וכן וקלל בכילכו ויבוו פת כוסריכון נ"א פתכריבון וכן תרגם הגשבעים בסלכם וענין עכוים היא: ואת כיון צלמיכם. יש מפרשים כיון כסו לכשות בוונים וכבר פירשנו בספר ירסיהו שהם כיני כאכלים שמכיני לעכו"ם לפיכך נקראי כונים ועוד פירשנו כיון שהוא כוכב שבתי וכן נקרא בלשון ישמתאל ופרם כיואן ועשר דמותו לעבדו: כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם . כיכב סכוך כי היא פתוח כלומר עשיתם צלם כוכב של אלחיכם והכוכב היא ששפר אותו עליהם לאלוה וכשו צלם כוכב לו: נכו) והגלתי אתכם

אבן עזרא וקדמונינו ז"ל אמרו כי הלויים הקריבו ואם היא קבלה הכלנו כי על דרך הפשע לא הקריבו והמפרש כי ככש אחד בכקר ואהד בערב לא יגיע לאחד מכם שוה פרועה אין לו סעם כי השם לא נוה להקריב יותר והנה עולת תמיד עשו יברחל כהר כיני המשים יום והיו ישרחל כישוב כי בחחד כניםן בשנה השנית הוקם המשכן ובחדש השני בעשרים להדם נסטו מסיני הרי כ' יום וכל זמן שהיו בסיני היו בישוב ויין היה להם בעמדם במדבר ביני כמו שנה והיה להם יין נסך וההר כך נכעו והוליכו יין עמהם עד שתעבר יום הכיפורים כי כן כחוב בפרשת אהרי מות ויעש כאשר לוה ה' אז משה ובאו לארן ערבה ושוהה ואין מרעה ללאנס ואין להם יין רק בשנת הארבעים שללו המדיינים ואמוריים וככה בכחם אל קדם ביישוב כשנת המי בללי המדיינים וקנו בהמות והנה על דרך סברה לה הקריבו והין טענה מחשבון ארבשים יום כי יום אחד כשנה חשוב שנה והנה העעם כאבר הולכתי אתכם במדבר שנים רבות לא הגשתם לי עיליה רק לויתי התכם לעשות משפט וכן כי חסד חפלתי ולח זכה וכן בירמיה הוא אומר כי לא דברתי את אביתיכם ולא לויתים על דברי עולה וזכה והנה טעם דגל כמים שלא יפסק כדרך ויהי כנהר שלומך : (כג) וגשאתם . סבות . מנורת הסכת ובמע וברבו סכת והשעם סכלות רלון וכן בלשון יבמעאל אַימר הדם לחבירו סכתל"י והוא שיאמר לו סבול דברי וקבל ברנין ומלה כיון ידועה בלשין ישמעאל גם פרס כי הוח כיוח"ן והוה בכתי כי עבו לו ללס: אשר עשיתם .

שב אל ללמיכם וכוכב סמוך כוכב של אלהיכם עשיתם דמותו לעובדו : (כו) והגדיתי . זה יום החשך הכא עליהם : מצודת ציון

(תהלים ע"ד): (כה) הגשתם. ענין הקרנה: (כו) ונשאתם. על תשת וסכל: סכות. כיון. כוכב. הם שמות מיני עכו"ם:

בכל ימי משך מי שנה שהלכתם בי הלה בחותן הימים לח עשו הלח פסח החד וגם עולות לה קרכו כן הרו"ל וכהומר וכי לה הייחי או פרונה נכם בזולת הקרבנות: (כו) וגשאתם. כ"ל הואיל ואין ככל הנוי בקרבנות ה"ב לא יגינו עליכם ותלכו גולה ועל לוחריכם תטענו את הססלבל העכו"ם סכות שקבלתם עליכם למלך ולאלוה

מצורת דוד

may refer to the deities mentioned above, Siccuth and Chiun. Accord-

ing to Rashi, it may be the sun, known as פוֹכֶב חַמָּה, the star of the sun.—[Daath Mikra]

27. And I will exile you beyond Damascus-1.e. you shall not be

exiled to your neighbors as heretofore, that you were delivered into the hands of the kings of Aram [In Nach Lublin-Edom, an obvious error], and they did not take you in captivity to a distant place, but to Damascus. From now on, I will deliver you into

in the desert forty years, O house of Israel? 26. And you shall carry Siccuth your king and Chiun your images, Kochav your god, which you have made for yourselves. 27. And I will exile

in the desert I did not speak with your forefathers to offer up sacrifices to Me? I said: (Lev. 1:2) "Should a man sacrifice." when he wishes to sacrifice. And Scripture states: (Num. 9:2) "And the children of Israel shall make the Passover sacrifice in its time." This tells us that Israel made only that Passover sacrifice.—[Rashi, based on Sifre to Num. 9:2] This parallels Jeremiah's prophecy: (Jer. 7:22) "For neither did I speak with your forefathers nor did I command them on the day I brought them out of the land of Egypt, concerning a burnt-offering or a sacrifice." See Comm. Digest ad loc. Our Sages said (Hagigah 6b): (Num. 28:5) "That was made at Mount Sinai." Rabbi Eliezer says: The procedure of the burnt-offering was said on Mount Sinai, but the sacrifice itself was not offered up. Rabbi Akiva says: It was offered up, and it was never discontinued. How, then, do we understand: "Did you offer Me sacrifices and meal-offerings in the desert forty years, O house of Israel?" The tribe of Levi, who did not worship idols—they offered it up. Further we find in the words of the Sages (Sifre to Num. 9:2): "And the children of Israel shall make the Passover sacrifice in its time." Scripture speaks of Israel's disgrace, that they made only this one Passover sacrifice in the desert, and so Scripture states: "Did you offer Me sacrifices and meal-offerings in the desert forty years, O house of

Israel?" Rabbi Shimon ben Yochai says: Israel did not sacrifice, but who did sacrifice? The tribe of Levi, as it is said: (Deut. 33:10) "They put incense before You and burnt-offerings on Your altar." And so it is stated: (Ex. 32:26f.) "Whoever is with the Lord shall come to me.' And all the sons of Levi gathered to him." The Israelites, who worshipped idols, did not sacrifice, but the Levites, who did not worship idols, sacrificed.—[Redak]*

26. And you shall carry Siccuth your king—He returns to the matter of the retribution [mentioned] above: The day of the Lord is darkness for you, and not light, and you shall carry your idols into exile with you. The enemies shall load them on your necks to carry them with you into exile.—[Rashi]*

Siccuth ... Chiun ... Kochav— They are names of pagan deities.— [Rashi] Daath Mikra identifies it with the god Succoth, mentioned in II Kings 17:30. It is found in cuneiform inscriptions as Sakkut.

Chiun—This is known in Arabic and Persian as Kaiwan, meaning the planet Saturn for which they made an image.—[Ibn Ezra, Redak] Redak suggests further that this was a type of food prepared for the idol. See Jer. 7:18, 44:19, Comm. Digest.

Kochav—Ibn Ezra and Redak render: the star of your god. This was an idol made in the form of a star to represent their god, and they would worship it. Accordingly, it

^{*}See Appendix for additional commentary.

מַהַלָּאַה לָדַמָשָׁק אָמַר יִיַּ אַלּהִים צָבָאוֹת שַׁמֵיה: א וַי דְשָׁלָן שָׁלַוָא בַּצִּיוּן וּמְהָרַהַצִין עַל דשוקרון מַקוַמִין שוּם בַנִיהון כשום בני עַסְסוָא וָכַל דוִסְהַּמָכוּן עַלַּיהוּן בֵּית יִשְרָאַלֹּ: בּ עַבַרוּ לְּכַלְנָה לַחֲמָה רַבָּה וְחוּתוּ לַנְת

כלוַמר לא לשכנותיכם תגלו כאשר עד הנה שנמסרתם ביד מלכי אדום ולא היו שובים אתכם למקום רחוק אלא עד דמשק ומעתה ביד סנחריב אמסור אחכש והוא יגלה

אתכם למרחוק:

ו (א) נקובי ראשית הגוים. לכם היו קורחים נוי המשונה שנגוים: ובאו להם בית ישראל. הם נחרו במשפטי הגוים וכאו לכללם: (ב) עכרו בלנה וראו.

> אכן עזרא דמשק. מורח חרן ישרחל:

ן (ח) הוי . זה לחות על גלות נכיכדנלר: נקובי ראשית הנוים . הם ישראל ונקראו גוים בעבו' היותם רבים: ובאו להם בית ישראל. כי הס נרשותם: (כ) עברו כלנה. שם עיר: המובים, הם כלשון חימה והעעם כי ן (א) נקובי ראשית הגוים. ישראל הנקובים בשפותם והם ראשינים לכל גיי להתפאר ולומר לפני האומות אין בכל עריכם וככל ארצכם שיהיו רופין לארצגו הפובה ולערינו הבצורות: וכאו להם בית ישראל. הם באים ברברים עם האומות. לומר: (ב) עברו כלנה וראו. אם היא רומה לארצכם:

וררו גת פלשתים , לארץ נת שהיחה סיבה ככל ארץ פלשתים וכן הוא אומר ייקח רור את מהנ האמה מיר פלשתים וברכרי הימים הוא אומר ויקח רור את נת מיר פלשתים. ולכך קורא

למה מאסתם בתורתי לדבק בחוקות הגוים עברו וראו בעבו"ם באומות החשובות אם עובים הם מן המחלכות

בהלאה לרסשק. רחוק מרמשק והוא חלח וחבור שגלו שם עשרת השבמים. חכר רמשק לפי שמלך רמשק הרע לישראל מאר כמו שכתוב ואבר אל תחשבו כי תנלו לרמשק שהיא קרוכה לארצכם אלא רחוק כדםשק: אלהי צכאות. כגלה ומפה ואותם שאתם עוברים שלוחיו הם: (6) הַוּי השאננים בציון. שפרון היתה ראש המכלכה לישראל וציון ראש ככלכת יהורה ואמר אוי להם לעשירים אשר כהם שהם

שאננים ובושחים שלא תכא עליהם רעה ואינם חולים וכואבים על אשר גלו כני ישראל כמו שאמר כסוף הענין ולא נחלו על שכר יוסף כי שומרון היא שנלכרה באחרונה מערי ישראל וציון, כערי יהורה ושני ההרים האלה ציון ושמרון היו ג'קובי ראשית הגוים שיטבו שם מתחלה והם ז' אומות וקראם ראשית הנוים לפי שהיו ראשית הנוים שישבו שם יארצותם מבחר שבארצות ואלת ההרים היו נקובים כשם לפובה: ובאו להם בית ישראל. בעזרה ה' לא בחרכם ולא בקשתם ירשו אותם ישראל אלא ברצון האל יתב" והם עברי על רצונו ועוכו משפפיו ולקחו משפפי הגוים הראשונים חיושבים בארצית האלה , ולמה עשו זה ראי סכיבותיכם אם יש ארץ פובה מארצם וכי אם נתן להם האל יתכרך ארץ פובה למה כחשו בי ובפובתו: נכו עברו בלנה. ואלה השאנים ופתענגים בפובה שנתן להם ה' כופרים כו ובתורתו ואינם יראים מרעח שתבא עליהם וכשהנביאים. כוכיחים אוהם ואומרים להם כך וכך דכה תבא עליהם אונם יראים ובוסחים בעושרם ובמבצריה" החזקים שהם שפרון וציון אומרים לא הגם לכעו דעה : עברו כלנה. כלנה עיר גרולה בארץ שנער כמו שאמר בתורה ותחי ראשית ממלבתי בכל וארך ואכד וכלנה : ולכו משם. בלומר אחר שתראו אותה בראשונה כי היא בעלת חשם ותראו כי אינה סובה מארצכם: ולכו משם חמת רבה. ואבר רבה לפי שהיא גדולה כי יש חכת אחרת חמת ובנותיה: גת פישתים. אולי יש גת אחרת והיא השובה שבערי פלשתים מצורת ציון

מצודת **דור**

ואת העכו"ם כיון שעשיחם ללמו לעכוד לפניו ואת העכו"ם כוכב ונו' כי החויב יכריחום להכיחם עמהם בנולה : (כו) מהלאה לרמשק. רחוק מדמפק משם ולהלן:

1 (6) הרי חשאנגים. סוי על אלו סיושרים באלן כליון ועל אלו סיושכים כמת כהר שתרון: גקובי. תחהלה היו נקובים כשם שהם העתים התשונהים שככל העתים במשפט ביהגת לרכם

ועתה כאו כל ביח ישראל לכללם לאחוז כמשפט הנהגת דככם : (כ) עברו כלגה. שברו לכלנה וראו טוב המקום ומבם לכו אל חמת הכה ורדו אל גם של פלשתים לראותם גודל גכולם ושכחם ; **הסובים, וכי המה סובים מן המחלכות האלה הם חלכות יהודה ומלכות אפרים**

in Samaria and in Jerusalem.-[Rashi]

or is their border greater than your border-So what wrong have you found in Me?—[Rashi]

Calneh—Babylon.—[Rashi] cording to Gen. 10:10, it appears that Calneh is not the city of Baby-Ion, but, as Redak states, a large city in the land of Sumeria. According to the Talmud (Yoma 10a), it is identiwith Nofar-Ninfi. according to Kaplan in The Living Torah, is Nippur, midway between

(כו) מהלאה. להלן ולחוק:

ל (h) השאנגים. שנין השקט ומנוחה כמו באנן מואכ (יכמיה מ"ה): נקובי. כן יאמר על הסרשת השם כמו נקבו כשמות

(במדכר ח'): ראשית. ענין מיטב ומכחר כמו רחשים גכורחם

(ירתיה מ"ט) : (כ) כלנה. של מקום : חבת רבה. חמת סגדולה:

you beyond Damascus, said He Whose Name is the Lord God of Hosts.

6

1. Woe to those who are at ease in Zion and to those who are secure in the mountain of Samaria, those called the first of the nations, and the house of Israel has come to them. 2. Proceed to Calneh and see, and go from there to the great Hamath, and go down to Gath of the Philistines—are they better than

the hands of Sennacherib, and he shall exile you far away.—[Rashi, as in printed editions and several mss.] Redak, too, explains that the king of Damascus was Israel's constant adversary, who harmed Israel greatly. The prophet, therefore, warns them that they will not be exiled to Damascus, a nearby place, but to Halah and Habor, distant places. [This makes it more obvious that Rashi refers to the kings of Aram, not Edom, since Edom has no connection with Damascus.]

said He Whose Name is the Lord God of Hosts—This may also be rendered: Said the Lord, Whose Name is the God of Hosts. The traditional punctuation signs, however, favor the former rendering.—[Daath Mikra]

God of Hosts—I.e. God of the hosts of heaven and earth, and those whom you deify are His agents.—
[Redak]

1. Woe to those who are at ease in Zion etc.—Samaria was the capital of Israel, and Zion was the capital of Judah. The prophet proclaims: Woe to the wealthy among them, who are

at ease and feel secure that no evil will befall them, and they are not grieved by the exile of their brethren, as he states at the end of this section: (verse 6) "And they did not become ill because of the destruction of Joseph," for Samaria was the last of the cities of Israel to fall, and so was Zion the last of the cities of Judah.—[Redak] Ibn Ezra, too, explains that this was the sign of the exile of Nebuchadnezzar.

those called the first of the nations—You were called the most praiseworthy of the nations.—[Rashi] Ibn Ezra, too, explains that this refers to Israel. They are called nations because of their large number.

and the house of Israel has come to them—They chose the ordinances of the nations and came to be included among them.—[Rashi] I.e. they came to be included among them by conforming to their ways of worship.—[Abarbanel]

2. Proceed to Calneh and see— Why have you rejected My Torah to cleave to the ordinances of the nations? Go over and see the prominent nations, whether they are better than these kingdoms which are

שַלְּבָּוְהָא הָאָלֵין אָם סָנִי הָחוּכְהוֹן מְהַחוּכְנוֹן: נ אנון כרחקין יום ביש וָאַהּוּן מְקרָבין בְבֵיה בּנִשְׁהָכון חַשוף: ד דְשָׁכְבִין עַלּ עַרְסָן דַבְּכַבְשָׁן בְּשַׁן רָבִּיל וָעוּכְקון עַל עַרְבֵּיהוּן

"ג"א משוח שן . בכח סב קידושין על ד כרים פולון . פסחים פש ב"

מהר"י קרא

אותה את כתג האפה שהיא פוגרת את כל הטלכית: הפובים מן המטלכות האלה . מכלכות ארץ ישראל : אם רב גבולם מנבולגם . בתכיה . כך אתם שואלים לאומות אם רב גבולם מנבולגם : (ג) המנדים ליום רג . ישראל הם עצמם מנדים מנבולנם : (ג) המנדים ליום רג . ישראל הם עצמם מנדים להם ליום דע לילך בגלות: ותגשון שבת חמם. תגשתם עצמכם לשבת עם עשו שהוא איש חמם: (ד) ואיכלים כרים מצאן. עוברים לפני עדרי הצאן לכחור כרים הסובים שבהם. האלה שכשומרון ושכירושלי': אם רב גבודם מגבולכם . ומה מצחתם כי עול: ברנה. בכל: חמת. אנטוכיה: גת פלשתים. השוכה שכהמשת סרניהם שהיא קרויה מהג ההמה (במיאל ב' ה') על שם שרוד' את כולם והיא אם המלכות: (נ) המנרים ליום רע. אתם מנידים עלמיכם ליים רע: ורגישון, עלמיכם לשבת בגלות עשו אחיכם

אפר הומם אהכם בנאמר כו. מהמם אהיד יעהב (עובדיה א') זה מדרשו בל ר' במטו זג"ל. ד"א המגדים ליום רעה המבוים על נכוחת ימי רעה בהנכיחים מחגבחים להם: ותגישון שבת חמם. זהי כמו בחמר (ישניה ה') הוי מניעי בית כבי׳ ותנישון שכת בתיכם זו אלל זו על ידי המש: (ד) וברוחים על ערשותב. משתעחים ומהריכין עלמש **על** ערסותס. ורבותינו פירשו מהליפין נשותיהם זה לזה ומסריהין ערסותיהן בשכבת זרע שאינה שלהם: בריש.

רד"ק (ג) בתנ האמה ולכהה רוד מיד פלשתים: (ג) המנדים ריוב ביד פלשתים: (ג) המנדים ריוב דע. המרחיקים יום הרע העתיד לבא כליתם כמין שחיר אינירים ולעתים רחוקות הוא נכא: ותגישון שבת חכם. יום הפירענית אתם מרחיקים ושבת המס אתם מקריבים שתשבו בשער לשפום המם ועול: (ד) השוכבים. זכר מה שפם מתענגים במאכל ובמשתת ובמיכה ובשכיבה על מצעות נאות ובשמוע כלי שור ונגונים אבר בכל מיני תעניגים הם מתעננים ולא זכרו יום הפורענות גם לא הלו ולא כאבו על אשר גלו : ובריחים על ערשותם. מן ופרה העדף שנותנים על ערפותם בנדים ארוכים ורחבים עיתפים כאורך וברוחב על צדי המסח וב"ז בביני התענוג. ורבותינו ז"ל פירשו וסרוחים על ערשותם ענין סרחון אמרו שהיו מחליפים נשותיהם זה לזה ומסריחים

אכן עורא הטיביתי להם יותר מכם וכלכם מעשה ידי : (ג) הבינדים. הזכיר המתאוים הוי המתאוים בעבור בהיו בהם אנבים שהדבר שהנביא מתנבא היה להם בספק אולי לא יקיים דברו ויש מהם בהומרים לעתים רחיקית הוא ניבא יזהו המנדים המרחיקים ותקריבו לשפוט חמם כי שבת כמו מושב זקנים יושבי שער ולפי שהתם מנדים ומרחיקים בלבכם יום הפירענות לחמר עוד לח הגיע העת והזמן חינכם ירחים להטוא ותגישון שבת בשער לשפוט המם מרהיקים ליום רע ומקריכים שכת המם: (ד) השובבים. וברוחים, מגורת

מסותיהם בשכבת זרע שאינה שלהם. ויונהן הרגם ועמקין על ערסיתון : ואוכליי כרים מצאן . פירש כבשים שמנים וחסר התאר כי הענין כובו וכן כצמר יהיו רוצה לוכר כצבר לבן מלובשים בגרים בגדים הבודית. בגדי מלכית ויש בעדרו וכר זכר תמים מצורת רוד

מצורת ציון

(ג) הפגרים. מלפון הנדה והנושי: והגישין. טנין הקרוכ: שבת. מלפון יבינה: חסם. עובק ויגל: (ר) שן. הוה בן הסל בן מלפון יבינה: ענין טוף אורחון וכן סרוקים שבלי (קוקאל כ"ג): נרשותם. מטוחם כמו ערב 'לוטי (ההנים קל"ב): כרים. כפחים

וכי גבולם גדול מגבולכם ומה ה"כ מלחתם כי עול למחם מבחשי : (ג) הבנדים. הם המניעים את עלמם במעשיהם ללכת ליום רע: ותנישון לשבת במקום חמס. ר"ל בנילה כחרן העכו"ם הבר מקבנום מהם המם: (ד) חשוכבים. הם המתמנים לבסוב על ערשותם. מטומם כמו עלב לנשי (הדלים קל"ב): כרים. ככסים מטוח שן: וסרוחים על מפותם. פרבו סדינים ארוכים ורחבים פודפים כטורך וכרוחב על המטה לכבוד ולתפסרת: כרים מצאן. מן הלאן יכרכו את הכרים להכילתם: פתוך סרבק. מתקום

tainments, they do not remember the day of retribution, neither do they feel pain for those who have already gone into exile.—[Redak]

on couches of ivory-On couches studded with ivory.—[Jonathan]

and stretch out on their beds-Heb. וסרחים. They spread themselves out and stretch themselves out on their beds. Our Sages, however, explained that they would exchange wives with one another and befoul

their beds with semen that is not theirs.—[Rashi from Shabbath 62b] Lev. Rabbah 5:3 renders: befouled with sins. Another interpretation is given that they would lie on beds with long sheets hanging on the sides. Jonathan renders: crooked on their beds.—[Aruch Completum] According to Ibn Ezra's interpretation of Targum, it coincides with Rashi.

lambs—Heb. כרים. Lambs.—

these kingdoms, or is their border greater than your border?

3. You, who bring yourselves closer to the day of evil, and you bring near the dwelling amidst violence. 4. Those who lie on couches of ivory and stretch out on their beds, and eat lambs

Erekh and Babylon on the Euphrates River. This is the modern Niffer. Other sources identify it with Ctesphon, a city on the eastern bank of the Tigris (*Targum Jonathan*, Gen. Rabbah 37, Lev. Rabbah 5:3). [Perhaps Calneh represents the land of Babylonia.]

Hamath—Antioch.—[Rashi from Lev. Rabbah 5:3, Num. Rabbah 10:3] It was called the great Hamath because of its size. This appellation distinguished it from another city named Hamath.—[Redak]

Gath of the Philistines—The most prominent of their five lords, called Metheg-ammah, ox-goad, since it ruled over all of them, and that was the "mother" of the kingdom.-[Rashi] Redak remarks that, perhaps, there was another city named Gath, which did not belong to the Philistines. Daath Mikra points out that there were indeed other cities named Gath, viz. Gath-hepher (II Kings 14:25), and Gath-rimmon (Josh. 21:24). Lev. Rabbah 5:3 interprets it as "the mounds of the Philistines," explained by Luria to mean the mounds on the boundaries of Philistia, from which one would descend into the valley of the Philistines.*

3. You, who bring yourselves near to the day of evil—Heb. בְּמְנֵדִים. You who cause yourselves to move to the day of evil.—[Rashi]

and you bring near—You bring

vourselves near to dwell in the exile of Esau your brother who robs you, as it is said: (Obadiah 1:10) "From the violence of your brother Jacob." This is the midrash of Rabbi Simon of blessed memory. [Note that this is also found in Lev. Rabbah 5:3.1 explanation: Another You despise the day of evil—You who despise the prophecy of the days of evil, which the prophets prophesy to them. [Rashi explains הַמַנְדִּים as related to גדוי, a ban. You who banish the day of evil.]

and you bring near a dwelling of violence—This is as Isaiah states: (5:8) "Woe to those who join a house to a house." You bring near dwelling in their midst one beside the other through violence.—[Rashi] Parshandatha reads: The dwelling of your houses one beside the other. This is plausible in view of the analogy to Isaiah's prophecy. Redak explains: You who banish the day of evil—I.e. You who push off the day of evil by saying that it is a long way off.

and you bring near sitting in injustice—You push off the day of evil, but you bring near the time you sit in the gate and judge the people unjustly. *Ibn Ezra* explains this verse similarly.

4. Those who lie etc.—Here he mentions their indulgence in eating, drinking, anointing, lying on beautiful couches, and listening to music. With all their enjoyments and enter-

^{*}See Appendix for additional commentary.

ה דכנגן על פום נבלא בַּרַוִיד אַתְקּינוּ מהַמַשְּחִין וְלָא כְאַב לחון צל הַבריה דִיוכף: ז בבן בען יגלן בריש גַּלָּן וְנֶעְדוּן כִּנְהוֹן

ฬ במורקי יין. שכח כב ברחש נולים. פכחים מנו קדובין ע"ח

מהר"י קרא

וכן ועגלים פתוך כרבק . השמנים שנת פשמו שם: (ה) הפורםי׳ צל פי הנבל. הפורמים פי׳ דונש עם פרט כרמך לא תלקם.

ופתרונו שמשברים את הקול להשותו עם קול הנבל וחושכים שיהא שירם בשיר דור שהיה בשורר כופורי ההלים כננינות:

(ו) וראשון היוצא כן הזיחים שהשבן הראשון היוצא כן הזיחים מושחין בו את המלכים: ולא נהלו על שבר יוסף. אינם

משימים ללבבם להחלות על השבר הכא על יוםף ועשרת

השבפים: (ו) לכן עתה יגלו בראש גולים. הם עשרת השכפיי

שנלי תחלה לגלות יהויקים ויכניה וצדקיהו: וסר פרוח סרוהי'.

ככשים: מרבק. מַקום כנום הענלים (וכלש"ו קופיל"ה): (ה) הפורטים על פי הנבל. מנחס חברו עם ופרע כُרמֹך (ויקרה י"ט) ורוחה אני את דבריו שהמבירר על פי כלי זמר מהתך את הדבור בפרוטרוט הכל לפי נעימות קול

הכלי להגביה ילהנמיך: ברויד חשבו להם וגו'. השכו כלי שיר שלהם ככלי שיר של דוד עבדך שהם לשמים ואלו להתענג: (ו) השותים במורקי יין. יש מרכוחינו שאומרים כמסכת שבת שהיו זורקין כוכותיהן זה לוה וי"מ

על שם כלי שהיו לו שתי פיות והוא ארוך ושותה זה מכאן וזה מכאן הוא כזרק מפיו אל פיו : וראשית שבינים. מובחר שבשמנים והוא אפרסמון: ולא נחרו. לשון חולי: על שבר יוסף. ששמנו מפי הנכיאי' שנהיד לכא עליהם: אכן עזרא

וסרה העודף והוא שם החומר כמו עלומים כדרך מהפשעים כמו שמת"י: (ה) הפרמים. הכ שידעו לעטות שירים חתוכים בניגונים כלי הרוו: (ו) השותים יין. הוה הפיעל ובמך ולא הזכיר הנכמך אלא במזרקי כסף או זהב ורכי מרינים חמר כי הבי"ת נובף כמו לכו להמו בלהמי ושתו ניין מסכתי: על שבר יוסף. מלכות ירנעס: (ז) לבן.

ויונתן תרגם ואכלין פסימין בענא: כתוך פרבק. מקום שמבניסים שם העגלים לפסנים וכן לאשה עגל גירבק ובדברי רבותינו ז'ל הכניסה לרבקה ודשה : ֹיהו הפורמים על פי הנכל . **םן ופרם** כרמך ובדכרי רבותינו ו"ל פרם וכלל הוא ענין היחירו" והתבדל כן הכלל רוצה לופר שאופרים שיריהם על פי הגבל כל מעלה ומעלה בשיר על פי נגין הנכל שלא תרמה אחת לאחרת בגינונה או פי פירפים ניתרי הנבל כל אחד לפי הנינין ויש מפרשים פורמים מענין פרומה כרברי רבותינו ז"ל

כלוםר נותנים כל אחר פרובה לבננן ויונתן תרגם דבנגן על שם נבלא: כרור חשבו להם כלי שיר. ככו דור שהיה יודע נגן והיה יודע פיני הנגין בכל כלי שיר כן הם תושבים שהם יודעים בפוהו ורוצה לימר בכל הספור הזה שכל עסקיהם בכל כיני תענוג ואת השם יתברך לא זכרו: (י) השותים במזרקי יין. במורקים שחם גרולים שוהים יין ולא בגביעים וכוסית שהם קפנים שראוי לשתות כתם יין אלא במורקים שותים וכזרקי כסו מורקים זכן חלוני שקופים כבו חלונים זכן נמני ננסנים כבו נמעים מלאכי רעים מי הכרים והרובים להם ויונתן הרגם כן ופרסר מסוך בחסרון שהרגם דשת, בפילון רכפף חבר זכן חרנם בספל אדירים בפילי נובריא. וראשיה שפנים. מבחר שבטבנים הפריקחים: ולא נומלו. על דרך חילון מכם עלי ותנפעל בות אינו מקבל ספרה כן הקל ואין כי הקל מצל טובר אלא מקבל מקרה סן הכבר: על שבר יומף. היה ראר שיהיה מחלה בקאיב איתם והם לא נחלו מסגו ושבר יוסף הוא אותם שגלו כן השבפים פרת כלוך ירכעם בן יואם ובלכות אפרים קורא בכלל אפרים או יוסף כי משבם אפרים היה ירבעם בן גבם שמלך על עשרת חשבפים תחלה כשנחלקה הפלכות גם היה רב בכספר ובגרולה משאר שבפים וולהי יהודה ועליו נבא יעקב אכינו ואמר ואולם אחיו הקמן ינדל מפנו וזרקי יהיה מלא הגוים ואמר ויקרא כחם שמי שיקראו ישראל בשם אפרים גם יוכף חיה בכור בסקום ראובן לפיכך נקרא ישראל על שניי וכן אבר בסונור רועה ישראל האזינה נותנ כצאן יוסף : co לכן. הנשארים ביוסף פצורת דור מצורת ציון

בנהפטמו במה: (ה) הפורשים . הם המומרים פ"ם הנכל נגונים יחידים ונפרדים שלא חדמה אהת לחכרתה: בדייד. המה חובכים

את עלמם בדכר כלי השיר להיות כדוד מלך ישראל לנגן של כלי שיר כמו שנגן הוא וכאותר הלא אין להם נילך ויחום עתו הוא שר שיר ה' והתה לא כן: (ו) במזרקי יין. לא שחו בכוסות כ"א למולקים לני מדה מרוכה יוראשית. למיטל השמלם ימשהו בשר' להתענג: ולא נחלו אינם חולים לכחב הול להלטער על השלר

שמנים וכן שלמו כל נישניה ש"ו": מרבק . הוא הדיר שמהשמים שם הענלים וכן ולאשה ענל מרבק (ב"א ל"ט): (ה) השרשים ענין היחידות וההבדל ובדרו"ל פרט וכלל שהפרט הוא ההבדל מן סכלל: הנבל. שם כלי כנון: (י) במורקי. מכן גדיל כמו מורק חחד ככף (כמדכר ז'): וראשית . ענין מיטכ ומכחר: יםשחו מלשון משיכה וסיכה: נחלו מלשון חולי (ז) בראש. מנין

ספיועד לכח על יוסף וכקרהו כל ישרחל על שם יוסף לפי שהוה כלכלם כמלרים: (ז) לכן, הוחיל וכן עשו לכן מחה כושן קרוב יגלו ככחש גולר׳

concerning the destruction Joseph-For they heard from the prophet that it was destined to befall them.—[Rashi]*

7. Therefore—The survivors of Joseph who did not grieve over the misfortune of their brethren, who were recently carried off into cap-

^{*}See Appendix for additional commentary.

of the flock and calves out of the stall. 5. Who sing according to the tone of the lute. They thought that their musical instruments were like [those of] David. 6. Who drink from basins of wine, and with the first oils they anoint themselves, and they feel no pain concerning the destruction of Joseph. 7. Therefore, now they shall go into exile at the head of the exiles,

[Rashi] Redak explains this to mean fat lambs. Although the adjective is omitted, the intention is clear.

of the flock—They would pass before the flock to choose the fattest and the best lambs to slaughter.—
[Kara from Lev. Rabbah 5:3]

out of the stall—The place where the calves are gathered, and in O.F. kopléd, a pen.—[Rashi] Redak, too, defines this as a place where calves are confined to be fattened.

5. Who sing according to the tone of the lute-Menahem (Machbereth Menahem p. 145) classifies it with (Lev. 19:10) "And the single grapes (ופרט) of your vineyard," and I approve of his view, for the one who sings with a musical instrument separates the speech individually. everything according to the tone of the instrument, whether to raise [the note] or to lower [it] .- [Rashi] Kara and Redak explain it in the same manner. Redak suggests several other interpretations: They strum on a lyre according to the melody; each one gives a perutah, a small coin, to the one who plays the lute.

they thought their musical instruments were like [those of] David— They thought their musical instruments were like the musical instruments of your servant David, which were meant for the sake of Heaven, but these were for enjoyment.—
[Rashi] They think that they play with the same skill as David. The intention of this entire passage is that they think only of their enjoyment, and forget God completely.—[Redak] According to the Midrash (Lev. Rabbah 5:3), the verse is interpreted: Those who open their mouth with indecent speech; they thought their musical instruments etc. That was their indecent speech, their comparison of their music to that of King David.

6. Who drink from basins of wine

Heb. בְּמֵוֹרְמֵי. Some of our Sages
state in Tractate Shabbath (62b) that
they would throw their cups to each
other, and some explain that this was
the name of a vessel that had two
mouths, and it was long, and one
would drink from here and one from
here, it would be cast from this one's
mouth to this one's mouth.—[Rashi]

Redak explains that they drank wine in huge basins rather than in cups. According to the above Midrash, they drank in the wine cellars lest they should not have enough.

and with the first oils—The best of the oils, which is balsamum.—[Rashi] The best spiced oil.—[Redak]

and they feel no pain—Heb. אָלא, an expression of illness.— [Rashi] רשיו תיא ופר מרוח מיק כת כתובות כשי מהר"

מתרונו יסור ווהבסל משהאית של אותם הסרוחים על ערשותם במדונים כרוח. משחה. בכוח לא במדות במשחה. בכוח לא במדי ברוח. משחה. בכו אל תנא בית הלא בל בנות בית בל במדי ווחדת בם לונות אל בנות בואב עשי להם סרוחין. כן השמים ועד הגלגל הושיבו שה ונות כרי שיקלקלו יש"אל עמחם. בתוך שאכלין ושיתון עמחם ועריין לא נאחר לשתות יונם של נויים! (מ) מתאב. בכו מתצב: והסגרתי עיר ומלואה. והסגרתי עיר וומלואה. והסגרתי עיר רושלים ויושביה ביר האוכות: (י) ומסרפו. שתונמין את המת שלא סרות בכו סטרפות הכלכים. ובכשרמות אבתוך!

(1) וכר מרוח כרוחים. ויכטלין משתאות המגודלים וגסי הרוח, מרוחת לשון משתאות, כשפרי בפרשת יישב ישראל כבשנים מלאחי והורו לששות להם מרוחים והיו קוראי להם כשנים מלאחי והזרו לששות להם מרוחים והיו קוראי להם מתעב וכן חרגם יונתן מנכל אנא ית כית מקדשא רכוחיה דיעקב שהמקדש נקרא גאון עיום שנאמר הגני מתלל את מקדשי גאון עיוכם (יחוקאל כ"ד): עיר ומלואה. ירושלים ויושניה: (מ) אם יותרו, מן הדבר וחכב בנית יובלים ויושניה: (מ) אם יותרו, מן הדבר וחכב בנית יובלים ויושניה: (מ) אם יותרו, מן הדבר וחכב בנית יובלים.

אהד ומתו שישרפי האויכים את הכית עליהם כלכדם את העיר: (י) וגשאו דודו ומסרפו. קרוכו ואוהכו המציל אבן עזרא

שלא נחלו על שבר אחיהם שכלו לחה בקרוב יכלו בראש נולים אחלה לכלות הזרובה: וסר מרוח סויהום, יקדב ויבא אבל אותם שהיו סרוחים: עדה יקדב אבל אתם שהיו סרוחים על עדשותם ושכנים וסתענים עדה יקדב אבל מוכר לשון קריבה כפו סורה שבה אם אמורה נא אותאה אבלם וסר לשון קריבה כפו סורה שבה אם האחורה נא אותאה ב"ף והשביה ב"ד והדשובה ב"ף והשביה ביתוח הביתוח של ביתוח בכנתו לבחי מוכר עד מוכר של ביתוח שביעות שחתרום וישבת על סחם בכודה מככין ופירושי בצעות שחתרום וישבת על סחם בכודה מככין דיקר, וסרוח בבותינו ו"ל פרשהו אבל וכן אל תבא בית ביתוח בהותינו ו"ל פרשהו אבל וכן אל תבא בית ביתוח ביתוח שובר שהבים ביתוח ביתוח ביתוח שובר ביתוח ביתוח

הם כקשו ראשית הם יגלו בראש: מרוח. כמלח רנה להשמיע קול כמו אל תביא כית מרוח והוא המרוח הוא השיר וכשיר וכשיר וכשיר וכשיר וכשיר של השרוח הוא השרוח הוא השריר: מרוחים. מן משרעו בנפשו, כמו כית כסכתרי: מתאב. מכלה כמו תאכתי כליתי ונכספתי: (ע) והיה. זהו דרך הדכר אי הריסת והוביר עשרה והטעם רבים בעבור שהוא סך חשבון: (י) וגשאו. מלח והטעם רבים בעבור שהוא סך חשבון: (י) וגשאו. מלח

מרוח מרוחים מרוח נעשה שר לברוחים פירוש לפרוחים לנשארים כלומר לשאר העם כני ומרח שהאבל מיסב בראש שנאמר ומר העורמת ודעת יונה; כי פרוח הוא ענין שמתה והלולי שתרי תרבם ועדי פנהון פרוחין ולא אמר בי האבל ימור מהם אלא תשמחי המור מהם ובספרי בפרשת ושב ישראל בשפים באחרונה חזורו לעשות להם מרוחין והיו קוראות לעם ואובלים שנאמר ותקראנת לעם זני, ואדוני אבי זל פ"י כי ולשון מרוח היא להרמת הקול בין לבכי בין לשמחה וכן הוא בלשון ערבי ומונשבע הי בנשאו בעצמה לכיו בי נשבעת וכן אשר לא נשא לשא נמשו מחאב אנכי. הפך האבתי לישעתך דישמלנמא"ש בלי"ו כמו משרש לקר השרשים הפך משריש ו"ת בנבל אנא: את נאון עקב. זה ביח"ם " וכן את נאון יעקב אשר אהב מלה וכן תרנם יונתן ית כית מקרשא רביתיה דיעקב: והמערת. פו החוב היא היא בא של אלא ר'ל רבים; וי) ונשאו דודו ומסרפו. זהר אחר אכיו ומסרפו אתי אמו בן

מצורת ציון

מכחר: וחר. מלאן החרה: סרות ביין מכחלות ובספרי בסי ושכר ישראל נשטים ישראה. כן יקראו השחחלות ובספרי בסי ישראל נשטים ישראל נשטים ישראל נשטים מלגותים וסיו קוראים להם להם לווכלים או הוא לעיץ את מרגותים וסיו קוראים להם לוואל בייח אלל: סרוחים. ענין עידף ויחרון: (מ) סתאב. ענין וואל בייח אלל: סרוחים. ענין עידף ויחרון: (מ) סתאב. ענין חאום כמו האלמי לישנטסך (חפלים כיי'מ): נאון. כן יקרא בסמ"ק וכן ולבי עדיו לאון מתח ועתו עותה אל (מי או): (ש) יותרו. מל נותר מסירם כמו להסביר לארום (נעיל מי): (ש) יותרו. מל נותר מל נותר: (מיל מי): (ש) יותרו. מל נותר וכספרם.

מצורת רוד

ה"ל במדקד הגולים בדיון דכ וכי כנו בדברים טובים יאמר לי ראם

מבהל אום בכלון כך בדברי פש" אותת לי ראם ומבחד של הכנ

בבול אומר ברוח ברוחים. או יבי להים אבלית גדולות ומודפות בכישוני

מבישור בראי לו אי שיר לליכם אבלית גדולות ומודפות בכישוני

מבישור בראי ה"ל בעלמות והאג. בתאת אלי אותב לא נמון יעקר זא

ברא"ק כמ"ב את גאון יעקר אבד ארב ביה (חהלי מו) ארבולותיה.

ביד באוני באיר והדברים הממלאים את בשיר וגם ברא"ק ככללם

עם כי אבורה לי כי הואל אחתב בשיר ומי ל בכיח המקדם:

עם כי אבורה לי כי הואל אחתב בשיר מו ל בכיח המקדם:

(ם) אם יותרו. כי יהבהו שלמם שם מפני החויב: ופתי. כי ההויב ישרוף הבחים וימוחו כלם ולח ישחר חחד: (י) ונשאו. חח

render: his paternal uncle or his maternal uncle. *Ibn Ezra* contends that this interpretation has no basis. *Redak* quotes his father who renders: And his friend who comes to

burn his body shall carry the limbs from the house etc. Because of the stench of the decaying corpses, they would carry them out to burn them.

and the banquet of the haughty shall pass away. 8. The Lord God swore by Himself. The Lord God of Hosts says: I abhor the pride of Jacob, and I hate his palaces, and I will deliver the city and the fullness thereof. 9. And it shall be, if ten men are left in one house, they shall die. 10. And his kinsman and the one who saved him from burning shall carry him to take out

tivity, shall be exiled at the head of the exiles, the first of the exile of Judah.—[Redak]

and the banquet of the haughty shall pass away—Heb. הְּחָרִם בְּּחָרִים And the banquets of the aggrandized and the haughty shall be abolished. הְּחָה is an expression of banquets. In Sifre, in the section commencing: (Num. 25:1) "And Israel sojourned in Shittim," I found: And they returned to make מְרְנְחֵים for them, and they would invite them, and they would eat.—[Rashi]

Ibn Ezra renders: And the song of those stretched out [on their beds] shall pass away. Redak renders: And mourning shall come to those stretched out [on their beds]. The Rabbis of the Talmud (Moed Katan 28b) also interpret מתח as "mourning." They interpret the verse as follows: The mourner becomes a prince over the remaining ones. I.e. the mourner sits at the head of the table and presides over the rest of the people. Like Rashi, Jonathan defines מְתַח as banquets. He renders: And the banquets and the wraps shall pass away. According to another reading: And the banquets and the bedspreads shall pass away. Redak quotes his father, who explains that the word arm denotes raising the voice, either for weeping or for joy. This is based on the Arabic cognate.

8. by Himself—With knowledge and intention.—[Rashi] Others explain simply as "Himself." It is parallel to Gen. 22:16, Psalms 24:4.—[Ibn Ezra, Redak, Mezudath David] His will.—[Malbim]

abhor—Heb. מְתְעֵב Like מְתְעֵב. And so did Jonathan render it: I abhor the Temple, the greatness of Jacob. For the Temple is called the pride of their strength, as is stated: (Ezekiel 24:21) "Behold I profane My Sanctuary, the pride of your strength."—[Rashi]*

the city and the fullness thereof— Jerusalem and its inhabitants.— [Rashi]

- 9. if ... are left—from the pestilence and the sword in one house, they shall die, for the enemies shall burn the house upon them when they take the city.—[Rashi] I.e. if many refugees, who survive the sword, hide in one house, they will die there from the pestilence. Ten is not meant literally, but the intention is if many are left.—[Redak]
- 10. And his kinsman and the one who saved him from burning shall carry him—His kinsman and his friend who saved his bones from the fire. In this manner, Jonathan rendered it: And his kinsman shall carry him out of the fire.—[Rashi] Others

^{*}See Appendix for additional commentary.

ישיר בעור אמר י שי לא לבושיר שי יבוד מצור ודי では、 בעיר ב בעירים בעיים Z Z Z LU. ន៍ העור פגן אפן וניסר פר ניימר סלק אבי ברביו קשטי ריי: א אַני הָא יִי מפּקִיר וְיְמְחַי מְלְכוּ רָבְּא מְחָא Ω.. C.• ¥ מנסנו גרטיא כן ביקא וייסו לרי בשרא הביתא הקיפא וכלכו הְיְרְהַמִּוּן בשרא נשטא ă לְכוּ וְעֵירָא הַלְ שָׁא: ירָרִיפָּאָ הְרֶרִיפָּאָ ֓֡֝֝<u>֚֚֚֚֚֚֚֚֚֚</u>

את עלמותיו תן הבריפה בן הכנס יונתן ועליניה קרינייה
 יה מיקות: ואבר. המוציא תן הבריפה: לאשר בירברי
 ירא בבית. למכיני בקל לגדוק בתוך הנית: העוד עבך:
 בב אבס היולתן בנתלו ען המחובאים: ואםר אפם. אין מי
 והל מתים ואתר זה אליו הם את הפגרים ואתר פס בלך
 והך ואל מנים ואת להם על אבר לא היו להציר בסם ה'כן
 בקעים. גדולים ערסים. שירא מרוסם לנקעית דקת:
 בקעים. גדולים ערסים לפי חבינותו ההי עכתובן ת"י
 לותר יעתדו במלע סוסים. כלותר יעתדו בתרומה
 לוה (יב) הירוצון בסלע סוסים.

אבן עורא ומסרפו אין לו מבר ור' יהודה בן קרי"ש אבר כי דורו אחי אביי ומשרפי אחי אמי וואח הסברא בלי ראיה והאומר כי פירושו המניל, אוחי מהשרפה יהליף הסמ"ך קשי"ן ולא א' מהאנשים שהיו בבית להוליא המתים מהבית לקברים ולשאת משם ההי וכאשר יכיר האיש קרובו וישאנו ויאמר לאשר בררכתי הבית העוד יש שם עלמים ישיב חשובה לומר הש אל הגיד יאח ולא השמע קילך פן ירך לב השועים ואק אהד מהם מלדיק שם שמים להזכיר השם הנכנד : (יא) בי ראינו מהמשרל על הבניין הכבד הדגוש כי אם לגנאי כמו ושרשך מסעף פארה והנה הטעם שיכנכו אנשים בנית לראות מי מת בדבר או שנפל הנית עליהם שתרעש הארך כאשר הזכרתי וכן אמריו והכה הבית הגדול והנה יבוא דוז

למציא עצבים בן הביה. שמצם כשמורה בסבא! ואסר הס. אם נשאר שם דבר הסר אדור כן הגיק שלא הוכני את הי אם נשאר בסב דבר הסר אדור כן הגיק שלא הוכני את הי אבינינ! (יא) וככה הביח הנדיל סיטים. כתינובו ויכיי בלעינו. (יא) וככה הביח הנדיל סיטים. כתינובו ויכיי כלינו הלשא. לעיבות הובנים כוא הרמה הנדיל יליבום הדוה ונגיים! כווא הביבי בקון. שהרי עיבות הסבטים הדיל היונילה שמין ואחורן הקבה כיקין. אורילה שמין האורים הבראשת הכה ועלים שביה בהרוסם! (ינ) הירוצין בסלע מסים וני. פהינו קסס שאי ו וימחי מלכו רבא מהא חקיפא ומלכו זעירא מחא הלבא:

טהר"י טרא

קכץ נו"ק

7

shall be smitten a weaker blow, for they will return from Babylon after sevenly years.—[Abarbanel, Mezu-

dath David] Redak explains the verse literally, as alluding to an earth-quake, as above 3:15.

bones from the house, and he shall say to [the one] who is in the end of the house, "Are there any more with you?" and he shall say, "There is none." And he shall say, "Take them out." [This is] for not mentioning the Name of the Lord. 11. For behold, the Lord commands, and he shall smite the great house into splinters, and the small house into chips. 12. Will horses run on the rock, or will one plow

and he shall say—I.e. the one who takes [the bodies] out of the fire.—
[Rashi]

to [the one] who is in the end of the house—I.e. to his friend who went to search within the house.—[Rashi]

"Are there any more with you?"—Is there any living person besides you who escaped among the hidden ones?"—[Rashi]

and he shall say, "There is none."

—There is no living one, only dead.

And this one says to him, "Take out the corpses." on, Cast out and eliminate everything. For this comes to them because they did not want to mention the Name of the Lord. In this manner, Jonathan rendered it.—

[Rashi]

Mezudath David explains that the one carrying out the bones shall say to his colleague who is searching for bones in the end of the house, "Are there any more bones to carry out?," and he will reply solemnly that there are no more, that all were burned. Thereupon, the former will reply, "Still! Do not complain. These people who were burned deserve their fate, for they did not mention the Name of the Lord."

Redak explains that the former says, "Are there any more corpses to

take out?" Thereupon, the latter replies, "There are no more, for I have already taken all of them out." The former admonishes "Silence! Do not lament; this is for not mentioning the Name of the Lord." Since we are not accustomed to mention the Name of the Lord but the names of the baalim, that caused us this misfortune. Let us put our hand to our mouth and endure it. Moreover, let us not impair the morale of the people, and let the enemy not hear of our misfortune.

11. **commands—**1.e. decrees. Cf. Psalms 148:5.—[*Ibn Ezra*]

and he shall smite—I.e. the enemy shall smite.—[Mezudath David]

into splinters—That it shall be splintered into fine chips.—[Rashi]

chips—Larger than splinters. According to its prominence, shall be its destruction. In this manner did Jonathan render: And he shall smite the large kingdom with a mighty blow, and the small kingdom with a weak blow.—[Rashi] I.e. the kingdom of Israel, which is composed of ten tribes, shall be smitten a mighty blow, viz. that they will not return until the future redemption in Messianic times. The kingdom of Judah, composed of but two tribes,

בתוריא אַרַי הַפַּכְתּוּן לָרֵישׁ חָוָין בִּישִׁין רִינָא ופַרִי זַכוּהָא לַגִירִין: יג דַהָרוּן לְּלָא מְרַעָם ראָפָרין הַלָא בָּהוּקְפָנָא קנֵינָאלָנָא נִכְסָין יראַבי הָא אָנָא מֶקִים עַלַּיכוּן בַית יִשְּׁרָאֵל אֲכֵר יִיָ צכאות עם אַלהים וַיִרְחֲקוּן יַהְכוֹן בִּמַעַלְנָא נַחָלָא רמישרא

אמשר שירוצון הסוסים בסלעי ההרים . ואי אפשר לארם שיחרים בבקרים על חסלעים. כך אי אפשר לכם ללכת בררכי ה' שתפשתם להפוך משפם לרוש ופרי צדקה ללענה. תירוצון דוא כן דתמוהין שתיבת אם משמשת אחריו. כמו הים אני אם תנין: (יג) תשמחים ללא רבר. הם שבחים שלא ישמעו לרבר ח' מפי הנביא: הלא בחזקנו לקהנו לנו קרנים .

רד"ק בפלע . אם יחרוש בבקרים . אם יחרוש חדורש וכן כאשר ישבר בלי היוצר השובר. כן הכהכה אשר יקריב סכנה קרבן ישבר בלי היוצר השובר. כן הכהכה אשר יקריב סכנה קרבן לחי הסקריכ:ויאסר ליוסף האוסר והרובים להם רבים ור'ל אם יחרוש בסלע כי כסלע שוכר עומר כמקום שנים אמר אם דרך העולם שירוצו הסוסים בסלע זה אינו וכן אם יחרוש אדם בכקרים בסלע וה אינו ואם יחיה זת יהיה הפך ררך תעולם וסנהנו ואתם עושים הפך העולם כי המשפם והצדקה הוא קיום

יישוב העולם וםי שםעות משפם הוא הודם יישוב העולם בכו הראש וחלענה שממיתין את האדם והנה אתם הומכים סדד הפולם וכן אמר למעלה החופכים ללענה משפם: ופרי צדקה ללענה. כימן הרין פרי הצדקה הוא שלום ופוב וכן אפר וחיה. מעשה הצדקה שלום ואתם לושים אותו ללענה: נינ) השפחים ללא דכר. כי לא תתקיים שלותם ופוכתם אם כן חם שמחים ללא דבר: קרנים. כפו הראם שפננה כקרניו כן הם אוסרים שעשו להם קרנים לננה בהם העמים כי ירבעם כן יואש התגבר כל אויבי ישראל כמו שאמר הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה ואמר ואשר השיב את דמשק ואת חכת ליתורה בישראל והם אומרים כי בחוקם לשו זה ולא כן בי רחמי חאל חיי שריחם לליהם זנחן להם חבת להתנבר על אויביהם כמו שאבר בי ראה השם את לני ישראל מורה מאד ואפס עציר ועווב ואין עוזר לישראל ולא דבר השם לסתות את שם ישראל מתחת השםים ויושיפם כיר ירבעם כן יואש: (יד) כי חנגי מקים. אמר אתם אומרים כי בחוקכם עשיתם זה ולא הבפתם אלי כי בעודתי עשיתם. הנגי סקים עליכם נוי. זהו סלך אשור עם צבאו: כלבא חמת עד גחל הערבה. אכר כה שאתם אומרים שלקתחם כחוקכם ככו שאטר בירבעם בן יואש מלבא חכת עד ים הערבה תראר

סצורת ציון שיחרוב חדם בסלע עם הבקרים הלא כוה יאבד ויפסיד את הבקרים - ורדיסה : לראש ללענה . מיני עשבים מרים כמו פורה ראש ולפנס

בשנותם סידורו של עולם: אם יחרוש. אדם ככקרים בסלע שאת' סבורים לשנות דרך העובה ותתקיימו ותלליחו: (ינ) ללא דבר. על נדולחם ועושרם שחינו כלום שלח יתַקיים: קרנים . חוזק וגכורה לנגת כקרנים עניים וחביונים: (יד) מלבוא חבת. שהוה נמקלוע לפונית אכן עזרא

אם יחרוש. החורש הכלע בבקרים הטעם כי תשנו במנהג: כי הפבתם. המשפט שהוא מתוק לרוש ושוה זה כוי"ו או כאל"ף: (יג) השמחים ללא רבר. שיקוס קרנים לננה כהם: (יד) בי. ולחצו אתכם. ואף כי שתננחו אותם כאשר חשבתש ואמרתם הלא בחזקנו לקחנו

מצודת דוד ריל וכי 60של לבנוח דרר הלאוי הלא הפשרה לא ירויח כי איפסיד: (דררים כ"ש): (יג) כרנים. פנין הווק והוא שאול מקרני בפל מי בי הפבהם. לאומר הלא כן מעשיכם לשנות דבר הראוי בי ששפט בי הפבהם. לאומר הלא כן מעשיכם לשנות דבר הראוי בי ששפט החורה הסכחה לרחש המר כ"ל לקחתם חמורתו חוק כעמ"ם:

ופרי צדקה. כ"ל מלות החורה הפכחם לקחת תמורתם את הלפנה כום פכודת בכפל וכפל הדבר כת"ב וכחומד הוחיל ושניתם דבר ופרי דרקה. ליל תנוח הסורה הפנסה נקחח תפורמט מה הנפנה טוח פניות הכפנ ונפל הדבל כתיש ולחופה החייר ופניחט דבר. הדאוי לכן יגיע לכם ההפסד: (ינ) השברים: הם במחים על לל דבר ל"ל שמחים על הללחתם שלא חחקיים לומן מרובה: האופרים: הם אומרים בחווק ידינ לקחנו לנו אופן וחווק וכאוי אבל לל כן הוא כי הכל כל בכשבתה: (יד) כי רבני. כי פחם במעחתם לי הנני מטמיד עליכם אחם ביח ישראל: גוי. מוסב על הנני מקים עליכם: ולחצו אתכם. העכו"ם ההם: מלבוא חשת.

from the approach to Hamath which is in the northwestern corner of Eretz Israel.—[Rashi]

until the brook of the Arabah—The brook of Egypt, which is in the southwestern corner.—[Rashi] What you say that you took with your own strength when Jeroboam son of Joash took the land from the

approach to Hamath until the sea of the Arabah, you will see that when I remove My Providence from you, this nation will come and oppress you in this very land and expel you from it. The sea of the Arabah is identical with the brook of the Arabah.—[Redak]

with cattle, for you have perverted justice to hemlock and the fruit of righteousness to wormwood? 13. Those who rejoice over a thing of nought, who say, "With our strength we have taken horns for ourselves." 14. For, behold I will raise up against you a nation, O house of Israel, says the Lord God of Hosts, and they shall oppress you from the approach to Hamath until the brook of the Arabah.

12. Will horses run on the rock l.e. will they maintain their running when they change the order of the world?—[Rashi]

or will one plow-[I.e.] will a man [plow] with oxen on the rock, that you think to pervert the good way and survive and prosper?-[Rashi] I.e. is it customary for horses to run on the rocks? It is not. Is it customary to plow with cattle on the rocks? It is not. Should someone do so, he is perverting the custom of the world. Similarly, justice and righteousness preserve the existence of the world, and whoever perverts iustice destroys the existence of the world just as hemlock and wormwood are deadly to man. Cf. 5:7. Behold you are perverting the way of the world.—[Redak] Instead of judgment sweetening all bitterness, and civilization enabling people to live pleasant lives if there is justice executed between man and man. you have turned it into bitterness. -[Malbim]

13. over a thing of nought—Over their greatness and their wealth, which is nought, since it will not endure.—[Rashi]

horns—Strength and might to gore the poor and needy with the horns.— [Rashi] Just as the wild ox gores

with his horns, so do they say that they made themselves horns to gore the nations, for Jeroboam son of Joash overpowered Israel's enemies, as in II Kings 14:25: "He restored the boundary of Israel from the approach to Hamath until the sea of the Arabah." Scripture states also: (ibid. verse 28) "And how he restored Damascus and Hamath to Judah through Israel." They claim that it was through their strength that they did this, but it is not so. It was through God's mercy, which He bestowed upon them, and gave them power to overpower their enemies, and, as in verse 16s.: "For the Lord saw the affliction of Israel becoming increasingly severe, with neither stored property nor free property, and no one to help Israel. And the Lord did not speak to eradicate the name of Israel from under the heavens. and He saved through Jeroboam the son Joash."—[Redak]

14. For, behold I will raise up—You say that you accomplished this with your own strength, and you did not look to Me, but it was through My help that you accomplished this.—[Redak]

a nation—This is the king of Assyria and his host.—[Redak]

וָהָא צְבוּחַ דַעַרַקּ בָּהַר רְסָלָכָּא: בּ (יוהַא פּר

שהוח במקלוע דרומית מערכית: ז (א) כה הראני. פורענות שהוא רולה להכיא גובאי: בתחקת עלות הלקש. לשון מלקוש שהתכוחה טולה בקנה שלהווהגה לקש. היה לומח :אחר גזי המלד. חחר שגוזו תכוחות המלך עד שלח עלחה בקנה היו גחוין הותה שתת להחכיל לבהמות וכן ת"י דחיתנזיות שחתה דמלכא ולשון משנה הוא קולר לשחת ומאביל לבהמה :

אכן עורא לנו קרנים לנגח בהם והנה הדבר הפוך כחשר החויכים ילחלו אתכם:

ז (א) בה. אמר רבי משה כי יולר כמו חבור וכמוהו לפי דעתו יולר עמל עלי חוק והנכון שהוא כמשמעו וגובי תרגום ארכה: והנה . ראה שהשם היה יוצר ארכה: הדקש. העשב העולה ברדת המלקוש והנה לקש נגזו לצורך בהמות המלך קודם עלות הקנה: (ב) והיה אם כלה. זה הארבה לאכל את עשב הארן נמוח ברעב וטעם כלה בעבור גזי כדרך ירד כמער על גו שהוא לשון נזיוה: והיה . סלת נא. עתה לעון יעקב ומלח יקום מהפעלים העומדי׳ בעלמם

כתרנובו הלא בתוקפנא קנינו לנו נכסין . הנכסים הם מריסין מערכית של ארץ ישראל: עד נחק הערכה. נהל מצרים קרנו של ארם:

(א) והנה יוצר ניבי בתחלת עלות הלקש. גובי זה מין ארבה. בתחלה כשהתבואה עולה מן הארץ והנה לקש אחר נוי המלך. כתרגומו בתר ראיתנויות שחתא רמלכא. והוא ששנינו הקוצר לשתת כשהיתה התבואה צוסחת היו נוזוים הקנים שהיו רכים כדי שיצמח אחר תחתיו שיהא חוק תדול כדי לסמוך שכולת התבואה הגדלה אחריו ואותה תבואה קורא לקש גזי הכלך. שגוזזים תבואת הסלך: (ב) והיה אם כלה לאכול. כשראיתי אותו שבא לכלות ולאכול כל עשב (ב) והיה אם כלה. לאכר כלה לאכול: את עשב הארץ. כאותה שדה: ואומר אדני ה' הדח נא. ואל

רד"ק כשאסיר פני סכם יבא רגוי הזה וילחצו אתכם בארץ הזאת ויוציאכם סתוכה ונחל הערבה זהו ים הערבה: (6) כה הראני. יוצר גובי. אסיפת הארבה כסו ויצר ה' אלהים מן האדסה כל חית השרה ונו' ויבא אל האדם לראות מה יכרא לו שתנינו ויאסוף ויוצר שם בשקל ואת היותר החרמנו או פי' יצירת הארבת כלומר שראה במראה הנכואה שהיה יוצר הארכה בשעתו בלת שראהו וכן תרגם יונהן כריאת נובא או יהיה יוצר פועל ולא שם רוצה לומר שראה אל יתכרך שהיה יוצר ארבה . גובי תרגום ארבה נובא והירד לרבים ובא בסיסן אחד מסיכני הרבים שהוא יו"ד מ"ם ונובי ככו ונובי' וכן וקרע לו חלוני כמו חלונים וחשופי שת כמו חשופים וכן בא ארבה בסים; רבים אלא שהוא משקל אח' במשק גבים: בתחלת פלות הלקש. העשב היוצא באהרתה יקרא לקש ככו הבפר האחרון פלקוש: והנה לקש. הלקש הזה הית עולה אחר גוי

הבלך כלומר אחר שהיה נוזו הלשב למאכל בהמות המלך אחר כן היה צומת הלשב וחנא נקרא לקש והנה הארבה הית אוכלו. ויונתן תרגם כמו לצמוח לקש והא צמיח דערק כתר דאתנויות שחתא דמלכא: גו והיה אם כלה, כאשר כלה כמו והיה אם בא אל אשת אתיי כאשר בא ואם יהיה היובל לבני ישראל כאשר יהיה וגן אם מובת אבנים תקשה לי מצורת רור מצורת ציון

מן סדרך שכפים כו אל חמם שהוא כפאם הלפוני של ארן ישראל: עד נחל הערבה. שהוא כפאת הדרומי של ארן ישראל מן הקלם : 0500 36

ל (מ) יוצר. כורה: נובי . הרכה כי ויעל ההרכה (שמות ס') ת"ה נוכח וכן כגוב גובי (נחום ג'): חלקש. כן יקרה ספשב סמחוחר כמו שנקרה משר המאוחר כשם מלקוש: גוי. מלשון

ן (6) כח הראני. נטרחה הנכוחה: יוצר גבי, שכוכה הרכה במחלת למיחת הסשב התאוחר: הדגה לקש . נרצה לי כאלו אחר שנוז ונקלר המשב למאכל בהפוח החלף הלחיחה תדלם הלקש הוא ששב המאוחר: (כ) וחיה אם כלה לאבול. כי כאה במדאה הנכואה כאנ בארכה אכל כל המשב ונאשר כלה לאכול אה הכל הבין או שהמקום מייעד נהביא הארכה לכלום הכל: ואיבר. אמרתי בחפלה לכי מלה נא עון ישראל ולא חשושם בהבאם התרבה כי מי 'יהום את יעקב לכלכלו ברעכ כי הום הפן ואין בו כח ויכולת לכלכל את עלמו למלא די ספוקו וכל העכו"ם שוגאים אופני

from many? Mezudath David explains: He is small and has not strength or ability to sustain himself, to find sustenance, and all the nations hate him and will not support him. He will, therefore, perish from hunger.

Kara explains: When I saw that it

7

1. Thus the Lord God showed me, and behold He was forming locusts at the beginning of the shooting up of the latter growth, and behold the latter growth after the king's mowings. 2. And it came to pass, when it finished eating the grass of the earth,

that I said, "O Lord

1. Thus ... showed me—retribution. that He wished to bring locusts.—[Rashi]

He was forming locusts—Heb. יוצר. This may also be rendered: locusts were forming; also, He was gathering locusts.—[Redak]

locusts—Heb. גּוֹבֶּא גּוֹבֶּא is the Aramaic singular. The "yud" denotes the plural.—[Redak]

at the beginning of the shooting up of the latter growth—Heb. שָּלֶּיל, an expression of the latter rain (שֶּלְילָיל, an expression of the latter rain (שִּלְילָיל, an expression of the latter rain its stalk.—[Rashi] I.e. the grass that grows up when the latter rain falls.—[Ibn Ezra] Redak explains that, just as the latter rain is called שִׁלְילָים, so is the latter growth of grain called שֵּלְילָים, so is the latter growth of grain called שֵלְילָים, Rashi on Hoshanoth defines it as growth of produce. Rashi to Taanith 6a defines it as locusts.

and behold the latter growth—was growing.—[Rashi, Redak]

after the king's mowings—After they mowed the king's grains. Before it would shoot up in its stalk, they would mow it [as] young corn (חַחַשׁ) to feed the cattle, and so did Jonathan render it: [After] the king's young corn (אַחָהְשׁ) was mown. This is a mishnaic expression: (Menachoth 10:8) "One may cut young corn (שַׁחַחַיּ)

and feed the cattle."—[Rashi] I.e. after the grass was mown for cattle fodder for the king's cattle, it would grow up again. That is called wo, the latter growth, and the locusts were eating it.—[Redak]

2. And it came to pass when it finished—Heb. D. When it finished eating.—[Rashi]

the grass of the earth—in that field.—[Rashi] The prophet saw in the prophetic vision that the locusts ate all the grass, and when they finished eating it, he realized that God was telling him that He would bring locusts to destroy everything.
—[Mezudath David]

that I said—in prayer.—[Mezudath David]

and I said, "O Lord God! Forgive now!—and destroy not the land.—
[Rashi]

who shall arise [with] Jacob—
[Jonathan renders:] Who shall arise
and beseech for their sins?—[Rashi]
Mezudath David renders: Who shall
arise with Jacob to sustain him in
the famine?

for he is small—[Jonathan renders:] For they are wandering.—
[Rashi] [His intention is obscure.]
Redak explains: How will he arise after suffering from these decrees, since he is small, a remnant of few

בעותי יו אלהים שבוק כַּסַלְּמַלִּין אָנון : ג אָתִיב יַיַ רוּגְצַיה עַלּ רַא לַא תַתַקַיַים אָכֶר יָיָ: דּ בְּדָנַן עַתִּיד לְּמַדַן בְּאֶשְׁהָא יְיָ אֱלֹהַים וַאָּכָלֵּת יַת תַּהוֹם בַבָּא וַשְׁצִיאָת יָה אַחָּסנָהַא: הּ וַאַכְּרַת

מכוק כד : ריא מול נא

הארק כיר עמדתי לכקש כאה הקרוש ברוך היא למלחי על אותו עון ואומה הא מלח נא מי יקום יעקב כיקסן דשא . אם איני מהפלל עליהם מי בהם שיקום לצוהי לעמור לפניך לתפניע שתבמל בשבילו הגורה זו כי נהמצמו צריקי הדור: (ג) נחם ה' על זאת, וסיד נחם ה' על הרעה אשר דבר ז (ר) והנה קורא לריב באש. הקרוש ברוך הוא נוור לריב ילההוכח ביקקב ולהגלותם על ידי האוכות הדומן לאש:

ותאכל את תהום רבה. וכן הוא אומר כי אש קרחה באפי ונר: ואכלה את תחלק. ותאכל ארץ ויבולה, שבע שנים גרתית א"י באש וכנפרית. שהיו ראוים לגלות ביכי ירבקם אלא שהלה להם הקרוש ברוך הוא עד שנת תשכ להרשע. אבן עזרא

٦, רד׳

כאשר והרומים להם : כי יכים יעקב כי קסן הוא, ואיך החיה לו תקומה כם אלו הגזירות כי קפן הוא ונשאר מעם מהרבה : (נ) נחם . כפו וינחם ח' על הרעה ונחם נפעל עבר כי החי"ת פתיחה: (ד) כה הראני, הראני במראה הנבואה שהיח חאל קירא לפלאכיו לריב ישראל באש וראיתי בפראה הנבואה שהיתה האש גדולה עד שאכלה את תהום רבה ופירושו על דרך ואת המים אשר בתקלה לחכה: ואכלה את החלק. פר חלקת השרה ובאמרו החלק בה׳א הירועה ר"ל חלקת השרח אשר לפיןך כפו שאבר לפללה אחר נוי הפלך וזה להורות כי בעון הפלך היה כי בזפן שהיה הכלך פוב היו העם חולכים ותתות. (ה) ואוכון ... כל היא כיות מות הלכותה ... בברך סובת כבו שהיה מכירהם וסרוכם בדרך ישרה ובוכן שדאה הסלך בררך רגה היו העם גם כן רעים שהיו לובדים סעשיו והאש הזה אפשר שהיה רכיון לחום השפש החוק השורף הפוגע הפפר וסיבש הצבחים ויפעפו או סיפי הנחרות וכראותי בסראה הנבואה שהיה פכלה הכל צוקתי לאל יתברך

ואפרתי ת' ת' חדל נא כואת הרכה הגרולת ולככלה אסד סלח נא והענין אחד בי אם יסלח להם יחדל כלהרע להם. אאו 'ל פי' באש במשמעו שרצה לרין איתם באש ונפרית כסדום ועפורה לולי תפלת הגביא ווהו שאפר בישליה ככעם ככדום חיינו : (ס) ואמר. מצורת ציון

תשהח הארן: מי יקום יעקב. מאן יקום ויבעי על הטאיהון: כי קטן, ארי מטלטלין: (ג) נחם ה' על זאת. נתרלה בחפלתי ונעתר לי: (ד) הראני. עוד פורטנות להכיח עליכם: והנה קורא. חת פחליח שלו **לריב** אתכם בפירענות דליתת אם: החלק. חלקת השדה:

זלח מן היולחים על חחר והטעם מי יעמד ומי יוכל לקום מפני הלרה הזאת ומי ישרת בעבור אהר וככה הוא מי יקום כי קטן הוא מסבול זאת הרעה: (ג) נחם. פועל עבר על כן החי"ת פחיהה והוא מכנין נפעל: (ד)בה. באש. כמשמעו. לדין את העולם כאש כדרך כי כאש ה' נשפט או שיחוק החום כאילו הוא שורף כאש ולא ירד מלקוש: ואכלה את החדק . הלקת השדה ווהו שם המין כמו ויהי לי שור וחמור: (ה) ואומר. כל זה היה במרחות הנכוחה:

מצורת דור ולם יסכו לכלכלו וימות חם כן לכתפב: (נ) נחם ה'. וככה נסתרש כ' פל בנולה כולם ולמר שלה סכיר עוד: (ד) קורא לרוב באש הפים: רבה. נדילה כפימה: החלק. כן יקרה השדה בוק מלקם וגרי. כ' כיה קורה למלחני מרוש שהם יריבו עם שרחל בהבחה משם (לעיל ד'): (ה) חרל. ענין מניעם:

כיל להכיח עליהם הום רכשורף כחש: יתאכל. נדשם לי כחלנו שרסם והובישם את מי כחהום וכחלנו שרסה את לשה קבילת השדות: (ה) הדל גא. פנם כח את הגורה ההיה כי פי יהום את יפקב

All this was in a prophetic vision.—[Mezudath David] Eliezer of Beaugency explains that the fire is figurative of God's wrath.

the field—Heb. הַחֵלֵק, the parcel of land.—[Rashi] Ibn Ezra explains this as a general term, denoting that the fire consumed all the fields. Redak deduces from the use of the definite article that the king's field is meant. as above, where Scripture mentions

the mowing of the king. This indicates that the decree was because of the king, for when the king is good, the people usually follow the good way, since he admonishes them and guides them to follow that way. When the king is evil, however, the people are usually evil, for then, too, they learn from his ways.

And I said—I.e. in the prophetic vision.—[Ibn Ezra]

God! Forgive now! Who shall arise [with] Jacob, for he is small?" 3. The Lord relented concerning this. It shall not come about, said the Lord. 4. Thus the Lord God showed me, and behold the Lord God calls to contend by fire, and it consumed the great deep and consumed the field. 5. And I said, "O Lord God! Desist now!

came to destroy and devour all the grass of the land, I immediately arose to beseech the Holy One, blessed be He, to forgive that iniauity. and I said, ..0 God! . . . " If I do not pray for them, who among them will arise to help and to stand before You to pray that You annul the decree, for the righteous of the generation are very few. Similarly, Malbim explains: for he is small in his spiritual status. It is, therefore, impossible that he rise and strengthen himself with good deeds. Eliezer of Beaugency explains: Who will stand in Jacob if you bring about this plague, for even now, he is small? *Malbim* parallels this prophecy with that of chapter 4, in which God predicts five types of retribution, three of which represent hunger, and the other two, pestilence and the sword. The first three are lack of rainfull, blast and vellowing of the grain, and locusts (verses 6-9). Verse 10 depicts pestilence and the sword. In our prophecy, God shows the prophet how these calamities will come into being. The first prophecy shows how the locusts will attack the land and cause hunger. He explains that the lack of rainfall will cause the grain to grow late, and the latter growth of the grain will shoot up after the king shears his sheep, which is in the summer.

- 3. The Lord relented concerning this—He acquiesced to my prayer and was entreated of me.—[Rashi] I.e. immediately God relented of the evil decree that He had spoken.—[Kara]
- 4. **showed me**—another retribution to bring upon them.—[Rashi]

and behold ... calls-His household to contend with them by the retribution of the kindling of fire.— [Rashi] God showed me in a prophetic vision how He was calling His angels to contend with Israel with fire.—[Redak] Malbim understands the fire as figurative of the pestilence and the sword, which consume the camp. Ibn Ezra explains that the verse is to be taken literally, that God will judge the world with fire, or that perhaps the intention is that the world will retain its heat, which is equivalent to a burning fire, since the latter rain does not fall. Redak. too, explains that the strong rays of the sun, which prevent the rain from falling, cause the plants to wither, and dry up the streams. Kara explains: The Holy One, blessed be He, decrees to contend with Israel and to exile them among the nations compared to fire. Rabbi Joseph Kimchi explains that the decree was to destroy Israel with fire and brimstone, like Sodom and Gemorrah, were it not for the prophet's prayer.

בור לו: מונים בי לארים ולים בי לארים ושראם לארים ולים בי לארים ולים בי לארים ולים בי לארים ב

תיא מפה אוך. ר'כ לא נ'מ נס: מהר"י הרא

(1) עד חומת אגך . על שורה דדינה וכן פתר דונש. הגך לשון טרבי הוט קו המשקולת הטופרת השר כה יבים כונה החומה ליישר הדימום אף כחן הוא לשון קו משקולת משפט:

ולכך נאמר נחם ה' על ואת: (ו) 'חומת אנך. פתר ר' מנחם מלשון נכים ונפיץ ודונש פתר אנך דוא קו המשקולת שבודרין בו את החומה ומשוין אותה שתהא כולה שוה שלא תהא אבן

(ח) הנני שם אנך. הנני שופס אותם כקו שורת הדין: עבור לו. להמתין להם על פשעיהם : (מ) ומקרשי רדיק

 (ו) בחם. הסעם שמתע המה מה פעמים: (ו) בה.
 אגך. אין ריע לו ובלבון המצאל עופרת והטעם כי אשים אגך. אין ריע לו ובלבון המצאל עופרת והטעם כי אשים חומת עופרת בקרב עמי ולא איבר לו לראותו דרך חשל ווש אומרים כי עבור כמי ותפארתו שבור על פשב: (ט) גבשפור סבואר חוא : (ו) נחם , נס זה כבואר : (ו) כת הראני , נצב . כבור חוא יתר אבל בל ל חיכת אנך : בירו אגך , פירש: צו בדיל וכי יקרא בלשון ערבי הכביל אנך בדנשת הכיף ימשקולות הבנין עושין מבדיל עופרת רוצה לומר חומה בנייה בקו הדרין ובמשקולות המשפם וכידו אצך ובידו משקולת תמשום לשפסם על פי מעשיתם ובאכרו ובידו להורות כי

לא יעשה עכהם כלה במי סעשיהם כי בירו הנקסה יהדחמים זהוא רב חסד מסה כלפי הסד. יינתן הרוכ הא כיסרא דהי כעתר על שור דרין ונו". ובמדרה על הוכה אבך על שירא דאוניהא ובידו אבך כבעל חוב ושסרו ביר ועובד על הוכה אבך ול שירא דאוניהא ובידו אבך כבעל חוב ושסרו בירו עובד על הוכה אבך, זה מובדרי נדולה שבן סגין אבך בניכסר"א ע"א כי לא ראה שהיה מושה כלה אלא שהיה שופסם בייסורין ובנלות לפיכך אחר לו מה אהה הואח של אצעק תנביא כי לא ראה שהיה מושה כלה אלא שהיה שופסם בייסורין ובנלות לפיכך אחר לו מה אהה הואח של אצעק תנביא בסראת הראשונות ואבר אבך ראית שהשספם בכשקלות הישספה: הנני שם אנך, אשים בקשפם מקולת המשפם? בלא אוסיף עוד לו. ר'ל שאעבור לו על ששעיי שלא אענישנו לא מכול עוד זה אלא אענישנו בכשפים הנה בנו בכות וסקרשים להכעים: ואני אחריבה ואשימים ועבודיה יפלו בחרב הבית בשין והיא ככו בצד" בירו אבר בירו ובירו או בירו או בירו של הנה כל הנביאים לא הבו לו הבל לי אם בשם ישראל אביהם או בשם יעקב לא כנו שבם ישרץ ואר בשם יעקב לא כנו שבם אברהם ולא בשם ישראל אביה או בשם יעקב לא כנו אתם בשם אברהם ולא בשם יצחק לפי שאברהם ויצחק היו להם בנים אחרים אבל יעבר אבינו נתיחד בזרע הקודש כצור היוד

לכלכלו ברטב כי הוא קטן ואין בו יכילת לכלכל טלמו: (ו) גם חיות. גם הגורה ההיא לא חסייה: (ו) על חומת אגך. על התומה שכוכין אותה כקו המשקולת: ובדר. כיד המקים היה קו המשקולת: (ת) מה אחה רואה. לא שלל לו על התכאות הראשונות לני שכיי מבוארים מעלמם ולא הולערך לכארו אכל כמראה הסיא הועסך (ו) אגך. כן נקרא קו הכנין וכו משקולת הכדיל וע"י מישר הכנאי
 כנין המומה ואלך כוא כדיל בלי סרכי: (ח) עבור. מלי הפעכה:
 כון משסות אלי שמצון: ברכות. על יכמה וחוכת: ישחק,כפו יאחק (כן) ונשסות אלי שמצון: ברכות. על יכמה וחוכת: ישחק,כפו יאחק (ניחק שאמר ישחק לרפו שהכמוח יכיו לשחוק וללפנ): וסקרשי.

יותן שמום לחוץ כשו אגך וגר'. כ"ל אשפום אותם ככן משקולת של שורם מעלתם ולה הולמרך לכלול הלל במרחה הסיה הולמרך לכארו לכן שאלו : שם אגך וגר'. כ"ל אשפום אותם כקו משקולת של שורת הדין ולה אופיף עוד לעכור על פשעיהם למחול אותם: (ם) ונשפו. הכעית שהעמידו לעמ"ם יהיו שוממין כי מעודל הלרות הין מי יכא אליהם : ובקדשי. הארמנות החוקות של ישראל יהיו

Israel by the name Isaac in two places, in our verse and in verse 16. Perhaps his intention was that Isaac allowed himself to be bound on the altar to perform the will of God, whereas his descendants provoke God with their high places, their graven images, and their sanctuaries.—[Redak] According to Ibn Ezra, the high places of Israel and Edom

and the sanctuaries of Israel—That is Bethel, as it is said: (verse 13) "For it is the sanctuary of a king."—

Who shall arise [with] Jacob, for he is small?" 6. The Lord relented concerning this; this too shall not come to pass, said the Lord God. 7. Thus He showed me, and behold the Lord was standing on a wall made by a plumbline, with a plumbline in His hand. 8. And the Lord said to me: What do you see, Amos? And I said, "A plumbline." And the Lord said: Behold I place a plumbline in the midst of My people Israel; I will no longer pardon them. 9. And the high places of Isaac shall become desolate, and the sanctuaries of

- 7. on a wall made by a plumbline—On the wall of justice, and so did Dunash interpret it: The is an Arabic expression for the plumbline. The lead by which the builder of the walls looks to straighten the row of stones. Here, too, it is an expression of the plumbline of justice.—[Rashi from Teshuvoth Dunash, p. 12] This was a wall built with the plumbline of law and with the weight of justice.—[Redak]*
- 8. And the Lord said to me—In this vision, the prophet did not supplicate God to annul the decree, for this was not a decree of extinction, but a punishment of pains and exile. Therefore, God said to him, "What did you see that you did not beg for the annulment of the decree?" Thereupon, the prophet replied, "I see a plumbline, indicating that You will judge them with the line of justice."—[Redak]
- Behold I place a plumbline— Behold I judge them with the line of strict justice.—[Rashi, Redak]

pardon them—to wait for them for their transgressions.—[Rashi] [I.e. I will wait no longer for them to

- repent.] I will no longer endure this, but I will punish them with these punishments. Behold they built high places and sanctuaries to provoke Me, and I will destroy them and make them desolate, and their worshippers shall fall by the sword. They are the house of Jeroboam son of Joash, who worshipped idols and supported the worshippers. Moreover, they had the power to protest. for the king is blamed for the iniquity of the people.—[Redak] Ihn Ezra explains: I will no longer go over to them to see them. This is figurative. He also quotes exegetes who explain this clause as Rashi and Redak.*
- 9. And the high places of Isaac shall become desolate—This expression is indeed puzzling. None of the prophets called Israel by any names but those of their father Jacob, viz. either Jacob or Israel. They never called them by the name of Abraham or Isaac, since Abraham and Isaac had other sons, but Jacob had only righteous children, all of whom became the tribes of the holy nation. Only Amos called the people of

^{*}See Appendix for additional commentary.

ישראל נחרבון נאבם על בית ורבעם דקטלין בַחַרָבָא:יושׁלַח אָכַצִּיָה רַבָּא רְבֵית אַלּ לְּוַת רָבָעָם כַּלְּכָּא רַיִשְׂרָאַל לְמִימָר מְרִיד עַלְּךְ עַמוֹם בנו בית ישראל לא רָבּיל אַרְעָא לְכוּבְרָא יַתּ פל פהנמוהי: יא אַרַי בדנן אַכַּר עַמוֹס בַחַרָבָא יתקטל ירבעם וישראל יִגְלּוּן מַעַלּ כנלא אַרַעַהון: יבּנַאֲטָר אַמַצְיַה לָעמום נְבָוָא אַתָא אַזַלּ וישנח למניה . פכחים פי

מהר"י קרא

בולכת חוץ. וזהו דוננא לישראל כשם שאנך זה אינו נוסח לבאן לכאן לכאן לכאן הקדיש ברוך דוא נוסה לעבור על פשעיהם אלה אם כן ישה בהם משפכים: (יא) כי כה אפר עכים אלה אם כן ישה בהם משפכים: (יא) כי כה אפר עכים בחרב ישת ירבעם. והוא אפציה שמע ומעה שעמום אר רקכתי על בית ירבעם ולא קכתי על ירבעם שהוא לא נהרג

יךבעם קשר עליך עמים וירבעם לא היה או בכיח אל ושלת לו אמציה. במקים שהיה שם כי עמים היה סתנבא עלין לא לא לא אמציה במקים שהיה שם כי עמים היה סתנבא עלין לו לרעת וזהי מאגשי מלכותו כי הקיע היה מנגי אשר וחייב מיהה שכר על המלך שימית בהרב ותנה היא קישר ומורד עליך: בקרב בית ישראל. כי לא דכר הבריו בסתר אלא בלו רבריו: לא הוכל הארץ להכיל את כל דבריו. לא יוכלו אנשי הארץ לסבול את כל דבריו שמדבר רעה על יושראל: יוחץ כי כה , ימית ירבעם. והוא לא אמר שירבעם ומות בהרב ולא ראינו וה שרבעם מה בחרב לא בית ירבעם אמר אלא שאמציה שנה הרבר לרעה כדי שימיתהו ירבעם ושלח לו כי על ירבעם עצמו אתר שימית בהרב האברל רצפי עדוו ירבעם לא קבל לשינו הרע ולא הרע לעמום על זה כמו שכתוב בתחלת ספר הושע: נינו ויאבר אמציה , ביון שראל שרץ קבל ירבעם דבריו להשית עשום אמר לו אמציה שיברו לי א ארץ יהודה שלא ינבא עוד מצורת דור

מצורת ציון

ערן הרמון משגד וכן למשה מקדם מלך הוא וכמו והיה למקדם
(ישיה מ'): יהרבו. מלשו הדבן: (י) כתן. ל"ל ככן הכעל
(ישיה מ'): יהרבו. מלשו הדבן: (י) כתן. ל"ל ככן הכעל
ונימר לעבו"ם: קשר, בינן הנידה מכד כמו ויהי הקבר אמין
(ש"ב מ"ם: להכיל. לבכיל כמו נלמימי הכיל (ידמיה ו'):

להרכה: וקביתי. הקום שני בית ורגעם לתפרע מממ בתרכ ועל זכרים בנויחמד שהרנו בנם בנן וכם כמום (נפו"ב פ"): (יון קשר מדיך עצום. כ"ל מדבר דכרים המכיחים קשל למרוד בן ונהדבן היכשיבשעו שנילחי בהצנית מיישד שליי הרכל וחשירו להלנו כדבר הי: בקרב בית ישראל. כ"ל בברסום רב במעמד כלם: לא היכל

ישראל. הוא בית אל שנחמר כי מקדם מלך היא: עלבית

ירבעם . כן יוחם: (י) כהן בית אד. כימר לע"ח שלו:

(יא) בחרב ימות ירבעם! והוא לא אמר כן אלא והמתי על כית ירגעם והוא כנו זכריה שהרגו שלום בן יכש (מ"ב

במות ישחק. כמות יכרהל והדום: (י) וישלה. בהן

בית אל . כהן הבעל היה: בקרב . בגלוי ידבר ולא יוכלו

אנבי הארץ להכיל לפביל והנה אם תמיתהו ושמחו הכל: (יא) כי , אף על פי בלא מצינו כתוב כי ירבעם מת בתרב ידענו כי דבר הבם אמת הוא או . הנביא אמר בית ירבעם

יכוב אמר המציה בעבור ביהרה אף המלך עליו להמיתו

יהנה ירבעם שחק ולא הביב תשובה לאמליה: (יב) ויאמר.

קד ברח קד אל ארץ יהודה. כי המלך ירבעם יהרוג

אכן עורא

הארץ "עם החדן לא חיבל לספול את כנ דכריו מה במאיים בשנמין וחירכן וכאומר הואיל וגם נסב העם מכה על יא "כ חובל בעשות בו משפע הרון כי גם יד העם יהיה עמך : (יא) בחרב יצית ירבעם . כאמת כהש לו כי הוא אמר על בית ירכעם והוא זכרים

ture does not mention that Jeroboam died by the sword, it is possible that he indeed did. He then mentions the other explanation, that of all other exegetes.

12. "Seer"—You, who prophesy the future.—[Rashi]

go, run away to the land of Judah—for there is the sanctuary of the Itoly One, blessed be He, in Whose Name you prophesy.—[Rashi] and eat bread there—This is an expression of derision. He said to him, "There they will give you

Israel shall be ruined, and I will rise upon the house of Jeroboam with the sword. 10. And Amaziah the priest of Bethel sent to Jeroboam king of Israel, saying, "Amos has conspired against you in the midst of the house of Israel. The land will be unable to endure all his words. 11. For so said Amos: Jeroboam shall die by the sword, and Israel shall be exiled off its land." 12. And Amaziah said to Amos,

[Rashi] Redak includes Gilgal and Dan among the sanctuaries since the large high places were located there. They built large houses in these cities in honor of the high places. They were called palaces and sanctuaries, as in Isa. 16:12.—[Redak]

upon the house of Jeroboam—son of Joash.—[Rashi] For Shallum son of Joseph assassinated Zechariah son of Jeroboam, thus terminating the dynasty of Jehu.—[Redak]

10. the priest of Bethel—A priest of the idols.—[Rashi according to Parshandatha] Printed editions read: A priest of his idol worship. Perhaps he was Jeroboam's priest. Ibn Ezra, too, takes this term to mean that he was a priest of Baal. Abarbanel explains that Amaziah feared that Amos would discourage the people of Bethel from worshipping the calf. Jonathan renders: the mayor of Bethel.

Redak explains that Amos was prophesying in Bethel, and Amaziah, who was the idolatrous priest of that city, heard his prophecy and sent to Jeroboam, who was not in Bethel at the time, the report that Amos had prophesied evil concerning him. Since Amos was his subject, a native of Tekoa, a city of the tribe

of Asher, he was liable to death for mentioning that the king would die by the sword. This was his conspiracy and his rebellion.—[Redak]

in the midst of the house of Israel—He did not deliver his address in secret, but in public.—
[Ibn Ezra, Redak]

The land will be unable to endure all his words—I.e. the people of the land will be unable to endure all his words that he is speaking evil about Israel.—[Ibn Ezra, Redak] Ibn Ezra adds: If you kill him, everyone will be happy.

11. Jeroboam shall die by the sword—But he did not say that, only, "And I will rise upon the house of Jeroboam," and that refers to his son. Zechariah, who was assassinated by Shallum son of Jabesh (II Kings 15).—[Rashi] Redak remarks that we do not find that Jeroboam died by the sword. Amaziah distorted the prophecy so that Jeroboam would execute Amos. He sent him a message that Amos had prophesied about him personally so that Jeroboam would be wroth with Amos. Jeroboam did not believe the gossip about Amos, as is discussed at the beginning of Hosea.—[Redak] Ibn Ezra suggests that, although Scripדבית יהודה ואכול פסן בַּחָמָא וָהַמָּן הַתְּנָבֵי: ינ ובית אל לא תוסיף עוד לַאַהְנַבָּאָה אָרַי סַקָּרָשׁ מַלָּכָא הַוּא וּבִית ַ מַלָּכוּתָא הוא: יד <u>וַאַ</u>תִיב עשום נאַמר לאַפעיה לַא נכיָא אַנָא וְלָא בַר נָבוָא אָנָא אַרִי טָרַי נַיָּתַי אָנָא וִשְׁקַמִין אִית כִּי בשפַלָּהָא כון קַדָם חובי עקא ישראל אַנא מסניף

אלא זכריהו בנו שהרגי שיום בן יבש: (יב) ואכל שם לחם

ט"ו): (יב) הוזה . אתה שתתוכא עתידות: לך ברח דך אל ארץ יהורה. שבם מקדשו של הקכ"ה שחתה מתנכח כשמו: ואכל שם לחם . לשון כזיון חמר לו שם יתנו לך פתותי להם בשכר שתתנכח להם: (יג) ובית אף לא תוסיף עור להנבא. שאין מוכירין כאן אלא שם ע"א: (יד) לא נביא אנכי. חיני מנכיחי שקר שלכם הנועלים שכרם להנבא איני לריך לכל זאת ולא נהנתי כך אני שאני עשיר וכעל מהנה ונכסים כמו שת"י ארי מרי ניתי אנא

ושהמין אית לי כשפלתא: בוקר אנכי . רועה כקר: ובודם שקמים. מחפש כשהמים לראות איזה עתו לקוד כדי להוסיף ענפים ואיזה ראוי לקירות שכן דרך שקולצין בתולת השקמה ובולם כמו ובולש אלא שעמום מגמגם בלשונו אבן עורא

אותך וטעם ואכל שם לחם שהיו נביאי ישראל מתנבאים כעבור פת לחם: (יג) ובית אד. הנה לחות כי יהוח היה מבית אל כי הוא בית מלכותו ומקדשו כי הטעם כפול ויפת השתכש בעבור שנמשח יהוח ברמות גלעד והנה חמליהו ויורם נלהמו עם חזאל ברמות גלעד והארמיים הכו יורם שהיה שומר הוא וכל ישראל ברמות גלעד כי כך כתוב שב יורם אל יזרעאל בית מלכותו להתרפא והגיח כל השרים ברמות גלעד להיותם שומרים ועמהם היה יהוח כן נמשי וכחשר משחהו שם נער הנכיח ונדע הדבר לשרי יורם שהיו שימרים אז השרו כולם עם יהוא על כן לא יכלו שני המלכים

לעמוד לפני יהוח: (יד) ויען. חמר רבי משה הפרסי לה

הייתי נביא השם ולא כן נכיא כי שומר כקר או חורש ככקר

בכלכות ירבעם שהוא ארון עשרת השכסים כל שכן בבית כלכותו שהוא בית אל ואף על פי ששומרון היתה עיר המלוכה לכלכי ישראל וגם ליהוא ולכניו ככ"ט אפשר כי בעבור שהיו דבקים בחמאות ירבעם בן נכם שהם עבורת העגלים כבית אל ובדן עשו כלכי ישראל ארכון כלך כביה אל לפי שהיו תדירים לכא שם לעבור ובבית אל היו יותר רגילים לפי שהיה קרוב לשומרון יותר מדן כי דן הוא רקצה. ארץ ישראל יכן ירבעם בבית אל היה עיקר עבודתו כבו שכתים במלכים כן עשה בבית אל ויעל על המובח אשר עשה בבית אל כמו שפירש בפיי סלכים כי המקום ההיא היה נבחר מזמן יעקב אכינו וחשבו כי עבודהם בזה המקים החוה מקובלת יותר משאר מקומות יתחיה ככן ירושלם שחרי אפר יעקב אבינו יחיה בית אלחים: ואכל שם להם . לפי שגבואי השקר היו מתנבאים לעם בפתרתי לחם ובכוסו' של יין אי שכר אכר לו שינשי הוא כן שילד וינבא

ושם תנבא. שם בארץ יהורה יתנו לך פתותי לחם שתנבא

לתם והם ישמעו נבואתך שהם יראים מן הקרוש כרוך הוא:

(יג) כי מקרש כלך הוא . כי מקדש ה' אינו אומר אלא מקרש מלך שאין אלחים ביניהם אבל ביהורה שם מקרש ה': (יר) לא

נביא אנכי ונו׳ . השיבו עמום לאמציה אתה אכרת ואכול שם להם ושם תנבא איני מתפרנס בפתותי לחמם כי רועה בקר

אנכי ובכך אנכי מתפרנס: ובולם שקכים. מחפש שקמים. ואומן אנכי לחתוך קרשים וקנים לבנין בכל זה אנכי מתפרנס.

פינו ובית אלו. מבואר הואו: פידו ויכן עמום. לא נכיא אנכי. לא הייתי נכיא כנעורי זגם לא כן נביא אגכי שלנדני דרכי הגבואות: כי כוקר אגכי. לא היתה ואת סלאכתי כי בוקר הייתי הולך אחרי בקרי וצאני ככיו שכתוכ אשר היה בנוקדים ועשיר אגכי ואיני צריך ללחם שיתנו לי כפו שתאטר: בולם. ים כפרשים כמו כולש בשין מתרגום ויחפש וכלש כלומיר לוקם שקסים למאכל בקריו או פי" בערב השקכים עם דברים אחרים מצורת ציון

מצורת דוד כנו : וישראל גלה יגלה . גם כזה כחש כי לח המר כן עד לכסוף: (יכ) חוות. כ"ל חתה הוא חווה מה סטבה סה: ברח לדאל

(יב) חווה . דואה ונביח: (יג) מקרש. ארמון מבנב : (יד) בוקר . מלבון בקר: ובולם . טנין בלילה וערכוב ובדרז"ל בכן עני אוכל

בארץ יהורה כי שם יאכילוהי לחם אם ינבא רעת פלכי ישראל:

פתו נוציכה בנוסה (שנח ש"ו): שקבים. שם מין ממיני התחנים ארץ יהודה, כישם מקדם הי מקום הנכוחה: ואכל שם לחם. שם יפרנםו הופה בשל היה של מידים כי לאוצים המה לו: (ע.) ובית אל. הכל בנית אל לה מוסף שוד לבחנה לוחת כי סה הוא להמוח בלתה מהנכה רשה של מלכים השחדים כי לאוצים המה לו: (ע.) ובית אל. הכל בנית אל לה מוסף שוד לבחנה לוחת כי סה הוא להמשן מלך הכו הכיא ומו אכשו מישות בדמים החבר מתורה ביתר יחוד במוחד במוחד של היא מוסף בדמוח במוחד במוחד במוחד במוחד המוחד במוחד מלך הדרך הרוא ופן אוביו ימיחוך בכתשם באחד וחובים להיו ובית במלכה רוא. ד"ל המלכה מוחוקה כיד הפל המכה דורות מלך דוד הרושה בי ורבוחך נשם: (יד) לא גבוא אובר. ד"ל לצי לא הכנחי עלמי לנכוטה: ולא נחשסקהי כלמודה לשתמשב שאי מקבל ביר על הכנהה וכיבור הברנית על הניר וא בן גביא אובר. ולאוחות לא כלא מל מכנה לא מר ביר באוחד לאחר מלכי קבלת שכל נוסה והוא שנין ממרכב שקמים עם דכרים אמרים למחלם הכל הפלים מכנה מלכל הכקרים מנילה והדחבה בי בוקר אובי. אני בעל כקר ואינני לרוך לשכר ולאו כל היום מערכב שקמים עם דכרים אחרים למחלם הכקרים

he named Amos? Because he was burdened (צמוס) by his tongue, and Israel would call him pesilus (Greek for tongue-tied), as it is stated in Pesikta.—[Rashi from Pesikta de-Rav Kahana p. 125]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

"Seer, go, run away to the land of Judah and eat bread there; and prophesy there. 13. But do not continue to prophesy in Bethel for it is the sanctuary of a king and the capital of the kingdom. 14. And Amos replied and said to Amaziah, "I am neither a prophet nor the son of a prophet, but I am a cattle herder and an inspector of sycamores.

crumbs of bread as pay for what you prophesy."—[Rashi] Since the false prophets would prophesy for the people for pieces of bread and for cups of wine or beer, he said to him that he go to prophesy in Judah, for there they would give bread for prophesying evil concerning the kings of Israel.—[Redak] In the land of Judah they will give you pieces of bread so that you prophesy for them, and they will hearken to your prophecy since they fear the Holy One, blessed be He.—[Kara]

13. But do not continue to prophesy in Bethel-for here they mention only the name of the idols.—[Rashi] When Amaziah saw that Jeroboam did not heed his words to execute Amos, he told Amos to flee to the land of Judah and no longer to prophesy in Jeroboam's kingdom, which was the land of the Ten Tribes—surely not in his capital, which was Bethel. Although Samaria was the capital of the kings of Israel, even that of Jehu and his descendants, it is possible that, because they were attached to the sins of Jeroboam son of Nebat. which were the calves of Bethel and Dan, the kings of Israel erected a palace in Bethel since they were often there to worship the calf. They preferred Bethel to Dan, which was farther from Samarial, being at the extremity of Israel. Moreover, Jeroboam himself worshipped in Bethel, as in 1 Kings 12:33), for that place was chosen from the days of Jacob, and they thought that their worship there would be more acceptable than in any other place. They believed that it equaled Jerusalem since Jacob said that it would be the house of God.—[Redak] Ibn Ezra states that Jehu was from Bethel.*

14. I am neither a prophet—I am not one of your false prophets, who take pay for prophesying. I do not need all this, and I never behaved in that manner, for I am wealthy and an owner of cattle and property, as Jonathan renders: for I am an owner of cattle and I have sycamores in the plain.—[Rashi] I was not a prophet from my youth, nor am I the son of a prophet who taught me the ways of prophecy.—[Redak]

a cattle herder—Heb. בוֹקֵר.— [Rashi]

and an inspector of sycamores— Heb. בולם. One who searches the sycamores to see which one has reached its time to cut in order to increase the branches, and which one is fit for beams, for so was the custom to cut the virgin sycamores. בולם is like שלבולם, a searcher, but Amos was a stammerer, for so they said: Why was

^{*}See Appendix for additional commentary.

אבל"כ נסנס: בחבל החלק. כקו המנה מהוכק נין המכו"ם:

אין שני שבק בכנים בננוה ולחידה: (שו) ויקתני ה' . אנל תנלי כנים לקמי פ' ממס בחיים יהול אתר כלאן לעים אותר תנלי היה לנקמי ה' מו) חיותי. כאיתר יחיל להן לי לרך אל כבר מנוחה ממס במת דנה כ' עם כי רן מוקים בנלי אותר בפר של הננואה בחיל : (יו) בשיר הנגדי, להבי הוקקה בללי

מצורת רור

מצורת ציון

נכן נבקשתם במינו והסנים ילאו: (מו) השף. הוא תלמן
שיסה והולה ושנהלול מבינן הדערו כן והקף לו לרום (יחוקאל
ביק): (h) בחבל, קו הזדה:

הייתי ובטבור בהוכרי מחמרי הלולן יורה כי היה רועה מציורן בקרי ובדברי וביתינו זלבר מטרב ישרים וקרא בלום בטו המלול בס להם הייתי ועוד בקרי בייתי במידה מידה ליצורן המחקי עם מסרה הייתי ועוד מסידה מידה לאורי הודה משייה והדים מידה בייתי מה להול בטון בסחר הודיב מידה מידה לאורי הודה באידה מאיד מידה אידה בייתי מאדה ליציי שלאו המלול בטון בסחר הודה באידה לאורי הלה וכלבון במחלל כמי והלל מולל בסלים הנה החוב באידה מלא הבייתי האלה וכלבון יבמילל נמין לכם להם הולה והלה וללחי לאורי לאון לאור לכרי הכם מייר מחקי כמי מחקי למי הודה באיד לישיבה אורי באורי מאורי לאורי הלה הבייה החוב באיד מידה מידה אידי לאיד הודה באיד לאיד החוב באיד מהידה מאיד לאידה האיד לאידה האידי לאיד הבייר הבייר האידים האיד באיד לאידי ובטי ובאיד לאיד היידים האידים האידים האידים האידים לאיד מברי בשיד לאידים האיד האידים היידים האידים לאיד המידו מחלק. מחללן היידים האידים החוב באיד מידה האידים היידים הי אבן עודא

הייתי ובעבור בהזכיר מאחרי האלן יורה כי היה רועה ל
מאבר הזכיר בנקדים: (מ) וירקחבי. מוכרת הייתי ועוד

מאבר הזכיר בעקדים: (מ) וירקחבי. מוכרת הייתי ועוד

פירם עעם אחר בעבור באחר לי ואכול בים הרל לו

פירם עעם אחר בעבור באחר לי ואכול בים הלא כו

מבר וכלון יבמים ללוס כי ביקר אכני והלה בולם אן לה

מבר וכלון יבמים לכיו ויכבו ובקמים ברי זוחה למאים באיוני

מא ההנבאחי בעבור בילד האיר לא הנבל? (מו) הבחף. כמו

לא ההנבאחי באורי היה מעיף לעם הוה: (יו) לבן,

מדבר ברמו וכמוה והיה מעיף לעם הוה; (יו) לבן,

שכך אמרו למה נקרא שמו עמום שהוו עמום בלשנו וישראל קוראים אוהו פסילום כדאי' בפשיקחא: (שו) ואא השיף.לי נפואה הוא והרבה יש במקרא והטף אל דרוס(יהוקאל כ"א): מהר"י קרא
מותר האבר הואיל ננוקר אני בפני מה אני נכוא לכך נאשר
(בו) ויקהני הי באברי הצק וואבר אלי לך הבנא אל פמי
ישראל: (בו) ולא הבוך. לא הננוא , כמי וובק אל דרום ;
(יו) ואליבהך בהבל, בנודל;

על שרעא מסאָבָא הְמוּהּ וישרא² רי נפשי: פי ודברני יי סו רירא מבחר גנא ואַמַר עכי ישראל: סו וקען בשנא דון על ישְרְאֵל וְלָא תַּלֵּיף עֵל בַּוּה שחק: יי בכן אָטֶר יְיֵּ אַתְּּיְרְּךְּ נְּּבְרְרִּאֵ המער ובנך ובנהך בְּחַרְבְּאִירְנְכִּטְלֵין וְאֵרְעָרְ וישראל כגלא יגלון L'N tele aga o . tero (na פרונקא דין אַנּי אנק אריירני יול לא ההנבי CL: רשיי שקמים: ^{מי}ניקדניי ייאטר אלי רור ខ្ល Z. צל"בירו מרטמאר ונוא אליאמי ジャー・ にがる בורה. בורה: רקלור S T T

157 תרגום

15. And the Lord took me from following the flock, and He said to me: Go, prophesy to My people Israel. 16. And now, hearken to the word of the Lord. You say, "Do not prophesy concerning Israel and do not prophesy concerning the house of Isaac." 17. Therefore, so said the Lord: Your wife shall play the harlot in the city, and your sons and daughters shall fall by the sword, and your land shall be divided by lot, and you shall die on unclean soil,

15. And the Lord took me—I did not leave my work of my own volition, but the Lord took me away from following the sheep as I would pasture them. He caused the spirit of prophecy to rest upon me and compelled me to prophesy. Now, how can you say that I should not prophesy when He commanded me to prophesy concerning Jeroboam and his kingdom?—[Redak]

16. And now, hearken to the word of the Lord—for I am prophesying to you, personally.—[Redak]

and do not prophesy—Heb. אַליף תַּשִיף. It is an expression of prophecy, and there are many in Scripture, e.g. (Ezekiel 21:2) "And prophesy (חָשַף) to the south."—[Rashi] Do not speak.—[Redak] Do not hint.—[Ibn Ezra]

to the house of Isaac—as I prophesied above, "And the high places of Isaac shall become desolate." And I prophesied concerning the kingdom of Jeroboam because they made graven images, and you say that I should not prophesy concerning them in their land? God sent me, and I cannot refrain because of your orders.—[Redak]

17. Therefore, so said the Lord: Your wife shall play the harlot in the city—Before you go into exile, your wife, while still in the city, will play the harlot with the soldiers of the invading army. They will not attack her, but she will willingly have intimacy with them.—[Redak]

and your sons and daughters shall fall by the sword—I.e. they will be killed before his eyes. The enemy would slay the children who were unable to walk along by foot with the captives.—[Redak]

and your land shall be divided by lot—The enemies who come to inhabit your land, together with the other nations whom the king of Assyria will bring, will divide your land by lot.—[Redak]

and you shall die on unclean soil— The adults, other than the soldiers, who would be overpowered in war and killed, would be led away in captivity. This was Amaziah's punishment for despising the prophecy, in addition to his idolatry and other sins.—[Redak]

and Israel shall be exiled from its land—Although I did not say this previously, as you reported in my

טַעַל אַרָעהון: א כָּדַין אַחווני וו אַלהים והא כן כְלֵי סִיופִי קִיטָא: בּ וַאֲמֶר מָא אָהַ חָזֵי עַמוֹם וַאָמָרֵית מָן מְלֵּי סִיוּפִי קַנְטָא נַאָּמָר יָיַ לִּי מְשָׁת פורענות קצא למיהי על עמיישראל לא עור למשבק אוסיף קהון: ג וולילון קלף זַּמָרָא כָּכְתַּיהון בְּעַרָנָא הַהִיא אַמֶּר יִי אַלְהִים סגי פּנְרֵי קַמִּידִין בְּכָּד אַהָר יַיִּטָר רָמֵי וָסַלָּק: ר שמעו דא רשימין

מהר"י קרא אלא חונה כלוב קיץ, סל כלא תאנים מתבשלות יחד אלא בחדש הכוו יש סהן מעם והן כשובחין והשאר

בתכשלות בחדש אב והשאר לוקסין בחדש אלול ואותן קורא

קיץ ובלשון חכמים קורא להם קייצי תאנים: (ב) בא הקץ אל עבי ישראל, ואותו כלוב קיץ שאתה רואה מופה הוא לישראל

שבא קיצם ליפרת כהם חמאהם: (ג) רב הפגר. רבים

ה (א) בדוב קיץ. סל מלא סופי תאנים שאינן עוכות: (ג) שירות היבד. שהם משוררי' בתוך היכליהם כמשתחותיהם: רב הפגר. סגי פגרי קטולין: בכל מקום השליך הם. נכל אתר ייתר רמי וסליק השליכו מכחן הסירו מכחן הפגרים החלה: (ר) השואפים.

אבן, עזרא ח (6) בה. כלוב. סל: קיץ. פרי הקין על קילך ופל קלירך: (כ) ויאמר. הכל כדרך מרחות הנכוחה כחשר חמר לירמיהו מה התה רוחה וחמר מהל שקד וענה

כי שוקד אני שוקד לא אזוז ולא אסור עד עשיתי את דברי והנה כאשר הפרי לא יבא כי אם בקני כך בא הקץ לא אוסיף עוד עכור זה הקן ויפת אמר עכור על עונו: (ג) והידידו. רב הפגר . החללים: בבל מקום השליך הם . שלא ירך לב השומעים: (ד) שמעו. השואפים. כמו שאפני

רדיק נו) בָה הראָני . כלוב קיץ . סל כלא פירות הקיץ : נכן ויאמר . בא לפרש לו כה היה מראה הנבואה בפירות הקיץ ד"ל הקץ להודיעו כי בא הקץ עליהם להגלותם מארצם ככו פירות הקיץ שהגיע קץ בשילם ולוקפים אוהם מחשין ואוכלים מהם ומיבשים מה כן בא קץ ישראל להמינם בהקרום ווקץ וקיץ אששר שהם עבוץ אבשר שהם ענין אחר ישראל להמינם בהקרום ווקץ אששר שהם ענין אחר ישרא השרות היכל. השירות הובל או משלים ענין אחר שהיה היכל השרות היכל אחר שהיבורה שאוד מומרים בהיכליהם יהשכי להם ליללה. ואמר על השירות והילילו ד"ל יהפכו להם יללה ועל הלשון הזה נאמר ולפניו תדוץ דאבה: רב הפנר בכל מקום השליך הם. בכל מקום

ד (ה) כלוב. הוה כעין כל וכן ככלוב מלה עוף (יכמיה ה'):

קיץ. ר"ל פירות המייכשים בימוח ההין וכן והלחם והקין (ש"ב ט"ו): (ג) והילילו. מלשון יללה: שירות. מלשון שיר חמר: הפנר. כן יכרה גוף המח למו וכוכד פנר (נהים ג'): הם . ענין בחיקה כמו והמר הם (לעיל ו'): (ד) השואפים . ענין

שישליכו הפגרים הטתים ואסר אחר לחבירו כן המשליכים הם כלוסר גשתוק ולא נצעק ונצדיק עלינו את הדין ככו שפרשנו למעלה. ויונהן הרגם בכל אתר ייבר דבי ושתוק כמו שתרגם לסכלה: ה) שבעו ואת השואפים אביון. ענין בליכה כמו שאפני אנוש ושאף צבים חילם ופירוש כאלו. בולכים אותו מצורת דוד מצורת ציון

על אדמה וגו'. כאכן העכו'ם: וישראל וגו'. ל"ל כמו פכחשת

לי ארבה זנר. למכן הטלים: וישראל וני, ל ני למו בכחסק לובר כשת הה כלמד כן ייה וכן יקום: ח (א) כלוב קיץ. סל מלו סירות הקין: וכ) בא הקץ. כ"ל המולחה מרמו שכל הקו והשף על עמי שהחל כי קין כלית וקן כל ששול לשון: עבור לי. לשכור ולמחל נו על ששיו: (נו) והילילו. ייתפנו לולה השיכות והושיכות שהיי

מומרים בהיכליהם כמקום השיכות יילילו: רב הפגר . או ירכו פגרי הרונים ובכל מקום אשר השליך המשליך את הפגרים הרגים ההם יהיה שהיקה ודמימות רול כי הרואים לא ילטקו ולא ירימו קול למשן לא ירך לב העם : (ד) חשואפיש אבייו. אתם הכולטים את

incident of Amaziah's confrontation with Amos is interpolated between the previous three visions and this final vision. This is the prophecy of the final exile, that of Samaria.

This prophecy became wellknown, so that Isaiah alludes to it in his prophecy: (7:8) "And in another sixty-five years, Ephraim shall be broken, no longer to be a people." The Rubbis (Seder Olam ch. 28) explain that the intention is that Ephraim would cease being a people sixty-five years after Amos' prophecy. See Rashi to Isaiah 7:8. Malbim explains that the sixty-five years are alluded to in the word on, the numerical value of which is sixty-

and Israel shall be exiled from its land.

8

- 1. Thus the Lord God showed me, and behold a basket of late figs. 2. And He said: What do you see, Amos? And I said, "A basket of late figs." And the Lord said to me: The end has come to My people Israel. I will no longer pardon them. 3. And the songs of the temple shall be wailings in that day, says the Lord God; corpses shall increase; everywhere "Cast away, remove!"
 - 4. Hearken to this, you who swallow up

name, now I do say that Israel shall be exiled from its land.—[Abarbanel. Mezudath David]

- 1. a basket of late figs—Heb. בְּלוֹתְּב A basket full of late figs, which are not good.—[Rashi] Redak renders: A basket full of summer fruit. I.e. fruit which is dried in the sun.—[Mezudath Zion] Kara explains that this was a basket full of ripened figs. Some of the figs ripen in the month of Tammuz, most in the month of Av, and the remaining ones in the month of Elul. These are the late figs.*
- 2. And He said—He came to explain to him the meaning of the vision of the late figs.—[Redak]

The end has come—1.e. the end has come for them to be exiled from their land, just as it is with the late figs; when the end of their ripening has taken place, they are picked from the tree. Then some are eaten, and some are dried. So has the end come for Israel, to drive them from their place. Perhaps the word yig and yig are derived from the same root.—[Redak]

- I will no longer pardon them—Heb. עבור, I will no longer pardon their sins.—[Redak, Jonathan] I will no longer pass that end, which I have decreed.—[Ibn Ezra]
- 3. And the songs of the temple—which they sing within their temples at their banquets.—[Rashi] Those songs shall be turned into wailings. 1.e. instead of singing they shall wail.—[Redak]

corpses shall increase—The corpses of the slain shall increase.—
[Rashi from Jonathan]

everywhere "Cast away, remove!"—Everywhere one will say, "Cast away, remove!" Cast away from here, remove these corpses from here.—[Rashi from Jonathan]*

Abarbanel explains: Everywhere He has cast; silence! The antecedent is God. God had cast Israel down. Therefore, be silent, Amaziah. Do not continue to speak as you have spoken. You should know that it is a time of evil, and you will see that my prophecy will be realized. Since this vision was revealed as part of the prophet's retort to Amaziah, the

^{*}See Appendix for additional commentary.

מסכניא וסדמן לבסקא בלֵי חַשִּיכוָא מן אָרְעָא: ה דָאָמָרִין אַימְהַי יִמְמֵיי ירח עבירא ונובן עבורא ושמשתא ונפתח אוצרין לָאַזָערָא מֶכְלָּתָא ולאוסבא על סלעא בְּכָסְבָּא מלא מקר יעבוד . כ'ב ל:

התגרים בהם: (ד) ולשבית עניי ארץ. כמו לדשבית עניי ארק עכשיו הולך ומפרש מה שאמר למעלה לא ירעו עשות נכוחה נאים ת' האוצרים המסושור בארמנותיהם: (ה) לאפר פתי יעכור החדש ונשבירה שבר. כהרנופו דאמרין איםתי יכטי ירח עיבורא ונזבין עיבורא . והשבת ונפתחה בר. ושכסתא ונפתח איצרין. שהיה השנה מעוברת ועדיין היה רחוק לפסח היו כפקיעין שערים לתבואת ישן. זהו שאומר כאן מהי יבא עיביר החדש. מתי יהא מעובר חדש בשנה שנשביר ביוקר השבר וכשתבא שנת השממה שלא נזרע ולא נקצור ונפתח את אוצרות בר שלנו שקנינו לשעבר באימת גרולה נשביר את אוצרות בר שלנו שקנינו לשעבר באימת גרולה נשביר עכשיו לעניים באיפה קשנה. וכל זה. לקנות בכסף דלים : (ו) וספל בר נשביר. הם קצח וכפון פסולת שבתבואה נככוד ביוקר ולכך קורא איתו ומפל שנופל כן ההביאה ונפכר איתו

כשלוקחים ספונו במרכה ובאונאה וחם העשירים אוצרי הפירות: ולשבית ענוי ארץ. כבו ולהשביה וכן לשביר בעזניה כמו לחשמיד ופי׳ הם הישבים לבמלם מן העולם שלוקחים מה

שלהם בפרכה ובעולה: עניי ארץ. עניי כתיב יהעניים ברוב הם ענים: (ס) לאסר, החדש. יחדש הקציר שימצאו העניים מה יאכלו בשדות ואחר כן יבאו לידינו לקנית שכר: והשבת ונפתחה בר. וכשילכור החדש ויבאו העניים לקנות ירחו אותם לשבת אחרה ואומר יעבור זה השבות ובשבות האחר נפתח אוצר הבר ונסכור ודוחים אותם כן עד שהתייקר התבואה ויסכרו לרצונם, שבת שביע כסו שבע שבתות תמיכות

תהיינה . ויינהן פי" החדש חדש העיבור ופי" השבת שממה שהרגם דאמרון אימתי יספי ירת עבורא ונובין קיבורא לשפופתא ונפתח אוצרון לפי ששנת העיכור בתארכת השנה ופוקרת התבואה וכן שנת השפפה שאינם זורעים מתוקרת התבואה ואוצרי פירות בהאוים שנת הניקר: ונשבירה. ונפכור כי פוכר התבואה וקרא פשביר ככו הפשביר לכל עם הארץ איכל בכסף השבירני והתבואה נקראת שבר לפי ששונרת הרעב וכן אמר שבר "דעבון בתיכם על דרך ישברו פראים צכאם: יהקבין איפה. כקסינים האיפה שביכרים בהומנרילי׳ השקל שלוקחים שאפף במשקל גדול סלוקחי תתבואה והאבן צכאם: יהקבין איפה. כקסינים האיפה שביכרים בהומנרילי׳ השקל שלוקחים שאפף במשקל גדול סלוקחי תתבואה והאבן ששוקרים בה את הכסף בגדולים אותם ועוד מעותים המאונים שהם מאוני מרמה אחר שיעותו אותם וכן וכנדי כרובים תפשים וכן ופחני קמח יהרומים להם הנה כי בשלשה פנים פרסים את העניים בסכרם להם התבואה: (נ) לקנות . חם מצורת ציון מצורת דוד

כליעה והמשכה אל הפה כמו שאשני אנוש (מהלים כ"ו): ולשבית. כמו ולהשכיח וכן ללכח לגיד (מלכים כ' ט') ומשפטו להגיד: ולחשבית . הוא מנין בטול ומניעה כמו שכת נוגש (ישעיה י"ד) : (ה) ונשבידה . מוכר פתכוחה נקרח משכיר . כמו המשכיר לכל עם הפתן (בתחשית מ"ב): שבר . כן תקרת התבוחה וכן נחמר שכר רעבון בתיכם (שם מ"ג) ווהו לפי ששוכרת הרעב על דרך ישברו

סאכיון ועובקים להשכיח מן העולם טניי ארן : (ה) לאפר . בהמה אומרים : כתי יעבור החדש . ד"ל ההודב הידוע בל הקליר כי כימי סקליד מולחין העניים לחכול מהלקע והבכחה והפחה וחינם קונים תבוסה למחדלם: וגשבירה שבר. כשיעבור החדש לא ימלאו מה להכול וה: נמכור להם התכוחה כסי הוות נסשינו : וחשבת . מלת מתי יעבור מבמבת לבתים כהלי חמר מתי ישבור הבבת. הוח שנת מהיי ישבה ממחבה וכדיים להני חמות מהיי ישביל השנה הוח שנת "לשכון נחידם עם מיבו ווהו נמי ששוכתה הכר כני דרך ישכרו הששתה כי או מתחמוסים העיום והוחה הבר, לשיפה של המחקר ומיד של השלחם (תחלים ק"ז): וחשבה, כן תקרא שנת המשים קנום השולה לתחלום: ונפתחה בר, לשיפול השלח המחקר ומיד וכשלה השלח של או אים המחקר בריק של המחקר בריק של המחקר בר לללות התכולה: להשקח או החדר לללות מהל השקח של להמחקר להשלח מיבו בישלח מיבו בישלח מיבו בישלח מהיים להשחת מיבו ב לשות של לה התחונים לעשות מדמה להשלח של משם את הכף שנו מבן משם להוח המשקל למשן יהא נכתחה שהכסף חסד הככם: מאונים חבה. לשות של לה התחונים לעשות מדמה להשלח של הבף שנו מבן מבן להוח המשקל למשן יהא נכתחה שהכסף חסד הככם: מאונים חבה.

הכילעים אביון: ולשבות . כמו ולהשכית ודוגמא לשמיד

מפוניה (יבעיה כ"ג) ללכת לגיד ביורעאל (מלכים ב' ט'):

(ה) מתי יעבר ההדש, זו היא השאיפה מלפים עת הייקר

התכיאה וימכר לעניים ברכית ויטלו שדותיהם: יעבר

החדש. ה"י מתי תתעבר הכנה ויכא חדש העיכור ולשון

העברה הוא כמו העביר המועד (ירמיה מ"ו) ולפי שדוחין

את הקרכת העומר והשנה נמשכת והישן מתייקר: והשבת

וגבתחה בר . מהי הכל השמיטה ותייהר התכולה ונפתח

אולרות כר בלני: דהקטין איפה. למכור במדה קטנק ואת כספינו נקבל כבקל גדול : (ו) בעבור געלים . בדיל

אנוש באפה רוח: ולשבית. להשכית כמו לשמיד ינפתח

הלמ"ד להירות על הה"א וטעם להשבית להכריתם:

(ה) לאסר. על אולרי הכר ידבר אולי הכוא שנת רעב כֿאַבר יעביר זה ההדש ולא ירד מטר אז נמכור הכר כיוקר זיקטיני האופה שימודו בה הבר ויגדלו השקל לקחת יוחר

והם דברי מרמה בחבן ובמחונים: (ו) לקנות. הדלים

אכן עזרא

לפי שמהוני משקל שלהם היו עשייות כחופן שיכולים להכרים את הכף למה שהם רולים לכן קראם מחוני מרמה: (ו) לקנית בכסף

plot against them to purchase them, i.e. to purchase their fields and vineyards cheaply since they are hard pressed. They even plot to purchase the poor themselves as slaves, as the prescribes: (Lev. "Should your brother become poor

and be sold to you . . ."—[Redak, Ibn Ezral

in order to inherit them—Heb. בּעֲבוּר נַעֶּלָיִם .—[Rashi from Jonathan] Others render: for shoes. The poor are so hard pressed that they sell themselves into slavery for some-

the needy, and to cut off the poor of the land. 5. Saying, "When will the month be delayed, so that we will sell grain, and the Sabbatical Year, so that we will open [our stores of] grain, to make the ephah smaller and to make the shekel larger, and to pervert deceitful scales. 6. To purchase the poor with money, and the needy in order to

five. He said to Amaziah, "Keep silent!" I have something else to tell you, but I am afraid to do so. I must, therefore, keep silent. He hinted at the prophecy but did not disclose it to the public, only to the disciples of the prophets.

4. you who swallow up—Heb. ภูติรู, who swallow up the needy.— [Rashi]

and to cut off—Heb. אַלְשְּבִּית, like הַּשְּבֵּית. And examples [of this are found in Isaiah 23:11:] "To destroy (קשָבִי) its strongholds." (II Kings 9:15) "To go and tell (בְּישָב) in Jezreel."—[Rashi] Rashi's intention is that in these two instances, the usual form is הַשְּמִיד and הַלְּבָּיִּד Instead, the "he" is omitted, and the "pattah" is placed under the "lammed." See Rashi in these two places.*

5. Saying, "When will the month be delayed"—This is the swallowing up. They anticipate the time that the grain will be expensive and will be sold to the poor with interest, and they will take their fields.—[Rashi]

the month be delayed—Heb. יַעבֹר.

Jonathan renders: When will the year be intercolated and [when] will the month of intercolation come? This is an expression of delay, like (Jer. 46:17) "Has allowed the appointed time to pass by (הַּמֶּבִיר)." And because they delay the offering up of the Omer, and the year is extended, and

the old grain becomes expensive.— [Rashi] Rashi alludes to the prohibition of eating new grain before the offering up of the Omer on the sixteenth of Nissan (Lev. 23:14). In a leap year, the Omer is offered up a month later, and grain becomes scarce. Therefore, those who store away grain can charge higher prices for it and compel the poor to surrender their fields in order to pay for it. Redak explains: When will the month pass? I.e. when will the month of harvest pass, and we will have grain to sell the poor for high prices.

and the Sabbatical Year, so that we will open grain—When will the Sabbatical Year come, and the grain will become expensive, and we will open our storehouses of grain.—[Rashi]*

to make the ephah smaller—To sell for a smaller measure, and our money we will receive with a large shekel.— [Rashi from Baba Bathra 90b] I.e. the ephah with which they sell the grain they make smaller, and the weight with which they weigh the money they receive for it, they make larger.—[Redak]

and to pervert deceitful scales— This is an ellipsis. The intention is: and to pervert scales to make them deceitful.—[Redak]

6. To purchase the poor—They

^{*}See Appendix for additional commentary.

דנה סנון ומהמפת עבורא נובן: י קים יי דיהַב רבותא לַיַעַקב אם יתנשון לעלמין כל עובריהון: ח העל רא לָא הַחָרוב אַרְעָא וִיצִּבֵ**י** בל דותיב בה ויסק עלה

נעלים ומפל בַר נַשְבִיר

17/27

דיחסנון: ומפל בר נשביר. ומהממת שיכורה מכין הת הפסולת שנפל מן החטים בנפה למכור ביוקר לענים: (ח) העל זאת לא תרגז הארץ. וכי חין עון זה כלחי שתהרב עליו הארן: ועלתה כאור בלה . ובמקים אחר הוא חומר ועלתה כיאור כלה (לקמן ט') וי"ת שניהם כשוה זיםק שלה מלך במשריתיה דסגיאין כמי נהרא ויחפינה כולה וקשה בעיני לפרשו כאור כמו כיאור ויש לפרשו כמו של

אבן, עורא בלפרם מוכרים נפשם בכשף לקנות בר ואפילו בעבור דבר קל כמו נעלים מרוב הדהק: ומפל בר נשביר. הנוסל מהככרה נמכור: (ו) נשבע. בגאון יעקב. הוח השם הנכבד שלח ידעו נוי רק יעקב ויפת חמר על החרון גחון עווכם ויתן לשכי עווו: (ח) העל. ועלתה באר. חסר יו"ד כחילו כחוב כיחור והעד שהוח כופל זה הפסוק בסוף הפרק ושם כתוב עלתה כיאור כולה והטעם ראויה היא הארץ שתרגז ותעבע כי היה על המים וכן כתוב לרוקע

מהר"י קרא תחת תכואה: (ח) וכלהה כאר כולה ונגרשה ונשככה כיאור סצרים. כאור ענן. כמו יפיק ענן אורו. ואמר רבי יוחנן שבאליהו ובירירת נשמים הכתוב מרבר. ופתרונו ועלתה כיאור מצרים כולה. כענן זה שהוא כלא נשם שמחשיך את העולם שמעלה וכנרש רפש ופים ומשקיע פים וכים כהורים לפעלה כן אשקיע רשעים הרובים כים נגרש וישארו הצדיקים.

רד"ק בהנכלים אליהם כבה שיעשו לחם שיקנו אותם כלומר שיקנו שדותיהם וכרכיהם בדמים קלים לרוב רחקם והם מביאים ארגם לוה הדווהק במרכותיהם גם הישנים לקנותם הם עצמם לעבדים כבו שהצר כי יכוץ אחיך עכך ונמכר לך ואביון בעבור נעלים. איאול נעבדר עניים שהוא הרכך כך חושבים לקנותם נעלים. איאול נעבדר ביניים שהוא הרכך כך חושבים לקנותם בנכליים אשר נעבלו. ויונהן הרגם בעבר עלים כריל דייחפנין וכבר בחבנו פירושו לבעלה: וכפל בר נשביר. ואומרים נמ חם אפילו מפל כך נשביר להם בעת היוקר שאין ררך למוכרו כשאר תתים וכפל בר הוא כה שנופל תחת הככרה כשכוכרין החפה שהוא מכולת החפה ולאיאכלוהו בני אדם אלא מאכילי

איתולעיפאת הגדלים בבית אלא אם כן תוא יוקר בדול שאוכלים איתו העניים ברוב הדוחק: מ) נישבע ה' בנאון ינקב. ר"ל כמו בי נשבעתי וכמו שאמר למעלה כנפשו והוא יתברך חוא נאין יעקב או ריל נאון ינקב בית המקרש כמו את נאין יעקב אשר אהב מלה. וכן אבר למעלה מחאב אנכי את נאין יעקב נאין יעקב או ריל נאון יעקב בית המקרש כמו את נאין יעקב אשר אהב מלה. וכן אבר למעלה מחאב אנכי את נאין יעקב נאין יעקב או ריל נאון יעקב בית הסקרש כמו את נאון יעקב אשר אהב מלה . וכן אבר למעלה מהאב אנכי את נאון יעקב או רוב הבר למעלה מהאב אנכי את נאון יעקב הבר ובנית המקרש בית במביל במביל במביל במביל במביל מה הצל בת במביל במבי כבו היאוד מכצרים שעילה וכתנבר ופתפשם על כל הארץ כאיר ככו כיאור וכן אמר לממה כשניתו הפסוק ועלתה כיאוד סצורת ציון

סצורת דוד

רלים. כ"ל נקח תהם כל כספם ברמיה שד שלא ישאר מאומה כידם ונקנה חותם ככבף לעבות פעהם שכודה : בעבור נעלים. ד"ל נהנה פוחו כרבר מועם כפכור זוג מנפלים: ובפל בר נשכיר. פוד היו אומרים לא נמכור להם תכואה נקיה אלא נפרכב בה הסכולם

תלנות. פנין פהום ודכר בהינו דהוי והוא מל' פון : (ו) נעלים. מנפלי הרגל: ומפ", מל' הסלה : (ח) חרגו. פנין הנוסח הרפדה: ואבל. פנין השהחה כפו אכלה אדשה (יואל א'): באור. כפו

שמפילים בן החבואה כשמה שמרקדין פותה בנסם וככרה והם כפל כרחם יקנו עם הספולת: (ז) בגאון יעקב. בים המקדש יקרא כן כפ"ש ולכי פרו לנחון שמהו (יחוקלו ז'): (ח) העל ואח. וכי פל מפשה כוחת לה תכעד החרן ולה ישחתו כל ביושבים כה: תלתה כאור. כ"ל דין הוה בחתיה המים על כלה כמו ביחור המכסה על החרן כלחהו לכשקות השרות: ונגרשה ונשקעת.

midst, and afterwards it will rest.— [Rashi]

Redak, following his explanation of the beginning of the verse as a reference to an earthquake, renders: and it shall ascend wholly like the river, and it shall overflow and be inundated like the river of Egypt. Le. it is fitting that the water cover the land entirely as the Nile of Egypt

customarily does, and the water overflow and inundate the land as the river of Egypt. In the event of an earthquake, water fills the fissure. In this case, however, it is fitting that the water cover the entire land just as the Nile, when it overflows, covers the entire land. Rabbi Joseph Kimchi explains that the overflowing and the sinking of the water symbol-

inherit them, and the refuse of the grain we will sell." 7. The Lord swore by the pride of Jacob: I will never forget any of their deeds. 8. Shall the land not quake for this, and shall all its inhabitants [not] be destroyed? Yea, it shall rise up wholly like the rain cloud.

thing as insignificant as a pair of shoes.—[Ibn Ezra, Redak] Cf. 2:6. Or, the judges pervert the cause of the poor even for a bribe of a pair of shoes.—[Isaiah da Trani]

and the refuse of the corn we will sell—[Jonathan renders:] And the sweepings of the grains we will sell. The refuse that fell from the wheat into the sieve, to sell at high prices to the poor.—[Rashi] This is usually not eaten by humans but fed to the fowl that are raised in the house. Should grain be very expensive, however, the poor purchase the refuse because they cannot afford to purchase the grain usually eaten by humans.—[Redak]

7. by the pride of Jacob—Equivalent to "I swore by Myself," since God is the pride of Jacob. It may also be explained as referring to the Temple, which is the pride of Jacob, for God made His Presence rest there. He swore by His Presence, which He made rest in Jacob, and which they removed from themselves.—[Redak, Ibn Ezra]

8. Shall the land not quake for this—Is this iniquity not serious enough that the land be destroyed because of it?—[Rashi] Is it not fitting that the earth should shake from its place and turn over?—[Redak]

and ... be destroyed—For who can tolerate such injustice? And,

just as the earth was destroyed by the Flood because of injustice, and Sodom and Gemorrah were overturned because of injustice, so is it fit that this land be turned over for that very reason.—[Redak]

Yea, it shall rise up wholly like the rain cloud—Heb. פאֹר. And in another place (9:5), Scripture says: "And it shall come up wholly like the river (כיאֹר)," and Jonathan renders them both identically: And a king shall rise upon it with his camp as numerous as the waters of the river, and cover it completely. To me, it seems difficult to define באר like ביאר. It can. however be explained like: (Job 36:32) "On the clouds, the rain (אוֹר) is covered." (Job 37:11) "He scatters his rain cloud (אוֹרוֹ)." And it shall go up wholly like a rain cloud, pitch darkness.—[Rashi]

and it shall overflow and sink like the river of Egypt—The Nile overflows once in forty years and waters the land, and when it overflows, it brings up mud and dirt on its banks, and when it returns from watering, it returns over its banks, and its water sinks. And that is called sinking, for the dirt that makes the water murky, settles.—[Rashi]

and it shall cast up—Heb. הְנְרְשָׁה Like (Isa. 57:20) "And its waters cast up (מְלִרְשׁה) mud and dirt." Also the land will spew out the wicked in its

סלה בסשרותיה דסגי כְּמֵי נָהַרָא וְיַחֲפִנָּה כּוּלָה זיסבן: נת נתבהא וָתִשְׁהְּבַע כּנְתַר סִצְרַיִם: פ וִיהַי בָּעָרָנָא הַהִּיא פּ אַפר וָיָ אֱלֹהִים וַאֲכּפִי נהור: יואַהַפִּיר חַנֵיכון

תשקעה קר מהר"י קרא ת'א השפש כלהרים. פ"ק כה : חניכם לחבל : שם טו כ :

ונשקתה כמו אשקיע סימיהם: (מ) והכאתי השמש בצחרים. כלכות בית דוד תנדמה לשמש. כמו שנאמר וכסאו כשמש מלכות בית דוד העדמה ושמש. כמו שנמטר וכמאו כשמש נגדי כיה כשוה שולם. מלכות יומחן בצדרים. כשהוא מתחוק נגדי כיהר מכון שולם. מלכות יומחן בצדרים. כשהוא מתחוק יותר במלכותו. ועל יאשיתו פלך יהודה הוא אומר שתרבו פרת זכן הוא אומר בספר מלכים בימוי עלה פרעה נכה מלך מצרים על אומר על נחר פרת זכן הוא שיחו לכרשת ורמיתים מלך אשור על נחר פרת הילך המלך יאשיתו לקראתו רמיתים. כמניתו כראתו אותו יאשיתו דרש וחדב לא תעכור באוצכם במניתו כדאות אותו יאשיתו דרש וחדב לא תעכור באוצכם אפילו הרב של שלום לא תעבור בארצכם מיד עלה לקראתו ולא הניהו לעבור בארצו והרנו פרעה נכח. והכאתי חשפש. ובא השמש. שהוא חערב שמש: (י) וכל שיריבם לקינח. וכן

כפים פכה אור (איוב ל־וֹ) יפיץ ענן אורו (שם ל"ז) ועלתה כענן גשם כולה אפיל' וחשיכה: ונגרשה וגשקעה ביאור ביצרים, נילום עולה אהת לת' שנה ומשקה את הארץ וכשהוא עולה מעלה רפש וטים על שפחו וכשחוור מהשהות חוזר על גדותיו ומימיו מלטללין והוא קרוי שקוע שהסיע העוכר את מימיו נשקע ונגרש כמו ויגרשו מימיו רפש ופים (ישעיה נ"ז) אף הארץ תקיא רשעים שבתוכה ואה"כ תנוח: (ט) והבאתי השמש בצהרים. כפיהה שלום גדול תכה מפלה פתאום ואמרו רבותי' (מ"ק כ"ה) זה יומו של יאשיהו שמת בחרב של שלום כתו שאמרו רבותינו (תענית כ"ב) אין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה שאמר לו ליאשיהו מה לי ולך ונו׳ לא עליך אחה היום (ד"ה כ׳ ל"ה) לא פליך אני בא היום כי אם לעבור דרך ארלך אל בית מלחמתי ונו׳: השמש . מלכות כיח דוד נמשלה כשמש שנאמר וכסאו כשמש נגדי (חהלים ס"ט): (י) והפכתי חגיכם לאבל. כענין שנאמ' וכל יהודה וירושל' מחאבלים על יאשיהו (ד"ה שם): וכד שיריכם לקינה. כענין שנאמר (שם) ויאתרד

דר"ק כלה: ונגרשה. שתהיה נגרשת ממקומה ויכסות מים ותחית נשקעת בתוך הסים כיאור כצרים שככסה חיבשה בצאתו כו כשתרעש הארץ רעש גדול מקום פתיחתה ימלא מים וינברו המים עד שיכסו המקום חהוא. ואדוני אבי ז"ל פירש ונגרשת ונשקתה יצאו בנולה ממקום שבתם כצאת חיאור ממקומו ותוא

אכן עורא הארן על המים: (ע) והיה. אשנה המנהג לכוא השמש בהצי היום כדרך וקדר עליהם היום: (י) והפבתי ושבתיה. הטע' הארן כי כל יושכיה יחאכלו כאכל אב על

שוקת בחפירות ובגבים שהופרים סביבותיו וכן ישקנו חם בלנלות ויונתן תרבו יוסק ללה טלך ונו: ונשקחו. ונשקחו הרב וחבקיב צנון כשקה כסו כי כלה משקה רוצה לום: שתתיה כלה מים התקריונשקפה רוא מטאר יותר שתחיה שקושה בתוך הבים: (ט והיה ביום ההוא ביום הרבן הרבר; והבאתי השפש בצחרים, משל על רוב חברה שתתיח להם על רד שאבר וקדר עליהם היום: (ז) והפכתי, ושםתיה כאבל יחיד. אשים הארץ לאבל גדול כאב המתאבל על בנו יחיד שהוא אבל

סצורת ציון המים השוטפים ינכשו לפש יטיט ואח"ו יהיה נשקש הרפש והפיש כיאור הום הנישם ונפלה היו"ד : ונגרשה. פלי גרושין ופנודם: וגשקעות. פנין נפילם הדכר כפומק כפו לח לבקים מיפיסס (יחוקאל ליכ) : (ט) ההבאתי. פנין בקיעה כפו וכל הפפם ופהר

לרדת הל קרקטות המים כמו יחור מלרים שכשת שמתנכר ושולה מפלה הכש לטים ואח"ז שוקעים למשה ה"ג מהדין להשמיד הכשעים ען החרן ואח"ז תהיה ההרותה: (ע) והבאתי . אשקיע את השמש

מצודת דוד

בשת להרים נותן חקפה רדל בפח ישבו בהשקנו שלתן חבל הלרם פחלום: החחשבתי. אביא חושך פל פארן כיום שיש בו אור כב והוא כשל שנין במיש: (י) והשבתי. חשורת שמחם החג יהיה אכל וחמורת השירה יהיה קינה: החשליתי. רדל אביא פליהם לרה פד

ting of the sun at midday is a symbol of the troubles that will befall them on that day.

10. And I will turn your festivals into mourning—as the matter is stated: (II Chron 35:24) "And all Judah and Jerusalem mourned for Josiah."—[Rashi]

and all your songs into lamentation—as the matter is stated: (ibid. verse 25) "And all the singing men and singing women spoke in their lamentations."—[Rashi]

like the mourning for an only son—Like a father who mourns over an only son. - [Rashi] Such mourning is very intense. So will all the inhabitants of the land mourn with such intensity.—[Redak]

and it shall cast up and sink like the river of Egypt. 9. And it shall come to pass on that day, says the Lord God, that I will cause the sun to set at midday, and I will darken the land on a sunny day. 10. And I will turn your festivals into mourning, and all your songs into lamentation, and I bring up

ize the people being driven into exile and settling in various places in the Diaspora.

9. I will cause the sun to set at midday-When there will be exceeding tranquility, a sudden downfall will come, and our Rabbis said: This refers to the day of Josiah, who died by the "peaceful sword," as our Rabbis said: There was no more peaceful sword than Pharaoh-Neco. who said to Josiah, (II Chron. 35:21) "What do I have to do with you, O king of Judah, not upon you yourself Not upon vou do I come today, but to pass through your land "to the house against which I wage war etc."—[Rashi from Mo'ed Katan 25b, Ta'anith 22a Rashi alludes to Pharaoh-Neco's campaign against Assyria during the reign of Josiah, king of Judah, as described in II Kings 23:29f., II Chron. 35:20-24. Assyria had seized Carchemish from Aram and was encamped there on the Euphrates River. In order to attack them, Pharaoh-Neco had to pass through Eretz Israel.—[Redak to II Chron. 35:20] At that time, Josiah went toward him to prevent him from traversing his land to attack Assyria. Instead of inquiring of Jeremiah whether he should

march against Pharaoh-Neco, he expounded on the passage of Lev. 26:6, "...and a sword will not pass through your land," to mean that friendly armies through the land to attack other countries would not pass through Eretz Israel. He, therefore, had the courage to attempt to repulse the Egyptian forces. When he heard Pharaoh-Neco admonish him to "desist from the god who is with me. and he will not destroy you" (II Chron. 35:21), he thought that since Pharaoh-Neco depended on the pagan deities for aid, he would surely vanquish him, and he continued his campaign. In fact, however, his generation was not worthy to be spared the intrusion of friendly armies. He was unaware that many of his subjects worshipped idols clandestinely. See further Commentary Digest to II Kings 23:29, Isajah 57:8, Jeremiah 3:6.10.

the sun—The kingdom of the house of David is compared to the sun, as it is said: (Psalms 89:37) "And his throne is like the sun opposite Me."—[Rashi] Redak explains that the day referred to is the day of the destruction of the land, and the set-

לָּאַלָּיָא וָאַסַק עַלּ כָּלּ חַרצין סק ועל כל ריש כָרַם ואשוינה ב**אַכ**ַד יַחִיר וָסוּפָה כַּינס מָרִיר: א הָא יוֹמַיָא אָהָן אַכַּר יי אַלהים ואשלח כפנא בְאַרָעָא כֵּית דְּכְפַּן לְמֵיכֶל וְלֵּית דִי צְחֵי לִכשְׁהֵי אֶלָהֵין לָקַבּלָא יַת פַּתְּלְמָא דַיִּי: יב וַיִּשְהַלְּהוֹן מַיַמָא עַד מַעַרַכָּא וּמָצְפּוּנָא עַד מָרִינְחָא יַהַכוּן לְּמִהְבָּע אוּלָפַן כון קדם יו ולַא יִשְׁכָּחוֹן: יג בִּיוֹמָא הַהוֹא בנישתא ישהלהיו יושראל ראינון דמין לַבְתוּלָן שַׁפִּירָן רְטָעַאָה בְשַׁפַרָהָן עִם עוּלֵימין

מהר"י ק**רא**

רש״י כל השרים והשרות בקינותיהם: כאבל יחיד. כאב (יא) בי אם לשמוע את דברי ה' . שמשפסקה פלכות בית דור מתחלכל על כן יהיד: (יא) כי אם לשמוע. מתסמוק מכס רוח הקדש: (יג) תתעלפנה . תסרח רוחס כמו ויתעלף (יונה ד') וכן עלי השלה עולפו (יחוקהל ל"ח) וכן

חוא אוסר כדברי היסים ויקוננו השרים והשרות על יאשיהו: (יא) כי אם לשמוע את דברי ה' . שמשפסקה פלכות בית דוד

אכן עזרא כן יחיד: ואחריתה כיום מר. שלא נראה כמוהו : (יא) הנה, והשלחתי, כמו משליה כך בעביר שאמ' אמליה לא תעיף התנבא כי ימותו הנביאים: (יב) וגעו. מים סוף שהוא דרומי לארץ ישראל עד הים הגדול מכיא השמש. ישוטטו ישראל: (יג) ביום. הטעם כאשר גא ימלאי דבר ה' תבכינה הכתולו' ואפילו היפות עד שלא יועיל להם היופי שלהם כי יתננו מרוב הלער גם הבחורים כי השם סר תעליהם כתו שאול שלא ענהו השם גם כאורים גם בהלומות

גדול לו וכן יתאבלו יושבי הארץ אבל כבד מאד: ואחריתה כיום מר . בפל חענין בסלות שונות כי אבל היחיד הוא יום מר: נים) הנה ימים באים. לפי שהם מאסו בנבואת האל יתברך כמו שאמר למעלה לא תנכא ולא תפיף אמר כי עוד יבאו 'ימים שיתאוו לנבואת האל יתכרך ולא ימצאו והם כל ימי בית ב' אחר נבואת מלאכי הנכיא כי בו פסקה הנבואה וכן כליםי הגלות הזה: והשלחתי רעב בארץ. בארץ ישראל שיהיה להם זה הרעב וזה הצמא ככו האדם הרעב שמשימם לבקש לחם וכבו האדם הצבא שהוא מחפש למצוא מים כן ישומם וישראל אחר שתפסק הנכואה לבקש דכר ה' שהוא הנבואה ולא ימצאו וזה כל ימי בית שני וכל ימי זה הגלות:

(יכ) ונעו מים עד ים . שירש החכם רבי אברהם אבן עורא ז'ל מים הדרומי שהוא ים מוף עד הים הגדול שהוא מערב ארץ ישראל וסצפון ועד סזרת והנה זכר ארבע חרוחות והנה כארץ ישראל לא יסצאו דברי הנכואה כל שכן חוצה לארץ וכיסי הגלות: (יג) ביום ההוא התקלפנה. ענין עייפות ויגיעת הנפש עד שלא יוכל האדם לעבור על עצבו וכמעם תצא רוחו וכן ותד

מצורת דור

שכולם ילכשו שק על מתניהם ויקרתו קרחה בראשם וכם ענין לעד ואבילות: ושמתיה. אשים עלת ישראל להיות מתאכלת כדכך האכלות שעובין על כן יחיד שמת: כיום פר. הוא יוה מיחת כן יחיד וכפל הדכר כמ"ם: (יא) כי אם לשפוע וגו'. כ"ל יהיו תאכים אל הנכואם ולא ימלאו כי תפסק הנכואה בהיותה בגולה : (יכ) וגעו .

מצודת ציון (ויקרא כ"כ): בצהרים. כוא מני היום: (י) קרחה . ענין נפילת ותליבת כשער כמו קרה הוא (שם י"ג) : (יב) ונעו . של' תכועה : ישומבי . ענין ההליכה אנה ואנה כמו שועטו בחולות ירושלים (ירמיה ה'): (יג) תתעלפנה. ענין החנשות והעדר ההרגש'

ינועו לנכח מים הדרועי הוא ים סוף שהוא בדרומה של איי עד הים המערכי ומגכול הלסוני עד גבול העורהי כ"ל אפי בא"י תפשק הנכוחה: ישושפו . ילכו חנה וחנה לכקש דכרי נכוחה ולח ימלח: (יג) ביום ההוא . הוח יום הסורעניות : בצמא . בעבור הלמחון

and they shall not find it-They will not find prophecy even in the Holy Land, surely not outside it and during the exile.—[Redak] Abarbanel parallels this verse with (Lam. 2:9) "Her king and her princes are among the peoples, without Torah; also her prophets have not found

vision from the Lord." When they went into exile among the nations. there was no more prophecy.

13. On that day.—I.e. on the day of retribution.—[Mezudath David] shall faint—Heb. החעלפנה, Their spirit shall fly out. Cf. (Jonah 4:8) 'And he fainted (דתעלף).'' And so,

sackcloth on all loins, and baldness on every head, and I will make it like the mourning for an only son, and its end is like a bitter day. 11. Behold, days are coming, says the Lord God, and I will send famine into the land, not a famine for bread nor a thirst for water, but to hear the word of the Lord. 12. And they shall wander from sea to sea and from the north to the east; they shall run to and fro to seek the word of the Lord, but they shall not find it. 13. On that day, the beautiful virgins and the young men

like a bitter day.—This is synonymous with the previous phrase, since the mourning for an only son is a bitter day.—[Redak] Ibn Ezra explains: Like an unprecedented bitter day.

II. Behold, days are coming—Since they rejected the prophecy of God, as above: (7:16) "Do not prophesy concerning Israel and do not prophesy concerning the house of Isaac," He says that days will come when they will long for God's prophetic word and not find it. The reference is to all the days of the Second Temple, after the prophet Malachi, and all the time of this present exile.—[Redak]

and I will send a famine into the land—Ibn Ezra interprets this to mean that the prophets will die. Redak explains that this famine and thirst will be in the land of Israel. Just as a thirsty person searches all over for water, so will Israel, after the termination of prophecy, run to and fro to seek the word of the Lord, viz. prophecy, but they will not find it. That refers to all the days of the Second Temple and our present exile.

but to hear—for the holy spirit shall terminate from them.—[Rashi] Malbim states that, indeed, the spirit of prophecy terminated with the destruction of the First Temple. During the existence of the Second Temple, there was no prophecy. There were, however, men endowed by the holy spirit, i.e. divine inspiration, and the phenomenon of the bath-kol, the echo from heaven, was not uncommon. There was a thirst to hear the word of the Lord from either of these sources.

Those prophets who flourished during the time of the Second Temple had either commenced their prophetic careers prior to the destruction of the First Temple or they prophesied in a place of purity, e.g. by a body of water, as Ezekiel by the River Chebar.—[Meiri, Introduction to Avoth]

12. And they shall wander from sea to sea—I.e. from the Red Sea, which is south of Eretz Israel, to the Mediterranean Sea, which is west of it.—[Ibn Ezra, Redak]

and from the north to the east— Thus they will wander in all four directions.—[Redak]

סיבין ויהיו משרפין וּרָמָן בָּצָחוּתָא: יד דִי מָקיִמִין בַּחוֹכָת שׁמִרוּן וָאָסָרין קוָכָא דְחַלָּהָא די בָּרָן וְקַנְמִין גִימוּםי בַצֶר שָׁבע וַיְפַלוּון וְלָא יַקימון עוד: א אַמָר עָמוֹם נְבִיאָ חַוַיִּהִי יָה יָקרָא דַיִּי אִסְהַּכֵּק סְבַּרוּבָא וּשָׁרָא עַל מַדְבָּחָא וַאֲמֶר אָס כַּית עסא בית ישראל היביו

ת"א באשמת שותרון , שם כו: הלפיך דן . (שבת ח) ב כוב על המובח . ר'ה לא (סושה יו) ב לאוריהא מפי מנרהא

כלשון משנה נתעלפה (פשמייר כלע"ו) : (יד) חי אלהיך דן. אהד מן העגלים שהעמיד ירבעם כדן :

מ (א) נצב על המזבח. מסתלק מכרוכא למדכחא דרך יליאת חוץ על מזכה הוהב שהוא כהיכל והוא מעשר

מסעית שנסעה שכינה : הך הכפתור . שהוא בראש הגג : וירעשו הספים. אסקופות הכית התהתונות כך יהרג מלך וירעדו השרים: ובצעם בראש כלם. כמו ופלעם וי"ת כפחיר המנורה טפי מנרתא יתקטל מלכא יאשיהו אבן עורא

גם בנביאים: (יד) הגשבעים . ואשר יפהדו ממנו כן יהיה ונפלו ולא יקומו עוד:

(א) ראיתי . במראות הנכואה ראה ככוד השם נלב על המזכח ולוה לאהד מן המלאכים הך כפתור פתה בית **ה' כי** כן המנהג לשום כפתור למעלה מן הפתח והוא כעין

תפוה חשר יסמכו עליו הספים: ובצעם. כמו ופלעם

אלהיך דן . ויאמרו כשנשבעים אחר להברו הי אלהיך אשר כרן והוא העגל כי תאחר היה בדן והיו נשכעים באיתו שבכית אל ובאותו אשר ברן: והי דרך כאר שבע. כי מבאר שבע שהיא סוף התחום היו תולכים אל העגל אשר בדן שהוא בסוף התחום האחר כמי שכתוב כדן ועד כאר שבע ומרוב שהיו דכקים בעבודת העגלים היו חושכים שיהיו מקבלים שבר פוב אם ילכו מלעכור אותו אשר בדן ככו שכתוב וילכו העם לפני האחד עד דן והיו נשבעים חי אותו שהלכנו אליו ררך כאר שבע: ונפלו. אותם שעושין כן יפלו ולא יקופו עוד. ויונתן תרנם דפקייפין וג'י תרגם דרך כמו והידעת להם את הדרך: מ) ראיתי את ת׳ נצב על המובח. ואחר שראה ובכראה הנכואה כבור ה׳ נצב על הכובח בבית הסקדשו: ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים. אמר לפלאך שיבה כפתור. ההיכל והספים המשתי כזוזות השער והכפתור הוא המשקוף אשר עליהם ונקרא כפתור לפי שכציירי בו בפתורים ופרחים ואבר לו שיכה הכפתיר ובככת הכפתיר ידעשו הספים: ובצעם. הכיה כלכיל בשני פשמין והוא צותי מצודת דוד

יקפלפו הבחורים והכחולות. כי נה ימלחו מים לשחות כחשר ילכו בגולה: (יד) הגשבעים. ר"ל כי הם הנבהעים בסבל כל שושרון וכשבועחם יחמרו זה לוה הריני נבבע הי חלהיך הפגל בעומד בדן: וחי דרך. כ"ל הי הולכי דרך כמר שבע מל המזכחות שעשדו בם לעכו"ם כת"ם וכחר בכע לח העכורו (לעיל ה׳) : וגפלי. לכן יכני ולא יקימו עוד . כ"ל כזמן כית השני לה יקומו אבל בנאולה השתידה יקומו כלם יהודה ואפרים:

ם (ה) הך הכפתור. הכה את הכפתיר הית המשקוף ומהכאה הסים ירטשו המוווית כ"ל בחבדן המלך יחרדו השרים ועל

be slain. And the sideposts shall

quake, meaning that the Temple will

be destroyed, and the Courtvards will

be demolished וּכְצַעָם בָּרֹאשׁ כַּלָם, mean-

ing that the vessels of the Temple will

יאביהו יאתר כי אחר שנהרג הוא הישללה המלוכה ולא היה ביד השרים להמליך מלך מדפחם וכאשר המליכו את יהואחז הסירו מלך מלרים מן המלוכה ונחן טונש של ההרך כמ"ש כמ"כ (כ"ג) ומה: לא המליכו מלך מדטחם: ובצעש . המדת טברם יגלה בראשכלם

like וּפְצַעֵּם [wound them, or break them.] And Jonathan renders פפתור as the Menorah: [If the people of the house of Israel do not repent, extinguish the Menorah; King Josiah shall

מהר"י קרא

שוב לא נתנבאו נביאים לישראל כי אם חני זבריה ומלאכי : (יד) ואמרו חי אלהיך דן וחי דרך באר שכע. שכשהיו רוצין לישבע שבועת אמת היו נשבעין חי אלהיך דן ובחי דרך באר שבע שהלכתי בו לענל שבדן ולענל שבבית אל: ונפלו ולא יקובי עוד.שמשנלו כשרת השבמים שוב לא הזרו:

(א) ראיתי את ארני נצב על הפוכח. זה פעשר מסכות 🗅 שנסעה שכינה מכיח המקרש: ויאמר הך הכפתוק וירעשו הספים. זה כפתור שבאמצעי הנג, שכהנג גופל וירעשו הספים שהגנ עליהם ועל יאשיהו היא אומר שנהרג והבית נהרב: וכצעם בראש כולם . ביאשיהו התחיל ובצדקיהו

השמש על דאש יונה ויתעלף ובו ברי רבותינו זול שמא נתעלפת: הבתולות היפות והבחורים בצמא. אפילו הבתולות והבחורים שדרכם להתעסק בתענוני העולם יצכאו על דבר ה' לשפעו לאורך הימים שיפסק מהם יתאוו אליו כאד: (יד) הנשבעים באשנית שמרון. ככו שבואסים הי ב דבר ה' ונשבעים באשכת שפרון והי אלהיך דן תחת חיות' כן יתאוו לו עוד ולא ימצאוהו ואשפת שפרון הוא העגל אשר בבית אל ותולה אותו כשסרון כי ראש כלכות אפרים שפרון והמלכים הם המחויקים בעכורת העגלים והעם אהריהם כבו שפירשנו לפעלה: ואכרו תי

מצודת ציון

כמו בניך עלפו (ישעיה נ"ה) : (יד) באשמת. מלשון חשם וכן סהרה העכו"ם כן מהשמח עוכדיה וכן תקרח סשע עש"ו כמ"ב והששם במם (דניאל מי): עוד. טנין זמן רב ודוגמחו ויכן על לואריו טוד (ברהבית מ"ו):

מ (ח) הבפתור . הוא המשקוף וקראו כפחיר לפי שטושין כו ליוכי כפתורים העגולים כעין תפוחים וכן בכפחיריה ילינו ולפנים כ"); וירעשו, ענין תנועה הוקה: הספים. כם המווזות כמו יסף הבער (יחוקאל ע'): ובצלם . החדה שבנים כמו כלע כסף shall faint of thirst. 14. Those who swear by the sin of Samaria, and say, "As your god lives, O Dan," and "As the road to Beersheba exists," shall fall and no longer rise.

9

1. I saw the Lord standing beside the altar, and He said: Strike the lintel, and the sideposts shall quake, and break to pieces those who are at the head of all of them, and their remnant

(Ezekiel 31:15) "The trees of the field fainted (צֵּלְפֶּה) for him." And so in the language of the Mishnah (Chullin 3b): "He may faint (הְתַּצְלְּהָה), pasmer, (pamer) in French."—[Rashi from Dunash p. 84]*

14. Those who swear by the sin of Samaria—Just as they reject the prophecy of the Lord today and swear by the sin of Samaria, the capital of the kingdom in which the calves are located, and in which the kings support their worship, so will they ultimately long for God's prophetic word.—[Redak]

"As your god lives, O Dan,"—
One of the calves that Jeroboam
erected in Dan."—[Rashi]*

1. I saw the Lord—He says that in a prophetic vision, he saw the manifestation of God's glory standing beside the altar in the Temple of Jerusalem.—[Ibn Ezra, Redak] After prophesying the downfall of Samaria, he now prophesies the destruction of Jerusalem. If the previous prophecy of the curtailment of God's word refers to the destruction of Judah, he now goes into detail.—[Abarbanel]

standing beside the altar—Going away from the cherub to the altar on

its way out, on the golden altar which is in the Temple, and this is one of the ten travels made by the Shechinah.-[Rashi from Jonathan] The reference is to the Talmudic statement (Rosh Hashanah 31a) that the Shechinah made ten travels on its flight from the Temple. This does not coincide with the Talmudic account. however, since the Talmud explains that the Shechinah went from the courtyard to the altar, referring to one of the later travels, when the Shechinah had already left the Temple, settled in the Courtyard, and now went to the outer altar situated in the Courtyard. According to Targum Jonathan, however, the Shechinah went from the cherub to the inner altar, situated in the Temple. According to the Talmud, it never rested on that altar.*

and the sideposts shall quake—The lower doorposts of the Temple; so will the king be slain and the princes quake.—[Rashi] Redak explains that on the lintel were carved buttons and flowers, and when the angel would strike the button, the sideposts would quake.

and break to pieces those who are at the head of all of them—Heb. Dyypi,

^{*}See Appendix for additional commentary.

אָהְקְּשִׁילּ מִלְּכְּא יאשׁהָה וְיָחָרֵב כּיחָא וְיִהְפְּגָרן עֻ זְרָרָת כּיחָא וְיִבְּנוּ כְּיִחָ מַקְרְשָּא בְּשׁׁבְּיָא יַהֲכוּן וּשְׁאַיִּיהוּן בְּחַרְּבָּא אָקְטִילֹּ לָא יַעֲרוֹק לְהוּן דְעַרִיק וְלָּא יִשְׁהַוִּב רְעַרִיק וְלָּא יִשְׁהַוִּב רְבִינוּן לְאַטְעָרָא יְבִסוּן לְאָטְעָרָא בְּרָב שְׁאוֹל מְהַּמְן בְּמִימְרִי יַרְבְּרִינוּן סְגָּאֵהוּן וְאַם יִסְקּוּן

בַּתֶּרֶב אֶהֶרְג לָא־יְנְוּם לְּתֶם נְּם וְלְאִּד יִמְּצֵׁם לְּהֶם פְּלִּים: בּאִם־יַחֲתְרוּ בִשְּׁאוֹל מִשֶּׁם יָדֵי תִּכְּתֵם וְאִם־יֵחֲלֵּוֹ הַשְּׁמִים תַּבְּרְכֶּלְ מִשְׁם אֲחַפֵּשׁ וּלְּכַחְתִים וְאִם־ יַמְּרֶרוּ מִנְּגָד עִינִי בְּלַרְכַע הַיָּם מִשְּׁם בּמִּיוֹ דִּיִּמִין עִי עִיה שְׁמִא מן פּמִן בְּמִימִי יִהְהוּנוּן: בּוְאִם רְמִּין לִּא בּנִנִּא מִהִּמִּן אַפָּנִיד בִּלִּשִׁי וִיבּלְשׁוִנְנִּנִּי וְאָם יִמִּבוּן כִּי

בְּסוּרִין דְרָסִין עַד צִיה שְׁמֵיא מִן הּפִּטְן כְּמִימְרִי יִדֶהוּנוּן: גּ וְאָם יְדְמוּן לְּאָטַמְרָא בְּרִישֵׁי מִלְּרְכֵּי כָרַכּוָא מִפּמָן אַכְּקִיד בְּלִושִׁין וְיִבְּלְשׁוֹנּוּנּוּן וְאָם יִמִּטְרוּן מן הֶּדְיַם פִימְרִי בְּגִּיםי יַמָא מִתּמְן מהרזי קרא

וירעשו הספים ויהריב ביתה ויתפנרון עורתה. וכלעם ברחש כלם וחחר מקדשה בשביה יהכון. ובלעם כמו מחוכם יגלה כלש כולם: (ב) אם יחתרו בשאוף. הם ידמון ברחש עולו השחינה. והם יחתרו בשאוף. הם ידמון חשלים: ואחריחם כחרב אהרוג. ועל צדקיהו הוא אופר שנהרג חילו ובניו והוא עור: (ב) אם יחתרו בשאול משם ידי הקחם תו'.צרקירו וחילו שברחו בהוך המערה כל הלילה: (נ) בקרקע

לאיטמרא כשאול: ידי הקהם. במימרי ידבריטן בנאירין: ואם יעדו השטים. אחם יסקון בטורין רמין עד צית שמיא מתמן במימרי התוטן: (ג) בראש הברסד. כריש מנדלי כרכיא: משם אחפש, מתמן אפקיד כלושין ויכלשוטוטן: רריק

מטעם המקום כי יפלעו כל אנשי הבית הם הכהנים: ואחריתם. בניהם כמו ולא לאחריתו: (כ) אם יחתרו בשאול. למטה וכחוב ערום שאול ננדו: בראש הברמל. יערו וכרמלו ואם בקרקע הים ישכני מש והוא דג גדול דומה לנחש וכתוב נחש כריח נחש עקלתון: (נ) ואם. כל

שהח העין מקום צר"י כי הכנהג בצר"י כמו שמעם שלחם כן כתבר דבי יינה זכן כתבו אחני אבי ז"ל לפי שאסה הך צווי ובעס מס כן צווי ויתכן שהיה שלע עבר מוםב לעת"ר כשגי ומצס גם כן צווי ויתכן שהיה שלע עבר מוםב לעת"ר כשגי תויד ר"ל ויצעים האל יתכרך או האויב אם יאמר על האל יתברך בכו שאמר אחר כן אהדינג בוב זואף על פי שאמר מתחלה ובצים לשון נמתר יאחר כך אמר אהרונ כן מניהג מתקרא בהרבה מקובות ונשתחה ע"ן ובצים משני שהמלה

סלעיל ופ" בצעם לנין חחיכה וכריחה כסו כן הדגיש יות יה" יו ויבצעני ותרגום פתות אותה פתום בצע יתה בצועין. ופי" בראש כלם כי וכד מי מי בי ובי אחדים בכלם כי שהוא בראש בכלם כי שהוא הראב. כא האחריתך כלם כי בולם משלו בראש בערה וא מי בכי בכו אחריתה באחרית היה באחרית בי שהוא הראב היש העבר היא משל לראשים כבו שהוא האחריתך בון מה שאפר שראה שהיה נצב על הרצוב לוכר שלא רצה בעבורת הכהגים: לא ינוס להם נס. כאותם שנהחיינו הריגה. כם מכם שנחיינו בלוח: לא יצלם . שיתבא או שיניות האום כל כלכהם שנחיינו היום, רכם שנחיינו בלוח: לא יצלם. שיתבא או שיניות האום כל בלהנו, ויותן תרב כן לא אחר עמום כני מהם שלו בראש בל אחרי בנה בלל והיום ללא המוכח שהיה עוכר על הרול לוובחו ויאכר הף הכפהור זה יאשיה ויורעשו הספים אלו מקולום כראש כולם אכל המוכח שהיה עוכר על הרול לוובחו ויאכר הף הכפהור זה היא היה בהם כל העלוח היא בלי הוום בלא מעום בלא מעות בראש כל הצול ווהיו ובצעם מן ובוצע ברך ויותן בשל לכני ארם שהיה בהם עכו"ח עלה שליות ושפילות בשלה בלא מעות שבהם שקל הנות בללם מכני לא למעלה ולא לכסה וכשניית ושפילות ווא בראש של המוכח של המוכח של היה בראש בלא מעות בים הגדול שבהם שקל בנור בולם: מכן אם יתתור באנין חפים כנו שאפר ביות אם אסק שבים ונו" וענין תתירה כענין חפירה ככו שאפר (נו אם מום בראש מצורת ציון

כי עד שלא גלו כם כימי לדקיה הילים ל"ל אלדות כיח ה" ואולרות כי עד שלא גלו כם כימי לדקיה הילים ל"ל אלדות כיח ה" ואולרות כיח המלך כמ"ש כמ"ב (ל"ד): אחריתם. בניהם ובנותיהם אהרו בתרכ המכודם: לא יכוש ועד. הרולה לנום לא יוכל: ה"א אהרו בכלוביר. ביח כל פנין במ"ש: (כ) אש יהתרו בשארל. אם יששו עלמם מהקרת בשאל ל"ל בעומה הארן להשתר ששאל. אם ידי ותקם משם למהכה כיד עם"ם והיא ענין מלילו ור"ל שלא ידי תקםש משם אחרידם. יושילו לשלמש בשום החפולה להולל מיד העכו"ם: ששם אחרידם.

(שוספים ה'): ואחרים.. כן יקלאו לפנים והפנות כמו ולא (מוספים ה'): נום שנין פריחה: להם. כמו מהם: לאחריתו (דעלא ייא): נום שנין פריחה כא שלים ולהיד (היכה כמו פלים ובסיד (מוספה): (ב) ולגו יחתרו. פנין סטיבה בקדקפ כמו מחד במסך במים (איוב כ"): (ב) ירחתרו. פנין סטיבה בקדקפ כמו מחד במסך במים מחד במסף במים מכיד בשאר במים מכיד בשאר במים מכיד כמים מכיד כמים מכיד בשלים מכיד במים מכיד במ

ל**היות נמלאים דיד הפכו"ב: (ג) ואם יחבאר. ואם יסתירו שלמס בראש הר הכלמל שהיה כם מקומות מבחרים: משם אחשש.**

top of the towers of the fortified cities.—[Rashi from Jonathan] There are caves in the peak of Mt. Carmel where people can hide.—[Redak]

from there I will search [them out]—From there I will appoint

searchers, and they will search them out:—[Rashi from Jonathan]

in the land of the sea—Heb. בְּקַרְקּע הַּיֶּם [Jonathan renders:] הַּיֶּם [Jonathan renders:] והָיָם in the islands of the sea.—[Rashi, Redak, Kara, Abarbanel] Islands unfrequented by man.—[Malbim]

I will slay by the sword; no one of them shall flee, and no one of them shall escape. 2. If they dig down into the grave, from there My hand shall take them, and if they ascend to the heavens, from there I will bring them down. 3. And if they hide at the peak of Carmel, from there I will search [them out] and I will take them, and if they hide from before My eyes in the land of the sea, from there

go into captivity. יְבְצֵּעֵם means 'their money' shall go into exile at the head of all of them.—[Rashi]*

no one of them shall flee—I.e. no one of those upon whom death was decreed. There were, however, many upon whom exile was decreed.—
[Redak]

and none of them shall escape—I.e. none of them will be able to hide, nor will the enemy spare them.—
[Redak]

Malbim explains this verse as referring to the pagan temple of Bethel, which housed the golden calf. As predicted above (3:14f.): "For on the day I visit the transgressions of Israel upon them, I will visit upon the altars of Bethel, and the horns of the altar shall be cut off and shall fall to the earth. And I will smite the winter house with the summer house, and the ivory houses shall be lost etc." The prophecy refers to King Hoshea's destruction of the altar in Bethel and his abolition of the sentries who would guard the roads to prevent the people from making the pilgrimages to Jerusalem three times annually. As a result of his act, an insurrection came about, with the rebels destroying his palaces. Because of this rebellion, the populace was divided into two factions, resulting in informing upon Hoshea to the king of Assyria, who imprisoned him and besieged Samaria, thus leading to the exile. Here Amos sees God standing beside the altar in Bethel, commanding to strike the lintel adorned by a button. Through this, the sideposts fall and the altar is destroyed. That is identical with the aforementioned prophecy. The prophet proceeds: And they shall be split up into factions, and this shall be the beginning of their downfall, and their end shall be that I will slay them with the sword through the king of Assvria, and no one shall escape.

2. If they dig down into the grave —If they think to hide in Sheol.— [Rashi from Jonathan] They have no refuge either above or below. He, therefore, mentions the grave and the heaven.—[Redak]

My hand shall take them—Their enemies shall take them with My word.—[Rashi from Jonathan]

and if they ascend to the heavens—And if they ascend to the lofty mountains up to the heavens, from there they shall bring them down with My word.

3. at the peak of Carmel—At the

^{*}See Appendix for additional commentary.

אקקר נח אססנא דיהקיפין קחווא דיהקיפין קחווא אַפְּקִידְ יָה דְקְּלְיִוּ אַ בּחַרְבָּא וְיָקְשְׁלֵּנְנִינוּ נְאָשָׁנִי מִימְרִי עְלֵּרוּוּ לְבִישְׁא וְלָא לְמָבָא: נוף בְּאַרְעֵא וִוּיְעֵא וִיאְרוּן בְּלְ רִיהְכִּן בְּה וִיבְטִיק עְלָה מְלֵּךְ בְּמַשְׁרְוָהֵה רִמנִי בְּמֵי CV. ה ויי אַלהים צָּבְאוֹת דִּי ונונון: ר ואם בשבוא הדס <u>וְיְהְשְּׁינְּהִי</u> הקביהון מהמן כוכה והשהקע פנהר מצרים: י רי אשרי בהקוף רופא שנינת וקביה וקנשפיה אינר ארוריביש השלים: ר אם לילי J. J. עישעי יציבאור רנוגע שְּׁרְעֵּׁרִ שִׁיאָרְ מִאָּנְי Ľ L. ושמחי עיני בְּאָבְיֹץ וַהְּמִוּג וֹאֲבְלֵּוּ וְעְלֵבְנֵּה בַיְּאִר בִּלְּהִּ וְרְים: הַבּוֹגָרִבִּשְׁמִים **に口びるロスなに、なに** ただ

הנס. נאיי חוף: (ה) תלהה כואר כולה ושקעה ניאר הנים. נאיי חוף: (ה) תלהה כואר כולה ושקעה ניאר כציים. שלה וכשקה כל ארן פצירם נעלה קל שפה היאור פים ורמש שני. כביר כן אשקיע הרשעים שהם דר"ק

רשי בקרקע הים. נעיםי ימל ליי היס: אצוה את הנחש. י"ל עממיל דמקיפין כהייל: (ה) הנונע בארץ ותמונ. דנוף כלוכל וויעל, וחמוג לשון נוע וה' הול הנוגע כלרך אבן עורא

וה דינר הגניא להפחד מי באין לו לכלכען גנונת הסס:

(ד) ישמבה עוני. פירום להאחווהה נכון הוא לטונה נס

לישה: (ה) ואדני. המעס בינון נוירה עונה: והסג.
הער הוליאה כיהיא בינסה: אבלו כל וישבר בה. כדור
המניל: ועלהה כי יהיא בינסה ועלהה כיאור סיעלה נתחו:

סצורת רור

מצורת ציו

מתקום מתכולם המסבה לבלו לוחם להקחיל לגמ' לידל ביבו"ם: ויתמם היחי (מהלים יו"): הרושה. היו הלייתן הרושה למלום מחדה ולחס "הכנו להסחר מקני בקרקטות היסו. משפם. ממו במדם מלוחון הוסי הסבה מקני בקרקטות היסו. משפם. ממו במדם מלוחון הוסי הסבה להנותן היסו הרוך מוסי הכלו היסוב היסו להיחון הוסי הלבלו, משון מחדה. ולחס היסוב להנון החסו הבן לוחס הכן מהיס בסחרה לבסיב בסיבה (יול לו): ואום היכוב המשם המקום הלולון החסו היכול והשם. מתקום המחלום הלולון החסו הללון היסו המסלים הלולון מוסיב (יול לו): משפח היכון השפחי ונהי מלוח היכון משפח מתקום במניום ומקלו הלוחם: ושפחי ונהי לוחים משפח מלום הלולון משפח מעלה לוחס: ושפחי ונהי לוחס הכנמה ליי עלי הלוחס: השפחי ונהי מלוחם השפחי ונהי לוחס היכול היסו משפח מעלה מלון משפח מעלה מלון המסו המלון משפח מעלה היסו המשפח מעלה הלון משפח מעלה מלון המסו המלון היסום משפח הילון משפח הבלון היסום משפח הילון משפח הלון משפח השפח הלון משפח השפח השפח המשפח המשפח המשפח הלון משפח הלון משפח הלון משפח השפח המשפח השפח השפח המשפח המשפח הלון משפח הלון משפח הלון משפח הלון משפח השפח השפח הלון משפח הלון משפח הלון משפח הלון משפח השפח הלון משפח השפח הלון משפח הלון מ

land symbolizes the invasion by the Assyrians.

Who built His upper chambers 9

in heaven-I.e. the celestial spheres, other.—[Redak, the Mezudath David above one

I will command the serpent, and it shall bite them. 4. And if they go into captivity before their enemies, from there I will command the sword and it shall slay them, and I will place My eye upon them for evil and not for good. 5. And the Lord God of the Hosts, Who touches the land and it quakes, and all the inhabitants thereof shall be destroyed, and it shall ascend wholly like the river, and it shall sink like the river of Egypt.

6. Who built His upper stories

According to Eliezer of Beaugency and Mezudath David, the meaning is 'the bottom of the sea.'

- I will command the serpent—Jonathan renders: peoples as strong as a serpent.—[Rashi] Redak identifies it with Leviathan, as does Mezudath David. Malbim explains that these islands are frequented by snakes, who will bite them. These verses are figurative, indicating that none will escape what God has decreed upon him.—[Mezudath David] The prophet speaks to frighten those who do not understand God's might.—[Ibn Ezra]
- 4. And if they go into captivity—Also, those who will go into captivity, like those who fled to Egypt with Johanan son of Kareah and his party, hoping to be saved from the famine and the sword although disobeying Jeremiah's orders, were overtaken by the sword, just as Jeremiah had prophesied to them.—[Redak] The reference is to Jeremiah 42:15–17, where the prophet warns the people against going to Egypt to flee from the wrath of Nebuchadnezzar. Abarbanel suggests that it may refer to those who

- submit to the enemy, prophesying that they will be slain. As stated above, *Malbim* explains these verses in reference to the exiles from Samaria. He continues to explain that even those whom the enemy will spare, will be taken into captivity and there be subjected to harsh laws and massacres.
- 5. And the Lord God of the Hosts—He Who is the God of the hosts, both the hosts of heaven and the hosts of earth; He Who has everything in His power.—[Redak]

Who touches the land and it quakes. Who rebukes the land and it quakes. And the Lord is He Who touches the land and it quakes. I.e. this decree emanates from Me.—[Rashi] Others explain that the land will melt, i.e. when the earth quakes, the fissures fill up with water. This verse is a repetition of 8:8.—[Redak]

Malbim explains that the people's uprising and the invasion of the land by the enemies, although apparently happening by themselves, were, in reality, God's decrees. The earthquake symbolizes the rift in the populace, and the flooding of the

על אַרָעא קשַׁטְהּ דִיר להון על אפי אַרְעָא וְיָ שְׁמֵיה: זּ הַלָּא יִשֹׂרָאַל צַּמֶר וְיָ הַלָּא יַת ישראל אסקיה מארעא: דַ מָצְרֵיָם וּפְּלָּשְׁהַאַי

ת'א ומגודתו , מגינה יב חבות ח מנחית כו כרימות ו' זוהר לו ב ככני כביים , מ'ק י'ו :

מהר"י קרא

ותמוג כלומר גוירה ואת מאתו יצאת: (ו) ואנורתו. קכולת בריותיו . ד"ח קבולת הלדיקים היח היתה יסוד החרך ותהרת השמים שבשבילם הכל היים: הקורא למי הים. דחמר לכנשח משריין סגיחין כמי ימח: (ו) הרוא בבני בושיים אתם די. למה אמנע מלהפרע מכם אחרי אשר אינכם שבים אלי הלא מן בני נה באתם כשאר אומות ככושיי אשר נדמיתם להם כענין שנאמר (ירמיה י"ג) היהפוך כישי

שורו וגו' גם אתם חוכלו להיטיב: הדוא. בטובתי תחלת בחרי בכם היא הולאה שהולאתי אתכם מארץ מלרים ומה לי בכד אף פלשתים כך הולאתי מכפחור כשכאו כפתורים על העוים כענין שנאמר והעוים היושבים בהלרים עד עזה וגו'

אבן עורא

שמים והמעלות הם גלגלי הרוח והקור והחש כי הם כולם גלגלים זה למעלה מזה והנה חלה בין החרץ ובין השמים: ואגדתו. הם החיים: על ארץ יסדה. שהם כחנודות והזכיר פעם אחרת הקורא למי הים לצורך החיים להוריד מער והטעם כי אני הכינותי לבני האדם כל צרכם והנה איטיב להם אם ישמעו בקולי ואם מרדו בי לא ימלטו כי הכל בידי: (ו) הלא. אמר יפת נשי הכושים הפקר ואין איש יודע מי אביו ואתם בני אב אחד הייתם אינכם כמו הפלשתי' מכפתיר וארם מהיר שנתערבו ויתכן כי טעם הלא

על ארץ יסרה. הם היושבים בארץ: הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ, לאותן שהם רבים כפי חים להם קורא הקכ"ה לבוא על ישראל : (ז) הלא ככני כושים אתם לי בני ישראל נאום ה'. הלא אנכי העליהי אתכם כארץ כצרים כשביל שאתם ההיו לי לעם. זכן הוא אוכר והוצאתי אתכם מהחת סכלות סצרים והצלתי אתכם מעבורתם וגו' ולקחתי אתכם לי לעם תהייתי לכם לאלהים. ואפר הואיל ולא שברתם אתם בריתי חשובים אתם לפני כפלשתים שהעליתי כנלות ככפתור וארם

רר"ק מעלות בשמים והם מ' גלגלים שהם זה למעלה מזה: ואגרתו על ארץ יסרה. ואגדה הוא האש והרוח והמים שהם לאגדה אחת זה לפעלה מזה והם על הארץ והנה זכר יצירת כל העילם מקלה וממה והמעם איך לא יראו מפניו ואיך יוכלו החסתה מנגר עיניו והוא כרא כל העולם ושופט ומשניח על הכל כסי שאמר ה' צכאות והוא ברא הכל וישחית הכל כשירצה היא הארץ אשר יסרה על מכונית ותיושבים עלית אם ירבו לתפוא ישחית בנינו כפי שעשה בפבול ובסרום ועסורה יהנה הכל בירו כחומר ביד היוצר שינשה כלי וישחיתהו ויעשה כלי אחר כן הוא יתברך ישחית בנינו כשירצה ויעשה כהם רבר והפכו גם בקיום העולם עשה הפכים כמו שהוא קורא למי הים וישפכם על פני הארץ כמו שפירש למעלה . והחכם רבי אברהם כן עורא ז"ל פירש בשבים האויר הפעלות הם שלשת

היסורות שהם גלגלים זה למעלה מזה ואגורתו הם החיים על ארץ יסרה שהם האגורות: O הלא כבני כושיים אתם לי בניי ישראל. בנני כושיים שהם עברים והם השחירים מבני כוש בן חם שהם נסברים לעברים כן היה ראוי שתהיו אתם עברים לי כי סבית עברים קניתי אהכם והעליתי אהכם מארץ מצרים: ופלשתיים סכפתור וארם סקיר. זה נפרש כענין תמה וכי העליתי **פל**שתים וארם כגלותם כמו שהעליתי אתכם מארץ מצרים בי אני הגליתי אותם מארצם בעבור אהבתכם לפי שהיו שכניכם התרעו לכם מאר והגליתי אותם מארצם ואח"כ לא העליתי אותם מגלותם כמו שהעליתי אתכם מגלותכם ואע"ם שעריין לא גלר ארם ופלשתים כשנאמרה גביאה ואת כי ארם גלו בימי אתו שהגלה איתם מלך אשור אל קיד כפו שכתוב ויעל מלך אשור אתרם ופרשתים בשנאסרת הביאת ואת כי אדם נכך ביסי אחוז שהעלה איתם מכן השוו הל קין כבי שכונונ זיעל מקד אשרה. אל רפשק ויחשם ועלה קירה וכן התנכא זה תנכיא על גלותם ככו שמסר וגלו עם אדם קירה ומלשתים גלו ביסי צרקות. כמו שכתוב בספר ירמיהו שהחנכא הוא על חרבנם ועל גלוהם אעם"כ וכרם הגבואה כן כי רכרי הגבואה הם בפקומות רבים לבר כמקום עתיד שהרי הוא כאלו נתשה כי דברי האל יתכרך אסת ופירוש מכפתור פלשתים שהנלתי ככפתור כי פלשתים לכסתורים אחים היו כבו שאבר אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתורים וכן כתוב בנכואת ירסיהו על פלשתים כי שורר תי את פלשתים שארית אי כפתור ואמר פלשתים שגלו מכפתור העליתי איתם מגלותם אתר כן וכן ארם העליתי אותם מקוד אחר שעלו אליה כמו שהעליתי אתכם כגלותכם כמצרים זהו הפירוש הגראה לי בפסוק הזה כי קשה הוא לפרשו, ואכתוב ג"ל מה שפירשו בו המפרשים והבוחר יבתר לו הפוכ רש"י ו"ל פורש הלא כבני כושיים לפת אמנע מלהפרע ככס אחרי שאינכם שבים אלי חלא מצורת נייו

מצורת דור

קכולת ככיותיו יסדה על החכן: הקורא למי הים. להעלותם כהעבים וחח"ו שופכם ומורידם ע"ם החרן: ה' שמו. המורה שהכל שלו וכידו ומיפכ למעלה לומר הוחיל וכן הוח לם חמלחו חיב שום תחכולה להכלל מהפורעניות שהוח מייעד להכיח : (ז) חלוא

בשומק כמי אבקיע מימיהם (יהוקאלל"ב): (י) משלותיו. מלשון שליה הכנויה ממעל ואמר, כלצין שאלה על הגלגלים: ואגורתי. פנין קבינה החת וכן יהיו לאנידה אחת ש"ב כ"ו (ו) בבני כושיים.

בבני ברשיים וגרי. כמו כני כוביים שהמה עבדים לאדוניהם עבדות טולם כן אחם לי עבדים כל ימי עולם כי הלא העליתי אתכם שארן מלרים מכיח עבדים לכן אחם לי לעבדים: ופלשתים ככפתיר כ"ל וכי העליתי את סלפתים כני כסחור מן המקום שנלו במה

land of Egypt? [Redak reads: Was it not out of My goodness that I chose you? And that was My taking you out of the land of Egypt.] Now what is that to Me? The Philistines, too, I took out of Caphtor in such a manner when the Caphtorites came upon the Avvites, as the matter is stated:

in Heaven and has founded His company on earth; Who calls to the water of the sea and pours it out on the face of the earth, the Lord is His Name. 7. Are you not like the children of the Cushites to Me, O children of Israel? says the Lord. Did I not bring Israel up from the land of Egypt, and the Philistines

and ... His company—The company of His creatures.—[Rashi] Rashi to Menahoth 27a explains that when all Jews are united, both the righteous and the wicked, then God has founded His company on earth and their prayers are answered. Another explanation: The company of the righteous was the foundation of the earth and the ceiling other editions: and the benefit] of the heavens, for whose sake everything exists.—[Rashi] Redak explains this as the combination of the elements of fire, air and water, which make up a company, one above the other, and they are on the earth. How do they not fear God, and how can they expect to hide from before Him, when He created the entire world and judges all, as is evidenced by the Name, the God of Hosts? Just as He created everything. He has the power to destroy everything when He so desires; i.e. the earth, which He founded on its bases, and the inhabitants thereof. Should they sin exceedingly. He can destroy His edifice when He so desires, as He did to the generation of the Flood and to Sodom and Gemorrah. Thus, the whole world is in His hands, like clay in the hands of the potter, who makes a vessel and destroys it, making another vessel. So can the Lord destroy His edifice when He wishes, and do two opposites to His creation [i.e. creation and destruction].

Rashi to Avoth 3:6 explains that God built His upper chambers in the heavens, where He caused His Shechinah to rest. When there are five people studying Torah, known as אָבָּה, resembling the five fingers of the hand, He causes His Shechinah to rest on earth as well.

Who calls the water of the sea— Who says to gather camps as numerous as the waters of the sea.— [Rashi from Jonathan]

and pours it out on the face of the earth—And scatters them over the face of the earth.—[Jonathan] Mezudath David explains this to mean that God brings up the water from the sea into the clouds and lets it fall as rain.

7. Are you not like the children of the Cushites to Me—Why should I refrain from exacting retribution upon you since you do not return to Me? Have you not come from the sons of Noah like the other nations? Like the Cushites whom you resemble, as the matter is stated: (Jer. 13:22) "Will a Cushite change his skin...? So will you be able to improve."—[Rashi]

Did 1 not—Was it not out of My goodness, the beginning of My choosing you, My taking you out of the

סקפוסק:א סָקירני: ח הָא קַרָם ייֵ אַלהים נְלַן עובְדי מַלָּכוּהָא חַיַבְהָא ואשיצי ותה מעל אפי אַרְעָא בָּרם אַרִי לַא נמירא ושיצאה אשיצי יַת בַּית ישראַל אַמֶּר יִי : ם אַרַי הָא אָנָא מְפַקַיד וַאַבַדַר בָּכָל עַמְמַנֵיא יַה

סקיר כסר"א וגלו עם ארם קירה אמר ח׳. יכן עשיתי לבני כוש ונם תם לא שפרו את בריתי כפו כן: (ח) הנה עינית"א בפמלכה ההפאה. הוא ממלכות בית ישראל שהפאו לחקבית ולא שסרו את בריתו: וחשמדתי אותה מעל פני חארמה, שכל עשרת השנסים גלו בשנת תשע להושע: אפס כי לא השמד

בית יעקב לא אשמיד: (מ) כי הנה אנכי מצוה. להגלותם ולהניעם בכל הגוים הנעה רבה ויתירה: באשר

מן כני נח באתם כשאר האוכות ככושים אשר אינם שבים אלי ונרסתם להם כענין שנאמר היהפוך כושי עורו ונו' גם אתם תוכלו לחפיכ הלא בפובתי תחלה בחרתי ככם והיא חחוצאת שהוצאתי אתכם מארץ מצרים ומה לי בכך אף פלשתים כן תוצאתים מכפתור כשבאו כפתורים על חעוים כענין שנאמר

והעוים חיושבים כחצרים עד עוח ונו' ככשו גם את כני עוח ושאר סרני פלשתים היושבים תחתיהם והוצאתים מידם ואת כל פי כן לא עשיתים לי לעם: וארם מקיר, וכן אני עתיר לחעלות ארם סקיר שסנחריב הנלח איתם מארצם לשם ולקץ היכים כשחבפל מלכות אשור יצא כשם. ותחכם רבי אברחם כן עזרא כתב בן אמר יות כי נשי חכושיים חם הפקר ואין איש מחם יורע מי אביו ואתם כני אב אחר הייתם ואינבם כמו פלשתים מכפתור וארם מקיר שחתערכו זה בזה ויתבן כי מעם חלא את ישראל חעליתי הנה דבר ידוע כי אני אכיכם וכן אמר משח תלא הוא אביך קנך ומ"ם כארץ ישרת בעבור אחר וככח תוא העליתי אתכם ממצרים וכפלשתים ומכפתור ואים מקיר וארוני אבי ז"ל פירש הלא כבני כישיים אתם שאינם משתנים בעורם כל ימיחם כך אינכם סרים מדרכיכם הרעים

תלא את ישראל תעליתי מארץ מצרים משעבורם ופלשתים מכפתור באו להם הכשחיתים שתחריבו אותם וכן אמר בתורת והקוים: חיושבים בחצרים ער עזה כפתרים חיוצאים מכפתור השמירום וישבו תחתם אם כן נראה שהעוים בחצרים וגבולם חיח עד פות ועזה מערי פלשתים והכפתורים חיוצאים מכפתור חשמידום וכל תנכואות שאמר מהממלכות וחאימות באותת הפרשת לימים רבים ושנים ארוכים חיו וכן וארם סקיר מקיר בא תגלת פלאסר שהגלת שם כמו שאמר ויול מלך אשור אל דמשק ונו' וכן אמר כתחילת גבואת זו שהיא גבואת למום וגלו לם ארם קירת וכן אמר בכאן ופלשתיים מכפתור כי פלשתים מכפתור בא להם השורד וארם מקיר בא לתם חשודד כמו כן ויונתן לא חדש בוח תפסוק דבר אלא שתרנם כבני כושיים בכנין רחימין כושיים נכתכ בשני יורי"ן ונקראת הראשונה וכן ופלשתיים: (מ) הנת עיני ח", בסמלכה החמאת. אוא מלכות, אפרים כי כל המלכים היו רעים ותמאים סירבעם בן נכם עד הושע בן אלח: והשמדתי אותה. פירוש המלכות אשמיד שלא היח עור כהם כלך אכל בית יעקב לא אשמיד : עם) כי הנת אנכי מצוח. זה אני גוור עליהם שאניע אותם בכל הנוים כאשר ינוע כבברה כמו שיניע נרגיר תחפת ככברת בשכוברים אותת ויפול לארץ העפר והפסולת שבה והנרגרים מצודת ציון מצורת דוד

וארם מקיר. ר"ל וכי אעלה את ארם מקיר שינלו שמם על ידי מלך - כם כאנשים השחורים מבני כוש בן חם: (ח) אפש. ענינו כעו אשור כמ"ש במ"ב (ס"ו) וכאופר הואיל ולא כשיתי ולא אששה - רק וכן ואפט את הדבר (דמדבר כ"ב): (ט) והגעותי. מלי הנעם

לאומה אחרת כסי שם שששיחי עמכם לכן הנויים אחם לי לעבדים: (ח) הנח עיני ה' . כ'ל הואיל וכן הוא ואחם פשפחם כי לכן הנה שיני ה' והשגחתו בעמלכה החטאה הים מלכות אסרים להשמיד תחורה זה בירוד ל כחודה וכן חוד וחוום שמפוט כי נכן פנט שיני זה ומשנתום בממננט מטומוט סים מנות חסרים וכספרה מותכ: אפס וגו'י. כת לא השמיד לת כית ישקב את משוך שנט מכל וכל כי לכד ספלוכה השמיד להיהיה כהם שוד מלך: (כ) ותצעותי וגוי. למיש בנולה את ישראל כיך תפכדים כפו שמנטנשין תואה בכנהה להפיל השפר דרך נקביה אשר סם כל זם פלרורות הנסות לא יפל לארן דרך נקבי סכנרה כי לר להם נקבי סכנרה כן ישראל שם כי יהיו נשים ומדים בעולה לא יחשו שם

Israel were those who made the people like the children of the Cushites. Therefore, they will never again have a king from their tribes.

For behold I command—to exile them among all the nations, an unusually great scattering.—[Rashi]

(דברים ב') כבשו גם בני עזה ושאר סרני פלשתים תחתיהם והולחתים מידם וחעפ"כ לח ששיתים לי לעם: וארם מקיר. וכן אני עתיד להעלות את ארם מקיר שיגלם שם סנחריב ולהן הימים כשתבטל מלכות אשור ילאו: (ח) והשבדתי אותה. הממלכה הם כית יהוא. אכל

אכן עורא את ישראל העליתי הנה כבר ידוע כי אני אביכם וכן אמר משה הלא הוא אביך קנך ומ"ם מארן ישרת בעבור אחרת וככה הוא העליתך ממלרי' ומפלשתי' ומכפתור וארם מקיר: (ח) הנה . מי גרם לכם להיותכם ככני כושיים שלח חדשוני המלכים שלכם כי כל מלכי ישראל עשו הרע על כן אשמיד ממלכת ישראל ולא יהיה עליהם מלך עוד כגלות שומרון והשכטים כיד מלך אשור: (ט) והניעותי בכל הגוים. שנלו בחלח וחבור וערי מדי. ועעם לח יפול לרור חרלה כחשר חמר כי לח ישמיד בית יעקב רק מקלתו לבדו ויפת אמר כל ממלכות החרץ ישמיד רק ישראל לכדו ישאר ופירוש

from Caphtor and Aram from Kir? 8. Behold the eyes of the Lord God are on the sinful kingdom, and I will destroy it from upon the face of the earth; but I will not destroy the house of Jacob, says the Lord. 9. For, behold I command, and I will scatter the house of Israel among all the nations;

(Deut. 2:23) "And the Avvites who lived in open towns up to Gaza etc." They vanquished also the people of Gaza and the remaining lords of the Philistines under them, and I took them out of their hands, and, even so, I did not make them My people.—
[Rashi]

and Aram from Kir—And so am I destined to bring Aram up from Kir, where Sennacherib will exile them. and, at the end of days, when the kingdom of Assyria will terminate, they will go out.—[Rashi] Did I not bring you up out of the land of Egypt in order that you be My people? So does Scripture state: (Ex. 6.6) "And I will bring you out from under the burdens of Egypt, and I will save you from their labor etc. And I will take you to Me for a people, and I will be to you for a God." Since you did not observe My covenant, you are of no more importance to Me than the Philistines, whom I brought up from the exile to Caphtor, and Aram from Kir, as is stated: (Amos 1:5) "And the people of Aram shall be exiled to Kir, says the Lord." So did I do to the people of Cush, and they too did not keep My covenant.—[Kara]*

and Philistines from Caphtor and Aram from Kir?— Saadiah Gaon identifies Caphtor with Damietta, or Damyat, to the west of Port

Sa'id.—[Redak to Jer. 47:4]. See The Itinerary of Benjamin of Tudela, p. 73; Caphtor vaferach, p. 41a. Targum Jonathan and the Septuagint identify it with Cappadocia, in Asia Minor. In that case, it is not an island, but coastlands. The generally accepted theory is that it is the island of Crete. The Philistines originated from the island of Caphtor, as in our verse.— [Daath Mikra] See also Bieberfeld, Universal Jewish History, vol. 1, pp. 86f., where he writes that the Philistines arrived in Palestine in two different waves. They settled there as early as the Patriarchs, and during the time of the judges, they were driven from Crete by the Dorians, and, consequently, they widened their foothold in Palestine, threatening to crush the Israelites. He writes that their pottery, as found in Lachish and Gezer in southern Palestine, is Cretan.

8. and I will destroy it—The kingdom is the house of Jehu, but I will not destroy the house of Jacob.—
[Rashi] Redak explains that the sinful kingdom is the kingdom of Israel, for all the kings were wicked, beginning with Jeroboam son of Nebat to Hoshea son of Elah. Therefore, there will never again arise a king from that kingdom, but I will not destroy the house of Jacob. Ibn Ezra points out that the kings of

^{*}See Appendix for additional commentary.

נַפַיל פניה אַבן מבינה לארעא: י בַּחַרָבָּא יהקמלון כל חובי עמי רַאָּמָרִין לַא הַיהַי וְהוֹחִי עַלָּנָא בִישְׁתַא: יא בערנא הַהִּיא אָקִים יַת מַלְּכוּתָא דְבַית דַוִּר כְּרַכַּהון וּכְנִישַׁתְהוֹן אַרַקין וָהִשְׁלוֹם בְּכֶל מַלָּכוּתָא וְהָנָמַרוּהְשִׁיצֵי כשרותא והיא והשהכליל הָהָבְנֵי

ת'א סנח דוד . סנקדכין לו זוקר

מהר"י קרא

ינוע . מה שכוברין בכברה לאחר שנפלו ממנו סובין חדקין ונותרו הגסין שאין יכילין לנאת ואז המנענע מנענע בכל כחו : ינוע . על ידי אהר ולא יתכן להרות ינוע . שהוא דבר הנע מחיליו: (יָ) לא תגיש ותקרים בעדינו הרעה. בשביל עונינו לא תמהר הרעה לגשת ולבא: (יא) ביום

אבן עזרא סוכת דוד על חזקיהו שנמלט מיד סנחריב ויצא שמו עד למרחוק וכן כתוב: (י) בחרב. כאשר יפול מה שאיננו דגן מהכברה שאין בו הועלת ככה יאכדו רשעי ישראל שהם אומרים בעבור רבעם לא תקריב הרעה לבוא ורבי ישיעה חמר כי בעדינו כמו חלינו: (יח) ביונש, יום יחמר על העת:

אשמיד. שאיני עושה מכל וכל כליה בכם: כאשר ינוע בכברת ולא יפול צרור ארץ. כמי שינוע אדם תבואה בכברה ומניע הצרור והפסולת שבתוכו ואינו נופל מתוך הכברה כפו כן אני מניקם בנלות: (י) בחרב יפותו כל חפאי עפי . על גלות צדקיתו הוא מהגבא שנהרגו: (יא) אקים את סוכת דוד הנופלת. על בית המקדש הוא אומר: ובניתיה כימי עולם. ההוא. ואחרי כא פליהם כל אלה יכא יום ההוא המוכן לנאולה: וכו . אקים את שכת דויד הנופלת . ת"י רר"ק

הסובים שהם גסים ישארו לכעלה וכן הצרורות שבה שהם נסים והם וכתנועעים בכברה אילך ואילך כשכוברין אותה כן ישראל יהנועעו וימלמלו בכל הגוים ולא יפלו לארק אלא חמאיי שבהם הדומים לעפר ולפסולת שאין להם תקוה בנאולה ולא **ישובו כחמאתם אותם יפלו לארץ והאחרים החיים שיהיו כומן** הגאולה וכן אותם שימיהו בגולה ומתו בתשובה כלם יראי הגאולה וישיבי לארצם ילא יפלו לארץ: כי בחרב ימוחן בל

חמאי עבין, על אותם חמאים שבדורו אכר הנביא ולא בי החמאים כי דבים מהם גלי אלא החומאים שהיו אוברים לא תניש והקדים בעדינו הרעה שהיו מתיאשים מן הפורענות והיו אימרים לא תקרב ותבהר בעדינו. הרעה ונעשה כהאות לביני התישות, והוא בדינה והיו שהתישות של היו אלא מקרה היו בעולם כמו שאסר בהורה והלכהם עם בקריו נים ביום ההוא. נאם הנא הרנה לא תבא בעבור מעשינו אלא מקרה הוא בעולם כמו שאסר בהורה והלכהם עם בקריו נים ביום ההוא. ביום הנאולה אקים את סוכת דור הנופלת לפני שאסר מלכות אפרים תבפל אסר כי מלכות דוד תקום והיא הסיכה על דרך משל כי היא סובכת על העם: ונדרתי את פרציהן. פרצי ישראל ואםר והריסותיו דרך כלל ואפר ובניהיה על הפיכה: מצורת ציון מצורת דוד

סלדיקים כ"ל הפושעים והמורדים: (י) בחדב ימותו. המתים בחרב העכו"ם יהיו כל החוטחים שבעתי אשר הותרים לח הבה שליכו ברפה כי אין גמול ושונה אבל הלדיקים ישארו ולא יאכלם כחרב: (יה) ביום ההוא . כהבר יחמו הסושעים: אקים ונו' . ר"ל אחזור המלוכה לבית דוד אשר נסלר והישפלה בימי הגולה : ונדדתי ונו'. את הפרלה בהיה כה מנדור או כ"ל או לא ימלוך מלך אחר על אפרים להיות פרלה מה באלכות כית דוד: והרסותיו, עה שהיה הריסה כמלכות כית דוד כל ימי הגולה שלא מלכן כלל

והנדה: בבברה. כיח כעין נסה ומלקדין כה הקמת ודומה לו ועשית לו משכר (כמות כ"ו) : צרוד . החיכה גםה כל עסר וכן משר למ נמלא שם גם לרור (ש"ב י"ו): (י) תניש, שנין הקרוב: ותקדים. שנין מהירום: בעדינו. ר'ל עלינו: (יא) וגדרתי. פנין כנין: פרציהן. טנין ככר הומה: והרסיתיו. מלכון הריכה

kingdom of the house of David --[Rashi] Since he stated that the kingdom of Ephraim would fall, he now states that, in contrast, the kingdom of David would be raised up. It is symbolized by the Tabernacle, Heb. (סוככת) because it affords shelter, סְבָּה to the people.—[Redak]

and I will close their breaches-I.e. the breaches of Israel.—[Redak] and I will raise up its ruins-I.e. the ruins of the people.—[Redak]

and I will build it up-I.e. the Tabernacle.—[Redak] Isaiah Trani points out that this prophecy will not be fulfilled until the Messianic era, since during the Second Commonwealth, the Hasmoneans occupied the throne, not a monarch of the David dynasty. Wertheimer cites San. 96b, where the Talmud interprets this as a reference to the King Messiah. Kara interprets the Tabernacle as the Temple.

as it is shaken in a sieve, and not a coarse particle falls to the earth. 10. By the sword shall all the sinful of My people perish, those who say, "The evil shall not soon come upon us." 11. On that day, I will raise up the fallen Tabernacle of David, and I will close up their breaches, and I will raise up its ruins, and build it up as in the days of yore.

as it is shaken—What they sift with a sieve after the fine bran falls out of it, and there remains the coarse [bran], which cannot come out, and then the one who shakes [it], shakes with all his might.—[Rashi]

it is shaken—by another, and it is impossible to read ינוע, since that denotes a thing that moves by itself.—[Rashi] Redak explains: I decree upon them that I will scatter them among all the nations, as it is shaken in a sieve; i.e. as a kernel of wheat is silted when they sift it, and the dirt and refuse fall to the ground, and the good kernels, which are coarse, remain above. And so do the pebbles, which are coarse, remain in the sieve and shake to and fro when the wheat is being sifted. So will Israel be scattered among all the nations, but only the sinners among them-who are likened to the dirt and the refuse, for whom there is no hope in the redemption and who do not repent of their sins—they will fall to the ground, but the others, viz. those alive at the time of the redemption and those who die in exile out of repentance, will all witness the redemption and return to their land, and will not fall to the ground.

Ibn Ezra, after explaining the verse in a similar manner to that of

Redak, quotes Yefeth, who explains that all the nations will be destroyed; only Israel will remain.

10. By the sword shall all the sinful of My people perish—The prophet refers to the sinners of his time, and not all the sinners, for many of them were already exiled, but only the sinners who say, "The evil shall not soon come upon us." They despair of retribution and say that the evil will not overtake them. They do as their heart desires, believing that, if evil befalls them, it is not a result of their deeds, but a coincidence, as the Torah states: (Lev. 26:27) "And you will walk with Me as though by coincidence."—[Redak]

"The evil shall not soon come upon us."—Because of our iniquities, the evil shall not hasten to approach and to come.—[Rashi]

Just as those parts that are not grain fall out of the sieve, since they are of no use, so will the wicked of Israel perish, since they say that the evil will not befall them because of their deeds.—[Ibn Ezra]

11. On that day—And, after all these will befall them, that day will come, the day destined for the redemption, and thereon...—
[Rashi]

I will raise up the fallen Tabernacle of David—Jonathan renders: the

יים עימא יב דריל יב לכוען יורשו את שארית ארום וכלד

דַיַרָהָין שָׁאָרָא רָאַרוֹם וַכַלּ עַמְסָיָא בֵּיה יִשְׂרָאֻלֹּ בָּכָן אַנָא יִי עָבֶר דָא: ת הָא יוֹכֶיָא אָהָן אַכַּר ון וו עבע בדוא בחצורא וַעצר ענבין בּספק בר זַרָעָא וָיָרבּוּן טוּרַיָא חַמַר

מהר"י קרא

שאבנה את עסי כפתחלה: (יב) לפען יירשו את שארית אדום וכל הנוים . ומי יירשם . בית ישראל אשר נקרא שמי כליהם: (יג) ונגש חורש בקוצר ורודך ענבים בפושך הזרע ונו' . חורש רי"ש קסצא ונינון פעפו. וכן בקוצר צר"י קפץ ונינון סעפו. לפי שהוא לשון פיעל חורש קוצר כנון אוכל שומר. אבל אם היה הנינון תלוי בחי'ת של חורש והרי'ש בנ' נקירות היה שם דבר כםו אשר לא מלא כפו קוצר.כגון חורש מיצל. ובן אם היה תלוי וכגוף) ובקו'ף) הניגון של קוצר והצר'י נקורה כג' נקורות היה שם דבר כגין אשר לא כלא כפו קוצר. ווה פתרונו ונגש חורש בקוצר שכל כך ברכה תהא כצייה שארם חורש שדתו

שבשיו ישיג אותי הקיצר התבואה וכן רורך ענבים ישיג למשך הורל בכרם לקצור מהרה הבואת הכרם. ועכשיו רימא אכן עזרא

יים לכען יירשו, הפסוק כבון הפוך למען ירשו אשר נקרא שםי עליהם את שארית ארום ר"ל איהם שנקרא שכי עליהם את אדום ופעם לפען אמר אבנה אותה כיפי עולם לפען ירשו את אויביה' שכיניהם והם אדום ופלשתים וכואכ ועבון ווהו שאמד וכל הנוים ווהו שאמר כיםי עולם כי דור מלך ישראל שם

(יכ) למען. זה הפסוק הפוך הוא וככה פירושו למען יירשו ישראל את שארית אדו' וכל הגוים אחרי מות סגחריב זאס על המשיה כרור הדבר הוא : (יג) הגה . עתה יספר

מלכותה דכית דוד: (יב) למען יירשו. ישראל חת שחרית

חדום וגו' וחת כל הגוים כי נקרא שמי עליהם . חשר

כמו כי: (ינ) ונגש חורש בקוצר. והשיג דיש את כליר

ובניר ישינ את זרע (ויקרא כ"ו) לא יספיקו לחרוש עד שיבא

הקציר ולא יספיהו לכצור עד שיכא עת הזרע: **תתפוגגגה**.

ת"י יתפלחון הרקע עבידה מחמוגנת ככא גשמים: עסים.

יין טוב ומתוק:

באדום נציכים וכן השאר כולם הכניעם לפניו וכן יהיה לעתיד שירשו ישראל את הנוים ההם כסו שאסר בגבואת עובריה וירשי הנגב את הר עשו יכן אסר בנבואה ישעיה אדום וסואב כשליח ידם ומה שאסר את שארית אדום ועובדיה אכר ולא יהיה שריד לכית עשו כן יהיה כיעם עשולא יהיה להם שריד כי כולם יכלו ליבות המשיח אבל את ארצם יירשו ישראל ולא כולה אלא שארית מה שלא יהיה מפנה חרבן עולם כי קצתה יהיה חרבן עולם לאית לרורות על ישהיעו לישרעל והם אר אתיהם יקצתה ירשו אותה ישראל וישבו בה: ' עושה זאת' הנזרה אני שאכרתיה אעשנה כי הכחבירי לעשיתא (ינ) הגת יסים באים. חורש בקוצר. כל כך תהיה ההביאה רכה עד שיהעסקו בקצירת התבואה עד עת החרישה ויפנשו זה בות. החורש בקוצר על דרך שאסר כתירה והשיג לכס דיש את בציר ובציר ישיג את זרע אבל זה הוא יותר: ורורך ענבים במושך הורע, כמו שאמר בתירה ובציר ישינ את זרע ופירוש מושך הזרע נישא הזרע אל השרה לזורעו ומה שאמר מושך הוא בלשון שאמר גושא משך הזרע והוא ענין יקר ככו משך חכמה והזרע יקד לוורעו ויונהן תרגם בסיפק בר זרעא: וחמים: טצורת דור

סצודת ציון כ"כ): (יג) ונגש. ענין הקרוב והדכוק: ורורך. הדרך לדרוך על הענכים להוליא היין: במישך. מלפון משיכה והולכה:

סנה או אקים אוחה ואכננה להיות בנוי ומחוקן כימי עולה כ"ל כמו - ונתילה: (יב) לסען. ענינו כמו באוסן כמו למטן ינוח שוכך (ששות שהיחה מחו בימי דוד עלמו: (יכ) לבען יירשו וני'. הוח הסוך בחלו שמר למען יירשו חשר נקרח ונו' כ"ל הממשנה חהיה בחוקן

שיירשו מעם אשר שמי לקרא עליהם להיות לקראים עם ה' הם יירשו את השארית הנשאר מכל העכו"ם להיות להם לעכדים: עושה זאת. הפושה העוכה ההיא: (יג) וגנש חורש בקוצר. ב"ל הרכה תכוחה חלמת ויהיו עוסקים בקליכה עד זמן החרישה והחורש והקולר יגשו ויפגשו זה כזה וכן יסגוש דורך עיכים כמי שמשך ומוליך החכוחה לזריעה כי ירבו העוכים ויהיו עוסקים בדריכת העוכים עד הזריעה: והפישי. הרכה עוכים יגדלו בהריי

cides with the promise of the Torah: "And the vintage shall overtake the sowing."—[Redak]

who carries the seed—I.e. the one who carries the seed out to the field to sow it.—[Redak]

Malbim explains the verse in order: In order that they inherit the remnant of Edom and all the nations upon whom My Name is called. For most of the Edomites will fall in the war of Gog and Magog, and the remnant of Edom, along with the other nations, will recognize God and accept the true faith to the extent that God's Name will be called upon them. All these nations shall be the heritage of the Messiah.

12. In order that they inherit the remnant of Edom and all the nations because My Name is called upon them, says the Lord Who does this. 13. Behold days are coming, says the Lord, that the plowman shall meet the reaper and the treader of the grapes the one who carries the seed, and the mountains shall drip

and I will build it up—I.e. the people.—[Kara] Ibn Ezra quotes Yefeth, who interprets it as a reference to the throne of Hezekiah.

12. In order that they inherit— [I.e. in order that] Israel [inherit] the remnant of Edom etc.—[Rashi]

because My Name is called upon them—Heb. פִי, like פִּי, because.— [Rashi] Redak explains the verse as being in inverted order. He renders: In order that Israel, upon whom My Name is called, inherit the remnant of Edom and all the nations. This verse is connected with the previous verse. I will build it up in order that they inherit their enemies, who were their neighbors, viz. Edom, the Philistines, Moab, and Ammon. That is the meaning of "all the nations." "As days of yore" alludes to David's placing governors in Edom, also his subduing the other neighboring nations. The same will take place in the future, that Israel will inherit these nations. This theme is repeated by other prophets. Obadiah states: (verse 19) "And the southland shall inherit the mountain of Esau, and the lowland the Philis-Isaiah, too, prophesied: (11:14) "Upon Edom and Moab shall they stretch forth their hand, and the children of Ammon shall

obey them." The expression, "the remnant of Edom" seems to contradict Obadiah, who states: (verse 18) "And there shall be no remnant to the house of Esau." The solution is that the house of Esau will, indeed, have no remnant, for all will perish in Messianic times. Israel will inherit their land, however. They will not inherit all their land because part of it will be perpetual ruins to show future generations that they harmed Israel. The rest of the land, however, will be inherited by Israel.—[Redak] [That is the remnant of Edom.]

Who does this—I.e. Who performs this decree. I, Who decreed it, will execute it, for I am allpowerful.

—[Redak]

13. that the plowman shall meet the reaper—(Lev. 26:5) "And your threshing shall overtake the vintage, and the vintage shall overtake the sowing." They will not finish plowing until the harvest comes, and they will not finish harvesting until the time of sowing comes.—[Rashi] Redak explains: They will have so much grain that they will be occupied with the harvest until the time of plowing, and the plowman will meet the reaper. This is similar to Lev. 26:5, but even more plentiful.

and the treader of the grapes the one who carries the seed—This coin-

הרגום

עַסְים וְבְלְ־־דַּוְּבְּעָוֹתְּ הִּתְּפּוֹנְגְנְהִ: י וְשֵבְהִי אֶתּ־שְׁבָוֹת עַפֵּי ישְׁרְאֵל וֹבְנוֹ עְרֵים נְשֵׁפּוֹת וְיִשְׁבוֹ וְנְמְעִוּ כְּרְמִים ינְרִישׁוּ עִוּד מעֵל אַרְמְרָם אִשְּׁרְיַנְתִּינִ לְּהֶם אָמֵר יְרְנָר אֵלְהֵּיךְּ: פְרְרְבֶּם: שׁ וּנְטַעֲהָים עֵלְ־אַרְטְרֵהַם וְלֵא ְנֵרִים נְשֵׁכּוֹת וְיִשְׁבֹּוּ וְנְמְעֵּוּ כְרְמִׁים שְׁהִוּ אֶת־יֵינְם וְעֵשִׁוּ נֵפּוֹת וְאֲכְלֵּוּ אֶהִי ניצבון פרסיון וישחון זה הסרהון ויעברון גנין ניבליון זה אפירון : קרה וְכְלְּ דָשְׁחָא וְהְפְּלְחָן: יי וְאָמִיב יָת ללות עםי ישְראַל וִיבְנִין ולא ימלשלון עוד פעל קריין רצדין ויהובין פיןאַקְיְסִינייִעַל אַרֵעהַוּן ארעהון דיקביה להון אַמַר װְ אַנְרָרָן:

תולדות אהרן

Berg am. . Ereid en tre et 5

מהר"י קרא פורהם. וכנגר שאבר לפעלה והנשחי בכל הנוים את ישראל חור וריפא כאן: (סו) ונשעהים על ארמתם ולא ינחשו עור פעל ארמתם. לעולם:

כאן כעין ככה שאמר למעלה גם אני מנעחי מכם את הנשם בעיר שלשה דורשים לקציר. לכך נאפר והפינו הריים עפים תכל תנפעיה חתפונננה.ברנים. כנגד שאפים לפעלה רחבר ענרק עכרים האנים ויותים יאכל הנום. דוור ויראים אכל (יר) ונופעי כרכים ושתו את "נום ועשי גנות ואפלו את

קסין בו'ק

נשלם פירוש עמום. אחל פירוש כפר עוכריה:

השיפה. פנין הולה: עסים, כן יקלה פיין וכן של שמים כי ויהיה היין נוסף שהם והול שנין מלילה: החבוננה, הליון השנה (ני) ישבהי, פליון בקים ומבנים המס המס בולם והשבה (ני) ישבהי, מליון בקים ובנים המס בים והלה: (יל) ישבהי, מליון בקים ובנים המס בים לילו (יל) ישבהי, מליון בקים בקים ומנים הסים בליון השרה, מליון במים ובים ובלי במים הסים ישני ולליון בים ישנים היין לפיון מים ובים ובליון מבים בני ולליום ומים כליון המס בים הסים ישני ולליום בלים בלים המס בים היין למים בים היין למים בלים הסים בליון המס בים הסים בליון היים מס בים היין למים בלים הסים בליון הבסים בליון הבסים בליון הבסים בליון הבסים הסים בליון הבסים בליון הבסים הסים בליון הסים בליון הסים בליון הבסים הסים בליון הבסים הסים בליון הבסים הסים בליון הס מצורת בה

מצודה ציון

land, but on the condition that they will always worship God and perform His will.—[Redak]

said the Lord your God-This is addressed by God to the prophet. [Redak] 170 AMOS 9

sweet wine, and all the hills shall melt. 14. And I will return the captivity of My people Israel, and they shall rebuild desolate cities and inhabit [them], and they shall plant vineyards and drink their wine, and they shall make gardens and eat their produce. 15. And I will plant them on their land, and they shall no longer be uprooted from upon their land, that I have given them, said the Lord your God.

shall melt—Heb. מַּתְמוֹנְנְנָה. Jonathan renders: shall split. Tilled soil splits when rains come.—[Rashi]

sweet wine—Heb. בּיְסִים, Good and sweet wine.—[Rashi] [Rashi's reason for transposing these two words is obscure. However, in order to avoid confusion, I adhered to the order of the words in Rashi's commentary. In four mss., however, both comments are omitted. See Parshandatha.]

and the mountains shall drip sweet wine—This is hyperbolic, similar to the expression, "flowing with milk and honey." The word אַסיס is a general term for any liquid that exudes from grapes or other fruit. It is called סָּיָס from the root סָּיַע, crush or tread.—[Redak]

and the hills shall melt—This too is hyperbolic. It is as though the hills will melt from the abundant milk which flows upon them from the flocks pasturing on them. Although milk is not mentioned, Scripture relies on the reader to understand the meaning. This verse is paralleled by Joel 4:18: "And it shall come to pass on that day, that the mountains shall drip with wine, and the hills shall flow with milk." It is also possible that the entire verse is allegoric, figurative of the abundance in store

for Israel, which they will receive without toil or effort.—[Redak]

14. And I will return the captivity
—Heb. מְשְבְּחִי This translation follows Targum Jonathan. Mezudath
David explains: And I will grant tranquility to the erstwhile captives of My people Israel.

desolate cities—I.e. cities that were desolate during the exile.—
[Mezudath David]

and drink their wine . . . and eat their produce—Their toil will not be in vain, viz. that they will till their soil and the enemies of the neighboring lands will eat the produce, as took place when they were on their land prior to the destruction, when they did not perform God's will. This prophecy parallels Isaiah's prophecy: (65:21) "And they shall build houses and inhabit them, and they shall plant vineyards and eat their fruit." Since grapes are meant for both eating and making wine, sometimes Scripture mentions eating and sometimes drinking. The intention is to grain and other fruit trees as well.—[Redak]

15. And I will plant them—like a tree, which does not move from its place. The intention is that they will never again be exiled from their

אנכואת עובדוה פדגו אַלּהִים לַאַדֵּוֹם בַּסוֹרָא ?ָּקְרָבָא: בּ הָא חַלָּשׁ מזון פוכדיה . סנהדרין (פ

א (א) חזון עובריה. לארום. על ארום: שפועה שפעני. םפי הנביאים מאת ה' : וציר . ושליח שלית אל הגוים ליפרע מהם ואומר לישראל קופי ונקיפת עלית למלחמה. על אותה אומה להלחם עליה: (ב) הנה קפן

א (א) חזון עובריה. מהי שנה עוכדיה לחדום ולה ניבא נבואה אהרת. אמרו חז"ל עוכדיה גר אדומי היה אמ'הקב"ה מהם ובהם אביא עליה' יבא עובדיה

שדר בין שני רשעים אהאב ואיזכל ולא למד ממעשיהם ויסרע מעשו הרשע שדר בין שני לדיקים ילחק ורכקה ולח למד ממעשיהם: (ב) הנה קשן נהתיך. כלפי שקראו אבָן עורא

רדיק מון עובדית. זה הנביא לא ידענו באיות דור התנבא ודעת רבותינו ז'ל שוהו עובריה שהיה עם אחאב ועוד אמרו כי עובדיה גר ארומי היה והתנבא רע על אדום היינו דאמרי אינשי כפא דחק נגרא כגוית נשרוף חרדלא יות את בי בכל הערוך האיבן שהק הכך אורי הכף פצפו שורף פיו בהרדל חוק אבר הקרוש ברוך הוא יבא עיבדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיובל ולא לכד כבעשהם וופרע כעשו הדשע שדר בין שני צדיקים יצהק ורבקה ולא למד ממעשיתם והנה כל נבואתו היתה על אדום ואמר כי עם חרבן אדום תהיה תשונת ישראל ובזה כלה נבואתו והנבואה הואת היתת בבית שני שהרעו בני אדום לישראל בחרבן בית שני במו

ידענו דורו ולא נוכל לומר כי הוא הנוכר בספר מלכים בימי אהאב כי שם כתוב ועובדיה היה ירא את ה' ואילו היה זה הנביא בעלמו איד יהראנו ירא השם ולא יהראנו נכיא כי הנכואה היא המעלה הנכבדת יותר. ולפי דעתי כי שמועה שמענו זה הנכיח וירמיה וישעיה ועמום שהתנבחו על חדום על כן חמר שמענו:

א (ח) וציר . כחילו ניר שלוח בנוים שהתחברו ויחמרו אלה לאלה קומו: (כ) הנה קשן . כי מספרם

שפירשנו בנבואת עמוס בפרשת על שלשה פשעי אדום והנביא הזה התנכא שעתיר הקב"ה להפרע מהם. באחרית הימים בעלות ישראל מן הגלות וארץ אדום אינה היום לבני אדום כי האוכית נתבלבלו ורובם הם בין אמונת הנוצרים ואמונת הישמעאלים ולא יכידו מחם מי הוא מאדום וסמואב. ומבני עמון ומשאד. האימות כי כולם גלו מארצם ונתערבו באומות אלא שמלכות רומי. היתת יבירו הוום כי ואם מהרום ומה שאברו הנביאים בחירבן אדום במחרית. היכים אכרו כםו שפירשתי בישעה כפרשת קרבו גיים בתחלת רובם בני אדום ומה שאברו הנביאים בחירבן אדום במחרית. היכים אכרו כםו שפירשתי בישעה כפרשת קרבו גיים לשטוע וכן אסר ירסיתו בסגילת קינות תם עוגך בת ציון לא יוסף להגלותך פקר עוגך בת ארום וגיו: כה אסר אדני אלהים לאדום. בעבור אדום בכו אסרי לי אחי הוא: שפועה שפענו סאת ה". שאברו הנוים על אדום שסועה שפענו כאת. ה" ובאלר ציר בנוים שולת ומה היא השמותה שיאמרו גוי לנוי קימו ונקומה לליה למלחמה: עליה. על ארץ אדום או פי' הפסוק כסו הפוך אסר עוכדיה שמועה שמענו אני והנכיאים האחרים בי כה אמר ה' אלתים לאדום וציר בנוים שולה כמו שפירשנו וכן אמר ירסית בנכואתו שסועה שסינהי מאת ה' : כ0 תנה קסן . כזוי ושפל בסונקסנתי סכל החסרים וכן תרגם וינתן הא חלש יובתיך פצורת ציון מצורת דוד

א (6) חזון עובריה . זהו מרחה הנכוחה של עוכדיה : לארום . א (6) וציר . ענין שליח כמו וליר ספונים (שבלי י"ב) : (כ) בווי .

של אדום: שפותה ששתנו. כ"ל אני ושאר בניאים שמשנו בשושה מאת ה' כי הרכה נכיאים התכלאו על חורבן אדום: יציר'. כ"ל כאשר שנושנו כן הוא כי כל השכו"ם התשוררו לכא שלים לשלמשם ושלחו שלוחיהם זה לזה לאשר קומו אתם ונקומה גם אנו ללכת שליה למלפתה: (כ) הנה קשן נתהיך. כתחלש

father called him, his big son, and his mother called him her big son, the Holy One, blessed be He, says: In My eves, he is small (Pesikta d'Rav Kahana p. 56; Pesikta Rabbathi, ed. Meir Ish Shalom p. 79a; Pesikta Rabbathi, ed. Warsaw p. 144; Gen. Rabbah 65:11). And our Sages (Avodah Zarah 10a) expounded: small—that they do not crown a king the son of a king.—[Rashi] Note that

Rashi calls the Rabbis of the Talmud "our Sages," in contradistinction to the Rabbis of the Midrash. Cf. Rashi to Gen. 37:10. This may be understood by the statement made by Rav Hai Gaon concerning the various types of Aggadoth: Anything that was written in the Talmud more authoritative than that which was not written in the Talmud.—[Menorath Hamaor, Int.]

OBADIAH

1

- 1. The vision of Obadiah: So said the Lord God concerning Edom: We have heard tidings from the Lord, and a messenger has been sent among the nations, "Arise and let us rise up against them in war!" 2. Behold I have made you small
- 1. The vision of Obadiah—Why is Obadiah different that he was chosen to prophesy concerning Edom and did not prophesy any other prophecy? Our Sages of blessed memory stated: Obadiah was an Edomite proselyte. Said the Holy One, blessed be He: From them and in them will I bring upon them. Let Obadiah, who dwelt between two wicked people, Ahab and Jezebel, and did not learn from their deeds, come and impose retribution upon Esau, who dwelt between two righteousness people, Isaac and Rebecca, and did not learn from their deeds.—[Rashi from Sanhedrin 39b] Note that Rashi quotes two reasons Obadiah being chosen to prophesy against Edom. The first reason is that he was an Edomite proselyte and was, therefore, chosen to prophesy against his own people. The Rabbis quote a parable of the ax-handle, coming from the trees of the forest, which is instrumental in chopping down the other trees of the forest. This reason was given by Rabbi Meir. Rabbi Yitzchak gives the second reason, the contrast Obadiah between and Obviously, the Rabbis identify the prophet with Obadiah mentioned in I Kings 18 as Ahab's administrator.

Indeed, they (ibid.) attribute Obadiah's attainment of prophecy to the merit of his hiding the one hundred prophets from Jezebel and sustaining them. In Exodus Rabbah (31:4). we read: . . . This was Obadiah, who was wealthy and the administrator of Ahab king of Israel, as it is stated: (I Kings 18:3) "Ahab had called to Obadiah, who was over the household." He was extremely wealthy, and he disbursed all his money for charity, for he sustained the prophets: and when the famine came, he horrowed with interest from Jehoram the son of Ahab in order to provide for the prophets.*

- we have heard tidings—The nations will say concerning Edom, "We have heard tidings from the Lord," and it is as though a messenger has been sent. Now what are those tidings? That one nation shall say to another nation, "Arise and let us rise against them in war." Or, it may be interpreted: We have heard tidings—my fellow prophets and I—that so said the Lord concerning Edom, and that a messenger has been sent among the nations etc.—
 [Redak]*
- 2. Behold I have made you small—In contrast with what his

^{*}See Appendix for additional commentary.

והַכָּהַהְ בַּעַמְמֵיא בּסִיר אָהָ לַחַרָא: ג רָשׁע לָּבָּהָ אַטְעור רָאַהְ רָטֵי בנפא ברומא מותכיה אַטֶּר בְּלָּבֵיה מָן יַחַתִּינַנִי לָאַרָעָא: ד אָם הַּרִים כוכבוא השוי מדורה מַסַסָן אַחַהִינָּךְ אָפַר וָיָ: ה אם נובין אתו עלה אָם בּוֹנֵוי כֵּילָנָא אַיכְבֵיוּ

בנכדרי: פט עהידה בער ים ב מהר"י קרא

אביו כנו הנדול ואמו בנה הגדול אמר הקב"ה לפני קטן הוא ורבותינו דרשו הטן שלא היה להם לא כתב ולא לשוו: בזוי. שלא היו מעמידים מלך כן מלך: (ג) שכני בחנוי הסדע . סומך על משכנה אכותיו אברהם ויצחק יהם לא יוטילו לו: חבוי. כמו היהה אדמת יהודה למגרים לחגא (ישעיה י"ט) (ברייטנ"ח בלע"ו) וחל תחמה על וי"ו של חגוי שהיא כוי"ו של קלוי (תהלי' ס"ה) וכוי"ו של כמטחוי (ברא' כ"ח) שאין יסוד כתיכה אלא ט' וח' (ה) כאו לך. עליך:

אבן עזרא

מעט ואין ארץ מלכותם רחכה : (ג) זרון. שוכני השר כ"ף כי חשבת כי הר שעיר ימלטך כשוכני בהגוי הסלע: (ד) אם תגביה כנשר . פועל יולה והפעול חסר והוה מקום שכתך וככה המגביהי לשבת וכבר פירשתיו הטעם תגביה מהום שכתו כנשר: (ה) אם גנבים. כסתר . שודדי לילה:

נתחיך בנוים . כתרנומו הא חליש יהבתיך: (ג) זרון לבך השיאך. השיא אותך שהפאת להקדוש ברוך הוא: שוכני בהגוי סלע. שהיית אומר אשכון בשן סלע זאשב כרום: והיית איכר בלבך כי יורידני ארץ. והקדוש ברוך הוא משיבך שלא הנצל מכרום שבתך. שאפילו: (ד) אם תנביה כנשר קנך . הכנכיה לעוף . כן אפילו אם בין בוכבים שים קנך . כשם הקדוש ברוך הוא היה מורירך: (ה) אם גנבים באו לך אם שורדי לילה איך נדמיתת הלא ינגבו דים. אם היה דבר זה שיבואו לך נגבים ושודרי לילה שלוקחים מה שסוצאים שאינם לך בחפשים לנניב כל כך כפני השך הלילה. איך נדכיתה

היית יכול לשתוק ולוכר הלוא ינגבו דים והשאר יניחו. אבל השודדים חנתנים לך אינם דוכים לא לנגבים שודרי לילת רר"ק

עשו רשיעא בעכמיא . וכן אמר בווי אתה כאד . בלומר שלא יחושו לד שאר הנוים אם האבד: נתתיך, כמו אתנך כי בנכואית עבר בככום עתיד רבים: (נ) זדון לבך השיאך. להגדיל פה ולהרחים אף לאחיך יעקב: שכני בחגוי סלע . כשהיית שוכן בהר שעיר חשבת שאתה נשנב בו ואין סי שיורידך מסנו: פרום שבתו . פרום ישיבהו היה בחניי כלע והוא הר שעיר וכירסיה מרים גבעה שכני כמו שוכן והיו"ד

גוספת , וכן חצבי מדום קברו היושבי בשמים והדופים להם: בחנוי. כמו חוג הארץ חג וחוג ענין אחר כלומר סביב הפלע ד"ל ראש הסלע והוא המנדל הבנוי עליו: (ד) אם תגביה כנשר. אם תגביה שבתך כמו הנשר שיפוף גבוה בכל העופויג שים, כבו השים וכן עלה וכות בהד כבו תכית: (ה) אם ננכים. אמר דרך היכה שיתניהו הרואים בעת החרבן של סצודת ציון טצורת דוד

ממשלחך בארן אדום הנה לו הייח קטן בעכו"ם ומכוז' מאד ביניהם כי היחה ממלכ' שפל': (ג) ודון לבך השיאך. כאומר הנס עחה שנחגדלת למשיל ממשל ככ כאשר בא אל הכרך הגדולוגו' לכן זדון לכך הסיח אותך להתנאות יוחר מדאי: שבני . כאלו אחם שוכן בכקיעי הסלט עד שלא יוכל מי לקרוב אליך יכאלו סיה מקום

מבוזה: (ג) השיאך. ענין הפת' כמו הנחב השיחני (ברחשים ג'): שובני. היו"ד יחירה: בחנוי. ענין בקוע וחרון למו יונהי בהגוי הסלט (ש"ה כ'): (ד) הגר. מלשון קן והוא מדור הטוסות: (ה) שודדי. ענין גול וטושק: גדפיהה. ענין כריחה

מושכך כמקום מרום וכשה: אופר בלבו . לכן חושכ כלכו מי הוה השר יוכל להוכיד הותי כשפל החרן: (ד) אם תגביה כגשר. אכל אם חלביה לשבח כנשר העושה מדורו במקום גכוה ואם הצים מדונין בין הכוכבים משם אורידך לארן וחהיה נ<mark>מסר ביד</mark> סטכו"ם: (ה) באו לך. כאו טליך: שודרי לילה. הם המחסחדים לגוול ביום וגוולים כלילה: איך גדמיתה. איך נכחה מכל וכל

built atop the rock. When you dwelt in Mt. Seir, you thought that you were safe and that no one could bring you down from there.*

- 4. If you go up like an eagle—If you make your dwelling in a high place, like the eagle, which flies higher than all other birds.— [Redak]
 - Did thieves—The prophet

speaks in amazement, depicting how the witnesses will be amazed at the time of the destruction of Edom. They will say, "What became of you? Did thieves come upon you at night when you were asleep, so that you did not realize that they came, in order to stop them?—[Redak]

come upon you—Heb. באו לך, lit. came to you.—[Rashi]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

among the nations; you are very despised. 3. The wickedness of your heart enticed you, who dwell in the clefts of the rock, whose habitation is high, who says to himself, "Who will bring me down to the earth?" 4. If you go up high like an eagle, and if you place your nest among the stars, from there I will bring you down, says the Lord. 5. Did thieves come upon you, did plunderers of the night? How

despised—For they have neither script nor language.-[Rashi from Avodah Zarah 10a] Rashi (ad loc.) explains that Rome did not have its own language, but learned the language of another nation, and that others wrote their books for them. Tos. suggests that they did have their own language, but it was not a prominent language. Printed editions of Rashi on this verse have these two interpretations in reversed order, as follows: Behold I have made you small—That they had neither script nor language. despised—That they did not crown a king the son of a king. According to our editions of the Talmud, however, as well as the Yalkut Shimoni and Yalkut Machiri. the reading is as stated first. Also, Rashi to Jeremiah 49:15 explains the verse there according to our editions of the Talmud.

Redak explains: small—Despised and humble, like: (Gen. 32:10) "I am humbled (אַסְיְהָיִי) because of all the kindnesses." Jonathan, too, renders: I have made you weak, O wicked Esau, among the nations.—
[Redak]

you are very despised—None of the nations will care if you are destroyed.—[Redak] Accordingly,

this is to be understood in the future.—[Redak] Abarbanel explains this verse as a reference to the Edomite kingdom neighboring on Eretz Israel, which was a small, insignificant kingdom. He suggests also that it may refer to the humble beginnings of Rome, when it was originally a settlement of shepherds and cattle herders and later became a small town.

3. The wickedness of your heart enticed you—to open your mouth wide against your brother Jacob.— [Redak] It enticed you to sin against the Holy One, blessed be He.— [Kara]

who dwell in the clefts of the rock—Who relies on the support of his ancestors, Abraham and Isaac, but they shall not avail him.—[Rashi] This resembles the explanation of Mid. Psalms 121:1.—[Parshandatha]

the clefts—Heb. תְּבִּית. Cf. (Isa. 19:17) "And the land of Judah shall be to Egypt for a dread (מְּקָּיִם)," frayteyne [or fraite] in O.F., a cleft of a rock. And do not wonder about the "vav" of (Gen. 21:16) "like a shot (מַקְּיִסְבֶּיִי)"; in which there is no radical in the word but the "teth" and the "heth."—[Rashi] Redak renders: the top of the rock, alluding to the tower

בניתא רסיך עד דגנכו סְסַתְּהֵין וָאָם חָמֵיפִין בָּקִמוּפִין אָתוּ עַלָּךְ דֵּלָּא אָרָבְּלֵשׁ עשׁו אַהְנַלְּיָן פַמַּמוֹרוֹהִי : ז מָן הְחוּמְרַ אגלייך כל אנשא קיכך שַּׁמַעיוּך יִכִילּוּ לָּךְ אַנְשִׁי אָכְלֵּי פְתוֹרָךְ ת"א נחזבו, כ'ק ו בימו מזור.

מהר"י קרא

שנונבים דים ולא לבוצרים שמשאירים עוללות אכל הם יחפשו עשו ונבעו מצפוניו ולא שיחפשו כבית בלבד מה שלפניהם אלא יבעו ויבקשו אפילו מצפוניו שסמן במסתרים .נבעו לשון יבקשו. שתרנומו יבעו. וכן אם חבעיון בעיו שובו אתיו. כשתלך להלחם עם אויביך אתח ואנשי בריתך: (ז) ישלחוך ער נכול. בכלחמה ויחורי להם: השיאוך יכול לך. כלופר הם ישיאון אותך שתלך למלחמה ויכלו לך להשיאך שהשמע לעצתם: לחסך ישימו מזור תחתיך. מתרגומו אוכלי לחם פתורך שייאו הקלא החותך. אין הבינה בו. אין הבונה

ארים ויאסרו מה זה היה לך אם גנבים שורדוך בלילה שהיית ישן ולא הרגשת בהם לכנעם ולקום כנגדם: הלא ינובו דים. כי דרך הגנבים לננוב רים כלומר די יובלון שאת ויניתו השאר: אם בוצרים באו לך. כלוכר אם באו לך שודרים ביום כבוצרים שיבצרו הכרם וישובו פעם אחר פעם לבצור כפו שאפר השב ירך בבוצר על פלפילות אעפ"כ אי אפשר שלא ישאירו עוללות

כעיו (ישעיה כ"ח): (ו) עד דגבול שלחוך. חוחם שהכטיחוך לעזרה בחו עתך ולווך עד גכול ארלך עד הספר. ששם כחו עליך למלהמה וכוחת השיחוך והגליהו: יכלו לך. אכן עזרא נדמיתה. נכרתה כמו נדמה שמרון: (ו) איך. נבעו. כמו חם תכעיון בעיו: (ו) עד. לח יכלו חנשי בריתך להושיעך רק שלחוך עד סוף הגכול שלך כלכת פליטך

איך נדמיתה. למה נרדמת דומם עד שגנכו כל רלונם:

הלא (בוצרים) ישאירו עוללות. ואלה לא ישאירו לך

כלום כי יהפשו ויגלו וידרשו מלפוניך: (ו) נבעו . תירגם

יונתן איהגליין ולשון ארמית נבעו נחבקשו . וכן אם תבעיון

כשכיה: כחמך. כחשר היית כמקומר זהו תחתך: אנשי שאינם נראות להם מקסנות; והן נסתרות תחת עלי הגפן אבל אתה איך נחששת שלא השאירו השודרים לך כלום אפילו כממוני ססתרים נגכים ושודדי לילה הענין אחר והוא כפול בכלות שונות כי רוב הנגכים ינגבו בלה: איך נדכית. נכרה ככו גרכו עסי מכלי הרעת נדמה מלך ישראל ויונתן תרגם איכרין הויתא דמיך ער דנגיבו מיפתהון כלומר איך היית ישן: (1) איך נחפשו קשו. פירוש מסכוני עשו ככו שאמר גבעו מצפוניו והענין כפיל בכלות שונות גבעו מתרגום ויבקש יביא וכן אם הבעיון בעיו: מו עד הגבול . אגשי בריתך ואוכלי לחסך שהיית כוסח בהם הם הגלוך ושלמוך עד גבול אויביך השודרים אותך כאלו הם נוהים ובוביי על גלותך והם הם שעזרו אויביך החתיך ואתה לא הרגשת ולא הבנת כי ביום ההוא האבר חכמתר וגבורתך: לחמך

מצודת ציון ואכדון כמו על מואכ נדמה (יפעיה פ"ו): דים. די הספוק כמו יוהמלקה ביתה בית (פבית): בוצרים, כן יקדהו חינבין עוכני סכדם כמו כי תכלור כרמך (דכרים כ"ד): עוללות, הם העוכני סקטנים הנרועים כמו לא תעולל (כם): (ו) נחששר. מלבון חסום וחקירה כתו משם חחסם (ממום ט') נבעו. ענין דרישה וחסוש ודומה לו חם חבטיו כעיו (יבעיה כ"ה) שהוח טנין דרישת שאלה וכמו שמלת כקשה הונת לדרים באלה ולחשים כן מנת כפה הונח לפניהם: סצפוניו. מלכון לפין ונסתר: (ז) שלהוד. ענין לויה כמו והכרהם הולך עמם לשלחם (כרה׳ י"ח): השיאור ענין הפחה: יכלו. של׳ יכולת ומהין: לחבך . כ"ל חוכלי להמך:

כצורת רור (ואף כי תהיה באחרית הימים אתר כלפון עבר כדרך הרכה ען הכנואות כי הנכיא ראה כאלו ככר נעשתה): הלא יגנבו דים. כדל כלא אין דרכם לגמב אלא די ספוקם ויניהו את המותר ומדוע אם כן נכרתם עתה מכל וכל מכלי פארית: אם בוצרים. אם מל כרמך כחו כולרים הלח יבחירו עוללוח ומדוע לח השחירו לך מאומה : (ו) איך נחפשו עשו . איך נחסבו כחי ששו לקחת הכל ואיך נתבקשו ונדכשו מנומות חבתו ב שלו לקחת כל הנמלא והוא כפל ענין למ"ב: (ו) עד הגבול ונו" . כשילא למלחתה מול השכו"ם ליוו אותו כל אנשי בריתו בהיה לו עמהם כריתת ברית הם ליוו אותו עד קלה גבול אכלו ומשם חורו ולא הלכו למלחמה להיוח לו למורם והטעו חוחו כי הכטיחי ללכת עמן: השיאוך. החנשים

שפיים פחהם בשלום הם השיחו אותך ללכת למלחמה וילכו לך כי שונות להם והלכת: לחשך . אובני לחשך הלוקהים שרש ממך הש

they prevailed against you-to entice you to leave, and they deserted you.—[Rashi]

your food they lay as a wound under you-Even your food your brother Jacob made for you as a wound, for he gave you bread and a pottage of lentils, and thereby you despised the birthright.—[Rashi] wound—Heb. מווֹר,—[Rashi]*

^{*}See Appendix for additional commentary.

were you silent? Will they not steal till they have enough? If vintagers came upon you, would they not leave over some gleaning grapes? 6. How Esau was searched out, how his hidden things were revealed! 7. Until the border all your allies escorted you; your friends enticed you, yea prevailed against you; your food they lay

How were you silent?—Heb. בְּמְיחָה. Why were you sleeping soundly and still until they stole all they desired?—[Rashi] Redak explains: How were you cut off? It is customary for thieves to steal until they have enough, as much as they can carry, and they leave over the rest.

would (the vintagers) not leave over some gleaning grapes?—But these will not leave you anything, for they will search and reveal and seek out your hidden things.—[Rashi] I.e. if plunderers come upon you by day, like the vintagers who gather the grapes of the vineyard, and they return time after time to gather the grapes, it is still impossible that they should not leave over any gleaning grapes that are not visible because of their small size and are hidden under the leaves of the vine. But you—how were you searched out, that the plunderers left you nothing, not even the hidden things?

6. How Esau was searched out— Heb. אַרְּפְּשֹׁר, the plural form. The intention is: How the hidden things of Esau were searched out!—[Redak] How the houses of Esau were searched out!—[Mezudath David]

were revealed—Heb. נְּבְעוּ. Jonathan rendered: were revealed, and it is an Aramaic expression: וְבְעוֹ means

"sought out." Cf. (Isa. 21:12) "If you will request, request (בְּעִירּוּךְ)."—[Rashi] Requesting is similar to searching out or seeking.

Malbim explains this segment of the prophecy as a reference to a war that would take place at an early time, not to the ultimate fall of Edom. The prophet depicts how Edom's allies will advise them to attack their neighbors outside their country. During their absence, enemies enter the land and plunder everything in sight. The prophet states: If thieves came upon you—who steal without the knowledge of the owner, how were you asleep and did not realize it?

if plunderers at night—who make more commotion than thieves, how were you asleep?

do they not steal until they have enough?—Now why did you not wake up from your sleep to drive them away?

if vintagers came upon you—who pick the grapes when the owner is not in the vineyard . . . *

7. Until the border ... escorted you—Those who promised to aid you, came with you and escorted you to the border of your land, to the boundary, whence they came upon you in war, and with this they enticed you and succeeded.—[Rashi]

^{*}See Appendix for additional commentary.

שַׁנִיאוּ הָקַלָּא הַחוּהַדְּ טַרְבֵּית בָּךְ סוּכַלְּתַנוּ: י הַלָּא בְּעָרָנָא הַהִּיא אַכַּר וַיִּ וְאוֹבַר חַכּימִין מאַדוֹם וִכָּל נִבֶּר דְבָיה סוּכַלָּהָנוֹהָא מִכְּרַבָּא רַעשו: סווַהַבְּרוּן גְבָּרָהְ וָהָבֵי דָרוֹמָא בַּדִיל רישהיצי צורָכָא מִכְּרַכָּא דְעַשְׂוּ מקשול: י מַחַשוף אַחוּך

בו 🕻 'א מהחם לחיך . (פלה יו) ב

לפתותך לנאת ושבי מאהריך: לחביך ישימו בזור תחתיך. חף מאכלך בם לך אחיך יעקב למזור שנתן לך לחם ומזיד עדשים ועל ידו כזית הככורה: מזור. הולי: (מ) וחתו גבוריך תימן. יהתו ויפהדו לנום אל ארן ישראל וי"ת

זיתברון נברך יתכי ארעא דרומא: למעןיברת. כל איש נביר: מהר עשו מקשף. מרוב הרג שיבא עליהם: (י) בחמם רר"ק

אכן עזרא

שלומך. המאכילים אותך נותני מזיר כלחמך ולא הרנשת ומזור כמו מזורו. ותהבר כ"ף ממלח אין כאים אשר אין תבונה בי וכמוהו ולחין חונים עלמה ירבה ולחים חין חונים ורבי מרינים אמר בו כמו ממנו וכל ערל לא יאכל בו לא החכוננת ממנו: (ה) הלא. לא יועילוך להצילך חכמיך וגם גכוריך: (ע) וחתו. תיכון חולי הזכירו לחקפו נכוריד שהם מחימן כי הוח מבני חדום: לבוען יברת איש. מרוכ ההרג ולח ישחר פליט וטעם למען דכק עם והחבדחי: (י) מחמם. אלו הפסוקים יורו כי זאת הנבואה על אדום

את הליוויהודה את סוור: החתיך. בסתר שהסתירי עצהם בסך והיו נראים לך כאוהבים וכן תחתיו לאמר למי הארץ בסתר: אין הבינה בו. בעשו שלא הבין כה עישים לו אנשי בריהו. וכן דרך הפקרא לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא לנכח: (ס) הלוא. באדום היו חכמים ובבא שברם אברה חכפהם. וכן אסר בירכיהו נסרחה עצהם וחכמתם. וכן היו בהם נבורים והיא סברכת יצחק ועל חרבך תחיה. וכיום שברם וחתו גבוריך תימן: (ט) וחתו גבוריך תימן. הוא כבני אליפו בן עשו, ויונהן תרגם יהבי ררומא: למען יכרת איש מהר עשו מקשל האל יתברך יהן ההת בהם למען יכרת איש כהר עשו בקסל מרוב הרג שיהרגו בהם יכרת כל איש מהם ותרגום הרג קפול וכן אם תקפול אליה רשע. הן יקטלני לו איחל. ויונתן תרגם בריל דישתצי גברא רביה צירכא: וי) מחמם. כבר

מהר"י קרא

לארם באיתו מזור לרפואתו: (ה)והאבדתי חכמים מאדום.תאבד חכמתם. שלא יוכלו להתחכם על הנזרה שננזרה עליהם:

(ם) וחתו נבוריך תיסן, כל נבורי עשו ותימן. ההו לשון שבירה

איש: כהר עשו מקפל. בחמת הורג. וכל זה מפגי המס

פירוש אוכלי לחמך : כזור . פירוש הולי וככה וכן וירא אפרים

טצורת דור סצודת ציון

ישימו מכה תהתך כ"ל כמקימך הכינו לך כניון ואבדון כי יעלו עליך רעה ואין כו תכונה להכגיש כדכר להיות כשמר מהם : (מ) ביום ההוא . כיום כוח הפירעניות : והאבדתי חכפים . (ח יחהכתו כחחכולות התלחמה להליל נפשב: והבונה וגרי, כסל הדכר כמ"ם: מהר עשו. כ"ל מהותם שמקור מהלכם הוה 'מהר

סזור. ענין מכה וחקרה כן ע"ש שוורים עליה אבק מסתמנים במרפאים וכן ולא ינהה מכם מזור (הושע ה'): החתיך. כמקימך: (ט) וחתר. שנין שבירה כמו והחתתי הח עילם (ילתיה מ"ט): תיפן. הוא אדום היושל בדרומה של ארן יבראל: בקשל. ענין ברג כמו הן יקטלני (איוב י"ג): (י) מחבים. ענין עושה:

שבו כי מבס כלו ונחסשו ללרות וככך נדוו: (2) וחתו גבוריך היבן. אתה שמקור מחלבוך מאדום היושכת כדרומה של א"י הנה גבוריך יחתו וישכרו כמלחמה: לפען יכרת . כאופן שיכרת איש מאותם שמקור מחלבם הוא מהר עשו ריל לא ישאר מהם איש: כקפר . ר"ל הבכיחה חסיה מן ההרג פיעשו כהם ולא שימותו על מטחס: (י) בחרכם אחיך יעקב. בעבור החמס שעשית לאחיך יעקב חבסה אותך ככוש' ותריה נכות עד עולם ולא תוסיף לקוס:

reference to the destruction of the Second Temple, when the Edomites inflicted much harm upon Israel. Obadiah prophesies that they will harm Israel and that the Holy One. blessed be He, will requite them at the end of days, when He will destroy them. He quotes Ibn Ezra. who takes this as referring to the time of the destruction of the First Temple, when the Edomites harmed the Jews in their captivity by Nebu-

He quotes Psalms chadnezzar. 137:7: "Remember, O Lord, against the children of Edom the day of Jerusalem, who say, 'Rase it, rase it, to its very foundations." Also, (Lam. 4:22) "The punishment for your iniquity is accomplished, O daughter of Zion: He shall no longer exile you; He shall visit your iniquity, O daughter of Edom; He shall uncover your sins." Nebuchadnezzar destroyed the land of Edom and

as a wound under you; there is no discernment in them.

8. Shall I not in that day—says the Lord—destroy wise men from Edom and discernment from the mountain of Esau?

9. And your mighty men shall be dismayed, O dwellers of the southland, in order that every man be cut off from the mountain of Esau by slaughter. 10. Because of the violence of your brother Jacob.

[those who eat] your bread shall place a wound under you—I.e. in secret, for they concealed their plan from you and appeared as friends.

there is no discernment in them—Esau did not understand what his allies were doing to him. It is not unusual for Scripture to speak in second and third person in one verse.—[Redak]

Jonathan renders: From your border all your allies exiled you; your friends misled you, yea, prevailed against you; those who eat at your table placed a snare under you since you have no understanding.

- 8. Shall I not—In Edom were wise men, and on that day they are broken, their wisdom was lost. Jeremiah, too, stated: (49:7) "Counsel is lost from the sons, their wisdom has spoiled."—[Redak]
- 9. And your mighty men shall be dismayed—They shall be dismayed and frightened to flee to the land of Ishmael [Lublin: to the land of Israel, an obvious error; ed. Malbim: to the land of Edom]. And Jonathan rendered: And your mighty men shall be dismayed, dwellers of the southland.—[Rashi] Parshandatha reads: And your mighty men shall be scattered, O dwellers of the southland.

[Our reading appears more accurate according to the Hebrew.]

Redak explains that Edom was blessed with mighty men when Isaac blessed Esau with the blessing: (Gen. 27:40) "By your sword you shall live." He explains "Teman" as one of the sons of Eliphaz the son of Esau, mentioned in Gen. 36:11. Ibn Ezra, too, explains in that manner, conjecturing that Teman is mentioned more than the others because of his might. He is, therefore, chosen as representative of the children of Esau.

in order that every man be cut off—I.e. every mighty man.—[Rashi from Targum Jonathan]

slaughter—By the great slaughter that will come upon them.—[Rashi] Redak and Ibn Ezra explain that, literally, there will be no survivors from Edom. God will dismay the mighty men so that they will be unable to protect the others. Ibn Ezra explains that this clause is connected to: destroy wise men from Edom.

10. Because of the violence of your brother Jacob—Because of the violence you inflicted upon Jacob.—
[Rashi] Redak explains this as a

טהר"י קרא

שעריו קרי

רשהי אחיך יעקב, כשכיל המס שעשית ליעקכ: (יא) ביום עמרך מנגר. שלא כאת לשור לו : גם אתה

כאחר מהם. מעלה אני עליך כאלו אתה מן הכאים עליהם: (יב) ואר תרא ביום אחיך. לא היה לך להכיע

ולעמוד מנגד: ביום נברו. כיום הסנירו כידי עכו"ם וכן

הוא אחר גלות ירושלים אל כשל וכן אמר המקולן זכור ה'

לבני אדום שהיו אומרים לבכליים ערו וכתיב תם עינך בת

ליון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום ונכוכדנלר

השחית אדום ותהי ארלם שממה וככה יתנבא יחוקאל כי

ירושלים שבה אהרי גלות ככל ואדום לא שכה וכבר פירוש

בספר דניאל כי אין ישראל בגלות אדום ופירוש דבר הקדמונים מלכות יון והנה טעם מהמם בעבור ההמם

בעשה יון לישראל כיום ירושלים: (יא) ביום. לראוח

ולהנקם: (יב) ואל. לא היה ראוי שתראה כיום נכרו הוא

יום אידו שהוא נכר בעיניו שלא הכיר יום כמוהו בימים:

אכן עזרא

שעשית ליעקב אחיך : (יא) ביום עסרך מנגד . ולא עורת לאחיך ליעקב ביום שטכו ובוז ורים חילו ונכסיו של עורת לאחיך ליעקב ביום שטכו ובוז ורים חילו ונכסיו של יעקב . נס אתה כאחד מהם. ואם תאמר לו מה נכך אם לא טורתי כהם והלא לא היתה ירי עם האומות להרע להם. לכך נאסר גם אתה כאחר מהם: (יב) ואל תרא את אחיך ביום נכרו. לא היה לך לעמוד ולראות ברעתו כיום נכרו. ביום דר"ק

כאשר יוכלו להסניר הפלפים מהם לבני וימי והיו עומרים מגנד ושמחים על תרבנם והיות ראוי להם לעורם כי אתיהם מגנד ושמחים על תרבנם והיות ראוי להם לעורם כי אתיהם היו והאל יחברך כנע את ייטיאל בעכרם בכדבר שלא לחרע קל מן שבה. פירוש ביום ששבו ורים נכסיו וקנינו: ירו לידות את קרנות הנוים ומשפח יירו שמעו יור"; והאיח", מן שלור תוומה יחד השמש שהוא מהמושה שלור מותוח להכירה שלור תוומה יחד השמשת שהוא מה

להם כעבור האחוה: ביום שבות זרים חילו. שבות מקור מן הקל מן שבה. 'פירוש ביום ששבו זרים נכסיו וקנינו: ירו גורל, אפשר ששרשו רר בשקל רבו מארבה או שרשו ירה מן לירות את קרנת הינוים ושפשם יירו פעי יורי"ן והאיח"ן מן הדנוש וכשהפילו יודד השרש בפני כובד קריאת שני יורין הפילו תנועת ח"ד השרש שהוא פחת ביו"ד האירן להורות עליה. אמר כי השליבו גירל על שבי ירושלם בחלקם אותו שדי חיל האיבים: גם אהה כאחר מהם. האדומיים שבאו עם חדומיים: יינו ואל תדא ביום אחיך. לא היה לך לראות ביום צרת אתיך. ואחד כך פירש כיום אחיך זהור ביום נכרו. פירוש נכרו שגתנכר מארצו והיה כגברי שהוציאו ממנה. ויש מפרשים אותו ביום המסרו ביר אייביו. מן נכר אותו מצודה, דוד

מצודרת ציון (מ) סנגד. ממתחק: שבוח. מלשון בכי: דרים. מלי זר ונכרי: חילו. פנין נשבר כמו ועובו לאחרים חילה (חהלים מ"ש): ירו. שנין השלכה והשלה כמו ירו ואליה לירמיה כי): (יכ) גבדו. מלשון

(יל) ביום קמרך פנגר. עתה יסכש מהו החמם ששה ואמר הגה ביום שמחדת מנגד בעת ששכו הודים העושר של יעקב ועל ג"ל יאמר כמהדיר הביום כראשון הוא לדה זה ועמד מנגד ואל טור ליעקב אחיי שדריו. של יעקב : ירו גודל . השלימו גורל לחלקה ביימש לחלומם: גם אחת. כ"ל מוחיל נוסחת מנגד ואל שור

ביניהם לחלקים: גם אחת , ר"ל הואיל ועמדת מנגד ולא טורת ליבראל מעלה אני פליך כאלו היית גם אחה כאהד מן הנלחמים וסשוללים והי החמם: (יב) ואל תרא , לא היה ראוי לך לראות כיום לרת אחיך בעת בנתוכר מארלו ונתובש ממנו וכאומר ואם לל בלא ידך לשור לו עכ"ם היה לך לשכת בית ולא להסתכל בכשתו להכלימו: ואל תשפח, ר"ל וכל שכן שלא היה לך לשמוח טל בני

into the hands of the enemy. Warsaw adds: They are the Babylonians. Vilna: Into the hands of the Babylonians.] And so does Scripture state concerning Saul: (1 Sam. 23:7) "בְּבָּיִר אָחוֹ אֲלְהִים בְּיִדִי 'He has delivered him into my hand."—[Rashi] Rashi follows Menahem (Machbereth Menahem p. 123). Redak renders: on

the day of his being estranged [to his land]. Ihn Ezra: on the day that was strange to him. I.e. a day that was strange to him, a day the likes of which he never recognized. Kara, following Jonathan: on the day of their being broken.

and you should not have rejoiced about the children of Judah—Since

shame shall cover you, and you shall be cut off forever. 11. On that day you stood from afar, on the day strangers captured his possessions, and foreigners came into his cities, and on Jerusalem they cast lots; you, too, are like one of them. 12. And you should not have looked on the day of your brother on the day of his being delivered, and you should not have rejoiced about the children of Judah on the day of their destruction, and you should not have

left it waste. Ezekiel prophesied that Israel would return after the Babylonian exile, but not Edom.

11. On the day you stood from afar-that you did not come to aid him.—[Rashi] Redak explains that, although Titus and his army were Romans, the majority of them were Edomites who dwelt in the land of Edom, but the land did not belong to the Edomites but to the Romans, who ruled over all of them. The kings of Rome, however, were Edomites. When Titus besieged Jerusalem, they rejoiced at their misfortune and inflicted harm upon them in their land whenever they could give over the refugees into the hands of the Romans. Then they would stand from afar and rejoice over their destruction, when they should have assisted them because of their brotherhood, especially since God had prevented Israel from harming the Edomites when they passed through the desert, for that very reason.—[Redak]

on the day strangers captured his possessions—The Babylonians, who were near the Holy Land, are called strangers.—[Malbim]

and foreigners came into his cities—The Romans, who were far from the Holy Land, are called foreigners.—[Malbim]

his cities—I.e. Jacob's cities.—
[Mezudath David]

and on Jerusalem they cast lots— They cast lots to divide it among themselves.—[Mezudath David] They cast lots for the privilege of destroying the Temple.—[Malbim] They cast lots on the captives of Jerusalem to divide them among the generals of the enemy's armies.—
[Redak]

you, too, are like one of them—I account it for you as though you were one of their attackers.—[Rashi] I.e. the Edomites who accompanied the Romans.—[Redak]

12. And you should not have looked on the day of your brother—You should not have looked and stood from afar.—[Rashi] You should not have looked on the day of your brother's distress. Then Scripture explains the meaning.—[Redak]

on the day of his being delivered— Heb. וְּבְבוֹי On the day of his being delivered into the hands of the heathens [Parshandatha, Malbim:

בַּרָבָן בְּעַרָן עַקא : יג וּרַעַלָּהַא בהַרעי עַסְיּ בָּיוֹם הַבִּירַהוֹן וַרַחַנַּיהַא אָף אַהַ בָּבִישְׁהֵיה בִּיום וראושיטתא בוכסותי ביום: הַבַּירֵיה: יר וּרַקְמַהַא על פּרָקא לִשְיצָאָה יַת וַרמסַרתָא משיובוהי בעבן עקא: ארי קריב יוקא רעהיר לַמֶּיהִי מוַ קַּרָם יָן עַל כָּל עַמְמַוּא כְּמָא יָיָ רַעכָרַת יַהָּרָב בְּרֵישַׁה:

הוא אומר בשאול נכר אותו הלהים בידי (שמואל א' כ"ג) הסגיר אותו כידי: (יג) ואל תשלחנה בחילו. אל תשלח ידר בנכסיו כן תירג' יונתן. ומקרא קנר הוא ונריך להוסיף עליו ידיך: (יד) ואל העבור על הפרק. מקום

אכן עורא

(יג) אד. בעבור שהיה לעילם חדום תחת יד יהודה על כן היה קשה עלינו שמחת אדום מלרתו: ואל תשלחנה. דרך קלרה והטעם ידיך. וככה יחפרו בעמק . רגליו: (יד) הברק. מקום שיתפרקו ממנו הדרכים לחמר לבכליים חיום הדרך הלך הפליט: ואל תפנר שרידיו למסור כאילו תסגור עליו: (עו) בי. הטעם כמהרה יקרה לכל פליפיו. בחירק כמו שריריו: (מו) כי קרוב. אף על פי שהית רחוק פיום תנבואה: כל כל הנוים. כי ביום גאולת ישראל

סצודת דוד יסודה כמח שנחכדו ונשמדו : ואל חגדל פיך. וכ"ש שלח הים לך להגדיל פה ולהטיח דכרי לפג כיום כוח להם הלרה וכחומר הנם כאמת את כל אלה עשית ותחשב א"כ לחמם: (יג) אל תבא. וכל שכן שלא היה לך לכא בשער ערי טעי כיום שכא עליהם אידם. ר"ל לא היה מהראוי לך שתכא בשערי הערים לכבוש אותם כאשר פשית בחורכן סכית השני: אל תרא גם אתח. זה אמר על כני עכודם היושליי כהר שעיר שכיני ישראל כי כיום שככשו את ירושלים

with those initials. Others render: You should not have stood at the crossroads to cut off their fugitives, and you should not have delivered their survivors on the day of distress. Ibn Ezra explains that the Edomites would inform to the Babylonians שוברו. ככו נכר אותו אלהים כירי: ואל הגדל פיך כיום צרה. שהיית פשחק כל רכהו: (ינ) אל תשלחנה בחילו ביום אידו. פתרונו אל תשלחנה ידיך בחילו ביום צרחו: (יר) ואל תעכוד על הפרק . לפי שהוא חיה שכן לירושלים שאדום יושב

שהכורחים יולחים דרך שם להמלט . (וכל' לע"ו הורין חותו טרו"ג) : [ואל 'תעמד עד הפרק . מכחן שחבור להפסיק

אלהים בידי שפירושו מסר : ואל תגדלפיך. בשחוק או בדברים אחרים. וכן תרגם יונתן ודאסניתא לפללא רברבן: (יג) אל תרא גם אתה. כפו האחרים שהיו נכרים ואתה אח: ואל תשלחנה . פירוש ואל תשלחנה יריך בנכסיו וכן חרגם יונתן וראושיםתא ידך בנכסוהי ביום תבריה: נידו ואל תעמור על הפרק. הוא אם הדרך מקום שסתפרקים הדרכים אחת חנה ואדת הנה והאדומים היו עוסדים על הפרק שלא יוכל לנום אחר פישראל שלא יתפשוהו וחיו שוכרים עליהם הררכים:

טצודת ציון נכר וזר: (יג) אידם. ענין לשר ומקרה לע כמו הלח חיד לעול (חיוב לכל): בחילו. כפברו : (יד) תקפור . מנינו התחוקות על הדכר וספתדלות פליו ודומה לו אך יונהן וגו' ממדו של ואת (עורת יי). הפרק . ענין שנירס כמו וסרסיהן יפרק (זכריה "h): פליפיו. פנין שחרים כמו פליט ושריד (חיכה כ'): חפנר.ר"ל מפגר התחפר: שרידיו . פנין שחרית: (טו) קרוב . ר"ל נכון ומזומן לפניו וכן

כחוגם המה ושלחי ידם לשלול שלו ולכוו כו למוחלי ביוסיסון ולוד אפר ואל חדש גם אחה וגו' ל"ל למו שלא היד כאוי לפו בשפרו לככשה כן גם אחה ביושב בשניר לא היה ראוי לך לראות ברמת ישראל דיום שלא פליו האיד כי אין מהראוי להסתכל בכשח משפי זי בשני אל תשלתנה. וכ"ש שלה היה לך לשלוח ידך בששרי לשלו לפלפך כיוש שלה שליו האיד: (יד) ואל תעבד על הפרק. זה יאמר של אנשי כרך גדול שהגלו את ישראל ואמר של"ש לא סיה לך למשוד ולהתחוק על השבר להבריח את פליטיו. ר"ל עכ"פ בהיותו בגולה לא סיה לך לאבד ולהכבית את יחר ספליטה. כאשר האבדת והכרת בכל דור ודוך: ואל תפגר. לא היה לך לפגור במחם" כיום לרה את הנבחרים. ד"ל במשך ימי הגולה לא היה לך לאסרם במאסר כאשר עש"ת בכל דור ודור: (מו) כי קרוב יום

> which way the fugitive went. Redak explains that they would seize the fugitive and not permit him to flee.

> 15. For the day . . . is close—May this happen swiftly to all the nations, including you.—[Ibn Ezra] You should have thought that the

spoken proudly on the day of distress. 13. You should not have come into the gate of My people on the day of their misfortune; you too should not have looked at their affliction on the day of their misfortune, and you should not have stretched out [your hand] upon their possessions on the day of their misfortune. 14. And you should not have stood by the gap to cut off their fugitives, neither should you have delivered their survivors on the day of distress. 15. For the day of the Lord over all the nations is close; as you have done shall be done to you; your recompense shall be returned upon your head.

Edom was always governed by Judah, Edom's joy over our misfortune was hard to accept.—[Ibn Ezra] and you should not have spoken proudly—And you surely should not have spoken proudly and derisively on the day distress came upon them. It is as though the prophet says, "In fact, you did all these, which will be counted to you as injustice."—[Mezudath David]

13. You should not have come into the gate of My people—You should surely not have come into the gate of the cities of My people to conquer them, as you did in the destruction of the Second Temple.—[Mezudath David]

and you should not have stretched out upon their possessions—You should not have stretched out your hand upon their possessions. So did Jonathan render. And this is an ellipsis, to which we must add: "your hands."—[Rashi, so Ibn Ezra and Redak] Surely you should not have stretched forth your hand to take his possessions on the day of his misfortune.—[Mezudath David]

14. And you should not have stood by the gap—Heb. The place through which the escapees emerge to escape, and in French they call it "trou."—[Rashi] In Rashi's time, it was probably spelled "trog." In Provencal, it was "trauc." They would deliver them to their enemies when they would flee through their land.—[Rashi to Ezekiel 35:5]

And you should not have stood by the gap-From here [we learn] that one may not interrupt between one paragraph and another in reading the Shma."—[Haggadah of Akival This is the reading of Parshandatha. The intention is that this derash is found in the Midrash known as Haggadah d'Rabbi Akiva, or Othioth d'Rabbi Akiva. It is, however, not found in extant editions of that midrash. In printed editions of Rashi, we read: Glosses of "resh avin." According to this reading, it was probably inserted by a copyist with the initials R.A. We do not know whether it was Rabbi Akiva, Rabbi Amram, Rabbi Obadiah, or any other name beginning

יי אָני פָּסָא דְּתִנִיהָיוֹ מִוֹבִי כֹאשר שתיתם על מחת מורא רקורשי ישתון כל עקפיא כם הדירא פורענותהון ייסהלעמון וישהון ויהון כְּרְלָא הַוּו: יו ובטורא דציון תּהַי קשונקהָא וִיהון קַרִישׁין וַיַחַסְנוּן דְבֵּית יַעַקֹבּ עַמָּמָיָא דַהַוּוּ מַחָסְנִין לָהוֹן: יח וִיהוֹן הָקִיפִיו דבית יַעקֹכ פָאַשָּׁהָא וּדְכַית יוֹסַף וּדָבֶית

מהר"י קרא

בדרוכה של ארץ ישראל והוא יודע פינאיהם ומובאיהם וכל מקום הליכתם היו עובדין על פרשת דרכים להמניר את שדיריי לורים שבאו עליו שלא ידעו בוצאיהם ומובאיהם: (מז) כי כאשר שתיתם על הר קדשי. אותו כוס התרעלה ששתר בכאשר שתיתם על הר קדשי. על ארץ ישראל קורא הר קרשי. אותו כוס שתיתו ארום וכל הנוים מביב: ושתו ולעו, כמו. ולועה.

שימלאו לחייהם כום התרעלה. זכן ירכיה הוא אומר שישי ושכחי בת ארום יושבת בארץ פוץ גם כליך תעבר כום השכרי ותתכני: (זי) חהיה פליסה וחיה קרש. בארום אומר ונכרת לעולם אבל בישראל היהה פליסה והיה קרש. שלא השכרי ותתכני: (עו בהם האומרת: וירשו בית יעקב את מורשיהם. את האומת שהוריטום מארצם:

רדיק

יהיה אותה חיום הרי הוא ככי קרוב כיון שהאל אבר שיהית רגוי שיחשבו אותו בפי קרוב כיון שהאל אבר שיהית רגוי של שהשבו אותו בפי קרוב היר קשי כן תשתוכו מתרכלה כשתה ושבהה על חרבו בל הריבי כן תשתוכו מתרכלה אתה וכל הגוים המיר. פירוש תמיד בלי המסק עד שיכלו הרשום שבה שהרעו לישראל זכן תרכם יונהן כסה דחותון על סחת מורא רקישי כן ישרו כל עבמיא כם שודעו ההיון הדירא: ושתו ולעו. יכלעו כמו ילע קרש: היי פלא היו ויהיו כלים עד שלא יכירו מקומם כאלו לא היו : יים ובהר ציון תהיה מליפה. אף על של של כל רבים מישראל יים וברה ציון התיה מליפה. אף על של של כל רבים מישראל בנלית פליפה גדולה תהיה להם עוד כהר ציון שגלו סמנו:

והיה קדש. ישראל יהיה קדש לה' שיהיו קדושים לא יהיה בהם עוד ערל וממא: וירשו בית יעקב את מורשיה. משת שירשו בתחלה יירשו ועוד יירשו שננוחם ארץ אדום וכיאב וארץ פלשתים: ניתו הדיה. ככו האם אוכלה קש כן יאכלום ייכלם. ובה שאמר בית יעקב ובית יוסף מפל הענין בפלוח שונות כי בית ייתקב נקרא בית יוסף מיום שנחלקה המלכוח אבל לעהיד תשוכ אחה. ורבוהינו ז"ל דרשו כי וכר יוסף לפי שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד יוסף או ביד ורעו של יוסף:

סצורת ציון

כי קרוכ יום אידם (דכרים ל"ב): (טו) ולעו. ענין השחתה וכלכול וכן ע"כ דכרי לעו (איוכ ז'): (יז) מורשיהם. מלי ירושה: (יח) להבה. שלבכח: לקש. הוא החכן הדק: חדלקו. ענין מצודת דוד

כין פרק לפרק כקיש הג"ה דר"ע]: (מו) כאשר שתיתם

על הר קרשי . כמה דחדיתון על מחת טורח דקודשי :

ולעו. כהרגומו ויסחלעמון לשון מהומה ושממון וטרוף דעת

(אישטורדישו׳ן כלע"ו): (יו) את מורשיהם. נכסי עממיח

אכן עזרא

גם לך כמקרה הוה: (טו) בי. מדבר לישראל כאשר שחיחם

כום כן ישתו כל הגוים: ולעו. כמו ילע קדש והטעם

בליעה אלא שהוא הסר בית ויפת אמר כאשר שתו הגוים

ושמהו על הר הדשי כן ישתו על הר עשו: (יז) ובהר ציון.

כל הגוים יהיו כלא היו ואין פליט להם אבל בהר ליון תהיה פליטה אמר יפת זה לעתיד ורבי משה אמר על ימי חזהיהו

ורכי ישועה אמר על כית שני: (יח) והיה . ובית יוםף .

חי. כ"ל היה לך לחשוב אשר יום החשלומין מהי המיושר להביא פני כל הפכו"ם שהרטו לשכאלה וא קירו ומוחות לפניו להביא ונאשר סשח אחה לישראל כן יעשה לך: נמולך, הנמול הראוי לך ישוב בכאשר, ניטו) כי מאשר שהייתם. אל פול יהודה יאמר כפו שאמם המשח של רה בדמי מרום החרונות ביו לר המבו"ץ שהפכטו לכם

בפיקם פל הר קדשי מכום התרעלה כן כל העכו"ם שהרפו לנס ישתו חמיד את כום התרעלכ עד אשר יחמו: ושתו ולעו. וכאשר בפיקם פל הר קדשי מכום התרעלה בן כל העכו"ם שהרפו לנס ישתו התרעלכים מן הפוכעניות כאלו שתו כום משקה כממממם ישתו את הכום יהיו נבהתים ומכולכלים והו לשני בשלים: והרו בלא היו. ב"ל יהיו כלים כאלו לא היו משולם: (יו) ובהר ציון באל הלכ כהר ליון מהיה פלעם ושארית כ"ל אפשים ישאריו והיה קדש. כי לא יוביף לכא כה פכל ועמא : את כורשיהם . את המכו"ם שיכש אום מאו: (יו) אש. ישרפו כפו ישאר אם ביתו כפו שמו ביתו ישאר בית ובה להכה בהוא כלל ידליקו את בית שמו הכום להכי הנשף בהם . ישראל ידליקו את בית שמו

descendants.—[Redak from Baba Bathra 123b] Hence, the figure of the flame, since fire without a flame does not burn anything a distance away.—[Rashi to Gen. 30:25] The Rabbis parallel this verse with (Jer. 49:20) "If the young of the flock will

not drag them," [referring to the tribes of Joseph and Benjamin, Jacob's youngest sons]. Why? Because if the tribes come to contend with Esau, saying, "Why did you pursue your brother?," he will reply to them, "Did not you too

16. For, as you drank on My Holy Mount, shall all the nations drink constantly, and they shall drink and be stunned, and they shall be as though they were not. 17. And on Mount Zion there shall be a remnant, and it shall be holy, and the house of Jacob shall inherit those who inherited them. 18. And the house of Jacob shall be fire and the house of Joseph a flame, and the house of Esau shall become stubble, and they shall ignite them and consume them, and the house of Esau shall have no

day of the Lord is close and will soon be brought upon all the nations that harmed Israel, and that, just as you dealt to Israel will be dealt to you.—[Mezudath David]

16. For, as you drank on My Holy Mount—Just as you rejoiced concerning the destruction of My Holy Mount.—[Rashi from Jonathan]*

and be stunned—Heb. וְלְעֵהוּ. As the Targum renders: וְיְסָתּלְעָמוּן, an expression of confusion, amazement, and benumbing the mind; étourdissant in French—stunning.—[Rashi] In Old French, it is spelled éstordison.

And they shall drink and swallow—[Ihn Ezra, Redak] And they shall drink and fill their jaws.—[Kara]

and they shall be as though they were not—I.e. their place will be completely unrecognizable. It will be as though they had never existed.—[Redak]

17. And on Mount Zion there shall be a remnant—All the nations shall be as though they had never existed, but on Mt. Zion there will be a remnant.—[Ibn Ezra] Although many of the people of Israel will perish during the exile, they will have a large remnant on Mt. Zion,

whence they were exiled.—[Redak] Yefeth explains this as a prophecy for the future; Rabbi Moshe as an allusion to the reign of Hezekiah, and Rabbi Yeshuah as referring to the Second Commonwealth.—[Ibn Erra]

those who inherited them—The possessions of the people who inherited them.—[Rashi from Targum Jonathan] They will again inherit what they had previously inherited, and they will also inherit their neighbors, viz. the lands of Edom, Moab, and Philistia.—[Redak] They shall inherit the nations who drove them out of their land.—[Kara]

18. And the house of Jacob shall be fire etc.—Just as the fire consumes stubble, so shall they consume them and destroy them.—
[Redak]

and the house of Joseph a flame— This is a repetition of the preceding. Although the house of Jacob is [not?] called the house of Joseph since the rift in the kingdom, in the future, they will again become one. Our Rabbis, however, expounded that the descendants of Esau will fall only in the hands of Joseph or his

^{*}See Appendix for additional commentary.

וַיָּקְשַׁלּוֹנוּנוּן וַלָּא ים וַיַחִסנוּן יַהְבֵּי דַרוּמָא יַת כָּרַכָּא דָעַשָּׁו וְיַהַבַּי ַדַּפְּלָשְׁהָאֵי וַיַּחְכְּנוּן יֵת קרני אפרים וית קרני שֹׁמִרוֹן וּרְבֵית בְּנִיּסִיוֹ יָת יַהָבֶי אַרָעָא דְגְלְּעַר: וגלות עַמָא הָרֵין רָבְנֵי יִשְׂרָאֵל רְבְאַרְעָא

בספרו

מהר"י קרא

(ים) וירשו הנגב את הר עשו. ישראל שיושכים בנגב ירשו את הר עשו.ווושבי השפלת ירשו את פלשתים והיתה לה' הפלוכת:

דהוו מחסנין להון: (יח) כי ה' דבר. והיכן דכר וירד מיעקב והחביד שריד מעיר (כמדכר כ"ד): (ים) וירשו נשלם פירוש עובריה. אחל פירוש ספר יונה: הנגב. ישרחל שהיו יושנין כדרומה של חרן ישרחל ירשו חת הר עשו שהוא במלר דרום ובני השפלה ירשו את ארן פלשתי'

ואח הַר אפרים ואת הר שמרון: ובניבין את הגלעד . וכני מנשה שהיתה ארן גלעד שלהם יפשטו להם מהלאה לגבולותיה של ארץ ישראל במורחה : (ב) וגדות החל הזה. ת"י עמא הדין: החד. לשון היל כמו (ישעיה ל"ו) ויבא ירובלימה בחיל ככד דרכשקה אלא שוה חסר יו"ד ויש עוד לפרש החל הזה. גלות הגיא הוה: לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת . גלות אשר הוא מכני ישראל שגלו מיו"ד השכטים לארן כנענים עד לרפח: וגדות ירושלם אבן עזרא

הטעם כפול והזכיר יוסף כנגד יעקב ויוסף: (יט) וירשו. אנשי הנגב שם מקום או נגב ארן ישראל והיושבים בשפלה כמו בערכה בהר וכשפלה וכנגכ: ובנימין. ירש חח הגלעד מעבר לירדן: (כ) וגדות . אמר רכי משה הגלות שהחלו לגלות ורבי מרינום אמר כי החל כמו ויאבל חיל וחומה והטעם כי תתפש המדינה ונהרג מה שבתוכה גם הבורחים לא נמלטו רק מעטים שהיו בהיל: אשר בנענים. שמענו מפי גדולים כי ארן אלמניי"ה הם

נים) וירשו הנגב את הר עשו. כהר כשו ירשו את הנגב והוא ארץ הכישור כי הר עשו יהיה שמכה חרבן עולם: והשפלה את פלשתים. והשפלה ירשו מארץ פלשתים כי לא יצמרכו להרים להשנכ בהם ולא לזרוע בהם אם לא ירצו כי חשפלה והנגב יספיק להם: וירשו את שרה אפרימואת שדה שמרון. שמתחלה היו יושבים בהר אפרים ובהר שכרין ואו לא יצפרכו להרים לא לשבת ולא לזרוע אלא השרות שהם הםישור: ובניםן את הנלעד. וכן בניםן שהיח נבילו בירךן יירשה משם והלאה את הכישור בארץ הנלער שהוא פעבר ליררן כי ירבה גבולו כל מישור הגלעד שהוא סמוך לנחלתו בי מנשת שהיה לו ארץ הגלעד יתפשם נבולו משם והלאה בארץ מואב ובני

עמון. ויונתן הרגם וירשו הנגב ויחסנון יהבי דרומא ית פורא דעשו . רוצה לומר כי יושכי דרום ארץ ישראל ירשו את הר עשו שהוא סבוך להם שהוא לררום ארץ ישראל ויושבי השפלה כארץ ישראל ירשר את פלשהים שהוא סבוך להם. ויונתן תרגם ויחסנין ית קרוי אפרים וית קרוי שםרון ורבית, בנינין דיתבי ארעא דגלער: וכז גגלות התל הזה לבני ישראל. החל חסר יו"ד והוא ככו החיל ואם הוא בצר"י הנה כמותו אל המלך חוקיהו בחיל ופירוש נלות. החל הזה לכני ישראל כלופר שהם בני יטראל שהם נפזרים בגלות: אשר כנענים, בלופר אשר גלו וחם עם כנענים עד צרפת: וגלות ירושלם אשר בספרד ירשו את עדי הנגב. והם עדי יהורת כי חלק יהודה היה בררום ארץ ישראל וכן אפר עליהם בירטיה עדי הנגב סנרו ואין פותח ואפר ירשו על גלות ירושלם שחיו מכני יהודה כלומר ישוכו לארצם ולגריהם אי אטר ירשו על כלם פסני ירושלם שהית בחלק יהודה וכל שבפי ישראל יהיה להם חלק בירושלם כפו שכתוב בנבואת יחוקאל: וגלות ההל הזה.

מצורת ציון שבלח. העמק: (כ) תחל. כמו החיל וישרפס ר"ל הם יגמכו כהם ככליון ולח יהיה שהרית להם: כי ה־ ברר ויודהי כו יסיה: (יע) יירשו הנגב. כיח יעקכ סמכך במהרם שנפניו יכשו את הנגל וחוזר ומפרב את הר פבו שהוא

שרכה והבערה: (יט) וחשפלח. העמק : ונפלה היו"ד:

כדרומה של ח"י: והשפלה . גם ירשו מת השפלה והוור ומפרש מת פלשתים כי מרן פלשתים היתה כשפלה: את שרה אפרים . כי ביתי יהובע לא ירשו כ"א כר אפרים ולא יכלו להורים את העמק כי רכב כרול לו כמ"ם בם ולכן אמר שלעהיד יירשו גם בדות העמק: ואת שדה שברון. כמ"ח (ט"ו) כחתר שעתרי מלך ישרחל קום חם הכר שערון וחתר שלעוחיד יירשו הכל וחף השדוח: ובניםין את הגלעד. בנימין יירש חת חכן הגלעד (וזכו מלכד חלק רלועה הניחן לו כח"ד בעבר הירדן המערכי כמ"ש בסוף יחוקחל וכני פופה יושרי הנגטד יעמדו על נחלחם כעבר סירדן המשרבי עם כל השבעים כמ"ש שם) : (כ) וגלות החל הוה וגוי . במקרא שלפניו

usually vowelized חיל, we find those two incidents in which it is vowelized חיל. Therefore, it is possible that חל, spelled defectively, has the same meaning.] It is also possible to explain גלח הַחֵל as "the exile of this valley."—[Rashi]

who are [with] the Canaanites as

survivors, for the Lord has spoken. 19. And [the inhabitants of] the southland shall inherit the mountain of Esau, and [the inhabitants of] the plain, the Philistines, and they shall inherit the field of Ephraim and the field of Samaria, and Benjamin [with the inhabitants of] Gilead. 20. And this exiled host of the children of Israel who are [with] the Canaanites as far as Zarephath and the exile of Jerusalem which is

pursue your brother Joseph?," and they will not be able to get the better of him. But when he comes to Joseph, he says to him, "Why did you pursue your brother?" and he cannot answer him. "If you say that he harmed you, my brothers, too, harmed me; yet I recompensed them with good." Immediately, he becomes silent.—[Tanhuma Buber Vayetze 15; Yalkut Machiri]

for the Lord has spoken—Now where did He speak? (Num. 24:19) "Out of Jacob shall come a ruler, and he shall destroy him that remains in the city."—[Rashi from Mechilta, Bo 12:16, Pirke d'Rabbi Eliezer ch. 37]

19. And [the inhabitants of] the southland shall inherit—Israel, who were dwelling in the south of Eretz Israel, shall inherit the mountain of Esau, which is at the southern boundary; and the people of the plain shall inherit the land of the Philistines and Mt. Ephraim and Mt. Shomeron.—[Rashi] I.e. the inhabitants of the Negev shall inherit the mountain of Esau, which is near them, and the inhabitants of the Philistines, which is near them.—[Redak]*

and Benjamin with [the inhabitants of] Gilead—And the children of Manasseh, whose territory was the

land of Gilead, shall spread beyond the borders of Eretz Israel on the east.—[Rashi] [Rashi apparently explains that Benjamin will join Manasseh in spreading out to the east of Eretz Israel.]*

and Benjamin [shall inherit] Gilead—in addition to the strip of land he is allotted on the west of the Jordan, and the tribe of Manasseh will inherit land on the west of the Jordan only, as is delineated in Ezekiel (48:4f.).—[Mezudath David]

20. And this exiled host—Heb. החל. Jonathan renders: This people. הַחֵּל, An expression of a host. Cf. (Isa. 36:2) "And he came (sic) to Jerusalem with an army (חיל) of a great multitude." which deals with Rabshakeh, only that this one is missing a "rud." [Note that Isaiah 36:2 reads: "And the king of Assyria sent Rabshakeh from Lachish to Jerusalem with an army of a great [multitude]." Also, II Kings 18:17 reads: And the king of Assyria sent . . . from Lachish to Jerusalem with an army of great [multitude]." The verse quoted by Rashi is found nowhere in Scriptures. In any case, as Redak too explains, Rashi's intention is that חַל, without a "yud," is synonymous with חֵיל spelled with a "yud." It means host or army. Although it is

^{*}See Appendix for additional commentary.

ת'א מושיפים. זוהר ברחשים (פכו"ם פ) ב לה' הפלוכה. זוהר ויקרח

צרפת ירושלם דַרָאַקפּקיָא יַחְקנוּן יַת : דָרַרוֹמָא קרני ארעא קשיוכין ויקקון בשורא רציון לשידן ית ברכא דעשו וְהַהְנְכֵי

ביי על כל יחבי צרעא: מלכותא

לשפום את הר עשו, לפרוע מהר עשו חשר עשו לישרחל: לשפום. (ישטיל"ר כלע"ו): הר עשו. י"ת כרכח רכח דעשו: והיתה לה' המלוכה. לימדך שחין מלכוחו שלימה עד שיסרע מעמלק:

אשר בספרד. שהם מכני יהודה אשר גלו לספרד הם ירשו את ערי הנגב שבדרומה של ארן ישראל ואומרים הפותרים לרפת הוא המלכות שקורין (פרנל"א כלע"ו). ספרד ת"י אספמיא: (כא) ועלו. שרי ישראל מושיעים כהר ליון:

נשלם ספר עובדיה

י דריק

הוא גלות פיפוס שחנלה בארצות ותם תעמים ארצות אלפניייא ואשקלוני"א וצרפת הוא שקורין פרנצ'א וארצות ספרד שקורין ספני"א ובני ירושלם הם שנלו בספרך ואחרים גלו לשאר ארצות הנוכרים שהיו ברשותם וההפשמו בארצות ומארצות אלי גלו סעצמם אותם שהם חיו בארצות ישמעאל ואומרים בקבלה כי כני ארץ אלמניי"א היו כנגניים כי כשפנה כנתני מתני יהושע כסו שכתבני בספר יהושע הלכו לחם לארץ אלמניי׳א ואש קלוני״א שקורין ארץ אשכנו יעור היום קוראים

אכן עורא הכנעניים שכרחו מפני כני ישראל ככואם אל הארץ גם ככה לרפת היא פרנסי"ה ותרגום יונ' כן עוזיאל ספרד אספמיא זון היא גלות טיטום וזאת הנכואה לעתיד לא כאשר אמר רבי משה כי או נפורו מהבית הראשון: (כא) ועדו מושיעים. הם שופטי ישרחל לשפיט השרידים כהר עשו אז תהיה לשם המלוכה כגלוי כדרך והיה ה' למלך על כל

הארן שהוא לעתיד: אותם כנענים: ויונתן תרגם הפסוק כן וגלות עסא הרון דבני ישראל וגר: (כא) ועלו סושיעים. המלך הכשיח וחביריו שבעה רועים ושכונה נסיכי אדם: לשפום את הר עשו. לכתה כשפם ישראל מהם על כל אשר הדעו לחם. יוונתן מרנם היינום ולסכות נסיכי היינו לשפטים היינות המה לקייה שפטים שהו ליינום על כל השני היינום את התכנם ולכל מה המל מתנם יורו בשלכות כם שאסר בנבואת וכריה והיה ה' לפלך על כל הארץ כיום חרוא יהיה ה' אחר ושסו אחר. ויותהן תרנם ותחגלי שלכותא דה' בקרוכ על כל יחבי ארשא ותהי בלכותא דה' לעלם ולעלבי עלמיא:

נשלם ספר עובדיה

טצורת דוד

השכו"ם יודו כמלכוחו ויקכלוהו לאלוה:

שלמר שבים יעקב יירשו הנגב וגו' ויפרש עתה מי ומי מהם יהיו ושמרון המה בחוך גבולי 6"י ויחולה אח"כ כמ"ש בסוף יחוקא!): פיובשיב ואמר בני הגולה של החיל הזה של בני ישראל אשה ישבו (כ6) ושלי בישיקים. ר"ל החושעים שבהר ליון כם מלך המשיח שם הבנסנים שברחו מארל: בישי יהוש אשר מקום מושכב עד ושריו כאבר ישנו באחם שהום מתוכם מחלבם מהר עשו לעשות כהם לדפח וגם בני הגולם של ירושלים אשר ישבו בספרד הם יירשו את פרי הנגכ הוא הר עשו ארן אדום (אכל ארן פלשתים ושדות אפרים

נשלם ספר עובריה

the saviors as the Messiah and his colleagues, as in Micah 5:4: "Then we will raise against him seven shepherds and eight princes among men." Malbim explains that then the war of Gog and Magog will commence, and the messiahs, the son of Joseph and the son of David, will be revealed, and the seven shepherds, who will save Israel and judge the mountain of Esau.

and the Lord shall have the kingdom—This teaches you that His kingdom will not be complete until He exacts retribution from Amalek. -[Rashi] Mss. read: from the wicked Esau. See Tanhuma, Toledoth 8. Then all the nations will recognize God's kingdom and accept it, as in the prophecy of Zechariah: (14:9) "And the Lord shall become King over all the earth; on that day, He shall be One and His Name One."— [Redak] Jonathan paraphrases: And the kingdom of the Lord shall be revealed to all the inhabitants of the earth.

in Sepharad shall inherit the cities of the southland. 21. And saviors shall ascend Mt. Zion to judge the mountain of Esau, and the Lord shall have the kingdom.

far as Zarephath—The exile which is of the children of Israel who were exiled from the ten tribes to the land of the Canaanites as far as Zarephath.—[Rashi] See below for explanation.

and the exile of Jerusalem which is in Sepharad—who are of the people of Judah who were exiled to Sepharad—they shall inherit the cities of the southland, which are in the southern part of Eretz Israel. The exegetes claim that Zarephath is the kingdom called France in French.—[Rashi]

Sepharad—Jonathan renders: Spain.—[Rashi]

Ibn Ezra and Redak explain that, when Joshua entered the Holy Land, some Canaanites fled to Germany. When Titus exiled the Jews from the Holy Land, he exiled many of them to Germany and Slavinia, the residents of Jerusalem to Spain, and others to other countries of the Roman Empire. From there, they spread voluntarily to other countries. Jonathan, therefore, renders: And the exile of this people of the children of Israel who are in the land of the Canaanites as far as Zarephath.

shall inherit the cities of the southland—These are the cities of Judah, for Judah's territory was in the south of Eretz Israel. The intention is that the tribe of Judah shall return to its original territory and repossess its cities.

Abarbanel denies the authenticity of the testimony that Germany was

settled by the Canaanites. He prefers to render: And the first of this exile of the children of Israel, which is like the Canaanites [in that they were compelled to flee their land, as far as France, and the exile of Jerusalem. which is in Spain, shall inherit the cities of the southland. I.e. those who were exiled to these countries. who suffered the most in exile, will return first to inherit the cities of Edom in the south of Eretz Israel. Although there are no Jews in these countries today, the reference is to those whose ancestors were exiled there.

Malbim explains that the first tribe to be exiled, viz. Dan, will inherit Tyre and Sidon, which will be added to Eretz Israel as far as Zarephath that belonged to Sidon, as in I Kings 21; and the exile of Jerusalem, who later settled in Spain, will inherit their own territory in the southern part of Eretz Israel.

21. **shall ascend**—Princes of Israel as saviors on Mt. Zion.—[Rashi]

to judge the mountain of Esau—to exact retribution from the mountain of Esau for what they did to Israel.—[Rashi]

to judge—Heb. לְשְׁפּט. Joustiser in O.F.

the mountain of Esau—Jonathan renders: the great city of Esau.— [Rashi, Redak] Ibn Ezra explains that these are the judges of Israel, who will judge the survivors on the mountain of Esau. Redak identifies

סן קרם ני עם יונה כר אַמהַי לְמִימֵר: קום אָנֵיל לְנִינְנַה קַרָתָא רַבְּהָא וָאָתְנָבֵּי מ'א אל נימה . (פוהדרין ל)

א (ב) וקרא עליה . את קריאתי :

אכן עזרא

תרגום

א (א) זה הנכיא ההנכא על ירכעם כן יואש וכן כחיב הוא אשר דבר ה' ביד עבדו יונה כן אמתי אשר מגת החפר. יש לחמוה חיך יעלה על לכ הכם שידע השם ומעשיר שיחשוב לכרוח מפניו והוא כידו והכל מלא ככודו ואיך יתנבא מורה פי השם והוא כחוב כי הוא הנכיא והנאון חמר כי הלך חל ניכוה וקרח עליה ולח הוכיר זה הכתו' כמו קראן לו ויחכל לחם וחני חומר כי חין זה כמו זה כי חין טעם להוכיר אם אכל אם לא אכל אם לא הראו לו רק פגע בר ודבר עמו ועוד אם יונה מלא דבר הבם למה היה בורח והוא אמר על כן קדמתי לכרוח חרשישה ועתה הנה ראינו שלא היה משה רולה ללכת בשליהות השם להוליא עמו ואף כי יונה שילך להשיב אל נינוה וככה אמרו חכמינו שתבע ככוד הכן ועתה חרמוז לך סוד יש עושה חרוזים כחולדתו בלי למוד ויש שהוא לריך לימוד וכאשר יקבל ככה יוכל שלא לקבל ונקל הוא האחרון מן הראשון וכל הנכיאים לכד ממשה אהר עבור כבוד השם על פניו נכואתם כולם במראות הם . גם בהלום על כז אמרתי על חברהם אבינו בנבואה על נסיוז האלהים ולקח המחכלת וחונו נוטה לשמוע מהרה וכחשר היפשחי ככל המקרא לא מנאחי מלח בריחה רק דכיקה על מלח פני כמו ומפניך חברה ויברח יפהח מפני חחיו והנה לא מנאתי בנבואת יונה שברח מפני השם רק מלפני השם וכתוב הי ה' אשר עמדתי לפניו והנה כל זמן שהוא מקבל הוא מלפני לפני השם וככה וילא קין מלפני ה' על כן אחריו ומפניך אני אסתר כי פני האדמה לפני ה' ועוד כתוב לכוא

בנקרת הלורים ובנקיקי הסלעים מפני פהד ה' וכחב לבוא עמהם תרשישה מלפני ה' והמשכילים יבינו : (ב) קום . בינוה. בית מלכות אשור והיא היום חריכה וחכמי ישראל בארץ יון אומרי' כי היא הנקראת אורעי"ה ואנכי לא ידעתי מצורת דור

לא פירש לו מה יקדא: כי עלתה דעתם. הרעות - היא ראש שלכות אשור שבע אפו של התקום כ"ח גלה להחויכם

(א) קום לך אל נינוה. יונה היה מהנכא ביםי ירבתם כן: יואש נכואה זו על אשור. וכן בספר סלכים הוא אוסר בשנת המש עשרה לאמציהו בן יואש כלך יהודה כלך ירבעם בן יואש כלך ישראל בשומרון ארבעים ואחת שנה רד"ק

(6) ויהי דכר ה׳ אל יונה בן אסתי לאמר. זה הנביא לא ראינו נבואה כתיבה לו אלא זו שניבא על נינוה אבל כצאנו לו נבואה אבל לא נכתבה שכתוב בספר מלכים הוא השיב את גבול ישראל כלבא חכת עד ים הערבה כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביר עבדו יונה בן אסתי הנביא אשר סגת החפר ויש בדבר הזה מחלוקת כדברי רביתינו ז"ל אסרו יונה תבע כבור הבן ולא הבע כבור האכ רוצה לוכר חשש לכבור ישראל לפיבך ברח לחוצה לארץ שאינה סקום נבואה ברי שלא ישלחות האליתכרך לענות שירע שיהיו קרובי תשובה ויהיה בות עונש לישראל ולא חשש לכבור האל יהברך ויהו כה שנאמר ויחי דבר ה' אל יונה שנית. שנית דבר עכו ולא שלישי' וחקשו ולא והא כתיב אשר רבר ביד קבדו יונה כן אמתי תנביא ותרצו על עסקי גינוה לא דבר עםו אלא פעם שנית ולא שלישית ומהם אפרו לא דבר כמו אלא בדבר נינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ולא שלישית. ומה שאמר אשר דבר ביר עברו יונה בן אסיתי רוצה לוכר בסי שנההפך לחם בנינוה מרעה לפובה כך ביםי ירבעם בן יואש גתהפך להם מרעה לפובה ונביא זה היה משבם זבולון מן הנראה כי גת החפר היה שם עירו ובחלק זבולון היה כמו שכחוב נתח חפר עתה קצין. ויש לשאול לפה נבתבה נבואה זו בכתבי הקדש וכולה על נינוה שחיתה מאוכות העילם ואין בו וכר לישראל ואין בכל הנביאים זולתה כבוהו וניכל לפרש כי נבהבה להיות מוסר לישראל שהרי עם נכרי שאינם מישראל היה קרוב לתשובה ובפעם הראשונה שהוכיחם הנכיא שבו בתשובה שלכת ברעתם וושראל מוכיחים אותם הגביאים השכם ותערב ואינם שבים מרשעם ועוד להודיע הפלא הגדול שעשה האל יתברך עם הנכיא שהיה בסעי הדנ ג' ימים וג' לילות וחי. ועוד שהקיאו הדג ועור ללכד שהאל יתברך חומל על בעלי תשובה מאיוה עם שיחיו ומוחל להם וכל שבן כשהם רבים: (כ) קום לך אל גיניה, וקרא עלית כי עלתת רעתם

א (כ) וקרא שליה. ד"ל שיוכיהם ויוהיכם וכדרך הנכיח ועדיין שכם עושים עלתה לערום לעמוד לפני להערג פליהם (ולפי שנינום

grants clemency to truly repentant sinners, regardless of their national extraction. The Kabbalists see here an allegory of the soul, which is sent down to this world to occupy a body and to rectify the world. Not only does it not rectify the world, but it causes deterioration. It is again sent down in a second reincarnation, when it complains of its bitter lot, although this time rectifying what it

sent to rectify.—[Addereth Eliyahu from Zohar Shemoth 198]

2. Arise, go to Nineveh—Nineveh was the capital of Assyria, now in Ibn Ezra quotes Jewish savants in Greece who claim that it is a city named Ortia, a theory to which he lends, no credence. It is now believed to be on the eastern bank of the Tigris, opposite the modern Mosul. It was built by

JONAH

1

1. And the word of the Lord came to Jonah son of Amittai, saying: 2. Arise, go to Nineveh, the great city, and proclaim against it, for their evil has come before Me.

1. And the word of the Lord—[I.e. a prophetic message.]*

son of Amittai-Jonah the son of Amittai is mentioned in II Kings 14:25 as having prophesied the restoration of the area from the approach to Hamath to the sea of the Arabah by Jeroboam son of Joash, king of Israel. He is also credited with anointing Jehu son of Nimshi (II Kings 9:1). According to Seder Olam (ch. 18), he was the disciple of the prophets delegated by Elisha with that mission. Since Scripture (II Kings 14:25) identifies him as "from Gath-hepher," the Rabbis deduce that he was of the tribe of Zebulun, since Gath-hepher was situated in Zebulun's territory (Jos. 19:13). There is, however, a conflicting tradition that Jonah was the son of the Zarephite woman whom Elijah revived. This woman, as mentioned, lived in Zarephath, belonging to Sidon, a city belonging to the tribe of Asher (Jud. 1:31). The conclusion is that Jonah's mother was of the tribe of Asher and his father was of the tribe of Zebulun. -[Yerushalmi, Sukkah 5:1, Gen. Rabbah 98:11, Pirke d'Rabbi Eliezer ch. 33] Midrashically, the appellation, "the son of Amittai" alludes to (I Kings 17:24) "And the word of the Lord that is in your mouth is

true (תְּמָּמֵּ)." Hence, he was the child revived by Elijah, whose prophecy was known as emeth, truth. Zohar Vayakhel 197a compares him to Elijah insofar as both beseeched God to allow them to die. Rabbi David Luria, in his commentary to Pirke d'Rabbi Eliezer (chs. 10, 33) theorizes that he was given this appellation, meaning the prophet of truth, since the ignorant populace regarded him as a false prophet, as will be explained below.

Abarbanel explains that, on the contrary, he was known as the true prophet since all his prophecies were realized. His previous prophecies will be discussed further.

The narrative of Jonah, which deals entirely with the prophecy concerning Nineveh, a gentile city, does not readily fit into the Scriptures. Redak gives three reasons for its inclusion in the canon: 1) For Israel to learn a lesson, that a gentile city was very close to repentance, whereas Israel, despite the reproof of the prophets, sent every day to prophesy of the destruction and the exile, failed to repent. 2) To teach us the wonders God performed for his prophet, that he was able to survive in the belly of a fish for three days and three nights, after which he was spewed out. 3) To teach us that God

^{*}See Appendix for additional commentary.

בקדקי: ג וַקָם יונָה לָנַסָא מָן ֻקָּרָם דְאָהְנַבֵּי בְשָׁמָא דַיִי וּנְחַת לִּיְפוּ וָאַשָּׁכָּח אִילְפָא ראַוַלָּא תיא תרשישה , זוהר לך סרופה בשנרם . נדרים לת . לָיַםָא וִיהַב אַגָרא וּנְחַת.

מהר"י קרא ויעש חרע כעיני ה' וגו' הוא השיב את נבול ישראל מלכא חמת עד ים הערבה כרבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביר עברו יונה כן אפתי הנכיא אשר מנת החפר. ניניה היא אשור. וכן רוא אומר כן הארץ ההיא יצא אשיר ויכן את נינוה: כי עלתה רעתם לפני. שהרעו לישראל והגלו לעשרת השכחים: (נ) וְיִקְם יונח לברוח תרשישה כלשני ה׳. לסדה בענין מפני סה לא חיה רוצח לחתנכאות על גינוה שכעור ארבעים יום נינוח תהפך. וכן חוא איפר חלא זה דברי עד היותי על אדפתי על כן קרמתי לנרות תרשישה כי ידעתי כי אתה אל חנח ורחום ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה. והם זואוכות ידעתי כי קרובי תשוכה חם. ואתה אל רחום וחנון יתרחם נליהם

לפני. ולא כתב מה יקרא עליה אלא ממח שקרא עליח בסוף ונינוח נהפכת לברנו כי זאת חקריאה אמר לו שיקרא עליח כי עלתה רעתם לפני למדכי האל יתכרך משניח אף באומית העולם כשתגדל רעתם כחסס וכן כרור המכול ובאגשי סרום בי סלאה הארץ חכם. והחכם כפסיר היישוב וחאל יחברך רוצה ביישוב העולם אבל כשאר עבירות אינם חשובים לפניו שישנים עליהם אלא בישראל לברם כמו שאמר וק אתכם ירעתי מכל חשפחת האדמה כמו שפי' בנכואת עמים: (נ) ויקם יונה לכרוח תרשישה מלפני ה' . ואיך יהיה יכול לכרוח ודוד אמר אנח מפניך אברח אלא אין סלפני כמו מפני כי הנביא היה כלא חכניה ורעת ואין היה חושב לברות מפני, ה' אלא מלפני ה' היה חושב כי פי' סלפני פרבר שהיא לפני ה' והוא רוח הנכואת כי חשכ שאם יצא כארץ ישראל לחוצה לארץ לא תשרה עליו ריה גבואה והית מפאן ללכת בוח חשליחות כי אמר יונה הנוים קרובים לתשובח הם ואם אלך אליהם בשליחות תאל יתכרך ישובו מדרכיהם הרעים ויחייבו ישראל בזה שאני וחנביאים אחרים הולכים אליהם תמיד בשליחות האל יתברך ואינם שכים מררכם הרעח לתיכך היה ממאן ללכת כשליחות זה וכן פירשו רו"ל כי כעבור זת חיה נפנע כי אמר אין השכינה שורה בחוצה לארץ ובעבור שהניים קרובי תשובה ושלא לחייב את ישראל ברח אפר לו הקב'ח יש לי כיוצא בך: וח' הפיל רוח נדולה אל הים. אמר דבי ברכית אדם מכקש לברוח ובורח אצל שהוא יכול לעמוד. יש לך אדם שבורח אצל כורח חים ברת כפני שנאמד תים ראה וינוס ואתח ברחת אל תים, וי'ת סלפני ח' כון קרם דאתנבי בשמא רה': וירר יפו. מעירו שהיא נחח חפר או מירושלם ירר אל יפו שהיא על שפת חים ותוא חוף אניות והנכנם בים

(ג) לברוח תרשישה. ים ששמו תרשיש והוה כחולה לארץ אמר אברח לי אל הים שאין השכינה שורה בהולה לארץ אמר לו ההכ"ה חייך יש לי שלוחים כיולא כך לשלוח אחריך ולהכיאך משם. משל לעכד כהן שכרח מן רבו ונכנם לכית הקברות אמר לו רכו יש לי עכדים כיולא בך לשלוה אחריך ולהכיאך משם ומה ראה יונה שלא רלה לילך אל נינוה אמר הגוים הרוכי תשוכה הם אם אומר להם ויעשו תשוכה נמגחתי מחייב חת ישרחל שחין שומעין לדברי הנביחים: ויתן שכרה. הקדים לתת שכרה ואין דרך יורדי הים לתת ויתן שברה. הקדים נתת שכרה וחין דרך יורדי הים נתת ותקבל תשובתם בשביל כבואה אחת שניבא לחם יונה מיד יכעום הקדוש כרוך רוא על ישראל שבכה בביאים באו להם לישראל אנשינינות בשביל נבואה אחת שניבא לחם יונה מיד יכעום הקדוש כרוך רוא על ישראל שבכה בביאים באו להם לישראל

אכן עזרא

ועתה לא ליוהו שיאמר עוד ארבעים יום רה כי עלתה רעתם לפני והמפרש כי פחד שיקרא נכיא שקר כהנחם השם מהרעה לא דבר נכוגה כי זאת הטעם לא אמר לו רה בפעם השנית כי שם כתוב את ההריאה אשר אני דובר אליך והוא עוד ת' יום ועוד חיך ימרה הנכיח פי השם כעכור פחדו שיקראותו אנשי נינוה נכיא השקר ומה יזיקהו זה כי לא ידור עמהם ועוד כי אנשי נינוה לא היו טפשים כי למה שלח ה' נכוחה עליהם רק שישובו חל השם וחם לח ישובו תתקיים הגזירה עליהם ולולי שידעו זה החמת שחם ישובו חל השם ינחם על הרעה והנה איך יקראוהו נכיא השקר והנכון מה שחמרו הדמונינו ז"ל כי הרה לו שימלטו בעבור ישרחל והנה מנחנו כחוב היתה עיר גדולה לחלהים שהיו יריחים השם מקדם והמפרש כי היתה עיר גדולה ויקרה בעיני השם להשחיתה אין זה דרך הלשון כי כתוב תגדל נסשי בעיני השם ולא לשם והנה כתוב לאלהים וכתיב כל הגוים כאין צגדו ולא יחוש אם הם רבים ופירוש לאלהים כי היו יריאים השם הימים הקדמונים רק עתה כיוני יונה החלו לעשות רע זלולי זה שהיו בחחילה אנשי השם לא היה שולח נכיאו אליהם והנה ראינו ששב חשובה גמורה אין כמוה ולא חמלא כחוב ששברו מזכחות כעלים או גדעו פסילים והנה מזה נלמוד שלא היו עכו"ס: (ג) ויקם. וירד יפו. אמר הגאון

כי חרשישה תרסים ורכי מכשר אומר שהוא עיר תול"ע כאפריהי: ויהן שברה. לא כל שכרה רק מה שהוא חייב טצורת ציון

למומכ למטן יטמרו להיות רלוטה מרלות על ישראל): (נ) לברות א (נ) תרשישה . נתרשים והוא בס מקום: יפו . בס

תרשישה . בום חון להרן מקום בחין בנכוחה שורה על הנכיחים וודם מלפני ה' וכ"ל מהמלחים בהום לפני ה' והום ח"י בהום מקום קבול הנבוחה כי פחד שן יכה לו הנבוחם טוד פעם ויפרש מה יקרם ויוכרת ללכת ועל כי השמדת נינוה היה רעה לישראל לכן לא סים חסן להיות שלית כדבר כי היה טוב בעיניו ביעמדו ברששם ויאבדו ולא יהיו לשטן לישראל . ורו"ל אמרו שחשב יונה שהנה העכו"ם קרוכי חשובה כם ויחייבו את ישראל שאינם ממחרים לשוב: וידר יפו. פקום שפורשים שם הספינות: באה תדשיש. היחה מוכנת ללכת ולכם לתרשישו ויתן שברח. הקדים לתן שכרם תחילם ולם פר

d'Rabbi Eliezer, ch. 10; Tanhuma, Vayikra 8). These midrashim tell us that Jonah went down to Joppa in search of a ship, but he did not find one. The vessel he eventually boarded was two days' journey out to sea. In order to test Jonah, what did the

Holy One, blessed be He, do? He brought a tempest upon it in the sea and returned it to Joppa. Jonah saw it and was overjoyed. He said, "Now I know that my way will succeed." He said to them, "I wish to go with you." They replied, "We 3. And Jonah arose to flee to Tarshish from before the Lord, and he went down to Joppa, found a ship going to Tarshish, paid its hire, and went down

Asshur (Gen. 10:11) and later occupied by Sennacherib as his capital (II Kings 19:36).—[Daath Mikra]*

3. to flee to Tarshish—I.e. to a sea named Tarshish, which is outside the Holy Land. He said, "I will flee to the sea, for the Shechinah does not rest outside the Holy Land." Said the Holy One, blessed be He, to him, "By vour life. I have messengers like you to send after you and fetch you from there." This is illustrated by an allegory of a priest's slave who fled from his master and entered a cemetery [making it impossible for his master to retrieve himl. His master said to him, "I have slaves like you to send after you and fetch you from there." Now what did Jonah see that he did not wish to go to Nineveh? He said, "The gentiles are quick to repent. Should I prophesy to them and they repent, I will be found condemning Israel, who do not heed the words of the prophets."-[Rashi from Mechilta, Exodus 12:11 Rashi here identifies Tarshish as a proper noun for a sea, perhaps the Mediterranean. Rashi to Isa. 2:16, 23:1, also explains it in this manner. Jonathan, in all three places, renders it as a generic term for "sea." We find that Onkelos (Ex. 28:2) renders מרשיש as פרום יַמָּא, the color of the sea, meaning a stone which is the color of the sea, viz. aquamarine. In Sanscrit, tarischa means sea.—[Aruch Completum] [The difference between Rashi and Targum may be based on the difference between Mechilta (ibid.) and Pirke d'Rabbi Eliezer, ch.

10. Since *Mechilta* explains that Jonah's intention was to flee the Holy Land to avoid God's prophecy, Rashi asserts that this was, indeed, a sea outside the Holy Land, not an inland sea, such as the Dead Sea or the sea of Kinnereth. Pirke d'Rabbi Eliezer, however, explains that Jonah believed that, since Scripture mentions nowhere that God's glory is in the sea, the spirit of prophecy does not rest there on the prophets. Consequently, as long as he would flee to the sea, he would not be likely to receive God's message. Therefore, Jonah arose to flee to the sea, not to any sea in particular.] Ibn Ezra identifies Tarshish as a city. He quotes Rav Saadiah Gaon, who identifies it as Tarsis, probably Taurus in Asia Minor, on the coast of the Mediterranean, approximately one day's journey from Adana. See Commentary Digest to Isaiah 1. p. 251, quotation from Alschich. Ibn Ezra quotes Rabbi Mevasser, who identifies Tarshish with Tunis. This coincides with Rashi and Jonathan to I Kings 10:22, who render: Africa. See Commentary Digest ad loc., where it is discussed at length. Abarbanel, too, identifies it as Carthage, on the northern coast of Africa, now called Tunis, and Malbim identifies it to Tartesus, a Phoenician colony in Spain.*

and he paid its hire—He paid its hire in advance; although it is not customary for those embarking upon the sea to pay the hire of the ship until they leave, he paid in advance (Pirke

^{*}See Appendix for additional commentary.

「ススト Ž. ביי: רנין אַרִים רוּחַ רַנ מל נסא והנה נחשול רב בימא ואיקפא בעיא i. CNCCN נה לסיול אסרון גוסא סן צונם באנינכי בשמא לאהערא: ה ורחילו מפניא ולעו לכר רְחַלְפִּיה וְחֵוֹּ אָבִי לִית נחיה לארעית קניא רבאילפא ליקא רְאִילְפְאִ וֹשְׁכִינֵ וּרְסוּךְ : אָרוּך וּרִםוּ ij

Q

FE

בשיר שני המל: אניי שייה יו. ביון מכן המסה כי ונות מסים (ממזכ: "כן מ"ל מעל: מדן - המשת גלים מן המסיה: "כן מ"ל מעל: מדן - המשת גלים מן המסיה: "כן "הבליים", כן יוקליו מוליבי הסניה: "כן "הבליים", כן יוקליו מוליבי הסניה וכן כל מניות הים ומלורים (יוקלול "כ") יוייםליו. מין השליה מין השניה (יוקל מ"ל); יירבי, מכי ולד כמי ורקל משניה (יוקל מ"ל); יירבי, מכי ולד מיויק השניה (יוקל מ"ל); יירבי, היל ביוים ייבים ייבים ייבים ייבים השליה (יוקל מ"ל); יירבי, היל ביוים השליה מיוקה וכן יהול נהדס ייבים למופיי למני מעל: אניו . מסיק: ודו ויסיל. ערן המסס כי ונות לאל בנתן שכר ללססיק לענון מער לנקו: לבא שמחם. מס מע (נתדנה "ב) חלו על: סדר . הרנוסת גלים אן בסערה: לאני הסיליה השירה. "ל לאפי לפליה חבר החלוה האם רשבות. עלבון מתסיב: (ג) המלים. כן קלות חללי הספיקה מסברות במולים: האודה. "ל לאפי לפליה חבר מסלים הכלים הכדר הקונה מחוק היות משלים הבריסה והלו חיבה לבינית מסדים הלים הכדר לבינית למחון היות המחים באלים הכדר לבינית הסדים. אולים היות החים. אולים הסילה המחון היות מחלים החלום הואל סיבה לבינית מסדים: ויות למלים לחבר היות המחום והלל להיות החלום. אולים הסילה במינה החלום. אולים הסילה המחון הוא הסדים האול היות המחום האול המחום הלו המחום החלום הח

מצורת רור

ועל עיר בן אתונות :

הכלחים. ו רוגה לברוח מהר. ומככו מוז שאין הנכואה שורה אלא על ארם פשיר: (ז) וה' המיל. רושבה להשבר. על דרך הרחבת מלשןן. ר'ל אנשי האניה ושפני שחשבר האניה: (ג) וייראו הם תופשי הסשומים: מצודה ציון אל ירכתי המשינה. אל אחת כן הירכתים. וכן ויקבר בערי נלעד. יוטני הספינה כמו מלחייך והוכלייך ויפת אמר כי מלה היו מוליכים: אל ירבהי הספינה. אל אחת ירכתי הספינה

into it to come with them to Tarshish from before the Lord.

4. Now the Lord cast a mighty wind into the sea, and there was a mighty tempest on the sea, and the ship threatened to be broken up. 5. And the sailors were frightened, and each one cried out to his god, and they cast the cargo that was in the ship into the sea to lighten it for them, and Jonah went down to the ship's hold,

are going to the isles of the sea, to Tarshish." He replied, "I will go with you." Now it is customary for all ships that those who embark with them pay the hire upon leaving, but Jonah, out of the joy of his heart, paid in advance.*

4. cast a mighty wind—It was as though He cast it from the dry land to the sea. They were, therefore, unable to return to the shore.—[Ibn Ezra]

and there was a mighty tempest in the sea—They had embarked one day's journey from shore, and a tempest rose upon them in the sea on their right and on their left. All around them, the sea was calm, and all other boats were passing by without difficulty, but the boat upon which Jonah had booked passage threatened to be broken.—[Pirke d'Rabbi Eliezer ibid., Tanhuma ibid.]

threatened to be broken—It appears as though it would be broken.—[Rashi] Lit. the ship thought to be broken. I.e. the occupants of the ship expected it to be broken.—[Redak]

5. And the sailors—The men who

conducted the ship.—[Rashi] These are the men who hold the oars.—
[Redak]

each one ... to his god—Of the seventy nations of the heathens were there.—[Rashi] Each one had his graven image in his hand ... and they said, "Let us call out, each one to his god, and it shall be, that the god who answers and saves us is the true god," and they called out, each one to his god, but they did not avail.—[Pirke d'Rabbi Eliezer ibid., Tanhuma ibid.]

to the ship's hold—I.e. to one of the ship's holds.—[Ibn Ezra, Redak, Mezudath David] Jonah, knowing that He had sinned to God, knew that He would not accept his prayer. He, therefore, went down into the hold and fell asleep.—[Kara] Rabbenu Bechaye in Kad Hakemach explains that, on the contrary, Jonah accepted God's judgment, and was confident that He would save him. He, therefore, went down into the hold and fell asleep. Eliezer of Beaugency states that he fell asleep out of exhaustion and frustration.

^{*}See Appendix for additional commentary.

וקרב לותיה רב ספגיא נאַמֶר לַּיה מָא אַתְּ דָטוּךְ קום צַלַּי קַרָם אֱלָהָדְ מָאִים וָהְרַבִּים מו בֶּדָב ַנְיַ עַלָּנָא וַלָּ א נוֹבֵיר: י נאַמרו גבר לחבריה אַתוֹ וַנְרָבֶי עַרְבִין וַנְיַרַע בָּדִילֹ כָּה בִּישָׁהָא הָרָא לָגָא וּרָטוֹ עַרְבִין וּנְפַלּ עַרָבא עַל יונה: ח וַאַמְרוּ לַיה חַוַי כְעַן לָ**נָא** בְּּדִיל**ּ**

תיא רב החבל זוהר ויקהל ב חל לפהו . פהידה שמר מנ :

ונרדם שלא היח חושש כה שיהיח בספינח: (ו) רב התוכל. כתרגומו רב תספינה: מה לך נדדם קום קרא אל אלחיך. רב חתוכל דאח שכל האחרים וועקים איש אל אלהיו ויונה שכב תרדם מיד קראו ואמר לו מה לך שנרדמת ואינך קורא אל אלהיך: אולי יתעשת האלהים . כשהקרא בתפלה אל הקדוש ברוך הוא שמא יחשוב מח תהא עלינו ולא נאכר. יתעשת. לשון מחשבה . כמו ביום התוא אבדו עשתנותיו: (ז) בשלמי

נו) ויקרב אליו רב החובל. הגרול שבספנים כי הספנים נקראי׳ חובלים לפי שמושכין ומתירין חבלי התורן כפי חכמתם ותוכל הוא שם כלל לחובלים. וכן ת"י רב מפניא הוא שם בשקל ואת היותר התרמנו. וגם כן יהיה שם כלל לחובלים והוא הגדול המנהיג תספינת על פיו ימשכו ויהירו הספנים את החבלים : יתעשת. יתרצה וכן אברו עשתונותיו מחשבות רצינו וכן בארבית ומלכא עשית לקרמותית ר'ל מחשב , וי"ת יתרחים: מ) ויאברו. לכו ונפילה נורלות, יש להפוה בות חענין איך חשבו כי בעבור אנשי האניה הזאת היה סער נרול כים וכי לא חיה אניות אחרות בים וכי כל חאניות שיש להם פער בים מפילים אנשיח נורלות בשלםי הרעה ופצאתי כפרקי ד' אליעור בא עליהם סער גדול בים ומימינם ומשמאלם כל האגיות עוכרות

מי וכמוהו על הכל: (ח) ויאטרו. המפר' שכקבו לדעת רשבות בשלום בשתיקות הים והאגיה שירר בה יונת בצרה גדולה שחשבה להשכר אמרו בשל כי חרקה הואת לנו נדעת באשר לכי הרעה הזאת לנו בעבור כי הוא: נק) ויאטרו. חנידה נא לנו באשר לכי תרעה . שאתה הוא כי שבעבורו בא אלינו חברה הואת חנירה מה מלאכתך על איזה עון נתפשת כה היא מלאכתך אולי היא מלאכת. רמאות וחמם ובעכור זה אתח חייב:

סצורת ציון

ד")! (ו) רב החובל. שר מנסיני סססינה כי רב כוח שר וכן ורכי במלך (ירמיה מ"ח) ומנהיגי בספינה יקרחו חובלים על כי מושכים בחבלי הוילון להסנוחם שול סרוח וכן סמס חובליך ניחוקאל כ"ו): אולי. פנינו כמו שמל: יהנשח. ענ' מקשכה כמו חבדו משחומתיה (ההלים המ"ו): לגו, עלינו: ולא נאכד. הוי"ו היא כמקום סשי"ן וכן ויקחו לי תכומה (שמות כ"ה) וכ"ל שיקחי: (ו) לבו.

(ו) רב החובל. שר המלהים שאף הם נקראים חובלי הים (וֹכּלש"ז נוברניי"ל): מה לך נרדם. מה לך להיות נרדם אין עתה עת רדם : יהעשת , לשון מחשכה וכן עשתונותיו (תהלים קמ"ו) ומלכא עשית (דניאל ו'): (ז) לבו ונפידה נורלות, רואים היו שחר ספינות הולכות כים כשלום ישלהם משתברת אמרו כשכיל אחד ממנו הוא כן מלינו בפרקי דר' אליעור : בשלבי . במעשיו של מי ממנו: (ח) הגירה גא לגו באשר לבי. למי חטאת אשר כשכיל

אבן עורא ויקבר בערי גלעד: וישכב ויררם. מלער הים ומזעפו אולי לא נכנם קידם זה כספינה: (ו) וַיקרב ַ רב החובל. הגדול שהיו חובלי הוא מרימי החבלים הבלי התורן ורבי משה אמר מגזרת תחבולות: יתעשת. כמו אבדו עשתונותיו וכמוהו עשחי עשר בעבור שוה המספר הוא כמו שנים חשבונות כלל ופרט וכמוהו אלהים יחשוב לי: (ז) ויאטרו. י"ח כי היו שם ספינית חהרות ויוכלו לנחת ווחת לכדה בלרה על כן אמרו לכו ונפילה גורלית: בשרמי. בעבור

מצורת דוד

(שוססים י"כ): (ו) כה רך גירם.מה לך שנדמי כחומר וכי חיקד מרנים שחנו פומדים ככלוה: קרא אל אלהיך. החפלל לפניו: איני יהנשת. פ"י החפלה חולי משוב החלכים לנו שלח נחכד: (י) ויאברו. אנשי הססינה: נורלות. אמרו והפינגורלום הרבה כי לא דול למתוך על נופל ארי כי מן בתקרה יפט על זה אכל כשימיל פסמים מרובות על אחד יהיה כואה אין: זה מקרה: בשילם, בעבור מי בא עלינו רמע ססכנה הואת: הגורל. כ"ל

כל נורל ונורל: (ח) הגירה נא לנו. הואיל וכלהגורלות נסלו עליך הגידה עתה לנו באשר למי ר"ל כמה הים החסא ולמי תקאם שבסבתו כא לנו לעת הסכנם בואת וכאלו יאמרו אם סיה בדבר הפישק א"ב אפשר לפתייר בפושה ואם הרעום למי בדבר פנידף

Exodus 22:26: "And it shall come to pass, if he cry out to Me, that I will hearken for I am gracious." Then they decided to east lots, suspecting that perhaps Jonah, who did not pray, was at fault for their predicament: and, indeed, the lot fell on Jonah.

8. "Tell now. because whom—Against whom have vou sinned, that this evil should befall us because of it?-[Rashi] Tell us now, you, who are the cause of this evil to us.—[Redak]

lay down, and fell fast asleep. 6. And the captain approached him and said to him, "What is the matter with you, sleeper? Get up, call out to your God, perhaps God will think about us, and we will not perish." 7. And they said, each one to his fellow, "Come, let's cast lots, so that we will know because of whom this evil has befallen us." So they cast lots, and the lot fell upon Jonah. 8. And they said to him, "Tell

6. The captain—Heb. תְב הַחֹבֵּל, the captain of the sailors, for they, too, are called חוֹבְלֵי הַיָּם, the sailors of the sea; in O.F., gobernedors.—[Rashi] Some derive this from הָבֶּל a rope. The sailors would raise and lower the sails with ropes.—[Ibn Ezra, Redak] Others derive it from הַהְבָּלָה, craft. They were well-versed in the craft of the sea.—[Ibn Ezra, quoting Rabbi Moshe]

"What is the matter with you, sleeper?—What is the matter with you to be sound asleep? Now is no time to sleep.—[Rashi] We are standing between life and death, and you sleep?—[Pirke d'Rabbi Eliezer (ch. 10).]

will think—Heb. מְשְׁמְהִי, an expression of thought. Cf. (Ps. 146:4) "his thoughts (מְשְׁמִּלְתִי, "(Dan. 6:4) "And the king thought (מְשִׁמְלִי, "—[Rashi from Machbereth Menahem p. 139] I.e. when you call out in prayer to the Holy One, blessed be He, perhaps He will think about what is to become of us and we will not perish.—[Kara] Perhaps God will be placated by us.—[Redak] Perhaps God will have mercy on us.—[Jonathan]

7. "Come, let's cast lots—They saw that the other ships were sailing

in the sea calmly, and theirs was breaking. They said, "Because of one of us, this is taking place." So we find in Pirke d'Rabbi Eliezer (ch. 10).—[Rashi]

because of whom—Heb. בְּשֶׁלְמִי because of the deeds of which one of us.—[Rashi]

Rabbenu Bechaye explains that Jonah went down into the hold and slept, confident that God would save them, as the Psalmist states: (34:20) "Many evils befall the righteous, but the Lord saves him from them." The approached him and spoke to him with great wisdom, "What is the matter with you, sleeper?" Is it time for you to sleep, when all of us are in dire peril, you included? If you rely upon your righteousness to be saved, you are obligated to supplicate and pray. "Arise, call out to your God." The captain let him know that, if someone suffers in this world or is in distress, he can extricate himself therefrom with prayer, as the Psalmist stated: (ibid. verse 18) "They cry out and the Lord hearkens, and from all their troubles, He saves them." Also, that God hearkens to anyone who is wronged by his fellowman, as in

נְאַ לְּנוּ תַּאַשֶּׁרְ לְּמִי־דֵּוְרְעֲּרִּ רַוֹּאַרִּ כְּנֵוּ מַוּרִמְלַאְכְהְלָּ וּמֵאַיִן הְנֹוֹא מָוּר אַרְצְּרְּ LXUL מהר"י קרא ראנטים なにに Z. がでなれ אָלא יכן אַלא אַהְּ: פּ נאַכּר לְהוֹן וְהּוּדְאָה אָנא יכן קרם וְיִ אַלְהָא פוי נישומא מר ענירהך ומנן אף אָתי צי רא היא קרינקר רשְׁמֵיְא אֲנָא רָחַלְ הֵעְבֵּר נת נֵקא וְיָת נַבְּשְׁמָא: י ירחילו נקרנא קחיקא רנא נאַמרוּ כֵיה מה דא בירא לנא

Ę

אבן עורא מאי זה עם הוא ומאי זה הארן שמא נגור עליהם מהשמים מוח לא דבר נכונה כי אם נזר השם על עם אם לא היה בעיר אחד מהם שהנגור עליי רק כמרום אהר עם אהרים למה ימחדו האחרים כאילו יחערכן על שנור עליי לכדו

מצורת ציון

סצורה רור

[Rashi] How could you escape Him (Amos 9:3) "And if they hide from such a Ruler? in the sea? It is written in your Bible: from before llee

[Kara]

before My eyes in the land of the sea, from there I will command the serpent, and it shall bite them."- us now, because of whom has this evil befallen us? What is your work and whence do you come? What is your land, and from what people are you?" 9. And he said to them, "I am a Hebrew, and I fear the Lord God of heaven, Who made the sea and the dry land." 10. And the men were very frightened, and they said to him, "What is this that you have done?" For

What is your work—Perhaps you were negligent in your work.—[Rashi] For what sin were you caught by the lot? What is your work? Perhaps it is an occupation of deceit and injustice, for which you are guilty.—[Redak] Perhaps you are a sorcerer or a soothsayer, and you have brought this upon us through witchcraft.—[Rabbenu Bechaye]

and whence do you come?— Perhaps a decree has been issued upon the people of that place even if you are not there.—[Rashi] Perhaps you are fleeing because of a crime you have committed there.— [Redak] Perhaps you are an emissary of sorcerers.—[Bechaye]

What is your land?—Perhaps the people of your land are wicked.—
[Redak] Perhaps you come from a land that is hateful to God.—
[Bechaye]

and from what people are you?"—
Perhaps your people have sinned.—
[Rashi] Perhaps your people are
hated by God.—[Redak]

Mezudath David explains thus:

because of whom—Against whom did you sin, that you have caused this misfortune to fall upon us? If it concerns monetary injustice, it is possible to return the sum of money

out of which you cheated him. If it involves personal insult, it is possible to placate him by offering him money.

what is your work?—Perhaps your work is an occupation of deceit and cheating, and you have cheated many people, so many that you do not know who they are, and to whom to return the money.

and whence do you come?— Perhaps you come from a distant place, too far to go to return the amount you cheated them of.

What is your land—Perhaps you violated the customs of your land, which constitutes a sin against the entire citizenry, and it is impossible to placate all of them.

and from what people are you?"—Perhaps you violated the law of your God, and money is of no avail.

9. And he said to them, "I am a Hebrew,—This answers their last two questions, "What is your land, and from what people are you?"—
[Redak]

and I fear the Lord God of heaven,

Therefore, you should know that
I am not engaged in any dishonest
occupation, for I fear God and do
not wrong anyone.—[Redak]*

10. "What is this that you have done?"—Why have you done this, to

^{*}See Appendix for additional commentary.

עכרתא גובריא אַרי פון קרם יי הוא עביק אַבי חַוַי לְהון: געביר לָךְ וִינוּחַ יַמָא יַטא אַניל סננא ארי וַנְחָשׁוֹלֵיה הַכִּיף: יב וַאַמר לַרוּן מַלּוּנִי וּרָמוּנִי לְּיַסָא וְיַנִיחַ יַסָא מעלֵיכון אַרי יַרע אַנא יגושיםין גַּבְרַיאָ לַאֲהָבָא רָיַבֶּשְׁתָּא וַלָּא יַכִילוּ אֲרֵי יַקא אָזֵיל וְנַחְשׁוֹלֵיה תַּקִיף ַעַלַּיהון: ירוַעַלִּיאוּ וַאֲמָרוּ קַבְּיל נפש בחובת דַנָבָרָא הָדֵין וַלָּא תִּהַּן עַלָּנָא חובה רַם וּבָּאי ב' בעמים מהר"י קרא

הנחש ונשכם: (יג) ויחתרו האנשים. היו חותרים בסשופות להשיב הספינה אל היבשה כפני חרוח פערה ולא יכולו: (יד) ואל תתן עלינו דם נקי . אל תחשוב עלינו דם נקי: רד"ק

מארץ ישראל שהיא מקום הנבואה: ניסו ויאמרו . כי הים הולך וסוער . כי אין לנו תוחלת שישתוק הים כי הנה הולך וסוער יותר.וישתוק הים. מקום שאון גליו וכן אמר וישכחו כי ישתוכו: לכ ויאסר . בשלי בעבורי כלומר בחמא אשר לי : (ינ) ויחתרו החזיקו במשופות להוציא הספינה אל היבשה בי תופש הסשום וסוליכו בים הוא כחותר בים וי'ת ושייםון ומה שאמר להשיב לפי שמה יבשה נסעה הספינה וכשתצא אל היבשה הנה היא שבה אליה : נידו ויקראו . מבואר הוא : אנה . בה׳א : נקיא .

מצודת ציון מ') על כי מקור מחלכם מעכר הנהר: (יח) וסיער. מרעים בהרמח

הגלים מן הסערה: (רכ) שאתר. ענין לקיחה: והפילתי. מנין הסלכה: בשלי. בעטרי: (ינ) ויחתרר. ענין חסירה וכן אם יתחרו בהואל (עמום טי) ור"ל הסיטו מהשוטות ההוך הים ולרפי כאלו הוסרים כים: (יר) אגה. טנין כקשה כמו לאאם " הוסיעא 66

ירה ויחמרו לו מה וחת והטעם חיך עשית זה לכרוח מלפני השם כי הוא גילה סודו להם: (יא) ויאמרו. מה נעשה . והטעם חן לנו עלה מה נעשה: וישתוק הים . כמן וישמחו וישתקו: (יב) ויאמר. מתחוה ומבקש למות ולח תשוב

(ינ) ויחתרו האנשים. יגעו ועסקו כחותר כמחתרת:

(יד) בנפש האיש הזה. כעון שנשלח יד כנפשו: אכן עזרא

נינוה לשם ולא היה אומר להם ככה לולי ששמע מפיהם כי ישליכוהו : (יג) ויחתרו . פירושו וכבר חתרו ומלת ויחתרו בעכור שכעלי המשועות דומים לחותרים: (יד) ויקראו.

החמינו כולם כשם הנכבד ושכו לקרא אליו: בנפש. בעבור כמו ויעבד יעקב ברחל: כאשר חפצת, שהחברר להם מצודת דור

כ׳ ממקום הנכוחה : כי הגיד להם . כ"ל ע"ם הדכרים שחמר הבינו ממחת הענין כאילו הגיד להם כפה מלה: (יא) מה געשה לך. מה נשפה עמך בישתוק הים מעלינו ולא יוסיף להרעים עוד בסרמת הגלים: כי וגו'. ר'ל הנה הים מרעים כגליו בכל פעם יותר ולכן הין סנאי להתעכב ולהחייבב כדכר לוה אמור אתה מה

פטשה מתך ודן יקום: (יר) שאוני. קחי א חי והשליכו אוחי אל סים וכודאי ישמוק הים מעליכם כי ירעתי שכעכורי כא הסטר הגדול הוה עליכם: (יג) ויחתרו. היו משחדלים עם המשוחת לקשיב הספינה של היכשה בחשבם שבם יעלו את יונה אל היכשה והם ילכי לדרכם: הולך וסיער עליחם. ד"ל הרעשת הגלים סים מליהם מן היכבה למול פניהם להכחיק את הספינה אל תוך הים : (יד) אל נא נאבדה . לא נהיו עתה נאכדים כעין שנשלח יד כנסם

shore. but were unsuccessful. [Apparently, Ibn Ezra believes that, after Jonah offered to be cast into the sea, they would no longer attempt to row to shore.]*

14. for the life of this man—I.e. for

the sin of laying a hand upon his life.—[Rashi]

and do not place upon us innocent blood—I.e. do not blame us for having shed innocent blood.— [Mezudath David] for we do not

^{*}See Appendix for additional commentary.

the men knew that he was fleeing from before the Lord, because he has told them. 11. And they said to him, "What shall we do with you, so that the sea subside from upon us, since the sea is becoming stormier?" 12. And he said to them, "Pick me up and cast me into the sea, so that the sea may subside from upon you, for I know that, because of me, this mighty tempest is upon you." 13. And the men rowed vigorously to return to dry land, but they could not, for the sea was becoming stormier upon them. 14. And they called to the Lord and said, "Please, O Lord, let us not perish for the life of this man, and do not place upon us innocent blood,

because he had told them—When he said to them, "And I fear the Lord God of heaven," they asked, "If so, how does this storm come about because of you?" Thereupon he replied, "I am a prophet, and God sent me to Nineveh. It was, however, upsetting me to go there; so I fled, in order to leave the Holy Land, the place of prophecy."—[Redak] Mezudath David explains that they understood from his implication that he was fleeing from before God, and it was just as though he had told them.

11. "What shall we do with you,— I.e. advise us what to do with you so that the sea will calm down.—[Ibn Ezra]

for the sea is becoming stormier— We have no hope that the sea will calm down since it is becoming constantly stormier.—[Redak]

12. And he said—Jonah longed to die lest the Ninevites repent, but he would not have said that to the sailors had he not overheard them

saying that they were planning to cast him into the sea.—[Ibn Ezra]

so that the sea may subside—If you cast me into the sea, I am certain that the sea will subside, for I know that this storm has come upon you because of me.—[Mezudath David]

because of me—l.e. because of my sin.—[Redak]

13. And the men rowed vigorously —Heb. מְחְמֵּדְי, they toiled and busied themselves like one who digs a tunnel.—[Rashi]

to return—I.e. to return Jonah to dry land so that he would no longer go with them and no longer flee from God. They thought that God would be placated thereby.—
[Eliezer of Beaugency] Since the ship started out from dry land, bringing it back to dry land is considered returning [although they do not return to the port of embarkation].—[Redak] Ibn Ezra renders: And the men had rowed vigorously. I.e. they had already attempted to row to

קרטה עכרתאו. ונסיבו ית יונה ורמוהי לַנְמָא וְנַח יָמָא מנחשוליה: סי ורחילו נַבְרַיָא רַחִילָא רַבָּא מְן קרם יו נאַפרוּ לְּרַבְּחָא רָבָח הַקָּרָם וְיָ וּגְרָרוּ נְדָרִין: א וְנַמֵּין וְיָ נוּנָא רַבָּא לְּמָבְלֵע יַת יונה נהנה במעיא ותלתא ת"א ויצחו חם יוכה, זוהר חיי ב וימן כ', נדרים נה:

מהר"י קרא כאשר חפצת עשית . כפני שרוא כורה כלפניך: (פה) וישאו

(טו) וידרו נדרים. שיתניירו: ב (א) (וימן ה'. חותן ע"ו יום שחסרו ישרחל מן המן שלח אכלו מ' שנים שלימים המן זה לקח הקב"ה ופירנם את הדג שלא יעוכל יונה במעיו וגם יונה אכל בחוכו מזה המן לכן נחמר וימן חותיות י"ו מ"ן וכן וימ"ן, קיקיין שהיה אוכל ד' עומרים לכן נאמר ד' פעמים וימן ובלשון יון נקרא מן קיקה ועל זה נחמר קי"ק יו"ן סוד מישרים): דב גדול.

רשיי

זכר היה והיה עומד בריוח ולא נתן לב להתפלל רמז ההב"ה לדג וההיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברים והיה רר'ק אבן עורא

כי בעבירו הים סוער: (עוֹ) וישאו. מזעפו, דרך משל כמו זועפים: (עו) וייראו. ויובחו. אחרי לאתם: ב (א) ויםן. כמו וומן: ויהי יונה. אין כח כאדם לחיות

באליף כררך כעלי האל"ף גביא נשיא: ונווו וישאו. סביאר תוא: לשו וייראו. ויוכחו זבח איך זכחו זכח כספינה אלא פירושו כתרגומו ואכרו לדכחא רבח קדם ה': וידרו נדרים. שאר נדרים וולתי זבח כפו לתת צדקה לעניים: (מ) ויפן ה' . ענין זפין כפו אשר כנה באכלכם והאלית' הזמינו לפי שעה שבשעה שהומל

את יונח ויסילוחו אל חים . בפרקים של רבי אליעור הוא

אוסר לכתחלה כשהפביעו רגליו בים היה שותק עליהם הים

וכשחיו כעלין אותו כאניה חיה חוזר הים וסוער עליחם כשראו כך השלוהו אל חים ועמר הים מועשו ואף על פי כן

(סו) וייראו האנשים יראת גרולת. וניירו עצמם לשם ה' :

ב (א) ויהי יונה בסעי הדג . לכתחלה היה בסעי הדג וחיה

שוכב בריוח והשכיבו הקדוש ברוך הוא בסעי הדגת:

יתח בים חזכין הדג שבלעו ולא מכע בים וזה היה אחד מן הנסים. ובפרקי רבי אלינזר רבי סרפון אמר מסונה היה הדג מצורת דוד מצודת ציון

החים הוה נהשליכו אל הים: ואל תתן ונו". כ"ל אל מחשוב לנו כחילו שפכנו דם נהי: כי אתח ח׳. כ״ל הלח הכל כידך ומטולם עשים כחשר חפלת וחם היה חפור להמיתו שלח על ידינו הלח חין מעלור כידך להמים חותו לכד חלח ודחי הגוירה היח להמיתו על ידינו: (טיִ) ויעכר. שחק ונח מקלף הרטשת גליו:(טוּ) וייראו תוי.

(תהלים הי"ח): (טו) וישפור. פכין לחיקה כמו שמדו לח עה שוד (חיים לי"כ): מושפו. שנין הלף כמו ועף הי אשא (מיים ז'י) ושל להשם הגלים יאמר בהלה או הלא והים רשם ושתקלף: ב (א) וישן. ענין הומנה כמו וימן להם המלך (דניאל א'י):

ברחותם כשנחת המקום ויכלחו : ויובחו. כ"ל קבלו על עלמם לוכוח להי בכהמ"ק : ויררו נדרים. לחלק לדקה לענים: ב (6) וימן. הומין את הדג לכלוט אותו מיד שלא יטכט כמי הים :

the fish so that Jonah would not be digested in its intestines, and Jonah, too, ate within it from this manna. Therefore, it is stated נימן, the letters י"ו מָן, sixteen [days of] manna. Similarly, ויָמָן קִיקִיוֹן, and He appointed a kikayon, for he ate four omers; therefore, it says four times וימן (4:6 ff.). And in Greek, manna is called "kika." For that reason, it is stated: ויק יון; i.e. manna in Greek.—[Sod Mesharim]] [This addendum, as well as that to verse 2, appears only in

Nach Lublin, not in earlier editions. To my knowledge, its origin is unknown. Concerning the period of time our ancestors ate manna, see Rashi to Exodus 16:35.] God appointed the fish to swallow him immediately so that he would not drown in the water of the sea.-[Mezudath David] I.e. He appointed this fish at the time it was needed. Pirke d'Rabbi Eliezer, however, states that the fish had been appointed at the time of Creation to

for You, O Lord, as You wish, You have done. 15. And they picked Jonah up and cast him into the sea, and the sea ceased storming. 16. And the men feared the Lord exceedingly, and they made sacrifices to the Lord and made vows.

2

1. And the Lord appointed a huge fish to swallow up Jonah, and Jonah was in the belly of the fish for three days

know the origin of this man.—
[Pirke d'Rabbi Eliezer ch. 10]*

15. and they cast him into the sea—According to Pirke d'Rabbi Eliezer, they first submerged his feet into the sea, and the sea became calm, but when they drew him up and brought him back to the ship, the storm commenced again. When they saw that, they cast his whole body into the sea, and the sea calmed down completely. Nevertheless...—[Kara]

16. And the men feared the Lord exceedingly—and became prosely-tized for His sake.—[Kara] They witnessed God's Providence and His omnipotence and feared Him.—
[Abarbanel, Mezudath David]

and they made sacrifices—I.e. after they disembarked.—[Ibn Ezra] They vowed to bring sacrifices.—
[Redak from Jonathan]

and they made vows—that they would proselytize.—[Rashi] Redak, according to his explanation of the preceding clause, explains that they made other vows, such as to give charity to the poor.

Pirke d'Rabbi Eliezer explains that, when the sailors witnessed all the miracles that God had performed for Jonah; i.e. when they saw how the fish spewed him out onto the dry land, they immediately cast their idols into the sea, returned to Joppa, and made a pilgrimage to Jerusalem. There they circumcised themselves, as it is stated: "And the men feared the Lord exceedingly, and they made sacrifices to the Lord." Now did they make sacrifices? Do we accept sacrifices from heathens? Rather, this is the blood of the covenant, which is accounted as the blood of a sacrifice. [The question is difficult to understand, since sacrifices were indeed accepted from heathens, as in Lev. 22:25. Radal explains that the intention is that זְבַחִים, usually referring to peaceofferings, were not accepted. This follows the view that only burntofferings were accepted from gentiles. and not peace-offerings. Bayith Hagadol explains that the expression in the Bible literally means that they themselves slaughtered the sacrifices, which is not permitted.]*

1. [And the Lord appointed— Those sixteen days that Israel was missing the manna, since they did not eat it for a complete forty years— God took this manna and sustained

^{*}See Appendix for additional commentary.

וּתְכָּתָא כַּיכְּוָן: בּ וְצַכַּי סָסְעַיָא דְנוּנָא : פּ וַאָּמָר צַלַיתִי סְרָעַקָּת לִּי הַרָּם וָיָ וָבַקְבַל צְלוֹתִי כֵּיאַרְעִית ההומא בעיתי עברהא ורַמִיהַני בעותי: בעוסקוא בלבא רומא וּנָהַר סְחור סְחור לִּי כַּל נַהָשׁולוהִי רְיַכָא וִגַלּוהִי עלי

ת"א מלרה לי . זוהר בשלת פקר ים ת"ד פ' טו (חענים נה) : מנטן באול . פירובין מלעיר מהר"י קרא

(ר) ונהר יסובכני . שכל הנחלים הולכים אל הים וכולם

הרנה. זה יעקב. כוד משרים): (ג) מבשן שאול שועתי. מכטן הדג שהוא כשאול לי: (ד) כל משבריד ונדיר. כל אבו עורא

מששת ימי כראשית לבלוע את יונה: (כ) ויתפלל יונה, גם גרול היה שהיה בסעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות והוא חי ועוד נס אחר שלא נדהם אלא עמד ברעתו ובשכלו והתפלל: הדנה . כפו הדג ויבא כלשון זכר ונקבה כפו והדנה אשר ביאור מתה. ויש דרש כי נקבה היתה וכ"ם מפעי אינה בפקום בי"ת אלא ד"ל כי מתוך הצרח התפלל וכן מבסן שאול שועתי סמעסקים קראהיך ה' מן המצר קראתי יה: (נ) ויאמר. ויענני. כיון שעמר בחיותו ידע שיצא ממעי הרג בשלום: (t) יתשליכני פצולה . ונהר יסובכני, חנהר הנכנס בים,והחכם רבי אברהם אכן עזרא פי׳ כי במקים התחברות הים עם הנהר היה זה : כל כשבריך וגליך. בהשבר גלי הים בעת הזעף יקראו משברי:

כי דבר שנגזר להיות ידבר לשון עבר וככה ויט שכמו לסבול דרך כוכב מיעקב וישמן ישורון ויבעט וירא ה' וינאץ וישכן ישראל בטח בדד ובתפילת דוד בברחו ויענני מהר קדשו סלה כי הכתוב אמר בברהו ולא אמר ברחו ובתפילחו אך אוסיף להביט אל היכל קדשך שהוא השמים וה' בהיכל קדשו ורבי' ככה ושם כתוב ישועתה לה' שהיה מקוה כמו ישועתה לה' לכקש ויש מי שאומר כי דגה בלעה הדג ואין לורך כי דגה ודג שם המין כמו לדק ולדקה: (ג) ויאמר. שאוד. מקום עמוק הפך שמים שהוא מרו': (ד) ותשליבני. ימים. כמו על יאוריהם ויפת אמר כי ים פוף מתערב עם ים יפו מצורה ציון

(ג) מבמן שאול . ר"ל מעומק הקנר: שועתי ענין לעקה כמו הקשיכה לקול שועי (תהנים ה') : (ד) בצולה . כן יקרח שומה המים וכן הבלכת כמלולות (נחמיה ט') : כלכב . ר"ל כחווק וסום לשון מושהל על כי הלכ הוח החוק מכע"ח: משבריד. כן יקרחו גלי הים ע"ש שגרחה כשוברים חת הים וחוזרים ונשברים וכן משכרים יתחטאו (איוב מ"א) וכפל המלה בשמות נרדפות ואמר

שם בדוחק והתפלל שם שנאמר ממעי הדגה: (ב) [ה' אלהיו. שיתף דין ורהמים זכות מברהם וילהק: מבעי

במעי הדגה כפי שעה וחף כי זה המספר רה כמעשה נם: (כ) ויהפלף. המפרשים רלו לפרש חדוש והוליחו הכתוב מפשוטו כי יונה לא התפלל רק אחרי לאתו אל היכשה בעבור שמלאו ממעי ולא אמר כמעי והלוא ראו שם כחוב תכטן שועתי וככה ממעמקים קרחתיך ה' ועוד כי מלת שועתי לחות כי התפלל ושוע חל השם ערם שיקיחנו הדג וככה ותבא אליך תפלתי והנה למה לא היה כתוב ויתפלל יונה אחרי לאתו ממעי הדגה ועוד כי אחר תפלתו כתיב ויאמר ה' לדג והכיאם כלרה הזאת בעכור ותעל משחת ותכוא אליך תפלתי. ועתה שים לכך וראה כל תפילת נכיא וברכתו היא ברוח נכואה ויעקב אמר לקחתי מיד האמורי

סצורת דור או"ל כתחלה כלעו דג זכר ועמד בס (כ) ספעי הרנה . כביות ולם נתן דעתו להתפלל ורמו המקים להדג וההיחו חל פי סדנה ושם עמד בדוחק מפני העוברים והחפלל מחוך הדחק: (ג) קראתי. הנה קראתי אל ה' מפני הלרה אשר עלי וידעתי כי יפנני הומיל ומני קיים כלהימים הנלו: מבמן שאול , הים הדנה שפיא לו כפומק השאל: שבעת קולי. מובטח אני אשר שמעת קולי: (ד) ותשליבני. הנה השלכם אותי במלולה בחזוק הים: תהר יסובכני. כי שם היה המקום שמחחברים מי סנהר ומי סים: עלי עברו , כי כשעבלו על הדגה עברו גם עליו בהיוחי במטיה 1

Ibn Ezra explains that Jonah's prayer was a prophecy, and it was as though it had already been answered.

from the belly of the grave—From the belly of the fish, which is to me as the grave.—[Rashi]*

4. And You cast me into the

deep—The word "into" is absent in the text, but is implied, as in Targum Jonathan.*

Your breakers and waves—All the breakers of the sea, since it breaks and parts the sea.— [Rashi from Jonathan]*

*See Appendix for additional commentary.

and three nights. 2. And Jonah prayed to the Lord his God, from the belly of the fish. 3. And he said: I called out from my distress to the Lord, and He answered me; from the belly of the grave I cried out, You heard my voice. 4. And You cast me into the deep in the heart of the seas, and a river surrounded me; all Your breakers and Your waves passed over me.

swallow up Jonah. See below 2:11. This was, no doubt, a miracle, since no one can live in the belly of a fish.—[Redak, Ibn Ezra]

a huge fish—It was a male, and he stood there with room, so that he did not think to pray. The Holy One, blessed be He, hinted to the fish, and it spewed him out into the mouth of a female, which was full of embryos, and it was crowded there, and he prayed there, as it is said: (verse 2) 'from the belly of the fish (תַּבָּקָב,).''—[Rashi from Pirke d'Rabbi Eliezer ch. 10, according to Yalkut Shimoni; Midrash Yonah, second version, Otzar Midrashim p. 219]

2. And Jonah prayed—A great miracle was performed for Jonah, viz. that he was able to live in the belly of the fish for three days, and furthermore, that he did not lose his mind, but remained rational and prayed.—[Redak]

[the Lord his God—He combined the Divine standard of justice with the Divine standard of mercy, the merit of Abraham and Isaac. I.e. the Tetragrammaton denotes the Divine standard of mercy. The Name אַלהִים denotes the Divine standard of justice. In the Kabbalistic works, Abraham is always the representative of kindness, and Isaac, the representative of might or justice.

from the belly of the fish—This is Jacob. Sod Mesharim] [The implication here is obscure, as is the identity of Sod Mesharim.]

from the belly of the fish—Heb. הרגה. As Rashi mentions in verse 1. this was not the fish that had originally swallowed Jonah, but a female fish, whose insides were full of embryos, thus inducing Jonah to pray to God to extricate him from his discomfort. According to Zohar (Beshallach 47b, 48a) and Bechave. it was indeed the same fish. The difis that the דגה ference between דג and former denotes a live fish, whereas the latter, a dead one, as in Ex. 7:21. When Jonah was in the belly of the live fish that had swallowed him up, he was comfortable and failed to pray. After three days of sojourning ir the fish's belly, corresponding to the three days of darkness which constituted the ninth plague in Egypt, when Jonah failed to pray. God killed the fish, and many other fish passing by the carcass bit at it from all sides. When Jonah commenced to feel discomfort, he prayed to God.*

3. and He answered me—Although the future is intended, this is the past tense. Since Jonah remained alive, he was confident that God would answer his prayer.—[Redak]

^{*}See Appendix for additional commentary.

י אַקפּינִי כּיַא קַר פּירָא הַהנסָא כָּחור כָּתור כִּי יָבָא רָביף הַלַּי עַיל בובן א נְרָתִית אַרְגָא נגרת בתוקפהא עיל כגי על פין ואה כריב לאָכָקא קרקה.

מתרץ קרא שנבים שנישידי: (ו) אצפתי בים שר נפש . כלובר חבים ללי - נתבילותי דיתה כל כם בתנחביל מכבר ומפרק הח הים " באבד סוא תכתו לחסים את רוחי אלי כד יציצת נפס: (ג. האית כהות בכדי לכלם . ברוחה של ארץ הוו ניבוין

(ה) ואני אמרתי . כבהבליכים אל הים הגם את יערשתי מעד פינוך: אך. רחיתי בקיימתני כל חני הימים ידפתי

כי היסיף להבים הל היכל קדבך: (1) פוף חבוש לראשי. ימה דסיף תלי שיל מן ריבי שהרההי הקב"ה ים סיף וחד פברי יברהל בתיכו בהיו בתו כעי הדל כמק בתי הלינית ומסתכל ירואה כל מה שבים: (ז) לקצבי הרים יידתי . לסף מדה ההרים הקכיפים כל החרים ידדתי . יאני אמרתי הארן נריחות בעדי . כנגדי לחכלה החני פגיר ולה הצה לפילם: בקדי. כפי ופגרת הדלת בפקד (תלכים כ' ד') יכן כל בפד שבתורה פיר כפד פיר (הייב כ') הכר כעד הבר: לדבילם. מוכב של מה באמר למשלה ואני אמרתי ערשתי ואני אמרתי הארץ בריקיה בצורים בפדי לפולם: התקד בישחת חיי. בכל ראותי כאן ניהנס ומבס הפלימני והגדי פחר כנגד חחת ההיכל בביריבלם כפנין ٣٦٦

אבן עורא

וסיף כהי יהבם כסיף כפליר הייתי קרוב: (ה) זאני. ננרשתי כננר עיניך. הס הבמים: (ו) אפפוני. עד נפש. כד הניכה נפכי למיה: (ו) לקצבי. מקימית שיכרתו בם ההרים תנורת ויקוב פן: הארץ. סגרה בריהיה

ים הצי הברהו נגרשתי. שיוטנהיו כשישרלני כים שאני כה תנישהי כנגני דנוקי כלובר כהשטחון כלי כה שרבניו שהברת שוך חנקף כבני אך כנה שתפית כמי זכם דנים ל התברת שוך חנקי בעל אך כנה שתפית כמי לרביב אל היכל קרשך ברון: הפקיש ובקים הציאה ובקים השניהוך כור השינני אוי זאם אני ביההו בפני ישר הבנים להתפול נגר

ישר של היא אפצר מום גדונים . מנבתו מים כד הנכלם הנאה ממני נפשי כך הבולעו הדו וכן כי באו מים כד נפש : ההדל : () אפצר מום גדונים . מנבתו מים כדי נדל כל שפר יואר אי הים לפוכך נקראים סף שנות כל הפפר סף רב ייש מפר מדונים לאום . המן הוא שנים איש פבינ נדל כל שפר יואר אי הים לפוכך נקראים סף שנות להפפר הנוב יוד הים באחר ל מבני שלו בקורת הים בתקרי הציום וואר שקרון לי בולח אלינא היא כך אייון הנותי ווים סיק ים סף האמרים כי ישר הביש לראשו ופיל לראש לואם תונ שבלעני כי הא היה כבי קאם כל זמן שקות בבלי הות יוים סיק ום סיף האמרים כי יש קקף היא נכנס בים ישר תכל ההרך הות תרייםא רסיף קלי עיל כן יישיונ'ס) לקצבי הרים ירדתי. לכוף קהרים אשר בים כלובר ישרך התרבשם עם שיינה (בנות החורה) החורשה או מיינה בין התרבשה בין המוא במני למיינה במני למיינה במני למיינה במני על שקרן שהוא תובשה חור ברוורת במרכת כמור שחותה ביותה במני שוא אפא אווה מעולם שהוה הום קברי ואחיו שאני חי בבלי התר יותה שהמיות בשחת חיי והשתה הוא תקבר ואפא שה אל מובשה: זה אלחו. ששפפת אותו ברון וויה ארגא נגדות

כצורת דור

(כ) ואני אפרתי. כבכלים לאי היכה הבכתי כנה מתכפי שמת מיקר לל כפונת שן שתי: אין אישיף. אן שהם כולת ימיימר כל כישה כלני פוכתה לאי לנכת מה וליכף שד לכנים לא כיכל קרכיך לכל בפר כיך שדכ: () אפשרי שים. כמים סבני לאתי כל קרוב (כולם) כשב: דרום ישבנני. ככל כדני ביני ביו מייש לראשי . מי שהדוגה בסה פשי בי בקבר כביף ברום ברוה וכאלי נקבר ברלש האיל וכים במשה : (:) לקצבי דרים. לאחרים המרים בשקיש ביים וכאל קרקשים כים: ירוזוי. כסייתי כשבי כתנה : הארץ בירחית . כ"ל מבלכני בהפון כעניםם

כצורה ציון ודה בשני הקל כך (ב"ל ") לי הדר הדר החדך הלי שרים בנהך: ברודד, בנדן דרה זהר כון בבה הדכ נהמך לם די: מבהך: ברודד, בנדי קו מנה הלא בדוך (ם די): בבהדו. מרן ער וספרה כפי עשפה ממב (מתקא "ס):

would never again see it, for the sea would be my grave, but since I am alive in the belly of the fish, I realize that You have brought up my life out of the pit, viz. the grave, and

that I will eventually emerge onto dry land.—[Redak]

O Lord my God-for you have judged me justly.—[Redak]

- 5. And I said, "I have been driven away from before Your eyes," Indeed, I will continue to gaze upon Your Holy Temple.
- 6. Water has surrounded me even to the soul, the deep encompassed me; the Red Sea hangs over my head. 7. To the bottom of the mountains I descended, the earth—its bars are closed on me forever; but You brought up my life from Gehinnom, O Lord, my God.
- 5. And I said—when they cast me into the sea, "Behold I am dead, and I have been driven away from before Your eyes."—[Rashi]*

Instead—I saw that You have kept me alive all these days. I know that I will continue to gaze upon Your Holy Temple.—[Rashi] Now I know that You will restore me to the place of Your Providence and the place of Your prophecy although I fled from it. I will continue to pray toward the Temple.—[Redak]

6. Water has surrounded me even to the soul—I.e. the water came up into my nose until I was unable to breath, until my soul was ready to leave my body.—[Kara] I.e. until the fish swallowed me.—[Redak]

the Red Sea hangs over my head—Lit. reeds are bound to my head. [Jonathan renders:] The Red Sea hangs over my head. For the Holy One, blessed be He, showed him the Red [lit. Reed] Sea and how Israel crossed in its midst, for the fish's two eyes were like two windows, and he would look and sea everything in the sea.—[Rashi from Pirke d'Rabbi Eliezer ch. 10]*

7. To the bottoms of the mountains 1 descended—To the end of the measure of the mountains fixed to the

deep, I descended. And I said . . .—
[Rashi]

the earth—its bars are closed on me—Heb. בַּעֵּדִי, against me, over me it is closed, and I will never go out.—
[Rashi]

closed on me—Heb. בַּצְּדִי . Cf. (II Kings 4:4) "And you shall close the door about yourself (בַּצְּוַדְּ)." And so is every instance of בְּצִּידִ in Scriptures, e.g. (Job 2:4) "Skin against (בְּצָּיִדְ skin," a limb against a limb.—[Rashi]

forever—This refers to what he said above, "And I said, I have been driven away," and I said, "The earth—its bars are closed on me forever."—[Rashi]

but You brought up my life from Gehinnom—But I saw Gehinnom here, and from there You brought me up, and, behold, I stand under the Temple in Jerusalem, similar to what is stated: "Indeed, I will continue to gaze upon Your Holy Temple," "And my prayer came to You, to Your Holy Temple."—[Rashi from Pirke d'Rabbi Eliezer ch. 10]*

Redak renders: The earth was fleeing for me forever, but You brought up my life from the pit, O Lord my God, I thought that the dry land had fled me forever, that I

^{*}See Appendix for additional commentary.

א וַאַכֶּר יְיַ לְּנוּנְאוּפְלֵּם יַת יוֹנֶה לְיַבֶּשְׁ תָּא:

מהר"י קרא

כנגדי למפוך הגולם: (a) כשפרים הבלי שוא. ואותם שהיר עפי בספונה שהיו משפרים ובצפים לעורת הבלי שוא: תפרי ביקובו. שעובו חסר של ע"ו ונידו עצכם לשם שכים: (י) ואני בקול הודח אובהה לך אשר נדרהי ונוי. זהו אחר כארבנה שציריכן להודות. פורשי חים והולכי פרברות יחולים והיוצאים כבית הפוחר: ישיתה לה: על אותה ישועת שצשה לי הקדוש ברוך הוא:

שנאמר אך אוסיף להכיט אל היכל קדשך וחכא אליך תפלהי.
אל היכל קדשך: (וז) בהתעשף. כאשתלהיות וכן בעטף
עולל כהתעשפס כהלל (איכה ב') (ש) משפרים הבלי
שוא. אותן אומות העולם העיבדים ע"א: חסרק יעזבר.
יראת הקב"ה שכל חסדם ועוכתן מאהו יעובו אכל אני איני
כן אלא כקול תודה אזכחה לך כן תרגם יותן וכפרקי דרכי
כן אלא כקול תודה אזכחה לך כן תרגם יותן וכפרקי דרכי

אליטור דרשו כלפי המלחים שעזבו הסדם שהיו מטיבים לע"ח ונתניירו: (י) ישועהה דה'. נדרי שלמים וחודה אשלם לשם ישוטות אשר לה': ישועתה. כמו לישועתה וכן קומה עורתה לנו (ההלים מ"ד) לעורה שלנו:

רד'ק

בתוקפהא וגו': (ה) בהתפסף ללינפטי. זה הלשון נאמר על רוב הצרה שהקצר נפט הארם כו וכן נפשם בהם התעפף אמר כשהיתה בצרה נפשי שבלעני הרג כתחילה חשבתי כאלו או מת יעם כל זה את ה' יהברך וכרתי והתפללתי אליו: ותבא אליך תפלתי. וכיון שנשארתי כך חי בפעי הדג ידעתי שכאת אליך תפלתי: אל היכל קרשך. הוא השמים וכן נאמר בחיכל קרשו ה' בשמים הכין כמאו ועל דרף הזה נאמר ותצא הפלתם לבעון קדשו השמים: (מ) כשמרים תבלי שוא. אנשי הכפינת שהיו לובדים אלילים והם כשמרי הכלי שוא אנשי הכפינת שנמילמו כן הצרה יעובו חמרם שייראו את הי ותכך אלוו נדרנו אבן עורא
כעדי שלא הוכל לנאת להיות על החרץ. ותעל משהת היי.
דרך משל על נשמחו שהוא כאמת חיתו: (ח) בהתעפף.
כמו כי יעשף: (פ) פשפרים. פועל יולא והטעם על אנשי
המינה שהיו קוראים אליו יונית זה את זה ומלת חסדס
שהיו מושכים כי הסד היו עושים או פירושו כמו חסד הוא:
(י) ואני. אשר גדרתי. כמעי הדג: (יא) ויאפר. דרך
משל שהכריחורו לעשות חפך השם:
משל שהכריחורו לעשות חפך השם:

נררים לא יקייכו מה שנדרו וישובו לעבודת אלהיהם אבל אני לא כן כי בקול תודה אובחה לך: משמרים. אינו פלל יוצא אלא הוא כמו שמוברים ויום מחסרם יעובו על חסר הוא כלומר יעובו אליהים שהם הוא כמו שותוא בסקרי היוא בסקרי האלעור כיון שראו המליחים כשהנים הוא בסקרי האלעור כיון שראו המליחים כשהנים הוא בסקרים הבלי שוא המליח ביו שיוא ביול ונות אות בסקרים הוא נדולה את ה" ייובח ובחים וכי חסרים יעובו חודר ליכוש של שהוא ביול ביולה שוא ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה את ה" אלהי יובח ובחים ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה ביולה שהוא ביולה הוא כל היולה שהוא ביולה והוא כל אשר בקול תודה. שאורך בקול הוא ביולה שהוא ביולה ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה ביולה שהוא ביולה ביולה ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה שהוא ביולה ביולה שהוא ביולה ביולה שהוא ביולה ביולה

מצודת דור מצודת ציון

(מ) בהתנסף. מלשון שיסף ולנישה כי בהחלדם הוא נלרה חוא משונם וכסוף לשלו משוסף ולנישה כי בכי לבי לכני מלי משונם וכסוף למיכה כ'): (כ) הבלי, מלשון הכל ודכר שאין כו משש: (יא) יקא. עני ב') בסי להי דרך הסה למו כן משבעו והקאמו (משלי כ'ה):

ברימיה מעדי שד שולם כי לא אשוב אליה כאלו סגרה את פלמה בכרמים: וחצר. אבל מואל וקישתני כל הימים הללו אקום שתשל חיי משחם הקבר הוא כטן הדגה: (א) בהתעשף. כשהיה נסשי שעלי מטועה ומעונה זכרתי את ה' להתשלל לעיו והנה כא אליך חפלחיאל היכל קדבך הוא השמים: (ש) כשברים הבלי שוא.

ם אנצ" הספינה המשתרים הבלי שוא הוא העבו"ם ידעתי שהם יעודבו חשדם ולא יקיימו מה שנדר בעת לרה : (י) ואני. אבל אני אוהרת לן ובמיה בקול מודה והודאה על הכו ואשר הירתה של מבטו יהשועה של הי : (יא) יואבר . כ"ל העיל לבו להקיאו: לדב, יימכן שאתר התפלה חורה הדבה להקיאו אל פי הדג לפעוד בריות: ויקא. כ"ל כמו שהעיר לבו כן עשה והקיאו אל היבשה י

the fish?' he asked. 'It was,' he replied, 'at the time of Creation, when the Holy One, blessed be He, created the world'; to wit, on the fifth day, when He created the fishes of

the sea. Then He ordained and appointed a certain fish to swallow up Jonah and retain him in its body three days and three nights and then eject him.*

^{*}See Appendix for additional commentary.

- 8. When my soul grew faint upon me, I remembered the Lord; and my prayer came to You to Your Holy Temple. 9. Those who keep worthless futilities abandon their kindness. 10. But I—with a voice of thanks will I sacrifice to You; what I vowed I will pay, for the salvation of the Lord. 11. And the Lord said to the fish, and it spewed Jonah onto the dry land.
- 8. When my soul grew faint—Heb. קבְּהַתְּעָם. [Jonathan renders:] When it grew faint. Cf. (Lam. 2:11) "For the infants swoon (קבְּעָםְה)" (verse 12) "When they swoon (בְּהַתְּעָםְם) like wounded men."—[Rashi] Redak explains: When I was discouraged because of my trouble, that the fish had swallowed me up, I thought that I would die, but, nevertheless, I remembered the Lord and prayed to Him.

to Your Holy Temple—I.e. to the heaven.—[Redak]

9. Those who keep worthless futilities—The nations of the world, who worship idols.—[Rashi]

abandon their kindness—The fear of the Holy One, blessed be He, from Whom all their kindness and benefit emanate, they abandon; but I am not so, but "with a voice of thanks will I sacrifice to You." In this manner did Jonathan render it. But in Pirke d'Rabbi Eliezer (ch. 10), they expounded this as an allusion to the sailors who abandoned their kindness that they were bestowing upon the idols and proselytized.—[Rashi]*

10. But I—with a voice of thanks—I will thank you with a voice of thanks among a congregation, and I will sacrifice thanksgiving offerings as I have vowed.—
[Redak]

for the salvation of the Lord— Vows of peace-offerings and thanksgiving offerings I will pay, for the salvation of the Lord.—[Rashi]

for the salvation—Heb. יְשׁוּצְתָּה, for the salvation. Cf. (Ps. 44:27) "Rise for our aid (אֶזְרָתָה)," equivalent to לְעָיִרָה,—[Rashi] Redak renders: The salvation is the Lord's. I will proclaim that the salvation is solely the Lord's, Who saved me through the great miracle that He performed for me.

11. And the Lord said to the fish—I.e. He aroused his desire to spew Jonah out onto the dry land.—[Redak] Rambam (Guide 2:48) explains "that all immediate causes through which anything occurs, even if the cause is the desire of a dumb animal, all this is attributed to God in the books of the Prophets, since He is the One Who inspires that desire."

Zohar (Vayakhel 198b, 199a), however, explains this verse as Pirke d'Rabbi Eliezer explains verse 1. The following is the Soncino translation of the quotation from the Zohar (Vol. 4, pp. 172f.):

R. Abba then discoursed on the text: "And the Lord (had) said unto the fish, and it vomited out Jonah upon the dry land" (Jonah 2:2). "Where and when did God speak to

^{*}See Appendix for additional commentary.

(מ) ויהי . פעם שנית: (כ) קום . היא יורה כי לא הלך דרך שתרה ה נינה אם ישלמו שנית ילך: (נ) ויקם. אמר רבי ישועה כי הלכו אכבי הספינה אל נינוה והגידו דכר יונה על כן האמינו ומלת לאלהים פירשתיה: מהלך שלשת ימים. וסביב כמדינה והוא מהגר יום אחד מן הקלה אל הקלה או לא הלך לקרא רק מהלך יום אחד על כן: (ד) ויהד. יש אומרים כי נהפכת שנהשכה ממעשיה הרעים ווה דרש איננו נכון דק הדבר כמו רנע אדבר: (ה) ויאמינו. כמו ויאמן העם והעם באלהים בדבר מצודת דוד

(ל) שנית . כדבר השליחיה הל ניניה: אשר אנכי דובר אליך. והוא מה שקרה והמר טיד הרבסים יום ונימה נהסכת ולא הולרך לפרש כי תהניו יובן: (ג) בהלך. כשעור הלוך שלשה שנית: (ג) קום. אשר אנכי דובר. שרברתי אליך כבד ונם עהה אני דובר אליך שהקרא אלוה שתהיה נהפכה על דעתם: (נו) ויקם. עיד ברולה לאלחים. כל דבר שרוצה להגדילו סובך אותו לאל דרך הגדלה ככו בחרי אל ארוי אל שלהבת יה מאל יה, זה יותי ליות. כי ועיד היהה כלך שלשה ימים כן הקצה אל הקצה והחל יונה להכנס בעיר עד כהלך יום ובלכהו הקצה אל אומר עד אומר עד ארגעים זם ונינוה נהפכח רוצה לומר ככהפכת סרום ומסורה כי מעשיה היו ככישיהם : אל הים וכל ענינו כם שהיה לפיכך האכינו כנבואתו ושבו מצורת ציון

(6) ויהי דבר ה' אל יונה שנית . כבר פירשני למעלה מעם

ג (ג) לאלהים . דרך המקרא כשרולה להגדיל דכר בסכלים כומכו ב למלח אל וכן ארוי אל (ספלים פ') : (ד) ויחל . מלי הסקלה :

לפים: (ד) ויחל. כשהחחיל לכל בטיר מהלך יום ככל ולמר הנה יש עוד זמו להכפים יום ולה"ו ההיה כינוה נהסכם ד"ל כמהפכחסדום ועמורה מיש לאין: (ה) באלחים. כ"ל כדכר הלמור כשם המלהים: ויקראו צוב. הכריזו יום לום:

not say, "Destroyed," because "overturned" has two meanings, bad and good. If they do not repent, it will be destroyed; if they repent, then "overturned" refers to the people of Nineveh, that they will be changed from bad to good, and they will repent. Gloss of Rabbi Akiva(?)—[Rashi]* 5. **believe in God**—1.e. they believed God's word.—[*Ibn Ezra*] The sailors of the ship were in the city, and they testified that they had cast Jonah into the sea and recounted the entire episode. Therefore, the Ninevites believed his prophecy and sincerely repented.—[*Redak*]

^{*}See Appendix for additional commentary.

1. And the word of the Lord came to Jonah a second time, saying: 2. Arise, go to Nineveh the great city, and proclaim upon it the proclamation that I speak to you. 3. And Jonah arose and went to Nineveh according to the word of the Lord. Now Nineveh was an exceedingly great city, a walk of three days. 4. And Jonah commenced to come into the city, one day's walk, and he proclaimed and said, "In another forty days Nineveh shall be overturned!" 5. And the people of Nineveh believed in God.

1. a second time—The Talmud (Yehamoth 98a) deduces from here that God spoke to Jonah only twice, not a third time, because he demanded the honor of the son. Israel, and not the honor of the Father, God, as is explained above (1:3). They found difficult the account in 11 Kings 14:25: "He (Jeroboam) restored the boundary of Israel from the approach to Hamath until the sea of the Arabah, according to the word of the Lord God of Israel which He spoke through His servant, Jonah the son of Amittai the prophet, who was from Gath-hepher," This would make three prophecies. They reconciled it thus: Just as the word of the Lord, which He had spoken through Jonah concerning Nineveh, and the evil decree was changed for good, so it was changed for Israel in the days of Jeroboam the son of Joash, from the distress in which they were found, i.e. that "the king of Aram had destroyed them and made them like dust to trample (ibid, 13:7),"

and now it was changed for the good.—[Rashi to 11 Kings 14:25 from Yebamoth 98a]*

- 2. Arise, go to Nineveh—This indicates that he had not distanced himself from Nineveh so far that he would not be able to go there.—[Ibn Ezra]*
- 3. an exceedingly great city—Heb. לַאלְּהָים, lit. a great city to God. Whenever Scripture wishes to magnify the greatness of anything, it juxtaposes it to God's Name.—[Redak] Ibn Ezra believes that the Ninevites had been fearers of God until they recently deteriorated.*
- 4. one day's walk—If the circumference was three day's walk, the diameter was one day's walk. Hence, Jonah walked through the entire city. If the diameter was three day's walk, Jonah commenced to walk through it one day's walk, and when he was walking through the city, he proclaimed, "In another forty days Nineveh shall be overturned."—[Ibn Ezra, Redak]

overturned—Destroyed. /He did

^{*}See Appendix for additional commentary.

פַרַבְּהוֹן וְעַד וְעָרַיהוֹן: יוסטא פַּהַנָּטָא לְּוַת סלכא דניננה וקם פַלְכוּתִיה וא עדי לבושי יקביה מניהוא הכבי שקא ניתיב על קימפא: י וַאַכַרִיו וַאַמֶר בְּנִינְוָה סלכא סנויבת למיסר וַרַבְּרַבְנוּהִי אַן שָא ובעירא הורָא וענא לא יטעמון מדעם וַלָא וַרְעוּן וּמֵיָא לָא וַשָּׁתוּן: חוניתכּסוּן םקין אָנָשָא וּבְעִירָא ניצלון קדם ני בתקוף וִיהוּבוּן נְבַר מַאוּרְחֵיה בַּישׁתָא וֹבוְ חֲמוּפָא דבידיהון בתוקה . חענים יו:

מהר"י קרא הקרוש ברוך הוא להפוך את נעות היא היתה עיי גרולה ואין תקרש ברוך הוא הופכה: (ו) ויעבר אררתו טעליו. אררת תמלכות: (ו) מספס חסלך. מצויי המלך: (ת) ופן התבס

(ז) אדרתו. לנוש יקריה: (ו) ויזעק. לוה להכריו: ממעם המדך וגדודיו. מעלת המלך וגדוליו לוו להכריו: (ח) ויקראו אל האדהים בחוקה. מסרו ממהות לכד

והולדות לכד אמרו לפניו רכונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו :

בתשובה שלמת: ויקראו צום. קורם אזהרת מלך עשו תשובת מעצמם ותתענו ולבשו שקים: (ו) ויגע הדבר. הדבר אשר דבר חגביא וקרא על העיר: אררע

אשר בכפיהם. אלו עונות גלויות שהנחפם יורג בחפסו :

מעלתו ודעתו ושכלו כמו כשנותו לת טעמו: (מ) ויתכסו. אדרת המלוכת שעליו ויונתן לרגום לבוש יקריה: (ז) ויזעק הצביר כרון בעיר פל חתשובה ואעש שהעם היי נוחרים מאליהם הוסף עוד ענוי הכחמה והשמה הגול: מסשה המלך. רוצה לוצר מעצתו ושבלו הוא וגרוליו כלם הסכיםו בוה וכן שעם וקנים יקח בשנותו את מעפו והדומים להם ות"י מגזרת מלכא: (מ) ויתכסו. בחוקה. בכל לב: מדרכו הרעה. שאר עבירות: ומן החסס. חוא כנגר כולם ועליו נגורה

מצורת ציון (הוש מי לכום יקרה וכן לורת שיון הוא מלי (הוש מ') והוא מלי להוב יקרה וכן לורת שיות (הוש מ') והוא מלי לחיר: שק , יליעם עכה : מז יושק , הכרזו בקול ופקה : מסים , מנין עלה הלאמרת בטעם וכן ועשם וקנים יקח (איוני "ב) : ישעבו. מלשן מעימה וענים לכילה מועשת האחרה. שום דבר: ידעו. מלשון מכשם: (מ) בחוקה, כ"ל ככל לכ: ידער

אבן עורא מלהים: (ו) וינע: זה לפני לכום השקים: ויעבר, הסיר: זיבם. כשרו שק כי הוא פועל יולא: (ו) ויועק. משעם. מעלתו ודעתו ושכלו כמו כשנותו את שעמו: (מ) ויתכםו. ייקראו. האדם:

מצורת דור () וינע הדבר. השמוניה הניק והם מכסלו לשכת על () וינע הדבר. השמוניה הניק לוהני המלך והם מכסלו לשכת על הסלק והטביר מעליו לכוש מלכות : (ו) יוועת. לזה להכרית כקול שקה לממר מעלה המלך ומטלת גדולי סמלכות נגור למתר האד בהכרים הנוי דעבור עותם מש ליוו למוע מלכול הבהמות למען בהכל כלושים: אל ירעי (מוסב על הכרסת: (ק) יותבם. גם

which is in their hands—Which they committed with their hands.—
[Mezudath David] The Talmud (Taanith 16a) explains that, if one stole a beam and built it into a

tower, he would demolish the entire tower and return the beam. Yerushalmi (Taanith 2:1) explains that, on the contrary, they repented only of the dishonest gain that was in and they proclaimed a fast and donned sackcloth, from their greatest to their smallest. 6. And the word reached the king of Nineveh, whereupon he rose from his throne, took off his royal robe, covered himself with sackcloth, and sat on the ashes.

7. And he caused it to be proclaimed and published throughout Nineveh: By the counsel of the king and his nobles, saying: Neither man nor beast, neither cattle nor sheep shall taste anything; they shall not graze, neither shall they drink water.

8. And they shall cover themselves with sackcloth, both man and beast, and they shall call mightily to God, and everyone shall repent of his evil way and of the dishonest gain

and they proclaimed a fast—Prior to the royal edict, they had repented by themselves, fasted and donned sackcloth.—[Redak] Ibn Ezra explains that this was done in compliance with the royal edict although the verses are not written in that order.

6. And the word—Jonah's proclamation throughout the city reached the king.—[Redak]

his royal robe—Heb. אַרַרְחוּ, the cloak of his honor.—[Rashi from Targum Jonathan]

7. And he caused it to be proclaimed—Heb. [Payin], he commanded to proclaim.—[Rashi] He commanded to announce with a crying voice.—[Mezudath David] Although the people had already commenced to fast and repent, the king added that the beasts, too, be made to fast and that dishonest gain be returned.—[Redak]

By the counsel of the king and his nobles—By the counsel of the king and his nobles, they commanded to

announce.—[Rashi] Lit. from the idea of the king and his nobles, meaning that they all concurred to proclaim a fast. Jonathan renders: By order of the king.—[Redak]

7. Neither man nor beast—In order to cause grief, they decreed that the cattle fast, so that the people would humble themselves. —[Mezudath David] In order that God have pity on the beasts when they cry out to Him.—[Abarbanel]

8. and they shall call mightily to God—They bound the dams alone and the young alone. They said to Him, "Lord of the world! If You have no pity on us, we will not have pity on these."—[Rashi. See Taanith 16a.] Redak explains that they were to call out to God with all their heart.

from his evil way—This refers to sins other than robbery and deceit.—[Redak]

and from the dishonest gain—This is equal to all other sins, and for this sin their destruction was decreed.—
[Redak]

דביביהוו: ם מו ידע דאָית בּידֵיה חובין יתוב מנהון וותבחים עלוהי מוקדם נו ניתוב מתקוף וּנְזֵיה וְלָא נובֶר: י וגלַן, קדם ייַ עובדיהון אַרִי הָבוּ בַּאוֹרָהַתְּהוּן בישָתא וַתָּב וַיָּ פְּן בּישָׁהָא דִי מַלַּיל לַמֶעבֶר לָהוּן וַלַּא עַבָּר: א ובָאָש לַיונָה בִישָא רַבָא וּהְקַיף לַיה : בּ וִצַּלַי בָעוּתִי יַיָּ תַלָּא דֵין פָּתְנָמוֹ עֵר דַהָנוֹתִוֹ עַל פַדַהַנִיהִי על אַרָעי על כּזַ אוחַיתי לָּמָעָרַק ל<u>ּי</u>מָא אַרי יָרַענָא אַרי אַתּ

> וירה החלהים . ים טו הבניה טו פו מהר"י קרא

(ט) מי יודע. עכירות שכידו ישוב: ונחם האלהים. יתעשת על הרעה לשוב ממנה:

ד (א) וירע אל יונה . אמר עכשיו יאמרו האומות שאני נכיא שקר : (ב) הלוא זה דברי . יודע אני שאם יחורו בחשוב' לא תחריכם ואהיה שקרן בעיניהם : אבן עורא

(ט) מי. שהוא כן דעת או מי שהוא שידע שעשה רע או כמו אולי ומלח ושב על השם הנכבד : (י) זירא האלהים. שיאמינו בו וככה ביתרו לפני האלהים: וינחם. דברה תורה כלבון בני אדם:

ד (א) וירע. שנחם הבם: (ב) ויתפלל. פירשתיו:

נזרתם: (ט) מי יודע. אולי ישוֹכ ונחם האלהים כשובינו סכעשינו הרעים או פי' מי שיודע דרכי התשוכה ישוכ והאלהים יתברך ינתם ות"י פאן ידע דאית כיה חיבין יתוב מנהון ויתרהם עלנא מן קרם ה' : ונחם . פתה כי הוא פעל עבר כוחב לעתיד מפני הוֹידֹו והוא מבנין נפעל: <r> וירא.מדרכם הרעה. כלל בל הרעות ומן החמם שבו בתשובה שלמה כמו שאמרו רו"ל כי

(ט) ְונחם. ענין הפך מחשכה וחרטה: ד (ה) וירע. מלשון רעה: (כ) עד. כעוד וכן עד זה מדכר (שם

(ם) פי יודע ישוב. אלו עונות הנסתרות שאין אדם אחר

יודע אלא הוא בעצמו. כלומר מי שיודע בעצמו שחמא ישוב

כרעתו ונחם הקדוש ברוך הוא על הרעה ושב מחרון אפו :

רד"ק

שנול מריש ובנאו בבירה גדולה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו: זונחם האלהים. כי כל דבריו שאמר להרע לבני האדם בהנאי אם לא ישובו אבל אם ישובו יםלה וזו המדה היא מסדותיו יתברך כמו שאמר בתורה וכן אמר ירסיהו רגע אדבר וגו' וכן אמר יהזקאל ובשוב רשע פרשלתו וגו' : (6) וירע,שרשו ירעוכן וירע בעיני ה' תרע עינו וכן כל אשר במשקלם ולא כדברי רבי יהידה ואיך ירע יונה ועדיין לא הגיע ם' יום אכר לו האל יתברך ברוח נבואה כי שב ככה שנזר כליהם כיון ששהו מרוכם הרעה: ויחר לו. כמו שפירשנו בעבור ישראל שלא שבו פררכם הרקה: נכן ויתפלל. יונה התפלל קח נא את נפשי ואפר בתחלת תפילתו אנא ה׳: הלא זה דברי. כה שהייתי תושב וסדבר עם לבי כי חייתי מפחד שישיבו ותנהם על הרעה ותהיה תשובתם גורמת רעה לישראל : אנה . כתיב כה"א : עד חיותי מצורת ציון מצורת דוד

זה מן הכרוז שלוה שכולם יהכסו בשקים להראות הכנטה מרובם ובהאכשים יקראו אל אלהים בכל לב וכל אחד ישוב מדרכו הרעם ומן החמם חשר עשו כלפיהם: (ט) מי יודע. גם זה מן הכרוף

שאמרו מי היודע דרבי התשובה ישוב לה' ואו יכתם האלהים וישוב מהרון אשו ולא נהיו נאבדים מן העולם: (י) בי שבו . כי כן עשר כדכר המלך ועם כי לח נוכר : וינחם'. נתחרש על הגורה:

ך (6) וירע. כי בנכואה נאתר לו שניחם ה' והיה רט בטניו וחרה טל עלננו כדרך העילר: (ב) ויחשלל. החסלה היה מה שאמר במקרם שלהקריו קה כח מת כסשי: הלא זה דברי , התנחומין הזה היה עם מתשבותי בעוד שהייתי על מדמתי עד לם

and he was grieved—because of Israel, who had not repented .--[Redak from Mechilta Bo 12:2]

prayed—His prayer was, "And now, O Lord, take now soul . . . " in verse 3.—[Redak]

was this not my contention—/ know that, if they repent. You will not

destroy them, and I will appear to them as a liar. - [Rashi] I.e. as Jonah understood the prophecy, he would appear as a liar. Redak explains that he was afraid that they would repent, and God would forgive them, and their repentance would make it look unfavorable for Israel.

which is in their hands. 9. Whoever knows shall repent, and God will relent, and He will return from His burning wrath, and we will not perish. 10. And God saw their deeds, that they had repented of their evil way, and the Lord relented concerning the evil that He had spoken to do to them, and He did not do it.

4

- 1. Now it displeased Jonah exceedingly, and he was grieved.
- 2. And he prayed to the Lord and said, "Please, O Lord, was this not my contention while I was still on my land? For this reason I had hastened to flee

their hands, not from that which was put away in boxes, trunks, or closets.

9. Whoever knows—the sins he has committed, shall repent.—[Rashi from Jonathan] Whoever knows the ways of repentance.—[Redak]

and God will relent—He will think about the evil to repent of it.—[Rashi] Redak suggests another interpretation: Who knows? God may repent and relent when we repent of our evil deeds.

- 10. And God saw their deeds—Scripture does not say that God saw their sackcloth and ashes, but that God saw their deeds, that they repented of their evil way.—[Taanith 2:1] The mishnah tells us that this was one of the favorite quotations used by the elders who would address the people on public fast-days and exhort them to repent sincerely on their sins.*
- 1. Now it displeased Jonah—He said, "Now the nations will say that I

am a false prophet."—[Rashi from Pirke d'Rabbi Eliezer ch. 10] See above 1:3 for other reasons. Abarbanel explains that the Ninevites repented of their sins to their fellowmen, but they still adhered to their pagan practices. Yet, God forgave them and preserved them to be the rod of His wrath against Israel. Jonah was very troubled seeing that God had forgiven the Ninevites but was ready to vent His wrath upon Israel. To him, it appeared as favoritism.

Now, how did Jonah know that God had relented before the lapse of forty days when the prophecy was to be fulfilled? *Redak* replies that God revealed it to him through the spirit of prophecy that He had relented, and it troubled him exceedingly. [According to the Talmud (*San.* 89a) that God did not reveal this to Jonah, we must deduce that he discovered it after forty days had lapsed.]

^{*}See Appendix for additional commentary.

אַלָּבָא תַּלְנָא תַּתַבָּטָנְ סַרַחַיק רָנוּוּסְקנַ יסעבר טבט וכתיב? מיסביה פלאוהאה בּישָּׁתָא: נּ וּבְּאַן יָיָ סְב בען יַת נַפַּיִּדִי כִּגִי אַרַי פַב דַאַכּוּה כִּרָאַיחַי : י ואַכר ייַ הַלַּחָרָא חַקּיף לַּךְ: הּוּנְפַק יוֹנָה כַּן קרָהַא וְיהִיב כּסַדְנַח לַבַרָבָא וַעָבָר לַיה הַכַּן **טְסֶלֶּלְהָא** רָהִיב הָחוּהָה grana , aran tra K'A

מדר" קרא

ד עם כי מוב כותי מחיי. לפי שהם יאסרו נביא שקר אני שבמותי להם עוד ארבעים יום תינה נהפכת לא נהפכה: (ה) עד אשר יראה כה יהיה בעיד. אם תחקיים נכואהי על נינוה שהקרום בריך הוא נחר עליה:

אבן עורא

בעוד היותי וכן שד זה כרבר: קרפתי לברוח. קרם שתבא אלי נסאתך בוה פנם שנית: תחם קפץ כי היא ביניני פבנק נפתל: עם וכהה . כףו נא אין נפשי . שלא ארופה ברינה ישראל כפו שאבר כשה רבינו עליו השלום בחני נא בספרך וכן אבר הרעינא הרת: מו ויאכר ה' ההיפב תיה לך. אם חיה לך כאד ולא אכר לו עד אלא רוצה לופר עוד אראך אות שאינו כן הדרך שיהרה לך כל כליחתי לשבים והימב כניני כנק החק התנין וכן האבות אוהו מהון היפב שברי היפב וישכפרשים אם הפוב ששני נישח להם חרה לך וייה כבו כאד הלחדא: (כ) ייצא סקדם לתיר . ישב לו בבקום שהוא מורח לתיר עד אשר יראה תוחב . תואר כי פל כן היא המ"ן כמשפם כל בניין נפפל: (ג) ועתה. בפטר רחותי כי ישראל לח פשו תשוכה יפהד שתביה הרפה פליהם על כן יתפלל קח נה חת נפשי כדרך מחני נה וכחשר פשה הלישפ במשחו הזהל: (ד) ויאבר . ההיפב. כמו והכית היתו סחון היסכ יהסחון פחינה בליתה נמירה והסעם לתה חרה לך על ככה ויפח אמר היחר לך בחיפב אני למי בארנה חה הכל הוא: (ה) דצא. שב להוכיר דברי יונה ואשר קרבו לפני מלחת

סצורת ציון

לד): כרכתי. פלשון ככדבה חרוו: (ד) דרדשב. פנין

סצודה דוד

ירופי לא כים ונפטר זכ מקופםי נכרום פרשבה פרם כם ני פתניפה פבה בנים: בי דצתי. פלה דפפי בספה לל סכק ונו"

people were sincere in their repentance; perhaps the decree would be

reinstated.—[Redak. Mezudath David

to Tarshish, for I know that You are a gracious and merciful God, slow to anger, with much kindness, and relenting of evil.

3. And now, O Lord, take now my soul from me, for my death is better than my life. 4. And the Lord said: Are you deeply grieved? 5. And Jonah had gone out of the city, and had stationed himself on the east of the city, and there he made himself a but and sat under it in the shade until he would see what

For this reason I had hastened to flee to Tarshish—I hastened to flee before I would be given a prophetic message a second time.—[Redak]

for I knew that You are a gracious and merciful God etc.-For I knew then that You are a gracious etc. and that You accept the repentant and of evil. Therefore, prophecy troubled me, for I preferred that the Ninevites would not repent and would perish for their sins and not become a rod to punish Israel. According to the Rabbis, he objected to this prophecy because he knew that, since the Ninevites would repent and Israel would not learn a lesson and follow suit, that they would be punished.—[Mezudath David Sforno explains that Jonah relied on God's grace and mercy to flee from his mission, hoping that God would not punish him for it

3. And now—Since he saw that Israel did not repent, he feared that evil would befall them. Therefore, he prayed that God take his soul, as Moses prayed, (Ex. 32:32) "Erase me now from Your book that You

have written."—[Ibn Ezra] He did not wish to live to see the destruction of his people.—[Redak]

- 4. Are you deeply grieved?—Then God said no more to him. It was as though He said to him, "[You are deeply grieved, aren't you?] I will show you a sign that it is not proper for you to be grieved about My forgiving the repentant sinners." Others render: Does doing good grieve you?—[Redak] The second interpretation is found in Sforno as well. Ibn Ezra quotes Yefeth as interpreting the verse this way and rejects it very strongly.
- 5. And Jonah had gone out—Now Scripture tells what happened to Jonah prior to the lapse of the forty days of the prophecy.—[Ibn Ezra] [I.e. according to the view that God did not inform Jonah of His relenting. According to Redak, however, that God did inform Jonah of the annulment of the decree, this followed in chronological order.] After God informed Jonah of the annulment of the decree, the latter stationed himself on the east of the city until he would see whether the

יָבַי בְּסוֹף קַרָהַא: י ווַמַין ציל כן יונה לַמַקני טולא על בישיה רַאַנגא לַיה סבּישׁהַיה נחדי יונה על קיקיון חַדָּוָא רַבָּא: יוָנַמֶּין ייַ יַת הּוֹלַעָהָא בְּמֵיםָק צפרא ביומא דבתרותי וּמָחַא יַת הַיּקיון וִיבָשׁ: יוַהַנָה כְּמַרְנָה שִׁמְשַׁא וָוַמַין וָיָ רוּחַ קּרוּמָא שָׁתִיקָא וּמָבָּתַת שָׁמִשָּׁא על רַישָא דִיונָה דות קדים, גיטין לא: מיץ לא:

(ו) ויסן. לשון הומנה : כהציל לו מרעתו. מחום השמש : קיקיון עשב הגדל למעלה בענפים רבים ומיצל וכך במו: (וֹ) וֹתֹדְ. החולעת את הקיקיון במקום שיאמר לוכר ויך יאמר

ל' נהכה ותד: (ח) חרישית. אמרו רכותיט כשפה שמנשנת משתקת כל הרוחות מפניה והוא חמה מאד וכת"י שהיקא:

אכן עזרא ארבעים יום כדרך ויפגע במקום גם ויקה יוסף את שניהם: (ו) וימן. קיקיון. הכמי ספרד הומרים דלעת או הרה ואין לורך לדעת מהו: להציל לו מרעתו, מרוב הום השמש וים חומרים כי בעבור שעמד במעי הדג זמן חרוך עור כשרו רד ולא יוכל לסכול ההום: (ו) ויסן. לסהרת· יום שמחתו בקיקיון: (ח) ויהי. רוח קדים. ממזרה: חרישית. אמר רכי מרינום שהיתה חוקה ומשמעת באון עד

אולי לא יכסדו בתשובתם יתשוב תנורה עליהם: (ו) וימן. הצמידו לפי שעה ואע׳ם שעשה לו סוכה לצל אולי יבשו עצי הסוכה כי ישב שם עד מלאות לו ארכעי' יום ועשה עמו אות זה להשכילו בנורת ה׳וכי רחמיו על כל מעשיו: וקיקיון. הוא עשב שתארכנה פארותיו ותגבהנה ועושת צל ובמשנה ולא בשמן קיק ואמרו בנסרא מאי קיס ריש לקיש אמר קיקיון דיונת אמר רבת בר בר חנה לדידי חזי לי קיקיון דיונה ולצלוליבא - דמי ואבי ששקי רבי פי כין בצעי המים דוא גדל ועל פום חטון סדלן יתיה פירוש על פתתי החנויות סדלין אותו לצל וספרצדוהי עבדין משחא. פירש בנרעיניו עושין שמן. ופי׳ רכינו שמואל בן חפני שהוא

וו)להציל לו כרעתו.כשהפילוהו אל הים נפל כל שערג שמי הים מלוחים ומעבירים מן האדם כל שערו ולכך כשורחה השמש

עליו היה נהעלף: '(ח) וימן אלחים רוח קדים חרישית.

עשב הנקרא בלשון ערבי אלברויא ופי" צלוליבא כצאתי בתשובת הגאונים אילן כרק ויש במקובינו הרבה ועושה ברעינים ועושין מתן שמן וכל מי שיש לו צנה הרבה שוהה מסנו ושכו בלשון ערבי אלכרו"ע: מרעתו. כחום השביש ברעינים שקומות של הוא מיו לכל לה מהיים המהיים במהיים במהיים במהיים במהיים במהיים בכית: ותך את הקיקיון בתלות . בכית: ותך את הקיקיון משהכר שבים עלות במים במהיים במהי היים במהיים ב מצורת ציון

מצורת רוד

לשקומה : (ו) וישן. הלמית עשב קיקיון וגדלה למעלה ועלה ממשל ליונה להיום לו ללל להלילו מוריחם החמי הרעה לו כי לל הסיכי הוא דכר שאינו מחמיד כי הולך ומתייכש מחום השמש ולא כן בקיקיון היונק רטיבת הארן: וישטח וגו'. על כי היה לו נלל מתמיד: (ו) בעלות השחר. כעת בעלה השהר למהרת יום

כפאת המנדם טרם לאת השמש על הארך: ותד. ר"ל המכה וספקה: (ה) חרישית. פלשון חרש: ותך. כ"ל ורחה וסשליך שמחחו: וחך. החולעת חתכה ומסקה לת הקיקיון מעקום יניקתו ולא כה לי עוד רעיכות הארן ולכן נחייכש תחום השמש: (ח) רוח כדים . הוא העום שברוחות וחשם ביותר ולא היה דכר שימד בפניה כי הוא ישב בשורת העיר: חרישית. כ"ל משמיע שאון

חוק וכן בכרו היטב (מ"ח י"ח) : (ו) ויםן. מנין הומנה : קיקיון. שם טשב שעיו גדולים ורהכים : (ו) השחר. הום החול בנולן

attacked—Heb. נַמַּדָּ, Lit. struck. The worm attacked the kikayon. Where one would say for masculine n, he struck, he says for feminine 响, she struck.—[Rashi] It cut it at its base, and after the moisture of the earth was separated from it, its leaves withered, and it no longer afforded any shade. Hence, Jonah

had the joy of the kikayon for one day, and on the next morning it was dead and withered.—[Redak]

8. stilling—Heb. חרישית. Our Sages say: When it blows, it silences all the winds because of it, and it is very hot. So does Jonathan render: silencing.—[Rashi from Gittin 31b] Others render: deafening, a strong

would happen in the city. 6. Now the Lord God appointed a kikayon, and it grew up over Jonah to be shade over his head, to save him from his discomfort, and Jonah was overjoyed with the kikayon. 7. Now God appointed a worm at the rise of dawn on the morrow, and the worm attacked the kikayon, and it withered. 8. Now it came to pass when the sun shone, that God appointed a stilling east wind, and the sun beat on Jonah's

6. appointed—Heb. זְבְּיִח, an expression of preparation.—[Rashi from Jon.] He caused it to grow up instantly. Although he had already built a hut for shade, perhaps the wood had dried out during the forty days he abode there to witness the fate of the city. God gave him this sign to teach him that "His mercy is upon all His works."—[Redak]

kikayon—A plant that grows high with many branches, and it affords shade, and that is its name.—[Rashi] Ibn Ezra quotes the Spanish scholars, who identify it as a gourd. He, personally, feels, however, that there is no necessity in establishing its identity. Redak describes it as a plant with long branches, which grow high and afford shade. The Mishnah (Shabbath 20) states that we may not kindle the Sabbath lights with kik oil. The Gemara (21a) asks: What is kik? One of the definitions offered is that of Resh Lakish. with Jonah's who identifies it kikavon. Said Rabbah bar bar Chanah: I, personally, saw Jonah's kikavon. and it resembles the צלוּלִיבָא. It grows among the swamps and they raise it over the entrances of stores for shade, and from its kernels they make oil. Rabbi Shmuel hen Chosni identifies it with the ricinus plant. According to the responsa of the Geonim, אַלּלּינָה is a tree which does not produce fruit. It is plentiful in our country. It produces seeds from which oil is extracted, and anyone who suffers from the cold drinks it.—[Redak] [This is the castor oil plant.]

to save him from his discomfort—
From the heat of the sun.—[Rashi]
He needed this because the wood of
his hut had dried out, as explained
above.—[Redak] Some say that,
because he was in the belly of the
fish for an extended period of time,
his skin became very tender, and he
could not tolerate the heat of the
sun.—[Ibn Ezra] When he was cast
into the sea, all his hair tell out
because of the salt water. Therefore,
he fainted when the sun shone on
him.—[Kara]

and Jonah was overjoyed with the kikayon—He took this as a portent of the acceptance of his prayer, that God would spare Israel.—[Sforno] The simple explanation is that the kikayon would afford constant shade.—[Mezudath David]

7. **appointed—**I.e. God appointed a worm at that time in the place of the *kikayon*.—[Redak]

נקשה לסיסה נאסר T.N. hos men . agite da: פואַכר יי ליונה דְצַבְּרָא בביתיה די בְלֵיְלֵיא הְבִין בנור ולליליא אותרגא מטני רבון אנשא רנא השיף להגל קיקייו מאמר לחנא קקוף לי אַבר: יא נאַנא לָא אָרוּט על נינוה קרהא רבהא ראית גוה סני סהרהא מוניא: . נאַמר יי באמות סראיהי : הקהא על קיקיון מסלה ביה לא É 7.5 נעלף נישאל ארונישל לסור ניאסר ין יין יין יין אַנְיָרְ אָנְרָרְ משתים־עשו Ž ריי いつない

זיהעלף. (פשמייה־ר בלט"ו): (י) לא עשלה בו. נחריםה אנו עורא į יי אדם חרישה והשקחת מים: שבן לירה כמו בין נילהל 14 בדל

מצווית רור

מצודהציו

concerning the loss of something for which he toiled, not for something he achieved without any effort. Yet concerning the loss of the kikavon for which you put in no effort whatsoever. Moreyou are sorely grieved

over, it grew but one night, and on the next night withered.—[Redak. Mezudath David] Although Jonah was grieved concerning the kikayon only because of his own discomfort,

so was God grieved over the people

head, and he fainted, and he begged to die, and he said, "My death is better than my life." 9. And God said to Jonah: Are you very grieved about the kikayon? And he said, "I am very grieved even to death." 10. And the Lord said: You took pity on the kikayon, for which you did not toil nor did you make it grow, which one night came into being and the next night perished. 11. Now should I not take pity on Nineveh, the great city, in which there are many more than one hundred twenty thousand

wind, which deafens people with its extremely loud noise.—[Ihn Ezra, Redak, Mezudath David] God sent this wind to make Jonah's distress more intense in addition to the heat of the sun.—[Redak] Kara adds that it blew away the hut and the kikayon.

and he fainted—Heb. אַרְאַצֶּלְ, pasmér (pâmer), in O.F.—[Rashi] He was fatigued and greatly alarmed, to the extent that he could not control himself in the face of the intense heat and nearly expired.—[Redak]

"My death is better than my life."—He took this as a portent that Israel's salvation through Jeroboam son of Joash would be shortlived, just like the kikayon, and that they would soon fall into the hands of the kings of Assyria, just as he had fainted shortly after the withering of the kikayon.—[Sforno]

9. even to death—I am grieved to the extent that I prefer death to life without the protection of the ki-kayon. Another explanation is: I am so grieved that I will be grieved until death, never to be consoled during my lifetime.—[Mezudath David]

Malbim explains: Is it proper for you to be grieved for an unimportant thing like a kikayon? To this the prophet replied, "It is proper for me to be grieved for the kikayon since its absence will bring me to death." Abarbanel explains: I am grieved over the kikayon only because of the sufferings I will experience until my death.

10. for which you did not toil—with plowing, sowing, or watering.—
[Rashi]

one night—Heb. בּן־לְילָה, lit. one night old, like בו־לילה. It grew only one night.—[Rashi] The expressions used are to facilitate the understanding of the listeners, for God does not toil at any of His works. The intention is to contrast the kikavon. which Jonah did not make, to the people of Nineveh, who were God's creatures: moreover, the kikavon existed only from the beginning of the first night, when it commenced to grow, until the following night, when it commenced to wither, and was completely withered by the next morning.—[Ibn Ezra, Redak] It is customary for a person to be grieved

עֹ בֵּין־יִמִינִוֹ לִשְׁמֹא מ"א וכהמה רכה . מצורה פ :

מהר"י קרא

רש"י

חיםן אלהים רוח נדולה שםשתים וסחריב כל הרוחות לפניו מלח לילה חתד: (יא) אשר לא ידע ונו'. קטנים:
תשא את הסוכה והקיקיון משם: (יא) אשר לא ידע בין יכינו
תשא את הסוכה והקיקיון משם: (יא) אשר לא ידע בין יכינו
תבשא או הרובה. כני חדם כדולים לכך אידע פוקדר
תבשא או והואיל ואינם שו חדים כדו פור לא ניבא יובה
מליהם חשאהם ולפי ששב חדבה ברובה לא ניבא יובה
פורענות. וכן הוא אוסר משא נינוה ספר חוון נתום האלקושי ש

196

נשלם פירוש ספר יונה. שבח לרר מעונה:

אבן עזרא

במאריך חמים וחשיץ אינה דנושה: אדם. כולל זכרים גם כהמות והנה דרך סכרת כי נהפכת כמהפכת סדום כי ינקבות: אשר לא ידע. שהם קפנים ולא ידעו בין ימינם ינקבות: אשר לא ידע. שהם קפנים ולא ידעו בין ימינם לשמאלם ואין בהם חמא ואין להם עונש אלא בעכור האבות וכיון שהאבות שבו הנה הם בלא עינש וכן בהמה רבה שש בעיר והבהמה אין לה עונש וובות ועל כל אלה ראוי לחום

ולחסול וכל שכן על רבים:

מצורת דור

פי"בונו': אשר לא ידע . אשר כלא' מהם אינו יודע להכחין בין אלא כעבור האבוח וביון בהאבוח שבו הנה הם כלא טוכש וכן בהמה ישינו לשמאלו והם הקטנים שאין לחשוב להש עון ואין בהם עונש - רבה שיש בה בעיר באין להשעובש ועל כל אלה ראוי לחוש ולחשול.

This completes the first volume of the Twelve Prophets. The second volume will consist of:

> מיכה Micah

נחום Nahum

Habakkuk חבקוק

צפניה Zephaniah

> חגי Haggai

זכריה Zechariah

מלאכי Malachi people who do not know their right hand from their left, and many beasts as well?

of Nineveh because of His glory, since all His creatures are His glory, as in Isaiah 6:3: "The whole earth is full of His glory." Surely, mankind, concerning whom the prophet states: (Isaiah 43:7): "Everyone that is called by My name, and whom I created for My glory, I formed him, yea I made him." Although there we explained it as referring to Israel, it, in fact, refers to the entire human race, as it states: "I formed him, yea I made him," but, since Israel recognizes God's glory more than other humans, with the exception of their savants, the verse is stated in reference to Israel.—[Redak]

11. **people**—This includes male and female.—[Redak]

who do not know etc.—I.e. children.—[Rashi] Since they do not know their right hand from their left, and they are not guilty of sin but are punished only because of the sins of their parents, since the parents repented, they deserve no punishment.—[Redak]

and many beasts as well—Adults who have the intelligence of beasts, who do not recognize who created them.—[Rashi] Tanchuma Buber (Vezoth haberachah 5) interprets

"people" as righteous men, and "beasts," as wicked men. Whether this was Rashi's intention is doubtful. Redak explains this literally, reasoning that the beasts are not deserving of punishment. Therefore, for all these innocents, Nineveh should be spared.

Malbim explains that the expression used for pity, viz. חווס, is used only if the pity is not for the person or object itself, but for the use derived therefrom. God reasons with Jonah: You have pity on the kikayon, which, in itself, is of little value, but brought you comfort. Should I not have pity on the city of Nineveh, populated by over one hundred twenty thousand people, who are dear to me for their own value, since they are My creatures? If you claim that they are pagans and worship idols, I tell you that they have no intellect to discern between their right hand, meaning the worship of God, and their left hand, meaning the worship of the heavenly bodies. Since they have no intelligence, they cannot be punished for that sin. Also, there are many beasts, which are not punishable for any sins.

APPENDIX

HOSEA

1:1

Amaziah, the priest of Bethel accused Amos of prophesying Jeroboam's death by the sword, whereas he had prophesied concerning his son Zechariah, who was, in fact, assassinated by Shallum the son of Jabesh (II Kings 15:10), Jeroboam replied, "God forbid that that righteous man made such a statement! And, if he did, God told him to say it."-[Kara and Yalkut Shimoni from Pesachim 87b] Kara adds: Said the Holy One, blessed be He, to Jeroboam: By your life, since you have spoken in this manner, behold I will restore lands of the land of Israel, which were taken years ago. And so it is stated in the Book of Kings (II 14:25): "He restored the boundary of Israel from entrance of Hamath until the sea of the Arabah, according to the word of the Lord God of Israel, which He spoke by the hand of His servant, Jonah, the son of Amittai, the prophet, who was from Gathhepher." The source is unknown.

Malbim explains that, since Joash had conquered Amaziah king of Judah, the Judean kings were subordinate to the kings of Israel, and the kingdom was referred to as belonging to the kings of Israel. This continued until the twenty-fourth year of the reign of Uzziah, which coincides with the twenty-seventh year of Jeroboam the son of Joash. Then

Uzziah gained strength and became independent of Jeroboam. We can. thereby, understand why Scripture mentions that Hosea and Amos prophesied during the days of Jeroboam. In addition to the fact that we do not find the kings of Israel mentioned in regard to the prophectic career of any prophet, if Scripture does wish to mention the kings of Israel, why are Zechariah the son of Jeroboam, Menahem, and Pekah not mentioned? The intention is, rather, that Hosea prophesied during the time that Uzziah was subordinate to Jeroboam. That time is known as "in the days of Jeroboam the son of Joash, the king of Israel." "In the days of Uzziah" refers to the time when Uzziah ruled independent of Jeroboam, viz. after the twenty-fourth year of his reign. when the kingdom was called by his name. Since Uzziah's independence was attained shortly before the earthquake, which occured when he entered the Temple, Amos, too, who prophesied two years before the earthquake, is mentioned as having prophesied in the days of Jeroboam, approximately one year. Hosea, who is mentioning merely as having prophesied during the days of Jeroboam, must have prophesied a number of years earlier, when Jeroboam reigned over Judah as well as Israel. In Isaiah's prophecy, since

Jeroboam is not mentioned, we understand that he commenced to prophesy after Uzziah had assumed an independent kingship. According to the Rabbis, he commenced to prophesy during the year Uzziah was stricken with zaraath, at which time he was already reigning independently. See Isaiah 1:1, 6:1, Commentary Digest.

1:2

Rabbinic Kara quotes the interpretation at length. This was the beginning of God's reply to Hosea's words. He said to him, "Take yourself a wife of harlotry." Since the Holy Spirit said, "What shall be with Israel, who transgress My Torah?" Hosea said, "Exchange them for another nation." Said the Holy One, blessed be He, "What shall I do with this old man who did not defend My children? He should have said: 'They are Your children, the children of those tested by You. They are the children of Abraham, Isaac, and Jacob, and they are all pure seed. Turn over the Divine Attribute of justice to the Divine Attribute of clemency." The Holy One, blessed be He, replied to him, "Take yourself a wife of harlotry and beget children of harlotry, and, although you know that she is playing the harlot, you will not divorce her. Now, how will I divorce My children, who are all true seed?" So we learned in Seder Olam (ch. 20) and in tractate Pesachim 87. See below 2:1

I have not found this *derash* in Seder Olam. In Pesachim, it is more in detail, as Redak quotes it. After two sons and one daughter were

born to him by her, the Holy One, blessed be He, said to Hosea: Should you not have learned from Moses, your teacher? As soon as I spoke to him, he separated from his wife. You separate from her. He said before Him: O Lord of the universe! I have children from her, and I cannot divorce her. Said the Holy One, blessed be He, to him: Now, if you, whose wife is a harlot, and your children are children of harlotry, are so. I. Whose children are the children of Israel, the children of My tested ones, and they are one of the acquisitions that I have acquired in the world, do you say that I should exchange them for another nation? Since he knew that he sinned, he stood to beg clemency for himself. Said the Holy One, blessed be He, to him: Before you beg clemency for yourself, beg clemency for Israel. Immediately, he commenced to bless them: And the number of the children of Israel shall be like the sand of the sea.

1:4

and I will terminate the kingdom of the house of Israel—Two interpretations are offered for this clause. One is that this was the beginning of the end of the kingdom of Israel, which did not last long after the termination of the dynasty of Jehu. The ten tribes went into exile fifty-three years after the assassination of Zechariah, during the reign of Hosea son of Elah. Even in the time of Jehu, Scripture relates: (II Kings 10:32) "In those days, the Lord commenced to be vexed with Israel. and Hazael smote them within all the boundary of Israel."-[Redak, Kara, Mezudath David

Another interpretation is that God says: I will terminate the kingdom of the house of Israel from the house of Jehu.—[Abarbanel, Isaiah da Trani, Eliezer of Beaugency, Malbim] Eliezer of Beaugency points out the contrast between the fate of the house of Ahab and the fate of the house of Jehu. The house of Ahab was completely annihilated, whereas the house of Jehu was merely deprived of the kingdom.

1:5

Eliezer of Beaugency sees this as a prophecy of the Assyrian invasion of the land which continued until the exile. Isaiah da Trani sees an allusion to the attacks by the kings of Aram. Ibn Ezra interprets "the bow of Israel" as the kingdom of Zechariah, for then his kingdom terminated. Abarbanel sees it as an allusion to the strength of the Jewish people in general, including both Israel and Judah. In the wake of the fall of the house of Jehu, the exiles followed, one by one. First the exile of the tribes of Reuben, Gad, and the halftribe of Manasseh dwelling on the east of the Jordan, then the exile of Zebulun and Naftali, then the exile of Samaria, and finally the exile of Judah. I.e. after God visits the blood of Jezreel on the house of Jehu and terminates the kingdom of Israel from the house of Jehu, He will break the entire strength of Israel and Judah because of their sins of idolatry, just as he punished the house of Ahab in the Valley of Jezreel. He conjectures further that the prophet speaks of three retributions: the fall of the house of Jehu. the termination of the kingdom of Israel, and the breaking of the bow of Israel, which represents the exile of Judah. *Malbim* sees an allusion to the bow with which Jehu shot Joram (II Kings 9:24) and the bow which Elisha placed into the hands of Joash to symbolize his victory over Aram. Therefore, the house of Jehu is depicted by the bow.

1:7

and I will save them by the Lord— This alludes to the miraculous salvation of the people of Jerusalem, when the angel destroyed the Assyrian camp (2 Kings 18:35).—[Ibn Ezra, Redak]

but I will not save them with the **bow etc.**—I.e. they were not saved from the Assyrian attack with the bow, the sword, with horses, or with riders.—[Redak, Mezudath David] Kara explains that they were not saved from their enemies from their Egyptian allies, in whom trusted to assist them with arms and weaponry. Isaiah, too, castigates them for their trust in Egypt. In chapter 31, he commences: Woe to those who go down to Egypt for aid, and who rely on horses and trust in chariots which are many, and on riders who are very strong, and they did not rely on the Holy One of Israel, and the Lord they did not seek.

1:9

Lo-ammi—Lit. not My people. Concerning Pekah, Scripture writes: (II Kings 15:28) "And he did what was evil in the eyes of the Lord; he did not turn from the sins of Jero-

boam son of Nebat, who caused Israel to sin."—[Redak]

Ibn Ezra explains that the weaning is figurative of the ten tribes, who begot children in their exile and remained there, not to return to their land.

and I will not be yours—I.e. I will not be your God. This is an ellipsis.

—[Kara] Ibn Ezra explains that, because of His intense anger, He omitted it. Mezudath David paraphrases: I will not be your God to save you.

Malbim explains that the daughter. Lo-ruhamah symbolized the exile of the ten tribes. While the prophet suspected his wife of infidelity, he did not yet sever relations with her and her daughter. The same was true of the Jewish people. Although there were few righteous people, God did not yet sever relations completely. He exiled the ten tribes but left over Judah and Benjamin. This time, Gomer did not conceive immediately, but after weaning Lo-ruhamah. This represents the interval between the exile of Samaria and the exile of Jerusalem, when God wishes to sever relations with the people. At that time, he commands Hosea to divorce his wife.

2:1

"The children of the living God."—They will return to God, and He will return your captivity and grant them clemency. At this time, they make themselves children of other gods, which are not living. Even the stars and the planets live only through God's will. God

Himself, however, exists without cause or will. He is, therefore, called the living God, and they are His children. Jonathan paraphrases: And it shall be, in the place where they were exiled among the nations when they transgressed the Torah, and it was said regarding them, "You are not My people," they will return and multiply, and it will be said of them, "the people of the living God."—[Redak] Kara sees this as a common pattern throughout Scriptures to juxtapose consolation to retribution.

Ibn Ezra explains it in a derogatory manner. The prophet predicts that the Jews will multiply considerably in the places of their exile, but they will not fear God. Therefore, instead of being called, "You are not My people," as they should be called, they will undeservedly be called, "The children of the living God."

2:2

one head—David their king.— [Rashi] This is the King Messiah, as Jonathan renders: and they will appoint for themselves one head from the house of David.—[Redak] Kara explains that, just as in the time of Jeroboam son of Nebat, who was afraid to make the three pilgrimages to Jerusalem on the three festivals for fear that the people return to Rehoboam and kill him, so was it throughout the existence of the northern kingdom. Consequently, when the people of Judah accompanied their king in Jerusalem on the pilgrimage festivals, the people of Israel would accompany their king to Bethel or

Dan and make sacrifices before the calves. During the Messianic Era, however, they will all be united under one monarch.

and they shall go up from the land—l.e. they shall go up from the land of their exile to their own land. This is to be explained: after they go up from the land, for the Messiah will not be their head until they come to Jerusalem. Others explain this literally, identifying Elijah as the head who will lead them to the Holy Land.

for great is the day of Jezreel— The gathering of their sowing.— [Rashi] l.e. the day they are gathered from all the places where they were sown. Jonathan renders: For great is the day of their ingathering.

Ibn Ezra explains that the gathering is that of the exiles to Assyria, for Sennacherib conquered all the fortified Judean cities, as in II Kings 18:13, and the one head is Sennacherib, who drove them out of their land to Assyria, where these exiles would be united with the exiles from Israel. The day of Jezreel is the day of the exile of the ten tribes. He suggests also: for the day of their misfortune is as great as the day of Jezreel, [probably referring to the downfall of the house of Ahab.]

Redak renders: for the time of Jezreel is long. He explains this to mean that the exile, counted from the time their bow was broken in the Valley of Jezreel, is very long, and it will expiate their iniquity. He quotes his father as explaining: for the time they were sown is very long, meaning that the time of their exile, when they were sown among the nations is very long.

2:5

The simple explanation is that he will leave them abandoned for everyone like a desert, also that they will find no food or sustenance. This is reminiscent of Deut. 31:17: "And My wrath shall be kindled against them on that day, and I will forsake them and hide My countenance from them, and they shall be consumed." It also alludes to the destruction of the land, which will be left desolate.—[Redak]

Jonathan paraphrases: Lest I remove My Presence from her, and I remove her glory, and I make her abandoned like the early days, before she came near to My worship, and My wrath shall rest upon her as it rested upon the generation that transgressed My Torah in the desert etc.

of thirst—since the desert is a dry place, without water. This may also be figurative of thirst for Torah and prophecy, which will be taken away from them upon the destruction of the Temple and the exile, as in Amos 8:11: "Behold, days are coming, says the Lord God, when I will send hunger into the land, not hunger for bread, and not thirst for water, but to hear the words of the Lord." Jeremiah, too, states: "Her king and her princes are among the nations without Torah; also her prophets have not found vision from the Lord" (Lam. 2:9).—[Redak, Abarbanel]

2:7

Malbim explains the figure of the wayward wife and the children of harlotry, and the reason God says that He will not grant elemency to

them, meaning that He will not have pity even on the righteous among them. According to halachah, even the children of a woman known to have had affairs with other men are assumed to have been fathered by the husband. This is based on the supposition that most of her sexual relations are with her husband. This is true only if the woman has clandestine affairs, but, if she runs off with other men and publicizes her activities, we assume that the children are the results of her adulteries. He, therefore, renders: she disgraced their conception, for she said, "I will go after my lovers etc." She announces that she has separated from her husband and is sustained by her lovers, who supply all her necessities. This symbolizes the nation that has separated from God and flagrantly worships pagan deities, believing that they bring it prosperity and sustain it.

Ibn Ezra, remarking that the word מאָרָבּי, is of the pi'el conjugation, here denoting that causative, renders: my suitors, those who seek that I love them.

and my drinks—I.e. my wine and other beverages.—[Redak] Jonathan renders: all my necessities. He probably derives שְּלְנִי from הְשׁוֹקָה, desire.—[Daath Mikra]

2:8

According to the other interpretations, they will not be able to find methods to receive aid from the heavenly bodies. This will be as though the roads will be closed off with thorns.—[Rabbi Joseph Kimchi, quoted by Redak, Mezudath David]

2:9

If the lovers are Egypt and Assyria, the intention is that she will pursue their good will and their aid. If the lovers are the heavenly bodies, the intention is that she will pursue the false prophets and those engaged in the signs of the zodiac to inquire for her of the constellations, and she will burn incense to them, yet they will not avail her.—[Redak, Mezudath David]

2:11

This can be compared to a man who gives orders to his wife, but she disregards him because of her lovers with whom she is enamored. He says to her, "Why have I done all this good for you? I have adorned you with silver and gold jewelry and with beautiful clothing, yet you disregard my orders. She replies, "My lovers have given me all this jewelry, and you haven't given me anything." He says to her, "Since you talk like this, therefore, I will return and take my corn in its time and all the jewelry that I gave you and the clothing I gave you to cover your nakedness, and let's see what your lovers give you. Similarly, the Holy One, blessed be He, says to the nation of Israel, "You say, 'I will go after my lovers, those who give my bread and my water, my wool and my flax, my oil and my drinks.' Behold I take all that I gave you, My corn that I give in its time and My wine that I was wont to give you in its appointed season."—[Kara]

My wool and My flax—These are the garments I gave you to cover your nakedness. When I take them away, you will remain naked before your lovers, as in Ezekiel 23:9: "Therefore, I delivered her into the hands of the children of Asshur with whom she was enamored."—[Kara] The intention is that the sheep will die, depriving them of wool, and the flax crop will fail, depriving them of linen cloth. They will, therefore, have nothing to wear.—[Mezudath David]

2:12

before the eyes of her lovers—I.e. before the eyes of the nations from whom she sought aid, or, according to Rabbi Joseph Kimchi, before the eyes of the heavenly bodies.—
[Redak]

The simple meaning is that none of her lovers shall save her from the hand of God.—[Redak] Then she will see whether any of her lovers will save her.—[Kara] The intention is that none of the heavenly bodies will be able to bestow any good upon her contrary to My will.—[Mezudath David]

2:14

her vine[s] and her fig tree[s]—Since she claimed that her corn, wine, and oil, and all her bounty came from her lovers, I will lay them waste and let her know whether that bounty came to her from Me or from them.—[Redak]

hire—Heb. אָתְּנָה, like אַתְּנָּן [Rashi] Since Scripture compares Israel to a harlot, he calls the bounty she claims to have received from her lovers a harlot's hire.—[Redak] The root of אָתָנָה, to stipulate, since the harlot stipulates with her patron how much he is to give her for being

intimate with her. The "aleph" is prefixed.—[Ibn Ezra, Redak] According to Malbim it is pn., to give, the first "man" of the radical being defective. Jonathan renders: honor. The origin is obscure. Redak notes that the grapes and figs are mentioned rather than other fruits since they are the choice of foods after corn, mentioned above.

2:15

Since he compares her to a harlot, he attributes to her the habit of a harlot, who bedecks herself with beautiful jewelry to make herself attractive to her lovers.—[Redak, Ibn Ezra, Mezudath David Daath Mikra cites opinions that the prophet alludes to the making of the golden calf from the people's earrings (Ex. 32:3). A footnote records archeological findings of various ornaments пеаг shrines pagan (Nahariah, Megiddo, and others), presumably brought as offerings to the pagan deities.

Ibn Ezra defines מֵים as a nose ring and אָלי as a necklace.

2:16

The intention is that, just as one allures his friend to change his mind concerning a certain matter, so will God cause Israel to change her mind. Whereas they were heretofore set on attaining their desires, He will persuade them to abandon evil and to do only good, as the prophet Ezekiel states: (36:26) "and I will remove the heart of stone from your flesh and give you a heart of flesh."—[Redak]

Mezudath David explains: Since he

compares her to a wayward wife, he uses expressions befitting that situation. He speaks as the husband who allures his wife to follow him to the desert, where he can speak to her in privacy and cajole her to abandon her ways. So will God inspire them to return to His worship.

2:17

from there—From Eretz Israel.—
[Kara] Redak explains that God will return the vineyards from the desert.
I.e. He will promise them the land while they are still in the desert of the peoples. Since the people will be purged of those who rebel against God, the survivors will be afraid and will require consolation and reassurance. Consequently, God will console them and promise them that they will return to the land and that their vineyards will be restored to them

2:18

Redak, and Rabbi Merinos. quoted by Ibn Ezra, explain that the word Baali can be understood as a husband, but also as the name of the idol Baal. Therefore, the prophet predicts that, in the future, when Israel refers to God as her Husband. so to speak, the word Baali will not be used, in order to remove the names of the baalim from her mouth, as in the following verse. Kara, too, explains in this manner. that God will return them to their land in order that they call him Ishi, my Husband, that she will have no other husband but God. She will not call Him Baali, however, in order to rid himself of the mention of Baal. Jonathan paraphrases: you shall gather to My worship, and you shall no longer worship the gods of the nations.

2:19

by their name—By whatever name they are called.—[Redak] Others explain: They will not be called by their real names but by pejoratives.
—[Mezudath David]

2:20

and with the fowl of the sky—e.g. the locusts, who will no longer devour the produce.—[Redak]

and the bow, the sword—This parallels: (Isa. 2:4) "and they shall beat their swords into plowshares."—[Redak] Ibn Ezra sees here a contrast to (1:5) "and I will break the bow of Israel," meaning that Israel will now live in safety.

and war—As Jonathan renders: and those who wage war. It may also mean: and weapons of war, i.e. other than swords and bows.—
[Redak] Ibn Ezra agrees with the second interpretation. Mezudath David explains that God will do away with war completely.

2:22

Malbim explains the connection between righteousness and justice and loving-kindness and mercy. Whereas the previous betrothal was a temporary one, with this betrothal, God will betroth Israel forever through righteousness and justice and through faith. Righteousness and justice represent man's perfection in his relationship with his fellowman, and faith represents his perfection in his relationship with God. His relationship with his fellowman is classified as משפט justice, meaning strictly legal justice, and צרק, righteousness, meaning one's behavior in accordance with his extra-legal obligations (לְפָנִים מְשׁוּרַת הדין). Correspondingly, החמים, mercy, means a measured response to the destitute person's needs, whereas non, loving-kindness, is a desire to provide beyond the precise needs of supplicant. Hence response to the measured justice of is הַחַמים, whereas the unmeasured actions beyond the letter of the law are rewarded by non, the unbridled flow of God's benevolence.

[22]. and I will betroth you to Me with faith—This refers to Israel's observance of the commandments, between man and God, based on faith in God, in His Torah, and in His prophecies.

and you shall know the Lord—The reward for faith is that Israel will merit a revelation of God's signs and wonders, and the manifestation of the Shechinah among them, until they perceive God with a clear perception, making faith unnecessary.—[Malbim]

Redak explains that the three betrothals mentioned here correspond to the three exiles Israel experienced: the exile to Egypt, the exile to Babylon, and the present exile in which we are found today. At the redemption from each exile, it was as though God betrothed them. At the redemption from Egypt, God betrothed them, but the betrothal was not a permanent one. since they were exiled again. He therefore says: And I will betroth you to Me forever. At the redemption from the Babylonian exile, He again betrothed them, but not with righteousness and justice, since they did not keep all the mitzvoth of the Torah, as we find that there were profaners of the Sabbath among them, as well as people practicing intermarriage and keeping their brethren as slaves. He, therefore, says: And I will betroth you to Me with righteousness and with justice and with loving-kindness, which Israel will practice at the time of the final redemption, when they will return wholeheartedly to God. Then, he says: And I will betroth you to Me שאמונה, with permanence, and you shall know the Lord. At that time, everyone will know the Lord, as in Jeremiah 31:33: "for they shall all know Me from their smallest to their greatest."—[Redak]

2:24

and they shall answer Jezreel—For when there is much good, there are many eaters, for the ruins shall be full of people. In the previous prophecy of divine retribution, "Jezreel," a contraction of יַּיִּרָע אַרל a contraction of יַּיִּרָע אַרל, signified their scattering among the nations (see above 1:4). Here the symbolism is reverse, with "Jezreel" now symbolizing their being

replanted upon their own soil. Hence the following verse, "And I will sow her for Me in the land." Jonathan renders: And it shall come to pass in that time, that I will accept their prayer, says the Lord, I will command the heavens and they shall cause rain to fall upon the earth, and the earth shall increase grain, wine, and oil, and they shall provide for the exiles of My people.—[Redak]

2:25

the unpitied one—This refers to the fathers.—[Ibn Ezra]

and I will say to them that are not My people—Those are the ones born in exile. This prophecy is for the future, or perhaps it is connected to the previous prophecy of retribution, meaning that, if they repent they will return to their land.—[Ibn Ezra]

The names of the three children born to Hosea by his harlot wife, who had been symbolic of Israel's progressive decline, are here converted into symbols of their redemption.—[Malbim]

[You are] my God—and I believe in You.—[Mezudath David]

3:1

Go again, love a woman—Once more Ibn Ezra and Targum Jonathan share the opinion that the taking of this woman did not occur in the real-life of the prophet. According to Ibn Ezra it was experienced as a vision in the trance-like state of prophecy, while Jonathan maintains

that the verse be interpreted symbolically. One would tend to assume that the Talmud's interpretation of the first chapter, viz. that the events did indeed occur in the actual life of the prophet, would similarly be retained here. Yet, Abarbanel, noting the subtle change from the third person form of the first chapter (and he went, and he took), to the first person form of the present chapter (I bought her to me) suggests that here all concur that the prophet describes a personal vision-like experience rather than a real-life situation. Compare to commentary above, 1:2.

An additional factor which obviates a literal acceptance of the command of this chapter is the fact that God's initial instruction to Hosea, is viewed by the Talmud as retribution for Hosea's complacence concerning God's relationship with Israel. Once Hosea had repented by blessing the Jewish nation in Ch. 2 (see commentary 2:1), however, there is no reason for the continued reproof of the prophet. See Alschich.

love of the Lord ... who turn to other gods—God's love for his people does not cease despite their straying toward other gods.—
[Redak and Targum Jonathan]

The first allegory represents Jeroboam son of Nebat and his successors, who abandoned the service in the Temple and worshipped the calves. Then came Ahab, who added the worship of Baal and the asherah. Now the prophet goes further back to depict God's intense love for Israel, as one who loves a particularly beloved wife.—[Redak]

3:2

According to this interpretation, is interpreted as 'the lifteen prophecies for which the nation longs, (כְּסֶרְ being an expression of longing, similar to נכספה וגם ס בלתה נפשי of Ps. 84:3) who serve to assure the nation that God shall never abandon Israel in their exile. According to Mezudath David 'chomer' and 'lethech,' being the equivalent of fifteen ephahs (see ensuing commentary), again hints at the lifteen prophets of redemption who serve as guarantors that God will never abandon Israel even in their exile. As symbolized by 'barley' which is animal fodder eaten by man only in time of deprivation and necessity, so will God continue to provide for Israel, even if in a far more meager fashion than that to which they had previously been accustomed.

homer . . . lethech—The *chomer* is a measure equal to ten ephahs. A lethech being half a chomer, is the equivalent of five ephahs. Combined, the chomer and lethech equal fifteen ephahs. Redak suggests that the 'fifteen' of this verse symbolizes Abraham, Isaac, and Jacob, and the twelve tribes, who formed the basis for God's relationship with Israel. R. Saadiah Gaon suggests that it symbolizes Moses, Aaron, and Miriam, and the twelve tribes of Israel, that is, the nation at large, and its leaders who had redeemed them from Egyptian bondage. See also Mezudath Zion above.

Rashi, citing Pesikta d'Rav Kahana p. 102a, deciphers the symbolism of the verse in connection with the ensuing verses of the chapter, as follows: silver- Heb. פסף. It is the numerical equivalent of Nissan (Heb. 1913 spelled defectively. The letter "nun" of Nissan is numerically equal to 50. "samach" 60, the "nun" again 50, totalling 160. Similarly the "kaf" of kesef is the numerical equivalent of 20, the "samach" 60, the "peh," 80, again totalling 160). Now in the Pesikta it is expounded: 'fifteen pieces of silver', on the fifteenth day of Nissan. Now a chomer and a lethech total forty-five, for the chomer equals thirty seah, and the lethech is a half chomer (equal to fifteen seah. Hence the chomer and the lethech combined are equal to forty-five seah.).

3:4

nor teraphim—Throughout their extended exile they enjoy no means of foretelling the termination of their exile.—[Kara]

3:5

at the end of days—This denotes the Messianic Era, as in Isaiah 2:2-4.—[Ibn Ezra]

4:1

neither truth—Jeremiah, too, states, "... whether there is one who performs justice, who seeks faith, and I will forgive her" (5:1). It would appear from that verse that there were no righteous people in Jerusalem at the time of the destruction of the Temple. In Psalms 79:2, we read: "They gave the corpses of Your servants as food for the fowl of the heavens, the flesh of Your pious ones to the beasts of the

earth." How then, does Jeremiah state that no righteous could be found in the streets or the squares of Jerusalem? The answer is that there were indeed many righteous people in Jerusalem, but they feared to appear in the streets and in the squares because of the majority, who were wicked.—[Redak] See Jeremiah 5:1, Commentary Digest.

4:3

along with the beasts—The land's desolation shall cause both man and beast to be cut off.—[Redak]

beasts . . . fowl of the heavens-A similar prophecy is found in Jeremiah (9:9): "For the mountains will I take up weeping and wailing, for the mountains, and a lamentation for the dwellings of the wilderness. because they are withered and without anyone passing through, and the lowing of the cattle is not heard: both the fowl of the heavens and the beast have fled and are gone. And I will make Jerusalem heaps (of ruin), a lair of jackals; and I will make the cities of Judah a desolation, without inhabitant." [Redak]

The Talmud (Yoma 54a, Shabbath 145b) comments in the name of R. Judah that this total desolation of the land lasted for a fifty-two year period in the aftermath of the destruction of the First Temple.—
[Redak]

fowl of the heavens—Even the birds shall forsake the land since they too prefer to inhabit settled areas where they can feed off seeds, fruit, and blossoms of trees. This may also be figurative of the intensity of the desolation.—[Redak]

fish of the sea—According to the Talmud (Kiddushin 13a), their wickedness proved to be greater than that of the Deluvian generation, when only man and animal were destroyed by the flood, but the fish survived (see Gen. 7:22).

4:4

Alternatively, let no man strive or reprove his fellow man since there are no reprovers righteous enough to be taken seriously.—[Mezudath David]

Instead of receiving reproof from the priestly class, they go about reproving their priestly rebukers. Alternatively, the people reprove their rebukers because the rebukers are no less wicked than the general populace.—[Redak] An alternate translation suggested by Redak reads: 'They are as they who strive with the priest.' Another explanation They are equal in wickedness to Korah and his assembly (Num. 16) who strove with Aaron by challenging his priesthood.—[Redak]

The Talmud translates: 'Your people are like cantankerous priests,' always in disputations and quarrels.—[Shabbath 1 49b].

4:5

The prophet is addressing Israel. Because of your deeds, you shall stumble and fall.—[Redak]

in the daytime—Heb. הַּיִּים. This translation follows Jonathan and Rashi. Redak, however, understands it to mean 'today,' denoting 'at this time'; in the near future your downfall will come.

4:6

you have rejected knowledge—A reference to the priest, who, by

rejecting knowledge, is left incapable of performing his divinely appointed task of serving as instructor to the people.—[Redak]

knowledge—Torah, which makes man knowledgeable concerning the ways of God.—[Kara]

will also reject you—As divine retribution for rejecting his task, God shall reject the priest from continuing in his priestly capacity.

—[Redak]

Redak questions how the nation could plausibly have been cut off knowledge if prophets from abounded in their midst? He replies that it was precisely the delinquency of the priests that led to the nation's confusion. Because the priests, the traditional instructor class, had themselves strayed from the path of righteousness, the people relied on them and followed suit. They were doubtful of the legitimacy of the prophets since there were the false prophets who negated their teachings.

reject you—Heb. וְאָרְאָרָהְ. Abarbanel cleverly suggests that the superfluous letter 'alef' in the word hints at the fact that God's rejection is not a total one, but only from the priesthood, as if it were written יְּאָרְאָט אַךְ מְבַּהֵן לִי, 'I shall reject only from being a priest unto me.'

4:7

Their progenitor, Aaron the priest, instructed the people in the Torah of truth, but now that his descendants have increased and spread, they have sinned against Me and have forgotten My Torah. As much as I have benefited them, they

have repaid that good with evil. Therefore, I will exchange their glory for shame. Alternatively, just as I have increased them with riches and wealth, so have they sinned against Me. This is reminiscent of (Deut. 32:15), "And Jeshurun became fat and kicked."—[Redak] Both interpretations are based on Deut. Rabbah 2:19. The first one is quoted here in Yalkut Shimoni. The Midrash gives other interpretations as well: As their great ones, so have they sinned against Me. Whatever the great ones do, the generation does. How so? The Nassi permits a certain point of law. The head of the tribunal says, "The Nassi permits it. Shall I prohibit it?" The judges say, "The head of the tribunal permits it. Shall we prohibit it?" The rest of the generation says, "The judges permit it. Shall we prohibit it?" Who caused the entire generation to sin? The Nassi, who sinned first.

4:10

Malbim explains that the priestly portion enjoyed a special blessing, so that even if one partook of a small amount, he would feel satiated. When their iniquities caused this blessing to be rescinded 'they shall eat and not be satiated.'—[Malbim based on Yoma 39a]

to take heed [of His ways]—Based on Redak and Ibn Ezra. R. Saadiah Gaon connects 'take heed' to the ensuing verse: 'they have forsaken God to take heed of harlotry and wine.'—[Redak]

4:11

new wine—which leads to drunkenness more readily than older wine.—[Redak]

4:12

Redak, citing his father, suggests that the nation is compared to a blind person led by his wooden cane, an allusion to the false prophets. In this sense they take counsel of a piece of wood.

Abarbanel, citing Maimonides, suggests that taking 'counsel of a piece of wood' refers to a popular form of divination, the procedure of which is described in Sefer Hamitzvoth, negative mitzvah 45.

his rod declares to him—Synonymous with the above, describing their dependence on idols or false prophets.—[Redak and Mezudath David] Malbim explains as follows: While they seek counsel of their wooden idols, it is not these idols but the rod which has been readied to strike at them for their waywardness, that shall provide them with an answer.

4:13

Alternatively: The absence of the men who go off to distant mountaintops in order to worship their idols leaves their daughters and daughters-in-law unattended, leading them to harlotry.—[Redak]

4:14

R. Yosef Kara alternatively suggests that the administration of the waters became unnecessary because the women committed adultery openly, while the 'bitter waters' were intended to detect the guilt of a wife who arouses her husband's suspicion.

Redak and Malbim explain simply: God will not punish the daughters,

because He blames the conduct of their husbands and fathers for leading them astray.

Redak explains that they separate the women from their husbands in order to fornicate with them.

He alternatively suggests that יְפְּדֵד be associated with יַבְּדָּ, a mule: They act in mule-like fashion with the harlots,' the mule being the most dissolute of all animals. One may further describe their actions as mule-like insofar as, when one has relations with a harlot, he is sure to practice contraception, making him similar to the mule, which cannot bear children.—[Redak from his father]

4:15

Ibn Ezra sees in this verse an admonition against swearing the name of God even in truth. He bases this interpretation on Deut. 10:20: You shall fear the Lord your God, Him shall you serve, and to Him you shall cling, and swear by His name." The God-fearing man who clings to Him should constantly evoke His name in oath, thereby demonstrating that he clings to the love and the fear of God and that His Name is upon his lips. Certainly, to those joining in idol worship in Gilgal and Bethel, the use of the name of God was blasphemous even when they would swear truthfully.

4:16

In contradistinction to Rashi, Redak views the wide area as desirable feeding ground, interpreting as follows: Had Israel not rebelled, they would have been fed as a lamb in a broad pasture area where they

could feed in accordance with their heart's desire.

Malbim interprets symbolically, viewing the broad pasture area as a reference to the widening of Israel's boundaries during the reign of Jeroboam the son of Joash. (And he did that which was evil in the sight of the Lord; ... He restored the boundary of Israel from the approach to Hamath until the sea of the Arabah, ... for the Lord saw the affliction of Israel becoming increasingly severe (1 Kings 14:24-27). Having expanded their territory despite their lack of merit, God anticipated that they would act in gratitude as a lamb who faithfully follows the shepherd. Instead, Israel has rebelled as a fattened cow which kicks at those who have shown her favor. The Heb. עמה, he interprets as 'despite'; Israel rebels despite God's having widened her territory.

4:17

let him alone—Redak suggests that this command to cease rebuking Israel may be compared to one who admonishes a headstrong, wayward friend who persistently fails to heed the rebuke. In his frustration, he angrily tells his friend that he will never again rebuke him. If he is a true friend, he will, nonetheless, once again renew his efforts. So it is with God and Israel.

Malbim alternatively suggests that the command 'let him alone' is directed at Judah, who is exhorted not to join Ephraim, who is inseparably joined to idols.

Abarbanel explains: Ephraim is joined to idols; it is proper that I let him alone. I.e. it is, therefore, proper

that I hide My countenance from him because of his persistent idol worship. The Midrash (Gen. Rabbah 38:6), however, interprets the verse in a totally different light: "Great is peace, for even when Israel practices idolatry, if there is peace among them, God declares: I have no power over them since they live in peace, as it is stated: "Ephraim is joined; although he worships idols, let him alone." When they are divided, however, what is stated? "Their heart is divided: now they shall bear their guilt" (Hosea 10:2).—[Yalkut Shimoni]

[Although Rashi on the Prophets usually follows the Midrash, here he may have felt the Midrash's interpretation to be totally homiletic in nature, far removed from the context of the verse in which there is no reference to Israel's living in peace; or because it negates the simple meaning of the verse he cites from Hosea 10:2, which states that their heart is divided against God rather than against their fellow man.]

4:18

The kings and princes are expected to protect the people.—[Redak, Kara, Mezudath David]

Redak renders: Her rulers loved to say, "Give [us bribes, and we will decide in your favor]," and this was a disgrace to them.

Mezudath David renders: Her rulers loved this disgrace—i.e. the disgrace of drunkenness and idolatry—and they gave it [to the people].

5:1

house of Israel—A reference to the tribe of Judah, called 'House of

Israel, because it was the dominant tribe of Israel, or alternatively, to the Sanhedrin who are called 'the House of Israel' in the sense that they are the judges of Israel.—
[Redak]

house of the king—who are also in a position to admonish the people.—[Redak]

priests ... house of Israel ... king—According to R. Yosef Kara, the sequence may be explained as follows: God begins by admonishing the priests, "Why do you not offer sacrifices hefore Me?" They respond, "Because the people of Israel do not bring us any to offer." He then turns to the people of Israel: 'Why do you not offer your sacrifices upon My altar?' They answer 'Because the king's house interferes by stationing sentries on the roads, thus not allowing us passage to Jerusalem, where we can bring our sacrifices.' At this point God turns to the house of the king inquiring of them: "Why do you indeed deny Israel passage to Jerusalem?"

Abarbanel quotes Tanhuma, but it is not found in any extant edition of that Midrash. See Tagnith 28a: Moed Katan 28bb; Yalkut Shimoni, I Kings 202. Redak suggests also that the prophet admonishes the officers of the kingdom of Judah, the priests, the Sanhedrin, and the residents of the king's palace for not castigating the people for their sins and not teaching them to do what is right. He states: for the judgment is yours. It is encumbent upon you to execute judgment. Since you have not done so, you are, in effect, a snare and a net to them. You are just like a snare and

a net used by the hunters to trap wild animals. The people are trapped by your evil deeds, when they learn from you to follow them: He mentions Mizpah and Tabor, lofty mountains, where the hunters would spread their nets. *Jonathan* renders: You were a stumbling block to them when you instructed them, and like a net spread on a lofty mountain.

5:2

Redak renders: And these gone astray intensified [their perversion] by slaughtering sacrifices [to idols].

Ibn Ezra and Isaiah da Trani see the slaughtering as the slaying of the pilgrims apprehended on their way to Jerusalem, as does Rashi on Sanhedrin 102a. Ibn Ezra renders: And through the slaughter perpetrated by those gone astray, they deepened [the snare]. I.e. they concealed their trap, so that perhaps the pilgrims would not see the sentries on the roads. Isaiah da Trani renders: And by slaughtering those who turned deeply off the main road, I am rejected by all of them.

5:5

Redak, too, quotes both interpretations. According to Jonathan, the word אָבָּאֹין, pride, denotes the glory of the Northern Kingdom, which will be humbled before them, i.e. while they are still in their land, prior to their exile. They will experience degradation instead of the glory and honor they enjoyed during the early days of their kingdom.

and Israel and Ephraim— "Ephraim" refers to Jeroboam son of Nebat and his tribe. "Israel" refers to the other tribes which followed him. They will all stumble over the iniquity of the golden calves.—[Redak]

shall stumble over their iniquity— I.e. they will experience pitfalls in payment for their iniquity.—[Mezudath David]

[and] Judah too shall stumble with them—Even Judah, in whose territory the Temple is situated, abandoned the worship of God to worship pagan deities, and he, too, will stumble in his iniquity.—[Redak, Isaiah da Trani]

5:6

but they shall not find [Him]; He has withdrawn from them—They did not find Him when they sought Him, for the sentence had already been decreed, as is written: (II Kings 23:26f.) "Nevertheless, the Lord did not turn back from His great wrath, for His wrath was kindled against Judah, because of the provocations that Manasseh had provoked Him. And the Lord said, 'I will remove Judah too from before Me as I have removed Israel, etc."—[Redak]

5:7

Alternatively, this may be understood figuratively. Their betrayal is as apparent as that of a woman who betrays her husband and bears children of her harlotries. She cannot deny her infidelities.—[Eliezer of Beaugency]

5:10

Rabbi Joseph Kimchi explained: The princes of Judah were tantamount to those who remove the landmark. The persons who had landmarks in their fields would complain to the judges that their neighbors removed the landmarks of their fields, their vineyards, or their houses, but the princes, who served as judges, did not heed their complaint. By supporting the ones who were removing the landmark, they were as bad as they. Ibn Ezra explains: They were harming those under their jurisdiction, such as by removing the landmark surreptitiously.—[Redak]

5:11

Redak makes clear that the word אָלָי, an unusual word, is synonymous with מְצַּוָּהְ. Since it is used to mean a command of idolatry, rather than a command of God, it is shortened to אַ, hence understood to have a derogatory sense. Indeed, the Talmud (San. 56b) interprets אַ as idolatry. This appears to be the generally accepted interpretation of the classical commentators. The Septuagint renders: followed vanity, interpreting אַ like אַיִשְּ. Jonathan renders: for their judges turned to stray after money gained falsely.

5:13

the king of Yarev—Redak conjectures that this is the name of a city in Assyria, so Ibn Ezra. The name appears only in one other place in this Book, 10:6. He conjectures also that it may be another name of Assyria. Jonathan renders: to the king who would avenge them.

5:14

Abarbanel points out that, previously, when the troubles were not very severe, when God compares himself to a moth and to decay, the two kingdoms did not take heed. Now, He is like a lion, not like a moth, and it is too late to save themselves.

I, yea I, will tear—The repetition is for intensification.—[Redak] Kara explains: I will tear Israel; yea, I will tear Judah.

6:2

Redak explains: if we have been ill for two days, He will heal us of our ailment so that on the third day. He will set us up and we will live before Him for a long time. The intention is that, if our troubles have lasted a long time, in the near future. He will bring us His salvation. Ibn Ezra explains that the third day of an illness is usually the most distressing. as in Gen. 34:25. The intention here is that God redeemed us from the exile of Egypt and from the exile of Babylon. He will also redeem us from the exile in which we find ourselves now, and we will never again be exiled, but live constantly in His presence to eternity, so that we will never again sin.

6:3

Redak explains that knowing the Lord consists of performing justice and righteousness, as in Jer. 22:16: "He judged the cause of the poor and needy, then it was good. Is not that the knowledge of Me?, says the Lord." He quotes his father, Rabbi

Joseph Kimchi, who explains: Let us know Him and let it become clear to us, as the light of the dawn, when there are no clouds, is clear. That is the meaning of, "like the dawn whose going forth is sure." This is what David exhorted his son Solomon (I Chron. 28:9): "Know the God of your father and serve Him." First know Him and then serve Him, for, if he does not know the way of His Unity, how will he serve Him? The prophet, therefore, says, "Let us know," and then, "let us strive to know the Lord," i.e. to serve Him. He proceeds to quote Ibn Ezra, who explains in a similar vein, stating that knowledge of God is the secret of all disciplines, and for this purpose alone, man was created. However, one cannot know the Lord until he studies many disciplines, which serve as a ladder to reach the top step. Accordingly, he explains: "like the dawn whose going forth is sure," to mean that the wise man should recognize God through His deeds, and minute by minute, the light becomes brighter until he sees the truth.—[Redak, Ibn Ezra1

This interpretation follows the teachings of the school of philosophy. This theory is shared by Rambam (Guide to the Perplexed, 3:51), Bachya (Duties of the Hearts, 1:1,2,3), Saadiah Gaon (Emunoth vede oth, beginning of section 3), and others of that school. Many great Torah authorities were opposed to this approach, however, and interpreted "knowledge of the Lord" in a different manner. As an example, let us quote Magen Avoth by Rabbi Shimon son of Rabbi Zemach

Duran, a commentary on Tractate Avoth. In his comments on 3:1, he states: "But let him that boasts exult in this, that he understands and knows Me" (Jer. 9:23). This means that he should understand the Torah and fear the Lord. The meaning of knowing the Lord is fear of the Lord, as Jonathan renders there: who is wise and learns to know My fear. We find the same expression used in conjunction with Eli's sons, who did not fear God, but were unscrupulous men, who profaned the hallowed things belonging to Heaven, for their own honor and pleasure. Scripture describes them as "And Eli's sons, unscrupulous men, knew not the Lord" (I Sam. 2:12). Jonathan renders: did not know to fear the Lord . . . And the knowledge [of the Lord] means His worship, as it is stated: (below 13:4) "and gods outside of Me you shall not know." That means that you shall not worship even the angels, referred to in many places as אַלהִים. The prophet did not forbid the knowledge of the essence of the angels. He forbade only their worship as deities. This was David's command to Solomon, "Know the God of your father and serve Him." This command was not to know by proof the existence of God, for Solomon was already wiser than any man. His command was to fear Him and not to substitute any worship for His worship and to know that God performs loving-kindness, justice, and righteousness on the earth . . . I wrote this in opposition to what Rambam wrote at the conclusion to The Guide, and I made known that his version is not correct, neither is the conclusion he drew from it.

For an anthology of the views of the opponents of the philosophical school, who opposed strongly the idea of speculating concerning God's existence, see "Chovoth Halevavoth" with commentary "Lev Tov," vol. 1, pp. 65–92.

6:4

Redak, in accordance with his explanation of the beginning of the verse, explains that the morning cloud does not last long, neither does the dew, which evaporates when the sun shines.

Mezudath David explains that the morning cloud brings no rain. So is their repentance unproductive.

6:5

Rabbi Joseph Kimchi also explains this as a question: Since the prophets were slain because of you, how can I issue a favorable verdict for you? Ibn Ezra connects it to the preceding: I killed the false prophets so that you repent, and your verdict should come out favorable.

6:7

Abarbanel continues: What was his sentence? That he was driven out of there, so were the children of Judah living on their land. There they betrayed Me and defiled it with their way and with their deeds. Therefore, it is proper that they be exiled therefrom.—[Based on the continuation of the selection from Gen. Rabbah] He understands this verse

as a negation of the idea that Judah should be spared because of the merit of the Holy Land. The prophet, therefore, states that, since they betrayed God there, the merit of the land will not avail them.

Alternatively, and they, like a man, transgressed the covenant. Like a man who betrays his friend and transgresses his covenant, so was it easy for them to betray Me and to transgress My covenant. In the place where I lavished My bounty upon them, there they betrayed Me. Jonathan, however, renders: But they, like the early generations, transgressed My covenant, and in the good land which I gave them to do My will, there they betrayed My word.—[Redak]

7:4

He further quotes his father, who explains that, if the temptation which arouses them rests, it rests only a short time, just about how long it takes from the kneading of the dough until its leavening.

7:7

Redak explains: They are all heated like an oven—The allegory is explained, and it is repeated to bring out the matter of הַּאָבְלּה אַח־שׁפְטֵיהָם, and they consume their judges, for the fire consumes. The intention is that they, with their evil deeds, consume and destroy their judges, preventing them from executing justice in the city, for, because of the many evildoers, they are unable to perform justice. Moreover, they

flatter them since they have the upper hand. They are punished because they plead the case of those who have the ability to demand justice and disregard those who have no ability to demand justice. And so we find in Isaiah's prophecy: (1:23) "They do not judge the orphan, and the quarrel of the widow does not come to them."

all their kings have fallen—For the kings of Israel would fall by each other's hand, for one would assassinate the king and reign in his place. Also, many of them fell by the hand of their foreign enemies. And, nevertheless...

none of them calls to Me—They should have thought that their king had no power to save them from their enemies and that they should return to God, Who would save them. Some explain: "none of them" as referring to the kings. Although they see themselves falling by the hand of the nations, none of them calls to Me in repentance for his sin. Jonathan renders: And with their lying tongue, they cause their judges to sin.

Abarbanel interprets verses 6 and 7 as referring to regicide, which had become common among the kings of the Northern Kingdom. The allegory is to be explained in this manner. Just as the oven does not burn at night, when the baker is asleep, but immediately in the morning it is heated, so are these; in the presence of the king and the princes, when they are planning their evil devices, they do not harm, yet, afterwards, they execute their plots. Although they would eat and drink with their kings and become drunk

and jest with them, they fell; i.e. they would assassinate them, as we find in many instances in the history of the Northern Kingdom. Yet, despite all these troubles which befall the kings and the princes, none of them calls to Me.

7:8

Ibn Ezra explains: They mingle with the nations to seek aid, as below, verse 11. Redak explains that, although God separated them from the nations, they mingled with them and emulated their deeds. Abarbanel adds that this refers to the sins of adultery, indulgence, and murder, concerning which the prophet rebuked them in the preceding verses.

A cake that is baked on the coals burns unless it is turned over. So is improper advice, which is not turned from side to side to determine its advantages and disadvantages. This refers to Ephraim, who did not study the advantages and disadvantages of worshipping the calves and other pagan deities before engaging in it.—[Redak]

7:12

This verse alludes to the flight of the remaining Judeans to Egypt after the assassination of Gedaliah son of Ahikam, as in Jeremiah 42:15f.: "So said the Lord of Hosts, the God of Israel: If you direct your faces to come to Egypt and you come to dwell there, the sword that you fear will overtake you there in the land of Egypt, and the famine that you are worried about shall overtake you there in Egypt, and there you shall die."—[Kara]

like the fowl of the heaven—who raises his wings to fly, the net is spread over him and the hunter draws it and brings the fowl down to earth.—[Kara] This interpretation is shared by Redak, Ibn Ezra, Mezudath David, and others. This resembles Rashi's second interpretation and appears to fit better than the first one. It is, however, not found in most mss. See end of next paragraph.

Redak and Mezudath David explain it in connection with the admonition with which God admonished Israel while in the desert, as stated in Lev. 26:3—46. Abarbanel explains the verse as referring to the exile of the Northern Kingdom to Assyria as a punishment for appealing to Assyria for aid instead of praying to God.

7:13

Ibn Ezra explains: I intended to redeem them, but they were saying that all My intention was to harm them. Redak explains this as an allusion to (II Kings 17:9) "And the children fabricated things that were not so about the Lord their God." They claimed that I do not know about their deeds and that I do not oversee their deeds whether they are good or bad. Therefore, I did not overlook them. but hid My face and left them to be consumed. Eliezer of Beaugency sees here a reference to (Malachi 3:14) "You said, 'It is vain to serve God, and what use is it that we have kept

His charge?" He has, nonetheless, broken His covenant with us.

7:14

Others render: they sojourn. Because of the lack of corn and wine, they sojourn in other countries, and they rebel against Me for they attribute their misfortune to coincidence.—[Mezudath David] Menahem suggests (Machbereth Menahem p. 59): they quarrel, they turn away from Me.

7:15

Jonathan renders: And the more I bring chastisements and strengthen their arms, they too continue to think evil about Me. Redak renders ישרתי as an expression of binding and strengthening. He renders: And when they had good and were strong against their enemies, it was I Who bound and strengthened their arms, but they thought evil about Me, for they said that it did not come from Me, but was a coincidence, either good or bad.

7:16

Redak, however, explains it as having the same meaning as that in II Sam. He renders: When trouble befalls them, they return to cry out to the idols, not to Me, the One Who is Most High over everything.

Redak explains: I.e. the deceptive bow, with which the archer appears to aim in one direction but will turn his hand in a moment to shoot in another direction. Later he blames the deception on the bow although the archer himself committed the deception, since he performed the deed, although it was through something else. So would Israel sometimes return to do good and shortly afterwards revert to evil. Israel represents the bow, and the false prophets represent the archer, since, through them, Israel would revert to evil. We find such an instance in the case of Elijah on Mt. Carmel, when he made the test to demonstrate to Israel that the Lord was the true God, and they all proclaimed, "The Lord is God: the Lord is God!" but very soon reverted to the worship of the baalim and the calves.

8:1

for they have transgressed My covenant—Since they first abandoned the covenant, I will abandon them and leave them in the hands of foreigners. The shofar is mentioned as being placed on the palate although it is actually placed in the mouth, since the sound comes up from the throat by way of the palate.—[Redak]

8:3

Eliezer of Beaugency explains: Instead of repenting, they cast off what was good for them, so Mezudath David. The latter explains that all Israel cast off what was good for them; Judah emulated the Ten Tribes and did not turn to Me. The Rabbis interpret Good as 'Torah.' Israel cast off the Torah.—[Yerushalmi Rosh Hashanah 3:8] Yalkut Machiri juxtaposes another Midrashic quotation: We find that the

Holy One, blessed be He, forgave the sins of idolatry, adultery, and murder, but He did not forgive the sin of the rejection of Torah, as it is said: (Jer. 9:11f.) "Why is the land ruined...? And the Lord said: (It is) because they have forsaken My Law..." "Because of the idolatry, adultery, and murder" is not written here, but, "Because they have forsaken My Law." [The people may always repent of even the gravest sins, but if they do not study the Torah and it is forgotten, there is no hope for improvement.]

8:4

but not from Me—to set them up as kings.—[Kara] Kara proceeds to prove, as Rashi, that the word הָּנוירוּ is to be interpreted as הַסִירוּ, they removed, meaning that they deposed one king and set up another in his stead, e.g. Nadab son of Jeroboam. Elah son of Baasha, and Zimri. Instead of Zimri, they crowned Omri, who surpassed him in wickedness. Also, they assassinated Amaziah son of Joash and Zechariah son of Jeroboam. Ibn Ezra explains in a similar manner, quoting Yeseth who explains the verse to mean that, whether they crowned a king or deposed a king, they did so without God's Redak consent. Rashi's first interpretation, explaining that they appointed princes and leaders who did not follow God's will, but who misled the people. This agrees with Jonathan and Menahem (Machbereth p. 181).

they made themselves idols—of it.—[Kara]

in order that it be cut off — The fact

that the silver and gold were made into idols was the cause of the enemies taking it away. Most commentators explain that it is the silver and gold that will be cut off, viz. Ibn Ezra, Kara, Redak, Abarhanel, Eliezer of Beaugency, Isaiah da Trani, and others. The intention is that, since they used their wealth for erecting idols, that wealth would be cut off from them. The Midrash (Gen. Rabbah 28:7) explains that. since the wealth caused the people to sin, it was to be taken away, in a way, blaming the wealth for the people's sins. Redak suggests: in order that their name be cut off and they be exiled from their land. Jonathan appears to explain in this manner

8:6

and it—a craftsman made it—And that calf—do not think it is a god and has power, for a craftsman made it. Now how can the product have more power than its producer?

—[Redak]

Now you will see whether it has the power to save its worshippers, for it will not even be able to save itself when the armies attack and shatter it to fragments to take the gold, disregarding its form as a calf.—[Redak, Isaiah da Trani. Mezudath David, Abarbanel] Others render: for the calf of Samaria shall be captured.— [Menahem, p. 169; Isaiah da Trani] Still others interpret it as an expression of backsliding: but because they are backsliders, they stray after the calf of Samaria. Le. not because of its power do they worship it but because of their tendency to backslide.—

[Eliezer of Beaugency, Ibn Ezra quoting Yefeth] Rabbenu Tam (Teshuvoth Dunash p. 37) traces its etymology in similar fashion, but renders: for the calf of Samaria is a sin. Dunash (ad loc.) renders: the calf of Samaria shall become sparks.

8:8

Israel has been swallowed—I.e. they will swallow your harvest and swallow the sowers as well.—[Ibn Ezra] The nations have swallowed it up and have devoured all its good.—[Redak]

now they are among the nations—
I.e. they are despised in the eyes of the nations to whom they appeal for aid, as a useless utensil as above (7:16). This may also mean that they will be exiled among the nations.—
[Redak]

as a useless utensil—which a person discards from his house.—[Ibn Ezra, Redak]

8:10

Kara explains the verse in a similar manner. His commentary differs in two points, however, viz. that the prophet castigates them for worshipping the idols of the nations. rather than for paying tribute to them. Secondly, the word ייחלו stems from לָּה, sickness. Thus, he renders: Although they stipulate to worship their deities, I will, nevertheless, gather them from the exile. The reason I exiled them was so that they taste exile and suffer a bit from the burden the king and the princes will place on them. Then they will see the difference between My worship and the slavery to which the nations submit them.

8:11

Jonathan apparently explains that they previously had altars to sacrifice to idols to sin unintentionally. Later, they added altars to sin intentionally.

8:12

like a strange thing they were considered—Others render: Like the words of a stranger they were considered. They consider the words of the Torah as though they emanated from one with whom they were completely unfamiliar, for they have quickly forgotten Me.-[Mezudath David Still others explain that the prophet contrasts the attitude of Ephraim toward his pagan deities to his attitude toward the teachings of the Torah. Whereas Ephraim increased altars despite the altars he had previously from his forefathers, when it came to the study of the Torah, it was quite the opposite. Were I to write the many commandments of My Torah, they, the people, would be considered as strangers, as people who had never before heard the commandments. -[Abarbanel] This appears to be Jonathan's interpretation. He renders: I wrote for them the greatness of My Law, but they were considered as the nations.

8:14

and has built temples—to worship idols. This is according to the Targum and Isaiah da Trani. Many other commentators define הַיְּכְלוֹת as fortresses, in which to protect themselves from their enemies, as in the next segment of the verse, "and Judah has increased fortified cities." as a place of burial.—[Soncino] It was

The intention is that they forgot God, their Savior, and put their trust in their fortresses and their fortified cities. They will, however, not save them, for I will set fire to his cities, and it will consume her palaces. I.e. the enemy will come through My will and destroy the cities and the palaces with fire, as in II Kings 25:9: "And he burnt the house of the Lord and the king's palace, and all the houses of Jerusalem and all the houses of the dignitaries he burnt with fire." They did the same to the cities of Judah. Isaiah, too, wrote: (Isa. 1:7) "Your cities are burnt with fire." The fire may also be figurative of the destruction, which will be so great that it will be as though the cities and the fortresses are consumed by fire.—[Redak]

9:2

and fresh wine shall fail her—Hence, the word אָבֶּר, wine cellar, mentioned earlier in the verse, refers to the pit in which the grapes are kept, and the intention is that they will have neither grapes to eat nor wine to drink.—[Redak]

shall fail her—Heb. שָּהֶטְיָּ, Kara renders: shall cease. Redak and Mezudoth render: shall lie to the congregation of Israel. It will be as though the wine will lie to them since the anticipated vintage will not materialize because of God's curse. The same is found in the prophecy of Haggai (2:16).—[Redak]

her—The reference is the congregation (עָדָה) of Ephraim, which is a feminine noun. Sometimes Scripture refers to the people in the singular

sense, as a collective noun, and sometimes it refers to them in the plural, as individuals. When they are referred to in the singular, sometimes they are referred to as masculine, meaning Dy, the people, a masculine noun, and sometimes they are referred to as feminine, meaning Dy, the congregation. Some read: D2, them.—[Redak] [Jonathan appears to follow that reading.] Abarbanel explains the feminine form as a continuation of the analogy to the harlot.

9:3

Ephraim shall return Egypt—This is contrary to what the Torah states: (Ex. 14:13) "You shall no longer continue to see them forever." In the section dealing with the divine retribution, the Torah states: (Deut. 28:68) "And the Lord shall take you back to Egypt etc." Although the kingdom of Ephraim was exiled by the king of Assyria, many of them fled to Egypt prior to the exile, because of the famine and the troubles that befell them in their land. Also, survivors from Ephraim were with the poor of Judah and Benjamin when they returned to Egypt after being admonished against it by Jeremiah in the name of God.—[Redak]

and in Assyria they shall eat unclean [food]—In the land of Assyria, where they will be exiled, they will eat unclean food, as in Ezekiel 4:13, for among the nations you will not be able to eat your food in ritual purity and cleanliness.—[Redak] With this in store for you, how can you rejoice?—[Abarbanel]

9:4

Parshandatha has the second explanation in its proper place, following the first explanation of אונים. However, since the reader follows the Hebrew in the Lublin edition, we did not wish to confuse him by transposing the material. Moreover, all extant editions follow the reading of Nach Lublin. The second explanation is followed by most other commentators. The intention is that their bread is like the meal served the mourners by their neighbors immediately after the burial of their close kinsman. Since the mourners are usually ritually unclean from coming in contact with the corpse, the food they eat is also unclean. The prophet castigates the people by saving that their sacrifices are as unacceptable on the altar as the bread of mourners. They may eat the flesh for their own meals, but it is not acceptable upon the altar as a sacrifice.—[Mezudath David] Redak renders: for their bread for their soul shall not enter the house of the Lord. I.e. the flesh they sacrifice to atone for their souls should not enter the house of the Lord to be sacrificed on the altar. Since they are guilty of sinning intentionally, the sacrifices do not atone for them.

Abarbanel explains the text in an entirely different manner. He sees the prophet exhorting the people to refrain from rejoicing, as in the beginning of the chapter. He describes life in exile, when they will no longer be able to bring sacrifices on God's altar. In contrast to the sacrifices they now bring in purity, they will then eat unclean food. Addressing the people of Judah and

Benjamin, he declares: They shall not pour libations of wine to the Lord, and the offerings of Judah and Jerusalem shall no longer please Him; instead of their sacrifices, they will have bread of mourners, all who partake thereof become contaminated, for their bread is for themselves; it does not enter the house of the Lord.

9:5

Redak, too, explains this verse as an allusion to the destruction of the Temple. He refers to (Lam. 2:7) "They let out a voice in the house of the Lord like on a festive day." He proceeds to explain that the day of the destruction is like an appointed season and a festive day of the Lord, for He commanded the enemies to come together to the Temple, to destroy it, and to shed the blood of the children of Israel like the blood of sacrifices. Cf. Isa. 29:2.

Abarbanel explains it literally, referring to the festivals, when sacrifices were customarily offered up in the Temple. The prophet asks: What will you do for the appointed day and for the day of the Lord's festival? Do you think you will be able to return to Jerusalem so quickly as from the Babylonian exile to offer up sacrifices on the festivals?

9:6

Moph is to be identified with Noph, mentioned in many places of the Prophets.—[Redak, Mezudath Zion] This is identified as Memphis.—[Targum Jonathan] It is situated on the Nile, south of Cairo and was used

the capital of Lower Egypt.—[Daath Mikra] Ibn Ezra conjectures that many of them died in Egypt and many on the way, in flight from the plunderers. Abarbanel conjectures that the reference is to the great Jewish settlement in Alexandria, which was destroyed by Emperor Trajan of Rome. He conjectures also that Moph represents the western part of Egypt, where the Jews settled in their flight from the destructions of the first and second Temples.

Since these words are seldom found as referring to beasts, and the names stated by Jonathan are obscure, we adopted the translation of the other commentators, viz. Redak Mezudath Zion, who interpret them as kinds of thorns. We do, however, find the words kimosh and hoah as stages in the development of the beast known as zeboa, identified by some as the hyena. This is found in Baba Kamma 16a. According to the Karlsruh edition of Rashi, this reference is cited in support of Targum Jonathan. Jonathan renders חוח as קימוש, cats. קימוש, however, he renders קרסולין. This identical word is used in Isa. 34:13, where it is used as a type of thorn, judging from the translation of nin, which Jonathan states as the Hebrew. The difficulty is in Jonathan's changing the translation from that of Isaiah, and the two different meanings for the same Aramaic word, Aruch Completum conjectures that our Targum is erroneous and emends it to read as that of Isaiah, However, both Rashi and Redak state that Jonathan renders these terms as species of beasts

9:9

Redak follows Rashi's first interpretation, explaining that they corrupted their ways just like the days when the Benjamites of Gibeah supported the abomination perpetrated against the concubine. Mezudath David adds: So do the false prophets support the sinners by assuring them of peace. God will therefore remember their iniquity to recompense them for their sins.

9:13

Others explain: I saw Ephraim enjoying tranquility, as I saw Tyre planted in a good dwelling place, and then it was inundated by the sea, so did I see Ephraim leading his children out to the slaver. The enemies will attack them and they will go out of their cities towards them in war. The result will be that their enemies will kill them. We should, therefore, render: ready to lead his children out to the slaver. "Ephraim" refers to the nation at large. His sons are the individuals.—[Redak, Ibn Ezra] Concerning the fall of Tyre, see Isaiah 23, Ezekiel 57. See also Kara.

9:15

I will drive them from My house— They committed another evil. They contaminated My house by erecting an idol in the Temple proper. Therefore, I will drive them from My house, so that they will no longer contaminate it.—[Kara] Since they rejected Me and chose the worship of other gods, I will drive them from My house, so that even if they wish to return and worship Me, they will not find it, for it will be destroyed because of their many sins.—
[Redak] Jonathan, too, explains this clause as referring to the Temple. Abarbanel, however, explains that the entire land is referred to as the house of God.

10:1

they increased pillars—Heb. הַּטְּיבה .—[Rashi] [Rashi's intention is that הַשִּיבוּ does not mean 'improved' or 'beautified.' It means that they increased.] Kara renders: Israel resembles a vine which empties itself of its fruit. This is figurative of the exile to Assyria. Redak renders: Israel is an empty vine, completely dried of any moisture. Can it be given fruit? Since the enemies have plundered it and made it like an empty vessel, how will they still prosper with children and property?

When I increased their fruit, they increased altars—When I increased their fruit and made them prosper with children and property, they made many altars for Baal.

When I benefitted their land—When I benefitted their land with corn, wine, and oil, they endeavored to make pillars for other deities. Others explain: fruit shall fail them.

—[Redak]

10:2

It is their heart that has parted that shall demolish their altars, that shall bring about the destruction.—
[Ihn Ezra, Redak, Abarbanel] That is the sin that shall demolish their altars.—[Kara] Mezudath David renders: He shall demolish their altars, meaning that God shall give the

enemies power to demolish their altars and to plunder their pillars.

their pillars—Those are altars made of one single stone.—[Mezudath Zion: Rashi, Deut. 16:22] Ramban, ad loc. explains that the pillar was a stone erected at the entrance of the shrine, upon which the priests would stand. The Torah interdicted this practice even if practiced in the worship of God since it was reminiscent of pagan worship.

10:4

This is the version of Parshandatha. Printed editions read: with pagan worship of Molech. Also ms. of Etz Chaim edition, Jerusalem 1974, According to this reading, the prophet is not referring to Jeroboam, since, in his time, they worshipped only the calves. In Ahab's time, the worship of Baal was adopted. Perhaps, in later times, the kings formed a covenant with the Molech cult. Kara, indeed, explains this verse as referring to 'kings of Israel, who coerced us to speak falsehood, to swear false oaths, and to form a covenant with idolatry.'

10:5

Although one of the calves was in Dan, the main worship was in Bethel. Hence the prophet regards both calves as being in Bethel. The intention of this verse is that, at the time of the abolition of the worship of the calves, when they will be broken, the dwellers of Samaria shall be frightened etc.—[Redak]

its glory—I.e. the glory of its worship, when they see it being broken up before their very eyes.—
[Redak]

10:7

Redak renders: The king of Samaria is cut off. The intention is that the king was under siege for a long time and was unable to extricate himself from the king of Assyria, and, therefore, went quickly into exile.—[Redak] Others explain: The king of Samaria is compared to foam on the surface of the water.—[Machbereth Menahem, Kara]

He is compared to foam on the surface of the water, which spreads out hither and thither. So will the king of Samaria wander into exile with his people. Cf. II Kings 17:6.

The word אָבֶר, translated here as "foam," is believed by others to mean "bark."—[Redak]

10:8

Isaiah da Trani explains that they would be exiled naked, and they would hide under the fissures of the rocks. A similar statement is found concerning the kings of Judah, who were exiled by Nebuchadnezzar, that they were driven naked into exile. See Pesikta Rabbathi 29:2, ed. Meir Ayin 28:2. Mid. Ps. 137:3.

Redak explains that, because of the troubles and distress destined to befall them, they will beseech the mountains and the hills to cover them and fall upon them and bury them so that they will not be subjected to those troubles. Eliezer of Beaugency explains in a similar manner. They begged the mountains and the hills to cover them and bury them before the enemies attack and seize them as slaves.

10:9

Redak, too, explains that the sin of Gibeah was that the tribe of Benjamin risked their lives to protect the perpetrators of the abomination, and the other tribes were guilty of harboring idolators in their midst.

there they stood—It is as though the transgressors of this generation stood there, for they adhere to their wickedness and do not improve their ways. See above 9:9.—[Redak]

According to Rashi, the intention is that the victory of the battle did not overtake them. Redak, however. explains that the prophet is referring to the sinners of his own generation. He says that they think that the battle will not overtake them as it overtook the sinners of Gibeah when the rest of Israel attacked them, and they, the Benjamites, were annihilated for their sin. So will these be annihilated for their sin, and the sword of the enemy will overtake them; they should not think that it will not overtake them. is to be understood as בני עלוה ערלה, unrighteous people. Redak, too, rejects Targum Jonathan as not litting the context.

Abarbanel renders: More than the days of Gibeah have you sinned, O Israel! Had they stood there, the battle would not overtake the unrighteous people in Gibeah. He explains this to mean that the Israelites of his time were more sinful than the people of Gibeah. Therefore, had they stood there, in Gibeah, at that time, they would not have waged war against the unrighteous people in Gibeah, since they are more sinful than they. He rejects the

explanation that Israel adhered to sin since the days of Gibeah.

10:10

and nations shall gather about them—Since they refused to accept chastisement from My prophets, who chastised them in My name, I will chastise them by delivering them to the nations, who will gather about them and place a heavy yoke upon them.—[Kara, Redak]

Abarbanel explains that, since the Ephraimites were more wicked than the Benjamites at the time of the concubine in Gibeah, God will punish them just as He punished the Benjamites at that time. Just as the tribes assembled to war against the Benjamites, so will the nations assemble to punish the Ephraimites and destroy them.

10:11

The former suggests also that this is an allusion to the split in the kingdom, when the yoke of the kingdom was divided. This was accomplished only when there was plenty in the land, as Scripture states: (I Kings 5:5) "every man under his vine and under his fig tree all the days of Solomon." After his death, I decreed that the kingdom be divided.

10:12

That is symbolized by the sowing. The intention is that, if Jeroboam and Rehoboam had admonished the people to do what was proper in God's eyes, Jacob, the populace, would have broken the clods; i.e. they would have prepared their hearts to accept the commandments.

sow-And I said to them: Sow righteousness for yourselves, reap according to loving-kindness. I.e. do what pleases Me, and the reward you will receive will far exceed all vour good deeds. The figure is the one who sows a certain measure of seeds, expecting to reap twice that amount or more. Therefore, when speaking of sowing, the prophet uses the word "righteousness," and when speaking of reaping, he uses the word "loving-kindness," for loving-kindness is greater and more extensive than righteousness. We find in the Talmud (Sukkah 49b): Kind deeds are greater than charity, as it is said: Sow righteousness for yourselves, reap according to loving-kindness. If one sows, it is yet doubtful whether he will eat. If he reaps, however, he will surely eat.

plow yourselves a plowing—After you reap, repeat the plowing and the sowing. I.e. do not fail to do good deeds all your lives... This may also be figurative of awakening the hearts to accept words of admonition, just as plowing the field prepares it to receive the seeds...

10:14

Abarbanel objects to Rabbi Joseph Kimchi's interpretation, since the context indicates that the attack of Shalman on Beth-arbel had already taken place, and the prophet warns Israel that a similar fate will befall them if they do not repent.

There is a city in Lower Galilee known as Arbel. Kaftor vaferach writes (p. 46b) that it is located a half-hour's journey north of Tiberias. Jacob's daughter Dinah is

huried there. Her grave is near that of Nittai the Arbelite, near the present-day Afulah. For other theories, see *Daath Mikra*.

10:15

Redak explains it as: the most evil of your evil. That is the worship of the calf, when you announced, "These are your gods, O Israel."

Others explain: the evil which is your evil, i.e. the evil to which you have become accustomed since your wandering in the desert. This evil has been renewed by the kingdom of Ephraim.—[Abarbanel, Mezudath David]

11:1

and from Egypt I called My son—This is an allusion to the references to Israel as God's son. When He sent Moses to Pharaoh, the message was: (Ex. 4:22) "My firstborn son is Israel. And I said to you: Send forth My son so that he may worship Me." Accordingly, we interpret our verse to mean: I called Pharaoh about My son Israel. It may also mean: I called him to be My son, for, from then on, I began to call Israel My son. In that case, we render: Since Egypt, I called My son.—[Redak]

11:3

Redak explains that they, in fact, did not realize that God was their Healer from all illness and from all trouble. Jonathan renders: And I, with an angel sent from before Me, led Israel in the proper way and

lifted them as on arms, but they did not know that I had mercy on them.

11:5

Others explain: They should not have gone back to Egypt for aid, for I already commanded them not to return on that way, for, had they repented, they would not find it necessary to request aid from Egypt.—[Redak, Mezudath David]

but Assyria is his king—Against his will, Assyria will rule over him and he will serve him and send him tribute annually. Now why will all this come about?...—[Redak] Abarbanel explains: Is Assyria his king? Is Assyria like David king of Israel, who waged war for Israel? Why then did Israel refuse to repent and go to Egypt and Assyria for aid?

11:7

Redak remarks, however, that the term משובה is always used derogatorily, denoting backsliding. He, therefore, renders: And My people fluctuate because of their backsliding and their rebelliousness against Me. I.e. they fluctuate between trouble and prosperity, sometimes suffering from troubles and sometimes enjoying prosperity. because they backslide against Me. Were they to adhere strictly to My commandments, they would always enjoy prosperity. He quotes his father, who explains: My people are in doubt, i.e. in doubt of My commandments, only to rebel against Me. In fact, they know that I gave them the commandments. Therefore, they express doubt, only to rebel against Me. Ibn Ezra explains:

My people are hanging, in a backsliding manner. I.e. they are stubborn, moving neither way, as one suspended in the air, who moves neither higher nor lower.

11:10

Like the lion, who roars so that the beasts assemble about him since he is the king of the beasts, so will the children of Israel assemble to the voice of the Lord.—[Redak]

for He shall roar—I.e. He will reveal Himself to Israel in exile through a prophet or a sign which He will send.—[Redak]

Redak explains the expression to mean that they will move from east and from west. Ibn Ezra explains this as a reference to Egypt mentioned further, which is southwest of the Holy Land, and so from Assyria.

Just as the father calls his children and they respond to his call, so will the people of Israel come to God, to the place of the Temple, when He returns His Shechinah there. Then they will be called children, as in Deut. 14:1: "You are children of the Lord your God."—[Redak]

Ibn Ezra explains: If they return to follow God, He will roar like a lion and they will hasten to gather from all their places of exile. Kara explains: If the people of Israel return to follow the Lord and His ways, and to seek Him in exile, He will roar at the nations which enslave them, and then the Israelites will hasten to return from exile.

Eliezer of Beaugency explains: They will follow the Lord to seek His Presence since He will roar in His fury, for He will roar, and the children will quake at the sound of His roaring even from the sea, i.e. from a secure place. Whereas, usually, if a lion roars on dry land, those dwelling in the sea are not frightened, here they will be frightened even from the sea. When they are frightened at the Lord's roaring, I will place them in their houses securely, says the Lord.

12:1

Redak explains: But now they have surrounded Me with the lies and the deceit they are committing. I dwell in their midst, and they have surrounded Me around the Temple with the worship of other deities, with only the tribe of Judah remaining in the center. This is the intention of: but Judah still rules with God. Ephraim represents Jeroboam son of Nebat, who was of that tribe.

and the house of Israel—This represents the other tribes of Israel who pledged their allegiance to Jeroboam, viz. all the tribes except Judah and Benjamin. Benjamin is not mentioned here since the kings were from Judah.—[Redak]

12:8

Instead of hoping to God, you are like the trafficker who uses deceitful scales, and, instead of keeping loving-kindness and justice, you love to oppress. *Jonathan* renders: You shall not be as traffickers in whose hands are deceitful scales.—[Redak]

12:9

In a similar manner, God exacts retribution from those who conceal

their weights in salt in order to deceive the public. Rashi, Baba Mezia 61b, explains that the salt makes the weights heavier so that when the merchant purchases, he uses these weights in order to receive a larger quantity, so Rashbam, Baba Bathra 89a. Rabbenu Tam, however, explains that the salt makes the weights lighter. These light weights were used by the vendors in order to cheat their customers. This view is shared by Rambam (Hil. Genevah 8:7) and is supported by Yerushalmi (unknown) and Tosefta (Baba Bathra 5:3). See Hagahos Maimonios to Rambam ad loc.

Redak explains as follows: בַּל־יָגִיעֵי לא ימצאוּ לי עון אשר חטא. And Ephraim said: Surely I have become rich; I have found power for myselfinstead of hoping to God as the prophet commands in the preceding verse, Ephraim does not hope to Him, neither does he admit that He gives him the power to accumulate wealth, but he declares: (Deut. 8:17) "My strength and the power of my hand have gotten this wealth for me," and he forgets God, Who gave him the strength, as it is written in the Torah: (ibid. 8:14) "And you forget the Lord your God." That is the meaning of "I have become rich." I have become rich by myself. power—Heb. און. This may also

be a byform of ההן, wealth.—[Redak] in all my toils they shall not find with me any iniquity which is sin—Another evil of which they are guilty is that they oppress others and say that in everything they toiled and gathered, no one can find money acquired through iniquity or sin. This may also be rendered: they

shall not find with me iniquity or anything sinful. Sin is less than iniquity, the term sometimes being used for inadvertent sin. Another explanation: iniquity in which I have sinned. Should I have come upon money acquired through theft, it was not with my knowledge. I did not sin in its acquisition.—[Redak] Ephraim believes that God is ignorant of his deeds.—[Mezudath David]

12:10

as in the days of the [early] times—I.e. the time of your departure from Egypt. You did not put your heart to any of this, to ponder the benefits I lavished upon your forefathers and upon you.—[Redak, Ibn Ezra, Mezudath David. Isaiah da Trani] As appears from this verse, Israel will go forth from the exile into the desert, much as they did upon their departure from Egypt. This is alluded to above 2:16f. See Rashi ad loc.

This appears to be a Midrashic interpretation of the verse. The source of that Midrash, however, is obscure. Possibly, *Rashi* invented this interpretation so that this verse follows verses 4, 5.—[*Parshandatha*]

12:12

Redak speculates whether to explain: they were but vanity; in Gilgal they sacrificed oxen, or: they were but vanity in Gilgal; they sacrificed oxen. Although the second interpretation does not agree with the notes of cantillation, many interpretations do not agree with them.

in Gilgal they sacrificed oxen—

Since the inhabitants of Gilgal were neighbors to the land of Gilead, with only the Jordan separating them, they learned from their deeds and commenced to practice idolatry like them, and to perform acts of iniquity and vanity. They even sacrificed oxen in the very place where they had built an altar to God and erected the Mishkan immediately after crossing the Jordan.—[Redak]

12:13

and Israel worked for a wife—And, even when he was there, he was compelled to work for Laban for a wife, so that he give him his daughter.—[Redak]

12:15

You do not learn a lesson from Jacob your father, but rather from Jeroboam and his ilk, who sinned and caused Israel to sin, thereby angering God; you learn and follow their ways.—[Kara]

Sifre (ad loc.) gives the reason mentioned by Rashi, concluding: For the one who kills him does not take him out of both this world and the next, whereas one who causes him to sin takes him out of both this world and the next.

Accordingly, this is to be interpreted as having an indefinite subject, or, as *Redak* explains, having "his Lord" as the subject. Thus, we would render: And his Lord shall cast upon him and his disgrace requite upon him. *Kara*, too, explains the verse in this manner, differing insofar as he explains that Ephraim provoked God with the calves he erected. The word

מְתְרוּרִים, bitterness, denotes the evil decrees destined to befall the kingdom of Ephraim. Since Jeroboam son of Nebat of the tribe of Ephraim caused Israel to sin, he was responsible for their blood being shed, and it is therefore accounted as "his blood," which God will cast upon him, adjudging it as though he himself had shed it.

Redak renders: Ephraim provoked [God] to bitter [anger]. He suggests also: Ephraim provoked [God with] signposts. Comp. Jer. 31:20. The intention is the altars, which are like heaps and signposts. Rashi to Jer. renders it as "small palms," derived from קקר, a palm.

shall be cast—Heb. יטש. Redak renders: shall spread.

According to Rashi on Kings, Jeroboam rebuked Solomon for closing up the breach in the wall where the pilgrims would enter and pitch their tents on the three Pilgrimage Festivals. David had intentionally breached the wall and left an open plaza for that purpose. Solomon was accused of closing it and building up the plaza as a housing complex for Pharaoh's daughter and her staff. For a detailed explanation of the various views, see Comm. Dig. I Kings 11:27.

Redak explains this as a reference to the calves. Although he does not recognize His Lordship, He is, perforce, his Lord, and He will requite his disgrace upon him.

Kara explains: When Ephraim spoke with fright, meaning when Jeroboam frightened Solomon, as Scripture states: "And this is the matter concerning which he raised his hand against the king: Solomon

had built up the Millo and closed up the breach of the city of David his father. All seven years that Solomon was building the Temple, he did not taste wine. The night following its completion, he did drink wine. That night, he closeted himself with Pharaoh's daughter in the house of the Millo, which his father David had left open for Torah scholars to enter. He placed the keys of the Temple under his head. Since they were afraid to awaken him, he slept until four hours had passed after dawn. Consequently, the daily sacrifice, instead of being offered up in the first hour, as was customary, was offered up in the fourth hour. Therefore, Jeroboam spoke against Solomon. [As is mentioned in the Comm. Dig. on Kings, this is similar to Rashi's second explanation in San. 102b and originates in Lev. Rabbah 12:1.]

13:1

If Solomon sinned a little, Jeroboam surpassed him, for he became guilty through Baal, i.e. through the two calves that he erected. He, therefore, suffered for his iniquity.—[Kara] [In fact, the first king to worship Baal was Ahab, through the influence of his wife Jezebel. Here, the name Baal is symbolic of the idolatry in general.]

Redak explains: When Ephraim spoke, there was quaking. Before Ephraim had sinned, when he spoke, quaking and trembling would seize the listener, and he was exalted and great among the tribes of Israel. Or, he raised his head in Israel. But, as soon as he became

guilty through Baal, he died. I.e he was defeated by his enemies, and was considered dead. This is similar to Jonathan.—[Redak]

13:2

Redak explains as follows: And now that Jeroboam has reigned, they continue to sin. In the early days, during the period of the judges, when the people would worship idols, they would repent when a judge rose and influenced them to improve their ways. But now, they planned to abolish all God's worship, so that no man go up to Jerusalem to worship in the Temple, and that they worship the calves forever, whereupon they announced, "These are your gods, O Israel, who brought you up from the land of Egypt."—[Redak]

sacrificers of men—I.e. men who wish to sacrifice.—[Redak]

may kiss the calves—They must kiss the calves on their mouths for their worship is incomplete until they kiss the calves, for so was their custom. Cf. I Kings 18:19.—[Redak]

13:3

and like smoke out of a chimney— Or like a pillar of smoke which goes out of a chimney, which quickly dissolves.—[Redak]

13:7

Redak understands the root to be אשר, treading, rendering, "as a leopard which treads on the way." This view is shared by Ibn Ezra and Ibn Ganah; the former by Kara, Menahem (Machbereth p. 180), Dunash (as quoted by Kara) and

others. Redak in Shorashim quotes both.

13:8

Redak renders: a bereaved bear. I.e. a bear whose young have been slain, and he is extremely embittered. It is therefore ready to attack any person or animal it meets. Redak bases the mention of the bear rather than the lion or the leopard on the nature of the birth of the bear. It is said that, when the bear gives birth, the cub is like a piece of flesh, since it is entirely concealed in a thick afterbirth. The bear licks the afterbirth and cuts it little by little in order not to injure the cub. She becomes very fatigued from this work, and is therefore very embittered when the cubs are killed.

the beast of the field shall rend them asunder—Also the beasts of the field will attack them outside their cities. This was predicted by the Torah in Lev. 26:22: "And I will incite the beast of the field upon you, and it will bereave you etc." Jonathan renders: As the beast with teeth, which tears, I have destroyed them. Jonathan understands this clause as a simile, parallel to the preceding clause.

13:9

Redak renders: It has destroyed you, O Israel, for in Me lay your help. I.e. the calf has destroyed you, O Israel, for, were it not for that, your help lay in Me.

13:10

and your judges—which you appointed over yourself of your own

volition. Now you see that the king and judges will not avail you without My help.—[Redak] The king and princes which you requested in the days of Samuel—of what use are they to you if you do not turn to Me?—[Mezudath David]

13:11

and I took (him) away with My fury—For he died in battle with the Philistines, after reigning only two years. You can recognize therefrom that you have no kingdom but My Kingdom, and, if the king I appoint over you conforms with My will. you and he will be saved from all harm. Some explain that the reference is to the first king and the last king. The first king was Saul, as explained above, who was given to Israel with God's wrath, and the last king was Zedekiah, who was taken by Nebuchadnezzar with God's fury. Others explain this as a reference to the first and last kings of the Ten Tribes, Jeroboam and Hoshea son of Elah. Jeroboam was given to the Ten Tribes because of God's wrath with the kingdom of the house of David.—[Redak]

13:12

Malbim explains: Ephraim clings tenaciously to his iniquity; he guards his sin. He is unwilling to abandon them and to repent.

13:14

from death—by their hands, I would redeem Israel when they perform My will.—[Kara]

But now that he is not wise, but a base person who is ungrateful, not only will I not redeem you from death, but I will bring death upon you through pestilence, through sword, through famine, and through wild beasts. The expression "your words" means My words which I sent to you, and which you did not heed.—[Redak]

Others render: I will be your pestilence of death.—[Ibn Ezra, Isaiah da Trani, Eliezer of Beaugency]

[Jonathan, however, renders: I will remove My Shechinah from them. He probably derives the word not from man, to rest. explaining: Their rest shall be hidden from My eyes, meaning that I will no longer allow My Presence to rest among them.]

13:15

[According to this interpretation also, בין is explained as בין, a son. The passage is rendered: For he is a son who decreases the brotherhood, or who robs the brothers, meaning that he deprives them of their heritage by dividing the kingdom. We have translated אחים as "marsh," rather than "reeds," as do the other English translators. This is in keeping with Rashi (Gen. 41:2). Ramban, understands however. "reeds."] Others render: For he, like a wild donkey, grazes among the marshes.—[Kara, Eliezer of Beaugency]

Others render: For he would flourish among his brothers, but now... The intention is that Ephraim was flourishing and increasing among his brothers, as our father Jacob had blessed him: (Gen. 48:19) "But his younger brother shall become greater than he, and his seed shall become a multitude of

nations."—[Redak, Mezudath David] Abarbanel explains: For when he was among his brothers, he flourished, as his name Ephraim indicates. But now that he has separated from his brothers...

This refers to the king of Assyria, compared to the east wind because of Assyria's geographical position, east of Eretz Israel. Also because the east wind is a destructive wind.—
[Redak]

a wind of the Lord-I.e a great and strong wind. Cf. Psalms 36:7, Song 8:6. Also, this is an allusion to the kings whom God inspired to march on Israel and attack it. In I Chron. 5:26, we read: "And the God of Israel inspired the will of Pul, king of Assyria, and the will of Tilgathpilnesser, king of Assyria, and they exiled the Reubenites and the Gadites and half the tribe of Manasseh etc." It is also written that, when Menahem assumed the throne, Pul marched on Eretz Israel, and, during Pekah's reign, Tiglathpilnesser came, and, during the reign of Hoshea son of Elah, Shalmanesser marched on Samaria and beseiged it.—[Redak]

ascending from the desert—The desert is mentioned, either because winds usually blow in the desert, or because there is a desert separating Eretz Israel from Assyria. Through this desert, the kings of Assyria will attack.—[Redak]

and his spring shall dry up—I.e. Ephraim's spring shall dry up because of the wind, viz. the king of Assyria. Ephraim, who was once compared to a tree flourishing by the water, as in Gen. 49:22: "Joseph is a fruitful bough, a fruitful bough

upon the water," will now dry up because of that wind.—[Redak]

14:2

[Rabbi Meir explains עד in the sense of עוד, still. While God is still dealing out mercy, as the Tetragrammaton implies. Otherwise, He will administer strict justice and not accept the repentance. This is implied by the Name אלהיף, your Judge.] The Rabbis of the Talmud understand the word y, as "up to," deducing from here that "repentance is great, since it reaches up to the Throne of Glory."—[Redak from Yoma 81a] Meiri (Book of Repentance p. 26) explains: Repentance is great when it reaches up to the Throne of Glory; i.e. when the thought of the penitent is pure and clean and cleaving tenaciously to faith in God, not weak and superficial, with God near to his mouth but far from his thoughts.

14:3

and return to the Lord—Return to the Lord with your heart, not with mere lip service. The intention may also be that you shall confess after returning to the Lord.—[Redak]

Redak, too, explains: Accept the good word, or "accept the good heart." [This is probably based on Pesikta d'Rav Kahana p. 160b, Gen. Rabbah 22:12: When he (Cain) was going out, he met Adam. He asked him, "What was the verdict of your trial?" He replied, "I repented and was reprieved." At that time Adam began to clap his hands on his face and say, "So great is the power of

repentance and I did not know it!"
At that time, he declared: "It is good to confess to the Lord." Said Rabbi Levi: This Psalm was said by Adam—A Psalm, a song for the Sabbath day.]

14:5

God promises them that, when they repent in this manner, His wrath will turn away from them. He says: "I will remedy their backsliding." Although they have tarried in their return to Me, I will remedy that backsliding, and, although it is not to be expected that I will love them, for, when one makes peace with his enemy, he does not love him wholeheartedly, but always bears a grudge against him, I will not behave in that manner with you, but I will love you freely, for My wrath will turn away from you completely.—[Abarbanel] Mezudath David explains similarly, viz. that the confession suffices to remove the hatred, but not to bring about love. God will, however, love Israel freely.

14:7

In several places, the Rabbis interpret the Lebanon as the Temple, e.g. Deut. 3:25, which the Sifre explains as the Temple, since it whitens (מְלְבֶּי) the sins of Israel. The same applies to Jer. 22:6 and Isa. 10:34. See Sifre Deut. 3:25, Num. 27:7; Gittin 56b; Yoma 39b, where several other Biblical quotations are mentioned. See also Ex. Rabbah 52:4; Lev. Rabbah 1:2; Num. Rabbah 8:1.

Redak explains that the forest of Lebanon contains many species of

trees and herbs, many of which are aromatic. The intention is that Israel's reputation will spread far and wide. *Mezudath David* explains that they will be blessed with much bounty of many sorts, symbolized by the many species of aromatic plants growing in the forest of Lebanon.

14:8

and blossoms like the vine—Since corn does not take root a second time unless it is resown, Scripture compares Israel to a vine, which continues growing after the vintage and produces new fruits the following year. So will Israel continue to flourish incessantly.—[Redak]

Some explain that, in Messianic times, nature will undergo a change, and, just as vines produce fruits from year to year without replanting them, so will grain grow up year after year without sowing.—
[Quoted by Redak]

14:9

Then Ephraim will say, "Why do I need the images anymore?" For, as long as I worshipped them, I experienced only suffering, but, now that I will worship God, I will have only good.—[Redak]

I.e. when Ephraim says this, God replies: I will gaze upon him in a time of grace, in contrast to what Moses states: (Deut. 31:17) "And I will hide My countenance from them."—[Redak] Cohen conjectures: with an eye of grace.

Redak explains: I will be to you like the leafy cypress, whose top is bent down to its roots, so am I, "With the lofty and the holy ones I dwell, and with the crushed and humble in spirit" (Isaiah 57:15).—
[Redak] See Isaiah 41:19, Comm. Digest for various opinions concerning the identity of שלום.

JOEL

1:1

to Joel—This prophet first prophesies concerning a locust plague which God would bring upon the Holy Land as a punishment for their sins. Then he prophesies concerning the Messianic Era.—[Redak]

1:2

2. Hear this, you elders—who have experienced more than the rest of the populace.—[Redak] Who remember the early days.—[Eliezer of Beaugency]

and hearken, all you inhabitants of the land—He exhorts the elders to recall whether any such incident occurred in early times, and to the other inhabitants of the land to relate this wonder to the later generations, as in the following verse.—[Malbim]

Did this come about—I.e. what is mentioned below.—[Rashi] Redak renders: whether this came about.

or in the days of your forefathers
—For the locusts of Egypt were of
one species, whereas this locust
plague was composed of four.
Although the Psalmist depicts the
plague in Egypt with the words: And

He gave their produce to the finishing locust and their toil to the increasing locust (78:46), and he states further: He decreed, and the increasing locust came; the nibbling locust without number (105:34), the main ones were the increasing locusts. They were merely accompanied by the other two species. Moreover, the Egyptian plague took place at one time. This plague, however, lasted for four years; each year they were plagued by a different species of locust.—[Redak]

1:4

Abarbanel explains the entire episode allegorically. The figure represents the four kingdoms destined to conquer Israel, viz. Babylon, Persia, Greece, and Rome. Since all these kingdoms harmed Israel, they are depicted as species of locusts, which destroy the vines and the fig trees, plants to which Israel is compared in Scripture. The allegory will be explained as the prophecy progresses.

1:7

Abarbanel, who interprets the entire section allegorically, sees the vine and the fig tree as the nation of Israel, referred to as God's vine. They will be laid waste and subjected to wrath and curse. Their bark will be peeled off, meaning that their sins will be revealed, and the glory of Israel cast off. This is reminiscent of Lamentations 2:1.

1:15

Abarbanel, as above, explains the entire prophecy as referring to the

destruction of the Temple. He interprets the reference to a fast as an allusion to Tisha B'Av, when everyone will gather in prayer to commemorate the destruction. The day, mentioned in verse 15, is also the ninth of Av, and when plundering comes from the Almighty, on that day it will come, for that day was designated for misfortune from the time of the return of the spies in Moses' time.

1:17

Others define חַבְּיִם as seeds, and מָּנְרֶפֹּחָיִם as their clods. This is another curse. In addition to the locust plague, the kernels of wheat and barley sown in the earth under the clods will become moldy and decayed and will not grow, and what does grow will be devoured by the locusts. It is also possible that they will become moldy because of lack of rain, which will also mark these years.—[Redak, Ibn Ezra following Ibn Ganah]

Abarbanel takes these verses as a description of the famine at the time of the destruction of the Temple and of Jerusalem, when the grain stored underground will become moldy, and the granaries will be laid waste. He renders: מְּבְּרָסוֹ מְּבְּעָרִוֹת, they are demolished because of fear. I.e. because of fear of the enemies, people will not plow or reap. Therefore, the granaries will fall into disuse.

1:19

for a fire has consumed—It is as though a fire and a flame have passed through them when the locusts have passed through.—
[Redak]

1:20

For the locusts will be in those years, as well as a shortage of rain. Nevertheless, the beasts of the field will wander hither and thither and find distant pastureland in slightly moist areas. They will, however, not find water to drink since the rivulets will dry up, and, although they need food, they need drink even more.—
[Redak]

and fire has consumed the dwellings of the wilderness—The grassy places have dried out as though fire has consumed them. He calls them dwellings because the nomadic shepherds customarily pitch their tents there although it is far from civilization.—[Redak]

Abarbanel sees the beasts as figurative of the nations conquered by Nechadnezzar, as in Jer. 25:15 through the end of the chapter.

2:9

Abarbanel explains the entire section as referring to the invasion by the Babylonians. Commencing with verse 15, the prophet speaks of the invasion by the Romans and the destruction of the Second Temple.

[1] Sound a shophar in Zion—I.e. in Jerusalem, to announce its impending destruction.

and sound an alarm in My holy mountain—I.e. the Temple, to announce its destruction.

all the inhabitants of the land shall quake—I.e. all the inhabitants of the entire land of Judah.

for the day of the Lord has come, for it is near—Just as they would sound the shophar during the Jubilee year to announce that all should return to their inherited property which they had been forced by necessity to sell, so would they now sound a shophar to announce their departure from their heritage, for the day of the Lord has come. Not that it has actually come, but that it is near.

[2] A day of darkness and gloom—All this is a figure of the destruction of the First Temple.

like darkness spread over the mountains—Heb. בְּשְׁחֵר This is derived from לְּשְׁחִר, black. For this reason, dawn is called חַחָּשׁ, since there is still blackness in the sky, and the light has not yet spread out over all the earth.

the like of which has never been for such a vast army to invade a country. This is the interpretation of the darkness and gloom mentioned above.

until the years of the generations—I.e. until a considerable time has elapsed, viz. five hundred years, there will be no such army invading. At that time, however, Titus will invade the land of Judah with his mighty hosts.

[3] Fire consumes before it—l.e. their vanguard, the soldiers marching at the head of the army will destroy the land like fire, as will their rear guard. Although, usually for women, children, and infirm follow the camp at the rear, in this army, it will not be so, but they will destroy as much as the soldiers marching at the front of the camp.

neither does it have a remnant— This alludes to the remnant of the people who remained with Gedaliah son of Ahikam, and were massacred by Ishmael son of Nethaniah. In this way, no remnant was left in the hands of Nebuchadnezzar.

[4] He proceeds to delineate the might and prowess of the Babylonians in battle. He compares them to horses because of their might and their skill in war.

The following verses can be explained very literally according to this interpretation. The prophet depicts the soldiers marching in and scaling the walls. Abarbanel understands Jonathan's translation: they receive no monetary gain, as evidence that he, too, interprets this passage as referring to human soldiers, not to locusts. See above.

2:13

slow to anger—Heb. אָרָד אָפָיָם. The Rabbis of the Pesikta and the Yerushalmi point out the dual construction of met, denoting two angers, or two desires. Some interpret this to mean that God is slow in requiting the righteous and the wicked, so Bava Kamma 50. He is slow in requiting the righteous for their good deeds in this world. He. therefore, punishes them for their shortcomings so that they should receive their reward for their good deeds in the Hereafter. He is slow in requiting the wicked for their sins in this world. He, therefore, requites them for their good deeds in this world so that they receive their complete punishment in the Hereafter. Others interpret it to mean that God is slow to collect, i.e. to punish. When He does punish. He does not punish at once, but slowly, little by little.

2:16

let a bridegroom come out of his chamber and a bride out of her canopy—Even the bridegroom, who is supposed to rejoice with his wife, shall come out of his chamber, and the bride shall leave that room. known as חפה. It may also mean that she is to leave her festive jewelry and finery which covers her. They are to join the gathering and, instead of rejoicing, join the weeping. All these break a person's heart, and God will have pity on them. Jonathan renders: Let a bridegroom come out of his bedroom and a bride out of her bridal chamber.—[Redak]

Midrashically, this is interpreted as an allusion to the practice of taking the ark and the sefer Torah into the public square on fast days. At that time, the nassi and the head of the tribunal would join the populace. One interpretation is that the bridegroom represents the ark and the bride represents the sefer Torah. I.e. the ark, which was usually sequestered in its room, resembled the bridegroom, and the Torah resembled the bride. Others interpret that the nassi, the prince of the Sanhedrin, was symbolized by the bridegroom, and the head of the tribunal, who taught the Torah, was symbolized by the bride. Here, too, the pain suffered by these officials, and the shame inflicted upon these sacred objects, could bring clemency upon the people.—[Yerushalmi, Taanith 2:1] [This was especially true in view of the procedure to place ash upon the head of these officials and upon the ark and the sefer Torah.]

2:20

to a land barren and desolate—where it will die of starvation, and its stench will ascend etc.—[Redak]

to the eastern sea—This refers to the Sea of Galilee, or to the Dead Sea, both of which are in the east of Eretz Israel.—[Redak]

2:25

Malbim explains this verse by means of an allegory. This is analogous to a king who sent his armies to attack a neighboring land and was defeated. He must make reparations for the damages he caused during the siege. God says to Israel that, after they repent out of love, He will make reparation for the damage caused by His armies of locusts. The gazam, the shearing locust, is mentioned at the end although, in reality, it came first as in 1:4. Malbim explains that the people commenced to repent after the onslaught of the shearing Therefore. locusts. God was required to repay them only for what was devoured by the other three species, not for what was devoured by the gazam, which was for their sins. Later, however, the gazam attacked together with the other species. It is, therefore, mentioned at the end.

2:26

and My people shall never be ashamed—In contrast with (1:11) "Be ashamed, you farmers."—[Ibn Ezra] I.e. they shall never be the object of disgrace because of hunger.—[Redak]

3:1

This is in contrast with the "heart of stone" which God will remove at that time. The intention is that, in Messianic times, God will remove temptation, and the holy spirit will be prevalent. See *Deut. Rabbah* 6:4, quoted by *Yalkut Machiri*.

Redak asserts that the intention is that those of Israel, worthy of the holy spirit, will merit to have it rest on them. The expression, "all flesh," denotes both great and small, not necessarily every individual. Cf. Jer. 31:33. Ibn Ezra explains that the intention is that all flesh in Eretz Israel will attain the holy spirit since that is the place suitable for prophecy.

Redak, however, explains that the holy spirit is not necessarily the spirit of prophecy, but the spirit of wisdom and understanding, as in Isaiah 11:2: "And the spirit of the Lord shall rest upon him, a spirit of wisdom and understanding, a spirit of counsel and heroism, a spirit of knowledge and fear of the Lord," Since their intellect will become purified, the power of speech will become powerful in many of them, and they will attain prophecy. It is to be noted that, as regards the pouring out of the spirit, God says that He will pour it out upon all flesh, whereas as regards prophecy, only "your sons and daughters shall prophesy." Also, "your elders ... your young men." According to Rambam, one does not attain prophecy even with training, unless he was destined to attain it at the time of his formation. [See Redak to Jer. 1:5.]

your sons and your daughters— Those who will prophesy during childhood, like Samuel.—[Redak]

will dream dreams-Most proph-

ets received their prophecies through prophetic dreams. See Num. 12:6. There will be prophets of all levels just as there were in the past, until, perhaps there will be among them as great as Moses.—
[Redak]

4:2

and I will contend with them—I will enter a judgment with them, and I will castigate them for harming Israel in their exile among them.—
[Redak]

4:3

and they gave a boy—l.e. they gave a Jewish boy for the price of a harlot for harlotry.—[Ibn Ezra]

for a harlot—I.e. for a harlot's hire.—[Redak after Jonathan]

4:4

and if you are recompensing Me—I.e. if you are commencing to pay Me with evil although I did no evil to you.—[Ibn Ezra] I.e. if you wish to do evil to Israel, My children, which is tantamount to doing evil to Me.—[Redak]

4:5

and My goodly treasures—The precious and goodly things which I gave to Israel you plundered from them and put into your temples.—
[Mezudath David]

4:8

Redak locates them as southeast of Eretz Israel, Tyre, Sidon, and

Philistia, very far from these lands. Abarbanel (IKings 10:1) states that Sheha is south of Fretz Israel and is the land of Cush. It was rich in minerals and precious stones, gold, silver, and spices, and was called "Arabia Felix," (now known as Yemen). It is not far from the desert that the Israelites traversed after the Exodus It is bounded by water. The Red Sea flows into these waters. Others identify it with India and some with Ethiopia. This theory conforms with Ethiopian traditions that link King Solomon with the queen of Sheba. -[MeAm Loez (I Kings 10:1)] Sheba may have been a Hamite tribe descended from Cush (Gen. 10:7), or a tribe descended from the sons of Keturah (ibid. 25:3).-[MeAm Loez ibid.)

4:9

Ibn Ezra explains this as a description of the immense army assembling to wage war against Jehoshaphat. Abarbanel interprets this as an allusion to the resurrection of the dead. The clause, "arouse the mighty men." means that they will be aroused from the dead. Some of them will be of the children of Israel, who will witness the downfall of their enemies, and some will be of the other nations, e.g. Sennacherib, Nebuchadnezzar, Titus, and other enemies, who will be punished along with their posterity, and who will witness the destruction of their people. The war will be announced, and they will all be prepared for this war; they will be unable to escape it, since it will be God's decree, and it will come about in any case. Since many kings and dignitaries persecuted Israel in the destruction and the exiles, and they were buried amidst pomp and glory, they will be aroused from their sleep of death and will join the army in the role of kings and advisers, as they were during their lifetimes when they fought with Israel.

4:13

Ibn Ezra interprets this as a reference to the Ammonites and the Moabites who destroyed the inhabitants of Mount Seir and then each one killed the other, leaving no survivors (1 Chron. 20:23).—[Ibn Ezra]

4:16

Ibn Ezra explains this to mean that the nations will become confused, as the Chronicler states, that God set an ambush against Ammon, Moab, and the inhabitants of Mount Seir when they came to attack Judah.

4:19

Mezudath David explains that Egypt was the first nation to oppress Israel, and Edom the last. The intention is, therefore, that all the nations which oppressed Israel will be requited, from the first to the last.

Abarbanel explains that, in the pre-Messianic era, the Christians will destroy Egypt in their march to

conquer the Holy Land. They will also take the land of Judah and Jerusalem, which will belong to Egypt at that time. In retaliation, the peoples of the East and the North will hasten to avenge their brethren, the Egyptians, and to wrest the Holy Land from the hands of the Christians. Then, the Edomites will fall, until there will remain no survivors. Therefore, only these two nations are mentioned, since they will be completely destroyed, for the reason explained further in the verse.

because they shed innocent blood in their land—This refers to the time of the destruction of the Second Temple, when the Romans, known here as Edom, destroyed it, and the Egyptians, subservient to them, joined them in the siege of Jerusa-lem.—[Abarbanel]

4:21

Redak explains: And I will cleanse—them of the sin of taking Israel's silver and gold, for Israel will take from them in the future, and it will be for them as a prey.

their blood 1 will not cleanse—but they will pay a life for a life, the life of the one who shed the blood of their children after them, for all the silver and the gold they will give will not expiate their sin of the blood they shed.—[Redak]

AMOS

1:1

Redak suggests that he was a shepherd, as does Ibn Ezra. Redak suggests that the shepherds are called in because of the spotted sheep or cattle (נקפים), 30. Eliezer of Beaugency explains that the shepherds would peel sticks, much as our father Jacob did, to induce the flocks to produce spotted offspring. The expression among the herdsmen is interpreted to mean that he was the greatest of the herdsmen.-[Redak, Mezudath David The past tense indicates that he was a herdsman prior to his career of prophecy.—[Eliezer of Beaugency]

Malbim explains that he was a servant of the herdsmen, having learned no wisdom, nor having enjoyed honor or wealth. Abarbanel brings this as proof that a prophet required no preparation or predestination before he could be endowed with the gift of prophecy. With this. he wishes to refute Rambam's theory, discussed at the beginning of Jeremiah. Malbim claims that. although, as a rule, God does not bestow the gift of prophecy upon the unprepared, should it be necessary for the nation, he bestows it even upon such a person. At this time, three prophets had already prophesied for the people: Hosea, Isaiah, and Micah: Isaiah and Micah from the southern kingdom, and Hosea from the northern kingdom. It was God's will to appoint another prophet from the northern kingdom to prophesy for them. For this mission He chose Amos of the tribe of Asher, as will be explained below, despite his lack of preparation.

from Tekoa—A large city in the territory of Asher. - [Redak] [Redak presents no proof that Tekoa was in Asher's territory. On the contrary, we find a city named Tekoa in the territory of Judah in II Chron. 11:6 and in other places. It appears, however, that Amos' prophecy was mainly for the kingdom of Israel, and little of it was for the kingdom of Judah: also the mention of Jeroboam son of Joash, king of Israel, intimates that he was of that kingdom, as in the Book of Hosea, unlike the superscriptions of the prophecies of Isaiah and Micah, in which only the kings of Judah are mentioned. The location of Tekoa in the tribe of Asher is intimated by the Mishnah (Menachoth 8:3), which identifies Tekoa as the source of the most superior olive oil, to be used for sacrificial purposes. It is known that the tribe of Asher is noted for olive oil, as the Gemara (ibid. 85b) relates in detail.]

Abarbanel objects on the grounds that that verse deals with the destruction of Samaria, not with the earthquake. He, therefore, prefers to explain that it is mentioned here merely to delineate the chronology of Amos' prophecy.

1:2

and He shall give forth His voice from Jerusalem—These two expressions are synonymous. The reference is to the voice of prophecy, as below 3:8.—[Redak] Ibn Ezra suggests that the reference is to a great earthquake, when the rain will be withheld, and there will be no bread or water, as will be explained further.

1:3

God does not wreak vengeance upon the nations of the world unless they harm Israel; neither does he bestow bounty upon them unless they benefit Israel. The exception to this rule is if they commit serious crimes of violence which bring destruction upon civilization, such as the generation of the Flood and the people of Sodom and Gemorrah. Now Damascus harmed Israel on three different occasions: 1) in the time of Baasha king of Israel (I Kings 15:18-20); 2) in the time of Ahab (I Kings 22). The invasion in the time of Jehoram son of Ahab was not counted, since the Arameans suffered at that time when they came into Eretz Israel, as in II Kings 6, 7. The third sin counted is 3) the invasion in the time of Jehoahaz son of Jehu, concerning which Scripture states: (II Kings 13:7) "For the king of Aram had destroyed them and made them like dust to trample." The fourth one was when they attacked Judah in the days of Ahaz (II Kings 16:5). Then they were punished for all their sins against Israel, for Assyria marched on Damascus. seized it, exiled its inhabitants to Kir, and slew Rezin, as in II Kings 16:9. Amos prophesied this further in verse 5. This was sixty-five years before it came about. Isaiah (7:8) alludes to this prophecy. [See Commentary Digest Isaiah 7:8.]— [Redak]

As a method of revenge and contempt, they would run iron sledges over their bodies as they thresh the grain, just as King David did to the Ammonites, as it is said:

(II Sam. 12:31) "And he put them under saws and under harrows of iron."—[Redak]

1:11

and they destroyed their mercy—Brothers usually have mercy on each other. Esau, however, destroyed this trait of mercy, and treated his brother Jacob with cruelty.—
[Redak]

Abarbanel explains that the three sins represent the sin of Esau's pursuit of Jacob, Edom's driving Israel away from their border, and Edomites' encouraging the Chaldeans to destroy Jerusalem, as in Psalms 137:7: "O Lord, remember for the children of Edom the day Jerusalem. those who Destroy it, destroy it, down to the foundation thereof." The fourth sin is that of the Edomites who settled in Rome, who destroyed the Second Temple and shed Jewish blood like around Jerusalem. expression: 'for their pursuit of their brother with a sword' alludes to Esau's pursuit of Jacob. The clause: 'and he destroyed his mercy,' alludes to Edom's refusal to allow Israel to cross their border. The clause: 'and forever tore with his wrath,' refers to the destruction of the First Temple. The clause: 'and his wrath he has kept forever, refers to the destruction of the Second Temple and the exile in its wake. Because of the length of this exile, the prophet uses the expression, 'forever.'

2:1

Redak explains further that he burnt the bones completely to ash, which resembles lime.

Ibn Ezra explains that Moab was

to be punished for degrading the king of Edom, who was a descendant of Isaac. Abarbanel explained that the preceding prophecies are connected in the following manner: First he prophesies evil upon Damascus, who treated Israel cruelly, and then he prophesies evil upon Gaza and Tyre, who aided Edom; and then upon Edom itself, who inflicted harm upon Israel. Then be prophesies evil upon Ammon, who commenced to wage war against Gilead to usurp its border. Thereby, Damascus took courage to wage war against them to destroy them. The cause of Edom's inflicting harm upon Israel, causing Gaza and Tyre to join them, was that the king of Moab burnt his son's bones to lime. which was caused by his alliance with Israel, as explained above.

2:4

for they rejected—The intention is not that this is the fourth sin, but that, during the reign of the fourth king, God will punish them for the evil they and their forefathers have done, viz. rejecting His Torah and failing to keep His statutes.—[Redak] Abarbanel explains that they were guilty of idolatry, immorality, and murder, as were the other nations. Their fourth sin was their rejection of the Torah.

and their lies misled them—This refers to the words of the false prophets.—[Redak] Redak notes that Israel had rejected the Torah as well. Yet the prophet mentions it only regarding Judah since they had the Torah in the Temple, and they did not turn to it, until they forgot it. As evidence, we find that it was

new to them when it was found by Hilkiah the priest during the reign of Josiah. See II Kings 22:8, Commentary Digest.

24

Kara parallels this prophecy with that of Isaiah 5:8: "Woe to those who join a house to a house, a field to a field they draw near, until there is no place, and you will be settled alone in the midst of the land."

Redak renders (1757) as 'shoes.' Even for a bribe of a pair of shoes, a judge will pervert justice and decide against the poor man, and the giver of the bribe is accounted innocent in their laws. Another explanation is that they decide against the innocent and compel him to sell his field with a binding sale, executed by the removal of the shoe and giving it to the seller, as in Ruth 4:7. Eliezer of Beaugency explains that they would sell the poor man for the bribe which was concealed, or locked, in their hand.

By accepting bribes to rob the innocent poor of their rights, it is as though the judges had sold them.—
[Ibn Ezra]

2:11

some of your sous—Even young boys, e.g. Samuel and Jeremiah, achieved prophecy, surely the wise elders.—[Redak] Also I placed My spirit upon your sons and they prophesied to teach you My statutes. He mentions the son, for, if the wise elder prophesies, this is no wonder.—[Ibn Ezra]

and some of your young men as Nazirites—Even the young men, who habitually are attracted to meat and wine, I endowed with a spirit of purity that they separate from wine and become holy, for wine causes a person to pursue the desire for meat. With this I separated you from the nations in order that you be holy and not defile yourselves with the defilement of the peoples of the land.—[Redak]

2:13

full of sheaves—Heb. אָמִיר. This is literally the singular form, although the plural is meant. The prophet chooses sheaves since their bulkiness makes them more difficult to carry.—[Redak] It is as though the burden oppresses the wagon wherever it goes; so will I oppress you wherever you flee.—[Mezudath David]

3:6

Ibn Ezra explains:

[3] Will two walk together unless they agreed—He mentioned above, "And you commanded the prophets, saying, 'Do not prophesy.'" Here He says: Before I visit upon you, I will let you know this through My prophets, perhaps you will return to Me. Had I not made Myself known to the prophet, and had I not revealed My secret to him to admonish you, he would not prophesy out of his own imagination, for, how would he know what I am destined to do? Hence, his words are not coincidental. Now look. Is it possible for two people to go to the same place at the same moment for the same thing unless they agreed? Now when you see that the words of the prophet are realized, you should

know that I sent him. Now how can he disobey Me by not prophesying, that you say to him, "Do not prophesy"?

- [4] Will a lion roar in the forest—Is it customary for a lion to roar unless he has prey? Have I roared in vain? Moreover, have you seen a lion ascending from his den when he lets out a cry for his prey, that one can escape his clutches? If so, how can you escape My decree?
- [5] Will a bird fall—This is another analogy, that of the birds of the sky, over which a person has no rule and has no way to catch them. Yet, will a bird fall on a net if there is no snare? The meaning is that a man, with his cunning, can bring down the bird that is above him. Behold, I am above you and you are below Me, and you have no cunning to oppose Me. How can you escape the snare which I have decreed upon you to catch you? The snare is the enemy whom I will command to attack you. Do you think that after his arrival, he will leave you before wreaking vengeance upon you? That is the meaning of: Will a net ascend from the ground and have taken nothing? The intention is that I will put him up to oppress you.

Redak explains:

- [3] Will two walk together—After you rebelled against Me, see what has happened to you, that no one dares step out of the city for fear of the enemy. Not even will two people leave the city unless they have agreed to walk together on the same road, to stand up against the enemy should he attack them.
- [4] Will a lion roar in the forest—this is an allegory: just as the

lion, who will not roar in the forest unless he has prey, for the other beasts will hear him and stand frozen to their places from his fear, allowing him to come and prey upon them, neither will the enemy return empty-handed, not having slain or captured some of you.

Will a young lion etc.—This is a repetition of the beginning of the verse.

- [5] Will a bird fall etc.—This is another allegory representing the enemy, who will not return empty-handed.
- [6] Will a shophar be sounded in the city-As Jonathan renders: Will a shophar be sounded in the city other than in its time? I.e. a shophar is often sounded in the city, and the people do not quake, e.g. to announce joyous occasions or for music, or to summon the populace to discuss communal affairs. Therefore, he paraphrases: other than in its time. When it is sounded at a time when these matters are not on the agenda, it is apparent that the shophar is being sounded to warn the people of the approaching enemy, and how can the people not quake when they hear it? Similarly, how do you not quake when you hear the words of the prophet whom I send to you?

Will there be evil in the city if the Lord has not done it—How do you think that evil will befall your city, which the Lord has not done, since the prophet predicted it prior to its occurrence? Since you see the words of the prophet being fulfilled, how do you refrain from returning to Me?—[Redak]

4:2

Mezudath David explains that these boats are used only to transport fish, not for human passengers. Yet, the enemy, in their desire to carry them off into captivity, will not spare these boats, but use them to carry off the captives. Others explain these words as types of thorns or hooks. The word קדנה from גק, a fish, is a fishhook. The prophet depicts the exile figuratively, stating that the enemy would drag them away as fish are dragged away with fishhooks.—[Ibn Ezra. Redak]

Abarbanel renders: and they shall carry you away in the cold, and your end with pots of fish. In contrast to their life of luxury and pleasure, they will be carried away to a cold land and eat fish, the food served the slaves, similar to their fare in Egypt.

Menahem (Machbereth p. 61) interprets it as an expression of remains. He renders: And your remains shall be in pots of fish, explaining that the remains of their corpses shall be salted in pots of fish lest they become angry. This interpretation is not accepted by any later exegetes.

4:3

Others render: And a profligate woman shall come toward her, and you shall be cast into the harem.—
[Malbim] He explains that they will be sold into the harem, where concubines and prostitutes are kept, and a profligate woman, a prostitute, will come out to greet them.

4:4

This is stated sarcastically. Cf.

Ecc. 11:9. He mentions Bethel, the site of the golden calf, and Gilgal, as in Hosea 9:15, 12:12. Since the Tabernacle stood there originally when they crossed the Jordan, and this was a chosen place, the prophets of Baal would encourage them to offer up sacrifices to Baal in that chosen place. Therefore, the prophet states: Multiply rebellion. It is not enough for you that you established a pagan shrine in Bethel, but you multiply rebellion in Gilgal as well. —[Redak]

4:13

Just as He destroys the mountains with the wind, so does He declare to each person his deeds and his behavior. Let no one think that He does not see the individuals, as the disbelievers used to say, that God does not see their deeds, for behold, He will tell you your deeds through His prophet.—[Redak] The Holy One, blessed be He, declares to man what his speech and his deeds are, so that he repent.—[Kara]

If you ask, "Since the Holy One, blessed be He, has decreed evil, He will not retract it," I reply that He makes from the light of dawn darkness. So is His custom, that he makes darkness from the dawn, and likewise, light from the darkness. Similarly, if the Holy One, blessed be He, pronounces an evil decree upon a person because of his sins, and he repents of those sins, the Holy One, blessed be He, annuls that evil decree. Cf. Jer. 18:7–10.—[Kara] Just as God makes the dawn, and, when He desires, He makes an

eclipse of the sun, just as He does as He wishes to His creatures, so will He do to you; if you do evil, He will do evil to you, and if you do good, He will do good to you, for He knows your deeds, and His Name is the Lord God of Hosts. He judges the hosts of the heavens and the earth and does what He wishes to them. Therefore, it is good for you, O Israel, that you prepare to meet Him with good deeds, and He will do good to you although He has dealt evil with you heretofore because of your evil deeds.-[Redak]

5:4

Parshandatha quotes Israel S. Horowitz in his dictionary, entitled "Eretz Israel and its Neighbors," who claims that Rashi's comment is incomprehensible. Since Beersheba is in the southern extremity of Judah, it is difficult to understand its connection to the pilgrimage to the calves of Bethel and Dan. situated in the northern kingdom. If we understand this as a reference to the city in Galilee named Beersheba, as some scholars do, it is somewhat easier to understand. See Daath Mikra. Redak explains that since Dan and Beersheba were the two extremities of Eretz Israel, the false prophets instructed their followers to build altars for the idols in Beersheba as well as in Dan.

5:6

with none to quench it—l.e. there will be none to rescue the ten tribes.—[Mezudath David] Jonathan paraphrases: And He will not spare

them for the sins that they were worshipping idols in Bethel.

5:7

and who leave righteousness on the ground—I.e. they do not perform righteousness, but leave it lying on the ground, disregarded. They do not remember the Pleiades and Orion, with which He performs justice and righteousness on the earth, and teaches men to follow suit, as in Jer. 9:23: "For I am the Lord Who practices kindness, justice, and righteousness on the earth; for in these things I delight, says the Lord."—[Redak]

5:8

Redak explains: He calls the salt water of the sea, takes it up into the clouds, and pours it out upon the face of the earth to water it, after it has been sweetened. Behold, He converts everything for the good of the world, but you did not remember this, and, instead, pervert His good judgments to evil.

Ibn Ezra explains: He mentions all these things, because it is fitting for a king who judges to know God's wisdom and power and how He changes day to night and brings up the water from the sea with His might and pours it upon the earth. How do they not fear that God will overthrow the kingdom of the judge and by His decree bring the enemy upon him to destroy his kingdom?

5:10

him who speaks uprightly—This may also be rendered: and the upright speak. *Jonathan* renders:

and him who speaks truly they distort.—[Redak]

5:13

Others render: The prudent at that time keeps silent—I.e. the prudent at this time does not venture to reprove the people, knowing that he will be subjected to disgrace and derision.—
[Redak] Ibn Ezra states: out of fear of the king.

for it is a time of evil—It is a time when evil has the upper hand.—
[Redak] Therefore, no one reproves the nation, and there is no hope that they will repent.—[Malbim]

14. Seek good—This may be a noun, meaning seek goodness. It may also be an adjective, meaning seek the good way, the good statute, or the good thing.—[Ibn Ezra] Seek to do good.—[Mezudath David] The prophet continues to reprove them; perhaps they will take heed.—
[Redak]

and not evil—Do not seek to do evil, in order that you achieve life.—[Mezudath David]

5:15

Ibn Ezra explains that the prophet refers to the ten tribes whose king [i.e. their first king, Jeroboam son of Nebat] was of the descendants of Joseph [viz. from the tribe of Ephraim]. Redak, too explains this as a reference to the kingdom of Ephraim, of which only a remnant was left, since most of the kingdom had been led away in captivity before the reign of Jeroboam son of Joash, and had perished by the sword, by famine, and by pestilence, as is stated: (II Kings

14:26) "For the Lord saw the affliction of Israel becoming increasingly severe, with neither stored property nor free property etc." [In the Selichot for Monday—the First Fast, p. 377, all Israel is given the appellation of "the remnant of Joseph," following the midrashic interpretation.]

5:16

Redak renders: And they shall call the plowman to mourning, and those who know to wail. They will call the plowman working in the fields to come to the mourning since his work and toil are futile. The seeds and the plants have withered, and they will not reap what they have sown.

5:17

for I will pass in your midst—to harm you. This is reminiscent of (Ex. 12:12), "And I will pass in the land of Egypt."—[Redak] This is figurative of God's wrath, meaning the decrees against them.—[Ibn Ezra]

5:18

the day of the Lord—to wreak vengeance upon them.—[Ibn Ezra]

[The Rabbis explain this verse as a reference to the redemption in Messianic times, not to the destruction of the kingdom of Israel by Assyria.]

5:20

Why would you have the day of the Lord?—Why do you desire that the Lord bring retribution upon them?

It is darkness, and not light—It is

darkness to them, but it is not light to you, for after it, darkness will come to the kingdom of Judah, in which there will be no light or brightness.

[19] As if a man flees from the lion—Judah will go from one trouble to another. First they will flee from Nebuchadnezzar, known as the lion; then from the bear, symbolizing Persia and Media; then from Greece, who exercised sovereignty over Israel during the existence of the Temple, or the house; and finally, they were exiled by Rome, symbolized by the snake, since they could not be charmed or placated in any way.—[Abarbanel from Midrash Psalms 18:11. Also Rabbi Joseph Karal The intention is that they will rely on the Temple for protection, but will, nevertheless, be oppressed by Greece.—[Abarbanel]

The following prophecy is directed toward the kingdom according to all commentators. According to Abarbanel, it is a continuation of the preceding prophecy, as will be explained below, and according to other commentators, it is a new prophecy, dealing with the kingdom of Judah, reproving them for their insincere Temple service.

5:25

Ibn Ezra conjectures that they did not make sacrifices while in the desert because of lack of pastureland for their sheep and cattle and because of lack of wine for the libations. They made sacrifices only during the fifty days they were encamped in the desert of Sinai after the erection of the Mishkan, since this was a settled region. Then they took the wine with them and made sacrifices until Yom Kippur, as the Torah states in Lev. 16:34. After that, they entered a wasteland, and did not make sacrifices until the fortieth yyear, when they waged war against the Midianites and the Amorites. At that time, they had cattle and wine for the sacrificial service.

5:26

You did not accept the commandments of God, but you accept and bear the worship of Siccuth your king. Siccuth is the name of the deity. The king is the star in whose honor the idol is made and believed to represent. Either it is called king because they believed it to rule over them or because it was larger than the other stars and appeared as a king ruling over his host. See Jer. 44:17. Others render: And you bear the obedience of your king, stemming from the root , to obey (Ibn Ezra). Jonathan renders: And you bear Siccuth your god.—[Redak]

6:2

Redak explains the preceding verses as follows: [1] those called the first of the nations—These mountains were previously occupied by the most prominent of the Canaanites nations and were given this name as an appellation of honor.

and the house of Israel came into them—With the help of God, not with their sword or bow did Israel conquer them, but by God's will, and they transgressed His will and abandoned His ordinances, adopting the ordinances of the nations living in Canaan before them. Now why did you do this? Look around you and see whether there is a land better than yours. Now since the Lord gave you such a good land, why have you denied Him and His bounty?

[2] and go from there—I.e. after you have seen Calneh first, since it is renowned, and you see that it is not superior to your land.

6:6

They should have felt pain and sickness concerning the destruction of Joseph, but they did not. The destruction of Joseph means those of the Ten Tribes who were exiled prior to the reign of Jeroboam son of Joash. That kingdom is called Ephraim or Joseph because of Jeroboam son of Nebat, the first king of the northern kingdom, who belonged to that tribe. Also because the tribe of Ephraim was the largest of the tribes with the exception of Judah. It was this tribe concerning which Jacob prophesied: (Gen. 48:19) "But truly, his younger brother shall be greater than he, and his seed shall become a multitude of nations." Also, (ibid. verse 16) "And let my name be called on them," meaning that Israel shall be called by the name of Ephraim, Moreover, Joseph was the firstborn instead of Reuben. Therefore, Israel was called by his name by the Psalmist: (Psalms 80:2) "O Shepherd of Israel, hearken; Who leads Joseph like the flocks." -[Redak]

6:8

Redak explains that the usual meaning of מָהָאָב is "to desire." Here

it is used in the opposite sense. In Scripture, we find several such verbs, which are used as antonyms. Ibn Ezra renders: I destroy. Abarbanel defines מחאב in its usual sense, to desire. He renders: I desire the pride of Jacob, but his palaces I hate; therefore, I will deliver the city and the fullness thereof. God says: I desire the Temple, the pride of Jacob, but I hate the palaces, the places of revelry and debauchery. Therefore, I will deliver the entire city to the enemy, including the Temple. This is followed by Mezudath David.

7:7

with a plumbline in his hand—According to Redak, this is the plummet, or the weight of justice to judge them according to their deeds. The expression in His hand indicates that He would not destroy them completely according to their deeds, for in His hand are both justice and clemency.

Menahem (Machbereth p. 122) derives it from the root η , to break. He interprets the verse to mean: And behold the Lord was standing on a broken wall, with a hammer in His hand.—[As interpreted by Rabbenu Tam on Teshuvoth Dunash, p. 12]

7:8

The Rabbis of the Midrash (Lev. Rabbah 33:2) explain that God was standing on a wall of אוֹנְאָה, wronging. He was ready to punish the people for wronging each other in business transactions. In His hand was זוֹר, a deed. He had come to

collect what the people owed for their sins. Amos says to God that he sees אָבֶּרְ, meaning the Sanhedrin composed of seventy-one judges, the numerical value of אָבָּרְ. Thereupon, God replies that he places the merit of the Sanhedrin in the midst of the people to protect them from this decree. According to others, the fourth mention of the word אָבָרְ means that He would subtract (ככה) from the people, meaning that He would scour them to rub off the stains of sin.—[Quoted by Redak, Yalkut Shimoni]

7:13

Mezudath David explains that Amaziah warned Amos not to prophesy in Bethel because it was the sanctuary of the king, and, should his courtiers hear the prophecy of his death by the sword, they would be encouraged to assassinate him, to fulfill the prophecy. Moreover, it is the capital of the kingdom, where the king would have the power to kill him.

7:14

Redak suggests: one who selects the sycamore figs for his cattle, or one who mixes them with other foods. Malbim explains: Do not think that I prophesy because I seek fame among the prophets, for I am neither a prophet . . i.e. it was neither my profession nor my father's profession. Do not think that I prophesy for the money, for I am wealthy, owning much cattle and a forest of sycamore trees, and I do not need bread. Ibn Ezra explains in a similar manner.

8:1

At the beginning of the season, when small quantities of figs become ripe, they are sold by weight. At the end of the season, however, when large quantities of figs become ripe, and they are inferior, they are sold in full baskets. So will Israel be exiled, in one general exile, not as before, when they were exiled in segments.

—[Abarbanel]

8:3

Others interpret: Wherever they cast the corpses, one will say to his friend, "Be silent!"—[Redak, Ibn Ezra] Redak explains the intention of silence as acquiescence to God's judgment. Ibn Ezra and Mezudath David explain that those who cast the corpses call to each other to be silent, lest they impair the morale of the people by crying out and lamenting the calamity.

8:4

The intention is that the rich strive to take away the property of the poor with guile and deception. They intend to destroy them from the world by taking all their property.—[Redak]

the poor of the land—This is according to the "keri." The "kethiv" is "the humble of the land." They are usually synonymous.—
[Redak]

8:5

I.e. they will open their warehouses when grain is scarce and sell it for high prices. *Redak* renders: and the week, and we will open our storehouses of grain. I.e. when the poor come to purchase grain after the month of harvest, they delay them until the following week, when they promise to open their storehouses of grain. They detain them until the price rises. Others render: saying, "When will the new moon pass so that we will sell grain, and the Sabbath, so that we will open [our stores of] grain." The intention is that the market is closed on the Sabbath and the new moon, which was observed as a holiday. The grain venders anticipate the passsing of those days so that they will be able to sell their grain at exorbitant prices.—[Isaiah da Trani, Eliezer of Beaugency]

8:13

Redak adds: Even the virgins and the young men, who usually busy themselves with mundane pleasures, will thirst for the word of the Lord to hear it after it has been discontinued for a long time. Menahem, as explained by Rabbenu Tam, renders: shall unwrap themselves because of the thirst. Because of their thirst for the word of God, they will travel to distant places, where they will have to enwrap themselves in garments to protect themselves from the heat of the sun.

8:14

and say, "As your god lives, O Dan," and "As the road to Beersheba exists,"—When they would wish to swear, they would swear by the calf in Dan and by the road they traversed to come from Beersheba to the calves in Dan and in Bethel.—
[Kara]

For Beersheba was at the southern extremity of the border, and Dan was at the northern extremity, and they would travel from Beersheba to the calf situated in Dan. Because of their fervor in worshipping the calves, they believed that they would receive great reward for making the pilgrimage to the calf in Dan, and they would swear, "As the one to whom we traveled from Beersheba lives." Jonathan renders: "As the god in Dan lives," and "As the exist." rituals of Beersheba [Redak]

shall fall and no longer rise— Those who utter these oaths shall fall and no longer rise.—[Redak] For, since the Ten Tribes went into exile, they have not returned.—[Kara]

9:1

and He said—I.e. God said to an angel.—[Redak]

Strike the lintel—which is on top of the roof.—[Rashi] I.e. strike the lintel of the entrance of the Temple. It is called פַּפְּחִוֹר, a button, since it was customary to place a button over the entrance, and that was in the form of an apple, upon which the sideposts were supported.—[Ibn Ezra]

[According to Jonathan, בְּצֶעְם is derived from בְּצֶעָם, monetary gain.] The reference is to the treasures of the Temple which were plundered by Nebuchadnezzar when Jehoiachin was taken into captivity, as in II Kings 24:13, before the people were exiled in the reign of Zedekiah.—
[Mezudath David] According to Rashi's interpretation, the verse re-

fers to the priests, who are at the head of all of them.—[Ibn Ezra, Radak] Redak suggests that DYSTA may be the past tense, it would be rendered: And he shall break them, referring to God as the subject. It may also refer to the enemy. The priests, too, would be killed because they rebelled against God. God, standing beside the altar, intimates that He was dissatisfied with the service of the priests.

and their remnant—l.e. the rest of the people.—[Redak] Their children.—[Ibn Ezra]

9:7

Redak explains this verse as follows: Are you not like the children of the Cushites to Me, O children of Israel?—Like the children of the Cushites, who are slaves, and they are the black people of the sons of Cush the son of Ham, who are sold as slaves, so should you be slaves to Me since I acquired you from the house of bondage, and I brought you up out of the land of Egypt.

and Philistines from Caphtor and Aram from Kir?—Now did I redeem the Philistines and Aram from their exile as I brought you up from the land of Egypt? For I exiled them from their land because of My love for you, since they were your neighbors, and they harmed you exceedingly. Therefore, I exiled them from their land, and I did not bring them up from their exile as I brought you up from your exile. Although Aram and the Philistines had not vet been exiled when this prophecy was pronounced— for Aram was exiled during the reign of Ahaz, when the

king of Assyria exiled them to Kir, as it stated in II Kings 16:9: "And the king of Assyria went up to Damascus and seized it, and exiled its inhabitants to Kir," and so did this prophet prophesy their exile, as he says: (1:5) "And the people of Aram shall be exiled to Kir"; and the Philistines were exiled during the reign of Zedekiah, as is written in the Book of Jeremiah (ch. 47), who prophesied their destruction and their exile—the prophet, nevertheless, refers to their exile in the past tense, as is common with many prophecies. This is the prophetic past, a fait accompli, since God's word is absolute truth. The meaning

of 'Philistines from Caphtor' is the Philistines who were exiled from Caphtor, for the Philistines and the Caphtorites were brothers, as in Genesis 10:14: "Out of whom came the Philistines, and the Caphtorites." Jeremiah, too, prophesies concerning the Philistines with the expression: (47:4) "For the Lord plunders the Philistines, the remnant of the island of Caphtor." Now, did I bring up the Philistines who were exiled from Caphtor, from their exile, or did I bring up Aram from Kir where they were exiled, as I brought Israel up from their exile to Egypt?—[Redak]

OBADIAH

1:1

Ibn Ezra questions this tradition, reasoning that Scripture would not call Obadiah God-fearing if he had attained prophecy since the title prophet is the more honorable title. He, therefore, concludes that this Obadiah was someone else, who prophesied against Edom together with Jeremiah, Isaiah, and Amos. Hence the expression: We have heard tidings, alluding to Obadiah and his colleagues. Abarbanel solves this difficulty by stating that Obadiah had probably not yet achieved the gift of prophecy while he was between the wicked Ahab and Jezebel. Therefore Scripture attests that he was exceedingly God-fearing, sustaining a hundred prophets and protecting them from the wrath of Jezebel. Afterwards, however, he prophesied this one prophecy. Evidence of this is found in II Kings

4:1: "Now a woman, of the wives of the disciples of the prophets, cried out to Elisha, saying, 'Your servant, my husband, has died, and you know that your servant did fear the Lord." This was, indeed, Obadiah, who was famous for his piety and fear of God, as Scripture states three times. Since he was a disciple of the prophets, it is possible that he himself was also a prophet. His wife did not call him a prophet, perhaps out of humility or because he had prophesied only one prophecy. She, therefore, stated that he feared the Lord, which suffices, together with Scripture's testimony, that he was a disciple of the prophets.

We find further in *Tanhuma Buber*, p. 167, that God promised Eliphaz the Temanite, who reproved Job by relating to him his vision, that he would have a son who would

reprove his father's house in the same manner, namely through a vision. See Abarbanel, Yalkut Machiri, and Yalkut Shimoni.

Obadiah's entire prophecy concerns Edom. He concludes by saving that with the downfall of Edom will come the salvation to Israel. This prophecy concerns the time of the Second Temple, for the Edomites harmed Israel with the destruction of the Second Temple, as explained above in Amos' prophecy concerning Edom (1:11f.). Obadiah, too, prophesies that God will eventually wreak vengeance upon Edom at the end of days, when Israel will be redeemed from exile. The land of Edom is presently not inhabited by the Edomites, for the nations are all intermingled, making it impossible to identify who is from Edom, Moab, Ammon, or any other nation. Most of them are now either Christians or Moslems and do not occupy their original homelands. It is known, however, that Rome was originally inhabited mainly by Edomites. All that the prophets prophesied concerning the downfall of Edom is intended for the end of days, in Messianic times.—[Redak]

Malbim adds that the Edomites harmed Israel also during the destruction of the First Temple, when they rejoiced at Israel's distress. Also, Herod proselytized many Edomites to Judaism by circumcising them and immersing them. At the time of the destruction, they turned against Israel and assisted their enemies. Then their religion spread, and all their coreligionists are known as Edom. Under them.

Israel suffered many persecutions, and, in the future, they will attack the Arabs in the Holy Land to retrieve it for themselves. That will be the war of Gog and Magog.—
[Malbim quoting Abarbanel]

Seder Olam (ch. 20) explains this prophecy as referring to the kingdom of Edom, which bordered on Eretz Israel, It states: When was this war? In the time of Amaziah. (1 Kings 22:48) "There was no king in Edom etc." And when the Edomites fell during the reign of Amaziah, they did not put up a king in their place, and they did not raise their heads until this day. And when the Edomites fell according to the word of Elisha, they did not rise, except that they attempted to rise in the days of Ahaz and fell.—[Yalkut Shimoni] [Obviously, Seder Olam does not understand this passage as referring to Rome, but only to the kingdom of Edom, which has long ceased to exist.1

1:3

whose habitation is high—His dwelling place was high in the towers of the rock, and that was Mt. Seir.

Abarbanel explains that the wickedness of their heart made them feel as though they were perched atop a rock whence no one could take them down

1:5

plunderers of the night—who fear to rob by day and rob instead by night.—[Mezudath David]

1:6

do they not leave over gleaning

grapes?—Are they not afraid that the owner may appear any time, and therefore, leave over the last grapes? Therefore, I ask,—

How were they searched out, O Esau? How were his hidden things uncovered?

1:7

Redak renders as follows:

Until the border all your allies exiled you—Your allies and those who eat your bread, whom you trusted, exiled you and sent you away until the border of your enemies who plundered you, as though they were moaning and weeping over your exile, but, in fact, they assisted your enemies under you, and you did not realize it, because on that day your wisdom and your might was lost.

1:16

shall all the nations drink constantly—I.e. you and all the nations shall drink the "cup of poison" without interruption, until all the wicked who harmed Israel will be eliminated.-[Redak] Or, so shall you rejoice concerning the destruction of the Mount of Esau. - [Yefeth, quoted by Ibn Ezral Kara and Ibn Ezra explain that God is now addressing Israel and saying to them: Just as you drank the cup of poison on My Holy Mount, so will all the nations drink it constantly. Kara explains that the entire Holy Land is known as "My Holy Mount," and that the reference is to the neighboring nations. Abarbanel explains that Israel drank the "cup of poison" insofar that Samaria was destroyed.

the tribes were exiled, and Jerusalem was destroyed twice. He suggests also that the prophet is addressing Edom, who may feel they are being discriminated against more than all other nations that persecuted Israel. Therefore, God states: For as you drank "the cup of poison" because of My Holy Mount, so will the other nations drink it.

1:19

and they shall inherit the field of Ephraim—Jonathan renders: And they shall inherit the cities of Ephraim and the cities of Samaria.

—[Redak]

Abarbanel explains the verse as follows: And the house of Joseph mentioned above shall inherit the southland, which is the mountain of Esau, and the plain, which is the land of the Philistines, and they will inherit their old territory, viz. the field of Ephraim and the field of Samaria; and Benjamin shall inherit the land of Gilead, previously belonging to Manasseh, for each tribe shall expand its territory.

Mezudath David explains the verse similarly, with the exception that the subject is "the house of Jacob" mentioned in the preceding verse. The prophet mentions the field of Ephraim in contrast with Joshua's time, when the Ephraimites could not conquer the valley because the Canaanites dwelling there had iron chariots (Jos. 17:16). He mentions the field of Samaria because Omri, king of Israel, purchased only the mountain of Shomeron from Shemet, its owner, but he did not purchase the field (I Kings 16:24).

JONAH

1:1

came to Jonah-during the Sukkoth Festival. Jonah had made the pilgrimage to Jerusalem for the Sukkoth Festival, where he entered the simchath beth hashoevah, the celebration of the water drawing for the libation on the altar. Because of the ecstatic joy he experienced during this ceremony, the holy spirit rested upon him and he was given the following prophetic message. From here, we learn that the holy spirit rests only amidst joy, as in II Kings 3:15, where the spirit of the Lord rested on Elisha only when the played.—[Yerushalmi musicians Sukkah 5:1]

1:2

Ibn Ezra asserts that Nineveh had always been a God-fearing city, until shortly before this narrative. Otherwise, God would not have sent a prophet to prophesy to a heathen city. He bases this on (3:3) "And Nineveh was a great city to God," meaning that they feared God. Abarbanel's view will be discussed further.

and proclaim against it—My proclamation.—[Rashi] l.e. the proclamation delineated further in chapter 3, verse 4.—[Redak]

for their evil—I.e. their robbery and violence, as in 3:8.—[Redak]

has come—to accuse them.—
[Mezudath David]

1:3

from before the Lord—Not that he intended to flee from God's presence, for the Psalmist states clearly:

(139:7f.) "Where shall I go from Your spirit and where shall I flee from Your presence? If I go up to heaven, there You are, and if I make my bed in the grave, there You are." Scripture states: to flee from before the Lord, meaning from the spirit of prophecy, which is before the Lord, not from His presence.—[Redak] Redak proceeds to give the reason Rashi gives. This follows Mechilta and Pirke d'Rabbi Eliezer. The latter midrash, however, gives another reason, that the Ninevites would call Jonah a false prophet if they would repent and avert the disaster prophesied for them. First God sent him to restore the border of Israel and the approach to Hamath, as in II Kings 14:25, and his prophecy was realized. The second time he was sent to prophesy the fall of Jerusalem. When the people repented, God, in His abundant mercies. repented of the evil decreed upon them. The result was that the people called him a false prophet. Now, if he would prophesy the downfall of Nineveh, and the people would repent and avert the calamity, in addition to the condemnation of Israel who did not heed the prophets, Jonah feared that not only would the Israelites call him a false prophet, but also the gentiles. This midrash is found also in Tanhuma Vavikra 8, where it is stated clearly that these are two distinct reasons.

Abarbanel explains Jonah's dilemma differently. He explains that God wished to spare Nineveh, the capital of Assyria, because Assyria was destined to attack the Northern Kingdom of Israel and exile them.

He, therefore, sent Jonah to prophesy their downfall so that they would repent and be saved for their mission. Jonah, on the other hand, out of his love for Israel, desired no part in saving Nineveh. If God wished to spare them, he did not wish to be instrumental in that project.

Another reason for Jonah's flight is that of Rabbi Jonathan in the aforementioned *Mechilta*, viz. that Jonah was willing to sacrifice his life for Israel. He expected to drown in the sea to avoid the unpleasant task of prophesying to save Nineveh.

The Mechilta contrasts three prophets: One sought the honor of the Father as well as the honor of the son. One sought the honor of the Father but not the honor of the son, and one sought the honor of the son, but not the honor of the Father. Jeremiah sought the honor of the Father (God) as well as the honor of the son (Israel). He stated: (Lam. 3:42) "We have rebelled and disobeyed." Therefore, his prophecy was doubled, as it is stated: (Jer. 36:32) "And there was yet added to them many words like those." Elijah sought the honor of the Father (God), but not the honor of the son (Israel), as it is stated: (I Kings 19:14): "I have been zealous for the Lord." Now what follows? (verse 15f.) "Go, return to your way, to the desert of Damascus, and you shall come and anoint Hazael to be king over Aram. And Jehu, the son of Nimshi, you shall anoint as king over Israel, and Elisha, the son of Shafat from Abel Meholah, you shall anoint to be prophet in your stead." "To be prophet in your stead" has

no meaning but, "I do not care for your prophecy." Jonah sought the honor of the son (Israel), but not the honor of the Father (God), as it is stated: (3:1) "And the word of the Lord came to Jonah a second time, saying." He spoke to him a second time but not a third time.

and he went down to Joppa—I.e. he went down from his city, Gathhepher, or from Jerusalem, to Joppa, which was on the coast, where the ships dock. When one embarks on the sea, he is spoken of as going down to the sea, as in Psalms 107:23: "Those who go down to the sea in ships."—[Redak] He quotes his father, who explains that he is spoken of as going down to Joppa because of the ships, into which one descends, as further in the verse.

Radal (on Pirke d'Rabbi Eliezer) explains that according to Talmudic law, hire is payable at the end. Even more so, the hire of a ship, since the Talmud (Kidd. 82a) tells us that most sailors are righteous because they are always in danger and always pray to God to bring them back safely (Rashi ad loc.). They, therefore, do not accept the fare before they return from their voyage, since they are always in doubt whether they will return alive. Jonah, however, eager to go along with them, not only paid before disembarking, but even before the voyage. Rashi continues: and not only this, but he paid the entire hire of the ship.—[Rashi from Nedarim 38a] Since Scripture states: "its hire," rather than "his hire," the Rabbis deduce that he paid the hire of the entire vessel.—[Kara] Redak explains that he paid the entire hire of the ship lest the sailors wait for merchants to come with their wares to fill up the ship. The Rabbis (Ned. 38a) deduce from this verse that prophecy rests only on wealthy men, such as Jonah, who paid the entire hire of the ship, four thousand golden dinars. Radal explains that Jonah believed that he would not be visited with a prophetic message while he was on the islands of the sea or the cities on the seashore, just as he would not be visited while on the sea itself. Otherwise, it is unlikely that he expected to remain on the sea indefinitely.

1:9

Who made the sea and the dry land."—God, Who made the sea and the dry land, cast this tempest on the sea, and He shall calm it and bring us back to dry land.—[Redak] Mezudath David explains that Jonah's reply that he fears God implies that he has sinned only against Him, and that He, Who made the sea and the dry land, has stretched out His hand on the sea and is compelling me to go to prophesy concerning Nineveh. It is in vain that I flee from before Him.

1:13

for the sea was becoming stormier upon them—I.e. the waves were pushing them away from shore, thus making it impossible to land.—[Abarbanel, Mezudath David]

1:14

Abarbanel explains that when the sailors saw that the lot fell on Jonah

time after time, and he explained to them that he was fleeing from God's prophecy, they asked him what they could do to extricate themselves from their predicament. Should they perhaps take him to Nineveh as God had commanded him? Jonah vehemently refused to go. He told them that he would rather die than go to Nineveh to prophesy to its inhabitants. The sailors, nevertheless, refused to cast him into the sea, but attempted to row to the shore to deliver Jonah to Nineveh in fetters. God, however, wished that Jonah would repent and beg to be taken wherever God would send him. They were, therefore, unable to row shore. Consequently, attempted another tactic. Thev prayed to God, arguing as follows: Jonah is perforce either liable to death or innocent. If he is liable to death, why should we all perish because of him? Cannot God find a different way to dispatch him without drowning all the occupants of the ship? Should he be innocent, why should God lead us to shed innocent blood by casting him into the sea? Should You say, O Lord, that there is no other way to punish him but by sinking the ship, that is not so, "for You, O Lord, as You wish. You do."

1:16

and they made vows—to bring their wives and all their households to fear the God of Jonah, and they fulfilled their vows. Concerning them, we say, "And concerning the righteous proselytes." I.e. concerning such proselytes, the Rabbis instituted the prayer in Shmoneh

Esreh, the daily silent prayer, that God have mercy on the righteous proselytes.—[Radal, Bayith Hagadol]

2:2

Redak explains that ק and קקה are synonymous. This appears to be so, according to the conclusion of the Gem. (Ned. 51a).

2:3

Pirke d'Rabbi Eliezer explains that God showed Jonah the lower world through the eyes of the fish. This was one of the many things He showed him during his stay in the fish's belly.

You heard my voice—Here, too, he shows confidence that God will respond to his prayer and free him from his prison.—[Mezudath David] Abarbanel interprets this verse as the past tense. Jonah praises God for reviving him from death when, in his early childhood, he expired. See on 1:1, where Jonah is identified as the son of the widow in Zarephath who was revived by Elijah.

2:4

in the heart of the seas—I.e. in the most turbulent part of the seas. Just as the heart is the most powerful organ of the body, so was Jonah in the most turbulent or powerful part of the sea.—[Mezudath David, Mezudath Zion] Ibn Ezra, quoting Yefeth, explains that Jonah was in the place where the Red Sea merges with the Mediterranean Sea.

and a river surrounding me—At that spot the river flowed into the sea.—[Redak]

2:5

from before Your eyes—I.e. from Your Providence over me, until I thought that You had hidden Your countenance and Your eyes from me.—[Redak]

2:6

The word of means reeds. Some of them grow on the shore of the sea or the rivers. For this reason. the Red Sea is called ים סוף, the Reed Sea, because of the many reeds growing on its shore. Although Jonah was in the Mediterranean. they say that the Red Sea empties into the Mediterranean. Another explanation is as follows: There are also reeds that grow at the bottom of the sea, called algae, or seaweeds. These are thin and long and attach themselves to the heads of the fish. Here Jonah identifies himself with his host, the fish, and says, "Reeds are bound to my head."—[Redak]

2:7

The midrash narrates how Jonah was beneath the site of the Temple when his host informed him of this sacred location and exhorted him to pray, assuring him that his prayers would be answered.

2:9

Redak explains non as "their disgrace," alluding to their idols. As mentioned above, the midrash states: When the sailors, upon their arrival in Nineveh, saw all the miracles that the Holy One, blessed be He, had performed for Jonah,

they rose, and each one cast his idol into the sea, as it is stated: "Those who keep worthless futilities abandon their disgrace. . . . " Redak, himself, explains: Those who keep worthless futilities shall abandon their kindness. The sailors on the boat, who worshipped idols, which are worthless futilities, although they cried out to God and made vows to Him-I know that they will not fulfill their vows, but will abandon the good deeds they promised to do and will revert to their pagan practices. But I am not so. I will fulfill my vows and sacrifice to You with a voice of thanks.

2:11

And not only in this case, but with all that He created did God make certain stipulations. Thus, on the first day, when He created the heavens, He stipulated with them that they should take up Elijah into heaven by a whirlwind, and so it was, as it is written, "and Elijah went up (and it does not say, "and God took up," by a special act) by a whirlwind into heaven" (II Kings 2:11). On the same day He created the light and stipulated with it that the sun should become darkened in Egypt three days, as it is written, "and there was a thick darkness in all the land of Egypt three days" (Ex. 10:22). On the second day He created the firmament, to divide the waters from the waters, and in doing so He stipulated that they should separate between defilement and purity on behalf of Israel and be to them a means of cleansing, and so it was. On the third day He made the dry land emerge from the waters and caused the water to be gathered together into one place, forming from them the sea, and He stipulated with it that it should allow the Israelites to pass through it on dry land and then overwhelm the Egyptians. And so it happened, as it is written, "and the sea returned to its strength when the morning appeared" (Ex. 14:27), where the term *l'ethano* (to its strength), by a transposition of letters, can be read litnao (to its stipulation). In addition, God stipulated with the earth that it should open its mouth on the occasion of the rebellion of Korah and swallow him up with all his company. And so it happened. On the fourth day He created the sun and the moon, and He stipulated with the sun that he should stand still in the midst of heaven in the days of Joshua; He also stipulated with the stars that they should wage war against Sisera. On the fifth day He created the fishes of the sea and the birds of heaven. With the birds he stipulated that they should feed Elijah when he restrained the heaven from rain, as it is written: "and I have commanded the ravens to feed thee there" (I Kings 27:4); and He stipulated with the fishes of the sea to appoint one fish that should swallow up Jonah and then eject him. On the sixth day He created Adam and stipulated with him that a woman should descend from him who should sustain Elijah, as it is written, "Behold I have commanded a widow there to sustain thee" (ibid. 27:9). Similarly, in regard to every unique phenomenon that has happened in the world, the Holy One, blessed be He, had predestined it

from the time when the world was created. And so here the meaning of "And the Lord said to the fish" is that He had commanded it at the creation of the world.

Here the fish is referred to as 17. Apparently, the female fish had spewed him out, and he was again swallowed by a male fish.—[Mezudath David] According to Zohar, the dead fish was revived in response to Jonah's prayer.

3:1

Another view stated there is that the Lord spoke to Jonah but twice concerning Nineveh. Concerning other matters, he may have spoken to him many times.—[Redak ibid., also to Jonah 1:3]

3:2

I speak—I.e. what I spoke to you already, and what I am going to speak to you now, that Nineveh will be overturned because of the evil of its inhabitants.—[Redak]

3:3

a walk of three days—This may mean that the circumference was a walk of three days or that the diameter was a walk of three days.—[Ihn Ezra] Redak adopts the second interpretation.

3:4

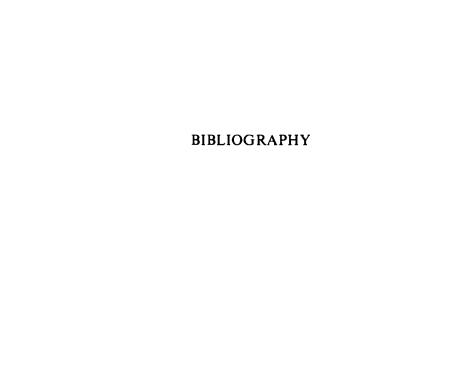
This addendum, the author of which is unknown, originates from the Talmud (San. 89b), which states that, should God repent of an

evil prophecy, all the prophets are informed of this, based on Amos 3:7. Since Jonah was not informed of God's repenting of the destruction of Nineveh, it is obvious that this was not a prophecy of evil, but a prophecy which could be interpreted in two ways. Consequently, it did not require any notification if it would be realized in a way contrary to its apparent meaning. Redak and Ibn Ezra interpret it simply that Nineveh was to be destroyed, overturned like Sodom and Gemorrah, whose deeds they emulated.

3:10

of their evil way—He includes all evils, and, as the Rabbis tell us, they repented wholeheartedly of thest and deceit by demolishing their houses to take out the stolen beams.—[Redak]

and the Lord relented-For all God's promises to harm mankind are dependent on man's failure to repent, but if they repent, He forgives them. This is one of God's attributes, as stated in the Torah and in Jer. 18:7f.: "One instant I may speak concerning a nation and concerning a kingdom, to uproot and demolish and to destroy. And when that nation repents of its evil for which I spoke concerning it, I will repent of the evil that I thought to do to it." Also, Ezekiel (18:27) stated: "And when the wicked man repents of his wickedness that he committed, and does what is lawful and right, he has saved his soul."-[Redak]

BIBLIOGRAPHY

I. BACKGROUND MATERIAL

- 1. Bible with commentaries ("Mikraoth Gedoloth"), commonly known as "Nach Lublin," including Rashi, Rabbi Joseph Kara (contemporary of Rashi), Redak (R. David Kimchi) and Minchath Shai.
- 2. Talmud Bavli or Babylonian Talmud. Corpus of Jewish law and ethics compiled by Ravina and Rav Ashi, 500 C.E. All Talmudic quotations, unless otherwise specified, are from the Babylonian Talmud.
- 3. Talmud Yerushalmi or Palestinian Talmud. Earlier and smaller compilation of Jewish law and ethics, compiled by R. Johanan, first generation *Amora* in the second century C.E.
- 4. Midrash Rabbah. Homiletic explanation of Pentateuch and Five Scrolls. Compiled by Rabbi Oshia Rabbah (the great), late Tannaite, or by Rabbah bar Nahmani, third generation *Amora*. Exodus Rabbah, Numbers Rabbah, and Esther Rabbah are believed to have been composed at a later date.
- 5. Midrash Tanhuma. A Midrash on Pentateuch, based on the teachings of R. Tanhuma bar Abba, Palestinian *Amora* of the fifth century C.E. An earlier Midrash Tanhuma was discovered by Solomon Buber. It is evident that this is the Tanhuma usually quoted by medieval scholars, e.g. Rashi, Yalkut Shimoni, and Abarbanel.
- 6. Pirke d'Rabbi Eliezer. Eighth century aggadic compilation, attributed to Rabbi Eliezer ben Hyrcanus, early Tannaite of the first generation after destruction of the Second Temple. Also called Baraitha d'Rabbi Eliezer, or Haggadah d'Rabbi Eliezer. Commentaries—Radal (R. David Luria) 1798—1855. Om Publishing Co., New York, 1946; Bayith Hagadol, Abraham Aaron Broda.
- 7. Yalkut Shimoni. Talmudic and Midrashic anthology on Bible, composed by R. Simon Ashkenazi, thirteenth century preacher of Frankfort on the Main. Earliest known edition is dated 1308, in Bodlian Library. Sources traced by Arthur B. Hyman, M.D., in "The Sources of the Yalkut Shimeoni," Mossad Harav Kook, Jerusalem, 1965.
- 8. Pesikta d'Rav Kahana. Homiletic dissertations of special Torah readings and haftorah. Composed by Rav Kahana, early Amora, at time of

compilation of Talmud Yerushalmi. Solomon Buber, latest edition Jerusalem, 5723.

- 9. Pesikta Rabbathi. Later compilation similar to that of Rav Kahana. Composed 4605. Warsaw, 5673, Jerusalem—Bnei Brak, 5729.
- 10. Midrash Tehillim, Or Shoher Tov. Homiletic explanation of Book of Psalms. Authorship not definitely established. New York, 1947.
- 11. Mechilta. Tannaitic work on Book of Exodus. Some ascribe its authorship to Rabbi Ishmael, some to Rabbi Akiva, and others to Rav, first generation *Amora*. Printed with Malbim below text of Exodus.
- 12. Sifrei. Tannaitic work on Numbers and Deuteronomy. Some attribute its authorship to Rav, first generation *Amora*. Printed with Malbim below text of Numbers and Deuteronomy.
- 13. Seder Olam. Early Tannaitic work, recording chronolgy of entire Biblical era. Composed by Rabbi Jose son of Halafta. Jerusalem 5715.
- 14. Yalkut Machiri on The Twelve Prophets and Proverbs. Talmudic and Midrashic anthology on The Twelve Prophets, by Rabbi Machir ben Abba Mari—Jerusalem, 1967–8.
- 15. Midrash Jonah. A Midrash on the Book of Jonah, appearing in various versions in several collections. Otzar Midrashim. See below IV. 4.
- 16. Zohar. Kabbalist exposition on the Pentateuch. Composed by Tannaite R. Shimon ben Yochai and his disciples. Third generation after the destruction of the Second Temple. New York, 1954.

II. MEDIEVAL COMMENTARIES AND SOURCE MATERIAL

- 1. Don Isaac Abarbanel or Abravanel. Commentary on The Twelve Prophets, by renowned scholar, one-time finance minister of Spain. 1437–1509.
- 2. Adne Kesef, by Rabbi Joseph Ibn Kaspi, medieval exegete, London, 1911.
- 3. Rambam, Rabbenu Mosheh ben Maimon, also known as Maimonides, 1134–1204. Leading medieval authority on halachah, philosophy, and medicine. After having fled Spain, his native land, he became court physician to the sultan of Egypt. His works include a commentary on the Mishnah, Sefer Hamitzvoth (a concise presentation of the 613 commandments, of the Torah, together with comments of Ramban), Mishneh Torah or Yad Hachazakah—Rambam's "opus magnum," containing a decision on all problems of Jewish law, whether discussed in the Talmud, Midrash, or later Gaonic writings—and a philosophic treatise, entitled, "Guide to the Per-

- plexed." Relevant quotations appear in "Torath HaRambam, Neviim Uchtuvim," by Meir David ben Shem, Jerusalem, 1978.
- 4. Eliezer of Beaugency, Commentary on The Twelve Prophets and Ezekiel. Twelfth Century French scholar. Jerusalem, 1968.
- 5. Rabbi Isaiah da Trani. Commentary on Ezekiel, The Twelve Prophets, and Psalms; Wertheimer, Jerusalem, 1965.
- 6. Sforno, Rabbi Obadiah. Commentary vol. 2, on Jonah. Works of Rabbi Obadiah Sforno; Mosad Harav Kook, Jerusalem, 1983.
- 7. The Commentary of Rabbi David Kimchi on Hosea, edited with critical notes showing his sources, on the basis of manuscrupts and early editions, by Harry Cohen, New York, 1966.

III. MODERN COMMENTARIES

- 1. R. Meir Leibush Malbim. Commentary on Biblical literature, which combines ancient tradition with keen insight into nuances of meanings in the Hebrew language, by a leading nineteenth century scholar. 1809–1879.
- 2. R. Moshe Alschich, Mar'oth Hazov'oth. Biblical exegesis by renowned scholar in Safed. Brooklyn, 1977.
- 3. Mezudath David and Mezudath Zion, by Rabbi Yechiel Hillel Altschuller. Simple and concise 18th century Bible commentary.
- 4. Daath Mikra, contemporary scholarly and traditional commentary on Hosea, Joel, Amos, Obadiah, Jonah. Mosad Harav Kook, 1973.
- 5. Daath Soferim, by Rabbi Chaim Rabinowitz. Biblical exegesis on Hosea-Zephaniah, by contemporary historian, exegete and educator; Jerusalem, 1972.

IV. OTHER SOURCES

- 1. Machbereth Menachem. Lexicon by Menachem ben Saruk, early grammarian; Spain, 920-980.
- 2. Teshuvoth Dunash. Dunash ben Labrat, opponent of Menachem ben Saruk, 920-980.
- 3. Sefer Hashorashim, Redak. Lexicon of Biblical roots. Berlin, 5607; New York, 5708.
- 4. Sefer Hashorashim, R. Jona ibn Ganah, earlier lexicon of Biblical roots; Berlin (5656), 1896; Jerusalem, 5726.

- 5. Aruch, R. Nathan of Rome. Talmudic dictionary by early medieval scholar. Died 4866.
- 6. Otzar Midrashim. Encyclopedia of all Midrashim. J.D. Eisenstein.; New York, 1915, 1956.
- 7. Methurgeman. Lexicon Chaldaicum. Aramaic lexicon, comprising all roots found in *Targumim* and in Bible. Composed by Eliia Levita, grammarian and lexicographer, 1541. No date on reprint.
- 8. Sepher Hagaluj, Rabbi Joseph Kimchi, father of Redak, grammarian and Biblical exegete; decisions on grammatical conflicts between Menachem and Dunash.
- 9. Aruch Completum, Dr. Alexander Kohut; critical edition of Aruch with elaboration and theories of word origins.